УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 8568

ТЕЖАК

ОРГАН
СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ПАЈА Т. ТОДОРОВИЋ

БРОЈ 1 | ИЗЛАЗИ СВАКОГ МЕСЕЦА | ЈАНУАР 1884.

Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

НА НОВУ ГОДИНУ

Правац, којим се „Тежак" под садањим уредништвом повео, одржао се и прошле године. —

Упоредо са поуком, која је кроз „Тежак" у мар ьиво прочишћеном виду пуштана, било то у већим чланцима, било у мањим саставцима, не мање поклањана је особита пажња и расправљању или бележењу питања, која осетљиво засецају у напредак пољопривреде и чине тако зване „интересе пољопривреде", подржавајући уједно и редовно доношење извештаја из непосредне средине рада народног и свега оног, што је „Тежак", као једине пољопривредне новине у нас, био дужан да доноси.

Ово није остало без повољних последица. —

Прво, — „Тежак" је у току прошле године добио око 150 нових уписника, док је врло незнатан број услед различних неприлика од примања одустао. Друго, — „Тежаку" су се у знатном броју умножили сарадници и дописници (54 на броју), који припомогаше, да се задатак „Тежаков" што могућно свестраније разради, те да се услед тога садржином могаше са свим да мери са листовима таке врсте у страној књижевности. Треће, — критика, како домаћих тако и страних српско-хрватских листова, оценила је „Тежак да „одговара својој задаћи боље, но многи наши стручни листови"[1] за тим, да је:

[1]) „Истина" број 9, год. I (1883).

„најбољи пољопривредни часопис“ [2]) *„вешто уређивани пољопривредни лист“* итд. Многа саопштења па и где који чланци прештампавани су из „Тежака“ у домаћим политичним и страним пољопривредним листовима, у целости или у неколико скраћени, те је „Тежак“ уз то сваком даном приликом, како од домаћих тако *(још више)* и од иностраних српско-хрватских листова најтоплије био препоручиван.

Од свега овога велики део заслуге пада на управни одбор срп. пољопривредног друштва, који је радове писаца достојно и тачно награђивао и тиме писце све боље на рад потстицао; као и на рецензенте, који су о већим саставима, чланцима, одбору својом оценом на услузи бивали.....

Но зар да се на овоме остане?!

Може ли се са свим, апсолутно, потврдити, да „Тежаку“ *не треба више поправака* и да му *не треба још већег интересовања*, но дојако што је било??

Постигнутим успесима за ове две године, уредништво не дâ се завести; повољан глас критике о „Тежаку“ не ће га ипак одвратити од убеђења: да се „Тежак“ непрестано находи још на путу поправљања. Са новијим начином уређивања „Тежак“ је само упућен, да се *примакне* своме практичком циљу; но он још није постао *потпуно, савршени израз* практичке радње и потребâ наше пољопривреде и њеногa рêда. За то је нужно још живље сарадње, много јачег саделовања наших другова по струци, нарочито практичких пољопривредника и свију, којима је занимање ма и једна грана пољопривреда. —

Искуства, добивена помоћу науке или разбора у практици, азда су најцењеније блâго за унапређење домаће пољопривреде. Таких ваља у што већој мери да притичу „Тежаку“; а за то су позвани у првом реду наши другови у практици. — Даље, наши пољопривредни одношаји, непотпуност пољопривредног законодавства, пољопривредно-управна радња и дневна питања, која се пољопривреде дотичу, дају нашим друговима толико узрока за размишљање, да управо ни један број „Тежака“ не би требао да буде без, најмање *једне*, расправице из ових предмета.

„Тежак“ не може још да се похвали, да је *омиљена* књига српских пољопривредника. До душе, многи су, било друштву, било непосредно уредништву, саопштавали повољне резултате пробања по поукама, које су у „Тежаку“ налазили. Па онда, и рубрика *„Јавна говорница“* у „Тежаку“ била је прошле године пунија но и једне

[2]) Šumarski list бр. 1, год. VII (1883).

[3]) Gospodar. list у год 1883 на више места, нарочито при прештампавању појединих саопштења из „Тежака.“

године, и то све — одговорâ на питања, која су непосредно из праксе, највише од земљерадника, долазила. Све то је знак, да «Тежак» добија све веће пажње у читаоца. Но преко свега тога, још огромна већина српских сељака **не зна** да у «Тежаку» може наћи наука за свој рад и за свеколику привреду своју. И по томе, ми морамо замерити, и овом приликом, у првом реду **чановима помагачима** *срп. пољопривредног друштва* и његових *подружина*, што се мало заузимљу око распростирања «Тежака», као и што се мало труде, да се «Тежак» са **више повереља** у народу прима. Чланови помагачи, сваки у свом месту, претставници су циља друштвеног, те по томе они треба да су и поборници за сва средства, која друштво у своме деловању предузима. «Тежак» је једно тако средство, којим друштво, место живе речи, ступа међу земљерадинке и преко њега пружа им поуку, навешћује им прилике и услове, у којима се постиже благостање свега пољопривредног рêда.

Употребљује се често за изговор — *неписменост*. Ми ову околност не ћемо са свим да прегледамо; али и то нам се не ће оспорити да је данас већ ретка поле већа задруга, у којој не би било бар једног писменог момка, који би за време одмора својим задругарима и комшијама читао поједине саставе из «Тежака». Осем тога, данас у нашој отаџбини ретко је већ село, које не би имало учитеља, где не би било свештеника, општинског писара, писмених кметова, мало по ређе већ и школованих пољопривредника и државних шумара (који су већином и редовни чланови друштвени) све — особе, које једва ако би могле, поред свог позива, у чему другом народну благодарност да стекну, него да у народу побуђују интересовање за пољопривредним звањем.

Од свију ових, као и од чланова помагача, оч кујемо, да се старају, да по селима састављају *читаоничке дружине*, у којима би се празничним и зимским данима сељаци скупљали, те да чују читање из «Тежака» и других пољопривредних списа; као и да ту поразговоре међу собом о појединим својим искуствима и назорима, згодама и незгодама из свога рада, којом приликом може некада и врло корисна мисао за сво село да поникне. Утицање на овај начин ми не мо кемо довољно да напрепоручимо, нарочито у нас, где је писменост и навика на читање још доста слаба. Не саме да би се тако «Тежаку» прибавило поштовање, које по свом задатку *треба* у народу да има, него би и само пољопривредно друштво имало згодније прилике да, преко оваких скупова, и практичку страну своје радње у народу боље и успешније удеси и развије. — — —

И тако, — здоговоримо се, прионимо сваки на свом послу: једни да спремају што удеснију и обилатију садржину „Тежака", а други, да се својски постарају, да „Тежак" у што већем броју уђе у куће земљерадника и свију оних, којима је ма која грана пољопривреде непосредни извор зараде или уживања, као и којима напредак наше пољопривреде искрено на срцу лежи. При том послу имајмо вазда на уму ону истиниту и пуну значаја реч једног чувеног енглеског народног економа, која гласи:

„Онај који учини, да онде два класа порасту, где је до сада један, тај приноси својој отаџбини већу стварну корист, него ли да је двадесет победа у рату задобио!"

У то име, — срећна нова година!

Уредништво „Тежака."

НАУКА И ПРАКТИКА

ЗАНАТ. ВЕШТИНА. НАУКА. ЗЕМЉОРАДНИК. ПОЉОПРИВРЕДНИК. АГРОНОМ.

„Доиста", рекао је *Ипполит Пасси*, све су индустрије: корисне, све оне својим делима доприносе благостању човечанства, све се оне потпомажу, све се подржавају и узајамно оживљавају, али кад по самоме посмотримо њихову посебну важност, нема сумње да прво место с пуним правом припада **земљорадњи.**"

Ово је једна од оних истина, која не може свету довољно да се наказује и наобјављује; једно зато, да се подрже, храбре тотолики милиони људи, који непосредно живе од пољских радова; а друго и зато, да се на њу опомињу варошани, који би је по својој склоности, у сред раскоши и великих послова варошких, заборављали.

За дуго је постављана разлика између *земљорадње* и *индустрије*; али ова разлика није основана. Земљорадња је једна индустрија, газдинство је једна рукоделница органских производа, која ради за пијацу као и све остале индустрије, имајући у виду као крајну намеру: *добит*.

Не само што је земљорадња сама собом велика индустрија, највећа и најнужнија од свију, она која ствара највише богатства, она која занима највише руку, она чија су живост и прогрес (напредак) најсигурнији знак благостања држава, него је она у најтешњој вези са свима осталим индустријама због главних материја, које она пружа, отпадака, које она позајмљује и механичних начина, које она употребљује.

Земљеделска индустрија, као и свака индустрија, има свој **занат**, своју **вештину**, своју **науку**.

Раније, у прастаро доба, као год и данас, чим људи не живе у стању номадском, ловачком или пастирском, чим се задржавају на једном ограниченом простору, чим на њему подижу станове више или мање скупљене у села, они постају **земљеделци**. Неспособни, с прва краја, они обрађују просто земљу и добијају од ње тек слабе жетве; али искуство их доводи мало по мало те мењају, поправљају постепено своје пробитне радове. Тако се, временом, у свакој земљи образовао: **земљеделски, емперички** (искуствени), **традицијски** (наследствени) **занат**.

Доцније дошло се поступним размишљањем и правилним умовањем о сваком употребљаваном начину до **земљеделске вештине**, која је, срећом, прилагођавана клими и природи земљишта. То је био први резултат знања стеченог искуством.

Затим, још доцније, пошто су се људска знања била утврдила, пошто су она постала тачнија и сигурнија, научници су философски проучавали практику земљерадње. Они су истраживали „**зашто**“ и „**како**“ бивају појаве и земљеделски послови, и отуда су извели: **узроке** и законе, који састављају **агрономију**.

«Знати», вели Аристос, «то значи познавати узроке.»

Оно «зашто» о појавама или о стварима, јесте њихов **узрок**; оно „**како**“ јесте њихов **закон**. **Агрономија је, дакле, наука о узроцима и законима земљеделске производње**. Ако, дакле, земљеделски занат датира од првих времена човечанства, наука земљеделска са свим је нова и позвана да сваким даном напредује уз припомоћ природних наука, које осветљују њезине путеве.

Наука је примењена метода, она је чедо искуства; **практика** је отеловљена теорија, рекао је изврсно **Бернар Палиси**. Ко помене науку, поменуо је опште законе, општа начела. Овај карактер генерализовања, примењеног на земљеделску науку, оспоравали су многи научинци.

Гаспарен је, чини ми се, решио ово питање, доказујући, да наспрам наука чистих, наука природних, које траже само **истину**, има *наука примењених, наука технолошких*, које постају од првих, ама које се од њих разликују том битном тачком, што оне, пре свега, истражују што је **корисно**, да би се задовољиле многобројне потребе цивилизованог човека, стављајући му на расположење **тела** и **силе природне**.

Тако, с једне стране, кад се тражи само да се што **познаје**, то је циљ **чистих наука**, наука **мисионих** (апстрактних), наука које

посматрају; с друге, кад се тражи такође само да се што познаје, али са гледишта потреба људских, то је циљ наука технолошких, наука индустријских, наука активних, то ће рећи наука, које надвлађују природу.

Као што је научарски казао *Виктор Иго:* «Индустрија истражује оно што је корисно, философија — истинито, литература — лепо Корисно, истинуто, лепо, ето то је трострука циљ свеколиког усиљавања људског и тријумф (слава победе) овог узвишеног, то је цивилизација између народа и мир међу људма.»

Агрономија *је, дакле, технолошка наука, јер се занима производьом биља, које служи човеку. То је техничка грана* фитологије или науке о биљу. *То је теорија земљерадње, посматрана са научног гледишта.* Агрономија је наука, од које је земљерадња — вештина: то ће рећи, разумна примена. Земљерадња *је вештина, вештина обрађивати, поправљати и оплођавати земљу, да би од ње за дуго добијали великих прихода.*

Обрађивати земљу значи не само добијати од ње највећу количину корисних производа за једну годину, него за дуго време а то је да се она не исцрпи. Јер онај, који обрађује земљу исцрпљујући је, није земљеделац, то је расипкућа, то је исцрпилац земље а не истинити земљеделац.

Испод вештине стоји занат, *који је само мануал* (приручник) *вештине, т. ј. који се врши без познавања теорије, без знања начела и закона агрономије.*

Између *заната* и *вештине* постоји карактеристична разлика, што занатлија, радник, онај, који својим рукама извршује занат, ради по моделу (обрасцу), који гледа, који мери, једном речи, који ропски копира, док вештак, онај који чини вештину, ради по идеји, он примењује ову идеју, он јој даје тело, он је материјално представља.

У пољопривредној индустрији, занат, вештина, наука, представљају оне три области, где се вежбају земљерадник, пољопривредник, агроном, који испуњавају три дужности, које овим областима одговарају.

Агроном је научењак, који земљерадњу посматра само са гледишта науке. Он бележи пољопривредна факта, он их расматра, исказује их, изводи из њих законе, помоћу којих се може предвиђати повратак сличних факата. —

Вођен буктињом природних наука, агроном поставља извесна правила за пољопривредну практику, он пољопривредним радовима даје одређеност, тачност, све већу и већу. Агроном је истинити просветилац земљерадње; то је научник, који иде напред. Мисија агронома је, дакле, голема и значајна.

Пољопривредник познаје и разуме начела и законе агрономије, али још више он их употребљава, примењујући их на земљишту разумним начином. Потпомогнут општим образовањем и довољним финанцијским средствима, он од земљерадње гради корисну индустрију.

Као год и у рукоделној индустрији, он се о свему извештава, он о свему премишља, он не мења старе начине, он нове радње усваја тек по што их је дубоко испитао, по што их је подвргао озбиљним рачунима.

Пољопривредник је предузимач, који управља пољопривредном радњом. Налазећи се између агронома са родним мислима и земљерадника, који својим рукама раде, он је посредник, који везује рад ручни са радом интелектуалним (умним). Приморан да води рачуна о капиталима којима располаже, он умерава, он поправља, он одређује границу одвећ пространим смеровима агронома на путу пољопривредног усавршавања. Он је, на тај начин, онај, који, боље но ико други, остварава пољопривредни напредак у једној земљи.

Земљерадник је занатлија, радник, који ради пољопривредни занат, он врши оно што је већ видео да се ради, неразбирајући за начела агрономије, која он и не познаје.

Слабо опште образовање, немање капитала, чине те је он, у опште, немоћан да измени пољопривредне начине, који су у обичају у његовом крају. Земљерадња је за њ' један занат, који он ради по предању и по заблудама својих предака и који би он могао променити или усавршити само онда, кад би пред очима имао пример пољопривредника, који напредују у његовој околини.

Па и опет он има три услова за успех: **рад, штедњу, познавање месности.** Кад је, дакле, на добром путу и иначе марљив и паметан, земљерадник може доиста да почини чуда од рада. О томе има скоро свуда значајних примера. —

Али, ако земљерадник промени место, ако га каква несрећа примора, да из темеља мења своје привређивање, он онда често пропада, јер познаје само своје уобичајене начине, који не могу свуда и свагда да поднесу.

Пољопривредник, напротив, познавајући општа начела агрономије, мења лакше своје привредничке начине и уме боље но земљерадник да их прилагоди новим захтевима разне економске средине.

Укратко: **агроном,** то је у ствари **теорија; пољопривредник — примена; земљерадник — извршење.** Са свим су ретки људи, који су довољно усавршени, да у исто доба или у извесном размаку времена могу да уједињавају ове три особине.

Одредимо из ова три реда пољопривредних људи њихову узајамну потребу. —

Ако један односно мали број агронома може да буде довољан за напредовање земљерадње у једној земљи, опет није добро да има само земљерадника да земљу обрађују. Пољопривредници, уједињујући у себи у исто доба и теорију и практику, јесу нужни посредници између агронома и земљерадника. Они могу боље да шире ново биље, нове справе, нове начине, итд. Желити је, дакле, да их има свуда, бар по неколико по селима, за пољопривредни напредак једнога народа.

И тако, осветљавајући светлошћу човека, који мисли, рад човека који ради, долази се до остваравања пољопривредног и индустриског напретка. Овај напредак може бивати само под условом: **да се наука и практика непрекидно зближавају.** Што се више практика осветљава разумним начелима, она се боље руководи и доноси више користи. Сада, ако је добро, да онај који ради буде просвећен, руковођен оним који мисли, исто је тако добро, да се агроном, који мисли, приближава практици ради општег циља: **добити.**

И овде се огледа солидарност (сагласност) свију произвођача.

по франц.
Сек.

ВРЕМЕ ЈЕ ДА СЕ ШЉИВЕ ЧИСТЕ

Код нас као да је обичај, да шљиве кад стигну на род оставимо судбини и милости природе. Сав утицај наш на даље напредовање шљива и на количину и каквоћу рода као да се састоји једино у радовима за време сађења, у избору и припреми места за сађење, у вештини и вала ости сађења, у чешћем или ређем сађењу и у томе, што се по неколико година за тим, а по некад и више но што сме да буде, оре засађени простор земље и засејава разним усевима. Скресивање сувишних, неродних, сувих, неугледних и повређених грана, чисто држање коре на шљиви, требљење гусеница и остала нега као да се у опште врло слабо врши; осем ако се у овом погледу може назвати каква нега то, што се понекад зађе с' кукачом по воћњаку те наломи бреме сувих грана шљивових, кад се омали дрва за ватру.

Пре 15—20 година, када је само ракија била *једини важан основ*, ради кога су шљиве подизане у повећим просторима, могла би таква немарност спрам шљива да се сматра донекле као оправдана. Ракија је била јевтина, а посао око добијања ракије доста

трудан, па шљиве тада нису ни могле да имају толику важност, да је човек с' пуно права гледао на свој воћњак, као на капитал од по највеће вредности у свом газдинству.

Данас је то са свим друкчије. Од како су се шљиве почеле сушити и од како су суве шљиве постале важан предмет трговине, воћњаци (шљиве) су добили сасвим други значај. Разлика у вредности шљива у прећашње време и данас још је јаснија, кад се обазремо на статистичке податке. Извоз и ракије и сувих шљива 1862 године, кад је воће по статистици *ареродило*, није био по вредности већи од 302. 698.$_{00}$ динара, а 1863 год. износио је само 178.002^{50} динара; док прошле 1883. год. извоз само сувих шљива изнео је више од 20,000·000 килограма, у вредности преко 6,000·000 динара! Каква грдна разлика за време од 20 година! —

Према томе слаба или никаква нега шљива у данашње време са свим је за осуду. Кад су шљиве по својој важности већ толико измакле, и кад им се *стварна* вредност најмање утројила (ово би се још боље могло доказати упоређењем шљиварских производа, њиховог промета употребе и цене од пре и сада, кад би и томе било овде места), онда већ по томе и све остало, што се тиче шљива, добило је право на сразмерно, боље призрење. Ако се слаба нега шљива пре неког времена могла чиме и правдати, у данашњим приликама томе већ нема места, тим пре, што је и сувише јасна ствар, да и шљиве неговане дају здравији, крупнији, укуснији — у опште бољи род, но оне што се не негују. Исти случај дакле, као и код усева. Ваљаном негом оног истог броја дрвета, који данас постоји и рађа, добило би се далеко више прихода, но што се до сада добивало при слабој нези.

Остављајући на страну сву осталу негу, коју сваки треба шљивама да указује у извесно време преко године у свом сопственом интересу, ми ћемо овом приликом у кратко да потсетимо читаоце „Тежака" само на ону негу, којој је време сада зими и при крају зиме, а то је.

Чишћење шљивових дрвета, које ћемо поделити у ове тачке:

1. *Скресивање сувишних, неродних, сувих, неугледних и повређених грана.*

Младе шљиве, које на род тек стасавају или су скоро стасале обично развијају много грана, које једна другој смећу. Ово сметање је или због тога, што се гране једна о другу тару, или што много спољних грана заклоне гране у средини, те до ових не може да допире сунце и довољно светлоси, па тежећи да изађу из склопа јако цигљају и тиме одузимљу шљиви многу храну, која би се употребила на образовање рода, те такве шљиве слабо родевају. С тога треба гране

РПI
53

где су год честе проредити, скресати заклоњене, а само оне оставити, до којих допире сунце. И код старијих шљива, где би се приметило много грана, ваља сувишне скресати. Од грана, које се тару, ваља једну скресати, — разуме се да треба оставите бољу.

Неродне гране, „метиљ", „водопије", исто тако треба уклонити.

Суве, наломљене, промрзле и у опште повређене гране, не само да сметају здравим гранама, но оне служе као прибежиште разним ситним животињама, које наносе шљивама штету. С тога и њих ваља брижљиво скресати.

Исто тако ваља уклонити и све оне гране, које кваре природни облик шљиве.

Танке гране могу се окресивати гоњарским ножницама, или у недостатку истих другим удесним сечивом, а јаче тестерицом.

Било да се скресивање врши сечивом или тестером, гране ваља скресивати до самог дебла, засек лепо поравнити ножем и замазати каквим мазом (н. пр. по упутству нашег одличног воћара држ. г. И. Протића — смесом од два дела говеђе балеге и једног дела пепела, или смесом једнаких делова креча и жуте земље*). Ни један засек не треба да остане не порубљен и не замазан, јер иначе може рана да пређе у трулеж и тиме да се скресивањем нанесе више штете но користи. По томе, ломљење сувих грана кукачом, а остављање заломака не порубљених, сасвим је неупутно.

Скресане гране не треба да остану растурене по воћњаку, да се не би у њима сачувало семе од разних буба, него треба одма да се изнесу и употребе за гориво.

2. *Чишћење коре.*

Са шљива ваља уклонити сву маховину, печурке, гљиве, лишајеве и. т. п., тако да кора остане чиста, јер све то живи ту на рачун дрвета — на штету шљиве. Уз то ваља поравнити на деблу и јачим гранама сва повређена, насечена, наљуштена или нажуљена места, па ма откуда то долазило (од града, мраза, зечева итд.), јер ту се, као и у сувим гранама, махом коте и своје семе скривају разне штетне бубе.

Тако од свега очишћено дебло — кору ваља премазати разређеним кречом, у који се наспе и пепела, да не би окречено дрво изгледало сасвим бело. Наш стручњак воћарски, г. М. М. Савић вели, да је добро у креч, место пепела, додати мало крви од закланог брава, да окречено дрво не изгледа бело а тиме се уједно и зе-

*) Види 4. број „Тежака" од 1882. год. стр. 176. на дну.

чеви одбијају да не љуште кору*), јер се они хране бињем, а од крви беже.

Најбоље је маховину, печурке итд. састругати после југовине или кише, кад је кора мека а маховина још влажна, да се лако може да скида. Само ваља пазити, да се кора не саструже ни врло слабо да остане опет нечиста, а ни врло јако да се тиме дрво повреди.

3. *Чишћење од гусеница.*

Колико су гусенице по воћњаке штетне, то је ваљда свакоме познато. Није само да од њих страдају шљиве за једну годину, но кад их је много, оне својим јављањем једне године омету напредовање шљива за више година. С' тога гусенице ваља најбрижљивије требити.

Опширно изложене начине како се гусенице требе могу читаоци наћи у распису г. министра народне привреде од 25 Марта 1883 год. ЗБр. 40, који је штампан и у „Тежаку“**) Овде ћемо само на то још да обратимо пажњу, да је требљење гусеница тек онда потпуно, кад то чине сви слошке, а ако то учине само неколико суседа, а остали не, онда је корист од тог посла или далеко мања или скора никаква, нарочито кад је гусеница много, а воћњаци у близу.

У негу, коју треба шљивама указивати на измаку зиме — пред мезграње — спада.

4. *Подмлађивање шљива.*

Због врлог раног или честог и обилног рађања могу шљиве толико да ослабе, да често престану сасвим да рађају. Код кога је овакав случај наступио, он треба свој воћњак да помлади, а то може учинити свршетком Фебруара или у месецу Марту.

Подмлађивање се зове, као што је познато: скресивање појединих грана. Да би шљиву подмладили ваља јој све гране скресати до трогодишњих изданака, но тако, а шљива, или боље рећи круна, задржи исти облик, који је и пре имала. При дну ваља оставити бар две гране у накрст нескресане, иначе ако се све гране скрешу могло би дрво да се осуши. Гране које се отсецају не смеду бити јаче од 6—8 сантиметара, а ваља их сасецати на чистом и глатком месту изнад какве гранчице, која је са стране избила.

И овде ваља засеке лепо поравнити и замазати, а грање одма покупити и погорети.

*) Виђи XII. свеску „Тежака“ од 1883. год. стр. 798. а и у овом броју међу белешкама.

**) Виђи IV. свеску „Тежака“ од 1883. год. стр. 259. Даље виђи о томе и VII. свеску „Тежак“ од 1883. год. стр. 474.

Чишћење воћњака може се предузимати и с' јесени, а и пре о целе зиме. Па ко тај посао није до сад свршио, он треба одма да му приступи. Чисто држање код воћа , то је, као год и код стоке, врло важан услов за здравље дрвета, па према томе и услов за сигуран и здрав род и за дужи век. Само од чистог и здравог воћњака може да се очекује с' године на годину непрестано чист и ваљан род. С' тога овај важан посао не треба никако да се пропусти, тим пре, што он пада у ово доба године, кад је човек оптерећен с мало послова, и кад често по цео дан може да седи беспослен.

Истина, да нам није намера била, да овде говоримо о ђубрењу шљива; али важност тог посла захтева, да га се овде у кратко дотакнемо. Ђубрење воћа врши се по правилу с јесени , али ко је то случајно заборавио да учини јесенас , он не би погрешио, него би врло добро учинио, кад би и сад, приликом када се време проленша, прекопао земљу око шљива и измешао са ђубретом, а нарочито ако му је земља под воћњаком слаба. При том треба имати на уму, да се шљиве смеду ђубрити само згорелим, — зрелим ђубретом, а никако незрелим, јер им ово шкоди. Ако време за сада то не дозволи, онда не треба заборавити, да се бар на пролеће воћњак пођубри течним ђубретом — пиштевином.

На послетку имамо да потсетимо читаоце , да ће шљиве нешто доцније мезграти, ако се при крају зиме наваљају грудве снега (ако га буде) око дрвета, како би се ту на гомилама дуже одржао. Тиме могу шљиве донекле да се сачувају од опасности, да у цвету или при мезгрању озебу. Овим средством требало би да се послуже бар они, који имају мало дрвета, а не би с' горега било да то и други пробају бар на неколико дрвета, да виде: хоће ли и колико доцније да потерају оне шљиве, око којих је снег био наваљан, од оних, око којих је се снег раније отопио.

Јак.

ЕНГЛЕСКО СТОЧАРСТВО

I. Свињче

(НАСТАВАК)

Општа правила за храњење и гојење.

Једно од првих правила, на која пазити морамо, јесте *правилно* и *уредно храњење*, јер, свиње се за кратко време науче и навикну, да своју храну у одређено време траже и ишчекују; њин се желудац управља по тој навици, — по том времену.

Неуредним храњењем постаје надражење у органима за сваривање, а тиме ће се добро дејство хране пореметити и покварити.

Мањи а чешћи оброци хране бољи су него ли већи а ређи; јер се свиње тада лако преједу, или ако би што од хране у валову заостало и претекло, оне би сваког часа дотрчкавале, док не би све пождерале. —

У оба случаја органи за сваривање оптеретили би се, па сваривање не би могло бити подпуно и добро.

Кад наступи неподпуно или лоше сваривање, онда је најбоље средство, да се свињама ништа не даје за 24 сата, а после тога времена треба им дати мало суве хране н. пр. јечма и грашка у зрну са соли помешаног, па их оставити да чекају 4—5 сати до обичног оброка.

У почетку гојења свиње ждеру свагда више, него ли доцније с тога треба свагда најбољу храну сачувати, докле мало одебљају.

За то време треба храну мењати, јер: чим се апетит поквари треба га променом хране изазвати и ојачати; осим тога, све једна те једна храна ушљами и квари желудац, а и не може да замени све оне хранеће делове, које организам у свом напредовању захтева и тражи.

Врло је добро, нешто *сумпора* или *растока* (антимона) са храном помешати, и то $^1/_2$ унције на 10 дана, јер прочишћавају крв, потпомажу сваривање и отварају апетит.

Један амерички писац вели, да је нашао, да су растуцане шишке помешане са прашком од дрвеног угљена много допринеле и помогле гојењу свиња; још препоручује и то, да треба сваког дана пустити свиње у заграђене просторије близу стаја, да земљу ту рију и да од исте, ако хтедну, мало једу, — јер ће им то врло добро да прија.

Један врло озбиљан и увиђаван писац (у Quaterly Journal of Agriculture) вели: «На добрима Херцога од Монтрозе, свињама је по кад кад, да би сувише развијену киселину у желудцу ублажили, давато *пепела* и *угљена*. Није с горега, ако се свиње почешће изгоне онамо, где је земљиште кречовито, да га рију и помало ждеру; или, ако би то због рђавог времена немогуће било, треба им давати *у млеку нешто магнезије*. Ова проста правила обазривости треба свакад више или мање извршавати и испуњавати код оних свиња, које се много хране а мало или ни мало покрећу.

Чистоћа је друга важна тачка. Ни једно мишљење и мњење није тако погрешно и лабаво, као оно, да *«свиње воле нечистоћу»*, и да усред кала и блата, нечистоће и ђубрета најбоље напредује.

Против оваковог мњења стоји и говори ево ово: „Један газда у Норфолку бацио је на гојење 6, од прилике једнако тешких и здравих свиња; све су подједнако неговане, и на истоветан начин храњене, са једнаком количином хране. Три су у погледу чистоће остављене саме себи, а три су биле брижљиво тимарене, четкане и купане; ове три последње за 7 недеља појеле су 5 бушла (140 ока) хране мање него ли оне прве три, па ипак, заклане, — биле су за 11½ ока теже.

Кожу оних свиња, које гојимо, а и свију оних, које држимо и патимо, треба држати чисто од сваке нечистоће и прашине; а то ћемо најбоље учинити, ако се постарамо, да свиње имају свакад чисте воде за купање а чисто лежиште, ако их чешће тимаримо.

Паразите и кожне болести не може ништа тако да изазове, као нечисто држање. Истина, да је одржавање чистоће здружено са теготама и трошковима, али ће сваки озбиљан сточар, обраћајући своју пажњу на ову веома важну околност, само у свом сопственом интересу то чинити и урадити

Најбоље доба за гојење свиња, јесте: *јесен*; тада има доста и скоро свакојаке зреле хране; време нити је сувише топло ни сувише хладно, а влага, које у ово доба редовно има, дејствује врло добро на кожу и месо, јер их у неку руку размлитави.

Осим тога, могу се клати баш онда, кад је најбоље и најзгодније, јер ниска температура траје по задуго, па се и месо може за дуго добро да одржава, и тако највише користи донети; док на против, лети или у топло доба, мора се месо усолити или сушити или одмах тазе појести или продати, јер иначе поквариће се и пропасти. Али близу великих вароши корисно је свиње држати и гојити тако, да се у лето клати могу.

Велика цена, по коју се свиње често продати могу, надокњађава трговцу и сточару сав труд и ризик; али жељезнице не ће никакове велике олакшице учинити онима, који удаљено од њих живе, јер ће се морати и потрошак за транспорт, поред других издатака, рачунати, а због тога се више и ризикује.

Најбоља је храна за гојење: млеко или сирутка, кад се помеша са брашном од јечма, овса, шенице или грашка, или са куваним и разгњеченим кромпирима; кромпири и пиринач, кромпири и једна од поменутих сората брашна, или разгњечени, разбијени кромпири и цело зрневље; цела зрна од грашка или грашак разгњечен или чорбасто скуван и то или сам за себе, или са јечменим брашном или са кромпирима помешан.

Мрква и паштрњак, мркве увек укуване или обарене, млоги држе ову храну као најснажнију и најбољу за гојење свиња.

Изгоњење на пашу детелине, луцерне, еспарзете и стрњике одмах после жетве.

И шећерна репа, рутабага, згодна је храна, али се даје само онда, кад другог корења т. ј. других коренастих биљака нема.

Најпосе различно зрневље, као: кукуруз, јечам, и овас, *али се раж не сме давати.*

Један Американац препоручује ову као необично снажну за свиње храну, али због разних околности само ћемо је ретко моћи употребити. — „Кувај ирске кромпире, бундеве и јабуке, док неомекшају, истуцај све заједно дотле, док се сва маса подпуно не измеша, и додај нешто соли; свиње ће ову смесу врло радо ждерати па ће се необично угојити".

Ма какову храну давали, треба свакад са нешто соли помешати, јер сô отвара апетит и дражи органе са сваривање; исто тако морају свиње имати свакад довољно и добре воде за пијење.

Јелда, пиринач и кукуруз врло су добра храна за гојење; али се ова жита не могу да рачунају у обичну храну, јер су, изузимајући особите околности, врло скупа у нема их свуда.

Турнипс (бела репа) купус, салата и боб нису особита храна са гојење свиња, али се згодно употребљавају као обична, проста храна.

XIII. Одељак.

Распоред стаја за свиње; проветравање. Хендерсонове стаје. Справе или прибор за кување и валови за храњење. Распоред стаја на имању принца Алберта у Ласкоиду. Патење свиње у Мексици.

Напредовању и здрављу свиња ништа толико не може допринети, колико промајна, пространа и добро уређена стаја, а пре свега и највише: *чистоћа.*

Старо оно мишљење и веровање, да је свако место за свињче добро а да су *стаја и нечистоћа* једно и исто, — сад је престало, јер се увидило, да се односно овога при патењу свиња мора обратити велика пажња.

Пређе су свиње затваране биле понајвише у тавним, влажним, нечистим, и којекако скриљеним кочинама, а тиме су се изродиле млоге болести, па свиње нису због тога могле ни напредовати

Где се млого свиња држи и пати, треба за свиње различног узраста да има оделитих и засебних одељења; нерастове, крмаче, мале прасе и свиње за гојење — сланинаше треба оделито, свако за себе држати; а било би згодно и удесно, кад би у одељењима свако прасце и свако свињче са гојење имало засебно преграду, из које би кроз један отвор могло пролазити у једну ограђену просторију.

Свињама је потребна топлота, па с тога и стаје треба да су југу окренуте и на сувом месту озидане.

Понављање ваздуха или проветравање веома је потребно и нужно, јер од свиња, које не добијају чистог ваздуха, бадава ћемо очекивати, да су здраве, јер је крви потребан ваздух, да се прочисти, те да може за живот да послужи — као што је желудцу нужна лака а снажна храна; — и ако овога не би било, ако би се противно овоме дешавало, свиње би се разболеле, а тиме би се произвело и изазвало растројство свију животних радња.

Крв се трује неваљалим и нечистим ваздухом, т. ј. таковим, који кваре: различне труле биљске материје, трула слама, нагомилана балега и нездрава испарења у стајама са рђавом промајом; јер шкодљиве гасове свиње удисују или их кожа упија — абсорбује, па долазе у крв, те ју слабе и одузимају оживљавајућа својства. Атмосферски ваздух мењује венезну (тавноцрвену) крв у артериезну (јасноцрвену), те ју тако од покварених материја ослобођава и чини способном, да функције или радње појединих органа подржава и подпомаже; па по томе, ако би овај тако важан саставни део био нечист, онда би дејство његово било штетно и шкодљиво. Осим тога, рђави задаси и смрдљива испарења, дају месу рђав укус.

Патос, који је хладан и из кога избијају различна испарења, шкодљив је, па с тога треба свиње од тога добро чувати, јер ће иначе добити грчеве и пролив.

Патос, дакле, а тако исто и таван, треба да је сув; кров треба да је тако удешен, да не прокишњава.

Зидови сваке добро озидане стаје треба да су солидни — јаки, а кровови косо намештени са олуцима за спровођење кишнице; патос треба да је мало према олуку нагнут, да би вода отицала, или треба да леже на брвнима избушеним, како би различне течности и мокраћа протицати могле. Често је патос од цигаља; али није добар, јер, ма колико *подсторе* (сламе, сена и т. д.), свакад је влажан и мокар; па с тога је патос од брвана далеко бољи и цељисходнији, а поглавито за то, што се *кроз бушљике* може не само различна течност да протиче, него још и чист ваздух да придолази.

Вредност подсторе и екскремената (балеге и мокраће) као ђубрета мора се свагда у рачун узети; с тога треба зграду удесити тако, да ништа не пропадне.

Сва врата на стаји треба да су *висећа*, т. ј. да висе, како би свиње слободно излазити и улазити могле. Врата треба озго да висе тако, да их свиње, кад излазе и улазе, саме отворати и затварати могу; јер ако би врата онако као обично стајала, онда би се у ле-

жишту свакад — отварањем врâта унутра — читав неред догађао, или би се врâта затворила, те свиње не би могле излазити. Ако би хтели, да свиње из стаје не излазе, онда треба да буду *једна доња и једна горња врата*; доња спречавају излазак свињама, а горња се оставе отворена, кад је време топло и суво.

Стаја мора имати *прозоре или йенйенке*, који би се могли отварати и затварати, како би чист ваздух могао придолазити и како би се хладноћа и киша одбијала.

Хендерзонове стаје. *Хендерзон* препоручује овакову стају: зграда треба да је 30 стопа дугачка а 15 стопа широка, да има *четворо врата*, која се на поље отварају, и да је *са три зида йреграђена*, т. ј. да између појединих врата стоји по један попречан зид, те би тако цела зграда имала 4 одељења. Оба средња одељења треба одредити за храњење, а друга два крајња за лежишта свињама. Између одељења за храњење и одељења за лежишта треба да су једна средња или унутрашња врâта намештена тако, како би *чувар* могао одељења за храњење удобно и удесно да чисти, валове да испира и храну да меће, па нити да он свиње узнемирава, нити да њему свиње сметају.

Свако одељење за спавање треба да је једном *преградом са вратима* раздвојено на већи и мањи одељак; већи одељак је острагу *чист*, и служи као лежиште за одмарање и спавање, па из овог одељка кроз врâта пролазећи долази свињче *у мањи, йредњи одељак* који свињчету служи за сваку нечистоћу, како би стражњи одељак за спавање и одмарање свакад остао чист, јер свињче не ће никад своје лежиште да каља и да га пр̂ља, кад год то избећи може. Из предњег одељка, — који свињчету служи за изтуравање балеге и мокраће — излази и долази свињче на валов, — на храну.

Валов треба да је овако намештен: пружи се преко целе ширине од зграде и утврди се за средњи зид; пр̂ави се од дасака обично у облику коњских јасала, само не тако дубок а пр̂ави се и од целоставног издубеног или изжљебљеног дрвета. Валов се прегради дашчицама на 12 мањих преградица, како би по више свиња могло удобно и мирно у друштву јести онако исто као што би и два или три свињчета јела. Пре сваког храњења морају се одељења и валови исчистити и сваког дана по нешто чисте сламе у лежиштима подстирати. Ако би било потребно, може се свако лежиште за спавање и одмарање да прегр̂ади на двоје, а обе ове преграде треба да су тавне и мрачне, јер *се у тавним и мрачни местима свиње брже гоје и кад се после храњења одмарају*, него ли кад шврљају и тумарају.

Поред сваке стаје треба да има по једна патосана или сува просторија; а уз то, ако би и једно парче забрâна било, много би допринело успевању и напредовању свиња.

Ако би било доста и довољно места, боље би и целисходније било, да стају поделимо на 5 одељења, па би у 5-том средњем одељењу могли ту да сместимо: *казан* за спремање хране и *један велики суд* или *амбар, кош* и т. д. за држање спрмљене и друге различне хране«.

Паркинсн (Parkinson) вели у свакој поред стаје просторији, у коју се свиње на ваздух испуштају, треба да има по један *трљаник* т. ј. брвно за трљање или чешање, или што је још боље, *два брвна*, а између њих једна углављена или утврђена *жиока* или *помоћница* — мотка, налик на покретну или лабаво висећу између коња уздуж пружену жиоку у коњушници.

Ова се жиока према висини свиња, спушта и одиже, како би се свиње о жиоку могле да трљају и чешу, да се изазове јача циркулација крви.

У свима већим стајама треба да има и особитих *справа или прибора за кување, пражње и чуваље хране.* — За ово су нужни: један казан за кување и бâрење, и два до три чабра за воду. — *Валови* треба да су тако намештени, да се могу с поља, без узнемиравања свиња, пунити и чистити, а за то све препоручује се ово: на валову се начине поклопци са резицама; кад су се свиње најеле, валови се испере и по нова напуне, па се затворе до идућег оброка. — Неки покривају валов само једним поклопцем, на коме се изреже толико рупа, колико је свиња на храни; ово је баш и добро, јер тада свако свињче трожи своју рупу, па једе мирно, полако и без отимања.

Краљевска стаја за свиње у Виндзору јесте једно дугачко, *шкриљама* покривено здâње, које је дугачко и широко за 24 стаје, које су веће од обичних, а подељене су у два одељења, између којих води један широк ходник, од куда чувар може и десно и лево добар преглед да има. — Свака стаја има по две преграде: једна је стражња а друга предња, па једна, у место крова, има дрвени поклопац или капак, који се помицати може, па кад је време жарко и запарно, даје се да отвара и затвара тако, да можемо кад хоћемо и колико хоћемо ваздуха да пропустимо. Стаје су испред врата с поља и изнутра цигљама матосане, а патос је мало стрмо и косо изведен за одтицање нечистоће.

Распоред стаја на имању принца Алберта у Ласкоуду Понт Сени (Lascoed Pont Senny) овакав је: има 7 стаја за 7 свиња, т. ј. за 1 нераста и 6 крмача, које годишње опрâсе до 100 прасаца; од

ових прасаца, 60 се гоје од Септембра до Априла у 30 стаја, које су у два паралелна реда поређане, па се у свакој стаји по два праседа гоје; сви други прасци распродаду се. Годишњи приход износи 200—250 фуната стерлинга (400—500 дук.), што се управља и што зависи од цене производа и хране. Обарена храна састоји се из кромпира и брашна, а при крају гојења још и из жита, па се сва храна у стају доноси на малим колицима са 4 точка.

Обично се, поред ове хране, кува кромпир за теглеће коње а плева и друга храна за млечне краве, па су тако мањи и трошкови око овог посла, који свршава један човек. — Свиње се *преко лета* хране детелином и граорицом, *а преко зиме* сировим и обареним или куваним кореньем.

Стаја треба да је ближе оном крају нашег имања, са које се највише и најбрже, дакле највеће, храна довести и донети мог же, да би тако сувишно време и млоги рад уштедили.

Тако, ако храну за свиње добијамо од млекарства, пивоварства и т. д., онда треба да је стаја близу млекаріе, пиваре и т. д. сграђена и озидана.

Балегу и мокраћу морамо брижљиво на особеном и одређеном месту сакупљати, држати и чувати до времена «ђубрења.»

Ако свиње правилно и добро негујемо и хранимо, онда сакупљање, држање и чување балеге и мокраће не чине никакове т шкоће, јер свиње кад год могу, — т. ј. кад год им се прилика створи и место одреди — истурују своје ескременте (т. ј. балегу и мокраћу) свагда на одређено им место, а никад онде, где спавају и где своју храну једу. За ово треба да им одредимо једну омању, мало нагнуту а патосану просторију са једним отвореним олучићем или каналићем, па се одавде могу сваког дана ескременти да скупљају и да се мећу на једну гомилу — *на ђубриште*, или у једну повећу рупу, —*у ђубренщу*.

Један сточар, који је само мало свиња за своју сопствену потребу хранио и неговао, причао нам је, да је он за своје свиње имао *дуплу стају*, па их је за то могао изванредно чисто и лепо држати.

Сваког јутра изгонио је он свиње из једне стаје у другу, чисту; и тако су свиње на изменце по 24 сата проводиле у свакој, а за то време могао је ону празну добро исчистити, проветравати — (пролуфтирати) и од сваког задаха очистити.

Патење свиња у Мексици.

Свиње племенитих раса држе и пате млоги образовани људи у Мексици за трговање. Брижљивост и обазривост, коју ови људи на чистоћу и удобност својих свиња обраћају и примењују, — тако

је велика, да би кратка ова напомена могла бити од користи за наше сточаре, пољопривреднике, пивáре и т. д. који би млого свиња држати могли. Зграде према потреби велике су, а у опште састоје се из једне добре, као за обитавање куће са једном клáницом и просторијама за паљење чекиња на свињама; ту се находе, и велики судови за сраћивање сланине, повеће просторије за усољавање и сушење и велике топионице са дрвеним судовима — чабровима и бурадима, у које се смешта маст, која се у кућнама Шпањолаца врло млого, место масла или бутера, троши.

Ту се находи и сапунџијница, у којој се свакојаки отпадци прерађују и сраћују; и — најпосле се находе ту и одаје, где се од крви праве кобасице — крвњаче за просте људе. Иза ове куће са оваковим намештајем и прибором леже стаје за свиње, обично 800—1000 комада; те су стаје читав један велики ред добро озиданих, 30 стопа, појáти или шýпа са врло млого напред изнешеним настрешницама. Испред ових стаја дуж целе авлије пружа се још једна до 24 стопе широка просторија — *мања авлија*, кроз коју је средином спроведен један од камења начињени водовод, кроз који протиче чиста вода, која се за свиње вади из бунара, који се на крају зграде находи. Камење је овог водовода са стране избушено, па свиње могу само кроз бушлике овог каменог водовода својом њушком до воде доћи, те се тако свака нечистоћа одклања, јер та вода протиче кроз целу малу авлију. Ово је једина вода и течност, коју свиње добијају, а храна им је *кукурузно зрно*, које се, мало разквашено, растури у одређене часове по земљи, која мора бити исто тако чиста и сува као и сама просторија, где свиње спавају, јер овде људи негују и чувају свиње веома брижљиво и пажљиво.

Код појединих зграда находе се повеће озидана корита (басени) са хладном водом за купање, — као хладна купатила, те се свиње чешће купају, јер Мексиканци сматрају, да је свињама чистоћа тела врло нужна и потребна, да би могле на себи наслагати грдну масу сланине, од које они главну добит и корист имају.

Овде се људи старају и брину за свиње толико да сваку удобност и тишину имају; а — старање и настојавање двају индијанских дечака изазваће у нашим читаоцима пријатан смех, кад чују, да се они од бела дана до мркле ноћи бáве једино тиме: да свакојаке распре и кавге, борбе и битке, које би се међу обитаоцима и становницима њихове области и власти изродиле и догодиле, без призрења на стање и звање, разправљају и наравњају, па да их најпосле својим певањем и песмама успавају, — помире и смире.

Дечаци се бирају по јачини плућа, по њиховом укусу и лепоти певања, којим развеселјавају уши и успављују сва осећања ове тако љубазне и сложне дружине. Они певају обдан — преко дан на изменце, а све на највеће задовољство свога чекињавог збора слушаоца — аудиторијума, који важност и вредност музике подпуно зна да цени.

(свршиће се)

ИЗ НАУКЕ ПЧЕЛАРСТВА

Пре свега учите теорију, јер иначе остаћете целога века практичне кварцаналије **Берлепш.**

САСТАВИО

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ

ПОЧАСНИ ЧЛАН СРПСКОГА ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА У БЕОГРАДУ.

I

Инсекти играју велику улогу и они су моћ у природи — као што је рекао Др. Вит. Грабер. Све што је у природи, стоји једно с другим у свези; и што не би стајало ни с чиме у свези ишчезло би, не стало би, променивши свој облик. Ко би мислио, да између биљке и инсекта има какве свезе? На те какве свезе има између њих, — да не могу једно без другога опстати и постојати. На пример пчела не може живети без цвета, без његова прашка и без његова меднога сока; а многа опет биљка не би могла постојати и живети да нема пчеле, која, носећи цветни прашак са једнога цвета на други, те их тако оплођује. Многа би дакле биљка ишчезла са земље да није пчеле; а тако исто опет друге би биљке ишчезле да није других инсеката, преко којих се оне оплођују. Да су инсекти моћ у природи, сетимо се само на филоксеру, која хоће све винограде да нам уништи и којој човек није још у стању, да јој на пут стане. Знамо да има таких лептирова, који у рулама силним нагрну на шуме, залегу јаја по дрветима и по земљи, из којих изиђу гусенице, које обрсте и до темеља униште читаве шуме. Знамо, да мрави и други инсекти у топлим крајевима наше земље подрију читаве вароши и разруше их. Знамо, да само неколико муха кадре су кад залегу јаја читаву мрцину за кратко време са свим разнети и до сухих костију је очистити; знамо и то, да по најновијој науци Дарвиновој црви прерађују земљу и чине је плодовитом. Ово је од велике важности за економе. Није доста само своју земљу нађубрити, него је ваља и на угару оставити, да је црви пропусте кроз стомак свој, па онда је земља тек добра за плодовитост биљке. Видимо дакле из свега овога — какву велику улогу играју инсекти у природи.

Из ово неколико речи видили смо такође, да су у природи инсекти моћ, која се клони на штету, а и на корист људскому роду. Сетимо се још свилене бубе, какву корист доноша човеку, па на послетку и наше вредне пчеле, без које не би било код многих биљака ни какве плодовитости и која нам такву корист доноша у меду и воску, какву не можемо сразмерно ни од које гране економске имати. Кад ово стоји, онда је вредно познати се из ближе са овом вредном животињицом.

Срамота је забављати се око пчеле, а не знати о њој ништа, не познавати ону животињицу, која нам толику материјалну корист доноша. А друго, није ни могуће рационално радити око пчеле, а не познавати живот њен и рад њен. За то ћемо овде прибележити све оне што се тиче теорије пчеларства и које ваља сваки пчелар да зна, који хоће рационално да пчелари на својем кованлуку.

Протећи бодрим оком рад наших пчелара а и оно што је Милан Антић у «поукама из челарства» у «Тежаку» писао, гледаћемо у овим чланцима, да изложимо из теорије оно, што у нашим пчеларима и у «Тежаку» није још додирнуто.

О вротама и расама пчелиним.

Пчела (apis mellifica) припада класи инсеката, реду именоптера, а фамилији аписа (apis). До данас се зна само за четир врсте пчела. Биће их по свој прилици и више врста на земљи, али нам још несу познате. Првој врсти пчела припада наша европска пчела радилица (apis mellifica). Другој врсти припада велика јужно-азијатска пчела (apis dorsata). Ова је пчела већа од наше пчеле радилице и личи на зољу. Трећој врсти припада индијска пчела (apis indica) која је у пола мања од наше пчеле радилице. А четвртој врсти припада мала јужно-азијатска пчела (apis florea), која је још мања од индијске пчеле. Индијска пчела и мала јужно-азијатска пчела несу дакле ни од какве практичке вредности; јер су са свим мале те са свим и незнатну количину меда скупе, а велика јужно-азијатска пчела опет, ма да је већа од наше пчеле радилице, незнатно сабере меда својем кованцији. Ова последња врста, по казивању путника, врло је једовита и опасна јој је жаока и не да се димом нити чим другим укротити, шта више ко почне око ње што радити, не само да ће напасти, него ће га вијати далеко. Тако је неки официр од њих страдао, кога су четир и по миље вијале и изуједале, да су га на носилима људи однели. Све три ове врсте пчела живе у источној Индији и немају практичне вредности ни по томе, што имају нагон да се исељавају, као и птице селице. На птице селице утиче зима, а на ове

пчеле киша, те кад удари киша на њихове крајеве, оне онда оставе своја гњезда са сађем и иселе се у друге крајеве, где не пада киша. Кад киша престане, враћају се опет на своја стара места, где су извеле сађе. Из овога се види јасно, да од овакових пчела не би имали никакве користи, јер оне се не брину као наша пчела, што сабира мед и за зиму кад нестане паше и кад не узможе излетати на поље; него оне сабирају само колико им треба за храњење црви, а кад киша настане, оне се иселе у друге крајеве, где има паше за њих. У овим крајевима нема зиме, а при том бујна паша, што све чини да ове пчеле не морају више меда сабирати него што им треба за храњење црви. Из свега се овога, види да последње ове три врсте пчела несу ни од какве вредности практичне; за то ћемо узети на око поближе само нашу пчелу радилицу (apis mellifica) са њеним расама и варијететима (одликама). Наша пчела радилица (apis mellifica) дели се на четир расе:

1.) Тамна европска пчела (мрка), названа тако по тамној и црној боји својој.

2). Шарена европска пчела, којо су на стражњем делу тела прва два прстена жута, а остали је део тела тамне боје.

3). Шарена африканска пчела. Боје је скоро исте као и друга раса

4). Тамна африканска пчела, која је црне боје.

Расе се ове разликују једна од друге бојом, величином и још другим особинама. Тако су прве две европске расе, осим онога што смо казали још и веће од друге две африканске. Свака од ових раса дели се на више варијета (одлика). Несу дакле свугде у једној раси све пчеле једнаке, него су различне по спољашњем свом облику и по унутрашњим својим својствима. Тако данас има у сваком крају друге расе и сваки крај хвали своје расе. Али осим свију раса, о талијанској пчели највеће се хвале чују са многих страна. Колике и какве у истини има вредности талијанска пчела, ми ћемо мало ниже разложити. Пре свега пак навешћемо варијетете споменутих раса.

Првој раси припадају ови варијетети: а) Линебуршка пчела, црне боје. б) Крањска пчела, тамне боје, длака беличастих на стражњем трупу тела. в) Немачка пчела, тамне и црне боје. г) Доњо-аустријска пчела, која није тако црна као немачка пчела и која има два прва црвенкаста прстена на стражњем трупу тела. Осим ових варијетета спомиње се у науци далматинска, штајерска, угарска, банатска и пољска пчела.

Другој раси припадају ови варијетети: а). Талијанска пчела која је изашла врло на глас као врло вредна пчела; али њена је вредност већа за науку, јер њом се партеногенеза код пчела доказала.

б. Кипарска пчела, која личи на талијанску пчелу, али је врло накосна и брзо уједе. в). Грчка пчела са Химета брега, позната са својега врло доброга меда. Осим ових варијетета има још и других.

Трећој раси припадају варијетити ови: а) Мисирска пчела (apis fasciata). б). Африканска пчела (apis Adansonii) налази се у унутрашњости Африке. Осим ових има још и других варијетета, који припадају овој раси.

Од четврте расе несу још познати до сад никакви варијетети. Између свију ових раса и варијетета највећу практичну вредност има наша пчела позната у науци пчеларској под именом: банатска пчела, талијанска, крањска и линебуршка и у најновије доба и кипарска пчела. Пре него што пређемо на нашу банатску пчелу и изложимо њену вредност у практичном пчеларењу, казаћемо какву улогу игра у пчеларству талијанска пчела са крањском, линебуршком и кипарском.

а. Талијанска пчела.

Пошто је талијанска раса на све стране Европе расејана и пошто је она од врло велике вредности за науку, за то ћемо је мало више на око узети. Талијанска раса разликује се од наше и од других раса само бојом, јер по величини су једнаке. Пчеле дакле талијанске расе битно се разликују бојом од других раса. На њихову су стражњем трупу прва два колута или претена црвенкасто-жута, трећи је колут мање жут, а жући је што је чистија раса. Друга су два колута беличаста, а последњи је колут црн. Стражњи је сав труп матице жут као злато, само је последњи колут на врху црн, а и трупови имају жуте пруге по колутима. Лепо је видети ове пчеле на лепом дану кад сунце сија, кад су на игри, како одсијају сунце од њих и како се у ваздуху преливају као злато.

Заиста сваки пчелар мора имати велику радост, посматрајући оваке пчеле на игри, јер заиста му око годе. Фебруара 19. год. 1853. добио је Берзон два улишта (кошнице) ове расе. Ова је година знаменита не с тога, што се од тога доба почела ширити талијанска пчела по Немачкој и по другим крајевима европским, него што ју је Берзон добио и њоме практично и очевидно доказао партеногенезу у пчела, а тиме науци много и много допринео. Берзон је добио ова два улишта с талијанским пчелама преко ц. к. аустријскога економског друштва у Бечу из Млетака од господе Аделе Пролије, а 19 Фебр. 1853 стигла су му кући у Карлсмаркт у пруској Шлезији. С великим нестрпљењем очекивао је Берзон ова два улишта, а кад су му срећно приспела, с каквом радошћу је поздравио у пчеларским новинама Eichstädter Bienen-Zeiting њихов срећан долазак. Пре него што практичну вредност

ове пчеле изложимо, казаћемо све оно, што је преко ове пчеле учињено у опће за науку, а особито за теорију пчеларства. Али пре него што и ово изложимо, казаћемо неколико речи о Берзонову животу, што знам да ће се овоме сваки пчелар радовати. Године 1811 Јануара 16 родио се Берзон у Лопковицу у пруској Шлезији. Отац му је био сељак, али за своје време врло интелигентан пчелар, те за Берзона се може казати да је са мајчиним млеком усисао и силну љубав према пчели. У селу, где се родио, изучио је нормалне школе, а гимназију је свршио у Бреслави. Од године 1830—1833 свршио је богословију у универзитету у Бреслави. Петнаест месеци био је капелан у Шалковицу, а године 1835 постављен за пароха у Карлсмаркту. Овде у Карлсмаркту на својој парохији морао је две недеље проповедати реч божију на немачком језику, а сваке треће недеље на пољском језику. Као што се види по презимену и по проповедању на пољском језику, Берзон је по народности Пољак. Он се још пре него што је постао парох бавио пчелом, али тек кад је парохом постао, онда је подигао пчелињак, на коме има више улишта, него што има дана у години. Године 1870 резигнује (дâ оставку) на службу и данас се бави искључиво пчеларством. Заслуге су његове за науку и за рационално пчеларење врло велике, те за то је и добио докторат од Минхенског универзитета, од свију царева ордене, а учена се друштва отумају, које ће га пре изабрати за својега члана. Шта је Берзон урадио за науку, видеће се из свега што долази. Своја посматрања и испитивања прибележио је прво у Frauendorfer Blätter године 1845 и 1846. Тих је година објавио партеногенезу и своје улиште. Партеногенезом је изазвао распру, која се жестоко водила, док је није знанственим путем славни Др. Сиболдо прекинуо изнесавши Берзона свету као победиоца. После је издао на свет ова дела 1) Neue verbesserte Bienenzucht des Pfarrers Dzierzon. Herausgegeben vor Bruckisch 3. Aufl. 1849. Ово се дело зове и Theorie und Praxis. 2.) Nachtrag zur Theorie und Praxis. Nördlingen. 1852. 3.) Der Bienenfreund aus Schlesien. Brieg. 1854—1856. 4.) Rationelle Bienenzucht. Brieg. 1861 а најновије издање овога дела изашло је 1878 године. Осим овога што је написао, писао је и пише једнако неуморно у новинама пчеларским, које се зову Eichstädter Bienen-Zeitung, најизврсније новине пчеларске у целом свету. Његово улиште игра велику улогу у рационалном пчеларењу и без њега не може се ни замислити у потпуном смислу рационално пчеларење. Што се тиче пчеларења, Шлезију је претворио у Елдорадо. Данас гледа радосним оком на благодатне плодове својега труда, радећи непрестано као неуморна пчела на бољитку целога човечанства.

Изложивши у кратко живот Ђерзонов, казаћемо сад у кратко главне тачке његове теорије. Прва је тачка његове теорије, да се матица спарује ван кошнице у ваздуху. Друга је тачка његове теорије, да се матица један пут оплоди за целога живота свога, да има кесицу, у коју при спаривању с трупом доспе семе трутовско и то јој семе траје целога живота њена. Трутови постају из неоплођених јаја, а пчеле из оплођених. На јајињаку матичину све су јаја мушка и кад се одвале од јајињака, а матица их не попрска семеном, трутовским из кесице (receptaculum seminis), онда се из тих јаја развијају трутови; ако их пак попрска семеном трутовским, онда се из њих развију пчеле. Ову је тачку Др. Сиболдо знанственим путем доказао, нашавши у сваком јајету оплођеном кончић (sperma), а у неоплођеном није нашао ништа. (Подробније о овој ствари наћи ће читалац у првој свеци мојега «српскога пчелара.») Трећа је тачка Ђерзонове теорије да матица леже јаја по својој вољи сад мушка, сад женска, т. ј. по потреби леже сад неоплођена, сад оплођена јаја. Осим ове три главне тачке има још и других тачака из Ђерзонове теорије, које ћемо потврдити практички талијанском пчелом. Доказе, који потврђују истинитост ових тачака из Ђерзонове теорије, навешћемо само оне, који се очевидно потврђују талијанском пчелом. Друге пак доказе навешћемо на оном месту, где буде говора о теорији Ђерзоновој.

Талијанском пчелом потврђени докази из Ђерзонове теорије јесу ови:

1.) Матица се спарује и оплођује ван кошнице у ваздуху. Да се матица спарује у ваздуху први је приметио Словенац Јанша, професор пчеларства у Бечу, који је умр'о 1774 у 33 години својега живота. То је исто својим посматрањем потврђивао француз Фрања Хубер такође у пређашњем веку, а Ђерзон 1845 године примивши ово у своју теорију изнашао је доказе на основу својих посматрања о истинитости ове тачке. Али године 1853, кад је добио талијанску пчелу, рекао је ово: «Ја имам у талијанској пчели средство, којим ће се доказати истинитост или ништавост теорије моје». Ја ћу овде навести јасан доказ, који сведочи да се матица ван кошнице у ваздуху оплођује. Године 1854 у лето однесе Берлепш по сахата од својега пчелињака неколико вештачких ројева са талијанским матичњацима. У ројевима није био ни један једити трут наше расе, него све талијански. Исти ројеви били су удаљени од других пчелињака по сахата, па ипак су у тим ројевима легле некоје талијанске матице бастарде и од наше расе пчеле. Од куда то? Ни од куда, него од туда, што су се те талијанске матице спариле с трутовима наше расе и од њих оплодиле. А како је могуће друкчије то спаривање

и оплођивање, него далеко у ваздуху са трутовима наше расе из околних пчелињака. Исте године у околини Себаха, где је имао славни Берлепш свој знаменити пчелињак, нико није имао талијанских пчела осим Берлепша, па ипак су у околним селима, која су била сахат хода удаљена од Берлепшева пчелињака, на појединим пчелињацима матице почеле лећи талијанске пчеле. Наравно да су те матице оплођене од талијанских трутова. А ово није могуће друкчије да се догоди, него да су те матице ван кошнице у ваздуху оплодиле далеко од својих улишта. Ово ће бити још јасније сваком, који зна да се пчеле у једном улишту познају по мирису, те да пчеле и трутови не тумарају по туђим улиштима, него свако зна своје улиште. Која пчела залута у туђе улиште, та буде одбијена или убијена, особито ако није теретна, ако не носи сабраног меда или рђе.

2.) Матица се само један пут оплоди у веку. И за овај случај има и других доказа, али ми ћемо овде само онај доказ донети, који нам пружа талијанска пчела. Предпоставимо себи пчелињак од сто улишта наше расе, и у тај пчелињак донесимо улиште талијанско са талијанском младом оплођеном матицом. Та ће матица пет, а можда и шест година докле живи, лећи само талијанске пчеле и талијанске трутове, а никад не ће лећи пчеле наше расе или бастарде. А за што? За то што се само један пут оплодила и то са талијанским трутом; јер да се матица више пута оплођава, онда би у овако грдном пчелињаку морала се спарити и оплодити и са трутом наше расе, а последица овога била би да би легла бастарде и пчеле наше расе.

3.) Матица леже јаја како оплођена, тако и неоплођена. Пре Берзона мислили су пчелари, да матица леже оплођена, т. ј. пчелина јаја, а неоплођена т. ј. трутовска да леже тако звана трутовљача.*) Да ово не стоји, има доказа више, које ми овде не ћемо наводити осим онога, који нам пружа талијанска пчела. У јесен 1853 године добије Берзон две оплођене талијанске матице и обе дода улиштима наше расе, у којима није било ни једне талијанске пчеле. Ова је улишта наравно Берзон, пре него што им је ове талијанске матице додао, обезматично. Године 1854 било је у тим двема улиштима до 10.000 трутова талијанских, а ни једнога наше расе. Шта дакле излази из овога, него да је матица једина мати у улишту, која леже и пчелина и трутовска јаја.

*) Пчела, којој је јајњак мало јаче развијен него у других пчела, те која леже трутовска јаја и то само трутовска као παρθενος. Оваке пчеле појављују се обично у оним улиштима, која су изгубила матицу.

4). Талијанском пчелом доказује се очевидно најглавнија тачка Берзонове теорије, која је велику буну међу пчеларима и у науци изазвала и која се утишала знанственим доказима др. Сиболда на пчелињаку Берлепшеву. Ово је она тачка, по којој трутови се развијају партеногенезом, т. ј. развијају се из неоплођених јаја, а пчеле радилице из оплођених. Трут дакле нема оца. Његa мати његова, матица, излеже без семена трутовскога. О овој најглавнијој тачци из Берзонове теорије види у првој свесци мојега „Српскога пчелара". Овде се само има изнети доказ, који се потврђује талијанском пчелом. Ако је ова тачка из Берзонове теорије истината, да су сва јаја на јајњацима матичиним мушка и да без оплођења развију се у трутове, онда талијанске матице морају лећи увек талијанске трутове, ма да су спарене и са нашим трутовима и оплођене њима. Или на против овоме, матице наше расе морају увек лећи трутове наше расе, ма да су спарене с трутовима талијанским и њима оплођене. И заиста ово и стоји овако и о овоме је данас уверен сваки пчелар, који пчелари и са талијанским пчелама.

5. Берзон је још пре него што је добио талијанске пчеле знао и говорио, да младе пчеле раде унутрашње послове у улишту т. ј. хране ујеве и одржавају топлину, која је нужна за развитак легла, граде восак итд. Да ово стоји, очевидно нам доказује талијанска пчела. Додамо ли улишту наше расе талијанску матицу, то ћемо видети после 20. дана, да ће у улишту бити пуно талијанских пчела, које обављају унутрашње послове, али не излећу напоље, докле пчеле наше расе излећу на сабирање меда. Тек после осам дана излећу на игру, а после још осам дана — после шеснаест дана, како су из ћелица изишле, взлећу на пашу. Од какве је важности ово што се зна, казаћемо на оном месту, где се буде говорило о практичном пчеларењу.

6). Живот је пчелин врло кратак, јер пчеле су изложене свакојаким непријатељима ван кошнице, који их немилице тлаче и што се за време главне паше од рада тако истроше да несу више ни за што. Колико у истину живи пчела за време главне паше најбоље ћемо се осведочити, ако улиште наше расе обезматичимо, па му додамо оплођену матицу талијанске расе, па ћемо видети да, од онога дана кад смо матицу талијанску додали до после шест недеља или два месеца, не ћемо скоро ни једне пчеле наше расе у том улишту наћи, него симе талијанске пчеле. Дакле одсеком живе пчеле, за време главне паше, шест недеља, као што нам потврђује талијанска пчела. Ово су тачке, које нам показују знанствену вредност талијанске пчеле. Од какве су пак практичне вредности талијанске пчеле, казаћемо даље.

(ПРОДУЖИЋЕ СЕ)

О ПОДИЗАЊУ ШЉИВА ИЗ КОШТИЦА

Ови моји написани редци нису никакав страни превод нити нагађања, но чисто и право искуство и опит, који сам од пре три године предузео, у намери да растило од шљива из коштица подигнем. Резултат мог труда повољно ми је испао; и сваки, који жели то постићи, овим нек се користи.

Земља моја, на којој растило добро данас постоји, љута је и тешка; радије подноси кишу но сушу; близу је вароши. Оно место, где су коштице посејане, прекопавано је за једно лето 4 пута; земља је уситњена добро.

У јесен на истој земљи направио сам леје, широке 6 дм. (2. стопе), високе 1 м. и 8 дм. (6 палаца, цели), дуге 11 м. (6 Ф.) По сред леје уздуж пробраздио сам мотиком и редом коштицу до коштице ставио, и потом погазио по њима ногом. Затим сам их засуо земљом, дебело $10^1/_2$ см. (4 палца цола), и опет редом ногом погазио. Тако сам оставио, разуме се загрђено, да никаква стока по њима не иде. Кад у пролеће, ја сам строго чувао да не затрави док поникну. Кад су поникле, ја сам их опет плевио, док нису са једне стопе висине истерале. После сам их окопавао са нарочито за то направљеном двокраком малом мотичицом; и сад тако ми лепо напредују да се не може зажелити боље. Овака једна шљива вреднија је но 5 па и 10 какве наш народ сади, као што сам пре 4 године и сам, док за ово нисам знао, 2.500 комада посадио.

Ја сам ово већ испитао и доказато је, да добро успева и ниче јер ево 3 године сејем и сваке ми је године повољно испало, а све сам овако радио.

Дакле читаоци, сваком заузетом пољопривреднику, ово нек је пример, и нек на овај начин на сигурно сеје.

Но само строго на кртицу треба пазити, јер се радо по овим лејама налази. И мени је штете нанела. Ње сам се опростио, мећајући гасом намазане крпе у њене рупе.

Одбирање коштица треба да је од најздравијих и крупних меснатих шљива, које су добро зреле. Ваља их нацепати и у ладовини без сунца осушити. За тим их у један суд оставити суве, а на површини суда песак посути, па тако нека стоје до јесени. У јесен посејати их.

Ја сам коштице сејао у Новембру и Октобру; добро је увек било. Па и ове сам године исто тако у Октомбру посејао; видићу резултат. До сад ми је увек повољно било, што се и сад надам.

Држим, да ће сваки прегаоц и љубитељ воћњака моћи овим путем своју жељу испунити: да за кратко време подигне колико хоће велики и дуготрајући воћњак, који ће му временом лепо његов труд платити.

Милаило Урошевић.
из Лознице.

О ВАЖНОСТИ СТОЧНЕ РЕПЕ

Ови моји редци многом ће можда загонетни бити, и можда упитаће се: да л је ово могуће!? Ал сваки нек тврдо уверен буде, да је ово сасвим могуће и у ствари, јер сам ово, што следује, сам ја на свом добру имао и уверио се.

Пролетос добио сам преко срп. пољопривр. друштва 1 килу семена од звање *оберндорфске жуте крушне и црвене сточне репе*, коју сам посејао под мотику по неколико семена. Оне су лепо поникле; пошто су поникле, ја сам, где их је у више било, рашчупао и расадио, тако да је остало свуд по 1 бљка. Кад су за копње биле ја сам их окопао; онда по други пут прекопао, као и кукуруз. Оне су тако јако напредовале, да јесенас, кад сам их повадио из земље, пред присутним лицима мерио сам их, па је свака $1^1|_2$—$7^1|_2$ кгр. (5 и 6 ока) тешка била. Ситне нисам имао, неколико комада само, и те су у јапади биле.

Репе сам ове давао *и дајем их* кравама, свињама и овцама, и ужас је, како је радо једу, тако да не би знали шта је доста. Од исте репе имам доста и њом ћу зимус ранити свиње и краве које за приплод имам.

Око ове репе нема бог зна кака рада; мали рад и трошак, али обилато се исплаћује.

Земља моја, на којој сам репу сејао, љута је, тешка, сабијена, више воле кишу но сушу; али ова репа на њој страшно добро рађа. Сва је на врху земље, а само јој је њена главна жила, сисаљка, којом се рани, дубоко у земљи. И по мом мишљењу, она тражи дубоку влажну земљу.

Ова репа по својој доброти и користи заслужује, да се што више сеје и гаји, јер корист и извесну и добру доноси. Њоме, нарочито ко пати свиње и стоку, кукуруза много уштедити може, особито на неродној години. Желио би, да наш народ сејањем, исто овако као и ја, увери се о добрим странама и заслугама сточне репе.

Милаило Урошевић.

ШТА СЕ РАДИ У ЈАНУАРУ

У дому и на двору. Склапање рачуна за прошлу годину. Према месности, приликама, пијаци и осталим околностима, оцењивање и удешавање планова за могуће измене, поправке и допуне у начину свога привређивања; распоређивање, чиме ће се која њива засејати, која ће њива морати да се ђубри, која да се поправи другом земљом, који пов усев да се отпочне сејати, куда ће се просећи нужни, згодни и пречи путеви или стари поправити и т. д. Набављање семена; у овом случају ваља предузимати пробе, те да се уверимо о доброти и клијавости семена (међ две крпе, на топлом месту, квасити остављено семе докле проклија и видети колико ће од сто да изникне), те да можемо за времена набавити друго, ако ово прво не ваља. Кад су најхладнији дани, омлатити — ко има — семе са стабљика од лана, мухара и детелине. За време још, довозити земље код ђубришта, која ће се с ђубретом мешати, те да је преко целе године има довољно. Трапови у којима су кромпири, репе и остало коренасто биље, прегледати. Припремање и грађење ужета од сламе, притки за градину, тачки за винограде, прутева за обруче и т. д. Жито стрмно, у житницама, лопатама превртати; кукуруз преточити — да се не уквари и не ужеже. Прегледати справе и машине покварене и старе оправљати, нове поручивати и у тој цељи договарати се са суседима, па заједнички их набављати. Ко у току године намерава какву грађевину подизати, ваља да се брине о сечи и довлачењу грађе.

У пивници и у винограду. Претакање вина и допуњавање буради. Пробати вино чешће, те да се може одмах предузети што треба. Оправка буради и измењивање обручева. — У винограду извозити и растурати ђубре. Крчење трњака и легла шкодљивих буба, изношење старе лозе. Кад време допусти, и у колико то није у јесен учињено, риљати за ново сад или копати јамиће.

На њиви и ливади. Поглавиту бригу посветити ђубрењу; извозити ђубре, муљ, блато, лапар и песак на тешке земље, глину и црницу на лаке земље. Кад мраз попусти, доорати обустављено зимње орање нарочито оних њива, које преко лета мислимо радити плугом за огртање. Згодне бразде плугом повлачити, за отицање нагомилане и од снега отопљене воде. — На ливади, поред тога чистити одводнице, спроводнице и остале бразде, које служе за натапање водом; крчити трњаке и пањеве вадити.

У кошари и на појати. Кошаре оправљати, те да буде стоци довољно топло. — У дане кад сунце греје, отварати их и проветравати, у подне. Стоци довољно простирати. За време проветравања и у лепе дане, стоку на поље изгонити ради покретања. Довољно хране полагати и не појити стоку студеном водом. Тимарити; и кошаре ил' појате чистити. Мотрити на сјагње овце и на осталу бремену стоку. Где се овце тако рано јагње, наћи се при јагњењу и слабу јагњад подметати, да се науче сисати и док одвркну.

У градини и у воћњаку. У градини припремати за грађење ђубрених леја или расадница. Прегледати остављену зелен и поврће и лишће које трули чистити. Зелен затрпану у песку, ако је песак сув и ако нема изгледа, да ће мраза бити, треба млаком водом заливати. Ако је после топлог дана, наступио мраз и издигао са одкрављеном земљом заједно јагоде или пресађено градинско шибље (огроз, рибизле, малине, купине и т. д.), онда их треба мало попритапкати и у првашњи положај повратити. Недовршене леје у јесен, треба сада ако време допусти, грубо прекопати и оставити, да земља измрзне и да се зимњом влагом натопи. —

Цвеће с лукавичастим кореном, земљом покрити, ако се лукови виде. У саксијама сандуцима, судовима, засађено цвеће: лијандере, рузмарине, смрдљевак итд. чувати од мраза и на светлост износити у подне, када се који топал дан укаже. Закривено сниско жбуње нежних ружа, на топлим данима, докле сунце греје, треба откривати и ноћу и на про-

мењљивом и хрђавом времену опет покривати. — Семе од цвећа, треба сад још поручивати; а семе што је цвећар сам произвео и за семе оставио треба очистити, тачно избележити.

У вотњаку. Кад год време допусти, могу се копати рупе за пресађивање воћкица — наравно да је то боље још с јесени урадити. — Воћке са мршавом земљом треба ђубрити и пиштевином разблаженом с водом заливати. Кору на старим воћкама гребати и маховину и лишаје са њих скидати. Даље о овоме читај напред у чланку „Време је да се шљиве чисте". — Рањава места, на воћкама, треба премазивати, најбоље катраном, који је и најјветинији и помаже. — Калемове гранчице, треба сабирати и сећи и закопавати на 3—4 сантиметара дубоко у земљу на каквом отвореном, хладовинастом месту но не у подруму, где би се могле загушивати или прорасти. — Још сада треба темељно очистити воћњак од гусеничних гњезда — Остављено воће треба чешће прегледати и пробирати све иструлело или нагњечено.

На ковзнлуку. Бринути се, да су пчеле на миру. Таманити шкодљиве бубе и мишеве. Слабе ројеве прирањивати медом ил' раствором шећера у смеси с брашном. У дане, у којима сунце прежиже треба кошнице покривати, те да се пчеле не узбуне. Чување од мраза и хладноће, Чишћење. Наручивати нове кошнице (ђерзонке), или градити вршкаре,

На дуваништу. Припремање свога што треба за грађење расадница. Сабирање муља, шљама, лишћа, итд. за ту цељ. Бринути се за ограде. — Остављени и сложени сув дуван обилазити, па чим на топлијим данима појаве се знаци превирања (врели деньци, и роса по лишћу) треба деньково разређивати. Остављено семе дуванско испитивати, или ново поручивати.

Шумарство. Сеча дрва у шуми, ради проређивања или подмлађивања шуме. Обаљање грађе. Грађење и просецање потребних путева, рад лакшег свлачења дрвета. Превлачење и слагање посеченог дрвета, нарочито са оних места, на којима се имамо бојати поплаве. Сабирање жира, шишарки и осталог семена од шумских дрвета. У жиропађама, утеривање свиња у шуму и грађење потребних колиба итд. У годинама, кад су шкодљиве бубе таманиле гору, утеривање свиња, да рију и шкодљиве чауре од буба тамане.

БЕЛЕШКЕ

Најситнији непријатељи пољопривредникови.

Са напредовањем природних наука упознали смо се мало по мало са многим створовима, који на различне начине стају на пут раду пољопривредникову и шкоде му. Из тога узрока, за пољопривредника исто је тако важно да сазна те разне врсти непријатеља, као год што је важно да се упозна са неком корисном културном биљком, пасмином стоке, са неком важном справом; — а у неколико и важније, јер са познавањем ових непријатеља пружа се пољопривреднику срество, да се са њима пусти у борбу, и то често са таким успехом, да их са свим сатре.

Не ћемо овде да говоримо о читавој војсци буба, које намиле по нашим усевима и некада у тежњи, да нам летину пождеру и шуме пониште. И колико су мале, опет неке од ових, јављају се као голијати према овим створовима, о којима ћемо овде да говоримо.

Живот бубa већ је тачно познат; код неких, као на пример код филоксере, познавање начина живота ове животињице помогло је, те је нађено средство, да јој се бар распростирању на супрот стане. Тако и оним наметницама, црвима, који у унутрашњости тела животињског и човечијег живе, научници су ушли у траг. Данас знамо како се премећу и путују, па у микроскопу (увеличавајућем стаклу) имамо средство, да бар лично себе заклонимо од опасности, које нам ови црви могу да спреме.

Ако се станемо све ниже скидати по лествици органских бића, то ћемо доћи до групе живих створова, који и код свог тако простог састава тела необично жилав живот имају и од природе су на то одређени, да буду гробари. Супстанције, ствари, које никаква животиња не једе., које никакој већој биљци не могу да послуже за храну, ждеру ови организми и то, у облику најпростијих неорганских једињења, као угљеничну киселину и воду, предају опточи (коловрату) материја.

Број ових и оваких створова здраво је велики, тако да би се могло мислити, да на сваког већег органског створа са свим особена група сићушних *гљивица* напада и шкоди му. О овим гљивицама говорићемо.

Изврсно дело научника Сораурера о биљним болестима, упознало нас је са великим бројем паразита, наметница, гљивица. Међутим многе књиге, као што је овог научника, не ће бити довољне па да се могу описати све наметничке, паразитске, гљивице; јер ми се налазимо управо тек на прагу проучавања ових бића, и само треба да завиримо у ма какви ботанички и виноделски часопис, па ћемо наћи вести о новим видовима гљивица. Тек усавршени микроскопи, у наше доба, дају нам моћи да можемо ове организме да проучавамо. Тако, неке су таки пробирачи и манџије у храни, као год и неке гусенице; и настањују се поглавито на неким изврсним биљкама. Као јасан пример за оваке случајеве да споменемо гљивице, које причињују *трулеж кромпира* и *болест на грожђу*; последња сатрла је, зна се, пре 30 година и последњи чокот на Мадеири и у попрашивању чокота са сумпором нађено је средство, с којим се ова гљивица може да уништи.

Неке пак праве су космополите и свагдашњере; напоменућемо само *обичну плесањ* (буђ) коју налазимо у свима климатима и која буја на некој старој ципели исто тако као на најфинијем пекмезу. Сваки пољопривредник, свака домаћица рачуна данас већ плесањ у своје мале непријатеље, против које борба је лака: карболна и салицилна киселина сигурно су оружје у борби са плесњом.

Други велики број гљивица, које имају способности, да се без кисеоника и у течности размножавају и при том садржину течности сасвим предругојачавају, ум човеков потрудио се, да ове кварише подјарми на услуге: оне раде за његову сврху у пивници виноградара, у врионику пиваровом и фабриканта шпиритуса и у мешајшику лебаровом. Цела једна грана науке — хемија врења, постоји на деловању ових организама.

Ако се још ниже на лествици живота сиђемо, појавиће нам се бића око којих се сада систематика узалудно трудила, и крсе стакло, што врло јако увеличава, изгледају увек само као меурићи, округласти или ваљкасти (цилиндрасти); или се налазе појединачно, или су скончани једни уз друго у конце а размножавају се простим раздвајањем (цепањем). Ова бића, у којих се не може велика разлика да постави, називају се *бактерије или цепљиве гљивице*; и пред њих смо дошли не само као пред најситније непријатеље пољопривредникове, него управо и као на границу органског живота. Бактерије укиселе вино, згрушају млеко; од бактерија угине нам и стока. Ужасне животињске заразе у које долазе: прострел, сакагија, колера у шлежи и т. д. изазивају се тиме, кад се бактерије у крви живо-

тивској развију и у огромној мноштини размноже. По Нигелију, коме имамо много да за благодаримо што нас је упознао са најнижим организмима, узрок свију заразних болести на животињама и човеку може да се сведе на развијање цепљивих гљивица и бактерија у крви. Куга, прострел, колера и т. д. могли би се тако исто да сведу на животну радњу таквих ситних организама, као и нестајање сваког органског тела, ако се остави самом себи.

И то мало знања, што смо до сада стекли о овим малим бићима, казује нам да овде имамо посла са најужаснијим непријатељима, који нашој имавини, па и нама самим, на уништење прете. Наука, тај најсилнији и најмоћнији пријатељ човечанства, додаје нам и овде — до душе за сада већ од части и помоћи од части утехе да има средства, којим се ова још загонетна бића могу „по рогове." Од како је проналажено, да је салицилна киселина за ситне организме, гљивице, бактерије и цепљиве гљивице, необично жесток отров, већим животињама пак и више узета није шкодљива, то је одмах опробано, да се ова киселина против епидемија употреби. По вестима, које су донешене из проба, да се стоци, где је владао прострел, давало у храни редовно и салицилне киселине, потврдило се, да зараза даље није маха ватала, чим су обољеле животиње биле удаљене. Средство ово тако је просто, да је сасвим у интересу пољопривредникову да га употреби, па баш и ако не би асило; — од штете није.

У најновије време изнео је француски научник Пастер поступање, које се зна још пре једног века и које је за срећу људства измишљено: калемљење (пецоцовање, имфовање). Пастер је за предмет истраживања узео ону окужну болест кокошију, која се вазда са смрћу свршује, под именом „кокошија колера", па је нашао, да јој је узрок микроскопски организам; и једна кап крви са кокоши што је липсала од ове болести, пренешена (имфована) здравој кокошки и, проузрокује пренос болести на другу.

Пастер је у нарочитој за то течности организам, који је узрок кокошијој колери, одгајивао и нашао је, да се заражљива моћ (енергија) овога може по вољи и да ослаби. Докле болест, како ју пробитни организам причињује, врло нагли ток показује и свагда се са смрћу окончава, заражљива способност паразита може се даљим гајењем толико ослабити, да међу 10 имфованих кокошака 9—8—7—6 не утипу. У другом случају имфована кокоп разболе се, опет оздрави и од утицаја најзаражљивијег паразита ништа не осећа. Паразит је сада у другом стању и стоји према оном његовом отровном оцу, од кога произлази, као год кравље богиње према великим, црним, богињама. —

По овоме, не би ни пошто претерали, кад би хтели да се надамо, да ће се моћи, исто као и са једним паразитом, и другим организмима, што крв по свом начину трују, отровно дејство ослабити. Тако би се могао н. пр. прострел, сакагија и т.д. у блажијем виду стоци накаламити, па да се тиме сачува од опасне болести. Тако би се временом опасност заразе ослабљавала, као што је продуженим имфовањем људи опасност црних богиња ублажена.

Са неколиким примерама показасмо, да управо најситнији, најмањи, непријатељи пољопривредникови и најужаснији су. Наука је и против њих нашла средство, и сад је на томе, да се по путањи, коју је она прокрчила, иде, ако се над злом жели бити господар. Она реч: «знање је моћ", овде се најлепше потврђује. Наука нас у овом случају учи не само да нашу имаовину сачувамо, него да се са успехом и са смрћу боримо. Као год што је стрихнин (отров) у руци лекаровој — лек

тако ће и у руци природњаковој ужасни посилац заразе постати роб човеков; у обојим случајевима је — наука, која нас учи да страховиту природну силу вежемо.

(„Нем. Пољ. Пр.“)

Дуња (Дуња Гуња)

Дуњама су колевка топлији предели; но као и винова лоза културом дотерала је и у умерено ладније пределе, али даље ка северу, у Немачкој и Русији, немају их ни по баштама*) И баш за то, што дуња у северњијим пределима нема, и што их наша благословена земља у изобиљу производити и на стране пијаце (као што се код нас доносе лимунови и поморанџе) извозити могу, кад наша железница проради, намера ми је, да нешто о дуњама напишем и наше земљораднике упутим на веће обдељавање истих, како би од њих лепу хасну имали.

Дуње се и код нас доста скупо продају, кад су само крупне и питоме, а у иностранству по господским кућама и дворовима, одвећ се траже, што се од њих праве свакојаке посластице и ликери, само треба да су крупне а не сићушне, мађаве и коштуњаве, које ни за шта нису.

У дуња је најгора та особина, кад нису доста сочне и меснате, него што но реч, дрвенасте, а нарочито кад им је средина око коштица здраво тврда и коштињава. И код Кинеза, где је поднебиње много топлије неко код нас, и који свакојако боље куд и камо од нас имају кусније и сочније, дуње се не остављаву да расту као дивљаке, као у нас око заграда, него се на њих особита пажња обраћа. Они, да би дуњама њихову особину, што нису сочне и меснате, ма у колико ублажили, сочније и кусније произвели, калеме их на поморанџе, и онда бивају крупне као мале лубенице и сочне као ове. Европски народи, кад су видели шта Кинези од њихових дуња раде, почели су им подражавати. Где нису имали и могли калемити на поморанџе, они су то пробали на друго воће, које је са дуњама сродно; а за то су изабрали *дивље крушково* дрво, и то оне дуње којима су плодови дугуљасти као крушке. Код помолога (научењака воћарства) позната је и у употреби ствар, да питомо воће на дивљакама накаламљено није тако укусно и сочно као што је оно које по други пут накалами, то јест кад се већ накаламљена и питома гранчица још један пут накалами; па то су чинили и код дуња. Најпре су на дивљу крушку накаламили питому крушку, па на ову питому грану каламили су дуње. Но почем дуње, као што рекох напред, не могу тако лако да се своје урођене особине: сувопарности и дрвености при свој од векова култури ослободе, то су за каламљење на дивље крушке узимали најсочније и најкрупније крушке (као што су код нас воденаче и арапке), па на ове калеме каламљење су дуње, и онда су добивене врло укусне, сочне и меснате.

Ми имамо доста дивљака крушака, имамо лепих питомих и сочних крушака, па радимо оно што и други народи раде и облагорођавајмо каламљењем сваковрсно воће, а дуње нарочито, које нам лепу хасну донети могу док нас, као што рекох, веже жељезница са северним пијацама и пределима, у којима нема и не могу да роде дуње. Кап по кап праве потоке, а ови реке. Код просвећених и културн-

*). Рус Микешин, онај што је начинио нацрт за споменик п. књ. Мијајла, кад је пре неколико година био у Београду и видео код мене зреле одвећ крупне дуње, питао је: какве су то „золотве“ јабуке, које довде није видео; због чега сам му неколико са гранчицом и лишћем дао, те их је одмах у Русију.

них народа и сама се њихова законодавства старају о томе, да се што више воћа, где које успевати може, облагорођава и законом се прописује: колико облагорођених воћака на једном ланцу земље мора засађено бити, а код нас?! Код нас сељак на многим местима долази у варош да купи воћа, и воће је у нас по негда тако скупо, скупље него што је јужно воће, лимунови, поморанџе и суве смокве. **Сретен.**

Репа у плодореду

У свакој репи има велики проценат азота и пепела. Принос пшенице од 30 мерица зрна, $1^1/_2$ тоне сламе са једне акре (40 ара) има 22·5 кила азота, 11·5 кила фосфорне киселине и 14 кила калија; а приход од 7 тона келерабе са једне акре има 60 кила азота, 16.5 кила фосфорне киселине и 60 кила калија. Приход од 22 тоне сточне репе са исте површине садржи 73·5 кила азота, 24·5 кила фосфорне киселине и 131 кило калија. Укупна количина пепела у пшеничној жетви јесте 94·5 кила према 345 кила у сточној репи, док азота у првој има 22·5 кила а у другој 73·5 кила. Репа је по томе у сравњењу са стрнинама, које у горњим подацима претстављају пшеница, усев, што исцрпљава — слаби — земљу.

Разне врсте репе различне су по садржини ових трију нужних материја за пораст усева, а исто тако и по могућности да ове усишу из земље. Келерабе хране се из горње површине, а жиле сточне репе иду дубље у земљу и узимају велики део материја за храну из доњих слојева. Келерабе расту брзо и имају велику снагу за упијање азота и калија, кад их има у раствореном стању у земљи. Друкчије је са фосфорном киселином; и чешћа употреба фосфорног ђубрета има очигледне утицаје на ове усеве. Сточна репа може да набере за се довољно хране тиме, што јој жиле иду дубоко и што лагано расте. Употреба азотских соли, као чилске салитре — има добро дејство код сточне репе. На кратко, за беле репе — келерабу, је најбоље фосфатско ђубрење, а за сточну репу азотско ђубре.

Због великих количина пепела и азота, које су потребне репи, очевидно је, да земља мора да има ових материја у великој количини, ако се хоће да усеви на њој трајно напредују. Земља ослаби кад се никако не ђубри; дужина времена за које ће то бити, зависи од земљине родности. У обичном начину привређивања најбоље је, да репа добије место у плодореду. На тај начин репа је корисна идућем усеву због потпуног обрађења земље, које је за репу потребно и тиме што се уз то коров истреби. Не гледајући на то, репа даје могућност да се држи више стоке у паметној привреди, то значи више и бољег ђубрета, а последица тога је родније земља и већи приход у целом плодореду (обрту). (Amerik Agric).

Слатке јабуке

Ми сувише мало ценимо вредност слатких јабука. Оне су здраве, врло хранљиве, и луксуз кад се троше непрерађене; кад се испеку врло су добре за слаткише, нарочито кад се једу с млеком. Сваки ти то веле, а нарочито деца. Коњи их једу исто тако радо, и могу се тиме један пут или два пут дневно хранити место зоби; овце се од њих утоје. Слатке јабуке су, кад се правилно дају најбоља пића (храна) за краве и младу стоку, поред чега се наравно мора полагати и друге пића; свиње се гоје од њих са мало или ни мало друге пиће; скуване и помешане са кукурузним брашном оне су врло изредне за кокоши и осталу живину. — По старим воћњацима, око ограда по шибовима — свуда се код нас налази дивљачица, које су из семена никле. Земљорадници ваља тиме да се користе, па да ова корисна

дрва калеме. Не треба нико да се боји, да ће кад год имати сувише слатких јабука, јер осем напред поменуте употребе, слатке јабуке дају још најбољу јабуковачу, а ако желимо сирће, оно се добија довољно јако, кад се дода јабуковачи толико исто воде. Ништа није боље лети у пољу за пијће но пуна чаша јабуковаче. То је врло пријатно пијће и без икаквих штетних последица. (По Amerik Agric).

Како ваља засејавати башту

Баштованова корист много зависи од тога, што он башту држи непрестано засејану. Ни један део њен не стоји залудан; чим се један усев скине, одма долази други на његово место.

Сваки земљорадник чини себи добро, ако у овоме следује примеру оних, који гаје зелен за пијацу. Начини гајења зелени, који су кориени за баштоване, показали су се као кориени и за оне, код којих је гајење зелени ограничено на потребу њихове сопствене куће. Кад баштенска земља није засејана усевом, она производи велику масу разног корова, кога је после толико исто тешко савладати као што је и обрађивати кориену биљку. Стара метода (начин), по којој се башта с' пролећа засеје и сви усеви на један пут зберу, није кориена. Кад се дигне из баште грашак, рани купус, рани кромпир и т. д., одма треба да се засеје друго што. Оне усеве који само за неколико дана задржавају најбољу каквоћу, н. пр. пасуљ за младу бораниј у, не ваља посејати на један пут, но сваких 8—10 дана по мало, тако, да док се прва зелена бораниј а потроши, друга таман стигне за брање. Цвекла, пасуљ, краставци, келераба, спанаћ и т. д. спадају међу оне врсте које се може сејати у башти кад се рано површе дигне. Још ако има расада од позног купуса, онда треба купус расадити по свима празним местима по башти; тај купус ако не би пристао за другу какву употребу, он је изредна пића за краве. Сваки земљорадник треба да има ово на уму још у зиму, па да спреми семена за доцније засејавање баште.

(По Amerik Agric).

Грашак за свиње.

Многи земљорадници не знаду да цене грашак, као пићу за свиње. За прасад и назимад нема боље пиће од грашка. Одрасле свиње брзо се од њега утоје, и месо од свиња храњених грашком врло је укусно, а сланина и маст чврста. У неким пределима грашкар (буба) наноси грашку велику штету, тако, да би се морало престати са гајењем грашка; али кад се грашком хране свиње, онда та буба не умањава вредност грашка као пиће. Грашак је лако гајити, а да би се сваки ручни рад око њега уштедили, могу се свиње истерати и на њиву, док је грашковина још зелена и док се зрно није стврднуло. Ко хоће на овај начин да храни свиње са грашком, он ће добро учинити, ако при сејању умеша са грашком овас. Међутим истеривање свиња на њиву није тако економичан начин, као кошење грашка кад нарасту махуне. Самлевен грашак је такође изврсна храна за свиње. Подједнаки делови грашка и кукуруза, то је одлична храна за гојење свиња. Кад се грашковина добро осуши и сачува, она је добра пића за овце, а ђубре од стоке храњене грашком особито је снажно. Где се гаји много грашка, онде треба да се сеје у два три пута, нарочито ако се хоће, да грашковина док је зелена послужи за пићу. Један покушај, да се на овај начин добије добра пића за свиње, увек ће се пожелети да се понови.

(По Amerik Agric).

Птице, које пчеле ватају

Међу белешкама у октобарском броју „Тежака“ пр. г. била је једна, под насловом: да ли птице доиста пчеле ватају. Писац ове белешке дошао је потом до тога закључка, да нема ни једине птице, које би пчеле ватале; а опит његов извршен је на тај начин, што је распорио желудац једног црвендаћа, па кад није нашао пчелу он онда изводи горњи закључак, т. ј. да нема ни једне птице, која чеде ватa.

На погрешном је путу; јер је требао да наведе који други род птица, које његов трмчанак посећују. — Овде ћемо да прибележимо шта о томе у „Аустро угарским пчелар. новинама“ један пчелар пише.

„Моја је башта велика 260.000 квадр. стопа, са изузетком једног дела, који је као парк засађен, но који би се ипак могао као згодно место за канвалук узети, јер се пчеле у свако доба, кад их хладно или у опште неповољно време на њиви затече, могу у густо грање од кленовине склонити. Сем тога, у истој се налази засађено и 1000 комада багрема, као и велики број липовине, које пчелама за време цветања при повољној погоди као врло добар пљен служе.

Воњак, у коме се находи двокрилни павиљон са 100 трмака, има 92 комада воћака разних, између којих опет има: рибизли, огроза и малина.

Поред тога, цела је башта поред парка заграђена живом оградом од врсте берберица, (шимшира) која жуто цвета, а има и жбунастог дрвећа, као леске, и т. д.

Ова је башта за пчеле прави рај, али је и за птице, као и за мене самог повољан стан, кад с пролећа уз певање шеве и све остале певачице отпочну певати и цвркутати.

Но, од неколико година приметио сам, да ми се радост и забава све умањава од како певачица мање има, а међу тим гусенице се на воћкама и дрвима ужасно много развијаху. Најзад, певачице тако се разбегоше, да сам у башти само четири врсте птица могао видети, и то поглавито: косова, зебу, црвендаћа и њукавца. Час по час гледах, како ватају птице чеде, које и ако немају бог зна какву масу меса, да би се могла најести, ипак сам мислио: живот, па треба да живи.

Да косови ждеру чеде, нисам посматрао. Ови нападају само огроз, а под јесен, кад грожђе сазрева, има их и по виноградима; док међу тим зебе, што у лету ухвате, то и пождеру. Али, по тачнијем посматрању увидио сам, да вата и ждере прве и јаја покварена прокљује по гнездима. Ове паметне и окретне животињице, које су ми за трмчаник од велике користи биле, нисам плашио, да се разбегавају и оне се тако припитомише, да су око мене облетавале.

Па и црвендаћа сам патио, и ако је пакост чињио пчелама, таманећи их; то ипак због тога, што је штета од њих наспрам користи, коју чине на тај начин, што ватају гусенице и лептирове, тако мала, да просто могу рећи изчезава.

Са овим је друго са њукавцем. Овај безобразни дерач је узор подлости. Са сабљним лицем, као да о нечему много мисли, намести своју дебелу главу на врх гране малог дрвета или жбуна, и то увек удеси да се тако намести између трмчаника и оног правца, одакле ће пчеле са медом доћи, па чим која поред његове главе прође, он одма своју главу подигне, и довати пчелу те је пождере. Да ли има и каква изобра овај нитков између одлазећих и долазећих пчела, нисам могао опазити. Само сам то приметио, да је за неколико тренутака много пчела потаманио, и кад се бејаше наситио, он ипак не напусти то место, но се попе на једну малу суву гранчицу на коју натаче шест пчела, као голубове на ражањ!

Тако се ране ови несретници, који своје младе на тај начин одрањују. Гусенице баш не ће никако да тамане, и ако су му тако рећи под кљуном, а пчеле, као за његов рачун најукусније, вата. Ако је време хђаво или хладно, да пчеле не могу напоље излетати, он се онда приближи лёту, и ту увати једну или две пчеле, па се онда упути другима, но кад га пчеле опазе, одма га почну гонити, али само толико, колико да га од трмчаника отерају.

Ако се случајно деси, да пчеле не могу да излећу, па му није могуће, да до хране дође, онда се лаћа другог средства да до хране дође, а на име ждере месо од мишева и птица и нарочито на гранчице жбунова. Овако нарочито поступа с пролећа. Кад су се млади птичићи певичица извели, он их довати и пошто поубија, поједе, а међу тим родитељи кукају и облећу око гнезда; а у случају ако родитељи нападну на њ, онда и њих заједно са младим тичићима убије и пождере. Услед такве опасности одма напуштају певачице башту, те се на тај начин уништи патење ових птица у башти.

Кад сам такве несреће посматрао онда сам их из ваздушне пушке убијао и од тога доба мање их је било у мојој башти, па су ми наравно и пчеле далеко веселије биле.

Све могуће мале птичице и све могуће певачице вратиле су се натраг и веселиле ме својим цвркутањем; а међу тим, тамниле су ужасно лептирове, гусенице, као и друге штетне инсекте."

Вештачки мед

Познати пчелар К. Цвилинг, у „Пчеларском листу" о вештачком меду пише следеће: „Пчела даје меда из сваке сладкости, коју јој природа пружа. Ово се догађа под утицајем два чиноца: 1) пљувачка, која као и киселине раствара и тиме претварајући дејствује; 2) ако је температура у кошници од 20—25 степени. Нектер цветни садржи сирова шећера и нешто мало беланчевине. Ако дође овај шећер у додир са пљувачком пчелином и наведеном температуром, то се добија један хемијски процес, по коме се шећер претвара мало по мало за 72 часова у грожђани шећер. У колико је пчела више узела сладкости и напљувала је, у толико се више и пљувачка с том измеша, а у толико више назад она добија оштар и нагризајући укус. Но, ако је температура око 12 степени Ромирових, то преображање иде врло споро, услед чега образовани грожђани шећер постепено прелази у алкохолно врење. С тога је дакле са сирупом врло шкодљиво хранити пчеле, што нарочито бива у позној јесени или при ниској температури. Из наведеног излази, да ако се пчеле са раствором сировог шећера хране, онда ће се исти у медни шећер (грожђани шећер) преобратити. Али овај шећер не садржи и нема никаквог трага од цветне ароме, само што садржи етеричног уља из цвећа. Овај шећерни мед, или боље рећи фабрицирани пчелни „вештачки мед," разликује се од обичног цветног меда у томе:

1). Што има отворену боју;

2). Што је сувише сладак, те је отужан;

3). Што нема цветне ароме.

Има „вештачког меда" кога справљају хемичари из сирупа шећерног и сумпорне киселине. Врло често додају фабриканти овом вештачком меду — да би превару олакшали — нешто налик на цветну арому.

Два битна знака, по којима се овај мед може лако распознати, јесу:

а). Изналажење сумпорне киселине:

6). Нема оног укуса.

Кад човек није вешт, да може вештачки мед распознати лако, онда ево других знакова, по којима ће увидити:

1. Што је врло мала цена; и
2. Што је редак.

Продаја „вештачког меда" под природним, треба да се тако исто осуди, као и продаја вештачког вина под грожђаним вином

С. лав.

Утицај величине семена на жетву

Величина семена има великог уплива, по чињеним опитима, на цело развиће биљке. Најбоље је семе оно, које има најкрупније зрневље, јер крупније зрно може више и резервних материја у себи да има; а и за то још, што све оно што се пропусти у младости, у првом развићу ако биљка закржља, то се доцније теже поправити може.

С тога — вели Мерек — треба сејати најкрупније семе. Резервне материје у таквом семену, налик су на обртни капитал, који даје биљци приликом клицања и рашћења моћи, да у борби за опстанак најуспешније и најбоље издура; ове материје у довољној количини, у крупним семену, носе са собом највеће развиће биљно а по осталим, иначе једнаким околностима гарантују нам и највећу жетву.

(F. I. Z.)

Св.

Подсејавање празних места у детелиштима

Подсејавање празних (ћелавих) места на детелиштима и усејаним ливадама, у првој и у другој години по сејању, препоручују као средство за повишицу приноса а уједно и као средство ради спречавања у ширењу корова на таквим земљама. Као најбоље време за ово подсејавање узима се, да се под јесен сме подсејавати најдаље до конца Августа, а иначе свакад с пролећа.

Ако на детелишту стоји детелина доста ретко, онда ако у пролеће такву земљу подсејемо, имаће семе још доста времена, да у лето дâ доброг сена; но што је на детелишту дотичноме детелина гушће израсла, то све теже развијање и напредовање ново усејаних биљака иде.

Влажног лета, можемо подсејати детелиште по првом откосу, или одма чим смо сено покупили, те да се клијајуће биљке могу за времена још довољно учврстити пре но што се стока на попашу пусти или баш и пред саму попашу, те да се гоњењем стоке по детелишту ситно подсејано семе приљуби земљи и на тај начин покрије.

Но у већини година, биће много сигурније не подсејавати детелиште до краја Јула, јер је у том времену обично и време већ влажније и подеснije за сејање.

Трење, семе од трава можемо усејавати, с добрим успехом, још и доцније у јесен, докле сејање детелине ретко да испадне срећно за руком, ако се иста посеје крајем Септембра. За подсејавање најбоље се може употребити једна смеша од 2—3 дела црне виље, 2 дела енглеског раjграса (рудаче), 2 дела италијанског раjграса и 2 до 3 дела трешличице.

(Oest. I. W.).

Св.

Сејање кукуруза као ране за стоку за кошење у зелено

У пределима оскудним са сеном и у годинама, које су биле хрђаве за сеновошу, да не би сточар био наложен грдним бригама, мукама, да не би морао своју стоку, с тога што му је немогуће изранити, продавао у бесцење, у таквим годинама и у таквим пределима мора се сточар побринути и за добијање сточне ране на вештачки начин. Између осталих средства за ту циљ, кукуруз посејан ради кошења у зелено, чини врло добру услугу и штеди сено, нарочито онда, ако га сејемо на земљи остављеној на угар и на таквој земљи у опште, која се лако разорати може, коју нисмо ради поливадити а пораст траве на њој није толики, да би је сенокоши прибројати могли.

Кукуруз, као што је познато, врло кратко време за свој пораст потребује и због тога можемо га и у хладнијим климатима и чак до Јула месеца сејати ради добијања зелене хране за стоку.

Њива за зелени кукуруз мора бити у доброј снази и можемо је засејати или на сачму, ил на редове, под мотику итд.

Кад на пољу повољно време влада, кукуруз никне већ након 8—10 дана по сејању и врло се брзо развија. Кад израсте 8—10 см. (3—4 палца) може се већ опрашити и од корова очистити; доцније се може и плугом огртачем огрнути.

У почетку Јула посејани кукуруз, можемо у Септембру већ косити и стоци полагати. Кукуруз морамо косити за зелену рану пре но што је почео свилати и цветати, јер доцније стабљике отврдну а осем тога и земља се одвећ исцрпљава.

Ако је толико кукуруза за зелено рањење посејано, да се не може сав потрошити пре но што би на њиви цветао, онда треба га покосити повезати у мале снопиће и на пољу 4—6 таквих снопића у стог склопити да се осуши.

За ову циљ најбољи је амерички кукуруз, звани коњски зуб, који израсте $1^1/_4$—2 м. (4—6 стопа) високо, докле обични кукуруз једва $1^1/_4$—2 м. израсте и мање лишћа носи.

С тога приликом прорачунавања годишње потребе на сточној рани, треба се обазрети и на употребу кукуруза за зелену рану стоци, нарочито ако стоје на расположењу нужна земља и потребна радна снага. — Стока, млад, сочан и сладак кукуруз (стабљика и лишће), као што је то код нас добро познато. врло радо једе.

Св.

Жива ограда од дивље јабуке

Говорећи једном раније приликом у „Тежаку“ о живој огради, *) поменули смо, да се она може подизати и од белог глога. Овом приликом хоћемо да изнесемо мишљење једног практичара, који је, подижући живу ограду од белог глога, имао прилику да се увери о изврсности другог једног дрвета за подизање живе ограде. Он каже ово:

„Живе граде од белог глога могу врло добро напредовати и сачињавати истиниту одбрану поља, око којих се подижу, само онда, ако им то земљиште годи; на земљишту пак посном, оне само тек вегетирају, те их маховина обузме и угуши.

Има једно дрво, које би могло да замени бели глог а које не тражи тако родну земљу, које чини исте услуге као и бели глог, које расте снажно и онде, где бели глог једва животари и које не кошта више но он, — то је дивља јабука.

*) Види бр. 10 пр. г. на стр. 664.

Отприлике пре 15 година садио сам живу ограду и признајем, да сам био у забуни, коју бих да узмем; али по савету искусних људи, посадих бели глог, у коме се случајно најпре неколико комада дивљих јабука, које сам посадио за себе под оним иссим условима као и бели глог.

Кад је прошло 8 година видело се како јабукова два потпуно закаљају поље, док су бели глогови почели да слабе, — и ја отада садим живе ограде само од јабуке — дивљаке. Радим овако:

Младице, најмање двогодишње, садим, као обично, с јесени или с прољећа; добро окопавање с прољећа потпомаже пораст садница и уништава све траваљине, које би могле да их обузму; у месецу Августу, саднице се опраше. Саднице се не поткресују за две године; треће године сасеку се на 0.01m од земље. Стабла терају на све стране тако снажно, како се бели глог никад не развија; најјача стабла терају право у висину а слабија се повијају по земљи и тако се међу собом испреплећу и изукрштају, да ја могу тврдити, да кроз њих не може ни пилеж да се провлачи. Ограда се тако остави себи самој за четири до пет година; по истеку овог времена она се поткреше не висини, коју ко хоће.

Сада имам једну живу ограду која је с прољећа поткресана а стабла су јој скоро од два метра.

Најбоље су младице оне, које проклазе из растила дивљих јабука; снажније су и имају више бодљика но оне, што се добијају од јабука каламљених.«

Воћке које могу мраз да подносе

У скупштини немачких воћара, која је држана у Хамбургу месеца Септембра, вођало се и о сортама воћака, које могу да издрже мразеве.

Међу јабукама особита је пажња обраћена сорти именом *прозрачна кронселка* (Transparente de Croncels), прозвана тако по пределу у Француској, где је одгајена. По тврђењу известиоца по овом питању, Коха, ова сорта јабука показала се као најиздржљивија, но и једна друга; за тим да прекрасно расте и много роди, да јој је род крупан, изврсан за јело као и за јабуковачу и за сушке. По томе од свију сората јабука за гајење и за размножавање најпрепоручнија је.

О истој овој сорти пишу у једним воћарским новинама („Обстгартен“) и ово: „*Трансперант д' кронсел*“, — како је име овој сорти — најјаче расте од свију других воћака и изванредно много роди. Плод јој је крупан, округласт са мало испупчена, као у „калвилке“ (друге једне сорте јабука); боје је јасне бело-жућкасте, на страни, окренутој сунцу, мало је руменкасто попрашена. Кожица јој је изванредно танка и месо се лако провиди скроз. Месо је врло нежно, сочно, пријатно миришљаво, врло добро. Почиње да сазрева од Августа па све до Октобра. На париској изложби у Септембру прошле године плодови ове сорте добили су прву награду: златну медаљу.

Страшна зима од 1879 и 80 године бејаше сатрла све воћке, нарочито у низинама, али ову сорту ладноћа ни дарнула није и понела је рода после најжешћих ладноћа са мразевима.

Плод ове вредне сорте јабука приказујемо овде у овој слици (на ст. 43.)

Осем ове помиње се још једна одлика (варијетет) зимских јабука, која такође од мраза не ће да страда, а зове се „*Јосифа Крајтер*“ (Josephine Kreuter). Плод и ове сорте је крупан, мало издужачак. Има тврду средину, а сочна је и здраво

мирише. Дрво је особито родно и шири се у високу и широку круну. Успева у свакој земљи, па и на опорим положају.

Осем ових, наведене су још и ове сорте јабука: „Бел д' Боскуп“ (Bell de Boskoop), „Пирус бакати“ (Ferry); затим и „Александровска“ и „Целини“ (Cellini), као и „Рајнета бонфорска“ (Rainett de Bonfort).

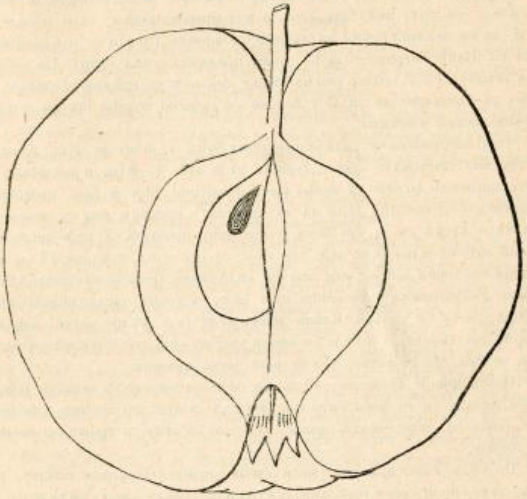

(Слика 1).

Између *крушака* особито подноси ладноћу сорта, названа: „Колмар џонжаска“ (Cormar de Jonghe) новија, која се до сада још врло мало гајила. Осем ове хваљена је као издржљива против мразева и „Јосифа Мешел“ (Josephine de Maline), а поред ове и као бисер међу свима јесенкама крушкама „*Хенри Курсел*“ (Henri Courcelles).

Међу *трешњама* издржљива је сорта названа „Преседник Грипенкерл“ (Président Griepenkerl), коју је известилац Кох гајењем, нарочито у цељи да може да поднесе ладноћу, произвео из семена крушке „Еарли Беатрис“ (Early Beatrice). Осем ове наведена је и сорта „Еарли Александер,“ — америчка сорта.

Против нагризања воћака.

Да зечеви преко зиме воћке не нагризају, препоручује се као изврсно и ово средство:

Узме се за $^1/_4$ килограма алоја („салисабора“) и $1^1/_2$ килограма гашеног креча. Обоје се раствори у 8 литара топле воде и четком (за кречење) намажу се стабла воћкица до потребне висине, докле би од прилике зечеви могли да досегну.

Други један начин, да се зечеви, па и овце и козе од нагризања одбију, јесте, кад се стабла намажу са раздробљеном и у води разможеном овчијом балегом, за $1^1/_2$ метар од земље на више.

Црвљиви ораси

О природи и животу оног црва, који нам некада орахе страшно много квари, у нас се врло мало зна. Као и код многих појава, тако и овде, незнање, гледа се, да се заклони неким надприродним појавом. Тако и за црвљиве орахе веле: „како на св. Илију загрми, онда ће много црвљивих ораха бити". На овом месту не ћемо да испитујемо, у колико ово нагађање има везе са црвљањем ораха; само ћемо у кратко да изложимо: да ли и у колико се можемо помоћи против штеточине, од које ораси постају црвљиви.

Овај штеточина из реда је рилоустих буба; тело му је обло, тамномрке боје а на телу има тамнокуте длаке. Дужина му је тела 6—8 см. и има нешто савијено, рожнаво, прилично дугачко и танко рило (Rostrum), које је боје црвенкасто мрке. Овим рилом он од почетка Јуна па до Августа у времену, кад су ораси, лешњаци још зелени и љуска им је још мека, у њи рупу пробуши. У пробушене ораје овај штеточина завуче једно мрко јаје, из којег се после од прилике 14 дана излеже црвић, који се храни меком, још житком садржином (јатком) све дотле, докле јатка не сазрије. У Септембру црв изиђе кроз рупу, његовим предходником пробушену, иде у земљу и ту се учаури. Какав непријатан укус добије јатка, коју овај црв, ма и неки део, обједе, о томе је се сваки уверио; овај пак произилази од избацина коју црв истури. По највише буде и цела јатка изедена.

Најзгодније је време за тамањење овог штеточине: у лежењу јаја. Онда се могу бубе ватати; а то мора бити пре изласка сунца, јер доцније чим се најмање додирну одмах од својег места одлете, или брзо побегну и траже да се што пре у земљу сакрију.

На онда, како црвљиви ораси обично раније од здравих опадну, то се препоручује, да се опали ораси брижљиво покупе и сагоревају, како би се и на тај начин већем множењу овог штеточине на пут стало. И у млатењу (брању) ораха ваља пазити, па да се неповређени ораси брижљиво од повређених пребирају и ови последњи да се одмах, као и они горе, сагору.

Корист од оваког поступања врло брзо ће се показати.

Срестио против камена у бешици и слабости у бубрезима

Зимску (цињу) ротку сматрају у Француској, као изврсно средство против бубрежних и бешичних болести. Причају, да је неки војни заповедник у Алџиру страшно патио од камена у бешици; и како му многи лекови нису ништа помогли он послуша неке, који су га саветовали, те почне јести ротке; и за кратко време престану му болови. После тога нареди он своме лекару, те овај поднесе опширни извештај академији наука у Паризу о лечењу. Од тог времена прочу се, да су се многи излечили; а међу овима и такви, који су употребљавали бање, па им ове пре тога нису помогле.

Да се меду одузме његов својствени мирис

Да би се и мед могао у кућанству за разноврсне цељи, и у место шећера да употреби треба га овако препарати:

Ваља мед поставити на тињу ватру и за време варења ваља га пријежно отпењивати. Онда треба једно 5 до 6 пута замочити, али сваки пут здраво усијано, гвожђе. На посљетку дода му се на 1 килограм по 1 кашику доброг винског шпиритуса, па се са ватре измакне.

Кажу да је овакав мед изврсан за кујинске потребе, много бољи од шећера.

О уништавању филоксере

У извештају, које су виноделске новине „Вајнлаубе“ донеле из предавања клостернајбуршког професора Др. Л. Реслера „О филоксери“, налазимо неколико важних места, које ћемо и читаоцима „Тежака“ да саопштимо. —

Овај научник држи, да сумпорни угљеник није подесан да филоксеру уништи; и да уништавање овим средством са свим је ограничене вредности. Кад би се земља загрејала до 60° Ц. онда би се сумпорним угљеником могла филоксера и њено јаје коначно да уништи.

Некада је корисно около заражених легла расађивати дуван; јер његово лепљиво лишће може многе крилате филоксере да задржи.

Осем тога, научник овај опет препоручује за уништавање филоксере средство, које је он опробао, а то је: ширење водене паре гашењем креча, којега ваља сместити у избушене рупе у земљи, или у отворе постављене од динамита; за тим препоручује употребу амонијака, фосфорног водоника и пиридинских база, нарочито последње, јер су се показале као врло корисне, но ипак, примећује, — питање је, да ли би било овакав случај и тада, кад филоксера у већој мери маха узме.

Проф. Реслер одсудно се изражава противу сваког успеха уништавања филоксере у виноградима у везаном склопу, јер заразу најсигурније преноси крилата филоксера. Даље потврђује, да је се са филоксером у толико теже борити, што се она не само полно расплођава тако званим зимским јајетом, него да има у земљи живих полних животиња, што их је он пронашао, које преузимљу полно расплођење.

ГЛАСНИК

Суве шљиве за двор. — *Његово Величанство Краљ* наредио је, да се за потребу двора набави извесна количина сувих шљива, и то од оних, што су осушене на новој сушници по француској системи, која је подигнута у Аранђеловцу, на имању г. Илије Павловића, војног капетана.

Ова наредба јасно показује да су шљиве, осушене у новим сушницама у стању не само да издрже обичну утакмицу са шљивама, које су осушене у простим сушницама, но да подмире потребу *и краљевског двора*. Тај факт ми радосно поздрављамо у нади, да ће се подизање сушница по новој системи у интересу самих произвођача што више по народу распростети. **Јак.**

За промет сувих шљива. — Г. Илија Павловић војни капетан, ималац сушнице по новој системи у Аранђеловцу, поред брige да се шљиве што савршеније суше, спремио је, као што дознајемо, пробе својих шљива за Хамбург (велика трговачка варош на мору у северној Немачкој), те да и тамошњи трговачки свет

упозна са каквоћом наших сувих шљива, осушених у новим сушницама. Заузимљивост г. Илијина у оба правца заслужује сваку хвалу наших произвођача; и нама остаје само то да желимо, да се и други на г. Илију угледају.

Јак.

Примерни срески старешина. — Старешина среза нишког у округу нишком, г. В. Вукотић, вршећи своју дужност, обратио је своју пажњу и на једну врло важну грану народне производње у срезу, коме је он начелник, на производњу вина; — и, размишљајући о начинима, како она да се унапреди, увидео је, да би за први мах било умесно, кад би се у тај срез изаслало једно лице, вично послу овоме, које би на неколико важнијих места у срезу на самоме делу поучавало произвођаче, како се вино **претаче.** За Турака није се ни знало, да се вино претаче, него су тек од ослобођења па на овамо, поједини људи почели претакати своја вина. Тај им посао, како је он нашао, као невештима испада врло рђаво, те тако нису кадри да своме вину, које иначе није рђаво, подигну цену и створе већу тражњу.

Руковођен тима мислима и уверен, да ће изашиљање стручног лица у тај срез бити од големе користи произвођачима вина, г. Вукотић је предложио г. Министру Нар. Привреде да он, имајући на расположењу стручних и за овај посао практичних људи одреди једно лице и пошље га у речени срез ради давања практичних поука о *претакању вина*, наводећи врло умесно, да ће се трошак, који се око овога посла учини, многоструко накнадити већим прометом овог артикла, те ће се тиме увећати и приход произвођача и приход државе.

Г. министар, и сам готов, да се свуда, где је само томе могућно, утиче на унапређење пољске привреде и њених грана, усвојио је предлог, о коме овде говоримо, и већ изабрао стручно лице, коме је поверио ову мисију, о чијем ћемо резултату донети у своје време белешку. А сада, износећи предлог г. Вукотића и благодарећи г. министру што га је усвојио, ми хитамо да изјавимо, како је г. Вукотић тим заслужио и благодарност нашу, јер је пут, који он предлаже, један од путева, којим „Тежак“ жели да утиче на побољшање појединих грана домаће производње, — и благодарност срежана, а чији се напредак он овде заузима. Ми веома желимо, да се ће угледају и друге среске старешине, јер по свима областима нашег народног занимања има по нешто да се поправи, уреди и унапреди, само ако се и на њих пажња обрати. Пажња државних чиновника, нарочито оних, који су у непосредном додиру с народом, не ће никад бити излишна; а она ће нарочито од сада у многоме олакшавати задатак министарства, које има да се брине о унапређењу народне привреде.

Ливница гвожђа у војној фабрици у Крагујевцу. — Г. Министру Народне Привреде доставио је г. Министар војни, да је ливница гвожђа у нашој војној фабрици у Крагујевцу сада тако усавршена и са разним потребним справама и моделима снабдевена, да се могу од сада изливати гвоздене ствари тешке и до 1.200 килограма а међу, тим да има способних радника да се могу и финије ствари лити. Па пошто фабрика нема да ради велике поруџбине за војску, а да не би ливница била без рада, и да не би морали да се отпуштају добри радници, који је у случају потребе тешко набавити изјавио је, да би фабрика радо примила да израђује ствари како за друге државне цели осем војних тако и за приватне потребе по умереној цени, само да се

пошљу управнику војнотехничких завода у Крагујевцу детаљни услови или цртежи од онога што би ко хтео да наручи, а овај би одма послао према томе предрачун шта стају наручене ствари, те да поручиоц сазна напред цену.

Г. Министар Народне Привреде примио је са задовољством овај предлог и од своје стране изјавио готовост да учини све, еда би се овако корисна државна установа што више као домаћа индустрија у нашој земљи раширила и утврдила. У тој цељи он је саопштио овај предлог свима трговачко — занатлиским одборима и позвао их, да они у кругу своме поједињу на приватне људе, којима би потребне биле какве ствари од ливеног гвожђа, да ове набављају из војне фабрике у Крагујевцу, пошто овој пошљу услове и цртеже. Даље је издао наредбу, да се овакве ствари и за државну потребу набављају из исте фабрике, а нарочито ливени предмети за мере; и на послетку учинио је корак да се учине извесне одакшице у поруџбини ових ствари.

Јак.

Распис о утамањивању гусеница. — У свези расписа од 25. Марта пр. год ЗБр. 40. г. Министар Народне Привреде издао је 15. Децембра пр. год. још један распис, у коме, сврађајући пажњу начелства на важност пљива и осталог воћа за народну привреду код нас и на потребу да се воће заштићава од гусеница препоручио им је, да свако изда наредбу у своме округу, *да народ приступи одма тамањењу гусеница* у својим воћњацима, док још није пролеће наступило и док се гусенице нису излегле. Том приликом начелства да нареде, да свако, поред брижљивог скидања гусеничних јаја с' воћака, потсеца у свом воћњаку до самог дебла све суве гране, у којима се најрадије легу штетни инсекти по воће, па да их одма уклони из воћњака и погори. Даље је начелствима препоручено да према свакоме, који се не би овој наредби повиновао, поступе по ž. 381. кривич. закона, који прописује казну од 1 до 3 дана затвора. — Ми се надамо да ће наши земљорадници, и сами поимајући корист од чишћења воћа, одазвати се овој наредби са највећом готовошћу, као што то њихов сопствени интерес захтеве, и да не ће допустити да их за неповиновање овој наредби ма и најмања казна постигне.

Јак.

Распис о наплаћивању таксе за горосечу. — С' тога што полицијске власти неједнако поступају при наплати *таксе за шумске објаве и за сечење горе за шпекулацију у општенародним шумама*, г. Министар Народне Привреде расписом наредио је:

1. Да се наплата ове таксе врши свагда у здравом течају динарском, а не у обичном, и према томе да се наплаћује:

а, За објаву	. . . . .	0·21 динар.
За дрва од родне горе		
б, За једно велико дрво	. . . . .	12·63 „
в, „ „ средње „	. . . . .	8·42 „
г, „ „ дрво за обичну греду	. . . . .	1·27 „
д, „ „ „ „ рог, мертек, или баскију	. . . . .	0·43 „

За дрва од народне горе

б.	За једно велико дрво	3·37	динара
в.	» » средње »	2·11	»
ж.	» » дрво за обичну греду	0·43	»
з.	» » рог, мертек или баскију	0·21	»
и.	» » велико дрво од мечије леске	42·10	»
ј.	» пруће, које се сече за продају од 100 прута	0·43	динара

2. Да се, како за објаву, тако и за сечу горе за шпекулацију, наплаћује такса у новцу а никако у таксеним маркама.

Јак.

Српска пчеларска задруга. — Из правила, која је скупштина српске пчеларске задруге 16 Августа т. г. у Срп. Итебеју усвојила, саопштавамо ове главне тачке:

Сврха је задруге: „Ширење пчеларства, како у теорији, тако и у пракси у све слојеве нашега народа“

Сврха ова постизаваће се:

„1 Издавањем листа пчеларског и других пчеларских књига.

2 Предавањем о пчеларству по селима, беседама, скупштинама, школама и на кованлуцима.

3 Подизањем лепих кованлука.

4 Изложбама пчеларских производа и држањем скупштина пчелрских по разним крајевима нашега народа.

5 Продавањем кошница и других опрема члановима по што јефтинију цену.

6 Учитељем путником, који је вешт у пчеларству и који ће од места до места путовати и народ у кованлуку обучавати“

Приход задруге састојаће се у: „прилозима задружних чланова, поклонима давањем сёла, беседа у корист задруге пчеларске.“

„Чланови задруге деле се на:

1 Праве чланове, који један пут за свагда приложе уписну таксу од 50 новч., осим тога прилаже годишње два форинта у напред и обвезује се да ће сваким начином интересе задруге подупирати.

2 Чланове оснивače, који осим годишњег прилога најмање још 10 фор. један пут за свагда приложе.

3 Дописне чланове, који својим дописима и саставима у друштвеном органу шире пчларење и помажу тиме бољи развитак друштва.

4 Почасне чланове, које скупштина изабере ради њихових особитих заслуга за пчеларство.“

„У задругу може се примити сваки ма које народности био, који се писмено обрати на председништво одбора. Изабрани чланови добијају од одбора декрет.“

„Права и дужности чланова ова су:

1 Сви чланови без разлике имају активно и пасивно право избора;

2 Сви чланови добијају лист бесплатно;

3 Предлажу нове чланове одбору и скупштини;

4 Имају глас и право предлагања и интерпеловања у скупштини;

5 Дописни чланови дужни су саставима из пчеларства потпомагати друштвени орган.“

„Чланство престаје својевољним иступањем, смрћу и искључењем.“

Задруга *сад чека* на потврђење својих правила од стране мађарског министарства, па да онда своје *деловање* развије.

Изложба ручних радова Српкиња у Н. Саду. — Одбор „добротворне задруге Српкиња новосадских“ намерава да приреди изложбу ручних радова Српкиња у Новом Саду; и у ту сврху разаслао је огласе свима женским задругама у Аустро-угарској и у Босни и Ерцеговини с нарочитом молбом, да у најближој околини својој прикупе од Српкиња израђене ствари и да их у Н. Сад до Духова ове год. пошљу. Осем ових, одбор је умолио и много одличније особе, које су од утицаја, да ураде да се што више женских радова спреми и пошље на ову изложбу.

Ова одлука новосадских Српкиња, у колико заслужује похвале, у толико изгледа врло смела, што се у пркос индустрійским израдама аустро-угарским, којима је данас женски свет тамо — а и другде — преплављев, жели ипак на супрот да истакне ручни рад женски. Дело је патриотично; и ми бисмо желели, да ова изложба буде фактично оно, што се од ње *собилно очекује*, тј. — да покаже, шта тамошње Српкиње *још умеду и могу*.

Ниже пољопривредне школе у Славонији. — Новине доносе вест, да је влада Тројединце решила, да се у *Земуну* установи пољопривредна школа. А „Господ. Поучник“ напомиње, да ће се и у *Пожеги* (славонској) установити *ратарска* школа. Општина пожешка даровала је све земљиште, што је потребно за ту сврху и још ће другчије припомоћи тај нови завод. Влада је послала проф. В. Вавру, да изврши претечне радње за отварање ове школе. И тако, има изгледа, да ћемо до скоро добити две пољопривредне школе у близини.

Изложба дебеле стоке у Бечу. — Четврта изложба угојене стоке у Бечу биће од 23 до 25 Марта тек. год. На овој изложби, као и до сада стока ће се и продавати. Пријавити се ваља до 17 Фебруара. Осем стоке, изнеће се на изложбу и: алати, машине, у колико ове стоје у вези са сточарством; за тим, средства за транспортирање стоке, храна за гојење стоке, справе за штале, уређење штала итд.

Проф. Фрајтаг о црногорској стоци. — Читаоцима „Тежака“ познато је да је овај сточарски научник пре две године пропутовао неке крајеве наше отаџбине у намери, да проучи облике наших сојева стоке. Из извешћа, које је он тада у кратко поднео г. министру финанције и који је у „Тежаку“ саопштен, он је о српској стоци у опште изрекао доста повољну оцену, а нарочито је сој наших свиња похвално уздигао. У „Тежаку“ 1881, броју 32 стр. 501 може се наћи оцена и мишљење његово о поправкама наших сојева стоке, нарочито говеда и оваца.

Ланске године јављено је у „Тежаку“ (види број 10 стр. 676), да се овај научник у истој намери, у којој је био у Србији, бавио и у Црној Гори. У једном његовом писму, које је штампано у једним немачким новинама („Zeitschrift für landw. Thierzucht“) налазимо следећа места о црногорској стоци. —

„До сада смо мислили да је норвешка говеда најситнији сој од свију европских сојева. Но сад сам се осведочио, да и у „црним брдима“ црногорским има

говеда не само мања, него и ништа боља од говеда на бреговима норвешким. На путу кроз Црну Гору нашао сам у зетској долини близу Подгорице краве, које (порасне) једва да су биле велике 1 метар и дугачке 1·40 метра; ретко се налазе говеда, која би достигла висину 1·20 метра. По длаци и боји много наличу мркој швицкој раси; но имају кратке, у страну,, или за нешто напред, савијене рогове умерене јакоте."

Путујући учитељи у Хрватској и Славонији. — Влада Тројединице расписала је стечај за два путујућа пољопривредна учитеља, и то један за провинцијал, а други за бившу Војну крајину. Права и дужност ових учитеља по Gospodar. listu ове су:

„Путујући учитељ не намешта се као земаљски чиновник, него се узима у службу погодбеним начином на извесно време, и то најпре на пробу за једну годину. Његово звање састоји се у надзирању пољопривредне наставе у основним школама, у држању популарних предавања сеоском народу о пољопривреди (гнојењу, ливадарству, вештачкој храни сточној и т. д.) сточарству (разумној нези стоке, и рањењу у штали, млекарењу и т. д.) виноградарству (о приуготовљању вина, нези вина, филоксери и т. д.) о гајењу површа, шумској привреди и воћарству. Предавања та, где само може бити, имају се вазда спојити са практичним демонстрацијама."

„Таквих предавања има путујући учитељ течајем једне године држати најмање у 30 места....."

„Путујући учитељи имају награду по 900 фор. годишње и сталан путни додатак у 300 фор., што ће се у месечним поделама исплаћивати."

Кандидати за ово место имају своје молбенице са доказима о годинама старости, завичају, свршеним наукама, о теоријском и практичком образовању у струци пољопривредној, о знању хрватског или с овим сродног језика, поднети земаљској влади у Загребу најдаље до 13/25 Јануара т. г.

Уређење школских башта (вртова) у Хрватској. — Хрватска влада издала је упутство за уређење школских башта, а с особитим обзиром на воћарство, из, којега вадимо (по „Gospodar. listu") неколике најважније тачке.

„Претпоставља се у начелу, да ће се из сваке школске баште сваке године међу народ растурити 500 оплемењених (калемљених) воћака. Услед тога има се у свакој школској башти одгајити 500—600 оплемењених воћака разне врсти, којих избор оставља се на вољу учитељу, споразумно са месним школским надзорником с погледом на владајуће околности појединих предела; но ипак ваља при избору врсти узети особито у обзир *зимско воће*, које има за кућу и трговину много већу важност него летње и јесенско.

Да се осигура потребни за то број дивљака, одредиће се у свакој школској башти мало *семениште*, у којем ће се крепке дивљаке из семена одгајити, те да се у своје време, било као дивљаке, било као племените воћке у *расадник* (растило) пресађивају.

Да воћке већ у расаднику што више ојачају, па да се тако узмогне што јачих стабала међу народ растурити, раздаваће се стабалца међу народ истом у 6—тој години, рачунајући од оне јесени, кад су се дивљаке у семеништу засејале.

Услед таквог шестогодишњег обрта (турнуса) после 5 година биће 2500 калемљених воћака у расаднику, од којих ће, у нормалним приликама, бити барем 500 воћака способних да раздељене међу народ.

Да се одгаји толики број воћака, треба за школску башту *простора* 1000 м. или 10 ари (по прилици $^1/_6$ дана ор.). Овај ће се дакле простор по правилу код сваке школске баште уредити за воћарство. У ову сврху има се одмах 10 а. од површине школске баште у слици, према башти најподеснијој, у једном или два одељка одмерити и широким путем од остале баште одвојити.«

Пре прекопања, — препоручује се даље у упутству — треба земљу погнојити полузгорелим ђубретом, измешаним са пепелом, па да се ово код прекопавања закопа за 45 до 50 см. Дотиње дужан ће бити учитељ, да сам приправља компост (мешанац ђубре) за башту. За овим следује поука о приправљању земље за семениште, о сејању у њему, о разређивању на густо изниклих воћкица, плевљењу, заливању и окопавању ових, зимском калемљењу и расађивању калемљених стабаља у расаднику.

О уређењу осталих одељака баште вели се у упутству ово:

»... Може се бесумње захтевати, да у свакој школској башти *буде до 100 врсти шкодљивог и корисног биља*, по 2—3 од сваке врсте....

Од пољских усева нека се гаје оне, којих у истој околини народ не уме умно гајити, или их нема у оном крају. Деца сеоска познају скоро све врсти жита, али ливадске корисне и штетне траве све су јој готово непознате; с тога нека се у школској башти сеју и такове биљке.

Шумско дрвље и дрвеће може се ограничити на 10—15 врсти, и то таких, којих се може наћи у шуми и дуж потока, те да се упозори на сродност са рашћем оне околине.

Од *поврћа* нек се сеју и саде у школској башти оне врсти, којих учитељ нема у својој башти, и које имају важност било за кућу, као: уљевито, предивно миришљаво, мастилачко и лековито биље; било за трговину.

Што се *радња* у школској башти тиче, имаће општина осем ограђивања још и све теже културне радње у школској башти обављати с општинским радницима; међу тим за гајење различних биљака, што служе за обучавање, и за радње на семеништу и расаднику могу се употребити ученици и ученице III и IV разреда и продужњаци. Учитељ пак има се постарати за малу бистрину (воденште) у башти или на двору, јер млака вода биљкама више прија од ладне, бунарске.«

Економно стање у Босни. — Један разматрач економног стања у Босни долази, у бр. 287 Narodn. Novina пр. год. до оваких закључака:

»1. Босна је земља, која може много да продуцира (производи) и која ће за увек бити од одличне пољопривредне вредности.

2. У свакоме је погледу био недостатак производајућих силâ, којих је у Босни сада; па онда, недостатак помоћних средстава и капитала.

3. Босанска земаљска влада настоји да отвори постојећа природна врела народног благостања, или да их боље, опсежније и свестраније поцрпи.

4. За сада је најбоље средство за подизање и развиће свеколиког природног економног живота: насељење изврсних пољопривредника и других искусних радника.

5. Апатија (немарија) аустро-угарског капитала напрама Босни таке је уочљива, да се може само са жалошћу потврдити, кад се већ не сме жалости.

6. Мора се признати, да народ босански већим делом сада већ не сусреће немарно, или чак више одвратно, мере и старање Аустро-Угарске, него им све већега интереса показује.

7. По што би насељавање рђавих елемената Аустро-Угарској неизмерно могло да шкоди, за то је нужно, да се у питању о колонизацији (насељења) највећом обазривошћу и бригом поступа.“ — —

Изузев војску, у Босни се по службеном прегледу о насељењу од године 1882 године населило око 17.000 странаца, Аустријанаца; међу којима су и 2 баштована, 66 већих посједника земаља и кућа, и 2836 пољодјелаца (и радника); остало је из других занимања.

Закон о пољопривредним задругама у Немачкој. — И сама немачка влада дошла је до потпуног уверења, да економно стање сељачког реда у Немачкој иде све на горе. Као узроци све већег задуживања наводи се: велике дације, рђаве жетве, скупе наднице, и веће потребе за живот. Да оваком стању помоћи пружи, влада је наумила да изради и својој Скупштини поднесе „пројект (предлог) закона о пољопривредним и занатлијским задругама.“ Пок. Шулце-Делић, чувени организатор и агитатор за привредна удружења у Немачкој, позната са знаменком „помогни се сам“ подигао је био за живота више пута формални предлог о таковим задругама а скупштина је његов предлог свагда одбацала. Данас ево дошло је време да влада приграђује ово, на шта се не давно мрштила; но тешко да ће ипак погодити, или да ће хтети да погоди, право средство, да задржи брзи ток погоршавања.

Потпомагање воћарства у Аустрији. — Пошто је организовала на доста широким основима пољопривредну наставу у првоме смислу те речи у својим вишим, средњим и основним школама, Аустрија се занима начинима, да у својој земљи развије културу поврћа и воћака. Приватна иницијатива спаја своје напоре са напорима државне управе. Тако је у доњој Аустрији, по предлогу Сауера Чакија, образован у Цветлу одбор за потпомагање воћарства. Овај одбор намерава, пре свега, да јаче прошири воћарску школу, која је придата пољопривредној школи у Едлхофу (код Цветла); за тим да набавља воћарима у своме домашају родне воћке од најбољих врста; да потпомаже увођење гајења оних дрва што дају плодове за јабуковачу, (воћно вино, цидр); да руководи засађивање дрва за јабуковачу по ивицама великих друмова; да образује и поучава парочите изасланике, који би будили код деце вољу да гаје воћке и да их како ваља негују подизањем уз народних школа, по селима, где би се гајило дрвеће од најбољих врста.

Истој цељи теже и у Корушкој под утицајем Помоћног друштва, које се не задовољава тиме што издржава у Арнолдштајну велику воћарску школу, но које осим тога, не штеди ни труда ни бриге да се свуда, где год могуће, по једна мала школа за воћарство придода основној школи по селима и *бесплатно* разним утеловама више од 10.000 воћака раздели, данас ово држи у приправности за идуће пролеће око 20.000 дрвета, која ће онако исто *бесплатно* да распореди. Ту скоро основано, ово друштво рачуна већ више од 150 часова и сваког дана ово добија нове и многобројне пријатеље, што сведочи о симпатијама, које показива његово дело на свима тачкама те области. Са своје стране Цар му је дао доказ своје благонаклоне бриге, одредивши му годишњу потпору од 500 динара. Недавно, у току прошлог лета, министар за пољопривреду походио је школу у Арнолдштајну и признао њену важ и њене услуге, давши јој годишњу потпоруа и ободравање.

Стечај за учитељска пољопривредна дела. — Закон окружној и општинској настави у француској у многоме је уздигао улогу учитеља; они имају да предају деци прве поука из пољске привреде, те су тако на путу да постану истинити мисионари пољопривредног напретка по селима.

У једном округу друштво за потпомагање пољске привреде, даје им прилику да се покажу са својим специјалним знањем, отварајући стечај о овим питањима:

1. Колико су основане жалбе пољопривредникâ, били они сопственици имања или закупци?

2. Је су ли згоде пољопривредне другиле и веће но за последњих подесет година?

3. У чему се оне састоје и

4. Који су им узроци?

Сви учитељи тога округа могу се надметати.

Списи треба да су удешени за употребу основних школа и да се укоричe. На заглављу морају имати по какву девизу.

Конкуренти имају решавати одељито сва питања оним редом, како су она положена.

Инспекција (надзорништво) пољске привреде у Француској обухвата две савршено одељите службе: једну за *пољопривредну наставу*, другу за *пољску привреду*.

Инспектори за *пољопривредну наставу* имају да надгледају: народне школе за пољску привреду, практичке школе и окружне пољопривредне катедре.

Инспектори за пољску привреду врше инспекцију: школа на имањима и завода сточарских, организацију изложаба и проучавање пољопривредних региона.

За обе врсте инспекције постоје: *инспектори* и *генерални инспектори*.

Инспектори *пољопривредне наставе* узимају се између професора народних школа за пољску привреду, који имају бар шест година службе; између окружних пољопривредних професора и директора агрономских опитница; између старих питомаца Агрономског Института, који су класификирани као први или други на последњем испиту и који су довршили своје науке на страни и доказали да знају један или више страних језика.

Генерални инспектори *пољопривредне наставе* узимају се између инспектора, који имају бар пет година те службе; између директора и професора Агрономског Института; између директора и професора народних школа за пољску привреду, који имају најмање 15 година службе.

Инспектори за пољску привреду могу се бирати између директора, заступника директора и професора народних школа за пољску привреду; између директора, заступника директора и професора завода сточарских и практичних школа за пољску привреду, који имају најмање шест година службе; између окружних професора за пољску привреду, који имају бар шест година службе; између директора школа на имањима, који имају најмање десет година службе; на послетку пољопривредника, који имају најмање десет година практике.

Генерални инспектори за пољску привреду узимају се искључно између инспектора.

Инспекцију пољопривредне наставе врше два генерална инспектора, којима су придодата два инспектора.

Инспекцију пак пољске привреде врше четири генерална инспектора и четири инспектора.

Сва ова важна места попуњена су све самим личностима по избору.

Пољопривредне новине. — Осем „Тежака" нема за сада у Србству што се ћирилицом служи више ни једне чисто пољопривредне новине. Али има неколико политичних и педагогиских листова, који често а где који и у сваком броју доносе пољопривредне чланке. Пада у очи, да су то већином српски листова, који у Аустро-угарској излазе, док ови наши, у Краљевини и „Глас Црногорца" једва ако где-кад донесу по коју белешчицу или — на пр. „Видело", по који летимични чланчић скоро рећи без одређеног циља. За што је ово овако, а не другче, остављамо да другом приликом опширније претресемо; за сада пак оћемо да побројимо по реду листове, који у својим ступцима редовно или бар много чешће доносе чланке из пољопривреде.

„*Родољуб*", учитељско-васпитни, економни и политички лист; излази у В. Бечкереку. Доноси у сваком броју и пољопривредну поуку.

„*Српско коло*" политички и екомномни лист; излази у Н. Саду. Доноси такође редовно и пољопривредну поуку.

„*Фрушка гора*" политички и привредни лист; излази у Митровици (аустриској). Доноси редовно и пољопривредне краће или дуже саставе.

„*Школски лист*"; излази у Сомбору. Доноси по гдекад расправе, но већином рецензије на пољопривредна дела.

„*Голуб*", излази у Сомбору. Лист за одраслију децу; почео је у последње време да доноси ваљане поуке о гајењу поврћа и цвећа, из пера одличног воћара и баштована, г. Борјановића.

Са латинским писменима излази већ много више стручних пољопривредних листова, што заслужују особиту пажњу у наших читалаца, који се уму овим словима да служе.

„Gospodarski list", орган хрв. слав. пољопривредног друштва, излази у Загребу. Уредник је врсан пољопривредни радник *Фр. Куралт*, секретар истог друштва. Лист препоручан не само ради ваљане своје садржине, него поради сазнавања привредног стања и покрета посестримских нам суседних земаља Хрватске и Славоније.

За наше шумаре, па и за све оне, који се желе језгровито и опширније поучити шумарству и интересима шумарства најтоплије препоручујемо:

„*Шумарски лист*" орган хрв. слав. шумарског друштва, излази у Загребу. Уредник му је быв. професор у крижевачком виш. заводу а сада краљев. надшумар *Фр. Кестерчанек*, вредни радник и одличан шумарски писац. Прошле године осем уредника радило је на овом листу 26 сталних сарадника, међу којима и неке прве шумарске личности у Хрватској, Славонији и Србији, професори и државни надшумари. „*Шумарски лист*" садржином и укусом уређивања ни у колико не попушта таким листовима на страним језицима; и како је дијалект којим се *Шумар. лист* служи, чист јужни дијалект нашег — српско-хрватског — језика, то он може у свему да попуни недостатак таког једног орган у нас. Ми га дакле поново свима, који желе да добију или да прошире шумарско знање, најтоплије препоручујемо. Стаје 5 фор. на годину; а излази у свескама у 2 месеца један пут.

Не мање ваљани су и листови:

„*Господарски поучник*" под уредништвом г. Петра Бијанкинија. Излази у Задру и Шибенику у Далмацији.

„*Господар*", орган славонског пољопривредног друштва, уредник г. Ђуро Илић, секретар истог друштва. Излази у Осеку (у Славонији). Својој задаћи потпуно одговара.

На крају овог прегледа не можемо да пропустимо а да не очитујемо горки прекор, што је, поред „Тежака", један једити специални пољопривредни лист „*Пчела*", иначе прекрасно уређиван, морао јединствено услед вечите немарње наше читалачке публике да престане излазити. Но надамо се, да ће Српска пчеларска задруга, док јој се правила потврде, узети на се да овај лист из учмалости подигне.

Личне новости. — На *главном збору* Срп. Пољопривредног Друштва, држаном 18-ог Декембра пр. год. и *Ванредном*, држаном 22-ог истог месеца, изабрати су за *Предсадника* друштва г. *Чедомиљ Поповић* начелник министар. народне привреде, за *Подпредседника* г. *Сретен Л. Поповић*, притежаоц добара и члан касацион суда; а за *чланове одбора* гг. *Алекса Стојковић* управник народног зајма, *Коста Црногорац* професор, *Лазар Д. Јовановић* секретар министр. нар. привреде, *Сергије Станковић* царинар, *Милан Антић* управник Топчидера, *Живко Шокорац* писар минист. финанције, *Алекса Секулић* писар народне привреде, *Драгутин Лукић* ено-и-помолог, *Петронијв Савић* заступник књиговође минист. грађевине, *Паја Т. Тодоровић* писар министар. финанције и наставник пољопривреде, *Милан П. Живковић* писар министар. финанције и *Алекса Живковић* помоћник благајнички; за *Почасне чланове* друштвене изабрати су: гг. *Др. Ем. Перелс* професор у Бечу, *Др. Ев. Родицки*, професор у М. Алтенбургу, *А.В. барон Бабо*, Директор у Клостернајбургу, *Фран Кестерчанек*, државни надшумар и уредник „*Шумарски листа*" у Загребу. — За *редовне чланове* друштвене изабрати су: гг. *Вукашин Петровић*, начелник министарства финанције, *Светозар Милојевић* помоћник главног држав. благајника, *Светолик Петровић*, надзорник добра у Шапцу, *Јован Младеновић* наставник ратар. школе у Краљеву, *Милутин Јовановић* помоћник благајнички у Ваљеву, *Др. Мијаило Вујић* професор Велике школе, *Тодор Петрашковић* војни марвени лекар у Београду.

ЗАПИСНИК

XXI. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 3 СЕПТЕМБРА 1883 ГОД., ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Присутни чланови одбора г. г. Живко А. Шокорац, Драгутин М. Јовановић, Петроније Савић, Јаков Марковић; редовни члан Ана М. Живановић и уредник „Тежака" г. Паја Т. Тодоровић.

Бележио Св. Љ. Гавриловић.

I.

Прочита се записник седнице од 13 Августа 1883 год. и усвоји се.

II.

Прочита се рецензија г. Јована Екера марвеног лекара и члана друштвеног на чланак под насловом „О народном лечењу извесних сточних болести." Из рецензије се види, да чланак није без вредности, но да би по садржини, распореду и по још неким ситнијим стварима, требао г. писац, да свој чланак поново прерали, пре но што би се могао примити за штампу; одбор решава: Да се поступи по рецензији и да се чланак г. писцу на прераду врати.

III.

Прочита се рецензија г. Лазе Р. Јовановића члана друштвеног на чланак: „О користима ћубрења"; из рецензије се види, да је чланак врло добар и да заслужује да се

се прими и штампа; решено: Да се поступи по рецензији и чланак штампа.

IV.

Прочита се рецензија г. Алексе Секулића члана друштвеног на чланак „Општинске књижнице“; из рецензије се види, да је чланак добар, но да би претходно било нужно да г. писац изостави неколике реченице — које су у чланку назначене — а које се не односе на саму ствар; решено: Да се чланак прими по рецензији и по што то буде, да се чланак штампа.

V.

Прочита се рецензија г. Живка А. Шокорца на чланак „Држање овака код нас, какво је, а какво би могло да буде“; из рецензије се види, да је чланак штудија о овчарству код нас и да се ту износе најбитнији захтеви, који би се и сад према приликама нашим могли извести и применити у интересу болитка нашег овчарства; да према томе треба чланак назвати „Гајење оваца“ и да га треба примити и штампати; решено: Да се чланак штампа у „Тежаку“ а по том, да се о трошку друштвеном одштампа у нарочитој књижици у 1000 комада и да се за рачун друштвени распрода.

VI.

Прочита се рецензија г. Драгутина М. Јовановића члана друштвеног на чланак „О шталама“; из рецензије се види, да је то добар превод но да није никако за наше прилике згодан и за то је г. рецензент мишења да чланак треба г. писцу вратити; решено: Да се по рецензији поступи и чланак г. писцу врати.

VII.

Г. Председник саопштава одбору да је г. Милутин Савић написао по званичној дужности једно“ Упутство са сушење шљива у новој сушници“ које ће се и штампати у званичним новинама, али како исте не ће изаћи на време а 9 свеска „Тежака“ таман је близу готова, то је он, да би поука пала у своје време, дао исти чланак да се у Тежаку“ одштампа и моли одбор да му за то даде дозволење; одбор решава: Одобрава се поступак председништва.

VIII.

Г. председник даље реферише, да је из исте потребе и у истој цељи, дао и други чланак „Справа за сортирање шљива“, да се у „Тежаку“ штампа и моли за одобрење; одбор решава: Одобрава се поступак председништва.

IX.

Приступи се одређивању награде чланицима штампани у 8 свесци „Тежака“ за 1883. годину и одређује се награда по штампаноме табаку као што иде:

1). О потреби рачуноводства у пољопривреди од Светислава М. Стојановића са 55 динара,

2). Неколике речи о неродности воћака од Св. В. Гавриловића са 60 динара.

3). Справе за чеђење меда и воска, од Св. В. Гавриловића са 65 динара.

II. За Белешке и Пољопривредни гласник у овој свесци по 50 динара.

III. Са одговоре по прикупљању података о стању наше пољске привреде по 48 дин.

IV. За Дописе у овој свесци по 48 дин.

ЗАПИСНИК

XXII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 24 СЕПТЕМБРА 1883 ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ДРУШТВЕНОГА ПРЕСЕДНИКА Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА

Присутни чланови одбора г. г. Милутин Савић, Драгутин М. Јовановић и Јаков Марковић; редовни г. г. Сергије Станковић, Александар Секулић и Паја Т. Тодоровић уредник „Тежака.“

Бележио Св. В. Гавриловић.

I.

Прочита се записник одборске седнице од 3. Септембра 1883 год и усвоји се.

II.

Г. Председник износи рачун Ђорђа Стефановића књиговеза овдашњег у 160 динара за повез у злату 4 велика албума пољопривредних слика — и моли одбор да тај издатак одобри на терет партије за повез књига и „Тежака“ у овој години; и одбор решава: Одобрава се исплата горњег рачуна

из партије на повез књига а у исто доба и да се председништво овлашћава да може поручити да се направе и згодни сталежи или остали за држање и чување истих албума.

III.

Прочита се молба г. Спасоја Радосављевића економа на Белог потока, среза врачарског окр. београдског, која полаже 24 динара у напред за сечку, која се у друштвеном магацину налази но с тим условом да рест суме по коштању справе исплати у две месечне рате; и одбор решава: Да се молба под горњим условима уважи и да се справа молиоцу преда.

IV.

Прочита се рецензија члана друштвеног г. Милутина Савића на чланак под насловом: „Употреба салицилне киселине у земледелском обртничству" и из рецензије се види да чланак још не одговара потребама наших пријатеља и да за то понајпре г. рецензент и није мишљења, да се исти чланак у „Тежаку" штампа; одбор решава: Да се поступи по рецензији и чланак да се г. писцу врати.

V.

Прочита се рецензија г. Драгутина М. Јовановића члана друштвеног на чланак под насловом: „Шљиве из конџина подизати" из које се види, да чланак није тако израђен да одговара савременим појмовима науке нити је опет таквим стилом писан, који би по разумљивости својој био сазбразан читалачкој публици „Тежака"; одбор решава: Да се поступи по рецензији и да се чланак г. писцу врати.

VI.

Прочита се рецензија г. М. М. Савића члана друштвеног на чланак под насловом „Штетно буре шкоди води" и из рецензије се види, да је г. писац полазећи са тачке неоправданих предпоставака, дошао до закључка погрешног да „штетно буре води шкоди" и да према томе г. рецензент није за то, да се тај чланак прими и штампа; одбор решава: Да се поступи по рецензији и чланак да се г. писцу врати.

VII.

Г. председник извештава одбор, да је друштвени календар за 1884 год. скоро готов и да би требало одредити му цену и растурачима утврдити рабат; одбор по претходном договору решава:

1). Календару за 1884 годину, одређује се цена по комаду 50 дин. пара, за стране земље с плаћеном поштарином 40 крајцара.

2). Растурачима приватним, да се да 10 на сто рабат, а књижарима на сваких 100 узетих и плаћених календара, да се уступи 25 комада бесплатно.

VIII.

Г. председник предлаже, да се по 1 екземплар календара пошаље бесплатно на приказ свима оно-страним и оно-страним листовима, који се одазивају књижевним приказима новина књижевних и за тим свима оним корпорацијама, с којима друштво у моралној свези стоји; одбор решава: Да се као и лањске године свима оним листовима, који су се одазвали и календар приказали, као и свима оним заводима и корпорацијама, којима је лањске године календар послан, — пошаље бесплатно по 1 екземплар о друштвеном трошку.

IX.

Приступи се награђивању чланака који су штампани у деветој свесци „Тежака" за Септембар 1883 год. и би решено да се награде од штампаног табака:

1. Чланци:

1). Пољопривреда у основној школи од г. Паје Т. Тодоровића са 80 динара.

2). Нова ручна справа за млевење и јармљење хране „Терно" од г. Веље Виторовића цртача у Крушевцу са 70 динара.

3). Упутство за сушење шљива у воћној сушници од г. Милутина М. Савића секретара у мин. народне привреде са 80 дин.

4). Неколико речи у прилог очувања наших шума од г. Благоја Д. Тодоровића практиканта начелства крагујевачког са 60 дин.

5). Справа за сортирање шљива од г. Милутина Савића са 70 динара.

6). Бачијање на острозубу и власинским планинама од г. Савка Кучинарића учитеља са 60 динара.

2.

Све белешке и пољопривредни гласник у овој свесци са по 50 динара.

3.

Сви дописи у овој свесци са по 48 дин.

4.

Јавна говорница са 60 динара.

X.

Прочита се акт начелства окр. шабачког бр. 10.040 од 24 Септембра 1883 године, којом се спроводи одлука општине шабачке, да се општинска земља, на којој друштво пољопривредно газдовање води, одузме од друштва и поврати у својину општинску; одбор решава: Да се умоле г. Арса Јовановић државни правобранилац, г. г. Сергије Станковић и Александар Секулић редовни чланови друштва, да акта о уступању дотичног земљишта од стране општине друштву расмотре и да на основу њих оцене и друштву реферат поднесу, у колико је тражење општине шабачке с правног гледишта умесно и оправдано.

ЗАПИСНИК

XXIII СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 29. ОКТОБРА 1883. ГОД. ПОД ПРЕСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Присутни чланови одбора г, г. Срета Л. Поповић, Вучко Богдановић, Драгутин М. Јовановић, Петроније М. Савић, Јаков Марковић; и Паја Тодоровић уредник „Тежак“.

I.

Прочита се записник XXII седнице од 24. Септембра 1883. год и усвоји се.

II.

Г. Преседник реферише одбору, да је у интересу бржег излажења друштвеног листа а због тога што одборска седница није могла бити у скоро држата, без решења одборског упутно у штампу чланке:

1). „Мисли о помагању народне привредне снаге у Србији“, од г. Вукашина Петровића начелника у минист. финансије;

2). „Болести пчела“ од г. Драгутина М. Јовановића писара у минист. финансије, по што су исти чланци прегледани и од г. г. рецензената оглашени као ваљани; па сад моли одбор да тај поступак председништва одобри: решено: Одобрава се поступак председништва

III.

Прочита се рецензија на чланак „Податци о постојбини и о пореклу нашег воћа“ г. рецензент Лаза Јовановић редовни члан друштва — као што се из рецензије види — мњења је да чланак треба примити и у „Тежаку“ штампати; одбор решава, Да се чланак по рецензији прими но како је чланак велики то да се не би прекидало штампање у декембарској свесци, да се штампа у „Тежаку“ од почетка нове године листа.

VI.

Прочита се рецензија на чланак: „Америчке лозе;“ г. рецензент Св. Љ. Гавриловић редов. члан друштва изражава се, да је овај превод с француског и врло интересантан по садржини и врло леп по стилу, те да га треба штампати и наградити у друштвеном органу; одбор решава: Да се чланак по рецензији прими и штампа.

V.

Прочита се рецензија г. Св. Љ. Гавриловића на чланак „Млекарство“; из рецензије се види, да је чланак добар, но да претходно ваља писац да учини следеће измене:

а). Да промени наслов, који се не односи на садржину, јер чланак говори само о млеку а не о целокупном млекарству;

б). Да се у рукопису избележене граматичке погрешке поправе а исто тако и неке реченице измене, како би или постале разумљивије или не би се могле криво схваћати; одбор решава: Да се по рецензији поступи, чланак да се г. писцу на прераду врати, а по том да се прими и штампа.

VI.

Прочита се рецензија г. Јакова Марковића на чланак „Здравље наше стоке“; из рецензије се види, да чланак ни по обиму, форми, ни по садржини није удешен тако, да би вредило примити га и штампати у друштвеном листу; одбор решава: Да се по рецензији поступи и да се чланак писцу врати.

VII.

Прочита се молба г. Јована Митровића учитеља из Плевља у Херцеговини, којом моли да му се као свршеном богослову пошаљу на поклон по један екземплар друштвених издања; одбор решава: Да му се све тражене књиге у молби, о друштвеном трошку пошљу на поклон.

VIII.

Прочита се писмо г. Франа Кестерчанека надшумара и уредника „Шумарског листа“ у Загребу, којим шаље на поклон друштву за књижницу по један екземплар његових дела: „Денарометрија“, „Основи науке рачунања вредности шума“ и „Кратка повест шума и шумарског господарства у Хрватској;“ одбор прима дела с особитом захвалношћу.

IX.

Прочита се писмо г. В. Стефановића фабриканта пољопривредних справа из Новога Сада којим одговара да прима понуду друштва, да даје своје огласе штампати у „Тежаку“, али по што би он стално преко целе године огласе штампао, то тражи да се смањи цена огласима по страни.

Па како г. председник даље изјави, да су му се више од фабриканата и агената фабричких кућа обраћали с истом таквом тражњом; то одбор одређује следећу: Цену пољопривредним огласима:

(Tarif de Insértions)

За целу страну листа 12 динара
За пола стране листа 8 динара
За четврт стране листа 6 динара

Свако понављање огласа са 25% јефтиније од прве цене

X.

Прочита се молба 18 ђака IV разреда учитељске школе, којом моле друштво да им поклони по један екземплар својих књига; одбор решава: Да им се поклони по један екземплар следећих књига:

1). Наука о сточарству од † Љуб. Белмаша.

2). Поуке из челарства од М. Антића.

3). Производње и употреба шума од Алексе Стојковића.

XI.

Приступи се одређивању награда чланцима штампаним у 10. (Октобарској) свесци „Тежака“ и беху награђени *од штампаног табака*:

I Чланци:

1). Пољопривреда у економији народа, од г. Паје Тодоровића с обзиром што је из продавања пшчевих са 50 дин.

2). Чување справа од квара (по др. Е. Перелсу) од Св. Љ. Гавриловића са 60 дин.

2.

Белешке и Пољопривредни гласник са по педесет динара.

Беленка: Ракија од дивљих од г. Р. М. С. Пешића агронома из Милатовца окр. крагујевачког да се награди изузетно са 60 дин.

3.

Допис у овој свесци са по 48 дин.

XII.

Члан г. Драгутин М. Јовановић узима реч и моли председништво, да му објасни, да ли г. секретар друштвени г. Живко Шокорац са знањем његовим одсуствује по другом послу а од друштва прима плату и за толико време ништа не ради; ако то није случај он, као члан одбора и друштва предлаже да се секретару место огласи за упражњено, ако ли одбор не би то урадио, он се ограђује овим путем од сваког приговора на идућем главном годишњем друштвеном збору. Одбор узевши то питање у претрес већином гласова одлучује:

1). Да се место досадањег секретара друштвеног г. Живка Шокорца огласи за упражњено из разлога:

а). Што одбор и сам а и преко председништва уверио, да досадањи помоћник секретарски г. Св. Љ. Гавриловић може сам и без уштрба по отправљање послова у друштву, радити све послове и вршити обе дужности; а

б). и за то, што по добијеном уверењу досадањи секретар није водио довољног рачуна о обвезама својим спрам друштва.

2). Плата да му се изда до конца месеца Октобра 1883

ЈАВНА ГОВОРНИЦА

Бр. 1. Лек противу метиља код пчела. Молим вас покажите ми имали лека од метиљавости пчела. — Н. Шабац.

Прво и најважније је правило: држи мањи број кошница, али само са јаким (млогољудним) ројевима. На њих не напада метиљ или бар не може лако да савлада. С тога је нужно, с пролећа и с јесени по два и три слаба роја

спајати у једну кошницу, пошто се предходно матице маторке ухвате и уклоне. Спајање слабих ројева с пролећа брзо ће накнадити челара, јер јака задруга боље ради, више привређује и бољи (здравији) и многобројнији приплод даје, па тиме се опет брзо накнади број ројева. Спајањем слабих ројева с јесени чинимо знатну уштеду, јер веће друштво производи већу топлоту у кошници, те с тога сразмерно мање ране троши. Јака зима гони челе, да што већу количину ране сисају, те да тиме што већу топлоту производе, да се не смрзну. Дакле мало друштво не може својим испарењем да загреје околину своју, зато навале на мед, да што више поједу. С пролећа су обично слаби ројеви или обамрли или им је тако рећи душа у носу, те не могу за дуго па често и на лето да се опораве. У тој чамотињи навали и савлада их метиљ врло лако.

Уз то ваља челиште (ковандук) чисто држати. Не трпи око челишта високу траву, коров, лишће и другу нечистоћу, где се дају радо заклања метиљ (лептирак), па пред мрак прикраде се у кошницу. На челишту не трпи одпадке (огризине) воска и старе воштине, јер и то је гнездо метиља. Рани из јутра рано, па обилази и чисти кошњице. Свакад загледај, дал нема на доњој ивици или око пукотина и рупа по који лептирак. Обичну плетену кошницу (вршкару) узми за вршку, подигни је око $^1/_4$ стопе у вис, па је спусти полако на своје место тако, да се мало удари о земљу. Тим слабим потресом истрешеш обично по ког лептирића, ако га у кошници има. Тим ћеш потресом мало узнемирити и челе, но то не мари. Боље је, ако најпре подигнеш вршкару, мало окадиш, да се челе смире, па онда изврши мали потрес, да лептирка узнемириш. По кад кад подмети табак чисте беле артије под вршкару, па на табаку изврши потрес. Ако има метиља у кошници, испашће од потреса на артију ситна црна зрнца (поган метиља) налик на маково зрно, само што су још много ситнија. По томе знаћеш, да је кошњица метиљава. Можеш окренути вршкару са отвором на више и по мало размицнати једну воштину од друге, да се увериш, дал ћеш где спазити црва метиља у чаурама.

Преглед Берзонки много је лакши. На подини видећеш, дал има трага нечистоте. Чисти брижљиво подину греблом. По кад кад повади све воштине. Поређај их једну на другом на јарцу оним истим редом, као што су у кошници биле, па по прегледу испражњеног сандучка и његових зарезотина и рупа запуши сваку рупицу и пукотину белом смолом или иловачом; враћај опет једну воштину за другом у сандук, али предходно осматрај и сваки оквир и сваку воштину не би ли гдигод нашао црвића или чауру, у којој се црв завио, да преображен поново оживи. Берзонку ваља добро заклопити, да кроз отворе не уђе метиљ, јер он рађе иде на лето, него обично странутицом улази у кошњицу.

И вршкаре ваља тако удесити, да доњим крајем лепо прилежу на земљу или подметуто данце. Отворе свуда у наоколо ваља засути с поља сувим, ситним песком или блатом облепити, тако да остаје само лето за излаз и улаз, а и лептирак морао би се тада само кроз лето увући, а ту ће га обично стражар приметити.

Сваку воштину ваља одма уништити, (претопити) у којој се најмањи траг метиља нађе, јер ће окужити и друге. Тако исто ваља и сву садржину заражене кошњице уништити, у којој је метиљ већ овладао. Узми празницу. Пошто је очистиш од прашине, паучине и т. д. можеш је матичњаком омазати, и остави је на страну, са отвором горе окренуту. Чаршавом је покри, да буде мрак у њој. Сад узми заражену кошњицу с отвором на више окренуту, окади је мало, да те челе узнемирују, па исецај једну воштину, изнеси је над празницом и ту перушком по-

лако збрши само чеде у њу. Немој перушком много гребсти по воштини, јер ћеш тада и метиља и нечистоту збрисати у празницу.

Затим извади другу воштину, па са њоме и са свима следећима учини то исто. На тај ћеш начин већи део чела преселити у празницу и њу постави на оно место, гди је окужена кошњица стајала. Чеде научиће се брзо на своју нову кућу. Ваља пазити, да узнемирене чеде тога и следећег дана не умакну. Два три вечера ваља насељенике пранити чистим медом или у води истопљеним, густим шећером, и то најбоље жутим. Рано у зору ваља рану испод кошњице извадити и уклонити, да не навадиш туђице.

Окужену воштину истопи и продај добивени восак воскару.

Немој се огрешити, да мед или восак метиљавих кошњица продајеш другом челару, јер ћеш и његово чеде окужити. А тако и ти не купуј восак ни мед за рану твојих чела ма од кога, но само од оног челара, за ког си уверен, да му ни једна кошњица није метиљава.

О метиљу и лечењу читај и „Антићевог Челара.“

А. А.

Од уредништва. — *Г. М. Урош.* — *Лозница.* Као што видите, у овом броју употребили смо. — Хвала вам.

Г. Душ. Спасићу, — *Тоузевгин,* (Чешка) — Одговорили смо вам на писмо, и чланак „о утрапивању репе“ послали смо вам на прераду. О осталим вашим радовима видећете из писма. — Хвала вам на помагању.

Мојим друговима и пријатељима. *С овим бројем одустајем од уређивања „Тежака“. С тога на растанку изјављујем свима, који су ми својим књижевним радовима помогли у вршењу овог тешког али часног посла, као и који су настојали да се „Тежак“ што више распура, моју најтоплију захвалност, и молим их, да и на даље још и веку имењу „Тежаку“ обрађују, јер то за њега не ће никада бити од више.*

Пољопривредни поздрав свима!

Паја Т. Тодоровић.

Одговори благајништва. — *Срп. чит. у Осеку.* Претплату у 2 fl. за I пол. 1884 примили смо.

Г. И. Станковићу кр. брзојавнику у Земуну. 4 fl. преплате за вас и г. Лазику Петровића за I пол. 84 примили смо

Срп. читаоници у Срем. Карловцима. Претплату за I пол. 84 у 2 fl примили смо.

Г. Луки Јовићу биљеж. Чортановци. Примили смо претплату на „Тежак“ за II пол. 1883 г. у 2 fl.

БЛАГАЈНИК

Мил. Миловановић

I

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** «Тежака», који *дугују* претплату из ранијих година, као и све **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно по штом (најбоље упутницом) шиљу Друштву другујуће суме, било да полажу управама Подружина друштвених (где ових има), које ће на том све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву другује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и код полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

II

Помажући чланови општине и остали пољопривредници, који би желили, да им Друштво набави *различно семење за пролетње сејање*, умољавају се, да још од сада Друштву до знања стављају: каког и колико од кога семена, као и у које време треба да им се набави.

Друштво ће се постарати, да свакога најтачније здравим и чистим семеном послужи; што се у толико боље може постићи, кад се наруџбине Друштву за времена још доставе.

На знање. Ланьским претплатницима шиље се с овим бројем *годишња садржина* «Тежака» од прошле 1883 године.

Читаоцима „Тежака“ свраћамо особиту пажњу на оглас уважене трговине пољопривредних справа и машина г. *В. Стефановића* у Новом Саду, и од своје стране ју најтоплије препоручујемо. На захтевање, трговина шиље ценовнике бесплатно.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

НА

„Т Е Ж А К“

С *овим* бројем почиње претплатна година «Тежакова». Умољавају се уписници који до сада нису послали претплату, да изволе ову Српском Пољопривредном Друштву што пре послати, и то: из унутрашњости Србије поштанском упутницом или претплаћивањем на пошти,

а из Аустро-Угарске и других земаља у писму од вредности (Lettre de valeur). Претплаћивање на пошти можемо свакоме најпре да препоручимо, јер се тако и *најтачније* лист прима.

Цена је:

За Србију	*За Аустро-Угарску и друге земље*
годишње . . . 8 динара	4 форинте
полугодишње . . 4 «	2 «
четврт године . 2 «	— «

Овај број шиље се и свима дојакошњим уписницима; који не жели даље лист држати, нека нам изволи број повратити, с назначењем: «одустаје од примања», па да се испод овога потпише.

Уредништво „Тежака“

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ПОРЕД КАФАНЕ „КОД ПОЗОРИШТА.“

ТРГОВИНА ТЕХНИЧКА КАНЦЕЛАРИЈА ЗА ВОДОВОДЕ ГРАЂЕВИНЕ И МАШИНЕРИЈЕ

МАКСА РАЈХМУТА

ПРЕПОРУЧУЈЕ

КАМЕНЕ ЦЕВИ

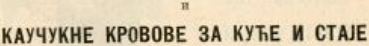

ЗА ВОДОВОДЕ, КАНАЛЕ И НУЖНИКЕ

и

КАУЧУКНЕ КРОВОВЕ ЗА КУЋЕ И СТАЈЕ

ово је најјефтини и најпрактичнији кров за куће, нарочито је сигуран од олује и од ватре не запаљив је)

Највеће стовариште Пољопривредних Машина и Справа

В. СТЕФАНОВИЋА

у

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и мдевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

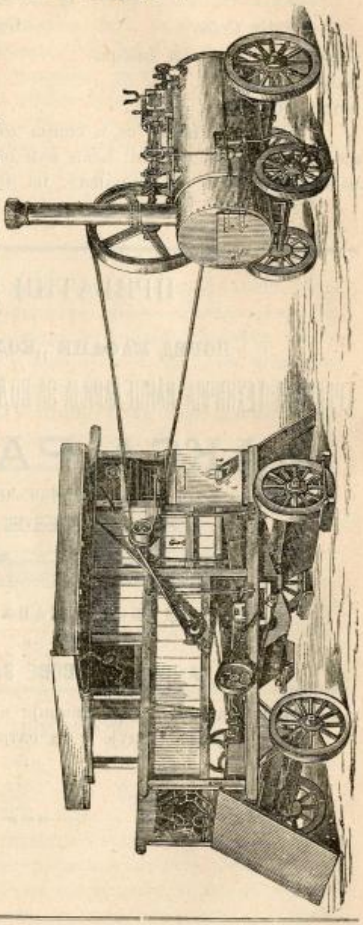

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

ИЗВЕШТАЈ

О РАДЊИ ДРУШТВЕНОЈ У 1883. ГОДИНИ.

ИЗВЕШТАЈ О РАДЊИ ДРУШТВЕНОЈ У 1883. ГОДИНИ.

Управни одбор српског пољопривредног друштва, коме је прошле године на главноме збору поверена колико часна, толико и тешка дужност руковођења друштвене радње у 1883. години, има част поднети главном збору српског пољопривредног друштва свој годишњи извештај: о радњи друштва у 1883 год. и о стању и о напредовању друштва у следећем:

Управни одбор српског пољопривредног друштва држао је у 1883 години својих 28 седница. У тим седницама расправљана су питања и решаване ствари, које или су по природи самог посла долазиле или су иницијативом самога одбора покретане и предузимате, а које према обиму и важности својој није друштвена администрација сâма могла предузимати и вршити.

Поред свега тога, што је управни одбор био састављен из већег броја чланова (8 одборника и 4 заменика) опет су, с једне стране, рад на устројству новог министарства народне привреде а с друге стране разноврсни нарочито државни, послови (испитивање и тамањење филоксере и т. д.) одвлачили за прилично дуго време толики број чланова, да се за све то време нису могле држати одборске седнице, које би биле тако састављене, да би могле пуноважне закључке доносити. То је био повод, што рад друштвени није по свима правцима свога деловања ни могао бити обилат у оној мери, у којој се то желило а нарочито не у практичном извршивању свију тачака програма, који је усвојен управним одбором у 1880. и 1881. години

I. Радња друштвена у 1883 год.

По природи послова и предузећа друштвени, којима је друштво у овој години тежило постижењу своје цељи а према средствима стојећим му на расположењу — све мере, које је друштво било управило у овој години на унапређивање пољске привреде у нашој земљи; сва радња друштвена у 1883 год. — може се представити у неколико одељитих група и то:

1). Рад на књижевности.

2). Прибирање материјалних средстава.

3). Набавка и разашиљање разног бољег семена.

4). Набавка и распродаја разних савршенијих пољопривредних алата и справа.

5). Испитивање и пробање неких код нас још неопробаних справа.

6). Рад на друштвеноме добру у Шапцу.

---

1). Рад на књижевности.

У овој години друштво је у циљи ширења пољопривредне поуке у народу, издавало друштвени орган „Тежак" у месечним илустрованим свескама и штампало их у 1100 екземплара, од којих су око 115 екзем. раздавати бесплатно члановима друштвеним, редакцијама разних наших и страних листова (у замену) и неколиким заводима и ђачким дружинама, а остали 946 екземплара одлазило је на праве предплатнике.

У овој је години придобијено 147 нових претплатника, докле је се број дотле већ постојећих претплатника у врло маленом броју смањио.

Поред тога, што је друштво особиту бригу поклањало томе, да друштвени лист уредно и на време излази и да се читаоцима уредно разашиље, друштво је у овој години обилније употребљавало у „Тежаку" сталну рубрику за питања и одговоре по свима правцима и по свима гранама пољопривредним. Тим начином друштво је тежило, да сваки наш пољопривредник, који се обрати на друштво добије брзог и тачног обавештења и савета у свима хитним, неодложним, сумњивим случајевима, који би му се десили при вршењу пољопривредног посла на имању.

По резултату, који је у овој години тиме постигнут, може послужити колико као утешна, толико као и радосна вест по напредовање наше пољопривредне књижевности, тај факт, да се и наш, нарочито пољопривредни свет, почео јаче интересовати новостима и задобитцима на пољу пољске привреде, јер је друштво у овој години имало да одговори на многа питања, упућена на друштво са свију крајева наше домовине и из разних пољопривредних грана; што је друштво, благодарећи готовости наших стручњака брзо и тачно извршивало и свакоме нужног обавештења дало.

Нека од тих питања и одговора, била су штампана и у листу, ако се подесило тако, да стигну у време изласка дотичне свеске «Тежака» а да их и питач у исто доба у брзо добије, докле се на остала питања одговарало актом који је могао послужити питачу као јасно и опширно упуство у даним случајима.

У ту врсту послова може се уврстити и оно питање, које је г. министар народне привреде изволео упутити друштву и упитати га за савет: — које би стране расе оваца, друштво могло препоручити ради побољшања нашега соја оваца. Као што је из записника одборских седница познато друштво, поред тога што је изложило начин за извршење тог посла, препоручило је за ту циљ као најбоље расе, лестер и рамбуље.

Да би поред друштвеног листа, могло друштво што јаче утицати на пољопривредну поуку народа, још лањски управни одбор решио је, да се почне издавати један пољопривредни календар у коме би начином схватљивим биле представљене најпотребније поуке пољске привреде, које би могле заинтересовати шири читалачки круг и будити и код непољопривредника љубав ка пољској привреди и њеном бољитку. Наравно ни ту није друштво могло имати ни шпекулативне, нити икакве друге намере до те, да се тај календар у што више примерака растури.

Како је друштвени календар штампан у прошлој години био јако тражен и при свем том што је доцкан изашао сав распродат, то је друштво још у Септембру месецу ове године приредило ово годишњи календар и одштампало га у 5000 комада. Календар овај врло се радо купује и има изгледа, да ће моћи временом, да подмирује осетну потребу у том правцу наше књижевности и да се распростире сваке године у све већем броју. На тај начин и календар ће својом формом, обрадом, и многобројним распростирањем у народу, моћи да послужи као моћно средство, за ширење поуке из свију пољопривредних грана, у масу народа. И ове године друштво је по „плану за прикупљање података о стању наше пољске привреде", благодарећи готовости дописника и љубитеља пољске привреде, којима се друштво обраћало — добило велики број таквих извештаја црпљених са самог извора, из народа. Тај материјал докле се одштампа, критички уреди и осветли, биће врло важна чињеница у унапређивању наше пољске привреде, биће основица, за предузимање свију мера, које се тој цељи клоне.

На овом месту треба напоменути, да је друштво у овој години одржавало везу, како са својим члановима овде и на страни, тако и са сличним друштвима и установама у нашем народу, те је

тако одашиљало своја 2 члана и у Српски Итебеј на скупштину српских чалара, која је држана 16. Августа тек. год.) ради зближења, упознања и даљег заједничког суделовања; па како ће се и до године држати II. чаларска скупштина ближе нама, у Земуну, то ће друштво имати прилике да ступи у још тешњу везу и споразум са нашим чаларима, приступајући њима заједно најпре већању а по том и извођењу мера, којима би се чаларство могло раширити и стално одомаћити у нашем народу.

Осем тога, друштво је и у овој години, као и ранијих година што је практиковано, раздавало на поклон ђацима учитељске школе и богословије извесан број примерака од мал' не свију својих издања; једно што су ђаци тих школа махом сиротног стања а та су им дела потребна при изласку њиховом из школе а друго што је друштво тежило, да својим потпомагањем из тих младих интелигентних људи, који по позиву своме у врло блиској вези стоје и са народом и са пољском привредом у нашој земљи, да из њих створи себи вредне прегаоце и искрене потпомагаче, у ширењу друштвене мисли, у остваривању друштвене циљи.

У тој циљи друштво је дало на поклон:

13. ком. књига све о шеници.
13. „ „ све о кукурузу.
5. „ „ неколико студија из агрикултуре.
31. „ „ науке о сточарству II: изд;
31. „ „ производ. и употреба шума.
13. „ „ белешке о справама.
31. „ „ поуке из чаларства.
5. „ „ читанка за пољопривреднике.
13. „ „ јагодичасто воће.
5. „ „ гајење винове лозе на Рајни.

За тим је друштво по један екземплар „Тежака" од прошлих година поклонило књижници ратарске школе у Краљеву, на молбу управе исте школе.

Да би се могао сазнати и пратити бројни прираст свију сарадника и суделовача, који су било писменим радом, било својим саветом, подпомагали друштво у вршењу његовог задатка путем књижевности и који су својим радовима суделовали при издавању друштвенога органа, ваља напоменути, да је у овом правцу радило око 54, махом друштвених чланова.

2) Прибирање материјалних средстава.

У овој години имало је друштво да учини неколико већих исплата, које су заостале од прошлих година, и у тој цељи, као редовно и сваке друге године, морало се друштво свима силама заузети, да се што више вересије од друштвених дужника прикупи и благодарећи заузимљивости, нарочито полицијских власти постигло се и у том погледу — као што се може видети и из рачуна на крају — доста и знатна је сума вересије и дугова наплаћена; те је на тај начин друштво могло на време и тачно одговарати својим обвезама спрам приватних особа и спрам својих чланова.

3) Набавка и разашиљање бољег семена.

Да би подмирило редовну своју потребу и испунило обвезу спрам својих чланова с једне стране, а с друге стране да би могло довољно и на време одазвати се и поруџбинама појединих наших пољопривредника, друштво је морало, у неколико партија, набављати разноврсног баштеног семена и семена за пиљу.

У овој је години нарочито била велика тражња детелине и поред набавке детелинског семена у прилично великој количини, ипак су многе поруџбине детелине, у овој години, остале неподмирене само за то, што нису друштву на време пријављене.

Семе од разног баштенског поврћа разашиљано је бесплатно, како помажућим члановима друштвеним, тако и свима оним особама, које су поручивале осталог семена; семе од пиљних биљака набављано је скоро свима за новац.

Стање набавке семена у 1883. год. било је овако:

Семена је свега разаслато на 110 особа (у свим крајевима наше домовине).

Поред разног поврћа најбољих врста, набављено је и раздато.

а). Луцерке детелине (и нешто црвене) 387 килограма.

б). Мухара 300 килограма.

в). Семена сточне репе 17 килогр.

г). Семена од гледичије, за подизање живих ограда, на 78 килогр.

Осем тога друштво је послало начелству окр. пиљског 35 кгр. ељде и 39 кгр. ситне проје, да га оно разда на поклон најоскуднијим становницима села Власиње у срезу власотиначком гди као што је познато не могу да успевају стрмнине

За тим је послато начелству окр. врањског $4^1/_2$ кгр. семена аморфе и $3^1/_2$ кгр. семена од пајасена, да оно с тим семеном подигне расадницу за пошумљавање тамошњих оголићених брда.

Општини долској у Клењу послато је на њен захтев а у истој цељи $3^1/_2$ кгр. пајасена.

Преко министарства народне привреде добило је друштво на 363 килограма раних кромпира зборовских, што је послао г К. Рамбусек ималац опитне станице у Ческој и како због филоксерне заразе беше забрањен увоз семена од кромпира, то је друштво од те количине, послало економији топчидерској 273 килограма а остатак је засејало у својој опитној башти, те да на тај начин те врсте кромпира размножи, како би се тиме могле, идуће године, покрити поруџбине у нашој земљи.

Од посејаног семена друштво је из своје опитне баште добило на 400 кгр. кромпира, који је богат садржином на скробу и има кратку вегетациону перијоду која траје 100—120 дана.

На пролетку неколицини је набављано и семена дуванског (солунског и јеница) а неколицини је послато бесплатно и по неколико грама семена од свилених буба.

Приликом разашиљања семена, свакоме је дато упуство о томе, како се дотично семе сеје, негује и одбелава, па је већ од многих добијено и повољно извешће, од којих су од велике важности, нарочито она о семену мање распростртом код нас (сточна репа, детелина), а чије ће засејавање према стању наших ливада и сенокоша, постати временем снажна полуга за обилатије држање стоке у нашој земљи. Нека од тих извешћа биће саопштена и у друштвеном листу.

По својој доброти семе је било сразмерно врло добро и све је набављено са стране, изузимајући семе од гледичије, аморфе, пајасена, које је узимато из економије топчидерске.

Као што се види, за сада је још друштво упућено на набавку скоро свега семена са стране, јер код нас још нема ни приватних нити државних уређених семенарница, које би могле у свему задовољити тражњу и извршити све поруџбине, но друштво је размишљало о начину за устрој станице за производњу бољег културног биља и семена. На тај би нас покушај могао осмелити и већ сличан устрој државних расадница воћа у Топчидеру и друштвених у Шапцу, које производе племенитије и боље воћкице и те наш народ радије набавља из наших завода него ли са стране.

Истина од мисли до дела, далек је пут а за то предузеће треба обилнијих материјалних средстава, ал с много воље, доста труда и нешто пожртвовања, може се много постићи, па тако и у овоме правцу, кад је већ потреба постала осетна.

4). Набавка и распродаја разних савршенијих пољопривредних алата и справа.

У овом погледу друштво није могло извршити онолико, колико ранијих година. Узрок томе лежи с једне стране у томе, што друштво због малених средстава, која су му на расположењу стајала, није могло многима, који су се обраћали, набављати справе под повољним условима почека и позајмице, а с друге стране и у томе, што је новим трговачким уговором са страним земљама, отпала и она једна олакшица у набавци справа преко друштва — што је отпала ђумручина при увозу пољопривредних алата и справа, у земљу. Осим тога подизање наших радионица пољопривредних справа у Краљеву, Смедереву па и израда пољопривредних алата у државној фабрици у Крагујевцу, — могли су у многоме боље покрити потребу нашу на најпотребнијим пољопривредним справама за наше прилике (нарочито плугова, ветрењача и т. д.)

Друштво мора сажаљевати, што му већ у овој години није било дато прилике да опроба и на раду посматра све справе, које су у нашој земљи рађене; но то ће свакојако бити нужно доцније да се уради, те да се на тај начин пољопривредне справе наших нових фабрика у промет уведу и да се својом солидношћу и добрим радом препоруче.

У овој години нарочито се показала жива тражња челарских алата и кошница сандучара за челарење с покретним сађем при свем том, што је набављање истих са стране, доста скупо стало Но поред набавке кошница, друштво се у неколико побринуло, да се отпочну ове кошнице са целим својим прибором израђивати и у нашој земљи и позвало је неколико наших столарских мајстора, да узму прегледаоницу за израду истих. Осем тога учињен је покушај, да се ове кошнице отпочну израђивати и у осуђеничкој радионици у Београду.

Набавка и распродаја справа у овој години била је овака:
За 37 разних особа набављено је:

1 сејаћа машина („Хонгрија" од Кина),
3 крушача за кукуруз (бургов и амерички),
5 ветрењача (видачеви и дом. израде),
4 плуга (2 бургова, 1 домаћи и 1 с предплугом),
2 резервна раоника,
4 косе наслоњаче,
2 к. ножница за чишћење воћака,
53 к. „ „ стрижење оваца,

12 к. кошница из Ротшицовог завода у Крањској (усправљене дупле, усправљене магацинке и положене кошнице),

2 центрифугалне машине за истресање меда,

14 ножева за чишћење и подрезивање кошница,

4 к. мехова за распаљивање труда (за разгоњење чела у кошници),

5 к. кљешта за вађење оквира у кошницама,

2 к. чеварских четкица за пробијање заклопљеног саћа поради цеђења меда,

1 чеварска капа,

1 већа лупа за испитивање филоксере.

40 мањих лупа за испитивање филоксере,

5). Испитивање и пробање неких код нас још неопробаних справа.

Од ових је справа друштво испитало неке пред комисијом стручних људи (механичара), а друге је опробало помоћу појединих чланова својих; од тих справа једне је друштво набављало само за свој рачун а друге су доносиле заинтересоване личности саме. да их друштво прегледа, испита и опроба; те су справе:

1). Брдски плуг — обртач — набављен рад пробе.

2). Ручни млин за млевење жита — конштрукција г. Аксентија Мијаиловића сада помоћника начелства.

3). Мала преносна ветрењача мађарске фабрике у Пешти.

4). Тријер за сортирање шљива — набављен из Француске министарством народне привреде.

5). Прекрушњача Грузонова.

6). Стонов плуг с предплугом по систему Саковом.

7). Прекрушњача „Терно" од Крауза и комп. у Бечу.

1). *Брдски плуг-обртач* — који је лањске године набављен опробан је ове године добротом друштвеног члана г. Драгиња Муцића свршеног агронома из Комирића у Подрињу, и плуг овај показао се по чињеној проби са свим удесан за наше брдске земље и да потпуно одговара своме позиву како у лаким тако и у тешким земљама, како у односу рада тако и у односу радне снаге.

„Два вола средње снаге могу да ору овим плугом без измене а исто тако и један човек без друге какве помоћи, цео дан, па да ни волови немају већег терета, но што имају по 4 или по 6 волова, што се прежу да у обичном плугу ору, нити опет човек има каквог те-

рета јер је обртање дашчице на увратинама са свим лак посао тако да орач може далеко пре обрнути плуг и наместити на бразду, но што се волови врате у бразду да ору.

Два — три дана нужно је водити волове докле се на тај начин орања не науче, а доцније и то одпада. За тим овај плуг врло добро може орати и у равници и на обичној земљи.

Удешавање плуга за уже и шире, дубље и плиће орање, врши се подизањем и спуштањем колцета (плуг има један точак који иде ледином) а проширавањем ил сужавањем регулатора на гредељу удешава се ширина.

Осем тога овај плуг има и ту добру страну што при орању сву бразду, својом кратком дашчицом издроби а не преврне је само. (Види извешће Драг. Муцића у 5 бр Т. за 1883 стр 298 — 300.)

2). Ручни млин, који је конструисао г. Акс. Мијајловић и друштву на преглед и оцену поднео, прегледан је стручном комисијом, у којој су била г.г. Љуб. Клерић и Мата Јовановић редовни чланови друштва и за тај су се млин гг. изразила, да ма да он (млин) по себи није нова нека конструкција, то да ипак почива на рационалним основама механике и изјасниле су се, да би требало учинити с млином пробу, те да се види колико може у 10 радних сах самлети брашна. По чињеној проби тај млин самеље до 75 килогр. пшеничног брашна а до 85 кгр. кукуруза за 10 сах. рада; за окретање употребљавани су све 2 и 2 радника (свега четири) на одмену.

Истина, да је у садање време најскупљи мотор људска снага и да се она свуда одбацује где је год могуће и замењује животињском снагом, ал' у многим нарочито безводним крајевима наше домовине, ручни млин за млевење брашна, који би био што простији, што јефтинији и који би могао већу количину брашна самлети — био би за наше прилике у таквим крајевима економски оправдан и економичан, јер би уштедио силне наднице, што би наши људи у таквим безводним местима, чинили дангубећи по неколико дана докле самељу мало брашна у нашим поточарама (које су често и врло удаљене).

Према томе и овај млин, који је овакав као модел, прилично могао млети, кад би се у нечем дотерао и усавршио, сигурно би могао потпуније одговорити постављеним му захтевима; можда ће друштво доцније бити у материјално бољем стању, да и у том правцу што год предузме и изврши.

3). Ветрењача коју је поднео овд. трговац г. Гођевац, (а израдила је једна фабрика из Пеште), друштву рад прегледа, поред свију њених добрих страна што је солидно израђена, што је врло лака

и за пренос згодна, — припредузетој проби у друштву није могла потпуно одговорити захтевима добре ветрењаче и приликама наше земље.

Ова је ветрењача за сах. од 28, 160 килогр. (22½ ока) жита овејала 16,640 килогр. (13½ ока) чистог зрна. Према томе за 10 сах. рада извејала би 160—165 кгр. што је недовољно.

Поред тога, што се ветрењача због малоће сита на њој често загушује, она има још једну хрђаву страну, да је и сразмерно скупа: стаје толико, колико и добра, велика видачева ветрењача, која много више на дан уради, овеје.

4). Тријер за сортирање шљива — набављен од стране министарства народне привреде из Француске, добротом члана друштвоног г. Драгутина Лукића овд. еколога, испитан је такође у друштву и по резултату пробе показао се као врло добра и солидна справа, која суве шљиве сортира по крупноћи а тиме и по доброти Ова справа не само да се одликује простотом у руковању, већ је и по својој конструкцији врло проста, па би се могла и лако и јефтино и код нас израђивати а кад би се завело код нас и сортирање сувих шљива по њиховој крупноћи, односно доброти, онда би се тиме, поред осталих услова отворила и боља прођа нашим производима — сувим шљивама на страни.

У	I.	сорту	долазе	шљиве	што	у ½ килогр. иду	82 комада.
	II	„	„	„	„	„	97 „
	III.	„	„	„	„	„	120 „
	VI.	„	„	„	„	„	160 „

5). *Екцелзиор-прекрупњача Грузонова* — прегледана је у друштву по захтеву г. Кокановића овд. трговца, који ју је друштву поднео под именом „млина за млевење жита на брашно," па како се и по самој конструкцији показало да је то прекрупњача (као што је после и проба још боље показала), то је друштво исту справу могло препоручити само за ону цељ, којој је и намењена т. ј. за јармљење хране за стоку.

Машина ова стаје око 30 дук. ц.; ручна на сат даје 20 гр. прекрупе (измешане с брашном) или 40 на крупно прекупљене јарме и врло би се добро могла препоручити нашим свињарским трговцима, код којих се према величини обрта, не би боље рентирала прекрупњача за коњску снагу (која је друштву такође доношена).

7). Стонов плуг с предплугом за дубоко орање — набављен је у тој цељи, да се као признати систем у целом свету и код нас опроба и то је овог лета учињено добротом друштвеног члана г. Срете Л. Поповића на његовом имању у Совљаку код Уба.

Плуг је овај сав од кованог гвожђа, осем козлаца, лако се удешава за дубље и плиће, уже и шире орање и оре од 4—14 палаца дубоко. Ма да је овај плуг сав од гвожђа, опет је орано њиме и на равни и на прибрдици 8—10 палаца дубоко а са 4 вола. По штампаном извешћу г. Сретином (св. „Тежака" за Децембер стр. 799—802) махом није било нужно држати плуг за ручице, до само на увратинама, а мањи „предплуг" (раоник) чини велике услуге на затрављеној земљи, јер не да плугу да се загушује.

Како је дубоко орање начин за поправку земаља и за увећање приноса, то је проба овога плуга од великог значаја по наше прилике, тим пре што он стаје нешто мало скупље (95·75 дин.) од до сада употребљаваних плугова (видачевих и бургових) код нас.

7. Прекрупњача „Терно" од Крауза и комп. у Бечу, стаје у пола јевтиније од Грузонове но и мање може да изради. Овај млин помагао би воденицама у сређивању хране за брашно, по што би се на жрвњу воденичном могло на тај начин више на дан и брже самлети, но досадањим начином млевања, па би се за ту цељ ова справа могла само и препоручити.

Друштво је одавна увиђало велику корист испитивања новијих и савршенијих пољопривредних справа, пре но што се исте пусте у обрт, у рад и стану препоручивати нашем свету, јер на тај се начин справа може оценити по доброти а не може се после дискредитирати ни сама справа нити опет свако новачење у пољопривредном предузећу у нашој земљи; — но при свем том друштво није много до сада својим маленим средствима основати и како тако уредити какву сталну постају за испитивање пољопривредних справа, која би прикладније и боље могла послужити горњој цељи т. ј. испитивању справа. Такве постаје постоје у напредним земљама и о њима се стара државна управа.

Но како је ове године у том погледу већ неки корак учињен, то ће се друштво старати, да тај начин испитивања справа и на даље подржава и по могућству и рашири, по што ће му својим земљиштем, моћи у том погледу корисно послужити и својски га потпомоћи државно добро економије топчидерске.

6) Рад на друштвеном добру у Шапцу.

Придржавајући се штедње и прошлим годишњим зборам одређене партије у буџету на ту цељ, друштво у овој години није ни у чему измењивало систем газдовања на друштвеном добру у Шапцу и ма да још много и много треба учинити, те да се то добро уреди

онако, како ће одговарати и пољопривредној науци и послужити правим угледом својој околини, опет за то, по добијеним резултатима може се у том погледу мирније гледати у будућност, тим пре, што се и сад много што шта на друштвеном добру угледније и боље ради но у читавој околини, а друго, што су и приноси на добру, сразмерно доброти године и приносима ранијих година, показали се задовољнији.

Тако с јесени 1882 и у пролеће 1883 године продато је воћака 1355 ком. за 524. 20 динара.

јабука	288	ком.	по	40	пр	дин.	ком.	115,20 дин.
крушака	265	«	«	х	«	«	«	106,00 «
дуња	41	«	«	«	«	«	«	16,40 «
мушмула	18	«	«	«	«	«	«	7,20 «
шљива облагор.	102	«	«	«	«	«	«	44,80 «
кајсија	58	«	«	80	«	«	«	46,40 «
трешања	31	«	«	«	«	«	«	24,80 «
вишања	58	«	«	«	«	«	«	46,40 «
ораа	34	«	«	60	«	«	«	20,40 «
бадема	24	«	«	40	«	«	«	9,60 «
шљива мађар.	300	«	«	20	«	«	«	60,00 «
дудова	135	«	«	20	«	«	«	27,00 «
борова	1	«	«	4	динара	комад.		4,00 «
Свега ком.	1355						динара	524,20

Даље је у овој години на друштвеном добру добијено хране:
2816 кгр. кукуруза (у зрну),
4224 « озимице пшенице,
2368 « јечма,
896 « овса,
180 « сочива,
поред потребне пиће за исхрану стоке.

Поред постојећег растила, наређено је руководиоцу друштвеног добра, да засеје ове јесени на 100 ока шљива, те да се подигне расадњак, одакле би се могле одневоване младе шљиве раздавати и распродавати околини и допринети томе, да се и код нас подижу и уређују млади шљиваци, који би послужили као основица бољем кретању ове благодарне гране, која је добила већег полета сушењем шљива у нашој земљи и која ће подизањем нових примерних сушница по француском начину у неколиким квајевима наше домовине, добијајући квалитативно и у доброти својој, добити и већег гласа и боље тражње у страним потрошачима сувих шљива. . .

II. Стање друштва у 1883 години.

У овој је години друштво добило једну нову подружину у Крушевцу, која је држала свој привремени збор, израдила и штампала своје штатуте, ступила у свезу са централним друштвом овде у Београду и отпочела свој рад. По прегаоштву и заузимљивости њених чланова, надати се, да ће продужина напредовати и корисно послужити унапређењу пољске привреде у своме крају.

Друштво је до сада бројало 3 своје подружине: у Шапцу, Пожеги и Рачи, које са овом у Крушевцу сачињавају 4 подружине са преко 200 чланова.

Број помажућих чланова у овој је години нарастао са 34; а свега их је било заједно с члановима подружина на 550.

Осим тога друштво је у овој години добило и једног новог члана утемељача у лицу г. Свет. Тутуновића јавног правозаступника у Нишу.

Од редовних чланова друштво је у овој години изгубило два вредна члана: М. Миловука управника реалке и Драгутина Илинкића див. агронома у Крушевцу, који су ове године умрли.

Друштвена је збирка увећана са 150 клишеја употребљених у овогодишњем „Тежаку" и друштвеном календару.

Од стручних листова друштво је добијало (које за претплату а које у замену) следеће:

Deutsche landw. Presse,
Prager landw. Wochenblatt,
Oest « «
Deutsche landw. Zeitung,
Frauendorf. Blätter,
Fühling's landw. Zeitung,
Obstgarten.
Centralblatt des gesammten Forstwesen.
Weinlaube.
Weinbau,
Biederman's Centrallblatt für Agrikulturchemie und rationell. landw. Betrieb,
Jll. wiener Gartenzeitung,
Bienenzeitung,
Gospodarski list,
Gospodar,
Gospodarski poučnik,
Šumarski list,
Труды вольнаго экономическаго общества.

Друштвена књижница у овој је години умножена следећим, које купљеним, које поклоњеним делима:

1. Филоксера или Пустошица винове лозе од Душана Стојановића.

2. O uporabi dropa i drugih vinskih zaostataka. Написао Петар Л. Бијанкини уредник у Загребу.

3. Кратке белешке о раду око унапређења пољско-привреде у Мађарској и у нас; од г. Милутина Савића.

4. Извешће о кр. господарском и шумарском училишту и ратарници у Крижевцу за школску годину 1882—1883,

5. Sedmnacta vugočni sprava (Седамнајести годишњи извештај) краљ. ческе више пољопривредне школе у Табору за школску 1882—3 год.

6. Neunter Jahresbericht und Programm der k. k. œnologischen und pomologischen Lehranstalt in Klosterneuburg.

7. Дендрологија.

8. Основи науке рачуњања вредности шума.

9. Кратка повјест шума и шумског господарства у Хрватској — све три књиге написао је и поклонио г. Фран Кестерчанек уредник шумар. листа у Загребу.

10. Подизање дуда и гајење свилених буба од Св. Љ. Гавриловића.

11. Obstverwerthung und Obstbau von F. Semmler.

12. Ackerbaulehre, von Dr. Guido Krafft.

13. Pflanzenbaulehre, « « «

14. Thierzuchtlehre, « « «

15. Betriebslehre « « «

16. Die Pferderacen d. südœstlichen Europa von Dr. Gust. Freytag, поклон од г. Чедом. Мијатовића државног саветника.

Председник

Чедомиљ А. Поповић

Заст. секретара,

Св. Љ. Гавриловић

РА-
СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ

број	Примање	ПОНАОСОБ дин.	ПОНАОСОБ пр.	УКУПНО дин.	УКУПНО пр.
1	Остатак готовине од 1882 год.			9222	04
2	Дуг од претплате на „Тежак“ и „чланство“ од ран. год. и то:				
	а. 1870	84	00		
	б. 1871	946	00		
	в. 1872	1848	00		
	г. 1873	2198	32		
	д. 1874	3774	35		
	ђ. 1875	5018	87		
	е. 1876	6524	41		
	ж. 1877	1892	00		
	з. 1878	4511	70		
	и. 1879	7804	00		
	ј. 1880	7178	00		
	к. 1881	6912	00		
	л. 1882	7182	00	55 871	65
3	Претплата на „Тежак“ за 1883.			6.883	05
4	„ „ „Чланство“ за 1883.			1.784	00
5	Улог члана утемељача.			120	00
6	Државна помоћ.			10.000	00
7	Продаја књига и то:				
	а Све о кукурузу.	44	40		
	б Ампелограп, комисија и слике из винод. талијан.	0	40		
	в Производња и употреба шума.	1	20		
	г Гајење винове лозе на Рајни.	0	30		
	д Све о пшеници.	23	40		
	ђ Белешке о познавању и употреби справа.	3	40		
	е Наука о пчеларству.	3	80		
	ж „ о сточарству.	4	50		
	з Неколико студија из агрикултуре.	1	00		
	и Јагодичасто воће.	0	90		
	ј Читанка за пољопривреднике.	7	00		
	к Кромпир.	63	60		
	л Календар српских пољопривредника за 1883.	501	50		
	љ. Календар за српске пољопривреднике, за 1884 год.	520	00	1175	30
8	Приход од земље и воћарства у Шапцу.			1493	00
9	Ванредан приход.			155	93

ЧУН
ДРУШТВА ЗА 1883 РАЧУНСКУ ГОД.

БРОЈ	Давање	ПОНАОСОБ дин.	ПОНАОСОБ пр.	УКУПНО дин.	УКУПНО пр.
1	За штампање „Тежака“ и других списа од ранијих година.	1416	69		
2	За штампање „Тежака“ и других списа у 1883 година.	4873	28	6.289	97
3	Награда за чланке у тежаку и то: од ранијих година	1207	50		
	у 1883.	932	77	2.140	27
4	Награда за „пољопривредне списе.			120	00
5	Марке поштанске за иностранство.			40	40
6	Набавка дрвореза листова књига и предмета за допуну збирке.			906	26
7	Повез књига и Тежака.			558	50
8	Потпомагање пољске привр. по програму.			573	30
9	За опите у друштвеној башти.			66	70
10	За рад и остале потребе на земљи у Шапцу.			1.168	82
11	Плата друштвеном секретару и његовом помоћнику.			1.563	01
12	Плата благајнику.			660	00
13	„ уреднику тежака.			400	00
14	„ и огрев надзорнику шабачке земље.			1.020	00
15	„ послужноцу друштвеном и експедитору тежака.			1.200	00
16	„ слузи у Шапцу.			498	00
17	Канцеларијски трошак.			763	47
18	Непредвиђене потребе.			217	65
19	Штампање повез и награде за саставе у календару 1883.			1.380	64
20	Штампање повез и награда за саставе у календару 1884.			2.747	44
21	За изравнање налази се у остатку и преноси се у 1884. и то:			22 314	43
	а. у дугу за продане справе.	3313	22		
	б у справама за продају.	2089	82		
	в. у привременим издатцима.	2030	05		
	г. у готову и то: у друштвеној благајни.	1062	30		
	у благајни пожешке подружине.	56	70	8552	09
22	У дугу од претплате на „Тежак“ и „чланство“ и то:				
	а. 1870.	84	00		
	б. 1871.	786	00		
	в. 1872	1680	00		
	г. 1873.	2018	32		
	д. 1874.	3627	70		
	ђ. 1875.	4641	17		
	е. 1876.	5654	26		
	ж. 1877.	1860	00		
	з. 1878	3961	00		
	и. 1879.	6644	00		
	ј. 1880.	6222	00		
	к. 1881.	5940	00		
	л. 1882.	5934	00		
	љ. 1883.	6696	00	55.748	45
	Свега			86.614	97

Благајник.

Милисав Миловановић.

ОБЈАШЊЕЊЕ

РАЧУНА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ЗА 1889. ГОДИНУ.

I О примању.

Као што се види, овај је рачун састављен као и прошлих година и стављено је примање према имовном новчаном стању, у шта је ушла и сва вересија како од прошлих тако и од 1883. године, а није састављен према буџетском распореду, него је то учињено само код издавања.

Кад се пак упореди примање по рачуну с примањем по буџету онда овако стоји:

1. Остатак готовине од 1882. год. остао је исти.

2. Претплата од Тежака 1883. год. стављена је по буџету 4000 динара, а у ствари је била 6883.05. дин. дакле више 2883.05 дин., и то примљена је у готову 1703.05, а остала на дугу 5180 дин.

3. Тако исто и претплата на чланство 1883. стављена је по буџету 1400, а била је у ствари 1784 дакле више 384 дин. и то је примљено у готову 268 а на дугу остало 1516 дин.

Оба ова прихода остала су доста на дугу зато, што нису тражена у почетку нити у средини године, него је спремљено, да се траже на крају године;

Истина да су уредништа осталих београдских новина била усвојила, да се претплате унапред траже, али одбор за свој лист није то усвојио држећи да ће се у том случају број претплатника смањити него је оставио, да се по могућству унапред а и иначе при крају године претплата тражи; а није раније опет тражено и због тога, што је се настало, да се стара вересија у што већој количини најпре наплати, у чему је и успело, што ће се видети доле из објашњења, где се говори о наплати старих дугова.

4. Државна је помоћ била онолика колико је и по буџету стављено.

5. Позиција за продају књига стављена је по буџету на 400 дин. а била је у ствари 1175.30 дакле више 775.30 дин.

Овај је приход зато толико више ушао, што није било предвиђено издавање календара, који су за две године штампани и само је од њих дошло 1021.50. дин.

6. Приход од земље у Шапцу предвиђен је на 1450 дин., а у ствари био је 1403.

Овај би приход и већи изашао, да није од тога одбијен проценат, 10% који према уговору од проданог воћа припада воћару и надзорнику у Шапцу и који му проценат ни за 1882 р., годину није био признат па му је то сада заједно с процентом за 1883. год урачунато.

7. Наплата дуга од Тежака ранијих година стављена је на 1800, и од чланства на 400 дин., а у ствари је било и то од Тежака 6417.20 и од чланства 402. дакле код првог прихода било је више 4617.20. а код другог 2 дин. више.

Кад се упореди наплата ових прихода с буџетом а и с наплатом истих у ранијим годинама, види се да је ове године био сјајни резултат, у толико више, што су наплаћени доста знатни дугови још и од 1871. и следеће године за које се дугове на ранијим неким главним зборовима предлагало, да се као пропали сматрају.

За овакав резултат у наплати ових дугова има се нарочито благодарити извршним државним властима, — благодарећи и томе, што је се финанцијско стање код нашег народа побољшало и што је у објашњењу рачуна за пр. 1882. год. предвиђено.

Овде се има приметити и то, да је опет остала доста знатна цифра вересије додав и ову од 1883 год., што се на страни издавања овог рачуна у позицијама за изравнање види; али како су се многе власти својски заузимале и обећале да ће се и у будуће старати, да и остатке у колико се може понаплаћују; и како су дошла и објашњења, зашто се од неких лица не могу наплате извршити, то ће се имати идуће године потпуно пречистити та вересија, па или новац наплатити или предложити идућем главном збору, да се расходује оно, што се никако не може наплатити.

8. Ванредни приход стављен је на 100 дин., а у ствари је био 155.93 дин., дакле 55.93 дин више.

9. Напослетку у благајну ушао је и један приход, који није предвиђен, а то је улог у 120 дин., од једног члана утемељача, о коме је у одборском извештају напоменуто. —

Кад се упореди целокупна цифра примања по буџету која је стављена на 28,772.04 дин., са целокупном стварном цифром, која

износи 30,866.52 дин., види се, да је право примање било више 2,094.48 дин., што је дало могућност одбору, да својим обвезама новчаним потпуно одговори.

II О издавању.

Буџетом за 1883. год. предвиђено је свега расхода 28.698.69 дин., а у ствари је било 22,314,43 дин. мање 6 384.26.

Међутим одбор овлашћен «примедбом» која је на буџету главним збором одобрена, трошио је по неким позицијама више него што је предвиђено, али опет не на плате него на друге расходе, који су били преко нужни. Тако

1. На отплату дуга за штампање од раније година предвиђено је 13,280.69, а утрошено је 1416.69 дин. мање 11;864 дин. У буџету је била стављена само сума од 13,280.69, колико је се дуговало државној штампарији, а доцније се појавило једно плаћање за штампање извесних списа у једној приватној штампарији, што је и плаћено, у 136 дин., и отплаћено је дуга државној штампарији у 1280.69 дин. а остало је истој штампарији 12.000 дин., што ће се имати идуће године или отплатити, или ће се израдити законодавно одобрење да се опрости, као што је г. министар финанције за прошлу редовну народну скупштину био спремио, па због брзог распуштања исте скупштине остала је ствар нерешена.

2. Уколико је уштеђено и мање потрошено на отплату старог дуга за штампање у толико је јаче и потпуно одбор намирио све штампање Тежака и других списа у 1883 год., а поред тога је још штампао и два календара, за које није био никакав издатак предвиђен буџетом; тако да је у овој 1883 год. само на штампање које Тежака и других списа од раније година које у овој години за штампање оба календара издано свега 8809.52 дин., што износи преко једне трећине целог год. расхода.

3. Овде се има напоменути, да на оправке зграда није ништа потрошено, с тога што је умољен г. министар грађевина, те је о државном трошку најнужнија оправка на овд. друштвеној згради извршена.

4. Још се има напоменути и то, да је на плату секретара особено било одобрено 1000 и на плату његовог помоћника 750 дин. дакле свега 1750 дин., али су по рачуну обе ове позиције једно сливене и као што се види свега је потрошено 1563·01 дин.

Ово је сливање за то учињено, што је одбор у течају године нашао за целисходно, да се секретару, који може бити и државни

чиновник, плата смањи, па само извесне послове да ради, а помоћнику, који мора бити стално у друштвеној канцеларији и све остале послове да ради, плата повиси; те тако је у течају ове 1883. год. издано на плату секретара 579·01; а помоћника 984 дин. дакле свега 1563·01 дин.

На послетку из следећег упоређења видеће се колико је буџетом 1883. предвиђено прихода, а колико је у ствари било, као и колико је расхода одобрено, а колико је више и колико мање потрошено.

УПОРЕ-

КОЛИКО ЈЕ БУЏЕТОМ 1883. Г. ПРЕДВИЂЕНО ПРИХОДА И КОЛИКО

I. Приход

ТЕК. БРОЈ	ШТА	ПРЕДВИЂЕНО		БИЛО		ВИШЕ		МАЊЕ	
		ДИН.	П.	ДИН.	П.	ДИН.	П.	ДИН.	П.
1	Остатак готовине од 1882	9222	04	9222	04	—	—	—	—
2	Претплата од „Тежака" 1883	4000	—	1703	05	—	—	2296	95
3	„ „ чланства „	1400	—	268	—	—	—	1'32	—
4	Државна помоћ „	10000	—	10000	—	—	—	—	—
5	Продаја књига „	400	—	1175	30	775	30	—	—
6	Приход од земље у Шапцу	1450	—	1403	—	—	—	47	—
7	Наплата дуга од „Тежака" ранијих година	1800	—	6417	20	4617	20	—	—
8	„ „ „ чланства „ „	400	—	402	—	2	—	—	—
9	Напредни приход	100	—	155	93	55	93	—	—
10	Улог члана утемељача	—	—	120	—	120	—	—	—
	Свега	28772	04	30866	52	5570	43	3475	95
	Кад се од више примљеног одбије мање примљено	—	—	—	—	3475	95	—	—
	Излази више примљено но предвиђено у . .	—	—	—	—	2094	48	—	—

ЂЕЊЕ

ЈЕ ОДОБРЕНО РАСХОДА, А КОЛИКО ЈЕ У СТВАРИ БИЛО

II. Расход

ТЕК. БРОЈ	ШТА	ОДОБРЕНО		ПОТРОШЕНО		ВИШЕ		МАЊЕ	
		дин.	п.	дин.	п.	дин.	п.	дин.	п.
1	Печатање „Тежака“ и др. списа ран. год.	13280	69	1416	69	—	—	11864	—
2	„ „ „ „ „ у 1883.	3000	—	4873	28	1873	28	—	—
3	Награде за чланке	1800	—	2140	27	340	27	—	—
4	„ е пољопривредне списе	360	—	120	—	—	—	240	—
5	Поштанске марке	50	—	40	40	—	—	9	60
6	Набавка дрвореда слика, књига и дон. збирке	700	—	906	26	206	26	—	—
7	Повез књига и „Тежака“	600	—	558	50	—	—	41	50
8	Потпомагање пољске привреде	1500	—	573	30	—	—	926	70
9	Опит у друштвеној башти	100	—	66	70	—	—	33	30
10	Рад у Шапцу	800	—	1168	82	368	82	—	—
11	Оправка зграда	200	—	—	—	—	—	200	—
12	Плата секретару и помоћнику	1750	—	1563	01	—	—	186	99
13	„ благајнику	660	—	660	—	—	—	—	—
14	„ уреднику „Тежака“	480	—	400	—	—	—	80	—
15	„ и огрев надзорнику у Шапцу	1020	—	1020	—	—	—	—	—
16	„ послужиоцу и експедитору друштва	1200	—	1200	—	—	—	—	—
17	„ слузи у Шапцу	498	—	498	—	—	—	—	—
18	Канцеларијски трошкови	500	—	763	47	263	47	—	—
19	Непредвиђени трошкови	200	—	217	65	17	65	—	—
20	Почетање повеза и награде за календар 1883	—	—	1380	64	1380	64	—	—
21	„ „ „ „ „ „ 1884	—	—	2747	44	2747	44	—	—
	Свега	28698	69	22314	43	7197	83	13582	09
	Кад се више утрошено одбије од мање утрошеног у	—	—	—	—	—	—	7197	83
	Излази мање утрошено	—	—	—		—		6384	26

ПРОЈЕКАТ

ПРИХОДА И РАСХОДА СРПСКОГ ПОЉО-

БРОЈ	ПРИХОД	ДИНАРА	П.
1	Остатак готовине од 1883. године	8552	09
2	Претплата од „Тежака“ у 1884. години	5000	—
3	„ „ чланства „ „ „	1000	—
4	Државна помоћ у 1884. години	10000	—
5	Продаја књига	1500	—
6	Приход од земље у Шапцу	1000	—
7	Наплата дуга ранијих година	4000	—
8	„ „ од чланства ранијих година	300	—
9	Ванредни приход	200	—
	Свега	31552	09
	Кад се одбије расход у	30398	—
	То онда претиче . .	1154	09

12. Децембра 1883. год.
Београд.

Благајник,
Милисав Миловановић с. р.

БУЏЕТА
ПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ЗА 1884. ГОДИНУ.

БРОЈ	РАСХОД	ДИНАРА	П.
1	Дуг за печатање „Тежака“ и других списа до краја 1882	12000	—
2	Печатање у 1884. години	5000	—
3	Награде за чланке у „Тежаку“ и т. д.	3000	—
4	Марке поштанске	100	—
5	Набавка дрвореза, листова, књига, допуна збирке	700	—
6	Повез књига и „Тежака“	600	—
7	Потпомагање пољске привреде	1200	—
8	За опите у башти	100	—
9	„ рад и остале потребе у Шапцу	1000	—
10	Оправка зграда	200	—
11	Плата секретару	1800	—
12	„ благајнику	600	—
13	„ уреднику „Тежака“	480	—
14	„ и огрев надзорнику у Шапцу	1020	—
15	„ послужиоцу друштвеном и експедитору	1200	—
16	„ слузи у Шапцу	498	—
17	Канцеларијски трошак	600	—
18	Непредвиђене потребе	300	—
	Свега	30398	—

Председник,
Чедомиљ А. Поповић с. р.

Примедба. Одлаштује се управни одбор, да уштеде, које би се од појединих позиција показале, може утрошити на друге позиције, које би се испреле, изузимајући плате, на које се само до одређених цифара може утрошити.

ОБЈАШЊЕЊЕ

БУЏЕТА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ЗА 1884. ГОДИНУ.

По пројекту буџета за ову годину стављен је приход на 31.552·09, а расход на 30.398 дин., дакле и једно је и друго веће него што је буџетом за 1883. год. било одобрено.

И ако је овај буџет увећан, опет је одбор при одређењу прихода био врло умерен и стављао такве цифре, које су или сасвим сигурне, као што су готовина благајне, државна помоћ; или су према приходима прошле и ранијих година тако вероватне, да би се и веће стављати могле.

И тако остатак готовине од 1883. год. стављен је онако како је у ствари.

Државна помоћ такође остала је као и прошле године.

Претплата од „Тежака" у 1884. год. повишена је са 1000 дин. више него што је у 1883. била стављена, али је опет мања него што је по рачуну за ту годину било.

Ово повишење по буџету имало је места и због тога, што је се број претплатника и читалаца „Тежака" знатно повећао, и што је у 1883. год. примање било на 6883·05 дин.

Претплата од чланства смањена је сада с тога што може настати случај, да се ко год због двогодишњег неплаћања према правилима друштвеним сасвим искључи.

За продају књига стављена је сума у 1500 дин. зато што поред осталих књига имаће близу ове суме да се наплати само од календара 1884. год., а има нешто и од календара 1883. год. да се прими.

Приход од земље у Шапцу смањен је са 450 дин. ниже него што је по буџету 1883. а и по рачуну исте године био; а смањен је због тога што је у 1883. год. продано доста воћака, а и што се хтело ставити најсигурнија цифра.

Наплата дуга од претплате на „Тежака" од ранијих година стављена је већа него што је било по буџету 1883., али је опет та сума мања него што је била у ствари, као што се из рачуна видело; а што је стављена ова цифра већа, разлог је тај, што ће се поред осталих година узети у рачун и година 1883., од које ће се несигурно знатна цифра дуга моћи наплатити.

Премда би се и код наплате за чланство ранијих година мола већа цифра ставити, према примању 1883. год. опет је одбор узео цифру од 300 дин.

И ванредни је приход повећан, зато што ће се исти добијати и од огласа у „Тежаку" и што има већ неких сума, које ће се у 1884 год наплатити и у благајну унети.

Цифре расхода негде су смањене а негде повишене а негде су остале исте према буџету 1883. год.

Тако је смањена позиција „дуг за печатање „Тежака" до 1882. год. закључно" на 12.000, колико и износи; даље смањена је цифра и на потпомагање пољске привреде.

А смањена је и плата благајнику од 660 на 600 дин.

Увећане су пак позиције 1884. на печатање, награде за чланке, за марке, за рад у Шапцу, на плату секретару врло мало, на канцеларијске трошкове и непредвиђене потребе.

Све остале позиције остале су као и по буџету 1883. год. изузимајући позицију „награде за пољопривредне списе", што је са свим изостала, јер се мисли, да неће бити пољопривредних дела, која би ваљало награђивати.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 2 — ИЗЛАЗИ СВАКОГ МЕСЕЦА — ФЕБРУАР 1884.

ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

ИЗЈАВА УРЕДНИШТВА

Одбор «Српског Пољопривредног Друштва» указао ми је веома велику част изабравши ме у својој седници од 16. Јануара т. г. за уредника «Тежака», органа «Српског Пољопривредног Друштва.»

Не губећи ни за један час из вида тешкоће посла овога и велику моралну одговорност коју на се примам и пред одличном публиком «Тежака» и пред потоњом историјом, која ће оцењивати и мерити свачији рад на овом књижевном предузећу «Српског Пољопривредног Друштва», ја сам се ипак, но не без устезања и не без свестраног размишљања, решио да се овоме одличном позиву Одбора «Српског Пољопривредног Друштва» одазовем са свеколиком готовошћу својом и да по могућству послужим цељи, коју ово Друштво жели постићи уређењем овог јединог листа пољопривредног у Србији, — дубоко уверен, да ће досадашњи многобројни сурадници «Тежака», задахнути великом љубави за развићем српске пољске привреде, ове најјаче основице благостања свију држава, и новоме уреднику обилато притицати у помоћ својим радовима и олакшавати му тешки позив уредника, којега се позива он примио једино у намери, да и сам са своје стране учини колико више може, да се што пре и што потпуније постигне цељ, коју је «Тежак» још раније на своју заставу уписао и којој је тежио кроз све године свога дојакошњега излажења.

И тако, ступајући овим бројем пред одабрану публику своју «Тежак» ће и под новим уредништвом отвореним рукама и пуном готовошћу примати све оне радове, које би српски пољопривредници и пријатељи пољске привреде уредништву подносили или шиљали, по свима областима пољопривредне науке и практике и давати им, по простору и обиму листа, свагда и у свако доба места у овоме гласилу српских пољопривредника.

Готово, дакле, да и у будуће не само одржава но и утврђује и умножава везу са дојакошњим, старијим и млађим, сурадницима «Тежака», уредништво се овим обраћа како њима тако и свима осталим пољопривредницима и пријатељима српске пољске привреде, да га у овоме многоважном послу, по могућству, потпомагну својим чланцима, извештајима и дописима, како би се у «Тежаку» на тај начин водила реч и о свакодневним питањима наше земље и о оним питањима, која данас занимају просвећене умове пољопривредника у осталом пољопривредном свету а која имају општег пољопривредног значаја и опште користи.

У реду питања која, по мишљењу уредништва, заслужују да се у «Тежаку» поред већ, тако да кажемо, отворених питања што свестраније претресају и посматрају јесу и питања из народне економије и правне области у колико она стоје у вези са пољском привредом и у колико њихово претресање и разматрање доприноси, да се она и њене поједине гране правилније и слободније развијају; да се удруженим снагама и средствима утиче на природу и на појачање извора, које напредна пољска привреда пружа онима, који се њоме разумно и трудољубиво баве и да се, најзад, пољопривредним производима ствара лакши и живљи промет и тако осигурава крајња циљ сваке производње: што већа чиста добит.

И једној, макар ко рекао и себичној жељи, уредништво мисли да овда—одакле даје израза у овоме органу «Српског пољопривредног друштва», јер је потпуно уверено, да ће се на тај начин најблагодарније одужити свима онима, који су својим радом и прегнућем својим крчили пута нама, наследницима њиховим, у овом тешком али не мање часном послу унапређења пољске привреде, — уредништво, дакле, намерава да ступце овога листа отвори потсећању на радове старијих заслужних пољопривредника те да и тиме признајући с једне стране неуморне радове и заслуге њихове и одужујући се с друге стране патриотским делима њиховим, поради на томе, да под заставу ове часне борбе ступи што већи број оданих поборника и одушевљених бораца, е да би се заједничким радом, заједничким прегнућем и заједничком истрајношћу њих свију високо уздигла и свестрано

унапредила пољска привреда у Србији на понос и на корист витешког народа обновљене краљевине српске.

Уредништво ће се по могућству осврtати и на све значајније привредне појаве околних народа и приказујући их старати се да и сами слично радимо или да те мере предусретамо како би се сачували од штетних последица њихових.

Завршујући, уредништво додаје, да ће пре свега мотрити и на чистоту језика као и на пречишћавање израза, усвојених термина како би и тим путем олакшали међусобни споразум и уздигли богатство народњег језика на висину која му приличи. Све пријатеље пољске привреде, који живе дубље у народу најучтивије молимо, да се у дописивању „Тежаку" служе колико је више могућно изразима којима се народ служи. При томе морамо вазда имати на уму, да је најчистији наш књижевни језик поцрпљен из средине, којој је „Тежак" намењен, те је, по томе, „Тежаку" прва брига да свој језик прочисти, како би се и тим општа цељ успешније и сигурније постигла.

УРЕДНИК „ТЕЖАКА"

Милутин М. Савић.

ПОЉСКА ПРИВРЕДА И ОСНОВНА ШКОЛА

Није новина у нас да се претресају школска питања. То је и право, јер ни једно питање не засеца тако дубоко у будућност народну као питање о васпитању и образовању подмлатка у опште. Колико теже пада кад се расправља питање о томе: *на који начин треба школа да користи ономе који се у њој учи.*

Такво једно питање кренуо сам ја пре неколико месеци у „Гласнику Министарства финанције", а доцније га прихватио и уредник овога часописа г. Паја Тодоровић. Но питање је тако замашно, а по будућност школе и пољопривредног напретка у нас тако важно, да ни у колико није излишно ако га и даље пратимо. За сада нити му има бољега, нити приличнијега места но што је „Тежак" — тај једини часопис посвећен нашим пољопривредницима, једина стража на њиви, у винограду, у пољу и у шуми краљевине Србије.

Да пређем на ствар.

Да ли треба предавати што из пољске привреде у основној школи? То питање као да је у нас давно решено. Од учитеља се вазда захтевало и очекивало да он у свему претходи примером осталим сељанима. Да би пак био у стању и у погледу пољскога рада то да чини законом је обвезана општина да мора учитељу давати

«најмање по један дан ораће земље у загради.»[1] Очекивало се од учитеља да он тај дан ораће земље примерно обрађује. Осим тога нису пропуштане ни друге прилике, којима би се могла скренути пажња учитељ на пољопривредни рад. Њима је препоручивано да се вежбају у калемљењу воћака по нарочитом упутству, па да после и своје ученике томе науче.[2]

Све ово биле су само претеће новоме закону о основним школама од 31 Децембра 1882 године.

Нов закон о основним школама уврштује у наставне предмете на 7 месту *пољску привреду*. На тај начин пољска привреда постала је обавезан предмет у основној школи, што до тог доба није била.

На реду би било да видимо где је место пољској привреди у основној школи. То питање покушао сам био да објасним у «Гласнику Министарства финанције.» Тада ствар не беше још сазрела, јер није био израђен наставни план на основу новога закона. Данас је то питање лакше претрести.

По закону о основним школама од 31 Децембра 1882 године, основна школа има тројаки задатак:

1. «Да наставом и васпитањем шири по народу основе знања, вере и наравствености»;

2. «Да спрема ученике за учење у средњим школама»;

3. «Да спрема ученике за грађански живот.»[3]

Истина, закон вели да је то «*главни задатак*» основне школе. Према томе могло би се мислити да има и какав *споредни задатак*. Но једва ће се наћи за основну школу још и какав споредни задатак мимо она три главна, која поменусмо.

Пошто нам закон каже који се предмети уче у основној школи (члан 2. одмах нам за тим казује и поделу основне школе на *нижу* и на *вишу*. «Прва четири разреда (I—IV) чине нижу, а последња два (V и VI) вишу основну школу. Из ниже основне школе прелази се у средње школе.»[4] Из ове законске одредбе јасно се види да је нижа основна школа нешто друго но виша основна школа. Нижој основној школи намењо је закон прва два задатка: да шири наравственост у народу и спрема за учење у средњим школама. *Вишој основној школи остаје трећи задатак да спрема ученике за грађански живот.* Ја мислим да у овом не може бити двоумице. Да доиста нема одмах ћемо се уверити.

[1] Законом о устројству основних школа од 11 Септембра 1863 године, §. 19.
[2] Распис Министра просвете и црквених дела од 24 Јула 1872 године Бр. 3487.
[3] Члан 1. Закона о основним школама од 1882 год.
[4] Чл. 3. закона о основним школама.

Закон о основним школама изашао је 31 Децембра. Пошто су у члану 2. изређани сви наставни предмети у засебној тачци истога члана налази се и ово наређење: «Шта ће се из ових предмета у ком разреду учити, на какав начин и у којој опширности, прописује министар просвете и црквених послова, по саслушању Главног Просветног Савета. Према томе ће министар правде издати наставне планове, програме и упутства за предавање предмета у основним школама и т. д.» Ова одредба законска у неколико је већ извршена.

Наставни планови и програми за основне школе већ су угледали света. Њих је издало министарство просвете и црквених послова и то за ниже основне школе 26 Августа ов. год. ПБр. 8238; за више основне школе 10 Септембра и. год. ПБр 8990, а за продужне школе 10 Септембра и год. ПБр. 8191. Према томе можемо данас бити већ у неколико са свим на чисто *колико ће се и шта ће се из пољске привреде предавати у основној школи*. Данас можемо знати колико је рачуна водио наставни план од законске одредбе који наређује да основна школа спрема ученике за грађански живот.

У наставном плану и програму за основне ниже школе не налазимо нигде забележену пољску привреду као наставни предмет. Наставни план сматра да основној нижој школи није задатак да спрема ученике за грађански живот, па с тога и не помиње пољску привреду, која је стручан предмет. За све основне ниже школе један је наставни план, т. ј. један за мушке, а други за женске школе.

Није тако код наставног плана за више основне школе. (О програмима говорићемо другом приликом). Одмах у почетку писма којим се спроводе наставни планови за више основне школе вели се: «С обзиром на разноликост занимања становништва које живи у варошима и по селима прописао сам и два наставна плана и програма за мушке више основне школе. Свакој општини стоји до воље да у својој средини отвори једну од тих двеју основних школа, како она нађе да је по њене месне прилике боље и корисније.» Услед тога и постала су два наставна плана: један за *варошке*, а други за *сеоске* више основне школе. Да разгледамо та два наставна плана и да их упоредимо, па да видимо: је ли пољској привреди дато оно место које она потпунце заслужује у земљи где 90% становништва живи од пољског рада и сточарства.

У сваком наставном плану треба нарочито на двоје пазити 1. На наставне предмете и 2, На време које се поједином наставном предмету даје. Ако загледамо оба наставна плана за више основне

школе на први мах видићемо да има предмета који се налазе у оба плана. Ти су предмети:

1. Наука Хришћанска;
2. Српски језик;
3. Рачун;
4. Земљопис;
5. Историја општа;
6. Основи физике и хемије;
7. Певање; и
8. Гимнастика и војничко вежбање.

Огромна дакле већина предмета једна је и иста.

У варошким в. основним школама налазимо забележене *геометријске облике с геом. и слободоручним цртањем*, а тог предмета у сеоским в. основним школама нема.

Напротив у сеоским в. осн. школама има *пољска привреда* и *практична геометрија*, а тих предмета нема у варошким вишим основним школама.

Геометрија карактерише варошку, а *пољска привреда* сеоску вишу основну школу. То су главне разлике у наставним предметима.

Омање разлике постоје још у броју часова.

Тако у варошкој в. осн. школи Српски језик има 2 часа недељно више но у сеоској; рачун и историја општа исто тако. Земљопис има у варошкој школи 1 час више но у сеоској. Иначе сви остали предмети имају подједнак број часова.

Где је дакле та разлика између варошке и сеоске више основне школе? Где лежи тежиште једној, а где другој школи? Је ли виша школа остала верна свом задатку који јој је законом прописан? Да није наставни план изневерио законске одредбе?

Да видимо.

У свакој школи има наставних предмета од две врсте: једни се зову општи предмети, а други специјални или стручни. Они први налазе се скоро у свију народа у сличним школама, ови други дају карактер, тип школи. Знамо да се у техничким школама уче предмети који немају скоро никакве везе с техником, али ти су предмети потребни за опште образовање. Међу тим у огромној су већини они предмети од којих ће ђак доцније имати користи, које ће моћи да примењује у животу.

И виша основна школа, ма да хоће да спрема за грађански живот мора имати општих и стручних предмета. Она их и има. Међу опште предмете иде: Наука Хришћанска, Српски језик, земљопис, историја општа, певање и гимнастика, међу стручне: рачун, геометрија

физика, хемија и пољска привреда. Да видимо сад колико је времена намењено општим, а колико стручним наставним предметима.

У варошким в. осн. школама општи предмети добили су 16, а стручни 14 сати недељно.

У сеоским в. осн. школама општи су предмети добили 14, а стручни 18 часова.

Да ли је ова сразмера часова довољна те да и једна и друга виша основна школа може извршити свој задатак? Није ли се могао удесити други згоднији наставни план?

Као што смо напред поменули већи део времена у сеоској вишој основној школи заузимају стручни предмети, а мањи општи. Међу опште предмете највише је места добио српски језик (8 часова недељно), па историја општа (5 часова недељно) и наука хришћанска (4 часа недељно). Нико не ће порицати да је и земљеделцу потребна наука о вери, о свом језику и о догађајима у свету. Нарочито мора се одобрити изучавање народног језика. За наше прилике то је преко потребно и с тог гледишта полазећи налазим да је погођен број часова народњем језику. Напротив, не могу признати да је било потребно историји општој дати толико места у стручној земљеделској школи. У нашој основној школи *српска историја* добила је 5 часова недељно, а у вишој основној школи добија исто толике часова *историја општа*. Чини ми се да народна историја има веће право грађанства у народној школи, но историја општа, а овде видимо да су оне подједнако заступљене. Не одричем историји општој васпитни значај, не поричем јој ни иначе велику вредност у настави; знам јој и тежину за образовање у општe; али не налазим да јој има онолико места у вишој основној школи колико јој је дао наставни план. Нарочито не слажем се с тиме кад је то на штету главног предмета — *пољске привреде*.

Из ово неколико речи јасно је видети да налазим, да би се за више основне сеоске школе могао удесити у неколико бољи наставни план; могао би се удесити план који би још више водио рачуна о стручним предметима, који правце засецају у пољску привреду. У осталом ако узмемо у рачун да је виша основна школа у нас нова установа, да је прописани наставни план *привремени*; тада можемо бити задовољни и надати се да ће нам главни просветни савет за годину, две дати још бољи и практичнији наставни план.

Сви закони и прописи остају мртве ствари ако нема људи, ако нема пута и начина како ће они да се оживе. Наставни план одређује пољској привреди у V раз. 10, а у VI раз. 11 сати недељно. По распореду часова пољска привреда добила је преко целе године

цело после подне (у распореду часова стоји 2—4 сата) и један сат пре подне. Време је дакле према потреби добро подељено. Учитељу стоји до воље да ученике своје сваки дан цело по подне занима радом у пољу — ако он сам тај рад воле или ако му време допусти или да их затвори у школи и држи им теоријска предавања из пољске привреде.

Од тога како ће учитељ прописано време за пољску привреду да употреби зависи хоће ли школа користити својим ђацима или неће.

Ако од наставног плана скренемо нашу пажњу на програме наставних предмета, наћи ћемо да је за предавање пољске привреде прописано: *1. Ратарство, 2. Ливадарство, 3. Воћарство, 4. Сточарство, 5. Пчеларство, 6. Свиларство, 7. Градинарство, 8. Виноделье и 9. Шумарство.* Нисам пољопривредник по струци с тога не могу улазити ни у појединости овога програма. То остављам стручњацима. Остављам њима и то да кажу: може ли се прописни материјал савладати за оно време које је наставним планом намењено пољској привреди? Да ли је могуће исприти свих девет одељака за 2 године радећи сваки дан цело по подне? Није ли узето сувише много или није ли сувише мало материјала. То су све питања на која нам другују одговора стручњаци.

Још једно врло важно питање остаје нам да објаснимо, а на име: ко ће остварити и овај наставни план и програм за више основне сеоске школе?

У опште је познато да наш сељак не воле школу. Не воле је за то што му она до сад није ни чим користила. Он је слао дете своје у школу две, три, често и пет година, па пошто му је син свршио 3 разреда основне школе није му могао ни чим користити. Већином се заборављало за 2—3 године све оно што је у школи научено. Па и сама писменост није била дуга века. И данас има општина у којима постоје школе 30—40 година, па у целој општини нема ни два писмена човека, но траже општинскога писара са стране. Зар то није најбољи доказ да школа није тој општини ништа користила?

А шта можемо више очекивати од основне школе кад није могла ни писменост да пронесе по општини? С тога и дан данњи налазимо на хиљадама људи који сматрају школу као глобу и чине све могуће да децу своју не дају у школе.

Школа треба да користи. С тога гледишта треба полазити при уређивању виших основних школа. С тога гледишта треба нарочито поћи кад се хоће да приступи извршењу прописаног уређења.

Шта је у нас за то уређено?

Закон је прописао *«да основна школа спрема за грађански живот.»* Наставни план дао је тој спреми за овај мах доста времена. Програм је обухватио све што иде у пољску привреду, што дакле нашем сељаку треба. Шта сад треба још уредити?

Наћи људе. Све оно што је до сад урађено, чини ми се, да је било много лакше и сигурније но што је ово што сад тек урадити ваља. Хартија све трпи. На најгорој хартији могу се најлепша правила написати, али врло је тешко наћи довољно људи да и најлепша правила изврше потпуније како треба.

Учитељ је душа школи. Тако је. Но ако је учитељ душа оној школи која спрема за прелазак у више школе; онда је три пут више душа оној школи која спрема за грађански живот. Ако се што у нижој школи и поквари, виша ће то поправити. Но ако се у последњој школи из које се иде у свет што поквари, нема ко више то да поправи. С тога је од највећег значаја на који се начин мисле набављати учитељи за сеоске више основне школе. Ако се за то узму људи који су само читањем из књига научили пољску привреду који ни једну бразду узорали нису; тада ће наша виша сеоска основна школа бити исто оно што је до сад била нама основна школа. Она неће ни у колико користити онима што ће се у њој учити, она ће бити само по имену школа која спрема за грађански живот, а она ће у истини спремати људе који се не ће умети окренути у грађаском животу.

Шта да се ради?

Ја сматрам за прву и најпречу потребу да се што пре обазремо на којој ћемо страни наћи људе за учитеље виших основних сеоских школа. Треба размислити да ли се за то не би могли користити бившим ђацима наше земљеделско-шумарске школе. То су у нас једини млађи људи који су се стручно спремили за пољопривреднике. Према нашим приликама ми не би могли боље раднике за више сеоске школе наћи. Питање је само да ли би ти људи пристали да буду учитељи по селима? Колико ја знам многи од њих имају данас бољи положај у државној служби но што је учитељски. Истина, неки су и данас још учитељи у нижим основним школама. Све то требало би што пре на чисто извести, јер кад већ једном дође време да се стану отварати по селима више основне школе биће доцне тек онда размишљати од куда да се набаве учитељи за те школе. Треба бити на чисто да ли се ти људи могу употребити у вишим основним школам одмах такви какви су или би им пре тога требало дати прилике да по ново нешто што су може бити заборавили или да нешто ново још науче, да своје знање допуне и

прошире. Све су ово питање која треба у скоро да дођу на дневни ред. Још једном понављам: Учитељ стручне школе душа је и тело школи.

Још само једно питање остаје да се крене, а то је: Који су услови потребни за отварање виших основних школа по селима и где се оне могу да отворе?

На то питање не даје нам одговора ни закон о основним школама, ма да он вели: «Ниже и више основне школе отвараће се претписом министра просвете, чим се где потребни за њих услови испуне». Тежиште ове одредбе лежи у оним *условима* и пошто закон није на ситно прописао те услове биће корисно да их овде набројимо.

На чисто смо с тиме да виша основна сеоска школа мора нарочито да користи земљеделцу, према томе да пољској привреди да највише места. Чим се од једне школе захтева да пољској привреди своју нарочиту пажњу поклања, одмах се претпоставља да ће се пољска привреда изучавати на оба начина: теоријски и практички. За теоријско обучавање довољна је књига и нешто мало збирака. То може скоро свака општина да стави на расположење школи. Но за практичка вежбања треба много више. Понајпре потребно је *земљиште* на ком ће се ученици вежбати. Према броју ђака то земљиште мора бити веће или мање. Са земљиштем самим није ништа поможено. Уз то требају сви ручни алати, као мотике, ашови, будаци, грабуље, косе и т. д. И те ручне алате није тешко набавити, јер они не стају велике суме, а по нужди сваки ђак могао би за себе да набави онолико ручних алата колико му треба. Но ако хоће школа боље да ради од околине у којој је, треба јој и неких већих справа, које сваки домаћин нема. Такве справе (машине) није у стању да набави ни богат домаћин, често не може их набавити ни једна општина. Сад настаје питање, на како ће се овоме помоћи? Да је једна или две справе да се набаве могло би се помоћ задругом двеју општина, али једној примерној школи, једном заводу који хоће да буде *угледан* у пољопривредном раду треба много. Нарочито треба много нашој вишој сеоској основној школи која хоће све гране пољске привреде да гаји и негује. Колико ја знам стање наших сеоских општина, ни једној неће бити могуће да набави сама све справе и све остало што би јој требало за угледно обрађивање земљишта. Услед тога изгледа као природна нужда да се морају више школских општина удружити, те да могу издржавати једну угледну вишу основну школу. Тек удружена снага биће у стању да пружи школи све оно што јој у истини треба зарад извршења њеног тешког задатка. Често ће бити потребно да се *читав један срез* удружи

за одржање једне више основне школе. Таква школа звала би се тада *среска школа*.

Је ли то могуће?

Ако загледамо број ученика што се учи по сеоским основним школама наићи ћемо на чудне бројеве. Узмимо округ јагодински. Од 1133 ученика који су записани у I разред сеоских школа дошло је до III разреда св га 133, а свршило III разред само 110 ђака! Пошто је новим законом заведен и IV разред у сеоским школама, то ће IV разред још мање њих свршити. Према горњој цифри у једној школи сеоској у средњу руку само 4 ђака сврше III разред. Да није немаштине, само тај један факт довољан је те да се види немогућност да се у свакој општини поред ниже основне школе заведе и виша основна школа. У таквом случају неби просто било довољно ученика за више основне школе. Та околност са свим говори за оно што горе рекох, т. ј. да ће се често читав срез морати да удружи те да издржи једну вишу основну школу — мораће колико због немаштине, толико и због броја ученика. Али она школа коју срез издржава, за коју прилаже по 4—6000 пореских глава, таква школа мора бити *у сваком погледу угледна школа*.

Ја сам у ово неколико реди *покушао да само кренем* нека важнија питања која се тичу пољске привреде и основне школе. Мислим да сам их кренуо још за времена. Да ако се нађе других који ће на овој ствари даље радити. Бар то је желети колико у интересу школе толико исто, ако не и више у интересу пољопривредног напретка у нас.

Др. Ник. Ј. Петровић.

АМЕРИЧКЕ ЛОЗЕ

Код нас су са државне стране уве ико предузете мере, да се филоксера искорени. Поред закона, који има циљ, да стане колико толико на пут распростирању ове — можемо рећи — куге лозине; наша је држава предузела и друге радикалне путеве. Голем број резница америчке лозе, што је држава поручила у намери, да их разда оним винодељцима — за обнову винограда, — код којих се је филоксера увелико уселила, јасно нам показује бригу државну за народно газдинство.

У Априлској свесци „Тежака" ми смо проговорили неколико речи о значају америчке лозе према филоксери [1]). Сада пак, мислимо, да не ћемо погрешити, ако коју више речемо о самим америчким лозама, које ће нам, као што изгледа, у будуће велику услугу да учине при сачувању наших винограда од филоксере.

У Северо-Америчким државама негује се врло много варијетета винове лозе, што су сви произведени од дивљих праотаца њихових, којих и сада по широким просторијама Северне Америке у изобиљу има. Сви ови различити варијетети постигнути дуготрајном и подесном културом имају особину, да им филоксера много мање уди него нашим лозама. то је принцип којега су Шарди Болије (Sehardy de Beaulieu) Планшон (Planchon) [2]) и Миларде (Millardet) [3]) нашли и проучили — на чему се и оснива употреба амер. лозе ..... да се на њих калеме наше лозе, те да тако корен америчке лозе буде изложен не посредном нападу филоксере а не наше, ко а много слабије издржава овог паразита него америчка лоза. —

Може се узети да су сви различити варијетети америчких лоза произведени из само шест првобитно различитих дивљих специјa.

Да побројимо прво тих шест специјa, да их ближе опишемо, па ћемо после рећи, које од њих најбоље подносе де се као носиоци наших калема употребе.

I-ве Специјa Лабруска (Vitis Labrusca L.)

Американци зову ову лозу Jox Grape. Она је прва на чијем су облагорођавању американци почели озбиљније радити. Тамо је она услед ове велике културе, добила врло много различитих и лепих варијетета; од којих су неки од почетка овог столећа и у Европу преношени. Лишће је код ове лозе прилично велико са жуткастим или беличастим, кратким а густим мљама обрасло по доњој страни. — Грожђана су зрна крупна и имају карактеристичан укус рибизла или малина.

Главни варијетети ове лозе су:

1. Катавба (Catavba. Овај се варијетет нарочито негује у Америци где од тога грожђе праве чувено бело вино (Sparkling Catavba)

Вино ово спада у она вина што „кипе", те га за то американци зову својим „Шампањером."

---

[1]) Види: IV број Тежака од пр. год. — „Како да се обнове виногради што их је филоксера осакатила".

[2]) M. Planchon — Le Phylloxera et les vignes Américains. — 1879 год.

[3]) M. Millardet — La question de' Vignes Américains en 1877 Bordeaux.

2. Други варијетет ове лозе је *Изабела*, кога много у Европи а мање у Америци негују.

II Специјa Естивалис — Vitis aestivalis Mich.)

Лишће ове лозе, коју американци зову «Summer Grape», по облику је доста различито што зависи од различитих варијетета њених. Сви се ови варијетети у томе слажу да имају грожђања зрна ситна и да немају рибизлинског укуса. Лишће је на доњој страни по нервима обрасло праменастим длакама.

III Специјa Кордифолија (Vitis Cordifolia Michx)

(Amer.—Chicken—Grape)

Грожђана су зрна код ове специјe такође ситна, као и у пређашње. Грожђе има или нема рибизлинског укуса, које варира од једног чекота на други. Од Vitis aestivalis разликује се — што нема праменастих длака по нервима на доњој страни листа.

IV Специју Рипарија (Vitis riparia Michx)

Ова се специјa по готову у свему слаже са Vitis cordifolia и многи ботаничари држе, да она није ништа друго, до прост — природан — варијетет од V. cordifolia.

V Специјa Кандиканс (Vitis Candicans Vahl)

из Тексаса.

Американци зову ову лозу Mustang која се од свију пређашњих разликује својом јачином. Она је готово читаво дрво и врло плодоносна. Помиње се један чокот ове лозе од 18 година који сам самцит даде по 204 литра вина. Лишће је оздо обрасло сасма белим и сјајним длакама, одкуда лози и само име «candicans» — сијајући — долази. Грожђана су зрна крупна — бела или црна. Вино од овога грожђа, кад му се при фабрикацији дода мало шећера, врло је пријатно и има доброг гласа у Северо-Америчким државама.

Има 5 различитих варијетети ове лозе.

IV Специјa Вулпина Vitis vulpina Michx)

Лоза ова у ботаници носи још једно име: Vitis rotundifolia, па и сами Американци имају два имена за њу. Они је зову: и Muscadine и Scuppernong.

Узраст ове је лозе врло велики. Обавијајући се око различитих дрва, она се пење на врхове и највеће од њих. Има је врло много дивље у северној Каролинији камо она расте обично на обалама

река и у провалијама. Дрво је њено врло тврдо а кора му је глатка — без бразда и не одлепљује се тако лако од стабла, као у свију прашњи специја. Лишће јој је ситно глатко, округло а по ободу само зупчасто. Гроздова има врло много насађених на дугачке петељке али ови гроздови имају обично врло мало зрна (ретко да њиов број пређе 24. Зрна су ова опет зато врло крупна са доста тврдом кожицом, и отпадају од гроздова сама по себи, како које зрно сазревало буде.

Како обично сва зрна не сазревају у исто доба, то се берба ове лозе продужава читавих 12—15 дана. Берба бива тресењем. Чим прва зрна буду зрела, ваља грдне гране ове гигантне лозе трести и ово тресење продужавати из дана у дан, све за 15 дана, за које време и последње зрно обично сазре.

Како је горостасна ова лоза, добиће појма наши читаоци ако им поменемо један њен чокот, који се налази у северној Каролинији и који са својим гранама и изданцима сам самцит заузима $^3/_4$ једног ектара земљишта.

Због врло великих димензија ове лозе, њена се култура у велико разликује од културе наших па и свију других лоза. Једва да сто чокота и то обичне величине, могу да постоје и лепо успевају на читавом једном хектару земље. Даље — због дугих грана, које ова лоза на далеко шири нужно их је подупирати.

Још једну важну околност ваља да напоменемо код ове лозе а та је: да цветови њени кашто имају само тучкове — женски цветови — кашто опет на против само прашнике — мушки цветови — а најзад има и таквих цветова, који имају и прашнике и тучкове — хермафродитни цветови — распоређај ових цветова је по чокотима т. ј. један чокот ће имати само мушке цветове, други само женске а трећи ће опет имати цветове и са прашницима и са тучковима.

Познато је да се само оно цвеће може само од себе оплодити и тако заметути и сазрети, које има у истом цвету и прашника и тучкова. Ономе пак чокоћу, које има само тучкове потребно је, да заплођавајући прах дође са другог ког чокота где прашника има. Из свега овога излази, да су за културу подесни само они чокоти, који имају цвеће и са прашницима и са тучковима.

Сад кад смо побројали све лозе што их у Америци има, да пређемо на оно што нас непосредно интересује, т. ј. коју од ових лоза ваља да набављамо и садимо, па да после на њу са успехом калемимо наше лозе — или боље: да видимо, које од ових америчких лоза најлакше сносе филоксеру; јер и од њих има јачих и слабијих.

Многобројни варијетети, које су Американци произвели од Лабруске (Vitis labrusca) нису за ову употребу ни уколико подесни, јер и у самој Америци опазило се је, да ове лозе филоксера прилично сакати, па чак, да су неки врло чувени варијетети ове лозе сасма и угинули, све што их је филоксера потаманила. Ито тако нису за нашу употребу подесни ни они варијетети, што су добивени укрштавањем између Лабруске и наших европских лоза; јер и њих мање више напада филоксера.

И другим варијететима посталим од Кордифолије Естивалиса и Рипарије филоксера може у извесним приликама јако да науди те за то ни они не могу да послуже оној сврси коју смо напред поставили.

Остају нам још две различите лозе: Кандиканс и Вулпина. Обе ове лозе, већ самом својом јачином довољно се препоручују, да послуже као подлога наших калема; тим пре што се и у Америци опитима показало, да их филоксера ни уколико не штети.

Узроци који доприносе те филоксере ове две лозе не напада леже можда у самој природи ових лоза а много вероватније у томе: што обе ове лозе свој корен врло дубоко у земљу спуштају, те се они најнежнији делови корена, којима он усисава рану (а који су увек на крајевима жила) у врло великој дубини налазе камо филоксера из различитих узрока неможе ни да доспе.

Са ово неколико речи намера нам је била, да обратимо пажњу оних што буду поручивали Американске лозе да пазе које ће лозе поручивати. Из овога што досад рекосмо јасно је увидети, да само кандиканс или амерички Мистанг (Mistang) и Вулпина или како га американци зову. Мускадин (Muscadine, друго му је име Scuppernong) могу успешно да послуже оној сврси за коју се и купују.

Још нам најзад остаје да поменемо, како многи доста чувени винодељци сумњају у неколико у леп успех, који је показао овај начин калемљења наших лоза на америчке младице; — јер веле, да се тиме у неколико мења сама природа наших лоза [1]), а потпуно су убеђени да на ове горе поменуте две лозе филоксера и не напада; — те зато саветују, да се најбољи варијетети ових двеју лоза, код нас у Европи негују онакви какви су. Као такве варијетете са врло леним грожђем, који могу да у нашој клими најбоље успевају ми препоручујемо два варијетета, који се зову Клинтон (Clinton) и Јакец (Iacques).

Д.

[1]) Vidal, француски винодела многим је опитама доказао да ово ни уколико не стоји.

ЕНГЛЕСКО СТОЧАРСТВО

I. Свињче

(СРПШЕТАК)

XIII. Одељак

Корист и подза од свиња Прасци сисавци — млекушчад. Клање свиња. Сређивање меса од закланог свињчета. Усољено месо, саламурење. Сушење меса, сланине и бутова (шунака). Пресолци је отров за свиње. Свињска балега и мокраћа.

Може бити да за касапе није ниједна животиња полезнија од свињчета. Нема на свињчету делића, који би неупотребљив и некористан био. Отпадака или делова за одтуравање тако је мало, да се ни сравнити не може са онима код говечета и овце. — Ноге, глава, па и сама црева могу се за храну да продају, а сластољубци — еникурејци траже их купују и радо једу. Крто и сланинасто месо узима се за пастете (колачи од теста са месом), кобасице и друге месарске израђевине; сало и сланину потребују кувари, апотекари и сапунџије; кожа служи за корице на књигама и за многе друге потребе; чекиње износе знатну суму на листи извозне и увозне трговине, а још их употребљавају (место игала и т. д.) обућари, па онда четкари и т. д.

— Најпосле, тазе и суво месо, сушени бутови (шунке) и сланина служе као главна храна милијунима људи у свима деловима света.

У Француској сво месо, које потроши сиромашна и средња класа људи, износи половину или две трећине свињског меса.

У Ирландији се за друго месо једва и зна. На многим од наших острва, свињско је месо раденој класи и осредњег стања сељацима прва храна, па и у Америци, поглавито у новим насеобинама, свињско је месо у првим годинама често искључива и јединствена храна насељеницима.

Млекушчад или *прасци сисавци.*

Код нас се, у нашој земљи млекушчад — млади прасци веома цене, и према годишњем времену кад кад су на великој цени.

Прасци се кољу од 14—21 дана, а најбољи су од хинеске расе.

Кад се закољу, пусти се, да сва крв истече, па се после ошуре, т. ј. врелом водом попаре и очупају, а црева се изваде, на унутрашњи део сунђером осуши и изчисти.

Измене које су у новије доба у свињарству учињене, много су допринеле поправци и бољитку свињског меса, те се оно с тога сад више тражи и више цени. — Пре 25 година продаја свињског меса била је скоро у свима нашим варошима, па и у важни-

јим, непозната; данас је друкчије; мало има од повећих и познатијих места, где поред две или три горе̂ње месарнице не би бар једна свињарска месарница постојала.

Клање свиња.

Свињчету, које хоћемо да закољемо, не треба за 12—16 сати пред клањем никакове хране, осим мало воде, давати. *Хендерсн* вели, ако хоћемо да нам се свињче, кад га кољемо, не отима и да не дрёчи, треба га најпре мотком, секиром и т. д. по глави лупити или ударити — баш онако, као што се код нас у Србији и каже: бити или убити свињче —). Други опет вели, да треба свињче у потиљак пробости, да би му вратне артерије сачували. Трећи на против вели, да треба свињче у срце пробости тако, да му прво ребро не повредимо, а после тога треба га оставити, да му крв из прсију истече, и то: што више крви истече, тим је и месо боље, — кажу наши енглески касапи.

Али овако не мисле касапи у другим земљама, а по свој прилици с тога, што се овде већим делом свињско месо та̂зе једе; или се на други начин справља, а ретко усољава или суши, па, због тога је месо, које је пуно крви, *сочније* и *укусније*.

Уотертн (Waterton) описује једну кланицу за свиње и начин клања у Риму, овако:

«Кад се кроз *Порта дел Пополо* дође у Рим, одмах мало с десне стране стоји велика кланица, кроз коју један поток тече.

Може бити, да у целој Италији нема друге кланице, која би ову превазила својом величином и својим целисходним распоредом. Сваког петка преко зиме закоље се овде 7—800 свиња. Вештина и окретност, којом се то свршава, неисказана је. До 30 крупних, дебелих црних свиња угнају се у један повећи обор, у који уђу 3—4 човека, сваки са једним подужим оштрим ножем у руци, а нож је на врху крив, да се боље са њим радити може. За тим, сваки зграби по једно свињче за ноге и обори доле на земљу, па, копрцајући се и борећи се са оборе̂ним на земљу свињама, — неисказаном брзином забоде нож између предњих ногу и тела пра̀во у срце, и окрене га један пут или два пут. Свињче сад не може да устане, дрёчи неколико минута и — издахне.

Тако то ови људи раде, докле све свиње тако не покољу, па се по кад кад ва̀љају час свиње преко касапа а час ови преко свиња Мало по мало, па и цикање бива све слабије и слабије, док се и последње свињче не закоље. Све заклане свиње пронесу се кроз варош на једним широким таљигама, па се по једно или по више

њих остављају на касапницама, а ни кап крви не потече и не проли је се, чиме се свака предрасуда избегава, — јер се Рим својим добрим и ваљаним месом и сувим бутовима шункама) само хвалити може, и нема ни једне вароши, која би га у томе превазишла.

Справљање меса од закланог свињчета.

Чим свињче шункаша закољемо треба га положити на један астал и врућом — кључалом водом попарити и — ошурити, т. ј. све чекиње и длаке очупати.

Сланинаша пак треба палити или спрљити — осмудити, т. ј. замота се у сламу, па се ова запали, а после се струже и чисти; при «паљењу» или «спрљивању» треба добро пазити, да кожа не нагоре и да се не опече.

— Сад се изваде црева и други дроб, па се изнутра млаком водом испере крв и свака нечистоћа, а за тим се чистом крпом или сунђером добро избрише. Овако срећено свињче окачи се на каквом поладњијем месту и ту се остави 18 до 24 сата, да месо очврсне, да буде једро.

Другог дана отсеку се пикљеви — цеванице, или ноге после се забоде нож у сред потиљка, па се њиме расече тело по сред леђа на двоје; глава се одмах иза ушију одруби; за тим се осеку целе плећке са предњим бутовима, а тако исто и стражњи бутови, па се ураде и среде. Неки одвоје најпре слабине и предњи или горњи део ребара; али се скоро свуда ово другчије — на различан начин ради и справља.

Усољавање меса или метање меса у пресолац — саламурење.

Код овог пословања треба месо са обе стране добро натрљати шећером и сољу, па га после наређати у једно корито, на дну којега се најпре посне дебљи слој соли а над овим један тањи слој шећера.

Сво се месо *изуди*, т. ј. исече се на танке а дугачке комаде или каише, па се у кориту редом наслаже тако, да се горња страна окрене и дође доле, а затим, кад се један слој изуденог месо наређа, посне се дебљим слојем соли и шећера.

Кад је корито тако до врха напуњено, посне се по месу један дебљи слој соли, да ваздух не долази и не улази у месо, па се после добро покрије и остави 8— 10 дана тако да стоји; — то је *саламурење*; ако за ово време т. ј. за 8—10 дана не пусти сок — воду, што се зове: *пресолац* или *саламура* (salsura, miria) онда треба озго по горњем слоју меса посути и прелити млаком водом.

На овај начин спремљено — усаламурено месо, може се за три месеца дана за јело да употреби; а кад се, као што треба, па-

жљиво од кварежи чува, може се и до 2 године добро да одржава и траје, а да се не поквари. — Шећер даје овом месу бољи и лепши укус, него ли салитра, која се обично и понајвише у оваково месо меће. Али је корисније и боље, ако се шећер и салитра заједно са сољу помешају, па се та смеса може згодно да употреби за саламурење свињског и говеђег меса; јер се без сваке сумње зна, да је саламурење, са: *три дела соли, једним делом салитре и једним делом шећера*, — најбоље, и да тиме месо постаје мекано — њежно, сочно и пријатног укуса, и да лепу боју добија.[1])

Сушење меса, сланине и бутова.

Врло се често једе и суво месо. За овакво месо, кољу се урањене свиње од године дана, које се зову: годишњаци, назимад, или шункаши, — тежином од 70—80 ока. Млоги, који поглавито на суве бутове — шунке велику важност и цену полажу, — држе: да су за ово боље оне свиње, које нису врло дебеле; пошто се бутови отсеку, онда се све друго месо одмах троши, или се мете у саламуру.

У различним крајевима Енглеске, Шотланда и Америке, и на континенту различних има начина за сушење меса и бутова.

Суво месо боље је од саламуреног тиме, што се код сушеног меса хранећи делови не губе. У новије доба *Рајхенбах* је пронашао да креозот чува месо од труљења и кварења исто тако, као кад се месо суши на диму, — јер и у диму има увек крезота. Месо, које се у раствор од креозота умочи и неко у том раствору држи, не ће да трули и да се квари ни на већој топлоти истија се суши, па је онако исто као да је и у димњаку сушено.

Писац.

Од различних начина за сушење меса навешћемо неколико најбољих и најцељисходнијих:

У Хемпшајеру и Беркшајеру (Hampshire и Berkschire) на сувом, чистом дану, кад северни, хладан ветар дува, — закоље се свињче рано изјутра, пошто дан пре тога свињче ништа за једење добило није, него је гладовало. Кад се очисти, и испере-уреди: окачи се и остави 24 сата на каквом промајном месту, па се после на делове исече.

---

[1]) Усољавањем олузима се од меса велики део водњикавих делова; губи $^1/_3$—$^1/_2$ своје сочности. — Сочани део, који, без доливања воде, постаје није сама вода, има у себи: калије, фосфорне киселине, млечне киселине, креатина и креатинина, и доста знатну мложину албумина — дакле све делове, којих има у супи или у чорби од меса. Усољавањем, месо губи од својих делова више него кувањем. Од туда и долази, да људи, који се непрестано хране усољенам т. ј. из пресолца месом, нпр. на лађама, — страдају од различних болести а највише од скорбута.

За тим се ови делови посоле са мало соли и оставе 6 до 8 сати на том месту, да пусте пресолац или саламуру, а после се издигну — усправе, да се пресолац оцеди. Међу тим узме се 2—3 галона (т. ј. 7—10·5 ока) добре соли и 2 унције (350 драма) салитре, па се обоје добро измеша, те се тиме корубина, т. ј. цела кора сланине, добро руком натрља; после се обрне на другу страну, и посоли за $^1/_4$ палца оном из пресолца сољу; тако се поступа са сваком корубином — кором или страном сланине.

После 3 дана преврћу се сви делови на противну страну и поспу се озгу опет са $^1/_4$ палца дебелим слојем соли. Оваково превртање и сољење мора се свака три дана, 6 пута једно за другим предузимати и свршавати. После се руком натрља сва со па се обе стране од корубине поспу чистим и тлзе мекињама или дрвеним остружинама, и метне у сушницу, где се на ченгеле окачи и ту 14—16 дана остави. За сушење меса, најбоља је ватра од растових и јасенових цепаница.

У Бакингамшајеру (Buckinghanschire), пошто се корубине нарежу, положе се косо на астал, па ако су од свињчета н. пр. 80—100 ока тешког, поспу се $^1/_4$ спрашене салитре, и добро се руком натрљају, особито бутови; затим се оставе 12 сати, па се после добро избришу. За ово време смеша се $2^1/_2$ оке соли са $^1/_2$ оке меканог шећера, и ова се смеса метне у један тигањ и добро се на јакој ватри меша да се сва маса подједнако загреје толико, да се на длану може држати. Овом се смесом корубине добро натрљају па се после сложе у једно корито да пусте пресолац; овако остану ови делови 4 недеље, ал се сваке недеље преврћу и 2—3 пут пресолцем преливају. После овог времена поваде се из корита и повешају да се — на овај начин суше: «Месо се повеша у једном оџаку — камину или на ком другом згодном месту, па се удеси и направи јак дим, овако: метне се једна гомила суве сламе, а на ову дође један слој иверја од дрвећа, изузимајући борово и јелово, а поврх тога дође један слој од дрвених остружина и вења или клекових грана и огранака, а преко свега тога наслаже се влажне сламе, и потпали се, те се тако дигне велики дим са тихом ватром. Ово се димљење предузима 3—4 пута, или дотле, док се месо добро не осуши, па се после остави у кујни или на другом ком сувом месту.»

У *Кенту* се свиње пале, јер се мисли, да кожа веома омекша и да месо губи од своје једрине: кад се свиње врућом водом шуре. Корубине се добро натрљају са $^2/_3$ соли и $^1/_3$ салитре, сместе се у једно корито и овом смесом поспу. Овако се ради 3—4 недље, а за то време се свака 2—3 дана ваде, па се пресолцем добром тару и

преврћу. Месо се суши над слабом ватром; то траје толико дуго, колико и само усољавање. После се корубине повешају на каквом сувом месту, или се поређају на каменим плочама па ту стоје до употребе.

У *Сомерсетшајеру* и у *Вилтшајеру* (Sommersetshire и Wiltshire) обично се овако ради: — Кад су свиње срећене, онда се делови смештају у велика дрвена корита, посоле се сољу и оставе 24 сата, како би се сва крв извукла и други непотребни сокови изцрпели. Затим се из корита изваде, добро се избришу, посоле и натрљају морском сољу, која је пре тога у једном тигању или тави загрејана била; ово се овако ради за 10 дана непрестано, и делови се свака 2 дана преврћу. Корубине од крупних т. ј. тежих или дебљих свиња оставе се 3 недеље у пресолцу, а после се изваде и као обично суше.

У *грофству Уестморленду* (Westmoreland), које је са својих ваљаних сувих бутова (шунака) на гласу, справљује се на овај начин: — најпре се натрљају и то обичном морском сољу; па једни их добро покрију, а других опет на камење сложе, да пусте пресолац. После 5 дана опет се добро натру сољу, али се сад дода до 9 драма салитре за сваки бут — шунку. За тим се у пресолцу у једном буретy оставе до 8 дана, или се положе на камене клупе, а иза тога повешају у једном камину, да се добро осуше. Једни их суше над ватром тако да их само топлота загрева, без да се надиме, а други их вешају над димом, од угљена или тр-сета.

У *Јоркшајеру* (Yorkshire) кад се свињче закоље остави се 24 сата, па се после на делове исече. Свињче од 20 стајна 1 стајн = 6 ока) потребује 140 драма салитре и 7½—10 ока соли, да се том смесом добро натрљају делови, који се после наслажу у бурад или у друге за то спремљене судове. После 14 дана делови се изпреврћу и посоле са још 2½ оке соли, па се опет 14 дана оставе, а после се изваде и испод тавана у кујни повешају, где остану 2 месеца да се суше; а ако је зима увелико наступила и сушно време настало, могу се и за краће време да осуше. Пошто је месо скинуто, испере се меснати део — наличије негашеним кречом и водом, да би га од мува и упљувака сачували, а за тим се смести у једну празну собу, где се држи и чува до саме употребе. Сушење над ватром и димом ретко се употребљава.

Хендерсн (Henderson) у своме Treatise on Swine о справљању меса и бутова (шунака) у Шотланду износи ово.

«Кад се неки бро свиња закоље, наслажу се корубине првог дана на камене плоче или даске, поспу се спрашеном салитром а поврх тога сољу. Исто се тако ради и са бутовима-шункама; а мо-

рају се поглавито салитром да поспу, јер се тиме отварају поруси меса, да у себе со упију, а осим тога месо добија и пријатан укус и постаје сочније. Овако се оставе једну недељу дана, а за тим се горњи делови понога посоле, и преврну, да доњи делови дођу горе, После 2—3 недеље повешају се у камин или сушницу да се суше; или још један пут се испреврћу без да се понова соле, па се тако оставе 1—2 месеца а после се вешају да се суше.

Више година имао сам обичај, да корубине и бутове од својих свиња — у неким годинама преко 500 — однесем у сељачке и других пољопривредника куће, да се ту у каминима и другим деловима куће повешају и суше; али је овај начин био скопчан са различним непријатностима; овако се још и данас ради у Дамфришајеру (Dumfriesshire).

Пре 20 година подигнем једну малену, врло просту сушницу, која је 12 квадратних стопа велика а 7 стопа висока, па је имала 6 попречних греда, и то по један са обе стране уз дувар, а 4 у размерном одстојању један од другог. Да би могло 5 редова корубйна стати, треба на на најгорњем крају од зидова поређати да висе о једној мотки; за ову мотку, која је толико јака, да читаву корубину (кору сланине) држати и носити може, чврсто се једним конопчићем привеже трбушни део корубине, јер вратни део од корубине треба доле да виси; ова мотка мора бити дужна од ширине корубине тако, да се крајеви од ове мотке наслањају и да леже на гредама. Ове се мотке могу тако наблизо једна поред друге да поређају, да се скоро додирују. У овој сушници стаје 120 корубина, т. ј. по 24 у 5 редова. Доњи ред корубина треба да је $2'|_2$—3 стопе високо од земље, по којој треба свуда посути за 5—6 палаца дебели слој остружина, па ове са две противне стране запалити, и тако ће горети само димом без пламена и жара, па корубине неће страдати; али се врата морају затворити а на крову сушнице једна мала рупа оставити, да кроз њу један део дима на поље излази.

Онај део меса и бутова, који се меће у бурад за пошиљање и експедовање, употребљив је за 8—10 дана а изгуби само мало од своје тежине. Пошто се месо усоли, смести се и остави, као што је речено, у солари или у сушници до употребе.

«Ова је сушница врло добра, не само што је сушење јевтино и лако, него што и месо не губи млого од своје тежине.

«У Вестфалији се сушење врши на следујући начин: 2 оке кáмене соли, 280 драма шећера у главама, 26 драма салитре и $10'|_2$ ока воде кува се све заједно, и меша, па кад се разхлади, сипа се по месу тако, да сва маса плива по врх меса. Мањи комади меса,

кроз 4—5 дана, добри су за употребу, а бутови се суше за 4—5 недеља. Горња смеса може се чешће да употреби, ако се подгреје и ако јој се од горе наведених делова по нешто додаје. Али, пре него што се месо у пресолац метне, мора се најпре водом да испере, а крв да се изцеди, па после добро да провене т. ј. да се просуши.

«Корита, у којима се месо усољава, треба да су доле шира а горе ужа, јер се тако боље слаже месо, док се до врха корита слажући дође. Кад се сраћено месо разхладило, изсече се, па бутови стражњи и предњи (плећке-предњи бутови суше се на дим, а друго се месо усоли и метне у саламуру. Дно од судова или корита поспе се сољу, а на то се сложи један ред меса; за тим се по месу баци опет један слој соли, а на то се сложи други ред меса и. т. д. — редом док се суд не напуни. Соли се не сме штедити, а суд, напуњен месом, мора се до врха налити куваном, промешаном и разхлађеним пресолцем.

«Ваљаност и трајаншност бутова и плећака зависи од сушења на диму и од усољавања. Ако сушница није добро устројена — конструирана, и ако површена меса, које хоћемо да сушимо, није од сланих делова — од пресолца сасвим добро очишћена, месо ће за време сушења бити и остати влажно или мокро — *сирово*, па се ужеже, и добије накисео укус и мирис, те изгуби своја добра својства.

«Сушница треба да је подпуно сува, и да се не загреје од ватре, која дим развија; а водена пара, која се са димом из ватре развија, треба да се сгусне пре, него што дим до меса доспе и стигне; даље треба да се тако затворена, да ниоткуд не могу доћи мушице, мишеви и т. д., али да може чист ваздух придолазити а дим излазити.»

«Вестфалски бутови — шунке, — најчувенији у Европи, граде се поглавито у Хамбургу, откуда се извозе на све стране. Они се суше у великим просторијама горњег боја високих зграда, од којих су неке од 4—5 катова високе, куда се спроводи дим од ватре из подрума кроз цеви, у којима се дим згусне и топлота губи, тако да дим са свим хладан и сув — без водене паре, на бутове долази.

«Пошто су бутови осушени, могу се за дуго да очувају и одрже, ако их метнемо у сув пепео или спрашени угљен од дрвета, или у камин сигуран од лопова, — или: ако их поново још 8 дана оставимо да се суше. Кад су бутови сасвим потпуно осушени и суви, могу се да повешају у сувим одајама пошто смо их најпре у памучне кесе метнули и везали да их мушице и други инсекти не упљују и не укваре. Док се плећке и бутови суше или чувају треба да им

тањи део дође или да виси доле. Најпосле, да напоменемо и још један начин, којим је један домаћин у Виргинији и у Кентуку кроз 25 година са особитим успехом месо сушио, и то: сваке године по 2100—2800 ока, или: за сви 25 година: 100 до 195тона (1 тона = 760 ока), што износи грдну млокину од: 76 до 95 хиљада ока.

«Свиње се кољу на хладном времену, када ће се утврдо, на ченгеле окачене и очишћене, не само охладити него очврснути. Једнога се дана закољу, а другог се дана исеку и усоле. Ако је време врло хладно, морају се у неком подруму или на неком другом и згодном месту да повешају, где се неће моћи смрзнути; ако пак време није такво, онда се вешају на чистом ваздуху. Кичменица и ребра се изваде. У Виргинији саламури се у бурадма све осим главе, кичменице и ситнијих делова. У Кентуку, место буради, узимају се велика, 10 стопа дугачка а 3—4 стопе широка корита од црне тополе, јер су она за овај посао најбоља, и лако се поправити могу, ако се распукну и ако протичу. Суд, у коме парче се по парче меса усољава и из кога се свако парче после усољавања неће у суд за пресолац треба да стоји близу корита тако, да човек, који стоји у средини између сўда и корита, може лако парчета и делове меса из једног суда у други да смешта и ређа, а да при усољавању ни мало соли не растура и не просипа; он треба да стоји с десне стране корита, у коме се месо усољава, па: најпре усољава *бутове*, после *плећке* а најпосле *средње делове*, који се наслажу у кориту за 2 стопе у висину више.

«У корито за осољавање неће се 5·5 ока соли и 1·5 ока чистог, сувог, просејаног пепела, па се то све добро измеша. Човек, који сôли, метне најпре један бут у корито, добро натрља кожу и месо на буту овом смесом, па тако на ово натрпа од те смесе за $^1/_4$ палца, а на средини месе на буту натрпа толико колико више стати може. Људи, који тако усољене бутове примају, слажу те бутове полáко и пажљиво, да ни мáло не растуре и не поквари натрпану смесу на бутовима, које полажу тако, да кожа од бутова дође доле, на дно корита. Бутови се слажу једно на друго тако, да се што више места и простора добија.

«Кад је једно од корита покривено, онда се горњи меснати делови од бутова поспу опет горњом смесом од соли и пепела. Поврх овога реда или слоја, долази други, којега се сваки комад озго т. ј. по горњем меснатом делу мора са $^3/_4$ палаца да поспе овом смесом. — Кад су тако и плећке у кориту поређане, сôле се сад и *средњи делови*, и то само сољу без пепела, па се положе на плећке тако, да се со, кад се разлажи и растопи, у корито сливати може.

Главе, кичменице и т. д. само се посоле, и не мећу се у корито са другим великим комадима.

«Ситнији делови поређају се на даскама, па се усоле са мање соли, јер се тако могу добро да одрже и очувају, пошто се из њих излива крвав пресолац. Бутове, плећке и средње долове треба у кориту оставити на миру дотле, докле их не повешамо да се суше.

«Ако неко свињче није преко 50 ока тешко, онда бутове са плећкама и средњим деловима не треба преко 5 недеља у кориту оставити; — а ако је 60 и више ока тешко, онда их треба држати 6—7 недеља. Свагда је боље, дуже их у кориту држати.

«Ситније делове, кад су 3 недеље у кориту одлежали, треба одмах вешати и сушити.

«Кад крупне и ситније делове из корита вадимо и спремамо да их у камину на диму сушимо, поступа се овако: растворена се со струже и делови се млаком водом исперу а чистом и рапавом крпом избришу од соли и пепела; после се вежу канапом, да се могу вешати и сушити, па се за тим усправе, да се вода оцеди и да се просуше-провену. Сад се сваки део умочи у једну густу смесу од топле (не вруће) воде и ситног пепела, која се смеса добро промути, док не добије густу пепељаву боју. Кад их у ту смесу умочимо, навата се као нека навлака, која их чува од мушица и од других спољашњих рђавих утицаја. — Све ово повеша се док је навлака још влажна, — па се остави, да се добро осуши.»

Пресолац је отров за свиње.

Вредно је знати, да је пресолац, иу коме су делови свињског меса или сланине лежали, отрован и шкодљив за свиње. Има случајева, да су свиње угинуле, кад је само мала количина тога помешана била са сплачинама или трошинама, јер се мислило, да пресолац има истоветно дејство, као кад би се мала количина соли у храну додала и усула.

Свињска балега и мокраћа.

Често су балега и мокраћа из свињске стаје врло мало цењене и уважаване, а то с тога, што се мислило, да главну масу свињског ђубрета чини и износи *подстора*, а врло мало други који побољи део; и одиста, кад потребну пажњу обратимо на чистоћу и лежиште свиња, не би се подстора као ђубре ни сматрати ни узети могла. Али је то са свим другчије; и балега и мокраћа су врло добро ђубре, које чини доста велики добитак и приход од свињарства. Због различне хране, коју свињама дајемо, добивено ђубре врло је

снажно и масно, па је злодно и добро за хладно земљиште и за ливаде. Али се на све ово не обраћа довољно пажње, јер се свиње пуштају да по својој вољи шврљају и тумарају, па тако свињски екскременти — балега и мокраћа пропадају и уштету иду; или, ако их у стајама и затворене држимо, не старамо се, да спремимо згодно место — ђубриште и ђубренице за смештање и сабирање или скупљање и чување балеге и мокраће. Ми можемо напред рећи, да ће напредњи и бољи у патењу и неговању свиња систем, који се мало по мало све више распростире и шири, и односно самог свињског ђубрета веће напредке учинити, те ће тада и свињско ђубре исто тако сабирати и чувати као и стајско говеђе, коњско и т. д. ђубре.

Сада, кад знамо, да саставни минерални (из земљишта) делови хране прелазе у мокраћу и балегу животиња, да се њима животиње хране, — можемо најлакше да одредимо вредност различне сорте ђубрета.

Стални и течни екскременти једне животиње имају као ђубре највећу вредност за оне биљке, којима смо животињу и хранили. Ђубре од свиња, које смо грашком и кромпиром хранили, најбоље је за ђубрење грашка и кромпира.[a] (Либигова органска Хемија, 6 издање, стр 236.)

XV. Одељак

Лекови, који се у различним болестима код свиња употребљавају, ни су тако млогобројни, — прости су и мало их има.

На сваки начин, да ће, осим ових овде наведених, бити још и других, које са коришћу употребити можемо, и које ћемо, кад се болести ове домаће животиње основно и добро испитају и познаду, — смети давати.

Нужна и потребна правила обазривости при давању ових лекова, споменута су и наведена у X Раздељку. Давање лекова силом, треба колико је могуће избегавати.

У погледу количине или дозе самих лекова, може се уопште само рећи и треба се свагда управљати према величини саставу или грађи и према стању саме болести једног свињчета. Али, код свију значајних и опасних болести ове домаће животиње, најбоље је, најпаметније и најкористније: *вештоме се марвеном лекару обратити*, јер само вешти марвени лекари могу живот млогих одличних и скопоцених свиња (а и других домаћих животиња) да спасу, — пошто невешти и неискусни љубитељ свиња «може се у избору и у употреби лекова лако преварити а с тога исто направити веће зло, него што је, — старајући се, да га одклони.

Расток (Antimonium); ретко се чист употребљава. Са сумпором измешан даје јак, разлађујући и чистећи лек. Са сумпором и

свињском машћу или палмовим или рибљим зејтином даје: *маст против шуге.*

Сичан (Arsenicum) и *сирицик* (Arsenicum album), узима се против шуге и других кожних болести. 28—40 грама (8·75—12·75 драма) арсеника у 4·5 литра (3.5 оке) воде растворен, даје јак раствор.

Стрешни прашак антимоније (Brechweinstein) за бљување.

Каломел; опасан је препарат, па с тога је најбоље и не давати га. У сједињењу са 2—3 грана стрешног прашка антимоније врло је јако средство за бљување.

Крезот је добар против опасних кожних болести.

Кротонски зејтин је јак пургранац, т. ј. тера на чишћење, па се употребљава само онда, кад свињче има *«јак затвор»*, т. ј. кад не може да балѐга. Даје се 6, 8—10 капљица.

Дебели тров Digitalis purpurea) је драгоцени лек, јер умирује нерве у грозници.

Линцура (Gentiana lutea), због своје горчине врло је добра за желудац; у сваки лек, који на чишћење тера, треба један део од линцуре или горке соли дометнути. Даје се 1—1·5 драхма.

Горка со (епсомит); врло је згодан и удесан, а доброг дејства лек у млогим болестима. Обично се даје 28—40 грама (као и сичан).

Бумбир (Zingiber officinale); не само да оживљава радњу желудца, него га још и ојачава, крѐпки. Даје се 1—1·5 драхма (1 драхма = 1·09 драма).

Зејтин од ланеног семена; добар је пургранац, — т. ј. даје се на *«чишћење»*, особито у запаљењу црева.

Маст од живе узима се против шуге, кад се помеша са сумпорном масти, — исто: 1 део масти од живе помеша се са 8 делова сумпорне масти.

Салитра; врло је добар разхлађујући лек у свима грозничавим болестима; даје се 1—2 драхме, у пијаћој води растворена.

Зејтин од палме; домеће се, кад се прави какова маст, или мâз против кожних болести.

Кувна со; драгоцени лек, јер потпомаже чишћење крви и одржава свиње у добром стању. Треба правилно т. ј. свагда по нешто соли стоци у храни помешати и давати.

Сумпор, дејствује хлâдећи, и од свију пургранција, којих имамо — сумпор је најблажија пургранција; још је и главни саставни део масти против шуге.

Винско сирће; употребљава се у свакој болести у којој су нужне и потребне хладне облоге.

Дуван; кад се дуван укува, добивена од туда течност дуванска, добар је и благ лек против шуге и других кожних белести, — а особито: кад се к томе још и раван део «дебелога трова — (дигиталиса)» дода.

Терпентин је врло јак лек против глиста у цревима иду, и може се свињчету дати без икакве опасности.

ПОДАТЦИ О ПОСТОЈБИНИ И ПОРЕКЛУ НАШЕГ ВОЋА

Много се пута трудно и озбиљно разбирало за домовину и праоца нашега воћа. Чувени научари и путници, знаоци језика и природе, ботаничари и воћари, пролазећи кроз пределе, за које се мисли да су домовина нашег воћа, подухватали су се већ толико пута поситног и трудног испитивања да ова питања реше, и та своја посматрања и испитивања, оставили су нам у многим својим списима и књигама. При свем том још се нису ни до сад сви сагласили у томе: које је домовина нашег воћа и од којих је врста оно произашло? Многи од њих мисле, да безброј врста наших јабука долази од повише праотаца, и да је њихова домовина у југоисточној Јевропи, у земљамама Кавказа и средње Азије; други опет мисле да све врсте јабука од једног праоца долазе, и да се овај находио још од ваикада не само на југоистоку и Истоку, но скоро и по свој Јевропи. Ми сд нећемо упуштати у даље излагање ових тешких питања, но опет мислимо, да ће бити интересантан преглед дивљег и подивљалог воћа и њихово ширење по Јевропи. Осем јабучастог и коштичавог воћа навешћемо понешто још и о смокви и гранатској јабуци (нар).

Јабука. Понајпре морамо разликовати дивље јабуке од задивљаних. Ових задивљаних јабука има по свој средњој Јевропи, и шумарицама, по пољу и по врзинама и близу села, где се од ваикада гаји јабука, и то су усамљене и као одрасла и развијена дрва; а разликују се од «питомих» јабука тиме, што су мале, ситне, тврде, поглавито зелене боје и више и мање опорог укуса. Ове су јабуке сигурно поникле из семена питомих јабука, имају као и ове гране без бодљика, и више и мање маљаве пупољке и изданке. Њихово је лишће као и у питомих по правилу маљаво на доњој страни, а таки су им и крајеви чашичини. Дивље јабуке од ових задивљаних јако се разликују. Оне се појављују покашто као дрвеће, покашто као шибље, а увек са зашиљеним огранцима. У другим знацима

нису тако сличне, јер се и међу њима показује разлика у листу, чашици, боји самога плода и његовом укусу. Па и цвет им је различан; има га крупнијег и ситнијег. По томе судећи то би били све разни типови, ако не и разни првобитни родови, од којих је питомо воће постало. Ботаничари су ове одвојите родове под разним именима описивали (као Pirus acerba Mérat, P. silvestris Mill., P. dasyphylla Borkh., P. pumila Mill., P. praecox Pall., P. paradisia ca Med., P. tomentosa Koch и др.) но се ми нећемо у то даље упуштати. Ми ће мосе овде на то ограничити да кажемо онако у опште где се налази и докле се шири по Јевроии ова дивља јабука. Те дивљаке наћи ће мо скоро искључиво по шумама и трњацима, а и по крајевима шума, ређе по оградама, ие северу и истоку Јевроне у равницама, а на југу и западу по планинама. Њих је налазио писац проф. Вилком по планинама на северу као и по планинама на југозападу Јевроне, по шумама пиринејског полуострва и балеарских острва, далеко од сваке насеобине човечије где нема ублизу људи ни сада, нити их је отпре било. У планинама у Португалу, Италији и Балканског полуострва има ових дивљих јабука; а највише у јужној Русији. Уј. Русији долазе, не као у осталој Јевроии појединце и између осталих шумских дрва, као ниже дрво по шумама, но као што *Блазиус* извештава, долазе у друштву с дивљим крушкама (у растовим шумама Украјине) у такој мложини, да то не само пада у очи, као карактеристика шумског изгледа, већ и сачињава плодом својим знаменити део трговине тога краја, јер се испечене доносе на трг и далеко разносе у таком стању. У исто доба, у тим шумама руским, докле долазе у маси дивље крушке и јабуке, дотле је уједно обележена и северна граница бостана као и винове лозе, — то је међа, докле то биље у пољу може да успева. Чим северније од те међе тим ређе долазе и то усамљене ове воћке, тако, да границу на северу и истоку обележаза овом воћу *Трауттвтер* у висини Упсале кроз Финланд преко Тавастехуса и Сисме, северној обали Ладога језера и одатле преко Казана до на четинаре западног Сибира. С тога што се ово воће у такој количини налази у јужној Русији и Кавказу могло би се доћи на мисао као да је се одатле раширило по осталој Јевроии. Но да ли се отуда може Русија и Кавказ као права домовина јабуке сматрати, даље, да ли је могла одатле ову воћку тица или друга која животиња или можда и човек расејати, као и да ли се може сматрати, да су појединце долазеће јабуке, по осталим деловима Јевроне првобитне дивљаке или да долазе од гајених јабука, (као што Кох мисли „атавизмом") које су се после изметуле и задивљале: То су све питања, на која се не може одговорити једино по геграф-

ском рашпрењу и месту на коме се нађу те дивљаке, него се морају ради тога најтачније сравњавати све дивљаке једна с другом и гајити их најбрижљивије упоредо подижући их дуже година из семена.

2. *Крушка*. И крушка се находи у Јевроии дивља и задивљала; и месо у обе је буде тврдо и опоро. *Задивљалу* крушку налазимо у истој мери, као год и *задивљалу* јабуку и на подобном месту, и увек као одрасло дрво, често од големе старости и врло дебело. (Има их у Немачкој тако дебелих да их не могу 3 човека обухватити, са врло снажном и лепо пресведеном круном). Као год и задивљала јабука нема заоштрених грана; док дивље крушке имају гране са стране увек зашиљене. Покашто дивље крушке одрасту као големо дрво; но покашто се вијају и као крдави џбунови.

Валрот разликује 2 варијетета дивље крушке; једна (P Achras) има поглавито лишће дугуљато, обично с целим ободима, док је младо онда је мањаво а покашто и у старости, плод јој је к петељци сужен; друга (P. Piraster) има поглавито округласто лишће, још и у младости слабо мањаво доцније сасвим глатко, плод јој је округласт, а не сужава се према петељци. Но у јужној и западној Јевроии находе се још 2 дивље форме, са срцастим лишћем (P. cordata) по шумама француским, и синајска (P. Sinai) у Италији, за коју се мисли да је из предње Азије донесена. Са овом, по мишљењу *Вилкома*, слична је она дивљака с плодом на дугој петељци и пљосно округластим коју је он нашао у Сијера Морени. Дивље крушке находе се тако исто у шумама, думацима, и крајевима шума, само што не иду толико на север и североисток као дивље јебуке. По *Трауттветеру* поларна граница протеже се од Литаве, преко Тула, Воронежа и Дуборке ка Волги. Тек западно и јужно од ове реке, одпочињу се често вијати дивље крушке, као и јабуке по растовим шумама украјинским. По *Кох*-у, тамошња је крушка P. Achras, и овај заслужни наученак, у свом најновијем делу о воћу, наводи југоисточну Русију, као домовину, док је у прећањем свом делу за исту воћку Кину као домовину означавао.

3. *Дуња*. Обично се мисли да је Персија домовина дуње, но то дрво што се у нашим крајевима више вића као џбун, но као дрво, нису путници новијег доба налазили у поменутој земљи у дивљем стању; но се находи задивљала у свима покрајинама, у којима је сада рашпрена, почев од Хималаја, па до Португала и Марока Изгледа да је Грцима била позната дуња још у 7 веку пре Христа. Но они је нису добили из Персије, него из покрајине у Кандији, Кидонске, због чега се она у Грчкој и зове «Кидонском јабуком», које јој је име и у науци познато. Но то се не може утврдо веровати,

да је се на Криту она налазила дивља, као што стари у то вероваше; јер се она и тамо находи само задивљала, као и на свим обалама средиземног мора, одакле је продрла на север до у пределе Дунава, Мајне и Рајне, где се такође задивљала наће по думацима и на ивицама шума; па и у том случају увек усамљена. Много чешће налазе се задивљале дуње у југозападним крајевима приморја него у средњој Јевроии; затим у провинцијама, што граниче средиземним морем, као у Шпанији, јужној Португалији, а сигурно и у Мароку, но и у тим покрајинама, никад у унутрашњости шума, већ у думацима и близу станишта и насеобина људских. У тим крајевима и култивира се дуња истина чешће и од дужег времена, управо од хиљаде година. Укуван и стврднут сок од дуња, који се у Немачкој зове «квитенкеа», то је најобичнија закуска уз јело у Шпанији и Португалу, и стари Римљани довлачили су у галију ову «Мелоплаканту» како су је звали из Шпаније. Како се дуња чешће вића задивљала у југозападним покрајинама средиземног мора, но на истоку и по др. местима тако је још у већој сумњи, да је исток домовина дуње, но да је таква у зони средиземног мора од вајкадашњих времена. Задивљала дуња, што би се бар у тој зони морала као праотац питомој сматрати, разликује се од ове, ситнијим и увек округластијим и тврђим плодом, као и заоштреним гранчицама које се по кад што вићају на њој. Она је увек у виду џбуна.

4. *Оскоруша* (Sorbus domestica L.) Ово дрво од 20 и више метара, има брашњав и накисео плод у виду крушчица, док лишће и цвет као брекиња имаде. Она је без сумње из јужне Јевроие, и северне Африке, где се и сада по шумама находи, а и гаји нарочито у Италији и Француској као омиљен плод. Задивљала находи се по думацима, виноградима, и на ивицама шума у пределима Рајне и доњег Дунава, а и у Швајцарској. По пределима Рајне и Дунава још се уз то и култивира као воћка. Дивљака се често појављује као џбун, но се иначе скоро не разликује од питоме.

5. *Мушмула* (Mespilus germanica L.) И ова воћка мучно да је домовином из Јевроие, но више изгледа да је из Кавказа. Тамо је нашао *Кох* 1836 године, нарочито у високим планинама у средини Кавказа, као шумско дрво у приличној мложини. У средњу Јевропу (и у Немачку) сигурно је мушмула дошла из Италије, у којој је за времена *Плинијева* јако раширена била, и он је као домаће дрво набраја. Подивљала мушмула находи се по ивицама шума и пољима, не само по средњој Јевроии, поиаћвише у Аустрији (у области Дунава), јужној Немачкој, него и по Јевропској Турској и хрватском приморју; даље у старим шумама Италије, у Француској, Инглеској и се-

верној Шпанији. И ова дивљака, находисе као џбун, и увек има многе, шиљате и оштро завршујуће се гране. На и она баштенска мушмула, што покашто као дрво нарасте, неизгуби ово своје трње по гранама.

(свршиће се)

ПРЕТАКАЊЕ ЦРНОГ ВИНА

На млого места по нашој земљи, греши се у томе: што се црно вино не претаче у своје време, а нарочито што се оно не одваја од комине кад треба.

То је поглавити узрок те се наша црна вина преврну и избледе. Осем тога постану опора; а није ретко да због тога и друге погрешке добију. То је узрок те наше вино не може да издржи ну тни има цене, која би се иначе за то вино могла добити, да је у своје време од комине одвојено, и кад треба преточено било.

Тако погрешно поступање с нашим вином треба да престане ер нам је очевидно од штете.

То је свакоме познато, да мора шира од црна грожђа да преври с комином, па да се црно вино добије. А тако исто зна се и то, да се од тог истог црног грожђа може да начини сасвим бело вино, ако се комина од шире онога часа одвоји чим се грожђе изгњечи.

Но није свакоме познато, по чему се познаје, да је шира од комине примила доста боје, и од чега то зависи, кад треба ширу из комине оточити?

А то мора да сазна сваки привредник те да би могао поуздано оценити кад му ваља претакању вина приступити.

Циљ је овим вретима та: да нужну поуку о томе изнесу.

Много пута чује се реч: мудар савет вреди пара.

У овоме питању: кад треба оточити вино од комине, количког новца вреди мудра поука, може да се на длаку тачно прорачуни.

Ево једног примера за то:

Срез нишки у округу нишком, како веле, производи око 2 милиона литара то је 20.000 ектолитара (по старој мери 37.000 акова).

То вино остаје под комином, догод се не потроши или не прода. А продати се лако не може, пошто се до пролећа оно већ толико поквари, да се мора од њега пећи ракија, која такође од кварне комине не бива добра; или се оно буд зашто мора продати.

Ако узмемо најниже цифре у рачун, овако ће ствар изгледати:

Произведе се 20 хиљада ектолитара што чини по 10 динара просеком 200.000 динара (то је нешто мало јаче од 5 динара од акова). Скоро половина пропадне на тај начин што се вино поквари; а то није мање но по старом новцу пола милиона гроша.

Но то није сва штета!

Да је се у своје време преточило вино, па ма да се не прода одма, оно не само да не губи но старошћу добија већу цену. На место да нам пропадне 100. хиљада динара, могли би са мало труда за њега добити још барем 50 хиљада, особито кад се узме у рачун да ће у таквој прилици и комина више вредити.

Мудром поуком о томе да се отаче вино у своје време и претаче кад треба, значи ни више ни мање, но очувати 150 хиљада динара једноме срезу да не пропадне.

То што вреди за овај срез, вреди за многе друге у нашој земљи!

Да вино остаје постојаније, ако се раније оточи, најбољи је доказ Крајина. Зна се за крајинско вино, да се не «преврће» у тој мери, као нишко или жупско; а може се рећи да се и оно добија од грожђа, које се од нишкога и жупскога не разликује. Зешто се крајинско вино не преврће тако, то долази једино отуда, што Крајинци морају одма оне исте јесени своје вино да гоне у Београд и друга места. Због тога су принуђени да га одма отачу, и то је прост узрок, што се оно очува од «превртања» и другога квара.

Но ни Крајинци не знају у свему како треба да поступају с вином; и ако им се признаје, да они у томе чине далеко паметније, ипак ни њима неће бити на одмет ових неколико речи.

Сад да пређемо на ствар.

Кад комина остане у шири, из ње ће прећи боја у вино, и ово ће постати румено а после неког времена сасвим загасито, црно. По томе би помислио човек, да ће вино бити загаситије, чим дуже остане под комином.

Но није тако.

Вино добија своју боју из кожице утицајем винске киселине, утицајем алкохола (или јачине винске) и утицајем топлоте.

Већ што се тиче киселине винске, ње увек има и у најслађој шири довољно. На њу не мора помишљати виноделац.

Алкохол, истина, извлачи уз помоћ винске киселине боју; но то се зна да у шири нема алкохола, док врење не почне и док оно не ојача. А врење је увек слабо, ако је топлота мала.

С тога, кад је студено за време бербе и врење тихо напредује, онда ни боја вина не бива лепа.

Но и то се зна да је у нашим крајевима ретко кад јесен за преме бербе студена.

По томе наше вино има све услове потребне, па да прими ону лепу боју, коју има наше грожђе.

Само нам ваља пазити да наше вино своју примљену боју не изгуби. А ништа не може тако брзо да одузме боју младоме вину него опет комина, која му је боју и дала.

Ако је грожђе сазрело потпуно, и ако није млого испрскало ни иструлило, но се брало при времену топлом и ведром, шира ће одма отпочети врење и често док пренођи са комином тако се обоји, као што других година, кад је јесен студена, а грожђе иструлило не може ни за недељу дана да се обоји.

Да би се човек могао потпуно уверавати о изгледу и боји свога кљука још за времена докле превире, треба да има повише малих чепчића у разној висини на бурету или кади, или осем славине макар само још један чепчић по средини бурета па да одатле од времена на време у какво стакло испушта мале пробе. На овим пробама може човек да види боју, а може помоћу њих да се увери и о томе, с коликом брзином ишчезава шећер, на према томе да оцени кад је вино своју потпуну боју примило и кад је потпуно преврело.

Вино док је у врењу истина је мутно и изгледа бледуњаво али пажљив човек може ипак да се брзо увери о развијању боје.

Што се тиче врења млоги чекају док вино потпуно преври и док се сасвим избистри па га тек онда отачу испод комине. И то је истина да ће комина донекле потпомоћи избистравање вина, али и у томе ваља знати меру. У осталом и то се зна да се црно вино у опште пре и брже избистрава но бело, и да у томе ништа не треба сумњати ни чекати, но га испод комине оточити чим оно буде, онолико обојено, колико је према приликама могуће очекивити. А нарочито ако је вино сасвим своје врење довршило, т. ј. ако је шећера нестало и клокотање или шиштање у суду сасвим престало.

Ако је време застудило, и ако има повише трулог грожђа, онда морамо бити још пажљивији те да комину што пре одвојимо, пошто у такој прилици не само да вино не може добити загаситије боје, но, шта више, може и од примљене боје изгубити, па уз то добити наклоност да се доцније мути и «преврће.»

Ко о томе жели што више сазнати молимо га нека чита оно што је писано у «Тежаку» од 1875 године, а под насловом «О прављењу црног вина»; и у «Тежаку» од 1880 године, а под насловом «претакање вина и чишћење судова за вино.»

Нас се у овоме питању тиче само оно што се на претакање односи. И ми мислимо да је из овога, што је до сад речено, могао сваки увидети, да је голема погрешка ако своје вино до сад није од комине одвојио. Зато опет понављамо изриком:

Од комине ваља вино оточити одма, чим је оно боју примило, а нарочито чим је врење свршено. Често може и да се не чека да се врење потпуно изврши но како вино добије довољно боје ваља издвојити комину; па доцније кад се врење сврши и стеља по томе постане непотребна — онда га ваља од стеље одвојити, то ће рећи по други пут преточити. Јер као што комина даје боју, тако стеља изазива врење, па кад је обоје постигнуто, онда се обоје и уклања.

Благовременим претакањем добићемо вино боље, лепше и постојаније, које ће се доцније мање мутити, мање талога давати и мање боју мењати, него оно које је дуго са комином било.

Млоги ће рећи: И ми то знамо, да комина није више потребна али не мамо судова, а за печење комине још не мамо времена. Њима одговарамо ово: Што се тиче потребних судова о томе је написано мало ниже под насловом: «Шта се ради у месецу Фебруару»; а што се тиче тога, како ваља поступати с комином, о томе их молимо да се стрпе до друге прилике, па ћемо и о њој потребну поуку донети.

ШТА СЕ РАДИ У НАС ЗИМИ, А НАРОЧИТО У ФЕВРУАРУ.

„Тежак" је на овоме месту сваки пут доносио преглед месечних радова у тој цељи: Да се привредници њих за раније сећају. Ми ћемо овај мах, упућујући наклоне читаоце да из „календара" друштвеног за ову годину прочитају радове за месец Фебруар, прећи на излагање по гдекојих који су иначе мање претресани и о њима донећемо овом приликом своје мишљење.

А то чинимо с тога, што се надамо да је сваки привредник који уме читати а нарочито сваки читаоц „Тежака" већ набавио себи овај корисни и јевтини календар. Ово је мишљење оправдано тим пре, што је овај календар у *5.000 комада* штампан и скоро сав по народу растурен. —

Кад се погледа ма и летимично на поneке главније радове, који се у нас раде зими, а нарочито у овоме месецу, и помисли на начин, како се раде и оруђа с којим се то чини, онда човек, који тежи истој цељи, којој и друштво и његов орган „Тежак" на име унапређењу пољске привреде, мора да усугуби своје напоре те да својим саветом стигне и на своје време и на најудеснији начин.

Ево поштовани читаоци пођите у мислима за нама, па ће те се о томе и сами уверити:

I Колико нам мала пропадне што га неочувамо преко зиме како ваља?

Помислите на живи мâл на нашу стоку, како нам пропада без заклона, без хране, ма и у оној количини која треба сваком живинчету да „душу" одржи па често је то случај и са оном стоком, која се сада под бременом налази или га се тек сад опростила, као што је са овцама и свињама.

Помислите, даље, на „мртви" мâл, но који није сасвим мртав; колико нам жита пропадне што није очувано како ваља, од квара и растура; колико алата и др. прибора што није на свом месту.

II Колико нам пропадне снаге узалуд, што неумемо да се помогнемо и да је природном снагом заменимо!

Зимски мраз, што рекла народна мудрост начини за ноћ ћуприју. Том ћуприом можемо да се користимо и млоге тешке ствари олако да пренесемо на мразу и саонику. Ако с јесени овлашно пребусамо каку леју, ја њиву, мраз ће нам помоћи те земљу уситнити и влагом запојити.

Колико нам шкоди што не предохрањујемо за времена своје усеве и родно воће од штеточиња, којима је у ово доба лако нахудити!

О свему довде реченом „Тежак" је доносио обилато и одабране поуке. Ваљало их је само пригрлити и послушати.

III Колико нас даље убија што за времена не одпочнемо спремати грађу за распрострањавање своје радње. И о томе је „Тежак" доносио доста поуке, но се у томе грешило толико, да се морамо поново на то повратити.

Ето зна се, да је у нас често така оскудица на бурадма за примање кљука од грожђа и од шљива, да није ретко чути да се да онолико вина за буре, колико вина може у њега да стане; дакле за десетачку десет акова вина, то ће рећи у новој мери за буре од шест ектолитара, које би се иначе и у обичним приликама могло купити за 25 динара, даје се толико вина, за које би се могло узети у обичним приликама добрих 50 динара, дакле двојином се скупље плаћа, суд. И шта мислите, оде ли то качару за руке, те да се бар овај користи? Не. То иде оним људима који су толико несавесни да се реше свој кљук сместити у буди какве покварене купусне каце или ракијске бачве само да могу своје чистије судове продати за скупље паре. Па кад се зна да је то тако, онда коме је то од штете, но опет винодељу.

Приспело је време претакању вина. Та то је радња за вино изванредно потребна с којом неби требало одлагати али ни она не може да се у своје време изврши на млого места у земљи и то свуда из једног и истог разлога; на име зато што се нема судова за то; но се мора чекати да се испразне они што су заручени.

Ево шта нам из Жупе пише крајем декембра 1883 године о претакању вина најстручније лице које је било у положају и доиста могло својим саветом бити од помоћи жупљанима и доказати им шта чини благовремено претакање:

„Виноградска је берба ове године испала у жупи, мислим, најбоља у Србији јер сам успео да бербу чак до 6 Октобра задржим; а као што знаш, жупски „рекавац" могао је да издржи оне кише под јесен и оваку доцну бербу, те је грожђе добро узрело, ма да ипак није онако као лањске године. И време за трајање бербе било је повољно и доста топло, те би и ове године жупско вино могло ипак бити добро. Али која вајда од свега тога, кад још до сада у целој жупи скоро нико није вино из комине издвоио, те оно, што се задоцњеном бербом постигло паралисано је овим задоцњеним отакањем.

Жалосно је видети колико је вино за овај месец дана изгубило у боји у укусу и свему др. Ма да овде обично доцне изтачу опет неби било те невоље да ови

врашки шљива није, па су све судове шљивама заузели, и тек их сад пеку, а немају судова у шта би вино источили, а комину ће да пеку, тек пошто са шљивама свршe, и тако ће већина вина остати у комини и по ускрсу.“ —

Осем тога ваља помишљати на то да ми морамо тежити да извоз вина подмогнемо и бити спремни да прихватимо не само род оне године која је најобилатија, но да смо спремни и двогодишњи рад примити. Из тих разлога такође нама је потребна већа количина судова, но што је сад имамо.

Осем тога, млогу плесњиву и иначе кварну бурад, која није вредна да се изнова стругнује и поправља, ваља заменити здравим судом.

Потреба је дакле, у бурадима голема, а бивање и већа; ваља ту потребу подмирити.

Сад је крајње време да на то помишљамо, ако то досад нисмо чинили. Сад треба да се старамо за потребну грађу, а не пред бербу и наврат на нос.

Млоги је од вас виђао бурад, коме су дуге извитоперене и разчевршене или црвоточне.

Но ретко је се ко запитао одкуда то долази; а још ређе је наћи човека, који ће, знајући да се витопере и да црвоточини подлеже оне дуге, које су прављене од сирове грађе и од таке, која је оборена у невреме, па да сад овога месеца на то помисли и грађу обори, па је спреми тако да му се може она на тенани осушити и временом корисно употребити.

Толико за сада нека буде речено о потреби која се осећа у судовима и о згодном добу, кад се може она подмирити. О свему осталом у томе погледу, стараћемо се да другом приликом и на другоме месту потребну поуку пространије изложимо. У исто доба подсећамо наклоне читаоце, да и оно прочитају што је о грађи винских судова писато у овоме листу године 1880 и то у броју 23 а под насловом „допуњавање буради с виномˮ.

И најзад: Колико нам пропадне материјала, колико учини штете и та зимска радња, печење ракије, кад се овако поступа, као сад што се чини намерни смо да овде бар у кратко додирнемо пошто и то сматрамо да је веома потребно учинити у ово доба и на овоме месту

Казан ко у селу има, тај је богат. Он за времена „испечеˮ своју комину и дибру и узме лепу пару од „ушураˮ. Док други, који га немају белашшу, чекају на ред и у томе им пропадне време, поквари се комина, а с њоме и вино, које није благовремено оточено.

Оскудни људи штетују млого, а неби морали Има начина да га ортачки набаве и тиме штете умање. Но вели се нема поштења које треба у ортачкој радњи. То је донекле истина, али се и за то може рећи, како где. Ја знам „поредовничкихˮ воденица од толико исета, да није ретко чути, продаје човек своје двана-јесто исе те и те воденице

И с казаницом могло би да буде тако.

С тим је дакле лако.

Но није лако гледати то, како су нам казани незгодни и печење ракије не умешно.

То је млоги чуо и запазио, да се вода у табарци тако загреје, да не можеш руку замочити у њу. Отуда долази, да се ракијска пара не охлади, но на капалицу излази и тако заудара, да се то одма осети чим се у казаницу уђе. Деца се опију од те паре; а што је горе и то се често, и то врло често дешава да се пара ракијска потпали и казаница изгори.

Лако је увидети да је овде незнање изазвало три штете:

1 Што је толика ракија отишла у ветар,

2 Што је њоме опијен па често и упропашћен дечко или каки послабији радник који је код казанице радио,

3 Што је том истом ракијом подпаљена и сама казаница, коју несрећу често не може понеки привредник никако да преболи.

Да тога не буде, треба сваки привредник да има то на уму: Да вода у табарци треба да се мења, или снегом расхлађује.

Паметни људи ово хлађење удесе тако, да кроз какву цев или бадањ спуштају воду правце на дно табарке, где лула на канализу излази, а у исто доба ону врелу воду одозго са површине одливају. И тако њихова је ракија увек хладна и они од товара добију увек више ракије, но они који не мењају воду у табарци.

Осем овога, што је поменуто, могло би се о печењу ракије још много других корисних поука изнети. Но за то ваља одабрати друго време и узети у листу друго место. За сада нека се и ово учини, па ће бити ваљда.

Сад је такође време, да сваки домаћин приступи припреми земље за *кућну башту* и „Тежак“ нема речи, којима би довољно препоручио свакоме пољопривреднику богатом и сиромаху, да уз свој дом има и кућну башту, у којој ће неговати и производити поврће, које дому и чељадма његовим треба.

Та башта, била она ма како мала, биће у стању да под свима приликама награђује труд, који се уложи око њеног уређења и одржавања, а осим тога она ће бити и један украс више дому пољопривредникову и једно место за занимање и оних руку чељади његове, које би много пута могле да остају без одређеног посла. Ово „Тежак“ напомиње не са тога, што неби већ било кућних башта код наших пољопривредника, не, њих има, али их нема свуда, и нису онако обрађене како би *могло* да буде, да не речемо како би *требало* да је. Није ни мало поносно за једнога пољопривредника да са варошке пијаце носи својој кући лук, кромпир, купус и остало вариво и зачин, али је не само веома похвално, но и веома корисно кад он, подмирујући своје домаће потребе, може да овда — онда изнесе на пијацу што и од *својих баштенских* производа и да и за њих добије пару, коју он и иначе тешко добија и с којом не треба да се растаје још и ради *набављања лука и купуса за зимницу своју* јер он сам све то може да има у изобиљу.

На завршетку да се сетимо славе наших виноделаца, св. тривуна. Ово узесмо да поменемо на послетку нарочито из тога узрока, што ће свето-тривунска прослава проћи кад ова свеска „Тежака“ дође читаоцима у руке. Ми помињући је ипак жемо да ошишемо ту прославу ради оних, који за њу нису знали; а уједно искажемо своје мнење о њезином значају онима, који је држе а незнају рашта и најзад да умолимо оне, који о њој више знају, да се потруде те и нама то саопште.

1 Фебруара на дан муч. Тривуна излазе свуди у винограде, и то или сви, који имају винограде, у једном „броду“ заједнички, или наособ сваки у свој виноград Они који заједнички излазе у виноград бирају себи домаћина који спреми колач и ручак; остали и ако не носе ручка понесу ипак нешто вина. На и једни и други орежу сваки у своме винограду по неколико чокота, онако, као што се то чини иначе кад је време резидби; орезано чокоње залију вином. Ово се чини на тај дан па да је снег до појаса.

Значај овога посла, по моме нахођењу, није други до тај: да се традицијом или предањем из ваљкадашних времена одржао обичај, који је са лозом пренет из оних јужних места, у којима се могла лоза редовно да орезује у то доба године.

То је отприлике тако исто, као што свуда у нас уз смедеревку иде и притка, ма да често ни она не буде бујнија у расту но остале сорте за које се обично притка не тражи.

Против заједничких састанака у винограду не може се ништа приговарати. Треба их и више пута преко год. држати. У Жупи свака њољана има другу славу. Тамо није Тривун општа слава, као по др. местима у Србији. У Крајини иде се на пивнице, мислим, деветога уторника по Божићу; и онда се тамо весело проводе.

Заливање с вином можда је само израз жеље да година буде родна те да се вино прелива.

Орезивање лозе у ово доба године може добити већи значај, но до сад што му се приписивао. Но то на тај начин, ако се ореже не по један чокот, но по неколико чокота, или цела врста. Уз то кад се из године у годину у то доба орезују једни исти чокоти.

Ја мислим да се овај поступак може сматрати као опит и то најпоузданији из чијег се резултата може са сигурношћу да одреди време, кад резидбу у винограду ваља предузимати, те да се то питање не потеже сваке године поново, и да се оно не решава са једнога места, а препоручује за сва места у земљи.

У Смедереву и Пожаревцу има повише виноделаца, који ово орезивање увек тачно предузимљу; и они су увек говорили, да је то чокоће добре ластаре имало и добар род носило.

Од позних мразева, кад буду врло јаки, страдају, до душе, и ови ластари, као и они осталог чокоћа. У већини пак случајева, ови ластари ојачају убрзо и од слабијих мразева у Априлу, они мање пострадају, но ластари онога чокоћа, које се по младеницима ореже.

Ми ћемо о орезивању у идућој свесци кад се тај посао обично предузимље донети простране поуке.

Овде не пропуштамо поменути да је тај поменути опит с орезивањем лозе потребан, но у течају времена, наићићемо и на друге још важније. Тај начин самоучког поучавања истина је заметан за њољопривредника; али он најсигурније буди на размишљање и поређење. Самородња је и овде као и на другом месту за препоруку. Наш ће задатак бити да привредницима помогнемо у одабирању опита и о начину извођења, затим у томе да из појава отуда добивених, оправдане закључке и мудру поуку поцрпе. И ми ћемо се тога посла прихватити са свом збиљом уверени будући да се без тога разбора не може сваки несмишљени покушај назвати опит, нити опет да се све што нам се иза тога пред очима јави као резултат опита сматрати може.

Да је овако прављење опита потребно не треба другога доказа до тога: Што све образоване и привредом напредне земље основаше знаменити број особених завода снабдевених са свима средствима науке, којима стависше у задатак свестрано испитивање свију привредних односаја и материјала, како би се привредници отуда са највећом сигурношћу у својој радњи управљати знали. Ти заводи отуда и добише име: „опитне станице за њољску привреду.“

БЕЛЕШКЕ

Како Италија потпомаже извоз вина и других производа своје пољске привреде за Швајцарску и Јужну Немачку.
(П. Л. Н. 25 од 1884 г).

„Удвојени напори, које Италија чини у новије доба ради увећања *извоза пољопривредних производа*, заслужују свуколику пажњу. Ми ту скоро бесмо у положају да јавимо, какав је полет добио извоз разних производа (поврћа, вина, воћа, јаја, живине и т. д.) усљед цели и сходних мера и да ове предмете троши Аустрија Француска, Швајцарска, Немачка, Белгија Холандска и Велика Британија. Сада најживље труде, да се и **талијанско вино** све више и више одомаћава у овим пространим потрошачким предметима. Готајдска жељезница, са својим краћим путем и јевтиним подвозом за такве предмете, знатно олакшава ове напоре тако да на прилику овај талијански производ све више преовлађује у Швајцарској на штету угарске а тако исто да и у Југозападној Немачкој добија све већу област за експлоатацију. Како нагло расте извоз вина из Италије, показује факт, што је тај извоз у последњих десет година од 500000 ектолитара скочио више но на 2.000.000 ектолитара на годину и да се предузимањем удесених мера, поправкама у поступању са овим производом и оснивањем друштва за извоз вина он лако може да подигне на 6,000.000 ектолитара на годину.

Да се достигне ова циљ, позваће се, као што из Милана јављају, по настојавању Министра Народне Привреде, ускоро конгрес виноделаца у Рим ради саветовања о овим питањима а нарочито о томе: на који се начин може најбоље да поправи ова производња и у колико и докле влада може непосредним или посредним утицањем да допринесе развоју извоза вина. Да би се на увоз вина у Швајцарску што више утицело, отвориће се, осим тога, ускоро, под окриљем талијанског Министра Народне Привреде, у Луцерну „**међународна пијаца за талијанска вина**" под видом друштва за извоз. Сви ови напори водиће у толико више жељеном резултату, у колико је талијанско вино још израније добило превагу и угарска вина одатле јако сузбило.

Овај пример трудољубиве Италије треба — продужава поменути лист — и Угарску да упути на то, да сличним установама утврди пијацу своме вину у Швајцарској, јер се по непрекидно јакој тражњи ове важне и значајне земље потрошачке може да очекује, да се ту и за угарска вина може да нађе добра пијаца тим више, што Италија и Француска нису у стању дати извесне сорте вина са којима нарочито Угарска управ изобилује.

Скоро отварање арлбершке жељезнице, која ће скратити пут нарочито западној виноделској области Угарске, пружа згодну прилику, да се у Швајцарској јаче утврдимо. Не треба истом напоминати, да се од свбиљног и енергичног прихватања и ове прилике, може, са приличном извесношћу, очекивати потпун успех, јер то потврђују и искуства а и та повољна околност, што се у Швајцарско надају, да ће арлбершка жељезница појачати привредне везе између обе државе, те да се,

према томе, има очекивати тамо на добар пријем. Наша привредна друштва стекла би истиниту заслугу, кад би овој прилици поклањала свуколику своју пажњу и фактично суделовање.»

Све ово што раде наши суседи Мађари и Талијани, ради унапређења извоза вина и других својих производа, о чему ће „Тежак“ у будуће водити рачуна и достављати нашим привредницима до знања, треба да и нас побуди на живљу радњу. То је бар познато да се ничим не може тако успешно порадити на унапређењу наше пољске привреде, колико ојачавањем извоза и оним средствима, којима се тај извоз потпомаже.

Ово нека је искрена напомена свима пријатељима домаће привреде и молба да у овом правцу пођу напред.

Платан.

Ово дрво, које је код нас још мало познато, размножава се на два начина *семеном* и *шибљикама*.

Размножавање *семеном* бива овако:

Направе се леје, потребне дужине и обичне ширине; земља се добро уситни и са песком измеша. Леје се затим уздуж избраздају и у те браздице посеје семе и покрије земљом али тако, да браздице остану коритасте ради задржавања влаге.

Овај начин размножавања платана доста је спор. У томе погледу бољи је овај други начин а то је.

Размножавање *шибљикама*, што бива овако:

Направе се леје као и при првом начину размножавања и онако исто припреме па се у бразде помоћу какве садиљке саде шибљике, које су пре тога са обе стране засечене и то с доње стране одма испод којег окца а с горње стране засеца се само једно окце. Растојање шибљика је 16—20 сантиметара.

Кад се шибљике посаде, заливају се добро. То се понавља и доцније ако је потребно.

Нега, како младица, добивених од семена тако и садница од шибљика, у току прве године састоји се у томе, да се земљиште, на коме расту ове биљке, чисти од корова и свакојаке траваљине.

Та се нега продужава и у току друге године. Но осим тога ове се године предузима и *расађивање*. ако су младице и саднице одвећ честе. При овом пресађивању мора се корен сваке биљке лепо поткресати, те после тера жиле на све стране.

Треће године младице и саднице се поткресују те тако добијају лепе гране а осим тога се редовно чисте од корова и траваљине.

Четврте или пете године расађују се платани, на ова два начина произведени, на *стална места*.

Платан напредује на *влажној* и *подводној* земљи, али има примера да може да напредује и у песковитим земљиштама.

О *употреби* платана може се за сада рећи то, да је он дрво, које се у највише прилика узима за украшавање појединих места. Но има изгледа да ће он моћи својим дрветом да подмири и неке економна и грађевинске потребе.

Тако његове гране, које су праве, могу, врло корисно да се употребљавају за виноградске тачке, за притке пољопривредних усева и т. д.

Изгледа да би се његово дрво могло да употребљава и у грађевинству, али се посигурно може рећи да се у коларском и столарском занату сасвим добро може да употрбљава.

Износећи ове кратке напомене о овоме дрвету на основу свога скоро тридесетогодишњег посматрања, ја сам желио, да пажњу поштованих читалаца „Тежака“ свратим на ово лепо дрво, да би га, где би му земљиште угодно било гајили и њиме се по могућству користили.

Што се мене тиче, ја ћу и даље проучавати ово дрво а нарочито његову, *употребу* и о томе ћу у своје време саопштити оно, што будем сазнао.

Червенко.

Употреба сурутке.

У домазлуку где се сир и масло израђује, нарочито у млеканицама (као што су код нас бачије), где се сир вештачки израђује, употреба сурутке врло је отежана, — скоро не могућа; јер држати толико свиња, које би сву сурутку трошиле, морало би се сувише рескирати, а израда млечнога шећера не рентира се. Хранљиве материје које сурутка садржи, имају увек вредност а пољопривреднику је задатак да све у корист пољопривредне употреби.

Пошто сурутка по дужем стајању лако пређе у врење и с тим много губи од своје вредности, покушано је да се конзервира — сачува — тако, да би је за транспортирање и за дуже чување могли спремити. Покушај у маломе изведен испао је за руком, и он је од велике вредности; с тога нека ми је дозвољено да овај метод опишем:

Сурутка се испаравањем толико од воде ослободи, да постане прилично густа течност, која кад се измеша с очињицима, или са паспаљом и плевом добија се читаво тесто. Тесто то треба одма испећи, у оној форми и онако као што се и леб пече, — испечени леб расече се и разлади, па поново опет пече. На тај начин добија се нека врста пексимита, који је тврд као камен, али врло добар за пренос и може дуго да стоји. Са овим пексимитом не само да се храни стока, нарочито краве, свиње већ и гоје, — пошто се најпре ова погача, према потреби у топло или ладној води најпре умекша. У ладној води треба за омекшавање по више времене, с тога може лако да ускисне, — за то је боље употребити топлу воду.

Добро би било да и наши сточари, — нарочито они који држе стоку на бачијама тај метод употребе сурутке опробају те тиме да се боље утврди учињена проба, јер могло би да буде врло добро средство у гладним годинама. А том пробом можда би се дошло и до каквог практичнијег начина употребе сурутке.

(Oest. landv. Wochenblatt.)

Милош.

Сваки може да калеми.

Први пут сам калемио успешно кад ми је било девет година. Имали смо „код куће“ један стари воћњак, за који се чињаше да је већ свршио са рађањем по шак у њему се могаше да нађе понека, ма и рђава, јабука.

Премишљало је се, да ли да се дрвеће повади или да се воћњак подмлади јаким ђубрењем и калемљењем старих грана бољим сортама воћа. Решење се донесе за ово последње, и мени се даде прилика да посматрам како се калеми. Док се то радило ја сам секао калем-гранчице, правио расцепе за калеме приносио маз и т. д. Доцније сам са задовољством посматрао, како гранчице, које сам сопственом руком накалемио, расту исто тако добро, као и оне, које су накалемили вешти људи.

Ова успомена из моје младости служи као пример, да вештина калемљења није искључно право појединих извешбаних људи. Са потребном слободом с почетка и са паметном поуком за кратко време, калемљење може сваки успешно да извршује. Оно се састоји просто у „засађивању“ благородне гранчице једне врсте у дрво друге врсте, уместо „засађивања у земљу“. Важно је, да растући слојеви калем-гранчице и гране на коју се калеми, дођу у јак додир и тако да остану док се не сраслу. Сад је (у Фебруару) време да се калем-гранчице спремају. Но треба добро пазити да се оне узму од најбољих врста, да се изберу ваљане сорте, и да се узму изданци само од последње године дикле најмлађи. Сваку сорту треба издвојити за себе, везати у једно и ставити натпис па сложити у ковчег са влажним струготинама и маховином и чувати до употребе. Једна фина тестерица, два добра ножа — један јак и тежак а други мањи са оштрим резом, [1] један клин од тврдог дрвета — 16 сантиметра дугачак а $1^1/_2$ сантиметра дебео, и један дрвени мањи, то су справе, које су нужне за калемљење. Маз је лако направити; узме се 240 грама воска, 160 грама смоле (rosin) и 160 грама лоја и то се на тихој ватри стопи све у једно. Увоштањење повеске за везивање калема праве се, кад се памучни хаљетак, похабан ношњом, исече на пантљике широке 5 до 6 сантиметара, па се обавију око штапа и умоче у маз; кад маз прожма сву крпу, онда се штап извуче крпа се остави да се оцеди, а затим се склони до употребе на место где нема прашине.

Калемљење ваља предузимати чим пупољци (окца) отпочну да пупе. Пошто се избере место, на које ће доћи калем, треба грану на том месту престругати пресек угладити и ножем и маљићем направити расцеп. Затим ваља калем-гранчицу поткресати тако да на њој остану два до три пупољка, и доњи крај зашиљити као клин. Унутарња кора, или растући слој гранчице и гране на коју се она калеми, треба да се додирују што је могућно више. Кад је грана, на коју се калеми танка довољна је један калем-гранчица, иначе може да се накалеми по једана са обе стране расцепа. Око ране на грани и калем-гранчице треба намотати довољно навоштањене крпе, да се рана (накалемак) добро покрије и завој ваља добро стегнути и брижљиво завезати.

Брзо везивање постиже се вежбањем. Добро је да почетник, пре но што предузме правилно калемљење у воћњаку, чини опите (пробе) на гранама, које нису од вредности. Ако је могућно, ваља замолити суседа, који зна да калеми, да почетника обучи. Појединости овог начина калемља (који се зове „калемљење у процеп“) описане се у књигама и новинама [2] али успех зависи од искуства стеченог у воћњаку.

(Amerik. Agric.)

---

[1] Све ово може се преко друштва пољопривредног набавити од извесне каквоће за десетак динара, па да траје, докле и човек; од лошије каквоће може се и јевтиније набавити, па опет да се посао врши. У

[2] У „Тежаку“ је доста пута о томе писано а и у календарима које је друштво издало, налази се, уз опис, и слика, ради лакшег схватања онога што се чита. Овом белешком упућујемо пријатеље самородне и здравог корисног занимања, да себе, своју децу и своје суседе науче калемити: а чим опробају једном — два, опорављење извесно. Уживање од овог рада биваће све веће, чим је примљени калем од боље сорте. За посредовање у набавци добрих сорти воћа стоји друштво а и уредништво на расположењу. Спремајте калеме сад; а калемите око младенаца; па се нећете кајати.

Господу учитеље и свештенике молимо да нам у своме домашају јављају за имена оне добре дечице, која се буду одликовала у калемљењу за ову годину. А ми ћемо другом, приликом изнети имена неких вештих људи, који особито воле ову радњу другима показују. У

Користи од угара.

Угар је један од настаријих начина спремања земље за усев. Њива се оре и опет оре те се тиме земна површина излаже утицају времена и уништава коров који ниче из семена. За време угара њива је слободна од усева и земља се поправља.

Ако се она састоји из глине, њене механичне особине постају повољније за пораст биљних жила, а повећан утицај ваздуха врши хемијске промене, и тиме ствара јединења, која служе будућем усеву као добра рана. Ако се у извесној земљи налази много калија у нерастворним јединењима, он се на овај начин — утицајем времена и хемијским променама при том — раствори. На подобан начин претрпе измене и оранске материје у земљи и резултат тих промена јесу растворна јединења азотна. Производња салитрене (азотне) киселине готово је главна корист од угара. Др. Луjс (Laves) нашао је на свом опитном пољу, у Инглеској, да у земљи не засејаној усевом има евршетком лета и то на једној акри (40 ара) 17 до 27.$_5$ кила азота у облику сумпорне киселине. Кад се узме у рачун цена ове материје (2.50 динара од кила) онда је јасно, да је ово збирање њено од велике вредности. На сушној години ова количина даје земљи могућност, да произведе два пута толико пшенице, колико би произвела без угара. Ова јединења азотна врло су растворна, тако, да их јака киша испира, и тиме користи од угара умањава. Најснажније се врши образовање салитрене киселине на топлом времену, а јесење кише односе један део ових најбољих резултата угара ван домашаја биљних жила.

Готово све користии од угара ујамчава и усев заоран док је зелен, или се да̂ стоци да га поједе, па се добивено ђубре врати на исту земљу. У земљи се увећава готовина пријемљиве хране за усев, кад се из ње не износе саставни делови њени. Паша је један од најбољих начина за опорављање земље. Жиле извуку кали и фосфорну киселину из доњих слојева земље и сложе их на површини или одма испод површине. На подобан начин задржавају жиле и сумпорну киселину, коју би однела вода што просише кроза земљу, и претварају је у известан облик органских материја. Бржи начин за оснажавање мршаве (посне) земље јесте гајење усева „на зелено", као н. пр. елде, који се потпуно заору (тако звано „зелено ђубрење") и тиме површина земље измеша са органским материјама. За тим може да дође детелина, усев, који врло добро снажи земљу, и она је, кад целог лета расте, једно од најбољих срестава за збирање и одржавање материја, од којих родност земље поглавито зависи. Угар је користан, али усев у највише прилика доприноси више и трајније оснажењу замље.[1])

(Amerik. Agris).

Уједињавање имања.

У 6-ом броју "Тежака" од прошле године донели смо распис г. Министра Народне привреде од 15. маја пр. год. ЗБр. 492, којим су разложене користи од уједињеног имања и препоручено начелствима да настану, да земљорадници што више уједињавају своја имања, „на начин како се према месним приликама за најсходније нашло буде," па да о резултату подносе на концу сваке године тачан извештај.

---

[1]) Опширније о угару виђи „Тежак за 1870. год. Бр. 1. стр. 5, за 1873. год. стр. 190, и за 1879. год. стр. 62, 68 и 80.

Начелство ћупријско, одазвавши се овоме наређењу, *најпре је поднело свој извештај*, Мило нам је што можемо да јавимо нашим читаоцима, да је по овоме извештају потстакнута у округу ћуприском јака тежња земљорадника, нарочито имућнијих, за уједињавањем имања, и да су многи од њих већи део свога имања већ ујединили и ако је то било скопчано са прилично новчаних жртава. Код сиротнијих земљорадника то иде много теже, а највише због новчаних издатака; но тежња за то није ни код њих мања но код имућнијих.

Даље се из тог извештаја види, да су виногради читавих села у том округу већином груписани једно, а црквена и општинска добра да су још израније уједињена.

Ценећи по овом првом извештају можемо се надати, да ће се од сада на путу уједињавања имања, од кога су користи очевидне, све више радити. Не треба ни код кога да клоне тежња и добра воља за тим, па ће се напослетку створити могућност и за сиротније, да уживају благодети од уједињена имања.

Јак.

Проба сејања памука.

Друштво за пољску привреду добило је од г. Миленка Милојковића из Алексинца у једној кутици чаурице од памука, који је у својој башти произвео На ову мисао и вољу да проба: може ли под нашим поднебљем родити и до плода доћи памук, вели да га је побудило то што му је један човек из Турске досељен казивао: да је сејао памук, и да је добро успео. [1])

И ако строго узев неби требало да заузимају место у нашем листу и они огити који нису постигнути и утврђени трајањим резултатима, опет, кад се узме у обзир, да су све благородније воће и плодови, и сам кукуруз и кромпир и то из јужних предела мало помало аклиматизирајући се дошли доста далеко у северније појасе, и да ништа без проба и опита не може бити, то и овом опиту и опису о сејању памука радо уступамо место у нашем листу.

Семе од памука, вели г. Милојковић, добио је из Сачисте,[2]) и то у очи св. летњег Николе и зато га није могао пре него тек 9 Маја посејати [3]) Пре него што је

---

[1]). Ми познајемо више њих у Србији који су ове пробе чинили, али до данас ни су никакви резултати постигнути, што су већином једногодишње пробе чињене а даље није продужавано. Мило ће нам бити ако г. Милојковићу за руком пође да, изржљавношћу и вишегодишњем сејањем из семена, које је ове године добио, дотле дотера, да се такав резултат постигне да ће семе под нашим поднебљем сазре које ће служити за даље расплођење да се неизмете, и да све наше климатске прилике и непријатеље победи.

[2]). У колико ми је земљиште око Сачисте познато, тамо се памук не сеје што је по већој части каменак и не може на таквом земљишту да „прти", то семе мора да је из Косана, које је најближе Сачисти, где се памук обделава, премда је могао бити и из северњих крајева око Велеса и Тиквеша, где се такође у доста знатном обиму сеје.

[3].) И ако има неких варијетета памука тако звани „санторска" за који се вели да и зимске мразеве подноси, опет при свим пробама са плодовима и семеном са југа нетреба никад са сејањем претеривати и хитати да се пре и у оно време у земљу баце док не прођу пролећни мразеви; јер у лађу и још незагрејану земљу бачено семе може од дугог у земљи стојања иструлити, као што имамо случајева са пасуљима, и онда с тим, што је раније посејано, није ништа добијено. Најбоље је и најпоузданије кад се запазе местне климатичне прилике, а те су: докле најдаље позних мразева и слана може бити; за то и нехитајте са сејањем пре почетка месеца Маја.

семе посејати хтео попрско га је вели, водом, затим посолио пепелом, и међу длановима дотле трљао, док се није маовина на семену сва утрла, што кад се неби тако истрљало, семе би се једно на друго залепило, да се при сејању на сачму (као оно кукуруз) неби могло одвојитити него би читаве лопте на једно место подале.[4]) — Г. Милојковић у своме извештају даље вели: да је семе пети дан никло а прву чаурицу да је узабрао 5 Септембра, (дакле да за 4 месеца сазрева) а па следњу чаурицу да је брао 30 Октобра, и ако нису биле распукнуте, но их је држао неко време на сунцу док се нису као и прве распукле и исто тако лепе биле као и прве,[5]) и напослетку, да је од 100 струка добио 2 оке памука онаквог као што је друштву пробу послао, и да се овај памук зове „*Брзак*" и зато је ситан[6]).

---

[4]) Мило нам је што сте на све појединости обратили пажњу па и на само сејање. Свуда, где се памук сеје, тако се ради, али много простије; узме се суве земље која се са семеном измеша и трља дотле док се маовина на семену тако земљом неутапка или вуна неодвоји да при сејању не чини тешкоће. И ако вам је велешкиња, за коју велите да је памук обрађивала, калала: да сејете на сачму, одбаците такво стародревно сејање које се више ни код кукуруза неупотребљава, него сејти на редове или кућице, у растојању од 47 63 см. што је онда много лакше и удобније око биљке ићи и прашити је, а и *подсађивати*, где није никла, јер се памук, (само кад се биљка пажљиво из земље где је има више поникнуте извади, даје *пресађивати* као: купус или дуван.

[5]). Само неби требало да од ових последњих чаурица узимате семе од тако званог упљанка за даље расплођење, што ће оно на сваки начин бити недозрело. Свагда од првих најзрелијих чаурица остављајте семе. Мило нам је што сте обратили пажњу и на само време сазревања, као и на клицање. Кад је семе за пет дана никло, (у јужним крајевима, где се памук у велико сеје, бележе да после осам дана никне) онда се једино има приписати што је семе у већ доста загрејану земљу бачено, те је тако брзо могло нићи за то и опет кажемо: нехитајте са сејањем, јер и у јужним пределима с концем Априла, (наравно по римском календару)) време се сејању најдаље бележи и препоручује; и кад се семе загрће не треба га дубоко загрнути.

[6]) Кад за Сачисту, или Кожан, где се доста сеје није ситан, неби ни за нас био ситан, самокад би се одомаћио и аклиматизирао. Кад сте се ове ствари са пасијом прихватили добро би било кад би могли одтуд набавити и саме чаурице ради сравнења колико дугачке могу бити код њи чаурице или влакна, а колике у нашем поднебију одгајене. Добро сте учинили што сте обележимо и резултат плода, који није мален и незнатан, јер кад узмемо да су 100 струка дали 2 оке чиста памука, оку по 2 динара рачунајући, онда чини 4 дин. што 100 струка кукуруза око кога се много више има посла и рада не могу толико дохотка дати. На најнижем југу Француске где се сеје семе од Георгинског памука, нашо сам рачун да на 100 квад. метра земље посејене може дати до 20 дук. цес. прихода! Ви велите даје ваш памук „брзак" и зато је ситан, али у самој јужној Француској сеју сорту тако звану. „Bush coton", која је једногодишња, није најбољег квалитета и са одвећ кратким влакном, а то због тога, што и у севернијим крајевима може добро да успева, а у Америци и до испод 40 степ. ширине сазре. И ова сорта биће на сву прилику подобија сачиског или кожанског, јер не расте дужа од 47—63 см. у висину, а ви кажете да ваш расте 30—40 см. — Почем ће управа дртштва за пољску привреду од вашег семена послати неким пријатељима ради пробе и опита, то овим поводом и приликом неће згорег бити ако се и која реч више каже: како се и шта ради при неговању ове, одвећ полезне биљке у земљама где се постојано производи и гаји. За гајење узима се добра, умерено измешана, плодна нова добро издробљена земља, која могућност даје жилама да у дубину ићи и ширити се могу. Примећавано је да што дубље жиле у земљу иду, да се тим више вуне добија и по томе најглавнија је око земље радља дубоко орање, и добро са минералним и вегета билним отпатцима, ђубрење, а преко лета по неколико пута прашење да га незагушује коровљак; а добро је да се стабљика и земљом подгрне, да неби ју, ветрови обалили, и суши да против стаје, као што се и кукурузи у тој цели подгрћу. Влажно а топло лето одвећ му прија, за то у неким местима на великој и трајућој суши заливају дотле, док не прецвета и почне зрети; но и са заливањем не треба претеривати, јер иначе може се задржати у цветању, оплођењу и сазревању. Памучна се биљка и залама као дуван и

ГЛАСНИК

Из комисија. — 1. Стална комисија противу филоксере као што се по своме уређењу састаје свакога месеца по један пут, по потреби и чешће (чл. VIII) тако је и у Децембру и Јануару имала својих седница. У децембарским седницама саветовања тицала су се нове поручбине америчке лозе која не пропада од филоксере као наша домаћа; и оснивања расаднице на летећем песку, на коме, по искуству толиких других земаља и обична лоза противстаје нападима филоксере.[1]) У Јануарским седницама вођена су саветовања о прописима издатим на основу закона о мерама противу филоксерне заразе од 1 Јан. 1883 којима се ширење заразе спречава и о основи, која је изложена у начелима међународне конвенције противу филоксере од 3 Нов. 1881.

Исушивање баруштина. — 2. Господин Министар унутрашњих послова, позван законима земаљским да се брине о народном здрављу, проучавао је мере за отклањање свега оног, што би било штетно по народно здравље. Међу те мере важно је споменути и предузету радњу око „*Исушивања баруштина у краљевини Србији.*“ За исту расправу расписана је била и награда, 5 Јула 1882 године, од 1.200 динара, коју је по оцени стручне комисије, добио г. Анта Алексић, инжињер.

лоза кад висину од 30 сант. дотера, а то због тога, да не тера здраво у висину, што онда не замеће чаурице никако или одвећ позно, па немогу на време да сазру. (На сву прилику биће томе узрок што се г. Милојковић жали да му *серески* крупни памук није ни до цвета дошао јер је више од једног метра висок израстао). При заламању треба пажливо поступати и само врхове од главног стабла ноктом закрњивати до заглавка где је стабљик већ зрела или отврдла. И побочне гранчице или стабљике, — ако на њима има више чаурица, које су позније истерале, и које раније заметутим чаурицама, у расту и сазревању сметају, треба такође скрњивати или управо не треба ни дати, да у куту тих чаурица нове терају, као што се требе заперци код дувана, да главно лишће не подседају и спречавају, да на време и добро сазре. Кад се све овако радило и пазило буде, несумњива је нада, да ћемо у нашој благословеној земљи моћи дотерати да се и памук одомаћи и аклиматизира, као шо је случај и с дуваном, који је иначе одвећ њежна биљка, и коју најмања слана може поништити, због чега се расађује тек онда, кад нема више зебње ни страве да ће бити позних мразева или слане. — Оне наше пријатеље, који семе од памука ради опита буду примили, лепо би молили, да за све време, почев од времена сејидбе па до навршене зрелости прибележавају најглавније промене времена и температуре што само тако моћиће се оценити и дознати: зашто је на једном месту испао добар резултат а на другоме није; јер памучна биљка највећма страда од ладних ветрова, изванредне суше, бујних киша, особито у време цвета.

И напослетку обраћајући се г. Милојковићу с особитом похвалом за његово заузимање око сејања и расплођавања памука молимо га да нам, кад, и ако добије справу, која одваја семе од памука, по обећању пошље напрт исте ради саснања: са каквим се справама служе у још примитивним нашим земљама, и сравнења са справама каквих код културних народа има.

Референт

Сретен.

[1] О испитивању у томе погледу, може заинтересовани читаоци наћи обавештења у „Тежаку“ св. 11 за Новембар стр. 705, и то у чланку под насловом: из којих узрока не шкоди филоксера лози засађеној на летећем песку.“

Да би се могло коначно решити, овакво важно питање које има важних последица, не само за народно здравље, већ и са економног гледишта, — чујемо да је одређена стручна комисија од стране свију интересованих Министарстава, и то г. Др. Владан Ђорђевић, начелник санитета од стране министарства унутрашњих послова; г. Др. Лаза Докић проф. вел. школе, од министарства просвете; г. Милутин Савић, секретар од министарства народне привреде; познати радник на томе послу г. Анта Алексић; остала лица из министарства финанције и грађевине нису нам позната. Тој комисији стављено је у дужност: да све стране овога питања проучи, све начине којима би се могло најбрже и најевтиније доћи до генералног пројекта за исушивање свију баруштина у Србији, пројекта који би обухватио не само техничку страну тог питања већ и финанцијска средства за извршење тог огромног и важног рада.

Ми се можемо радовати што је већ и то питање дошло на ред и желети да се оно повољно реши.

Милош.

---

3. Господин министар народне привреде, у цели уређења државних добара Љубичева и Топчидера. и привреде на њима, саставио је две комисије и ставио им у задатак, да за уређење оба добра и привреде на њима израде законске пројекте.

Комисије ове свршиле су свој задатак и господину министру поднеле пројекте које су израдиле.

У комисији за уређење Љубичева (односно државне ергеле у нему), беху г. г. Лазар Јовановић и Милутин Савић, секретари министарства, Милан Антић управитељ Топчидерске економије и Александар Секулић писар министарства.

У комисији за уређење Топчидера беху г. г. Лазар Јовановић, Милутин Савић и Милан Антић.

Распис о лову. — Господин министар народне привреде, дознав да се по општенародним шумама немилице тамани забрањена дивљач, издао је расписом од 13. Јануара ове године Шбр. 92., наредбу свима начелствима да обрате „озбиљнију пажњу на то, да се *будуће ни у које доба године по општенародним шумама не лови дивљач, која је законом забрањена*, и да оне, који би противно радили, подвргава најстрожијој казни, како би се корисна дивљач од неразложног тамањења штедила а с друге стране прибавило више поштовања законским определењама о лову.“

Законско определење, које се односи на лов (§. 379. кривич. закона) гласи;

„ 1. Срне, кошуте, јелене и дивље козе није слободно **никад** ловити; и ко би ловио казниће се новчано од 50 дин. и 52 паре до 151 динар и 56 пара динарских:

2. Јаребице, препелице, дивље кокоши, зечеве и тетребове није слободно ловити *од 1. Марта до 1. Августа*. Но и у само ово „време изузимају се места око минералних вода; али онде настанивши се гости могу само у атару оне минералне воде ловити.

Онај који против ове друге тачке поступи, казниће се новчано од 5 динара и 6 пара до 15 динара и 16 пара динарских.

3. Ловцима се забрањује заграде развaљивати или иначе сами или са псима по туђим виноградима, ливадама и њивама јурити. Онај који би то чинио да се казни новчано до 15 динара и 16 пара дин. и да плати сву штету.“

Јак.

Приновљени чланови „Српског пољопривредног друштва“ — Број чланова утемељача „Српског пољопр. друштва“ умножио се прошле године са једним чланом у лицу г. Светозара Тутуновића, правобраниоца у Нишу, познатог устаоца око неговања вина.

Ових пак дана добило је ово друштво још једнога члана утемељача у лицу г. Лазе Карамарковића, економа из Летњиковца, код Пожаревца, познатог устаоца око гајења свиња млинарске расе и неговања воћа.

Оба ова члана положили су, према друштвеним правилима улог од по 100 динара, а г. Тутуновић положио је преко те суме, и још 20 динара добровољног прилога.

Са овим приновљеним члановима друштво сада има свега 6 чланова утемељача, број, истина, скроман, али ипак ова околност, што су ова два усталачна човека ускоро један за другим ступили у редове чланова овога друштва, улева наду, да ће пажња која се почела поклањати овоме друштву ускоро још и више ојачати, те да оно, увећаном симпатијом и увећаним средствима, може у своме раду постизавати виђеније резултате.

Чланови утемељачи, то су најпречи пријатељи друштва. Својом несебичном преданошћу друштву и друштвеном раду, доприносе они да друштво многе своје жеље и намере далеко сигурније може да остварава, јер они помажу друштву не само непосредно својим улозима но и посредно дајући видљив пример својој околини о своме пожртвовању ради унапређења пољске привреде а не мање и тиме, што они тиме улевају друштву поуздање у корист правца, којим се оно стара око унапређења пољске привреде у домовини.

Слава новим члановима утемељачима „Српског пољопривредног друштва“

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О СТАЊУ НАШЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ

III.

ОДГОВОР г. МИЛОЈА БАБИЋА УЧИТЕЉА ОРАШКОГ, У СРЕЗУ ЈАСЕНИЧК. ОКР. КРАГУЈЕВАЧКОГ

(СВРШЕТАК)

IV. О шумарству.

82-ги Одг: Има у овом крају шума; и то: букових, граничевих, церових, лужникових, брестових, јасенових, грабових и других ситних но у малој обиму, и заграђеном шанцом. Највише преовлађује *букова*, па граничева шума, остале има мање.

83-ћи Одг: Има знатних планина и то су Букуља, Венчац, Бољковица, и Кљештевица. У свима тима планинама имају општински забрани, а имају и приватна места која људи својином својом зову.

84-ти Одгов: Велика се пажња полаже на те шуме, имају чувари општински којима је општина под заклетвом шуму поверила, и за то им из општинске касе плаћа чуварину. Кад се без изуна (права) неки ухвати, да сече шуму, казнига среска власт са 14 динара и 40 пара дин за посечено једно обично дрво, сврх овога

казнига по 4 до 7 дана затвора. Ове паре иду у касу оне општине чија је шума. Важност и утицај више се цени са материјалне стране, а обраћа се пажња и утицај и на климатеке догађаје.

85-ти Одг: Опажа се за последни 15 и 20 година у клими нарочито у ветровима и снегу. Ветрови јачи и лађни дувају, а снегови мали ретки и љути падају. У пролеће и лето има ветрова тако млаки врући и густи да врло велику штету чине виноградима и њивама. Таке ветрове овдашњи свет зове *ијамењачом*, па стога изводе и изводимо закључак да је таком ријавом ветру узрок што шума угину. Појаве се нечиње у овој околини, а изгори често и то скоро редовно сваког лета пресушују. За ово двоје последње, овдашњи свет невели да је томе шума и клима крива, него вели: јакако брате биће и горе несреће коко се и шта чини по које какви местима како се курвају и псују, ако се случајно деси у близини како дете у девојке, одмаће сви у глас викнути зло и напопако подавиће нас летос вода, и потућиће нас ала и град.

86-ти Одг: Слабо се ко брине за подизање нове шуме, сем оне шуме у рудничком округу. А очувању ове уколико је данас има, општина најстрожије пази а појединци још и боље чувају сваки грм и најмањи шумарић.[17]

87-ми Одг: Шума у Бољковици и Кљештевици пропала је за 17 година Што се сељани околне шуме почеше свађати да се шума подели, то се по њеној жељи и учини, сад сваки својим делом управља, па сикиру у руке, па дрво по дрва сеци-сеци, докле све нисекоше, нешто на ватру, нешто на јапију, а нешто за продају. Сад кад се погледа она чувена *орашачка планина*, „Бољковица“ у којој се Карађорђе у 1804 години подигао на турке за ослобођење Србије. — Онда било, а данас ништа па просто ни пања једног нема, већ су саме њиве. Срећа је опет то су тако лепе њиве за стрмна жита, да их ни у мачви ни поречу бољих нема. Данас и красни виограда по Бољковици има. Дакле укратко шуме су пропале због неслоге општински жителља.

88-ми Одгов: Заваталe су се и присвајало су се општинске шуме. Ово су радили све појединци опет њени жителји. Присвајање састајало се из 1, 2, 3 до 4 дана о.ања Присвајање најпре чини у томе: Што направи свињац на сред комада земље којега мисли присвојити, па после осече једно 5 — до 7 дрвета, такова из цепа на врњике па га заради. Сад ће се неки наћи да га тужи код капетана Овај ће по старински доћи заграду обали на 5—7 места. И истога ће присвајача казнити са 20—25 удараца, па ће отерати у среску кућу у затвор 5 до 9 дана. Како га пуште, он опет заграду ону исту поправи и почне да ужива ту земљу докле тако и остане његова сопственос. Таким је начином наша Бољковица пла.о нина сва разграбљена и подељена. Дакле последице су те! За општину невала никако а за поједине нарочите јаке богате и безобразне домаћине последице врло добре.

89-ти Одг: Службености са шумама поједине општине имају те: што договором на збору општинском смеду пуштити по 5 или мање или мало више свиња сви жители и тамо их мало жиром угојити, а сем овога ако неће тако они на јавној Лицитацији продаду жир трговцима, па те паре мету у општинску касу. Трећа је службеност и та што општина у своме договору сме да дозволи своме са жителју да одсече дрво и три за грађу куће, амбара, кошa, и т. д.

90-ти Одг: Сеча обично бива у своје време па кад што и престуши, тек опет у своје време, и пази се на правила и сваки ред, пази се да се сечењем не-

[17] То је сваке похвале вредно и доказ пробуђене свести за очување шума.

општете млади изданици падањем осеченог дрвета, сечи се одреди рок, а шумар са потребним нађу дрво и у присуству његовом сеча се изврши.

91-ви Одгов: Дрво одсечено служи обично за грађу куће Амбара, вајата-салаша и кола, а ако је за државну употребу онда за ћуприје, direke за телеграф и т. д. Нико не сме одсећи дрво у општинској шуми па да га прода и себе економију води. Из својих сопствени забрана продају људи за греде на куће и дућање као штокриваче за ове. А од пре-годину дана продају најако сопственици своју шуму трговцима који их секу и стружу direke за железницу, и одвози се до међу-лужја — Милатовице.

92-ги Одг: Нема никаког извоза дрва за стране земље, само продају по оближним варошицама као и по селима, продаја иде на кола, једна кола добри сировог дрва грмових или букових кошта од 2 динара до 3 динара и 20 тд.

93-ћи Одг: Има дрводелских заната код нас, као што су: Рачари, Тишлери, Колари, и стругари и сви су скоро доморођци.[18]

94-ти Одг: Страдају жиро-родне шуме од зиме и ветрова и то од зиме у рано доба од пролећа, а од ветрова у развићу и доцније мало самога жира. Говори се: кад на светог Илију загрми да се онда мора покварити Жир и Ораси;

95-ти Одг: Шуме доста страдају од гусенице, прошле године нека и нека дрва, шумице, и забранчићи, као воће и воћњаци тако су били поједени од гусенице, да су у сред Лета тако изгледали као око св. Николе. Са Шљива јабука и осталог питомог воћа сваки је скоро домаћин поскидао увијено семе са гранчица што је доста поможено било да воће сазри.

96-ти: Има дивљачи: Курјака, Лисица, Зечева, Творова, Јазаваца, Веверица и по нека куна. Ништа се приметити није могло да праве шуми каку штету.

V. *О домаћој кућевној индустрији.*

97-ми Справе за предиво ово су: Кудеља или Преслица, вретено, и дружица за сукње и основа за њаве како од вуне тако и од конопље предесе на вретено а потка за сукно за њаве за ћилиме преде се на дружицу. Губери се преду на канурачу и једну кукачу. Губери се ткају на особити чунак. Справе око ткања ово су. Разбој, Брдила, брдо, скокчићи, запињача, вратило предње и стражње, нити, подложници и чимбар. Справе за мотање плетива, памука тежине ово су: витлић мали и велики, чекрк, стојелка, Лечаник, Коленике, шиљци, Сновалка, Ленџир, Чини, Лотрица, шипке, Соје, воза и на њој неколико каменова и штапци. Производе саме домаћице платно дебело, платно полу-памучно, сукно, сукње, губере, сламњаче, њаве, јастуке ћилиме и т. д. Памук купују па саме ткају памучно платно пешкире и чаршаве. Врло је редак обичај даће права и вредна домаћица купити готово и изаткано платно, већ га саме ткају. Сукно ће купити само онај домаћин, који ниједне овце нема.[19]

98-ми Одг: За бојадисање ткива употребљавају се и минералне и биљне боје: Минералне боје употребљавају наше домаћице ове: Стипсу, Галицу, и вишњеву фарбу. А биљне фарбе употребљавају ове: Српак, траву жутилицу, жешљову кору и шуму, Церову кору, и орахову кору. Кад се кува три до4 сата жешљева

[18] Хвала Богу то се у вашем крају доморођци и са тим занатима баве.

[19] Камо среће да су по свим крајевима наше отаџбине тако вредне домаћице и да туђе крпе не купују. Ваше су домаћице узор којима нека је велика хвала.

шума у бакрачу, па се шума повади и у ту чорбу суне ока Галице та чорба буде тако црна да се може од ње 4 оке пређе офарбати која се пређа вранило зове. Са жутилицом и срп ком прави се жута фарба и зове се жуто плетиво — Жутило. Броћом куваним праве црвенило.

99-ти Одг: Већи део гради сам себи алате као што су држалице на будаке, сикире, мотике, сврдлове, даље граде Јармове, Оишта, гредеље, колечке, бране, Столице, наћве, клупе, Буриће, Чаброве, Бачве, каце Баквице, каблове, па и саме веће грађевине као куће, качаре, вајате млекаре и кошеве, и ове сами позајмицама покривају, даском, ћерамидом и тарабом. Све ове ствари: зграде и алатке, невелим баш да сви из реда умеду начинити но доста већи број становника умеду [20] а разуме се да их има на жалост и тако неуметних и лењи, да неуме направити себи на ногарима ни најпростији кревет за спавање већ на земљи лежи.

100-ти Одг: Има вештачки парни млинова, ваљавица и стругара но мало подаље од моје околине. Због парних млинова кроз неколико година биће јако осетни покољ нашој шуми зато што угља зрелог и довољнога у околини нема већ ови ону потребу сву дрвима подмирују.

101-ви Одг: Народ моје околине сем качара (пинтера) и колара нико се не баву више својом рукотворином. Као што сам и прије јавио Народ се ове околине јако занима сушењем шљива. Пушница има тако велики да коштају по 80 до 100 и више дуката у којима лежи по 75 до 80 леса све под једним кровом. [21]

VI. О уређењу Газдинства (имања).

102-ги Одг: Нема ниједнога домаћина у целој околини нашој који има све своје имање у једном кругу, већ му је сва земља и имање разпарчетано које ђе. Узрок овоме јесу мало куповина земље, мало деоба домаћих, и мало старина.

102-ћи Одг: Са задуругама, а нарочито од 10 година па овамо врло слабо стоји, у сто домова једва има 8 домова са задругом ту задругу рачунам са 3 до 5 ожењених људи. Остало све то само; Домаћин старешина, независан, слободан, гласа за кмета. ит.д: У оскудици рада врло се добро помажу овако незадружни људи радо иду у позајмице један другом врло радо иду на мобе један другом. Тако исто прилично радо с прежу за орањо један са другим, но при овом последњем буде између спрежника и кавге па и гуђења. Зато што један оре више а други мање, или један оде до Београда ради продаје своје ране, а овај га неће да чека већ одма тражи другога спрежника. И томе подобно.

104-ти Одг: нема код нас никаких удружења за чување стоке. Па нема ни бачија за грађење сира. Шта више овдашњи свет и незна то штаје ни како је.

105-ти Одг: Земља се у опште обрађује на доста прост начин, стога и систем газдовања није напредан као што би могао бити кад би се раду, времену ђубрету, и земљи, као и справама заисту обратила мало већа пажња.

106-ти Одг: Земаљски производи имају приличну проодњу, а нарочито Шљиве суве и Жито Шеница, за овима свиње и говеда. Продају се обично суве шљиве на месту а терају се и у Београд; ретко ко у Шабац и Смедерево. А жито обично

---

[20] И то је похвале вредно према неким крајевима, где нема ни једног човека, који би уљудну држаљу знао начинити него купују држаље по дућанима.

[21] Добро сушене шљиве осветлаше нам образ и полигоше име у Иностранству, а богме и добрих паре за них добисмо

у Београд и у Смедерево. Свиње обично у Шабац и у Смедерево. Меру ни приближну незнам.

107-ми Одг: Саобраћајна средства јесу за вучење производа *Кола и волови* ретко који домаћин да има за ове послове коњска кола.

108-ми Одг Нису ми позната никака средства да се чини за поправку — Мелиорацију земље.

109-ти Одг: У пролеће је надница добром раднику самцу са мотиком или будаком 5 гр. Орачу са плугом 25 до 30 г. сијачу 4 гр 20 п: чар. сађење шљива 5—6 гроша.

У лето је надница добром жетеоцу 7 гр: и 20 п везиоцу 8 гроша, Косачу 10—11 и 12 гроша. Вршиоцу са својим коњем 20 гроша, или на коња по 12—15 ока жита, а човеку 5 и 7 гр: У Јесен орачу са његовим плугом 30 гр: Онако надница 6 и 5 гроша. Узиму сечење дрва 4 гроша, копање шанца 4 гр. 20 п. ч. Наднице међу овдањим светом нису тако скупе и велике. Само су наднице зидара и оних мајстора дрводеља за изврсне гвађевине врло скупе, тако једног надничара кошта по 15 до 17 гроша па још и храна домаћа мера бити.

ЗАПИСНИК

XXIV СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПРКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 19. НОВЕМБРА 1883, ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОЦОВИЋА.

Присутни чланови одбора г. г. Сретен Л. Поповић, Живко А. Шокорац, Вучко С. Богдановић, Драгутин М. Јевановић, Јаков Марковић, Петроније Савић уредник „Тежака" г. Паја Т. Тодороовић и благајник друштвени г. Милисав Миловановић.

Бележио Св. Љ. Гавриловић.

I

Прочита се записник XXIII седнице од 29. Октобра 1883. и усвоји се.

II

Прочита се рецензија г. Паје Тодоровића члана друштвеног на чланак: Наука и практика из које се види, да чланак заслужује да буде штампан у друштвеном листу; одбор решава, да се поступи по рецензији и да се чланак штампа.

III

Прочита се рецензија г. Милутина Савића друштвенога члана на чланак „стање винодеља у ср. трстеничком"; по истој се види, да чланак тај не само да није исправљен, како је то други г. рецензент тражио, већ поред граматичких погрешака има и стварних нарочито у опису сората винове лозе, па на послетку, да ни он, као други рецензент није мњења да чланак треба овакав какав је примити и штампати; решено да се по рецензији поступи.

IV

Прочита се рецензија г. Паје Тодоровића члана друштвеног на чланке г. Милут. Савића под називима: а) „француске сушнице" и б) „првљиве шљиве": из рецензије се види, да су чланци добри и да их он препоручује за штампу у друштвеном листу; решено да се чланци по рецензији приме и штампају.

V

Чита се рецензија г. Паје Тодоровића члана друшвеног на извешће „Стонов плуг за дубоко орање" из које се види, да је г. писац горњи

[22] Сад нек нам не буде жао за те људе који понајвише из новоослобођених крајева где немају добрих и доста земаља долазе овамо те зарађују и Божије Богу а царево цару приносе. Друго је било кад су све овде стечено носили и давали другом (турцима).

плуг, по препоруци друштвеној, на своме имању опробао и као практичан алат оценио па је мњења да извешће треба примити и штампати у „Тежаку"; решено да се извешће прими и штампа.

VI

Прочита се предлог члана друштвеног г. Св. Љ. Гавриловића управном одбору друштва, да се откупљени рукопис: „Материјал за пољопривредни речник од Гаје М. Матића," преправи, уреди и изда, по што би такав речник био врло важна ручна књига нашим пољопривредницима; даље предлаже, да се, апелујући на патриотизам чланова друштвени, исти може да тај материјал за речник — по што је издавање речника скопчано с многим издатцима — обраде бесплатно а предлагач од своје стране драговољно се и без икакве награде нуди, да тај речник уреди и да обради целокупну партију о подизању дуда и гајењу свилених буба; одбор по дужем саветовању одлучује, да се умоли председништво друштвено, да оно изабере и позове личности, које ће материјал горњи за речник прегледати и о њему одбору поднети своје извешће као и размислити о начину, како би се тај речник најбоље и најлакше уредити и најбрже издати могао.

VII

Чита се молба г. Мике Спасојевића економа из Шапца, којом се обраћа друштву и моли га, да му оно набавке и на одплату с почеком да следеће справе: 1 плуг од кованог гвожђа 1 дрљачу и 1 брдски плуг обртач; одбор решава, да се молиоцу одговори, да ће му друштво извршити набавку истих справа, кад год он уплати, ако хтедне пристати на услов, да половину износеће суме плати одмах, чим справе добије а другу половину, након 3 месеца, по довољном обезбеђењу тога дуга.

VIII

Износи се реферат друштвене благајне, којим иста реферише одбору, да је један плуг домаће израде, коме је процењена вредност била одређена у 7 4 динара, продат за 60 динара, по што се више није могло добити — и моли да јој се одобри да мањак од 1 4 динара може расходовати; одбор решава да се тих 14 динари расходују из кредита предвиђеног на потпомагање земљорадње за ову годину.

IX

Г. председник друштвени разлажући како се скоро навршује година дана друштвеног рада и како према правилима друштвеним има најдаље у другој половини месеца Децембра, да се сазове главни годишњи збор за ову годину; — моли одбор да он одреди лица из своје средине која ће израдити извештај о друштвеноме раду и састављати пројект буџета за наступајућу годину, те да би се према томе могао определити и дан за сазив збора; одбор решава, да г. благајник друштвени састави скицу буџета за наступајућу годину и да се администрација друштвена дотле састара, да изради извешће о раду друштвеном у 1883. године, па да се $\frac{5}{6}$и једно и друго изнесе идућој седници одборској на претрес и усвајај.

X

Приступи се одређивању награде чланцима штампаним у XI (новембарској) свесци „Тежака" за 1883. годину и *беше награђени од штампаног табака:*

1. Чланци:

1) Мисли о помагању народне привреде снаге од г. Вукашина Петровића начелника одељења у минист. финанције са 72 дин.

2) Из којих узрока ће страда лоза засађена на песку од г. Милутина Савића са 50 дин.

3) Подизање дуда (штампано и у 40. бр) са 65 дин.

4) Болести чела од г. Драгутина М. Јовановића писара у минист. финанције са 72 дин.

II Белешке и пољопривредни гласник у овом броју са по 50 дин.

III Дописи у овом броју са по 48 дин.

XI

Уредник „Тежака" г. Паја Тодоровић реферише, како због прирастања претплатника на „Тежак" остају поједине свеске у врло малеком броју за подмирење нових претплатника и како је фебруарске свеске за ову годину са свим не достало, па предлаже, да се „Тежак" од нове године штампа у већем броју но до сада; решено, да се прва свеска (јануарска) „Тежака" за наступајућу годину штампа у хиљаду и двеста комада

XII

Прочита се молба г. Живка Шокорца, у којој се обраћа одбору, да се преко предлога

т. Драгутина Јовановића о упражњењу места секретарског пређе на дневни ред и да се сај предлог, за који је, вели, дотуо да је т поднет одбору — одбаци; решено, да пошто је ова ствар већ решена једном, то да се преко поднете молбе пређе на дневни ред.

ЗАПИСНИК

XXV. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 3 СЕПТЕМБРА 1883 ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ДРУШТВЕНОГ ПРЕДСЕДНИКА Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Присутни чланови одбора г. г. Сретен Л. Поповић, Јован Бадемлић, Живко А. Шокорац, Петроније Савић, Драгутин М. Јовановић, Вучко Богдановић, Јаков Марковић; благајник Милосав Миловановић и уредник „Тежака" г. Паја Т. Тодоровић.

Белешко Св. Љ. Гавриловић.

I.

Прочита се записник XXIV седнице држане 19 Новембра 1883 године, и усвоји се.

II.

Чита се „пројект извештаја о радњи друштвеној у 1883 години," и решено: Да се по примедбама појединих чланова одбора, које је исо одбор усвојио и које су у самом пројекту забележене, — тај пројект допуни и дотера, па да се на идућој седници још једном изнесе на дневни ред.

III.

Г. Председник друштвени узима реч и разлаже њи, како су извештај о друштвеној радњи у 1883 године, и пројект буџета за наступајућу 1884 годину готови, то да и одбор може данас приступити одређивању дана, ког би се имао главни годишњи збор још у течају овог месеца држити. По дужем саветовању одбор одлучује: Да се главни годишњи друштвени збор за 1883 год. држи на дан 18 Децембра 1883 год. и да се администрацији постара и нареди све оно, што се правилима друштвени о држању збора налаже.

IV.

Саопштавају се одбору извештаји изасланика друштвених на чеарску скупштину у Српском Итебеју, г. г. Живка А. Шокорца и Драгутина М. Јовановића друштвених чланова и одбор исте извештаје узима на знање.

V.

Г. Председник износи реферат благајне поком се види, да је изасланицима друштвеним на чеарској скупштини у Српском Итебеју накнадно издато 90 дин. (42 П.), по што им одређена сума у седници одборској од 13 Августа 1883 год., није била довољна за одлазак у Српски Итебеј и повратак у Београд; па достављајући то до знања одбору, моли да се издата сума накнадно одобри; решено одобрава се издатак.

VI.

Чита се извештаје комисије, која је била одређена, да прегледа и да попише друштвену имовину у збирци, библиотеци и друштвеној канцеларији; и како се поред стања друштвене имовине види, да библиотека и материјалница нису могле бити прегледане и проконтролисани без дотичних инвентара и спискова, који се нису могли изнаћи, то одбор решава: извештај комисије за преглед друштвене имовине прима се к знању, с тим да се умоли председништво да оно настане те да се пронађу спискови и инвентари, који нису били стављени комисији на расположење, па о проналаску или непроналаску истих да поднесе одбору реферат, како би овај према томе даље, шта треба, наредио.

VII.

Прочита се молба српског академичког друштва „Зора" у Бечу, којом моли друштво да му се за наступајућу годину друштвени лист „Тежак" бесплатно шаље; решено: да се молба уважи и да се „Тежак" и за идућу 1884. год. друштву „Зора" бесплатно шаље.

VIII.

Прочита се рецензија г. Лазе Р. Јовановића члана друштвеног на чланак: „Пољска привреда и основна школа" и из рецензије се

види, да ма да чланак не износи ништа ново, о чему већ не би била поједа до сад реч, у пољопривредној журналистици, ал' да је чланак добар и прегледно написан, па да би га требало примити и штампати у „Тежаку": решено: да се чланак прими и штампа, ако у овом оригиналу није нигде пре тога већ штампан.

IX.

Чита се рецензија г. Косте Цриногорца члана друштвеног на одговоре Р. М. С. Пешића агронома на питања по прикупљању података о стању наше пољске привреде, и из рецензије се види, да ове одговоре треба штампати; решено: да се штампају.

X.

Чита се рецензија г. Алек. М. Секулића члана друштвеног на чланак: „Непријатељи земљоделства" из које се види, да г. рецензент није мишља, да се чланак нарочито у овом виду штампа; решено да се поступи по рецензији.

XI

Чита се рецензија члана друштвеног г. Срете Л. Поповића на извешће г. Свет. М. Стојановића економа „О стању пољске привреде у окр. пиротском;" г. рецензент је мишљења да ово извешће треба штампати; решено: да се извешће прими и штампа.

XII.

Чита се рецензија члана друштвеног г. Лазе Јовановића на чланак „О гари" и из рецензије се види, да чланак није с довољно пажње, а местимично ни с довољно знања израђен и да г. рецензент није за то да се чланак овај прими и штампа; па како г. председник реферише, да је г. писац по саслушању рецензије свој чланак тргао назад; то одбор: прима к знању рецензију и саопштење.

XIII.

Г. благајник друштвени усмено реферише да је г. Св. Љ. Гавриловић, као писац књижице „Подизање дуда и гајење свилених буба" упутио молбу друштву, да се ти чланци, који су били намењени и примљени за календар, 1884. год на за ту цељ већ и сложени, а доцније слог обустављен, задржан то је писац дакле молио друштво, да оне чланке штампа у „Тежаку" и за то плати слагање а писац по том да плати штампарији одштампавање. Даље се из реферата види, да је ту ствар председништво било решило и у том смислу писало управи држак. штампарије, но да иста у општем рачуну, који је поднела друштву на исплату за штампање „Тежака" у 83. год. беше ставила и рачун одштампавања ове књижице; и да сад по други пут кад је тражено да те рачуне подноји управа штампарије због слагачких налница, није могла опет издвојити штампање тих чланака од одштампавања него узима као да је наново штампана. На сад на поселетку г. благајник моли одбор, како ће се та ствар расправити и регулисати. Одбор усваја овако решење: Да се рачун који је штампарија поднела за „Тежак" исплати, а за други да се сачека, док се подробније извешће не добави.

ЗАПИСНИК

XXVI СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 8 ДЕЦЕМБРА 1883. ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Присутни чланови одбора гг. Сретен Л. Поповић, Живко А. Шокорац, Вучко Богдановић, Драгутин М. Јовановић, Јаков Марковић, Петроније Савић, благајник г. Милосав Миловановић и уредник „Тежака" г. Паја Тодоровић.

I

Прочита се записник XXV седнице од 3. Децембра 1883. год. и по што су нужне поправке по примедбама одбора учињене у самоме записнику, то се тај записник усваја.

II

Читају се допуњена и поправљена места у пројекту извештаја друштвене радње у 1883. год; по саслушању извештаја одбор решава: прима се извештај с тим да се штампа у „Тежаку" а пре тога да се одштампа у 300 комада за главни збор.

III

Г. благајник друштвени чита састављени пројект буџета за наступајућу 1884. годину; и објашњује поједине позиције прихода и расхода; по саслушању буџетског пројекта одбор решава, да се пројект буџета за 1884. год. у начелу усваја и да г. благајник има исти према примедбама одборским још једном израдити на чисто за идућу одборску седницу.

IV

Чита се молба г. Ж. А. Шокорца којом моли друштво да се бесплатно штампа у „Тежаку" његов позив на претплату на дело: „Пољска привреда у основној и продужној школи"; и би решено, да се исти позив штампа бесплатно.

V

Г. председник саопштава писмо г. К. Рамбусека почасног члана друштвеног из Зборове у Чешкој, који је још 1881. год. изабрат на главном збору друштвеном за почасног члана, па је у своје време пропуштено да му се то јави и да му се повеља пошље; у свом писму г. Рамбусек благодари на указаној му почасти избора, на послатом календару и повељи, што му је садање председништво — сазнавши горње — послало; нуди своје услуге и даље и моли да му се шаље друштвени лист; одбор саслушавши горње са задовољством решава да прима захвалност од г. Рамбусека и да му се „Тежак" за наступајућу 1884. год. шаље бесплатно, узевши у обзир његове заслуге за српско пољопривредно друштво и за нашу пољску привреду у опште.

VI

Чита се молба г. Живка А. Шокорца одборника — бив. секретара друштвеног, који у молби објашњава, да је се он при поласку по извесном друштвеном послу из Београда, јављао председнику друштва и према томе, да је он водио рачуна о својим обвезама према друштву, па моли, да се решење одборско од 29. Октобра 1883. године измени тако како ће отпасти онај разлог, да он није водио рачуна о својим обвезама према друштву, иначе да ону молбу одбор сматра као остављу на одборништво; одбор по саслушању молбе сагласи се на овако решење: по што је ова ствар већ раније у две седнице претресана и решена, то да се и преко ове молбе пређе на дневни ред.

ЗАПИСНИК

XXVII СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 12. ДЕЦЕМБРА 1883. ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Присутни чланови одбора гг. Милан Антић, Драгутин Јовановић, Јаков Марковић, Петроније Савић; благајник г. Милисав Миловановић и уредник „Тежака" г. Паја Тодоровић.

I

Прочита се записник XXVI. одборске седнице од 8. Децембра 1882. год. и усвоји се.

II

Г. благајник друштвени чита: рачун српског пољопр. друштва о примању и издавању у 1883. год. и пројект буџета за 1884. год. [1])

III

Чита се извештај прегледача рачуна друштвених за 1882. годину, који гласи:

[1]) Види „прилог Тежаку" у 1 св. 1884. стр. 16 и 17; 24 и 25.

Српском пољопривредном друштву,

Част нам је известити друштво, да смо прегледали рачуне друштвене за 1882. год. и да смо нашли, да су сва примања и издавања уредно заведена и да су издавања чињена на основу друштвеног буџета.

11. Децембра 1883.

У Београду

контролери

Јован Обрадовић с. р.
М. Е. Михајловић с. р.

Одбор решава да се извештај прими к знању с тим, да се изнесе главном збору (по 25. чл. друштв. правила) и саопшти.

IV

Чита се рецензија члана друштвеног г. Милана Антића на чланак „Чланци из челарства" и из рецензије се види, да чланак заслужује да се штампа у „Тежаку" решено да се поступи по рецензији и чланак штампа.

V

Прочита се рецензија г. Милутина М. Савића члана друштвеног на чланак „Расплођавање коња срестном урезотине" из рецензије се види да се г. писац није служио уобичајеним техничким изразима у коњарском занату и ма да је чланак добар, не треба га штампати докле се поједини изрази и цео језик у чланку неисправи, па кад се то учини онда је г. рецензент мишља, да чланак треба штампати међу белешкама; решено да се поступи по рецензији.

VI

Чита се рецензија члана друштвеног г. Чедомиља А. Поповића на чланак „Време је да се пшиве чисте", из рецензије се види да је чланак добар и да га треба штампати; решено, да се чланак по рецензији прими.

VII

Приступи се награђивању чланака штампаних у Децембарској свесци „Тежака" за 1883. год. и беху награђени од штампаног табака:

I. Чланци:

1) Општинске књижнице до г. Живка Шокорца писара мин. финансије са *шездесет динара.*

2) Француске сушнице од г. Милутина М. Савића секретара мин. народне, са шездесет и пет динара.

3) Пчелиње пчиње од г. Мил М. Савића са седамдесет динара.

4) Стонов плуг за дубоко орање од г. Срете Л. Поповића члала касације са шездесет динара.

II. белешке, *све са по педесет динара* изузевши белешку: комора за сушење меса од г. Д. М. Спасића, која се награђује са педесет динара.

III. пољопривредич гласник са по педесет динара.

IV. дописи у овом броју са 48 дин.

V. јавна говорница у овом броју са 60 дин:

VIII

Г. уредник „Тежака" реферише, да се одређена наплата огласима у „Тежаку" показала врло велика и одбија због тога људе да дају огласе у „Тежак" па моли одбор да цену огласима смањи, тим пре што по тачном извешћу од стране штампарије, друштво то може без свог ушрба учинити; одбор по саветовању одлучује да буде од сад цена огласима за целу страну 8 динара за пола стране 5 динара за четврт стране 3

Свако понављање за 25% јефтиније од прве цене.

IX

Чита се предлог г. Живка Шокорца, да се друштвени орган т. ј. свеска за Јануар наступајуће године, не издаје јер можда нова управа, која ће бити изабрани не ће пристати на начин излажења и на формат листа; одбор решава, да се по овом предлогу не може ништа чинити, но што се радња друштвена не сме обустављати.

X

Г. председник реферише, да сходно решењу одборском од 3. Децембра 1883. год. при поновљеном тражењу ни су се могла пронаћи инвентар библиотеке нити затурени списак, који се у комисијском извешћу спомиње; па моли одбор за решење; одбор по дужем саветовању одлучује, да се према комисијском извешћу о стању друштвене имовине саставе уредни инвентари и да се ти инвентари за нову управу припремају.

ЗАПИСНИК

XXVIII СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 15. ДЕЦЕМБРА 1883. ГОД. ПОД ПРЕСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Присутни чланови одбора г, г. Срета Л. Поповић, Живко А. Шокорац, Вучко Богдановић, Јаков Марковић; Петроније М. Савић, Драгутин М. Јовановић, благајник г. Милисав Миловановић и уредник „Тежака". г. Паја Тодоровић.

I.

Прочита се записник XXVII седнице од 12 Децембра 1883. год и усвоји се.

II.

Г. председник разлагуља како по друштвеним правилама није одређен пословни ред на друштвеном збору, јер чл. 25 друштвених правила прописује само и прецизира радове, који се на главном друштвеном збору морају вршити, докле о начину како ће се исти вршити и о реду, току, којим ће се правилама прописани радови вршити, нигде нема детаљног прописа; па за то сад моли одбор, да он — ако се сматра за належног прописе дневни ред за главни друштвени збор 18 Децембра 1883. год; по дужем саветовању одбор прописује следећи

Дневни ред за XIV главни редовни збор српског пољопривред. друштва;

1) Председник отвара збора.

2) Читање извештаја рада друштвеног у 1883. год.

3) Избор нових редовних чланова.

4) Избор председника, потпредседника и благајника.

5) Избор осам одборника и четир заменика.

6) Избор двојице контролора, који ће прегледати друштвени рачун за 1883 год.

7) Пројект буџета за наступајућу 1884. годину.

III.

Поведе се реч о чл. 10 друштвених правила који гласи: „дописни члан може бити сваки, који се понуди да ступи у стручну пословну свезу са овим друштвом и одбор му прими ту понуду", — тим чланом дато је одбору право, да потврђује и прима дописне чланове, али тек на понуду дотичних чланова.

Одбор по дужем договору одлучује да из разлога:

1) Што су друштву до сада многе особе у свима крајевима наше домовине јако користиле својим извештајима, дописима и одговорима у свако доба;

2) Што је потребно, да се те особе с једне стране још боље учврсте у своме деловању, да им се да више воље за то, а с друге стране да им се и друштво морално на тај начин за готовост њихову одужи.

3) што одбор узима да не би било противно духу друштвених правила, кад би се та лица без обзира на просту формалност, што се изриком ни су понудила, да ступе у стручну пословну свезу са друштвом;

Из свију горњих разлога одбор одлучује да се И. следећа лица, која су ту пословну свезу с друштвом одржавала, огласе за *дописне чланове друштва*

1) Г. Павле Мијић надзорник расади. америк. лозе.

2) Љуба Поповић пом. благајн. алексинач.

3) Миладин Петровић држав. шумар

4) Антон. Ђурић држав. шумар

5) Димитрије Јосимовић држав. шумар

6) Лука Јокић држав. шумар.

7) Миладин Јовановић практ. нач. алексинач.

8) Мијаило Ризнић учитељ из Лапова,

9) Анта Голубовић учитељ из Крупња

10) Љуба Булановић учитељ из Врбе,

11) Савко Кучинарић учитељ из Предојана,

12) Милоје Бабић учитељ из Оранице,

13) Јова Алексић учитељ из Прње Баре,

14) Сретен Јевтић учитељ из Близнака,

15) Алекса Ђорђевић учитељ из Власотинаца,

16) Сретен Којић учитељ из Печењевапа

17) Димитр. Мишић учитељ из Рогљева

18) Нинко Јовановић агроном из Латковића

19) Цветко Кретић цртач из Свилајнца.

20) Љуба Мозеровић економ из Врачевића

21) Марко Петровић свешт. из Бранковине

22) Иван Весић свешт. из Пепељевца.

II. Да се главном друштвеном збору избор истих дописних чланова стави до знања.

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА.

г. Ст. Ј. П. Грм. Паланка; и свима другим у Смедереву, који су питали о америчкој лози.

Према I-вом члану закона о мерама противу филоксерне заразе само министарство народне привреде може набављати америчку лозу. По томе само ће оно посредовати у набавци те лозе, што и јесте умесно нарочито кад се помисли на то: колика се злоупотреба чини од стране оних, који са том лозом раде.

С тога свакоме који жажели имати лозе светујемо да се под јесен обрати реченом министарству с молбом да му је оно набави.

Међу тим јављамо о оној лози која је прошле године набављена за државну расадницу у Смедереву да је наређено, да се она на томе месту расади. Отуда по свој прилици док се њоме не попуни земљиште око „Тулбе“ неће се моћи та лоза никоме давати. У осталом, колико је нама познато, та лоза и кад би је било за раздавање, могла би се одатле само по зараженој околини раздавати, а не и по такој која још није заражена.

А да би се за осталу земљу набавила потребна издржљива лоза, наручена је ове године повећа количина, која ће се најпре расадити у пешчаној расадници, где ће се добро очистити од заразе, па тек онда народу раздавати ради размножавања.

У „Тежаку“ ће се у своје време дати о томе потребно обавештење, и сви који су се до сад пријављивали за ту лозу учтиво се упућују на стрпљење.

2. За гошће, које би желео имати, обрати се Топчидерској економији и тачно означи број комада и врсту као и сорту воћа. Она ће и теби као и иначе што чини свима испратити то воће, до савске обале. Одатле ће уредништво теби за љубав примити да га експедује на адрес који си означио. Остало писмом. —

г. Мих. Урош. Лозница

Вама је за ваше чланке лепа награда досуђена, а благајник је новац испратио. Ваља да имате стрпљења и да промислите да у друштву не може да иде онако као у дућану, купи, плати па носи. Но се спис да на оцену, па у штампу, па тек кад изађе на јавност, састане се одбор те одреди награду, коју благајник има по првој аманетној пошти да испрати писцу, ако овај пре тога није за њу каку поручбину код друштва учинио.

Имајте на уму и то, да друштво располаже с маленим средствима, и с мало руку, па не може да учини све у оном року и онако како би желило, али оно мисли да је ипак боље ако и оволико уради, но да ствар сасвим напусти.

Зато, ко се обраћа друштву, нека има доброту и на ово помислити: *да би радња друштвена могла бити живља, бржа и много стручнија, кад би се увећао број оних, који би га помагали, а умањио број оних, који су према њему равнодушни.*

Друштву се може помоћи на овај начин: Ако је ко имућан нека постане члан утемељач. Тај уложи од једном 100 динара, а прима сва друштвена издања, до год је жив; ако је човек танког стања, нека постане *члан помагач, и претплатник* на „Тежака.“ Обоје за годину стаје свега 12 динара, а добија за то највећи привредни лист у Србству у 12 свезака са преко 50 табака одабране садржине и лепих слика, а уз то разно семе за које се благовремено друштву обрати. Ко се редовно занима пољском привредом и за ову мари, па ступи у свезу са друштвом и његовим органом, који даље као угледни домаћин, својој околини за пример служи својим радом, и у свему помаже друштву постизавању њене цељи, тај ће бити одликован наименованем за дописника и редовног члана.

Што већи број тих чланова, и сложнији рад њихов, тим ће се обилатије помагати пољска привреда и поједини привредници тим ће брже и живље сваки друштвени рад оживљати, и тим већи резултати постизавати.

Сви ви који желите да све ово буде, и замерате, што до сад није било — сад сте отворено сазнали за прави узрок, па — *покажите се. На вама је ред!*.

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ

У прошлој свесци „Тежака“ за Јан. ове године

На стр. 29, у чланку О подизању шљива из коштица и то у реду 12 одозго стоји 1. м. и 8 дм. а треба: *16 сантиметара* (или 1 дм и 6 см.)

ДАЉЕ У ИСТОЈ СВЕСЦИ А НА СТРАНИ:

4	у реду	19 оздо остала реч „реду“
5		10 озго треба да је „*емпирички*“
5		16 озго треба да је *Аристот.*
6		7 озго изостаонти речи: „слава победе“
6		7 озго додати после „узвишеног“ реч „напора“
8		18 озго треба „практици“
46		3 место „која“ треба „које“
47		18 озго место „коме“ треба „своме округу“
47		21 озго место „посеца“ треба „поодсеца“
47		8 озго место „динарском“ треба „чаршијском“

Остале мање погрешке нека пошт. читаоци изволе сами поправити.

I

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** «Тежака», који *дугују* претплату из ранијих година, као и све **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно по штом (најбоље упутницом) шиљу Друштву другујуће суме, било да полажу управама Подружина друштвених (где ових има), које ће на том све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву другује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и код полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

II

Помажући чланови општине и остали пољопривредници, који би желили, да им Друштво набави *различно семење за пролетње сејање*, умољавају се, да још од сада Друштву до знања стављају: каког и колико од кога семена, као и у које време треба да им се набави.

Друштво ће се постарати, да свакога најтачније здравим и чистим семеном послужи; што се у толико боље може постићи, кад се наруџбине Друштву за времена још доставе.

Читаоцима „Тежака“ сврћамо особиту пажњу на оглас уважене трговине пољопривредних справа и машина г. *В. Стефановића* у Новом Саду, и од своје стране ју најтоплије препоручујемо. На захтевање, трговина шиље ценовнике бесплатно.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

НА

„ТЕЖАК“

С *овим* бројем почиње претплатна година «Тежакова». Умољавају се уписници који до сада нису послали претплату, да изволе ову Српском Пољопривредном Друштву што пре послати, и то: из унутрашњости Србије поштанском упутницом или претплаћивањем на пошти, а из Аустро-Угарске и других земаља у писму од вредности (Lettre de valeur). Претплаћивање на пошти можемо свакоме најпре да препоручимо, јер се тако и *најтачније* лист прима.

Цена је:

За Србију		*За Аустро-Угарску и друге земље*	
годишње . . .	8 динара	. . . . .	4 форинте
полугодишње . .	4 «	. . . . .	2 «
четврт године .	2 «	. . . . .	— «

Овај број шиље се и свима дојакошњим уписницима; који не жели даље лист држати, нека нам изволи број повратити, с назначењем: «одустаје од примања», па да се испод овога потпише.

Уредништво „Тежака“

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за одање ливене и ковање; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); браздаче; дрљаче разне; круначе разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се ел јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да многобројним поруџбинаа дају могућним да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упућивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

ПРЕТПЛАТНИ ПОЗИВ

НА

СТРУЧНИ ЛИСТ

„НОВИ ПЧЕЛАР“

ЛИСТ ЗА НАРОД И ШКОЛУ.

ИЗЛАЗИ У ВЕЛ. КИКИНДИ ОД ОВЕ ГОДИНЕ МИСЛИО ПО ЈЕДАНПУТ ПОД УРЕДНИШТВОМ Г. Е. КИРИЋ.

Цена је:

годишње . . . . . 2 форинте

полугодишње . . . . . 1 форинте

Највеће стовариште Пољопривредних Машина и Справа

В. СТЕФАНОВИЋА

у

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских, Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

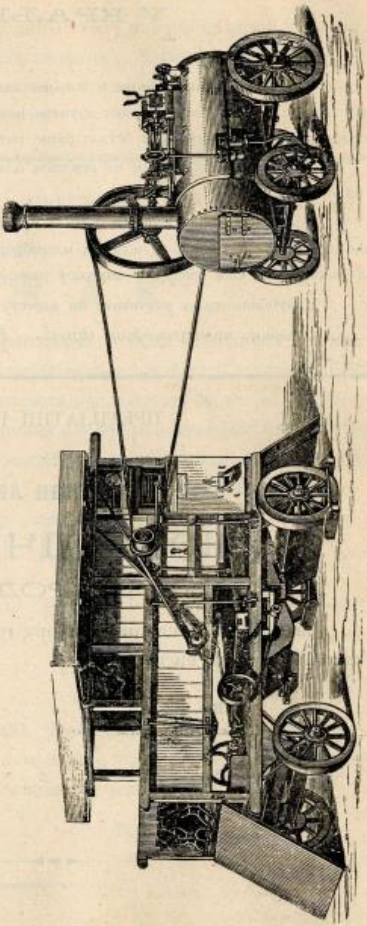

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 3 | ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ | *МАРТ 1884.*

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“

Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

АГРАРНО ЗАКОНОДАВСТВО И ПОЉСКА ПОЛИЦИЈА У СРБИЈИ

ПРИБИРА

Милутин М. Савић

Наши закони, наређења и уредбе, које се односе на пољску привреду и којима се регулише радња земљоделска, махом су из старијега доба и удешавани за извесне привредне односаје и извесно стање, које је разним утицајима поступно измењивано.

Та су наређења разбацана по зборницима почев од најстаријега времена, па скоро до најновијега.

Уз то ти закони и наређења, крпљена су од сваке руке, измењивана и допуњавана, и тиме тако замршена, да се не може лако сазнати, која од њих вреде, а која не, и којих се ваља придржавати.

А што је најглавније, у течају толиких година од кад се управо престало радити на тим законима у нас, може се рећи да су потпуно измењени привредни као и многи други односаји, те се добар део тих законих наређења може сматрати као жив анахронизам, или другим речма, основа тих закона не одговара више садашњим правим интересима привреде и привредника.

Поводом тим што су ти закони раштркани и многим допунама и изменама замршени, појављују се погрешке на две стране.

Прво греше привредници, који не знају границе својих права и дужности, друго грешке и власти, које не знају чиме и како ће грешке да предусретну и казне.

Погрешке, које отуда произлазе другачије су природе но друге које. Њима се омета привређивање целе земље и крњи опште благостање.

С тога би за пољопривреднике било врло корисно да се сва та наређења прикупе и у једну целину пречисте, те да сваки зна шта може и сме, а шта не треба и *не сме* чинити.

Овако прикупљена закона наређења најзгодније би се могла подвргнути свестраној оцени и критици, па разуме се и пречистити тако, да се на тој пречишћеној основи може извести пројект такога закона, који би у свему одговарао савременим потребама земаљске производње, коме би сви појединн делови и наређења стајала у органској и хармоничкој целини.

У тој цељи ми се кренусмо на посао, и са овом расправом желимо постићи ово:

1, прикупити све главније законе и наређења, да би се по њима поступати могло, докле су у сили и важности;

2, покушати да им неке мане и недостатке откријемо како би се што пре приступило изради бољих закона и како би се ови што лакше у живот извели.

Распоред материјала.

Да би се лакше прегледао прибрани материјал и боље очувала веза која постоји између њега, предходно ћемо поменути ово што следује:

I. Најглавнији закон, којим се регулише земљеделски рад у нас, то је тако звани: «Закон о потесима од 14. Априла 1866 године», са правилама о извршењу истога од 27. Априла исте године Е№ 991.

Но тај закон није самосталан ни потпун; него се у истоме и то у члану 8 позива и у сили одржава оно, што је о лопаши на општинским утринама пре 9 година уређено особитом уредбом. (Уредба од 29. Марта 1857 $\frac{\text{В№ 463}}{\text{С№ 407}}$ зборник X. стр. 26). А међутим ни ова уредба није самостална, но се њоме допуњују извесне тачке (2, 3, 9 и 14) још старије уредбе, којој сада има преко четрдесет година (од 23 марта 1840 $\frac{\text{КВ№ 221}}{\text{С№ 288}}$ збор. I. стр. 205). А и ова уредба наслања се на старију од 12. Септ. 1839 $\frac{\text{НВ№ 1159}}{\text{С№ 1595}}$ збор I. стр. 119) уредбу за општинске приходе.

II. После овога закона о потесима долази шумска уредба (од 4 апр. 1861 год. $\frac{\text{КВ№ 732}}{\text{СОВ№ 468}}$ збор. 14. стр. 59) која се додирује пољопривредних одношаја, и то особито у отсеку V и VI који се тиче сечења лисника, жировнице и попаше, а нарочито отсек VII о давању земље у истој оскудним људма[1]). У овоме отсеку регулише се то како ће се давати земља оскуднима и онима, који су се у задрузи намложили, те да са парчетом земље остане то становништво у реду пољопривредника, а да се општини не окрњи оно, што је преко потребно да у својој руци одржи, нарочито ради услуге трговини. Тим отсеком та „Уредба" постаје наставак прво поменутом закону, као основном, који уређује употребу земље, као оруђа за пољопривредне цељи.

III. Најзад има и трећи део законских одредба, који циља на то, да од привредника отклања оне неправилности од самовоље људи, њиховог користољубља, нехата за опште ствари. Тај део законских прописа налази се у нашем казненом закону, у одељку који се тиче општине особито потрице, који се назива пољска полиција.

Овде долазе нарочито ови параграфи поменутог закона; §§. 375, 376, 378, 380, 381, и 339.

Закон о потесима

од 14 Априла 1866 године (збор. XIX. стр. 46).

§ 1. У једној општини или селу може бити један или по потреби више потеса, заграђених или незаграђених.

§ 2. Заграђени потеси могу бити у томе случају, ако је где потес према селу или појединим обиталиштима људи, или главним путовима у таквом положају, да се без заграде не би могли плодови лако од штете сачувати, па би се већина општине или села на то заграђивање сагласила.

У противном случају држаће се потеси незаграђени.

§ 3. У потесима, било заграђеним или незаграђеним, могу бити ограђене и поједине земље, ако њихове ограде не би сметале пролазима постојећим, или у опште не би од штете биле другим земљама.

---

[1] Шумској уредби сљедовала је допуна § 58., зборн. 15 стр. 119. А иста уредба оснажила је још и сљедеће указе и в. решења; и то:

1, од 9 Окт. 1839 В№ 1542 (збор. I. стр. 127 о пуштању свиња у жир.)

2, од 24 Септ. 1846 В№ 1292 (зб. III. сТр. 138 о суваћењу трговачких коза).

3, од 3 Марта 1858 В№ 241 (збор. XI. стр. 52 о наплаћивању жировнице од нагонице).

§ 4. На заграде потеса и приватних земаља у потесу и ван истога не сме се никако трошити гора из општинских и општенародних шума, него ће се оне подизати, само ако место положења дозвољава шанцем, иначе трњем и живом оградом.

По доказаној потреби може среска полицајна власт општинама или селима, а министар финансије приватнима дозволити, да своје земље ограде и дрвеним материјалом из општинских или општенародних шума.

§. 5. Ограђивање потеса пада на терет свију оних, који имају у потесу своје земље, и то по количини тих земаља.

§ 6. За стоку сваког рода морају се држати чувари у местима, где су потеси одграђени, а и онда, кад се стока у потесе пушта, ако у овима има земаља, на које се никако или у оно доба стока пуштати не сме.

§. 7. Потеске дрвене ограде (врљике и прошће) које сада постоје, могу се, ако се села или општине на то сложе, одмах дићи. Но кад се ове ограде, а тако и поједине ограде и прегради приватних земаља у потесу или и ван потеса, не би дигле, па временом иструле или се иначе искваре и упропасте тако, да би се морале поновити новим врљикама или прошћем, овакво се ограђивање неће дозволити из општинских или општенародних шума, осим случаја у § 4-ом изложених.

§ 8. Они житељи, који већи део својих земаља у потесу под заградом држе, немају право на бесплатно уживање попаше у потесу.

О попаши на општинским утрињама важе определења уредбе од 29 Марта 1857 год. $\frac{\text{ВВр. 463.}}{\text{СВр. 407.}}$ (зборн. X. стр. 26).

§. 9. Да би се развитку земљоделија уклониле с пута и оне препреке, које долазе од распарчаности и растурености непокретних имаовина, и од помешаности разнородних земаља, власти ће, не само појединима и општинама на руку ићи, него ће и саветом настојавати, да господари таквих земаља, у колико је где могуће, међусобно или с општином учине, сходне измене, како би свагда што више зиратних земаља или што више земаља једног рода (виногради, њиве, ливада), или што више земаља једног господара дошло у један везан простор у општинском или сеоском атару и тим се доспело до целисходнијег поделења земаља.

§ 10. За предохрану усева и других плодова од могућих штета општинске власти, по заједничком договору, решиће, и свагда ће у напред на петнајест дана обзнанити, у које се потесе кад и од које стоке забрањују, како би житељи према томе знали, кад се

сејање и сађење ког плода почети може, а кад жетва или берба почети и довршити мора.

Но после Благовести, а према местној потреби и позном пролећу најдаље двадесет дана по Благовестима не сме се стока нигде у потесима држати. У винограде потеске не сме се стока ни у које време, ни свиње на ливаде у потесу никако пуштати.

§. 11. Стока, која се ухвати у штети, затвара ће се у обор општински и с њом ће се поступити по 13 тачци §§. 375 и 380 кривичног законика.

На стоку, која се у потесу ухвати и у обор затвори, наплаћивa ће се, поред накнаде штете, и у пољу општинске касе оборина, коју ће свака општина у напред одређивати, но која не може већа бити: на крупну стоку и на свиње од два гроша, на осталу ситнту стоку од 20 пара чаршиских, изузимајући у оба случаја одојчад.

Општине могу од оборине неки део или све свом пољаку уступити у име заслуге

§. 12. Министар финансије издаће упутства и прописаће правила за извршење овога закона.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

ЗНАЧАЈ РАСПОРЕДА ДРЖАВНИХ ПАСТУВА ЗА 1884[1] год.

Износећи и у «Тежаку»[2] распоред државних пастува за ову годину по пастувским станицама ради опасивања приватних кобила, мислимо да ће бити на свом меоту, ако о значају ове мере, коју држава чини у циљи усавршавања и унапређења домаће производње коња, проговоримо са читаоцима «Тежака» и пријатељима сточарства у Србији, неколико речи и изнесемо неколике напомене своје.

I

Уместно је да се, пре свега, запитамо: Зашто држава распоређује пастуве по земљи ради опасивања приватних кобила? Зашто она подноси толике жртве само око гајења коња? Зар гајење говеди у нашој земљи није тако исто важно и зар држава у томе погледу не би шта имала да поправља и да потпомаже? Зар је гајење и производња свиња тако савршена и тако већ развијена, да се може

[1]) Вид. 31 бр. Срп. Нов. од ове године.
[2]) Вид. Белешке ове свеске

оставити само бризи појединих људи? Зар се гајењу и производњи оваца у земљи нема шта приметити и зар му не треба ни у чему помагати? Зашто, дакле, поред свеколике важности ових врста домаће стоке и поред очевидне застајалости, ако не и очевидног опадања њиховог, држава потпомаже гајење и производњу само коња у Србији? Зашто је она, држећи се тога правца, основала завод државне ергеле, а не и заводе за неговање и производњу осталих врста домаће стоке, које тако исто као и коњи, чине јак извор народног богатства и народног благостања?

Да одговоримо, укратко, на ова питања.

Држава потпомаже производњу и гајење коња јаче но производњу и гајење осталих врста домаће стоке не с тога, што би оне биле мање важне, него зато, што производња и гајење коња захтева много капитала, много знања и умешности и много устаоштва и непрекидне смотрености тако, да се појединци људи једва могу *са коришћу* да баве производњом и гајењем коња. С тога су све напредније државе, имајући у виду народно-економну а и народно-политичку важност производње коња приступиле оснивању *државних ергела* те тим начином јаче утицале и јаче утичу на развој и усавршавање ове гране сточарства. То је узрок, што је и наша држава пре 30 година основала завод државне ергеле у Љубичеву и што, производећи и гајећи у њему изврсне сојеве коња, разашиље сваке године по известан број пастува ради опасивања приватних кобила. —

А да она полаже много и на производњу осталих врста домаће стоке, види се и по томе, што је, и ако у мањој мери, набављала и држала по неколико бољих крава и бикова у Љубичеву и Топчидеру, бољих оваца и овнова и пре неколико година а и прошле године министарство народне привреде набавило је и распоредило 6 свилоруних овнова[1] а намерно је да и за Топчидерску Економију набави неколико бољих крава и бикова.[2] И при ратарској школи има неколико грла свилоруних оваца и неколико бољих крава и бикова. И спремањем законских пројеката о оснивању *сточарских* завода држава је готова да потпомогне и олакша гајење свеколике домаће стоке, а што у томе погледу још нема стварних резултата, узрок је у приликама, у којима се креће наш народни живот у опште и наш привредни развој посебице.

II

Пастуви ови, као што то по природи саме ствари не може другче ни да буде, неће бити свакоме, тако да кажемо, под руком.

[1]) Види св. IX „Тежака“ стр. 216 од 1883

[2]) Види св. XI „Тежака“ стр. 756 од 1883

Многи ће морати своје кобиле да воде по више сати ако не и по читав дан до места, где су пастуви смештени. То ће им се чинити као дангуба у ово радно доба године, кад се свак живи жури да му послови с прва краја пођу као што ваља. То ће многе и да одбије те неће ни водити кобиле под државне пастуве. Наћиће онде у селу или општини каквог пастува, пустити га на кобилу, те и тај посао претарасити, или, што још чешће бива, неће ни водити бриге о томе где ће кобила наћи пастува и где ће се опасти. И ствар је, у главноме, свршена. До године ће се, пре овога доба, кобила ождребити онако исто, као што би се ождребила да је под државног пастува пуштана. Али је питање: какво ће бити ждребе? Да ли се, после 3—4 године неће видети, да ждребе није ништа друго до сушти «жугљан» као и онај сеоски пастув? Искуство је доказало а и факт је очигледан, да ће ту бити разлике и то разлике големе, тако големе, да је она и била узрок, зашто држава да сноси толике трошкове оснивајући државну ергелу, па издржавајући њене чиновнике и слуге па распоређујући оволики број пастува по земљи само зато, да да могућности и што веће олакшице свакоме држављану, да своју кобилу пусти под изврсног пастува и да се тако у земљи унапређује и усавршава ова важна грана домаће стоке. И кад је држава готова, да, имајући пред очима важност ове производње, троши толико и новца и времена, онда ће, нема сумње, и сваки домаћин бити готов да прегоре дан-два ода, да плати она два и по динара таксе и да потроши неколико динара на путу тамо и амо, само да производ његове кобиле буде као што треба, те да тако и *држава и сви њени држављани учине, да производња и гајење коња у Србији буде снажна полуга пољопривредног напретка у опште.*

III

И ако при руци немамо података, ипак, по уверењу оних, који нашу државну ергелу изближе познају, можемо овде напоменути, да се у Србији одгаја под државне пастуве по 3500—4000 кобила годишње и да број ових кобила расте и згодине у годину. Нема, дакле, сумње даће пољопривредници и сви они, који желе да се у Србији унапреди и усаврши производња коња, похитати да се и ове године користе приликом, коју им држава пружа овим распоредом пастува и да ће одводећи своје кобиле под државне пастуве, и сами допринети, *да Србија ускоро буде у положају, да својом властитом производњом коња може да подмирује своје како пољопривредне тако и остале државне потребе у опште.*

IV

О неговању суждребних кобила, о њиховој рани, употреби и свему осталом, што амо спада, наћиће наши произвођачи корисне поуке и напомене у досадашњим свескама «Тежака» а мићемо бити слободни да овде укажемо само на уводни чланак III св. «Тежака» стр. 136. за 1883 годину.

А. М. Секулић.

РИЉ И АШОВ

ЗНАЧАЈ РАДЊЕ С ОВИМ ОРУЂЕМ, И ПОУКА У ИЗБОРУ РУЧНОГ ОРУЂА

од

Милутина М. Савића

Баштенско биље нарочито повољно напредује и изобилно роди у такој земљи, која је дубоко прекопана, преривана и иначе добро уређена.

Да се земља дубоко прекопа, добро уситни и од корова темељно очисти ваља имати удесног оруђа за рад, којим се то може извршити и ваљано и без ненужног заморавања. А лако је појмити да се то не може учинити са мотиком, са којом се ми служимо при сваком баштенском раду у градини.

Често се чује реч од наших привредника: навикао сам се на мотику; и заиста, кад је радник на неко оруђе навикао, он се њиме лако, окретно и без големог заморавања служи, па тако је то и с мотиком. И ми видимо да се са мотиком наш земљерадник удесно и окретно служи при загртању, прашењу, одгртању, пуњењу колица земљом, истоваривању кола и у опште при сваком кретању земље и земљаних делова; и ако у другоме свету има за ту сваку радњу засебан алат, којим се она може најзгодније да изврши. Но осем тога, наш земљерадник с мотиком прекопава градину, гради леје, копа рупе за расађивање воћака, копа шапчеве, чисти јарке и т. д.; и ако је познато да се ови послови могу далеко лакше и боље урадити рилом или ашовом. Ово ће лако појмити и ома поверовати сваки, ко само погледа на ове слике, а да не рекнем ко једном види рад са ашовом или сам њиме поради у градини својој покрај куће.

Кад се погледа рад доброг ашова или риља, и уочи како је земља чисто и дубоко прекопана, лепо истрошена и превртута, у исто доба изравњена и изједначена и како је коров из корена ишчупан или растурено ђубре под земљу затрпано: онда ће свакоме

бити јасно да ни најзгоднија мотика не може тај посао тако да изради.

Кад год помислим на прекопавање градине мотиком, мени падне на памет да то упоредим са оним, што је сваки од нас гледао и чему се сваки насмејао, са заморавањем детета, коме се нож у руке не даје, а њему треба да залогај отсече, па то мора да уради кашиком. Разуме се да ће дете свој дробљен од хлеба или чега подобног пошто се доста намучи најпосле и прегњавити како му драго, но није тешко замислити и такав случај где се тим начином не може помоћи, но мора каку било бритвицу потражити. Тако исто може човек ножем ја другим сечивом да пресече дрво како; но зна сваки, да то није онако лако, ни брзо, ни чисто, као кад се потегне ћемерлија — тестера. «Без алата нема заната», тако вам је свуда, па тако и са обрађивањем градине.

У нас за риљ зна само Жупа, и њена најближа околина, која га употребљује обично само при рилању винограда. А ашов раширен је нешто мало крај Саве и Дунава. Дубље у унутрашњости још га и нема, или тек уредко и од скора; нити има наш земљерадник знања о томе како га ваља при куповини изабрати ни при поручбини оно захтевати што највише вреди.

Сад, кад на то помислимо да онде где нема риља ја ашова, не може бити у изобиљу кромпира ни цвекле ни другог поврћа ни зачинака; ни може земљерадник своју градину отребити од корова и траву љина, нити је равномерно пољубрити, ни са зимском влагом осигурати; онда по томе што је речено о раширењу риља и ашова можемо уједно знати: какве су нам у опште градине или баштоване, и како се наш тежачки свет снабдева поврћем и зачинцима.

Поступање при раду ашовом или рилом.

Риљ и ашов при раду не притискују се руком у земљу него ногом, и то се згази на горњу оивичену страну ашова, или на урезотону код риља, или на особиту пречагу, која се начини као стремен или узана бакрачлија све ово види се из слика 1 на стр. 138); па се тежином тела риљ или ашов у земљу притискује. На тај се начин комад земље отвесно (управно) отсече. За тим се горњи крај држаљице притисне к земљи, и онај комад, који је испред ашова управно отсечен, тиме се одломи са стране и одозго, и подигне у вис. На тај начин подигнута земља у вис, кретањем држаљице у руци избаци се са ашова и то горњим крајем на ниже. Овим поступком земља се преврне и истроши; а том приликом и коров, ако га има издвоји.

Поступање при раду са мотиком сасвим је другачије.

Свакоме је познато да радник мора мотику руком дизати у вис и замахивати при раду, па својом снагом (мишићном, ручном утеривати је у земљу. Чим је мотика тежа и снага јача којом се замахује и удара у земљу, тим ће она дубље продирати у земљу; даље познато је и то, да се онај комад, који се мотиком отсече, не преврне, и не истроши, но само повуче ближе к ногама земљерадниковим. За трошење и уситњавање тих грудава мора он понова замахивати и ушником ударати.

Слика 1.

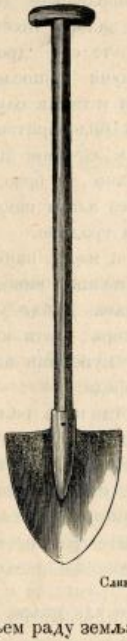

Слика 2.

Кад се рильем или ашовом ради, онда је најбоље да се почиње рад из једнога ћошка или кута, па земља прво прерильана и из прве линије извађена да се с колицима превуче на противну страну, па даље рильање настави у правцу попречном (дијагонално). При даљем раду земља ће се обарати у тај први јарак, и отуда ће сва земља бити превернута.

Има још једна разлика. Кад се ради рильем иди ашовом, онда земљерадник при раду иде натрашке па гази по земљи неурађеној; а кад ради мотиком онда иде унапред и гази по земљи урађеној. Зато се мора освртати и земљу за собом прекопавати на оним местима, где је пре тога стајао.

Кад се упореди рад рильа или ашова с радом мотике, онда излази сасвим јасно, да је с рильом или ашовом далеко лакше радити но мотиком; даље, да се рильом или ашовом земља отсеца обично у дубину од 25 сантиметара; а са мотиком и кад најбоље ради једва у пола те дубине; иначе кад мотика обично ради једва отсече комад између 8 и 10 сант. дубине. А кад је земља погодна и ашов у свему

добар, може се њиме земља још дубље прекопати. Осем тога земља се ашовом сасвим преврне, што мотиком не може да се учини; затим боље се истроши и потпуније измеша но што се то може ма на који начин иначе постићи.

Како се гради ашов и риљ.

Кад човек помисли на то, да се са риљем и ашовом ради како на земљи лакој, тако и на тешкој, и то како где, у цељи и приликама посве разноликим, то онда није чудо, што се ова оруђа не граде свуда поједнако. Шта више, то је сасвим умесно што се израђују разном облику, а не по једном калупу.

Ми ћемо овде наговестити само главније разлике у изради једног и другог оруђа.

Тако, обично се прави перо у ашова широко 15—25 сантим; високо 20—35 сант. Држалица се прави дугачка 70—80 сант. По томе тежина ашова укупно износи 1 — 2 — 2·5 кила. —

Као што се види из 1 и 2 слике ашова, перо и телуње, такође није подједнако. У једнога је ашова перо на дну зашиљено да лакше у земљу продире а на горњем крају оивичено да је удесније ногом притискивати. У другога ашова перо је четвртасто и није оивичено, но има обашка пречагу или стремен за притискивање. Са оваквим ашовом сва се земља подједнако издигне преврне и преради; а са првашњим пошто је шиљат, тако не бива, него остаје по нешто земље неотсечено између једног и другог ашова.

Шиљати је ашов удеснији за тежу а други за лакшу земљу. За земље сасвим тешке граде се ашови у виду виљушке; где перо и телуње није једноставно, него из три зуба као оно виле што се граде. Но ми нећемо даље о оваким ашовима говорити једно с тога, што мислимо, да на сасвим тешкој земљи не треба ашов никако ни употребљавати, друго што на такој земљи градинарско биље не успева; а друго биље не исплаћује рад ашовом, пошто је далеко скупљи но рад мотиком, плугом или ралицом.

Перо у ашова гради се са јаким телуњем, да се не вије, и то обично од доброг кованог гвожђа са ивицама челичним, или се прави све од челика.

Да би се држаље боље утврдило — да не кламита и да би се ојачало да се не ломи, изкљеби се телуње по средини а озго ушице изведу и искују из једног комада тако, да држаље у жљеб потпуно уиђе, те не смета кад се ашов у земљу гони, а међутим тако се укује за ушице, да никуд мрднући не може.

Да не би телуће тиме у јачини својој попустило но још чвршће било, граде понеки на том перу још по једно ребро са стране; и тако изгледа са жљебом по средини као три прста раскречена.

За држаље узима се суво дрва, буково, јасеново, па и јабуково. На то се гледа много да је дрво суво, како би било лако у руци а међутим чврсто да се не ломи. На горњем крају, прави се обла рукуница, да руке не жуљи.

Риљ се прави сав од дрвета, само му је доњи део од каљеног гвожђа или челика.

Гвоздени је део изжљебљен а дрвени тако удешен да се у томе жљебу може утврдити.

Риљ је због тога, што на њему мање има гвожђа далеко јевтинији; али нема сумње за тежу земљу мање је удесан но добар ашов, који кад је добро начињен пре исплати свој трошак, но ма које друго оруђе, којим земљу обрађујемо.

Кад се упореди ашов са рилем, онда се јасно види, да риљ пре подноси за земље трошне, пешковите и шљунковите особито тако зване „виноградске“; а ашов за теже „баштенске“ земље.

Замерке риљу и ашову

По томе судећи, како је до сад бивало, многи осем самог наслова неће ово што је довде писано ни прочитати. «Тежак» има злу судбини, јер се поуци коју он доноси увек с понеке стране замера. Тако, ради примера, ако описује поле компликованије и за рад заметније справе, рећиће се, не води рачуна о томе, како су скупе, како их нема ко да оправи кад се покваре и најзад како у нас нема великих имања као у другога света, те нам по томе и нису од потребе. Ако му падне на ум, као ово при богу сад, да донесе поуку о неугледном риљу и незнатном ашову, онда ће се тек насмешити по неко, и рећи — «чудна ми посла, нов уредник пише о риљу и ашову, зар неимаде ништа друго из напредног света да прикаже него наш «препотопски риљ и надничарски ашов».

На ове критичаре, дозволите ми да се не осврћем. Мени је до прекора других, озбиљнијих читаоца. Мени је много стало до оних, који ће, читајући ове ретке, овако помислити:

«Овде се говори топла реч о ашову. Ми смо људи инокосни и журни; а ашовом се мање уради но мотиком.

Осем тога наши главни усеви по градинама; лук, пасуљ, купус, паприка и не траже земљу тако дубоко риљану, као што се то ашовом ради. Но ти усеви траже нешто сасвим друго, прашење, плевљење и заливање; а у томе нам не може помоћи ашов.

Ашовом се земљерадник мање заморава, то је истина, али сви су земљорадници мученици на тежак рад навикнути. Отуда се земљорадник у нас и зове „Тежак". Док му снага дајани „превртаће земљу мотиком, кад она изда онда неће моћи ни ашовом ништа учинити.

И најзад ваљада има (а чује се да има много) и таких справа (плугова, ралица и т. д.) којима се тако исто дубоко може земља да обради, па да човек не ради грбином својом, но да упрегне брава каког. То би нама попре требало но ашов; та за бога сад се на све стране о томе говори, како је радна снага скупа и како се с тога свуда замењује снагом стоке, воде, ветра, пâре и т. д.

Ја одма морам оваким замеркама признати да су умесне. И то:

1, умесно је и сасвим је истинито да се рињом и ашовом не може прерињати у тешкој земљи више него 80 - 100 квадратних метара, а у лакшој 100—200 квадр. метара.[1])

Мотиком на против може да се прекопа 150—280 квадрат. метара, дакле двоином више; а разним плуговима може се преорати 2000—7000 квадр. мет. дакле 14 па и 40 пута више, но ашовом.

2. Поменути усеви не захтевају дубоко спремљену земљу; шта више према приликама т. ј. кад је доња земља мршавија, и кад се нема ђубрета, онда се не сме земља дубоко прекопавати и превртати.

3. Понајчувенији страни привредници[2]) рачунају да радња са ашовом стаје 4 пута скупље, а покатшто 6 и 8 до 10 пута скупље но рад с плугом.

Но ја, грешан, немам у томе друге одбране до ове:

1, Ти исти чувени привредници потврђују да је рад са ашовом претежнији и бољи, а доходак од усева на тако обрађеној земљи већи и сигурнији, но да је земља неколико пута преоравана, и ако ће бити по том десет пута дрљачом дрљана и ваљком ваљана.

Тим људма ваља у толико пре веровати, што кад они ово говоре и пишу без сумње су поређивали орање с бољим плуговима, но што их ми имамо, па опет похваљују радњу с ашовом.

2. Има и таких места и толишних градиница, да се ту не може справа са стоком употребити, а напротив рињом и ашовом могло би се урадити као рај.

3. Зар се не зна да у пределу, где се рињцем раде виногради, у нашој славној Жупи чокот „не може да остари?" Зар се тиме не потврђује да је чокот родији и дуговечнији, чим је земља дубљим

[1]) *G. Kraft*, Wüst.

[2]) *V. Papst*; *Büchner*, Spatencultur: *Sprengel* Urbarmachung и др.

риљањем боље припремљена? Зар се не зна да у пределу где нема риља ни ашова но се земља једном преоре, па садиљком проврти рупа, у коју се лоза углави, — да у том пределу лоза *седме године највећу бербу даје*; па од те године удари берба натраг, и чокот најдаље двајесте године свршава свој живот?

4. Зар се не зна да се са једнога ектара може набрати 100 метарских цената кромпира, а кад се земља како ваља прериља онда се може набрати преко 200 цената шта више до 250.

5. Зар се не зна да лук и паприка и купус и пасуљ и свако друго површе за које се вели да не тражи дубоко прекопану земљу сигурније успева, више рода и једријег рода даје кад се засеје *на оној земљи*, на којој је пре тога био кромпир, и која је ради кромпира ритом или ашовом прериљана била?

6. «Ми смо људи инокосни и журни». Тако се вели, но исто је тако умесно рећи, да нас има веома много новчано, земљом и иначе оскудних, па кад ваља и о такима бригу водити и њима саветом помагати, и кад се зна, да они не могу скупе плугове и друге направе набављати ни за њиву, толи за градину, онда зар поука о риљу и ашову није оправдана, умесна и суврсмена?

Усеве по њивама десет кује потрица и опржи суша; усеве у градини, нарочито прериљатој, лако је сачувати од потрице а од суше чува их риљ и ашов.

На завршетку да поменемо и то:

Не знам којим поводом ту пре кратког времена пронео се глас по даљним селима у округу смедеревском и пожаревачком да се даје земља у месту Липовици округа Б. онима који би без земље били и у то место ради населења дошли. Сви, који су у Београд ради тога потегли, да на надлежном месту разаберу о томе, и дозволу за населење затраже, говорили су, како са својом «глотом» не могу да се исхране, јер су врло оскудни са земљом, а садање њихове општине немају више утрине да би им могле одвојити онолико колико би им било потребно, осем тога, стижу сваки дан молбе оскудних људи, да им се од општинске утрине понешто земље одвоји одакле би могли живети.[1] А не мање стижу и о томе гласови, да се на млого страна земље општинске захватају и деле. — Све су ово, тако рећи, свакодневни догађаји у нас, и нису никаким ванредним узроком изазвани, но најобичније појаве; које се могу протумачити с једне стране тиме што нису правно осигуране баштине

[1] Таких молби поднето надлежном одељењу министарства народне привреде за 9 месеци 143 на броју.

наше и наших општина; а с друге стране тиме, што становништву које се намложава и досељава није пут прокрчен да се другим привредним гранама могу обраћати него су упућени на земљорадњу; а наша земљорадња, оваква каква је сада не може да забави то умложавање становништва док се не преобрази, на такој основи која већу интензивност дозвољава.

А питање, о томе преображавању које се овде силом намеће не можемо овде и овом приликом претресати но на другом месту.

Ово неби хтели ни с тога чинити, што ми не мислимо препоручивати риљ или ашов онде, где је до сад плуг радио.

Ми смо задовољни ако се риљ јаче рашири по виноградима ашов по градинима око наших кућа и по баштованама; а за мотику велимо, да треба да помаже и тамо и амо. За ту смо се цељ и потрудили, да на овоме месту и у ово доба ову поуку нашим привредницима понудимо; и риљ и ашов као амајлију препоручимо, да га имају онда кад год зажеле више земље, а не могну је добити. Ако се не може проширити њихова баштина, може се продубити, па и то није на одмет.

Поука при избору ручног оруђа.

Прво и најважније правило при избору ручног оруђа јесте: да се изабере оно којим се може посао извршити најбоље, најбрже и најлакше. А то с тога, што кад се посао изврши најбоље, онда се и цељ због које се предузимао *најпотпуније* постиже. Осем тога кад се тај посао уради најбрже и најлакше, онда ће се *уштедити* времена и снаге; и моћи предузети и други радови за претекшевреме и незаморену снагу. А *така уштеда времена и снаге то је права уштеда*; а не она, као што се обично схвата, где се нека ствар купи јевтино, ма да траје кратко и ради непотпуно.

Кад се с тога гледишта ствар оцењује, онда ваља при избору ашова као најзгоднијег ручног оруђа на то мотрити:

1. Да има телуће јако да се не вије, а перо од челика да буде оштро.

2. Да има држаље од сувог дрвета, да је лако;

3. Да је добро углављено у ушицама да се не кламита да је ужљебљено тако да не запире кад у земљу улази и да се не ломи на месту где је угављено; и да је тако усапљено са згодном рукуницом да руку не жуљи; и најпосле 4. да се не жали кад се плати за добар ашов *не један него четири* динара па и то, да се добро чисти после сваког рада да не хрђа и да се не квари но да траје четири пута дуже

од обичног простог ашова који се мора сваки час наоштрити, калити, углављивати, челичити и «белаисат». —

То што је речено за ашов вреди махом и за остало ручно оруђе. Ко нас послуша неће се кајати.

НЕГОВАЊЕ УСЕВА

од

К. Рамбоусека.

И ако је неоспорива истина, да узраст усева у првом реду зависи од утицаја природних сила, т. ј. топлоте светлости и влаге опет зато нужно је да и земљорадник у току узраста поклони усеву своју пажњу. Час је нужно чувати усев од животиња и ли биљних штеточина, час је нужно учинити што у корист његовог сигурнијег и бржег развића. Дрљача, ваљак и мотика то су врло важне справе са којима се биљкама при узрасту може помагати, и тако као што при гајењу стоке велимо, да је «чишћење полу храњење», тако и при гајењу биљака с правом можемо рећи да је «неговање биљака полу ђубрење».

Млади усев још при ницању изискује негу, и то онда, кад се због јаког пљуска на површини направи кора, због које младе биљчице не могу на површину да избију. На лаким земљама са успехом можемо раздробити ту кору дрљачом, али на земљама тежим већ је боље употребити лакши бодљави — зупчасти — ваљак, а по том земљу преваљати глатким ваљком.

По кат-што дешава се да површни део орнице набубри због јаког ђубрења и да се усев издигне за земљом на више. У оваквом случају биљчице имају врло слабу везу са земљом с тога жуте и готово гину. Треба их преваљати и тако их довести у јачу везу, како би по том могле бујније расти.

Што се тиче шкодљивих животиња, које нарочито шкоде младим биљчицама и тако чешће доводе у неизвесност целу жетву, треба запамтити, да земљорадник може усеву млого помоћи, ако га добро преваља, нарочито ако га преваља олучастим ваљком. —

Живот шкодљивих инсеката ујамчава ситна и растресита земља. Ако усев јако преваљамо ми не уништимо инсекте сасвим, али им бар забранимо тиме даље размножавање. Ваљање, о коме је овде реч, корисно је само за *пролетње усеве*; озиме усеве боље је неваљати, да се због честих киша неби земља окоревала.

Посао око неговања озимих усева мален је, пошто је снег озимим усевима најприроднije средство за заклон. Само онда кад нема снега, и кад земља преко дана одмрзне а увече се опет смрзне и кад, поред тога, дувају и јаки ветрови, онда је за усев велика штета. Против таквих недаћа, разуме се, земљорадник је слабомоћан.

Тек с пролећа нужно је да земљорадник узме на ум озими усев и да отклони многу штету која би се на његовом усеву развила. Често се дешава да снежна вода при отицању с пролећа застаје спречавана заоставшим снегом. Ту је нужно — нарочито кад је дневна и ноћна топлота врло променљива — уклањати гомиле снега и испуштати воду да брзо отиче, како не би на њиви смрзла и усеву нашкодила. То ће земљорадник најлакше извршити, ако поље обиђе и бар штапом, тамо амо снег разгрне. Често остане на њиви снега у повећим гомилама, особито на оним местима где сунце најмање допире, па се тај снег на површини следи и окоре. И тај снег треба разгрнути или разбацати тамо амо, како би добио ваздух мах да у земљу продре и забрани да усев промрзне.

Кад се у јесен рано посеје, доста пути се деси да се усев због кишовитог и топлог времена убокори и толико израсте, да се можемо бојати да ће се под снегом потпарити и иструлити. У оваквом случају треба за сувог времена и у време пустити овце да «запасу». Зато треба у време «запасти» усев, да би запашени листови пре снега могли обновити онај загрижени део.

Главну пажњу усевима треба поклонити с пролећа. Највише бива од земље, због мраза, отргнута раж, нарочито онда кад је ретка. Тако отргнуту раж треба преваљати и тиме жилице њезине довести у потребну везу са земљом како не би венула. То ваљање бива често потребно и за пшеницу, у место чега треба да следује дрљање, које се за раж никад употребити не сме.

Пшеницу би требало чешће дрљати. Дрљању је циљ да раздроби земљу која је се због снежне воде спекла и да ваздуху даде могућности да у земљу продре. Циљ му је, даље, да уклони коров и да пшеницу принуди да се боље убокори. Никад не треба дрљати мокру земљу, него треба за овај посао увек бирати суво време, и то никад пре прве половине месеца Маја, кад је престала свака бојазн од мразева. За дрљање треба употребити што је могуће тежу дрљачу (ховардову) како би зупци њезини дубоко у земљу упадали и кору боље разбили а земљу избраздали, чиме се земља уз поједине биљчице пригрне и у пола окопа.

Лака дрљача не упада тако у земљу, и зато скачући по површини пре ће усеву нашкодити него помоћи. После дрљања тешк-

ком дрљачом пшеница се брзо опорави, а биље здравију боју и претече сваку пшеницу која с *аролећа* није била дрљана.

Даље неговање пшенице је тако звано *„прижњеваље"*.[1])

Ово последње треба извршити кад је време топло али облачно а никад, кад је хладно и ведро. Тако исто нужно је да се усев не *„прижњева"* ниско те да се и стабло пресече, него више стабла, т. ј. треба отсећи само лишће. Хрђаво „прижњеваље" доноси много већу штету од користи, а по некад може да упропасти и цео беритет пшенице. Неки старији практичари још ни сад не верују у добру страну „прижњеваља", сравнујући „прижњеваље" са пуштањем крви код животиња. То је упоређење неоправдано и доказује непознаваље живота биља и животиња.

Напослетку нужно је усев очистити од корова, и тиме усеву прибавити више хране коју би иначе коров трошио на штету оног усева у коме је.

ПРЕВЕО Др.

ПОДАТЦИ О ПОСТОЈБИНИ И ПОРЕКЛУ НАШЕГ ВОЋА

(СВРШЕТАК)

6. Трешња (планинска). (Vogelkirschbaum. Prunus avium L.)

Ова воћка, појављује се увек као дрво, често снажног и високог пораста; од ње нам долазе све врсте трешања што се код нас гаје; а има је сада скоро по свима земљама у Јевроии, па почем се понајвише по шумама вија, то се мора сматрати као потпуно одомаћена. При свем томе изгледа да је и она са истока досељена почем старим Грцима у Теофрастово време није била позната, па се и сада само по планинама северне Грчке усамљена находи. Међутим *Кох* нашао је у понтиским планинама, у земљи Лаза у мешовитим шумама високим до и преко 1500 метара, и то у великој множини. Тако је исто нашао и у Кавказу и изворској области Риона. *Плинија* и други писци извештавају, да је трешњу донео *Лукул* по свршеном рату са *Митридатом* краљем понтиског царства,

[1]) За ову радњу употребљаван је до сад по гдешто израз: „скрињавање" кршење заламање, као и онај горе поменути „запасање" код дувана закидање цвета, као и код боба зову неки „шкопљење" код воћа има такође нешто налик на поступак код жита и странци то зову „пенсирање" кад се зелени ластари заломе, да би се ниже лежећи пупољци јаче развили. Сви ови изрази помињу се овде упоредно, и то из тог узрока, да би се најзгоднији могао одабрати, усвојити и одомаћити или што је још боље, да би се потсетили они који знају какав бољи израз из народа за то, но који до сад није изнет на јавност, — да би се изнео и у будуће употребљавао.

У.

и то из његове области, с тога се не може ни сумњати, да су планине кримске и западног Кавказа, заиста права домовина дивље трешње и да је се она из Италије северно и западно по осталој Јевроии раширила. Ово раширење, више је извршено тицама, што једу кошчицу него људма, јер у желудцу тичијем остану кошчице непромењене, па такве и изађу на поље. Тако се тумачи нахођење трешње посред шума, далеко од људских станова. И ако је и ова воћка првобитно само у понтиском царству ницала, опет се *не може она трешња по нашим шумама као подивљала сматрати*. Јер да су оне поникле из кошчица гајених трешања, то би се бар у плоду показивали прелазни облици између дивљих и гајених трешања. Међутим трешња не варира изузимљући што доноси плодове према месности на којој је воћка, час крупније, час ситније, више или мање слатке или нагрке. Ретко се кад нађе варијетет јасније боје, који је можда, бастард (смеша) између обичне трешње и белих хрскаваца. Иначе, *све трешње у Јевроии слажу се између себе*, а можда и с оним заиста дивљим у Криму и Кавказу. Првобитно воћка високих планина, навикнута је на умерену климу са *обилатом атмосверском влагом*; с тога успева боље по високим планинама но по равницама, а у топлим пределима никако или врло хрђаво. С тога је и нема н. пр. у топлим доњим регионима талијанског полуострва, у јужној Шпанији, док у планинама Сијера Невада и де Монкајо, на висини од 1000 до 2000 метара може да се нађе, кад више, кад мање. На север раширила се до немачког мора, а у источној Пруској и Курландији не може се наћи. У северонемачкој равници долази махом по луговима. Осем по шумама, находи се по свој средњој Јевроии, још и по пољу, по ивицама шума и потока. По високим планинама, где гајена трешња не успева, сади се дивља као воћка, но и тада остаје непромењена. Овако гајених дивљака, находи се по Бемервалду, где се јако раскрупна дрво и доноси обилато и то врло слатког плода.

7. *Вишња* (Prunus cerasus L.). Трешња се сада по Немачкој и Угарској тако одомаћила, да се мора сматрати као «дивља» међутим вишња се налази *само задивљала* и то по неким пределима. Тако се у Тиролу (Пустерталу и Трентину) находе вишње са нагрким плодом разне боје (затворено црвене до беле) што својим висећим гранама јако наличе на обичне. Ова дивљака произашла је из обичне вишње. Но није познато откуд произлази обична вишња, која се у многим сортама гаји, високо расте, шта више у неким крајевима, као чувена мараскино вишња у Далмацији и Аустриском приморју порасте у врло лепо високо дрво. Она је, мора бити, специфично различна од вишње са усправним и чврстим гранама, која више

џбунасто расте и изгледа као да је у малој Азији и Турској одомаћена. Бар још и сад се тамо дивља налази по планинама Македоније и битинског Олимпа. Остхајмска вишња изгледа да је само једна засебна врста, која увек као џбун ниска остаје и која се налази по обасјаним *џбунастим* камењарима но по своју прилици задивљала ничући из кошчице оне вишње са усправљеним гранама. Она се зове још и *шпанска вишња*. Но писац није тамо никаку дивљу ни подивљалу вишњу видео. Најзад нека је поменуто да се у Ердељу, Галицији и Мађарској, на кречном земљишту и обасјаним брежуљцима по виноградима и трњацима, често налази џбунаста вишњица, која се усамљено још и по другим пределима налази, но од које се плод не једе. Ово је Prunus chamaecerasus Jaqu., која се често као Шпанска узима и на исток до Сибира раширила.

Још и др. ниска вишњица налази се са пузећим деблом, и плодом колико грашак, који се такође не једе, а расте по пукотинама стена и кречним камењарима шпанским, у Сардинији, Далмацији, Грчкој, Кандији и Оријенту, то је: P· prostrata Labil.

8. Јесења шљива и трношљива. Јесења шљива мађарка, џепача. Prunus domestica L. или P. oeconomica Borkh. Налази се као што Кох наводи у Туркестану и јужном делу Алтајског брега, одакле је заједно са отуд дошавшим Мађарима најпре донета у Мађарску где сасвим повољно успева и плод редке доброте доноси. Сад је култура ове воћке раширена по своју Јевропи, осем Севера и Грчке. При свем том опет се она не налази, или врло ретко, задивљала, па и то близу сёла, где се шљива јако гаји, око плотова, покрај ограда и по ивицама шумским. У таким приликама обично је ниског пораста густо преплетених и трновитих грана. Плод јој је ситнији, но опет сладак. — Гајених шљива има врло много сорти, које се међу собом разликују плодом и то по величини, облику, боји и укусу, но изгледа као да произлазе од више разних врсти а не као што мишљаше Лине и други ботаничари од једне једине и то Pr. insititia L. трношљиве. Под овим именом подухватио је Лине све задивљале шљиве. Но још *Белштајн* обратио је пажњу на то, да у самој Тиринској и Франкској има 7 разних врста од P. insititia, за које је он држао, да свака за се самосталну врсту образује. У ужем смислу под трношљивом разуме се данас дивљака која се понајвише као џбун појављује, која пушта многи метиљ т. ј. коренове изданке и добија бодљикаве гране, нарочито кад је на каменитој земљи. Она има мањаве изданке и лишће на доњој страни мањаво, па скоро у исто доба са лишћем појављује се снежно бео цвет и то све по два цвета из једног пупољка излазе. Плод има

висећи дугуљат, модре боје са месом зеленкастим, врло сочним, које је под кожицом слатко, а према кошчици, с којом је тврдо срасло, кисело и опоро. *Кох* мисли да је трношљива што је јако раширена задивљала дамасценка. Трношљива раширена је осем севера на много страна и често се виђа по думацима, хумовима на којима каква џбуња има; а у Грчкој, Подолској, Волинији, јужној Русији и Криму још је у већој мери раширена. Ову дамасценку описао је *Боркхаузен* као сиријску шљиву (P. syriaca) и заиста она произлази из Сирије. Од ове шљиве као да произлази понајвећи део разних сорти, само не ренклод, коју је *Боркхаузен* назвао *P. italica*, с тога што се мисли да је најпре из Италије у Немачку дошла. Још није позната домовина и постанак ове културне врсте; а задивљала још није нигде нађена. —

Још ћемо напоменути један род P. cerasifera Ehrh. Ова као да произлази, по *Коху*, од P. divaricata Pall. једне џбунасте шљиве са замршеним гранама што дивља расте у Турској и северном Кавказу. Тако исто расту џбунасто и трњине P. spinosa L. које се разликују од трношљива, осем других знакова по томе, што се њине гране много пре покрију бело блештећим цвећем но што се лист развије.

Трњине расту покрај ограда, по ивицама шума, и брежуљцима обасјаним и каменитим и доносе плод ситан и опор који се једва може јести и то кад га јесења слана и мраз опали. С тога се и не рачуна у воће. Има их по свој Јевропи, особито су раширене на истоку до у Кавказ а на северу до Сибира.

9. Кајсија (Prunus armeniaca L). По томе, како се понаша ова воћка у нашој клими, може се закључити да је домовином из топле земље. И заиста изгледа да је кајсија дошла из Сирије, а не из Арменије, јер у клими ове земље неби могла успевати. Откуд јој је пак дошло име «Армениске шљиве» то нас се не тиче. Кајсија, као чедо топле климе могла је само у топлој и подивљати. С тога је не можемо задивљалу нигде наћи по средњој Јевропи, где је њена култура иначе у пољу могућна; шта више по јужној и југозападној Јевропи само се ретко задивљала виђа. Така је дивљака «шљива бријансонска» (P. Brigandiaca Vill.) у јужној Француској, која ситна остаје.

10. Бресква (Amygdalus persica L.)

11. Бадем (Amygd. communis L.)

О бресквi, за коју се мисли да је из Персије, важи оно исто што и о кајсији. У средњој Јевропи, не находи се нигде задивљала а и у јужној, ретко по џбуњу и оградама, но и тада остаје џбуната. Чешће се виђа, но само крај средземног мора, задивљао бадем и

то по виноградима, џбуновима и оградама, а близу места где су дуго пре тога гајени.

Тако н. пр. дивљи бадем находи се у јужној Шпанији, у пространим равницама Квадалквивира, као ниже дрво орећих лиснатих шума и овде подаље од људских станова и насеобина. Ово с тога што туда по тој опустелој и ненастањеној равници, као што се зна, за време арапске владавине беху стотина цветућих варошн но које су пропале и ишчезле по изгњању Мавра. У пределима где се бадем у велико гаји (као н. пр. у јужној Португалији, на Балеарима, у Валенцији и Каталонији) вића се и задивљао бадем покрај плотова. Шта више и у региону планинском докле је култура бадемова могућна, показује се овде онде по Шпанији по које дрво задивљалог бадема. Тако проф. Др. Вилком налазио га је на јужном обронку Сијера Неваде и надморској висини од 1300 метара и више. Задивљали бадем, показује нам се, колико је то проф. Вилком дознао као трн у нас што се гранања и пораста тиче, но с лишћем и цветом као и код питомог. Плод је мањи, округлији, са зрном тврдољуском и бадемом скоро увек горким. По најновијим испитиваљима, сматра се Сирија, и особито Антиливан за домовину бадемову.

12. Нар, Гранат-јабука (Punica granatum. L.). Ова лепа воћка која се због црвеног цвета често као украс гаји, а по јужној Јевроии свуда ради плода подиже, изгледа да је из Сирије још у давнашња времена на запад пресељена. И находи се по приморју средиземном нарочито по низијама топлим, задивљала; и сасвим је обична по думацима и шумама јужне Француске и обалама пиринејског полуострва. Овај задивљали нар, низак је и са оштрим гранама а ситним лишћем; и изгледа да ретко плода донесе, ма да сваке године цвета.

13. Смоква (Ficus carica S). Још пре, но нар, изгледа да је се смоква из своје првобитне домовине, на запад раширила. Домовина изгледа да јој је Месопотамија, свакојако предња Азија. Отуда је се преко земаља средиземног мора као културна биљка раширила. Она је као што се мисли понајпре у Јевроии одомаћена воћка, но разуме се по себи остала је само у топлијем дёлу Јевроие. Где је, можда. столећама гајена, ту се и задивљала находи и близу станова људских а и удаљено од ових, по неприступним местима. Ова задивљала смоква изгледа врло слична са оном од које је се питома развила но ове можда више и нема. А задивљала разликује се од питоме не само малим као лешњик и опорим плодом, но и порастом и обликом свог лишћа. Лишће јој је у уске пантљике подељено; и остаје ниским џбупом. Украј зида и уз кречну стену, у чијој се пукотини радо насељава приљуби се стаблом уза стену и образује

природни шпалир. Овако се находи дивља смоква на многим местима јужне Шпаније и Балеара, где се мора сматрати, као сасвим домаће дрво.

Проф. Др. Вилком.
Слободно превео М. М. С.

НА ЛИВАДИ У ПРОЛЕЋЕ

У опште се мисли, да биљкама ливадским, пошто се саме засејавају и расту, није потребно никакве неге. До душе не у такој мери, као усевима на њиви, али ипак неке неге треба. Јер откуда је то, да сенокос после неколико година почне давати много тање и лошији откос, тако да добивено сено не плаћа ни трошкове око сређивања, а ни стока га тако радо не једе? — Ни од чега другог, него што је ливада напуштена искључиво бризи природе, а природа опет није за то, да само човеку угађа. Место корисних и слатких трава или заузме коров, као: штаваљ, подбел, кадуља, маслачак, боце, љутићи аптовина итд. или наседне маховина и лишаји, те се корисне биљке ореде.

Ти и многи други, узроци су, што нам принос са ливада очада, што нам је сено лошије и што од ливада у опште не можемо имати онакве користи, као што би требало да имамо. А то све не би било, кад би смо мало више рада уложили и на ливадама, другим речима, кад се сав наш рад на ливадама не би састојао само у *прибирању плода*.....

У овом листу било је доста пута прилика да се чита о томе шта спада у обделавање ливада и каквим срествима могу се слабе, лоше, суве или подводне ливаде да поправе. Па и «календари» које «срп. пољопривредно друштво» издаје за пољопривреднике, донели су прошле као ове године[1]) о овоме згодне поуке.

Од свију радова, које је нужно извршити, те да се подржи, поправи, по могућству и увелича принос са ливада, највећи део пада *у пролеће*. Радови *у пролеће*, може се рећи, и најважнији су, најодсудији, јер иду на то, да се биљкама ливадским или приправи земља за ново бујно развијање, или да се шкодљиви утицаји, који ливадске биљке у порасту могу да помету, отклоне.

Први посао на ливадама у *пролеће* могао би бити: *разгртање кртичњака и мравињака*. Сваки је приметио, да онде, где ових гоми-

[1]) Календар за 1883 год. на стр. 66, а за 1884 на стр. 48.

лица има, оне године не расте трава; а осем тога, нарочито кад се убусене, сметају и кошењу. И с тога, нек је свакоме прва брига, да рано с пролећа с лопатом или мотиком зађе по ливади, па да ове гомиле растури и разбаца. То ваља и касније чинити, кад год се на ливади примете. —

Ако ли је ових много, онда нам добру услугу може да укаже тако звано; *ливадско ренде*. То је справа налик нашој трновој брани има с преда (по ширини бране) једну шину, која је оштра, а задатак јој је да гомилице и хумке по ливадама преруби. Тежином бране а и помоћу од зади углављених грана земља се по ливади растури. — Ливадско ренде вуче један коњ; и ако се њиме један пут два пут ливада пређе, са свим ће се поравнати.

И *ровине од свиња* могу се у неколико поравнати овом справом; а ако не могу потпуно, онда је нужно то мотиком довршити. Овакве ровине, као год и које вода начини, кад се нису затрпавале и поравњавале, више пута су биле узрок, те су се по ливади направиле млаке, где се вода дуго задржавала и осем тако званих киселих трава (сите, шевара и т. д.) није ништа расло. —

Ако су се и зими које где начиниле овакве *млаке*, или се зна још отпре, да се на погдекојим местма оће вода да задржава, ваља сад с пролећа ископати јарак или плугом повући подубљу бразду у правцу, у коме би могла вода да отиче. Јарак ваља да има довољно пада и да се проведе најкраћим путем, како се неби у томе губило много травне површине. Боље је увек било, кад се јарак ашовом ископао, па једна страна да му се утврди бусеном а друга осталом земљом. Претекне ли што земље, може да се употреби за испуњаваље удубина, неравни по ливади; или да се изнесе на један крај ливаде, па да се употреби при прављењу тако званог «сложеног или ливадског ђубрета» (компоста).

На ливадама, на којима су због *подводности* ископани јаркови и шанчеви за одводњене треба ове прочистити, поправити и утврдити. Блато из њих нека се носи такође у крај ливаде за приправљање компоста.

За овим би било на реду, да *суве стабљике* по ливадама скрешемо, косом или мотиком. Том приликом можемо и биљке, које се сматрају као коров ливадски, а неке су и шкодљиве по здравље стоке да ископамо, па ове као и скресане суве стабљике, да снесемо у крај ливаде на место *на ком ћемо да правимо* компост. — Ово ископавање некорисних и шкодљивих биљака може и доцније да буде, управо и најбоље је пред саму цветњу биљака јер се тада боље распознавају.

Видети *шибљак* и *трње* посред ливадâ увек је знак недовољне пажње, коју пољопривредник обраћа ливадама. Они нису ништа друго до скривалишта зечевима, мишевима и другим штеточинама, *које одатле нападају* плодове рада пољопривредниковог. С тога ако овај посао није преко зиме извршен, кад му је и било време, треба све ово будаком повадити и у крај однети. То исто важи и за пањеве и камење, што на жалост, такође *није реткост* видети по нашим ливадама.

Неопходно нужни посао на ливадама у пролеће јесте: *дрљање* Дрљање је за ливадске биљке то исто, што и орање и окопавање на њиви. Земља се, ма и површно, истроши, те се тиме приправи, да избоји из корена биљака могу лакше терати, као и да у њој може семе ливадских биљака сигурније да клија. И ваздуху се отвори слободнији пут да у земљу продире, те да ју оплођава. Дрљањем се и маховина скида, те се биљке ослобођавају овог свог смртоносног угњетача. —

Дејство дрљања у толико ће бити повољније, и потпуније у колико се за то удесниja дрљача употреби. Зато, за тај посао ваља узети што тежу дрљачу са оштрим зупцима.

Њоме ливаду ваља прећи и уздуж и попреко, тако да нигде не остане земља не предрљана. Овај се посао извршује баш кад ливадске биљке *почну* оживљавати.

После дрљања *гола места* по ливади треба подсејати семењем различних трава и другог корисног ливадског рашћа. Ово семење може сваки сам да збере преко лета, ако један комад ливаде, где је трава честа бујна и склопљена из разноврсних биљака, остави непокошен, па кад семе у ових биљака сазре да се пажљиво пожњу, семе омлати и на удесном — промајном месту до сејања причува. У место овога може да се остави по један комадић до сваког таког празног места на ливади непокошен, па ће се од њега то празно место засејати. У осталом, трговине које продају семење, праве по различним упутствима тако зване мешавине од ливадскх биљака што се такође може набавити за засејавање. У крајњем случају могу се та празна места подсејати трињама од сена. — —

Узмимо, да се с једног ектара добије које сена, које отаве 20 *нових товара*. У овој количини има 28·4 кг. азота и 103·0 кг. пепела у коме опет има 26·4 кг. калија, 17·2 кг. креча, 6·6 кг. магнезе, 8·2 кг. фосфорне киселине, 4·8 кг. сумпорне и 27·3 кг. кремичне (силицијумске) киселине. Сви ови састојци, који су уједно и најважније хранљиве материје за ливадско биље, црпе се из готовине земљине, па дизањем сена *све се више умањавају*. Ако је ливада у

таквом положају, да је река или какав поток поплавља; или ако се налази на подножју какве кôсе, те се на њу сноси муљ па онда и ако је удесна за наводњавање, онда се поменуте материје ливадској земљи могу да врађају, те тако и родност може да се одржи на једнакој висини, шта више може и да се увелича. Ако од свега овог нема ништа, ливада осиромаши и принос јој почне опадати. —

Ту је једина помоћ још: *ђубрење*. Ђубре за ливаде има скоро исто такву важност као и за њиве; у толико само мање, што се ђубрење, на ливадама може да замени горњим пословима.

Питање је: какво ђубре ваља за ливаде? — Може се рећи: Свако. И то је баш од велике важности. Но у опште узевши, за ливаде је најподесније ђубре, које брзо дејствује и које се може боље да разреди по ливади. Тако, ако би се употребило сточно шталско ђубре, боље је за ливаде оно, које је са свим сатрулело, «згорело.» Шталско ђубре могу да употребљују за ливаде планинци, који мање гаје друге усеве; другачије, оно на њивама даје много веће користи. Но у највише прилика сматра се сложено ђубре (компост) као изврсно и најподесније ђубре за ливаде. Приправљ се од различних отпадака и сметлишта из куће, дворишта, житница, улица; па онда и муља, блата, лишћа, пепела, чађи, рушевине, креча и свега оног што се на буњиште баца, као и неког дела шталског ђубрета, људских изметина и земље. Нарочито близу вароши може да се за ово ђубре добави довољно материјала.

Ливаде се могу пођубравати и *торењем*, — премештањем торова по ливади; за тим ђубре се и пепелом; чађом (самом за се), и пиштевином.

Најбоље је време за изнашање ђубрета на ливаду: јесен и зима; међу тим трошне и течне врсти ђубрета могу се растурати по ливади и у пролеће, а пиштевином шта више може се и у лето ђубрити. Где је на ливаду изнешено, с јесени или у зиму, мање трошно ђубре, онда да би се грудвице од овог ђубрета растроиле и да би се ђубре у опште боље разредило, треба сада с *пролећа* ливаду предрљати. А ако се ђубри сад с пролећа — са трошним и течним ђубретом — онда то ваља чинити после дрљања, о коме је напред било речи; па после ђубрења, ваља прећи трновом браном или ваљком један пут по нађубреној ливади.

Пепео, који јако помаже развијање *детелина* и *граорица* а и маовину уништава, ваља рабацивати по тихом времену, најбоље с вечери и то кад киша попрскава; а никада не треба то чинити по сунцу и на дуготрајној суши. Ако се не подеси време од Благовести

до Ђурђева-дана за овај посао, онда ваља то учинити после косидбе. По 1. ектару потребно је око 20 џакова пепела.

И негашени креч се употребљује и као ђубре а и за уништење маовине и растварање биљних остатака, који су се задржали у трулењу. Но да може да дејствује у последњој цељи, нужно је да се ливада претходно исуши.

Пиштевина употребљује се разблажена с водом, изузимајући у зиму, кад може и без воде да се на снег полива. Пиштевина се на ливаде износи у бурадма, па се њоме ливада кантама полива; или се за чеп бурета утврди пошире црево од каучука или дебелог пртеног платна, а на другом крају овог црева утврди се решетка, те кад се буре вози по ливади, један човек увати за крај црева близу решетке и, нијајући десно лево, полива ливаду....

На крају овог прегледа најважнијих рађова на ливади у ово доба године, не можемо а да неспоменемо још једну околност, која много доприноси те се наше ливаде много сатиру; то је: *касно забрањивање* паше на ливадама. Не треба се обмањивати тиме, да и једна врста стоке може какве користи нанети ливадама, кад се с пролећа на ове пушта. Напротив нека је сваки уверен, да то испуштање стоке с пролећа и касно забрањивање у многом погледу шкоди ливадама нарочито кад наступи оживљавање биљака *које*, повређене у овом добу *заостану* у развијању, што доцније има утицаја не само на време косидбе, тј. да ова касније наступи, него и на мањи принос. Зато, чим изиђемо на први посао на ливади, одмах забрањујмо даље лутање стоке по њој.[1])

Т.

ОРЕЗИВАЊЕ ВИНОГРАДА

При орезивању многоме се намећу ова два питања: зашто се виноград орезује и да ли се мора орезивти. Ово питање да ли се мора орезивати, разрешава сваки тиме, што га из године у годину у одређено време орезује. А оно прво питане: Зашто се орезује теже је разрешити, но и на њега ће моћи сваки брзо и јасног одговра добити само ако је имао прилику да види какав упарложен виноград. Шта бива кад се виноград напусти и не орезује? Он се после неколико година упарложи, чокоће подивља, т. ј. почне се

[1]) Ово је § 10. Закона о потесима забрањено. Види први чланак ове свеске, као и следећи „шта се ту нас ради с пролећа, а нарочито у Марту". У.

полагано враћати у оно стање, у коме га је човек пре толико векова затекао и из којега је само марљив рад његов довео до овога савршенства којим се данас виноделье поноси. Сувише је јасно да виноград у таквом стању губи право на то име, као год што је јасно да ће газда пре од њега имати штете но користи.

Орезиванье је најважнији рад сваком винограду. Од орезиванья зависи колико ће и каквог рода бити; од тога зависи хоће ли род бити подједнак на свом чокоњу; од њега зависи живот и дугвечност као и још многе друге појаве. Што год се орезиванье правилније извршује у толико ћемо веће користи имати од винограда а толико мање изаћи на видик штетне последице које се не могу избећи кад резање није правилно извршено.

Да би се орезиванье могло правилно изнршити; нужно је да се помишља на много што-шта још пре орезиванья што ће ка бољем извршењу његовом допринети. Тако нужно је да сваки буде на често са питањем: *кад, сучим* и *како* да тај посао уради.

Да почнемо најпре с тим питањем: кад се маже и *кад треба* резидбу почети и извршити.

Орезиванье може бити, с погледом на време, у три маха: *с јесени, у пролеће* и још доцније *кад чокоће олистари*, и изданци достигну дужину од 20—30 сантиметара. Које ћемо време изабрати за резидбу зависи највише од климатских прилика појединих виноделских крајева, зависи од тога да ли се и уколико треба бојати од мразева који у главном и јесу највећа препрека да се свуда не може и несме резидба да врши у свако горенаведено време. Што год је који виноделски предео ближе југу, утолико више може да буде слободнији избор времена за резидбу, и обратно.

Тако, док се н. п. у Италији може резати још с јесени одма после бербе и резидба продужити све док чокоње не потера; дотле је резање нпр. у Немачкој ограничено на неколико пролећних недељâ. Тај краћи или дужи рок резања, има великог утицаја на начин одгајиванья лозе; где је тај рок краћи, тамо су и ти начини одгајиванья простији највише с тога да би се резидба што пре извршивала и да се не би са њом задоцњавало.

Да видимо добре и хрђаве стране та три начина орезиванья с погледом на време; као и то који је од њих за наше прилике најбољи.

а.) *Јесење орезиванье.* Добра страна овога орезиванья та је, што после бербе има доста времена да се овај посао како ваља изврши а и по саму лозу било би боље јер би се ране засушиле до пролећа

те чокоће не би «сузило». Али како родно дрво (једногодишњи здравењи ластари) мрзне увек прво на врху то би на случај жестоких мразева измрзла готово сва окца на орезаним кондирима или луковима, и у том би случају род за ту годину сасма пропао. Осим тога код јесењег орезивања имамо се увек бојати да ће и кад не би било мраза млоги орезани чокот бити повређен и оштећен особито код ниских начина одгајивања и то било притиском снега или стоком. Ово јесење орезивање и онде где се може употребити с неком извесном коришћу треба предузимати само у оним положајима који су мање изложени мразевима и са оним сортама, које ни иначе нису бујне те би им пролетње орезивање осетније штете узроковало.

б. *Пролетње орезивање.* Због тога што су климатске прилике у већине виноградских земаља такве, да све морају водити рачуна о зими и мразу, ово пролетње орезивање најраспрострањеније је. И овде се прави нека мала разлика јер се резидба дели у ону сасвим рану и у резидбу која се мало доцније с пролећа врши. Најглавнија мана пролетњег орезивања је та, што је време за исто, као што напред рекосмо сувише кратко.

Али при свем том ако се и то кратко време паметно употреби биће свакоме могуће да резидбу за времена сврши. Главно правило при пролетњем орезивању: *што год се раније ореже, биће више и снажнијег дрвета; што доцније, биће више рода.* Према томе добро је дошло сваком разумном газди да направи паметан распоред кад који виноград да ореже. Тако ће он прво орезати онај или оне винограде који су још млади, који још нису стали на род и код којих треба чокоће да јача. Иза тих винограда орезаће оне у којих је чокоће ма којим узроком, заостало, ослабило. Најпосле ће орезати све остале винограде који се у пуној снази налазе.

На случај да је пред резидбу било мразева и да су чокоће оштетили у том случају ваља причекаги с резидбом како би се лакше могло видети која су окца и у колико повређена.

в. *Орезивање у зелено.* Овако се зове она резидба која се предузима тек онда, кад чокоће оластари и кад изданци достигну висину од 20—30 сантиметара. Овом се начину приписује та добра страна што се код њега лакше разазнаје који су пупољци способни за живот, а који не, те се с тога да рачунати на већу плодност чокоћа. Осим тога код ове резидбе престаје опасности од мраза скоро сасвим, јер се доказало да су млади зелени изданци према мразу јако издржљиви. Најпосле кад се резидба у ово време врши, чокоће не сузи никако.

Све ово ишло би у прилог овој тако званој резидби «у зелено» кад се с друге стране не би знало да тај начин резања чокот тако *ослаби*, да би скоро свакогодишње ђубрење било нужно, ако би се хтело да виноград остане у својој обичној — нормалној снази. Друга једна мана овога резања је та што се правилно и обично — усвојено орезивање не дâ готово никако извршити јер свакоме је познато да су млади изданци у овоме времену тако крти да се под најслабијим притиском ломе.

Из свега овог излази, да је за нас најштетније ово позно орезивање и да с тога ваља према изложеним приликама бирати она прва два начина. У већини прилика изгледа и за нас понајкорисније *пролетње орезивање*. Кад се има на уму оно, што је о њему напред казано, моћиће се увек без каквих великих тешкоћа и сметњи извршивати.

II Алат за резидбу. Од алата за орезавање чокота имамо: *косир*, *секирицу*, *маказе* и *тестерицу*.

Косир је најраспрострањенији алат којим се у нас резачи при орезивању служе. Облик његов свакоме је врло добро познат. То је појачи нож коме је горњи врх савијен тако да изгледа као какав мали срп. Косир је до пре 40—50 година био у свима земљама где се лоза гаји такође једино оруђе којим се резање вршило, али његове неке мане гониле су људе да потраже какав бољи алат којим би се резало и они су то зајиста у *маказама* нашли. Данас се, можда још само код нас и наших суседа косиром реже. Паметнији виноградари тражили су начина да се час пре опросте косира поглавито због ових његових мана. Косиром орезаном чокоту, ако косир није поле био оштар, покидано је по неколико жилица и сав је чокот потресен, — косиром се чокот «омаја»; даље, на лози косиром осечена површина врло је велика, она није округла као кад се маказама лоза пресече, него је дугуљаста, а дугуљаста мора бити с тога, што је пресек кос и што је само тако могуће косиром резати. Зна се да ће чокат у толико више сузити у колико има више пресека — рана и у колико су оне веће. Покрај тих мана косир има још и ту што се њиме не може млоги ластар који је другим закључен да осече, него се само насече а остали се посао свршава ломљењем. Понајглавнији разлог зашто косир треба одбацити лежи у томе што је рад са њим, поред тога што је неправилан и хрђав још и врло *спор* бар кад га са маказама упоредимо.

Секирица је допуни алат нашем резачу. Оно што не може косир да учини, то се свршава секирицом. Да секирици при резању нема ни толико места колико косиру то ће сваки искуснији резач

признати само кад помисли на ону истину која се тако често повторава: да се секирицом много пута од чокота отсеца и уништава баш оно, што је требало да остане.

Маказе. Сав напреднији виноградски свет усвојио је маказе као најбоље оруђе за орезивање винограда. Добре стране маказâ ове су: површина њиховог реза је *округла* т. ј. онолика колики је пречник лозе која је пресечена; дакле рана њиним резом начињена, у пола је мања од оне, која се косиром направи; са њима се могу осећи и најсакривенији делови чокота и најпосле, рад са њима није ни у пола тако заморан као са косиром а најмање је још један пут бржи од рада са косиром. Тако док један радник косиром ореже 1000 чокота, орезаће други ма и невештији, у том истом винограду 2000 и више чокота.

Све што је овде казано, важи само за *добре* маказе. Како добре маказе нису од једном као такве постале, него су се непрестано усавршавале, то је сасвим појмљиво да се и данас у неким крајевима налазе савршеније у другим опет мање савршене маказе.

Да би сваки при куповни могао да учини добар избор, нужно је да зна какве треба да су добре маказе.

Маказе су две састављене двокраке полуге. Код сваке од њих, један је крак ручка а краћи сечица.

Код добрих маказа морају бити ови делови: сечице, ручке, перо (федер) и затворач.

Да би рад са маказама био што лакши и што мање заморан треба да су сечице према ручкама сразмерно дугачке. Ручке морају имати управо ону дужину да при отварању, оне (ручке) остану припијене уз руку, а да се сечице отворе толико, да се њима може да обухвати понајдебљи ластар. Најбољи размер је онај, кад ручке имају дужину од 14 а сечице 6 сантиметара. Дуже ручкe недозвољавају и јако отежавају рад једном руком, а дуже сечице чине рад заморнијим.

Облик сечица има јаког утицаја на лакоћу рада. Из сл. 1 и 2. то ће се најбоље видети. При резању сечице горња и доња праве по један лук, који се у средини пресека сутичу и ту сачињавају један угао, а б в (сл. 2). Што је год тај угао *мањи* у толико ће маказе *теже* сећи, што год је већи, у толико лакше. У првом случају не може се маказама постићи никакав већи притисак а дрво које хоћемо да пресечемо изклизи напоље непресечено. То се најбоље да видети кад би са обичним маказама правили такву пробу. Најбољи облик горњег сечива приказан је у слици 1. Доња сечица повијена је према горњој. Она је обично кљунастог облика

много уже од горње а дебља. Најбоље су маказе оне код којих је и доња сечица широка и танка као горња. Већином француске маказе имају такве сечице док су немачке и аустријске са по једном кљунастом сечицом.

Даље треба пазити и на то, како се сеч це поклапају кад су затворене. Најбоље је кад је кљуната, доња сечица са половином своје ширине покривена горњом (сл. 3 б).

Хоће ли маказе сећи лакше или теже зависи и од тога где се налази чивијца којом су обе полуге спојене. Ако се она налази ближе ручкама оне ће теже сећи, (сл. 4 а) ако је ближе сечицама, рад ће бити много лакши (сл 4 б).

И сам облик ручки може до некле да смета или помаже раду. У прво време, док виногр. маказе нису имале између полуга (ручки) пёрце (федер) оне су наличиле на данашње терзијске или кројачке (сл. 5 а) То је морало бити с тога, што је рука морала и да сече, да затвара маказе, и да их отвара. Доцније су они прстенови отпали јер су непотребни и задржали су се, у колико је нама познато само код т. зв. «Кремских маказа», и то само с једне стране. Најбоље је кад су ручке према руци тако савијене и широке да уз њу приону како треба, и да при раду ни једним својим делом не граде на длану жуљеве. У том погледу најбоље су ручке у немачких маказа. (Сл. 3 б).

Кад не би између обе полуге била уметута перца (федери) то би се рука заморавала и тиме, што би морала и да отвара маказе. Перца су сад намештена између дужих кракова тако да отварање бива помоћу њих. сами од себе. И тих перади има од неколико врсти најбоље је и најпростије змијасто (шпирално) перце од жуте жице, јер се оно, на случај да се поквари, сломије, да без икаквог већег трошка заменути другим (сл. 5 б). Јачина перца треба да буде само толика да после резања одма у руци рашири ручке. Је ли перце сувише јако, рука се безкорисно заморава јер има да поред притиска у сечицама савлађује и сувишан притисак пера.

После рада, да маказе неби остале раширене и да би их могли лакше носити, треба да на доњем крају ручки имају или какву кончицу, узицу или кукицу којом се спаја једна ручка с другом. Најбољи и најпространији је затворач узица (сл. 5 в).

Кад се при куповини маказа пази на све ово овде речено, нема сумње да ће се доћи до алата који ће потпуно да одговори циљи рад које је узет.

Од стране оних који се још косиром служе приговара се да маказе никад не режу тако чисто као косир, него да оне *гњече*.

Пре десетак година, док маказе нису усавршене овако као што су данас н пр. француске, заиста су оне прилично гњечиле лозу, али то није био никакав основан разлог да се маказе баш и такве, не усвоје, јер свако зна да ће се оно парче дрвета, које се налази изнад најгорњег окца, осушити и собом штитити најближе окце; дакле да нема никакве штете што ће се лоза мало нагњечити. Више права имаћаху воћари да се жале, јер њихов рез одиста мора да је чист ненагњечен. То је дало повода да се измисле маказе које неће ни мало да гњече, па и то је постигнуто. Код таквих маказа горње сечиво при притискивању на ниже, дакле при затварању, повлачи се према руци тако, да је начин резања њима сасвим сличан резању ножа. Али како су такве маказе сложеније и много скупље,

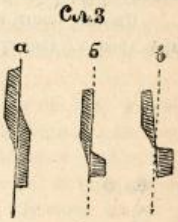

а међутим и *садање* маказе потпуно одговарају потреби, то није нужно ни паметно, кад се посао и једним и другим даје свршити како ваља, узимати скупље на место јевтиније и простије заменьивати сложенијим.

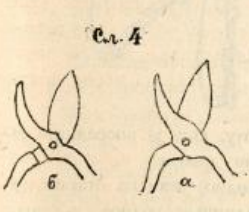

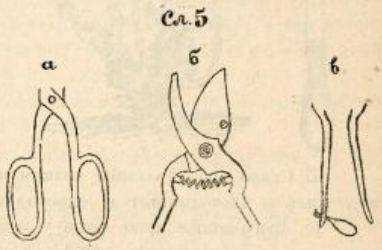

Ко хоће да му је виноград орезан добро и брзо, тај нека косир замени добрим маказама.

Тестерица је допуна маказама, као што је секирица косиру. Има много случајева где на старом дрвету треба отсећи какво подебље парче, па се то маказама не може да учини. У таквом слу-

чају треба да је резачу при руци тестерица. Како је код рада око лозе нужно да се с тестерицом може да допре свуда где и с маказама, то се за срезивање чокота не може да употреби воћарска тестера, него таква која је скоро као она коју дрводеље употребљују и која је престављена у слици 6. Сап јој је врло згодан за држање у руци а платно довољно дебело а уско. Да се при резању платно не би савијало, окренути су зупци у противном правцу од оних у обичних тестера тако, да она сече онда кад је к себи повлачимо.

III. Сад кад знамо *кад* и с *чим* треба да орезујемо да видимо још и *како треба* то да радимо.

Сваки који је ма кад резао, морао је приметити на сваком чокоту неколико разни делова, који се по своме изгледу, облику и положају један од другог разликују.

Сваки чокот који је у пуној снази, мора да има ове делове: Старо дрво а, дволетње б и једнолетње дрво в. (Сл. 7).

Сл.6

Сл.7

Сл.8

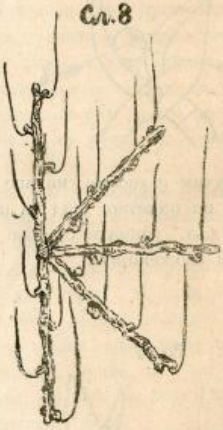

а. Старо дрво је *основа* сваком чокоту. Оно је посредник између жила̂ и двогодишњег и једногодишњег дрвета.

б. Двогодишње дрво стоји у непосредној вези са старим дрветом, оно је опет ћуприја између једногодишњег родног, и старог дрвета. По правилу *само онај ластар може да донесе род, који је постао из ока — пупољка на двогодишњем дрвету.*

в. Једногодишње је дрво ластар, који је преко лета носио на себи лишће и род и који треба идућег резања да буде оно, што је прошлога пута њему било оно дрво, одакле се је он развио.

г. Није правило, али врло често бива да из старог дрвета непосредно избије ластар који је обично бесплодан и кога зовемо «штури» ластар (сл. 7 г). Ово би био четврти део чокота, на који при орезивању ваља обратити пажњу.

Дугим пробањем, давно је се увидело, да како старо, тако и једногодишње дрво можемо орезивати како хоћемо, можемо им давати разну дужину, различан положај и облик па опет да чокот остане чокот и да даје род. Ту особину лозе употребили су људи, па су опет разним пробањем изнашли за сваки виноделски крај понајудеснији начин одгајивања лозе; начин такав, који природи саме лозе, земљишту, положају и клими тога краја најбоље одговара. Тим поводом постао је велики број разних начина одгајивања. Све разлике код тих разних начина своде се, као што смо горе напоменули, с једне стране на разлике у дужини, положају и облику старог дрвета, и с друге стране на разлике у дужини положају и облику једногодњег родног дрвета.

По *дужини* старо дрво може да буде врло кратко, као што је н. пр. код нас у неким местима да се глава, (гиља, крља) скоро у земљи налази, може да буде дуже као код начина одгајивања на шпалире а може да буде и 1, 2, 5, 10 и више метара дугачко као што то видимо код лоза на чардаклијама. Дужина старог дрвета зависи поглавито од климе. Док је оно на северу готово пола у земљи; дотле се у јужним земљама обавија око високих дрвета.

И по *положају* може старо дрво да има утицаја на разне начине одгајивана. Кад оно има најмање 40—50 сантиметара дужине, онда оно може бити водоравно положено, или уздигнуто, право на више, или опружено косо под углом од 45°; а кад је још дуже, онда и под углом 45° испод водоравнице и право на ниже (Слика 8).

Најпосле по *облику* може старо дрво да буде, право, савијено у лук, змијасто савијено и т. д.

Једногодишње родно дрво може да буде разне дужине, с једним, два, 3, 5 а и више окаца.

По *положају* може и оно као и старо дрво да иде право у висину, под углом од 45°, водоравно, и т. д. (Сл. 9 а, б, в.

Једногодишњем родном дрвету може се као и старом дати различан облик; тако оставља се право, (кондири), или савија као гудало (лук), или савије сасвим у круг.

Из овога се види, да се на овај начин може извести врло велики број најразличнијих начина одгајивања, или како је сваком

одгајивању полазна тачка орезивање, то можемо казати најразличнијих начина орезивања.

Орезивање, формирање младих винограда. Најважније питање које треба решити при формирању, при давању извесног облика чокоћу при извођењу истог (чокоћа) у један известан начин одгајивања, који оно доцније треба да задржи, без сумње је то: кад треба почети с формирањем? Млоги веле да се то може чинити у трећој најдаље четвртој години, међутим ту неће старост сада бити толико меродавна, колико стање у ком се младо чокоће налази. Ако се предузме тај посао раније но што би то по спољном изгледу чокоћа и његовој снази требало, онда се може тиме врло лако цео сад тако ослабити да ће требати да га поново чак до доле скратимо, те да тек идуће године формирање ако буде могуће, предузмемо. С тога мотрећи на снагу чокоћа, можемо слободно предузети формирање тек онда, кад понајвећи део чокоћа има по два ластара — једногодишња изданка, који се и дужином и дебљином могу мерити са изданцима онога чокоћа, које се у пуној снази налази.

Сл. 9

По томе нећемо одма у првој години старо дрво остављати до оне висине ни кракове у оној дужини коју желимо да добијемо, него ћемо то учинити у два пут.

Ако захтева наш начин одгајивања који смо усвојили, да се старо дрво на извесној висини подели у два крака у леви и десни, то ћемо прве године скратити једногодишње дрво само до оне висине,

одакле хоћемо да се кракови почну делити. На тај начин добићемо идуће године из два окца на врху два ластара и од њих ћемо добити кракове.

Да видимо како ћемо млад виноград увести у најобичније начине одгајивања, који су и код нас најраспрострањенији.

Орезивање у главу. Ово је најпростији начин орезивања и одгајивања и он не тражи никакве вештине. Непрестаним, свакогодишним разањем на слепо окце или највише на једно здраво, глава (крља) постаје сваке године све дебља и округлија.

Орезивање на кракове. У првој години орсзаћемо ластар на кондир од 2, 3 или још више окаца, т. ј. до висине на којој желимо да нам старо дрво остане, (сл. 10 а) и пустимо да се из најгорња два окца развију ластари, које идуће године орежемо опет на два окца (б). Преко лета избију из тих окаца ластари које трећег пролећа орежемо до висине коју желимо да нам краци имају. (в.) Сваке идуће године треба онај ластар који је најближи старом дрвету орезати према прилици на 2—3 окца.

Сл. 10

Код овог начина орезивања, као и код свију који су овоме слични, треба пазити да су поједини краци чокота подједнако један од другог удаљени; јер само на тај начин биће мање или више подједнако изложени сунчаним зрацима (сл. 11 а) тј. да не буде грожње на једном краку сасвим у сенци а на другом и сувише сунчаним зрацима и промаји изложено. (сл. 11 б).

Одгајивање кракова с луцима. Начин који ћемо да опишемо употребљује се највише за шпалире на жици. Прве године орезаћемо на ластару најближем земљи два окца из који се преко лета образују снажни ластари које идућег резања употребљујемо за кракове.

Ми ћемо их скратити до прве жице и под углом од прилике од 45° један лево други десно за исту (жицу) привезати. Они ће тога лета бујно расти и донети рода. По своме положају највећма ће се развити ластари најгорњих окаца. Идућег орезивања ми ћемо их употребити за луке а све остале ластаре осећи сасвим до старог (двогодишњег) дрвета тако, да оно остане чисто, те да могне подједнако дебљати (Сл. 12). Кад је лоза бујна, и кад то прилике допуштају, можемо одма те исте године, кад два јака ластара добијемо од њих начинити кракове лукове. У том случају уклонићемо на доњем делу ластара сва окца до оне висине одакле треба да ластар добије краке (старо дрво).

Сл. 11.

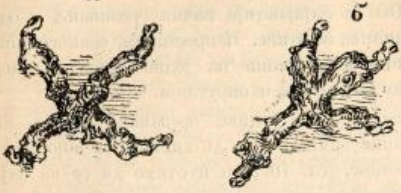

Сл. 12

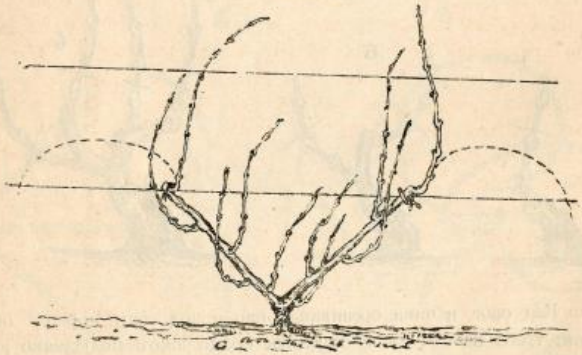

Кад тај исти начин хоћемо да употребимо у већој висини, т. на два ката, онда поступамо овако: (сл. 13) Прве године орежемо ластар до доње жице. Преко лета из свију окаца развију се ластари и то све јачи што ближе врху.

Највиши је ластар и најјачи. Идуће резидбе најгорњи ластар ваља орезати до друге жице, а два испод њега на кратке кондире тако да својим крајевима допру до жице. Преко лета у горњем делу

добијемо оно исто, што смо прошлога пута у доњем делу имали: т. ј. снажне ластаре које ћемо идући пут орезати као што смо оне доле.

Сл. 13

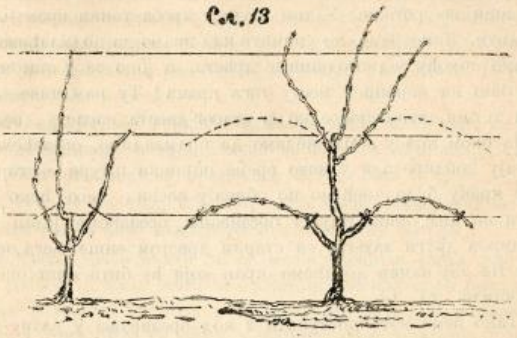

Далеко би нас одвело кад би овде хтели редом да говоримо како ће млад чокот да се уведе у овај или онај начин одгајивања. Из овога што смо до сад казали, као и из онога што ћемо још о резу казати, моћиће сваки лако погодити шта му у појединим случајевима при разним начинима орезивања ваља чинити.

IV Сад да видимо како ћемо радити при орезивању *готових винограда* — у којима је чокоће већ у пуној снази, са већ *одређеним начином орезивања*.

Главна брига треба да нам буде да гледамо на једнакост чокоћа т. ј. *да сваки чокот мање више једнако орезујемо*, да се већ на први поглед може казати: у овом је винограду тај и тај начин орезивања а не да сваки чокот представља нешто друго тако, да ни највештији виноградар не би могао погодити који је начин у таквом винограду усвојен. Неједнако орезивање вуче за собом многостручну штету; тако н. пр. док је онај део винограда или оно чокоће које је као што треба орезивано још потпуно здраво, дотле је неправилно орезано већ сасвим малаксало, на много места угине чокоће сасвим, род је у неједнако орезаном винограду различан и по количини и по каквоћи: сâмо орезивање много је теже и заметније у виноградима неједнако орезиваним и т. д.

Да би нам чокоће остало у резу једнако, треба особито на родно дрво да пазимо.

И код најправилнијег орезивања, свакогодишњом резидбом, постаје старо дрво са неколико сантиметара дуже. Што год је го-

дишњи прираштај старог дрвета краћи, то ће дуже година моћи чокот остати од прилике на истој висини. Али има случаја где је поред правилнога резања, један крак чокота, или цео чокот постао млого виши но остали. У том случају треба такав крак или чокот подмлађити. Како ћемо то учинити кад знамо да подмлађивање може бити само помоћу једногодишњег дрвета, а ово се у таком случају налази баш на највишем месту тога крака? Ту нам чине *«штури»* ластари тј. они, што непосредно из старог дрвета израсту, велику услугу. На оном краку који желимо да подмладимо, орезаћемо на горњем крају кондире али у исто време најнижи штури ластар, ако га на томе краку буде, нећемо по обичају осећи, него ћемо и њега оставити на два окца. Идућег орезивања орезаћемо један од њих на кондир а други заједно са старим дрветом више њега осећићемо сасвим. На тај начин добићемо крак који ће бити опет оне висине као и остали. (сл. 14

Тако ћемо исто поступати и код орезивања у главу кад она дугогодишњим орезивањем одебља јако, онда ћемо најдоњи штури

Сл. 14

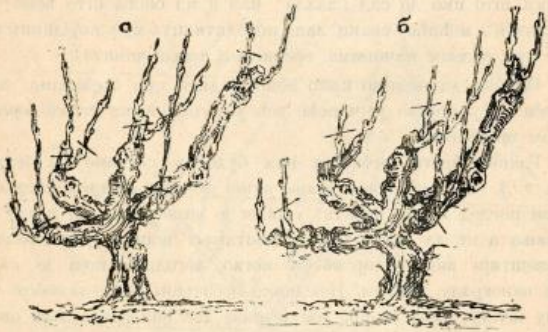

ластар скратит на два окца, остале штуре отсећи сасвим а обичне орезати као увек. Идуће године доњи ластар који је из штурог избио употребићемо за образовање нове главе, а све остало отсећи.

На случај да се на старом дрвету не налази на згодном месту штур ластар, то ћемо га морати вештачки изазвати па тек идућег реза за подмлађивање употребити. Познато је да штури ластари највише или још боље да кажемо готово увек избијају онда кад је старо дрво косо положено или под оштрим углом савијено. Ако се може

гледаћемо да старо дрво савијемо на оном месту на ком желимо да добијемо штури ластар. Ако је то потешко или не могуће, онда ће мо га насигурно изазвати тиме што ћемо на оном месту где желимо да избије, направити врхом од ножа један убод. Тим убодом повређено је испод коре ткање те ће с тога придолазак сока на том месту бити млого јачи, и на тај ће се начин измамити развијање жељеног ластара.

Старо дрво треба сваког орезивања чистити. Никако не треба допустити да на њему остају делови који су се исушили. Само на тај начин биће рез чист, и орезивање ићиће лако и брзо.

На дужину положај и начин како ћемо једногодишње родно дрво орезати треба исто тако обратити што већу пажњу.

Пре свега треба знати да се може у опште узети као правило: *да родност стоји у свези са дужином једногодишњег дрвета.* Што је оно *дуже* у толико ће *више рода* донети и обратно. То налази свога објашњења у томе, што су окца у толико мање развијена у колико су ближе старом дрвету. Али то није увек тако него се ту ваља управљати према сорти, јер их има и код којих су окца, не гледајући на њихово место, скоро подједнако развијена. Дужина једногодишњег дрвета зависиће, поред осталога, *поглавито од сорте, од природе* дотичне лозе.

На кратком једногодишњем дрвету — на кратким кондирима гроздови ће се увек боље развит но на дужем.

Каквоћа гроздова зависиће и од тога у каквом се положају једногодишње дрво налази. Она ће бити у толико боља у колико су гроздови ближе земљи и обратно. Тако ће код орезивања у главу, каквоћа бити скоро подједнака, док ће код лука бити на разним местима различна.

Као што смо већ казали, родно је дрво само онај једногодишњи ластар, који се на двогодишњем налази. То важно правило треба да нам је увек пред очима.

Да неби старо дрво расло јако у висину, орезиваћемо за кондире или кругове или лукове оне ластаре, оно једногодишње дрво које је избило из окца што је најближе старом дрвету; а остале ластаре заједно са двогодишњим дрветом сасвим ћемо отсећи. (сл. 15 Да би за тај посао добили јак, снажан ластар, то ће мо све употребити, што ће моћи допринети да се оснажи тај ластар који се развије из најближег окца до старог дрвета. Ово се најбоље постиже тиме кад се при намештању кондира (разуме се само по дужег) лука или круга том окцу да такав положај да мора к њему придолазити што више сока.

Кад се орезује на лук или круг или подуже кондире, често се дешава да поред све пажње ластар из првог окца остане прилично слабији. Али и у том случају мићемо такав ако нема јачега до њега орезати, пошто је искуством доказано, да једногодишње дрво може бити родно и ако није бог зна како јако.

V. *На шта треба пазити пре него што приступимо орезивању, и за време орезивања?* а. *Какав је начин одгајивања.* Ако је виноград правилно орезиван, ако се налази у пуној снази, ако је правилним орезивањем одржан, очуван карактер усвојеног начина орезивања, онда је врло лако такав виноград орезати. Главна је брига у том случају та, да се виноград и тога пута ореже онако као до тад. Али ако је виноград, који хоћемо да орезујемо, неправилним орезивањем доведен у стање да се не зна који је начин орезивања по њега карактеристичан; то треба пре свега решити то питање и усвојити један начин који ће се, с погледом на остале прилике, најлакше остварити. Ако је виноград млад онда ће се разгледати какав је начин орезивања за исти отпочет и у колико је извршен, како би се могло извршити оно што је започето.

б. У каквој је снази виноград. Снагу винограда познаћемо најбоље по једногодишњем дрвету, по његовој висини, дебљини и броју ластара. По јачини у коме је чокоће видећемо да ли те године треба у опште краће или дуже орезивати, ради ластара или рода. У дужем или краћем орезивању имамо средство, помоћу кога можемо само ако га мудро употребимо виноград да одржавамо у приближно под једнакој снаги. Не смемо заборавити ни на то, да ли је прошле године виноград добро или рђаво родио и шта је томе био узрок, јер се и по том начин резидбе управља.

в. Старост винограда. Од доба старости у којој се виноград налази зависи такође начин орезивања. Ако је виноград још млад, ако је тек почео да рађа, не сме се на дугачке кондире орезивати, То исто не смемо чинити ни са виногродом сасвим старим осим у том случају кад намеравамо да на том месту нов сад подижемо.

г. Где су чести пролетњи мразеви ваља дуже резнике остављати, како би се, на случај да не буде мраза, бар у неколико накрмили за штету од прошле године.

Ово су били случаји који су се више мање тицали винограда као једне *целине*, а сад да видимо на што још имамо да пазимо код *појединог* чокота при орезивању.

а. *Какво је старо дрво у чокота.* Пре но што почнемо сећи резнике, треба да видимо да на старом дрвету нема шта да се поправи, да ли н. пр. није време да се глава, гица, подмлади или да није који крак постао већ сувише висок, па би њега ваљало обновити; ако би то нужно било, онда видети да ли има на згодном месту какав штури ластар па га зато употребити, а ако нема, онда га вештачким, показаним начином изазвати; даље видети н. пр. код одгајивања помоћу кракова, да ли су они добро размештени, да нису неки један другом сувише близу а неки опет сувише далеко ако је то, онда гледати како то да се најзгодније измени, и т. д.

б. Да ли у најближој околини чокота који орезујемо, нема какав изумрли чокот или већ празно иесто, које би потапањем попунили.

в. *Како да орезујемо једногодишње, родно дрво.* Као год што смо морали водити рачуна о томе у каквом се стању, цео виноград налази, тако исто морамо да пазимо и на то какве је снаге сваки појединн чокот. Ако је он потпуно снажан, то ћемо га орезати онако како је лањске године био орезан. Ако су му ластари слаби и ако их има мање на броју то ћемо у том случају морати *краће* да орежемо како би се идуће године чокот могао опоравити.

Код орезивања на лукове и кругове имаћемо то исто на уму. Је ли на таквом чокоту једногодишње дрво слабо, нећемо га ни резати на лук или круг него кратко, на два, три окца, како би му дали прилике да се те године оснажи, а идуће гвдине орезаћемо га опет на уобичајен начин.

Сваки појединн рез, треба да буде, по свему досад казаном, извршен и увек с помишљајем на главно правило: *да резник треба што ближе да буде старом дрвету.*

Са оволико мислили смо да је било нужно, да, пред овогодишњу резидбу, посаветујемо и упутимо наше виноградаре. Напослетку да још напоменемо *ко треба да орезује винограде*? Казали смо, а и свако зна, да је резидба *најважнији и најтежи посао у свом* виноградарству. Од тога, да ли је виноград добро или рђаво орезан, не зависи само род те године; него невешта рука и нехат могу да покваре виноград да ће се једва после неколико година моћи у ред довести Колико је ту штете, неће бити тешко оценити. С тога ћемо за орезивање винограда употребити само, *добре, веште и поуздане* раднике. Нека нико не зажали за неколико динара што ће их дати *бољем раденику*, нека само помисли на могућност да му тих неколико уштеђених динара могу из касе извући још много пута потолико.

Колико ваља пазити на то да само добри, вешти радници резидбу врше, толико исто је нужно, да гледамо да нам *једни и исти* раденици кроз више година орезују. То је нужно с тога што онај раденик који је прошле и претпрошле године резао, познаје тако рећи сваки чокот. Он води рачуна о томе кад и како ваља који чокот подмладити, па у том смислу и ради. Дође ли какав нов раденик, он ма да је вешт, неће моћи увек да погоди шта је његов претходник овим или оним резом хтео, зашто је негде оставио дрво дуже, негде краће и т. д.

На завршетку овог чланка да кажемо, да од тога како који буде сматрао *резидбу* за *мање* или *више важну поглавито* зависи како ће његов *целокупан* рад у винограду бити награђен.

Лукић

ШТА СЕ РАДИ У МАРТУ

Пролеће је, све је оживело новим духом, — у дому и пољу све се ужурбало спремајући се за наступајуће пољске послове. Први знаци пролећа огледају се у цветању: гладушă, љубичице, красуљакă, дрена, леске јавора и јововине. „Виси-баба“ се већ у велико расцветала и са својим белим, отобољеним цветом примамљује мимопролазеће да сврате, да је узберу и њоме зе заките.

Концем овог месеца долазе нам у гости роде, чворци косови шљуке итд. Играју се веверице и лисице. Вране и дрозгови легу јаја а дивље пловке и гуске одлазе горе на север.

Овога месеца већ почиње озбиљно време пољскоме раду, када је у једно и највећи јек сточног рада, јер ваља извозити ђубре на њиве и заоравати га одмах да се са земљом измеша. Где су добра уједињена и близу села ту је лакше тај рад извршивати, а богме где је имање раскомадано и раштркано, тамо се треба пожурити, јер још сто које какви други послова чекају, који не трпе одлагања. Сад коње и волове ваља боље ранити и надгледати.

Кад се укажу лепи дани, треба краве чешће из стаја изводити на чист ваздух и сувом сену или слами додавати по мало зелене траве, ако је буде имало док се зеленој трави постепено не привикну, јер им напрасна мена шкоди и јавља се тако звани „надун“, од кога често животно и угине, ако се раније не учине нужне предохране.

Прасад за приплод ваља одвајати. Овце на суве пашњаке истеривати и чувати их од влажних барљивих места. А сву стоку у опште не треба истеривати на поље, ако је ладно и магловито, докле год сунце маглу не растера.

Како се у овом месецу извози ђубре на њиве то га не треба у гомилама остављати него је нужно да се одмах плитко заоре, иначе губи много од своје снаге почем изветре баш они делови, који су земљи, односно биљу најнужнији. Само онда може се кад је јака зима и велики мразеви оставити у гомилама незорато.

Дешава се да је по неке године овај месец кишовит па и према томе земља сасвим мокра, па с тога мотрити, да стока преко њива за то време не прелази, докле је год земља толико мокра да се за ноге вата и лепта, јер после тако улоптану земљу тешко да ће и најбоља дрљача, при сушном времену издробити.

На њивама се оре за овас, јечам, јару пшеницу и раж, а при крају месеца и за детелину, кромпире и шећерну репу. Озиме усеве дрљачом прећи да се горњи слој скорели површно раздроби, поради лакшег ницања, ако усев већ дотле није никао, или поради утамањивања корова и спречавања да усев много не буја.

Преоравање земље за лан и конопљу, а и угарење јесењих усева не треба сметати с ума, да се у згодно време изврши.

Ако је њива подводна ваља гледати те је са копањем отворених јарчића одводнити, исушити.

По околностима пада у овај месец највеће сејање.

Овас већ ваља овога месеца сејати, ако прошлог месеца није засејан.

Раније посејан овас много је издашнији. Овас је задовољан на свакој земљи где се баци, ал зато опет не треба га пренебрегнути, јер он исплаћује свако боље обрађивање земље. Исто тако ваља и јечам овога месеца посејати.

Летњу раж и јарицу ваља такође овога месеца сејати.

Ако дува јак ветар (као што то и бива у овом месецу) а мора се сејати то ако је икако могуће ваља сејати мањином јер ће се равномерније посејати а и уштедиће се више семена.

Кад се буде сејало ваља пазити да семе дође у одмерену дубину тј. нити да је плитко ни дубоко засејано, односно заорано, да се не би дуже времена у клијању задржало. Ситнија семена, као од мака, репице детелине, ситне проје, мувара итп. треба само земљи добро прилубити, тј. посејати, повлачити или поваљати; она не смеју никад дубље од 1—2 сантиметра у земљи лежати, а средње пак семење као од пшенице, раж, јечма, овса, грашорке, елде, вике, лана, конопље и т. д. смеју и 2—5 сантиметара лежати у земљи.[1])

Врбе, тополе, јагњеде и *јабланове* умножавати шибљикама ако су напупиле ал још дотле, докле нису лист развиле морају се тако дубоко у земљу закопати, да више окаца у земљу дођу како ће и више жила бити, јер свако окце под земљом жилу, а над земљом гранчицу рађа.

У врту: ако се прошла два месеца ништа није могло радити а оно сад чим време допусти ваља копати, и ако је нужно ђубрити а време ће сваком баштовану показати да ли да овога месеца сеје или не.

Чим пак време допусти, може се овога месеца сејати: бели и црни лук, семе од мркава, цвекли, карфиола, а влашац већ се и расађује. Роткве се такође овога месеца сеју а семе од паприка већ треба да је у топлој леји засејано да се расађује, чим се укаже повољно време. *Јагоде* пресађивати, а и ране кромпире посејати.

Ако је поради семена остављен преко зиме купус, келераба, целер, црв репа итп. сад се вади и расађује само на место такво, где ће доста сунца имати, но тако, да од горњака и севера буде заклоњено.

У *пчелањику*: У чистим и топлим данима надгледати кошнице; пазити да им мишеви не досађују; слабе хранити и пазити да им се мед неподкрада.

---

[1]) О сејању ваља читати пространу поуку у „Тежаку" од 1880 год. стр. 147 и даље.

Искуством је доказано, да у колико је овај месец хладнији, у толико ће Април бити топлији. Ако је март магловит јуни кишовит. Ако је дуд почео пупити немамо се више хладни дана бојати и слободно можемо метути семе свилених буба на топло место да се почне изводити.

Дан је овога месеца $11-12^{3}/_{4}$ сах. дугачак. [1])

Мир. Миљк.

БЕЛЕШКЕ

Размложавање рашћа положницама са нарочитим погледом на размложавање лимунова.

С пролећа, пре него што руже потерају ја од питомих ружа узмем једну грану доста подугачку која у лук или гудало савијена, може до земље допрети и врх те гранчице за једну шаку (7—8 сантиметра) забодем у земљу на подобије као што се купус или дуван расађује; и поред те расадниће побијем тачку за коју вежем положену грану, да је ветар из земље не ишчупа. Ту расадницу, или управо као код лозâ положницу, често заливам или метем с водом напуњену саксију да кап по кап залива. Положница из оних пупа што су у земљи, у место што би на зраку избила лишће, у овој — земљи — избије жиле доста јаке тако, да се на пролеће може од своје матере, од које је непрестано рану добијала, отсећи и као самостална са добрим жилама ружа пресадити. Грану савијену треба отсећи онде где је почетак савијутка. Тако размложавам *смокве, борова и чамова дрва*, која немам на шта да калемим а из семена произведена дуко је чекати док порасту. Ко у ово не верује, може се код мене уверити, да тако бива.

Нарочито се овим начином размложавања са успехом и највећом коришћу служим при гајењу (и размложавању) **лимунова**. С тога сам се и решио да у овој белешци тај начин поступања опишем, да користи отуда изнесем и остале побудим на тај рад обричући им унапред сигуран успех.

Ево како ја радим:

1. Одаберем гранчицу лимунову за размложавање (што вреди за лимун, то исто вреди и за остало воће).

То не мора бити најбоља ни иначе на видику, напротив могу се узети оне гране по средини, што се међусобно укрштају и које би ваљало и иначе проредити.

Одабрану гранчицу очистим оштрим ножем од споредних гранчица и ако је иста гранчица здраво дугачка а ја је скратим до на трећестину сантиметара. затим од оног места на стаблу где је израсла гранчица па на више уз грану за 10—15 саним. изберем место и то испод каквог пупољка, па ту оштрим ножем

[1]) Овај преглед радова прошлогодишњи одбор усвојио је по рецензији; оне радње о којима је поука донета у чланцима, изостављи смо. И овом приликом упућујемо читаоце на календар, као и на тежак 1881 где су такође ови радови побројани.

У.

засечем кору и то испод пупољка (као оно кад деца праве од врбовог дрвета свирке) затим, начиним и исплетем од сламе уже 7 сантим. дебело и спремим кравље балеге. у коју, ако је здраво житка, помешам мало смољаче земље да је балега гушћа, (или што се каже компактна). Кад сам и то справио а ја онда узмем оно уже од сламе, и почнем га обмотавати око гранчице баш до саме урезотине на више и то са једне шаке — подланице — широко, док не начиним гужву или управо чалму око урезотине колико песница дебелу. Увијајући гужву треба је непрестано лепити и облагати балегом и с тим је посао, одвећ лак и без великог замета, свршен. Но сад треба ту гранчицу дневно заливати да је око пупа, из којих ће жиле избити непрестано влажно као што је опште позната ствар да се жиле само онда могу произвести кад топлоте с влагом подједнако има. Свакодневно заливање може се прекратити с тим, кад се о гранчицу обеси један лончић или саксија, која се напуни водом, да кап по кап у чалму пада, а то ће се онда учинити, кад се она на саксији доле рупица запуши сунђером или маховином.

Топлота, влага, а нарочито она урезотина око гранчице учине да ће после 20—30 дана ове операције, почети да избијају жиле из свију оних пупа на гранчици, које су чалмом и балегом покривене. Примети ли се то избијање жила, што се кроз сламу, што у трулеж прелази, лако може видети, онда треба ону урезотину опет ножем мало дубље у само дрво, а не као што је у први мах само до мезгре, засећи и то сад све чешће од недеље до недеље, што се већма у чалми жиле шире и кад ове толико избију, које ће за два месеца бити, да на све стране чалме или гужве стрче и пробију, онда треба ону урезотину сасвим отсећи и гранчицу са стабла, као воћкицу са жилама, у земљу пресадити. Да не би она чалма, сад већ посве трула и трошна кад се гранчица од стабла одвоји, док се и на место, где ће се усадити, однесе, — отпала и нежне жилице повредиле и изломиле, треба је пре тога обмотати и увезати каквом крпом па са овом заједно у земљу затрпати. Но себи се разуме да јама, у коју ће се млада ова воћкица усадити, мора пре тога дубоко ископана бити и насута родном и просејаном или издробљеном земљом која ће се пријежно заливати док жиле не увате у земљи корена. И ону зарезотину, да не би почела трунути, треба топлим воском помазати и улепити.

Да би ова воћкица пре зиме увагила у земљи корена, треба операцију или посао урезотине на гранчицама предузимати одма при првом кретању и пењању сока у гране, дакле у половини а најдаље до краја месеца Априла. Корист од овог начина размножавања поред оне што сам напред казао, и та је: што ове воћкице ако су гранчице поле појаче, могу већ у 3—4 години да имају рода, што иначе на дивљакама калемљене и после десет година не могу рода имати, особито ако су дивљаке младе и пису се добро развиле.

Ова метода размножавања употребљује се већ више од половине века у у Јевроии; а код Кинеза је одавно у општој употреби Овим начином размножавају се брже и лакше све оне воћке које су ретке или које се са позданошћу не могу калемити или из семена производити. Имамо ли, рецимо, особиту какву сорту крушака или друге какве благородне воћке, која нема једнолетних гранчица и на којим таквих пупољака, који би се за калемлење на лист могли употребити, или немамо ли или не можемо ли имати својствених дивљака на које би могли калем пренети као код **лимунова или поморанџи**, што немамо произведених из семена дивљака, онда код свију тих воћака с највећом се корисћу може употребити описани начин размножавања.

Дивљаке од лимунова, из семена произведене не могу и пошто се калеме обичним начином ни за 15 година да уроде плодом; а осим тога калемљене било у процеп или на лист тешко се прима. А овим начином којим ја од дужег времена питоме лимунове и руже већ калемљене по овој методи размножавам рађају ми лимунови одма после 4—5 година, а руже произведене не потребују више никаквог калемљења но шта више кад се деси да преко зиме глава накалемљена на дивљаци ружи промрзне, онда од те руже нема ништа, а кад је она од питоме руже овако размножена онда и сво стабло ако промрзне, из жила ће опет избијати питома ружа, а сви њени изданци такође су питоми.

Има љубитеља, који ће на овај начин хтети да особито од ретких ружа имају доста приплода; а тако исто ко има само један питом лимун, који већ рађа тај може на овај начин за кратко време доста лимунова питомих размножити. А најзад богме и особите добре феле јабука, крушака и других разних дрвета, можемо овим начином брзо, лако и јевтино добити.

Сретен.

Распоред пастува

за опасивање приватних кобила у 1884 години

Број штације	ОКРУГ	ШТАЦИЈА	ИМЕ ПАСТУВА	ПРИМЕДБА
1	Алексиначки	Алексинац	Исак Витез Марс	
2	Београдски	Топчидер	Билан Велизар Станлеј	
3		Сопот	Стуарт Гренвил Мозес	
4	Ваљевски	Ваљево	Кнежевај Кедиф	
5		Уб	Алфред Бланко	
6		Обреновац	Зевс Секула	
7	Врањски	Врања	Кајирац Остоја	
8	Јагодински	Рековац	Ферхман II Рабанек Селим Лабуд	
9	Књажевачки	Књажевац	Владан Делиград	

Број штације	ОКРУГ	ШТАЦИЈА	ИМЕ ПАСТУВА	ПРИМЕДБА
10		Рача	Џонсон Хермелин	
11		Крагујевац	Дарвин Крићанин Мурат Кесенија Емир	
12	Крагујевачки	Аранђеловац	Делија Теофан	
13	Крајински	Неготин	Мелид Аристид	
14	Крушевачки	Крушевац	Голијат Серчесма Јелачић Аполо	
15	Нишки	Ниш	Нептун Корсикан	
16	Пиротски	Пирот	Гамбета Златан	
17	Подрински	Лозница	Мехмед-Алија Абдула	
18		Петровац	Брајт Жандар	
19	Пожаревачки	Љубичево	Ферхман Асур Везир Арвед Калиф Серезлија Черкез Куршумлија Лорд и Велингтон	За државне кобиле Пробач
20	Руднички	Г. Милановац	Улема Фуад	
21		Смедерево	Абу-Аркуб Гладијатор	
22	Смедеревски	Паланка	Дентон Абдел-Кадер Тертко	
23	Топлички	Прокупље	Ариоза Веселин	

Број штације	ОКРУГ	ШТАЦИЈА	ИМЕ ПАСТУВА	ПРИМЕДБА
24		Свилајнац	Цезар Хамид Арслан Махур	
25	Ћупријски	Добричево	Давид Брутус Долин Сулејман Голуб Херкулес Монди Арпад Ревијер	
26	Ужички	Ужица	Османлија Гаиште	
27		Зајечар	Граф Банфи Молтке Тамерлан Ратаплан Момчило	
28	Црноречки	Бољевац	Галус Зафир	
29	Чачански	Чачак	Кастилијо Оркан Изеден	
30	Шабачки	Шабац	Флокс Солиман Реља Телсмак Владимир	

КЗБр. 110. Из канцеларије земљоделско-сточарског одељења министарства народне привреде, 25 јануара 1884 године, у Београду.

ГЛАСНИК

Бугарски закон о шумама. Бугарска народна скупштина, дочела је закон о шумама, који је ступио у живот 28 Децембра пр. 1883 год. и који ми саопштавамо.[1]

[1]) Вид. 2 бр. Државног Гласника Кнежевине Бугарске од 1884 г.

Општи део:

Чл. 1. Шуме се у Кнежевини деле на три категорије:

а) државне;

б) општинске; и

в) приватне.

Чл. 2. Државне су шуме оне, које не припадају ни општини, ни приватним лицима.

Чл. 3. Општинске су шуме оне, које су у старо време биле распоређене извесним општинама, или варошима, селима или засеоцима, како би у истима могли купити дрва за огрев и друге домаће потребе.

Чл. 4. Приватне су шуме оне, које припадају приватним лицама, или општим установама, као: црквама, џамијама, манастирима, школама, болницама итд.

Чл. 5. Господари шума или сопственици истих, па биле шуме приватне општинске или државне дужни су се старати за довољан број људи који ће их чувати и надгледати. Односно чувања и надзиравања, шуме подпадају под надзор шумарске управе.

Чл. 6. Свака општина мора да одгаји и да одржи у добром стању шуме, не више но $^1/_{10}$ део целокупног земљишта, па било оно обрађено или не. Оне општине, које немају никако шуме, или је имају али у малом размеру, дужне су да засаде, по упутима шумарске управе, нову шуму, у току или размаку од десет година од како овај закон ступи у живот, и то сваке године по десети део од овог, простора што је одређен за сађење и подизање шуме.

Исто тако, дужни су и приватни подизати и засађивати шуму, на оним земљама, које су одвојене од општинских, и које су веће од 500 дулума.[1])

Чл. 7. Код сваке школе подићиће се и једна расадница у величини од 2—5 дулума.

Чл. 8. Ову расадницу обрађиваће ученици под руковођењем учитеља а под надзором школског инспектора.

Министарство финансије израдиће нарочита правила, односећа се на цељ начин неговања ове расадниће и права оних, који је обрађују.

Чл. 9. Од сађења нове шуме, могу се ослободити решењем министарства финансије, неке општине и приватна лица у оним само срезовима, у којима има шуме више од $^1/_{40}$ дела целе просторије среске.

Чл. 10. Нова шума садиће се предходно на неплодним пољима, брдима, кршевима и барљивим местима, по упутима шумарске управе, која ће давати и нужну количину семена.

Чл. 11. Приватна лица неограничени су господари својих шума у свему што се односи на продају, поклон, сечу и експлоатацију; но односно чувања, неговања и уништавања, дужни су управљати се према овоме закону.

Чл. 12. Општине, као и цркве, џамије, школе и остале, такође су господари својих шума, но оне немају права да их отуђе ни на какав начин, и то било целу шуму, или неки део исте.

Чл. 13. Нико нема права да уништава шуму без дозволе министарства финансије, па била та шума државна општинска или приватна, у цељи тој да даде земљишту други назив и да га за што друго употребљава, сем трњака, који подлеже уништавању.

---

[1]) Дулум има 1600 □ аршина (1 аршин = 0·66 м.)

Чл. 14. Оне шуме, које се налазе по стрменима, планинама и по брдима, и оне које чувају земљу од испирања и обурвавања, као и оне најзад, које чувају села од планинског снега и камења, па ма чије шуме биле не смеју се никада уништавати.

Чл. 15. За делење и одређивање граница државних шума од општинских и приватних, у сваком округу саставиће се једна комисија која ће се састојати из финансијског чиновника, окружног шумара, два члана из сталне окружне комисије и два члана из надлежне општине, која ће — комисија — саставити протокол и означити имена границама и величину шуме.

Чл. 16. Општине или села, која се користе великом просторијом шуме, чија је величина тако огромна, да надмашује потребу сељака и на коју шуму немају сељаци или општине, тапију, то од такве шуме пошто се одреди нужна величина за потребу народа, остатак ставиће се под контролу шумарске управе.

Чл. 17. Од државне шуме, одредиће се оближњим општинама, које немају шуме један део који најближе стоји дотичним општинама, и то од 5—10 дулума свакој кући; но такву шуму не могу присвојити сељаци, већ се само њом користити све дотле, докле њихова ново-подигнута шума за експлоатацију не стигне.

Неговање шума.

Чл. 18. Државне и општинске шуме, треба да се одрже у чистом стању т. ј. да се чисте од оборених дрва, натрулих пањева, у којима се коте и намножавају инсекти (црви), да се проређују, т. ј. да се секу слаба дрва на оним местима, где је шума сувише честа, тако, да може шума напредовати.

Чл. 19. Сваке године, одредиће шумарска управа, места и границе у државним шумама, у којима ће се моћи сећи дрва за огрев, за материјал, и т. д. а тако исто означиће места, у којима ће се моћи подићи стружнице за сечење дасака, кречане, за печиво креча, и т. д., а у општинским шумама, ове радње предузимаће се по решењу општинског савета или одбора, у присуству и по мњењу шумарског чиновника.

Чл. 20 У шуми, планини и младој шуми ма чија да је, строго је забрањено ложити ватру, од које може да се произведе пожар; но у сваком случају, ватра треба да се ложи на згодна и сигурна места, која ће се — ватра, пошто се изврши оно, ради чега је наложена, угасити; а који то не учини, казниће се по чл. 63.

Чл. 21. При сечи дрва, оруђа треба да су оштра; сем тога, треба дрво одсећи одма до земље.

Чл. 22. У младој шуми, т. ј. у оној, у којој се налази изданака, забрањено је пуштати стоку на пашу; међу тим у старој шуми, то се може дозволити, само са дозволом сабиће и са условом да ће се јако мотрити, да стока не уђе у младу шуму.

Чл. 23. За оне општине и села, којима су шуме још младе и недорасле и које немају где стоку пуштати на пашу, министарство финансије може да дозволи да се један део од те младе шуме употреби за пашу стоке, и то докле други део не дорасте тако, да се у њу може стока пуштати.

Чл. 24. Она лица, која желе, да пасу своју стоку у државној шуми, где није паша забрањена, плаћаће извесну таксу, која се одређује од стране окружног управитеља, заједно са шумаром и финансијским чиновником.

Чл. 25. Дозволу за пуштање стоке на пашу у шуми, дају само сабиће шума бесплатно, или са извесном ценом.

Чл. 26. При уласку у државну шуму, правительство направиће кућу, у којој ће седити шумски стражари; а у општинску, подићи ће кућу општина.

Експлоатација шума.

Чл. 27. Државне и општинске шуме, могу се сећи и неговати на следећа три начина:

а) Младе шуме, које служе за огрев, а које се подижу из изданака, секу се од 15—30 године — сем прутова за плетење и обруче, за које може да се сече од пете године, али и то само онолико, колико је нужно за прорећивање.

б) Старе шуме, које се услед сечења подмлађују, или вештачким сађењем или пак природним сејањем, из семена семењака, подижу, могу се сећи од 90—150 год па на више, и

в) У средње шуме спадају или рачунају се оне, које се подижу помоћу горња два начина, т. ј. у којој се у периоду сваког петнајесто-годишњег сечења, оставља извесан број међу посеченим дрвећем, да расту и да служе за грађевински материјал.

Приметба. Острва на Дунаву, која припадају државви Бугарској, могу да се секу сваке треће године и према њиховој величини, дрва или се исеку сва од једаред, па се после оставе да за три године расту, или се поделе годишње сеча на делове.

Чл. 28. Притјажаоци приватних шума, могу да експлоатишу своју шуму и да је секу било на једаред, било на делове, са условом, да ће оставити, да шума поново израсте из заостали семењака и изданака.

Чл. 29. Општине могу такође да експлоатишу своје шуме, но свагда на делове и да се дају могућности исеченим партијама да се пре подмладе но што цела шума буде уништена, тако дакле, да се народ не лишава дрвета за огрев и грађу.

Чл 30. Државне шуме експлоатишу се тако како је најкорисније по касу а при том, имајући свагда у виду, да се не оголи она страна предела, према коме ова шума постоји.

Чл. 31. Експлоатација државних шума у великом обиму, даје се на лицитацију по правилима, која су за то прописана. Министарство финансије може да дозволи оним општинама, које су близу до државне шуме а које немају своје шуме, да купе дрва из државних шума, да праве стружнице и да секу материјал за своју потребу, као и за продају по установљеној такси.

Чл. 32. У општинским шумама могу да секу дрва само чланови оне општине у чијем је притјежању шума, и по одређеној такси. Нико не сме да сече сирова дрва, или да купи сува без писмене дозволе од стране кмета.

Чл. 33. Сиромашним породицама, које немају своју стоку, дозвољава се да беру или из државних или из општинских шума, сува дрва, и да секу сирова за своју домаћу потребу, и то онолико, колико могу да понесу на леђима, а да не плаћају таксу.

Чл. 34. У државној или општинској шуми, слободно је дању брати јагоде купине, малине и друге плодове суво лишће као и смрдљику према закону о смрдљиковини.

Чл. 35. Дозвољава се насељеницима да секу из државних шума нужни материјал за грађење куће и кућишта и за огрев све дотле бесплатно, докле се не окуће. Ову дозволу, даје окружни управитељ.

Чл. 36. Исто тако, дозвољава се да секу бесплатно из државних шума материјал за грађу, оне општине у чијим се шумама не налази потребан материјал за грађевину, а потребно је да се направи црква, намија ћуприје на главним друмовима, општински бунари, извори или кладенци, итд. но ову дозволу даје окружни управитељ који одма доставља министарству финансије.

Чл. 37 Дозвола се пише на врх бланкета, који се спроводи из министарства финансије. Једна половина тога бланкета, враћа се министарству натраг, кад се сврше књиге.

Чл. 38. Дозволу за сечење дрва у државним шумама, даје окружни управитељ; а да би лакше за народ или за житеље тога краја било, овај може да повери то кмету ономе, чија је општина најближе државној шуми.

Чл. 39. Сеча оних дрва која су непрестано зелена (четињари) може да се врши преко целе године; а сеча оних дрва којима опада с јесени лишће, отпочиње од 15 Септембра, па се свршава 15 Априла. До тога доба, треба да је сав посечен материјал или грађа, изнешен из шуме.

Примећба. У високим шумама, где је у зимње време неприступно, дозвољена је сеча дрва и ван горе одређеног времена.

Чл. 40. У изванредним приликама, дозвољава се сеча за материјал грађевински, и ван одређеног времена, у случају кад се од пожара пострада; кад се воденице однесу поплавом, за чатму обруче и за земљоделска оруђа.

Брање лишћа са пиражњивање стоке дозвољава се још у месецу Августу но исто се извршава са дозволом надлежне власти и по издатим упутима од стране министарства.

Чл. 41. При сечи дрва, треба да се пази на следеће:

а) Да се дрво обори на ону страну, на којој, нема младог дрвећа, које би се могло повредити; а стабло да се одсече равно за површином земље. Стара трула дрва, треба да се уништавају;

б) Стабло и отпатци, да се износе ван шуме на отворена места, како се не би повредила друга дрва;

в. Да се не љушти кора с дрва, и да се не секу само врхови дрва. Ко противно уради, казниће се по чл. 65;

г) На сваком ћошку да се остави 8 до 10 дрвета и то правих и најлепших за семе и сенку; и

д) Изданци се не смеју ни поштo повредити.

Чл. 42. Стражари односно чувари заједно с кметом у општинској, а са шумаром у државној шуми избележиће једном секиром сва дрва за грађу, која се имају одсећи.

Шумарска управа.

Чл. 43. За напредовање и подизање шума у Књажевини у опште, и за управу над државним шумама, установљава се једна управа под називом шумарска управа која стоји под министарством финансије.

Чл. 44. На челу те управе стоји један специјалиста под називом начелника шумарске управе са три помоћника, који су свршили курс шумарски; ови ће служити и као наставници окружним шумарима.

Чл. 45. У сваком округу биће по један шумар; а шумари се деле на две класе: прву и другу

Чл. 46. Сваки окружни шумар треба да има свога коња, како ће моћи вршити своју дужност и обилазити шуму.

Чл. 47. У сваком округу одређује окружни управитељ за чување државних шума нужан број шумарских стражара који треба да су људи окретни и писмени а за чување општинских, општинска управа са одобрењем среског начелника.

Чл. 49. Шумски стражари, били они државни или општински, треба да носе одређену униформу и оружје.

Чл. 49. Дужности шумарске управе јесу ове:

а) Да проучава стање шума у Кнежевини; да показује најподеснији начин о нези и експлоатацији постојећих шума, за сађење празни места, да показују најподесније место за сађење овог или оног дрвећа, и т. д.

б) Да израђује нужне упуте за шумаре и шумске стражаре;

в) Да бди за тачно вршење издатог закона и правила о шумама.

Чл. 50. Дужности шумара су следеће:

а) Да надгледа државне, општинске и приватне шуме у своме округу и да позива на одговор оне, који руше закон и правила по томе делу;

б) Да одређује партије сеча у државним шумама, које ће се сећи: а у општинским заједно са кметом;

в) Да мотри, да шумски стражари врше своје дужности;

г) Да даје поуке народу за сађење и чување нове шуме, и за подизање постојећих као и да надзирава, да се ти упути изврше;

д) Да оверава рачуне прихода из државних и општинских шума;

е) Да извршује све што му се заповеда из управе.

Администрацију писмену, шумари врше у канцеларији окружног управитеља

Чл. 51. Дужности шумских стражари су: а) да не пуштају никог у шуме да куши или сече дрва без писмене дозволе од надлежне власти; б) да мотре на тачно испуњавање закона и претписа односно сечења и брања дрва и да предају најближој административној власти оне, који газе законе и претписе: в) у случају пожара да га гасе сами, или помоћу оближњих сељака; г) да извиђају и траже проузроковаче пожара, и да их предају власти, и д) да испуњавају све, што им се заповеда из управе.

Чл. 52. Плата на службеље (чиновнике?) у управи шумарској, одређује држава.

Чл. 53. Службељима, (чиновницима?) при шумарској управи, забрањује се свака уделовања при трговању са дрвима и дрвенарским предузећима.

Ко наруши ово правило, тај ће се истерати из државне службе на свагда и предати суду.

Давање.

Чл. 54. Приватни протјажаоци шума, не плаћају ништа за дрва и материјале, које секу за своју сопствену потребуу. Они плаћају у корист државне касе 5% од вредности материјала, који је одсечен а намењен за продају према правилима, која ће се за ову цељ израдити.

Чл. 55. Они, који купе дрва секу материјал или праве угљаре у општинским шумама за своју сопствену потребу, плаћају у корист општинске касе једно давање, које одређује општински савет или одбор које давање не сме да превазиђе 5% од вредности материјала:

Ако ли је грађевински материјал за продају, плаћа се 5% од вредности одсеченог материјала у корист државне касе, тако исто плаћа се и дозвола општини по цени, коју одређује општински одбор сваке године.

Чл. 56. Оне општине, које су близу до државних шума и које немају својих браника, могу да купе дрва, да секу материјал, да праве угљен из државних шума за своју домаћу потребу кад плате 5% од вредности набраног или одсеченог материјала, у корист касе. Ако ли су дрва, угљен или материјал одсечени за продају, они ће онда платити 10% од вредности материјала.

Чл. 57. Цене материјала, који се сече у државним шумама, као и начин за прикупљање давања, одређиваће се сваке године окружним саветом у присуству окружног управитеља и шумара, а утврђиваће се министарством финансије.

Казне.

Чл. 58. Шумарска управа за државне, а кметови за општинске шуме, морално су позвани, да ватају нарушиоце овога закона, и да траже обезбеду за учињену штету; органи шумарске управе у том случају су шумари и шумски стражари а за општинске шуме — надлежни кметови и стражари над општинским шумама.

Чл. 59. Нарушиоци закона шумарског, правила и других наредаба, суде се у општинској судници, пред среским судијом и пред окружним судом што зависи од величине тражења и степена кривице.

Чл. 60. Стражари у државним, општинским и приватним шумама, кад ухвате кога нарушиоца овога закона, задржаће му: брадву, сикиру, тестеру и друге стварне доказе за штету, сем стоку коју ће дотеривати надлежној власти.

Чл. 61. Полицијске и суске власти дужне су, да дају брзо и неодложно решење шумским стражарима, да кривце предаду суду.

Чл. 62. Шумски стражари имају права, и то не сами, но са кметом или другим судским и полицијским органом, да уђу у авлију, у фабрику и места, где подозревају, да има украђених дрва, дасака и материјала из државних шума; и ако се подозрење покаже истинито, онда они конфискују крађене отвари, а крадљивце предају суду. Ако је материјал из општинских шума, то онда општински суд извршава горе наведено.

Чл. 63. Ко наложи ватру у шуми без особите нужде, или наложи ватру на места, која су опасна за пожар (према чл. 20) казниће се од 1 до 5 динара. Ако је ватра наложена за жежење угљена на местима, која нису за то одређена, кривци казниће се од 20—100 динара. Ако од ове ватре произађе пожар, онда ће се кривци казнити према кривичном закону.

Чл. 64 Ко направи у државним или општинским шумама стружницу, или тесе дрва у шуми, без дозволе, тај ће се поред тога, што ће дићи с места стружницу или коју другу радионицу, казнити још са 10—100 динара независно од казне, која је предвиђена у следећем члану; исто тако ко подигне у таквим шумама фабрике са парним машинама, и снабдева исту са дрвима, без да је закључио уговор о томе са државом а не снабдева се дрвима из своје шуме, потпада под исту казн.

Чл. 65. Ко сече дрва, или љушти кору с дрвета без дозволе, или сече друго дрвеће, а не она, која су одређена или повреди буди којим начином које друго дрво осудиће се, да плати проузроковану штету, а поред тога да плати глобу двапут онолику, колика је штета. Сем тога, дрва ће се продати на јавној аукцији у корист касе, ако су из општинских, у корист касе општине.

Примедба. Од ове казни ослобођавају се она лица, која задеси нека несрећа у шуми, као на пр. изломе се кола, и т. д. тима је дозвољено, да могу одсећи потребно и згодно дрво за ове потребе.

Чл. 66. Штету одређују вештаци, који се одређују према судским правилима а на основу израђене таблице о вредности дрва у сваком округу према чл. 57.

Чл. 67. Вредност штете, даје се притјажаоцу шуме, па био он приватно лице општина, или држава.

Чл. 68. Ко пушти стоку у забрањена места у шуми, тај ће платити у корист притјажаоца, ито на једног коња, вола или бивола по 1 дин. на свињу и 0·50 динара; на козу 1 динар, на овцу по 0·30 дин. а ухваћена стока служиће као залога док се глоба не плати или све дотле, докле проузроковач штете, не даде у залогу другу какву одговарајућу ствар, или пак не подведе јемца.

Чл. 69. До одређеног времена, за сечу у шуми, ако неко лице не изнесе дрва ван шуме, иста ће дрва припасти у корист државе.

Чл. 70. Општине које не хтедну у случају пожара у шуми, ићи да га гасе, казниће се од 100—1000 динара. Ако ли поједина лица из општине не хтедну, онда ће се они казнити од 5—20 динара.

Чл. 71. Општине и приватна лица, која не хтедну садити нову шуму, или да негују постојеће, према члан. 6, 7, 8 и 9 овога закона, казниће се од 2—5 динара на дулум. Сем тога власт ће наредити, да се шума подигне о трошку криваца.

Чл. 62. Ко без дозволе министарства финансије уништи некоју шуму па ма чија она била, осудиће се да плати двапут ополико колика је вредност штете, и да плаћа сваке године глобе од 2—4 динара на дулум и то све дотле, докле се уништена просторија не пошуми.

Чл. 73. Казни предвиђене у овом закону, губе силу, ако се кривци за 6 месеци не ставе под суд; сем оних, који су нарочито запалили шуму, којима ће се *до измирења штете судити.*

Светислав Стојановић.

Личне вести. — Указом Његовог Величанства Краља од 7. уважена је оставка досадашњем заступнику Министра Народне Привреде, г. Алекси Н. Спасићу а за заступника Министра Народне Привреде постављен г. Јефрем П. Гудовић Министар Грађевина.

ЗАПИСНИК

седнице сталне комисије против филоксере држане 19 децембра 1883 године под председништвом г. др-а Л. Докића председника, а у присуству чланова гг. Милутина Савића, Лазара Јовановића, Борисава Тодоровић и ЖивкаШокорца, који је и записник водио.

I

Прочита се акт г. министра народне привреде, од 11 децембра тек. год. ЗБр. 1829, са којим јавља комисији, како је члан њен Живко Шокорац по министарском налогу прегледао пешчана платна у пределу између Рама и Голупца и предложио место где се расадница амер. лозе у песку подићи може.

Исто тако јавља се комисији да је члан

њен г. Петроније Савић прегледао пешчана платна око Радујевца изабрао такође и једно место за расадницу.

Достављајући ово комисији, г. министар је умољава, да му она од предложених места изабере оно, које би у сваком смотрењу цели одговарало и да му предложи и то, како би се расадница имала на томе месту уредити.

У исто доба тражи г. министар да му комисија предложи и то, колико би резница од америчких издржљивих сората за ову годину требало набавити и то поименце колико од сорте које лозе.

За овим се прочита извештај Шокорчев о прегледу поменутих пешчаних платана.

* * *

Пошто је комисија саслушала још и усмени извештај г. референта Савића о успесима у расадници амер. лозе у Смедереву, узела је у претрес питање, где је згодније да се подигне расадница, да л у пожаревачком или крајинском округу; даље о утврђењу пешчаних платан а ради осигурања расаднице, као и питање о сортама, које би се имале набавити после дужег саветовања одлучено је: да се коначно решење ових питања одложи за идућу седницу, која да се сазове 22 ов мес.

II

Прочита се акт г. министра народне привреде, од 17 декембра тек. год. ЗБр. 2161, са којим саопштава комисији, како овдашње аустро-угарско посланство јавља да су стручна министарства у Аустро Угарској, нашла, да определења нашега закона о мерама противу филоксерне заразе и правила за извршење истог, односно промета са грожђем, кљуком, комином, растињем, воћем, кромпиром и поврћем а нарочито тач. 6, чл. 1 „правила“, далеко премашају норме, које су постављене у међународној конвенцији о мерама противу филоксере; а међутим, — вели посланство, — чл. V. тргов. уговора између Аустро-Угарске и Србије, одређено је, да се ограничавање промета може издати само према мери припознатих међународних начела.

Према томе посланство моли владу нашу, да или приступи међународној конвенцији против филоксере, или да путем наредбе доведе наш закон у склад са одредбама ове конвенције.

У саопштењу овога г. министар умољава комисију, да му по овој ствари мишљење поднесе.

Решено: да г. Милутин Савић и Живко Шокорац простудирају нашу званичну радњу, која се на овај предмет односи, па да комисији о овоме реферишу и своја мнења поднесу.

Председник,
Др Докић

Деловођа.
Живко Шокорац

ЗАПИСНИК

СЕДНИЦЕ СТАЛНЕ КОМИСИЈЕ ПРОТИВУ ФИЛОКСЕРЕ ДРЖАНЕ
22 ДЕКЕМБРА 1883 ГОД.

У одсуству г. председника председавао г. Милутин Савић. Били су:

Г.г. Л. Јовановић, Борисав Тодоровић, Милан Антић, Петроније Савић и Ж. Шокорац, који је и записник водио.

Пошто се прочита и усвоји записник прошле седнице, изнесе се на дневни ред питање о расадници америчке лозе у песку, које је одлуком седнице комисијске, од 19 декембра, т. год. остављено за ову седницу.

РЕШЕНО:

Да се г. министру одговори, да комисија, у погледу подизања нове расаднице америчке лозе у песку, има гледиште као што се ниже описује:

I. О месту за расадницу

Комисија је сагласна у томе, да би за сада најзгодније било за расадницу на живоме песку оно место код багремара села Затоње, што га је предложио члан ове комисије Живко Шокорац.

А из ових разлога:

а. Што је тај живи песак у свему подједнак са оним пробама, које је послао г. Крагујевић, царинар рамски, и за које је хемијском анализом г. проф. Лозанић констатовао, да има већу количину песка

од 70%, за коју се по досадашњем сазнању држи да је потребна, те да лоза на њој противстаје нападима филоксере; а осим тога ово место, као што се из извештаја који су комисији на увиђај дати, има и остале услове повољне за успевање лозе; а уз то парче земље што је предложено, лежећи у заклону између багремара, са свим је осигурано од завејавања живог песка и расадница може одатле по потреби да се рашири и увеличава;

б. Што се олако може предложено парче као утрина од општине добити и олако надзиравати, а није далеко ни од Рама где се за сада са службом налази г. Антоније Крагујевић, признати усталац око подизања винограда, коме би испочетка све стручне радове око оснивања расаднице поверити требало; а најзад ближе је и Београду, одакле би се вршио виши надзор над радњом у расадници, но многа друга предложена места;

в. Што се америчка лоза, донета до Базјаша железницом или лађом лако до Затоње спустити може, а да се не додирне никако виноделско место, а још мање таково које није заражено; те по томе отпадају сва сумњичења необавештеног света о томе, да се са том лозом и зараза са стране уноси;

г. Што се са тога места могу најудесније околни становници покретати, да своје површине живога песка поступно засађују и тиме их припремају да могу временом и за лозу бити удесне;

д. Што се одатле може олако раздавати лоза на све стране по округу, у коме је и иначе зараза у највећој мери распрострањена;

А напротив:

За предложено место између Прхова и Радујевца комисија није се могла изразити за то, што онамошње становништво није довољно обавештено о правим интересима својим у погледу осигурања од филоксерне заразе, па би ово предузеће предусрело са зловољом и подгревало сумњу да лоза донета са стране не би од заразе чиста била, но да би се њоме њихови виногради заразили; даље и за то, што земља одатле није претходно хемијски анализована, те да се види: има ли потребну садржину пешчаних делова.

II. О уређењу расаднице.

Комисија је мишљења, да треба земљу од општине за известан број година (н.пр. 15) на ту цељ изискати. То може да изврши полицијска власт, која треба у договору са општинским одбором и збором и уговор о томе уступању поменуте земље држави да састави; па за тим помоћу свога инжењера исту земљу да премери и сними, па план са уговором министру да пошље.

За све даље радове требало би употребити какво стручно лице, које би посао по упуствима одсека виноделског вршило, и које би у једно и о томе сталну бригу водило, да се утврђују пешчана платна и спремају за будућу културу лозе

III. О набавци лозе.

Комисија је у томе сагласна, да се набаве оне исте сорте као и лане и у истој сразмерици; само би количине, ако срестава има, требало да буду веће.

Семе не треба набављати донде, докле се не уверимо о издржљивости лоза, које су из добављеног семена изведене у Смедереву, него треба набављати само резнице.

Што се распореда тиче, то треба најпре са набављеном лозом попунити потребну количину у расадници смедеревској, а остало послати у нову расадницу затоњску.

Председавајући члан,
Милутин М. Савић

Деловођа,
Живко Шокорац

ЈАВНА ГОВОРНИЦА

Свима онима који су се обраћали друштву с питањем за ручни млин „Терно“. — У 9. св. „Тежака“ од 1883. год. био је описан један нов ручни млин звани „Терно“ и пошто су се многи обраћали друштву с разним питањима о употребљивости и

раду те справе, то је друштво, да би могло дати тачног и прецизног одговора на сва постављена питања и зато што је то била нова и још неопробана справа, наручило један комад исте ради пробе.

Комисија, која је била одређена за преглед овог млина, по чињеним пробама, изразила се о млину, *да он није за ону врсту употребе, која је за прилике наше најпожељија, да није ни у колико употребљив за млевење жита за брашно* и да би га требало дотерати и усавршати те да и за прекрупљивање може довољно послужити. — Друштво, међу тим, ради на томе, да се један ручни млин у горњој цељи дотера и усаврши, као и да се овај „Терво“ — по могућству преправи.

Из канцеларије српског пољопривредног друштва, бр. 41. 23 Јануера 1884 год у Београду.

Г. Ј. Флор. Смедерево, и осталим који су питали о подизању живе ограде — Поред обичног обшанчивања у цељи ограђивања имаовина, најкорисније је ограђивање живим плотом, које може бити и на подигнутом шанцу и иначе. Подизање живог плота могуће је извршити скоро у свима приликама. Живим плотом постиже се с једне стране главна цељ — ограђивање имаовине, — с друге те користи, што се не троши на то гора, као код ограде од прошћа и врљика, — што се добива стална и дуготрајна ограда, која и за омеђење имаовина даје сигуран биљег, који се на лаки начин не може покретати и потрти, — што се живим плотом, кад се он не повлачи по шанцу, не заузима и не губи онолико употребљивог земљишта, колико обшанчивањем, и што се живим плотом и у здравственом (хигијенском) обзиру у неколико надокнађује оно што је прорећењем и утамањем шума изгубљено.

За подизање живог плота може се употребити разно шибље и дрвље, као: глог, црни трн (трњина), граб, дуд, обични багрен, бодљикави багрен, чалија или драч, где она успевати може и т. п. Од побројаних врста шибља и дрвља, дуд употребљен за живи плот не даје довољног обезбеђења против штеточине стоке, на против лако се подиже и брзо расте, и најобичније употребљава се за омеђење имаовина, узалуд добива се још и у дудовом дињу и материјал за одгајивање свилобубе. Глог и црни трн, у смеши за се или с грабом, дају изредан материјал за живи плот, само им је та мана, што се одвећ споро развијају, и што се у таквом плоту радо гњезде многи инсекти, који чине усевима нарочито воћу штету, те се због тога такав плот нерадо око воћњака подиже. Чалија или драч може се такође употребити за подизање живог плота, само се тешко подиже и не успева у свакој земљи и положају него само на потпуно оцеђној и с каменитом подлогом и у положајима код којих не владају планински климатски односи. Обични багрен много се употребљава за живи плот, јер од свију побројаних врста најлакше се размножава и најбрже расте, и због тога лаког размножавања у неколико је за ограду њива и градина и неносан, јер на далеко шири жиле, из којих изданци бујно истерују, но баш због ове особине изредан је материјал за утврђење и обезбеђење оних места и земаља, које страдају од летећег песка, и за обешумљена места, која страдају од водених бујица. Поред наведеног обични багрен има и у другом обзиру велику вредност. Он је једно дрво, које врло брзо расте, а које даје не само изредан материјал за гориво и за коларско-качарску и другу занатску пераду, него он је употребљив и као сигни грађевински материјал, и скоро једино је дрво, које не мати да попуни она места што су обешумљена, а пошумљење њихово у скоро се има извршити. Поред тога, багрен док цвета даје обилан извор за рану пчела, и мед прибран од багренова цвета по својој каквоћи сличан је меду од липова цвета.

Обичном багрену у свему је сличан бодљикави багрен или *гледичија*, која је због својих бодља за подизање шивог плота још боља. Семена од ове биљке може се добити преко Српског Пољопривредног Друштва у Београду, од економије топчидерске у Топчидеру а и иначе.

Гледичија сеје се пред зиму или рано с пролећа, и кад се сеје за живи плот било по шанцу или иначе, земљу треба добро и дубоко прекопати и уситнити, па онуда куда се жели плот повући, треба повући две бразде у растојању 9 до 12 палаца, и у те бразде посејати једну до две семенке у растојању 5 до 7 палаца, но тако, да посејане семенке у једној бразди не дођу наспрам посејаних семенки у другој бразди, него, наспрам средине, између две кућице, то јес у триуглу. Посејано семе треба затрпати ситном земљом за половину до три четврти палца и добро потапкати, да би се влага у земљи одржала. Ако се семе с пролећа сеје, а земља би била сува и наступило би сушно време те семе не би могло одмах да никне, нужно ће бити, да се засејане бразде неколико пута залију. Чим гледичија изникне, она брзо расте и већ прве године достигне приличну висину, само ако је коров не смете и не загуши, од шта је нарочито после ницања треба брижљиво чувати. Чим достигне висину од четири стопе — а у тој се висини живи плот најобичније и полиже — треба је одозго потсецати, а уједно треба је сасецати и с обе спољне стране, и то чешће и кроз неколико година вршити јер онда више истерује изданке с бодљама из стабла при земљи и боље сеуплеће и згушњава, те даје сигурну ограду и за најситнију штеточину стоку, и потпуно може да замени ограду од прошћа и врљика За лакше и брже потсецање гледичије и других врста дрвља и шибља, употребљених за живи плот, има и нарочито удешених ножница, које се могу добити преко гореименованог Српског Пољопривредног Друштва, а и иначе.

I

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** «Тежака», који *дугују* претплату из ранијих година, као и све **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно по штом (најбоље упутницом) шиљу Друштву другујуће суме, било да полажу управама Подружина друштвених (где ових има), које ће па том све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву другује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и код полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

II

Помажући чланови општине и остали пољопривредници, који би желили, да им Друштво набави *различно семење за пролетње сејање*,

умољавају се, да још од сада Друштву до знања стављају: каког и колико од кога семена, као и у које време треба да им се набави.

Друштво ће се постарати, да свакога најтачније здравим и чистим семеном послужи; што се у толико боље може постићи, кад се наруџбине Друштву за времена још доставе.

III

Позив. Српско пољопривредно друштво потребује сваке године знатну количину семена од пољопривредних усева, нарочито од градинарских. Па пошто му није могуће да сву потребну количину и све врсте само производи, а набавка са стране доста је несигурна у погледу на чистоћу и клијавост семена, и уз то још скупа, то **позива све оне градинаре у нашој земљи**, који се баве с производњом градинарског биља и семена од истога, *да се друштву овом сваке године до конца Октобра јаве, ако имају семена на продају и да му од истог пошљу пробу и тачно назначе, колико семена друштву на продају нуде и по којој цени.* Биљке од којих се семе тражи поглавито су ове: кромпир рани и позни, рани пасуљ чучавац, пасуљ тачкаш без влакна, грашак за зрно и бораниј, жута репа (шаргарепа), першун, пашканат, спанаћ, лобода, купус, кељ, карфиол, роткве зимске и месечарке, салате (све врсте), цвекла, тиквице за јело, патлиџани, паприка, краставци, мајоран, лубенице, диње, тикве за стоку, репа за стоку, луцерка детелина, црвена детелина, муар итд.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, Бр. 158, 16. Фебруара 1884. год. у Београду.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

НА

„ТЕЖАК“

С *овим* бројем почиње претплатна година «Тежакова». Умољавају се уписници који до сада нису послали претплату, да изволе ову Српском Пољопривредном Друштву што пре послати, и то: из унутрашњости Србије поштанском упутницом или претплаћивањем на пошти, а из Аустро-Угарске и других земаља у писму од вредности (Lettre de

valeur). Претплаћивање на пошти можемо свакоме најпре да препоручимо, јер се тако и *најтачније* лист прима.

Цена је:

За Србију		*За Аустро-Угарску и друге земље*	
годишње . . .	8 динара	. . . . .	4 форинте
полугодишње . .	4 «	. . . . .	2 «
четврт године .	2 «	. . . . .	— «

Овај број шиље се и свима дојакошњим уписницима; који не жели даље лист држати, нека нам изволи број повратити, с назначењем: «одустаје од примања», па да се испод овога потпише.

Уредништво „Тежака“

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за орање ливене и коване; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); браздаче; дрљаче разне; крупаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се са јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да многобројним поруџбинаа дају могућним да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упутивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

Највеће стовариште Пољопривредних Машина и Справа

В. СТЕФАНОВИЋА

у

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских, Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

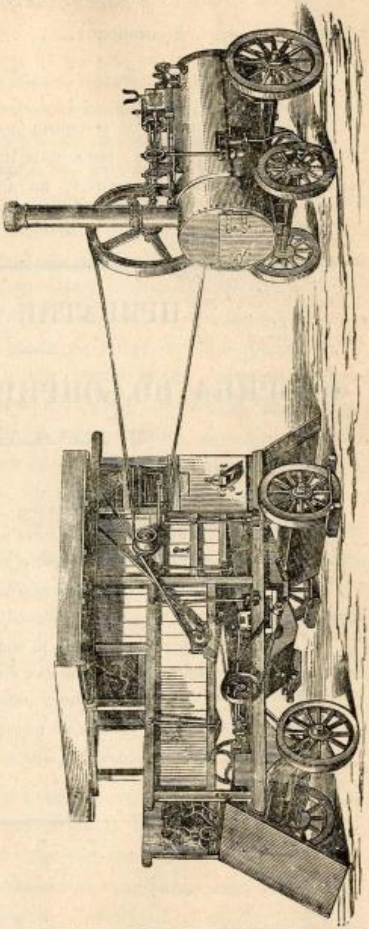

С поштованьем

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

ЗАПИСНИК

XIV ГЛАВНОГ И РЕДОВНОГ ГОДИШЊЕГ ЗБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, КОЈИ ЈЕ ДРЖАН 18 ДЕЦЕМБРА 1883. ГОД. У САЛИ ЗГРАДЕ ДРУШТВЕНЕ ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ДРУШТВЕНОГ ПРЕДСЕДНИКА Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

У присуству члана утемељача г. Арсе Лукића трговца овдашњег.

На збору је било свега 51 члан., од којих су били: 33 редовних, 17 помажућих чланова и 1 члан утемељач.

I

Збор је отворио г. председник у $10^1/_2$ сах. и позива чланове утемељаче и друштвене госте да заузму за њих одређена места, а за тим позива по дневном реду од одбора напред прописаном, г. заступника секретарског да прочита извештај о радњи друштвеној у 1883 год.

II

1. Чита се извештај о радњи друштвеној у 1883 год.

2. По прочитању извештаја, г. председник позива г. благајника, да овај прочита рачун прихода и расхода друштвених у 1883 год. који стоји у вези с прочитаним извештајем.

3. Г. благајник пошто је прочитао рачун прихода и расхода друштвених у 1883 години чита и објашњене појединих позиција; за тим чита упоредан извод свију примања, давања, прихода и расхода друштвених од постанка до данас, што ће се особено штампати.

После свега тога г. председник позива оне од присутних гг. чланова који имају какве примедбе чинити било на извештај или на рачун друштвене, као и о томе ако би ко мислио, да рачуни друштвени нису основани на правилима друштвеним.

Пошто се нико не јавља за реч, то г. председник пита збор прима ли извештај о радњи друштвеној и рачуне прихода и расхода друштвених у 1883. год и збор одлучује, да прима к знању и извештај и рачуне прихода и расхода.

4. Чита се извештај контролора друштвених рачуна гг. М. П. Михаиловића и Јована Обрадовића, који су рачуне друштвене у 1882 години прегледали и као у свему уредне и тачне огласили. Збор и тај извештај прима к знању.

III

Г. председник јавља, да је према прописаном дневном реду на реду избор нових чланова.

Г. Ж. Шоворац — противан је томе дневном реду и држи да по правилима друштвеним одбор није овлашћен да исти прописује, пошто је он већ прописан 25. чл. друштв. правила, па мисли да се збор тог реда и има држати а не одбором прописаног, пошто се за тим крије друга намера, да се извесна гг. изберу за чланове и да се одмах кандидирају као новајлије у друштву, неупознати с редом и током послова у друштву — за часнике у одбору.

Г. председник — одбија, да је таква помисао као што г. предговорник тврди, руководила одбор приликом прописивања дневнога реда; већ се одбор с једне стране држао већ усвојене практике прошлих година, јер и прошле и предпрошле године, одбор је у оскудици друштвеног пословника, закона о пословном реду, сматрао себе за надлежног за прописивање дневног реда на збору. А што се тиче посебице ове тачке дневнога реда, — вели — да је одбор сматрао за много целисходније да се и избор нових чланова, као и сви радови остали, за које ноћ — избрана управа не би могла бити потпуно спремна и са њима упозната — да се сви ти радови посвршавају докле је још стари управни одбор на управи друштвеној.

Г. Мих. Михаиловић — потпомаже г. председника и одговора председнику, да овај није питање, нити може ко бити томе противан.

да се стручне спремне снаге умноже у друштву, већ је питање о дневноме реду, а тај је ред већ прописан чл. 25. друштв. правила па је за то — вели — он као и његов предговорник Шокорац, за то, да се због има тог реда и држати.

Г. Милан Живковић, — Времена се мењају, па и људи у њима, јер лањске године баш г. Ж. Шокорац био је за онакав исти дневни ред, па су и лањске године избирали најпре нови чланови, па онда менана стара управа, за то мисли, да се треба држати одбором прописаног дневног реда.

Г. Кеста Пригорац — вели, да претпостављa да су сви који су дошли на овај збор, да су дошли из љубави своје ка овој установи — друштву, да су дошли радити по већ објављеном дневном реду; тврди да је и прошлих година тако рађено и да је то цело питање око једне само формалности, за љубав које суштинa саме ствари а не ће ништа шкодити, јер сви смо за то да се заслужнима признање ода и да се нови чланови изберу, па кад је тако, онда нико не може ни бити криво, да л' ће се пре или после ти људи за друштвене чланове изабрати.

Г. Ж. Шокорац се објашњава с предговорницима и тврди да то није било зане а у осталом, да он ништа не пребацује одбору, већ сматра, да је збор надлежан да о дневном реду већа и да дневни ред себи поставља.

Г. Аца Ђорђевић — вели, да по говору свију предговорника види, да се цела ствар враће око два предлога. Једни су да се на збору ради по дневном реду прописаном од стране одбора а други, као Живко Шокорац, да се тај дневни ред одбаци а усвоји онај прописан чл. 25. друштв. прав.; па пошто су ту два предлога то да се о њима гласањем донесе одлука.

Г. Светислав Стојановић — тврди, да је баш лањске године био онакав исти дневни ред, да је за такав ред био и г. Ж. Шокорац, и да је он — говорник — тим редом и начином био изабрат за члана и онда не стоји тврдња, да лањске године није тако било.

Г. Аца Живановић. Излишна је цела добата о тој ствари, јер друштво има свој пословник који прописује да дневни ред на збору прописује председништво и да се тај пословник налази штампан у 8. и 9. броју „Тежака" од прве године; позива старију гг. чланове да се опомену тога, ако млађи о томе не знају.

Г. Мата Јовановић — потпомаже предговорнике, да је одбор властан да прописује дневни ред, јер је природна ствар, да се под старом управом бирају нови чланови пошто она најбоље зна, који су је својим радом задужили и који су тиме то одликовање заслужили. Пошто се збор саглашава, да је о томе доста говорено, то г. председник пита збор за мишење; и збор великом већином одлучује: одобрава се, да се по истављеном дневном реду решава и ради на збору.

2. Г. председник чита кандидациону листу нових чланова и предлаже:

За почасне чланове:

Г. Фрања Кестерчанека, уредника шумарског листа у Загребу.

Г. Емила Ролицког, професора из Мађ. Алтенбурга.

Г. Емила Передса, професора из Беча.

Г. Густава Фрајтага, професора из Халеобјављавају код сваког кандидата заслуге за нашу пољску привреду; збор једногласно прима предложене кандидате за почасне чланове.

3. Г. председник предлаже по истој кандидационој листи за *редовне чланове*:

Г. Букашина Петровића, начелника одељења у мин. финансије; Светозара Милојевића, помоћника главног благајника у мин. финансије; Др. Михаила Вујића, професора велике школе; Милутина М. Јовановића срп. агронома, помоћ. благајника у начелству окр. ваљевског; Јову Младеновића, наставника ратарске школе у Крагујевцу; Марка Миљковића, срп. агронома, званичника управе државне ергеле у Љубичеву, Николу Вељковића срп. агронома, званичника мин. народ. привреде; Светолика Петковића, надзорника друштвеног добра; Тодора Петрашковића вој. мар. лекара.

Г. Ж. Шокорац. Ја сам, господо, противан избору оне господе, који нису пољопривредници, пошто чл. 8. правила гласи: да редовни члан може бити само онај пољопривредник, који помаже књижевним или практ. радом друштвену цељ.

У кандидацији налази се и г. Букашин, кога ја као стручњака у народној привреди веома ценим и г. Милојевић, кога ја и веома ценим и као личног пријатеља сматрам.

Није, дакле, реч о личностим, јер и ја ћу гласати за њих, али онда, кад се горњи члан измени тако, да и народни привредници могу бити ред. чланови друштвени.

Г. Аца Ђорђевић. Господо противан сам избору редовних чланова, који нису пољопривредници, јер се то коси са јасном одредбом члана 8-ог правила друштвених; по ни-

сам противан да народни привредници улазе као редовни чланови, онда кад се овај члан, који то недопушта измени.

Г. председник наводи разлоге који су руководили одбор да предложи горња лица за редовне чланове и побраја заслуге сваког појединог кандидата за пољску привреду и њихове књижевне и практичке радове.

Г. А. Лукић — потврђује горње и вели како баш од тих недипломисаних пољопривредника има таквих, који су у „Тежаку" више писали и радили но и поједини пољопривредници.

Г. Јов. Ристић — наводи како је и он сам, умољен од ондашњег одбора учествовао у грађењу друштвених правила и вели — како и г. Ж. Шокорац зна, да се о томе члану баш говорило опширно и да њега (8 чл.) не треба никако разумети баш буквално, јер кад би се тако узимало, онда би се број редовних чланова свео на незнатан број; па за то он држи, да тај члан треба разумети тако, да редов. члан друштва може бити сваки онај који буде радио било у практици или на књижевности да се наша пољска привреда унапреди и за то вели — држи да истакнутој листи кандидације нових редовних чланова, не може нико бити противан.

Г, К. Црногорац — тврди, да су све финансисте као питомци камералних и правних наука морали слушати и енциклопедији пољске привреде. Према томе да и они имају исто тако права да се зову економима, као год и чисти пољопривредници. За тим наводу за пример предложеног кандидата г. Свет. Милојевића, који је финансиста а поред тога од постанка друштвенот у 1869 једнако је до данас потпомагао друштво. Тако исто и г. Вукашин Петровић, писао је у „Тежаку" понајвише из бранше, коју називамо „живинарством".

Г. Милован Спасић — има само да каже, да је њему нао уреднику „Тежака" ранијих година познато, да је многе радове — и ако их се поименично не сећа, — добијао од г. Вукашина: осем тога исти г. радио је и практички на свом имању једно време; према томе мисли, да не може бити спора о томе да л' он заслужује бити изабран за члана.

Г. Паја Тодоровић, — вели да су гг. предговорници лепо објаснили, како предложени кандидати заслужују да буду изабрани за редовне чланове; даље додаје, да има само још да каже, како су иста правила из којих је сад г. Шокорац прочитао дотични члан, важила и лањске године, када су изабрати на пр. г. Анта Алекић и др., који такође нису чисти пољопривредници, но — вели — ваљда је лањске године била друкчија потреба.

Г. Мих. Михаиловић — вели, како се овде на један пут прешло у говору са начелног на лично питање; овде није питање хоће ли овај ил' онај заслуживати да буде изабран за члана, већ је питање у томе, да л' то смисао правила дозвољава и да л' ће се збор придржавати тачно својих правила или неће. Пређе на пр. дозвољавао је штатут да се и непољопривредници узимају за редовне чланове, пошто је била таква потреба, јер није било довољно самих стручњака, међутим сад друштво не мора апелирати на нестручњаке, јер оно сад има доста учених пољопривредника. Дакле питање је овде, хоће ли друштво газити своје штатуте или не? — Даље вели, како камералне науке не обухватају у себи и пољопривредну производњу, не спремају људе од струке, који су слушали предавања о томе како се сеје, како се гаје челе, већ у тим наукама расматрају се разне гране производње, као производње с гледишта народне економије и правних наука. Он је на послетку за то, да се реши начелно, да л' вреде за збор штатуте или не?

Г. К. Црногорац — опомиње збор, да он не прими такав предлог, јер није питање хоће ли се гласати за штатуте или противу њих, већ је ту питање хоће ли се примити за редовне чланово Вукашин и Свет. Милојевић. За то моли збор да не решава о штатутима, већ о томе је ли за предложену кандидацију ил' не, јер он у оном предлогу види да има некакве arrière pensée.

Г. Мих. Михаиловић — одбија од себе да он са својим предлогом хоће ли збор против правила или по правилима радити — има какве позадне мисли и моли г. предговорника да бира речи у говору. Он вели и опет, да је за то, да збор треба да се држи реда и закона и да не да да се правила газе.

Г. Аца Живановић — вели како ниједан народни економ не може знати народну економију ако није упознат с пољском привред дом, нити опет пољопривредник можи безнања народне економије.

Он није за то да се једностраност подржава у друштву при избору чланова, јер вели кад не мислимо избирати себи за чланове народне економе, с којим људима мислимо решавати народно — економна питања, која су у тако јакој свези и од тако великог интереса по пољску привреду? Пита да л' ћемо та питања решавати ми пољопривредници са нашим знањем из народне економ-

мије? С тога је за то да предложене кандидате ваља изабрати за чланове, јер избор тих особа може служити друштву само на част, а никако на поругу.

Г. Ж. Шокорац вели устаје за то, да потпомогне предговорника г. М. Михајловића у предлогу: да се збор држи чл. 8. друштв. правил; што г. Јов. Ристић каже, да се може заклети, како је при грађењу ових штатута било говора и о онима који су непољопривредници, тврди да се то односило на старе досадање чланове а не на нове. По логици предговорника вели, да и он како је слушао мало судске медицине треба да иде да се упише у лекарско друштво; као што су неки пољопривредници слушали марвено лекарство, па се после градили марвеним лекарима.

Г. председник — опомиње предговорника да пређе на ствар.

Г. А. Лукић. — Чини му се да су предложени кандидати прилично јачи по спреми но многи остали; а ако избору стоје доиста правила на путу, онда и правила нису св. писмо па и њих мењати можемо.

Г. Ј. Ристић. не може да разуме како се тако може тумачити 8. чл. правила, кад према томе тумачењу излази да неспремни, прости пољопривредници имају већег права на то да буду изабрати за чланове, него ли људи од спреме, рада и науке.

Г. Ј. Антула — вели, да узрок свој препирци леже у неодређености самих говора, јер он тврди, да је са свим друго нешто народни привредници а са свим друго поло-привредници давље у правилима је баш прецизирано, ко може бити изабран за члана друштвеног, јер исто би тако легалним путем могао ући у чланове друштва и обућар, јер и он је привредник.

Г. Драгутин Лукић — вели да нико не може бити за то да се 8. чл. гази, већ и он налази да су гг. предговорници доказали да је избор предложених кандидата по квалификацији са свим законит и на послетку предлаже да би се добата о тој ствари прекинула да се стави на гласање.

Г. Ј. Ристић — вели да он није противан као што наводи г. Антула, — да се и обућар изабере само ако може угледније своју земљу да ради; иначе п. тумачењу неке гг. излази, да ми не би ни једног могли избрати за члана довле нам не поднесе претходно сведочбу, да је свршио пољопривредну науку.

Г. А. Лукић — жали што је г. Антула онако схватио ту ствар, јер по томе изгледа да је друштву циљ да састави око себе круг простих пољопривредника, обућара и казанџија, па кад се по чл. 8. може разумети да може у друштво ступити као редовни члан и прост сељак, онда тим пре — држи — да могу учењаци средњих грана, финанцисте и т. д.

Г. Јов. Антула — вели да он не може бити противан ступању капацитета у друштво, ал' кад друштвена правила јасно кажу ко може бити редовни члан, онда може допустити да непољопривредници само онда уђу над отпадне она реч „пољопривредник" у 8, чл. кад се правила у том смислу измене. На пр. он вели да није пољопривредник, ал' ако зна немачки може што превести за „Тежака", па инак не држи да тиме добија права на наименовање „пољопривредник"; што се тиче позивања појединих говорника на ланьску праксу приликом избора чланова, то пошто је онда рађено против правила и погрешно, није обвезан и садањи збор да исту погрешку чини.

Г. Гл Штајнлехнер — вели да после говора гг. предговорника нема шта више да дода.

Г. Аца Живановић — пита предговорнике како они могу позивати се толико на ред и правила, а овамо долазе као непољопривредници на пољопривредни збор да решавају пољопривредне ствари.

Г. Мих. Михајловић — вели да они не решавају пољопривредна питања, већ чисто административна на збору а за стручне ствари су ту одбор и одборске седнице; тврди да је у чл. 8. јасно речено да се за редовне чланове бирају само пољопривредници и према том тражи да се то питање начелно реши.

Г. Милут. Савић — вели да он није да се правила обилазе. Предложени су кандидати квалификовани, па за то нека збор реши хоће ли их примати или не; наводи — како пољопривредном друштву не ће ништа шкодити што ће имати у својој средини спремних људи и из других струка, јер се зна, да су и најбољи пољопривредници свеског били људи других струка. Албрехт Тер био је лекар а челар Берзои био је свештеник. За то треба сад расправити цело питање простим гласањем „за" и „против", јер је то и најбоље и најкраћи пут.

Г. Ж. Шокорац — вели, да он лично уважава и поштује људе о којима ће се гласити и не би био рад да се излажу бламажу у случају да их збор не прими Вичу „да се гласа!").

На послетку по претходном споразуму са појединим члановима збора

Г. председник, поставља овако питање: — ко сматра да се предлог одборски коси са

правилама друштвеним века гласа „против“ а ко сматра да се не коси — „за“.

За тим по пристанку збора позива г. г. Драгутина Лукића и Тришу Капларевића да бележе гласање.

По свршеном поименичном гласању и пошто су пребројани гласови изашао је резултат: — гласало је њих 48, од којих су се 3 уздржали од гласања, 13 су гласали против а њих 32 за и према томе збор већином гласова одлучује да су горе предложени кандидати редовни чланови друштва.

Г. председник позива поједине чланове, да и они од своје стране, предложе ако налазе да има ко, ко би заслуживао да буде изабран за редовног или почасног члана друштвеног, а није већ предложен и изабран.

Г. Драг. Лукић — Предлаже за почасног члана друштвеног г. Дра. А. Бабо-а директора винодељско-воћарске школе у Клостернајбургу, који је заслужан за српску пољску привреду, својим посредовањем и својим препорукама српских вина и т. д. због једногласно прима г. Бабо-а за почасног члана.

Г. Председник — позива поједине чланове да предложе кога имају за члана.

Г. Аца Ђорђевић вели, пошто је већина збореска решила, да се не коси с правилима друштвеним да и неполопривредници могу бити редовни чланови то он кандидује гг. Мих Михајловића и Јов. Антулу за редовне чланове.

Г. Мих. Михајловић и Јован Антула — држе да је предлог неумесан, пошто они ни су пољопривредници и избор би се косио с 8. чл. друштв. правила.

Г. председник, позива заступника секретара да прочита збору избор дописних чланова. Чита се предлог збору да се одобри избор извесних лица, која су друштву били увек на услузи и с њиме стојала у пословној стручној вези и која по чл. 10. друштвених правила одбор може огласити за дописне чланове, ако му се понуде, па како се иста гг. нису понудила, то се тражи од збора да предлог одобри и избор потврди.

Г. Милов. Спасић — мисли да против тога нема ко ништа, пошто су те особе већ учествовале на самоме делу и вршиле обавезе дописних чланова.

Г. Ж. Шокорац — вели — да се види како је оправдана жеља; да се мисли против правила радити; држи да је предлог против правила и да се њиме обилазе друштвене штатуте.

Г. Антула — чита 10 чл. правила и објашњава како је избор дописних чланова ствар одбора а не збора и како би се и приватним путем могла предложена господа пре избора позвати да се понуде друштву, те да се и та формалност испуни и да се не газе правила.

Г. Јак. Марковић — вели, да се због те формалности у чл. 10. и позвао одбор на збор и затражио од њега одобрење, пошто до сад друштво није имало својих дописних чланова а исти су јако потребни друштву.

Г. Срета А. Поповић — чита решење одборско из последњег записника (XXVIII) одборске седнице, по коме избор дописних чланова одбор, као своју ствар има само збору да достави тек колико знања ради, те да ту не може ни бити никакве дебате.

Г. Ј. Антула накнадно узима реч, како он нема ништа против изабраних и против избора дописних чланова, већ против тога што тај избор није по правилама.

Г. Милутин Савић — држи да би најбоље било да збор по овоме предмету донесе одлуку: — Збор находећи у вези која је фактички претходила понуду предложених лица, потпуно одобрава избор тих лица за дописне чланове.

Збор прима избор горњих дописних чланова на знање и ради управљања будућем одбору у подобним приликама.

Г. председник јавља да је на дневном реду избор нове управе и моли збор да одредни начин, којим ће се избор исте обавити.

Пошто није збор пристао друкчије но поименичним гласањем, то г. председник позива гг. Драгутина Лукића и Тришу Капларевића да бележе гласове.

1. Најпре је гласано за председника и подпредседника. По свршеном гласању видело се, да је гласало за председника 48 а за подпредседника 49 гласача и то:

а). За председника имао је г. Чедомиљ А. Поповић 33 гласа. г. Срета Л. Поповић 14 гласова а 1 се уздржао од гласања, и тако је већином гласова оглашен г. Чедомиљ А. Поповић за председника.

б). За подпредседника имали су: г. Сретен А. Поповић 24, г. Алекса Стојковић 24 и г. Стеван Р. Поповић 1 глас; дакле оба кандидата имали су раван број гласова, па пошто је за г. Срету гласао и г. председник друштвени то по чл. 21. друштв. правила оглашен је г. Срета Л. Поповић за подпредседника.

2. Избор благајника друштвеног извршен је аклимацијом и би изабран г. Милисав Миодановић за благајника друштвеног.

V

Г. председник јавља да је на дневном реду избор осталог чланштва и то: 8 одборника и 4 заменика.

Приступило се поименичном гласању најпре за 8 одборника и резултат гласања био је следећи:

Гласало је свега 48 гласача. Било је 24 кандидата. Од њих добили су:

а) Г. Алекса Стојковић 42
б) „ Милан Антић 40
в) „ Лаза Јовановић 34
г) „ Драгутин Лукић 32
д) „ Коста Црногорац 28
е) „ Сергије Станковић . . . 22
ђ) „ Живко Шокорац 22
ж) „ Александар Секулић . . . 21
з) „ Јован Бадемџић 21
и) „ Милутин Савић 17
ј) „ Милован Спасић 16
к) „ Мих. Вујић Др. 14
л) „ Паја Тодоровић 12
љ) „ Јаков Марковић 12
м) „ Аћим Медовић Др. 11
н) „ Петровије Савић 11
њ) „ Вучко Богдановић 8
о) „ Драгутин М. Јовановић . . 4
п) „ Мата Јовановић 3
р) „ Милан Живковић 3

а гг. Сима Лозанић, Алекса Ђурић, Стева Поповић, Анта Алексић по 1 глас.

На питање г. председника збор оглашује прву осморицу за одборнике друштвене.

Пошто је већ било доцкан, то по изјављеној жељи већине на збору би решено, да се састанак одложи и да се одреди по правилима друштвеним (чл. 27.) ванредни збор, који ће посвршавати заостале недовршене послове и г. председник јавља да ће се ванредни збор друштвени држати у четвртак 22 т. мес. у 2 сах. по подне у друштвеној згради.

3 Г. председник предлаже збору, да записник главног збора овере гг. Гл. Штајнлехнер и Арса Лукић и збор одлучује: усваја се.

Збор је био закључен у $1\frac{3}{4}$ сах. по подне.

ЗАПИСНИК

ВАНРЕДНОГ ЗБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНОГ 22. ДЕЦЕМБРА 1883 ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

На овом збору било је свега 36 чланова; од којих су: 28 редовни, 7 помажући и 1 члан утемељач.

Збор је отворен у присуству члана утемељача г. Арсе Лукића опт. трговца у $2\frac{1}{2}$ сах. по подне.

I

Г. председник позива г. заступника секретара да прочита записник прошлог збора.

Чита се записник XIV главног редовног годишњег збора и пошто су учињене омање примедбе (односеће се на допуну и стилизацију појединих говора) од гг. чланова Живка А. Шокорца, Аце Ђорђевића, Мих. Михаиловића, Милана Живковића; то збор одлучује, да се записник одобрава по учињеним примедбама.

2. Г. Коста Црногорац — предлаже збору, да се деловођи збора, заступнику секретара г. Св. Љ. Гавриловићу изда од стране збора захвалност на добро вођеном записнику и да се то и у записник уведе; збор усваја предлог.

II

Г. председник саопштава збору, да је сад на дневном реду избор 4 заменика одборска и позива гг. Драгутина А. Лукића и Трипу Капларевића, да бележе гласове.

Приступи се поименичном гласању и по свршетку гласања био је следећи резултат:

Гласало је 36 гласача.

Од тог броја добили су:

Петровије Савић 22
Паја Тодоровић 21
Милан Живковић 19
Алекса Живановић 16
Јаков Марковић 15
Јован Бадемџић 11
Љубомир Којић 8
Д-р. Мих. Вујић 8
Јован Екер 7
Свет. Гавриловић 5
Мата Јовановић 4
Драгутин Јовановић 4
Вучко Богдановић 3
Алекса Д. Ђурић 1

Према томе збор оглашује за одборске замењенике:

Гг. Петронија М. Савића,
Пају Тодоровића,
Милана Живковића,
Алексу Живановића.

3. Г. председник јавља да је на дневном реду избору 2 контролора, који ће прегледати рачуне друштвене за 1883 год. као и друштвену имовину по инвентарима и збор акламацијом изабра за контролоре гг. Јована Антулу и Јована Обрадовића.

III

1. Како је на дневном реду читање пројекта буџета за 1884 год. то г. председник позива г. благајника друштвеног, да прочита пројект буџета и да га објасни.

Г. благајник чита пројект буџета за 1884 год. по коме по 9 позиција предвиђен је приход у 31,552.09 динара а по 18 позиција расход у 30.398 динара, према томе, кад се одбије сума расхода од суме прихода, то онда претиче 1154·09 динара.

2. Г. председник пита збор, да л' је он вољан да води дебату о буџету најпре у начелу или по позицијама прихода и расхода по реду. И пошто је збор сагласан, да се код сваке позиције води дебата о буџету то г. председник позива г. благајника да чита позицију по позицију.

Г. благајнит чита:

1. Остатак готовине од 1883 г. 8552,09 дин.

2. Претплата од „Тежака" у 1884 год. 5000 дин.

Г. К. Црногорац — вели, му се чини, да је предвиђена цифра од претплате на „Тежак" у 1884 год. доста велика, мисли, да се толико неће моћи фактички наплатити и пита, да ли су како све претпостављене цифре у буџету и за примање и за издавање, тако и за ову позицију, основане на податцима и да ли су тачне и верне, да се и њихова вероватна подударност с фактичном наплатом претплате могу једна другој приближати?

Г. Јов. Ристић — потпомаже предговорника и вели, како он страхује, да цифра 5000 дин. на име претплате од „Тежака" не буде одвећ велика; он би — вели — био рад да зна, колика је фактички била претплата на „Тежак" у прошлој години, колико је унето фактички динара у благајну од претплате, а не шта је остало на дугу, и вересији, па ту доистну, истиниту цифру да ваља предпоставити и у буџету, а не да се после крпари и натеже, јер сви знамо, да је вересија наших новина врло несигурна да се тешко наплаћује.

Г. Арса Лукић — вели, да је ту, како му се чини, више до питања о системи давања листа, јер друштво мора рачунати и на то, да пољопривредни лист не може имати толико читања, колико други који лист, а да је друштву баш у начелу много до тога стало, да се његов лист што више чита и да се што више протура у народу, те да и ште боље друштвеној цељи послужи. Тако то и улањском рачуну примања и давања излази, да је друштво више узело но што је дало.

Благајник друштвони г. Мил. Миловановић — вели да су све позиције предвиђене у овом пројекту буџета основане на податцима прошлих година, да се свуда у приходима стављала мања цифра но што има вероватноће, да ће се наплатити. Тако за претплату од „Тежака" видићемо (чита) из овог упоредног рачуна о примању претплате на „Тежак" да је до рата број претплатника био већи, да је по том опао и да је почео опет поступно растети. Даље, прошле године наплаћено је на 6000 динара старе вересије. Према свему томе и кад се узме да друштво има на 900 претплатника што би по 8 дин. изнело 7200, то — вели — држи, да је оправдано сасвим што је стављена цифра од 5000 динара, да ће пасти од претплате на „Тежака" у 1884 год.

Г. Јов. Ристић — објашњава, да он није намишљао, да се „Тежак" обуставља, већ шта више да он није с раскида, па макар се „Тежак" народу и бесплатно давао, већ да његов говор потиче из бојачни, да не би дошли до тога да скомрачимо с другим сумама, па за то вели, да је за то. да ту метнеме мању цифру, да постигнемо равнотежу, те да не рамљемо: — да се ту стави она сума, која може доиста и да се наплати; међутим, ако г. благајник даје уверења, да ће се толико наплатити, онда ни он нема шта више да каже.

Г. Петр. Савић — вели да је хтео нешто да каже о тој ствари, ал' да је то већ г. благајник пре њега казао и ствар објаснио и према томе да он сматра, да је довољно о том предмету говорено.

По што збор усвоји и ту позицију то г. благајник чита даље позицију по позицију прихода и збор их је тим редом по објашњењу и усвојио. На послетку г. благајник чита и примедбу у буџету стављену: „овлашћује се управни одбор, да уштеде, које би се од појединих позиција показале, може утрошити на друге позиције, које би се ис-

црпеле, изузимајући плате на које се само до одређених цифара може утрошити" — у свом објашњењу вели даље г. благајник, да се то као врло практично показало и како су управном одбору биле одрешене руке том примедбом, да и на непредвиђене позиције у лањском буџету сме трошити и само на тај начин било је на пр. могуће, да друштво у прошлој години два своја календра изда.

Г. Јов. Ристић — вели, да против тога нема ништа, само би желео, да управни одбор увек објасни и покаже збору и побуде, због којих је утрошио на ову ил' ону позицију више, но што је у буџету предвиђено, а према том овлашћењу датом у примедби.

Г. председник доказује да то није потребно и да ће се побуде, које су руководиле дотични управни одбор на један ил' други вишак у издавању моћи да увиде и из поднешеног збору рачуна примања и давања друштвеног; а међутим одбор ће се сваки пут користити датим овлашћењем у преким и неодложним случајевима тако на пр. у прошлој години на печатање „Тежака" и др. списа било је предвиђено до 2000 динара а међу тим за само печатање „Тежака" утрошено је преко 4800, једно што је лист увећан а друго што се затекло, те је друштво морало платити штампарији у прошлој години и од предпрошле године заостала неплаћена 3 месеца. Даљи трошак око „Тежака" био је повећан због набавке илустрација, слика, које су служиле боље јаснијој поуци, дакле опет на награду чланака није толико утрошено. Дакле сви су издатци били према томе оправдани и преко потребни.

Г. благајник чита и објашњава позиције издавања.

Г. председник — за тим пита збор, да л' има шта на то да примети?

Г. Алек. Живановић — разлаже, како друштвени надзорник и воћар на друштвеном имању у Шапцу служи толико време с једном и истом платом; па како је та плата с једне стране мала, а с друге стране како је њему поверена толика имаовина друштвена и да би му се дало веће воље и да би му се подстакла енергија, то предлаже да се плата надзорнику повиси од 1050 дин. годишње на 1200 дин.

Г. А. Лукић — тражи да се покаже рачун прихода и расхода од тог добра, да л' ово доноси какве користи или овамо се зове угледно добро а овамо вуче дефицит за собом; тек онда може се и надзорнику тог добра плата повисити.

Г. Алекса Д. Ђурић — вели да је истина све што је г. предговорник рекао о привреди на добру и о томе шта она доноси и каква је, ал' опет се у овом случају не може тачно рачунати и мерити, па још и на драм, јер често се на добро мора трошити, па да се тек у будућности од тога корист види, јер се привреда тек временом подиже, кад она хоће угледом да служи. Што се плате тиче и он мисли, да ће с већом вољом човек пријањати за посао, кад му се плата повиси.

Г. А. Живановић — вели да би и он доиста захтевао да добро у Шапцу нема никаквог дефицита и да би онда бацно кривицу на надзорника добра за неуспехе, када би то добро било уређено како ваља, па би га он напустио и забаталио. Ал' у овом случају, он мисли, да сва кривица лежи на управном одбору, на његовој незаузимљивости да се друштвено добро у Шапцу бар тако преустроји, те да подмирује расходе своје. Ето ми не тражимо никаквог прихода од „Тежака", који служи као поука, па исто тако не можемо тражити ни од рада, који има да послужи, тако рећи, као морална наука својој околини, па за ту моралну добит, треба човеку, да се награда дâ, те да му се и више воље за рад дâ.

Г. А. Лукић — вели, да свакојако један део кривице лежи и на управном одбору, ал' да и надзорник вуче одговорност за то; ако се види, да тај човек тежи, жели да ради, да напредује, да добро преустроји и унапреди, ако има од њега каквих пројеката за преустројство, па их управни одбор није хтео или није могао узети и усвојити — онда је и он за то да се човек награди, али ако то није случај, онда се то мора сматрати као недовољна ревност и онда она не заслужује да буде награђена.

Г. А. Живановић — тврди да ће он свој предлог тргнути натраг, ако управни одбор одговори да таквих пројеката од стране надзорникове нема; ал' вели да је њему познато, да такав пројект 2 пуне године гута прашину у архиви друштвеној.

Г. Јов. Ристић — слаже се, да човека, ако овај одговара своме позиву и својој дужности, да га треба и снабдети тако, како ће као поштен човек моћи да живи. Шабачко добро не само, да је велика незгода за одбор и за друштво, већ је то прави јад тамо: нити је земља љуцки, нити уређење ваља. Држи да би требало управни одбор, да поразмисли о томе, да л' би се и колико могло жртвовати на то, да се оно добро преустроји, подигне и уреди тако, како ће ако не доносити користи, а оно како бар неће

бити ни од штете; јер какво је ово добро сад, оно не да није уређено како ваља, већ оно и није добро но сатира, да свет не зна шта да каже. За то или треба дићи руке сасвим или треба наградити, ко заслужује, да уреди једном добро како ваља.

Г. Радов. Милошевић — вели ће му истина нису познати на тамошње добро, нити тај човек тамо — надзорник, ал' вели, да ако друштво мисли, да треба добро да отвори очи и да се упис свом снагом, да га унапреди и уреди како ваља, јер наш је свет велики ђаво, па одмах све у подсмеј узме, за то треба добро уредити тако, да се лепо име чује.

Г. Мил. Миловановић — објашњава да надзорник друштвени поред плате стављене у буџету има и бесплатан стан и огрев, да има и проценат од продатог воћа.

Г. Јов. Ристић — вели, да би му он дао веће награде, те да се и боље труди; — дао би му не само од воћа, него и од зелени дао би му процент, па би му и од свега онога што боље произведе, дао проценат.

Г. Трића Капларевић — вели, да треба знати колики је тај проценат од воћа, што га надзорник сад може имати, те да се зна, да л' му плату још и повисити треба.

Г. Мил. Миловановић — одговара, да је у прошлој години продао воћа за 524 дин., и да је по 10 % отуд примио на име процента 50 динара; но није само до тога, већ и комисије, које су ишле, да прегледају шабачко добро и да одбору реферишу о томе, нашле су неуредности, тако справе на недром пољу и у неуредном стању и т. д. за што је надзорник био и опомснут. На за то он би био мишљења, да тек онда, када боље ствари уреди и рашчисти, да му се и плата повиси а за сад, да се остави колика је.

Г. А. Лукић — дели мишљење предговорника, и вели да би он надзорника наградио за труд давањем процента и то не само да би му дао 10. част, него би му дао чак и половину прихода, само да се боље труди и да поправи добро тако, како ће моћи за углед служити.

Г. Драг. Лукић — вели да цифре у рачунима не бацају најсветлију сенку на управни одбор ни од ранијих ни од ланске године — у погледу на ово добро. Међутим, не би плату надзорнику дотле повишивао, док он не би то заслужило; а због би требао да стави одбору у најсветију дужност, да то добро доведе у што бољи ред; да нареди да надзорник чини употребу од све земље и од справа. На кад би надзорник добро повртао и уредио, он не би му дао само 10, 20, 30, 40 и 50 од сто, но би му дао за прво време и сву чисту добит.

Г. председник — вели узима реч да покаже, колико лежи кривине за друштвено добро у Шапцу на одбору. Од руковаоца друштвеног добра не може се тражити оно и онолико, као од човека, који је сам за се, који управља као свој газда својим добром; јер он не може управљати и радити по своме властитом нахођењу. Њему се пошље оса на' она билька, овај на' овај усев и каже му се да има мотрити, на то како се та билька понаша, како тај усев успева; он не може гледати, нити се од тог добра могу ишчекивати користи онакве, какве се ишчекују од продаје добијених производа. Међутим по друштво су користи од опитâ таквих много веће но од користи-прихода, какве се од обичног имања траже и ишчекују. Што се тиче кривине, која би лежала на управном одбору то он — говорник — од како је ступио у друштво и у колико је ушао у суштину саме ствари видео је, да је и за прошли и за све управне одборе редом, шабачко добро једна од замршених нерасправљених тачака, да не каже пљутина на друштвеноме телу. И довста сваки ће признати, да није лак посао управљати једним добром преко писама.

И пре су одашиљате комисије, да ствар на лицу места изиђе, да предложе измене и поправке у систему газдовања на том добру, управни одбора већали су о томе у својим седницама — и није се долазило до резултата. Помишљало се и ове године, на одашиљање комисије, па због недовољних друштвених средстава није се могло ништа друго чинити, до наређивати руководиоцу писмено шта ће се кад и како радити. Међутим три су поглавите сметње до сада постојале, што се није могло доћи до повољног резултата и решења о шабачком добру:

а) Што је само добро врло мало — 30 јутања — за вођење самосталне економије;

б). Што је оно удаљено од непосредног надзора друштвеног; и

в). Што друштво не располаже са довољним средствима, да то добро, онако како треба заведе и уреди.

Г. Мил. Живковић — вели да једно добро може на више начина да се обрађује и приход да доноси; то је добро опитно и оно одговара својој цели потпуно ако свој задатак врши и код њега се на приход толико и не гледа. Он је противан системи плаћања надзорника, као што је гг. предговорници износе и системи газдовања на добру, која отуд потиче, јер кад би се над-

зорнику без плате, оставило на вољу да добром газдује и да се тако наплаћује, он би радио онако како је по њега боље и сву би земљу исцрпео.

Г. Тр. Капларевић — мисли да би био најбољи пут да збор овласти управни одбор да он о начину повишице надзорникове плате реши; одбору да се оставе на вољу, хоће ли му дати већи проценат или већу плату, а одбор се лако може уверити да л' добро одговора свима захтевима и да л' се надзорник за њега заузима.

Г. Живко Шокорац — вели да је овде реч о буџету и цифри, а да се по родила голема дебата о добру и његовом преустројству. Међутим посао се досадањи на добру не умножава, нити је у изгледу да ће се у скоро умножити. Што се тиче преустројства добра, томе није место да се овде говори, већ би могао или да се нарочити збор сазове или да се остави у аманет управном одбору, да он то питање расправи и уреди. — Узрок неповољним резултатима до сад, у том погледу лежи у томе: што се ни једним добром не да преко писама управљати а друго што је добро врло мало, да се ма и једна грана пољске привреде може обилатије и угледније самостално на њему водити; ступало се ранијих година у преговоре с комшијама за откуп граничећих се земаља ради повећања добра па на томе се и прошло. — Него, нека за сад остане тако: да се плата надзорнику не повишава а одбор има срестава и начина, да му плату повиси, ако се посао умножи, па главном збору да поднесе на одобрење.

(Вичу: доста је говорено!)

Г. Коста Црногорац — вели да ће се најбоље сазнати, да л' треба надзорнику плату повисити ил' не, од управног одбора, који је шњиме непрестано у преписци стајао и који је имао прилике да његове способности и његову вредноћу оцени.

Г. Сретен Л. Поповић — пошто је тај надзорник под уговором и сњим је оподика плата уговорена и он сам не тражи да му се повиси, то му не треба ни повишавати.

Г. Милутин Савић. Ствар о плати надзорниковој регулисана је уговором и за то треба прећи на дневни ред. Но ако се с платом и пређе на дневни ред, не треба с једним узроком, који је пречио, те ово добро није до сад јаче напредовало и подпуније цељи одговарало. Ја држим да је најизвеснији узрок ненапредовању добра и свега у томе, што друштву не испаде за руком намера, да мрежу својих подружина у земљи распостре и да у њима више прегнућа за ствар и више љубави за напредком привредним изазове. Но не само то, већ подружина која је постојала у Шапцу, и требала непосредан надзор над том добром водити — угинула је, а без тога непосредног надзора и оне љубави за ствар, добро је почело рамати. То је узрок последици, да друштво администрира добро из Београда, а међутим да се подружина у Шапцу неговала и одржала, она би могла бити најприроднији газда добру. Овако иде посао много спорије, јер се јако губи време кад н. пр. надзорник без новаца и др. прихода — ако их није имао код себе — мора погађати надничаре, али наднице су скочиле, посао се мора површити, докле он пише одбору, док се одбор скупи, докле му погодбу одобри и новац му се пошаље — треба много времена... Због тога ја држим, да би требало суму за потпомагање пољске привреде у опште, с погледом на подизање и оснивање подружина, увећати; па кад се нађе у ком месту човек и стручан и вољан и енергичан те оснује подружину, онда би је требало одавде од стране друштва потпомагати и крепити дружине, које сад имамо. Ако се оне не оживљавају онда ће и ове проћи као и подружине у Зајечару, Шапцу и Пожеги и свуд редом. На овај начин с потпомагањем подружина угледна добра могла би се боље неговати и добра би се на много страна приновила.

Г. Јова Обрадовић — вели да не познаје тог надзорника друштвеног добра, ал' да пролетос пролазећи није чуо, да се људи хвале, да имају шта тамо на добру видети, што би им угледом послужити могло.

Г. Арса Лукић. Зачуђавају ме речи г. Савића и мишљење такво, да се једно добро не може администрирати, управљати преко писма; то може и ако није нужно, јер држим да је један човек довољна снага да може да управља имањем, да може да види шта му све и кад треба, само ако је човек као што треба. Међутим ни подружина није неко боље срество и начин за руковеђење једног имања, па и кад би била вољна и рада не би могла онако, као човек вредан и спреман.

Г. Ал. Ђурић — вели да би онако било као што предговорници тврде, кад би подружина непосредно управљала добром а не посредно преко нарочитог човека; међутим он држи, да кад би се надзорнику добро ставило на расположење, кад то не би било опитно поље, да би он могао истерати више прихода, ал' овако постављена је добру друга цељ, па се и други обзири морају водити с њиме.

Г. Јов. Ристић — тврди, да није боље ишло с напретком на друштвеном добру и докле је у Шапцу подружина постојала и добром управљала расадинце су биле горе, но да су гди год у шуми одрасле, њиве занарложене, то је тек била права брука. Нема ту другог спаса већ за то добро треба начинити план и предрачун, па наредити да се по њему послови на имању изврше.

(Вичу: „Доста је говорено". Прима се буџет нео.")

Г. Рад. Милошевић — вели да он има нешто о приходу само да примети и пита г. председника, да ли од стране г. министра постоји какво наређење, да општине „Тежак" примају и држе?

Г. председник — одгавара да има око 1500 општина и да су тек неке и неке од њих претплатници „Тежака"; међутим да не постоји никакво званично решење, да се „Тежак" прима.

Г. Рад. Милошевић. — Да увећамо свој приход било би нам јако потребно, јер би имали одрешеније руке, да више чинимо и да више корисних послова предузмемо, који би народу од вајде били. Мени као кмету и иначе познато је да власти наређују, наплаћују и да општине морају да држе, те пре некад некакву „школу", а ја држим да је „Тежак" за општине много пречи, јер то је баш сељачки, тежачки лист, који говори о његовим потребама, о његовом добру и напретку, па кад су могли да се протурају и од стране власти препоручују листови, од којих виде вајде поједини људи, а за што не би могла власт да препоручи и „Тежак" који може да вајди свима. Ето до сада, да речем, писмо имали свога министра а сад имамо министра народне привреде, који стоји с друштвом у свези, који се о привреди брине и пашти и коме иде у рачун, да се „Тежак" што више чита, па да му лепо предложимо, да га умолимо, нека нареди властима да препоручују општинама, да оне и наш „Тежак" држе. Па не само лист него и календар; читао сам неке ствари из календара, па то је тако просто и разумљиво, ту толико поуке има, да треба свако да га има — особито општинске суднице, којима и онако треба календар, па кад ће држати којекакве слепачке календаре, боље да држе свој календар из ког имају шта прочитати и чему се научити.

(Вичу: „врло добро!")... Ето тако би увећали приход.

Г. председник пита збор, је ли сагласан да друштвена управа узме тај предлог на знање и да даље учини што треба.

Збор одлучује: Предлог горњи прима се и ставља се управи у дужност да она умоли надлежног г. министра, да он шта треба по овоме, предузме.

Г. председник — позива даље ко шта има о појединим позицијама предложеног буџета да примети.

Г. Милорад Тројановић — вели да је 7. позиција издавања „потпомагање пољске привреде" у буџету, јако смањена и да се из ње не може ништа даље подмирити, но што ће се моћи набавити и раздати мало баштенског семена; пита а зар се не би могли поклањати разни алати: — колико у Крајини има муљача, колико ли преса, сумња да и Жупа у том погледу боље стоји? Тврди, како се чуди што г. Савић, као бив. члан управног одбора још и сад полаже толику вредност на теориско помагање пољске привреде, ал' он — говорник — мисли да није дужност друштвена да то чини само помоћу књига, већ и практички, на пр. да поклања алате, да тако буди вољу за куповину алата. За тим да ради на подизању вештачких пашњака и ливада, у којима се толико нуждавамо а који су нам толико неопхадни ради умножења нашег сточарства; да купује за ту цељ травног и пићног семена и да распоклања и т. д. За то треба да се стављени дуг у издавању смањи бар на пола и да се дода на ову партију, тим пре што је и г. министар обећао, да ће чинити корак да се тај толики друштвени дуг код државне штампарије опрости.

Г. председник — одговара, да је одбор у неколико седница говорио и решавао о томе, како да се практички ради на остварењу друштвених цељи и како су томе највећа сметња била малена срества. Кад би друштво могло да покупи 55.000 динара своје вересије, онда би могло да поклања и преса и муљача и плугова и ветрењача, ал' имао је само да исплати нешто дуга у прошлој години, па се већ није могло у свима правцима кретати.

Г. Ж. Шокорац потпомаже говор Милорада Тројановића да се на јаче утицање на пољопривредну праксу, цифра увећа али вели да се у исто време треба побринути и за изворе, за увећање прихода. Један такав извор ми би имали у уштедама ето „Тежак" је изашао у прошлој год. преко мере велики — до 60 табака, нека се издаје у границама могућности и ту је већ уштеда. Има и други начина и путева: — нас има 90 редовних чланова, нека се штатути друштвени измене у том смислу, да је сваки редовни члан дужан да се друштву одужи и да на-

више по један бар чланак бесплатно — и ту је велика добит за друштво, да се може кретати слободније на друте стране.

Г. Милорад Тројановић — вели, да управни одбор није оправдан говором г. председника, што није утрошена сва та позиција но само 500 динара, јер се и из говора г. Савићевог, као члана одбора, види, да одбор није ни мислио да ради, већ је стајао једнако на гледишту теоријског рада, а нерадити ништа, значи прећи у теоретисање и с том позицијом.

Г. Радован Милошевић. Реч је о буџету, о увећању прихода, ал' с маленим се срествима ништа не може, нико не може свет одранити, а то ли ће малено друштво свима набавити алата и напоклањати машина. За тај посао имамо и позванији и спремнији и богатији сада, јер хвала богу добили смо што смо давно желили — своје министарство, министарство народне привреде. Истина да ово што ћу говорити не иде баш строго овамо, ал' не могу на ино кад ми се овако лепа прилика дала, да међу људима од струке и знања проговорим коју реч и да прикажем коју прилику из живота, те да би могли, они, који треба, видети шта нам и у ком правцу не достаје. Био сам — а и сад сам — толико година у свом селу и видео сам да нам много смета што немамо ни довољно закона за економију ни ко да их врши. С тога су велике патње. Истина бог да поједини човек усталац и који жели да нешто постигне и учини — да такав човек може много учинити, ал' у многоме су му на сметњи при том и немање закона економни. Не умем друкчије но да наведем неколико примера те да објасним оно што мислим. У мом селу имали смо врло хрђав сој свиња и ни за гојење ни за шта, набавили смо бољи сој, ал' како ћеш када тек што прихватим бољи нов припатак а оно се опет спари са старим свињама и сав исквари. Ја сам био кмет, па нешто силом кажњавајући а нешто лепим, те наредих, да се сви хрђави нерасти поштроје и тим путем једва смо могли доћи до ваљаног соја свиња, који и дан-дани имамо. Даља је велика незгода свађа око потрица, због потеса; ни у том погледу немамо добрих и колико треба закона а и што има то се не врши како треба. Стало ме је грдне муке, докле сам ствар тако уредио са селом да цело село на једној страни сеје шеницу и на другој кукуруз и да се на тај начин добије ширине за излаз стоци. — Један мален пебав пастув из туђег атара на испусту био се навадио да прелази у наш атар и да гони и квари кобили. Пастув управо хрђа не стаје ни 100 гроша љуцки, ја лепо наредим те га уврну, да више не бесни и не квари стоку. И тако са неимања закона, не може човек да чини све што би хтео и што чини, чини с грдном муком и сваки пут на свој ризик. Што се тиче распростирања и ширења справа, ту много чини и помаже, ако справа има па чим о њој говорим а ти одма и да је покажеш нашем свету. Нека има код нас трговац на стоваришту, на ђумруку гди му драго свију бољих справа и машина, па ће онда куповати, ал' да нам народ иде, да пита, да тражи, да поручује из далека невиђено то никад неће.

Г. Милут. Савић. — Врло је важна ствар, да се на збору чује, да се ту пресуди о правцу рада одборског, да л' је он проповедао голо теорисање ил' се држао практичког рада, те да се на делу потпомаже привредник у своме раду. Г. Тројановић био је тако добар, да сматра да је оснивање подружина ствар теоријска а да је практичка помоћ у делу, раздавање муљача, преса и т. д. на поклон; но г. тај ето није навео, да је једно такво теорисање и издавање „Тежака;" то наравно све стоји до гледишта једног ил' другог човека. Но ја готово не би имао шта ни да говорим више поред дивног говора предговорниковог, који је одрастао и живи у селу, који се креће у чисто пољопривредној средини; он нас је чисто разведрио приказивањем прилика из живота, показујући нам да има могућности, да се оствари све, гди има довољно воље и прегаоштва. То што за нас из његових речи лепо веје, то би нам долазило и из подружина; ту се људи скупе, измењају мисли, назоре своје о томе како да своју привреду унапреде, они најбоље познају прилике своје, па сами себе и најбоље помоћи могу. Друштво није ни далеко у стању да саветом насоли све крајеве, ал' подружине су нам за то — најразборитији и најумешнији привредници тога краја могу боље видети шта им фали и недостаје. Видите ли да „Тежак" остаде „мртво слово", њиме ее лепе прозори на судницама, а то значи не чини се од њега довољна употреба, не чита се; и жива радња не може потицати из мртве ствари: гди има подружине ту би јој и та благодарна дужност била, да на скупу својих чланова „Тежак" прочита да им га објасни. Кад имаднете свуда мрежу својих подружина, онда не морате поклањати муљаче и т. д. и на тај начин ширити боље справе, но послати им у посредништво, да распродају, да на делу објасне користи од дотичне справе и т. д. Не књига ње ради, но књига поуке ради треба да се потпомаже и негује; па и у томе и у свему осталом

друштво ће лакше постићи цељ, ако подружина што више има. Поклон и у најбољој намери може често да понизи а ако желимо радњу да потпомажемо ми ћемо то учинити збирајући пољопривреднике у подружине, а чинећи то ми их и на већи рад, на живљу делатност гонимо. Нема практичнијег чини ми се начина да се привреда помогне, но са оснивањем подружина, оснажујући их и негујући да се одрже и да не малакшу... Што сам све ово казао, чинио сам за одбрану саме ствари а не себе самог. Треба увеличати ту позицију, но и у дело поставити то практичко остваривање ширег делокруга друштвеног; друштво нема толико срестава, да на све стране потече и стигне, ал' што друштво не може постигнути, за то је ту министарство народне привреде.

Г. Арса Лукић — Друштво мало, слабо и без срестава не може довољно и да поклања, напоклањати справа, ако се тиме нешто може и мисли постићи, онда је за то и позваније и снажније министарство народне привреде. Шта ћемо, кад једна муљача само скоро више стаје, него цела та позиција, што је у друштвеном буџету ставље а на потпомагање пољске привреде. Виђао сам у Крајини и муљача и преса, ал' на много место му се у њој кокошке легу, то је за то што не уме шњом да ради, што нема ко да га обавести и научи. Па не само да нашем народу то не ваља, већ не ваља му све: осем они његови красни брегова и пољана около. Не ваљају му ни путови, ни ћуприје, ни пивнице, ни каце, ни бачве — ништа му није како треба. И кад је то зло тако велико и тако опште, онда ништа томе не може помоћи ни једно малено, слабачко друштво; ту треба да узме иницијативу много крепчија много снажнија рука, да се народ, да се 90 % нашег становништва, привредник подигне и унапреди, ту треба да помогне дотична власт, министарство народне привреде, а све наше лепе речи дотле су само пусте жеље.

Рад. Милошевић. — Не могу довољно да искажем колико се радујем што смо и ми једном добили свога министра, министарство народне привреде, које ће бити стуб, одакле ће се ширити све мање и мање гране и гранчице по народу. Друштво је и мало и нема толико срестава, да може у један пут пустити у обрт све — алате и машине. Па и кад би то могло, нема стварне помоћи од тога све дотле докле нема ваљана закона и докле се не узакони, да у сваком срезу има бар по један човек звао се економ, полицијац, комесар, који ће се бринути о томе шта ће и како ће се кад радити. Ја познајем дух нашег сеоског света, ја познајем наш народ, па кад се он на нешто уаруми, онда ту ништа не помаже но строгост. Кад би био такав човек, који има и власт, да казни и да га се боје и који би хтео радити љуцки и упућивати свет на све оно што је добро, и да води о свему бригу и надзор ја знам, да би он могао чудеса починити. Оно има и сада власти, ал поједини капетани и срески писари гледају често и са свим девета посла а ни мало не брину и не воде рачуна о ономе што је по наш свет добро, што му доноси срества и начин за живот; данас власт шта више чесго научи човека и на оно што је хрђаво. Ето да власт хоће, па би и сад могла да удеси на среским скупштинама да се већа о раду, о економији, о штедњи и о свему ономе што треба народу — то би ето биле готове подружине! Па кад би се на тој тако среској скупштини избрало 4—5 људи из почасти у одбор много би се могло учинити, јер само због тога, због те почасти многи би од њих, кад би му се рекло, купио ову или ону справу и ако му се не ће и на њега би се и други угледао. А овако, ето и ја сам нѣбавио вршећу машину за 4 вола, па ради не може бити боље и давао сам је и другимд на послугу; обећаше многи и сами да узму, ал' на томе и остаде, јер ту се треба крпати па писати а то све задаје и посла и разумевања, па и доколице. За то велим на послетку кад је реч о буџету да је та позиција мала, а да је и три пут већа, па и четир пута, не може се с толишном сумом, ништа боље постићи и поред најбоље воље не може се са толико потпомоћи и унапредити пољска привреда.

Г. Милорад Тројановић, Све што је писано о унапређењу наше пољске привреде остало је мртво слово, тако и писање у „Тежаку". Своим говором нисам хтео порицат да узајмни договор не може помагати, нити сам опет смерао доказивати, да маленим поклонима можемо кога обогатити, нити сам мислио да у тој цељи друштво справе поклања већ да тај поклон послужи мамцем и за друге, да и они справе набављају и употребљују.

(Бичу „доста је говорено", да се прими цео буџет.)

И пошто је цео збор сагласан да је доста говорено, то г. председник пита збор прима ли цео поднети пројект буџета за 1884 год. или које поименично позиције и збор одлучује:

Прима се цео поднешени пројект буџета као буџет друштва за 1884 год. с тим да оригинални буџет потпишу г. г. Јова Обра-

довић, Арса Лукић и Мил. Биљчевић, пред лицем збора.

Г, Председник достивља збору, да су сад на дневном реду предлози појединих чланова. Чита се „Предлог В. Виторовића из Крушевца редовног члана друштвеног.

Да би како подружине пољопривредне, тако и поједини чланови друштва и читаоци „Тежака“ из унутрашњости могли знати шта се и по што може, преко пољопривредног друштва набављати од разног пољопривредног семена, воћа, алата и животиња; и у интересу јачег ширења пољопривредне културе у нашем народу — предлажем:

Да пољприв. друштво концем сваке године, уз последњу свеску „Тежака“ одштампа „списак и ценовник пољопривредни, у коме би било означено разно пољопривредно семење, воће, калеми и цвеће, пољопривредне справе и алати и најбоље сорте приплодних грла стоке, која би се преко друштва набављати и куповати могла.

У истим списковима и ценовницима да буду означени и услови, под којим ће друштво вршити поједине разне наруџбине и набавке, како за рачун подружина и чланова друштвени, тако и за рачун нечланова, као и начин плаћања и експедиције како би сваки наручиоц могао са неким предрачуном чинити поједине наруџбине, знајући шта се, пошто и на који начин и преко кога добити може.

Овим би друштво моћно очајало свој уплив на ширење боље и напредније пољопр. културе у нашем народу.

Разуме се, да би ово још бољег и већег уплива имало, кад би друштво у свом органу и преко године чешће износило поједине сезонске партије пољопривредног ценовника а поред тога у „Теж.“ отворило нарочиту рубрику за наруџбину и разне набавке.

У интересу унапређења наше народне пољо-привреде, ја предлажем: да се по овом предлогу још у овој години поступи.

12 Децембра 1883.

Крушевац.

ПРЕДЛАГАЧ

В. Виторовић цртач ср.

Г. Ж. Шокорац — вели да та ствар није ствар збора, но држи да би је требало упутити одбору на мишљење и оцену.

Г. Мил. Савић. Држи да би најбоље било да се донесе оваки закључак „упућујући ову ствар одбору на оцену, препоручује му се, да по могућству и у рубрици својој о месечним радовима доноси идуће године као неку новост и ценовнике воћа, цвећа, семена и т. д. и да води и о тој жељи рачуна.“

Збор по узајамном договору одлучује: Да се тај предлог упути управном одбору на оцену и даљи поступак.

2.

Г. Арса Лукић. Имао би и ја да учиним један предлог збору, који би се опет могао упутити одбору на мишљење и оцену, с препоруком да се он заузме гди треба, да се та ствар оствари. Тај предлог односи се на измену и поправку закона о потесима. Овај закон има сијасет својих мана и такав је, да се не може вршити посао како ваља и како би требало и такав је закон у опште, да пољопривредник нема никакве сигурности, да ће му се усев, до жетве очувати, одржати а да му не буде поништен и сатрвен читав годишњи бериħет сва мука и зној преко године, да не буде сатрвен од људи или од стоке. На пр. у Крајини кад се беру виногради, онда се у исто доба напушти у њих и стока, да и она помаже у берби. На тај начин и онај који би хтео да мало боље и напредније ради не може, који би хтео у интересу тога да му грожђе што боље сазра и да му после и вино што боље буде, да у то време не бере свој виноград, он то неби могао учинити, јер нема никакве законске сигурности, да му неће виноград бити поништен и сатрвен. Како је у Крајини с виноградима тако је у Србији целој с воћем, у целој земљи нико није са својом воћком сигуран, да му је неће сасећи и воћку оштетити. То је све за то, што та ствар није довољно законом регулисана, што нису кривице подељене и за њих казни прописане за то и предлаже збору да се реши, да одбор и о тој ствари промисли и да је предложи г. министру.

Г. Радован Милошевић. — Истина је да ми немамо довољно закона засебни, економни али и оно што имамо то је растурено по другим појединим законима тако да се губи, ма и оно што и у овим законима има, то се не врши, јер немамо ко да их врши, но остају једнако мртво слово на хартији. Најбољу сикиру ако обесиш и ништа њом не радиш не ће сећи, па тако и закон, ако нема ко да га врша. Можда се и варам, ал чини ми се да пре бијаху друкчији и капетани и народ, овај се њи више бојао, а они су се на њ више обзирали и о добру су његовом старали. А од нено доба ка да и капетани дигоше руке пре се и наређивало и неко се се бринуо о привреди народној, а сад све ударило другим путем; изгледа ка да ни капетани немају више оне власти или да немају потребног економног знања. Поред вршиоца закона, треба да су и закони сами што бољи

и што одређенији. У селу ваљан, разуман кмет може много да уради, ал и он треба да има ослонца у закону, кад казни; кога се боји тај ћ и да га слуша, кад што хоће доброг да уради. За то треба и законе добре створити а поставити и спремне људе, који ће те законе вршити и онда ће бити успеха и напретка. Расписима и прописима у садање време ништа се учинити не може; видим постављају се шумари и расписима се наређује да се шума чува и одржава, а овамо расписи тако, а закон овамо дозвољава у многим случајима да се гора за домаћу потребу бесплатно сече или багателну таксу, те тако што се једном руком одузима, другом се даје. Нама су много потребнији сада економни закони и срески економи, вршиоци таквих закона.

Г, Милут. Савић. Ми школовани економи треба да смо благодарни за искрене жеље и речи прави наших привредника, као што је г. Милошевић и да желимо што више прилика, да их у оваким скуповима, на зборовима чујемо, као што смо и овом приликом чули многе примере о томе, како наш пољопривредник није довољно на своме малу заштићен од штета.

Међу тим и сад постоје у закону неке одредбе на пр. да стока не може ићи у винограде ни у једно доба, ал само то законско наређење нико не врши. Но ја би био за то да се поводом предлога г. Арсе и г. Радована донесе сад од стране збора овака одлука: српско пољопривредно друштво на свом главном збору, поводом претресања мана и недостатака закона о потесима, радосно поздрављајући установу новог министарства за народну привреду, одлучило је, да управни одбор изнесе и престави у што живљим бојама, г. министру мане правних односаја и закона, односећих се на пољску привреду, да опише све мане и празнине истих и на крају да умоли г. министра, да он састави комисију, из економних правних, полицијских особа те да саставе пројекте законске... Имам још да кажем, да то што наша полиција не може да врши тако као пређе нарочито економске законе одредбе, не долази отуда, што је дегенерисана наша генерација капетанска нити отуд што садањи капетани економије мање знају од пређашњих, већ отуд што је живот народа постао много разноврснији и заплетенији; отуда што је наша полиција извршни орган свију министарстава, што се њихово суделовање захтева на сваком послу, отуд долази да не могу све послове извршити а отуд се опет јасно види, да и за вршење економских одредаба закона треба имати стручне извршне органе и за ову грану производње.

Г. Јован Ристић — примећује, како би ми сви желели и много предлагали, што је све нужно и потребно, ал' за то нема пара.

Г. Радов. Милошевић — признаје, да се полицији посао нагомилао, воле бригу и о друмовима и грађевинама и о деци и школи и о здрављу и болести људи, па и стоке, и крчмарини, патентарини, и о сто други послова, да му и не падне на ум још пољска привреда; тврди даље, да он није казао да сви наши капетани не врше свој посао како треба, већ то да има капетана гди у срезовима леже узалудни, а има где имају много посла; дакле све се своди на то, да треба поставити и за нашу струку људе који ће вршити законе. Даље треба напоменути, да су и наређења о потрици врло недовољна пуна праснина; во се наводи на пр. као год човек на заопуца и редовно краде, чини грдну потру и нема му другог лека, до да га треба убити да не чини штету, међутим то се по садањем закону не сме.

Г. Арса Лукић — вели да много стоји до наређења законског; што се на пр. у Румунији сме убити марвинче штеточиња, па нека вреди 100 дук. а код нас не сме, то је до духа закона. Међу тим што се тиче постављања људи за вршење економских закона као што нека г. предговорници желе, то се не би нашло код нас толико стручњака људи да подмире потребу јер има преко 80 срезова.

Г. Срета Л. Поповић, Ја видим овде по говору г. Лукића и свију осталих, да се сав говор намера њихова своди на то, да се донесе закон полиције пољске; е бога ми је и крајње време и голема нужда. Ето човек се мучи да подигне једну кајсију колико га она кошта — не питај, и дође лепо ца је осече и онда цаба ти и казна и све, зар се може платити за то. Није код нас дакле нико сигуран, кој год што ради и хоће да има, све ко би узео себи у задатак, да подиже јеле и борове, не би смео, све би му зацело посекли; а сад како би му накнадили ту штету и казнили учинноца, по шумској уредби оглобили би га за свако дрво по цванцик или два гроша, а овамо већ прве године свако те дрво кошта више од цванцика а онамо ти плаћају и за осечено дрво од десет година, опет цванцик.

Г. Рад. Милошевић — потврђује речи г. предговорника и разлаже, како је тај закон о пољској полицији по све нужан, јер нити има довољно нити јасних одредаба и у садањим законима од онога што има овде онде растурено а односећи се на пољску полицију.

По што се више нико није пријавио да говори о овом предмету, то г. председник поставља питање; хоће ли се примити и овај предлог, те да се учини у смислу његовом преставка г. мин. нар. привреде и збор одлучује да се и по овом предлогу учини представка г. министру народне привреде.

Г. М. Биљчевић. Износи предлог »из разлога што је нашем народу као искључивом пољопривреднику потребно знање напреднијег вођења његове радње, а пошто с друге стране општински писар најближе народу стоје по што су они у стању највише да га поуче, кад би били стручњаци, то да се поради преко г. мин. народне привреде, да он у договору с г. мин. унутрашњих послова изради, да се законом регулише, да имају првенство при изборима за општинске писаре они, који су слушали и учили пољску привреду или који су признати, као практичари у пољској привреди«.

Збор и за овај предлог одлучује да се прими као жеља збора, да управни одбор и по овом преологу и у том правцу ради.

Г. Јаков Марковић Ми смо се овде сасвим упустили у појединости и стали смо потанко расправљати ствари до ситница; не кажем да све те ствари нису од големе важности али упуштати се у појединости нема смисла, јер би ми као нестручни људи у свима тим питањима, могли што год и погрешити. Много и много што је говорима досадање г. г. предговорника изложено као празнина или недостатак закона у погледу на пољску привреду, то и данас постоји у закону; и по садањим законским одредбама сме се стока која штету чини, убити, међу тим то закиси од кметова, од њиховог разумевања и вршења закона. Па зато друштво, чинећи представке г. министру о законима, оно треба да изложи само начела, која треба да се огледају у законима, а да се не упушта у појединости и у ситнице, јер би могло испасти, да друштво, као тело састављено из лица, која су већином мало позната са законима, тражи да се узакони оно, што је већ одавно узакоњено.

Г. Срета А. Поповић има још један предлог у ономе смислу, што је онај казао за ајгира и вепра, што их је поштрено. Код нас шта чине, место да ајгире само шиљу у народ треба да шаљу и бикова и за то ја предлажем да дође и то, да се много ајгири скрате јер са њима не иде све добро, па да се довсду по ергелама бољи бикови, били би потребнији бикови а сад нам народ, кад хоће да запати бољи сој и да има што особито а он иде и тражи бика чак из другог и трећег села.

Г. Јова Обрадрвић — предлаже, да се поради да се заведу и израде баштинске књиге јер овако по тапији само, не може нико тачно да одреди докле је његова својина а одакле настаје туђе.

Г. М. Биљчевић — држи да би преходно требало запитати на надлежном месту, да ли су у земљи свуда изведене тачке тргингулације, јер се иначе тај посао уређења баштенских књига не може предузети и свршити како треба.

Г. Срета Л. Поповић. Г. Јова је и мене са својим предлогом боцнуо и дирнуо. Баштинске књиге; важна је то ствар; код нас је на томе рађено пре 30 година, и дошло се таман да се оствари и није остварено ни дан данашњи. А потреба је за то велика, јер без тога, без доброг уређења баштинских књига и кредит је ништа невредећи; има случаја да се једно добро запише да је Н Н-а, а кад овамо дође, да се прода за рачун управе фондова а оно тог добра нигде нема. За то треба и сама држава у томе да предњачи. Тапија није ништа без баштинских књига, јер и опет не знам, шта је ни како је. И ја потпомажем предлог и желео би свесрдно, да то и збор прихвати и донесе резолуцију, да се и та жеља министру достави. Да се једном изда закон, па какав је такав је, биће опет боље но досада, где толике масе и толике пупилске ствари пропадају и страдају и т. д.

Г. Живко Шокорац Кад би почео један по један да предлаже шта све код нас треба створити; из нова саградити и шта све поправити и дотерати, било би много, јер ми на пољу пољске привреде имамо за то и одвише пространо поље. Ја би имао да предложим уређење пољопривред. кредита регулисање пољопривред. удружења и т. д. — ал' то би нас одвело далеко за то, треба за ове ствари сазвати напредни збор да ствар како треба претрести и расветлити а сада можемо само ово неколико већ изнесених предлога узети у претрес па да констатујемо који су нам закони за унапређење пољске привреде потребни, а одбор да поднесе о томе г. министру предлог са побудама о потреби предложених закона и основима које треба закони да обухвате.

Г. Јован Ристић. Уређење баштинских књига, то је важан ал и велики рад. Могао би и ја ваздан говорити и доказивати њихову важност и потребу, ал држим да је излишно

јер све зашире за једно и исто: велики је тропак око тог посла а нема се пара.

Г. Коста Црногорац — предлаже збору, да изјави своју захвалност г. председнику и досадањем управном одбору на труду пиховом и заузимању за нашу пољску привреду и збор се одазва са клицањем: „живели.“

Пошто се дневни ред исцрпео, мрак спустио а није било више ни пријављених говорника то г. председник доставља збору да треба изабрати двојицу који ће овај записник с одбором заједно прочитати и потписати. Предлаже г. М. Бильчевића и Арсу Лукића, да они овере својим потписима записник овог напредног збора; збор одлучује.

Усваја се предлог г. председника

Овај збор закључен је у 6 часова по подне.

Заступи секретара

Св. Љ. Гавриловић.

Предс. срп. пољ. друштва

Чед. А. Поповић,

Оверава:

А. Лукић с. р.

М. Бильчевић с. р.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 4 ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ *АПРИЛ 1884.*

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“

Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

АГРАРНО ЗАКОНОДАВСТВО И ПОЉСКА ПОЛИЦИЈА У СРБИЈИ

ПРИБИРА

Милутин М. Савић

(НАСТАВАК)

Правила о извршењу закона о потесима

прописана на основу §. 12. закона, под 27. Априла 1866 Е№ 991

1. У једној општини или у селу може бити по потреби више потеса, но власти ће настојавити, да колико је више могуће зиратни земаља у један потес дође, како би се тиме и преко потребна ограђивања смањила и избегла.

2. Где су зиратне земље, више села и општина, једне до други, и тако положене, да један потес образовати могу, ту нека се дотична села и општине споразумеју, те да један заједнички потес саставе.

3. Општине ће и власти настојавати, да се потеси никако не заграђују где то поле бити може, како би се тиме радна снага народа и гора, гди би се таковом ограде извршивати морале, уштедила.

Где да се потеси заграђују, а где да се отворени држе, као и уопште што се потеса тиче, имају право гласања они, који у

каквом потесу земаља имају; и на шта се већина сагласи, дужна је и мањина на то пристати.

4. У потесима било заграђеним или отвореним, могу поједини људи своје земље особено заградити ако то није на сметњи другима, но дужност је општина и власти настојавати, да ово што мање бива и дозвољаваће, да се само онаковог плодородија земље заграђују, које су такове природе да не могу без особене ограде обстати, или плод њихов неприспева онда, кад и остали усеви истог потеса, као што су: виногради, баште и т. д. у потесима стрвни жита и кукуруза.

5. Где никако не би могло бити, да се потеси незаграђени држе, ту ће се ови заграђивати; али ово се има извршивати: шанчењем, затрњивањем и подизањем живе ограде, наравно и каменьем где камена довољно има.

6. Гору у општинским и државним шумама сећи за ограде потеса или појединих земаља, нико не сме без претходног одобрења дотичне власти (§. 4. закона); но и кад ко на то добије дозволење, дужан ће бити прописану таксу за посечену гору по шумској уредби платити.

7. Где су потеси или поједине земље у њима сад заграђене прошћем и врљикама, а потреба је, да и у будуће заграђени остану, ту ће општине и кметови у договору са имаоцима земаља у том потесу, настојавати, да се дрвене ограде, док нису иструлеле, благовремено замењују шанчењем и подизањем живог плота.

8. За основ треба узимати свагда то, да се стока од потеса чува, а не потеси од стоке; зато ће се општине старати, да се стока, гдегод прилике иоле допуштају чува, особито сретством сеоски и општински чобана.

9. За пољску привреду најбоље је да се потеси по разлици усева и плодородија деле: на стрвне, кукурузне, ливадне и т. д. Но где ово никако не би могло бити, ту треба настојавати, да се у једном потесу не сеју мешовити они усеви, који много раније сазревају са онима, који позније доспевају, и по томе дужност је општина старати се, да се потеси по роду усева и тако деле, како ће се, кад се плод с једног дела потеса прибере моћи у њега стока на попашу пуштати и од ове остали делови лакше чувати.

10. Односно на уживање попаше у потесима, онако ће бити, како општине или села за најправедније нађу, но онај ималац земље у потесу, који већи део у особеној огради држи, нема право на бесплатно уживање попаше у потесу.

11. Развитку земљоделија велику сметњу чини и то, што су зиратне земље појединих људи на мале делове разпарчане, растурене

и помешане; зато ће општине, кметови и власти сваком даном приликом настојавати, саветовати и на руку ићи свима имаоцима такови земаља, да међусобним изменама и накнадама своје земље уједињавају. Оне ће им престављати: како је земљу, кад је ова у већем простору и при исправљеним границама, лакше обделавати, надгледати и од потрица чувати; како се при малим парчадима много земље губи на увратине и окрајке; и како овакове мале имаовине, према уједињеним и пространима, губе од своје праве вредности.

12. У свези са изменама и уједињавањем земаља (§. 9. закона) стоје и потески путови Да би сваки ималац земље у потесу до свог усева доћи могао, а да другом штету не чини проласком својим, дужност је општине и оних који се тиче споразумети се, и потеске путове оставити. А да би што мање земље незираћено и под путовима остало, треба изменама појединих парчади земље, колико је могуће, путове исправљати и тако удешавати, како ће они и за увратине обојим, сучељавајућим се странама служити моћи.

13. Општине и кметови дужни су старати се, да благовремено обзнањују: до ког се времена имају плодови у ком потесу прибрати; кад ће се и каква стока у потесе пуштати; и који се потеси, кад и од које стоке забрањују? При овом ће се нарочито пазити, да се ни у које време стока у винограде, ни свиње у ливаде не пуштају, и да се стока после Благовести ни у којим потесима не држи. Од овог се могу изузети само планински предели, где пролеће позније настаје, или ванредне године, кад зима дуго траје и по жупнијим пределима, но ни у овим се случајима стока после 14. априла у потесима никако држати не сме.

За земљераднике врло је важно и користно привикнути се, јесење усеве рано и што више сејати, зато ће општине и кметови ово потпомагати и настојавати, да се овом никакове препоне не чине, било тумарањем стоке по потесу или иначе.

14. Кметови и власти настојаваће, да се определења §§. 375., 376., 378., и 380. казнителног законика, односно на потесе и стоку, која штету чини, строго извршују.

15. Што се тиче наплаћивања оборине на стоку у штети увађену, општине ће по потреби и околностима саме одређивати таксу, које се оне под надзором дотичне полицајне власти имају придржавати. Но при овом пазиће се, да ова такса на крупну стоку и свиње не буде већа од два гроша, а на осталу ситну стоку не већа од двеест пара чаршиски, изузимајући у оба случаја одојчад, која уз мајку идући пашом нису кадра знатну штету чинити.

16. За чување потеса, општине могу пољаке под опредељеном платом из општинских каса држати, ако већина општине или села у том потесу има својих земаља, у ком случају, оборина ће утицати у општинску касу; но оне могу од оборине неки део или све уступити пољаку у име заслуге. Где би пак мањина општине имала земаља у једном потесу, ту ће пољаци зависити од погодбе с имаоцима земаља у том потесу.

Уредба о попаши на општинским утринама

Од 29. Марта 1857 године (збор. X. стр. 26).

1. Житељ једне општине има право на бесплатежну пашу утрина своје општине само за свој домазлук, или за стоку, коју је купио за своју домаћу потребу: онај пак, који држи стоку јединствено за трговачку шпекулацију, мора општинској каси платити за пашу утринску по 60 гроша чарш. од 100 комада стоке ситне, од јунета 60 пара, од вола или краве по 3 гроша чарш.

2. Они суседни житељи, који су по тачки 9. уредба (од 23. Марта 1840 г.) у уживању попаше суседне општине учествовали, имају је такође за свој домазлук, или за стоку, за своју домаћу потребу купљену, узајмно безплатежно уживати: а што се тиче њине стоке, јединствено за трговачку шпекулацију купљене, они се имају са суседном општином за попашу погодити, и ако се погоде, по погодби за попашу платити.

3. Житељи поудаљенији општина и округа, који би своју, било ситну, било крупну стоку, било домазлука, било трговине, догонили на утрине туђе општине, имају се са оним општинама, где стоку на испашу пустити желе, за попашу погодити, и ако се погоде, за попашу платити.

4. За плаћање паше на утринама опредељује се време од Младенаца до Божићни поклада, т. ј. од 9. Марта до 14. Новембра; за време пак од 14. Новембра до 9. Марта паша ова ни од кога се не наплаћује.

5. Трговац, који стоку трговином кроз туђе атаре прогони, слободан је, исту стоку на утринама туђе општине одморити и напасти безплатежно, ако овај одмор не траје дуже од три дана: ако ли се он жели са овом стоком на утринама једне и исте општине задржати дуже од 3 дани; то ће он за ту пашу платити општинској каси по погодби, коју има са истом општином учинити.

6. За пашу трговачке стоке, која се има извозити на скелама у страну државу, дужна је свака општина, где се овака скела

налази, у споразумљењу с надлежном полицијском влашћу определити једно сразмерно парче утрине, на ком ће ова стока безплатежно пасти за време, док се не извезе.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

КУКУРУЗ

Кукуруз и ако је пореклом из Америке, у нас је давно одомаћен и због своје хранљивости и обилатог приноса, заузима најодличније место међу културним биљем, које се у нас гаји.

Врсте кукуруза. Кукуруза има врло много врста, но у главноме се разликују две: крупни жути и ситни талијански, познати под именом чинквантин. Даље осем по боји има још веће разлике по добу зрења; неке врсте кукуруза потребују више времена док сазру, неке опет сазравају за краће време.

Од крупнијих врста немамо да напоменемо нарочито тако звани «коњски зуб», који врло ретко у Јевроии може да сазри, јер му треба за то много времена. [1])

Услови за успевање кукуруза. Кукуруз успева свуда, где винова лоза успева; али, како кукуруз не тражи оне положаје, које винове лоза захтева то је и предео у коме кукуруз успева, много већи, но што га винова лоза има, те кукуруз може још врло добро да успева и у оним пределима, где винова лоза не може добро напредовати. [2])

Кукуруз добро успева како на земљи тешкој тако исто и на лакој, која је умерно влажна и дубока. У топлијим пределима тежа земља подеснија му је и даје већи принос јер она боље одржава влагу. У ладнијим пак пределима, боље ће успевати у положају топлијем који је од сурови ветрова заштићен и на лакшој земљи која се брже загрева. Сувише влажну земљу не може да поднесе.

Доста јака земља, па и најубрена јако му годи и тада количином рода надмашује све остале усеве, а и на мало слабијој земљи добро успева, но само ако је добро уређена.

---

[1]) Опширније о пореклу и врстама кукуруза, наклони читалац наћиће у делу „Све о кукурузу" написао Др. Ђ. Радић, издало „Друштво за пољску привреду" са дрворезима и бојадисаним литографским сликама може се добити код српског пољопривредног друштва за само 1.20 дин.

[2]) За успевање кукуруза потребна је средње летња топлота, Јуна — Августа — 19.4 степена целзијевих.

Највећи део наше домовине, са свим је подесан за његово сигурно успевање.

Плодоред. Кукуруз не пита много, који је усев пре њега био, већ поглавито захтева: да је земља после тог усева, како треба припремљена, да је добро истрошена и чиста. Неколико година узастопце сејан, опет добро успева, само је главно добро припремљена земља. Но се инак зна да после кромпира, детелине и луцерке успева добро. А после кукуруза опет добро роди пшеница, дуван и пасуљ.

Сејање и нега.

1. Земљу, намењену за гајење кукуруза треба у јесен дубоко преорати. Кад се земља у јесен дубоко преоре, па се бразда изложи влази, топлоти и мразу, она се потпуно припреми за добро успевање кукуруза. Како време сејања кукуруза с пролећа пада нешто доцније, то да би се земља још боље припремила, а и коров да би се утр'о треба земљу с пролећа још једном преорати.

Кад се на овако припремљеној земљи засеје кукуруз, онда ће лакше издржати све незгоде, које долазе било од оскудице влаге, било од сувишне влаге, те ће и тих година, да нам роди у оној обилатој мери, у којој то кукуруз може да чини оних година, које су по себи изванредно повољне за његово успевање.

2. Кукуруз је врло осетљив од пролетњих мразева, те га, с тога, треба сејати кад се више није плашити, да ће мразеви младим биљкама шкодити. Према нашим климатским приликама, најбоље је сејати кукуруз у другој половини Априла а најдаље у првој трећини Маја месеца; при томе ваља имати на уму то, да у ладној земљи — влажној и тешкој — доцније, а у топлијој — оцедњијој и лакшој — раније засејавамо.

3. За добро семе ваља се још из раније постарати, јер много зрно неће да проклија, ако кукуруз није добро узрео или није добро очуван. С тога треба још с јесени оне клипове изабрати и за семе оставити, који су најбоље развијени и потпуно сазрели. Клипове, које смо изабрали за семе треба чувати неокруњене на месту сувом и не одвећ ладном. Не ваља их држати, као што се махом у нас чини, у кошу или салашу, но их ваља крунити пре сејања.

При крушењу зрна за семе, ваља и на то мотрити, да се не грува мањем, но рукама окруни, и да се увек одвоје зрна из средине клипа,[1]) где су она најзрелија. При томе да се бира онај, који има

[1]) По испитивању Др. Г. Вилхелм-а (Аустријски пољопривредни недељни лист 1875 стр. 173) на доњој трећини клипа, зрна су најтежа, „имају најјачу снагу клицавости, и према томе нели да би требало доњу трећину клипа за семе употребити.

8—12 правилних редова, и у којег је кочањика чврста, здрава и зрела. Коренје изабрано за семе, најбоље је са кошуљицом откинути како би се могло повезати и повешати.

4. Кукуруз доста споро ниче, с тога ако смо са сејањем мало задоцнили, или ако је време сушно а и земља оцедна, треба семе мало натопити у води, да би му потпомогли клијање, пошто зрно не треба дуго да лежи у земљи.

5. Кукуруз при сејању не сме се дубоко претрпавати земљом; никад не треба, да је дубље од 2—4 сантиметра.

6. Кукуруз се сеје на више начина. Остављајући на страну сејање машинама, ми ћемо напоменути само оне начине сејања који су у нас одомаћени. Тако, кукуруз се сеје још у неким крајевима на «сачму» па се после мало браном превуче. Овај начин треба на свагда отурити, јер сем тога што се много семена троши не може добро ни да се земљом покрије, већ остане плитко, па или никако и не никне или га птице покупе, — што је најглавније, кукуруз није у реду, те тако рад отежава и махом се сваки струк за се обрађује. При оваком начину сејања, треба насигурно рачунати 3—4 радни а више на ектар. Дакле лош начин сејања а много скупљи.

Кукуруз се сеје још «под бразду», кад сејач у сваку другу или трећу бразду за плугом, реља семе и то по 5—6 зрна на корак. При овом начину сејања такође се сваки струк за се мора урађивати и тако радник опет дангуби; и овде се троши више семена, па ако сва поникну онда се чупају.

Нешто је бољи начин сејања кукуруза «под пету,» кад сејач на сваку другу или трећу бразду у остојању за један корак а на средини цепа направи петом једну рупу, па у ову спусти неколико — 4—5 зрна кукуруза, а другом ногом нагрне нешто земље а даљим орањем још се нешто више покрије.

Најзад четврти начин сејања кукуруза «под мотику» кад сејач са мотиком на изораној земљи на један добар корак остојања у правцу друге или треће бразде дигне нешто земље и на то место спусти 3—4 зрна кукуруза, затим га оном мотиком земље покрије и мало земљу притисне.

Сејање под мотику још је понајбољи начин сејања кукуруза. Но ми имамо да напоменеуо, да је с погледом на инокоштину у људској радној снази крајње време, да помишљамо на други јевти-

---

Просечена тежина и клицавост

100 зрна горње трећине клипа била је 22.152 гр. односно 97.7%
средње » « « « 25.115. » » 97.9%
доње » « « « 26.365. » » 96.6%

нији начин обрађивања ове врло корисне биљке у нас, како би боље ваљде имали и већег приноса.

Људску радну снагу може нам заменути извесна справа, која је по другим земљама јако раширена а и код погдекојих наших привредника нарочито школованих економа за обрађивања кукуруза с коришћу употребљена, — прашач плуг.[1])

Употреба те справе захтева неку малу измену у начину сејања кукуруза, те нешто ради тога нешто и поглавито у жељи, да се што је могуће савршенији и целисходнији начин сејања у нас одомаћи, привредници треба да приступе овоме начину сејања:

Земљу узорану за кукуруз треба најпре дрљачом добро предрљати, или тешком и добром браном земљу превући затим браздачем[2]) уздуж и попречке земљу избраздати — маркирати, — па где се бразде пресецају, ту треба кукуруз «под мотику» засејати.

На овај начин кукуруз засејан у врстан је и уздуж и попречке, те се између врста лако и корисно може са прашачем радити.

Добре стране овог начина сејања састоје се још и у томе, што је земља добро истрошена, те влагу боље прибавља, у случају јаких жега, нема заглуштине, а кад су опет јаке кише и велика влага, нарочито у јесен кад кукуруз дозрева; сувишна влага брже испарава.

7. *Количина семена.* Сејање на сачму троши највише семена, а сејање под мотику најмање.

Пажљивом сејачу не треба више од 15—20 к. гр. на ектар.

8. Кад зрна почну ницати, треба њиву причувати од врана, чавака, сврака и креја, јер оне јако нападају на њиве кукурузом засејане, па зрна исчепркавају и тиме грдне штете наносе. Нису ретки случајеви, да се њиве пресејавати морају. За одбијање ових непријатеља од њива, има доста начина, који су врло добро познати, само не треба пропуштати те по неки употребити; понајбоље их заплаши по неки метак из пушке.

9. Прашење кукуруза треба предузимати, кад је биљка за једну шаку поодрасла. Прашењем се постиже ово двоје: тамани се коров и истрошава се земља. Истрошена земља јаче усисава влагу из ваздуха, топлота јаче продире у земљу, а то све чини, да се храна потребна за живот биљке у земљи брже и у обилатијој мери преобраћа у онај облик, у коме она може послужити за исхрану биљке и у ком је биљке употребити могу.

---

[1]) Опис прашача као и осталих справа, које би олакшавале радњу око обрађивања кукуруза, коштање, начин набавке, начин употребе, користи, биће засебна поука у првој идућој свесци „Тежака".

[2]) Види слику и опис у Календару Срп. Пољ. стр. 104 од 1884 г.

Прашење треба предузимати кад земља није ни сувише влажна ни сувише сушна. Приликом прашења треба младе биљке увек малко подгрнути; ако је више од три струка поникло ваља их почупати. У нас се много греши што се кукуруз при прашењу ни мало не подгрће. Ево зашто. Из сваког чвора-прстена на струку могу жилице да избију. Кад се приликом прашења земља око струкова подгрне, онда онај први чворић дође у додир са земљом, и влага ове изазове да пушта жилице. Што стабло има више жилица тим има више органа за извлачење хране из земље и са веће површине. Кад биљка није подгрнута, онда остаје са мање жилица, те тако мање хране прибавља.

О користи подгртања може се сваки уверити, ако на својој њиви по неколико струкова подгрне, а неколико остави неподгрнутих и по кратком времену приметиће да су они струкови подгрнути много напреднији, да се брже и снажније развијају, него ли они неподгрнути.

10. После прашења а кад кукуруз одрасте за 30—40 с. м. врло је корисно подгрнути га а нарочито ако је земља врло јака па коров оће да надвлада. Ову радњу у томе случају ваља предузимати на 20—30 дана после прашења, и то по удесном времену, кад земља није ни сувише влажна, ни одвећ сува.

11. Најважнији је рад *окопавање*. Од ове радње зависи, оће ли нам се до тада уложени труд исплатити, или не. Ако се окопавање изврши добро, земља око струкова повисоко подгрне, а по једна мотика ситне земље наспе између струкова — окопавање је добро извршено и берби се доброј можемо надати. Чвор на струку кукурузном добиће јачег маха да жиле пушта. Ове ће снажније биљку отхрањивати и онда ћемо имати пуну наду, да ће струкови доста и добрих клипова «отсећи» добро се одхранити и моћи ћемо добро развијене и велике клипове добити.

12. На снажној земљи струкови кукуруза терају «заперке,» које треба као и оно лишће до земље увек пажљиво и брижљиво окидати приликом подгртања и окопавања.

Заперци одузимају храну клипу, те овај не може да се развија и увек остаје ситнији крњавији, но кад је стабло без заперака.

Ако после окопавања опет навале заперци, а нарочито после класања и свилања кукуруза, треба заћи по њиви и све их поодкидати као и оне клипове, који су после овога отсекли, јер, залебити немогу а још мање узрети, а међутим чине много штете клиповима, који су већ свилали.

Но на сваки начин овај рад ваља предузимати, ако привредник види и оцени да ће му се труд наградити; ако радне снаге има те

је без уштрба других радова, може на овај употребити, свакојако већим приносом и бољим производом, у неколико ће се ови трошкови извесно надокнадити.

13. У положајима где је сумњиво да ће кукуруз дозрети, или доцкан посејан кукуруз да би дозрео практикују на гдекојим местима *окидање перјанице* — класа — но ово у нашим пределима и у нашим климатским односима није нужно.[1])

13. *Међуусев — узрод.* — За добро успевање кукукуза потребно је да редови и оцаци имају извесно растојање, како би топли сунчани зраци јаче дејствовали на земљу, да сувишну влагу испаравају и земљу загревају. Да простор међу врстама неби стајао празан обично се уз кукуруз засева и друго биље. У нас се обично засевају пасуљ тачкаш — врежак — и дулеци. Но ваља имати на уму да је свака друга биљка тек мимогредна те према томе треба бирати оне биљке које неће кукурузу бити штетне. Бундеве — дулеци — пасуљ али пешак а не врежак још могу поднети за узрод кукурузу. Не треба сметати са ума да кукурузу треба промаје, према томе лако је увидети да ће врежак пасуљ па и све друго биље које високо расте, правити заглуштину и тако бити од штете главноме усеву.

У земљама оцедним, сувим, као и у сушним годинама, узрод је штетан јер оно мало влаге што има у земљи и која би требала кукурузу, њу црпи и онај узрод на штету главне биљке. На земљама пак тешким ладним, влажним, као и у кишним годинама, узрод је опет штетан, што земљи прави ладовину, те она сувишна влага не може да испарава.

Најбоље је, да се уз кукуруз не засева никаква друга биљка јер сем наведених незгода још је једна и та што узрод отежава употребу прашача и што узрод не може никада да онолико користи, колико може да буде од штете.

15. *Берба и принос.* Кад се кошуљица — комушина, љуска на клипу осуши и пожути, а зрна отврдну, онда је кукуруз зрео и треба га брати. Према томе кад је засејан, према времену за доба његовог рашћења, положају земље као и врсти кукуруза берба његова пада од половине Августа па до Митрова дне.

Берба кукуруза врши се двојако или се бере клип са комушином па се после «комиша» или се још на самоме стаблу одвоји клип од комушине и ова остане на стаблу.

---

[1]) Опити чињени са окиданем перјанице, као и дејство тога окидања, изнешено је у чланку „о утицају окидања класа и лишћа на принос кукуруза“ штампан у „Тежаку“ за 1881 г. стр. 389. бр. 25.

Писац.

На сваки начин боље је кукуруз на самоме стаблу ослободити комушине.

а) с тога што ова остаје на стаблу и стока је радије једе а уз ову још и тулузину.

б) Што ако киша увати, онда ако је кукуруз бран са комушином оће да се загреје гомила и кукуруз почне да буђа, а ово ређе наступа кад је кукуруз без комушине.

Пошто је кукуруз обран, треба га просушити, да се неби упалио и убуђао; ово се најбоље постиже ако се смести где год на ветрометини па се почесто преврће.

Кукуруз се најбоље чува у плетарима и кошевима. Такви кошеви или плетари напуне се до врха, окомишаним кукурузом, па ако су подесно направљени суши се кукуруз врло добро и лако и непотребује превртање, све до крунења.

И ако је кукуруз, као што смо напоменули, готово главна културна биљка у нас опет се његово гајење своди на ово двоје: прво и поглавито за нашу сопствену и исхрану свиња, друго, пошто је ова сопствена пореба намирена, онда се вишак продаје и то махом са кочањиком — неокруњен.

Количина бербе зависи од земље, начина обрађивања врсте кукуруза и т. д. с тога је врло различна и према томе колеба се од 20 до 50 нови товара од ектара.

П. М. Савић.

ЧИМЕ ДА СЕ ЗАМЕНУ ЗАДРУГЕ СРОДНИЧКЕ?[1]

I

Узрок питању овоме.

Немила је то али стварна појава, да се сродничке задруге по селима нашим сваким даном све више распадају.

Последица овога распадања сродничких задруга та је, да се имање распарчетава, радна снага цена, а инокоштина и немаштина шири.

[1]) Пуштајући у лист овај чланак, ми се тиме одужујемо ономе уверењу, које смо у погледу народо-економних питања изнели у својој изјави, којом смо пред читаоце „Тежака“ изишли.

Ми мислимо да је **мисао** изнешена у чланку овоме, добра и да заслужује, да се о њој пише, па отпочињући овим рад у томе правцу, ми молимо гг. народо-економе и гг. писце, који се баве питањем овим, да нас потпомогну изнети на видело све, што је у

Сваки економ увидео је колико су задруге служиле као добра основа да се савршенији рад у нашу пољску привреду уведе и да се немаштина отклони, па је тражио да изнађе начин како да се распадање задруга сродничких спречи.

Да би пронашао начин спречавања распада задруге, сваки се трудио да сазна узрок зашто се задруге распадају, па тако су једни приписивали распад задруга *расчуђем* раскошлуку и препоручивали штедњу и укидање сеоских дућана, где се свет учи луксузу; други су распад задруга приписивали опадању морала и побожности, па су препоручивали мере којима се «*благонравије*» учвршћује; трећи су налазили узрок распаду задруга у жељи да човек свак за се тече, па су предлагали мере да се и у *задрузи* особена тековина појединаца јаче осигура; четврти су распад задруга бацали на леђа женском кавцењу па су и ту неке мере, за еманципацију жена посве неповољне, предлагали.

И ванредни збор „Српског Пољопривредног Друштва", на коме се беше искупило овдашње језгро наше пољопривредне интелигенције, дуго је и много већао о узроцима распадања задруга — па је ипак оставио управи друштвеној да она изнађе и влади земаљској предложи нужне мере за спречавање распада сродничких задруга наших.

Али кад се једна економска установа, као што је наша сеоска сродничка задруга, распада, ту није један узрок те да се може уклонити, већ ту има много и много узрока, који нису довољно испитани и који док се испитају задруга ће сасвим нестати.

Зато, да ми не би дангубили око тога: како ћемо да одржимо наше сродничке задруге, далеко је економније да се упитамо: **можемо ли чиме бар унеколико да заменимо ове задруге.**

На сваки начин кад би појединци, који се деле из задруга сродничких, имали капитала, онда би ово питање било излишно, јер за паре лако је набавити и машинску и људску радну снагу.

Али кад се зна да имања наших задруга и онако нису бозна како велика а и кесе баш нису тако препуњене новцем, онда је јасно да из задруге излазе инокосни људи са женом и нејаком децом и нешто мало имања текем само да се животари.

овоме питању остајало до сада у тами, и пронаћи сва јамства, којима би се енергија старешина и њихово поштење очувало, док су на управи ових задруга јер тврдо верујемо, да ми нећемо много корачнути напред, док што — но — реч, не уђе у крв и у месо сваког Србина она **корист** која нам долази од **удружења.** У.

Зато треба озбиљно да се упитамо: па *«чиме да заменимо наше сродничке задруге»* — и то је, дакле, узрок питању које смо на челу ове расправице поставили.

На ово питање, по моме немеродавном мишљењу, једини је правилан одговор: да пропале задруге сродничке ваља заменути са пољопривредним удружењима.

II.

Како да се покрену пољопривредна удружења.

О потреби пољопривредних удружења писато је у нас прилично; али све некако у начелу се доказивало како би нам задруге за разне пољопривредне радње унапред покренуле многе пољопривредне гране.

Али досада ниједна пољопривредна задруга није основана, а то значи да није пречишћен правац како треба ове задруге да се оснују.

И то је оно о чему треба писати и писати све донде док се задруге на здравом темељу оснивати не почну.

Ми знамо добро да наши земљорадници нису спремни да сами прихвате неку лепу економску мисао из новина па да се њоме у практици користе.

За наше сељаке је удруживање несродних људи за пољопривредни рад ствар нова.

Моба и позајмица нису у ствари *удружења* него су то просте узајмице радне снаге онако исто кад се справа, стока, или новац у зајам узимље.

Наши сељаци нису кадри сами да покрену удружења нити да у њима рад удесе онако како треба.

Зато, када је потреба удруживања пољопривредничких постала неодложна, и када приватни људи нису у стању сами да стварају оваква удружења, онда треба држава да дâ правац за склапање оваквих задруга, и да у датом правцу рад руководи и заштићава тако, како би задруге радиле заиста оно ради чега су склопљене и како би сваки члан задруге у своме законитом праву довољно заштићен био.

Ми ћемо о томе, како и на који начин треба држава да потпомаже да изнесемо своје гледиште, на завршетку, а пре тога да пречистимо питање:

III.

Која су нам удружења пољопривредна сада најнужнија.

У одговору на ово питање ја изјављујем, да су нам за сада најнужнија удружења.

1. *за поправку сточарства*;
2. *за подрумарство*; и
3. задруга за заједничку набавку и употребу савршенијих пољопривредних справа.

1. ЗАДРУГА ЗА ПОПРАВКУ СТОЧАРСТВА.

Задругу за поправку сточарства ја стављам на прво место зато, што је наша привреда преимућствено сточарна, те је, по томе, унапређење сточарства баква полазна тачка) за унапређење наше пољске привреде у опште.

Међутим ми сви знамо, да људи слабијег стања нису кадри да набаве и издржавају доброга бика или доброг ајгира или потребан број добрих овнова за поправку домаће расе стоке, нити да набављена приплодна грла издржавају онако, како би за добре резултате нужно било.

Исто тако зна се и то, да се стока у већине сељака, а нарочито у оних који су слабијег стања, пушта у *самиас*, па не само да се тако дивљим парењем без реда и одређеног правца размножава, него под ведрим небом или у хрђавим кошарама држана закржљава.

Познато је не мање и то да се са малим количинама млека не да бољи сир сирити, као што нам је свима и то познато, да се чуваљем омањих појединачких чопорчића стоке, деца одвлаче од школе, а сирењем сира на много места сатире силно гориво.

Из ових узрока јасно излазм на видик потреба, да се наши пољопривредници удружују у задруге ради поправке сточарства.

Тако би нам, пре свега, нужне биле,

а. Задруге за заједничку набавку приплодних грла.

Као што је напред речено, људи који имају по неколико оваца, крава, или кобила, нису у стању да издржавају бика. ајгира или овна благородног соја — ал њих 50 кад се удруже у стању су то да постигну, јер 50 њих по 1 дукат чини 50 дуката а по 2 дук. чини 100 дуката а за ту цену може се и добар ајгир набавити, а за ову цифру могу се неколико овнова доброга соја набавити.

У овој задрузи главно је да се изабере добар домаћин коме ће се дотично грло за домазлук на чување предати, добар старешина задруге који ће довољну бригу водити о томе да овај домаћин приплодно грло чува како ваља и да се пропишу правила како ће се ово грло за приплод употребљавати.

О парењу и резултатима треба да се води тачна књига како би се и правац облагорађавања у сопственој крви, према напред утврђеној цељи, удешавати могао.

б. Задруге за бачијање.

Као што смо напред поменули ниједна врста од *сирова*, чувених са својих добрих особина, не да се сирити са мало млека.

Према томе, они који имају по једну или неколико крава, треба да се удруже, па да погоде вешта мајстора који уме да сири добар сир, па овоме да шиљу сваки дан помужено млеко; а кад се сир прода онда да се добит према датом млеку подели, наравно по одбитку трошкова.

Да би се рачун о овоме као што ваља водио, треба и у бачији да се воде тачне и уредне књиге према правилима задруге, а и сваки задругар да има своју књижицу у коју ће му се потврђивати пријем предаване количине млека.

Разуме се по себи да је за даљи развој сточарства подизање удесних стаја за стоку и добро ливадарство нужно; као што се зна и то да наши сељаци појединце нису кадри да подижу онакве стаје какве разумна економија изискује, као и да наши сељаци на својим раштрканим и малим ливадама нису у стању да произведу ниједну од знатнијих поправака.

Па зато је нужно и за задруге за заједничко подизање удесних пољопривредних стаја и за вештачко гајење ливада.

Али како су за ово нужне техничне спреме то се може сада само спремати земљиште а кад се нужни планови израде онда приступити оснивању и ових задруга.

2. ЗАДРУГЕ ВИНОДЕЛСКЕ.

Наше виноделье по теренским и климатским приликама у којима се налази, могло би да даје најбољих резултата, али као што нам је добро познато, нега нам је лозе уопште таква, да се од ње не можемо ничему особитом надати, а што се тиче нашега **подрумарства**, оно је, може се рећи, читав један ланац састављен из самих погрешака, тако да ми морамо сматрати као неко чудо, ако испадне за руком благодети природе да заглади толике људске погрешке,

па да нам да чувено *крајинско, жупско, богдањско, матијевачко, ситевачко, каменичко, кукљинско и јеличко вино.*

Дакле, ако хоћемо наше виноделье да поправимо, ваља нам из корена радити, а наше теренске и климатске околности рад ће нам у многоме олакшати.

Но да неби овај рад око поправке виноделья само промућурним шпекулантима од користи био, нужно је да се образују **виноделске задруге** по свима виноделским покрајинама нашим.

Цељ овима задругаме била би,

да веће количине бољих вина за промет и извоз спремају и то:

а. Неговањем сопствених вина у заједничком подруму;

б. Куповином грожђа клука, шире и готових вина поради даље рационалне неге у своме подруму;

в. Давањем зајмова на вина у подрум унесена.

г Пецивом ракије комовице и фабрикацијом коњака, стреша и осталих узгредних производа.

Но како је за све ово нуждан новац, а међутим наши сељаци нису сваки пут при новцу, требало би чланови ма оснивачима дозволити да у место новца даду толику количину вина или грожђа.

Али да не би ове малене задруге морале да се брину и за добру прођу својих вина и за потребан капитал требало би из свију задруга да се образује једно **опште винарско друштво**, које ће набављати потребан капитал и старати се за добар промет и извоз вина.

3. ЗАДРУГЕ ЗА ЗАЈЕДНИЧКУ НАБАВКУ И УПОТРЕБУ СПРАВА.

Један од најпречих начина да се земљеделцу инокосном у неколико надокнади у задрузи изгубљена радна снага, то је употреба *савршенијих пољопривредних справа.*

Али узмите коју хоћете справу боље врсте, она је скупа.

Може ли нпр. један сељак са својих 5—6 дана орања земље да набави вршалицу.

Не може. Јер, можда, цео његов *мал* не износи више него што вреди обична добра вршалица.

То што наш народ у већини не може да набавља справе савршеније, дало је повода некој господи плаћима да вазда, чим помену какав напреднији рад, узвикну *«али наш сељак неће да иде за напретком, он хоће да плете котац ко и отац.*

Но ово не стоји.

Прво и прво свет наш није ни видео бољих справа свуда, друго и ако где види, онај ко има пара да их купи не зна са њима

да рукује, треће већина и кад би видела и кад би знала да њима рукује нема средства да их набави.

Но свему овоме могло би се доскочити са увођењем задруга за заједничку набавку справа.

Разуме се да би и овде као и код свију задруга основ требала да положи држава која би казала задрузи које су јој справе испочетка најнужније; а ако појединац није у стању да исповрти 60 # за једну добру вршалицу њих 10 могу да преко зиме месечно по 1 дук. за 6 месеци на ето им за вршај вршалице; а њих 15 по 6 динара када даду има доста путна трошка једноме задругару да иде у Краљево у фабрику те да научи руковање справом.

Још би остало да се направи згодна зграда за смештај справа, која би била тако удешена да се туна и зими храна у сувоти врћи може, и да се пропишу правила како ће се и по коме реду задругари са справама служити, што ће, разуме се, зависити од местних и личних прилика у којима се задруга подиже.

* * *

Ја би овде могао да наведем читав низ задруга које би нам још биле потребне, као што су задруге за *употребу воћа, свиларство, пчеларство, прераду производа, набавку семења, мелиорацију земљишта* итп. али док се задруге за предимениване цељи пољопривредне не образују, и докле добри резултати не посведоче корист удруживања донде није нужно гомилати само предлоге, без наде да ће се у скорој будућности моћи остварити па зато ћу да пређем на:

IV.

Шта треба држава да уради за оснивање и потпомагање пољопривредних удружења.

За оснивање задруга уопште треба израдити **закон** у коме ће се прописати главне опште тачке које мора сваки статут пољопривредног удружења да садржава, и утврдити начин како ће држава задруге потпомагати и контролисати их у томе, да врше оно ради чега су и склопљене.

Ниједна нова појава у друштву не треба да остане а да о њој закон земаљски неводи озбиљна рачуна пошто свака установа може да се изигра ако држава озбиљно томе на пут не стане.

Толика пропала новчана и трговинска удружења као што је *«Прва Српска Банка»*, *«Потрошачка дружина»*, *«Пиварско друштво»*, *«Заједница»*, *«Подунавска Банка»* итп. са њиховим силним још нерасправљеним споровима јасан су сведок, да нам оскудева *закон о удруженима*.

Но кад је овако било са друштвима где су као удеоничари суделовали признати трговци и школовани људи, онда је за пољопривредна удружења далеко нужнији закон, којим ће се регулисати односи између задругара и осигурати надзор државни.

Закон о пољопривредним удруженима треба да је тако јасно написан, да га и неправници јасно могу разумети и да буде тако опширан да му нису потребна нарочито правила и да буде тако разумљив да свима онима, који желе да се удружују, послужи као ваљано упуство шта им и како ваља радити те да им удружење добије дозволу, државну помоћ и заштиту.

Но у закону ваља јасно одредити то да у задруге могу ступати само *куће старешине* или самци те да извесни пољопривредни посао раде, никако да се у задруге увлаче целе породице јер би то убило самосталност домаћинску, и тежњу домаћинову да радњу усавршн, чељад своју у побожности и моралу васпита и да их за самостални рад и развијање и усавршање у послу спреми; то би, напослетку, подрило основу породице, која је за правилан развој како појединаца тако и целе државе нужна, изазвало сурову команду јачег и неспособнијег над слабијим и недогледна парничења око својине при иступању из задруга. На послетку мешавина породица несродних уродила би неморалношћу а где се она угњезди ту је пропаст извесна.

Зато закон не сме бити двосмислен него да обележи оштре границе докле удруживање сме да се простире, те да се заједничко вршење посла не изметне у заједничко живљење.

Задруге, које се по прописима закона о удруживању образују требало би држава да помогне на овај начин:

1. Да се држава састара за сигурно врело набавака добрих приплодних грла у нашој земљи а докле ово не буде уредити нужну контролу и учинити сваку могућу олакшицу за набавку приплодних грла са стране.

Ово је нужно с тога што појединци, па и задруге нису у стању да поред куповне цене поднесу још и знатне трошкове за набавку приплодних грла, а друго с' тога, што пољопривредници нису у стању да одреде расу коју ће да употребе за поправку своје домаће расе сточне, те више оваких погрешака у стању би биле да заведу на рђав пут знатну масу сточара наших и големе штете да проузрокују не само њима него целокупној привреди нашој.

2. Да приређује сваке године редовне *прегледе стоке* а сваке треће године да приређује *изложбе стоке;* па и у једном и у другом случају да раздаје премије првенствено оној доброј стоци која је у задружним стајама однегована.

3. Установити културне инжењере, који ће израђивати планове за пољопривредне зграде и мелиорацију земљишта и вештачке ливаде, и такве задругама бесплатно издавати а уз то им без накнаде и руководити рад.

4. Да се подигне депо пољопривредних справа из кога ће се првенствено задругама за набавку справа давати потребне справе на почек или месечну отплату а онима које се у раду одликовале буду и на поклон, и да се наша фабрика у Краљеву новчано потпомогне те да оснује репаратурну радионицу где ће се по умерној цени оправљати справе задружне кад се покваре.

5. Да се установи *централни подрум* за наша вина у Београду који ће примати мустре од свију вина и узимати вина од појединих задруга у комисион, па на њих давати зајмове; а у своје време изашиљати своје стручне подрумаре да задружне подрумаре обучавају у послу.

6. Да се установи *пољопривредни фонд* одакле ће се пољопривредницима давати зајмови на дуже време и на отплату и то првенствено задругама, и под строгом контролом да се добивени новац употребљава на оно на што се узајмљује; а оним задругама које се у раду особито одликују да се и субвенција даје.

7. Да се на закључак задруга а и кад год држава за сходно нађе, сваки пут изашиљу стручни људи те да задругаре у послу поуче или какву појављену размирицу расправе.

Ж. Шокорац.

ЧЕТИРИ ЛИСТА ИЗ НЕГЕ СТОКЕ

Нега здравља код стоке, састоји се у спречавању свију оних узрока, који могу да поремете унутарњу радњу организма. Узроци, који могу ово неправилно стање у организму да произведу, јесу: *храна* и *чување односно држање* стоке у опште.

Нега се може поделити у четири дела:

а) док се животно находи у утроби материној;

б) док сише или дои.

в) од одбијања до зрелости за парење; и најзад,

г) кад је потпуно телесно развијено.

а. Пре него што се је животно на свет показало, нужно нам је, да обратимо пажњу на то, да му храна материна у утроби повољна буде, као и на то, да никакве препреке не стоје на путу, да му правилно развиће у утроби сметају.

Обременьена мати мора, дакле, од половине своје бремености боље да се храни, и мора се брига обратити још и на то, да силних телесних напрезања и покретања не буде; поред тога, да се пази, да никакве ударе или убоје по трбуху не трпи.

Она количина хране, која је раније давана стоци, сада већ више није довољна; јер с једне стране у њеној утроби храни се и расте мла̑до, а с друге, потребна је и њој извесна количина, ради њеног сопственог самоодржања. У првој половини бремености, младо се развија и расте, тако рећи, незнатно, док у другој, далеко јаче и више. Мајка на неколико дана пре и после рађања не треба да се храни обильно; јер у противном случају може се десити каква несрећа, — а млеко се лучи у овом времену и без овога врло много, међутим младо само мало млека потребује, — пошто се мајка усљед рађања више или мање у болешљивом стању налази, због чега варећи орган ослаби.

Побацивање произлази најчешће кад се бремена стока излаже јаком телесном покрету и напрезању, и с тога је нужно, да се од овога чува. Никада не треба суждребне кобиле брзо јашити или презати у кола, нити пак сјагње овце псима гонити, или стеоне краве ударати и тући, јер се побацивање највише догађа усљед ових неприлика.

б. Кад је младо изишло на свет, онда прелази на терет мајци, која га најбоље надгледа и чува.

Код коња, оваца и свиња остављамо, да млади дође, само код крава, кад штала није тако пространа као и због других околности, остављамо телад код мајке; иначе практикује се тако звани вештачки начин одгајивања телади.

Сви су сисари такве природе, да дуго сисају управо све дотле, докле им се зуби и варећи органи тако не развију и ојачају, да могу биљну храну јести и сваривати.

За време дојења, нужно је мајку обилно и добро хранити; јер ће се иначе мало млека лучити, и младо због тога заостаје у своме порасту и развићу; — исто тако мора бити лишена сваког рада који напреже и свију повећих покретања, и мора се најзад увек или са младим налазити, или у близини овога.

Млади по природи свога рода отпочињу у разно доба старости да једу; но ово још зависи и од количине млека, које чим почне у мајке да пресушује, а сразмерно њиховом развићу није довољно за израну, они морају да једу. Дакле и због ове неприлике, морају се што пре навикнути на једење биљне хране.

Али, ако желимо пре овога времена младе да одбијемо, из узрока: или што је мајка болесна, или иначе слаба, то онда морамо узети млека од друге женке од исте врсте, која се је у исто доба на пр. отелила, или смешу од млека и свареног жита, да им дајемо да једу, и то све дотле да продужујемо, док се не привикну на тврду храну, да је жваћу и варе.

Одбијање оне домаће стоке, где млека има довољно у мајке и где млади дуго остају код мајке, да би снажнији и јачи били, не задаје толико труда и муке, јер се они хране мајчиним млеком, које се лако вари. Али, где је случај, да се одвојено држе, и где је млеко у мајке рано усануло, то се онда мора одбијање лагано, постепено и са предосторожношћу вршити, како би се млади постепено навикли на нову храну; како би мајка пуштала млеко у виме; и најзад, како се не би због брзог одбијања чежња код обојих у већем степену развила, поводом чега почињу да мршаве и болестима разним до подлежу.

Одбијање ждребади, јагњаца и прасади, не доноси ни мајци ни младом какву штету; јер их остављамо дотле да доје, да већ млади могу на паши или на шталском хранењу да живе; али код телади, стаје доста пута много труда, пошто се ради продаје млека она остављају, да доје само 5—6 недеља.

в. По одбијању мора се младо животно сместити да борави на таквом месту, где ће према његовој природи находити нужну храну, и где ће моћи своје телесне особине и снагу потпуно развити.

Кад је повољно време, најбоље је, да се на добре пашњаке пусте, где поред добре и обилне хране још и благодетан утицај сунца и свежег ваздуха уживају, као што и довољно простора за трчање и скакање имају. Шталско хранење лети не годи младој стоци; међутим зими, требало би, да се држи наравно сва стока у штали; али ко оће и жели, да се од бољег соја ма које врсте домаће стоке што боље користи, мора имати поједина оделења, где ће посебице затварати стоку.

Свако младо животно, мора се сразмерно боље хранити од маторијега. Ми би противно природи и нашем претпостављеном циљу, противно нашој користи поступили, кад би стоку у њеној раној младости оскудно и чемерно хранили, када напротив најаче и најбујније расте и највише хране потребује. Ако би теглећег вола и приплодног овна преко зиме са мало сена, а више сламом хранили, мање би погрешили, но, кад би тако исто учинили и поступали са младима наведених врста, у исто доба године са истом храном; јер цела је истина, да ће изгубити и они први, те ће у неколико сла-

бити и посао за који су намењени, неће моћи тако брзо, дуго, моћно и добро вршити, као кад би их обилније хранили; али други — млади, који, као што је напред наведено да у почетку најбујније расту и развијају се, изгубиће далеко више — и почеће наравно у порасту и развијању свом да заостају.

Оваквим поступком, који је без икаквог призрења за осуду, а који је јако развијен код наших земљоделаца, — не само што губи млада стока, већ смо и ми наше циљи, ако не сасвим пропустили, а оно теже нам под оваквим приликама испада за руком, да их постигнемо. Према томе очевидно излази, да треба да нам је свето правило: *да је младу стоку нужно не само обильно, но и добром храном хранити!*

Но, поред хране, потребна је упоредо и *топлота*; јер млада стока потребује и више топлоте од маторије, пошто својим још потпуно и како ваља неразвијеним и ојачаним телесним саставом, промене погоде, не може тако лако да поднесе, као маторија. Поред те главне нужде, због које потребује млада стока више топлоте, долази нам корист, управо намеће нам се, јер чинимо себи усљед наведеног и ту материјалну олакшицу, што смо у стању и потпуном праву, а и сходно животињској природи, да у неколико смањимо количину дневног оброка хране; јер доказано је, да стока мање хране потребује, кад се у подесно топлој кошари затвара. — Мочарна зима и ветар су за младу стоку свију врста домаће стоке одвећ шкодљиви, тако рећи убитачни; усљед чега и пашњаци у месецу фебруару и марту, у ком су добу северни ветрови исто тако шкодљиви за младу стоку, као и мочар и хладноћа позно под јесен. У планинским пределима, као што је познато, обично највише борави стока преко лета по планинским пашњацима, одакле се зими гони у долину, те се у стајама храни и чува.

Зрелост или способност за парење, наступа код разне врсте домаће стоке у разној старости.

Тако код *говеди* способност за парење наступа и код једног и код другог пола, до навршетка $1^1/_2$—2 године. Но у неким домазлуцима узимају бика за приплод од $1^1/_2$—3 год. И у таквим приликама обично се држи, да бикови од ове старости много сигурније оплоде краву, као и то, да дају исто тако крупне и снажне потомке односно производе, као и они маторији кад се употребе. Но *Синглер* прича нам у свом делу, да неки сточар *Вандергес*, своју расу употребом младих приплодних бикова не само што није изменио, већ је добијао врло лепа грла, чему приписује највише *употребу младих бикова*.

Јунице се исто тако употребљују за приплод од $1'/_2$—2 год. Женски пол, као што нам је познато, развија се код свију животиња у опште раније од мушког, и ми усљед тога нећемо погрешити, ако у једнакој старости спаримо бика са јуницом. Има случајева, где се је јуница узимала за приплод од 17—18 месеци, па резултат је показао, да нити се је првенкиња покварила, нити је теле закржљавило и остало мало као мајка му. Али приметити ваља, да се овако штогод може постићи поред расе или соја, још и обиљном храном.

Што се тиче *оваца*, осведочено је, да су овце, чим наврше 18 месеци способне, да се за приплод употребити могу. Старост ова, како код оваца, тако и код свију преживара, познаје се по промени и измени самих зуба. Но овнови приплодни, морају бити матори $2'|_2$—3 год. па да се за приплод употребити могу. Међутим добрим храњењем и неговањем младих, доказано је, да и пре наведене старости сазру за приплод, и то још далеко раније, јер су махом сви делови довољно израсли и развили се, те могу приплодна грла да врше посао, коме су намењена.

Односно *кбза*, навешћемо само толико, да су оне способне за приплод у половини друге године.

Коњи су способни за приплод по напуњеној трећој години. Међу тим зна се, да постоји практика, да се по ергелама држе пастуви и приплодне кобиле не спарене до навршетка четврте године; но тако исто, познато је и то, да се у Енглеској на добрима где постоје велике ергеле приплодна грла са почетком четврте године за приплод узимају.

Где се оће да чека, да се приплодна грла што потпуније развију, тамо се онда мора парење одложити до шесте године. *Тро и четворо — годишњи пастуви су за приплод најбољи и најплоднији.*

Најзад, *свиње*, кад су добро одрањене и одњеговане, употребљују се за приплод по навршетку једне године; но ово није свакад правило, пошто тако звање «културне расе» сазревају за приплод, чим ступе у *осми месец*. Но доба зрелости за парење јесте *шести месец*, у ком се дивље свиње и паре, кад се не находе под контролом човековом.

Опити који су у прилог доба зрелости односно парења чињени, показали су и потврдили, да кад се прасад опрасе у марту месецу, па се преко лета хране, или на добрим пашњацима, или код куће са баштенским отпатцима и куњским сплачинама, могу се са врло добрим успехом у новембру, т. ј. осмом месецу за приплод употребити.

Као што се из горе изложеног види, свиња се пари раније од говечета, а ово опет раније од коња. По коме се општем закону раније или позније развиће цвета код биљака, као и потреба нагона код стоке управља — нама још није познато; само је толико примећено, да су све оне врсте биљака, које брзо сазревају, — мале и кржљавог пораста, као на пр., чучавац пасуљ, рани грашак, и т. д. Исто тако и за стоку, на пример, фризиско и унтервалдско говече велики шпански, мекленбуршки, и т. д. коњи, сазревају и развијају се доцније од других малених или ситнијих раса. Поред овога, културне расе свиња, далеко се брже развијају од природних. Као што је познато, културна раса свиње која је код нас пренешена од Енглеза у Мајдан-Пек и Пожаревац за земљоделско-шумарску школу, развила је се далеко пре за приплод и друге цељи ради којих се свиња гаји,, од ове наше природне расе.

г. За време пораста, морају се млади сходно својој природи, својој величини и своме развићу и према посведневној употреби хранити и неговати.

Свиње и овце захтевају сасвим различите пашњаке. Веће и крупније краве, потребују два пут више хране од мањих; теглећи волови потребују опет више хране за време рада, но зими, кад ништа нераде у пољу.

Пашњаци на које је пала слана, опасни су по здравље све стоке; а у јесен је говечету и овци росна трава штетна и шкодљива.

Не треба стоку хранити са најмањом количином хране, као што је одвећ хрђаво и неумерено и прекомерно давање хране; јер напрасно и сувишно хранење шкодљиво је, нарочито још, ако је ова храна врло сочна, или се из зрна састоји. Поред тога нужно је, да се мотри на постепени прелаз с једне хране на другу. А преживарима поред тога нужно је, пошто се нахране, да имају неко време одмора, пре него што се понова на посао употребе, како би могли поједену храну преживати.

Сем хранења, нужно је за стоку имати промајне, светле и суве штале или кошаре, или наслоне, у којима ће се од шкодљивих утицаја мраза, жеге и мочара склонити и сачувати. Важност стаје колико се цени код наших земљоделаца, јасно се може закључити по томе што он своју стоку незатвара зими, кад је хладно у кошару но је пушта да зебе, пасући по пољу смрзнуту траву.

Приликом говора о топлоти потребној за младу стоку, што је свакојако од важности и за матору, изнелисмо, какве користи наступају усљед тога, кад се стока у топлом склоништу налази. Ова напомена не би ни нужно било да се повторава, пошто је свакоме

од нас познато, како нам је кад озебемо; али, кад смо немарљиви, настаје потребе, да се непрестано говори о томе, како би збиљски почели једном радити на унапређењу сточарства.

И најзад, стока се несме више теретити ни радом ни теретом иначе, но што она може снаге дати, према својој величини и развијењу; мора дакле да се помишља на њену снагу, као и на то, да ли јој се нуди толико и онакве хране, да може губитак накнадити, који је радом произведен. Не сме се ништа одвише тражити па у том и немилостиво поступати са и онако одвећ трпељивом стоком.

Желимо да ово неколико напомена нађу топлог пријема код наших пољопривредника.

Св Стојановић.

УПУСТВО ПРИ КУПОВИНИ КОЊА.

Кад се уђе у шталу, треба да гријемо коњу, кога хоћемо да испитујемо и најпре да промотримо његово држање у штали. За ту цељ куцкамо коња по разним местима тела, нарочито по слабинама даље подигне се једна предња, затим једна стражња нога, па ако је при свему овоме миран и само фрче (дува) на нос, као што то обично код коња бива, онда је такав коњ миран.

Коњи који ударају уједају и који су осетљиви при најмањем додиру, одма се показују — одају — да су злоћудни при горе реченом прегледу, који преглед не треба никада пропустити. Даље треба пазити и на то да когод не буде коњу за леђима, те да уплившише на њ' узвицима, дираньем и томе подобно.

Кад је тако коњ у штали прегледан, онда га треба извести на поље и нарочиту пажњу обратити на прве његове кораке, јер се тада ако рамље може лако посумњати да има шпат и да је бангав. Ако је положај коња удешен да лепше изгледа то можемо сигурно видети ако с предњим ногама стоји на већој висини но са стражњим, ако је коњ тако обучен да стражње ноге избацује назад што више може, јер у оба случаја изглед је коња бољи, него што је у самој ствари. Ако хоћемо да испитујемо предњу висину коњског тела са стражњом, то се коњ постави — доведе — на равну површину, па се онда одмакнемо на 4—6 корачаји и посматрамо разлике у висини коња. Гребен треба да је за 2—3 см. виши но крстине.

Што су правија леђа тим је коњ бољи како за јахање тако и за теглење. Коњи којима су леђа спуштена хрђави су за јахање док за вожење — вучење — могу да се употребе.

Даље имамо да посматрамо са стране и то, каква је веза између врата и прсију. Дубоко из прсију произлазећи врат хрђав је за амове с навратником (камутом) јер доњи део ама притискује вратне жиле и душник, док за амове са кајишима може да поднесе. Високо насађени врат са слободним плећкама добар је за амове с кајишима. Величина грудног коша показује величину плућа и потоме може се закључити на већу снагу нарочито издржљивост. У колико је грудни кош са стране пупчастији, у колико је дубина његова од врха гребена до грудне кости већа у толико су већа плућа. На све ово обраћа се пажња купаца, пошто се то често губи из вида а важно је да се зна при куповини, пошто није сасвим све једно кад хоћемо да имамо коње за непрестано трчање, као што је: поштанска служба, омнибус и путничка кола, и место тога ми купујемо коња, истина са јаким мишићима и костима али са малим плућима. Такви коњи пре ће се уморити но други са добро развијеним плућима а мање јаким мишићима.

Затим треба пазити и на слабине у колико су краће и ниже у толико су боље. Простор међу последњим ребром и боком, треба што је могуће да је краћи, одприлике за једну шаку. Коњи таквог састава могу добро да се ране, јаки су за вучење, а особито снажни за јахање. Коњи са дугачким слабинама и бубрежним делом тела, слаби су, потребују врло много хране те да добију прикладну округлину и нису добри за рад.

Крстине покривају они мускули — мишићи —, који производе кретање напред, нарочито вучење; с стога их треба особито и прегледати. Мршаве и по томе нагнуте крстине нису за рад. Што је дужа линија од кукова до седећих костију тим боље. Коњи са нагнутим крстинама, нису лепи, али за вучење могу добро да се употребе. Брзи коњи имају дугачке и праве крстине.

Даље не треба пропустити подићи реп и погледати чмар, па ако чмар упада и испада онда је коњ *сипљив*. Код коња са здравим плућима чмар стоји мирно и чврсто. А кад је сипља већег маха заузела познаје се и по тешком дисању и кашљању и по наглом ширењу ноздра и одскакању бокова.

При посматрању ногу треба обратити пажњу најпре на колена предњих ногу; ако су унапред извијена колена, то је много употребљиван, — штруциран коњ. Кичице не треба да су дуге но пре кратке и не стрмо намештене; кратке и јаке кичице добре су за теретне коње за дуго вучење, а дуге и више косоположене кичице обично су без снаге. Скокни зглавци не треба да су ни стрми ни сувише савијени (сабљаст став.) што је правији овај прегиб, на скокном зглавку

тим је коњ слабији за рад; велики угао тога прегиба истина није леп, али кад је удружен са мишићном снагом онда је коњ добар скакач.

Кад смо ове делове разгледали, тада треба стати право пред коња, те да прегледамо ширину прсију и став ногу; предње ноге треба да заклањају задње кад се од напред посматрају а лева десну кад се посматрају са стране. Осем тога предње ноге до кичица треба да су одвесно постројене. Разни израштаји (мртве кости) не узимљу се у призрење код старији коња док код младих коња напротив узима се јер је то знак да су јако напрезани. Очврсле чворуге међу копитом и кичицом обично је горе зло но шпат.

За тим треба заћи за коња и посматрати облик и ширину крстина, положај бутина, па сравнити, нарочито унутрашњу површину скокних зглавкова једну с другом. Подједнаку ширину и висину крстина треба предпоставити узаним. Већа одступања од правог, хоризонталног положаја нити су за лепоту, ни за већи рад. Израстине на доњем делу унутрашње површине скокних зглавкова дају нам повода, да посумњамо на шпат; рамље ли коњ још при томе, нарочито кад пође, то је поменуто зло сигурно ту. Умерени израштаји на стражњим ногама нама нису од толике штете као на предњим, но ваза морамо имати на уму, да коњ сэ тим израштајима није више нов на ногама.

По свршеном прегледу горе изложених тачака, треба раширити ноздрве и загледати, да ли су румене, влажне и чисте од бала; даље подметути руку под ноздрве, и посматрати да ли на исте издише јер ако неиздише, знак је да је једна или обе затворена разним израштајима што шкоде коњу. Даље обратити пажњу на очи, да ли су чисте и бистре, да нема на њима бели флека, мрља даље на зубе, опредељујући по истима године старости по уобичајеном начину, уши, врат, перчин, затиок, језик, непце и на ноге, да ли се коси или не.

Напослетку не треба при куповини коња изгубити из вида и најобичније коњске болести и навике. Болести су најобичније: гунтураћ, ждребећак, бале, сакагија, шуга (на врату и репу), загнојења убој или рâну на гребену усљед механичких повреда, сушење кичме што обично бива код пастува, кожна сакагија која се познаје по разним отоцима и чиревима по телу, запаљење мишића, нарочито оних који везују плећку са рамењачом, и на разне израштаје. Даље навике, на које нарочито ваља обратити пажњу, јесу: понеки коњи навикну да кидају и једу покровац којим су покривени, усљед чега се у желудцу (стомаку образују несварљиве лопте; или гризу разне тврде предмете, (напр. јасле) те тиме кваре зубе или гутају ваздух

због чега често пате од трбобоље (колике) даље на известан начин ранења, појења, поткивања и тиме подобно.

Завршујући, слободан сам обратити пажњу купаца коња да имају у виду ово, за њих неколико важних тачака, и да при куповини коња свакога понаособ посматрају.

ПО НЕМАЧКОМ ПРЕРАДИО
М. ТОДОРОВИЋ.

О КОРИСТИМА ЂУБРЕЊА

Да би јасније и очигледније могли на видик изнети и у што вернијој слици преставити користи по пољску привреду које се ђубрењем постижу, морамо најпре бацити један летимички поглед у прошлост, када стари обитаоци земаљског шара још не беху са овом вештином и корисном радњом упознати.

I.

Пољорадња без ђубрења

(названа пљачкашка привреда)

Где ми данас у зноју свога лица са највећом брижљивошћу обрађујемо, ђубримо и са разним мелиорацијама поправљамо своје њиве, ливаде и друга производна земљишта, ту су праобитаоци наше домовине са малим и непотпуним радом без ђубрења жетве добијали. — То су исто чинили и насељеници у Америци, населивши у прво време онако бујна и плодоносна земљишта. Они крчаху комад по комад земље, и стоструке жетве добијаху са својих плодоносних поља. Чињаше им се да земља у својим недрима скрива неисцрпљиви извор хранећих биљних материја, и мишљаху да им ови природни извори богатства земљиног неће никада пресушити. Али у другоме столећу обитаоцима бејаше већ другче. Прво и прво жетве им не беху тако лепе и обилате —, нове појавивше се болести и непријатељи десетковаху им усеве, због чега одмах наилазаху на питање о могућности даљег опстанка на истој земљи. Шта сад отуд наступи? Насељеници оставише своје њиве и повукоше се у прастаре шуме, и крчише себи нове земље, стварајући нове плодне њиве. Али искуства се једна иста понављаху. Тако прве године добише прекрасне жетве, следећих година опет горе, јер разне болести, инсекти и други непријатељи умањаваху знатно њихов принос. — И сад опет насељеници оставише своје њиве и као „пустошни

потоп» кретаху се све даље у прастаре шуме исцрпљујући комад по комад земље, јер за собом остављаху подивљачену и опустошену земљу. И тако су се они од источне обале, све даље и даље к западу кретали преко планинских косина и великих водâ са секиром у руци и плугом на рамену, до највећег врха «Кордиљера» који целу дужину америк. земље од истока до на запад пролазе. Велики округи, који се као житница Америке хвањаху, непроизводиште више ни једноме ову свакоме потребу својствену тако, да у годинама: 1840 и 1850 видимо да је принос пшеници и кромпиру спао на половину.

То је кратка историја американ. пљачкашког газдовања, она нам износи на видик непобитна факта, да пљачкашко газдовање без ђубрета најбогатију и најиздашнију земљу изнурава. Никаква, дакле, плодна земља, неће донети после дужег времена штете, која је са одвозом жетве скопчана, ако јој само повратимо опет онај део материја који је жетвом одузет.

На место оних насељеника који су земљу црпели — пљачкали, — ступаше сада мало по мало на онако измршављену земљу паметан и радан земљоделац. Он мешаше оранicу са шкољкастим лапором и гипсом, извлачаше ђубре своје домаће стоке на њу и заораваше га. И сад се тек поново поче повраћати богатство земљино; зеленило плодоносних пољâ поново се јављаше у своме сјају, а искрчене прастаре шуме очараваху гледаоце својом плодношћу, јер постадоше житнице америчке.

Са великим је трудом «прави земљоделац» оно повратио, што је „пљачкашки земљоделац» био пропасти повео, јер без ђубрења је прâво — рационално обрађивање земље апсолутно немогуће. У топлим и жарким пределима, оно се помоћу повољне климе у неколико надокнађује удобним мешањем минералних делова, јер под утицајем жарког сунца и периодичних киша трулење биљних, и распадање минералних делова знатно се убрзава; но при свем томе апсолутно гајење оних биљака које земљу црпе и осиромашавају, ни ту није могуће без ђубрења.

Перуанци чак са морских обала доносе на своја кукурузишта гуано (избацине мор. тица) и њиме гноје своје њиве, а Кинези и Јапанци са највећом пажњом поступају са људским екскрементима (избацинама) и на своје њиве извозе повраћајући на тај начин земљи материје жетвом однешене које је човек у виду хране у себе примио, — па се при свем том принос земље смањио немогав изхранити ону мложину људства, што своју храну непрестано из њених недара црпи.

Египатски пак земљоделац срећнији је у томе погледу, јер Нил својим правилним наплављивањем сноси из планинских места Абисиније довољно ђубрета, које по своме повратку у корито остави на њиви египатском земљоделцу, а овај са мало труда скида са ње сјајне жетве.

Но да видимо како је то ишло у земљама, где се ова накнада у ђубрету није имала су чим вршити, — где је, дакле, владало пљачкашко газдовање? Ето како: Славна Сицилија, која пре 1300 год. још бејаше као житница Рима, производи данас једва толико хране, колико тек да њени сиромашни обитаоци не би од глади помрли. Она је, дакле, исцрпљена и испостила тако, као што су и многи други предели Шпаније, Грчке, Палестине и т. д. Исто тако, у многим пределима Немачке опада просечно принос зрна јаким извозом стрмнина и костију, и земља приметно сиромаши.

II.

Пољорадња са ђубрењем

(названа рационална привреда).

О овом тако важном огранку пољопривреде *Либиг* вели: «Основа је пољопривреде: замена свију оних састојака земљиних, који су јој жетвом одузети.»

Кад би у природи самој све што се потроши на изхрану разних биљака, утрошене материје више мање повраћале се земљи онда не би ни било потребе, да се за успевање ове или оне биљке извесне материје нарочито земљи надокнађују, али како разне друштвене потребе изискују да се и разне биљке гаје, а међутим свака је за своје образовање извесне делове из земље изузела, то би се непрестаним узимањем а неповраћањем земља непрестано црпела и после неког времена сасвим и ослабила, кад неби било срестава са којима би се то сиромашење предупредило. У оваквом, дакле, случају потребна је потпуна замена онога што се одузме. Наравно, да би та замена била најпотпунија онда, кад би се земљи повраћало све оно у чему се баш и налазе земљи одузети делови, дакле у самоме оном плоду који скидамо са те земље; но како нам материјалне потребе то не дозвољавају, онда ћемо тражити ту замену у ком другом материјалу, — и ми је заиста налазимо у — ђубрету.

Без довољног и доброг ђубрета земљорадник не би могао да ужива благослове труда на својој земљи, — он не би могао на омањем имању газдовати, јер би за сваки усев морао имати засебну њиву, па и то му не би помогло без довољног ђубрета, почем би му

сва парчета земље непрестаним мењањем усева после неког времена толико ослабила, да би му било немогуће сејати с успехом оне усеве, које је дотле на тим земљама обделавао, већ ако би хтео да опет какву корист од ње вуче, принуђен би био сејати и такве усеве, који његовим дневним намирницама не би одговарали, или му се бар не би рентирало да их обделава, — или би напослетку, морао своју културну земљу претворити у дивље пашњаке којима би кроз кратко време дивљи коров обладао, те би тако земљоделац непрестано своју ораћу земљу преобраћао у некултурну.

За ово што рекосмо имамо очигледна доказа у свом отачаству. Код нас се слабо ко на то обазирао, да треба земљу ђубрити, нити је се у томе увиђала потреба, до год је земља својим природним богатством изхрањивала засејане усеве. Али из дана у дан, из године у годину, тачке се до дна овога неисцрпљивог извора, јер се сваке године скидају плодови са њива, а не питамо се, колико се сваком жетвом одузме земљи и треба ли јој кад то вратити? Истина да многима пада у очи, да извесна парчета земље сваке године донесу по 10—20 ока мање, али неће да трага узрок томе све мањем приносу, и да приступа онаквим поправкама — којима би се ово опадање спречило. Све се то сматрало као једна незнатна, малена ствар, докле напослетку из ње не изађе велика — наступи, дакле, време, када њива ни утрошено семе не враћаше. Узалуд беху сва очекивања и надања на «родне године».

С тога, познавајући узрок овој сиромаштини земљиној, приступимо ономе средству са којим се може све повратити и поправити што је дугогодишњом жетвом однешено.

Могао би нам ко год од земљоделаца на овоме месту приметити, да ће он своју њиву засејати кукурузом, када стрмнине на њој не буду више успевале. Истина је, да ће се он тиме донекле помоћи, али докле ће моћи он то да упражњава? Не даље, но док се непрестаним мењањем усева — окопаовина и стрмнина — неисцрпе и оне материје које су за стрмнине нужне, као и оне, које окопаовине потребују; дакле свакако дочекаће народ такво стање земље, у коме ће му сејање култ. биљака слабе користи доносити. Овакав је начин привређивања од по — одавна код нас, и ево већ пред нашим је очима та појава, да нас почеше њиве изневеравати и отказивати ону услугу, коју нам до сада чинише својом обилатом плодношћу. Земљорадник ће на таквој осиромашеној земљи без икакве накнаде сејати и обрађивати своје усеве — радиће без основа и правца што му се као паметном домаћину не сме дозволити, почем на такав начин не само да неби никакав чист

приход могао имати, већ не би био у стању ни своје трошкове да покрије.

Да не би, дакле, земља у напредпоменуто стање дошла и да би се прâво, разумно газдовање водило, мора земљорадник уредно да ђубри своје њиве као и сваку другу земљу са које редовно жетву збира. Према томе ђубрење има ту цељ: *„да земљи подпуно или бар приближно поврати све оне делове, који су јој жетвом одузети, старајући се да је и у будуће увек у стању плодности одржи.“*

Да би још боље појмили дејство и улогу ђубрета, ваљало би на овоме месту поменути материје са којима се биљка храни и начин на који ту храну у себе прима, но почем би нас то далеко одвело, то засад напоминьемо само толико, да биљка прима своју храну у течном и гасовитом стању. Из ваздуха прима гасовите материје, којих у неисцрпљивом извору има, а у течном стању пак минералне материје које биљка потребује и које се само ђубреньем и ничим више не могу земљи надокнадити, па по томе и јест главна цељ ђубрења, да ове материје земљи повраћа.

Но поред тога, што се ђубреньем иде на то, да се земљи поврате њени изгубљени хемички саставни делови, ђубре има још и ту задаћу да јој поправља и физичка својства. Тако, распадањем ђубрета чврста се земља троши, као год што се и топлим ђубретом хладна и влажна, а хладним опет топла (пескуша и кречуља) земља поправља.

Сад да поменемо разне материјале, који као ђубре могу послужити:

Као ђубре сматра се све оно, што може или само да послужи као храна биљу, или што би могло послужити као помоћно средство да се минерални састојци земљини брже растворе и биљци што пре као храна послуже. Према овоме могло би се разликовати двојако ђубрење: *непосредно* и *посредно*, т. ј. оно, које само као храна биљу служи, и оно које помаже да се растворе извесни делови, који се већ у земљи налазе.

Према томе, да ли се земљи додају све хранљиве материје, или само оне, које су једног лета жетвом одузете — и само непосредно ђубре разликује се у *потпуно* и *непотпуно*.

Односно поделе пак ђубрета према његовом својству, дејству, материјалу из кога се састоји и другим односима, постоје разне поделе према разним гледиштама. Тако осим горње поделе деле неки на *природно* и *вештачко*, где се под првим разуму све оне материје, које по своме начину постанка имају подједнак састав са оним материјама, које су земљи жетвом одузете; а под вештачким такове,

које су способне да поправе земљу, али које нису по своме саставу и постанку као прве сличне са оним материјама, што су жетвом одузете.

У природно ђубре рачуна се поглавито ђубре домаће стоке с простирком, а у вештачко разни фабрички отпаци као и у опште ђубре анорганске природе као и оно органске, које се особитим преправљањем удеси па као такво употребљује и то за извесне биљке — дакле где човек својим суделовањем утиче на образовање истог.

Необзирући се ни на коју од ових подела, сматрамо да ће најумесније бити да коју више речемо о оном ђубрету, које се код нас свуда у довољној количини налази и које неће захтевати Бог зна каква капитала — о ђубрету домаће стоке.

Као најприроднији ђубре сматра се, ђубре домаће стоке и то као чврсто — балега — и течно-мокраћа. Њиме се могу повратити земљи све оне материје које су јој жетвом и одузете, почем се домаћа стока храни истим материјама из којих је биљка своју грађу склопила и коју је стока појела. Па као што се ђубре животиње састоји само из онога што је појела и попила и као сувишно или као несварено избацила то је јасно, да ће ђубре у толико боље и јаче бити, у колико је стока снажнијом храном храњена. Према томе, најснажније биће ђубре, кад је стока зрневљем храњена. Ђубре дакле кад иструне у земљи, повраћа јој минералне делове жетвом одузете, а поред тога образују се при распадању угљена киселина и амонијак те помоћу тих материја подејствује и на растварање хранећих материја, које су се дотле у нераствореном стању у земљи находиле.

Хранећи дакле добро стоку имамо две користи: изхранимо животно, које служи за подмирење наших битних дневних намирница, и добијемо од исте удобни материјал за ђубрење.

Једна врста стоке, може под повољном храном и негом дати још и најбоље ђубре, па опет изнешено на њиву не показује оно своје дејство, са којим је се толико одликовало међу осталим врстама. То зависи исто тако и од добре простирке, од неге ђубрета у штали и на ђубришту, од начина изношења и растурања по њиви и т. п. о чему је у «Тежаку» више пута било речи.

Исто тако могли би на овоме месту напоменути понешто о ђубрету сваке врсте домаће стоке понаособ, као и о измешаном ђубрету од свакојаких кућних одпадака, тако званом компосту или мешанцу, по том о зеленом ђубрету, људским и тичијим избацинама, (гуану — вештачком ђубретуј о минералним срествима за ђубрење, која утичу на претварање нерастворених материја у растворено стање,

као о кречу, гипсу, калију, сумпорној киселини и т. п. али, узев у обзир економне прилике нашег сељака сматрали смо највише за дужност да му и за овај пут обратимо пажњу на шталско ђубре, кога у изобиљу куда се окрене, има, и које му је тако рећи, затрпало кућни праг, — да са истим што разумније и приљежније поступа, не одричући да је близу време, када ћемо се и вештачких ђубрећих срестава морати лаћати; али ипак велим: «расчистимо најпре са оним, што нам је пред кућом и око куће.»

Мир. Миљковић.

ШТА СЕ РАДИ У МЕСЕЦУ АПРИЛУ

У винограду. Резидба треба да је извршена још у Марту. О томе народ вели ово: „Ако до благовести ниси орезао, а ти гуњу на главу па по киши орезуј, само да што пре довршиш". Но ако није извршена буди којим узроком, онда орезуј као што треба и не гледај на то, што ће се често доста јаки ластари отсећи, (јер се зна да се на највишим пупољцима понајјачи ластари јављају) а слабији морати оставити. Само ону лозу, или ластаре, које смо оставили за резерву на случај позних мразева не треба резати до 10. Маја.

Орезану лозу ваља одма износити и употребити, пошто се зна да често у њима има млого скривених инсеката, који ће са отсечене лозе прећи на заосталу. А лозу из винограда филоксером заражених и сумњивих ваља одма на месту спалити.

Лозу која је намењена за са̂д, ваља у влази и хладноћи чувати до удесног часа за тај рад. Засађену лозу ваља „кокичити" т. ј. бусеном или иначе земљом покрити, да јој се горњи пупољак сачува да пре времена не потера и непромрзне. Лозу која се „оживљава" као што то Жупљани и многи остали чине, треба одма свезати у дењкове од стотину комада, па преврнуто у земљу уровити и озго трошном земљом смешаном са згорелим ђубретом покрити за неколико сантиметара. Ову оживљену лозу ваља надгледати па чим пусти жилице одма је расадити у виноград и ту је заливати док се не прими. Обично до првих дана месеца Маја ова лоза доспе за расађивање.

Ко није с јесени или рано с пролећа попунио празнине у винограду потопницима и положницама, сада нека то учини, јер је сада томе време. При савијању неће лоза прскати, није више тако крта. И калемити се може лоза у ово време. Потопнице, положнице и калеме ваља јаким приткама, а још боље са по две унакрст обележити, да се при копњи не исеку мотиком.

При копњи мотрити на то, да се на стрменим местима око чекота оставља „чанак" или попречни „банак" да се вода при сливању зауставља и поступно одводи, те да чокот или гицу не одголи.

Кад се доспе ваља лози, која се тачка (као Смедеревка), побадати притке но није време ни потреба да се ластар привезује. Тек у Мају о томе радубиће; помена. Сад ваља спремати доста лике пошто други материјал за везивање, нарочито канап, шпагат и т. п. кога по неки смедеревци употребљују није за везивање лозе удесан.

У винограду, најискренији савет дајемо виноделцу да своје вино и по други пут од стеље одвоји и прода оно што му је за продају пошто он за даље чување и неговање не може имати ни времена ни згоде. То је ствар винарског трговца, а не произвођача. А винарском трговцу светујемо да своје вино у ово доба надгледа, па по потреби усахнуло допуњава, а оно које је одпочело кретање избацивање клобучића, мутење тако звано „предовирање“ да мало отвори и око врања одржава чистоту.

У рибњаку ваља набављати млечаке и икраше. Но о томе наклоне читаоце упућујемо на „Тежак“ од 1880 године Бр. 16. где ће наћи и поуку о размножавању и неги пиладије за ово доба године. И у опште све оно што је том приликом писао г. К. Црногорац под насловом „Април за пољопривреднике и заостале радње у томе месецу“; препоручујемо пажњи читалаца, да не би изнова те поуке помињали.

У дому и на двору. Довршивање најхитнијих послова. Припремање и претакање кукуруза за сејање. Превртање жита. Оправке и зидање грађевина. Распремање подрума и стаја. Припрема за бачијање.

Око стоке. Поступан прелаз од суве хране на зелену. Мужа оваца и одбијање јагањаца. Настаје бачијање. Овце пиранљивати код појате, на мочарним данима и чувати од мочарних места, због брља и метиља и т. д. Изгонити и осталу стоку на попашу. Крмљење стоке. Мазати стоку катраном и градити око ње дим, због опасности од сивушних голубачких мушица. Чувати младу стоку од хладноће и изгонити на пашњаке близу појате.

На њиви ливади и изнињацима. Довршетак сејидбе у последњем року и орања. Сејање кукуруза, пасуља, тикава, кромпира, сточне и шећерне репе. Наводњавање ливада. Нега пашњака.

У градини и у воћњаку. Покривене расадице откривати на топлим данима плевити и чистити. Плевљење. Расађивање ране зелени. Салата, месечарке роткиве, спанаћ већ се троше. Довршује се сејање разнога поврћа, на пољу. Грашак се по други пут сеје; прво посејан праши и покрива с трњем, да га живина не сатире и притискују се међу притке или привезује се канап около. При сејању поврћа у опште, треба знати: што ситније семе, то се све плиће сме затрпавати, што крупније семење то дубље. Заливање јутром ил' вечером, нарочито на сувом времену. Јагоде окопавати.

У воћњаку. Довршује се пресађивање, чишћење и сасецање воћака. Ако су воћке страдале од мраза, то треба сасецати промрзле гране, све до здравог дрвета, а плодне пупољке, треба покидати, те да се воћке опет оснаже. Старије воћке, које су за то одређене, најбоље сад прекалемити и то под кору, но не смеду се прекалемити све гране на један пут, но две, па кад ти калеми ојачају тек онда и остале. Подмлађивање старих, неродних воћака; све гране које се суше, треба поступно одсећи и од младих изданака круну образовати. Само трешње и вишње не трпе ово подмлађивање: код њих помаже често, ако се земља око дрвета опкопа и у кругу жила ђубри. Рањава места и раком спопаднута, треба исећи до младог дрвета и намазати. — Код бресака и кајсија, већ се могу разликовати плодна окца од окаца за дрво и треба их сасецати; у првим годинама по калемљењу, морају се јако подкресивати, те да би остале у снази и здраве. Воћке, које су цветале треба заливати, на сувом времену. Гусенице, које су поред свега досађењег тамањења њихових гнезда, ипак ојачале, треба сабирати и таманити.

На ковандуку и око свилених буба. Добрих година почиње ројење. У дуплим кошницама, са јаким ројевима, треба наставке дометати и пролазе отварати Лето шире отворити. Чишћење и у нужди пиранљивати. Сејање ељде око ковандука.

Дуд почиње листати. Семе свилених буба из хладовине изнети на суво, топло место (20—25°C), да се развије и за тим изведе. Прво кожурање. Бољих година и друго кожурање.

На дуваништу. У расадници плевити. Чешће их откривати и само ноћу покривати; навикавати младе биљчице на спољашњу топлоту. Скалупљен дуван наметати да превире и превртати. Земљу на дуваништу чистити од корова. При крају месеца, на лепом времену, расађивање и заливање.

У шуми. Почиње летња сеча у високим планинама. Крчење, проређивање, подкресивање. Обарање бреста и липе зе гуљење лике. Сече се врбово; *ракитино* пруће за плетење леса, котарица, кошара. — Сађење букве и четинара; најпре лиснатих дрва, па онда четинара, — преко целог месеца. — Чување младе горе од стоке.[1]

БЕЛЕШКЕ

Удружујмо се!

од Мате Орлића.

Удружење је врло важан фактор у развитку сваког народа. Оно много доприноси, да народ напредује и у просвети корача, с тога сви напредни народи свом силом настојавају, да се удружење рашири у све слојеве народа, да обухвати све огранке његова развитка. За то ми и видимо код тих народа данас сијасет разноврсних задруга; нема тако ређи села, где не би било бар по једно удружење; нема сталежа, који не би тежио за удружењем. Научњаци, занатлије, капиталисте, трговци, земљоделци, и т. д. сви ти данас склапају задруге, да могу лакше и брже к цељи доћи, своју струку подићи и усавршити.

Човек самац никада не може све знати, нити свега имати, што му је потребно, он мора тражити савета и помоћи, а ово најлакше наће у друштву, где је више људи истог занимања. На чим је више таквог заједничког обавештења и заједничке помоћи, тим се брже напредује. Зато видимо, да они људи који ступају у друштва и заједнички раде, — да су они напреднији, од оних, који се не удружују нити стоје у заједници са другима.

Обавештење и помоћ заједничког рада, ако је игде нужно, сигурно је у земљоделству. Стотину се пута догоди да човеку потребује час ова, час она ствар у потребно време, — где ће је наћи најлакше? У друштву, где их је више уложило своје силе и средства. Ако ће тражити савета за какав посао у земљоделству нигде га неће сигурније наћи, до ли у друштву, у ком је више искусних и практичних људи. — Сам човек, тешко ће моћи набавити какав ваљан плуг, ветрењачу, сечку, пресу и друго оруђе за паметно газдовање, — њих више удружено лако ће и неосетно. А шта да речемо о приплоду и побољшању стоке, где један човек не

[1] Вид. Кал. Срп. Пољ. за 1884 г. стр. 23.

може имати нити издржавати: бикова, јуница, овнова, оваца, нераста, и т. д. од најблагороднije расе или пасмине? То само може друштво. — Па шпак има користи и појединац, и то огромне користи. Сваки члан друштва има право — за малу годишњу новчану уплату — на друштвену имовину, — сваки се том имовином може користити. Поврх свега тога, земљоделским удруженьем, чини се доброчинство и сиромашним члановима, који се заједничком имовином и заједничким средствима потпомажу.

Видимо дакле, да је земљоделско удружење врло важно, — за наш је народ неоцењено. — Наш је народ тако рећи почетник у земљоделству. Он треба помоћи и много упуства, ако оћемо, да напредује. Сем тога, он доста хрђаво стоји. И не будемо ли уз велике издатке свом силом настојавали, да наше земљоделство подигнемо да се научимо боље и вештије радити и штедити, ми ћемо пропасти. Нас ће други напреднији народ прегазити. — Чвршћег бедема против туђинштине и туђег господарства, нема до — свесна и добро стојећег народа; сиромашан народ само је лутка којом се себичњаци играју; то је оруђе, које они за своје спекулативне тежње употребљују: Нама свима света дужност налаже, да не дамо, да нам народ данас сутра спадне на овакве гране. Дух времена нагло корача, — с њим упоредо иде и просвета. И ми ако нећемо да будемо назад, морамо ићи за просветом — морамо се удруживати, да с једне стране станемо на пут земљоделској конкуренцији са стране, а с друге да и међу собом дођемо до паметног газдовања.

Прилике су наш народ догнале, да сваки још не појима користи од удружења; но дужност је интелигентних људи; дужност је разумних и разборитих земљоделаца, да добрим примером предњаче, да народ упуте.

Наше земљоделске подружине — а где је могуће и остале пољопр. дружине као: воћарске, пчеларске — то је ето најзгоднije место за удружење. Ту треба да се сједине и свећеници, учитељи, трговци, чиновници и сви разумни сељаци. Пољопривредне подружине, ваљало би подизати у сваком повећем месту — бар у селу среза и округа. — И интелигенција наша, вечиту би услугу стекла, кад би се својски заузела, да пољопривредне подружине што више рашири, и да у своје коло приведе све боље земљоделе. —

Жалост је то данас, да има крајева наше домовине, где нема ни једне једине пољопривредне дружине. То показује, да нема тамо људи, који би их основали и руководили. А има опет и таквих, које су основане, али немарношћу управе брзо угинуле. То ни мало не служи на част ни таквом месту ни управи. Сваки је човек дужан радити за опште добро — за своју отаџбину, — а још више је дужан онај, који је на себе примио *обавезу*, да ће радити. Ми већега добра земљи и народу не можемо учинити, него кад народ просветимо и материјално подигнемо, а једно и друго знатно потпомаже удружење, кад се корисно употреби. —

Код нас имадемо само два земљоделска часописа,[1]) па и та два имају мало читалаца. Сваки знаде, да се читањем пољопр. часописа не само пољопривреда подиже, но и просвета шири, с тога још једном кличем: склапајмо пољопривредне дружине, удружујмо се у пољопривредне подружине, па ћемо тако и читање часописа омилети, а овим као и међусобним сложним радом, подићи наше благостање!

„Gospodarski list"

---

[1]) У Краљевини Србији само једна; па опет све наведено потпуно вреди и за нас. Пригрлимо с тога савет шпичев, који је у свему братски, искрен и уметан. У.

Воћарство у Ческој.

Директор пољопривредне школе у Писеку, у Чешкој г. Ладислав Буркет, пише у бр. 7. Пољопривредног практичног журнала француског од ове године о *воћарству* у Чешкој ово што иде:

„Гајење воћака, лозе, варива и цвећа брижно је и паметно предузимано кроз сва времена. Најстарији податци у земљи помињу о изобиљу и изврсности њезиног воћа. Да није било несрећних ратова, којима је Ческа често поприште, воћарство би у њој било у пуном напредовању; оно је данас индустрија која здрављава, ако тако могу да се изразим али коју су у томе опорављању задржавале суше и јаки мразеви ових десет последњих година. Губитци, проузроковани овим не удесним временом цене се на 2 или 3 милиона дрвета у пуном рађању.

Ческа има сада, по саштењима статистичког оделења главног пољопр. савета, 20,500.000 дрвета родних, од којих 13,490.000 или 66% родних дрвета са *коштицом* и 7,010,000 или 24% родних дрвета са *семеном*. То чини на 100 ектара укупне површине земљине по 395 дрвета а на 100 ектара оране земље по 591. дрво.

Производи наших воћњака имају доста добрих пијаца. Једна врло повољна прилика развићу нашег воћарства, та је што се чешко воће извози на иљаде *товара* паробродских Елбом и Одром у Немачку. У Берлину и нема скоро другог воћа осим ческог. На пијаци у Штокхолму, у Петрограду и Москви продају се исто тако големе количине воћа чешког. Више кућа трговачких извозе *сувог воћа* нарочито *шљива* и пекмеза од шљива, па и за сваку Француску.

Наши земљеделци могли би, без сумње, вући много знатнију корист од гајења родног дрвља, кад би му поклањали више пажње. Ипак могу са задовољством да констатујем да љубав, скоро пословична, наших дедова ка овој лепој грани производње почиње да се буди и у њиховим унуцима.

Ческа има сада више од 300 **пољопривредних подружина** и 64 **баштованска и винодолска друштва** која се труде сва — под топлим потстицајем главног пољопривредног савета и владе — да нађу средства како да се нашем воћарству дâ виши степен савршенства.

Већина пољопривредних и баштованских подружина већ је основала **расаднике**, из којих се даје земљоделцима онога среза у коме се расадници нађе, лепе младице, које спадају у врсте осведочене дугим искуствима.

Осем домаћих врста, које заслужују више пажње но што им се сада поклања, гаје се код нас тако исто најбоље француске и немачке врсте.

Настава из воћарства почиње још у основним школама, од којих највећи део има по једну малу расадницу и по једну башту. Њена је циљ више да буди љубав к воћарству но да даје деци позитивна знања.

У више предела, чисто пољопривредних, **стари један обичај обвезује сву децу да, остављајући школу, посаде по једно или два родна дрвета на каквом јавном месту или на каквом општинском земљишту. Сађење ово предузимају сва деца у један исти мах и са неком извесном свечаношћу.**

Дубља воћарска и баштованска настава даје се младићима у пољопривредним школама, којих се број, у Ческој, уздиже до 12, не рачунајући помолошки и енолошки институт у Троји близу Прага.

Да би ширио наставу међу земљоделце, који не могу да походе *стручне школе*, главни пољопривредни савет изашиље у села професоре путујуће да држе

популарна предавања. Ови професори држе тако исто, за летних ферија у главним местима среза, предавања из воћарства за школске учитеље и љубитеље воћарства.

Консервирање воћа већ је учинило неке напретке, али у томе погледу има се још што-шта пожелети.

Оно што се највише и најбоље ради у нашим селима, то је **сушење шљива, јабука и крушака, прављење пекмеза од шљива**, познатог у целој царевини Аустрији под именом „*повидла*“. У трговини са сувим гљивама, имамо да рачунамо сада на утакмицу Босне, провинције, коју је Аустрија ту скоро окупирала.

Фабрикација сидра (јабуковаче) мало је раширена у Чешкој а фабрикација финог конерва по француском ограничава се на три или четири мала завода.

С.

Синђелика или Кркавина, (по турски алапувер).

Немачки Faulbaum, француски Bois de Bourdon, научно име. Rhamnus frangula) — расте у нас дивља, по многим местима нарочито у пожаревачком округу. Пожаревљани у вароши познају овај шиб по томе, што се његов плод много виђа испред дућана бојаџијских у Пожаревцу где се разастре на простиркама суши и тако осушен за бојење пређе употребљује.

У новије доба сазнало се да дрво од тога шибља даје најбољи угљен за барут. Поводом тим министар војени набавио је неку количину семена од поменутог шибља и послао је шумарском одељењу Министарства народне привреде да се разашље државним шумарима да га посеју, одгаје и о напредовању истог Министру извештај поднесу, како би се у повољном случају могло размножавање истог шиба потпомоћи. Поменуто шибље најбоље расте по влажни шумским местима и ливадама, нарочито покрај потока.

Вредно је да и наши земљоделци и шумари обрате већу пажњу на ово важно шибље; нарочито у оним крајевима, где га има у дивљем стању и да све оно, што им је о животу и раширењу његовом познато, на јавност изнесу.

Милош.

Бели лук као лек од псећег беснила.

Прошле године донета је у „*Тежаку*“ *(свеска за Септембар страна 614.)* једна белешка о лековитости црног и белог лука. У допуну тој белешци доносимо, по једним пољопривредним новинама, што излазе у Прагу (Prager Landwirthschaftliches Wochenblatt), ово:

„Пре неког времена обзнанио је М. Булеј, члан француске академије наука, да је открио лек од хидрофобије (псећег беснила), и да се тај лек састоји искључно у примени белог лука. У први мах није се много веровало у ово причање. Од то доба чињени су опити са поменутим начином лечења и показали су се најбољи резултати. Португијски лекар саопштио је Булеју, да је он у току неколико месеци лечио девет болесника, од уједа бесних паса, по Булејовој методи, и да су сви потпуно оздравили, а други, које је лечио по старој методи — згоревањем, да су подлегли тој опасној болести. Булеј прописује лечење на овај начин: најпре треба испрати рану болеснику водом, а затим истрљати истуцаним белим луком; осем тога болесник треба да пије јак уварак од белог лука за осам или девет дана, а и дуже, и да у овом облику, или иначе, једе бели лук у јелима, зготовљеним са њим.“

Јак.

Средња топлота за годину 1883. у вароши Шапцу

Бележио Мих. Р. Рувидић предавач у гимназији.

Број	МЕСЕЦА	Средња месечна Топлота (по R°)	Највећа дневна топлота Степени по R°	Највећа дневна топлота Кога датума	Најмања дневна топлота Степени по R°	Најмања дневна топлота Кога датума	Стање барометра (анероид) Највеће Кога датума	Стање барометра (металин) Најмање Кога датума	Колико дана Ведрих	Облачних	Магловитих	Кишовитих	Снежних	Грмљавих	Ветровитих	
1	Јануара	+ 1·4°	+ 6·6°	21	— 5·1°	8	28	20	23	—	2	2	4	—	—	31
2	Фебруара	+ 2·1°	+ 6·3°	11	— 3·3°	5	9	24	18	1	—	6	3	—	—	28
3	Марта	+ 6·9°	+ 13·0°	15	— 1·6°	1	21	1	15	—	—	11	5	—	—	31
4	Априла	+ 12·7°	+ 19·0°	28	- 6·6°	1	5	24	21	—	—	9	—	—	—	30
5	Маја	+ 16·5°	+ 21·6°	16	+ 7·0°	9	17	25 и 26	16	1	—	14	—	—	—	31
6	Јуна	+ 19·0°	+ 24·3°	25	+ 14·3°	11 и 15	18	14	29	—	—	1	—	—	—	30
7	Јула	+ 18·9°	+ 24·5°	3	+ 16·6°	31	31	1	19	10	—	2	—	—	—	31
8	Августа	+ 16·7°	+ 21·5°	4	+ 10·6°	27	1	27	25	—	—	6	—	—	—	31
9	Септембра	+ 11·9°	+ 14·6°	5	+ 5·8°	26	26	18	22	—	—	7	—	1	—	30
10	Октобра	+ 7·6°	+ 11·6°	6	+ 0·6°	22	19	30	23	—	2	4	—	—	2	31
11	Новембра	+ 2·2°	+ 5·8°	8	— 3·3°	26	17	23	24	5	1	8	2	—	—	30
12	Децембра	— 0·2°	+ 4·3°	5	— 4·6°	1	29	5	19	1	4	2	5	—	—	31
	Година 1883	годишња + 9·64°	+ 24·5°	3/VII	— 5·1°	8/I	1/VIII	24/II	244	18	9	72	19	1	2	свега дана 365

Стање барометра у миллиметрима изостављено је, а то с тога, што се на тих цифара барометарских види: да ваш инструмент (анероид) није добар, пошто показује сувише мали притисак ваздуха, који изгледа према положају Шапца невероватан. Овом приликом дозволите да вас замолимо да на томе поправите да се инструмент поправи, или да га сравните с којим нормалним барометром — ради проналажења поправке — коректуре.

У исто доба користећи се вашом дозволом да вам скренемо пажњу на какве друге појаве, за привреднике, узимамо слободу поменути вам да је за пољопривредника од огромне важности још и сазнавање о мерењу падавица, дакле бележење са кишомером. С тога би вас замолили, да се у будуће и за то заузмете те кишницу бележите или ту код школе, или ако вам је то незгодно на томе месту, онда на имању другшевом, где би од надзорника и нужну помоћ у томе могли имати.

На завршетку дозволите и ту примедбу да у рубрику облачних дана уврстите и кишне дане, те да тако цифре јасније кореспондирају. У.

Таблица о ранењу стоке у државним економним заводима.

Министарство народне привреде прописало је за ранење стоке у државним заводима економним таблицу, коју овде износимо:

Род, пол, старост и употреба грла	Периода хранења	ДНЕВНА ПОРЦИЈА: ЗОБИ (килограма)	ДНЕВНА ПОРЦИЈА: СЕНА (килограма)	ДНЕВНА ПОРЦИЈА: ПРОСТИРЊЕ	КАД СЕ НЕДОСТАЈЕ ДОВОЉНА ЗАЛИХА СЕНА (кг.)	КАД СЕ НЕДОСТАЈЕ ДОВОЉНА ЗАЛИХА СЛАМЕ (кг.)	ПРИМЕДБА
КОЊИ — ЖДРЕПЦИ	Одојчад од 7. недеља па док се не одбију	1	—		—	—	I. У случају веће потребе, управник завода може прописану дневну порцију хране појединим грлима на краће време увећати, односно умањити.
	Одбијена ждребад, од дана одбијања па док не наврше 1. годину	2	5		3	2	
	Једногоди — У време Иван	2	4		3	2	
	Једногоди — У време Ван	3	6		5	2	
	Двогоди — У време Иван	2½	4		3	2	
	Двогоди — У време Ван	3	7		5	3	
	Трогоди — У време Иван	3	4		3	2	
	Трогоди — У време Ван	3	8	½	5	3	
	Три и четири годи, на јаслама	4	8		5	3	
КОЊИ — ПАСТУВИ	Ергелски — У време Иван	5½	8		—	—	I. Кобила ће се давати у ово доба овас и само над овса нема може се и јечам давати, но и тада само наизмени ако у виду прекрупе и одонгија грашак; говедима ће се давати у место овса прекрупа од јечма или кукуруза, или мекиње или смеса од ових хранећих срестаја и опадка.
	Ергелски — У време Ван	4	8		6	2	
	Остали — У време Иван	5	8		—	—	
	Остали — У време Ван	4	8		6	2	
КОЊИ — ЖДРЕБИЦЕ	Једногоде — У време Иван	2	4		3	2	II. При замењивању једног дела сена са сламом за храну стоке, удвајаће се само слама од јечма или овса и при замењивању сена са зеленом вишом ушкаће се да је 1 кгр. сена 4 кгр. зелене вишe.
	Једногоде — У време Ван	3	6		4	2	
	Двогоде — У време Иван	2½	4		3	2	
	Двогоде — У време Ван	3	8		5	3	
	3 и 4-годе — У време Иван	2	4		3	2	
	3 и 4-годе — У време Ван	2½	8		5	3	
КОБИЛЕ — Прашеће	Ждребе и са ждребад. — У време Иван	3	5		4	2	III. Со ће се давати стоци да лиже два пута недељно и рачунаће се годишње за једно грло код коња до 6, код говеди до 10, код оваца до 1 а код свиња (ако их буде) до 1 и по килограма.
	Ждребе и са ждребад. — У време Ван	3½	10		6	4	
	Јалове — У време Иван	1½	4		4	2	
	Јалове — У време Ван	2	10		6	4	
	При употреби њих. за јах. или теглење.	3½	10		7	3	IV. Време паше почиње од 1. Маја и траје дотле, докле то време допушта.
Службени	За лако јахање	3½	8		6	2	
	За лако теглење	4	10		7	3	
ГОВЕДА — БИКОВИ, приплодни	У време Иван	2	3		2	2	V. Толад се рачунају као и ждребад, само што добијају јарму и што овса.
	У време Ван	2	15		10	5	
КРАВЕ, приплодне	У време Иван	2	3		2	2	
	У време Ван	2	15		10	5	
ВОЛОВИ, теглени	У време Иван	2	5		2	3	
	У време Ван	3	15		10	5	
ОВЦЕ — ОВНОВИ и ОВЦЕ, приплодне	У време Иван	¼	1		½	1	
		¼	3		1	2	
ЈАГЊАД	Од 3. недеље па до одбијања	0·050	—		—	—	
	Од дана одбијања па до прног мркања	0·125	2		1	2	
За прод. издвој. грла, према род., полу и узрасту		—	—		—	—	

Простирка се рачуна просечно на грло коња 3½, говеди 4, а код оваца 1½ килограма.

Норме ране, изложене у овој таблици, одређиване су с обзиром на расе стоке која се гаји и на начин употребе њене у економним државним заводима.

Нашим пољопривредницима остаје, да ако не би могли овако ранити своју стоку, сами, према раси стоке, коју имају, према њеном телесном развићу, према употреби њеној, даље, према рани, коју могу спремити и набавити и према приликама у којима се у опште крећу, саставе себи предрачун и одреде норму ране за своју стоку.

Ми молимо свакога од њих, да покуша са прављењем предрачуна и одређивањем норме и да нам искуство, што га стече у том погледу, саопшти, како би га овим путем изнели читаоцима „Тежака", јер је питање о рани домаће стоке тако важно, да је нужно да сви, колико ко може, на њему радимо.

Утамањивање паламиде.

Између многих корова и уродица с којима пољски привредник има да се бори и од којих своје усеве има да чува, *паламида* је најраширенија и привреднику много штете наноси. Она му отежава радове око сређивање стрмнина а јако му ове и угушује. Паламида као и остали корови, наступа и јавља се једне године више други пут мање

Да се њиве и усеви овога корова ослободе нужно је, сем најбрижљивијег чишћења, мењања усева стрмнине са окопавинама — још нарочито нож и мотика; но прво се увек и под извесним околностима неда применити за утамањивање корова. Ладни пролетњи дани врло су подесни за јако развијање и укорењивање паламиде; јер ладни дани не дају јој да расте ван земље, јер она потребује за своје развиће и растење довољно топлоте већ се шири и корени под земљом и тако тера више изданака. Па кад се отсече помољена паламида, онда се у скоро јављају млади изданци и у много већем броју.

Паламида има врло јак корен и тера за 1—2 метра дубоко у земљу; а има за чудо и јаку снагу за терање — израстање. Ако се за $^1/_2$ метра под земљом пресече, она и опет тера.

И ако се узима да је њен живот трајашан, опет подлеже чешћем и повторном вађењу или сечењу плугом, јер корен ослаби те не може више да тера.

Паламиду најјаче тамани црвена детелина, но ова се у нас врло мало скоро нимало не гаји, те нам не може послужити као средство за тамањење. Она тако гуши паламиду, да њива која је пред сејање детелине била пуна паламиде, после ове готово је није било јер јој неда да јој се замете семе и да сазри; потера лишће ал цветна стабла не. Тако се то непрестано понавља нарочито још и приликом кошења док најпосле не ослаби и не угине. Исто дејство има и луцерска детелина.

Плевљење жита од паламиде треба по доцније предузимати и то тако, како би се усев пре оснажио но што би паламида нове изданке потерала, и тако би ове нове изданке усев угушио.

Насигурније се паламида може утаманити на следећи начин;

1 Гајењем окопавина са обрађивањем између врста.

2 Ако се пази да се на кромпириштама и другим усевима тамани те да не сазрева у семе.

3 Раним преоравањем земљишта за озими усев како би још пре сејања могла поницати и тако би преко зиме њаде бољчица измрзнуле.

4. Дубоким орањем у јесен како би се корење изложило зимском мразевима и измрзло.

5 Плитким преоравањем угара пред пролетње сејање а пошто је паламида већ поникла.

6 Брижљиво плевити с пролећа озиме усеве од паламиде и то старије биљке сећи ножем подубље у земљи а младе биљке са свим чупати.

7 Из јарих усева не вадити је сувише рано, већ кад се усев оснажи како ће доцније поникнуте биљке сасвим угушити моћи, а вађење пажљиво извршити и то бар 5—7 сантиметара дубско под земљом сасецати је. Ово се најлакше врши шиљатим ножевима.

8 Брижљиво је таманити по путевима, буњиштима, увратинама и т. д. како неби сазрела, одакле је опет јесењи ветрови на далеко могу разнети.

9 Најбрижљивије чинити — чистити семе стрмнина пре сејања.

II.

Шуга на свињама.

Као и многим другим болестима животињским, тако и шуги је узрок један сићани инсекат (буба), који се улеже под кожом и тамо се размножава. Болест је прљепчива, јер се инсекат лако преноси са једне животиње на другу. Кад је неки део свиња још слободан од шуге, онда га треба одлучити од других. Ако су оспе на кожи тврде и суве, треба их натрљати меканим сапуном и опрати. Затим ваља намазати брава и истрљати машћу, која је састављена из $^1/_4$ килограма сумпорног цвета и $^1/_2$ килограма масти, или мало растопљене или само одмекле, но пошто је томе додато мало више од $^1/_4$ литра петролеума (гаса). После два дана треба свињче брижљиво опрати меким сапуном и водом. Свињце, у којима су лежале болесне свиње, а тако и све предмете наоколо, о које су се чешале, треба свуда брижљиво очистити, а затим посути хлорним кречом, који је разређен водом, тако, да се може прскати четком куда је потребно.

(Amerik agric.)

Свилодеље у Италији.

Оно даје Италији лепог дохотка. У прошлој 1883 години произведено је преко 42 милиона килограма кокона. Ова цифра надмашује у сравнењу оне из 1880, 1881 и 1882 године са вишком од преко 30%.

С-лав.

Мечја шапа (Clavaria flava)

(са сликом.)

Ова гљива спада у праве гљиве (Hymenomycetes) и ја сам већ описивао је у једном свом ранијем раду (Средства за подливање млека „Тежак“ за 83 стр. 302,303 и даље) и не знајући за њено име. Сад пошто сам сазнао, држим да ће и а слику бити корисно приложити уз опис.

Ова гљива може врло корисно да се употреби за подливање, подсиравање млека и становници села Кривеља у Црноречком окр. од вајкада је на ту цељ и употребљују. Они ту гљиву називају кључ т. ј. сириште. Расте на буковом дрвету а изгледа као шапа или као растресита реса са кратким кореном, који је при дну

сједињен а навише се рачва тако, да се та свака коренова рачва у засебан ресаст стручак завршује.

Гљива је та пљаво бледо жуте боје и на први поглед изгледа налик на сунђер, јер као и овај, тако и ресе од те гљиве стоје растресито и међу собом граде шупљике. Она се под руком осећа мекана, влажна и једра и кад се тако у свежем стању добро у шаци стегне, пушта од себе пљаво — жућкасту течност која и служи за подсиравање млека.

Слика 1.

Ја сам се овим средством служио при подливању млека и могу рећи, да у њој имамо врло снажно и сигурно средство за ту цељ. Ну тамо скупљају у јесен па је за зиму остављају и суше, онда онако искомадана на ситну парчад и сасушена изгледа налик на искуван чај и има затворено-црнкасту боју. У таквом стању гљива се дуго може очувати а да не изгуби своју снагу за подсиравање млека.

32 грама од ткања ове гљиве, које се мора исцедити у млеко, које је до потребног ступња топлоте загрејано и по том размутити, — довољни су да подсире око 4 литра млека.

Приметио сам само, да сир, од овако подсиреног млека, има неки врло слабо приметан мирис и то у почетку. Доцније се и то изгуби и сир ни у колико не губи нити мења своја до бра својства.

Да је ово средство врло снажно за подсиравање млека, доказ је и то, што из таквог сира исцеђена сурутка са свим је мутно-жућкаста, а то је сваки пут знак, да је подсиравање ишло правилним током и да су се потпуно сви делови, који у млеку сир састављају потпуно издвојили и шчврсли.

Не знам, да л' и ова гљива има какве заслуге у томе, што сви немачки писци овчарства, почињући од Бома, па до Др. Ђорђа Маја, описују као врлу добру врсту сира, коју становници и планинци на суватима карпатским граде и врсту сира „бринза.“ Међу тим, тај назив сигурно је потекао из онако исто смешне околности, непознанања прилика и неразумевања језика, по чему је и онај путник видео у Србији парочиту „Pferden—Kase,“ — која се „коњ“ зове, јер и „бринза“ (бронза) њихова, није ништа друго до по влашком језику наш — „сир“.!

Сматрао сам за дужност да свој горњи чланак овом потпуним, чим сам добио прилику, да сазнам за име гљиве, која нам може од толике користи бити с додатком, да се она може и јести.

Св.

Црна ротква као лек.

Црна ротква је осведочени лел против болести у бубрезима и бешици а употребљује се као и обично или уструган или на листиће исечена.

Др.

Против сточијег надима.

Против сточијег надима употребљују у Инглеској лек, који приуготовљавају овако:

Узму 2 или 3 главице *белог лука* [1], ситно их исецкају и скувају у једном литру млека. Тај скувани лукац с млеком изруче у какву земљану чинију, поклопе је дашчицом или каквим поклопцем и оставе. — Што више стоји тај лек све је јачи и бољи и то због врења. Болесно марвинче запајају тим леком и то дају му свако пола сата по $^1/_4$ или $^1/_2$ литра. Стоци, која се због недовољног сваривања хране, чешће разбољева од надима, овај лек дају непрекидно за неколико дана.

Подбел (Tussilago farfara.)

Подбел је несносан коров. По начину растења подбел је интересантна билька. Он се појављује у Марту и Априлу и његов сјајно жути цвет спада међу

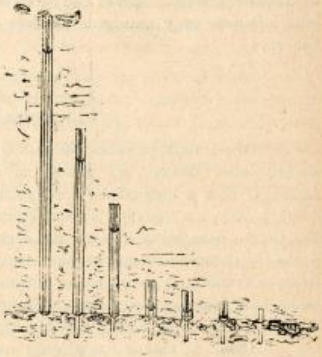

Сл. 2 подбел (Tussilago Farfara). Сл. 3.

прво пролетње цвеће. Подбел спада у велику фамилију композита. Цветови му стоје појединце на стабљикама дугачким 13 или 16 сантиметра. (Види сл. 2 и 3) Стабљике

[1]). Види св. „Тежака" за и Септембар 1883 г. стр. 614—616 „*Лековитост црног и белог лука*".

се по правилу јављају у малим бокорима; оне су зелено тавне или мрке, уместо лишћа имају многобројне уске заперке и покривене су више или мање трошним мањама (паперјем) налик на памучно влакно. Лишће се јавља (у виду заперака) тек пошто цветови свену, широко је по 16 сантиметара и више, округласто срцасто са ћошкастим урезима по крају. Горња страна је мало мањава, а доња је сасвим покривена меким мањама. Подземно стабло — корен — значајно је због снажног пораста свог и јаког гранања на све стране. Сваки комадић његов образује биљку за себе, и кад се плугом покрије одржава животну снагу више година и отпочиње да расте чим дође близу земне површине.

Пре неколико година набавили смо један примерак подбела и посадили га уз један камењар. Он је више пролећа за тим цветао у своје време, и кад једне године не наћосмо цвет мислили смо да су жиле измрзле.

После неколико дана привуче нам пажњу неко жуто место близу плота, кад тамо а оно наш подбел, снажан као игда, а 2 метра далеко од места где смо га посадили. *Ова особина биљке, због које је она несносан коров, могла би корисно да се употреби за одржавање жељезничких насипа у вези.* Ботаничко име подбела је Tusslago farfara. Име рода долази од Tussis — кашаљ, у односу на употребу ове биљке у лекарији. Farfaris је старије име за дрво тополу, од које је цвет налик на цвет подбела. Биљка је добила име подбел по свој прилици по подбеластом изгледу свога лишћа; она се у разним крајевима Европе зове још и магареће ноге, коњска нога бикова нога а и друкчије. Још у давнашње време она је употребљавана као средство против кашља; скувани тај од лишћа пио се, или се исушено лишће пушило Лекари новијег времена нису нашли да је она боља од ланеног семена и других балавих средстава. Памучасте мање с доње стране лишћа потапане су у салитрени раствор, сушене и употребљаване за потпаљивање, као труд.

(Amerik Agric):

Земна топлота.

Земна топлота је важан фактор (услов) за пораст и зрење усева. Она утиче на цео живот биљке, јер је она за жиле оно, што је ваздушна топлота за лишће. С тога је проучавање закона, који њу регулишу, врло важно. На једном добру у Америци чињено је више опита, да се наше знање на овом пољу увећа. Скоро цела једна година посвећена је овом раду, који ће се продужити и даље у циљу, да се поновљеним искуством прибере читав низ дата, пре но што би се покушало, да се ма какви стални закључци у овом погледу изведу. Међутим многе интересантне чињенице већ су прибележене, и циљ је ове белешке да дамо кратак преглед оних појава, које су на овом путу прибране.

Сунце је главни извор земне топлоте, што се тиче земљорадње, премда и хемијске промене имају на то приметан утицај. Но количина упијене топлоте сунчане по одређује сама земну топлоту; и други природни узроци, као одбијање зракова од површине, влага у земљи и ваздуху, боја па и сама хемијска и механичка својства земље, све то укупно има свога утицаја на земну топлоту.

Земља, у којој су чињена посматрања, шљунковита је с нешто глине и са глинастом здравицом, била је не засејана и неоорана Испитивало се овако: тачни термометри (топломери) (сл. 3) утврђени су у избељени крај лаких штапова дрвених и ови турени у цеви од цинка у које таман могу да стану и да се извлаче ради

посматрања, па постављени у земљу у разној дубини. Кугла на термометру обвијена је судом напуњеним уљем, да се спречи при извлачењу брзи утицај ваздушне температуре (топлоте). Цинкане цеви испуњене су водом, која је покривала термометре и спречавала спровођење топлоте озго. Температура земне површине сазнавата је утурањем термометарске кугле у прошну земљу. Термометри су метути у земљу у дубину: од 8 сантиметара, од 16 сант. 24 сант. 31·5 сант. 95 сант. 1.58 метра и 2.53 метра. Термометри су осматрани сваког сата од 9 сати изјутра до 9 сати у вече, и то од 1/13 Маја до 1/13 Новембра, и стање живе је тачно бележено. Температура и сразмерна влажнос ваздуха бележене су сваког сата.

Земна температура, следујући променама у ваздуху, постојано је променљива и зато су посматране сатне, дневне и месечне промене. Прве се ограничавају на горњи слој земље и имају утицаја на највећи број усева. Ове промене су често напрасне и јаке, а изазивају их рани узроци. Тако н. пр. напрасно дување ветра од југа на север, разведравање наоблаченог хоризонта пред излазак сунца причинило је падање за 13.33 ст. Ц. за сат; непогода је причинила падање живе за 9 ст.; напрасно наоблачење ведрог хорозонта чиме је сунце засењено, причинило је падање температуре у површини земној за 9.5 ст. у сату. Ове промене мање су у већој дубини земље јер у дубини од 30 сантимет, једва да је промена већа од пола или једног степена за сат. У тим слојевима земље, који су подложни сатним променама, опажа се свака 24. сата велика промена температуре, којој је узрок прекомерно упијање топлоте дању а испуштање ноћу. Разлика је знатно мања кад је дању облачно, кад иде киша или кад је земља засићена влагом. Земна површина је подложна промени температуре у истој мери, као и ваздух, и дневне разлике могу за време топлих месеци летних да изнесу 20 до 28 степ. Ц., али могу да спадну и на 3 ст. но ретко су мање. У слоју испод површине промене нису тако напрасне, али су ваздa приметне у дубини од 30 сантимет. па и више.

На обичним летњим данима земна површина има око подне највишу а одма по подне најнижу температуру. Ове крајности наступају све доцније у све већој дубини, тако, да се у дубини од 30 сантиметара опажају тек за 8 до 10 сати. Сврћамо нарочиту пажњу на то, да се жива у термометру, који стоји у дубини од 32 сантимет. с вечери пење, а у термометру на површини пада; изјутра је обратно. Земна влага успорава дневне и сатне промене температуре. а у шестомесечном посматрању наступила је крајња промена за време суше.

Земна температура пење се, почињући с пролећа, непрестано и то се лако опажа до дубине од 2.50 метр. Олује или ладно, кишно време задоцњавају повишавање, али само привремено, и њихов утицај не простире се дубље од 32 сантиметра. Кад прође летња врућина отпочиње падање, и ово повишавање и падање температуре траје вечно, тако, да би од Маја до Јула и Августа добили потпуно успрту линију, кад би то цртежом представили, која се од то доба на исти начин спушта. Значајно је, да су најјаче промене у дневној температури за време пролетњих и јесењих месеци, када у земљи има највише влаге. Наравно, ово се објашњава том околношћу, што земна температура брзом променом прелази из једне крајности у другу; али се не сме превиђати утицај постојано променљиве количине водене паре у земљи, којој је узрок испаравање. Ове промене простиру се до 2.50 метра у дубину, а опажају се и дубље, али привремено опадање температуре на површини није се никада приметило дубље од 95 сантимет. а ретко и толико. Од 95 сантиметара наниже наступало је постојано и непрекидно повишавање од 10/22 Маја до

9/21 Септембра, а жива у термометру у дубини од 2.50 метра почињала је да пада тек од 11/23 Септембра.

Средња температура разних осматраних дубина за 6 месеци била је ова: на површини 19.11 ст. Ц., у дубини од 8 сантиметара 18.5 ст., од 16 сант. 18.5 ст., од 24 сант 18.5 ст., од 32 сант. 17.8 ст., од 95 сант. 17.11 ст, од 1.58 метра 14.77 ст. од 2.53 метра 13.22 степена, т. ј. у дубини од 2.53 метра била је средња температура за шест месеци само за 5.90 ст. Ц. нижа но на површини. У месецу Октобру била је средња температуре виша но на површини — у дубини од 2.53 метра за 2.11 ст., у дубини од 1.58 метра за 2.28 ст., од 95 сантимет. за 5.5 ст. од 32 сантимет. за 1.22 степена. Отуда излази да јесењих месеци, кад температура на површини пада има у здравици почињући од 95 сантиметара па наниже — једна зона, у којој температура остаје за неколико гради виша, но у земљи над њом, јер разлађење почиње од површине и простире се до неодређене дубине. Кад помислимо, да ова већа топлота непрестано зрачи на више, онда је јасно, да та зона или сакупљена топлота у њој мора имати приметан утицај на скакање температуре на површини и на продужавање времена удесног за растење усева. Сунчана топлота, коју земља упије дању, зрачи на исти начин ноћу, те умерава мразеве и причињава равномернију температуру.

(Amerik. Agric.)

Колера код пилежи.[1])

Још пре две године приметио сам у округу крагујевачком нарочито око Лепенице да је био неки помор међу домаћом пилежи а као што сам доцније дознао, — исти је помор владао и по другим крајевима Србије, и знатне штете народу нанео.

Каква је, управо била та болест: то не знам, јер нисам имао прилике ни једно болестно живинче да видим нити пак мањкало да секцирам те да би могао казати шта је у ствари; но као што ми сељаци око Лепенице тада причаху, а и сада иста болест у велико влада у округу смедеревском, и као што су ми многи причали појаве те болести, то поуздано се може казати: да је то, тако звана „*Колера код пилежи*“.

То није нека нова болест; за њу се знало још 1732 год. али, све до 1879 год. била је у разним земљама под разним именима позната, негде као „*дифтерија*“ негде као „*прострел*“ (антракс) а негде опет као „*тифус*“.

Из свију тих разних имена, по опису појава који су се примечавали излази: да је била једна и иста болест, коју је *Молиније* назвао „*пилежна колера*“.

Како се чини ова је болест у новије доба жестоко завладала у многим земљама, а изгледа, као да је свуда донешена са стране — увођењем страних раса пилежи; — нарочито француских и италијанских. А на сву прилику изгледа, да је у европу дошла заједнички са *људском колером*, јер се више пута у литератури помиње; да је заједнички владала са колером код људи, — и ако у појавима нема сличности.

---

[1]) Овај чланак још прошле године био сам упутио „народном здрављу“, али оно га не одштампа — незнам зашто?

Појави који су код ове болести примећени, по професору Др-у Бајеру,[1]) у кратко следећи су:

Болестна пилеж изгледа снуждена, шћућури се у какав буџак и седи са заклопљеним очима, — као да је пијана; перје нарогуши, крила отпустити да висе ка оно квочка кад хоће од кога пилиће да сачува; тај положај кад пилеж заузме обично немењала него тако удубљена на једном месту остане, док у томе за кратко време — дан, два или најдуже три дана и не манька.

Сем описаних појава, по некад пред смрт креста и подбрадак јако помодри; а понекад готово се и не опазе никакви појави и пилеж на пречац манькава. — Има описаних примера: како је пилеж маньковала, изгледала је здрава и весела на буњишту чепкајући — па у томе само што се преврне и смрт је угушила; или петао зинуо да кукуриче, па у томе тренутку и не закукурекну — мртав се на земљу стропошта.

Због тако нагле смрти, газде мишљаху да им је пилеж потрована, и разуме се жаљаху то на овог; то на оног, — а најчешће на хрђав компилук; па је и до суда долазило. Судија, разуме се, да се у томе не разуме, него се морао обраћати стручњацима; то је дало повода; те се наука тиме заинтересова; А у томе највећу хвалу заслужио је чувени француски физиолошки хемичар професор *Пастер*.

Пастер је први доказао: да је та болест (колера код пилежи) прилепчива, и да се суштина исте састоји — као у већине прилепчивих болести, што је до сада доказано и науком усвојено — у једној врсти мајушних кугличастих гљивица названих „*микрококус*“.

Ове микрококе, тако су мајушне, да се тек са врло јаким увеличаваньем под микроскопом једва могу видети, и тада представљају слику као 8. — њих је први у неутралној мокраћи изоловао професор тулуске марвено-лекарске школе у француској Др. *Тусент* год. 1879. А затим *Пастер* је доказао: да у пивном квасу (Bierhefenwasser) у коме гљивице других прилепчивих болести бујно напредују, ове на против, не само исто не напредују, него још се и пониште; због тога *Пастер* је дошао на мисао и као резултат поставио: да је за сваку врсту гљивица нужна извесна врста сокова за њихово успеваньe; отуд *Пастер* изводи познату стару ствар зашто глуњна зараза не долази код коња а Сакагија (Rotz) код говеди.

Пастер је опитима пронашао: да се вештачки поменуте микрококе најбоље пате у бистрој пилећој чорби, кад се ова пре употребе загреје на 115° степени целзијевих, да би се тиме уништиле органске клице, ако би их случајно било: од тако спремљене чорбе, *Пастер* је узимао извесне количине и правио опите:

У бистрој пилећој чорби, која је топлотом од 115° ц. од органских клица ослобођена, и доведена на топлоту од 25—30° ц дотакнуо је врхом стаклена штапића — који је овлажен свежом крвљу од заклане кокошке која је од колере болестна. Сад ако се чорба постојано задржава на означеној топлоти, наскоро се примети да она постаје мутна; дакле, напуни се са микрококама. Задржи ли се таква чорба два—три дана на температури од 30.° ц. то се примети, да се стане бистрити микрококе таложе се на дно.

---

[1]) Ко жели опширније поуке, упућујемо га на: Oesterreichische Vierteljahresschrift für wissenschaftliche Veterinärkunde LVI Band. I. Heft. Wien 1881. год. стр. 44 до 59. Die Cholera der Hühner von Prof. Dr. Bayer којим се послужио и професор Хаљског универзитета *Др. Питц*, за грађу његовог пређаног дела: Die Seuchen und Herdekrankheiten unserer Hausthiere. Stuttgart 1882 год. стр. 163—164 и 681 и 684.

Кад се тако спремљена чорба промућка, и од ње ако се кокошима или питомим зечевима упелцује, то показује исте резултате, као кад се пелцују непосредно крвљу од болестне живине.

Дакле чорба није ништа блажија постала; она не постаје блажија ни онда кад се чува од присуства ваздуха у затопљеним стакленим цевима и то кроз неколико недеља па чак и 10. месеци. А ако се иста чува под упливом филтрираног ваздуха, ово се постиже, кад се суд запуши памуком и кроз-а-нь ваздух пролази; органске клице које слободно по ваздуху плове задрже се у памуку[1]) и на тај начин, само чист ваздух до чорбе допире. Микрококе троше ваздушни кисеоник и потпуно губе отровну моћ, — дакле, кисеоник утиче убитачно на микрококе.

Ако пелцујемо са тако ублаженом течношћу, то болест не долази у оној жестине као пре него блажије; и то само на месту где је пелцовано, постаје *"чир"*.

Као што се види: узрок је те болести нечистоћа и трулеж, што је стварно доказао професор *Тусент*. Он је пелцовао пилеж крвљу једног угинулог зеца од *септицемије* (гнојиштине) и проузроковао је *колеру код пилежи*. Тај доказ потврђује се још и тиме: што су пелцовани питоми зечеви, морски прасићи и пилеж са неублаженом — пре поменутом — чорбом, или крвљу од болестне живине; и зечеви маљкаваху, а код морских прасића само постају чиреви на месту пелцовања.

Затим су узимати ти прасићи и затварани заједно са другом здравом живином, морским прасићима и питомом зечевима; пилеж и зечеви опет маљкаваху а прасићи само што чиреве добијаху, — који су затим излечени.

Због тога *Молинције* препоручује: да се као предохрана противу ове болести даје у напоју дневно по 0.7—0.8 грама 1.% разблажене карболне киселине, да се кокошињаци чисто држе, и да се поманькала пилеж закопава или сажеже, те тиме да се овој болести на пут стане.

Истог је мишљења и *Ори*. Он још препоручује, да се кокошињаци дезинфицирају карболном киселином.

Професор *Бајер* вели: да људима не шкоди јести месо од преклане живине која се од колере поболе.

С' моје стране имам само најтоплије да препоручим чистоћу, и закопаваље угинуле пилежи, а не само да се баца у јаругу, као што сам више пута био очевидац.

Јован Васић.
окружни марвени лекар

ГЛАСНИК

Прво пољопривредно друштво у Босни. — Под овим насловом читамо у 28. броју „Сарајевског листа" од ове године, да је становништво бихаћског округа у Босни, прозревши важност пољопривредних друштава, основало пољопривредно

[1]) Ову је теорију први поставио C. von Naegeli професор у Минхену, види његово јако цењено дело „Die Niederen Pilze" и т. д. München 1877 год. стр. 111 а нарочито стр. 154 и 155

друштво ради подизања домаћег сточарства, земљорадње, виноградарства, пчеларства и осталих пољопривредних грана на овај степен, који је у напреднијим земљама већ постигнут. Допосећи то исти лист настаља даље: „Колико становништву бихаћког округа лежи на срцу напредак свога народа види се из броја већ до сад уписаних утемељача и редовних чланова који износи 600, а како дознајемо изгледа је да ће друштво у току ове године бројати 1.500—2000 чланова разних вероисповести дотичног котара. Правила овога друштва већ су потврђена и друштво ће одма отпочети своје делање са набавком бикова за домазлук, за сваки котар поменутога округа по једног а два ждрепца за оплемењење домаће пасмине коња целога округа. Исто ће тако отпочети са увођењем сходних пољопривредних справа, разног семена као и лозе разне врсте ради ширења виноградарства. Пошто пак друштво у првом почетку нерасполаже средствима, која би довољна била да друштво сву своју делателност развије, умолило је земаљску владу за годишњу потпору, да тако нешто друштвеним приносима а нешто владином потпором што пре прегне да изведе поменуте задаће, у којој цељи је друштво већ ступило у свезу са разним стручњацима и пољопривредним друштвима. Земаљска влада, којој напредак земље вазда на срцу лежи, одазвала се молби друштва и одобрила је годишњу потпору од 1.000 форинти (од прилике 2.100 динара), која ће се друштву издавати са примедбом, да оно мора положити тачан рачун о употреби тога новца.“

Изјављујући жељу, да већ основано друштво „што боље развије и употреби сву своју снагу на унапређење домаће пољопривреде у корист земље и свега становништва,“ поменути лист уједно жели да се што пре и остали окрузи угледају на бихаћски.

Испунила се ова последња жеља „Сарајевског листа“ или не, једно је овде посве јасно, а то је, да се у Босни предузимају озбиљни кораци за појачање и усавршење домаће пољопривреде. Доказ је зато сама појава бихаћког пољопривредног друштва, које, држимо, да неће остати само у Босни. А да Босна не мисли да само парадира са пољопривредним друштвима, доказ је прво велики број чланова бихаћког друштва, дакле непосредно заинтересованих лица, друго владина потпора, која би заиста изостала кад друштво не би основано било на здравом темељу, и треће, што је најглавније практичан програм бихаћког друштва.

Ми се радујемо овако осведоченој вољи нашег народа у Босни за унапређење пољопривреде.

Но кад у Босни поједини окрузи оснивају пољопривредна друштва онда је умесно да се запитамо:

А кад ли ће код нас отпочети поједини окрузи да оснивају пољопривредна друштва? Хоће ли се таквим друштвима и даље код нас приписивати мало вредности хоће ли и даље наш пољопривредник радити „као што му је и бабо радио па ипак није без хлеба био,“ хоћемо ли и даље поклањати мало пажње моћи удружења? Смемо ли чекати да нас сви сусели претекну на овом пољу, на коме немају сви ни толико згодних услова за напредовање, колико ми имамо? Не би ли добро било да се постарамо, да се временом и млађих суседа не стидимо?

На ова питања нека изволе сами читаоци одговорити.

J.

Семе свилених гусеница. — Као и прошлих година тако и ове године набавило је министарство народне привреде извесну количину семена од свилених

гусеница најбоље расе и разаслало појединим Начелствима, у тој цељи да га оно разда, бесплатно, појединим лицима, која се баве гајењем свилених гусеница.

Достављајући ово до знања, поштованим читаоцима „Тежака“ слободан сам скренути њихову пажњу, да сваки онај који жели гајити свилене гусенице, а има за то довољно услова обрати се дотичном Начелству за потребну му количину семена. А што се тиче упутства о целисходном гајењу свилених гусерица то је изложено у свесци „Тежака“ за Април, стр. 230, и Мај стр. 291, прошле 1883 год.

М. Т.

Семе дудово. — Управа државне ергеле, сакупила је пр. лета у својој дудари 48 килограма чистога семена од белога дуда. Од исте количине семена, 6 килограма задржала је за себе, 3 килограма послала је одељку у Добричеву, I Српском пољоприв. друштву, а осталих 38 килограма наређено је управи да пошаље начелствима: Нишком, врањском, пиротском, топличком по 5 а Смедеревском, Шабачком, Крагујевачком, Чачанском и Ћупречком по 3 килограма, у тој цељи, те да оно разда бесплатно приватним лицима у оним местима где се гаји свилена гусеница, или су природне прилике такве да се може гајити.

У исто време дато је упутство о производњи у следећем:

Дудово дрво, неповољно ладне и планинске пределе, мочарне и одвећ тешке земље; а најбоље успева на плодним лаким и на оцедним положајима. За засејавање семена треба добро урадити уситнити и очистити земљу, као што се то чини за лукове, поврће и конопљу. На приправљеној земљи повуку се браздице, као што се то чини при сејању конопље, само што те браздице треба да су за дудово семе раздаље једне од друге и то одприлике на једну до једну и по стопу.[1] У повучене браздице сеје се семе као и конопљино само ређе, па се онда засеје ситном земљом и потапка. Семе треба, колико је могуће равније с пролећа засејати, и ако не би било довољно влаге у земљи, треба га неколико пута залити. Изникле биљке треба преко лета брижљиво плевити, и оне већ првог лета да стигну толики пораст, да се одма следећег пролећа могу у расадницу пренети.

За расадницу треба земљу дубоко прекопати и добро урадити, па онда повући бразде на две стопе једну од друге. У те бразде расађују се дудове младице на једну стопу једна од друге и ту се те младице поткресују, калеме где је и то уведено и у опште негују крез две три године, и оне зато време, толико порасту и толико ојачају да се на стално место расадити могу. Дудово дрво у опште лако се прима и брзо расте, но у колико се боље и брижљивије негује, у толико је у сваком обзиру и напредније.“

Саопштавајући ово поштованим читаоцима „Тежака“, узимам слободу скренути пажњу оних који желе да гаје дудово дрво и који имају према горе изложеном упутству за то подесних места да се за дудово семе обрате надлежноме начелству, или „српскоме пољопривредном друштву“.

М. Т.

---

[1] 30—45 сантиметара. Молимо да се само нова мера употребљује. **У.**

ЗАПИСНИК

СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 30. ДЕЦЕМБРА 1883 ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА. ПОТПРЕСЕДНИК Г. СРЕТА Л. ПОПОВИЋ.

Били су чланови одбора гг. Милан С. Антић, Лаза Р. Јовановић, Сергије Стаиковић, Живко Шокорац, Александар М. Секулић; заменици гг. Петроније М. Савић, Паја Тодоровић, Милан П. Живковић, Аца Живановић; благајник г. Милисав Миловановић.

Бележио зап. секретара, Св. Љ. Гавриловић.

Бр. 1.

Г. председник достављајући одбору до знања да је председништво, отпочевши да врши одлуке напредног збора друштвеног од 22. Децембра 1883. између осталога, отпустило акт г. мин. народне привреде и умолило га, да он својим начином поради, те да друштвени орган „Тежак" примају сеоске општине у земљи, достављајући то г. председник тражи, да је г. министар обећао заузети се и према томе г. председник се нада, да ће ако не сво, а оно велики број наших општина постати претплатници „Тежака", на како је већ једним ранијим одборским решењем одлучено да се „Тежак" штампа у 1200 екземплара држи да ће тај број бити недовољан, зато предлаже одбору, да се друштвени орган, бар за прва 2—3 месеца, — докле се нови претплатници за једну годину јављају — штампа у већем броју екземплара; одбор усвајајући горње разлоге по дужем свето жу одлучује, да се друштвени лист „Тежак" штампа у 1800 екземплара, према указаној потреби.

Бр. 2.

Г. председник јавља одбору, да има неколико поруџбина плугова неодмирених, да се скоро сваки дан јављају људи и траже да плугове виде и купе, па како друштво у своме слагалишту већ нема плугова то да би се све поруџбине плугова, тачно, брзо и на време извршивале, предлаже одбору, да се неколико комада плугова набави о друштвеном трошку, да се од набављених плугова један узму ради пробе и опробају а други већ опробани, да се из друштвеног магацина продају и да се њима призивање поруџбине подмире; по дужем саветовању о систему плугова, о подесности њиховој за наше прилике итд. одбор одлучује, да се сад у горњој цељи набаве:

2 плуга обртача
4 „ бургова №2,
1 „ стонов с предплугом,
1 „ видачев од кованог гвожђа
по 1 „ домаће израде од свију нумера из фабрике у Краљеву.

Бр. 3.

Г. председник реферише одбору, да је друштво у прошлој години држало око 13 стручних страних листова, у цељи тој да чланови друштва имају прилике пратити кретање и напредовање пољопривредне књижевности; на како сад истиче рок годишњој предплати, то г. председник предлаже одбору, да се и у идућој години држе сви ланьски листови, а осем тога да се поручи и ваљано уређиван лист Amerik. agrikulturist; одбор одлучује:

да се набаве и за 1884. год. сви страни стручни листови, који су ланьске године држани а поред тога да се поручи и „Amerik. Agrikulturist"; издатак да се исплати из предвиђене у буџету партије за набавку књига и списа.

Бр. 4.

Г. председник доставља одбору, да је председништво као сваке тако и оне године, позвало помажуће чланове и све оне, који желе поручити семена, да се на време обрате ради поруџбине; даље извештава одбор да су се нека гг. већ обратила за семе друштву и на основу тога г. председник предлаже да одбор донесе решење о набавци и поруџбини семена у 1884. год. како би се на време и све поруџбине тачно и брзо могле извршити; одбор после саветовања и с обзиром с једне стране на то, да тај посао, што боље и исправније буде извршен, а с друге стране и на то, што ће поруџбине ипак бити на време поништене, решава,

Да председништво састави списак свега потребног семена и да га поднесе идућој одборској седници.

Бр. 5.

Г. председник реферише одбору, да је г. Јован Живановић почасни члан друштва из Карловаца, желећи да се друштву одужи на указаној му почасти избора, послао мали низ својих „чланака из чеоарства" и да је исти

господин шаљући свој последњи чланак под називом „о талијанској чељади," изразио жељу, да се ти његови чланци одштампају о друштвеном трошку у нарочиту књижицу; одбор саславши горње решења:

По што по свима деловима тог састава г. Живановићевог, није друштво саслушало мишење г. реценсента тих чланака, то се одбор по томе не може сад ни упуштати у решавање ове ствари.

Бр. 6.

Чита се реценизија г. Јакова Марковића на чланак »Садимо платане.«

Да се чланак у изводу и међу белешкама штампа.

Бр. 7.

Прочита се писмо г. Миленка К. Милојковића писара судског у Алексинцу, који тражи да му друштво да на месечну отплату један крунач; уз писмо иде и извештај истог г. којим спроводи кутију памука, који је г. Миленко у Алексинцу сам одгајио: одбор решава:

Да се због велике друштвене вересије не може давати крунач на почек, а извештне о памуку, да се упути подпреседнику г. Срети Л. Поповићу и да се умоли, да о њему одбору реферише.

Бр. 8.

Прочита се писмо г. Т. Пешикића трг. из Алексинца, који је пређашњим једним писмом тражио да му друштво јави за цену беле крупне ражи, (т. зв. пољске пшенице, Triticum polonicum)., па по што му је друштво сад јавило да 1 килограм горње пшенице стаје 1·09 динара, то моли да му друштво набави 30 килограма речене пшенице, одбор имајући у виду нагомиланост вересије и слоје материјално стање решава;

Да се молиоцу одговори, како ће му друштво бити радо на услузи, да ће му поручбину одма извршити, али по што на пред новац положи.

Бр. 9.

Г. председник износи одбору позивницу подружине срп. пољопр. друштва за Крушевац и околину, која 1. Јан. 1884. год приређује седо с играном, од које је приход намењен унапређењу наше пољске привреде — и којом позивницом позива друштво на забаву: одбор одлучује саопштење се председништво, да од стране одбора и друштва честита подружини.

(закључено).

ЗАПИСНИК

II. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 3 ЈАНУАРА 1884. ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ДРУШТВ. ПРЕДСЕДНИКА Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: г. потпредседник Срета Л. Поповић, чланови одбора г. г. Милан Антић, Драгутин Лукић, Лаза Р. Јовановић, Коста Цвиогорац, Сергије Станковић, Живко Шокорац, Александар Секулић, Петровије Савић, Паја Тодоровић, Милан Живковић и Ана Живановић; благајник г. Милисав Миловановић.

Бр. 10.

Прочита се записник 1 седнице од 30. Децембра 1883. год. и пошто су исправљене неке мање погрешке би усвојен с тим да га овере гг. Лаза Р. Јовановић и Живко Шокорац.

Бр. 11.

Чита се реферат друштвене благајне којим тражи од одбора објашњења, шта ће се урадити с набављеним ручним млином „Terrio", хоће ли се исти исплатити из друштвене благајне или ће се послати г. Васи Спиларковићу трг. из Параћина, који је за њ' положио у напред новац; одбор имајући у виду, то, да ова справа није до сада код нас никако набављана, пити је испитана решава,

Да се умоле гг. чланови Срета Л. Поповић, Мата Јовановић, Сергије Станковић, Живко Шокорац, и Паја Тодоровић, да као комисија тај млин прегледају и да о томе реферишу одбору ради даљег надлежног поступка, у колико ова справа одговара намењеној цели и колики је њен радни ефект.

Бр. 12.

Прочита се молба г. Николе Пејатовића учитеља на Илином брду код Плевља у Херцеговини, с којом моли друштво, да му ово

као учитељу сиротног стања поћиће по један екземплар својих књига решено,

Да му се поклони по један екземплар друштвених књига и да му се исте о друштв. трошку пошљу.

Бр. 13.

Г. председник реферише одбору, да је од 100 поновљених повела, већ више од половине утрошено, како тај остатак не ће бити довољан, докле се изда свима и помажућим члановима друштвеним, који повељу нису до сад добили, па предлаже да се повела изради још у 400—500 комада, пошто фотолитограф не би могао за дуго чувати матрицу од повеље; одбор имајући у виду могућу уштеду при изради повеље, решава:

Да се матрица од фотолитографа откупи, па да се према потреби колико кад повеља устреба, купује хартија и израђује потребан број повела.

Бр. 14.

Г. председник реферише одбору, да је на дневном реду избор личности за овогодишњег уредника „Тежака" г. Лаза Јовановић члан друштва и одбора и секретар мин. финансије, с тим да стари уредник врши ту дужност, све докле је се нови не прими.

Бр. 15.

Г. председник јавља одбору, да је на дневноме реду избор секретара и моли одбор да и тај избор изврши; одбор у интересу бољег и тачнијег вршења рада и имајући у виду пагомиланост послова у друштву, начелно се сложно, да треба изабрати два друштвена секретара и по свршеном тајном гласању беху изабрати већином гласова за секретаре гг. Светозар Љ. Гавриловић и Јаков Марковић редовни чланови друштва; с тим да ће се накнадно решити питање о подели дужности између њих и поделе плате, која је овогодишњим буџетом предвиђена у позицији на ту цељ — на плату секретарску.

Бр. 16.

Г. председник доставља, како није било стално утврђен рабат књижарски приликом продаје књига за сва друштвена издања и како је на тај начин бивао отежаван посао друштвене администрације јер се морало за сваки специјални случај и за сваку поједину књигу друштвену, тражити решење одборско, па моли одбор да за у будуће одреди сталан проценат за сва друштвена издања; одбор одлучује,

да се приликом продаје књига књижарима рачуна као књижарски рабат

а) за готов новац 30 *на сто.*

б) а на почек 25 *на сто.*

ЗАПИСНИК

III. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 12. ЈАНУАРА 1884. ГОД. ПОД ПРЕСЕДНИШТВОМ ДРУШТВЕНОГА ПРЕДСЕДНИК Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су г. потпредседник Срета Л. Поповић, гг. чланови управног одбора: Милан Р. Антић, Драгутин Лукић, Лаза Р. Јовановић, Сергије Станковић, Александар Секулић, Петроније М. Савић, Паја Тодоровић и Ана Живановић; благајник г. М. Милозановић.

Бележно секретар Св. Љ. Гавриловић.

Бр. 17.

Прочита се записник II седнице од 3. Јануара 1884. год и усвоји се.

Бр. 18.

Г. председник реферише, да је секретар готов и са записником напредног збора друштвеног држаног 22. Децемура 1883. год. па по што је се одбор сложно да се тај записник остави 5 дана у друштвеној, канцеларији, да гг. говорници могу своје говоре прочитати и дотерати, то г. председник предлаже одбору, да се и тај записник а и записник XIV редов. годишњег збора држаног 18. Децембра 1883. год штампају; одбор одлучује, да се оба ова записника оштампају у „Тежаку" и засебно у 200 комада који ће се повезати заједно с друштвеним извештем и засебно онима члановима који ни су предплатници „Тежака".

Бр. 19.

Прочита се извештај комисије, која је била у прошлој седници одређена да прегледа и оцени ручни млин „Терно". Из извештаја се види, да је конструкција тог млина неса-

вршена, да су му челични котурови по обиму мали, да рана засипа кроз средину котурова и ако се не подеси окретање излази несмрвљена, да и по самом вертикалном положају котурова нема довољно ма, да жито и храну на ситније самеље и да се комисија из чињених проба са тим млином, уверила, да млин овакав какав је не може млети жито на брашно.

Одбор саслушавши извештај комисије и реферат члана одбора г. Паје Тодоровића, да је њему г. писац чланка о „Терну" г. Вељa Виторовић писао, да жели да млин на месечну отплату откупи, ради даље своје штудије млина и у цељи боље усавршице његове — решава:

1) Да се набављени ручни млин „Терно" уступи г. Вељи Виторовићу цртачу из Крушевца по жељи његовој, с тим да он буде дужан исти млин отплатити друштву у месечним ратама до краја 1884. год.

2) Да се у друштвеном органу „Тежаку" обзнаном и свима питачима о томе млину, одговори, да млин овакав какав је, није употребљив за сад за наше прилике, ни за оно чему је намењен.

Бр. 20.

Г. председник износи састављен списак за поруџбину семена које ће се раздавати бесплатно и држати на сместишту ради распродаје у наступајућој 1884. год; одбор прегледавши у списку стављени предрачун коштања семена и предвиђену количину и каквоћу семена, усвојио је, да се по поправљеном оригиналном списку поручи све тамо побројано семе и по предрачунској цени у суми од осам стотина петнајест дин. из друштвене благајне исплати из партије овогодишњим буџетом предвиђене на потпомагање пољске привреде по одбитку наплаћене суме од купаца семена.

Бр. 21.

Г. председник реферише, да је председништво питало г. мин. војног о томе шта све може од пољопривредних справа израђивати и по којој цени војна фабрика у Крагујевцу и да је г. министар актом својим А бр 4184 од 30 Децембри 1883. одговорио да фабрика нема готових справа, али да по мустрама и цртежима који би јој се послали може израђивати све пољопривредне справе, са деловима дрвеним и од ливеног и кованог гвожђа и да ће фабрика по послатим цртежима склапати и рачуне коштања тих справа. Услед тога г. председник предлаже одбору чланове гг. Сергију Станковића и Петронија М. Савића, да поразмисле и одбору реферишу које су се и какве пољопривредне справе до сада у нашој земљи показале као понајбоље које су најбоље одговориле својој цељи и потребама наше земље, те да би друштво знало које и какве справе ваља у нашим фабрикама израђивати; одбор усваја предлог.

Бр. 22.

Прочита се акт г. начелника интендантуре дунавске дивизиске команде бр. 124 од 9. Јануара 1884. год, који тражи да му друштво набави три ветрењаче најбољег система за потребу овд. главног профијант слагалишта и да ће их исто примити, исплатити, по што буду комисијски прегледане; одбор одлучује да се друштво драговољно прима, да послужи саветом у избору система, у препоруци извора за набавку, али да под постављеним условима не може поруџбину на свој ризик извршавати.

Бр. 23.

Прочита се акт г, Свет. А. Петковића економа, који моли, да му се за његову потребу набави 100—200 килогр. чешких кромпира, на почек за новац или на позајмицу те да од рода врати уступљено семе; одбор одлучује, по што је законом о филоксери забрањено уношење кромпира са стране у земљу, то му се набавка не може ни извршити а ако друштво с др. које стране и из земље добави тог семена да ће га имати у виду.

Бр. 24.

Прочита се писмо подружине у Крушевцу која јавља: да броји на 69 чланова, да има на 500 динара на чувању код тамошње окр. штедионице да је на држаном селу 1 Јануара 1884. год. имала чистог прихода 224, 65 динара и моли да јој друштво састави и пошље списак свију књига и новина о пољској привреди, које су до сад код нас изашле; одбор примајући са задовљством извештај подуужине решава, да јој се пошаље за књижицу по 1 екземплар свију друштвених издања и од „Тежака" ранијих година за оне године, за које има читавих комплекта.

Бр. 25.

Саопштава се оставка г. Лазе Р. Јовановица на уредништво „Тежака, по што му није могуће, због званичних послова и што је намеран у течају године дуже осуствовати ради усавршавања у својој струци и треће због тога, што је уверен, да му одбор неби пристао на услове, које би поставио кад би се уређивања листа могао примити, — да

се уређивања листа прими; одбор решава, да се оставка уважи, а да се питање о избору уредника „Тежака“ изнесе у идућој одборској седници.

Бр. 26.

Прочита се акт г. Живка Шокорца члана друштвеног, којим даје оставку на чланство у управном одбору друштвеном, одбор одлучује; да се оставка прима к знању, јер одбор није надлежан ни да му је уважи, ни да му је не уважи.

Бр. 27.

Г. председник реферише одбору, да је почасни члан друштвени г. Кирило архимандрит у мру Манасији, послао друштву на поклон извесне количине семена, што га је сам на манастирском добру произвео; одбор прима на знање с изјавом благодарности.

ЗАПИСНИК

IV СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 16. ЈАНУАРА 1884. ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: потпредседник г. Срета Л. Поповић, чланови управног одбора: гг. Милан Антић, Лаза Р. Јовановић, Драгутин Лукић, Сергије Станковић, Александар Секулић, Петроније М. Савић, Паја Тодоровић, Милан Живковић, Ана Живановић; благајник г. Мирослав Миловановић.

Бр. 28.

Прочита се записник III. седнице од 12. Јануара 1884 год. и усвоји се.

Бр. 29.

Г. Срета Л. Поповић реферише о извештају г. Миленка Милојковића, који описује начин како је одгајано у Алексинцу памук, што га је друштву и на углед послао; г. референт је извео оне што је главније из извештаја у кратко и мисли да би требало то саопштити у „Тежаку“ као белешку; одбор решава, да се усваја реферат и по њему да се поступи.

Бр. 30.

Прочита се писмо фабрике пољопривредних справа у Краљеву, која је послала оглас својих фабриката, да се штампа у друштвеном листу и предлаже одбору, да се тај оглас бесплатно у „Тежаку“ штампа; решено да се бесплатно штампа.

Бр. 31.

Г. председник реферише одбору, да би требало још за времена одредити неколико од друштвених чланова, који би изјавили своје мишљење о томе, како да се уреди баштица друштвена, чиме да се засеје и на који начин да се обрађује и за ту цељ предлаже гг. Сергију Станковића, Петронија М. Савића и друштв. секретара г. Св. Љ. Гавриловића; одбор усваја.

Бр. 32.

Г. председник јавља одбору да је сад на дневном реду питање о уређењу друштвеног добра у Шапцу и моли одбор да то питање узме у претрес; одбор по дужем саветовању, због веће важности самог предмета, да би нарочито нови чланови одбора имали прилике да се тим добром и с досађањим начином економисања на истом, претходно упознаду, решава, да се умоли члан г. Паја Тодоровић да уз присуство друшт. секретара г. Св. Љ. Гавриловића, састави реферат из свију комисијских извештаја одаславших комисија на друштвено добро, како би и одбор после тога могао приступити решавању питања о уређењу друшт. добра.

Бр. 33.

Г. председник доставља одбору, да би по раније решењу одборском, да се откупи матрица друштвене повеље то много скупље стало, но да друштво одмах одштампа себи потребан број повеља и моли за решење; па како г. Милан Живковић, нуди своју услугу, да се он састара за израду повеље на камену а да и повеља буде боља и лепша и да друштво јевтиније стаје; то одбор решава, одобрава се, председништву, да оно ту ствар административним путем реши, користећи се добротом посредовања, које нуди г. Милан.

Бр. 34.

Г. председник предлаже одбору, да се избраним секретарима друштвеним гг. Свет. Љ. Гавриловићу и Јакову Марковићу одреде плате и поделе дужности у главноме одбор по узајмном обавештењу решава:

1.) Г. Свет. Љ. Гавриловићу одређује се годишња плата од хиљаду двеста шесет динара а г. Јакову Марковићу од пет стотина и четрдесет динара; с тим да се плата првоме рачуна од 1. Јануара а другом од 3. Јануара 1884 год. као дана избора.

2.) Г. Светозару се ставља у дужност да према друштвеним правилама, води бригу о збирци, књижници, магацину и справама и осталој друштв. имаовини и да за исту буде одговаран.

3.) С њим ће се и нарочити уговор сачинити, па овој основи.

4.) Г. Јакову ће бити главна дужност уређење архиве од прошлих година и старање о архиви и вођење друштвених књига.

5.) И један и други секретар биће дужни вршити и све остале послове друштвене, које им председништво буде поверавало, а председништву се оставља, да детаљнију поделу послова међу секретарима изврши и посао међ' њима расподели.

Бр. 35.

Г. председник доставља, да је на дневном реду избор уредника „Тежака" и позива одбор да томе приступи; по свршеном тајном гласању беше избрат већином гласова за уредника „Тежака" г. Милутин М. Савић секретар мин. народ. привреде и редовни члан друштва са платом од 480 динара годишње.

Плата ће му се рачунати од дана пријема дужности искључно, а старом уреднику г. Паји Тодоровићу до дана предаје дужности закључно.

ЗАПИСНИК

V. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 21. ЈАНУАРА 1884 ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ДРУШТВЕНОГА ПРЕДСЕДНИКА Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: подпредседник г. С. Л. Поповић, одборници: гг. Лаза Јовановић, Драгутин Лукић, Коста Црногорац, Александар Секулић, Петроније Савић, Паја Тодоровић, Милан Живковић и Алекса Живановић; као гост г. Радомир С. Бојић редовни члан.

Бележио: секретар Јак. Марковић.

Бр. 36.

Чита се записник IV. седнице од 16. Јануара 1884 год.

Бр. 37.

Чита се рецензија г. Лазара Јовановића на чланак „*Путовање по западу.*" Мнење рецензента: због тога што чланак нема вредности за читаоце „Тежака", што је врло опширан, што рад није изведен као што треба и што је местимично и језик врло хрђав, — да се чланак не прими и не штампа у „Тежаку". Одбор усваја мнење рецензента с додатком, да се чланак писцу врати.

Бр. 38.

Чита се рецензија г. Лазара Јовановића на чланак „Житни метиљ" (Anisoplia austriaca). Мишлење рецензента: Рад за „Тежак" опширан а при том површан, несистематично изведен, непотпун а местимично има и погрешака; с тога предлаже да се чланак врати писцу и да се умоли да из чланка састави уколико је могуће краћи извод ограничавајући се само на оно, што је најнужније да се зна о природној историји, начину живота и срествима за утамањење овог штеточине, па да се тај извод прими и штампа у „Тежаку". Одбор усваја предлог рецензента.

Бр. 39.

Чита се рецензија г. В. С. Богдановића на допис из „Тоужетина" (у Ческој). Мишлење рецензента: да се овај састав штампа у „Тежаку" само као допис, ако писац пристане на неке мале исправке, иначе не. Одбор усваја мишлење рецензента.

Бр. 40.

Чита се рецензија г. В. С. Богдановића на чланак „Основи рационалног земљоделства". Мишлење рецензента: Чланак је чисто теоријска расправа, која обухвата доста ваљаних и ако не нових, мисли о земљи, ње-

ном обрађивању и њубрењу, но с тога, што је несистематично разрађен, и што је много опширан а обухвата предмете о којима се и онако често пише у „Тежаку“ у одвојеним чланцима, — не налази да би штампање истога у целој опширности било од какве стварне користи по читаоце „Тежака“, а појединци одвојивши из њега, да би се могли корисно употребити у „Тежаку“ засебно, јако би се за то удесили. Одбор усваја мишљење реценента с додатком, да се чланак врати писцу и да му се достави рецензија.

Бр. 41.

Чита се рецензија г. Драг. А. Лукића на чланак „О сумпорисању и претакању вина“. Мишљење рецензента: Писац не употребљује сумпорисање за конзервирање винских судова и вина, за шта се оно по науци и практици у главном употребљује, него да вино постане чисто, бистро; исто тако писац полази са погрешне тачке, кад говорећи о претакању вина вели, да при претакању треба мотрити да вино никако или што мање дође с ваздухом у додир, — јер је главна цел претакања додир с ваздухом, осем код већ зрелих вина, — па зато све док писац не усвоји за базу своме чланку научне и практичне истине, није за то да се чланак прими. Одбор усваја мишљење рецензента.

Бр. 42.

Чита се рецензија г. Драг. А. Лукића на чланак „Како се лече кисела вина“. Мишљење рецензента: Да се чланак прими и штампа у „Тежаку“, поштo се учине неке мале измене у изразима. Одбор усваја мишљење рецензента.

Бр. 43.

Чита се рецензија г. Петронија Н. Савића на чланак „О парењу домаће стоке“. Мишљење рецензента: Зато, што се у чланку говори о парењу свију врста домаће стоке уједно, што има у њему питања, која не треба да се мешају са главном садржином чланка, и неких омањих погрешака, — није мишљења да се прими и штампа у „Тежаку“, но да се писац умоли, да напише поуку о парењу сваке врсте домаће стоке посебице, и да поређа оне моменте, којих сточар треба да се придржава при парењу стоке, а друге ствари да изостави, па то да се прими и штампа. Одбор усваја мишљење рецензента.

Бр. 44.

Приступи се награђивању радова, који су штампани у свесци „Тежака“ за Јануар 1884 год. и одбор реши: да се награде од штампаног табака:

а. Чланци.

1. „Наука и практика“ од г. Алек. М. Секулића са 80 динара;
2. „Време је да се шљиве чисте“ од г. Јак. Марковића са 70 динара;
3. „Подизање шљива из коштица“ од г. Мијаила Урошевића са 80 дин.;
4. „О важности сточне репе“ од г. Мијаила Урошевића са 60 динара;

б. Белешке.

1. „Дуња“ од г. Ср. Л. Поповића са 60 динара;
2. Све остале белешке са 50 динара.

в. Гласник

са 50 динара.

Јавна говорница.

са 60 динара.

Бр. 45.

Чита се предлог г. Паја Тодоровића члана управног одбора, да се за старање о друштвеном органу „Тежаку“ образује један пододбор из чланова управног одбора, који да се назове „Редакциони одбор“ који ће за све што се тиче „Тежака“ доносити пуноважне одлуке, осем коначних одлука о награди чланака, које ће према друштвеним правилима доносити управни одбор; даље да се одреде права и дужности уредникове, да се рецензије на чланке награђују и да се штампају. Да се овај предлог изнесе на решење у првој седници за овом, а пре тога да се прешне предлога достави свима члановима управног одбора, да га проуче и о њему размисле.

Бр. 46.

Председник реферише да су друштвени секретари примили дужност и да је бивши уредник „Тежака“ предао дужност новом уреднику. Одбор узима на знање.

(ЗАКЉУЧЕНО)

ЗАПИСНИК

VI. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 27 ЈАНУАРА 1883 ГОД., ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: подпреседник г. Ср. Л. Поповић, одборници: г. г. Л. Јовановић, Д. Лукић, С. Станковић, А. Секулуђ, П. М. Савић, П. Т. Тодоровић, и А. Живановић, уредник „Тежака“ г. М. М. Савић. Бележио секретар Јак. Марковић.

Бр. 47.

Чита се записник V. седнице од 21. Јануара ове године усваја се.

Бр. 48.

Поводом предлога г. Паје Т. Тодоровића у прошлој седници поведе се реч о уређивању друштвеног органа „Тежака“, о правима и дужностима и о рецензијама на чланке. Одбор, у интересу брзог и лакшег излажења листа и да би управном одбору остало више времена за остале, исто тако важне послове његовог позива, — по дужем саветовању одлучи:

1 Уређивање листа, које мора бити саобразно друштвеним правилама, поверава се старању и увиђавности уредника;

2. Уредник ће са чланцима, и осталим радовима за лист, располагати по свом нахођењу, или ће их у споразуму са преседником друштва давати стручњацима на рецензију, ако за сходно нађу.

3 Ако уредник нађе, да неки чланак не треба да уђе у лист, подноси га управном одбору са својим примедбама, а овај доноси решење да ли да се чланак штампа или не. Ако одбор реши, да чланак штампа, уредник ће га штампати, али има право да стави у листу примедбу, „да се исти чланак штампа по решењу управног одбора“.

Бр. 51.

Чита се рецензија г. Милана Антића на чланак „О занаћењу талијанских пчела“.

Мишљење рецензента: Да се у првом одељку изостави почетак, јер се он односи на оно што је већ штампано у „Тежаку“ и у „Пчели“ и на ствари које немају вредности за привредника, до става, који говори о ђерзонки и малом улишту, а из другог одељка да се из истих узрока изостави опис справа и куповина пчела или италијанских матица, па остало да се прими и у „Тежаку“ штампа. Одбор усваја мишљење рецензента.

Бр. 49.

Чита се писмо г. министра народне привреде од 24. Јануара ове год. ЗБр. 111. којим доставља овоме друштву, како он налази, да би било врло умесно и оправдано, да се у „Тежаку“ публикују сви радови „Сталне комисије противу филоксере“, те да се код привредника побуди већа пажња на оне мере, које држава предузима противу филоксерне заразе, а да се о њима у исто време и читаоци „Тежака“ што потпуније и непосредније обавештавају. У тој цељи друштво би, ако се са овим саглашава, могло наредити, да се слог тих радова, који се штампају у „Српским новинама“, задржава за „Тежак“. Одбор одлучује да се г. Министру одговори, да ће се друштво радо одазвати жељи г. министра и пратећи рад поменуте комисије доносити у изводу извештаје о њему у своме органу „Тежаку“. Целе пак радове исте комисије друштво ће, располажући са малим средствима материјалним, моћи да одштампава само под тим условом, ако то не буде скончано ни с каквим жртвама по друштвену благајну, и — да не би ти извештаји запремали место поучније садржине у листу, може их доносити уз „Тежак“ као прилог.

Бр. 50.

Чита се писмо Ректора Богословије од 21. Јануара ове год. Бр. 11. којим моли да друштво ово поклони за 50 сиротних ученика богословије по једну од све три ове књиге, које су им потребе при изучавању пољопривредних предмета и то:

1 „Пчеларство“ од Милана Антића,

2 „Сточарство“ од Љ. Ђелмаша и

3 „Шумарство“ од А. Стојковића.

Одбор решава да се овај поклон учини.

Бр. 52.

Чита се рецензија г. Ч. А. Поповића на чланак „Неговање усева“.

Мишљење рецензента: Чланак је кратак а садржина му је добра, па зато да се овај чланак прими и у „Тежаку“ штампа, само да се уместо израза „прижњевање“ уптреби израз „скрњивање“. Одбор усваја мишљење рецензента.

ЈАВНА ГОВОРНИЦА

Кратко упутство за сејање луцерке детелине. *Набавка семена.* — Семе најбоље и најсигурније може се добити преко српског пољопривредног друштва. Чисто, без вилине косице и без икаквих других примеса. Иначе се навлази на превару.

Припрема земље. Земљу коју си одредио за сејање луцерке треба још с јесени дубоко да преореш, ако то учинио ниси, онда је сад одмах подубље преори, још би било времена, да се земља за сејање припреми. Пошто си земљу преорао добро је предрљај дрљачом да се добро иситни.

Пошто си земљу приправио, посеј најпре јечам, па земљу опет предрљај да се покрије семе земљом. По том окрени дрљачу на полеђином превуци плану као браном да се земља боље уравни.

Кад јечам поникне, да се може видети, онда треба сејати детелину. То обично бива у Марту и Априлу, док још има довољно зимске влаге, и док се земља, као што и јечам и луцерка подједнако захтева добро уситни.

Сејање. — При сејању ваља овако поступати:

У једну карличицу или посуду чинију или заструг насипи семе детелинско. Суд у коме ти је детелинско семе узми у леву руку и прислони уз а се на појас с које стране да се може десном руком захватати и сејати.

Семе луцерке врло је ситно те о тога се не сме шакаље захватати већ само између четири прста (палца, показача, средњег — великог — прста). Прсте ћеш тако да наместиш да ти палац дође између показача и великог прста а четврти као у помоћ наслоњен и притегнут уз средњи прст а наслоњен на палац.

Кад се тако захвати семе, треба добро стегнути прсте и над судом у коме је семе руку отрести да се семе не расипа.

Десну руку рамењачу треба прильубити уз тело на само руком од лакта радити.

Растуране овако ситног семена, доста је заметно, и ваља се у томе извежбати; а тако исто и захватање није сваки пут подједнако, док се човек најпре не научи да подједнаке гомилице захвата.

Бразде, које ћеш од једанпут засевати потреба да су ти неће од 5 сред. корачаја.

Семе ваља избацивати на сваки други корак.

Пошто се њива засеје уздуж онда се ваља окренути попречке; и то опет онако исто као и први пут.

На овај начин посејане се њива лепо и семе раздељи подједнако.

Пошто се сврши сејање треба га лаком браном превући. А још је боље са лаким ваљком преваљати.

За један хектар треба ти 25—35 к. г. семена. Ако је семе скорашње и пролеће влажније онда се може и са мање семена проћи. Ако ли је пролеће суво а семе старије треба ће га више. У средњу руку узеи, *доста је 30 к. г.*

Семе при сејању не мора се мешати ни са чим; или бар не са песком јер ће се у први мах сејати више семена, а после више песка.

Дакле у први мах сејање било би густо, а оно доцније много ретко.

Сејање под јечам, најбоље је с тога, што се сваки други усев гушће засева него јечам, и што све остале стрмине имају дужу стабљику; и по томе луцерка под јечмом има више светлости и топлоте, јаче кроз јечам продире но кроз други усев, дакле луцерка под јечмом има више услова за добро успевање; даље, све друге стрмине требају

дуже времена за своје сазревање Луцерка се под јечмом најпре ослобођава оног усева, који јој је требао, само дотле док изникне и док се колико толико оснажи.

Јечам ваља покосити чим сазри; жетвом својом јечам исплаћује трошкове око орања и сејања за ту годину премда ће се добити те године и од луцерке један одкос.

Луцерку ваља чувати од запасања и сувомразице; за ову цељ добро је за прве јесени са нешто сламастог ђубрета покрити је.

То ће у то доба више вајдити него да се ма како ђубри доцнијих година.

Ово сламасто ђубре с пролећа ће се зграбуљати или дрљачом свући да не остане на детелишту, и да му у порасту не смета.

Луцерку треба косити само кад је у цвету. Онда је и стоци најслађа.

Даље њу треба косити оштром косом и пониско да не остају патрљци, иначе спорије расте; и често је с пролећа и после кошења грабуљати да ни једна травка не осгане да је успарава и квари.

Пространа поука о свему осталом наћиће се у Теж. 1883 бр. 3. стр. 157.

П. М. С.

I

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** «Тежака», који *дугују* претплату из ранијих година, као и не **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно по штом (најбоље упутницом) шиљу Друштву другујуће суме, било да полажу управама Подружина̂ друштвених (где ових има), које ће па том све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву дугује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и код полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

II

Позив. Српско пољопривредно друштво потребује сваке године знатну количину семена од пољопривредних усева, нарочито од градинарских. Па пошто му није могуће да сву потребну количину и све врсте са̂мо производи, а набавка са стране доста је несигурна у погледу на чистоћу и клијавост семена, и уз то још скупа, то **позива све оне градинаре у нашој земљи**, који се баве с производњом градинарског биља и семена од истога, *да се друштву овом сваке*

године до конца Октобра јаве, ако имају семена на продају и да му од истог пошљу пробу и тачно назовесте, колико семена друштву на продају иуде и по којој цени. Биљке од којих се семе тражи поглавито су ове: кромпир рани и позни, рани пасуљ чучавац, пасуљ тачкаш без влакна, грашак за зрно и бораниј, жута репа (шпаргарена), першун, пашканат, спанаћ, лобода, купус, кељ, карфиол, роткве зимске и месечарке, салате (све врсте), цвекла, тиквице за јело, патлицани, паприка, краставци, мајоран, лубенице, диње, тикве за стоку, репа за стоку, луцерка детелина, црвена детелина, муар итп.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, Бр. 158, 16. Фебруара 1884. год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за орање ливене и коване; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); бразлаче; дрљаче разне; крушаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се са јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најљепше се моле да многобројним поруџбинаа дају могућим да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упутивати на адресу:

„*Фабрици пољопривредних справа — Краљево*“.

Највеће стовариште Пољопривредних Машина и Справа

В. СТЕФАНОВИЋА

У

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских, Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

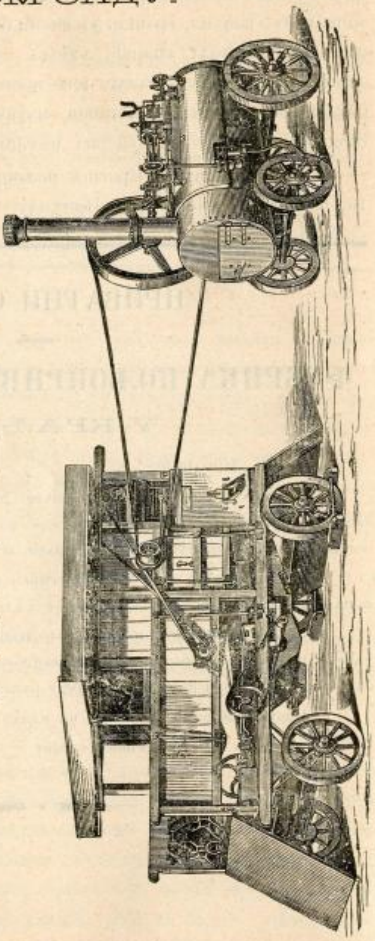

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 5 | ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ | *МАЈ 1884.*

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“

Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

АГРАРНО ЗАКОНОДАВСТВО И ПОЉСКА ПОЛИЦИЈА У СРБИЈИ

ПРИБИРА

Милутин М. Савић

(НАСТАВАК)

Уредбе старијега датума као што је она „уредба за општинске приходе од 12 Септ. 1839,“ и она „против злоупотребе с благодејањима општинским од 23 Марта 1840 год.“ у опште су нејасне и доцније измењиване тако, да не вреди цитирати их у целини, но ћемо навести само још ово што се додирује са већ наведеном уредбом о попаши.

1 Приходи општински долазиће од касапница, кантара, механа дућана, панаћура, *жиропаше и тима подобни.* Осем тога дозвољаваће се са знањем правителства умерени прирез (зб. I. стр. 120);

2 Општине да не присвајају више но што им припада, ни допуштају да то други чине;

3 Што је за уживање појединих жителя, то да сви који права имају подједнако учествују;

4 Попашу и жировницу по дојакошњем праву и суседи да уживају без искључивања и заграђивања (стр. 206).

Шта више и из поудаљенији села, ако се могу свиње жирити и ако се тиме неби притесњавало оно село чија је шума. О томе колико се може свиња жирити извиђаће срески начелник с кметовима оног села које жира има (стр. 128)

А за нагојницу од сваког комада свиња наплаћиваће се по 1 гр. и то тако да 30 пара иде у касу дотичне општине, а 10 пара кмету оног села у општини, коме селу припада шума, или ако она припада целој општини онда половину од тога (5 пара) добија претседник а остало деле други кметови на равне части (зборн. XI стр. 52.)

За суваћење тргов. коза имају се општине са трговцима погађати, па како се погоде онако и нека им буде (зборн. XIV стр. 72 сходно ранијем височ. решењу).

О сечењу лисника §49. Шумске уредбе гласи: гди би се потреба показала лиснике сећи ту ће среске полицајне власти у договору са општинама безплатна дозволења давати.

Ако срески начелник нађе за добро, дозволиће сечење лисника а у противном случају претставиће ствар на решење окружном начелству

§. 50. За лиснике имају се само дрва с крајева поткресивати а не смеду се дрва никако у врху пресецати.

§. 22. *Ради скидања лике* дозвољаваће сами кметови огранке од липа сећи.

Из Шумске уредбе

О давању земље у истој оскудним људма.

§. 54. У оној општини у којој би се довољно утрине или довољно земље под шумом налазило, а налазило би се у њој људи који би у земљи тако оскудни били, да ни фамилију своју не би издржавати могли, ту се може по један комад земље одвојити и таковим људма дати, и то само онда ако се не би с тим давањем земље општина и трговина са свим стешњавала.

При давању земље да се нарочито од оних утрина, које се још под трњем и шумарицама находе, и тек у недостатку ових, да се даје од чисте утрине, и тек гди ових не би било, онде се може и од одрасле шуме, колико је нужно, одвојити и потребитом лицу издати.

§. 55. По предидућем §. 54. да се дају општинске земље само оним људма, који су по нужди и невољи осиромашили и без баштина остали, или никад ништа ни имали нису; који су се у задруги умножили, и спрам умноженог друштва у земљи оскудни постали, или су се из задруга оделили, па из ове, као по себи у земљи оскудне нису потребне земље добили; и напослетку доселившим се сиротним људима.

§. 56 Гди би се потреба показала, да се у случајима предидућа два параграфа (§ 54 и 55) оскудним људима земље дају, ту ће срески начелник у споразумљењу са кметовима и дотичним општинарима такову земљу опредељивати и окружном начелничеству на одобрење подносити, и тек кад начелничество то одобри, издаће му срески начелник са кметовима писмено, како му се та земља на уживање уступа у ком ће писмену и величина и граница земље означене бити.

Окружно начелничество начиниће од овакови раздати земаља два равногласна списка, и у годишњем известију по један попечитељствима финансије и внутрени дела подносити. У овим списковима биће назначено: коме је лицу у којој општини и колико земље одобрено и издато, колико је сопствене земље то лице имало, колико оно лице сумарно у задруги има и одакле је.

§ 57

Онај, ком се по преднаведеном § 56 земља да, не постаје од ње одма господар, него добива на њу само право уживања, и по томе је он за 15 година нити може продати, нити поклонити, нити у размену дати или другим начином отуђити нити на послетку дугом оптеретити. Но кад такови проведе 15 година у уживању исте, може захтевати да му окружни суд тапију на исту изда, које ће суд саслушавши о томе општину учинити и тек по полученој овакој тапији постаје он од те земље прави господар (сопственик).

§ 58.

Ако срески начелник не би одобрио да се коме земља да (§ 56) има преставити ствар окружном начелничеству на решење, а у окружним варошима, ако не би окружно начелничество давање земље одобрило, преставиће ствар на решење попечитељству финансије.

Ако на против кметови и општинари не би одобрили да се коме земља да, а срески начелник одобравао би, то да тај случај срески начелник престави окр. начелству, а ако би се овакав случај догодио у варошци начелство окружно да га престави на решење Министру финансије (зб. 15 стр. 119).

§. 59. У опште-народним шумама даваће земље оскудним људима попечитељство финансије на преставлење дотичне окружне полицајне власти и по томе попечитељство ће и писмено на уживање земље дотичном лицу издати (§ 56)

§ 60

Форму писмена, које ће општина са полицајним властима на уступљену земљу потребитим људима издавати, прописаће попечитељство финансије.

За ова писмена, као и за она, која ће попечитељство финансије издавати на ону земљу, коју оно по § 59 издаје, неће се никаква такса наплаћивати. (зборн. 14. стр. 72—74).

Из кривичног закона

О иступљенима тичућима се општине, нарочито о потрици.

§. 375. Затвором од једног до десет дана да се казни:

1 Ко какво приватно, општинско или државно добро поквари развали или разбије, ако штета не би већа била од сто гроша пореских;

2 Ко какве од власти постављене знаке поквари;

3 Ко у туђем забрану обруче, пруће, коље или дрва насече или дрво посече;

4 Ко туђу воћку или каламак поквари посече или изчупа;

5 Ко преко туђе ливаде с коњем или колима иде и ову потире;

6 Ко навалице пусти стоку у туђ воћњак, башту, ливаду, њиву, виноград у забрањено време и овоме штету учини. Господар одговара за штету, кривац за кривицу: а газда нека тражи накнаду од својих слугу, ако су они криви;

7 Ко у штети затечену туђу стоку без знања и наредбе власти осакати или убије;

8 Онај, чија би се стока на штету навадила, т. ј. који би имао штетника вола, коња, свинче, козу, пса или другу какву животињу, па на опомену не би везао, затворио, или иначе сачувао да штету не чини;

9 Ко би у општем потесу без општег договора и одобрења примирителног суда кукуруз или виноград брао, и тим другима штету причињавао;

10 Ко своју стоку из општег потеса или ливада, кад се заповеди, не истера;

11 Ко не би свој део царине кад му се заповеди заградио, или би слабо заградио, или би буди што учинио или не учинио, кад му се заповеди, и тако причинио да се другима штета учини;

12 Ко онамо стоку пушта где опште ливаде или усеви постоје пре него што се општински нареди;

13 Онај, чија се стока у штети увати и у обор затвори, ако за 24 сата од како му се саопшти не дође да стоку пушти;

У свима случајима овог параграфа кад је коме штета учињена кривац мора и штету накнадити.

У случајима под бр 8. овог §-а власт може заповедити, да се штеточино живинче убије, само што онај који га убије мора одма

господара о томе известити. Крилате животиње, као кокоши, ћурке, гуске, које у туђу башту, или усеве прелећу и штету чине, ако их не би господар на опомену затворио или чувао, може онај, коме се штета чини, побити.

§. 375. а. Ко самовласно (без насиља) завати или присвоји што од земље општинске или правителствене или општенародне, томе да се одузме што је заватио, учињену штету да накнади и да се казни затвором од три до 20 дана, па потом да се упути да код суда подигне редовну тужбу противу оног, у кога се државини земља затекла, ако мисли да на исту јаче право има.

Овако ће се поступити и са оним, који би приватно какво добро на горњи начин заузео као и са оним, који туђу ливаду прекоси њиву преоре, прекопа, жито с туђе њиве или ма какав плод обере покупи и т. п. у колико последње не би у други вид кривица прелазило, у ком се случају по другим определењима казнити има.

§ 376. Ко терајући стоку, или трговину преко потеса навалице пусти, да ова другима штету учини, поред накнаде штете да се казни у новцу од пет до петнајест талира.

§ 377 Ко би путницима или трговцима забрањивао да у општем испусту стоку напасу по уредби о попаши, да се казни затвором од једног до три дана.

§ 378 Ко вратнице од потеса отворене остави да се казни затвором од једног до три дана, или бојем са десет удараца (види допуну од 15 Јуна 1863 г.) ако је због тога штета коме учињена и штету да накнади или да се казни новчано од три цванцика до три талира. Види допуну од 17 Јуна 1861 које нема у зборнику и закон од 11 децембра 1873 збор. XXVI стр. 37 којим је телесна казна укинута.

§ 378. а, По предидућем параграфу да се казни и онај који уговор свој са спрежником на време не испуни а поред тога да се принуди да уговор испуни.

(Види допуну од 17 Јуна 1861 које нема у зборнику).

§ 378. б, Ако спрежник из уважења достојних узрока, не би могао сву обавезу испунити, онда нека полицијска власт нареди да се о његовом трошку, оштећеноме њива пооре или засеје, или ако спрежник из самог упорства не би хтео обвезу испунити, тад осим што се има њива оштећеноме на рачун спрежника поорати или посејати, да се упорни спрежник казни још̀те затвором од два до осам дана или бојем од двадесет и пет удараца.

(Види допуну од 17 Јуна 1861 које у зборнику и нема закон од 11 децембра 1873 год зб. XXVI стр. 37 којим је телесна казна укинута).

§ 380 Са стоком која се у штети увати и у обор затвори а не може да са нађе чија је, да се поступи по уредби о мангупима.

Ако се у штети нађена стока не би могла уватити и затворити, а не би се знало чија је, кметови ће учинити наредбу да се таква побије и месо и кожа прода. Од те суме најпре да се плати штета а остало да се за годину дана чува у општинској каси, па ако се за то време господар не пријави и не тражи, то да припадне општинској каси.

§ 381 Затвором од једног до три дана да се казни:

1. Ко не би боцу, траву у својој башти или на општинској утрини кад му се заповеди чистио;

2 Ко не би чистио гусенице кад власт закаже.

§ 339. Да се казни затвором од три до дванајест дана:

Ко што од већих или мањих селских путова завати, сузи или преоре ма пут био и такав којим се само њих неколико служе. Пут се има одма у првашње стање поставити на трошак и штету онога, који је пут заватио. То исто важи и за оне који ћуприје и друм неће да поправе, или их кваре, као и засађена дрва око пута секу.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

ЈЕДНА РЕЧ ПОЉОПРИВРЕДНИЦИМА О ОСИГУРАВАЊУ.

Свеколика тежња човекова у животу управљена је у главноме на двоје: прво да што стече, и друго да ту своју тековину очува.

Тековина, плод нашега труда, нашег неуморног приљежања основица је, на којој су поједини народи засновали своје заједничко живљење, своју задругу, основица, на којој се развијају обичаји и права а благостање и домаћа — породична — срећа сигурно склониште налази.

Тековином — привредом, радом — долазимо до иметка, до сопствености, коју многи несретњи случајеви могу разорити; јер и ако је у власти сваког појединог, да своју имаовину наметном штедњом и ограничењем својих потреба и брижљивим поступањем може да очува и одржи, опет зато, није у његовој моћи, да је од непредвиђених елементарних случајева може осигурати.

Ко је данас још са ма како скромном тековином или наслеђем задовољно и сретњо живео тај је следећег дана од силе ватре може да, само свој голи живот отео. Колико су пута читава села и вароши били жртва овог елемента, који разорава, а њихови обитници, жр-

тве беде и невоље упућени на милостињу својих сагрђана или на припомоћ државе

Чија поља до овог часа цветаху у пуној бујности, тај је у скоро видео да му је град — туча — све најлепше наде поништио. Колико је пута, оправдани понос пољопривредника, са здраве и напредне стоке, убијан и унижаван у кратком времену са смртним заразама.

Колико су пута не само таким несрећним случајевима, већ и другим, као неродном годином, дуготрајним боловањем задруге породице, имаовина пољопривредникова оштећавана, његова непокретност презадуживана, ја, у којико је случајева бесавесна шпекулација довршивала његово поколебано стање, тиме што га је оставила без куће и окућнице и пружила му просјачки штап у руке.

Како је често неумитна смрт одмах угасивши живот, разрушила радни капитал супруга и оца и удружила, уз дубоку тугу за покојником још беду и невољу.

Да се такве штете уклоне, дакле да се набави накнада или умањи несрећа, то је задатак који појединци нису у стању да изврше. Решење овога задатка спада у област народне економије, која се бави учвршћивањем и унапређивањем народног благостања потпомажући зараду и осигуравајући иметак. У тој цељи основана су *друштва за осигуравање*, да она, неотклониме материјалне штете које би појединце оставила без помоћи раздељују на више њих

Друштва за осигуравање јамче или као *друштва на акције* за извесну накнаду под извесним условима за нашу имаовину и јамствују са извесним капиталом да ће истунити своје обавезе или су на *основи узајамног удружења* у којим приликама један члан задруге јамчи за другог за накнаду која се неби измирила из улога, који је као члан уложио. И у једном као и у другом начину осигурања цељ је једна и иста на име та да се подели штета и држе у приправности средства како би се онога часа задовољили оштећени. Да је ово мудро и да су последице врло корисне то неподлежи никаквој сумњи. Но ми не можемо а да овде не напоменемо како са гледишта народоекономног даје то повода некој сумњи што цељ осигуравања и интерес друштва за осигуравање, стоје у противу борству, као и начин како се та радња осигуравања у опште врши.

Први свем том ми изрично напомињемо да ова сумњичења, о којима ћемо доцније говорити неће ни најмање моћи оспоравати корисност и важност осигуравања у опште. Осигуравање у безбројно много случајева чува појединог грађанина од пропасти и са свим је појмљиво да ово и на целину мора благодетно дејствовати јер ако осироти

један члан општине или се његови односи погоршају то осећа не само општина већ и сама држава.

Државни данци и терети, који спадну с једнога, падају на терет других, а ако је са имаовином у исто време и радна снага, — радни капитал, хранилац једне породице изгубљен онда и терет за издржавање пострадалих пада на околину и осећа га колико општина толико и држава.

Вазда је већа несрећа кад се појединац сасвим упропасти, него кад више њих ову штету са њим поделе; тиме сваки жртвује само неку маленкост, јер тада нико у својим приликама и односима — у своме стању не поклизне.

Пошто се осигуравањем ово у велико отклања, то се не може посумњати и у народоекономски значај осигуравања.

Па и ако се важност осигуравања тако високо цени опет зато има знатан број, који га у многим приликама или не разумеју, или за своје сопствене одношаје омаловажавају ако не баш и са свим отурају.

И на жалост то овде морамо казати, према статистичким податцима, пољски привредници на велику своју штету најјаче су застуљени у реду оних, који своје интересе од осигуравања не виде или не цене. Ми овоме не тражимо узрока у оној лакомисленој безбризи која се српском пољопривреднику несме и неможе тако лако пребацити колико у томе што није довољно обавештен да своју сопствену корист распозна и уочи те с тога и примамо на се ту обавезу да свом вољом важност осигуравања, како за појединце тако и за општност што јасније преставимо. Нека би поштовани читаоци овај рад и побуде с пажњом проучили и за себе где шта добро нађу задржали по оној речи:

Није довољно, добро распознавати већ га и чинити!

Нетреба се бојати малених жртава за осигуравање јер *тиме задовољавамо и своју савест* а *тиме чинимо и часно дело* чувамо наш грађански понос. Задовољавамо своју савест, јер смо осигуравањем, ако не баш са свим отклонили несрећан случај, а оно бар умањили његову штету која би нашу породицу задесила; чинимо дело часно чувамо и уздижемо наш грађански понос, јер кад се осигуравамо ми чувамо интересе других да их не ослабимо; ово се дешава безусловно, ако са какве не среће, противу које нас је осигуравање могло сачувати, досадање своје грађанске дужности и обавезе немогнемо у оној мери испуњавати, или као потпуно оскудни на терет општини паднемо.

До сада је пољопривредник живео са̂м за се и трудио се и радио у своме ужем кругу на своме имању и својој имаовини у некој извесној повољној тишини истина са мање зактева но и са мање бриге од других сталежа. На тај начин он није до сада имао узрока да прати све напретке народоекономске и индустријске као остали али је сада настало крајње време да се и он одазове тим сувременим зактевима.

Пољопривредник је по обиму и унутрашњем значају свога занимања позват у нашем државном животу да зауме положај од већег утицаја. Савремена пољска привреда сем тога више захтева од обрађивања земље, од пољопривредног занимања у опште.

Саобраћајна срества која се у нас сваким даном усавршавају прибавиће за све пољопривредне производе ускоро светске пијаце отуда млоги интереси пољопривредника нагоне да размишља јаче но до сад како ће више користи имати од својих земаљских производа. С тога не може ни он више остајати на оном узаном и ограниченом делокругу по давнашњој из старине наслеђеној навици.

У веку, у коме се брзином муње у најудаљеније крајеве света говори и пише а снага паре даљину у близину претворила, није оправдано наступати пут развића лаганим кораком; ко не разуме нове измењене одношаје тај ће закашњеност видети тек пошто га на то опомену штетне последице а најчешће онда кад већ буде врло касно. Да би се ови односи тачно појмили, како за боље распознавање уважавање и целисходно коришћење помоћним срествима које новије доба ставља на расположење пре свега је нужно ускорити са вишим духовним развијћем.

Ово потребује времена — а време је новац — и захтева сем тога неке жртве за које данашње кућење привредника неће да зна а које се унеколико од њега тешко може и захтевати.

Помоћу осиуравања може се и зато у напредак састарати да у прво време нужна срества не оскудевају.

У овоме, што је довде поменуто, изложена је корист од осигуравања. Но ми се не смемо ту зауставити. Дужни смо да прстом укажемо и на то, да за нас не може бити све једно, код кога ће мо се осигурати, а нарочито да ли код странаца, који се тога посла прихватају из шпекулације, или у нашој сопственој земљи, код својих људи и на начин узајмичког осигуравања, или ако државу на то побудимо.

Ово ваља да имамо на уму нарочито с тога што се зна, да нам осигуравање код страних осигуравајућих друштава, која нам не могу бити позната и која не стоје под надзором наше државе не

могу улити онолико спокојства, колико нам је при помисли на осигуравање и при учињеним издатцима око тога потребно имати.

Ово треба нарочито данас да нам је у памети, кад се у опште са до некле оправданим неповерењем гледа на странце, те због тога и сама идеја осигуравања може бити хрђаво оцењена а с њоме наравно и све користи на које смо довде осврtали пажњу наших пољопривредника.

При размишљању о овоме предмету ваља поћи, по нашем нахођењу, с овога гледишта:

1 У нас толика шпекулативна осигуравајућа друштва са стране ухватише корена. То значи: осетила се потреба за тим и најоше људи рачуна, да ради нас дођу и да нам ту потребу подмире.

2 Агенти тих страних друштава, то су наши људи и они по леп проценат врше посредовање.

Сад ако та предузимачка осигуравајућа друштва и њихови посредници имају свога рачуна има ли би га и ми, ако се сами узајмички осигурамо; а ако немају, то ће нам и они једнога дана отказати љубав и оставит и нас без накнаде.

Међутим ако би се ми узајмички осигуравали ми би вазда били у добити. Добит је та не у томе нити би је требало тражити да се осигуравање као неко особито предузеће рентира, но у томе што је напред побројано, што добија сваки на пб се и сви укупно кад се на случај несреће ова подели међу више њих.

У томе случају било би веће гарантије, да се неће злоупотребе чинити хотимично; даље, сразмера осигуравајуће накнаде била би правилнија; сигурност накнаде у опште већа, и предохране, у случајима пожара и других несрећа, успешније, но кад нас осигуравају страни предузимачи и ми на то с неповерењем приступамо.

У случају узајмичног осигуравања, држава би покрај очинског надзора имала и ту дужност да такој установи стави бесплатно потребан персонал из реда чиновничког, бар за неко време, а богме и другим олакшицама да пође на руку, да се такве корпорације удружења, оснују, популаришту и утврде. —

Ми завршујемо своју реч са напоменом да онај, који је се са осигуравањем колебао држећи да није нужно према срећи и задовољству које он у сопствености ужива, да онај, коме стоји у руци да несрећу од себе и својих ближњих отклања, а ово није учинио греши према њима а и себи самоме; он ради као онај, који не засева своју припражњену земљу само зато што се боји издатака за семе а не помишља, да тиме жртвује жетву.

Ко се не осигурава тај се очевидно боји ситнијих издатака око осигуравања у варљивој нади да ватра његов дом његову шуму његове производе неће сагорети; да град његова поља неће потући да смртоносне болештине његову стоку неће задесити; да ће дугим живљењем његов радни капитал својој породици очувати и одржати.

Сва срећа, све благостање може једног часа бити грабеж, док смо то ми могли да отклонимо — *да отклонимо осигуравањем.*

Ко, дакле, још до сада није осигурао своје покретно и непокретно имање од *пожара* своје усеве од *града* своју стоку од *помора* свој сопствени живот — свој радни капитал — на случај *смрти*; ко још до сада то није учинио нека би примио к срцу нашу напомену, и нека часа неби почасио, да закашњену дужност изврши јер у најближем тренутку може све доцкан бити, може га несрећа преухитрити.

Но одмах и упоредо са тим помињемо и то: ко није до сада размишљао о потреби и користи узајамног осигуривања крајње је време да сад размисли о томе, ко није размишљао, да ако у посредничкој улози за рачун странаца има својих користи, да би исто тако у посредничкој улози и за рачун домородаца исту толику корист ако не још и већу могао имати, нека сада размисли и нека расуди шта му ваља радити.

Ако оставимо да се и даље овако ради или што је још горе ако помажемо да се у правцу не корисном и даље иде, грешићемо толико, да више неће ни бити изгледа, да се те грешке могу поправити.

На још једно питање осећамо се дужни да одговоримо, а то је: одакле би се потребни капитали за прво време добили?

Но и то је питање добило одговора — у оснивању народне банке.

После ових напомена којима је још могло бити места у «Тежаку» — све остало треба да се расправи на другоме месту и од компетентнијих људи но што су пољопривредници.

Ми смо учинили своју дужност, нека и други мету руку на срце и учине што могу.

ГАЈЕЊЕ ОВАЦА.

УДЕШЕНО ЗА НАШЕ ПРИЛИКЕ

ПРИСТУП

Гајење оваца код нас заузима одлично место, у нашем целокупном сточарењу, јер међ' свом стоком, која се у Србији држи и

гаји, овце се држе у највећем размеру. Наравно, то има свога узрока, у екстензивном начину газдовања, који у целој земљи влада; у тој околности, што се многа земља никако не ради и не зирати, но служи као испуст, као пашњак за стоку, што овца на тај начин храњена може најбоље да нам користи и т. д.

Но и у опште, колико говече и свиње служе нашој извозној трговини као корисан *живи артикал*, за продају у страним земљама, толико опет овца служи за подмиравање чисто унутрашњих, домаћих, земаљских потреба и према томе има са свим други — народно-економни смисао и значај у нашој земљи.

Не само то, што овца не може потпуно, да преставља живи артикал, у извозној трговини нашој за стране земље, већ кад се сетимо тога, *да се сви производи од овце скоро потпуно* употребљују и троше у нашој земљи; да се њена вуна троши за одело нашега деведесет од сто становништва; да су овчије млеко и овчије месо најчешћи и најобичнији, да не кажемо и једини бели смок и мрс нашег земљоделског света — само тога кад се сетимо, па ћемо већ моћи да преставимо себи сву ону вредност, коју овца има чисто по нашу земљу, — као она врста стоке, која по бројној количини код нас на првом месту стоји.

Не мање и лој од оваца (и коза) није искључива сировина за извозну нашу трговину, већ сировина таква, која се употребљује на непосредно прерађивање у нашој земљи, на грађење познатих лојаних свећа; и то ма да је недотупавна фабрикација, ал' опет за потрошњу ове сировине у нашој земљи довољна и велика.

Па шта више, чак и овчије ђубре, најчешће се употребљује код нас за ђубрење ливада, њива и градина, познатим начином названим «торење»!....

Даље, код нас су — нарочито у правим сточарским крајевима нашим, у крајевима планинским, јако удаљеним од пијаце и од вароши — врло ретки сточари, који држе краве ради искључиве муже; у тим местима краве служе искључиво приплоду, производњи и одгајивању телади а сиромашнијима замењују и радну теглећу марву. У тим, дакле, местима једини бели смок, добија се од овчијег млека.

Но исто тако овчије је месо, нашем сеоском свету, искључива скоро месната храна, јер говеђина налази своју проходњу по варошима, а по селима нашим врло се ретко троши....

И без осталих даљих података и доказа можемо се уверити лако о томе, у коликом се огромном размеру овце држе и гаје код нас и колико је огромна корист од оваца по нашу земљу и наше земљоделце, — можемо се лако уверити, из царинских књига о извозу неких сировина од наших оваца.

И доиста, када ми доспемо, да поред тако огромне употребе овчијих производа у сопственој земљи (на одело, храну и осветленье), продајемо срећних година (када то тражња захтева) и по 20.000 ока вуне годишње, само из Црне Реке и када поред тога доспемо, да продамо и да извеземо у стране земље толике хиљаде јагњећих и овчијих кожа и лоја, — онда морамо признати, да ми имамо од гајења оваца огромних користи и да је један од врло важних послова наших, рад на унапређењу и побољшању наших оваца и нашега овчарства.

Но поред свега напред казаног, овца нам за сад — према обичајима који постоје и околностима које владају, — понајбоље користи доноси, од све остале стоке, још и у погледу на пољодеље, на *исцрпљавање наших земаља*, јер нити овце, нити јагањце гоне из наше земље, у таквом размеру, у стране земље, да би се оне, у извозној трговини нашој могле обележити с називом «живи артикал» но само су њени «мртви производи», т. ј. сировине које се извозе, па и од њих само: вуна, коже и лој). Међутим врло добро и врло снажно овчије ђубре, остаје у нашој земљи и извозна трговина не одузима нам у овцама материје, које су на њих утрошене из наших орница.

Према овако великом размеру држања оваца у нашој земљи, према многостраним и важним потребама, које овца већини наших становника подмирује, према томе, што се код нас општи простор добрих испуста и пашњака, из дана у дан, све више сужава и смањује, — мени се чини, да је наступило време када треба водити озбиљног рачуна о унапређењу овчарства код нас, како нас не би време, прилике и потребе, у том погледу, својим током изненадиле и затекле неспремне.

Познато нам је, да је поред ужичке фабрике, подигнута ткачка фабрика, фабрика сукна и вунених материја и у Параћину, дакле да је учињен већ један корак у подизању ткалачке индустрије код нас. С тим актом изгледа, као и да сировине, које ће служити као материјал у прерађивању индустријском, морају бити друкчије; да и држање и гајење оваца код нас ступа у нову епоху.

Досадањим држањем и гледањем оваца, биле су како-тако подмириване потребе примитивних наших навика и ма да се није бозна колико вредности полагало вештачком избору при запату оваца, ни умешном храњену и неговању њиховом, — опет зато наше овце биле су дорасле навикама, потребама и времену — «таворило се како тако» што но реч.

Ал' са временом, са напредовањем индустрије, науке и трговине у једном народу, расту и развијају се и потребе и сад се већ може помишљати на време, када ни наше овце, — овакве, какве су, — неће моћи да одговоре овим захтевима, овим потребама, нити ће моћи, да нам онако и онолико користе, како би и колико би то могле, поред нешто мало већег труда, око гледања, храњења, запата и неговања њиховог.

Дакле јасно је, да ми у нашем овчарству морамо тежити ка квалитативном побољшању наших оваца *путем укрштања са страним бољим својствима и расама*; морамо се трудити, да боље хранимо и негујемо своје овце, да боље пазимо при запату њиховом, на избор приплодних грла, брава. Поред тога, мораћемо велику пажњу обратити подизању и засејавању вештачких пашњака и ливада за овце. У даљем току овог дела, ја ћу се на свима тим важнијим одељцима мало позабавити, те да по своме мишљењу покажем најбрже, најлакше и најјевтиније начине, по којима ћемо дотичну циљ моћи да постигнемо.

Ма да се са усавршањем ткалачке индустрије не тражи ни у Јевропи више, она баснословна финоћа вуне («свилоруна»), за справљање финих чоја и тканја, опет зато, са подизањем ткалачке индустрије код нас, мораћемо, ако не због чега другог, а оно због страначке конкуренције и због захтева потрошње, дотеривати наше овце и у погледу на већу финоћу њихове вуне.

Но ради отклоњења сваког неспоразумљења, ја и сада још, смем слободно изрећи своје мишљење, да праве меринске, свилорупе овце, неће никад и никако бити згодан приплодни материјал за поправку наших оваца по њиховој квалитативној вредности вуне; нити ће бити згодан приплодни материјал за запат, нити ће одговарати условима наше климе, земље, навика у неговању и храњењу оваца, по што су оне — меринске овце — и врло неприлагодљиве и врло нежне и фине.

Моје малене примедбе о томе, како би могли да удесимо гајење својих оваца, те да још сада, одмах, црпемо што већу корист од њих, према приликама нашим, навикама, потребама и т. д. — држим, да ће бити свакоме од користи, ко се бави гајењем и држањем оваца с вољом и са помњом; а држим даље, да ми нико не ће замерити ни у томе, што сам се упустио и у претресање питања о поправци наших оваца у циљи њихове поправке; и то тим мање што ни онако није ваљда далеко оно време, када ће се и у нашој земљи подићи «сточарски заводи» (који су за сада још законски

пројект), који ће давати потребни материјал за поправку и за оплемењавање наших оваца, као и све наше остале стоке...

Овчарство сам поделио у ове одељке:

Први део: *Природа и расе оваца.*

Други део: *Занат оваца.*

Трећи део: *Храњење оваца.*

Четврти део: *Нега оваца.*

Пети део: *Болести оваца.*

Шести део: *Вуна и остали производи.*

Додатак: *О набављи оваца и трговању с њима.*

ПРВИ ДЕО

ПРИРОДА И РАСЕ ОВАЦА.

I. ПРИРОДА ОВЦЕ.

Овца спада међу преживаре, а у род «Ovis», који је у својим дивљим врстама врло обилат. Све те дивље врсте оваца, одликују се (мање више) огромним порастом рогова и више личе на козе, но на овце. Вуна им је врло оштра и кратка а по боји су махом прљаве, мрке боје

Те су дивље врсте: Ovis Argali, — Ovis Arkal, — Ovis Montana, — Ovis Burhet, — Ovis Aries. Од ове последње произлази наша питома овца, и како тврде научњаци[1]), који се у том послу добро разуму, то је са свим самостална специја и нити је постала од овце Argali, ни од муфлона, нити укрштањем између ових двеју одељитих врста, нити укрштањем других којих врста овчијих међу собом.

За тим, даље су врсте дивљих оваца: Ovis Musmon — муфлон на Сардинији, — Ovis Cyperius — Ovis orientalis — Ovis Nahoor — Ovis Tragelaphus — у Африци.

Дакле готово све ове дивље врсте оваца живе у Азији, Африци или Америци....

Наша обична[2]) [3]) питома овца најрадије борави у планинским и брдовитим пределима, јер воле суву храну, суве оцедите пашњаке, са кратким порастом сувих мирисљавих и питомих планинских трава; пашњаке заклоњене жбуњем и шумарцима. Она потребује много мање воде и влажне хране од све остале стоке.

[1]) Encyklopedie der Landwirthschaft. II. Bd; 2 Auflage unter Mitwirkung Ahlburg, Rueff, Dzirzon, Fischbach, Dr. Langenthal, Dr. Stohmann, Vincent; Braunschweig 1864.

[2]) Lehrbuch der Landwirthschaft, III. Bd. Thierzuchtlehre von Dr. Guido Krafft; Berlin 1881; u

[3]) Illustrirtes Landwirthschafts-Lexikon. Unter Mitwirkung Engel's, Dr. Funk, H. v. Nathusius, E. Perels etc. Herausgegeben von Dr. Guido Krafft; Berlin 1882, 1883.

Овца има исти распоред зуби и зуби јој се истим редом и истим начином мењају, као и код говечета. У горњој вилици нема ни она зуби, већ има на нецима тврду плочасту рожину, којом се у место секутића помаже, нарочито при откидању хране.

И код овце, као и код говечета, избијање и мењање зуби, дају нам најпоузданији ослонац за распознавање година старости. Но мењање зуби наступа у опште раније при добром храњењу, а при хрђавом много доцније и спорије иде.

Овца као и говече, има у доњој вилици 6 секутића а и с једне и с друге стране вилице по 6 кутњака, у горњој вилици има дакле само са сваке стране по 6 кутњака. Свега 32 зуба.

Доња таблица показује нам ток и начин мењања зуби код оваца.

СТАРОСТ	СЕКУТИЋИ (пар)				КУТЊАЦИ парови						СВЕГА
					предњи			задњи			
	1	2	3	4	3	2	1	1	2	3	
I. Периода: млечни зуби											
Кад се ојагњи	2	—	—	—	4	4	4	—	—	—	14
1—2 недеље	2	2	—	—	4	4	4	—	—	—	16
2—3 „	2	2	2	—	4	4	4	—	—	—	18
3—4 „	2	2	2	2	4	4	4	—	—	—	20
II. Периода: Стални зуби											
$^1/_2$—$^3/_4$ године	2	2	2	2	4	4	4	4	—	—	24
1—$1^1/_2$ „	2	2	2	2	4	4	4	4	—	—	24
2—$2^1/_2$ „	2	2	2	2	4	4	4	4	4	—	28
3—$3^1/_2$ „	2	2	2	2	4	4	4	4	4	—	28
4—$4^1/_2$ „	2	2	2	2	4	4	4	4	4	4	32

У таблици су обележени дебљим цифрама стални зуби, те се може видети и време кад се они мењају, односно ничу. — Тако два прва средња секутића, мишјака, мењају се у старости од године до године и по (види сл. 1; друга два средња секутића, или прва средњака; мењају се у старости од две до две и по године (види сл. 2); трећи пар секутића или други пар средњака, мењају се у старости од три до три и по године, а четврти или крајњи пар секутића, или тако звани крајњаци мењају се од четврте до половине пете године.

Развиће оваца иде врло брзо, а тиме се нарочито одликују расе са раним доспевањем, дозревањем. Са $1^1/_2$ годином овца постаје способна за приплод; но овце од оних раса, које се рано развијају сазру полно још и раније и могу се већ по навршетку друге године

употребити за запат; шта више, од тих оваца, кад се само добро гледају и хране, има и таквих које се већ од осам месеци могу сматрати као сполно потпуно сазреле. Но ради запата, не би их требало спаривати, до навршетка друге или бар после $1^1/_2$ године.

Сл. 1.

Овнови су врло способни за спаривање и у року времена од 6—8 недеља за које време траје мрчење оваца, у стању су да с успехом оплоде на 50 до 80 оваца; само се кроз цело то време, морају снажном храном хранити.

У природном се стању, овца обично мрче у јесен. Приплодни нагон код ње обично траје 24—36 сах. и ако се у том времену овца не спари, нагон се тај повраћа опет после 2—3 недеље.

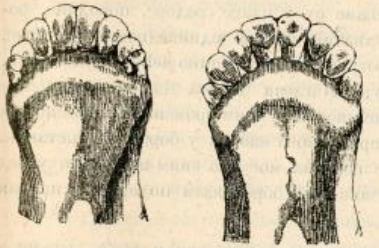

Сл. 2.

На доброј храни и нези, може се овца употребљавати за запат, до своје десете године. Но обично се раније шкартира, прода или закоље с тога, што даје мање и вуне и млека, па ма да бољу и већу јагњад доноси.

Сјагњост (бременост код овце) траје 146 до 160 дана, у средњу дакле руку 147 дана или 21 недељу, или 5 месеци (у округлој цифри); но ако се овца ма којим поводом ојагњи пре 130. дана, онда је јагње недоношто и за приплод изгубљено.

Овца, код већине раса, обично ојагњи по једно јагње, на један пут, ретко да се близњи, докле од неких раса, као фризијске, бергамаскер, редовно се близњи а овца Онгти, доноси по 3, 4, па и 5 јагањаца.

Јагње, кад се ојагњи, према раси и пасми, тешко је 2·5—4 килогр. Тежина јагањаца износи 5—9% или $^1/_{20}$—$^1/_{10}$ живе тежине своје матере. Од тог доба, до друге године, пораст је доста знатан. —

Женска јагњад од полукрвних оваца, сустофн-расе, — која су тежила после јагњења 3.3 килограма, тежила су после 5·5 месеци по 18.4 килограма, или на дан су израстала по 0·17 килограма; после 1 године 6·8 односно 0·045, а после $1^1/_4$ године 6·9, односно 0·056 килограма прираста.

Овца је потпуно израсла онда, по што измени све зубе — у четвртој години, а овце од енглеских раса што рано дозревају, већ са 2—$2^1/_2$ године потпуно су одрасле и дозреле.

Телесна тежина одрасле овце, мења се према раси, начину запата и приплода и према роду. Овнови су у опште тежи за $^1/_3$—$^1/_2$, јаловице за $^1/_3$—$^1/_4$ пута од оваца за запат.

II. РАСЕ ОВАЦА.

Да би се поједини органски створови могли лакше распознати и разликовати између себе, било је нужно, да се сви по извесном реду, а по својим особинама издвоје и оделе у нарочите гомиле, групе.

Према томе све животиње (које с осталим створовима сачињавају засебна царства) поређане су у класе, редове, породице, родове и у врсте. — Врсте обухватају све оне јединке (неке животиње), које су међу собом сличне и могу се даље успешно међу собом патити, расплођавати; но оне по науку Инглеза Чарлса Дарвина нису сталне, непроменљиве већ подлеже многостручним променама због спољни узрока, који утичу на њих и природнога избора у борби за опстаник, тако да се кроз дуге периоде времена могу са свим изменити; услед ових измена од једне врсте може се образовати подврста, па чак и нова нека друга врста.

Пољопривредник у својој подели иде још и даље, јер он у самој врсти разликује још подврсте или расе, сојеве, после фамилије, индивидуе (јединке). Ова пододељења још мање су, него и сама врста или раса непроменљиве, но подлеже најразличнијим изменама и показују међу собом најразличније прелазе. За то је тешко поставити за њих са свим тачне и опште одредбе.

Под речју «раса» подразумева се извесан скуп, збир животиња једне врсте, које се од других група животињских очигледно разликују, како по свом спољашњем облику, тако и по својим унутрашњим корисним особинама; но не само то, већ оне та своја својства преносе сигурно и на своје потомство — па и онда, кад дођу под промењене (друге) спољашње услове, но што исти бејаху у постојбини њиховој.

Ако својства животиња, што се находе у једном пределу ни су тако јако различита и карактеристична, те да би могла по томе састављати одељиту расу, — онда се оне обухватају под речју «сој.» Но са овом речју «сој» означује пољопривредник често и просечену величину стоке (на пр. лак, тежак сој),

Животиње, код које су особито срећним запатом, развијене у највећој мери, све добре стране дотичне расе (којој и те животиње припадају) и које осем тога те своје особине стално и сигурно и на свој припатак пренашају, — назива пољопривредник *шасмом*.

Свака животиња је производ из суме, наслеђених особина и у животу задобијених особина па на припатак пренетих (особина дакле, које је дотична животиња од родитеља и предака својих добила) и даље оних особина, које је та животиња у своме властитоме животу *стекла* путем прилагођавања на спољашње околности (облик и особина земље, клима, храна, употреба, покретање и т. д.).

Исти ти упливи утичу и на измену појединих животињских група, раса, па шта више воде на послетку и ка образовању са свим нове расе, ако буду за дуже времена и непрекидно утицали на тело дотичних животиња.

Но то време, које је потребно да прође, те да се извесна раса промени и у са свим нову расу претвори, човек својим утицањем, својим запатом и негом, у многоме и врло знатно скраћује, јер на развиће појединих бољих особина код стоке утиче се не само запатом, приплодом и храњењем стоке, већ и избором приплодних грла, спаривањем са животињама, које припадлеже некој са свим другој раси, као и расплодом из таквог спаривања добијеног припатка.

Под упливом природних услова постају тако звane *природне расе* које се обично не одликује бог зна какю особитим особинама нити великом својом употребљивошћу за човечије потребе; те расе називају још и *примитивним, земаљским расама*.

Под садејством уплива, које човек запатом и држањем стоке вештачки, стоци ствара постају најпре различите *прелазне расе* а даљим одбирањем и вештачким запатом из ових се добијају вештачке расе, *културне расе*.

Кад повољни упливи престану дејствовати на стоку, кад се измене не само спољашњи упливи земљишта и климе, већ и начин запата, држања и храњења стоке, онда се и њене особине, њене добре стране, у брзо изгубе, стока *закржља, изопачи се, измеће се, уступне назад* и добије особине каквим су се предци њени одликовали, поврате се опет у првобитно стање, културне расе, најпре у прелазну,

па као и ове по том у примитивну стоку. Изметање, изопачавање ово, закржљавање, назива се у науци сточарској *устук* (атавизам).

Најбрже и најочигледније се измењу културне расе. За то појединци њучари ове расе и не обухватају под појмом расе, већ их сматрају као нарочите одличне пасмине.

Кад стока због утицања човечијег без икаквог плана, онако на терсуме, — нема никаквог одређеног израза и облика, онда та стока важи као *стока ни од какве расе; дивљачна стока.*

Но од ове дивљачне стоке треба одвајати и разликовати ону стоку, чији је облик (форма) услед запата, који је свесан своје циљи, још у развоју, још у повоју, из кога се смера да се образује доцније нека сасвим нова раса.

Приступајући сад кратком опису неких бољих јевропских раса и опису неких наших оваца, имам да напоменем, да ћу описати само оне од истих, које би, по моме мишљењу, могле бити употребљене ради облагорођења, побољшања наших оваца, путем укрштања, спаривањем наших оваца с овновима ове или оне расе; то ће имати истина својих тешкоћа за то, што ни код једне друге врсте стоке не влада толика разнострукост у образовању раса, сојева и пасмина као код оваца и онда у толиком броју различитих група животињских, човек се налази у великој неприлици односно избора једне, две или три расе дотичне стоке, које би мога опрепоручити за поправку земаљских оваца.[1])

1. Меринска раса оваца.

Овце ове расе, средње су величине и пре свега, одликују се својом особитом, врло фином, меканом, јако коврџастом, густом и масном вуном. Овнови имају врло снажне и дебеле, увијене рогове и главу врло племенитог изгледа.

Скоро све тело, у ових оваца, обрасло је вуном и вунастим коврџицама, па и сама глава и ноге, а осем тога, оне — овце ме-

---

[1]) Ово је писано раније, а дотле је г. министар народне привреде наумио, да у циљи побољшања домаћег соја оваца набави неколико овнова, које боље културне расе оваца. Ово је предузето нарочито с тога, што фабриканти чоје у Параћину, ни су могли употребити (на чак ни кривовирску! — а колико је мени познато само за то што им је скупо ценена) вуну наших оваца за израду својих чоја. Дакле имала се набрати раса којом ће се утицати на побољшање вуне код наших оваца. За ту циљ био се г. министар обратио «срп. пољопривр. друштву» за савет и оно му је, према свима приликама нашим, препоручило две расе: једну за поправку вуне и гојазности — рамбујет, а другу за поправку гојазности — лестер. Но г. министар је нашао за нужно, да се набави од меринских овнова по неколико од електоралног и од рамбујет соја.

ринске — одликују се тиме, што им је кожа набрана, нарозана, нарочито на бутинама, на врату и на голенима.

Од пре, докле још није био толико усавршен ткачки рад, ткачка индустрија, да се и из простије вуне може изаткати финије сукно, гајење је меринских оваца имало вишег газдинског смисла и већег значаја; ал од доба када су учињене многе усавршице у ткачкој индустрији, оно место, које су дотле запремале меринске овце запремише енглеске гојазне расе оваца, које се нарочито одликују гојазношћу и раним телесним развићем.

Меринске су овце, пореклом из Шпаније и ма да су и у раније време преношене у осталу Јевроп у, опет је тек са преносом њиховом 1765. и 1778. нарочито у Саксонску, гајење меринских оваца добило свој прави полет.

Мисли се, да су ту племениту расу још Маври, у Шпанији, вештачки произвели из дивљачних оваца афричких. У Саксонској где се више гледало на финоћу вуне, но на остала преимућства временом и нарочито удешеним запатом и држањем образовали су нежнији и ситнији, финији сој, тако названи «електорал — сој», а у осталим земљама немачким сој «инфатадо» или «негрети»; у Француској пак сој «рамбујиље,» који обично и расом зову.

Векерлин[1]) ове сојеве овако описује:

а) *Негрети сој.* — Има снажнију, једру, ширу и округлију телесну грађу; широку потупљену предњину главе, прћаст нос и улубљено тело. Ове овце имају јако обележене и населе на месо боре на бутинама, врату, па и на осталоме телу, што се већ познаје и код младих јагањаца чим се ојагње.

Имају већином подгушњак, дебљи реп, који је у корену меснатији; цело им је тело јако вуном обрасло: по образима и по ногама чак до самих попоњака обрасле су финим вунастим прамеповима и коврџицама.

Овце овог соја немају истина баш онако фино, свилено руно као овце електоралнога соја, али им је руно и гушће и пуније, а цело тело у опште јаче вуном обрасло. Маст, која се из коже лучи и вуну омазује, врло је густа, готово је чврста као смола и тешко се раствора; због чега врло често даје површини руна по готову црн изглед.

Овце овог соја дају, у средњу руку, 1.400 килограма вуне; вуна је дугачка 2 палца но јако уковрџана; добро уређена овца

[1]) Die landwirth. Thierproduktion од A. v. Wekherlin; III. Theil, Schafzucht, Stuttgart 1865.

дâ 18.600—23.300 килограма меса. Оне се у опште и боље гоје, него ли овце електоралног соја.

б. Електорални соj. — Овце овога соја имају вицкастије тело но овце пређашњег соја; телесне су грађе, мање здепасте, ситније; имају фину, више шиљасту главу, глатко чело, танак врат са слабим ил' никаквим подгушњаком (подваљком). Види сл. 3).

Сл. 3.

Овце овог соја дођу на ногама нешто више но овце пређашњег соја. Крстине имају оборене ка корену од репа. По ногама ни су толико вуном обрасле, нити опет имају чак и по ушима ситне вунасте коврџице, но што више по некад нису ни главе, ни трбух, у оваца овога соја, покривене с вуном, већ су голи (обрасли доњом длаком).

Руно изгледа црнкасто-плаво, модро. Кожу имају танку и фину а по целом телу у опште, има и мање бора а и оне су сâме мање. Што се саме вуне тиче, вуна им је врло фина и што је главно: финоћа, мекота и мâзност вуне по готову је изједначена по целом телу. Кожна маст (сијера) није већ онако густа, но више је уљастог састава и лакше се раствара. У опште је руно мање пуно.

Једна овца овога соја, даје у средњу руку 0·940—1.000 килограм вуне; природна је дужина вуне (кад се коврџице не растегну) 1—2 палца; даде меса 16.000—18.000 килограма.

в) *Рамбујиље соj* — одомаћен је у Француској дурашним одбирањем, избором приплодних грла са одликама меринске овце. Има фину, дугачку вуну, крупно тело и обилно даје вуне. (Види сл. 4 и 5).

Овца овог соја, достигне у средњу руку, тежину од 45—50 килограма и даје вуне 3·5—4 килограма; докле ован може да дâ и

6—8 килограма неиране вуне. Истина, да су и ово меринске овце, ал' оне су и много издржљивије а што је још главније, оне су и много гојазније. Дакле оне, уз добру и фину вуну, дају доста и доброг меса, а то су таква својства, која се код оваца данас највише цене и којима се у овчарству свију земља и народа по највише тежи.

Сл. 4.

Меринске овце у опште (изузевши сој рамбујиље у многоме) и врло су скупе и врло су нежне природе. Оне би се можде и могле

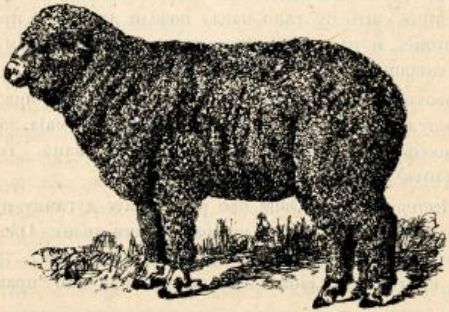

Сл. 5.

прилагодити у нашој земљи, нашој клими, приликама земље, околине, обичају и начину држања, (што је опет све јако у питању и зависи

од тога коме би се поверило руковођење приплода, укрштања наших оваца с меринскима), ал' трудно гледање, мала количина вуне, што је ове меринске овце дају и та околност, што код нас сортирање и по томе и боље плаћање финије вуне, није баш ни у колико у «моди», — ја не би никад световао набавку ових «свилоруних оваца» у цељи поправке наших земаљских сојева, бар не под свима приликама и под свима околностима.

Ово не би чинио тим пре, што су многе енглеске гојазне расе и сојеви, много лагодније нама, нашим приликама и тражњи код нас, нарочито доброг, дебелог «овнујског меса». Оне истина немају онако фину, свилоруну вуну, као меринске овце, ал' и та вуна је већ толико фина, да се свака врста и најфиније чоје из ње израдити може а осем тога енглеске гојазне овце и са својим раним телесним развићем и са својим великом телесном тежином, коју могу да достигну, много би боље плаћали и уложени труд и уложену храну, много би боље послужиле дакле за поправку наших оваца у обадва правца (финоћа вуне, већа телесна тежина и гојазност) него и једна друга светска раса оваца.

2. Енглеске гојазне расе оваца [1].

Ове расе — скоро све су — вештачки производ Енглеза, најбољих мајстора у сточарству и у сточарској рутини, сточарењу.

У Енглеској се плаћа месо од појединих делова тела, одлитом ценом: по доброти, мекоти и дебљини њиховој; те такав правац тражње, гушће насеље и због тога боља цена, морали су јако допринети томе, што су тако нагло почели давати и приплоду, запату све стоке, а нарочито оваца такав правац, којим се у истом дошло до савршенства — до гојазне расе.

У овоме погледу нарочито се одликују две првобитне расе, које су послужиле као приплодни материјал, као маја за запат многих и разнообразних енглеских раса и сојева оваца. То су лестер-раса и сустофи-раса.

а. *Лестер-раса.* — Овце ове расе имају дугачку вуну и одликују се крупним и јако, правилно развијеним телом. Оне имају труп подједнако широк у грсима, леђима и кртинама; труп тај, на сразмерно кратким и слабим ногама, изгледа као правилан живи,

[1] Die Schafzucht und Wollkunde für Schafzüchter und Lan wirthe von G. F. v. Schmidt. Dritte vermehrte Auflage. Stuttgart 1869.
Encyklopaedie der Landwirthschaft etc.
Thierzuchtlehre (Schafzucht) Dr. Guido Krafft etc.

„паралалелограм" (четвороугао. — Ове овце по својој гојазности, превазилазе све остале светске расе оваца. (Види сл. 6).

Код ових оваца падају јако у очи, са свим права леђа широка и дубока прса, бачваст0 тело и сразмерно малена, необрасла

Сл. 6.

гола глава. Оне имају белу вуну, која достиже дужину од 14—22 сант. Вуна им је слабо коврџава, врло сјајна и ма да је, у сравњењу са вуном од меринских оваца, груба и проста, опет је за то толико фина, да се може употребити на сваку руку, како за ткање простог сукна, тако и за израду најфиније чоје.

Један брав на стрижењу да, у средњу руку 1.8—2.8 килограма вуне; заклан брав даде у средњу руку 47—65 килограма меса одличне каквоће.

Покојни *Натузијус*, највећи у Немачкој стручњак у сточарству, тврди из искуства, да лестер тамо, код њих у Немачкој, хрђаво подноси шталски ваздух, њихне дуге зиме и да не може далеко да иде, пошто се због велике гломазности телесне а сразмерно због врло слабих плућа, брзо задише, умори и сустане, па зато није ни у колико за терање на удаљене пашњаке, нити за велики ход.

Но ваља при том имати на уму, да је ту говор о оним брављима, који су пренети и Енглеске и тамо гајени у стадима, у чистој крви и да се та махна лестерских оваца не може однети и на њихове производе укрштања, на производе, који су добијени укрштањем лестерских овнова са овцама на пр. меринске расе или ма које просте домаће земаљске расе оваца.

б. Сустофи-раса. — Овце ове расе ма да су мање телом, опет за то у главним карактерним цртама, сличне су овцама лестерске расе. Глава и ноге такође су им необрасле, ал' су често мрке боје. Вуна је бела, дугачка 6—8 сант. и коврџава. При стрижењу једна овца даде у средњу руку 1.4—1.8 килограма пране вуне; меса даје опет појединн брав око 37.5—47.0 килограма. (Види сл. 7).

Сл. 7.

Овца ове расе одликује се нарочито, својим раним порастом и телесним развићем и у брзо достигне, у врло кратком времену, велику тежину (наравно на ваљаној храни и нези); јер *Натузијус* који је и ове овце држао и гаио у ширем размеру, тврди, да овце ове већ од године и по (18 месеци) потпуно израсту и телесно се развију и ваљано храњене и неговане, могу се у том већ времену заклати као довољно угојене и уграђене.

Сустофи-овце врло добро успевају у северној Немачкој, подносе врло добро шталски ваздух и сурову климу тамошњу а опет се одликују и том особином, да врло добро подносе и храњење на пашњаку, па шта више тврде, да се ове овце могу тамо употребљавати чак и за то, да њима „торе" њиве и ливаде, без икаквог уштрба по здравље и по њихово напредовање у опште.

Груди и леђа у ових оваца, врло су широки и добро уграђени, покривени читавом масом лоја и меса. — Као карактеристичан знак за распознавање од других раса, то је удубљење над очима у чеоњачи. — Ноге су фине, кратке, црно обојене.

в. *Шропшајир-раса.* — Овце ове расе сличне су овцама сустофн-расе, а воде и порекло своје од ње. Од сустофн-оваца разликују се тежом, затворено-мрком управ као угљен црно обојеном главом; нос пак завршује се готово у прави шиљак и попречним је борама избраздан.

Вуна је хрђавија и мање коврџава. Од свију енглеских раса, овце ове расе најлакше се угоје, најбоље отплаћују на њихово гајење уложену рану и труд, готово су исто таке, као и сустофн-овце у погледу свог раног телесног дозревања, но много су чвршће, дуршније и суровим приликама земљишта и климе лагодније. Но заклане показују мању тежину.

г. *Оксфорд-шајир-даун-раса* има главе голуждраве, црне; исто тако уши и ноге. Вуна им је отворено-мрка, груба но густа а слабо коврџава. Појединн брав даје 3—4 килограма пране вуне. Труп је прави паралелопипед, а нарочито има широка и равна леђа.

Гојазност ових оваца је одличне врсте. Јаловице угојене, после другог стрижења теле у средњу руку 40 килограма (као заклане). Даља им је добра страна што су спрам климе, времена, врло дуршане, издржљиве.

д. *Линколн-раса.* — Овце ове расе лако се дају распознати, по њиховој чеоној кости (чеоњачи) која на карактеристичан начин напред стрчи, а даље што им је глава и лубања чак до иза ушију голуждрава.

Овце ове расе, дају приликом стрижења 3·5—6 килограма мекане, свиласто-сјајне, лепо беле, често и до 30 сантиметара, дугачке вуне.

Што се тиче раног телесног дозревања и гојазности, у том погледу заостају иза раса лестер и коцвўд.

с. *Коцвўд-раса.* — Овце ове расе и веће су и гојазније но овце лестер-расе, којима су оне сродне. Вуна им је и краћа и није оне доброте, које је вуна лестер-оваца. Костур је у ових оваца тежи и гломазнији. Исто тако и глава је тежа, но нешто краћа, лични угао је нешто тупљи. Овнови су, као и овце, без рогова. Кратак а дебео врат, гребен врло мало узвишен, леђа права а бубрежњаци и крстине протегнуте. Реп достиже до половине цевара. Глава и ноге, до голени и до папоњака, обрасли су кратким, крутим, беличастим длакама, покадшто се находе и омање црне мрље по лицу.

Вуна није одвећ груба и годишњи пораст-вуне је 15 сантиметара. По боји вуна је обично бела и с мало масти омазана.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

ИСТОРИЈА ПЧЕЛЕ И ЊЕЗИНОГ ГАЈЕЊА

У историји образовања, пчела је од свију осталих инсеката добила већу важност. Пчела је по целој кугли земљиној раширена. Њу гаје сви народи. Па и опет зато не знамо где да јој потражимо првобитну њезину домовину.

Позитивно се зна, да је се први пут појавила на старој копној земљи, али при свем том остао би безуспешан труд свакоме оном, који би хтео да изнађе предео, или бар део земље, одакле је пчела.

Као год што нам није могућно позитивно доказати, одакле је по нека од наших старијих домаћих животиња и којим је се правцем распростирала, тако исто није нам могућно наћи на траг прапчеле, на основу кога би могли нашој пчели издати уверење о месту њезиног рођења. Сви окамењаци пчеле, који се налазе по Јевропи, целој Африци у Азији, од северног Сибира чак до Хималајских Гора, припада тој истој врсти, која је у свима поднебијама и у свима приликама задржала свој првобитни тип и карактер.

Ни сама историја не даје нам сталног гледишта, кога би се могли придржавати; јер је гајење пчеле старије од историје, старије од писмености.

Где год нам се појави пред очи какав народ прадавних времена, појави нам се с њим заједно и његова пчела, коју је он гајио, обожавао и њоме се користио.

Дакле не може се доказати где је пчелина правобитна отаџбина. Но не само да се ово доказати не може, не може се доказати чак ни то, да ли је обичној пчели домовина северна Јевропа, или је тамо пресељена уз постепено ширење културе.

Па и ако према свему овоме није могућно потврдити са историјском тачношћу, које су баш земље пчели првобитна домовина, да ли старославенске или немачке, опет зато у стању смо рећи, да је пчела у прастара времена живела у тим земљама.

Код *Плинија* (Hist. nat. lib. XI c. 18) налазимо извештај, у коме он прича о битци код Арбале и где, поред осталога, вели и то, да је рој пчела, у табору Друсовом, а пред станом префекта Хостила Рутила, пао око копљишта и јаког пајвана. *Плиније*, прича такође (ibid. lib. XI c. 14) и о великом сату меда из северне Германије.

Као што је *П. Ј. Шафарик*, у својим старинама ван сваке сумње доказао, у северној Германији живели су Славени, као вредан и мирољубив народ. А поједине гране ратничког народа германског, које су у историјско доба из источних земаља дошле у њихову сре-

дину као победиоци и гонитељи, научиле су се од њих ратарству, па уз то извесно и пчеларству.

Ти извештаји и сувише јасно тврде, да су у нашим северним пределима морале већ бити пчеле у оно време, кад су се Римљани са Германима први пут састали.

Кад би било умесно веровати *Питеасу*, који је живео 330 год. пре Христа, могли би пратити пчелу као староседница на славенском северу чак до у седу прапрошлост. *Питеас* вели, да је, путујући преко северног мора «у земљу ћилибарску» (Поморанску, северну Пруску, у те праславенске земље), видео како становници поред обале реке Емса праве од меда вино, звано «медовина».

Из тога, што су, тако рећи, на 400 год. пре Христа, наши претци Славени вештачким путем приуготовљавали медовину као обично пиће, и из тога, што су га доселивши се Немци заједно са славенским именом брзо заволели, може се тврдити, да је се пчела налазила у нашим пределима и у предисторијским временима. За доцнија времена имамо сведоџбу *Приска*, о томе да смо ми гајили пчеле.

Присек прича, како је 448 као изасланик цара грчког путовао к' Атили и како му је свим путем кроз села до садашњег Токаја у западној Мађарској, давано место жита проса, а место вина, меда или медовца, као што су га, вели, тамошњи становници звали (*ὁ μέδος ἐπιχωρίως καλούμενος*, medum locorum incolae vocant). Да су ти становници били Славени које су Хуни подјармили, ко не би познао по ситној проји и меду?[1])

Славенски мирољубиви земљорадник од памтивека занимао је се пчеларством. А остали народи, нарочито Немци примили су пчеларство од Словена.

Да је ово сушта истина види се не само из извештаја Приковог, у коме је он, немајући свог грчког назива, употребио славенски назив «мед» (*μέδος*) и из старо немачког назива «meth» који је извесно позајмљен од Славена, него и из тога, што су Немци, кошнице првобитних облика пањ и кошнице од сламе, пре Христових магацина и жерзонских орманчића или сандучића, у опште употребљавали. Овакве кошнице Немци и сад по негде употребљују, али само споредно. А чије су ово кошнице? Извесно оних који су се први почели са њима служити.

[1]) Шафарик. Starož, изд. I. стр. 210—211.

Са тим кошницима од искони служе се Руси, Пољаци, ми Срби и у опште сви јужни Славени живећи у Мађарској, о којима се зацело не може рећи да су их пренели из Немачке него напротив.

Дакле као што се види, то су наше кошнице, то је наша — славенска — својина коју Немци безобзирно себи присвајају.

Баш кад би се ограничили само на ове историјске податке о пчеларству у земљама славенским и немачким у прастаро доба, па и опет би могли тврдити, да су пчеле прадавно неговане у великом размеру и да је пчеларство било од великог утицаја на односе у животу наших предака.

Ово се може закључити по млогим тадашњим установама, а нарочито по уредби пчеларској, коју је издао Карло IV. отац отаџбине.

Да је пчела живела код нас и пре но што смо ју почели гајити и да су ју наши претци уврстили у ред домаћих животиња у то не може да се сумња; јер су производи њезини стојали у врло тесној вези са животним потребама њиховим. Пчеларство је се морало уздизати ширењем славенског ратарства. Оно је се морало уздизати тим више што су производи пчеле, нарочито восак, због примљеног хришћанства добијали све већу цену.

Према овоме јасно се види, да је највише било раширено пчеларство у средњем веку.

Прилике политичке, културне и религијозне, које су се појавиле у то доба, обрађивање шећернетрске, уљних биљака, мложење стоке за лој и маст, ширење рибље масти усавршавање земљодеља све је то ишло на штету пчеларства. Шта више то све претило је његовој економној важности.

Због навале свију ових чињеница, наше средње вековно пчеларство почело је опадати, и посљедица тог опадања појавила је се у брзо. Пчелари су почели губити вољу за гајењем пчела. Тиме је се губи о знање из пчеларства и тако је се и с те стране убрзавало опадање његово.

Као што примећује читалац, довде је вођена реч о нама као Славенима а о нашем пчеларству као славенском. Али кад се из ове заједнице Славена са искључиво нашом историјом одвојимо за се, онда се чисто о нама Србима позитивно зна то, да смо још за време Душана били културни народ и да смо се још у то доба бавили пчеларством.

За време Душана било је пчеларство код нас врло развијено а што је после тог времена почело опадати, највећи су узроци и томе као и млого чему осталом честа ратовања и разне политичке неприлике.

Ови узроци изазвали су још и неписменост, а она је потмогла да наше пчеларство похита у амбис.

Све што је се о пчеларству знало све што се о њему и сад код нас зна, основано је на простом предању, које је било чувано и које се и дан данји више мање чува као нека мајсторска тајна.

Према овоме није никакво чудо што је данас наше пчеларство сасвим посустало и што смо и у томе погледу изостали иза оних, који су од нас много више имали времена да се на миру побрину за свој целокупни културни развитак, па и за своје пчеларство. Није никакво чудо што ми ни дан данји немамо скоро никакве пчеларске књижевности. Оно мало чланака по «Тежаку» и она једна једина наша књижица «поуке из челарства» то је сва наша пчеларска књижевнос новијег доба.

Побринимо се за наше пчеларство јер је оно и код нас исто тако не исцрпими рудник злата као год што је и код других народа који су потпуно појмили важност његову.

Д. М. Јовановић.

КРВАВА ВАШ НА ВОЋУ

(Aphis, Schizoneura lanigera Hsm.)

Са сликом која је узета из бечког Obst- et Garten-Zeitung.

Што је злогласна филоксера за винову лозу, то је крвава ваш за јабуку.

Опасан је то штеточиња у тој мери, да је Барон Бабо, кад му неки мој друг и ја, враћајући се из школског винограда, где је филоксера нађена, први пут саопштисмо, да је и ту има, узвикнуо: «Господо с микроскопом, ако Бога знате, само немојте ми крваву ваш пронаћи.»

И доиста је обликом, величином и многим чим тако слична крвава ваш са филоксером, (а по свој прилици и домовином својом) да је један чувени немачки научењак (Ташенберг) једну с другом поредио и у једној истој слици за поуку народу упоредно изложио, као две подједнако опасне штеточиње нашега воћа.

Па како ће без сваке сумње радња с нашим јабукама оживити, чим железница проради, те нам ваља чувати и размножавати их, а осем тога опасност од ове заразе тако је близу нас и тако је голема, те се може лако пренети, ако већ није пренета, то сматрамо за дужност да читаоце «Тежака» мало изближе упознамо са

њоме, како би је што пре и лакше упознати могли, а и да наговестимо оно шта би противу тога штеточиње ваљало чинити [1])

Рано с пролећа, чим се воће крене, појаве се и ваши на пукотинама коре, особито онде где каке ране има, на пупољцима јабучним, и ко поле пажљиво разгледа своје воће, моћи ће их ту распознати *где се као прамичак вуне или памука* (види сл. 8 и 9) прилепиле гомилице или чопори њихови, па бљеште на глаткој кори младог воћа или на млађим огранцима старијих дрвета.

С тога ваља на те беличасте мљавве белеге на гранама брижљиво загледати, и то почев од пролећа па кроз — а — сво лето.

Под тим прамеповима вуне, под тим длакама леже инсекти, који су чврсто припијени за кору и ту сисају сок. Због непрекидног одузимања сокова, наилази нагло придолажење истих, и отуда се начине надуни под кором, па кад они сувише нарасту, тад настаје распрскавање коре. (Види сл. 9).

Сл. 8.

Сл. 9.

Сл. 10.

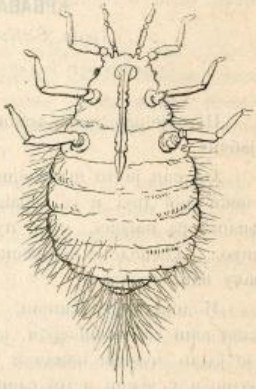

Сл. 11.

То бива како на гранама, тако често и на жилама, само се то ређе виђа.

[1]) О томе је у прошлогодишњем „Тежаку" на стр. 762 донета једна мала белешчица. У.

Потпуно одрасла ваш износи 1·5 мм; боје мрке; има 3 пара ногу и пипке са 6 чланака. Преко леђа, с обе стране тела као и на стражњем делу своме покривена је подугачком белом длаком. (Види слику 11). *Кад се разгњечи, потече из ње сок црвен као крв, по чему се и зове крвава ваш.*

На глави има 2 велика ока, а оздо њушку, која код старијих до пола тела допире; а код млађих износи колико и цело тело.

У матороj ваши има много јаја, но ова се у унутрашњости у мале ваши развију, и *тако она рађа живе младе.*

Од почетка пролећа до јесени, рачуна се од прилике 8 генерација; и то је све женског рода, које по 30—40 младих роде. По томе је лако појмити брзо размножавање овога штеточиње. А нарочито кад се узме на ум то да има мало непријатеља, и да је длака којом је обрасла чува од хладноће и влаге, те по томе мало их пропада. Шта више и то се запазило да овај инсекат при великој хладноћи силази к земљи, прату кореновом, те се и тиме чува од пропасти.

Пред јесен опажају се и ларве, с наставцима крила, с дугачким вратом; боје жуте. Оне се брзо преобразе у крилате инсекте, које су такође женке; но које носе двојаке инсекте, међу којима се мањи као мужјаци сматрају.

Средстава којима се у овој прилици помажемо, има повише; но кад се инсекат намножи, од мале су користи сва та средства. Отуда је најпречи савет да се воће пажљиво осматра, те да се зло у почетку пронађе. И онда су ова средства, која ћемо ниже именовати врло корисна; особито кад их употребимо рано с јесени те да спречимо развиће крилатих инсеката.

Тако се употребљава раствор зеленог сапуна, дуванска крља) вода, цеђ, сирће и др. Нарочито неаполит. сапун, и то узме се 50 грама на 1 литру воде. То морамо мазати каком четком и сваке 3—4 недеље понављати.

Но од свију средстава највише за данас хвале Неслерово, које се може по апотекама набавити и које се овако гради:

Раствори се у врућој води 50 гр. сапуна, па се та вода остави да се охлади, потом се помеша са 2 децилитра јаког алкохола (шпиритус од 90 гради); к томе се дода 100 грама *амилалкохола* (Фузла), и долије толико воде да се напуни један литар. При употреби ове течности можемо се служити каком штрцаљком или кантицом као што је она којом се подмазују машине са уљем за то одређеним.

На завршетку ваља и то поменути, да се успеху у таманењу можемо надати само онда, ако се слошки ради свуда где год се инсекат појави. И како за ово треба надзор власти, па да се слочно радити може, то је најпреча потреба: *да сви, који овога штеточињу опазе, или бар у то посумњају, одма о томе јаве привредном друштву или Министарству.*

ШТА СЕ РАДИ У МЕСЕЦУ МАЈУ

Око свилених буба. — Овде је дуд већ у првој половини месеца Априла листао а 13. Априла и свилене су се буба извале. На местима где није дуд тако на време листао треба свилене бубе са хладовинатост места изнети у суву, топлу собу, те да се развије а по том изведе или излеже. Семе је свилених буба сад све промењло боју и постало ако модрикасто што је знак да ће се у скоро извести. При извођењу семена највећа брига треба да нам је у томе, да се удеси топлота летња у соби (20—25° С.) за тим, да измилеле сићушне гусенице покрију са доста листића, па кад овај почну јести и кад се на њ' попну онда их ваља по реду преносити на чисту хартију са семена, које остаје на свом месту или као празно већ изведено, или што тек има да се изводи. *Одржавање реда међ гусеницама одмах пошто су се извале и доцније кроз цело време одгајања буба, то је врло важан посао и управо десна рука свилодељцу, јер му знатно олакшава доцније рад.*

Зато треба све гусенице, које се изведу првог дана, тог дана у вече издвојити и разредити на једну хартију, па ту хартију обележити. Сутра дан изјутра опет оне гусенице што су се преко ноћ извале треба издвојити на другу хартију с другим знаком обележену. У вече истог дана издвојити и трећи ред гусеница и обележити.

Соба у којој ћемо гајити свилене бубе мора имати пећ за грејање, ако наступе као што јесу) хладни дани, *јер хладноћа и влага највише оспоравају правилно развиће свил. буба и нарочито су штодљиви при кожурању, пресвлачењу буба,* докле поднесена топлота у соби (ни хладна ни прегрејана) јако потпомаже правилност у порасту и напредовање буба.

Као за све животиње тако је и код свил. буба, неопходно потребно водити бригу *о промаји, чистоти ваздуха у соби, где се бубе гаје.* Кад год се осети задах у соби треба прозоре отварати, да се соба промаје, јер лишће, које се бубама полаже као храна свеже је и јако испарава, много влаге прави и онда се појављају разна шкољкина оку невидљива створења, која бивају повод разним болестима код свилене бубе.

Светлост је такође потребна, ал' како свилене бубе по природи својој спадају у ред ноћних лептирова, то им *непосредна светлост сунчана не прија*, већ им смета зато треба прозоре застирати чим год, да сунце не бије право и да не пече гусенице.

Поред осталога, соба треба да је *довољно пространа*, да све изведене бубе могу имати, кад се на својим хартијама разреде, *довољно места, да једна другу не притешњује и да једна преко друге не лежи.* Зато треба гусенице по четке *разређивати*

Свилене бубе треба хранити увек свежим листом дудовим, који не сме *бити влажан јошаја ни болестан но здрав једар и сочан. Лишће* са дудова не треба брати, јер се тако дрво озлеђује, пупољци се обијају и после неколико година и дуд нам пропада; него треба га сасецати: — све оне гране које улазе унутра у круну, које се

преплитају, које су криве и неправилне треба орезати, са њих добар лист побрати бубама положити да поједу а поред тога у колико то орезивање не буде довољно могу се и остале гране покраћивати и обрезивати; на тај ће начин имати свилодељац довољно и добре хране за бубе а и дуд ће у његовом развићу потпомоћи, гране проредити и дудово дрво изложити повољном дејству сунчаних зракова, промаје итд.

Полагање оброка, лишћа дудовог бубама треба тако удесити да се даје што чешће (4—5 пута дневно) а по мање, тиме једно што се храна штеди, друго што се бубе правилније хране и треће што се избегава и сувишно развијање влаге због испаравања многог дудовог лишћа. Тако бубе не далу да се лист смежура, но га свега поједу.

После храњења најважнији је посао чишћење остала, постоља и полица, на којима бубе леже. Као и свуда, тако је и овде чистота најглавнији услов за успевање буба и за одржавање њиховог здравља. У прво време сваког другог трећег дана а доцније и када бубе постану веће, када много више лишћа једу и много више остатака (огризина, ребара од лишћи, дудињака) остаје, што све испарава труло и влагу гради онда треба сваког дана чистити лежишта. Бубе намамити на свеж лист па га ш њиме заједно пренети на чисто лежиште, чисту хартију а старо лежиште са свима остацима треба износити и бацати.

Сва правила о топлоти, промаји, влази, светлости, чистоти и т. д. треба вредно испуњавати, али најуредније пред, за време и после кожурања, пресвлачења буба, јер треба знати, да већина болести свилених буба (а има их тако опасних да могу све бубе попрћати, у најбољем јеку развитка свога, а због тога цео овогодишњи труд пропала свилодељу) **долази од неправилног пресвлачења.**

Свилена буба пресвлачи се *четир пута*: прво пут 5, ил' 6, дана пошто се изведу, после 3—4 дана други пут, трећи пут после 4—6 дана, а после тога на 5—8 дана четврти и последњи пут.

Сваки пут кад заспе, не једу, стоје непомично и после 18—36 сах. пресвлаче се, извлаче ће из старе коже која остаје на лежишту. После сваког пресвлачења добијају све отворенију боју, од црних буба у почетку постану са свим беле, од сићушних црнића до 5 сантиметара дугачке гусенице. За време кожурања не треба бубе хранити; ако смо једнако одржавали међу њима ред да бубе једне старости у век на једном месту леже и у једно време спавају и пресвлаче се, онда не ће требати ни да прихрањујемо ове бубе што не спавају и тиме узнемиравамо оне што спавају.

Да кажемо још у кратко, како ћемо се помагати, кад нам наступи која од непредвиђених незгода и како можемо свој посао боље и згодније удесити [1])

1). При храњењу, пребирању, разређивању и чишћењу, чиниће нам највећу услугу т. зв. мреже т. ј. на оквирима дрвеним испреплетена жица или канап по тој мрежи поспемо лишће, оквир метемо преко буба и оне се исњеду за храном, те их лако можемо пренети где нам је воља.

2). На кишном, влажном времену морамо лишће сушити, загревати или спремити лишће за оброк ујутру, у очи тог дана итд. гране повешати на промајном месту да се лишће осуши; или не дамо бубама један оброк, но сачекамо да се лишће осуши.

3). На кишном влажном времену, не може се ни промајом ни загревањем собе истерати сувишна влага, која долази од испаравања лишћа у соби. Морамо се помоћи тиме што ћемо по патосу од собе, испод полица посути танак слој негашеног креча или загрејане у пећи ситне соли, да упију сувишну влагу у соби. Креч и со, чим се угаси односно оплажи треба износити и замењивати новим материјалом.

[1]) Опширније види у књижици „Подизање дуда и гајење свил. буба, са 10 слика од Св. Љ. Гавриловића секретара срп. пољопр. друштва цена 50 дин. пара.

Кожурање се на ружном времену јако одуговлачи што је врло шкодљиво а горњим начином можемо се помоћи и пресвлачењу свил буба дати правилан ток, што може врло корисно да буде.

4). Кад су нам бубе неправилно намештене тако, да на једној истој полици једне у велико спавају, једне се пресвлаче, друге почињу спавати а треће још једу што долази отуда што није ред међ' бубама одржаван онда се можемо помоћи на следећи начин. Ваља таквим бубама положити овде онде који лист; кад се испењу на њ бубе што још не спавају, треба их с листом заједно подићи и пренети на засебну хартију, на коју ћемо донети исте величине и истог стања бубе и с друге какве полице. За тим на старо лежиште ваља опет положити лист, па на њему пренети на засебну хартију оне бубе које су већ преспавале и пресвукле се. Оне две друге гомиле буба (што спавају и што су почеле тек спавати) треба оставити на миру; па кад се прве пресвуку, онда их дотле не хранити, докле се и друге не пробуде, што ће обично у брзо бити.

То је најважније, што се у овом месецу око свилених буба има радити.

Око стоке: Чување стоке на пашњацима. Бачијање и справљање сира, кајмака, масла.

Сад је време сгрижењу оваца. Помињући ово молимо чланове дописне као и остале пријатеље да од добрих домаћина, који повише оваца имају разаберу које би им сметње стајале на путу, кад би отпочели да двапут шишају своје овце. Оно што ми напред знамо то је: да би ваљало *с првим шишањем похитати*, а не оклевати до жестоких врућина, *па тако и с другим*, како би овца добила у своје време добар покривач за зиму. Осем тога 2, да би овце требало бољом раном прирањивати, те да тако рећи имају одашта два руна дати, и 3, да би требало и на склоништа за време јесени и зими помишљати, да стока са мањим покривачем на телу не бива сувише подложна болестима Што се тиче ваћег труда око шишања, то нећемо ни помињати, пошто је добит од шишања у два маха далеко већа. Од сваке овце добије се по кило вуне више и свако кило таке вуне, кад се овце двапут шишају плаћа се по 40 пара динарских више. Таква вуна далеко више вреди, пошто сва тако рећи остане жива и еластична, а кад се једном шиша, онда јој врхови *изумру* и така је вуна крта, при раду се кида и чупа. Осем тога више је остаје по трњацима.

Даље ваља чувати стоку од голубачке мушице, димом, мазањем чистом машћу или зејтином (а не катраном) даље истеривати стоку на пашу у вече а рано изјутра пре сунца дотерати је у штале; дању пред шталама палити ђубре и правити дим.

Ако је стока јако изуједана треба да се чува од припеке, и да има добру храну и доста хладне и свеже воде.

Настаје време за шкоплење стоке особито пастува. При томе пазити на начин извршења и на стоку ушкопљену, по поуци, која је о томе ранијих година давата.

Настаје принуштање нерастова, о чему треба прочитати поуку у овоми листу на стр. 304.

У винограду настаје копња; пази се на слану и припрема материјал за димлење којим би се против слане ластар чувао. Чим прођу дани кад је слана обично наилазила онда се може приступити очењавању „подгушњака" и непотребних ластара. Том приликом ваља мотрити на „*мајску гусеницу* (Пиралис)" и таманити је онако као што је то у „Тежаку" препоручивано; даље на сумњиве знаке *од заразе филоксерне*, као што то налаже и чл. 10 закона о мерама противу филоксерне заразе, кој игласи овако: „Сваки који у своме винограду или башти примети на лози ма какве знаке болести, дужан је о томе одмах да извести месну власт, која има то одмах доставити министру." Ко то неучину подвргава се казни, и извесном злу идо на руку да се шири,

За време цветања не треба ништа радити у винограду. С тога ваља с копњом похитати да не остане у трави за то време.

Тек после пошто род отежа и почне гроздић да се на ниже окреће, ваља повезати чокот за притку или иначе како би се ластари чували од ветра да се не поломе.

О заламању давата је поука доста пута.

У пивници допуњавање буради с вином да не стоје одпражњена. Ноћу отварати пивнице ради хладнијега ваздуха, а дању их држати затворене и чувати од топлоте. Пазити на празне судове, да не плесњиве.

У воћњаку настављa се таманење гусеница познатим начином; стресање разних инсеката с воћа најбоље је предузети рано у прозорје, и то тако, да се само једном два појаче удари руком по деблу, па ће ома попадати сви инсекти са воћке; затим их ваља изгазити или иначе уништити. Све заметке воћа, што опадну ваља купити и уништавати такође у горњој цељи.

Калеме ваља прегледати и лику којом су везивани попуштати.

Ако су калеми добро сачувани још се може калемити „под кору." Иначе овога месеца калеме они који имају потребе: кестене дудове, орахе, са тако званим „облагањем" или помоћу претена; а руже „на лист" или „очењем".

На ковантлуку пазити на ројење чела и поступати по поуци која је о томе давана ранијих година.

„*У дому и на двору.* Чистити отлукане и котаре. Сушиљке за детелину и сено поправљати и градити. Оправка грађевина, кошева, амбара. Клепање и оштрење коса и српова. Брижљиво чување усева од потрице.

На њиви ливади и пашњацима. Плевљење жита. Прашење и копња кукуруза кромпира, репе и т. д. Настаје време за прво кошење детелине. Сејање конопље, лана.

На ливадама, наводњавање, но само још са бистром водом и на највећој суши. Косидба траве у цвету, превртање сушење откоса, скупљање сена и чување.

У градини. У градини у велико расађивање расада: купуса, кеља, келерабе и т. д. Сеје се бостан на јаку, ђубревиту земљу. На сувом времену, мора се заливати, нарочито расад и то само јутром и вечером. У пасуљу се побадају притке и то састављају се с врховима по четири. Боранија се бере и продаје. Грашак зелен такође Расађују се и негују семенаци: од шаргарене, купуса кеља, келерабе, роткве и т. д. Побадају се притке уз семењаке. Плевљење и окопавање свега поврћа. Све жбуње, бобичасто треба у цветању заливати.

На дуваништу. Расађивање дувана.

Шумарство. Довршетак сејања, сађења и свију послова. Довршетак летње сече. Припремање за сејање брестовог семена. При крају месеца, може већ и брестово семе да зре и да се скупља. Тамањење штетних буба шумски. забрањивање шума. гуљење коре за табачење, штављење кожа." (Из „К. С. П.")

БЕЛЕШКЕ

Лек против детињег кашља с пролећа.

Као коренито срество против пролетњег детињег кашља, искуство нам препоручује воду од скуване овсене сламе.

ТАБЕЛАРНИ

ДРЖАНИХ ВАШАРА У ЦЕЛОЈ

ТЕК. БРОЈ	ГДЕ ЈЕ ВАШАР ДРЖАН		КАДА		КОЛИКО ЈЕ	КОЛИКО ЈЕ	КОЛИКО ЈЕ	КОЛИКО ЈЕ	КОЛИКО ЈЕ
	МЕСТО	ОКРУГ	ДАН	МЕСЕЦ	КОЛИКО ДАНА	ВОЛОВА	КРАВА	ЈУНАДИ	ТЕЛАДИ	КОЊА
1	Крушевац	Крушев.	25	Марта	3	843	—	—	13	185
2	Лешњица	Шабачки	7	Априла	4	241	—	—	5	81
3	Власотинци	Нишки	9	„	3	4	2	—	—	1
4	Гукош	Руднички	10	„	3	50	10	—	1	10
5	Рашка	Чачански	15	„	3	40	—	—	9	44
6	Гуча	„	18	„	3	5	—	—	—	—
7	Чачак	„	23	„	3	370	—	—	70	174
8	Шабац	Шабачки	23	„	4	627	—	—	32	302
9	Паланка	Смедер.	23	„	3	302	—	—	45	90
10	Уб	Ваљев.	1	Маја	3	555	—	—	27	335
11	Врања	Врањски	1	„	3	—	—	—	—	7
12	Топола	Крагујев.	1	„	3	131	—	—	4	33
13	Ивањица	Ужички	1	„	3	182	—	—	63	63
14	Прокупље	Топлички	9	„	3	65	—	—	14	76
15	Колари	Смедерев.	9	„	3	147	—	—	17	29
16	Г. Милановац	Руднички	9	„	4	751	—	—	28	176
17	Стубица	Београдски	21	„	3	206	—	—	20	34
18	Крагујевац	Крагујев.	21	„	3	576	—	—	60	275
19	Лесковац	Нишки	21	„	3	148	—	—	—	87
20	Ужице	Ужички	21	„	3	782	—	—	193	145
21	Третеник	Крушев.	21	„	3	244	—	56	—	83
22	Ниш	Нишки	26	„	6	470	—	—	18	576
23	Куприја	Купријски	5	Јуна	3	810	—	57	—	325
24	Љубовија	Подрински	6	„	3	21	—	—	—	9
25	Трешња	Београдски	11	„	3	9	4	—	—	22
26	Лозница	Подрински	15	„	3	139	—	—	4	58
27	Браничево	Пожарев.	15	„	3	40	—	5	—	10
28	Петка	Београдски	15	„	3	560	—	—	—	234
29	Крушевац	Крушевач.	15	„	3	1021	—	—	51	339
30	Водице	Смедерев.	15	„	3	3	—	—	—	10
31	Смедерево	„	24	„	3	145	—	—	25	58
32	Краљево	Чачански	24	„	3	513	—	—	25	219
33	Параћин	Купријски	24	„	3	507	—	—	15	90
34	Пожаревац	Пожарев.	29	„	5	1447	—	—	127	200
35	Алексинац	Алексин.	29	„	3	786	53	—	83	220
36	Јаребице	Подрински	29	„	3	63	—	—	1	9
37	Пожега	Ужички	29	„	3	148	—	—	14	167
38	Деспотовац	Купријски	29	„	3	32	—	—	1	21
39	Варварин	Јагодински	29	„	3	604	—	—	25	31
40	Багрдан	„	29	„	3	—	—	—	—	—
41	Смрдликовац	Руднички	30	„	3	53	—	—	—	6
42	Баточина	Крагујев.	8	Јула	3	897	—	—	24	71
43	Мрчајевци	Руднички	8	„	3	472	—	—	3	56
				За пренос		15.009	69	118	1017	4961

ПРЕГЛЕД

СРБИЈИ ЗА 1883 ГОДИНУ

ПРОДАТО								КОЛИКО ЈЕ БИЛО						ПРИМЕДБА
ЖДРЕБАДИ	МАГАРАДИ	ОВАЦА	ЈАГАЊАЦА	КОЗА	ЈАРАДИ	СВИЊА	ПРАСАДИ	ПРИХОД.		РАСХОДА		ЧИСТА ПРИХОДА ЗА ОПШ. КАСУ		
								ДИН.	П.	ДИН.	П.	ДИН.	П.	
3	2	—	—	—	—	—	—	859	96	242	40	617	56	
—	—	5	5	—	—	—	—	796	93	232	76	564	17	
—	—	—	—	—	—	1	9	151	20	88	40	63	80	
—	—	—	—	—	—	—	—	217	36	142	65	74	71	
—	—	714	394	60	49	—	—	268	81	95	82	172	99	
—	—	—	—	—	—	—	—	17	60	—	—	17	60	
15	—	222	204	28	60	—	—	862	94	227	4	635	90	
4	—	60	30	—	—	3	—	1420	68	161	52	1258	68	
7	—	628	596	—	—	28	—	681	90	206	30	475	60	
8	—	—	—	—	—	—	—	1318	4	212	50	1105	54	
—	2	5	4	—	—	—	—	3	90	—	—	3	90	
—	—	162	—	—	—	—	—	196	49	133	20	63	29	
7	—	891	617	401	373	—	—	534	89	156	42	378	47	
8	—	122	62	81	95	13	—	199	60	157	50	42	10	
3	—	—	—	74	70	—	—	125	64	121	17	4	47	
19	—	11	11	—	—	—	—	574	85	223	—	351	85	
2	—	—	—	—	—	—	—	350	22	121	14	229	8	
23	—	41	65	—	—	147	—	802	4	138	76	663	28	
2	1	512	126	217	197	77	—	719	45	148	50	570	95	
22	—	533	551	106	106	—	—	1088	90	198	52	890	38	
6	—	96	80	11	11	2	—	539	39	184	42	350	97	
25	10	362	1309	29	—	—	—	1417	90	334	5	1083	85	
24	—	125	240	—	—	—	—	858	93	120	6	738	87	
—	—	—	—	—	—	—	—	155	90	95	20	60	70	
2	—	—	—	—	—	—	—	72	75	106	80	34	5	
4	—	—	—	—	—	—	—	692	75	113	60	579	15	општина на штети
1	—	—	250	4	—	15	53	137	56	118	15	19	41	
—	—	—	—	—	—	—	—	709	66	189	24	520	40	
21	—	—	—	—	—	—	—	1121	22	272	70	848	52	
—	—	—	—	—	—	—	—	11	90	25	20	13	30	
2	—	—	—	—	—	1	—	377	10	101	55	275	55	општина на штети
21	—	—	—	—	—	—	—	1399	60	227	72	1171	88	
7	—	65	112	—	49	36	—	659	31	204	72	454	59	
29	—	7	60	—	—	211	—	1865	45	320	90	1544	55	
111	4	—	—	—	—	—	—	1313	20	192	70	1120	50	
—	—	—	—	—	—	—	—	374	9	128	75	245	44	
—	—	2	381	—	147	—	—	647	25	188	49	458	76	
—	—	—	13	—	—	—	—	109	52	80	70	28	82	
4	—	—	28	—	—	—	—	504	63	181	68	322	95	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	183	79	181	98	1	81	
—	—	—	—	—	—	—	—	797	45	258	55	538	90	
3	—	—	—	—	—	—	—	561	80	126	50	435	31	
386	19	4563	5138	1011	1157	534	62							

ТЕК. БРОЈ	ГДЕ ЈЕ ВАШАР ДРЖАН		КАДА		БРОЈ ДАНА	КОЛИКО ЈЕ				
	МЕСТО	ОКРУГ	ДАН	МЕСЕЦ		ВОЛОВА	КРАВА	ЈУНАДИ	ТЕЛАДИ	КОЊА
					Пренето	19.009	69	118	1017	4961
44	Грошка	Београдски	8	Јула	3	27	10	8	3	53
45	Бољевац	Ириоречки	13	„	3	670	—	—	—	50
46	Аранђеловац	Крагујев.	13	„	3	629	—	—	10	68
47	Свилајенац	Купријски	13	„	3	1301	—	—	285	147
48	Мрамор	Топлички	12	„	3	138	—	—	7	54
49	Заблаће	Чачански	14	„	3	60	—	—	21	3
50	Прхово	Пожарев.	20	„	3	441	—	—	3	15
51	Ваљево	Ваљевски	20	„	5	932	190	—	22	322
52	Средњево	Пожарев.	20	„	3	917	—	—	77	62
53	Злот	Ириоречки	20	„	3	127	—	—	—	14
54	Књажевац	Књажев.	20	„	5	1137	—	—	—	319
55	Рача	Крагујев.	20	„	3	755	—	—	22	86
56	В. Дренова	Јагодински	20	„	3	421	—	—	32	11
57	Горачић	Чачански	20	„	3	80	—	—	—	15
58	Азања	Смедерев.	26	„	3	378	—	—	16	28
59	В. Градиште	Пожарев.	26	„	3	784	—	—	55	58
60	Трешње	Београдски	26	„	2	81	—	—	2	17
61	Прилепница	Руднички	27	„	3	420	—	—	4	26
62	Калањевци	„	27	„	3	73	7	—	8	6
63	Крупањ	Подрински	27	„	3	149	—	—	—	57
64	Јагодина	Јагодински	27	„	5	1212	—	—	29	83
65	Делиград	Алексинач.	1	Августа	3	329	—	—	5	9
66	Трстеник	Крушевач.	2	„	3	1178	—	—	32	76
67	Варошевац	Београдски	6	„	3	478	—	—	—	39
68	Куприја	Купријски	6	„	3	595	—	—	106	62
69	Колари	Смедерев.	6	„	3	848	—	—	57	123
70	Жабаре	Крагујевач.	6	„	3	160	—	—	—	6
71	А. Бања	Алексин.	7	„	3	655	—	—	4	84
72	Пирот	Пиротски	15	„	6	1068	463	—	137	325
73	Грабовац	Ваљевски	15	„	3	357	—	—	8	53
74	В. Орашје	Смедерев.	15	„	4	1220	—	—	40	35
75	Деспотовац	Купријски	15	„	3	25	—	—	6	—
76	Варварин	Јагодински	15	„	4	1070	—	—	20	35
77	Смољинац	Пожарев.	15	„	3	269	—	—	28	10
78	Лозница	Подрински	15	„	3	536	—	—	6	110
79	Чачак	Чачански	29	„	3	696	—	—	16	67
80	Мијајловац	Смедерев.	29	„	3	128	—	—	6	12
81	Средњево	Пожарев.	29	„	3	521	—	—	38	11
82	Јовановац	Алексин.	29	„	3	328	—	—	—	28
83	Брус	Крушевач.	29	„	3	383	—	—	8	13
84	Зајечар	Ириоречки	29	„	5	1327	—	—	48	173
85	Свилајенац	Купријски	29	„	3	1163	—	—	87	51
86	Трешње	Београдски	1	Септембра	3	457	101	—	11	12
87	Б. Башта	Ужички	2	„	3	1	—	—	—	5
					За пренос	39.533	840	126	2276	7804

ПРОДАТО								КОЛИКО ЈЕ БИЛО						ПРИМЕДБА
ЖЕРЕБАДИ	МАГАРАДИ	ОВАЦА	ЈАГЊАДИ	КОЗА	ЈАРАДИ	СВИЊА	ПРАСАДИ	ПРИХОД.		РАСХОДА		ЧИСТА ПРИХОДА ЗА ОШИ КАСУ		
								ДИН.	П.	ДИН.	П.	ДИН.	П.	
386	19	4563	5138	1011	1157	534	62							
5	—	—	—	—	—	—	—	179	42	128	55	50	87	
—	—	400	—	—	—	—	—	919	70	158	20	761	50	
—	—	—	100	—	—	—	—	844	14	179	77	664	37	
14	—	—	—	—	—	—	—	1307	55	250	—	1057	55	
4	—	4	—	1	4	—	—	134	47	121	55	12	92	
2	—	12	15	—	—	—	—	114	41	84	50	26	91	
—	—	—	—	—	—	—	—	412	89	166	29	246	60	
24	—	—	53	—	—	—	—	4328	30	1118	18	3210	12	
3	—	851	56	267	26	—	—	892	78	290	15	602	63	
—	—	4	—	—	—	—	—	166	—	117	—	49	—	
—	—	315	215	189	180	—	—	1710	30	408	44	1301	86	
20	—	—	—	—	—	—	—	776	30	168	69	607	61	
—	—	—	—	—	—	—	—	575	61	231	20	344	41	
—	—	—	10	—	—	—	—	149	80	79	20	70	60	
1	—	—	—	—	—	—	—	362	—	128	83	233	17	
10	—	514	23	7	17	26	3	814	78	196	83	617	95	
—	—	—	—	—	—	—	—	99	30	67	70	31	60	
—	—	—	—	—	—	—	—	386	97	142	74	344	23	
1	—	—	—	—	—	—	—	193	25	170	50	22	75	
1	—	—	—	—	—	—	—	643	30	171	76	471	54	
6	—	—	115	—	—	—	—	1318	75	267	15	1051	60	
—	1	—	—	—	—	—	—	234	—	148	40	85	60	
5	—	—	—	—	—	—	—	1591	5	190	48	1400	57	
—	—	—	—	—	—	—	—	670	14	158	97	511	17	
19	1	73	—	—	—	—	—	609	6	121	22	487	84	
4	—	—	—	—	—	—	—	1216	45	175	80	1040	65	
—	—	—	—	—	—	—	—	267	65	187	30	131	60	
2	2	18	—	—	—	—	—	996	51	172	45	824	6	Поред остале стоке продато је и 11 бивола
29	9	—	—	—	—	—	—	3284	90	545	40	2739	50	
9	—	—	—	—	—	—	—	350	64	137	80	212	84	
11	—	—	—	—	—	—	—	980	48	232	28	748	20	
—	—	2	3	—	—	—	—	45	96	44	70	1	26	
3	—	—	124	—	—	—	—	1355	36	484	80	870	56	
1	—	30	—	—	—	45	—	296	49	157	20	139	29	
4	—	—	—	—	—	—	—	1330	94	113	60	1217	34	
—	—	48	107	—	13	—	—	756	31	242	19	514	12	
—	—	—	—	—	—	—	—	219	16	140	3	79	13	
—	—	155	—	100	12	8	—	472	93	264	95	207	98	
—	—	10	—	—	—	—	—	378	6	164	26	213	80	
—	—	284	57	35	104	—	—	365	76	133	80	231	96	
8	—	106	180	104	148	—	—	3693	36	452	—	3241	36	
8	—	54	—	12	1	—	—	1117	3	256	38	860	65	
2	—	—	—	—	—	—	—	638	57	143	55	495	2	Са оволико на штети опитни.
—	—	—	—	—	—	—	—	22	90	93	60	70	70	
582	32	7443	6196	1726	1662	613	65							

ТЕК. БРОЈ	ГДИ ЈЕ ВАШАР ДРЖАН		КАДА		КОЛИКО ДАНА	К О Л И К О Ј Е				
	МЕСТО	ОКРУГ	ДАН	МЕСЕЦ		ВОЛОВА	КРАВА	ЈУНАДИ	ТЕЛАДИ	КОЊА
					Пренето	39.533	840	126	2276	7804
88	Митровица	Шабачки	3	Септембра	3	500	204	—	2	—
89	Топола	Крагујев.	8	»	3	755	—	—	24	47
90	Црква „Четереška“	Пожарев.	8	»	3	932	—	—	1	21
91	Крушевац	Крушевачки	8	»	3	552	—	—	29	43
92	Љубовија	Подрински	8	»	3	98	—	—	—	14
93	Лесковац	Нишки	8	»	5	916	—	—	61	229
94	Пожега	Ужички	8	»	3	183	—	—	—	35
95	В. Поповић	Ћупријски	8	»	3	205	—	—	11	2
96	Неготин	Крајински	8	»	3	491	—	—	33	54
97	Кучево	Пожарев.	8	»	3	193	—	—	11	27
98	Крњево	Смедерев.	8	»	5	289	—	—	5	30
99	Мрчајевци	Руднички	14	»	3	144	—	—	—	3
100	Ивањица	Ужички	14	»	3	147	—	—	—	21
101	Браничево	Пожарев.	14	»	3	357	—	—	29	5
102	Делиград	Алексинач.	14	»	3	657	—	—	13	33
103	Паланка	Смедерев.	14	»	5	815	—	—	54	46
104	Каона	Пожарев.	14	»	3	5	—	—	1	2
105	Рудник	Руднички	20	»	3	40	5	—	—	1
106	Краљево	Чачански	24	»	3	286	—	—	3	34
107	Катун место „Поље“	Јагодински	25	»	3	18	—	—	—	—
108	Сарајци	Смедерев.	26	»	5	347	—	—	13	33
109	В. Градиште	Пожарев.	29	»	3	783	—	—	37	14
110	Ваљево	Ваљевачки	29	»	3	432	61	—	24	82
111	Јагодина	Јагодински	1	Октобра	3	381	—	—	31	13
112	Гуча	Чачански	1	»	3	5	—	—	—	1
113	Ниш	Нишки	1	»	3	165	—	—	5	20
114	Наталинци	Крагујевач.	1	»	3	262	—	—	4	10
115	Рашка	Чачански	1	»	3	312	—	—	3	52
116	Стојник	Београдски	1	»	3	120	—	2	—	3
117	Петровац	Пожаревач.	6	»	3	749	—	—	23	13
118	Гор. Милановац	Руднички	6	»	3	304	—	—	100	28
119	Параћин	Ћупријски	6	»	3	571	—	—	17	42
120	Лозовик	Смедерев.	6	»	3	84	—	—	9	4
121	Гроцка	Београдски	6	»	3	131	52	44	5	31
122	Гукош	Руднички	14	»	3	29	17	—	—	2
123	Рача	Крагујевач.	14	»	3	346	—	—	—	10
124	Ужице	Ужички	14	»	3	741	—	—	17	109
125	Пожаревац	Пожарев.	14	»	5	1264	—	—	93	104
126	Алексинац	Алексин.	14	»	3	597	77	—	34	132
127	И. Хан	Књажев.	18	»	3	181	—	—	1	22
128	Уб	Ваљев.	18	»	3	416	—	—	15	64
129	Д. Шаторња	Крагујевач.	18	»	3	33	—	—	7	—
					За пренос	55.369	1256	172	2991	9240

ПРОДАТО								КОЛИКО ЈЕ БИЛО						ПРИМЕДБА
								ПРИХОД.		РАСХОДА		ЧИСТА ПРИХОДА ЗА ОПШ. КАСУ		
ЈЕДРЕБАДИ	МАЂАРИ	ОВАЦА	ЈАГЊАЦА	КОЗА	ЈАГЊАДИ	СВИЊА	ПРАСАДИ	ДИН.	П.	ДИН.	П.	ДИН.	П.	
582	32	7443	6196	1726	2662	613	65							
—	—	594	—	—	—	27	—	365	85	97	68	268	17	
—	—	—	—	—	—	—	—	1434	86	234	75	1200	11	
—	—	—	—	—	—	—	—	854	41	204	41	650	—	
3	—	—	—	—	—	—	—	836	33	257	55	578	78	
—	—	—	—	—	—	—	—	291	76	108	30	188	46	
8	3	100	64	20	7	4	—	1311	95	227	10	1084	85	
4	—	20	200	—	10	—	—	335	16	131	22	203	94	
3	—	—	—	—	—	—	—	254	80	126	15	128	65	
2	—	9	—	—	—	—	—	2003	61	502	85	1500	76	
1	—	53	10	80	1	—	—	349	50	150	—	199	50	
—	—	—	—	—	—	—	—	400	8	213	30	186	78	
1	—	—	—	—	—	—	—	201	36	121	26	80	10	
2	—	3	209	7	91	6	—	243	10	153	99	89	11	
1	—	87	—	151	1	—	10	265	22	138	40	126	82	
—	4	44	—	—	—	—	—	823	60	160	30	663	30	
4	—	—	—	—	—	—	—	2478	5	362	50	2115	55	Са оволико општ. на ште-ти; укинут.
—	—	—	—	—	—	—	—	37	40	107	60	70	20	
—	—	58	—	—	—	—	—	126	43	111	60	14	83	
2	—	—	—	—	50	12	—	808	—	168	39	639	61	
—	—	11	—	—	—	—	—	27	85	74	74	46	89	Са оволико општ. на штети
3	—	42	—	—	—	—	—	543	14	252	35	290	79	
—	—	360	—	590	—	25	—	901	58	674	15	727	43	
7	—	108	107	31	—	—	—	3070	85	515	41	2555	44	
2	—	32	1	—	—	—	—	502	80	138	85	363	95	општинна на штети.
—	—	—	—	—	—	—	—	49	40	72	—	22	60	
—	—	73	—	72	—	—	—	560	62	158	75	401	87	
—	—	—	—	—	—	—	—	809	93	143	85	666	8	
—	—	173	42	111	12	10	—	437	36	126	66	310	70	
—	—	—	—	—	—	—	—	207	37	100	75	106	62	
—	—	329	12	349	—	35	—	816	45	143	85	672	60	
5	—	—	62	—	—	—	—	500	33	157	50	342	83	
—	—	110	—	40	—	3	—	892	60	204	72	597	88	
—	—	—	—	—	—	—	—	347	5	151	41	195	64	
2	—	—	—	—	—	—	—	320	79	135	—	185	79	
—	—	—	—	—	—	—	—	268	66	185	40	83	26	
—	—	—	—	—	—	—	—	760	1	171	85	588	16	
3	—	253	61	14	—	—	—	798	15	215	49	582	66	
5	—	114	—	331	—	29	—	1422	90	320	90	1102	—	
11	5	50	—	—	—	—	—	1194	30	193	10	1001	20	
1	5	—	—	6	—	—	—	251	83	128	40	123	43	
5	—	—	—	—	—	—	—	1305	78	257	50	1048	28	
—	—	—	—	—	—	—	—	185	34	118	80	66	54	
657	49	10.066	6964	3528	1834	771	75							

ТЕК. БРОЈ	ГДИ ЈЕ ВАШАР ДРЖАН		КАДА		КОЛИКО ЈЕ				
	МЕСТО	ОКРУГ	ДАН	МЕСЕЦ	КОЛИКО ДАНА	ЉУДИМА	КРАВА	ЉУДИ	ТЕЛАДИ	КОЊА
				Пренето		55.369	1256	172	2991	9240
130	Осипаоница	Смедерев.	26	Октобра	3	22	—	—	1	6
131	Лесковац	Београдски	26	»	3	14	6	—	2	1
132	В. Лаоле	Пожарев.	26	»	3	812	—	—	67	15
133	Крагујевац	Крагујевач.	21	Новембра	3	813	—	—	36	31
				Свега		57.030	1262	172	3097	9293

Подизање живе ограде из семења багреновог или расадницама багреновим?

Г. уреднице!

Пре неког дана имаћасмо прилике, да прочитамо у „Београдском дневнику“ [1]) један чланак „*О подизању обичног багрена из семена*“ (Robinia pseudoacacia L.)“ који је чланак уколико поучан, у толико за наше овдашње околности непрактичан — тим више, што се препоручује свету нашем као корисниј начин подизања багреновог дрвета, које се је дрво код нас прилично одомаћило, — па и нашем је свету довољно познато.

Г. Уреднице! надамо се да ће ових неколико редака — допуне ради — „*О подизању обичног багрена из семена*“ — наћи места у вашем цењеном листу.

Пре свега морамо овде навести, да је таква пука о подизању багреновог дрвета — као што се на имању надвојводе Албрехта упражњава — посве неудесна и несигурна — и ако је г. дописника сађење багрена у тамошњој околини веома занимало, изгубио је сасма из вида и *друге* околности које су на посејано семе багреново повољно утицале.

Ови су услови били — лањско кишовито пролеће а даље, што је најглавније, (мада нисмо били очевидци сејања у Мај. Алтенбургу) с убеђењем тврдимо, да је и земља на шанцу на којој је багреново семо посејано савршеније обрађена него — ли што је на први поглед г. дописник могао приметити. Наш је народ у овом погледу економнији па и практичнији, прво, што уштеди више радне снаге а друго што лакшим, јевтинијим и сигурнијим начином цељ своју постизава. Ми се мало пре изразисмо да је исти начин подизања багренова на имању надвојводе Албрехта неудсан и несигуран а то из разлога тога што је после клијања багреновог семена, могла врло лако наступити јака суша која би у таквој дубљини земље већину семена осушила, — или би иначе тамо принуђени били да семе на шанцу за све време клијања и ницања, у влази одржавају — заливањем истога у извесном размаку времена. Дакле није био онај практичан начин — „подизања обичног багрена из семена“ на самоме шанцу — за нас, јер би нас, — да оста-

[1]) Бр. 70. и 71. од 1884 године

ПРОДАТО								КОЛИКО ЈЕ БИЛО						ПРИМЕДБА
ЈЕДРЕЊАЦИ	МАГАРАЦИ	ОВЦА	ЈАГЊАЦА	КОЗА	ЈАРАЦИ	СВИЊА	ПРАСАДИ	ПРИХОД.		РАСХОДА		ЧИСТА ПРИХОДА ЗА ОПШ. КАСУ		
								ДИН.	П.	ДИН.	П.	ДИН.	П.	
657	49	10.066	6964	3528	1834	771	75							
—	—	—	—	—	—	4	—	50	20	50	20	—	—	Дијурна предс. члан. и 2 служит. платила
—	—	—	—	—	—	—	—	118	30	67	95	50	35	поред ових опш.
—	—	58	—	44	—	14	—	691	25	192	81	498	44	из касе.
4	—	—	—	—	—	106	—	533	79	116	65	417	14	
661	49	10.124	6964	3572	1834	895	75							

Драгољуб.

вимо на страну све остале расходе за куповину, или прибирање семена са бодљикавог багреновог дрвета и приправу истога за сејање, — само заливање толико коштало, да се овде у Србији исти посао не рентира, и то једино с тога што га ми овде јевтинијам и сигурнијим, међутим много*бољим, начином умемо да извршимо.

Сејање багренова на шанцу дало је повода управи имања алтенбуршког једино с тога, што:

а) нису у толикој мери имали расадница и

в) што је са довољно јевтине радне снаге све ово могао у таквом кратком времену извршити — и у случају, да је баш и суша запекла у оно доба, кад је семе већ засејано било рентирало би имању надзор. Албрехта и само заливање са радницима.

Начин, који г. дописник наводи и који нам за подизање багрена топло препоручујете, могли би само тако употребити, кад би из *семена, на лејама прво расадниџе произвели*, а не — као што он препоручује сејањем семена одмах на шанцу; јер би смо веома мало времена имали да семену на шанцу онако земљу приправимо као што он замишља да је „прост начин“ приправљене земље за семе био тамо у Алтенбургу.

Поред тога би још и такав начин приправљене земље за сејање скупље коштао а што је најглавније г. дописник при препоруци оне методе „о подизању обичног багрена из семена“ губи из вида наш „закон о потесима“ који даје свакоме право да до шанца дође и да стоком својом последњу травицу обрсти, — а ту ће овчица најрадије нежну биљку багренову опасти — а то је моменат, због кога не смемо ни замислити сејање багрена непосредно на самом шанцу.

Пошто смо, мислимо, довољно објаснили узроке — због којих се багреново дрво код нас никад непосредно на месту, на коме има остати сејати не може, бићемо — слободни у неколико објаснити и начин „размножавања багреновог дрвета“ код народа нашег.

Овај се начин састоји просто у томе што се на место сејања семеном употребљују једногодишње младице, као расадниџе, које су пуне сићушних жилица, — јер се само такве, са танким жилицама на корену, врло лако примају.

Стабло се ових расадница одруби тако да само на 25—30 см. дугачко остане — међутим остаје корен са ситним жилицама сасвим неповређен; дебљина ових расадница износи 1—2½ см. и чим су оне до извесне дебљине јаче, међутим пуније жила, тим се лакше примају — и већих изданака у првој години избацују, 100 ком. оваквих, за сађење припремљених расадница може се добити за 1.60—2.40 динара.

Пошто су расадниде тако припремљене, утраше се до марта месеца на једном месту, док се са сађењем не отпочне, кад се земља раскрави; међутим се дуж целог шанца ископа јарак од 30—40 см. дубљине, а толико исто ширине; сва земља из јарка ископана сложи се у виду гребена на једну страну; да боље измрзне. Чим раније у зиму овај посао извршимо, тим боље у првој години усађени багрен успева.

Сад настаје сађење багрена, и то следећим начином: први радник узима поједину расадницу у руке, и, одмерив растојање у коме жели багрен имати, спушта у јарак распростирући жиле расадници лево и десно у правцу јарка: десном руком привлачи ситну земљу на корен багренов левом руком потреса стоблом, да ситна земља сваку жилу заспе — и тако иде редом. Други пак радник иде за њим и пригрће мотиком још нешто мало од ситне земље са гребена, притлачи је погом око сваког стабла, да боље корену прилеже, — а трећи иде за овим и и мотиком пригрће сву осталу земљу са гребена тако да расадниде само 4—7 см. из земље вире, — газећи исто онако ногама око стабла и тако је цео сад за мало времена готов. Један је радник у стању да дневно по 1000—1 00 ком. усади (што зависи од растојања расадница) и за то му се плаћа надница 1½—2 динара или ти 1—1½ дин. паре од 1 комада. Овде ваља навести и то да је иначе багрен дрво које се веома лако прима — само га ваља у истрошеној земљи усадити — а у Јуну месецу једанпут опрашити.

У првој години избија из стабла расађених багренова изданака од 1—2 мет. висине и за 1—2½ см. дебљине и у стању смо за 6—7 година од овако усађеног багрена добити дрвета од 8—12 см. дебљине, које се већ може употребити за гориво или грађевински материјал. [1]

Писац ових редака посадио је овим начином прошле године у марту месецу 7000 ком; багренова, од којих му *ни један* комад угинуо није; данас има ограду, — коју би иначе са семеном тек за 2—3 године могао имати. Овом приликом наводимо и то, да је исти багрен дужином целог шанца поред насипа посађен, где је иначе врло много штеточини изложен био — особито петком, вашарним даном где су стада оваца јагњаца и јарада продазила и исти брстила, пак се опет одржао — док би се иначе, да је из семена поникао био, најмање на 30% посушио.

У осталом да речемо и то да у сађењу багрена нема никакве вештине јер они, који у околини својој довољно багренових младица имају употребиће свакако овај начин размножавања који сам и ја навео; — а који га у близини немају или би их набавка истога скупо стала нека покушају и подизање багрена из семена — али само онако, као што смо предходно напоменули били т. ј. у лејама ове леје добро раскопати, земљу истропити пак у исте семе засејати. Међутим ваља у првој години семе за време ницање пажљиво заливати, да се нежне биљке

[1] О даљој вези багрева у другој, трећој и т. д. години која се састоји поглавито у разложном сасецању грана неће се овде помињати, пошто је о томе у „Тежаку" и раније година писано.

Писац.

не осуше, пак их ваља бар 2—3 пута исте године оплевити и опрашити. Овако једногодишње младице — кад по шанцу усадимо, могу дати лепу ограду.

У чему се, дакле, састоји економији и практичнији начин „подизања обичног багрена" код народа нашег?

Ево у чему:

1) Уместо: куповине или — ти прибирања семена, парења (како г. дописник „Баогр. дневн." препоручује) копања и трошења земље поврх целог шанца, сејања, прашења и плевљења — а по потреби заливања и разређивања у првој години, — ми, код нас, копамо *одмах* у фебуару и марту месецу једногодишње младице, које су из жила багренових у *ораној* земљи избиле — и то у времену кад другог посла немамо и спремамо их за сађење.

2) Уместо: да цео рад сејања багрена у Априлу вршимо кад настаје јек пољске радње (кад и скупље наднице бивају) ми посвршавамо сађење багрена *неосетно* у времену кад другог посла немамо — у марту месецу. —

3) Уместо: да у првој години из семена, биљке од 35—65 см. високе добијемо које су биљке као сочне и нежне највише штеточини изложене, — добили смо *радом нашим* већ у *првој години* живу ограду од 1—2 м. висине, којој више ни стока нахудити не може а што је најглавније

4) Сва ова манипулација не захтева ни велике вештине нити пак особитих издатака а сигурнији успех и

5) Кад багрен *садимо можемо са сигурношћу рачунати на живу ограду*, гдешто је при сејању багрена лако могуће да по гдекоја биљка закржљави и остане мања; пак, немајући довољно светлости и промаје, пре или после угине а њено се место не да више другом заменути, тако остају празнине, које руже ограду и чине пролаз за штеточине.

У том се, дакле, састоји практичност и бољи начин „подизања обичног багрена" — само не из „из семена".

Г. дописник препоручује своју методу „пољопривреднику" и неком „економу" — другу своје из Пожаревца који га је за савет упитао?! Ради смо били сазнати и име уваженог г. економа који не знађаше ни багрен засадити — него је, његовим упутством охрабрен, да багрење већ у мислима види како на шанцу његовом „цвати" Ми претпостављамо у изразима: „економа", „пољопривредника" „агронома" итд. људе интелигентније и спремније за струку своју; пак они ће, ваљда, знати како се багрен сеје или ти сади? и неће бити принуђени, да из маћ Алтенбурга „per Nachnahme" упутства добијају?!.

Давати упутства таквим људима „О подизању обичног багрена из семена" одиста је смешно — тим више, што сваки наш сељак зна боље извршити него ли што је упутству означено!

Боље би г. дописник учинио да је ону методу „сејања багрена" коју је и — он *само видео* како се врши за себе био задржао, па кад једном овамо дође и својим је рукама проба — да резултате *своје* и нама саопшти а за сад би могао овај „новитет" коме другоме препоручити.

У ономе чланку „*О подизању обичног багрена из семена*" прикривена је била пронија стручњака, друга г. дописниковог, јер је г. дописник мислио да ће се, ваљда, тим више популарисати. — ако методу своју „*о сејању багрена*" неком „пољопривреднику" „другу своме" препоручи који га је ваљда, за то пре годину дана упитао?!.. — Та за то би време тај његов друг — економ одавна већ добио

упутства из северне Америке — постојбине багренове — багрен засадно и ниме се користио! ето, дакле, за колико је одговор г. дописника и закашњен па опет неумесан испао!

Станислав Станисављевић.
економ.

Да крмача опраси више прасади.

Сад наступа пролећне прасење крмача [1]), а по том оплођивање истих за ново прасење; један од овдашњих пољопривредника учинио ме је пажљивим на то да ми крмача, ако желим, опраси више прасића но обично, и ја хитам ово да саопштим читаоцима „Тежака нека се користе, ако за *сходно* нађу.

Поменутом пољопривреднику, (једном простом ал вредном сељаку [2]) обично крмаче прасе велики број прасића (8—10) док другима, од те исте сорте свиња, крмача не опраси више од 3—4 а често 1 или два прасета; упитан о овом одговорио је:

„Пошто ми се крмача опраси, пуштам прасиће да дође 6 недеља до 2 месеца потом их одбијем а крмачу почињем хранити јачом, са сољу помешаном, храном; Одмах после неколико дана крмача показује вољу да се букари, но ја непуштам одмах вепра, већ остављам 2—3 дана да се тако сили,. и тек по том пуштам одабраног и одморног нераста, и то не више већ само једног. Пошто вепар обукари крмачу један пут — (највише двапут) одмах га одвајам од крмаче, коју по том чувам одвојену од осталих свиња а нарочито од других нераста, који врло често могу већ оплођену крмачу да надраже и изазову ново букарење."

„Оплођеној крмачи не дајем више соли и тако ми увек опраси већи број прасића но обично."

Ово саопштење поменутог сељака ја нисам на практици опробао, али држим да је вредно памтења.

И. С. Весић.

Лек против колике код коња.

Један амерички часопис препоручује као лек против колике: мед и масло који треба овако приуготовити:

Узме се извесна количина меда цеђеног, па јој се само мало домете масла. То обоје пристави се у каквом суду уз ватру и остави се поред ватре дотле док се масло не растопи и са медом не помеша. А кад то буде, онда се суд од ватре истави да се та смеса у њему охлади и згусне. Од згуснуте масе треба направити грудвице величине кокошињег јајета. При употреби тог лека, нужно је да се по једна таква грудвица намаже зејтином, и тако намазана да се гурне коњу дубоко у једњак. Тај лек тако брзо дејствује, да се одмах после његове употребе опази да је коњу лакше. Тврди се, да тај лек помаже и у најопаснијим тренутцима од колике.

Др.

[1]) Задовољено без кривице уредништва но се ипак саопштава, као корисно.

[2]) Молимо вас лепо да нам име тога човека назначите, да га одма похвално прикажемо.
У.

Угледан подрум у Хрватској.

По налогу Бана хрватског графа *Кука* Хедерварија сопственик једне спиритусне фабрике у Загребу Франц Покорни отишао је у Буда Пешту, да се упозна са уређењем централног угледног подрума мађарског јер је покренуто питање у Загребу, да се и тамо заснује завод подобан мађарском централном угледном подруму.

Председник хрватске партије у мађарском посланичком дому, *Вукотиновић* пратио је *Покорног*-а у министарство трговине, где су под предвођењем надподрумара Филипа Кремера уређење до у појединостима проучили. Вукотиновић је обећао да ће испословати помоћ од министра и владиног комесара за унапређење виноделa.

Италијанска вина на краљевском столу. Краљ Хумберто да би талијанска вина јаче дошла у моду наредио је да се у будуће, са изузетком шампањера, само талијанска вина при дворским свечаностима служе. Већ при ручку, који је Његово Величанство давало позваним сенаторима и посланицима пре кратког времена, служена је за столом „бела страдела“ место *Шаблиса* — *Chablis* и *Сотерна* — *Soulerne* — *Малвасија* и *Мускат* место Рајнских вина а на место бордовског вина служено је *Брољио* — *Broglio* — и *стара калина* — *Alla callina*. — Краљевом примеру наскоро за тим подражавао је бивши кедив мисирски Исмаил Паша, при великом ручку који је он давао, служена су само талијанска вина. Министар трговине такође је се изјаснио да ће се јако старати да потпомаже извоз вина из Италије и нарочито у Енглеску.

Die Weinlaube.
П. М. С.

ГЛАСНИК

Приновљени чланови. Срп. Пољопр. Друштва. — Срећни смо што и овом приликом можемо да јавимо пријатељима Срп. Пољ. Друштва и „Тежака“ да су број чланова — утемељача овога Друштва умножила својим ступањем у то чланство и још два велика пријатеља наше привреде а то су госп. Стево П. Ј. Грнчаревић, трговац из Паланке и госп. Ђорђе Вајферт, ималац прве српске пиваре у Београду, и да су, сходно друштвеним правилама, одма положили у благајну друштвену сваки по 100 динара.

Тако сада ово друштво има свега 8 чланова — утемељача.

Честитајући друштву на овом умножењу његових чланова — утемељача ми желимо да се њихов број множи све више и више, јер смо дубоко уверени, да оно само *удруженим снагама и увећаним средствима* може да се приближује остварењу свога племенитога задатка.

Слава новим утемељачима Срп. Пољопр. Друштва!

Разне стрмине и разне сорте кромпира. — Г. Карло Рамбусек економ и ималац опитне станице у Зборову у Чешкој пише од више година повеће количине семена од појединих пољопривредних усева, које на своме добру производи

у тој цељи, да се њихово гајење опроба у нашој земљи и под нашим климатским односима. Тако послао је г. Рамбусек и ове године министарству народне привреде по извесну количину семена од разних стрмнина и кромпира; и то: Шенице „Краљ Милан“ 98, Ражи „Голијат“ 48, Јечма „африканско — тангерског“ шесторедца 45; јечма „Шевалије“ 50; овса „Африканског Милтон“ 43, овса „Љиговског 41, овса Халетског Педигра 47 килограма; и

Кромпира: „Онеида“ и „Аурора“ по 200 кила, „Биски,“ „шнефлоке“, „Императорˮ „Ерли Годрих“ и „Гем“ по 100 кила, свега 1.000.

Да би се опробало гајење поменутих стрмнина и кромпира у нашој земљи а и по разним крајевима, Министарство народне привреде бесплатно разаслало је следећим лицима:

1 Разне стрмнине, и то:

г. Драгићу Муцићу економу из Комирића јечма „Шевалије“ и „Љиговског овса“;

г. Илији Јанићу Економу из Х. Паланке; африканског педигра јечма (шесторедца) и и Америкаског „Милтон овса„;

г Вићентију Радовановићу економу из Водица Халетског Педигра овса, африканског — шесторедца Јечма, и љиговског овса;

г. Кирилу Архимандриту манастира Манасије јечма „Шевалије и Милтон овса,

г. Милоју Блазнавцу трговцу из Крагујевца Јечма „Шевалије“ и Љиговског овса.

Управи државне Ергеле, Економији топчидерској и Крушевачкој пољопривредној подружини шенице „Краљ Милан“;

2. А од кромпира послато је:

Начелству: Шабачком „Шнефлоке, Смедеревском, „Ерли Гем“, управи топчеконоије „аурора“ и „биски“; Начелнику среза посавског, окр. ваљевског и рамском „Зборовер“, свима по 100 кила. А управи државне ергеле „Онеида“ 200 кила и Српском пољопривредном друштву 250 кила од „биски“, „Аурора“ и „Ерли Годрих“; у тој цељи да се разда народу бесплатно, и то појединим приватним земљоделцима до 10. кила, те да се на више места опроба: у којој земљи најбоље напредује, колики је принос, какав је плод по крупноћи, какав је по укусу, када се зготови као вариво, а какав је печен и пржен, је ли бољи од обичне наше сорте и у чему.

Од свију пак произвођача, којима се ово семење стрмнина, као и кромпир разда, министарство народне привреде захтева да му поднесу у своје време тачан извештај о томе кад су које семе и како засејали и неговали, шта је се у току развића јавило, колики је принос од засејане количине, какав је по квалноћи, је ли бољи од обичног усева исте врсте и у чему?

М. Т.

Делателност мађарског завода за ширење свилодела у земљи. — Владин комесар за свилодеље Павле Безреди поднео је мађарском министру трговине извешће, о делатности мађарског завода за ширење свилодела у земљи, у годинама 1882 и 1883. Делателност завода протеже се поглаштво на ширење потребних знања о свилодељу и на што јаче умножење и ширење дудових дрвета и подизање дудара Од 1880 године установљена су предавања о свилодељу и устројено је на 15 места, толико курсева, предавања на којима је слушало 336 ученика; даље у 11 учитељских школа држана су преко године предавања о свилодељу и на послетку

раздато је на поклон у 3500 комада, примерака, нарочито састављено дело под насловом „Упут о свилодељу".

Поред тога припремљено је 11 особа теоретички и практички у тој цељи да шире знање о свилодељу и само свилодеље у унутрашњости. У заводу је подигнута књижница и из иностранства набављена су сва потребна учила.

За ове 4 године завод је предузео нужне кораке, те да подигне што више дудова, јер оскудица је у њима била велика а да би и свилодеље могло како треба напредовати; у тој цељи од године 1880 издато је: 1831 литар дудовог семена 29.564 дудова, 500 комада калема дудових и 8500 печатаних упута о подизању дуда.

На све могуће начине гледано је, да шира публика обрати своју пажњу на ту околност, да држ ва раздаје бесплатно семе и упутства.

Да би се основала растила за дударе, тај посао стручно руководио, основана су општинска растила и постављени окружни надзорници растила у неколиким окрузима (6 на броју); а у три округа то је раније већ постојало.

Што се тиче рада заводног, он отпочиње са гајењем свилених буба а довршује се с продајом свиле у Милану и Лиону.

Сам рад дели се у две гране и то у производњу кокона и прерађивање истих. Што се тиче количине произведених чаура, то се у години 1880 у знатно мери попео спрам године 1870; са 2809.89 продана 2507 кгр., чаура, а у години 1883. већ износи производња чаура 72.142 кгр., за шта је плаћено одгајивачима свил. буба 18.185.11 фор. У погледу каквоће произведених чаура опажа се знатна усавршица.

Корист од свилодеља тиме се доказује што је у 1883. год. у баш-бодрошком округу добијено 42.627, у еденбуршком 7890, у торонталском 7401, свега 7.278 форината за чауре. Односно стања свиларске индустрије, треба знати, да је у години 1882. у Панчеву подигнута државна свилара до сада свега 2600 килогр. свите прерадила. Фабрика је отпочела свој рад 7. Јула 1883. год. а обуставила га је 6. Децембра. Чиста добит наравно не да се са сигурношћу определити, али она се килограму колеба између 2·50 до 3 фор. (5,30—6,6 динара).[1] (W. L. Z.)

Св. Љ. Гавр.

ИЗВЕШТАЈ О СТАЊУ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У ПОДРИЊУ

I

Према својствима земаља које служе за обрађивање у овоме округу, народ их разно и зове, тако н. пр.

„Љутачом" зове ону земљу, којој је подлога кречна стена, дакле кречовиту земљу.

„Благушом" зове ону земљу, коју је лакше обрађивати, и у којој има већи проценат песка но других састојака; дакле ону земљу, коју неки називају „Иловачом," „Смољницом."

[1]) А шта је код нас за то време урађено, не за свилодеље, већ и за остале крупније гране земаљске производње? Код нас се напушта све да иде како иде а свилодеље беше после рата, нарочито у ново — ослобођеним крајевима, врло живосна радња и пуна нада у бољу будућност? Чиме смо ми пошли на руку подизању и развијању те корисне гране производње?

„Глинушом" зове ону земљу, којој се не може никад орā за обрађивање подесити, која је скоро увек влажна и каљава, па ма каква суша била, лепи се за оруђе или у великим грудвама изваљује.

„Пескушом" „адом" — зове ону земљу, у којој превлађује сасвим песак;

„Црницом" зове ону земљу, која је после орања — кад се погледа по њој — сва црна као угљен.

На појединим од ових врста земаља и биљке различне расту. Тако нпр:

На љутачама расте црвена и бела детелина, ћуркова креста, ситна оструга, граорица, паламида, овсик и могле др.

На благушама расте дуњица, женетрга, власуља; на мршавим: коњски босиљак; на влажним коњски репак; на погнојеним пегава кукута, чичак, буника татула, аптуша и др.

На пескушама расте купина, кисељак, љубичица, млечика, бела детелина попонац, граорица, зубача и млоге друге траве.

На глинушама превлађује коњски репак.

На црници расту оне траве, које и на љутачи.

У овоме округу, наоди се понешто равница око река и потока и око Лознице у срезу јадранском иначе свуда брда превлађују.

Местимично се находи и подводних земаља које долази од подземних извора но то у мањим просторима, и данас се прокопавају ендеци, те скупљају и спроводе воду.

На љутачама, народ сеје кукуруз пшеницу, јечам и зоб, и то овим редом: најпре кукуруз са пасуљом — као узродицом после пшеницу, јечам или зоб, па се онда остави за ливаде 2—3 године, па се опет оре и овим редом сеје.

На благушама сеју, кукуруз, пшеницу, овас, ситну проју, а на погнојеним јечам и то: оним истим редом, ка што сам казао и код љутаче.

На пескушама сеју, кукуруз, раж, овас (ређе), ситну проју и др. Па се опет остави, за ливаде, толико година колико је и орана.

На црницама сеју, све врсте усева и сваки доста добро роди.

На љутачама и црницама, најбоље успева пшеница, на благушама овас, на пескушама (адама) кукуруз. На погнојеној благуши најбоље успевају сви усеви особито јечам.

Према задрузи и месту, у коме људи живе, и простор је земље, која служи за обрађивање, разан: Тако: у срезу рађевском највећи број земљорадника има по 15—20 плугова земље, а пење се до 50 и 100 плугова као и на 3—4 плуга, тако исто и у срезу азбуковачком. У срезу јадранском има доста велики број земљоделаца са 2—300 плугова земље

Ако је величина имаовине 20 плугова, онда се може рачунати, 8 плугова орања, 5 плугова ливаде; 3—4 плуга воћњака; 2—3 плуга шуме и 1 плуг винограда или га и нема. Градинарство се издржава по воћњаку обично.

Ако је имаовина, 100 плуга велика, онда има 32 плуга орања, 25 ливаде 10—12 воћњака, 2 или никако винограда, 1 плуг под градинарским биљем и око 30 плугова под шумом.

Земљоделци, који имају преко 200 плугова земље зиратне као што су у срезу јадранском, дају онима „на трећину", те сеју, који су омало имања.

Јесење орање, почиње друге поливине Септембра месеца, или пошто се шљиве осуше и кукуруз обере. Затим сејање и орање докле време дозволи.

Пролетње орање, почиње друге половине месеца фебруара и траје обично до конца Маја, а покатшто и половине Јуна, како кад време допусти.

Сејање овса, и јарих стрмнина бива концем фебруара и почетком Марта па до конца. А сејање кукуруза, почетком Априла па до конца Маја, а покатшто и до половине Јуна.

Косидба ливада, почиње друге половине Јуна месеца и траје до конца Јула а неки пут и до прве половине Августа.

Жетва стрмних усева почиње, прве половине Јула и како кад, траје[7], до конца истог месеца.

Берба винограда почиње, прве половине септембра и до 20 истог свршава се.

Берба кукуруза почиње почетком Септембра и траје до конца истог месеца или до половине октобра.

Орање се врши по старом начину, и то: како је орао ђед онако му и унук оре, оним трагом, т. ј. кад је он „склад" остављао, туда и унук а тако исто и „разор", дакле, у начину орања, скоро никакве промене нема.

Дубина орања износи од прилике 6—9 сантиметара, а ширина бразде доста велика; и при орању бразда једна на другу пада, тако у странама (брдима) скоро сасвим насатице стоји.

Екстирпатор се нигде не употребљава, нити се оре „у накрст." Стрњика се нигде не заорава. Само се дрљачом дроби.

У овој околини не виђа се никаквих савршенијих справа, нити се употребљују.

Земља се после сејања дрљачом дроби, те у исто време посејано семе затрпава.

Ваљак се нигде не употребљава.

Ретко се виђа, да земљодици ђубре своје њиве, и ако, то једино шталским ђубретом и торинама. Торинама ђубре она места, где сеју градинарске биљке, и предивне биљке (дан. кудељу). Шталско ђубре, извозе на њиве које хоће онога пролећа да ору за кукурузе.

Кад хоће да пођубре најмршавије место у њиви, онда скупљају с јесени сву сточну храну на то место, те ту преко зиме хране стоку (обично говеда и овце).

Земље љутаче остављају се после првог орања по 40 дана, да се под упливом ваздуха и топлоте растроше и слегну, па се после тога времена засејавају.

Земље које овдашњи свет зове благушама чим се поору, одма се и сеју.

Пшеница озимица, сеје се концем Септембра докле време орању и сејању дозволи; и то *руком*, а исто тако и јечам. Јарица пшеница, јечам јари и зоб (овас) сеју се концем Фебруара, па до конца Марта и то све *из руке*. Кукуруз се сеје, почетком Априла па до конца Маја (покадшто до половине Јуна) и то свуда *руком*.

Кромпир се сеје око половине Марта или почетком Априла „на оџаке", али пошто се изаберу понајситнији кромпирићи; праше се и огрћу

Ситна проја, сеје се друге половине Маја и прве Јуна.

Савршеније справе, овде се у околини нигде неупотребљавају као ни сејалица.

Од свију усева, највише се гаји кукуруза, па онда пшенице, затим овас; мање јечма, ражи и крупника. Узрок је овоме тај што за кукуруз има најудесније земље, и што је његова употреба, у овој околини, многострука. За пшенице мање има удесних земаља, но за кукуруз, и она се гаји скоро само за *продају* а ретко за *домаћу употребу*. Овас (зоб), гаји се само за храњена свиња, а ретко и за ко-

ње. Раж се гаји онде, где погода не допушта, да се сеје озимица. Јарице пшенице ретко се где гаје, где се доста овса (зоби) сеје

Из свега овога види се, да је кукуруз у овоме округу најглавнија храна; и кад њега земљоделац нема у довољној количини, онда рачуна, да је без хране, ма он имао и довољну количину остале хране, за своју употребу. А кад је доста кукуруза, онда је свега доста, па ма осталих усева и омање било.

На један плуг земље, сеје се, 10—15 ока кукуруза, 80—100 ока пшенице 50 ока јечма 60—70 ока овса 60—70 ока ражи, 300 ока кромпира, 25—30 ока ситне проје итд.

Она места, на којима се усев најбољи покаже, као нпр: пшеница остављају се да потпуно сазре, као и сва остала стрмнина; па се после одвојено жању и садевају и из тога се семе вади, на овај начин: Пошто се изабрана пшеница овршe онда се развејава „лопатом", којом приликом она зрна која су најтежа, падају најдаље, а лакша падају ближе, а и ветар их лакше односи; па се онда, пошто се све развеје, одвоји за семе најбоља пшеница са хрпе т. зв. рђевина (хртица), и онда по наобшка опет превејава. Исто тако бива са јечмом и зоби.

Од кукуруза, бирају се најбољи клипови (кукуруза) или још на хрпи, пошто се кукуруз обере, или у чардацима (кошевима) кад се хоће да сеје.

Пшеница се пред само сејање, 3—4—8 дана натапа у кречној води, па се тек онда сеје; и то се рачуна на 100 ока пшенице 2—4 оке креча. Чишћење пшенице од других каквих уродица слабо се где употребљава, бар за сада немамо таквих справа, које би за чишћење пшенице служиле.

Пошто се пшеница, или др. који усев, посеје, онда се дрљачом задрља, т. ј. посејано семе дрљачом се затрпа. Друго се ништа око стрмнина не ради до жетве, осим ако се погдешто плеве од бујади, паламиде и боце.

Ни у озиме па ни у пролетње усеве, никаква се врста сточне хране не подсејава.

С' пролећа се нигде не предузима дрљање нити пак ваљање по посејаном усеву; нити се усев „скрњује", нити се пуштају овце, да опасу бујан усев. Но и ако буде где бујан усев, оставља се те расте, па ма доцније и полегао; јер сељак рачуна да „нема жита без полога".

Пшеница се скоро свуда *српом* жње, ретко се где *коси*, осим где се у великом простору гаји, а тога је мало у овом округу; осим што се зоб *косом коси* и то обичном косом, оном којом се и ливаде косе, само се наметне косне кваке, или на обичај косе наслоњаче, или само савијено дрво.

*Сноп*ље се везује *ужетом*, исплетеним од исте стрњике, која се и жње; бира се највећа стрњика за овај посао. Пожњевени и везани сноп, може дати, како кад година донесе по 2—5 ока зрна.

Снопље се, дене уз коље (стожерје) које је велико у висину 4—7 метра и то: дене се или „у накрст" по 4 снопа, и то се зове *крстина*, али тако да само 4 врсте до на врх изађу или од 5 врсти, или без реда у наоколо па колико стане снопља, и то се зове „кладња".

„Крстина", седевена од 4 врсте може да има, према величини стожера 50—60 снопова; „кочаница" од 5 врсти до 75 снопова; а „кладња" 120—150 снопова.

Отпадци од стрмне хране не сабирају се никако, него се истерује перната живина, или свиње, те купе по пожњевеној стрњици зрневље, што је ту поостајало.

Жито се ретко где са њиве на *гувно* довлачи, но се обично гувно на њиви прави; А нигде се под заклон жито неувози и несмешта, нити се пак дене у „*камаре*“ и „*стогове*“ него све по напред поменутом начину, тј. *уз колац* (стожар).

Вршење усева, почиње друге половине Јула месеца и траје док се све не оврше; то се обично ради са коњима (јер вршење машине нема нигде) и то на овај начин: Побије се колац на сред гувна и око истог наређају се снопови тако да клас дође горе — управо као што је и на њиви стајао, само се мало положи као ономе коцу на средини. Пошто је се довољна количина снопља поређала, — што се умерава према броју коња за вршење и људи који ће на томе да раде, као и величини гувна — онда се мало вршај нагази ногама, и то раде или људи или деца а из тога узрока, да би се нагажено снопље боље сабило, да коњима ноге у вршај дубоко не западају и онда се боље оврше, т. ј. мање жита у класу неовршено остане. Пошто је ово учињено, онда се тек уведу коњи да вршу, и терају се све дотле, докле прву слами неовршу, без претресања, — само што се вршај по мало крајем *узбацује*, да неби преко гувна прешао, те би пренешено зрно отишло у штету. Пошто се прва слама оврше, она се одма скида и тера тамо где ће се денути; а вршај по мало с' крајева *претреса;* Па кад се и ово што је претрешено оврше, онда се коњи из вршаја изведу, да се мало одморе, док се слама избаци и вршај остали претресе.

Кад се и ово учини, онда се опет коњи у вршај уведу и терају дотле; докле све не овршу, и за време њиногa вршаја, претреса се слама у накрст, (т. ј. почиње се од краја гувна ка колцу). Кад је ово све свршено, онда се коњи изведу слама избаци вилама, па се после ситна слама, што нису могле виле избацити *граблама* згрне; па се онда све зрно с' плевом уз колац згрне; и одатле се лопатом на ону страну баца, одакле ветар дува. Ово се ради зато што *ветрењача* нема; јер се ретко која у нашој околини виђа

Сламом, шаровином (кукурузовином) и *ољевином* хране се говеда, и то од почетка зиме; па докле сву ову храну не поједу. Друга им се никаква храна уз ову не даје, осим покаштто соли и мекиња.

Храна се ова и даје читава онаква каква је пожњевена, а нигде се сечком не сече.

Кукуруз се чува у *чардацима* (копевима, који су дигнути од земље $1^1/_2$—2 метра на сојама или зиданим стубовима; дужина њихова износи, према потреби од 4—6,—8 или 20 метра, дакле 4, 6, 8 или 20 соја или стубова, а ширина $1^1/_2$—2 метра. Стране су чардака или прућем исплетена леса или летва (узано коље које је тако поређано да ваздух између њега пролази; ширине од једну шаку, дужине према висини чардака). Таван такође, или је исплетен од прућа, или од брвана (лупатака, дасака). (свршиће се.)

НАШИ ДОПИСИ.

ЛАПОВО, (срез лепенички), 5. Марта. Још у почетку јесени, народ у Лепеници беше заузет многим пословима око сређивања зимнице; те је слабо и обраћао пажњу: на преоравање стрњика, разоравање ледина, угарење за озиме усеве и т. д.;

ослањало је се све на лепо време и говорило „дуго је до Св. Николе, има ће се кад и пшеница посејати". Но не испаде тако, као што су млоги очекивали. Већ у Октобру и Новембру, почеше падати врло честе кише те се није могло у пољу радити а наскоро за тим стегоше *сувомразице*, које су држале све до 15. Јануара ове године. Ко уграби неколико лепих дана тај посеја ланац и два орања житом, а многи су, очекивајући згоду, остали без озимих усева. Држим, да је се скоро у половину мање ове године у Лепеници жита посејало, него што беше других година; па како овде код нас ретко ко јарицу (или пролећну шеницу) сеје, то се још у напред може рећи да се идуће године неће, као обично, доста жита у Лепеници наћи[1]). Исто су тако прошли и озими јечмови, но њега сеју доста у ово време те ће бар у њему Лепеничани надокнадити оно, што су, не посејавши више озимње пшенице, изгубили.

Посејани усеви преко зиме су се врло лепо одржали; јер не беше великих мразева, премда им није ни најбоље, као што би могло бити да их је одма с јесени снег покрио. Тако исто и стање стоке било је врло повољно. Прошла година у Лепеници, изобиловала је у сену и сточној храни, те је се прилично на снази одржала, за наступајуће тешке послове тежачке. У целој околини ретко где, да је се ма каква болест на стоци појављивала, чему свакојако млого беше припомогла и добра рана. Како је у нас стоке с дана на дан све мање, како бива све скупља, неби било с горега: да се наши сељаци навикну на бољу негу, тимар и зимње чување своје стоке. Гадно је чути, силне псовке и немилосрдне ударце по јадној стоци, која је већ „балдисала" под теретом. Стоку ваља пазити као и себе самога, ако смо ради да нас добро послужи а не да је тирански тучемо[2]). Није сад код нас оно сретно доба када су наши стари држали у гајевима по читав буљук говеди па бирали које је од кога боље. Ретки су данас газде са 10, 8 и 6 пари волова већина је спала на 2, па и то ако не пази и не негује као што ваља зло је готово.

Напред поменух: да су сувомразице код нас трајале све до Св. Саве; тополота средња у месецу Јануару кретала је се између 15 па до — 5° R. Но од половине Јануара хладноћа је нагло попустила. Ноћи су, обично ведре, достизале до — 4° R. а дани од + 4 до + 8° Реом. Нешто блажији но са већом кошавом и иначе јаким ветровима беше и месец фебруар. Последња половина овог месеца беше тиша и топлија те смо већ 26 от могли видети веснике пролећа рацветане тј: кукурек, љубичицу, *никсу*[3]) сасу и висибабу. Па и саме тице *селице* рано су се вратиле, већ 27 видео сам: дивље голубове говедарке и смрдовране.

Зимње шенице и јечмови већ су озеленели, а млого воће нарочито: трешње вишње кајсије брескве итд. тек што се нису из вупољака развиле. Надати је се, дакле, да ће мразеви воће да измаме с тога би требало нарочито винограде доцније откривати и резати а уз особито воће свако вече на жиле ладну воду сипати како би се од прераног развића и мраза сачували.

Почетак Марта такође је необичан и топао, за ових 5 дана средња је топлота у Лапову била + 9·3° reom. Али већ има 20 дана, од како кише нема, те ће, ако ускоро не падне, орање врло тешко ићи. Народ се за сада занима сејањем јечма, угаре-

---

[1]) Ово треба трговци са шеницом да имају на уму. У.

[2]) За оваке савете, особито смо вам благодарни. У.

[3]) Молимо за ближе податке о овој биљци, које се не сећамо из досад. ботаничких дела. У.

њем за кукуруз потезањем ограда око авлије и чајира, сејањем: луковa боба, жута пасуља итд. Стање је здравља како у људи тако и у стоки за ово време врло повољно.

Трговина и промет у неколико су стали, јер су сви ударили у пољски рад.

Мих. Ст. Ризнић.

МИЛАТОВАЦ. (ср. краг.) у Марту. Шеница се мало засејало, нешто с тога што се замајање сушењем шљива, а нешто са њене лоше цене у прошлој години.

Пролеће стрмине доста се насејало; а почето је око тога од половине фебруара па до 20 Марта. Кише је било за те усеве доста.

Воће је добро понело.

Стока је преко зиме бедно храњена.

Кукуруз почеше сејати од 18-ог Марта.

Р. Пешић.

Требљење гусенице у срезу Јасенички округу Крагујевачком, имено у општ: Орашачкој. Гусенице код нас доста има и то све у паучини и њеном гнезду завијена и скоро на свакој воћки на врх младица као привезана стоји. Како око башимо на воћке, угледамо ове непријатеље воћкине и наше, где се на воћкама белушају. Одма нам тешко на срце пада и помишљамо да гусенице треба скинути. Идемо да тражимо справу (маказе) у кога смо чули да их има, па да скидамо гусенице ако је сами немамо.

У предпрошлој години само су имали два домаћина таковe справе, у прошлој години мало више, ове године опет мање више, и ако је се гусеница код нас већ четири године одомаћила, и ако та справа за гусеницу није скупља до 5 динара.

Па кад узмемо у прост рачун 5 динара алатка кошта, па нам траје 10 година у дупликату, а узмемо у рачун род воћке што је изелице појела и шта би се новца узело само једне године за воће, — онда нам стане памет, онда нам мора тешко на срце падути на рећи: Ах незнање нигде те не било; Ах нераду вредноћа те појела и осводила. Овде нам се намеће једна народна пословица која вели: Не коли вола за литру меса. — Он га опет коље. Неће да прежали 5 динара за алатку која ће му пет хиљада пута награде донети.

У кратко наш бар овдањи свет земљеделски са свим се рђаво жури за оваквe справе да их набави и да их има. Да ли ће доћи време да их мора имати, идемо да видимо?!

Очевидац сам био на више места де је домаћин са свога воћњака скинуо гусеницу сву; скидајући гусеницу није ни један меурак покупио — него је одма нагнао плуг и гусеничне меурке заорао по воћу, по орању башчо је које зрно пасуља и другог варива па је по томе браном — превукао, и с тиме, вели, да је воћњак од гусенице очистио, гусеницу заорао, воћњаку добро прија, па и за себе варива имаће. Док на против гусеница испод плитких бразди скоро сва оживела — изашла на гамиже уз дрво и воћке као да мисли, није ни закопавана, и тако ће скоро сва опет излежена у земљи по ново почне на шљиве и остало воће.

Очевидац сам био још на више места ће домаћин очистио своје воће са челадма покупио мехуриће и сте их изнео на друм и тамо их све изручио. Сокак му није даље од воћњака од 6 до 8 метара. Овим је и овај учинио још већу погрешку од онога, што није гусеницу дубље заорао. Јер гусенице остане више не погажене она се одиде излеже (већ готова и била) и од гамиже опет узвоћњак, и отпочне свој погани рад.

Доцније доћи ће домаћин и погледати по воћу, и одма ће рећи: ух брате не среће!! јел ја кажем да нико не може силу божију утаманити! А овамо у правом раду и смислу није никако чудо, и заиста није пала са неба, него баш она иста гусеница што ју је он изнео са чељадма на сокак крај свога воћа: Остала непогажена развила се и опет ушла у вотњак. Ово је друга погрешка са скинутом гусеницом.

Водио се разговор међу свима нама, куда треба да се дева скинута гусеница Већини нама био је признат разговор да треба гусеницу или у ватру бацити, или је у поточањку дубље од 2 десиметра закопати. Једни веле у текућу воду. Други веле баци је у бару. Из текуће воде и из баре, доказују, да опет отуда измили и оживи и некако изиђе и прави штету.

Жао ми је што има људи код нас, који кад се о овоме отрову наши воћака води разговор, они одговарају: Нека, нека, доћи ће њима чавке, па ће оне све мехурке покупити и појести, а да се ја не мучим. Затим ће рећи: доћи ће браћо и њој година па ће она некуд отићи. А да јој је наздравље, рећи ће други, њој нема ниђе боље него код нас јошт особито код таки домаћина као што сити (онамо њему рекав). Желео би само да се пооштри наредба за скидање гусенице, и да се на томе настоји, да се она извршује, и о извршењу надлежно извешће подноси. Само на тај начин нестало би гусенице, затим би постао сваки вредни према својој воћки; нестало би којекаквих предрасуда; нестало би они година кала ће отићи гусеница, нестало би оне одбране према сили божијој и намножило би се алата за скидање гусенице.

Мијаило Бабић.

УЧИТЕЉ ОРАШАЧКИ, ДОПИСНИ ЧЛ. ДРУШТВА.

ПЕПЕЉЕВАЦ (срез крушевачки) 12. Марта 1884 год. Сматрам за пријатну дужност да известим дрштво, и срествoм друштвенога листа „Тежака“ и друге љубитеље пољске привреде о кретању земљорадње и економије народне у опште у овој околини, као што ћу то и убудуће чинити редовно сваког месеца ако друштво за потребно нађе и то од мене закте.[1])

Тако: Месец фебруар био је готово цео сувомразан и ветровит, (било је неколико и лепих дана али без кише и снега) због чега озима жита доста су застала, али опет земља је овом сувомразицом тако истрошена, да се сада оре као пепелиште. Јошт од половине фебруара отпочето је сејање пролетњег жита: Јечма, овса јаре пшенице. Раж су сејали неки с' јесени а неки с' пролећа. Рачунају да с' јесени посејана раж млого боље успева.

Првога дана месеца марта пала је изјутра суснежица потом је било лепо време само по који дан дувао је источни ветар због чега земља је била доста сува.

Кад би само наши земљоделци били смотрени да раније истерују стоку из поља; но то им је једна хрђава навика; они пуштају стоку по кључу те гази и пасе ливаде и жита скоро све до пред ђурђев дан, а волове (што ору,) пуштају по свима ливадама све док не изору (а то је до половине маја) — те с тога им после не ваљају бела жита, и оскудевају у сену.

Стока је у овој околини у опште здрава; овце су се рано појагњиле; јаганци су доста напредни, мало их сметоше фебруарски хладни ветрови али се сада опорављају добро,

Шљиве имају добар — као што се овде вели „брс“ ако их слана не утуче или друго што не смете изгледа да ће добро цветати и ове године.

---

[1]) Зато вас молимо. Као од свог дописног члана то и очекујемо. **У.**

На пијаци крушевачкој стари товар пшенице био је 13—15 дин; кукуруз 8—8½ дин; јечам 9—10 дин; овас такође; ракија шљивовица 19—22 дин; вино 20—24. дин; пасуљ од оке 20—25 пара дин; месо од млади јагањаца 1 дин и 60 п дин. ока.

У пољани треботинској, врбичкој, ирмошкој и глободерској отпочиње резање винограда од 15 марта, а Пепељевчани режу по Благовестима обично сваке године.

Свеш. Иван С. Весић.

ЈАВНА ГОВОРНИЦА

Госп. М. Пантелијћу нар. учитељ — Вршац, и осталима који су питали о „Пчели".

„Пчела" више не излази. „Тежаку" није познато зашто је она престала, јер она са „Срп. Пољопр. привредним друштвом" и његовим органом „Тежаком" није имала никакве ближе везе. Но као што чујемо њен уредник поново ће је покренути.

По вашем захтеву шаље вам се са „Тежаком" „Поука о пчеларству" од М. Антића. Она, с поштарином коштa 0·30 динара.

Г. Ј. Митр. — Зајечар. Климатолошки подаци са свију страна од озбиљних осматрача примаће се са благодарношћу. Само имај на уму осем онога што је усмено говорено о томе још и ово, што је од стране уредништва о таким подацима из Шапца (стр. 232, „Тежак" свеска за Април о. с.) наговештено. Пази на тамошње винограде. Поздрав.

Г. ПАВ. ЈОВАН. Лозница. Ваше чланчиће изволите слати на адрес друштва пољско-привредног; то је за вас и јевтиније, пошто на тај адрес не плаћа се поштарина. Награде чланцима одређује управни одбор пошто се отштампају. По томе уредништво вам не може напред јавити: колико ће то изнети.

Ми смо готови да по гдекоје исправке учинимо.

Јављајте о привредним појавама дуж Дрине; то ће свакога интересовати. Особито јавите о шљивама кад су се потпуно „отребиле" јели цветање трајало дуго и прошло без штете од студе и кише?

Г. ТАСИ ЈЕЛЕН. телегр. Бела-Паланка. — Одговор задоњен због мог пута у Ниш, одакле сам се надао да ћу вам моћи и усменог обавештења дати о чалији и осталом.

Чалија, драка или драч заиста се из семена споро подиже. Зато многи копају расадиште из трњака, где их има; а чалије као што сами знате има страхота много од Ниша почев уз Нишаву и сиуда покрај Тимока скоро до његовог ушћа. Најпипе, чини ми се, око Вратарнице.

Да би семе пре проклијало ваља га држати у пари од вреле воде, или у топлој води, а не би шкодило кад се пажљиво очука онај тврди омотач његов.

О јесени изнеће се у „Тежаку" пространија поука о томе.

Послате шљиве и дуван, као и дуванско семе није Министарство примило. А пошто чујемо да тамо има крупних шљива, то вам унапред кажем, да би тим пошиљањем учинили услугу. Разаберите дакле где је то застало?

Извињавање за услуге, каке сте ви тражили, не примамо; но вас лепо молимо да нас и у будуће тим одликујете. Поздрав.

Г. Рувидићу предав. Шабац. — Ваш предлог о набавци кишомера саопштен је управном одбору друштвеном. Ваше „зрнце песка за пољопривредну научну зграду" нама је драгоценије од бисера. Сећајте се и осматрања винограда, да им се филоксерна зараза не довуче. Пробуђена свест за заштиту привредних интереса, угрожених филоксером, то је више но пола победе над њом. Поздрав.

Г. Јов. Мишићу трг. Неготин. — Ваши опити о живој огради од шипка и чалије, биће нам веома драгоцени. У своје време, кад резултат буде јасан саопштите нам да свакоме објавимо, који хоће тим да се користи, по оној речи највећега учитеља „метите свећу на астал да свакоме светли". Ваш одзив о прибирању аграрнога законодавства улева нову снагу. Верујте од „надлежних" правника не нађох помоћи.

Шта више један стари судија рече да то треба до дође у „набирке"! Још није сачекао критику те прибране грађе која ће ускоро на ред доћи а већ изриче оцену!? Ја на то велим „Опрости му Боже, не зна шта ради".

Оно што набрајате да су тамошњи виноделци чинили, заиста је зло и строгу осуду заслужује. Нарочито кад се узме то на ум, да се тиме, са кривице двоице-тројице толика штета наноси свом пределу, хиљадама поштених привредника. Зато те ствари и треба регулисати законима строгим, а њих извршивати оштро и праведно. Строг закон и чврст надзор, то земљу држи, тако веле и сами Турци.

Не заборавите нас. Поздрав.

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ

у прошлој свесци „Тежака" за Апр.

На стр. 237, у 3 реду одоздо и 3 треба изоставити; осем тога сл. 3 стављена је обрнуто а треба да стоји овако и она се односи на стр. 238.

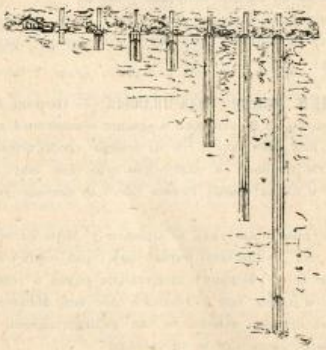

Сл. 3. Термометри.

I

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** «Тежака», који *дугују* претплату из раније година, као и оне **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно поштом (најбоље упутницом) шиљу Друштву другујуће суме, било да полажу управама Подружина друштвених (где ових има), које ће потом све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву дугује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и код полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

II

Позив. Српско пољопривредно друштво потребује сваке године знатну количину семена од пољопривредних усева, нарочито од градинарских. Па пошто му није могуће да сву потребну количину и све врсте сâмо производи, а набавка са стране доста је несигурна у погледу на чистоћу и клијавост семена, и уз то још скупа, то **позива све оне градинаре у нашој земљи**, који се баве с производњом градинарског биља и семена од истога, *да се друштву овом сваке године до конца Октобра јаве, ако имају семена на продају и да му од истог пошљу пробу и тачно наговесте, колико семена друштву на продају нуде и по којој цени.* Биљке од којих се семе тражи поглавито су ове: кромпир рани и позни, рани пасуљ чучавац, пасуљ тачкаш без влакна, грашак за зрно и бораниј, жута репа (шаргарепа), першун, пашканат, спанаћ, лобода, купус, кељ, карфиол, роткве зимске и месечарке, салате (све врсте), цвекла, тиквице за јело, патлиџани, паприка, краставци, мајоран, лубенице, диње, тикве за стоку, репа за стоку, луцерка детелина, црвена детелина, муар итп.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, Бр. 158, 16. Фебруара 1884. год. у Београду.

III

СТЕЧАЈ

Управни одбор Српског пољопривредног друштва решио је, да се за «Календар Српских Пољопривредника» за 1885 годину путем стечаја прикупе следећи радови:

1. О потреби мењања усеви (плодореду) у пољоделству.

2. Употреба дрљаче и ваљка.

3. Кратка поука о гајењу луцерке и других важних биљака за исхрану стоке.

4. Гајење лана и домаће прерађивање лана.

5. Најглавније мане при гајењу наше домаће стоке и начин, како да се ове отклоне или поправе.

6. Сушење и пребирање шљива на домаћим и савршенијим сушницама.

7. Орезивање лозе.

8. Берба и врење шире.

9. Чишћење судова, претакање доливање вина.

10. О најобичнијим и највећим штеточинама шумским с погледом на њихово утамањивање.

11. Какво је код нас пољопр. грађевинарство, а какво би могло да буде?

12. Приповетка с тенденцијом из пољске привреде и из наших прилика.

13. О неким најчешћим и опасним болестима код деце и прва помоћ.

14. Корист и начин осигурања против пожара и грâда.

15. Најважније одредбе из пољопривредног законадавства.

Услови.

1. Рок је стечају 1. Јули т. год.

2. Награда је напред одређена *за чланке 70 до 80 динара од штампаног табака.*

3. Величина појединих радова не сме превазићи $^3/_4$ штампаног табака велике осмине.

4. За сваку групу чланака биће одређени нарочити рецензенти; чланци, који се не приме за календар, могу се штампати у «Тежаку», ако за исти подесни буду, и наградити доцније као и остали чланци за «Тежак».

5. Радови морају бити јасни и разумљиви

«Српско Пољопривредно Друштво» позива гг. пољопривредне писце, да под условима и у означеном обиму израде и пошаљу зах-

теване радове за календар и да их до означеног времена пошљу: «Српском Пољопривредном Друштву» у Београду.

Све српске поште носе писмена пошиљања под том адресом бесплатно.

Бр. 520. Из канцеларије «Српског Пољопривредног Друштва» 11. Априла 1884 год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ВАЖНО ЗА ОНЕ, КОЈИ ГАЈЕ СВИЊЕ

ИМАМ ЗА ПРОДАЈУ:

35 младих нерастова од 8 до 12 месеци, производ полумађарске крви у првој генерацији од укрштених, одабраних шумадијских крмача и чистокрвних мађарских, нарочито за домазлук набављених нерастова из држ. мађ. домазлука Мезехеђеша.

Ове нерастове, са гаранцијом, препоручујем онима, који се баве произвођењем и гајењем свиња.

Пожаревац, Априла.

Станислав Станисављевић
економ.

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА
У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за оране ливене и коване; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); бразде; дрљаче разне; крупаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се са јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да многобројним поруџбинаа дају могућим да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упутивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

Највеће стовариште Пољопривредних Машина и Справа

В. СТЕФАНОВИЋА

у

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских, Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

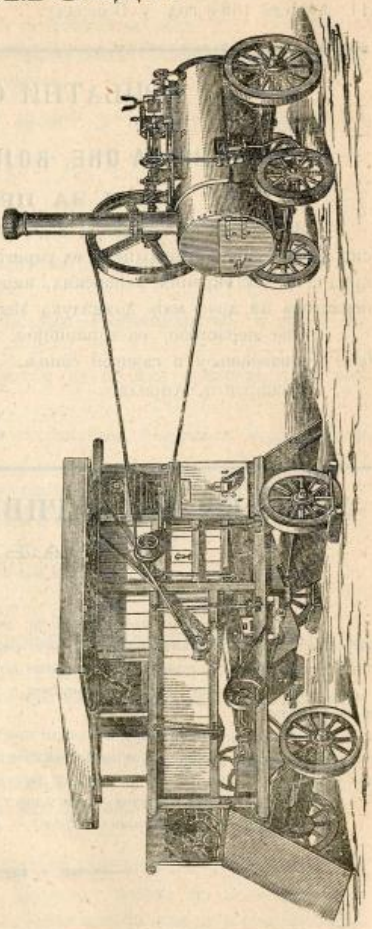

С поштовањем

В. СТЕФАНОВИЋ

у Новом Саду

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 6 ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ *ЈУНИ 1884.*

Рукопис као и све остало нала слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“

ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

МУЖЕВИ ЗАСЛУЖНИ

ЗА

Унапређење пољске привреде у Србији

СЛИКЕ СА БЕЛЕШКАМА

О ЖИВОТУ НЕКОЛИХ ЧЛАНОВА ПОЉОПРИВРЕД. ДРУШТВА И ЗНАТИЊИХ ПРИВРЕДНИКА У ЗЕМЉИ.

„Старе пријатеље чувај а нове тражи“

У изјави својој уредништво је обећало да у ступцима овога листа потсећа на радове старијих заслужних мужева, који су својим радом и прегнућем својим крчили пута нама, наследницима њиховим, у тешком али не мање часном послу унапређења пољске привреде.

Намеру ту оправдалисмо тиме, што мислимо: да ћемо, признавајући неуморне радове њихове и одужујући се патриотским делима њиховим, најуспешније порадити на томе, да под нашу заставу ступи што већи број оданих поборника и одушевљених бораца, е да би се заједничким радом и заједничком истрајношћу њих свију свестрано унапредила пољска привреда у Србији.

Данас приступамо остварењу и овога обећања свога, за које смо своју топло заложену реч дали.

Наклоне читаоце само за једно молимо, а то је: да нам до краја поклоне своју пажњу, и да не траже пре растанка од ово-

годишњег уредништва рачуна о томе: којим је редом оно и из којих посебних разлога накано приказивати те заслужне мужеве. Нека нам поверују у томе: да све што чинимо у овоме погледу, чинимо одиста из најчистије оданости према овоме најузвишенијем занимању људском, гоњени осећањима искрене благодарности и признања према онима, који су се у њему одликовали, и да мерило које смо за ову оцену узели може бити само са те стране нетачно, што је и оно

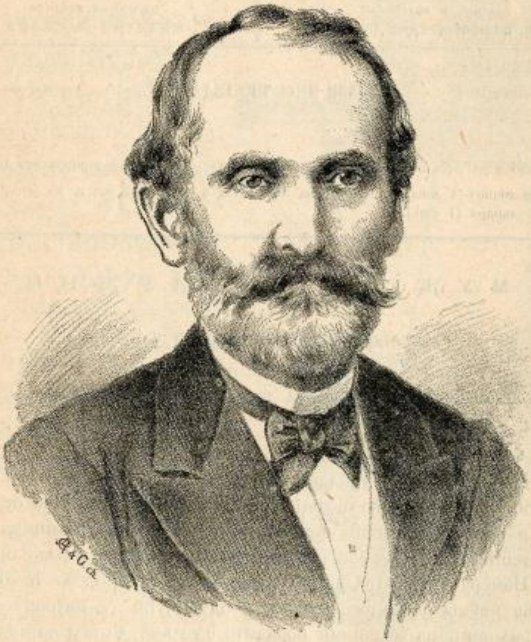

Сл. 1.

дело грешнога човека, али никако не може бити лажно по себичности ни каквим задњим мислима, нити би то доликовало онима који су готови да овај, ма и од хартије, споменик подижу. Нека, на послетку, имају на уму и слаба друштвена средства и инокоштину уредништва, што и једно и друго такође знатно смета да се жеље у обележеном правцу са сваке стране потпуно остваре, па нека нас

и тиме извине, ако на завршетку наших напора нађу да нисмо њиховим очекивањима потпуно могли одговорити. —

Читаоче, познајеш ли човека, чију ти слику овде приказујемо? Тај човек путовао је много по нашој земљи, и могао си га сретати по свима крајевима наше домовине, докле наш језик допире, а и ван ње и даље од тих граница. Могао си га виђати међу људма ученим где вёћа о најзамашнијим питањима из науке и живота, као и међу привредницима, где гаји свакојако корисно и угледно биље:

„које овај свет дивним својим шареницом украшава, којима човек добар део својих потреба подмирује, које му могу донети здравље али и смрт;“ [1]

где разбира о свакојакој стоци и животињи:

„која човеку даје храну и одећу, која му ради, која га гдешто весели али му много пута и свакојаке штете чини.“ [2]

о свакојакој руди и мајдану, одакле човек може вадити лекове и отрове, гориво и ковове, писаљке и украснике.

Даље могао си га видети по нашим шумама и пропланцима, где проучава големе користи овог небесног благослова, где се:

„у густом хладу њиховом скупља вода у изворе, потоке и речице, од које постају реке, те важне и најевтиније стазе за саобраћај и међународну трговину. како оне задржавају силу ветрова и бујица, умеравају преке прелазе температуре, и како из њих црпимо мноштво најпотребитијих за живот ствари;“ [3]

где сажаљева што се то благо паметније не употребљава но

„туга обузима вештака, који сматра непрегледне омаре густим ломом тако испреплетане, да се кроз њих ни на белом дану проћи не може, како ту бесконачно расту и трухну;“ [4]

и потсећа на последице које настају кад се тај благослов злоупотребљава, кад се шума посече а земља оголи, па тако дочека воду која из облака пада, а нема чим да се задржи, но

„обично врло великом брзином низ брдске стране, руши све што јој се на путу нађе и носи лом и камење у њижа, питомија места“ тада „тешко стаду или селу, које се таквој бујици на путу задеси, не избежне су јој последице смрт и пустош.“ [5]

На нас зато „као брижљиви посматрач свега онога што на српској земљи расте, као стари путник по свима крајевима наше лепе домовине,“ који ће „имао више него многи други прилике, да се позна са станем наших шума, да пропрати промене, које су се с њима за ове последње четврт века догодиле, да побележи погрешке које су где из незнања где из неатости чиниле и да нешто назре о начину, како да се наше шуме сачувају или, где треба, у боље стање доведу“ [6] о томе поучава.

---

[1]) Његове сопствене речи у спису „Јестаственица у основној школи“ 1876, стр. 3.
[2]) На истом месту.
[3] [4]) „Ковачник и његово подгорје“ год. 1869, стр. 16.
[5]) О нашим шумама, стр. 6 и 22.
[6]) Иста књижица стр. 1.

Даље могао си видети овога човека где уморно и посустало корача преко пешчаних поља «живога песка», и осматра бильни и животињски свет на њему, како једно и кукавно заједно са људма тамо настањеним у вечној борби с тим немирним елементом свој мучан живот проводе.

„Кад сунце ојача а дан одужа, цвета нестане, пешчара изгоре и кроз биље, ма како густо да стоји, свуда прозире ужежен песак.“ „Тешко живоме, које у ово доба полудневно сунце на песку застане: Жестока жега згор, још жешћа јара оздо, и несносна за очи белина песка терају човека да тражи заклона, али га трудне ноге споро носе преко помичљивог песка, те једва мисли, да ће када стићи до крајње сеоске куће и жељеног хлада. Овце, које небрига на песку остави, не знају тражити хлада, већ стоје у поманьим збојевима око трња, што им једва главе заклања, и ту дахћу стрпљиво чекајући, док сунце на заранке сиђе“ [1])

Даље могао си га видети на обалама наших река, где проучава рибе и корист од њих. Једном речи: свуда, где је природа што спремила за корист људи, и одакле нас он драговољно упућује својим будним очима и обилатим знањем, да се по потреби њима користимо. Даље могао си од њега тражити савета у најплоднијој науци, тражити упута у познавању домовине и њених блага, које је нама поклонила, могао си му бити ђак између оних млогих стотина, који су за ово скоро тридесет година кроз наш највиши завод у земљи прошли, или си могао у њега тражити лекарска савета на сваком кораку, којим је крочио за време свога скоро полвековног бављења у нашој лепој домовини.

Да би се могли боље сетити е да ли сте га гдегод срели и видели; као и да би могли оценити: колико је он ову земљу проучавао, колико ли ради тога излагао себе и трошку и труду, колико ли тим честим дугим и трудним путовањем својој породици, за рад општега добра, закраћивао задовољства, да се у средини њеној најче и од рукопомоћи јој буде кад устреба, ми ћемо *његовим речима* побројати све његово путовање, и надамо се да ће то читаоцу и с тога бити дражије што ће том приликом видети и његове сопствене погледе на тај рад, који нису без сваковрсне користи за нас, и што ће тад видети и једну у *данашње дане ретку врлину*, на име изванредну скромност овога трудбеника о пожртвовању којим је уједно време читава поколења задужио:

„Да би потоњи раденици на пољу домаће флоре могли да знају, који су крајеви наше земље боље, који слабије испитани, те да би могли дело да исправљају и допуњавају, мислио сам да ће бити од користи, ако овде потанко назначим сва места, кроз која сам у многобројним путовима својим и у које време прошао.

[1]) Гласник XVI. 1863 г. стр. 223 „живи песак у Србији.“

Год. 1846 дошав после половине Маја у Београд прионем с места да околину ове вароши испитам. Концем Јуна те године будем позван у Белицу, новоустановљењу фабрику срче близу Јагодине и том приликом познам се са летњом и јесењом флором Јагодине, Белице и Црног Врха; зими се вратим у Београд.

Почетком год. 1847 будем постављен за физикуса окр. Јагодинског камо доспем око половине Марта те наставим прошле године започета испитивања, обиђем Темнић, Левач у околини Опарића и ман. Љубостиње. Око половине Јуна пођем на 15 дана у Алексиначку Бању и попнем се први пут на Ртањ и Озрен; из Јагодине обиђем и Манасију, Ћуприју, Раваницу, Параћин, Лешје са Бабом и св. Петку. Те исте године будем у јесен премештен за физикуса у Крагујевац.

Од год. 1848—1853 испитам које приликом каламљења богиња, које других званичних путовања све крајеве округа Крагујевачког, а пређем где је томе прилике било и у суседне том округу крајеве: у Рудничкој обиђем Штурац са Острвицом и околину старе Бруснице и Брђана, у Чачанској Јелицу и Овчар, год 1851 отидем у Јуну преко Осаонице, Жељина, Плоче и Јошаничке Бање први пут на Копаоник.

Год. 1853 даде ми тадашње Друштво Српске Словености нешто новчане помоћи и изради допуштење да могу за то лето од дужности да изостанем и то ми би прва прилика коју употребим, да обиђем добар део Србије. Пошав почетком Јуна из Крагујевца упутим се преко Свилајнца у Пожаревац, проучив ту Сопот и Пожаревачке винограде продужим пут преко Стига у Рам, отуд пак преко Кусића у Градиште. Ту развидим Царево Поље и пешчана платна која се између Бикотинаца, Пожежене, Винаца, Голупца и Усја пружају, потоме наставим пут у Кучајну а отуд у Мајданпек, томе руднику испитам околину и попнем се на Старицу, а по томе се упутим преко Рајкове Реке и Корита у Д. Милановац. Пошто промотрим околину овога места а и оближње брдо Гребен окренем се преко Мироча у Брзу Паланку а из Брзе се пустим низ Дунаво преко Кусјака и Праова у Радујевац, отуд пођем преко Капуђала на Високу, са Високе преко Локве и Короглаша у Неготин. Промотрив околину ове вароши, оближња блата, Буков манастир и село Душицу пођем у Луке, попнем се на Стол а после продужим пут преко Топле и Кривеља у Брестовачку Бању, за тим преко Звездана у Зајечар. Ту промотрим околину ове вароши а отуд се попнем на Вршку Чуку, после се пак спустим преко Вратарнице у некадашњи Гургусовац. Отуд пођем у Бели Поток, испитам оближње брдо Оденац а после се упутим преко Вароши, Сврдљик Града и Нишеваца у св. Аранђел, по томе се пак кренем на границу којом се преко Љутог Врха и Курилова спустим на Грамаду. Отуд пођем преко Ђуринаца и Коларнице на Плеш, са Плеша сиђем преко Бара у Гуљане одкуд се опет упутим граници и продужим пут преко Пандирала, Младеноваца, Жљебина, Коренатца и Човечје Главе на Иванову Ливаду. С Иванове Ливаде види се на истоку Свети Никола, први већи врх Старе Планине (Haemus), која се већ од Иванове Ливаде заподела а пружа се, као што тамошњи свет мисли, непрекидним, где вишим где нижим гребеном к југоистоку до Варне. Држећи да ћу моћи за дан до Св. Николе да доспем упутим се по поноћи са два погранична стражара преко наше границе Црноме Врху, камо једва око подне стигнем. Са Црнога Врха гледан Св. Никола показао се да је много даљи него што ми се то с Иванове Ливаде чинило и зато морадох, преварен у свом рачуну, да се вратим на Иванову Ливаду, одкуд продужим пут преко Писане Букве, Ветрена, Расоватог Камена и Кадибогаза низ Јелашницу у Гургусовац. Из Гургусовца се упутим преко Брезне, Слатине и Читлука

у Алексиначку Бању, одкуд се концем Јуна преко Параћина, Ћуприје и Јагодине вратим у Крагујевац. Ту нађем писмо у коме ми се предлаже да потражим новоустановљену при тадашњем лицеју катедру за јестаственицу, које пошто учиним, замислим с ће добро бити да испитам и југозападни, посве непознати ми крај наше књежевине. Тога ради пођем преко Тополе, садашњег Аранђеловца и Дароса у Ваљево, пођем се на оближња брда Медведник, Јабланик и Повлен а потоме се окренем преко Плавца и низ Јадар Подрињу. Из Лознице обиђем Смрдан Бару и Гучево, а како су почетком Септембра биле учестале кише те су ми много у путовању сметале, одустанем од намере да у Ужичку пређем, већ се вратим преко Шапца и Београда у Крагујевац, а отуд, пошто сам био међу тим постављен за професора лицеја, преселим се у Београд.

Год. 1854 прегнем да допуним своје првашње ботаничке студије у околини вароши Београда и да доведем у ред своје збирке, које су биле прошлогодишњим путовањем јако нарасле.

Год. 1855 отидем за време школског одмора у Беч, да у збиркама тамошње ботаничке башче сравним све што ми је из флоре наше књежевине сумњиво било и да дотерам рукопис који сам био за штампу приправио. Пошто то свршим и предам рукопис зоолошко-ботаничком друштву, које га касније у свом органу напштампа, вратим се у Београд.

Те исте године разложим тадашњем инспекторату користи које би се отуд имале ако би ученици јестаственице са својим професором за време школских ферија по земљи путовали, а пошто тај предлог би прихваћен и лицејским саветом, влада одобри, да ученици могу сваке треће године по Србији са проф. јестаственице да путују и одреди на то суму од 250 т.

(свршиће се).

СРЕЂИВАЊЕ РАНЕ

О жетви и прибирању појединих плодова наших писато је више пута али то је у појединим одломцима и највише приликом говора о гајењу појединих усева.

Али овакав један рад као што је сређивање ране, од кога зависи колико ћемо од онога што нам је милошћу божјом и трудом нашим дошло до руке у кош и амбар сасути заслужује да се о њему у прегледу пише и то сваког лета у своје време.

Наш сељак рве се са неспретним плугом, кубури са рђавом браном, без ваљка и добре дрљаче, мучи се и злопати, загрће кукуруз мотиком, сеје руком — и кад дође време да се за свој труд наплати, бива да му рана на очиглед пропадне.

А зашто?

Зато што несређујемо летину како ваља.

Па зато ћу ја да обележим овде погрешке које у послу око сређивања ране чинимо и изнети начин како да се помогнемо.

Још за време зиме треба се сећати жетве и њених послова, па у реду одржавати справе са којима имамо приликом жетве и вршидбе да се служимо.

Вршећу машину, ако је имамо, треба да добро подмажемо, очистимо и покријемо и да је у сувоти држимо — што је покварено на њој треба зими оправљати јер што зими кошта 4 динара лети кошта 40.

Ветрењачу треба такође чисто држати и у сувоти, а не у влажном простору па кад се изнесе на сунце да испуца.

Грабље, лопате и све дрвене алате треба сад градити или старе оправити.

Гужве треба зими плести, а пред употребу само их поквасити.

Кад сијне пролеће и време олади треба правити зграде за смештај хране и где се са машином може у сувоти радити и онда кад је на пољу ружно време.

Зграде ове ја би овде радо описао али знам да се по опису немогу да израде па нисам рад да чланак без потребе продужавам. Него ко је рад и коме је Бог дао те му се може да подигне зграду за смештај раже, тај нека се обрати «Српском пољопривредном Друштву» па ће му оно дати потребна упутства како ће зграду да подигне.

Кад рана почне да стиже, онда треба смотрено пазити на то да се у најзгодније време пожање.

Разуме се да се пре тога ваља састарати да се све справе у приправности имају и да се потребна радна снага осигура.

Када језгро зрна почне да прелази из млечног у тврдо стање, и када добије каквоћу као восак те се гњечити може — онда је време жетве приспело.

Дакле:

Пшеницу треба жети онда кад јој се млечац толико згусну, да се међу прстима гњечити може, што се познаје по томе што траг од притиска ноктом остаје на зрну.

Крупник треба жети онда кад му се већина класја к' земљи повија.

Раж треба жети нешто пре од предњих усева.

Јечам се жање кад почне да жути.

Овас се такође жање кад је полузрео.

Сочиво треба косити односно чупати кад му мехунице почну да добијају боју зрелине.

Пасуљ треба брати (кад је у велико чупати или косити) кад већина мехуна од зрелине пожути.

Кукуруз треба брати кад шапа (љуштика) на клипу добије жуту боју и осуши се а зрно стврдне те се траг од убода покта не познаје.

Ситну просу и *репицу* треба косити чим прве биљке њихове на њиви, где је она, сазру.

Ељду треба косити кад је већина зрела.

Пошто се одреди време онда треба жетву отпочети.

Рана се жање српом, коси косом и косачицом (косаћом машином).

О томе: да ли је боље косити оруђем као што је коса и срп или машином, одговор је јасан: да је кошење машином најбоље, али онамо, где су имања велика и где је равница или су благе прибрдице.

Велика имања могу имати поједини људи а могу и више њих који имају њиве један до другог у равним положајима, удружити се на купити косећу машину којом могу и жито жети и траву косити, само ако имају при руци вештог човека за руковање машином.

Но како у нас нити има великих имања у појединаца, нити има задруга на ову форму, остаје нам само да се помажемо српом и косом.

О томе: да ли је и када боље жети српом или косом, прилично је писато код нас.

Но ја посматрајући рад наш, дошао сам до тог уверења, да српом треба рану жети само онда кад је њивица одвећ мала, и кад је јако закоровљена. У свима осталим случајевима треба косити косом.

Срп се препоручује и онда кад је храна презрела, али баш ово не треба никако дозволити да буде јер презрело зрно у велико испада, постаје тврдо и рожасто и ако се од њега меље брашно оно је црње и далеко лошије и даје много трица а мало брашна.

За озима жита употребљава се *коса наслоњача*[1]) а за јара жита може поднети и коса без наслона.

Коса је од српа боља зато, што се њоме далеко брже ради и тако и посао се брже сврши и много мање радне снаге потребује а и влат се дубље подвати.

Пошто се рана покоси треба је неко време оставити да провене ако је лепо време; најпре у споповима а потом у крстинама, већим или мањим.

[1]) Косе наслоњаче могу се добити код нашег пољопривредног друштва.

Мехунасто биље (пасуљ, сочиво, грашак) треба сушити на розгвама.

Но ово сушење не треба протезати у безконачност, као што се код нас оставља рана у крстинама наздевена ни у стогове, те пропада кад се време окиша.

Колико рање на овај начин пропадне не зна се ни рачуна!

Него кад немамо зграда за смештај ране требало би сваки да свезе своју рану кући па у својој авлији да је здене у камару.

Но при овоме девењу не треба радити као од беде него треба добро осигурати рану од непогоде и другог квара.

За камару треба бирати сухо и уравнато место, на које се мете као подлога слама и сухо грање. Подлога бива четвртаста или округла. А да би се велике површина крова избегла даје јој се ширина по 7.5—9.5 м. При слагању жито се меће са класјем унутра обрнутим, пазећи строго да се усвојени облик при слагању обдржава. Камара се завршује са кровом од сламе, и то или од сламе невезане, или снопова увезаних и сложених — онако као што се цреп на крову слаже, — који се још и гужвама и дрвеним клинцима утврде и још и гредицама покрију да их ветар неодува. Крајеве од снопља са стране треба равно збити, пожем за сечење сламе сасећи и уравнати те да се од птицојединa очува.

Да би се од влаге и од мишева сачували треба камару на сантрачу подићи који се обично гради од дрвета, празнине попунити сламом, а однаоколо је оштанчити јарком и каменьем са стране.

За мање камаре, особито оне које ћемо одмах за вршај да развршимо, треба подићи венчак (настрешницу) у које се кров може подизати и спуштати.

Кад је рана овако здевена онда треба вршидбу предузети.

Код нас се још врше с коњима.

Овај јегипћански начин вршидбе садржава у себи све незгоде несавршеног рада и свако рескирање да неовршена рана пропадне.

Колико се ту радне снаге утроши, колико зрна пропадне и у слами остане, колико се нечистоће унесе, шта бива од ране коју непогода на гувну ухвати и оне што неовршена остане кад се време окиша, колико се натеже са набавком коња и како ови пропадају и како је у срцу ономе, који код лепе своје ране у крстине здевене, мора оскудицу да трпи кад време неда да се врше, — то најбоље осећа и зна онај, који тај посао ради.

Док међутим са машином вршењом постиже се следеће:

Човек није зависан од непогоде него кад му је рана лепо здевена може у суботи под каквим наслоном да врше кад му је воља а не мора да погледа у небо и да зазире од сваког облачка.

Не мора да мољака млого за коње јер за рад око кретања *гепла* сваки ће радије дати своју стоку а и волови се могу врло корисно употребити.

Не треба млого радне снаге, а и оно што треба неупотребљава се дуго, и неквари здравље.

Рад се врши брзо и тако човек са својом робом благовремено на пијацу излази.

Што се тиче избора саме машине о томе је прилично писато.

Препоручиване се *ручне вршалице* вршалице с витлом, па чак и парне.

Ручне машине потребују млого радне снаге и рад је тако заморан да онај који једном машину окретао мучно ће доћи други пут; а где су наднице скупље изађе скупље дара него мера јер се са овим машинама мало уради.

Што се тиче парних вршећих машина оне су заиста најсавршеније, најбрже раде и веома велику количину раже овршу.

Но ове машине могле би се препоручити само онда кад би се цело село сложило па да на једно место снесе рану и ту је врше.

Али за мале газде најбоље су машине с витлом.

Треба њих по 2—8 да се сложе па да купе вршалицу с витлом и то ако је могуће да се рана на једно место свезе онда, да купе сталну (некретну) а ако су околности такве да мора на више места да се врше онда покретну, која се може са једног места на друго превозити.

Ја сам у своме једном чланку пре неколико година препоручивао машине, које се са геплом спајају помоћу кајиша.

Али сам се по том из искуства уверио о противном, јер сам видео, да наш свет не уме да рукује са овим машинама, јер их тешко намешта, и кајиш често спада; па зато се морамо обраћати оним вршалицама у којих се снага са витла на машину преноси гвозденим облицама јер је ту намештање сасвим просто, па баш и ако се мало и најери опет иде посао.

У осталом ове машине у последње време страшно су и ојевтињале а и поправљене у млогоме тако, да је рад јако олакшан, и избегнуте су оне мане, због којих сам им ја машине са преносним кајишима претпостављао.

Ако би испало за руком да се више њих (нпр. 20—30) удруже за откуп машине, онда је најбоље да се купи таква машина која уједно и чисти рану и знатну количину овршe.

После вршидбе долази *вејање* ране и пречишћање.

У последње време почеле су код нас јако да се уводе ветрењаче.

Но ове ветрењаче доносе се махом из банатских села, израде су слабе, и по своме склону не могу се ни за што друго употребити но за извејавање зрна из прве плеве.

О пречишћању и сортирању ране није ни мислити, јер нити има у њима оних сита ни оних прибора, који су за пречишћање и сортирање ране нуждни; а грађа им је махом така да се после једне жетве раскокају.

Но ко мисли да са непречишћеном раном трговца превари тај се љуто вара јер кад је велика потреба трговац хоће и ђубревиту рану да купи али тада одбија од цене на виру а кад има добро чисте робе онда ону мешовиту неће ни да погледа, или је купује у бесцење а ако се таква практика нечисто држане ране и даље продужи, лако можемо доћи до тога да нам се рана за извоз и не тражи.

Него ми треба да набављамо добре ветрењаче, којима ћемо не само зрно ослободити од плеве него и од свију страних примеса и кварног зрна.

А да би овај посао извршили како ваља особито да би чисто и одабрано зрно за семе добили, треба да се служимо и *тријером* (требилом).

О користи ове справе, којом се рана од уродице чисти, писато је доста и у «календару»и у «Тежаку» али ја ћу овде да напоменем да је слеба ваљда од ових тријера, што се код нас увлаче.

Ови тријери са ветрилама — мали — и једноструки могу само кукољ и то непотпуно да издвоје.

Они у Пешти и Бечу коштају по 3—12 дук. а овде се земље делцима, како коме, по 15—25 дук. продају.

Него кад човек већ хоће да учини један корак напред, треба да узме такав тријер у кога је двоструко дејство т. ј. са којим може сваку уродицу, била она округлог или дугуљастог зрна, да издвоји и којим може за један дан свршити више но са оним малим тријерчићем за 10 дана; па ако човек није у стању сам, нека се удружи са 3—4 своја пријатеља а овде ће још лакше ићи удружена куповина, пошто ово није ствар хитна па да свима уједанпут треба као што је вршалица и ветрењача.

Ветрењаче добре са којима се рана може добро извејати пречистити и сортирати дакле које могу послужити и за вејање на гувну и за магазинску (трговачку) потребу, могу се добити у *фабрици пољопривредних справа у Краљеву*; а за набавку добрих тријера док се се непочну тамо израђивати треба се обратити «српском пољопривредном друштву».

Што се тиче вршећих машина њих може за наше прилике најбоље да изради наша фабрика пољопривредних справа у Краљеву само треба наруџбину благовремено дати па ће фабрика према стању ствари код наручиоца израдити му онаку машину каква ће за његову потребу удесна бити; а ако буде потребе она ће и свога човека за намештај машине послати. Напослетку ако се што и поквари фабрика ће лако и брзо све оправити, док међу тим ако ти се што позамашно на машини са стране набављеној поквари тешко ћеш се за време помоћи јер далек пут много кошта и много се времена изгуби.

Помогнимо, дакле, наруџбинама овај наш нови пољопривредно индустријски завод, па ћемо помоћи и себи и њему и општој ствари, јер новац у земљи остаје и справе се овде према приликама нашим израђују и усавршавају.

АГРАРНО ЗАКОНОДАВСТВО И ПОЉСКА ПОЛИЦИЈА У СРБИЈИ

ПРИЛОЗИ

Милутин М. Савић

(НАСТАВАК)

Закон за повраћај земаља.

НБр. 627 / СБр. 1192 28. Јула 1839 год.

1. Сваки Србин има право своју земљу, засађену или незасађену, путем правице на суду тражити. И судови дужни су такве тужбе примити, ствар извиђати, и обе стране преслушавши, пресуду по правди изрицати.

2. Сваки садашњи притјажатељ какве земље мора се сматрати као прави и савршени господар, нити се може без суда и пресуде судске такове лишити. Који мисли да на ову или ону земљу јаче право од садашњега притјажатеља за себе има, мора суду своју тужбу предати, доказима поткрепити, па пресуду очекивати, и по њој се владати. Сам себи судија бити, и у силу без суда себе намиравити, да се под строгим одговором нико не усуди.

3, 4, 5 и 6, говоре о томе да нема повратне силе, нити се може узимати у поступак оно што је пре 1816 пресуђено. Осем тога, који су до 26. Окт. 1833 (кад је свеза спахијска престала) имали тапије, то су сопственици; сви остали само уживаоци. А од овога дана сви су Срби постали прави господари и изравнали се са онима који тапије на земље имају. И зато како је који онда што притежавао, и где се затекао, онако је оно постало његова сопственост, нити се може без суда одузети. Ово важи и за сеоске и општинске синоре, који су се у оно време затекли.

7 и 8 одређује да се основ старијега притјажања од 1816 до 1833 г., на суду неће уважити нити ће се таква земља прећашњем притјажатељу бесусловно повратити моћи; но тек од 26 Окт. 1833, што је таково од онда добило силу тапије.

9. Тапија тужитељева против садашњега притјажаоца мора се уважити на суду од године 1816. Шта више од почетка Августа 1815 године кад је уговор на Белици учињен. (Објашњење од 2. Марта 1843 (зб. II. стр. 155 нов изд.)

10. У 6 отргнутих и повраћених округа како тапије тако и старије правично притјажање против садашњи притјаоца уважиће се на суду само у случајима од 26. Окт. 1833, кад су исти окрузи присједињени.

11 одређује да се једном суђен предмет од год. 1816, а у повраћ. окрузима 1833 не може поново судити; осем ако тужитељ докаже да је који власник такву земљу чинећи насиље на своју полузу употребио, или покаже нове доказе који пре на суду нису били; а у 12, да се сирочадма преотета земља поврати или накнади. Но о томе ће министар правде чинити распоред. (Обе ове 11 и 12 тачке објашњаване су 12. Маја 1844, зб. II. стр. 274 по нов. изд.)

13. Тужбе и докази у догађајима напред изложеним поради чисти земаља, као њива и ливада уважиће се без услова и повратиће се као што леже.

14. Тужба поради воћњака уважиће се као и горња, ако јој тапија за основ служи; у другим случајима уважиће се ако садањи притјажаоц није преко половине умножио и приновио, или се онде с кућом и стајама наместио; у ком случају тужиоц добија накнаду по судској процени за воће затечено; и у противном случају, ако напредпоменутим начином није умножено, вратиће се тужитељу који ће садањем притјажаоцу приновљено морати исплатити.

15. Тужба поради винограда остављеног уважиће се, ако није 7 год. прошло, од како је исти виноград остављен, којим се временом садањи притјажаоц по праву застарелости може ползовати.

Објашњење од 20. Јуна 1849 год Вр 812, да се виноградска земља, ако није на њој виноград одржаван по општим законима о земљама суди. Зб. V. стр. 33.

16. Што се тиче осталог имања, као кућа, воденица, дућана, зграда, стоке, робе, новца и осталих ствари и права, то ће се по праву сопствености, као и добра тапијом обезбеђена обичним судским путем тражити, ислеђивати и уважити.

17. Онај, који је што коме поклонио, за дуг или иначе уступио, продао, у промену дао или иначе правичним начином на другога пренео, не може натраг искати ни повратити, нити ће се таква тужба уважити моћи.

Осем осталих измена и објашњења, која су у тексту на своме месту поменута, постоји још следеће решење од 16. Маја 1845 год. Зб. III. стр. 33, и од 18. Окт. 1845 г. исти зборн. стр. 94, које се у ширем изводу саопштава.

1. Да остаје стално и непромењено, све што је у смотрењу земаља суђено од времена напред поменутих година, осем ако је ко што год себи под видом суда присвојио, или ако су за суђење предмета прибављени нови важни докази по којима би се ствар морала другаче пресудити да су при првом суђењу познати били.

2. Тачка 16-та написана је у истом духу, у коме је и 11-та тумачена, и по томе тумачењу ваља је поново у суђење узимати.

3. «Судови да се тачно овога толковања придржавају и по духу истога да суде сва потраживања, која по више изложеним предметима пред њих дођу, или се пред њима налазе а још нису коначно пресуђена. Пресуде пак које су у подобним предметима од времена обнародовања устава изречене, спадају у категорију или ред осталих после устава изречених пресуда.» (Зб. III. стр. 94.

4. «Да би се оваквим потраживањима једанпут крај учинио, и колико оштећени у праву своме заштитили, толико с друге стране и притежатељи у своме притежању обезбедили опредељује се рок застарелости од једне године дана, т. ј. до 1-ог Јула 1846 г. за које време сваки право своје на повраћај оваквих добара судским путем тражити има, јер у противном случају по истеку реченога рока оваково право застариће, нити ће се тужба по суду примити, почем ће се сваки притежатељ у притежању своме застарелошћу одбранити и заштитити.

Закон о насељавању

од 3. Јан. 1880.

Чл. 1. На оним просторима земљишта у ново-добивеним пределима Србије, који стоје празни и необделани, као и на оним про-

сторима земљишта у старим границама Србије, где би било потребе и могућности за насељавање, могу се по одредбама овог закона насељавати становници, било са стране, или из Србије, који се занимају земљорадњом или каквим занатима неопходно потребним за сеоско становништво.

Чл. 2. Земљишта, која ће се уступити за насељење, најпре ће се измерити са означењем колико се на коме породица могу населити.

Чл. 3. Они који би желили да се населе по овом закону, треба да се обрате молбом министру народне привреде. У молби овој изложиће број душа које се желе населити, њихов пол, године старости сваког лица, своје занимање и своје материјално стање.

Чл. 4. Министар народне привреде пошто и сам прибави о свему потребно обавештење, као и о владању молиоца, оцениће: могу ли се они примити за насељенике или не могу, па ће их о томе решењем својим известити.

Онима који се за насељенике примити могу означиће се у решењу место и количина земље која им се од стране државе за насељавање даје, као и рок до кога ће они, ако су са стране дошли, дужни бити у поданство српско ступити и на исте земље населити се.

Чл. 5. Насељеницима може се према броју лица, из којих се породица састоји и према већој и мањој оскудици, дати од државе помоћ у томе, што ће им се извесно земљиште за обделавање уступити, и поред тога што ће им се дозволити, да бесплатно могу сећи грађу за кућу и остале зграде у општинској или државној гори.

Највише што се једној земљорадној породици дати може за обделавање биће до 4 хектара земље и две хиљаде квадратних метара за кућно земљиште; но ако је кућа задружна, може се дати још по 2 хектара за обделавање за сваку мушку главу старију од 16 година.

Занатијама који се занатима баве, даће се само по 1 хектар земље за обделавање поред земљишта и потребна грађа за кућу коју ће они сами у општинској или државној гори бесплатно одсећи.

Чл. 6. Насељеник, до 15 година свог овде бављења и држања дате му земље, сматра се само као уживалац исте, према чему не може је ни отуђити ни заложити, нити он нити други оптеретити, и тек свршетком 15-те године уживања и одржавања, постаје насељеник такове земље њен сопственик. Разуме се да ова добра и пре истека петнаесто-годишњег уживања наслеђују законити наследници, који се у поданству српском налазе, са свима правима и дужностима које је умрли имао.

Но оним насељеницима који не буду испуњавали законом прописане дужности према држави и општини, или који кроз две године дана узастопце не раде земљу коју су од државе добили, или који су такову са свим напустили, може државна власт у току времена од 15 година ту земљу са свим одузети.

Чл. 7. Насељеници се ослобођавају за три године од свију државних, окружних и среских терета, осим школског прireза; даље од војене службе у стајаћој војсци за пет, а у народној за три године. Но терете општинске морају одмах сносити, а исто тако и војене дужности вршити, кад их власт на то позове, по каквој ванредној потреби.

Чл. 8. Повластице побројане у члану 7 не односе се на оне, који су се већ настанили привремено у ново-ослобођеним пределима, као и на оне наше саотачаственике, који се буду на основу овог закона у тим пределима настанили. Но влада може у особеним случајевима дати неке или све ове повластице и овима досељиницима, ако нађе да који од њих по чему то заслужује.

Чл. 9. Овај закон не односи се и на општинске земље, за које и даље остаје у важности шумска уредба од 4. априла 1861 год. КВВр. 732 СВр. 468

Чл. 10. Кад овај закон ступи у живот, престаје важити закон о насељењу странаца од 10 фебруара 1865 год. (збор. XVIII стр. 10). (свршиће се).

ЈОШ ЈЕДНА РЕЧ О КРВАВОЈ ВАШИ

Прошле године имадох прилике да је живу видим, — а исто тако и у шпиритусу. Па пошто је у прошлом броју «Тежака» о истој већ говорено, — то неби било згорзга ако би још коју реч о истој нашим економима и осталим пријатељима воћа проговорили. — Јер иста од нас није тако далеко удаљена, па зато можемо је врло лако непажњом нашом пренети, — као што је то и са филоксером учињено.

Овај воћарству врло опасан непријатељ налази се највише на Рајни, те су и тамошње јабуке све скоро и упропашћене. — Такође у Југо-западној Јевропи, — Јужној Француској и северном делу Шпаније. — У најновије доба пронашао га је проф. Линхарт у Пожуну и околини.

Средство које је овамо употребљено противу ове ваши дало је врло добра резултата — а то је *«кречно млеко»* које је упо-

требљавано на овај начин. — Сва она дрва на којима је ваш проналаћена — добро су очишћена била воћарском четком, — а поглавито они делови где је она у гомилама лежала, — затим су та дрва млеком добро намазана. — И око истих дрва је земља у наоколо откопана до горњих жила и са кречним млеком заливена, — због чега су сва јаја и ларве, које се ту налажаху, утамањене. — И на тај су начин сва скоро дрва у овој околини од исте спашена.

Зато да неби се ми излагали трошку и разним другим неприликама а поглавито наше би воћарство јако поремећено било, будимо обазривији на следеће: Не узимајмо благородне калем-гранчице ни одрасле воћкице из оних предела где је крвава ваш већ пронађена, а ако ово чинимо, ма колику пажњу да обратимо опет ћемо је пренети.

Обратите, дакле, економи и сви ви остали пријатељи воћарства пажњу на своје *воћњаке* и *баште*, па ако би је, не дај Боже, пронашли, употребите одма ово средство, које је врло јевтино а међу тим корисно.

Алтенбург. Т. К. Ђ—јевић.

ГАЈЕЊЕ ОВАЦА

УДЕШЕНО ЗА НАШЕ ПРИЛИКЕ

(НАСТАВАК).

Руно бољих брâва тежи 2,75—3,75 килограма, а хрђавијих 2 килограма и нешто више. (Види сл. 8.

Коцвуд-овце ма да су и живе и заклане толико исто тешке колико и лестер, не дају опет толико меса због крупнијих костију. Но оне имају велику способност, да сало, лој слажу и то поглавито између коже и тела (као свиње) тако, да овце често добију са свим ружан изглед, кад се добро уране.

Пре 1—2 века није била бог зна каква у погледу раног телесног развића, када је давала бољу и финију вуну, али од тада умешним запатом, храњењем и негом дотерате су и ове овце толико у раном доспевању, дозревању, да се већ након 12—15 месеци, као добро уређене могу заклати и онда је черек, добро уређене овце тежак 6·75 до 10·75 килограма.

3. Наше овце

Од наших оваца мени су боље познате наше најбоље овце

Црноречке овце.

а. *Кривовирски сој.* — Овце овога соја признате су у Србији, као најбоље овце по финоћи и по доброти своје вуне. Обраслост вуном, код њих је врло велика, јер су им и главе и ноге до голени и до испод голени обрасле ситним прамичцима коврџаве вуне. Оне на ногама ни су високе, у опште су средње величине.

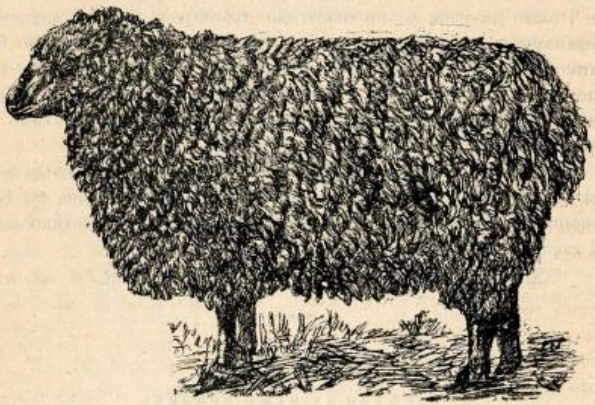

Сл. 8

У осталим крајевима Србије, пробали су на много места, па тако и у Кривељу, да овој сој оваца запате, да га прилагоде тамошњим приликама и климату, па се скоро свуда показаше у том погледу неповољни резултати. Свуда су се жалили, да те овце не могу да успевају, но да се шта више редовно и још непремено морају изродити, изметути.

Но ја држим, да том «израђању» није толико узрок, што се овај сој оваца, на другим местима, осем Кривога вира, није могао одржати у својим особинама, нити прилагодити другом земљишту и другој клими, — колико неуредност у спаривању, у руковођењу запата и приплода, поред неподешене, но и забатаљене неге. По сигурно бих могао тврдити, да су сви они, који су желили, да кривовирске овце у своме домазлуку путем укрштања расплоде и запате, да су сви они напуштали у своја стада, поред кривовирских овнова и своје овнове и онда наравно, ни резултат није могао бити повољан, гди се тако насумце и без икаквог одређеног плана радило и ради. —

О постанку овог најбољег соја у Србији, зна се ово:[1])

«Кажу да је Пазванџија (одметник царев у Видину при крају прошлог и у почетку овог столећа) добијао овце из Азије, које су биле свилоруне, па их је онда укрштао са мештанском и тако је произашла ова раса, која се одликује својом вуном — за сад по најбољом у Србији.»

«Имао је више хиљада ситне стоке у пределу од Звездана до Ртња. Беле овце, биле су одвојене и имале нарочите чобане, који су носили од белог сукна одело, на глави беле шубаре, па што више пси и магарци морали су бити бели; на другој страни опет засебно пасле су црне овце, а њихови чобани носили су црно одело; пси и магарци, који су ишли уз стоку били су такође црни и т. д.»

Дакле види се, да су и заондашње гледање и нега ових оваца морали бити друкчији и мало даље одмакли од обични. Такви су повољни услови повољно дејствовали при постајању кривовирских оваца. —

б. *Шарбановачке, подгорачке и злотске овце.* — Вуна им је сразмерно фина и јако натопљена жућкастом оном машћу што вуну омазује. Јако су обрасле и по глави и по ногама са кратким праменовима коврџасте вуне. Од осталих црноречких оваца, ове су овце највеће и на ногама су поред тога више. Ноге су им дебеле, снажне и прошаране мрким и црним пегама или шарама.

в. *Кривељски сој.* — Овце су овога соја по величини својој мале или средње, по глави су махом калушасте, по челу и по вилицама слабо или никако обрасле — ако не са свим голуждраве. Под гушом, имају врло често два малена, месната «звонцета» (ресе). Ноге су им голе, кратке и сразмерно танке. Реп имају дугачак и обрастао грубом, чекињавом вуном. Руно средње густине, у односу на финоћу вуне код наших оваца, доста фино.

Код мојих оваца овога соја, стање вуне приликом стрижења показало се овако:

Од 17 оваца дале су испод оке	(1,280 кгр.)	4
« « више од оке	(1.280—1.920 кгр.)	8
« « преко $1^1/_2$ оке	(1.920—2.500 кгр.)	4
« « до $2^1/_4$ оке	(до 2.880 кгр.)	1
Свега		17

[1]) Види: *Црна река* написао Д. К. Јовановић. Прештампано из «Гласника срп. ученог друштва» књиге LIV. Београд 1883.

Дакле једна овца, према томе, да у средњу руку 1.280—1.920 килограма *неиране* вуне; меса пак да један брав (овца) 19—22 килограма. Један брав ових оваца даде у првој периоди млечности, при мужи 0·150 литара млека на дан.

г. *Бучјански сој.* — У свему као и пређашњи, само се одликује том особином, што је реп у ових оваца махом закржљао и краћи; обично су «кусорепе».

На овом месту поменућу по опису других стручњака наших, од наших оваца још само:

Краљевске или старовлашке овце.

«Овце су ове особити сој наших оваца и одликују се тиме, што су крупне и гојазне, а дају много млека, доста лоја, укусног меса и добре вуне; но вуне дају мање од осталих оваца, јер:

Краљевка или старовлашка овца има:

1). Ноге високе а голишасте т. ј. врло кратком вуном обрасле,

2). Доњи део трбуха голишаст.

3). Главу голишасту и галасту.»

За овце ове причају даље, да имају *четири бубрега*, што ће по свој прилици бити то, да оне имају јако подељене бубреге преко средине тако, да сваки бубрег изгледа као да се састоји из два мања бубрега (као што је бубрег у говечета подељен у неколико парчади).

ДРУГИ ДЕО

ЗАПАТ ОВАЦА.

При запату оваца морамо пазити на: 1. циљ запата 2. избор расе, 3. избор приплодних грла (брава), 4. на извршење расплода и 5. на одгајивање, прави приплод.

I. ЦИЉ ЗАПАТА.

Под *запатом*, вештачком расплодом стоке, треба разумети, по *Сетегасту*[1]), спаривање стоке, под руковођењем извесних искуством утврђених начела, правила, спаривање стоке намењено каквој одређеној цељи. Запату је самоме циљ, да из приплодне стоке коју имамо добијемо што више, што снажнијег и што здравијег потомства-припатка — у коме ће се особине, добре стране њихових родитеља очувати, а погрешке и недостатци, које би ови последњи имали — са свим утрти и изгладити.

[1]) H. Settegast, Die Thierzucht. 4. Aufl. Breslau 1878.

Према томе запатом тежи сточар, да добије и одгаји припатак, који ће бити тако одгајен, да ће обећавати најбољу корист за извесне, суврмене одношаје и прилике, или да ће се од њега (припатка) моћи очекивати у опште највећа способност за дотичну цељ приплода, запата и без обзира на газдинске успехе.

У првом случају, нарочито ће се тежити, да припатак покаже и добије највећи ступањ једностраног развића својих особина за цељи нашег што бољег коришћења, а у другом се случа у гледа и на хармонију спољашњег облика а често и без грамжења за тренутном фајдом.

Ваљан сточар обично у запату стоке тежи, да му је припатак у обадва та правца што савршенији, но први правац преовлађује при запату стоке за *корисну производњу*, а други правац опет при одгајивању припатка за *даљи запат*.

Последњи правац много је и тежи и трудњи, захтева и много више знања, па и капитла.

Но у погледу оног другог правца, држање оваца може бити управљено или на добијање што боље вуне или на добијање што више и што бољег и дебљег меса; млеко и држање оваца искључиво рад добијања млека, нису никако и какав одвојен правац у држању и запату оваца, већ долазе у корист од оваца, у другом реду.

Истина, да се производња ових корисних производа не може потпуно оделити, издвојити и да свака овца, поред вуне, даје и млеко и месо, опет зато, као што смо и из оделка о расама оваца видели, има оваца, које се одликују нарочито у једноме правцу тј. видели смо како има раса оваца, које се поред мање гојазности одликују великом финоћом вуне и других опет, које поред велике способности за гојење велике гојазности, поред давања велике количине доброг и дебелог меса, имају вуну слабије каквоће.

Другим простијим речима, сваки онај, који жели (или мора), да држи овце на своме имању, он мора пре свега поставити своме запату оваца одређену цељ; он мора пре свега, бити на чисто, којим ће се правцем кретати у запату, држању и гајењу својих оваца; мора, пре свега, расправити питање: према месним и климатским околностима, према тражњи пијаце у околини, према околностима свога газдовања (у погледу на систем исто) и на прилике свога добра (нарочито у погледу величине просторија, које му служе за производњу сточне хране, било пашњак, ливаде итд.), мора дакле, пре свега, бити на чисто с питањем: — *које ће му овце боље плаћати уложену рану и труд, да ли оне, што се одликују својом гојазношћу или овце, које се одликују финоћом своје вуне*?

Но с расправљењем тог питања, одмах је у свези и питање о избору расе оваца за запат, према дотичним околностима.

II. ИЗБОР РАСЕ ЗА ЗАПАТ.

Узевши онако у опште, за човека који води рачуна о ономе шта је по њега газдински корисније, није тешко одговорити на питање: — који је правац држања оваца понајбољи, у погледу на здравље стоке, на прилагођавање клими и земљишту, на захтеве потрошње, пијачну тражњу, за предео у коме станује и за посебне околности свога добра; прави привредник, при решавању тог питања најпре ће се обазрети (као и при држању сваке друге стоке) на количину и каквоћу ране што му је његово добро стављ на расположење: у природним пашњацима и испустима, ливадама и т. д.

Близу великих варошн и у опште близу насељенијих места и крајева, најбоље је поред стоке за млеко, држати стоку за производњу доброга меса. За то у таквим местима, овце, то су најкорисниј стока по земљоделца, наравно ако за њих им се довољно и добре хране, која сразмерно и највевтиније стаје: као што су ваљани испусти, здрави и добри пашњаци, бујне стрњике и т. д. Што се оваца тиче, на оваким местима најбоље храну и уложени труд плаћа раса за гојазност.

На против, вуна подноси даљи, транспорт, за то су и овце са одличном вуном а слабо гојазне упућене на слабије насељене, планинске пределе, гди би оне са вуном боље плаћале, храну, што се на њих троши и употребљује. Транспорт живе стоке за клање из дањих крајева и сразмерно много стаје и тиме смањују чист приход сојева добрих за месо, јер се од тог прихода мора одбијати и коштање транспорта.

Она тежња, ка тако рећи баснословној финоћи вуне у овчарству, скоро свуда је напуштена. Признати научњак и практичар J. Бом, [1]) који је написао огромно дело о овчарству вели згодно о томе «Мисмо већ више пута напоменули, да се и тамо, где је производња вуне још једнако први чинилац који је условљен газдинским околностима (као што је то Источна Немачка), мора водити рачуна о неком извесном раном телесном развићу и извесном ступњу ма и лаке гојазности. Прошло је оно време када је вођен запат негрети — оваца, вуном обилних ал' за гојазност никако способних. Одгајивачи су то прокљувили, да им се више не плаћа она густа са

[1]) Die Schafzucht nach ihren jetzigen Stan punkt, od J. Bohm; II. Theil: Die Züchtung des Schafes. Berlin 1878.

вуном произведена маст на овим овцама с тешком вуном, нити им се више плаћа потрошак много, нарочито протеинске хране, коју су на то трошили. Тражња меса порасла је а с њоме су се попеле и цене. Сад, дакле, мора се гледати, па и тамо — као што споменусмо — где је вуна још и сада први чинилац, да се такве овце гаје, које се поред добре вуне сразмерно брзо развијају и од којих ће јаловице у старости од две, најдаље од три године, бити и потпуно одрасле и потпуно уређене за клање. Дакле морамо и код оваца за производњу вуне, тежити да одгајимо такве браве (само ако то и у колико газдинске околности допуштају), који ће се бар колико толико раније развијати и дозревати; само од њих моћиће се такви брави метати од 2 и 3 године на храну и продавати, ал' наравно, ако буду обилато и ваљано у младости храњене, а не по теорији гладовања; онда ће таква стока ток моћи, да утрошени вишак хране наслаже у месу и лоју, а да и вуна не опадне, у својој доброти и тежини».

Што се опет оваца за гојазност тиче оне треба да имају поглавито две особине, на које ваља мотрити при избору таквог соја који ће се у даним приликама употребљавати на поправку домаћих, земаљских оваца: — треба сразмерно кошчаној маси, да дају што више укусног, млеканог сочног, дебелог меса и да се одликује брзим порастом тела, ређим телесним развићем, те да на тај начин што пре и што скупље плате утрошену храну на њих и улежени труд.

Видели смо, да су енглеске расе оваца у опште развијене у том правцу, да се одликују гојазношћу и раним дозревањем, а међ њима су поглавито ове расе: лестер и сустофн, које су у том погледу достигле по готову савршенство. Како је код нас овчије месо понајпоглавитија мрсна храна, то по мом мишљењу, мислим на сигурно да би укрштање наших оваца са овновима тих енглеских оваца, дало врло повољан — производ укрштања, који био лагодан приликама наше земље и климе, те би тако био и газдински кориснији по наш тежачки свет.

III. ИЗБОР БРАВИ (ГРЛА) ЗА ЗАПАТ.

Одбирање, избор, овнова и оваца за запат, врши се код нас у Србији на са свим особити начин, као ваљда нигде на другом месту, — *шкартирањем овнова и оваца приликом продаје*, и то редовно сваког пролећа и јесени.

Отуда и ма да је тај начин одбирања брави за запат несавршен и недовољан, имамо сразмерно храњењу и неговању оваца — овце са доста добром вуном; у том дакле погледу, поступа се

код нас пажљивије, него ли при спаривању све остале наше стоке изузевши коња.

При избору *овнова* за запат, ваља мотрити на то да су навршили 1½ годину, колико им је потребно за њихово потпуно телесно развиће; доле ниже, видећемо (на свом месту), да се за ту цељ могу употребити с извесном штедњом, и млађи овнови и то уз боље гледање и бољу храну; ал' треба знати, да и то зависи од расе и од телесног развића њиховог.

Даље ваља мотрити на крупноћу, на ваљано развиће и образовање тела, и поглавито на здравље, по што су, — као што је познато, — најпоглавитије овчије болести *наследне*. Даље ваља гледати, да се својства овнова за запат, одговарајући цељи приплодној што више слажу са својствима оваца и да та својства што више одговарају цељи, која се запатом постићи жели: — ако је рад меса, да се одликују што већом гојазношћу.

Према цељи запата, траба и *овца* да има исто таква својства Она се мрче од 1½ године, а према раси и телесном развићу, може још и пре тог времена....

У опште и овце и овнове треба тако изабрати како ће потпуно м што боље одговорити следећим захтевима:

а). За вуну:

1). Да у финоћи руна (ма ког ступња та финоћа била) влада и код овна и код оваца за запат изједначеност, подједнак карактер, ради сигурнијег преноса и на припатак дотичне особине (финоћа вуне);

2). Да вуна због тог свог карактера буде таква, да се може корисно употребити за дотичну врсту употребе у фабричком прерађивању вуне (за потку, за основу, за чоју за сукно, за шајак итд).

3). Да је руно по могућству што боље изједначено и у погледу на густину вуне;

4). Да је тело овчије што боље и што више обрасло вуном и да се вуна на појединим деловима тела не чупа и не отпада.

б). За гојазност:

5). Да су брави за запат што крупнији; јер код мањих оваца с једне стране неповољнија је сразмера међ' месом и костима, но код крупнијих оваца а с друге стране мање овце и слабију мању јагњад за продају и за клање, доносе.

6). Да су код брави за запат сразмерно што мање развијени глава, реп и ноге а да је остало тело труп, прса, леђа што шири

и што дуљи, тако до изгледа као прави дугуљасти сандук; поред тога и рогови, као сувишни део, који храну само арчи (у смислу пољопривредниковом), треба да се у бравима за запат избегавају.

7). Да се одликују што ранијим дозревањем, како могу још у млађем добу да наслажу (уз добро храњење (што више лоја и меса.

в). За обе цељи у запату:

8). Да су овце и овнови за запат што издржљивије природе да им је тело довољно снажно, да противстоје свима непогодама времена, климе и земљишта;

9). Да је руно по својој површини склопљено и затворено.

IV. ИЗВРШЕЊЕ ЗАПАТА У ОПШТЕ И РАСПЛОДА НА ПО СЕ.

У овом одељку говорићемо овим редом: 1). Начин по којима се може запат извршити у опште 2). На који начин треба извршити запат оваца код нас у цељи поправке 3. Извршење расплода.

1. Начини, по којима се може запат извршити у опште.

Сточар, пољопривредник може на четири разна начина извршити запат својих оваца било у цељи што бољег коришћења, према већ утврђеној цељи запата.

Први је начин: *побољшање једне пасме у сопственој крви.* Путем наслеђа, путем пренашања својих особина на припатак — природа је удесила распложење стоке, као и свију других створова. Ово пренашање код стоке врши се непосредним додиром, парењем мужјака са женком, уласком мушке оплодне материје — семена кроз мален отвор женске материје — јајета. Тим додиром двеју оплодних материја, преносе животиње на свој зачедак не само своје спољашње особине, облик, већ и сва своја унутрашња својства.

Ово преношење, наравно зависиће од многих околности. Тако на пр. некад ће пренети у јачем ступњу своје особине на припатак мужјак — отац, други пут женка — мати. Међутим поделити то тако тачно и распознати на припатку шта је пренео отац а шта мати или још мање — погодити у напред које ће од родитеља пренети више особина на припатак — то није могуће определити).

У већини случајева, ако не скоро увек, пренашају и отац и мати своје особине на припатак у таквом виду, да исти не личи изузетно ни на оца ни на мајку. Лепо Хекел то пренашање особина сравњује са ткањем, које се добија, кад се једне жице, као основа а друге, са свим друкчије, као потка, измешају и уткаду.

До сада је остало непознато, која оплодна материја утиче више, на образовање спола у зачедку, да ли семе или јаје, да ли то образовање спола бива, пре самог акта оплођења — спаривања — или тек после тога. Зна се само толико, да једно од родитеља пренесе на потомство своје, свој полни обележај, свој спол (мушко или женско).

Исто тако није науком још утврђено ни искуствено правило које делове тела које особине и т. д. у већој мери наслеђује припатак од оца, а које од матере. Вели се на пр. да од оца наслеђује предњи труп, реп (по *Руфу*) од матере опет задњи део тела величину и т. д. Но и то су све, по готову, нагађања.....

Но родитељи, стока која се пари не само да на свој припатак пренашају своја добра својства, већ и своје мане — исто тако. С тога и јесте у сточарству тако важно правило: одбирање грла за запат; то је камен темељац доцнијем ваљаном пањењу стоке и сточарењу — уживању користи од исте.

На избор мушког грла за запат поклања се већа и пароčита пажња зато што он утиче на већи број припатка, што дакле на веће потомство и пренаша своје особине, јер на пр. један ован оплоди по педесет оваца и већ од њега зависи какви ће 50 нових створења — јагањаца, биги по своме спољашњем лику и по својим особинама.

Но не само, да одабрана грла за запат, пренашају на своје потомство, чисто своје особине и мане, већ пренашају и оне, што су их она опет од својих родитеља *наследила*. С тога прави сточари не само, да воде рачуна о избору грла за запат већ се брину и о томе какви су им претци њихови били, па воде читаве књиге о пореклу своје стоке за запат За то да боме после и имају онако одличну стоку, као што смо видели и из описа оно неколиких бољих светских раса оваца.

После одбрана грла за запат не пренашају само особине своје наслеђене и постојеће, већ она пренашају на своје потомство и *све клице* које су спољашњим упливима (климом, земљиштем, држањем и храњењем), за време свог живота *стекли*.

Ови спољашњи упливи могу бити добри, могу утицати повољно на нашу стоку за запат (ако је добро држимо, хранимо, чувамо од хрђавог времена и свију шкодљивих уплива (и онда ће она, бити у стању, да на своје потомство пренесе и добре клице будућих својих особина. — То је сад друга област услова животних, то је тако звано прилагођавање стоке спољашњим условима и у том по-

гледу, једна стока може бити осетљивија и неприлагодљива или прилагодљива у мањем ступњу.

Колико гледање човечије, храњење, нега и т. д. много могу утицати на стоку и у другом правцу да објаснимо једним примером. Зна се на пр. да млечност код крава зависи од величине и пространства млечне жљезде и да што је ова већа, да је тим и крава млечнија и обратно.

Но сад ми можемо имати такву краву, која није одвећ млечна ал' има добар склоп млечне жљезде, — и од нас ће онда зависити хоћемо ли од такве краве запатити млечнију стоку. То ћемо постићи не само добром негом, држањем и храњењем, већ и том околношћу ако будемо ту краву колико и како треба музли. Мужење упливише на разрађивање млечне жељзде, као и гимнастика, што крепи и и развија човеку мишиће. У овом стучају припатак од те краве, имаће више изгледа да ће добити већу млечну жљезду и да ће бити млечнија или с друге стране можемо по сигурно знати, да ће припатак од те краве бити хрђав у млечности, ако ту краву — са доста добро развијеном жљездом — будемо напустили и не будемо је љуцки хранили, неговали, нити опет уредно и правилно музли... .

С једне стране наслеђе а с друге стре прилагођавање, стално утичу на измењивање, варијацију, извесне групе животињске. Човек и у једном и у другом правцу разумно руковођеним запатом и ваљаним држањем и неговањем стоке може да утиче на измењивање своје стоке на боље, побољшање. Природа и сама путем наслеђа и прлагођавања, утиче на измену живих створова — а докле се једне са прилагодљивијим особинама развијају и шире, дотле друге пропадају и изумиру. Природа то чини спорим и околишним путем и кроз дуже времена, прикупљајући поједине сићушније особине и клице истих код створова, као голуб зрнце по зрнце, докле их не утврди у дотичној животињи, те да своју трудно задобивену и стечену особину може пренашати и на своје потомство. Човек опет разумно постављеном цељу запата, тежњом да своју мету постигне, одбирањем грла за запат, умешним храњењем и неговањем — постиже много пре и много лакше измену своје стоке.....

Но и човек, сточар, у својој вешини измењивања стоке своје на боље, може постићи своју цељ — побољшање стоке и усавршање — пре ил' после према томе којим путем намерава поћи у побољшању своје своке.

Побољшање пасме у сопственој крви, то је већ много спорији пут но други. Према околностима, приликама добра, пијаце околине и т. д. и према врсти стоке тај пут може бити при свем том *најбољи*

у погледу побољшања стоке. Он има једну особиту страну: — што је са свим сигуран.

Побољшање стоке на овај начин иште много труда, знања и стрпљења Да л' ће се пре ил' после циљ постићи зависиће на првом месту од самог материјала, који имамо нг расположењу, од каквоће грла за запат, од тога каква нам је стока, колику нам корист доприноси, како нам уложени труд и храну плаћа.

Овај пут побољшања стоке онде је по најпре на свом месту гди имамо већ такву пасму оваца, да је она по својим особинама, тако добра, да има само још мало недостатака својих, па да постане потпуно добра, таква пасма, која ће потпуно моћи да одговори свима захтевима, који јој се полажу према владајућим приликама са циљу запата.

Други је начин побољшања оваца: *претварање лошије пасме оваца у бољу пасму употребљеног овна или тако звано (у сочарству) укрштање.*

Овај пут за побољшање оваца много брже води циљи, јер ту у изабраном овну боље расе имамо, тако да се изразимо, *оличену, оживотворену циљ свога запата* пред собом а да је не морамо тек стварати, да не морамо у мраку лутати и пипати оне добре особине које нам треба код припатка утврдити, те да постигнемо постављену циљ.

Другим речима ми према нашим околностима, приликама итд. изберемо расу оваца из које ћемо узети овна за запат, с којим ће мо спаривати наше овце, све дотле докле и оне не постану исто онако корисне, као и овце оне расе из које смо узели овна за укрштање.

Спарујући овна боље расе са овцом лошије расе, ми ћемо, ако су сви остали услови испуњени (храњење, гледање, нега већ у првом припатку добити у неколико измешане особине — на боље. Јагњад ће личити по спољним и унутрашњим особинама и на оца и на матер и то по науци сточарској биће $^3/_4$ крви сличнија овну.

Овај сад добијени *женски* припатак спариван са овном одбране расе, даће други припатак који ће бити још сличнији овну (за $^7/_8$ крви) тако, да после некаквих 8 поколења, после осмог спаривања овна одбране расе, са женском линијом добијених припатака као производа укрштања, можемо рачунати, да ће последњи припатак бити готово потпуно једнак са овном одбране расе.

Трећи је начин побољшања оваца: *смеса претходна два начина т. ј. образовање са свим нове расе.* Тај начин и тежи је и трудњи него и оба претходећа. Спаривањем две расе оваца, које су свака за

по једну цељ запата врло добре, које су се дакле по својим особинама до сада развијале у са свим против положеном правцу — ми тежимо да образујемо *трећу* са свим нову расу, која ће обе врсте особина у себи имати или у подједнакој мери или бар у приближно једнакој мери.

Та трећа раса биће свакојако, за наше цељи, прилике и т. д. много боља и лагоднија, него ли и једна и друга основна раса, које смо употребили за укрштање у цељи образовања нове-постале расе; биће боља, јер ће имати у себи и једних и других особина.

Тако су на пр. постале нове мелез-расе: сустофн-мерино и т. д. Сустофн се одликује особитом гојазношћу, мерино опет особитом финоћом вуне; и једна и друга раса су савршенства и једне и друге су особине одличне, али сустофн-мерино-раса сједињава особине сустофна са особинама мерино: има финију вуну него основна сустофн раса, а боље се гоји и раније се развија и сполно дозрева, него мерино-раса. И та нова раса дакле потпуно је газдински корисна. Таквих одличних мелез-раса има у великом броју по целој Европи, наравно код појединих вољаних сточара.

Но не само да тако може постати једна нова раса, већ и сама природа иде човеку на руку у образовању сасвим нових раса. То се зове у сточарској науци: ново образовање, ново стварање, природни подарак (Neubildung). По мом мишљењу то је погрешно, јер то није никакав подарак, то се не дешава никаквим чудом, већ што се у појединој пасми стоке нађе једно или друго грло, које са понеком особином, само њему својственом, одскочи даље из колосека обичних особина, што их има цела његова остала пасма, то није никакав случај, већ он почива на поступном прикупљању разликâ у тој пасми, што с се у њој овда — онда, у времену, накупљале нечујно и невидно (уплив услова наслеђа и прилагођавања), докле нису у једном ил' другом преставнику те пасме, у једном ил' другом грлу избиле на поље, на видик.

То су као год водене капљице што се веругају, збирају кроз земљу, промичући се до згодног слоја земље, одакле ће удружене, скупљене, сложно избити у кључ и појавити се на површини земље у виду извора.

Тако позната пасмина Мошан у меринског раси француској, пре непуних 50 година води своје порекло од једног џгољавог мушког јагњета, које је имало сјајну и сасвим свилену вуну, финију него и права меринска (електорал) вуна.

Четврти је начин побољшања т. зв. *ускочко спаривање* т. ј. у цељи, да се у овцама једна ил' друга корисна особина унесе,

особина која им не достаје, а која је по цељ запата неопходна, пусти се међу овце само *једном* или *два пута* ован оне расе, која се том жељеном особином у великом ступњу одликује.

Као пример ускочког спаривања из ког ћемо моћи видети, да према околностима и тај начин спаривања може бити врло користан, заводе обично мелез-расу од енглеских раса дишлај и кент[1]).

Раса дишлај има потребне телесне форме за гојазност, али у погледу држања и храњења, јако је неприлагодљива; овца кент-расе опет има баш сасвим против-положена својства: издржљивост има а нема за гојазност згодан облик. Укрштање међусобно у цељи образовања нове расе није се показало као целисходно. Само прва генерација дала је повољан резултат; доцније генерације или су губиле на својим корисним газдинском преимућствима или на гојазности, према томе, које је расе крв, више преовлађивала, у припатку.

За то су у Кенту само ону половину стада, коју су одредили за добијање припатка за продају, касапницу, спаривали с овном дишлај-расе, те су добили гојазан припатак, докле су другу половину стада, ради добијања припатка за запат, остављали да се спарује с овновима исте (кент) расе.

2. На који начин треба извршити запат оваца код нас у цељи поправке?

По што смо се из ближе упознали са разним начинима, по којима се може извршити запат оваца у опште, биће нам лакше, да своје лично гледиште, о начину побољшања наших оваца, изнесемо.

Као што је и горе напоменуто, најпре морамо бити на чисто с тиме: какав материјал у нашим овцама имамо, за запат и по том одговорити на питање: да ли тај материјал одговара захтевима, које морамо полагати, према приликама земље, развоју индустрије, према потребама својим и према условима, захтевима тражње?

Да је нама овца, као материјал за запат, далеко заостала и у погледу гојазности и у погледу раног телесног развића и у погледу финоће своје вуне — о томе нема сумње, само кад сравнимо нашу овцу, њене особине, њене корисне производе, са страним расама оваца које смо у почетку, још описали.

Исто тако, мислим, да је сваком јасно и друга страна питања о потреби побољшања наших оваца и да оне, овакве какве су, не ће бити, у скоро, у стању да у будућности, подмирују све наше огромне потребе, које се из дана у дан развијају и расту, докле наша овца остаје на једном те на једном ступњу и

[1]) Schafzucht, Schmidt, s. r.

докле би их потребе и захтеви наши у брзо — «преживили» ка но што би се могло рећи.

По свему томе јасно је, да наше овце, требају поправке и да наше овчарство мора тежити ка квалитативном побољшању вуне.

Што се тиче тога, у ком правцу треба то побољшање предузети, ми смо у преднаведеном побројали све разноврсне потребе, што нам их наше овце са својим производима подмирују и да не би много дуљили, да сведемо у кратко све што смо горе на свом месту рекли: — према приликама (земљиште, тражња, близина вароши и т. д.) управља се и држање оваца, прилике решавају, гди ћемо и на ком месту морати да држимо сој оваца за гојазност, а гди опет сој оваца за вуну. *Према дакле владајућим приликама у нашој земљи и ми ћемо морати предузети побољшање наших оваца у два правца: — у ранијем дозревању с гојазношћу и у поправци вуне.*

Расмотривши с једне стране разне начине, који су према сточарском искуству, у човечијој руци, када жели побољшати своју стоку у једном ил' другом правцу; а с друге стране сравнивши особине наше домаће, земаљске расе, са особинама и одличним својствима наведених страних раса, не ће нам више бити тешко одредити пут и показати начин, како ћемо почети побољшање своје расе оваца.

Метнувши на шољу једних теразија наше развијајуће се потребе и захтеве, у погледу користења нашег с домаћом расом оваца, а на другу сам материјал, који имамо у својој раси оваца, одмах ћемо видети да потребе наше јако претежу постојеће особине наших оваца и да ове последње неће моћи ни из далека подмирити оне прве. С тим самим обележен нам је и пут, којим нам ваља поћи у побољшању наших оваца.

Дакле ни доброг материјала за запат, у нашим сопственим овцама немамо, а добре особине у нашим овцама, врло су далеко од добра, те према томе не само да би био врло спор, врло околишан, врло трудан пут у побољшању наших оваца, побољшавање пасме у сопственој крви, већ тај би пут био и по све некорисан, штетан и никако не би био рационалан.

Не би био рационалан зато, што би им према путоказу указаном нам у нашим развијајућим се потребама (у погледу на производе овчије), морали тек да тешемо да дотерујемо и готово са свим из нова да стварамо такав материјал, који би могао послужити доцније за запат и подмирити наше потребе; не би било рационално ни с тога, што ми тог материјала, за поправку оваца, имамо већ створеног готовог у страним расама оваца и то матери-

јала у толикој мери доброг, да ми гајећи наше овце у сопственој крви с највећом бригом, стараньем и т. д. не би за пô века још могли постићи исти ступањ доброте.

И ту нема места никаквој зебњи, никаквој бризи, шта ће бити од наших оваца ако се почну укрштати, побољшавати са страним расама оваца, не зато, што не би имали шта изгубити, а што би могли много добити, већ што је укрштање доиста најбољи пут за побољшање наших оваца.

Истина је, да се једна раса све брже, и све сигурније поправља укрштањем са страном ваљаном расом, што су пареће се расе међу собом сличније, што су по својим особинама ближе и што су прилике дотичне земље и климе приближније приликама оне земље из које се страна раса добавља.

Ал' главно је то, да ће укрштање наше расе с ма којом бољом страном расом (према прагцу ја сам казао по свом мишљењу које су расе за ту цељ по најбоље) дати нам већ у првом припатку бољи материјал за запат, јер боље, одличне особине код једне стоке, одликују се и већом индивидуалном потенцијом т. ј. тако зване благородне расе, одличне расе по својим особинама имају и већу моћ преношања својих особина.

Бољи материјал добиће се већ у почетку, као резултат укрштања, то је света истина. Зависиће даље од начина држања, храњења, гледања припатка и благородних грла, у колико ће се преношење добре особине, у једном стаду учврстити, изједначити. — Дакле зависиће од тога ко тим укрштањем руководи. Да то треба поверити нашим стручним људима, државним заводима, о томе не треба ни говорити, па тек готов материјал за запат уступити и нашим обичним сточарима.

Укрштање и руковођење укрштања.

Код нас средња цена коштања једне овце с јагњетом, израњене преко зиме, износи, у пролеће 8 динара; с тим није овца нашем сељаку исплатила ни хрпну на њу преко зиме утрошену а камо ли и грдни труд и негу.

Видећемо из одељка, у коме ћемо говорити о трговању код нас с овцама, да је код нас корисније улагати новац у трговање с овцама, него ли у гледање и држање оваца — у овчарење, јер јагње постане тек кроз 2 године овца, тек после тог времена потпуно сполно дозре и доноси своје прво младо на свет, а дотле храњење и неговање за цело више стаје од 8 динара. Међу тим, трговац,

без икаквог свог труда, осем мало страха од „ризика" (заразе и болести овчије), добије у средњу руку, на свакој овци с јагњетом, 4 динара, а то није ни мање ни више, но половину или 50%.

Наше овце, угојене, дају у јесен највише 22 килограма меса (то је највиша средња, просечна тежина), а када би на пр. укрштањем наших оваца с овновима, рецимо — сустофн-расе, добили такав производ, који би нам место 22 давао до 30 килограма меса и то после 1½ године; онда би зацело при истој количини хране и неге, имали много више користи од држања оваца, но што то данас имамо, а да и не говоримо, што би имали и више и боље вуне.

Када сад, 22 килограма овчијег меса продајемо за 6 динара, или 1 килограм за 27½ дин. пар., онда би по истој сразмери и под истим условима цене, продавали 30 килограма меса за 8 динара и 20 дин. пара (у најмању руку) и онда, и овако простим рачуном, видимо, да би на свакој овци добили вишак у цени: 2·20 дин. — што би у целокупној производњи оваца у нашој домовини, показало врло повољну суму, а да и не рачунамо, што би од таквог укрштања, била и јагњад скупља и боља, јер са 1½ годином имамо од њих већ потпуно израсле овце, које уз добро храњење и негу, могу да се угоје и да достигну потпуну телесну тежину своју.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

ШТА СЕ РАДИ У МЕСЕЦУ ЈУНУ

У подруму. Прегледати на судовима дуге и обручеве, да какве штете не буде.

Отворе, прорезе и прозоре, на подрумима затварати, и бусеном затрпати, да топлота у ово доба не побуни и не поквари вино.

Вино огледати и чешће доливати оно што учезне да не ухвати цвет и да се не укисели. Од сад ова опасност постаје све већа. При доливању не треба употребљавати воду, као што то по неки чине, него вино, и то ако је никако могуће подједнако; или бар избегавати да се млађим вином старије долива.

У ово доба хоће да се покаже код понеког белог вина отезање.

Вино које није у своје време потпуно превредо, и у којем је застало доста шећера, може у ово доба да се отеже као расо. Из шећера се начини нека тегљива, шлајмовита материја, која се мора разбијати буђкањем, претакањем на решетку или преко метле, ваљањем бурета, и т. д. Затим, ако смо оставили мало семена од грожђа да се нађе, могли би га мало прокувати па то додати вину; или ако тога семена немамо, онда ваља мало шишарке утупати и то вину додати. „Танин" опорина која се у томе налази лек је тегљивом вину. Има их који такво вино претачу и то с успехом, преко растових струготина што се добију рендисањем дасака; но из таких струготина може вино да прими не само танин него и друге материје од којих оно може добити хрђав укус и ружну боју.

У винограду настаје везивање, заламање и прашење. При везивању погрешно је што неки раде, па једном подужом лозом уместо лике обухвате остале ластаре. То прави заглуштину и остали ластари подуспаре се. Исто тако неваља кад се при везивању ликом лоза сувише стегне и много лишће изгужва и изувија. Тиме се омете радња изгужванога листа па то осети и цео чокот. Прашење је врло важна радња коју ваља такође смотрено радити, јер се ластари веома лако очену, ако се не ради пажљиво. Осем тога гди се не предузимље она доцнија копња, која се зове „изгртање" лозе, ту треба још пажљивије виноград прашити мотрећи при томе на то да се земља мало склони испод ластара на коме ће гроздсувише близу земље доћи.

У воћњаку. На шљивовом дрвећу има често место рода тако звани *рогачи, кривaци* или *пасуљаре*. Ове године стижу гласови да се шљиве „*рогаче*" више но обично. Ти рогачи не долазе, као што неки мисле од каквог инсекта, но од неке гљивице (Exoascus pruni), која се на месту где се једном настани дуже времена задржава и сваке године јавља. Зато такав назови род ваља што пре побрати, врелом водом препарити и свињама дати, или иначе уништити. Никако их не треба остављати да своју клицу на воћки или близу ње остављају.

Ако није са калема веза поскидана, то треба такође учинити; на гранчице које је калем пустио пажљиво привезати за дрвце или притку, како их неби ветар оченуо.

Земљу око воћа ваља прашити прекопавати и од корова чистити.

Ситно, чучаво воће и оно коме се гране разводе у различне форме, треба сад сасецати.

„*У дому и на двору.* Распремање и чишћење кошева, житница. Превртање жита. Обилажење отлукана и котара, по што је смештено сено. Припремање за жетву и погађање жетеоца и жетелица, или позајмица и моба.

На њиви, ливади и пашњацима. Окопавање кукуруза и кромпира. Откидање сњетливих и болесних класова у житу. Жетва јечма. Попуњавање, расадом, празнина у сточној репи. Кошење детелине (други и трећи откос).

На *ливади* довршетак косидбе и справљања сена. После косидбе наводњавање.

Око стоке. Мотрити, да стока не преједе и не добије *надун од зеленог сена и траве* нарочито од детелине. Коње и говеда, кад што прати или купати. Исто тако и свиње, гонити у воду, и то најбоље у чисту воду. Крмаче се прасе. Гди се стока у кошари држи, брижљиво чишћење и тимар.

У градини. Брижљиво окопавање и заливање у градини се наставља. Разређују се и размештају мреже од тикава, краставаца и бостана. Брање бураније и младог грашка. Куњска зелен, може се из нова сејати.

Код *цвећа*, наставља се прашење, заливање и повезивање. Прецветане се стабљике откидају и семе сабира. Полагање каранвиља. Размножавање лејандера, месечарки ружа. Прецветан зумбул, лале и др. луковичасто цвеће, треба вадити, просушити и чувати.

На кованлуку. Право време ројења. Обилно сабирање меда и зато се, могу кошнице настављати, додавати или из нових кошница оквири с пуним саћем вадити, мед истресати и празно саће опет наместити, да челе даље мед носе.

На дуваништу. Прашење и окопавање.

Шумарство. Тамањење штеточина. Преглед синора и атара. Сејање брестовог семена, за добијање младица. Плевљење у растилу. У планини, довршетак пролетњег сејања и сађења. Довршетак гуљења коре, у растовој гори. У смрчевој гори, припреме за добијање смоле. Довршетак летње сече, у високим планинама".

К. С. П.

БЕЛЕШКЕ

Шишање коња.

У најновије доба шишање коња улази све већма у обичај. Они који своје коње шишају, веле да чине из више важних узрока. Тако н. пр. они тврде: да се ошишани коњи мање зноје, да су усљед тога за рад способнији; да постају живљег темперамента, и да су за кожне болести мање осетљиви.

Но науци и практици није доста мнење лајика, па да ствар одмах и са своје стране препоруче већ траже да се на основу посматрања и опита увере о вредности ма каквог рада, — па тек онда да и свој суд изреку. Тако је и са шишањем коња. Разним посматрањима и опитима, није се посведочило тврђење лајика, но напротив излази да је шишање коња посве узалудан, некорисан а по некад и штетан посао.

У овом погледу поред многих опита, чини је нарочито *A. Lande*, марвени лекар у Хамбургу посматрања која нам дају следећи резултат. Он је имао под собом 500 коња, од којих је 250 ошишао и то први пут у месецу Октобру и Новембру 1881. год. Исти коњи дневно трчали су 21 – 24 километра, без покривача у касу и без обзира какво је време било. Сви су коњи као и нешишани имали исту негу и храну. По његовом тврђењу ни у чему немају превагу шишани над нешишаним коњима.

Но, вели он, ако посматрамо шишане коње пре рада и за време одмора то ћемо наћи, да промене температуре, киша, ветар и хладноћа, дражи много више оголићену кожу шишаних коња и усљед тога спречава лучење зноја и масти. Усљед тога а нарочито усљед спреченог лучења масти, постаје горња површина коже — епилермис — сува и крута, длаке нису масне ни сјајне, као што су код нешишаних коња. Код многих шишаних коња појављују се на површини коже у месецу Јануару и Фебруару, гнојнице велике колико зрно пасуља, које могу да буду узрок ружним ранама, при најмањем убоју од седла или ама. На крају месеца Марта, дакле 5 месеци после шишања, кад длака израсте сасвим поново, нестане и тих гнојница.

Даље се показало, да у више случајева после шишања, наступи код коња ревматична афекција појединих делова тела, а готово већина коња омршави и тек пошто им длака поново порасте, тада се поправе као што су били пре шишања. Није истина да шишањем добију коњи живљи темпараменат, нити је пак побољшање апетита осведочено.

Ако меримо температуру теле ошишаног коња пре рада, то нећемо наћи разлике никакве између ње и температуре нешишаног коња. Али ако меримо температуру после рада наћићемо да је просечно температура тела ошишаних коња за 0·3 Цел. већа од температуре нешишаних коња. Овај узрок лежи у неподпуном физиолошком деловању коже, нарочито њених жљезда. Тај је исти узрок и томе, што се повишетак температуре, који је за време рада постао, изравна код нешишаних коња за 15—20 минута док шишани коњи требају много дуже времена, да им температура тела спадне на нормалну.

Напротив, Lange вели, да ревматизам, као и горе наведене кожне болести није никако посматрао код нешишаних коња, већ да од оба зла трпе само опишани. Исто тако и мрцварење код нешишаних коња није посматрао.

Усљед тих својих посматрања Lange вели: „Никакву корист нисам могао да најем код шишаних коња, но шта више нешишани коњи беху напреднији и здравији од њих. *Ја не могу да одобрим шишање коња* поглавито у оно време кад им је за одбрану тела длака, као природни покривач, понајвише нужна, а то је у јесен и зиму".

Ми радо примамо туђе навике и обичаје. Како ова неумесна, узалудна па и штета радња не само да не доноси користи, већ може на буде и од штете, — то сам и написао ово неколико редака, као упутство и савет онима, који би хтели своје коње да шишају. За истинитост навео сам рад оних, који су у том погледу заиста компетентни да искажу своје мнење. Њихов суд је неповољан за овај рад па за то и ја велим: Не дајмо штетним навикама да се одомаће у нас!

П. Тодоровић.
ВЕТЕРИНАР.

Најбољи мелем за повреде на воћкама.*)

Често се дешава да зечеви наглоћу младе воћке или да ветар очене коју грану, или мотика ја како друго оруђе гдегод окрзне дебло, и тиме се начини воћу прилична штета.

На тако рањавим воћкама залегу се разни инсекти и неке гљивице, које спречавају напредовање воћака, а често те ране бивају узрок да се по нека благородна воћка и осуши, а ми се чудимо узроку сушења, међутим и не помишљамо да су томе криве повреде изазване горе поменутим узроцима.

Такве ране и повреде воћари обично мало замажу блатом или крављом балегом, а многи на такве „ситнице" и не обраћају пажњу, већ оставе природи да она сама рану залечи.

Дешава се да рана по дугом времену и без лека зарасте, ал то бива увек на штету саме воћке и њеног приноса.

Да би се ове незгоде отклониле сваки воћар и пољски привредник треба да има у приправности овако справљен мелем: *један део катрана, један део пепела просејаног — а понајбоље је пепео од каменог угља где га има при руци — и два дела ланчарске земље.* Ово се све смеша и дотле гњечи, меси — док не постане чврстине кита, што га стаклорески употребљавају при кпљењу или уметању прозора. Овај мелем ваља чувати на ладном месту па чим воћар примети на каквој воћки огледано место или од удара повређено и нагњечено, треба га одмах оштрим ножем опсећи и овим мелемом добро олепити.

Овако справљен мелем најдуже се држи на рањавом месту, све шупљине добро затвори и пречи приступ ваздуха, и влаге, а због његове гипкости — еластичности — не уди му ни јака сунчана жега ни сувише јака зима.

Што је најглавније овај мелем, направљен са катраном има ту добру страну, што карболска киселина, која се у њему находи' разрушава образовање гљивица на ранама.

*) Одговор онима који питаху, који је мелем најбољи за ране на воћу?

Ово средство показало се у практици врло добро и боље него икоје друго, о чему имам потпуног уверења, зато га слободно смем сваком нашем воћару и пољском привреднику препоручити. **П. М. С.**

Средство против лисних вашију, купусних гусеница и бувача.

Ови несносни, ситни непријатељи праве по баштама многе штете и покваре нам често у овима све уживање. Противу *лисних вашију*, које играју штетну игру по ружама и ниском (чучавом) воћу, треба узети 3 пуне шаке пелена, попарити са 2 литра вруће воде у плитком, 40 сантиметара широком тањиру, па то покрити и оставити дотле, док се не олади до 15°R. За тим ваља потопити нападнуте грањице у ту течност и мало подржати. Руже ваља одрешити од притке и везе. Ваши неће одма, пошто су потопљене, помаљкати по ће се још неко време покретати, али ће другог дана све попадати. Употреба овога средства не шкоди биљки ни најмање. *Купусне* пак *гусенице*, које често опусте купуњаке како се једва може да замисли, уништавају се овако: дуванске отпадке, као петељке, лисна ребра и кокице од попушених цигара треба толико исушити, да то може све ситно да се утуца, уколико ситније тим боље, али мора бити ситно као пшенично брашно. Тако ситан прашак ваља надувати мешчићем по нападнутом купусу и тај прашак ће учинити жестоко (драстично) дејство. Место мешчића може да послужи и артија. 3 стопе дугачка, увијена у облику трубе, но тада се сме само мало прашка у такав увијутак наједанпут узети, па да се посипање изврши фино; то посипање ваља извршити неколико пута: *не сме* се дувати *против* ветра, но увек у правцу ветра, јер тај прашак утиче крњаво на очи и на органе дисања.

(Prag. landw. Wochenbl.)

Да се леб одржи свеж.

У сеоском газдинству, где се меси већа количина леба наједанпут, допада се, да се лебац уплесниви (убуђа, упаучљиви). Као средство противу тога препоручују „Немачке опште новине за земљораднике и шумаре," да се леб одма, чим се из пећи извади, мете у џак, у коме је било брашно и у коме има још мало брашна; лебови да се тако наместе, да горња кора лежи једна уз другу. Затим треба џак завезати и обесити да на промајном месту виси. На овај начин одржава се леб свеж за 4—5 недеља а да се не окори и не уплесниви. Пре употребе очисти се каквом четком и метне се једну ноћ раније у подрум да одмекне.

(Prag. landw. Wochenbl.)

Помоћ од суше.

Окопавање и чешће растрошавање земне површине служи добро место кише. Они крајеви градине, који се најчешће окопавају дају најбоље резултате. Познато је, да кукуруз, лубенице, купус и т. д. кад су добро израсли, могу да издрже двомесечну сушу без великог уштрба само кад су посејани на родну и дубоку земљу. Дубокој, добро нађубреној земљи суша много мање шкоди но плиткој. Дубоко оране и ђубрење служи до извесне мере место кише. Влага долази одоздо. Капилисање (препирање) испод земље такође је заштита од суше. Куда се пружа лишја чуп-

кова (дренова) може се на сушној години лако познати по бујном порасту биљки, које се налазе над чунковима. Где је могућно наводњавање оно се добро награђује. Кад је земља добро уређена, она може корисно да употреби дупло количину воде, коју лети за време суше прими у киши.

(Amerik. Agricult.)

Најбољи начин да се грашак сачува

да не увене и да се не осуши за време суше, јесте, по нашем искуству, простирање кровине — сена или сламе — у ширини од две стопе с обе стране врста. Земља у нашој градини (башти) је шљунковита и врло лака; кад време није хладовно и влажно, грашак се тако сасуши, да врло слабо роди. С тога да би се одржао нужно је да се подастре кровином. Кад смо употребили овај начин, добили смо тако добре приходе, као и кад је време у Мају. Јуну и Јулу било хладовито и прилично влажно. Кровина је и за то добра, што усев, кад га ветар обали, падне на кровину, те мехуне остану суве и чисте. Подастирање кровине показало се као врло корисно још и код пасуља чучавца и трешње, диња, дулечиња (тиквица) краставаца и т. д.

(Amerik Agric.)

Арсеник као додатак коњској храни.

(Превод из аустр. пољопривред. недељног листа).

Познато је, да је мишомор, арсеник или управо арсенаста киселина, такво једно средство, које кочијаши и цигани џамбаси често употребљавају те да напуштеним коњима, у врло кратком времену, дају изглед добро уређене и угојене кљусади.

У погледу физиолошког дејства овог отрова, на животињско тело, зна се само то да он знатан уплив има на кожу и ћелично ткање. Кад се у врло малим количинама даје коњима или говедима, то се онда један део материја, што маст образују и што би иначе лучењем животињског тела отишао у растур и пропао — задржи у животињском телу и у њему се наслаже као сало или лој, због чега после стока изгледа добро уређена.

По мишљењу писца, последња се околност, понајчешће у Галицији употребљује, јер из Галиције готово редовно извозе повише мање кљусади у Белгију и у Француску. Трговац покупује мршаву сељачку кљусад, врло јевтино, плати по грлу 80—120 динара, па их онда у свом ару, поткуси, шишна дотера и прихрани неко време с добрим сеном и кукурузом.

Првих дана дају тој кљусади само после обичне хране, а доцније, после једне две ли недеље, у свако доба дана, дају им по приличну порцију арсеника и ту свака три дана повишавају. Обична порција мишомора, прво је на врх ножа после дају још једном толико, а на послетку количину, која стане на врх од од три ножа.

На крају друге недеље показује кљусе пријатну промену,; с поткресаном гривом бујном кожом и светлом длаком, ништаћ излеће из ара — и нико, који не зна дејство мицомора, не би у том ватреном полу-пони познао напуштено, цгољаво кљусе с пијаце.

Тај се начин зове, код пољских солидних Јевреја „убрзано хранење" и по причању пијчевом отпочиње се с малим додатком мишомора, испрашеног и посутог по зоби у јаслима — па се свака три дана то давање отрова повторава и то од 1 до 3 грама дневно.

После таквих „вештачких марифетлука," гоне трговци галицијски своју бесну кљусад преко границе — у Белгију ил Француску — само у споразуму, с агентом, који је у тајну посвећен, скупо распродаду кљусад — и свршена посла.

Наши кочијаши — вели писац — у неколико скромнији су у употреби ових срестава. Они привежу колским коњима, парченце мухомора, зашивеног у платну где год на руди или на амовима те се коњи стану пропињати, батргати, цапати, што се све обично приписује раси, „назобљености" „ватри."

По др. Хаму, дејство мишомора испољује се и код маторих коња, кљусади, и то врло енергично. Један коњ, матор 18 година и у велико већ „окљусавио," беше купљен ради неких других цељи, па пошто су га хранили и хранили и никако му помоћи нису могли покушаваше, да му дају три пут недељно, сваки пут по 5 грама арсеника.

Већ после 14 дана доби кљусина, са свим бољи изглед и с већом живошћу отправљаше свој посао. Тако даваше мишомора кљусету читаву годину дана и све с истим успехом и за цело то време није се могао ни најмање шкодљив уплив приметити.

Ал' како за тим прође тај коњ у друге руке, то исто је тако на један пут и нагло опао у снази, као што је пре окрљао и окрепио и с места наступише знаци полаганог тровања с мишомором. Они се понајпре распознају, по приметном мршављу, млитављу, испадању и чупању длаке и по воденастим изливима из слузних покожица, на шта мало по мало следује запаљење, па за тим распадање.

Почеше том коњу опет давати пређашњу количину арсеника, али то беше већ доцкан и немаде више никаквог дејства на њ; за тим више пута даваше порцију мишомора увећану и на скоро, под јаким грчевима и мукама, кљусе је липсало.

По испитивању Маурера и Принца, врло је чудноватa особина коња, да могу да поднесу велике количине арсеника, не само без икакве штете, већ и без икаквих трагова у садржини желутчевој.

Та су два хемичара, предузела у том погледу следећи опит, између осталог, давали су коњу једном, 4 дана узастопце дневно по $^1/_2$ драма мишомора и ни најмањи знак тровања на њему нису могли приметити; ускоро за последњом датом порцијом мишомора у храни не нађоше ни трага од мишомора у желутцу, док у избацама, као чврстим тако и течном, у крви и у јетри (црној шигерици) нађоше се приличне количине отрова.

Из тога следује, да се један велики део, поједеног мишомора, из животињског тела поново издваја, као што је често случај и у многим покушајима тровања с мишомором (сичаном).

Да би могли дознати, да ли је при храњењу неког кљусета, употребљен мишомор као додатак у храни, морали би у том случају испитивати коњску балегу или крв (коју би малко пустили), по њеној садржини на арсеник. О томе нас може поучити свака књига о хемији а „*маршова проба арсеника*" и лако се извршити може а и сигурно води цељи, јер помоћу ње смо у стању да одредимо и најнезнатније трагове арсеника, у неком телу.

У осталом на крају ће можда корисно бити, да на то учинимо сваког пажљивим, како су се сумпорјетра и гвоздено киселн хидрат, показали као средства и против повременог тровања с мишомором. Место гвоздено-киселог хидрата може се, много јевтиније средство употребити а то је талог, који се добија у води, у којој ковачи своје усијано гвожђе гасе.

Толико писац а сад нешто о маршовој проби арсеника. За ову цељ служе се једним врло простим апаратом. Главно је да се узме, какво стакло лабораторијско, које има два грлића, у њ. се донекле натрпа цинкане парчади пресуте с разблаженом сумпорном киселином; у један грлић, кроз запушач провуче се цев од стакленога левка, који с другим крајем треба у стаклету да допире до у течност.

С другим грлићем, помоћу једне танке цевчице, везује се шира с оба краја отворена цев, која се напуни с хлорним калцијумом, те да се гас просуши у њој; на оба краја та цев запушена је пампурима и кроз ове тање цевчице пролазе. На другом крају те шире цеви намештена је танка чиста празна цевчица, која је на слободном, другом крају свом запиљено сведена.

Е кад се то све тако припреми, онда треба течност, предмет, који желимо да испитујемо, те да видимо има ли мишомора, сручити кроз стаклени левчић у испитивачко стакло; па кад из њега се стане гас извијати и лапити кроз горњи грлић у стаклене цеви, горе намештене, онда или треба, подиети пламен запаљене шпиритусне лампе где год испод запиљене цеви или ста лену шољицу какву треба држати близу шиљастог отвора ове цеви и гас, који на крају њеном излази припалити.

Било у цеви шиљастој, загрејаној, било на подметутој стакленој шољици, начиниће се *метално огледало*, што је доказ, да је у предмету, који смо испитивали, било мишомора, арсеника.

Тако по балези или крви коњској, можемо врло просто дознати, да ли нам је џамбас, продато кључе „*гоше*“ са отровом — мишомором. Св.

Колико у цвећу детелине има меда.

Александар Вилзон, хемичар, срачунао је да од прилике 125 цветова детелине дају 1 грам шећера. Пошто се сваки цвет састоји из 60 цветних прашака то мора 125+60 или 7,500.000 цветних прашака да се испразни те да добијемо кило шећера. Мед садржава 75% проц. шећера, дакле 1 кило меда производ је од 5.600.000 цветних прашака. Одавде се види како бесконачан број цвећа морају пчеле да испразне те да једну кошницу медом напуне.

Мушко или женско теле.

Многи пољопривредници у Холандској, тврде, да могу напред одредити какво ће им се теле отелити, да ли мушко или женско.

Они вели: ко хоће да му крава отели мушко теле, нека краву подпушта под бика пре муже; а ако хоће да му крава отели женско теле, онда нека ју подпусти под бика после муже. У колико је ово истина може се сваки уверити опитом. У осталом не би било згорега да се проба, јер ако се ово тврђење оствари сваки ће зацело признати да би то било од врло велике вредности за сваког пољопривредника.

ГЛАСНИК

Чланови помагачи који су се јавили 18⁸3. и од почетка ове године до сада.

1. Из Вароши Београда:

Г. Г. Милош Бранковић бакалин, Арсен Марић ђак жељезничке школе, Др. Мита Поповић, Др. Милутин Поповић, Милосав С. Магазиновић чиновник, Јеврем Ђуровић чиновник, Глигорије Петронијевић свештеник, Илија Хранисављевић судија, Иван Милановић, Александер М. Ђорђевић чиновника.

Илија Новаковић прота, Риста Стојаковић учитељ у оставци, Драгиша Пејић правник, Ђока Павловић писар Мин. Фин. Милан Вильчевић журналиста, Др. Марко Леко професор гимназије, Живојин Симић секретар мин. просв. Светолик Лазаревић књижевник, Јован Бешлин звап. мин. фин, Тома Хавел рукавичар, Никодим Васић учитељ, Глиша Штајнлехнер предузимач, Драгомир В. Радуловић трговац Илија С. Рајковић трговац. Димитрије М. Ђорђевић, млађи, трговац. Димитрије Павловић професор богословије, Пера И. Ивановић трговац Павле Павлићевић начел. срески у пензији и Милут. Марковић адвокат.

2. Из Округа Београдског:

Г. Г. Светозар Шурдиловић начел. срески, Петар Милојевић тежак из В. Моштанице, Риста Бојановић државни шумар и Илија К. Аврамовић писар срески.

3. Из округа Јагодинског:

Г. Г. Пољак инжењер из Јагодине и Венијамин архимандрит манаст. Љубостиње.

4. Из округа Крагујевачког:

Г. Г, Јован С. Рајичић из Чумића, Милосав Анђеловић и Живан Голубовић из Лапова.

5. Из округа Крушевачког:

Г. Стојан Здравковић мех. и земљорад. из Трстеника.

6. Из округа Рудничког:

Г. Г Вељко Јаковљевић из Бершића, Мијаило Борисављевић из Мајдана, Витор Ђурчић срески начелник, Радоња Ђурђевић из Обрве, Филип Јосиповић из Мрчајевача, Ђорђе Новица Цветић из Лађевача, Милован Илић из Прислонице и Алекса Јовановић свештен из Бреснице.

7. Из округа Смедеревског:

Г. Г. Аћим Илић свешт. и Марковца, Тодор Стабловић учитељ у пензији из Марковца и Сава Стојановић телеграфиста из Плане.

Из округа Чачанског:

Г. Милан К. Антоновић држав шумар из Краљева.

9. Из округа Шабачког:

Г. Г. Панта Куртовић трг. из Шапца и Јурица Јуришић из Лутица.

10. Из округа Пиротског:

Г. Г. Ђорђе Којић учитељ из Мокрања и Агатангел архимандрит манастира Дивљанског.

11. Из округа Топличког:

Г. Г. Мирко Богдановић писар општине Ивањске и Младен М. Маринковић писар општине Печењевачке.

12. Из округа нишког:

Г. Урош Кнежевић.

Сушнице израђене у Србији. — Савладавши јуначки све препоне које су произлазиле од удаљености места за набавку материјала, тешкоће у добављању добрих раденика, навале стране конкуренције, сметње од интересованих страних шпекуланата — отпочела је наша фабрика пољопривредних справа у Краљеву уз крепку потпору патриотичних капиталиста и заштиту државе наше израду сушница за воће.

Пробе ради, као за први мах подигнуте су сушнице, израђене у *Краљевачкој фабрици*, у следећим местима:

а. У *Чукојевцу* (срез гружански окр. крагујевачки) за рачун гг. *Павла Луковића* и *Марка Ђорђевића* трговаца из Краљева.

б. У *Прилељини* (срез моравски окр руднички) за рачун државе наше.

в. У *Медвеђи* (срез левачки огр. Јагодински) за рачу г. *Тодора Стојановића* трг. из Медвеђе.

г. У *Брђанима* (срез моравски окр. руднички) за рачун г. Јеврема Савића из истог села.

д; У *Јасици* срез темнићски окр. јагодински за рачун г. *Алексе Петковића* трг. из Јасике и г. *Филипа Јовановића* трговца из Крушевца.

Свака од ових сушница може да ухвати по 700 килогр. сирових шљива; но г. *Алекса Петковић* из Јасике био је једини који је избацивао по 245 килогр. сувих шљива на 24 сата дакле по 35%; а неки који нису у раду вешти били нису истеривали више но по 100—120 килогр. сувих шљива на 24. сата.

Сушнице ове награђене су по систему Изартијевом, који треба дугим низом опита да се дотерује за наше прилике пошто му је основа добра за савршенију радњу.

Пре свега по мишљењу самих фабриканата нужно је да се ове сушнице граде у такој величини, да могу најмање по 350—500 килогр. сувих шљива да избаце, а и опет да небуду скупље од 2000—2400 динара.

Но разуме се да су за опитне радове око усавршавања једне нове справе која нам је нужна као кора хлеба, потребна далеко већа средства; па зато треба и држава и поједини капиталисте да помогну и новцем и препоруком и сваком могућом заштитом да се ова грана индустрије у нас не само учврсти него и унапреди.

Живко.

Личне вести. — Г. Благоје Д. Тодоровић, досадашњи предавач ратарске школе, постављен је указом од 1. Маја тек године а сходно чл. 16. закона о нижим пољопривредним школама за наставника исте школе.

ИЗВЕШТАЈ О СТАЊУ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У ПОДРИЊУ

(СВРШЕТАК)

Амбареви, праве се такође од брвана, у висини, што храна заузима до 2 метра, а величина по потреби од 4—6—8—10 преградака у самој грађевини.

Трапови су, ископане рупе, величине, према потреби усева, који ће се у њи метнути. Пошто се рупа ископа, метне се на дну исте мало поздера (отпадака од конопље или лана, кад се конопља или лан набија и маје) или слама и онда се тек саспу кромпири или ротква, па се опет поспу поздером, и онда се покрију прошћем (даском полошке); пак се онда нагрне земља она избачена из рупе тако да средина буде највиша, како би се вода сливала и од трапа одилазила, а у трап се не сливала. Остави се са доње стране обично, за вађење кромпира, отвор који се згодно и затвара.

Ливада и пашњака нема у довољној мери и оне стоје према орницама као 2·5—3, а количина сена може се рачунати према стоци као 2—3; јер стока (јаловиње), више се од пола зиме, храни сламом, шаровином ољвином и граовином.

На ливадама расту све питоме траве, ретко има дивљих и барских трава, и стока радо једе сено.

Поправка ливада, слабо се предузима, нити се чисте од камења, трња, грања и т. п. нити се равнају, а ретко и *наводњавају*, а скоро никако не ђубре нити *подсејавају*; ни мочарне *одводњавају*.

Ливаде се забрањују почетком Маја месеца, или пошто се орба свршл (кад се пооре за кукуруз).

Кошење ливада, почиње од половине јуна месеца, и траје до конца Јула, а покадшто се први пут косе и почетком Августа, као што сам напред поменуо.

Покошена трава остави се да се у *откосу* осуши, па се онда купи у *навиљке* затим се дене у *пластове*, величине до 100 *ока* или 150, и онда се *превлаче* воловима на одређено место за денење; довучено сено, дене се уз *стожер* величине 4—7 метара.

Пресовање сена, не употребљава се нигде нити се сено на страну извози.

Сточну храну нико несеје, осим понешто бундева између кукуруза као узродица што се употребљава за рањење свиња или гојење говеди.

Од трговачких биљака сеју се: лан (ћетен) кудеља (конопља), дуван, а ретко броћ и сунцокрет, и ако се сеју то у малом, у баштама.

Земља, на којој се хоће ћетен или кудеља да сеје, мора бити нађубрена — ако није сама по себи плодна, добро узорана или ускопана па уситњена; па се тек онда усев сеје *под мотику* (тј. у браздице мотиком начињене) или *под дрљачу* — руком се посеје, па се дрљачом подрља.

Дуван се сеје у расаднике, још о великом Божићу и сва нега састоји се у плевлењу и ако се који пут залије водом, за време суше. Концем Априла, па до конца Маја, расађује се дуван, из расадника, на стално место. Даља нега састоји се у прашењу и закидању заперака (цветова).

Берба дувана, почиње концем Септембра и почетком Октобра, обично пре мразева; али у главноме гледа се на зрење његово кад лис добије жуте пеге по себи („изпулија се") онда се рачуна да је зрео и одма се бере.

Обран дуван, ниже се на *дретву* (конце јаке) намешта на мотке; и у ладу под стрехом грађевина суши.

Осушен дуван, слаже се у калупе и спрема за продају.

Од ових трговачких биљака, једино се дуван производи, поред домаће потребе, и за продају; а лан, кудеља и т. п. само за домаћу потребу гаји и то не потпуно, но се надокнађава памуком.

Мочење лана у води, траје обично 5—7 дана, докле се потпуно не укисели а кудеље траје 7—9 па и 15 дана, како је кад вода ладнија или топлија.

Укишељен лан или кудеља, повади се из воде и простре се на сунце „дупке“ у руководма, те се осуши; затим се покупи и у грађевину какву смести до „*набијања*“.

Кад време дозволи, да се кудеља набија, онда се наложи ватра и над ватром један по један спон суши и набија *ступом*, (ако није топлота толико велика да ватра не треба која је нарочито зато направљена. Пошто се довољно набије (т. ј. изломе се дрвени делови) онда се на *мачви* „маје“, па се после помоћу „*перајице*“ и најситнији поздер издваја.

II

Винограда се наоди старих највише у Толисавцу, а од скора се доста подижу и по околним местима, где год се за виноград удесно место покаже.

Где се подижу виногради, положај је земљишта брдовит и југу окренут; земља је љутача, подлога јој је кречна стена. Околина је винограда таква, да се могу гдешто на доста пружати, а гдешто на мало.

Од сорти које се гаје у виноградима, највише се гаји и подиже она сорта *црнога грожђа*, које је назив овамо непознат, може се узети да је *зачинак*; ретко се виђа по гдекоји чокот у виноградима *ситне дињке*, или *белог грожђа*; а остале су сорте непознате.

Подизање винограда изнова, бива *резницом* или *бусницом*, (бусницом се обично подсађује а резницом изнова сади) на овај начин:

Или се обележе само врсте — редови — куда ће се лоза садити, па се онда зађе, и помоћу *колца* лоза у земљу потура (отприлике до половине, а пола вири горе као штап или грана); или се копају јамиће будаком, толико широки, да једва будак проћи може а дубоки 1 стопу, дужине обично колики су редови па се онда метну две лозе у два краја јамића, загрну се земљом и добро набију мањцом, тако да се лоза, после пошто је посађена, никако исчупати не може, но да ће пре сама сломити се, због овога млога се лоза и осуши: те је то људе и од враћало, те су се мало гајењем винограда и занимали. Многи су се шиеу овог извештаја зачудили, кад је свој виноград посадио, а није ниједне лозе мањцом утврђивао но само ногом нагажавао; али су доцније увидели, да је се у његовом винограду скоро свака лоза примила и добро расла, тако да је се врло мали број лоза осушио, може се рачунати и само 2%. Ово је многима, који су са њим садили виноград служило за поуку, и махом се сада тако практикује при сађењу нових винограда.

Виногради се у редове саде; а што се тиче облика, на то се нимало не мотри него се остављају на чокоју доста велики кракови, који му и ружан изглед дају.

Резидба винограда почиње се обично почетком Априла; и орезује се све „*у главу*“ а ретко ко оставља „*кондире*“ на чокоју.

Окопавање винограда почиње се онда, кад се виноград хоће да орезује и то раде обично онде где винограде не загрћу — будаком, као нпр. по Толисавцу

где су у овој околини најбоља вина. *Друга копља* винограда предузима се концем Маја; трећа пак, концем *Јуна* а почетком Јула ја четврта почетком Августа, па затим одма и берба долази.

Ретко ко винограде *загрће*; но у новије време помало се отпочиње загртање винограда и то доцкан у јесен.

Виногради се по гдешто *ђубре* овчијим торинама, т. ј. *затварају се овце* те *ноћују у винограду* а употребљава се и шталско ђубре; пошто се претходно око чокота земља одгрне, онда се мете по 1 или 2 шаке ђубрета за чокот.

Везивање лозе и невршн се у овој околини, јер нема потребе, нити се лоза од рода ломи, а чокоће доста високо од земље стоји.

Справе, којима се виноделци служе, при орезивању винограда једино је *косир*, који је доста јак, а друге су справе за сада непознато. Окопавање се извршује *мотикама*; или где је земља лутача и *будаком*; будаком се окопавају с' пролећа они виногради, који се преко зиме незагрћу.

Берба грожђа, почиње концем Августа и прве половине Септембра и бива без икаква избора него све из реда (нема се управо шта ни бирати, — јер махом сви су виногради засађени лозом, која даје црно грожђе — осим оно мало греша што по неки и то неостављају но беру све). Обрано грожђе *рукама* се гњечи, над чабром, или каквим по маљим судом, па се онда сипа у кацу у којој ће врење издржати.

Пошто је шира преврела *дрождина* се дигла на врх вина, онда се вино отаче; а неки га остављају под комином, скоро до пола зиме. Обично је, да се вино држи под комином 15—20—30 дана.

Справе, којима се виноделци служе при берби, то су: корпе, чаброви, карлице и каце, у које се сипа грожђана комина са широм.

Ретко су познате болести, од којих наши виногради пате; до на кишним годинама што *исцуца* грожђе и образује се *трулеж*. Виноделци се у овоме помажу што грожђе рано оберу. Исто тако, за сада су нам непознати и инсекти који шкоде виновој лози у овој околини.

Вино се не извози нигде на страну, тешко да може и ову околину да подмирује, но се обично са стране увози. Цена је овдашњим нашим винима 40—50—60 дин пара од *оке* према доброти вина.

Од *комине* која остане, пошто се вино оточи, — пече се *ракија* пошто се неки део воде дода, а по гдекоји шпекулант уједи мало антуше или мурећепа па продаје под именом вина.

Грађевине, којима се виноделци служе, за смештање вина, или су *подруми* или *качаре*, има и једних и других; по гдешто се наоде у виноградима, а гдешто и код кућа. У већим виноградима, ако нема подрума, наоди се по каква зграда где стоји шира, докле непреври, па се онда отаче вино и тера кући.

Редак је случај, да се вино, у кога од виноделаца поквари, само по себи но обично или постане *судовно*, или се на јаким жегама лети *усирћети*; али се пре попије но што то дочека. Ако се вино и усирћети, бива код оних виноделаца који беру без избора грожђе, но само да буде вине, трпају и грош са њим заједно или похитају са бербом.

III

Воћарство је сасвим занемарено. Још се находи у приличном броју и сорти воћака, које су стари наши садили и калемили те се са њега потребе подмирују

Подизањем новог воћа, као и о неговањем старог, врло се ретко ко занима; па и са шљивама' од којих толике лепе користи ммамо не занимамо се толико, колико оне заслужују. Истина, да од свију воћака највише се шљива гаји али им се ипак сасвим мала нега указује.

Од осалих врста воћака има *јабука* и то: петровача, илињача, округлица, сунабија, зуквача, будимлија, памуклијача, самониклица, тиквача, киселјача, ђулабија, бедрика, срчика (тврдокорки), коњувача, зеленика итд.

Крушака има разних као и јабука и то: јагодњача, јечменки, шепчарки медњача, илињача, жутица, такуша, тамјаника, водњача, арапки (зимњача и т. д.

Све побољшање врсте воћака находе се у занемареном стању; па и ако се погдешто и нове подижу, опет се о њиној нези никаква рачуна не води.

Положај, који воће заузима, преовлађује, југо-источни и јужни, ређе се виђа воћака на северно-источном и северном положају, и ако се находи, то не може воће, онај укус имати, као са јужне, југо-источне и западне стране.

Облагорођавање воћака предузима се али у сасвим малом броју; и то само једним начином каламљења у *процеп*. Ретко има и вештих људи за овај посао.

Воћке најчешће болују од *смолоточине*, и ово долази од повреда на воћу. нарочито шљиву много убија *калемњача*, те због тога се многе по воћњацима и суше;

Највећи су непријатељи воћарству овде *зечеви*, козе, овце, коњи и говеда од свију њих ваљало би воћке добро заградити, нарочито растило, које служи за производњу воћака; гдешто се помажу од зечева, те мажу стабло воћкино, до оне висине до које може зец дохватити, кречним свињским изметцима, које зец недира те тако здраве воћке остану.

Воће се највише употребљава за јело; али се, погдешто, праве и друге посластице од њега; као нпр; *пекмез* од јабука, крушака и шљива. *Јабуковача* се прави од јабука на овај начин: Исеку се јабуке ножем, па се онда у ступи истуцају и под пресом се исцеде, па се онда оставе те превру. Ако ли се хоће пекмез да прави, онда се исцеђени сок одма кува до извесне густине, па се онда у бурад сипа. Исто се тако прави пекмез и од крушака.

Шљиве се *суше* у нарочито за то начињеним „*ајунницама*", које људи — који се занимају сушењем шљива и сами праве. Цена је сувим шљивама од 20—60 дин. товар.

Ракија се пече од шљива, па често и од крушака, и то по старом начину Пошто шљиве превру у нарочито за то начињеним кацама, онда се сипају у казан који је подигнут од земље на два банка; под којим је начињено огњиште; и облепи се сав блатом; да би спорије топлоту испуштао; Озго се на њега намести *дрвени капак* који има рукавац, у који се углави лула — која служи за лађење паре и преобраћање у течност — која је лула провучена кроз табарку пуну воде. Капак се у додиру са казаном облепи комином или блатом; а под лулу се подметне какав суд (обично бучија ракијска), па се тек онда ватра под казан наложи и печење се отпочиње. Према полажају воћњака и зрелости шљива и ракија је јача или слабија. Тако нпр: југу окренут воћњак јачу ракију даје, као и зрелије шљиве, боље су за печиво ракије.

На овај се исти начин пече и ракија од крушака; само што се мора чекати да крушке угњиле, ако се немају кад да истуцају; па се тек онда сипају у кацу у којој ће превирати. Пошто превру оне обично остану гушће но Комина од шљива; и тада се при печиву метну два дрвета у накрст на дну казана, па се на њих мете

мало бујади или сена; и онда се тек комина сипа у њих; ово се чини зато да неби комина загорела, те би и ракија на загорело мирисала.

Одкако је цена сувим шљивама увеличала се, од тада се мало ракије производи, па је готово и сами сељаци купују. Цена јој је од 10 гради по 60 динара од товара.

Главно је извозно место сувим шљивама за ову околину Шабац.

IV

Градинарство је доста у овоме округу занемарено: може се казати, да нико непроизводи ни толико, колико му домаћа потреба захтева; обично се лети потроши скоро све градинарско биље па изузимајући купуса, за зиму се купује од баштована.

Узрок пак, због кога је ова грана пољопривредна занемарена тај је: што земљоделци много утроше рада и времена око ограђивања својих поља, а то бива баш онда кад је време сејању градинарског биља. Зато би се велика помоћ људима учинила, кад би се ограда по потесима укинула.

V

Од свију врсти *домаће стоке*, понајвише се гаји *оваца*, па онда *свиња*, затим *говеда*, а мање или и никако *коза* и *коњ*.

Гајење оваца, предузима се у највећој мери зато, што најмање хране троше а користи су од њих многоструке; па ипак се на њих толика пажња необраћа колику оне заслужују.

Свиња се у повећој мери гаји и због тога што су до скоро прилично на цени биле; те су отуда, поред домаће употребе, и по гдекоју пару за њих узимали.

Говеда се производи толико, да би једва могло да домаћу потребу подмирује; ретко се и за продају гаји. Но и ово је према садањим околностима много, јер се за сва говеда стаје и не праве, но само за волове теглење и за малу телад. И овоме је узрок подизање ограда око њива те земљоделац сав рад, што би око прављења стаја употребио, употреби на заграђивање њива. Па шта је постижено с тим? Управо ништа, наће се дерач во, па развали градину и учини штету; или то и сам човек из ината учини. Ако ли га случајно имаоц те њиве наће у штети, он га мотком или врућком истуче; те тако један остане без вола, а други без усева.

Далеко би боље било, кад би се стока чувала од њива да нечини штету а не њиве од стоке, а и лакше би било, па да се ограде никако и не подижу.

Гајење коза, погдешто се још вића, али се доста умањава, до једино по великим брдима и кршевима, где се друга стока слабо може да гаји.

Одкако су се задруге почеле распадати, од тада је и гајење стоке ограничавало се, а нарочито коња, те се данас ретко где може видити еркела коња код појединих људи, јер су простори имаовине за гајење коња доста мали.

О поправци домаћих сојева стоке, нема ни говора, нити се ко тим занима Свиње се мало и мењају, тј. питомије узимају; али и тиме се мало постиже, према гајењу њиовом. Остала се стока сама пари, без икаква избора, или човечијег суделовања.

Скоро нико, и не подводи своје кобиле под државне пастуве, и ако то чине, то врло ретко, оближњи земљеделци. Нешто из немарности, а нешто и због доста ситних кобила.

Говеда, коњи, овце, свиње и козе све су од домаћег соја стоке и доста су ситни. Од говеда волови се употребљују за теглење, краве за мужење, а по где-

што и за теглење; коњи за јахање, товарење, а по гдешто у равнијим местима и за теглење. Обична висина коња 10—12—14 шака, говеда до 12 шака а тежина ових последњих до 150 ока.

Извоз стоке, до скора је био у Босну слободан, а сада се ретко тамо извози.

Ретко се друга која врста стоке гоји осим свиња и то једино за домаћу употребу, а за продају се само *жире* (у жиру гоје).

Гојење свиња почиње месеца Јула и траје до Децембра, па се онда кољу (убијају) и на *сланину* или за *цеђење* масти употребљују.

Вуна је на овцама доста груба; употребљава се за плетиво чарапа, прављење сукна, од кога се израђују чакшире, гуњеви, зубуни и др. домаће потребе.

Од млека се прави сир, пошто се најпре кајмак (скоруп) скине и то на овај начин:

Помужено млеко процеди се кроз цедило (крпу за то изаткану ретку); пак се онда настави над ватру, да се узвари. Кад млеко проври онда се разлије у карлице (плитке дрвене судове) и стоји 10—12 сати да се *лади*, и док се кајмак ухвати.

Пред само сирење, скине се кајмак с' млека, онда се саспе млеко у какав суд (обично бакрач) па се онда мало подгреје и наспе се из сиришгаре сурутка, од које се млеко засири. После овога сиревина се (грудва) у крпу метне и каквим поклопцем притисне, на који се и погдекоји камен метне (навали). Кад грудва 2—3 сата стоји притиснута док се неоцеди, онда се исече, у чабар смести и усоли па до употребе остави.

Болести, од које наша домаћа стока пати, најчешће су *маступа*, *шап* (рома) *слепило*, *лишаји* и мл. др. Од наступа помажу се људи, пуштањем крви код стоке ако се достигне ако се не деси ноћу кад чобана нема код стоке). А ако се недостигне онда живинче угине. Од шапа помажу се људи тиме, што истуцаним плавим каменом или белутком — у прах стученим засипају рањава места. Од слепила употребљавају се неке траве и у води се запрскују у очи живинчету. Све три ове болести појављују се на говедима, ретко се кад слепило појави на коњима. Од сакагије коњске употребљава се као лек јечам или зоб.

Кожје домаће стоке, као нпр. говеда, или се осуше па се од ње праве опанци „*прегињаци*" и то обично раде сами земљоделци; или се продају опанчарима те је они израђују. Кожа од оваца и коза продаје се прекупцима. А коњска се такође на израду даје. Погдешто се коњска кожа употреби за *мешину*, која служи за пренос ракије или вина.

Пернате се живине још доста гаје, највише кокошију, затим ћурки, ређе се гаји гусака и патака. Од ових се ћурке најбрижљивије гаје. Чим се ћурићи из јајета излегу, одма им се и храна, од кукурузног леба и коприва помешано, прави. Коприве се морају предходно укувати, лист од стабљике одвојити, стабљику бацити а лист исећи и са кукурузним лебом ситно издробљеним измешати, и то им служи као храна док неодјачају.

За време „*бобања*" ћурићи доста кињају, а и доста их и *угине*, које веште домаћице предупређују давањем ћурићима — рачије бобе — или леба кукурузна намочена у сирћету и белом луку; то тако помогне, да где се то брижљиво извршује, ни једно нескапље у тој њиној опасној периоди живота.

Али гајење пернате живине потребује много труда а и скупо кошта, далеко је скупље, но гајење све остале домаће стоке, нарочито овце.

Погдекоји се од земљоделаца бави и гајењем *пчела*, које држи у простим кошницама, оплетеним од беле или мрке лозе, и споља облепљеним балегом говеђом. Брижљив пчелар, прегледа своје кошнице сваке суботе, да се што у њих не усели (какав непријатељ). За време ројења чува их, да неби се ројеви из кошница испустили и куда побегли. Кад се јесен приближи, кад пчелама раше попестане, онда пчелари обично изаберу најбоље, најјаче и најтеже кошнице те оставе за посад, т. ј. за размножавање идуће године, а најслабије побирају, па онда *поубијају*. Убијене пчеле оставе на гомили близу кошнице, а мед и саће поваде и оставе за употребу.

Гајење свилених бубa нигде се непредузима, и овамо је сасвим непознато њихово гајење.

VI

И у овом се округу, налази у доста великој количини *шума*, тако нпр. *Борања*, Влашић и неки део Цера планине, и од свију дрвећа *букве* има у највећем обиму; али се наоди и остали врсти дрвећа као нпр. бјела, лужника, граница, цера и т. д. а у мањој количини бреста, тополе, зове, врбе, јавора, граба брезе и т. д.

Од ових планина Влашић је скоро сав исечен; ретко се може какво добро дрво за грађевину какву наћи или скоро никако; осим по приватним забранима или у одвећ великим јаругама, одакле се неможе извући.

У Борањи се наоди доста пропланака што људи крче, да би њиве начинили. Цер је скоро исечен као и Влашић, но се у њему боље јашје за грађу, ипак може наћи но у Влашићу.

У овоме округу, нико се не бави подизањем и гајењем шума, него сё оне сасвим безобзирце секу, сатиру. Важност шума је, истина, очигледна свакоме, и свако јој велику важност приписује, али кад погледа величину шуме, у коликом се простору находи, па ма и ако је тако разређена, да би једва тек за подмлађивање могла послужити, мисли, да се не може никад сва исећи, пити да је може нестати Па секући дрво по дрво, можда ћемо дочекати да и шуме желимо!

Последњих година опажа се да по гдекоју и плодну њиву каменом засну бујне кише које се низ гола брда одма слију у поточиће, носећи собом доста муља и камења.

Шуме се сатиру у сасвим великом обиму, а нарочито на сечење ограда, којима се њиве ограђују; и док се ово не укине, дотле нема ни говора о подмлађивању шума; па и ако се не ускори доцније ће бити узалудно.

Често се дешава да појединци присвајају општенародне шуме, те се многима и на пут стаје. Сеоске шуме, ако их има, дело сељаци тога села на појединца лица; те тако од сеоских постају приватни забрани.

У општенародним шумама постоји право службености на попашу и сува дрва па ма она и усправо била, где се сељаци служе рђавим средствима, те подбељују сваке године по нешто дрвећа, и кад се осуше они га секу.

Сеча шума врши се у свако доба године, необзирући се ни нашто, само ако се може доспети да се сече; па било пролеће, лето, јесен или зима.

Осечено дрво или се употреби за грађење каквих зграда у домазлуку: или се употреби — ако је од мање важности — за гориво. За продају се тера у оближње вароши и варошице, или на колима или у сплавовима низ Дрину. Није ми познато да се у каквим сортиментима извози на страну.

Ретко има и дрводељских заната, до што једино људи израђују за своју потребу.

Шуме често страдају од врло јаких ветрова и од нагомиланог снега, особито кад падне на зелен лист на дрвећу, много се онда дрвећа поизвађује; као што је то било прошлог лета када су и многи воћњаци пострадали.

Даље, шуме страдају од мишева а по катшто и од *гусеница*.

Од дивљачи налази се доста *курјакова*, лисица, зечева, дивљих свиња, срна и т. д. Али се непримећава да какву штету шуми причињавају.

VII

Справе, које служе за предиво, јесу преслица и вретено? на преслицу се привеже кудељка, а вретеном се из ње испреда жица, која доцније служи за ткање, пошто се претходно доста добро испере и убели. Пре некога времена употребљавала је се и машина за предиво, која је 2—3 пута па и више брже радила од обичног вретена. Но од како постаде памук, машина се за предиво забатали, камо среће да се и данас још употребљава!

Ткање се врши помоћу *разбоја* за ову цељ направљеног; пошто се претходно пређа уведе у „нита" па кроз „брдо" које служи за сабијање „пређе". На средини разбоја стоје „нити" који су привезани за „подножнике:" или по два заједно или по један, како се кад хоће, боље или лошије ткиво. „Подножници" служе за покретање „нита" доле и горе (узбрдо и низбрдо) те се тиме прави шупљина, на „основи" куда се „потка" провлачи. Кад се „потка" кроз „основу" провуче онда се „брдом" сабије.

Већина народа бави се са производњом сукна и платна за домаћу потребу, а ретко за продају. Али је се доста одомаћила потрошња производа и стране индустрије! што све зависи од места у коме народ живи. Тако нпр. близу варошица и сеоских дућана више се троши ових производа но код сељака поудаљених.

За бојење ткива употребљавају се више минералне боје но биљне, и то поглавито *кремез*, који жене купују по варошима из дућана па саме боје пређу. За бојење сукна употребљавају „тјоскву" — одпадке од гвожђа што се топи у ватри над ковачи кују.

Алате којима се народ служи за обрађивање земље, израђује он сам, не обично купује готове; исто тако и судове виноградске и качарске; а има по где што и мајстора, који то сами за своју потребу израђују.

На рекама, које не пресушују налази се по гдешто *воденица* и по гдекоја *ваљавица*, у којој народ сукно ваља; *струшница* за сада нема. Ваљање сукна највише се зими ради; лети обично ваљавице стоје празне, а вода се одврати на млин. У овоме округу слабо се народ занима израдом рукотворина.

VIII

Земља се наоди у сасвим распарчетаном стању. Узрок овој распарчетаности је у неколико и деоба задруга, а у неколико и то што се земљеделац боји, да се у мењању земље не превари, те да неда бољу земљу за гору или још боље рећи, узрок је овоме незнање.

Задруге с' дана на дан све већма опадају, умањују се; и народ у оскудици ређе снаге још се служи *позајмицом*, а гдешто и *мобом*; али је скоро и то ишчезло; јер се опазило, да се и с вим много времена губи пошто, по обичају, сасвим се доцкан на њиву долази.

Спрегу недржи онај који има толико волова, да сам за себе може орати и влачити, но обично спрежу они, који немају довољан број стоке за спрегу, да би могли сами послове отправљати.

Приљежан земљедалац далеко је напреднији у свима пословима, кад радњу, сам са својом задругом извршава, и кад га она добро у пословима слуша. Дакле кад не очекује да му туђин или комшија уради, а он извуче леђа у крај, па пропало, успремило се — све једно.

Обрађивање земље иде оним редом, као што сам и напред на једном месту споменуо. Узоре се једна за кукурузе, са којим се нешто и пасуља — као узродица — посеје Пошто се кукуруз у јесен обере, — онда се пооре опет за пшеницу или на пролеће за зоб, па се онда остави те стоји 3 године под ливадом, која се коси, и онда опет оре се на исти начин.

Земаљски производи, ове околине продају се по варошицама а већим делом у Шапцу, одакле се и на страну извозе.

Саобраћајна средства, којима се народ у овом округу служи јесу: коњи са самарима, волови и кола, а погдешто и коњска кола; како где место и прилике допуштају и захтевају.

Мелиорирање земље, скоро се нигде непредузима; осим по гдешто, што се кроз барнате и подводне земље прокопавају ендеци за сливање и одвођење воде.

Зими, кад престану скоро сви радови, осим сечења у шуми, надница човеку са храном је 80 дин. пара дневно; у пролеће 1 динар до 1·40 дин. лети копачу 1·20 динар а косачу 2 динара или $1^1/_2$ динар, рачунајући поред сваке награде новчане и храну, за време рада. Може се рећи, да слабо и има надничара; него сами људи све своје имање обзирате са својом задругом, осим повећих газда у овоме округу.

На завршетку овога извештаја, морам напоменути, да сам у њему сувише кратак био; и да је стање пољске привреде боље описано у Рађевини, но у осталим крајевима овога округа; јер, за тачно познавање сваког краја у округу треба далеко више проучавања а ја то нисам могао учинити.

На зато сам узео само да опишем стање пољске привреде, уколико га ја до данас познајем; а доцније ћу попуњавати празнине, које су остале.

15 Децембра 1882 год.
У Комирићу.

Драгић Н. Муцић
економ

НАШИ ДОПИСИ.

ИВАЊИЦА, 18. Маја. — До сада је слабо што јављано „Тежаку" о кретању земљорадње и економије у опште у овом крају. А и овде има много да се ради на поправци економског стања.

Сточарство је на првом месту.

Стари Влах чувен је био са свога сточарства. То му је и данас, готово, једина производња — јер због сувише брдовитих места и оштре климе, усеви, а нарочито ку-

куруз, тешко долазе до руке. Но у толико су опет бољи услови за гајење стоке. Ни један округ у Србији, ваљда, није тако богат са шумама и суватима, као што је ужички округ. Па опет, у сточарству се не осећа никакав напредак.

Наш сељак гајење стоке оставља случају. Ако је година добра, ако има довољно паше, биће колико толико и добре стоке, а ако мало омане година, па се јошт појави и каква болест — онда је зло. Нико не разбира за узроке, нити тражи помоћи и с тога, врло често, толика грла угину.

Као што је речено, шуме у овом крају има у изобиљу, па опет је стока готово без икаквих заклона. Наш ће сељак радије оборити по неколико стотина букава за ограду или за какве друге незнатне потребе, него за штале, или за своје станове.

С тога би, по нашем мнењу, врло нужно било, да се у овом округу отвори један угледан завод за сточарство, као што је у Краљеву за ратарство — јер, као што је познато, наш свет врло не радо прима оно, што својим очима не види.

У осталом, година је врло добро понела. Снег је пао на време, а одкад је настало пролеће, било је довољно и топлих и кишовитих дана.

Говеда су продавана од 80 до 120 динара на грло, а овце с јагњадима по 14—16 динара. До пре неколико дана, свиње нису никако тражене, но сад се на све стране у велико луче и добро плаћају.

Милан Пајевић.

ПОД СТОЛОМ (ср. Краљевски) 15. Маја — Са пољским радовима у овоме крају у опште је доста задоцњено, јер је скоро целог прошлог месеца Априла киша падала тако, да је Март за пољски рад много повољнији био, када је доста и поугарено. Но од како је овај месец наступио и време је за рад удесније; најживље се ради око сејања кукуруза, али с орањем иде доста тешко, па готово теже на угареној но на неугареној земљи, јер се при обрађивању образују многе грудове, које се без маља недају растрошити па и ако их киша чешће кваси, чему ће бити по свој прилици узрок, што зимус није имало суво-мразица, од којих би земља измрзла. — Највећи је јек сејању кукуруза ових дана, а има га истина који је већ и у првој копњи. —

Бела су жита засада доста напредна. —

Шљиве су местимично добро родиле и то боље оне под планином но у равници, а биле су с' почетка много боље понијеле, па, ваљда, због многе и ладне априлске кише морале су озепсти. — Остало је воће засада добро.

Здравље је стоке досада у опште добро; јер је преко целе зиме довољно ране имала а и сада су пашњаци, нарочито они по Столу, много добри. — На овом месту бележим: једном домаћину у селу Мељаници ојагњила је пролетос једна овца троје јагњади, сви троје женски и врани (мајка им бела а ован је вран био), од којих двоје мајка доји а једно је подметуто другој овци, сада су потпуно здрави и скоро као и остала јагњад одрасла. —

Имало је мало по планини и голубачке мушице, али није много досађивала. —

Пчеле се нешто слабо роје и засада неприличе баш на добро.

Буква је прилично жиром родила а и раст је сада добро ресао, што се односи на границу, бељик и цер, но лужник је сав оштећен од гусенице (Phalaena Tortrix viridana), која га је тако обрстила да сада поново други лист истерује.

Ливаде су доста добре и ако је стока по њима све до самог Ђурђевадне пасла.

Јов. М. Јекић.

ПЕПЕЉЕВАЦ 12. Маја. — Од 13. Марта па овамо било је врло променљиво време, било је више кише него сунца усљед тога копање винограда задоцњено је но као

да им неће то ништа шкодити. Беда стрмна жита напредују не може бити боље; траве има свуда изобиља.

Орање за кукуруз отпочето је од половине Априла и ових дана свршава се. Ору обично простим плугом са 2—3 јарма волова и то спрегом по 2 по 3 домаћина једним плугом. Земља је за орање испочетка била врло трошна но сад се жале да је тврдо за орање; узрок је овоме млога киша и што стока ширимице гази по њивама по кишном времену. —

Рано посејан кукуруз неки већ праше а тако и пасуљ чучавци. Зачудо што ове године кукуруз брзо ниче и расте, а то је што је било и топли дана и добрих киша.

Шљиве су биле млого цветале; сви смо се надали да ће родити добро и ове године као прошле но на жалост то је била само обмана јер шљиве много опадају и већином су црљиве, ретко ћете коју шљиву на дрвету наћи а да није шупља и црљива; мучно да ће се што одржати.

Стока је уопште здрава.

Овом сељаку, што ми је скренуо пажњу на прасење крмача, име је *Велисав Ивић*, из Мешева[1]). Сад је председник општ. треботинске и добар домаћин.

Ив. С. Весић,
свек.

ТОУЖЕТИН (у Чешкој, округ сац-ки срез Лауи-ски). — Мислим да ће читаоце „Тежака" занимати, да чују што о економним приликама из овог културног краја братске нам земље — чеше краљевине; зато и саопштавам ово, што држим да ће од користи бити и по наше пољопривреднике.

Велики део наших пољопривредника, ако није имао прилике да се и сам увери а оно је бар чуо или читао што из чега је се могао да увери, да се у Чешкој паметније и разложније ради но у нас и у многих земаља које су напредније од нас.

И заиста, овде се човек често мора чудити успеху овд. пољопривредника, кад узме у обзир неприлике, са којима се често они боре. Не знам да ли у целој Чешкој, али бар у неким крајевима које познајем и овде, није ретко видети — земљу са 2—3 палца дубоком ораницом, чију здравицу сачињава кречно или друго које стење; или пак са свим лаку и посну пескушу, са пропустљивом здравицом. Поред овог кад узмемо још и ту климатску околност, да су, бар овде, обично зими суворазице, у пролеће суша, а лети кад киша падне, оно не пада као што би је пољопривредник желио — тихо већ као да су се небеса провалила; кад, велим, све ове неприлике у обзир узмемо, онда се заиста морамо чудити сјајном успеху пољопривредника под оваким околностима.

Али овде има и ваљаних земаља, какве пољопривредник само пожелети може. Оне су или од природе такве, или су пак трудом земљоделаца таке начињене; но у оба случаја не чује се овде, као што се то на жалост код нас често чује, да по која њива или ливада са године на годину све мање рађа, не, баш напротив, овде су приноси са године на годину све већи, узев у обзир родност година.

Све ово тврди да пољопривреда стоји овде на вишем ступњу но код нас; да пољопривредници овде имају знања, без кога се не може напредовати ни у којој струци па ни у пољопривреди; — једном речју: нећемо погрешити, ако се на браћу Чехе угледамо и будемо наша поља, стоку, шуме и воћњаке неговали и обрађивали, као што се то овде чини.

У тој цељи хоћу и да вам јавим по нешто о газдовању одавде. —

---

[1]) Види „Тежак" за Мај стр. 304. У.

На првом месту биће вредно да се чује што *о овдашњем сеоском становништву.* — Не замишљајте све овдашње сеоско становништво, као праве сељаке, чисте и уредне домаћине; на жалост не, јер је овдашње сеоско становништво или бар велики део истог, — ако ми дозволите да се тако изразим, — робље спахијско. Не велим да нема у Ческој правих и разумних сељака; — има их, па још каквих, који нам у сваком погледу као пример могу да послуже; али у овом је пределу, у коме на жалост искључиво наша браћа Чеси — обитавају баш никако другаче, но као што мало час рекох. Овдашње сеоско становништво, великим делом нема ни стопу земље, већ живи просто и искључиво од жалостне наднице, коју добија радећи на спахијским добрима. Па шта мислите колика је та надница, кад од очеве, а у неколико и од мајчине наднице, живи читава породица? — Не чудите се кад вам кажем да добијају и лети и зими: надничари 40 новчића, (нешто мање од динара), надничарке 30 новч. а деца 20 новчића! — Шта ће пре једна оваква жалостна породица да набави за тих неколико грошића, које знојем лица свога заради: стан? рану? ил одело? а да о изображавању деце и не говоримо. Мора и набавља све своје потребе; а како? о томе не треба ни да говорим.

Ајде да потражимо узроке ове тако жалосне појаве, у братској нам земљи Ческој. Пре неколико десетина и мање година, били су и овде другчији житељи села, т. ј. били су имућнији, али на жалост ни у колико просвећенији а можда још и затуцанији, од њнове деце, — данашњег нараштаја. И они су се сигурно придржавали оне глупе изреке, која се на жалост код нас тако често чује, која гласи: „док сам жив имаћу, а млађи нек се брину како ће да живе." На основу тога (а вероватно и којих други узрока), задруге у колико их је још било раздружиле су се, па су онда мало по мало продавали прво своје шуме затим боме и њиве и ливаде — богаштима, док нису најзад са свим распродали што су имали, или бар у толико, да су постали зависни од спахија, којима су онда морали продати и оно мало њиве и градине што је заостало, само ако су ови то захтевали, ако им је у корист ишло. На тај су начин очеви и дедови, заробили своју децу-унуке, који сада испаштају грехе својих старих; а дал ће се икада ослободити тога тешког положаја, — то је велико питање.

Ово што овде напоменух, ваљало би да имају добро на уму наши сељаци, и нека би им за памет служио овај жалостан пример, са нашом браћом Чесима у овом пределу; јер су се и код нас већ многе задруге раздружиле, а често се и у нас већ догађа, да овај или онај домаћин отуђи по који браник, и т. под; а шта ће бити док нам жељезница пројури кроз земљу, док нам странци почну дво- и трогубо имања плаћати и куповата? — Дакле узмимо се на ум и не раздружујмо се и не продајимо имања без нужде, — за љубав потомства, народа, домовине! —

Но разуме се да није ни овде постигла све сељаке 'нако жалосна судба, јер има и овде сељака још данас, који заслужују са пуним правом то име; но има их и таквих, који по највише узимљу под закуп на спахиским добрима: вотњаке и стране, и њих обделавајући, заслужују насушни хлеб.

Имућнији људи и спахије пак, уредили су своја имања, да је човеку милина да их види.

Покушаћу да у неколико опишем начин газдовања на једном таквом спајилуку кнеза Шварценберга, у колико ми то простор овога дописа дозвољава. Да почнем са

Ратарством. *Земље* су овде, као што већ једном рекох, различне; лоше и добре, лакше и тешке. *Обделавање* је ваљано. Оре се, до душе, само два пута, — крњи се стрњика чим се усев пожање, са „*патентованим тројацима* № 2. (плугови са 3 раоника) од Clayton et Schuttleworth-a" Ови су плугови врло добри, јер се са њима

много радне снаге уштеди, а врше свој задатак прекрасно. Овде се ватају четири вола бернске расе у један такав плуг, чије су бразде свака по 4—18 сантиметара дубоке и по 20 сантмет. широке. За десет радених часова преоре се са њим, према земљи која се оре, $1^1/_4$—$1^1/_2$ хектар *Зашто да ми не очистимо наше њиве од камења, пањева и шибља, па да са овим плугом оремо?!*

Други пут се оре дубоко и то у јесен. За ову цељ употребљује се овде парни плуг, којим ору на 18 палаца дубоко, и разбија својом силом стење испод оранице. Милина је гледати како парни плуг ради, ал' је још већа милина видети усев на њиви, која је са њиме поорана. Но осим парнога плуга, употребљују овде за дубоко орање, *Сак-ов плуг за дубоко орање са самоводством.** Са овим су задовољнији но са ческим Рухадлом. Овај је плуг заиста такав да не можемо да пропустимо ову прилику, а да га нашим пољопривредницима не препоручимо. Његова је конструкција и употреба тако јасна, да не потребује никаквог описа, и сваки поле практичнији пољопривредник, знаће да удеси овај плуг, те да му оре како он хтедне, а оре 21—37 см. дубоко. Козлац му је од ливеног гвожђа, дашчица и раоници (на броју два) су челични, а остали делови су од кованог гвожђа. Он кошта од прилике 11 дуката, а пољопривредник који га набави, неће се покајати; јер ће му бар за четвртину више родити њива са овим плугом поорана од оне, са обичним плутом пооране.

Њиву, која се први пут овако дубоко преоре (сад било то Саковим или Рухадловим плугом), треба по орању добро нађубрити и треба је у јесен орати, јер је мртвица изнешена на површину, и од ње се сад захтева, да биљци у прво време њенога развитка рану понуди.

У пролеће се овде не оре, и то зато: што су овде пролећа сушна, па кад би њиве у пролеће још једном преорали, онда би се брже и исушиле, а и иначе се слабо напију влаге, јер су овде и зиме сушне а често и без мразева. Из тога се узрока овде њиве у пролеће не ору, но се само подрију са *плугом подривачем* и онда предрљају са обичном дрвеном дрљачом са гвозденим клинцима ил' са другом којом.

Ваљак се овде употребљава за трошење земаља, даље, кад зимњи усеви измрзну због сувомразице, најзад при сејању лаког семења, које се само по њиви посеје, па се онда преваља. За ове цељи употребљавају лакше и теже, глатке и претенасте (оштре и зупчасте) ваљке.

Што се *ђубрења* тиче, употребљава се шталско ђубре и то поглавито за ђубрење меља. На ову цељ растуре ђубре по мељнику још с' јесени чим се мељ обере, па га онда заједно са браздом плугом уз чокот (мељов) заору и тиме у једно и чокот загрну. Но осим меља ђубре у неколико и стрмине са шталским ђубретом.

Далеко већу улогу при ђубрењу, игра овде *вештачко ђубре*. Са овим се ђубре шећерна репа, репица, детелишта, у неколико стрмине и други усеви. Са овим ђубри се, „преко главе", и репа при сејању т. ј. напред сеје машина ђубре (суперфосфат) а позади репу (семе).

Но и дрвене струготине много се овде цене и употребљују као ђубре. Њих купују на стругарама у шумама на северо-западној граници Ческе и по варошима од столара и стругара, па их амо доносе. Пре употребе као ђубре, мету их у пиштевину, и тек кад се ове напију, онда их употребљују са сјајним резултатом као ђубре.

Усеви који се овде гаје, сљедећи су: шећерна репа, мељ, сва јара жита, а од озимних само пшеница[1]) и раж, кромпир, репица, боб, грашак, граорица и цихорија; а од

[1]) Овде имају неку особиту врсту црвене голије шенице, коју једне године као озимницу а друге као јарицу сеју. Немици је зову „Wechselweizen" а Чеси „црвеном шеницом". Врло је добра; и неби с горег било, да Друштво набави овога семена и да је код нас опроба.

пићних биљака: црвена детелина, еспарзета, раж, овас, мувај, кукуруз, „мешанац" т. ј. смеса из овса, грашка и граорице, или из озиме ражи, грашка и граорице који се мешанац до у зиму коси за зелену пићу, па се онда раж, која по ново порасте за зрно остави; а и репица, која се почупа с' јесени при прорећивању густих места на њиви, врло је вредна пића, особито за музаре, на коју се цео овде и употребљује. (Неки пребацују репици, да краве њом раније дају млеко непријатног укуса, што ја писам могао да приметим).

Плодоред је:

1. Угар (ђубрен) и засејан пићом.
2. Озимица.
3. Окопавина.
4. Јарица (са детелином).
5. Црв. детелина.
6. „ „
7. Озимица.
8. Окопавина.
9. Јарица.

Но осим по плодореду, на великом се делу имања газдује „слободно", т. ј. без плодореда, а помоћу средстава за ђубрење.

Горњи се усеви сеју сејалицама (са једним изузетком) и то се за усеве који се на редове сеју (изузев окопавине) као најбоља показала „сејалица каишкара" и ако многи препоручују у новије доба сејалице зване: „нов универзални дрил" и „угарски дрил." Репу сеју такође са сејалицама и то са оним четвородим, а кромпир, који се на поља или на четврт исече, саде са руком. — За сејање детелина, употребљава се овде „машина за сејање детелине", коју због њене разумљиве употребе и јевтиноће као и горње сејалице и ми нашим пољопривредницима препоручујемо. Машина за сејање детелине кошта 14 дуката но има их и мањих ручних и јевтинијих.

За сејање стрмнина, узима се овде ново семе, које се пре сејања потопи у раствор плавог камена у води (на 100 Л. воде 1 К. плавог камена), у коме по 12—14 сати остане. Лањско семе, ако би се из недостатка озогодишњег, употребило, — не потапа се у наведени раствор, јер за годину дана изумру споре гљива, које се на стрмнинама налазе. У осталом овде су стрмнине тако чисте од гљива, да се семе не из нужде већ за рад сигурности потапа.

Што се тиче неге појединих усева, овде се не сматра ово, што се по пољопривредним новинама и књигама пише, за празан разговор, као што то на жалост код нас још по неки пољопривредник мисли; већ се на против строго придржава, на основу науке и искуства стеченога знања, како код осталих радова, тако и при нези усева, од које, поред осталих услова, зависи напредак усева.

Тако су овде са одличним резултатом употребљавају, и јесу економи овде у стању, да са сразмерно мало радне снаге, све послове око неге усева, који се са оним оруђем дају површити, — јевтино брзо и ваљано на време површе; те им остане довољно времена и радника да могу на време да површе и оне послове, који се могу само руком и ручним алатима површити. Због тога је овде велика реткост видети: закоровљен који стрмен усев (ово и због тога, што добро и чисто семе сеју и што ваљано и на време

ору), неспрашену репу или репицу, или на време неокопан кромпир или што друго овоме подобно. —

За *жетву* се још из рана, све што је потребно спрема. Ужета за везивање снопова исплету се од ражне или пшеничне сламе, још преко зиме; косе и машине се благовремено прегледају и наоштре или по потреби и нове набаве, па се са нестрпљењем чека тај радостан час, кад ће се плодови труда свог збрати.

Овде игра велику улогу „*барометар*“ (справа што претсказује време); и заиста му се са правом приписује толика важност, јер овде се н. пр. пољопривредник много на'ћ осланја, и ретко кад да га увати време на пољу или сено иљ' жито у откосима. — Имао сам прилике и код нас у Рачи (крагујевачко) да видим, како сељани долазаше јутром код једног тамошњег газде (дућанџије) и молаху га да им каже дал'да налажу гувно. Овај је газда имао барометар и више је пута сељанима казивао како ће време бити тако, да су и сами сељани увидели да предсказује како ће време да буде, па кад им је казао да могу да налажу гувно, па ма и облачно било, послушали су га. Камо лепе среће наше, да се и код нас већ једном у општ барометар одомаћи; не би нам кише и олује у време пришбе и т. под. толике штете чиниле! —

Стрмине се овде по каквоћи косе са *косом наслоњачом*, но махом се косе са *косећом машином* и то оном од *Вуд*-а (Walter A. Wood's Patentirte Getreide-Mæhmaschine. За ову машину довољна су два осредња коња, па ради прекрасно. Нова машина за кошење стрмина названа „*Тријумф*“, лакша је но слабија од Вудове и није се тако практична (бар овде) показала, као Вудова.

Зар не би урадили боље, кад би се неколико газда сложили, па да ортачки куће једну овакву машину и поме да своја жита косе, — но што по највећој жеји са својом челади, са савијеном грбином са сриом жњу, и док на овај начин до другог краја њиве досиу, ово је жетва давно прошло време, особито ако су се мало са жетвом одоцнили?

Без сумње да би добро урадили и треба да чине; јер свак' зна колика је разлика између жита, које је одма после млетва пожњевено и онога, што је са свим дозрело или што га је време обалило на земљу и већ почело да се квари, све из узрока, што није могло на време да се покоси. Сваки зна, велим, колика је штета кад се не доспе, да се на време жито пожање, па треба да се стара, да је и он не претрпи; а избеће је најлакше, ако се договори са комшијама, па заједнички куће једну косилицу, којом ће сви моћи да на време своје њиве покосе, па ма их још толико имали.

А што да је и не купе, кад је добра а не кошта баш много? — *Четири домаћина да се сложе, да дађу по 20 дук., его ти 80 дуката па да куће прекрасну машину још и са једним запшним ножем и још неким ситнијим запшним делови-ма.* Овака ће им се машина за две-три године, ако не и пре, исплатити и онда ће их толике године њиве за бадава косити а и споредан приход имаће косећи и туђе њиве са њом. —

На овоме заједничком набављању машина не само за кошење жита, већ и других већих машина, треба да пораде *ст. учитељи и свештеници*, у које се ми толико уздамо. Уверени смо да би се много њих нашло, који би врло радо овако задружно набавили коју машину, само кад би видели један овакав пример, који би их о користи од овакве набавке уверио; зато треба да се погрудимо, (па ма и са мало жртви од стране Пољопр. друштва), да овај начин набављања савршенијих справа, што пре заведемо. — —

Кад се стрмина покоси, остави се по неколико сати да се у откосима проване ако време то допушта, па се онда повеже у снопове. — По девет снопова усправе се са класјем на више и то тако, да један у средину дође и право стоји, а осам се около њега поставе и са класјем се на њ' нагну; са десетим се снопом покрију, који на тај

начин наметнути девет спопова, и тако се остане на њиви за десетак дана. За то је време жито дозрело и добро се просушило, па га онда без опасности дену покадшто на дрвеним подлогама у камаре под ведрим небом, које добром сламом, асурама или мушемама (укатрањеним платном) покрију и утврде, да их ветар не растури и да не закисну. У тим камарама остане жито до у зиму, кад послови у пољу престану, и онда га носе под заклон, где га вршу. — Чешће и обично пак, уносе жито у велике шупе, где га до вршења оставе, па онда ту унутра наместе вршалицу, и врше га и по највећем времену у зимње доба, кад радова у пољу већ не буде. —

По жетви стрништа оберу мељ (у другој половини Августа) и оставе га на таване на промаји да се суши

Затим дође време да се кромпир вади. Њега ваде са „*плугом вађачем*“, који подорава кућице (оџаке) кромпира, и кромпир издиже и на стране баца, а жене и деца иду са врећама за плугом и купе кромпир. Исто тако при орању кромпиришта иде за плугом по један дечко, на купи ктоле, које је вађач плуг проманио и које тек сад онај изоре.

Кад кромпир повале (а бирају леп дан за тај посао), онда га оставе *да се само мало провене, а не да се сасвим осуши и спари*, па га онда однесу на какво оцедно место у крај њиве, где ископају трап и утраше га. Кромпир по највише продају радницима и ваде га из трапа, кад се потреба укаже т. ј. кад га раденици затраже. Кромпир је овде јевтин и добар. Један хектомитар кошта по 150—160 новчића. —

Одма за кромпиром ваде репу (шећерну), коју овде у велико сеју. Пићну репу и не сеју из узрока, који ћу доцније навести. — Репу ваде са „*плугом чупачем*“ који има рачљаст раоник, па подувати репу и нечупа је из земље, тако да ни најмањи комадић у земљи не остане. За овим иду жене, које купе и отресају од земље почупану репу, и носе је на гомиле, где јој посеку лишће. Ту се ископа и трап, *па се одма трпе док се још нису осушиле*. Сад очекају време, у које су се обвезали да неком фабриканту предаду извесну количину репе, у које је доба из трапа ваде и у фабрику му је носе или он сам дође за њу. — Ове се године продаје овде метарска центa шећерне репе за 105 новч. а по 5% одбију фабриканти на блато, које се не може баш са сим да остружје још на њиви, јер би то више коштало, но ти 5% репе. Но у другим пределима плаћа се много боље.

Фабриканти перу ову репу у нарочитим „*машинама за прање репе*“, па је онда крижају такође са нарочитим „*машинама за сечење репе.*“ Ову искрижану репу испирају у нарочитим судовима са врућом водом, која шећер у њима растопи и упије га. Ову шећерну воду прерађују даље за добијање шећера, а излокане кришке репиње изваде из тих судова и продају их економима по 15½—16 новчића. Ово је врло добра, укусна и јевтина рана за стоку, а особито за музаре, и то је баш *узрок, што се овде шећерна репа не сеје*.

Но пошто у нас у Србији још нема шећерних фабрика, да би могли по тако јевтину цену ваљану пићу за музаре набавити, то *треба да пићну репу сејемо*, ако оћемо млека да имамо.

Од једнога јутра добили смо ове године овде просечно двеста метр. центи шећерне репе.

Кад се кромпир и репа повале утраше и њиве преору, онда се почиње са вршењем стрништа (разуме се под кровом).

До ове су године врли стрнишне на овом спаљилуку, са „*парном вршалицом*“, која рађу овршке, овеје и сортира на четири сорте, од којих свака сорта иде засебно из машине у по један подметнути џак. Она је машина врла овде до 5000 спопова ше-

нице дневно, а јечма и овса сразмерно још више. Ова машина не потребује при раду много руку, и опет је се посао са њом брзо вршио. Због тога остајаху раденици без рада, па да не би отишли у друге пределе, као што намераваху, да код тамошњи газда и фабриканата раде, који би им по који новчић више дали, те би можда тамо и преко лета остали, а овде би се остало у лето без довољно раденика, кад су толике радене руке потребне, особито око репе и мења, — морали су се старати овдашњи кнежеви чиновници, да их овде задрже; због тога набаве вршалицу са витлом а ону парну пошаљу на једно веће добро кнежево (у Цитолиб). Те тако ове године вршемо са „*вршалицом са витлом*" Ова ради такођер врло добро, али она само оврше и одвоји сламу од зрна и плеве; затим раденице овршену рану решетају кроз једно ручно врло ретко сито од жице, помоћу кога одвоје зрно од плеве; онда га по два-три пут превеју ветрењачом и тиме очисте од кошуљице и ситне плеве; затим га сортирају са великим тријером на четири сорте.

Најгорим зрном ране живину; оно до најгорега прекрупе и ране са њим стоку; до најбољега продају а *од најбољега узимљу за семе* а шта претекне, такођер се прода и *чува за резерву*.

И мехунасте усеве вршу са овом вршалицом али их и млате са млатилима.

Ове су године усеви (зрнасти) у опште узев — само прилични. Колико је од ког усева нађено на једном хетару, не знам сигурно, јер још није све жито овршено. Но усеви мере на кантару:

1 хектолитар	најбоље	шенице	80	кила
„	„ до	„ „	74	„
„	„	несортираног јечма	66	„
„	„	„ ражи	68	„
„	„	„ овса	49	„
„	„	грашка	80	„
„	„	граорице	78	„
„	„	боба	80	„

(Крупник се овде не сеје.)

Ове се године вршиоцима не плаћа у новцу, нити надницом, већ добијају они што са вршалицом вршу $^{1}/_{22}$, а они што са млатинама млате $^{1}/_{14}$ део од чисте урађене ране. И тако раденици зарале зими више, но што ће лети зарадити. Међу тим ни спајилук нема од овога начина плаћања никакве штете, јер раденици знају да што год више ураде, то ће више и заслужити, а настојници настојавају да раде како им се заповеди. Но раденици су дужни, одма, још при вршењу, да сламу у снопове повежу и под заклон у камаре здену. Овим везивањем сламе у снопље, много се мање сламе растура и посао се лакше врши при дизању сламе у камаре и при даљој употреби са њом.

Ливадарство је овде слабо заступљено. Само једна ливада од 30 јутара, припада овом спајилуку. Она лежи на речици Егру, која је са својим наносом сваког пролећа тако нађубри, да би било са свим излишно, још је ђубрити.

Нега те ливаде састоји се: у дрљању рано с пролећа и растурању наноса и кртичњака на њој, и доцније се два-три пут преко лета наводњава па сено до појаса. — Ову ливаду косе два а по кадшто и три пута преко лета *са косећом машином* (за траве) од Вода. — Стока се на ливаду никад не пушта.

Сено преврћу са „*справом за превргање сена*" (види Календар Срп. Пољопр. ове год.) а скупљају га *са „великим американским гвозденим грабљама."* Чим се добро у одкосима и гомилицима осуши, носе га кући и остављају на таване или под заклон на дворани.

Исто овако поступају и са детелином коју нису за зелену ђубу покосили; само што детелиште по кад што при слободном газдовању ђубре („преко главе") гипсом.

Напајања онде нема, јер стоку ране и лети у штали са зеленом ђубом, а само је (и то младу) пуштају на стрњику да пасе, кад не може да се досне, да се стрњика одма зоре. — (свршиће се).

Каква ће бити берба шљива у Француској за ову годину. «Берба француских каламљених шљива *(prunes d'ente)* за 1884 годину биће врло добра по количини. Она ће бити важнија но прошле године, која је такође била врло обилата.

Најопаснија периода за шљиве прошла је. Мраза и гусеница није се више бојати; коштица је доста тврда те може убоду *(piqûre)* противстати; најпосле још само остаје суша и град.

Не треба се бојати суше после благотворне кише, која је потоњих дана падала и по вероватности климатичкој.

Остаје град који не захвата никад произвођаче у свој земљи; осем тога и градобитан род налази своје употребе.

Због тако големог изобиља може се предвидети да род неће бити крупан; просеком може бити између 80 и 90 комада у пола кила.

Ова крупноћа и ниска цена, која је увек посљедица такве бербе, олакшаће трговини, да са успехом издржи надметање, које чиње стране шљиве нашој земљи, надметање које нема другог основа до јевтиноће, пошто су наше шљиве боље у сваком погледом осем сушења.

Домаћини, који добро разумеју важност ове борбе која се води, дужни су помоћи трговини да је издржи, израђујући робу без мане, како би се купци сачували од непријатности, које их вазда сусретају, кад нису шљиве добро осушене. (Ради овога добро би учинили да своје *сушнице* не остављају док су у послу). Ова погрешка пада на терет земље произвођачке, која, на жалост, може ову борбу изгубити и учинити да Француска плаћа порез страној производњи, као што то већ постоји за жита и вина.

Нека не губе из вида, да су шљиве босанске, српске и остале вазда добро осушене, и да се чувају врло добро; да једино средство очувати стари добар глас нашим к лемљеним шљивама јесте добро сушење.» *«La Gironde.»*

Како стоји у нас са шљивама? По извештајима који су нам при руци излази да ће берба у опште бити слаба.

Тако: у Београдском и смедеревском округу: шљиве су пропале;

у ваљевском, крагујевачком, крушевачком и ужичком: оцветене у цвету, сметају род и онадаљ;

у јагодинском, шабачком и алексиначком: на местима их има, на местима нема;
у пожаревачком: приличне;
у топличком: средње;
у подринском, рудничком и ћупријском: добре.

Остали окрузи мање се производњом шљива баве.

Кад Французи отварају очи на борбу економску, ми морамо двојином јаче. У нас је и мање рода и нижа цена, дакле слабије оружје за борбу због несавршенијих сушница у нас.

Французи веле да се наше шљиве добро чувају. То стоји, но махом на нашу штету, кад им сав сок истече у жестокој ватри наших сушница, онда, разуме се, могу дуже да се држе. Но ми би ради били да се шљиве осуше мудро и пажљиво, те да се не кваре но и да не изађе из њих сва слаткост, због које се и купују. Осим тога желели би закон строг, који би заштићавао добре а кажњавао покварене људе, који мешају пурке и паренице, који пурке водом кропе а на дно у бурад место шљива међу шишарке, место масти ђубре, место вина расо и т. д. А што се оних ласкавих изјава тиче, нама су познате, осем њих, још и оне од зимус у «Сарајевском листу» и у календару «Бошњаку» односно мера за унапређење шљиварске радње у нас, и ако се зна, да се њихове шљиве боље плаћају од наших. Из тих изјава желели би да се увиди само то: колико су опрезни наши суседи на сваки корак наш, па да и сами будемо опрезнији.

Шта нам ваља радити да се ово шљива што је понело одржи, и што до руке дође, корисније употреби «Тежак» ће у идућим свескама наговештавати.

Молимо господу дописне чланове пољопривредног друштва а и остале пријатеље овога листа, да нас о стању привреде и о привредним појавима у својој околини извештавају. Нарочито да нас известе у скоро о томе како је лоза прецветала?

ИСПРАВКА И ОБЈАШЊЕЊЕ.

У Белешци «Арзеник као додатак коњској храни», на страни 358, а на одговарајућем месту именована су два хемијска једињења, о којима, у споразуму с преводиоцем, доносимо ову исправку и објашњење:

1. Израз сумпорјетра *Hepar sulf. alkal.* замењује се са *калиум сулфиди*, пошто нема узрока да се к нама преноси онај застарели израз; —

2. Оно друго јединење које треба назвати *хидрат гвожђевог оксида*, гради са арсеничном киселином у стомаку нерастворну сô; с тога је утук арсеничном отрову — *Antidotum arsenici.* —

ЗАПИСНИК

VII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 4. ФЕБРУАРА 1884 ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ДРУШТВЕНОГА ПРЕДСЕДНИКА Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: одборници гг. М. Антић, Л. Јовановић, Д. Лукић, С. Станковић, А. Секулић П. Савић, П. Тодоровић, М. Живковић и А. Живановић. Бележио секретар Јаков Марковић.

Бр. 53.

Прочита се записник VI. седнице од 27. Јануара ове године и после неких исправака прима се.

Бр. 54.

Прочита се писмо подружине крушевачке од 30. Јануара ове године Бр. 31. којим јавља друштву

1. Да је на дан 27. Јануара ове године држала скуп на коме су свршени ови послови:

а, Изабрата управа подружине, у коју су уишли: За председника г. Велимир Виторовић цртач, за подпреседника госп. Драгослав Кедровић апотекар, за деловођу г. Вучко Вучковић трговац, за касира г. Милан Миљковић кафеџија, за одборнике: г.г. Франц Винтер столар, Арса Дреновац трговац и Мијаило Марковић адвокат, за замењенике; г.г. Стојан Јаћовић трговац, Коста Шурдиловић шпекулант и Тодор Илијћ трговац и за известиоце: г.г, Сава Браљинац инжињер и Јеврем Приштевац дуванџија;

б, Одобрен буџетски предрачун за ову годину, и

2. Да иста подружина броји 79 чланова, које редовних, које помагача.

Одбор са задовољством узима овај извештај на знање.

Бр. 55.

Прочита се реферат г.г. С. Станковића и П. М. Савића, које је одбор одлуком од 16. Јануара ов. год. умолио да предложе начин, како да се за ову годину уреди и засеје друштвена башта, у коме предлажу, да се ове године у башти произведе семење од разног поврћа, сточне репе, детелине, расад кухињске зелени у изводним лејама и да се чине опити са кукурузом и кромпиром, што се тиче начина гајења и обрађивања; на послетку да се ради улепшања баште подигне на средини мали ладник са прибором за седење и да се у истој цељи засади неколико воћкипа и ружа у авлији уз башту. За извршење свега овога да се умоли један од чланова друштва, и њему да се стави на расположење цела сума одређена буџетом на обрађивање баште и да му се уступи неки део земље у башти на његово расположење за ову годину, а он на крају гдине да уз извештај о радњи поднесе одбору тачан рачун расхода и прихода од баште.

У подужој дебати, која се по овој ствари отвори, у одбору су се појавила два мишлења. Једно је било да се цела радња у башти за ову годину ограничи на опите са произвођењем корисног биља, које се код нас још не гаји, а друго да се башта уреди и засеје по изложеном предлогу.

Одбор узимајући у обзир:

1. Да је друштвена башта и сувише мала за правлење опита у већој размери,

2. Да су опити са произвођењем важнијих биљака већ чињени код нас, и да су резултати тих опита друштву послати, и

3. Да је према томе и према простору, који башта заузима, за друштво са сваке стране најкорисније, да се башта обради и и засеје по поднетом предлогу, у коме нису превиђени ни опити, колико је потребно и колико то допушта простор баште, — одлучи:

Да се друштвена башта обради и засеје за ову годину по предлогу референата, а у границама кредита, који је за то буџетом одобрен, и цео посао да се повери једноме од овдашњих чланова друштвених: коме да се уступи један ар земље у башти на слободно уживање за ову годину, а он на крају године да поднесе тачан рачун расхода и прихода од баште.

Бр. 56.

Приступи се избору лица, које ће се умолити, да друштвену башту по предњој одлуци обради и засеје, и једногласно би решено:

Да се за то умоли г. Петроније М. Савић члан овога друштва.

ЗАПИСНИК

VIII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 9 ФЕБРУАРА 1883 ГОД., ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: подпреседник г. С. Л. Поповић, благајник г. М. Миловановић, Одборници г.г. Драг. Лукић К. Црногорац, А. Секулић, П. М. Савић, П. Т. Тодоровић, и М. Живковић, уредник „Тежака" г. М. М. Савић. Бележио секретар Јак. Марковић.

Бр. 57.

Чита се записник VII. седнице од 4. Фебруара ове год. и усваја се.

Бр. 58.

Г. председник саопштава, да су послате друштвене повеље г.г. Ф. Кестерчанеку, Др. Е. Перелсу, Др. К. Фрајтагу и Др. А. В. барону Бабо, који су на XIV. главном збору изабрати за почасне чланове овога друштва и да су се они примили чланства са благодарношћу. Ообор са задовољством узима на знање.

Бр. 59.

Г. преседник саопштава, да је г. Живко Шокорац члан овога друштва изволео послати друштву на поклон ова дела:

1. Своје напомене „Пазите на винограде, јер је филоксера на прагу" у пет примерака.

2. Die Verbesserung der Alpen-Wirthschaft von Adolf Trientl, 1870,

3. Своје „Студије из виноградарства" у шест примерака (по два за библиотеке: овога друштва и подружина рачанске и крушевачке), и

4. „Речник Немачког и Хрватског језика од Богослава Шулека," у две свеске.

Одбор одлучује да се ови поклони приме са благодарношћу.

Бр. 60.

Г. преседник реферише, како је више пута изјављивана жеља у друштву, да би требало изнаћи начин да се код нас оснује производња баштенског семења, како друштво не би морало да набавља семење са стране, као што је до сад радило, и тога ради да је се преседништво обраћало управи топчидерске економије с питањем, не би ли она могла на извесном делу свога имања основати производњу семења, но да је управа изјавила, да за то нема средстава; па с тога преседништво моли одбор, да донесе одлуку о томе хоће ли друштво и којим путем порадити, да се ове године произведе код нас патребна количина баштенског семења, којом ће друштво подмиривати поруџбине идуће године.

Одбор одлучује: Да се ове године произведе, колико се може, баштенског семења у друштвеној башти, и да преседништво огласом у „Тежаку" позове произвођаче код нас да на јесен пошљу друштву пробе свог семења за продају, па које буде добро, да се откупи и до године раздаје поручиоцима.

Бр. 61.

Чита се писмо г. Велимира Виторовића члана овога друштва упућено од стране збора одбору на оцену и поступак, који предлаже да се концем сваке године уз последњу свеску „Тежака" одштампа „списак и ценовник" разног семења, воћа, калема, цвећа, справа и најбољих приплодних грла, што се преко друштва може набавити, а да се и чешће по могућности износе у друштвеном органу сезонске партије пољопривредног ценовника, ради знања и управљања оних пољопривредника, који би од свега тога хтели што да поручују, и да се у „Тежаку" отвори нарочита рубрика за разне поруџбине.

Одбор увиђајући корисне стране овога предлога, одлучује

Да уредништво „Тежака" прикупља податке за ценовник, и да овај згодним приликама штампа у „Тежаку.

Бр. 62.

Чита се реферат г. Живка Шокорца члана овога друштва, кога је одбор прошле године умолио да изјави своје мишлење о правцу, којим би друштво ваљало да развије своју радњу, како би јаче утицало на унапређење пољопривреде код нас, У свом реферату, који је предат друштву још Новембра месеца пр год. но који није могао до сада да дође на

ред пред одбор због неодложних текућих послова, г. Шокорац у главном износи ово: да он у начелу остаје при програму, који је израђен у одбору још 1882. год. и донекле извршен. За сада налази да ваља извршити организацију рада према реченом програму; пре свега редовне чланове у унутрашњости огласити за дописне, а дописне чланове укинути, и да је сваки члан дужан бар сваких 6 месеци подносити извештај о пољској привреди своје околине, а кад дописни члан дође у Београд онда тим самим нека постаје редовни члан. Сви пак чланови да буду дужни по јадан чланак годишње дати бесплатно за „Тежак.“ Чланови у Београду да се поделе у одсеке; за земљорадњу, сточарство и шумарство. Чланови помагачи са дописнима на челу да у сваком месту образују подружине, за које треба израдити особена правила. За тим постарати се за подизање удружења ради усавршења рада и ради веће добити, а за сада налази да би најпотребнија била ова удружења:

1. Задруга за савршеније бачијање;

2, Задруге за заједничку набавку, издржање и рационалну употребу добрих ајгира, бикова и овнова;

3. Задруге за заједничку набавку и сходну употребу савршенијих пољопривродних справа и семења боље врсте;

4. Задруге за рационално неговање вина и прометање истог у иностранство.

За сваку од ових задруга израдити угледне статуте и потпомагати их материјалним средствима, а за ова постарати се код државе, набављати их приликом јавних предавања, беседа и т. п.

Свој предлог своди на последку на то, да друштво концентрише за ову годину сва средства на ове задруге, а друго године на другу коју привредну цељ. Што друштво није у стању да изведе, ваља покушати да се изврши о трошку манастира, да се изврше студије за угледно уређење манастирских имања, да се предложи установа државних економа и културних инжињера, и да се предложи начин о рационалној употреби општинских и државних имања.

У колико је потребно изменити према овоме и друштвена правила. —

У дебати поводом овога питања одбор је, на предлог друштвеног секретара г. Јакова Марковића, у начелу стао на ово гледиште;

1. Да се поред више добрих страна, које су изложене у предлогу г. Шокорца, друштвена радња за ову годину не може кретати у правцу, који је у истом предлогу изложан, пошто би претходно ваљало променити друштвена правила, чему сада није време;

2. Да друштво може утицати на унапређење пољопривреде поукама на три начина а, поукама у делу, б, поукама живом речи, и в, поукама писменим;

3. Да најјачи утицај на пољопривреднике чине поуке у делу, за тим долазе поуке живом речи, а најслабије да утичу писмене поуке;

4. Да друштво треба са свима органима, што му стоје на раоположењу и са свима установама, и средствима којима се може послужити, да се служи са сва три горња начина поука, али што је год више могућно поукама у делу;

5. Да друштво треба да се стара да придобије што већи број органа и средстава којима ће моћи да развија своју радњу на горња три начина;

6. Да ништа не стоји на путу, да се тиме друштво, према средствима, којима располаже може служити одма;

7. Да према томе друштво ваља да се првенствено служи путним економима, који би обилазећи поједина места у земљи, и носећи уза се потребне справе, имали у делу, а по детаљном плану, који би од друштва добили, да показују пољопривредницима: како се поједини пољопривуедни радови извршују лакше и ваљаније, и тиме придобивши пољопривреднике за се да их упућују на практичне начин набављања савршенијих справа за обрађивање земље и успремање усева (средством удружења и јавних каса), да се поред демонстрација са појединим справама служе поукама живом речи, За све гране пољопривреде придржавајући се у главном највише онога, чему је кад време, да раде на оснивању пољоприредних подружина, да одржавају живу везу између истих и овога друштва, да упућују пољопривреднике на савет и потпору истим подружинама и на пољопривредне списе, да са подружинама праве споразум за заједнички и непрекидни утицај на околину, да побуђују старешине манастира на ранијоналнију земљорадњу и сточарство и на завођење угледних добара при манастирима, да путујући са извора критички црпе податке о стању пољопрувреде и шаљу друштву, а ово одма да даје упутства како и у чему да се отклањају сметње унапређењу појединих грана пољопривреде или ваљанијем извршивању појединих радова и т. д. и

8. Да друштво треба још ове године да

се послужи путним економима, у колико то допуштају средства, којима друштво располаже и уколико има за то спремних лица на расположењу.

Према свему томе одбор одлучује:

Да се умоле гг. Јаков Марковић друштвени секретар и Милан Живковић члан овога друштва, да размисле да ли друштвена средства допуштају и у колико, да се по овоме друштвена радња још ове године развије и да разраде основе, по којима би путни економи имали да раде ове године, па о томе да поднесу што скорије одбору извештај.

Бр. 63.

Чита се писмо г. Аксентија Мијаиловића помоћника начелства округа чачанског, којим јавља, да је и сам уверио, да ручни млин, што га је он прошле године конструисао и поднео друштву на оцен/, не одговара намењеној цељи, и да је он састављо идеју за нову конструкцију која ће бити од много веће практичне предности и по којој ће млин моћи с' мање радне снаге да ради двојином више млива за дан; но како нема средстава да изради млин по тој конструкцији, моли да му друштво отвори кредит у крагујевачкој војној фабрици, да исти млин изради, и да му набави камење, а ако млин не испадне како треба и друштво га с тога не хтедне примити, пристаје да га узме себи и исплати по коштању.

Одбор и ако је рад био да се одазове жељи молиоца, а нарочито за ово корисне предузеће, већ и по томе, што је стручна комисија изјавила, да се и прва конструкција ручног млина молиочеог основа на законима механике, — али с погледом на слаба средства материјална, којима друштво располаже, — одлучује;

Да молиоц најпре изјави колико ће приближно стати израда млина по новој конструкцији с погледом на то, што може наручити камење у Остри, среза моравског округа Рудничког, па ће се тек по томе решити може ли му друштво учинити по молби или не.

ЗАПИСНИК

IX. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 11. ФЕБРУАРА 1883 ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: потпредседник г. Срета Л. Поповић Одборници гг. Лаза С. Јовановић, Коста Цриногорац, Александар Секулић, Петроније Савић, Милан Живковић и Ана Живановић; уредник „Тежака" г. М. М. Савић. Бележно секретар Св. Љ. Гавриловић.

Бр. 64.

Прочита се записник VIII седнице од 9. Фебруара 1884. год. и усваја се с тим да га овере гг. Коста Цриногорац и Л. Р. Јовановић.

Бр. 65.

Г. Председник саопштава акт г. Е de Радичког директора пољопривредне школе у Кашау, којом овај благодари друштву што га је одликовало избравши га за почасног члана свога и с којим се прима чланства; што одбор са задовољством прима к знању.

Бр. 66.

Г. председник саопштава одбору да је г Милан Живковић писар министарства финансије поклонио друштву „за потребу друштв. канцеларије 1 књигу најновији речник места у крљевини Србији," одбор одлучује прима се поклон с благодарношћу.

Г. Председник доставља одбору, да је г. Живко Шокорац писар министарства финансије поклонио друштву за књижницу по један екземплар од књига: „Lehrbuch der Waldwerthberechnung von Dr. Jozef Albert" и „Die Hebung der Alpenwirthschaft од Dr. Gustav Wilhelm," одбор одлучује, прима се поклон с благодарношћу.

Бр. 68.

Прочита се писмо Сгевана Димитријевића који још са седморином другова богослова, моле друштво, да им оно као ђацима сиротињег стања, даје друштвени лист „Тежак" у половину претплатне цене; одбор одлучује, да се молиоцима да ове године „Тежак" у пола цене.

Бр. 69.

Прочиташе се понуде гг. Вулфа и Скота и Ф. Сандера фабриканата пољопривредних справа и машина из Лондона, који се нуде друштву, да му они непосредно отуда по много нижој цени од свију континенталних фабрика, дају своје справе; г. председник предлаже одбору, да друштво у своме интересу опроба набавку справа непосредно из

Лондона; одбор одлучује, да је одбор вољан да тај начин набавке опроба, међу тим за сад узима ту ствар на знање имајући у виду решење седнице од 12. Јануара 1884. год. у којој је избрата комисија која ће изјавити мишљење о потребним справама, које ће се код нас моћи да израђују а дотле остаља председништву на увиђај, да се у згодним приликама послужи понудама горњих фабрика.

Бр. 70.

Приступи се награди чланака штампаних у II. св. „Тежака" за 1884. год. и бише награђени *од штампаног табака*.

I. Чланци.

1. Пољска привреда и основна школа од г. Др. Н. Петровића секретара мин. просвете са . . . . 60 дин.

2). Америчке лозе, од г. Драгутина Петровића ђака вел. школе са 50 дин.

3), Претакање црног вина од г. Мил. М. Савића уредника „Тежака" са . . . . . 60 дин.

4), Шта се ради зими а шта у месецу Фебруару од истог писца са 60 дин.

II. Белешке у овом броју са по 50 дин.

III. Гласник у овом броју са по 50 дин.

IV. Одговор г. Милоја Бабића учитеља орачичког на питања о стању наше пољске привреде са . . . 48 дин.

Бр. 71.

Чита се извештне комисије у којој су била гг. држав. правобранилац, Арса Јовановић и чланови друштвени Сергије Стаиковић и Ал. Секулић, који су имали с правног гледишта да оцене и из акта пронађу колико је умесно захтевање општине шабачке да се земља општинска, на којој је друштвено добро у Шапцу, поврати опет у својину општинску и одбор по саслушању комисијског мишљења усваја исто у свему с тим, да се одговори општини шабачкој, да друштво и сада према употреби поклоњеног му добра од стране општине, мисли да има права на њ' и да га ван других обзира и за то не може повратити опет у својину општинску.

ЗАПИСНИК

X. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 25. ФЕБРУАРА 1884. ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ПРЕДСЕДНИКА ДРУШТВЕНОГ Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: подпредседник г. С. Л. Поповић, Одборници гг. М. Р. Антић Д. А. Лукић, К. Црногорац, П. М. Савић и П. Т. Тодоровић. Бележио секретар Јак. Марковић.

Бр. 72.

Чита се записник IX седнице од 11. Фебруара ове год. и усваја се с тим, да га оперу гг. К, Црногорац и П. М. Савић.

Бр. 73.

Г. Председник саопштава писма гг. Марка Петровића свештеника из Бранковине, Мијаила Ст. Ризнића учитеља из Лапова Цветка Кретића цртача из Овилајица и Милоја Бабића учитеља из Оранца, који благодаре друштву што их је одликовало изабравши их за дописне чланове своје и јављају да се примају чланства. Одбор са задовољством узима на знање.

Бр. 74.

Чита се претставка тројице ђака овд. учитељске школе, који моле друштво, да им оно као ђацима сиротног стања даје свој орган „Тежак" у пола претплатне цене. Одбор одлучује да се молиопима да ове године „Тежак" у пола цене.

Бр. 75.

Чита се писмо Надзорника друштвеног добра у Шапцу од 18. Фебруара ове год. Бр. 13, који предлаже, да се ради умножења јагодичастог воћа и украсног дрвећа на истом добру, набави из економије топчидерске извесна количина шибљика од огроза, платана и разних топола. Одбор одлучује да се ова претставка изнесе на решење пошто се донесе одлука, како да се уреди Шабачко добро.

Бр. 76.

Чита се извештај Надзорника друштвеног добра у Шапцу о радовима извршеним на истом добру од почетка Јануара до половине Фебруара ове године. Одбор узима на знање.

Бр. 77,

Г. Председник предлаже да се предузму припреме за издавање календара за 1885. годину. Одбор прихваћајући овај предлог одлучује, да се умоле гг. П. Т. Тодоровић и Јаков Мартковић редовни чланови овога друштва да саставе програм за издавање календара за 1885. год. и да га ускоро поднесу одбору на решење.

ЗАПИСНИК

XI. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 1. МАРТА 1884. ГОД. ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ ДРУШТВ. ПРЕДСЕДНИКА Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: чланови одбора гг. Лаза Р. Јовановић, Драгутин Лукић, Коста Цриногорац, Александар Секулић, Милан Живковић, Петроније Савић, Паја Тодоровић и Ана Живановић. Бележио секретар Св. Љ. Гавриловић,

Бр. 78.

Прочита се записник X седнице од 25. Фебруара 1884. год. и усвоји се, с тим да га својим потписима овере гг чланови одбора Драгутин Лукић и Ана Живановић.

Бр. 79.

Чита се извештај комисије гг. Паје Тодоровића и Св. Љ. Гавриловића чланова друштвени, који су били у седници одборској од 16 Јануара 1884. год. одређени, да из постојећих акта сачине представку о стању друштвеног добра у Шапцу, о свима узроцима, који су утицавали на до сада постигнуте резултате на том добру и да по могућству покажу пут, којим би се друштвено добро могло унапредити и подићи.

По прочитању исте представке одбор је прима и за тим се из отворене дебате по том питању, појавила мисао, коју је у даљем току дебате и цео одбор усвојио, да се од стране друштва још једном, као последњи пут, изашље једна комисија, која би се састојала из г. председника и још једног из двојице чланова, — на друштвено добро, да та комисија на лицу места испита и пронађе прави узрок тако слабом успеху рада на друштвеном добру, да прочуни прилике тамошње и све остало што утиче на систем газдовања на том добру и да на основу с њу прикупљених података на лицу самог места, — сачини елаборат са предрачуном и планом културе добра, у цељи да се оно подигне на ступањ угледнога добра. — Одбор приликом усвојења ове мисли поред осталих руководно се и овим разлозима:

1). Да се тим путем једном коначно одреди и утврди сталан правац и цељ културе на том добру;

2). Да се тим путем добије што потпунија основица (у приближно тачном предрачуну и у постављеном плану обрађивања) за даљи одборов рад по овоме предмету:

3.) Да та комисија прибере потребан материјал, који ће послужити одбору и широј комисији, која ће имати, да се састави из свију ових чланова друштвених, који су до сада у разним приликама походили друштвено добро; да та комисија састави и утврди сталан правац за уређење друштвеног добра;

Према свему горњем одбор решава:

1). Да се у горњој цели поред друштвеног председника, пошљу као комисија на друштвено добро: члан одбора г. Ана Живановић и друштвени секретар г. Св. Љ. Гавриловић;

2). На име дневнице, да им се из друштвене благајне изда по 6 динара дневно: а путни тропак до Шапца по поднетом рачуну да се исплати.

3). Комисија према потреби и свом нахођењу, може се бавити 3—5 дана у месту.

ЗАПИСНИК

XII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 3. МАРТА 1884. ГОД. ПОД ПРЕСЕДНИШТВОМ ДРУШТВЕНОГА ПРЕДСЕДНИК Г. ЧЕДОМИЉА А. ПОПОВИЋА.

Били су: подпредседник г. С. Л. Поповић, благајник г. М. Миловановић, одборници: гг. М. Р. Антић, Л. Р. Јовановић, Д. А. Лукић, К. Цриногорац, А. М. Секулић, П. М. Савић, П. Т. Тодоровић и А. Живановић. Бележио секретар Јак. Марковић.

Бр. 80.

Чита се записник XI. седнице од 1 Марта ове год. и усваја се с тим, да га овере гг. К. Цриногорац и Л. Р. Јовановић.

Бр. 81.

Г. Председник саопштава писма гг. Миладина Петровића државног шумара, Сретеба В. Којића економа из Закуте и Јове П. Алексића учитеља из Црне Баре, који благодаре друштву што их је одликовало избрањи их

за дописне чланове своје, и јављају да се примају чланства. Одбор са задовољством узима на знање.

Бр. 82.

Приступи се одређивању награде чланку „Енглеског Сточарства" „Свиње," од г. К. Црногорца, који је штампан у „Тежаку" у свескама од 1882, 1883, и 1884. год., и једним гласова одбор одлучи: Да се исти чланак награди са 60 динара од штампаног табака и трошак за дворезе набављене због слика за исти чланак, да падне на терет друштвене благајне.

Бр. 83.

Чита се писмо управе Државне Штампарије од 29. Фебр. ове год. Бр. 3383|82, којим тражи да јој друштво исплати 476·71 динара за 1000 комада књига „Енглеско Сточарство," које је одштампала из „Тежака" по писму овога друштва од 10. Сент. 1882. год. Бр. 270|71.

Г. Председник објашњава да је друштво, на молбу г. Црногорца, захтевало од државне штампарије да горњи број књига одштампа, и то за његов — г. Црно орчев — рачун, па моли одбор да одобри, да се горња сума привремено изда из друштвене благајне па кад се књиге предају г. Црногорцу, да се од њега издата сума наплати и друштвена благајна попуни.

Пошто поменута књига по дознању не износи више од 11 штампавих табака, и пошто се при одштампавању плаћа само артија и нешто мало за преламање слога а не и за слог, то се одбору чини, да је сума од 476·71 динара за ово претерана, па зато одлучује: Да се умоле гг. М.-Миловановић друштвени благајник и К. Црногорац одборник, да се предходно увере у државној штампарији зашто је оволики рачун о овом штампавању, и о томе да поднесу одбору извештај, па ће он тек после тога донети своју коначну одлуку по овој ствари.

Бр. 84.

Чита се предлог г. Драгутина А. Лукића члана овога друштва и управног одбора, који образлагајући важну одбора на чл. 2. тач. 5. друштвених правила, предлаже, да се на јесен ове године приреди V. излог земаљских производа и домаћих рукотворина. Знајући да друштво располаже слабим материјалним средствима г. Лукић предлаже, да се за покривање трошкова ове изложбе, друштво послужи овим изворима:

1. лутријом са срећкама,
2. Државном помоћи, за коју ваља обратити се надлежном г. министру.
3. Забавом, и
4. Друштвеним средствима.

Разлажући и начине како да се друштво послужи појединим од ових извора, предлагач тврди да има изгледа, да ће друштво, за приређивање излога, располагати најмање са 13 до 14.000 динара, дакле већом сумом, но што је располагало при приређивању III. и IV излога.

Поред других разлога, из којих треба приредити излог предлагач налази да излог треба још ове године приредити и с тога, што он треба да послужи као предизлог за пештанску земаљску и међународну изложбу, која ће се отворити месеца Маја 1885. године, и на којој мисли да ће и Србија да учествује, те ћемо на тај начин помоћи и владу која ће, старајући се да одржи достојанство земље, моћи да издвоји на нашем излогу што је најбоље за пештанску изложбу. После подуже дебате, одбор прима предлог у начелу с тим, да се у појединостима донесе закључак на идућим седницама.

I

Позив на претплату. Са овим бројем навршује се прво полугође претплате „Тежака"; зато молимо сву гг. претплатнике, којима претплата истиче, да је изволе поновити. Претплатити се може код полицијских власти, пошта и код самог друштва; гг. претплатници из страних земаља непосредно код Друштва.

Пријатеље пољске привреде молимо, да се око скупљања претплатника изволе заузети.

II

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** „Тежака", који *дугују* претплату из ранијих година, као и

оне **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно поштом (најбоље упутницом) шиљу Друштву другујуће суме, било да полажу управама Подружинâ друштвених (где ових има), које ће потом све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву дугује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и код полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

III

Позив. Српско пољопривредно друштво потребује сваке године знатну количину семена од пољопривредних усева, нарочито од градинарских. Па пошто му није могуће да сву потребну количину и све врсте сâмо производи, а набавка са стране доста је несигурна у погледу на чистоћу и клијавост семена, и уз то још скупа, то **позива све оне градинаре у нашој земљи**, који се баве с производњом градинарског биља и семена од истога, *да се друштву овом сваке године до конца Октобра јаве, ако имају семена на продају и да му од истог пошљу пробу и тачно наговесте, колико семена друштву на продају нуде и по којој цени.* Биљке од којих се семе тражи поглавито су ове: кромпир рани и позни, рани пасуљ чучавац, пасуљ тачкаш без вла на, грашак за зрно и бораницу, жута репа (шпаргарепа), першун, пашканат, спанаћ, лобода, купус, кељ, карфиол, роткве зимске и месечарке, салате (све врсте), цвекла, тикве за јело, патлиџани, паприка, краставци, мајоран, лубенице, диње, тикве за стоку, репа за стоку, луцерка детелина, црвена детелина, муар итп.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, Бр. 158, 16. Фебруара 1884. год. у Београду.

IV

СТЕЧАЈ

Управни одбор Српског пољопривредног друштва решио је, да се за «Календар Српских Пољопривредника» за 1885 годину путем стечаја прикупе следећи радови:

1. О потреби мењања усеви (плодореду) у пољоделству.
2. Употреба дрљаче и ваљка.
3. Кратка поука о гајењу луцерке и других важних биљака за исхрану стоке.
4. Гајење лана и домаће прерађивање лана.
5. Најглавније мане при гајењу наше домаће стоке и начин, како да се ове отклоне или поправе.
6. Сушење и пребирање шљива на домаћим и савршенијим сушницама.
7. Орезивање лозе.

8. Берба и вреље шире.

9. Чишћење судова, претакање доливање вина.

10. О најобичнијим и највећим штеточинама шумским с погледом на њихово утамањивање.

11. Какво је код нас пољопр. грађевинарство, а какво би могло да буде?

12. Приповетка с тенденцијом из пољске привреде и из наших прилика.

13. О неким најчешћим и опасним болестима код деце и прва помоћ.

14. Корист и начин осигурања против пожара и града.

15. Најважније одредбе из пољопривредног законадавства.

Услови.

1. Рок је стечају 1. Јули т. год.

2. Награда је напред одређена *за чланке 70 до 80 динара од штампаног табака.*

3. Величина појединих радова не сме превазићи $^3/_4$ штампаног табака велике осмине.

4. За сваку групу чланака биће одређени нарочити рецензенти; чланци, који се не приме за календар, могу се штампати у «Тежаку», ако за исти подесни буду, и наградити доцније као и остали чланци за «Тежак».

5. Радови морају бити јасни и разумљиви

«Српско Пољопривредно Друштво» позива гг. пољопривредне писце, да под условима и у означеном обиму израде и пошаљу захтеване радове за календар и да их до означеног времена пошљу: «Српском Пољопривредном Друштву» у Београду.

Све српске поште носе писмена пошиљања под том адресом бесплатно.

Бр. 520. Из канцеларије «Српског Пољопривредног Друштва» 11. Априла 1884 год. у Београду.

Један од првих пољопривредних књижевника у Чешкој, *Драгутин Ламбл*, умро је 12. Апр. тек. год. у 62 години своје старости.

У њему је славенска а нарочито ческа пољо-привредна књижевност изгубила најважнијег свог књижевника. Између многобројних његових књижевних радова, најважније је, што је са својим братом, Јованом Ламблом, основао и на свет издао преко 60 свезака „селска новог доба“ (rolnik nového veku).

Пре две године беше отишао у Италију, где му је била поверена амелиорација земљишта око прибрежја јадранског мора, где га је и смрт нашла од запаљења мозга. М. Р. А.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ВАЖНО ЗА ОНЕ, КОЈИ ГАЈЕ СВИЊЕ

ИМАМ ЗА ПРОДАЈУ:

35 младих нерастова од 8 до 12 месеци, производ полумађарске крви у првој генерацији од укрштених, одабраних шумадијских крмача и чистокрвних мађарских, нарочито за домазлук набављених нерастова из држ. мађ. домазлука Мезехеђеша.

Ове нерастове, са гаранцијом, препоручујем онима, који се баве произвођењем и гајењем свиња.

Пожаревац, Априла.

Станислав Станисављевић
економ.

БИКА

за облагорођавање наше домаће пасмине говеди има код подписаног. Бик је млад; концем Јуна пуни две године. Длаке је зеленосиве; у опште телесног развића таквог, да од нашег соја говеди не може испасти бољи. Пуштаћу бика на краву сваком, који доведе краву код моје куће и плати по два динара на сваку краву.

Вића Т. Радовановић
економ из Водица срез јасенички, округ смедеревски.

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за орање ливене и коване; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); браздаче; дрљаче разне; крупаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се са јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да многобројним поруџбинама дају могућим да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упућивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

НАЈВЕЋЕ СТОВАРИШТЕ ПОЉОПРИВР. МАШИНА И СПРАВА

В. СТЕФАНОВИЋА

у

НОВОМ САДУ.

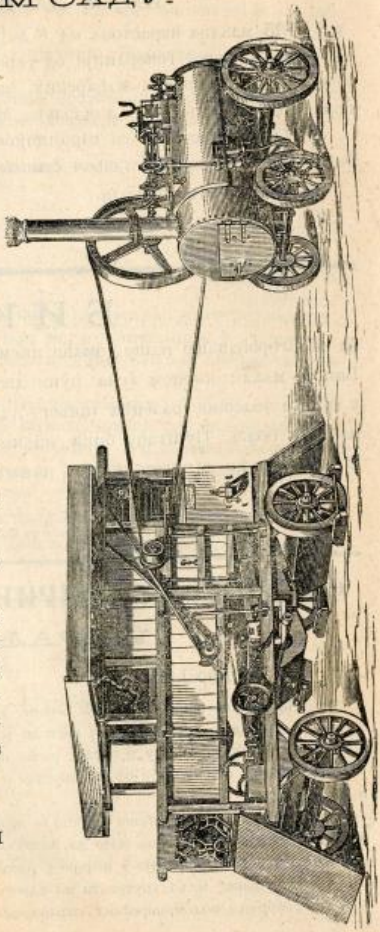

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских, Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

За олакшање поштованих купаца и бољу угодност сместио сам у Земуну на београдској капији, не далеко од жељезничке и парабродске станице, такође

ВЕЛИКО СТОВАРИШТО

ПОЉОПРИВЕДНИХ МАШИНА,

а заступаће ме при истом г. Јован Стаковић.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 7

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

ЈУЛИ 1884.

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“

Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

МУЖЕВИ ЗАСЛУЖНИ

ЗА

Унапређење пољске привреде у Србији

СЛИКЕ СА БЕЛЕШКАМА

О ЖИВОТУ НЕКОЈИХ ЧЛАНОВА ПОЉОПРИВРЕД. ДРУШТВА И ЗНАТНИЈИХ ПРИВРЕДНИКА У ЗЕМЉИ.

„Старе пријатеље чувај а нове тражи.“

(свршетак).

„Год 1856 у почетку Јула пођем први пут са 7 ученика пут Ваљева преко Умке, тад. Палежа и Уба. Из Ваљева пошто му околину испитамо, пођемо преко Повлена, Мађар Воде, Кривих Страна, Косјерића и Јелове Горе у Ужицу, отуд, пошто проучимо долину Дјетиње и Забучје, упутимо се преко Мачката и Чајетине на Златибор под Торник, обиђемо Таламбас и Груду и спустимо се преко В. Мртенице у Белу Реку. Из Беле се Реке попнемо на Мучањ, а отуд се спустимо на Катиће и низ поток Бањицу у Моравску долину у којој настависмо пут преко Прилика у Ивањицу, промотримо њену околину а потоме се попнемо преко Црвене Горе на Јавор. Ту разгледамо Василин Врх и Ограђеник а после се границом кренемо преко Голије, Јанковог Камена, Одвраћенице, Кута и Трнаве у Ибарску долину на Рашку. С Рашке, пошто јој промотримо околину, пођемо низ Ибар преко Белаца, Павлице, Ваљевца у мин. Студеницу, а отуд преко Ушћа у Међуречје, по томе се кренемо преко Плане, Ковача у Јошаничку Бању, обиђемо Јелакце а после уз Самоковску Реку и преко Бањског Копаоника попнемо се на Сухо Рудиште. Пошто врхове Копаоника промотримо сиђемо преко Крчмара, Запланине и Бељировца у Брзеће а затим преко Бруса, Ботуња и Виткова у Крушевац. Из Крушевца се

кренемо преко Мудраковца, Ломнице и Бука на Прокоп а отуд преко Страцимира, Светих Стена, Погледа и Равне Горе у Рибарску Бању, из које продужимо пут преко Зубаца и Прњиловице у Алексинац. Пошто промотримо околину Алексинца упутимо се преко Параћина у Ћуприју, отуд походимо ман. Раваницу и Сењски рудник каменог угља, после завршимо пут пошав преко Јагодине и Смедерева у Београд. —

У мес. Септембру исте год. будем од стране санитета послат у Беч на конгрес немачких лекара и природњака. Моја намера да том приликом проучим неке новости, које су у мало час наведеном путу биле нађене, није могла због краткоће времена да се оствари и ја зато уступим неку партију тих нових биљака моме пријатељу Падованском професору г. Р. Визијану, који те новости касније описане и насликане у свет пусти.

Год. 1857 отидем у почетку Јуна преко Панчева на Банатске пескове између Делиблата, Алибупара и Паланке те да тим пошпун своје студије, које сам обилазећи наше пескове у Подунављу одавна био започео. Из Паланке пређем преко Базијаша на нашу страну и наставим проучавање стенске флоре око Рама, Кусиће, Градишта, Вивача, Усја и Викотинаца.

Год. 1858 пођем у почетку школских ферија у Брђане окр. Рудничког, те да тамо проучим што ми је требало да могу да допуним спремљено за штампу дело о серпентинској флори у Србији. Из Брђана отидем у ман. Никоље, обиђем Каблар и Карадаг, враћајући се по томе у Београд промотрим Ждребан и Кобиљан више Горњег Милановца а са Рудника се попнем на в. Штурац и Острвицу.

Год. 1859 пођем почетком Јуна са 7 ученика низ Дунаво на чамцима, које су ми ћумруци по наређењу више власти на расположење стављали. Том приликом обиђемо Смедерево и његову околину, Кулич, Дубравицу и околна блата, Костолац, Рам, Кусиће, Куманску Бару, Градиште, Пожежену и Винче; из Голупца походимо ман. Тумане а по томе наставимо пут низ Дунаво, промотримо Голубачки град, Јеленске Стене, Вегбунар, Брњицу и Добру, пошто пак пребродимо Горњи Ђердан попнемо се на Гребен отуд се спустимо поред Старог Пореча у Доњи Милановац и даље поред Голубиње под Велики Штрбац, а пошто се на то брдо попнемо, наставамо пут у Текије. Из Текија се сватимо у Адакале и после пођемо преко Сипа у Кладово, обиђемо Костол и винограде на Церибаши, после силазећи низ Дунаво, сватимо се у Корбово, Брзу Паланку, Кусјак и Праово и настанимо се у Радујевцу. Отуд обиђемо оближње пескове, ушће Тимока и по том се кренемо преко Кобиљске на Високу и Локву, промотримо тамошње винограде и продужимо пут преко Кобишнице у Неготин. Ту обиђемо Буков манастир и оближње баре а после се кренемо преко Зајечара и Бољевца у Луково; из Лукова се попнемо на Ртањ, а по томе завршимо овај пут пошав преко Св. Петке, Параћина, Ћуприје, Јагодине и Смедерева у Београд. Овај су пут ученици описали у званичним новинама.

Год. 1860 у Мају пођем преко Шопића, Мионице и Лајковца на Маљен, а касније у Августу исте године преко Рудника у Чачак, потоме преко Јелице и Каоне на Чемерис; у оба маха вратим се истим путем кући.

Год. 1861 пођем у Мају низ Дунаво до Текија, обиђем околна брда Одуш и Цевринску Стену а потоме спустим се на чамцу низ Доњи Ђердап у Кладово, ту промотрим пескове, а по томе се кренем преко Паланке у ман. Вратну, из Вратне преко Праова у Радујевац, отуд обиђем Капуђал, Високу и Локву а потоме се упутим преко Короглаша Неготину, где размотрим околне баре а после се кре-

нем преко Сикола у Поповицу. Промотрив ту серпентин пођем се на Голи Врх и Делијован а после наставим пут преко Плане и низ Поречку Реку у Д. Милановац и повратим се кући у Београд.

Те исте године кренем се у почетку Августа преко Ваљева, Букова, Косјерића у Ужице. Из Ужица обиђем реку Ваљицу више ман. Клисуре а по томе пођем преко Стапара, Поникава, Биоске, Кремне у Мокру Гору; пошто ту испитам долину Рзава пођем се на Збориште а по томе се спустим преко Милошевца, Заовине, Растишта и кроз Дервенту у ман. Рачу, пошто ту обиђем Крстачу, вратим се преко Бајине Баште, Рогачице, Гњиле Пресеке и Пођута у Ваљево, а затим кући у Београд.

Год. 1862 пођем око половине Августа са једним учеником у Рам да још једном обиђем пескове у Подунављу. Из Рама размотримо Горицу, околину Кусића, Градишта, Бикотинаца, Винаца и Усја. Плод многогодишњих мојих проучавања српских пескова у Подунављу би касније паштампан у органу ученог друштва.

Год. 1863 концем Априла пођем преко Смедерева и Марковца у Миљков манастир, пошто му проучим околину кренем се преко Свилајница, Орешковице, М. Лаола и Шетоње у Жарело, отуд се пођем на Вукан а после наставим пут преко Мелнице у Кучајну, проучим прољетну флору тога рудника, а потоме се вратим преко Градишта у Београд.

Исте године кренем се почетком школских ферија са 7 ученика преко Градишта, Винаца, Голупца, Малешева и Крушевице у Кучајну, отуд преко Мелнице, ман. Витовнице и Жарела у ман. Горњак. Из Горњака пођемо на Вукан а после преко Крепољина и Рибара у Жагубицу. Пошто ту промотримо Млаву и њезино врело кренемо се преко Сухог Дола на Биљаницу а затим низ Злотске сувате у Злот; ту развидимо брдо Малиник и Лазареву пештеру а после се упутимо преко Брестовачке Бање, Слатине, Вражогрнаца и Ротине у Зајчар. Из Зајчара обиђемо Гамзиград и Ваљицу на Тимоку, по томе Вршку Чуку, а затим се упутимо границом преко Затворене Пољане, Вратарнице у Селачку, одкуд походимо ман. Суходол а после продужимо пут границом преко Бабиног Носа, Китке и Кадибогаза на Расовити Камен а потоме преко Ветрена и Писане Букве на Иванову Ливаду. С Иванове Ливаде сиђемо преко Шљиве, Коренатца низ Тимок у Књажевац, отуд обиђемо Подвис и Топишницу више Кожиља а после се по други пут упутимо граници и пођемо преко Трескибабе у Нишевце, обиђемо околна брда, Ропаљ, Богданицу и Сврдлички град и наставимо пут преко Грбавча, испнемо се на Куриково а за тим преко Грамаде у Прекоюге; ту испитамо Уљ Камен и пештеру што према њему лежи, а по томе се упутимо преко Прњиљевице и Гуљана на Баре, отуд се спустимо преко Периша на Пандирало а затим се вратимо преко Влахова и брда Грнчара у Књажевац. Из Књажевца се упутимо преко Читлука у Бању, отуд у Алексинац, из Алексинца обиђемо ман. св. Стевана а после пођемо преко Делиграда и Сталаћа у Крушевац, отуд пак преко Јагодине и Крагујевца вратимо се у Београд.

Исте године будем уз неколико рудара одређен да извидимо на Јагодњи руднике из којих околини народ од дугог времена оловну руду вади. Тога ради пођемо концем Аргуста у Шабац, отуд у Завлаку а по томе преко Беле Цркве у Крупањ. Из Крупња се пођемо на Јагодњу, са Јагодње се свратим у Соко град, који су пре кратког времена Турци били иставили. Пошто промотримо на Јагодњи руднике окренемо се низ Јадар у Лозницу, а после се преко Шапца вратимо у Београд. —

Год. 1864 пођем у Јуну преко Груже у Карановац,[1]) отуд преко Стола и Кобасице у Јошаничку Бању. Из Бање се попнем на Копаоник у намери да ту 6 недеља останем и ово брдо свестрано испитам; али због необично злочестог времена, кише а најзад и снега морадох да сиђем на Рашку а отуд, пошто по дужем чекању неби злу времену краја, вратим се преко Рудника у Београд.

Те гедине довршим ботаничка проматрања у околини наше вароши и предам рукопис у штампу.

Год. 1865 употребим прилику, да у повратку из Маријенбада, камо сам ради поправљања здравља у Јуну стишао биo, проучим у Угарском музеју биљке, које су Китајбел и Фривалдски описали, а које се већином и у нас налазе.

Исте године пођем у Августу у Карановац, да испитам долину Ибарску и да нешто дознам о узроцима због којих у тој долини ендемички влада гушавост — Struma; том приликом обиђем и Стол, а после се вратим преко Рудничке дома.

Год. 1866 пођем почетком школских ферија са 6 ученика Савом у Шабац, отуд у Крупањ, а потоме преко Јагодње у Љубовију. Из Љубовије обиђемо Кошљанске кршеве и сувате више Кошаља а после се спустимо преко Гњиле Пресеке у Рогачицу, одкуд продужимо пут преко Бајине Башче, ман. Раче, Перутца и кроз Дервенту на Растиште; од овуд се изпнемо на Звезду, а после преко Штуле и Дугог Дола наставимо своја размаграња дуж границе до Мокре Горе. Пошто кроз неколико дана околину Мокре Горе брижљиво испитамо, кренеме се преко Пањка на Златибор, а после се спустимо преко Раслице и Бураћа на Увац, затим продужимо пут преко Кадијине Стене, Чемернице, Јавора, Голије, Јанкова Камена, Одвраћенице, Кута и Трнаве на Рашку. С Рашке пођемо преко Казновића на Копаоник, а пошто испитамо врхове Копаоника и Самоковску Реку, сиђемо преко Бећировца и Бруса у Жупу. Из Жупе пођемо преко Нерађе, Плоче, Јелакаца у Јошаничку Бању, а по томе наставимо пут преко Ковача, Плане, Међуречја и Кобасице на Стол, с кога сиђемо у Карановац и завршимо овај пут повратком у Београд.

Год. 1867 добијем од г. министра финанције налог, да обиђем пескове у Подунављу и извидим тамо започете радове за везање живога песка. Тога ради пођем око половине Јула преко Дубравице и Пожаревца у Рам, разгледам Горицу и нов сад испод ње, по томе садове близу Кусића и оне у пешчаном троугљу, што лежи између Градишта, Бикотинаца и Усја. Из Градишта се упутим преко Кучајне, Јасикове, Горњана, Брестовачке Бање и Беле Реке у Неготин, одкуд пођем у Радујевац на пескове, развидим ту започете садове а после отидем преко Брзе Паланке у Кладово, разгледам околне пескове, походим отуд пескове око Корбова, а по томе се вратим Дунавом у Београд.

Год. 1868 приступим остварењу давно зачете мисли, да обиђем Стару Србију и Црну Гору и да испитам, докле се наша флора у оближње области на југ пружа. Тога се ради кренем после половине Јуна преко Шапца и Лознице у Бајину Башчу. Кад се ту спремах да пођем на Мокру Гору а отуд да продужим пут у пограничну Босну, стиже вест о тужном догађају од 28 Јуна. У Ужицу, камо отидем да исчекам даља упутства од стране више власти, јави ми се, да је угрожен за кратко време мир у земљи обезбеђен, да у приликама које су наступиле није било време, да преко Српске границе прелазим, већ да могу, ако то за корисно нађем, да продужим по Србији своја природњачка проматрања, које и учиним, пошто су већ и школске ферије настале биле. Из Ужица пођем преко

[1]) Садање Краљево.

Биоске на Ивицу, отуд се спустим на Мокру Гору, а пошто ту приберем што је важније било, пођем преко Вијогора на Семегњево а са Семегњева, пошто ту обиђем кршевите стране Рзава и брдо Чиготу, сиђем преко Чајетине и Мачката у Ужицу. Ту закључим да се окренем топлијем истоку од Србије с тога, што су ме необично честе кише, које су за време мога бављења у Ужичкој падале, у испитивању тих брдских страна сметале. Из Ужица пођем преко Пожеге, Чачка, Карановца, Крушевца и Рибарске Бање у Алексинац, отуд обиђем Суповац и брдо Лесковик, а по томе се окренем Алексиначкој Бањи, одкуд преко Озрена сиђем у Лабуково, разгледам Лабуковачки крш и наставим пут преко Св. Аранђела и Лалинаца у Нишевце, из Нишеваца преко Плоче и Подвиса у Књажевац. Отуд се пошем на Тошницу, а после отидем преко Вратарнице, Зајчара, Беле Реке и В. Копривнице у Неготин, из Неготина преко Брзе у Кладово, по томе у Текије од куд, пошто ту обиђем оближња брда, вратим се у Београд.

Год. 1869 пођем у Априлу преко Градишта у Кучајну, из Кучајне преко Постења и Врања у Жагубицу, отуд се уз Тисницу упутим Злоту и по томе се окренем преко Брестоваче Бање Бољевцу. Из Бољевца се пошем источном косом на Ртањ и спустим се са врха тог брда низ северне стрмени у Бољевац. Из Из Бољевца упутим се Св. Петки, отуд размотрим Бабу, а по томе се вратим преко Параћина, Ћуприје, Јагодине и Смедерева у Београд.

Те исте године пођем почетком школских ферија са 6 ученика у Гружу, ту се свратимо на Борачку Стену, а по томе се упутимо преко Бумбарева Брда Карановцу. Из Карановца обиђемо Врначку Бању и пошемо се на Стол, с кога се повратимо преко Замчања и Матаруга опет у Карановац. Из Карановца пођемо преко Лопатнице и Трогдава на Чемерно; одтуд смо намерени били да сиђемо у Драгачево, али нас воће помеше, те стигнемо ноћу у ман. Студеницу. Из Студенице обиђем, док су ученици старине проматрали, мраморски мајдан на Радочелу, а после се спустимо низ Студеничку реку, затим уз Ибар преко Павлице на Рашку. Ту промотримо околна брда, Зимовник, Борје и Брвеник, по томе пређемо Ибар и преко Казновића отидемо на Семетешко Језеро, а после Барском Реком под Сухо Рудиште. Ту обиђемо Треску и Гобелу, а после сиђемо преко Јаловника у Лошаничку Бању, отуд Кривом Реком упутимо се Плочи, са Плоче преко Нераће спустимо се на Козник, а по томе преко Врбнице у Витково, од куд се кренемо пут Крушевца. Из Крушевца отидем, док су ученици проматрали варош и њене старине, Ломничком реком на Јастребац, а по повратку пођемо на понтонима низ Мораву до Ћуприје, одкуд се преко Јагодине и Смедерева вратимо у Београд.

Год. 1870 пођем почетком Маја у Алексинац са намером, да испитам пролетну флору источне стране Србије. Из Алексинца обиђем Суповац, а после се упутим преко Црне Баре на Лесковик, од куд морадох због зла времена да се свратим у ман. Св. Стевана. Из манастира продужим Голаком пут преко Прекопога, Реовца и Св. Аранђела у Нишевце. Из Нишеваца, пошто му испитам околину, упутим се преко Плоче и Подвиса у Књажевац. Отуд пођем у Бучје, пошнем се на Бучанску Гору, а по томе се окренем преко Читлука Алексиначкој Бањи. Из Бање обиђем Соко Град, Озрен, Остру Чуку, пошнем се два пут на Ртањ, с кога други пут преко Обручатнице и Николинаца сиђем у Бању, а по томе се вратим у Београд; уз пут обиђем над Лешјем Бабу, у Брвану Рогот а у Смедереву Царево Поље, Катанско Брдо и Провалију.

Те исте године будем у Септембру послат у Крагујевац и отуд испитам јесењу флору Жежеља, Драче и Забојнице.

Год. 1871 пођем почетком школских ферија у Д. Милановац, отуд обиђем Гребен, а по томе се упутим Поречком Реком преко Мосне, Клокочевца и Црнајке у Горњапе, из Горњапа обиђем Високи Стол, Црну Гору и Гавран, а потоме се вратим преко Дебелог Луга и низ Орешковицу у Д. Милановац; из Милановца попнем се преко Голубиње на В. Штрбац а затим се Дунавом вратим у Београд.

Јесен те године пробавим у Крагујевцу, где наставим своја лањска проматрања.

Год. 1872 пођем почетком Маја у Текије, отуд обиђем Мали Штрбац и Цевринску Стену а потоме сиђем преко Сипа у Кладово. Из Кладова попнем се на Подвршку, отуд се пак упутим Петровом Селу под Мироч, а затим сиђем преко Одуша у Текије и вратим се у Београд.

Исте године пођем почетком Јуна у Градиште, где обиђем Царево Поље и Куманску Бару.

У почетку Јула те исте године пођем са 6 ученика у Параћин, ту промотримо Црницу до њезине утоке у Мораву и винограде Параћинске, отидемо у Св. Петку, а по томе се кренемо уз Црницу до њезиног врела, отуд се вратимо у Забрегу, а после упутимо Раваници; од овуд обиђемо Сењски угаљ, после се кренемо преко Војника и Стењевца у Стрмостен. Из Стрмостена се попнемо на Биљаницу, а после продужимо пут преко Великог Брда, низ Глочаницу и преко Брезовице у Подгорац, отуд се окренемо преко Злота Брестовачкој Бањи, испитамо њезину околину до Бора к села Брестовца, где испитамо пралишта злата и рад око топљена воска, а после пођемо у Бољевац. Из Бољевца се попнемо североисточном косом на Ртањ, с кога се спустимо преко Мужинаца у Алексиначку Бању. Из Бање продужимо пут преко Читлука у Књажевац, а отуд даље преко Тресибабе у Нишевце. Пошто камениту околину овог села испитамо пођемо преко Каоне у Ђуринце, обиђемо отуд Прекопошку пештеру и Уљ Камен, а после продужимо пут преко Коларнице, Плеша, Радујевог Камена и Бара до Пандирала. Са Пандирала кренемо се преко Влаова у Доњу Каменицу, отуд се попнемо на Драгоманицу, а после се упутимо Жљебину и даље границом преко Причела, Коренатца и Човечје Главе на Иванову Ливаду. С Иванове Ливаде пређемо преко Писане Букве и Ветрена на Расовити камен, а отуд се спустимо низ Велику Реку преко Радичевца у Књажевац. Из Књажевца пођемо низ Тимок у Зајчар, а отуд, пошто ту дознамо да због промене у пловидбеном реду неможемо да се вратимо кући Дунавом, окренемо се западу и пођемо преко Кривог Вира, Ћуприје, Јагодине и Смедерева у Београд.

Год. 1873 пођем у почетку Октобра са једним учеником низ Дунаво у Добру, отуд сиђемо на чамцу у Босман, где испитамо тамошње руднике каменог угља, а после се низ Госпојин спустимо на Дунаво, којим сиђемо до Лепене, отуд се испнемо на Гребен, испитамо на источној страни винограде, а затим отидемо у Д. Милановац, а по томе се вратимо у Београд.

Год. 1874 кренем се са једним учеником око половине Августа у Крушевац. Отуд пођемо преко Ђуниса у св. Роман, а по повратку у Крушевац кренемо се Ломничком Реком на Јастребац, разгледамо Прокоп и Страцимир а по томе се упутимо границом преко Кривог Рта, Мазнице, Добре Воде, Сенокоса и Сухог Брда у Јанкову Клисуру. Из Клисуре пођемо у Брус а по томе Грачаничком Реком преко Брзећа и Беђировца на Сухо Рудиште; ту обиђемо врхове Копаоника, Копаоничке Куле, Гобелу и Беле Стене а после се спустимо преко Беђировца и Бр-

ња у Брус. Из Бруса се окренемо Виткову, а отуд се вратимо преко Крушевца, Јагодине и Смедерева у Београд.

Приликом овог путовања уверио сам се, да северна биљка Archangelica officinalis L. у нас не расте или бар да није оно, што сам у Копаонику и Ивановој Ливади у цвету находио, већ по врелом плоду, који сам ове године први пут убрао на Копаонику, обична Archangelica officinalis L. због висина на којој расте смањена, или која друга мени непозната врста тога рода.

Око половине Септембра исте године пођем са једним учеником преко Жељезника, Липовице, Барајева и Венчана у Даросаву, ту размотримо киселе воде, а по томе се вратимо преко Трбушнице, Шопића, Врелаца, Степојевца и Мељака у Београд.«[1])

»Год. 1875 у жељи, да обиђем у што раније годишње доба које повеће серпентинско брдо, те да неке ране, у цвету још не виђене биљке проучим, пођем 5 Априла у Ваљево, а отуд преко Крчмара на Дивчибаре. Али ме ту задеси злочесто време, најпре киша а најзад и снег, те једва могох да уберем неколико интересантних биљака, с чега морадох да се врнем у Ваљево, а пошто по чекању од повише дана зау времену не би краја, вратим се у Београд.

У Мају исте године намисли Његово Величанство тада Кнез Милан, да поред неких места на југо-истоку од Србије обиђе Копаоник, пређе највише брдо у нашој земљи; том приликом добијем налог, да се свити Његовог Величанства придружим. Места, која сам могао у овом путу боље да проучим јесу: околина Куприје, Крушевца, Алексинца, Бучанска Гора и Врпка Чука, које обиђох из Књажевца и из Зајечара. Овом је приликом у Брзеју испод Копаоника виђена нека врста глога, који као да је за флору нов, али се без рода није могао ближе да дефинише.

Те исте године у почетку школских ферија кренем се са 4 ученика у Ваљево, и пошто му испитамо околину и оближња брда, Повлен, Медведник и језеро испод Медведника, продужимо пут преко Баћевца на Дивчибаре, отуд преко Ржане и Пожеге у Ужице. Ту обиђемо околна брда, долину Дјетиње, кршеве Забучја, а после пођемо преко Биоске и Шаргана на Мокру Гору, отуд преко Виогора на Златибор у Семегњево. Из Семегњева смо предузимали екскурзије на Груду, Таламбас, у гудуре Црног Рзава и после се преко Рибнице, Торника и Расница кренемо у Сјеница. Ту потражимо златни бор и мунику, два четинара која нам казаше да овде расту а после се упутимо преко Негвина косом, која од југа Муртеницу ограничава, у Белу Реку. Из Беле Реке попнемо се на Мучањ а после наставимо пут преко Катића, Бањице и Прилика у Ивањицу. Из Ивањице обиђемо околна брда а за тим се попнемо на Дајбе, прегледамо два језера, пак се после спустимо у Придворицу, размотримо ту клисуру Студеничке Реке и два језера под Црепуљником а за тим се повратимо у Ивањицу, после пак продужимо пут преко Драгачева у Тијане а отуд Бању под Овчар. Ту размотримо вруће изворе на обали Мораве, Моравску Клисуру и по томе пођемо у Чачак. Из Чачка обиђемо Брђанску Клисуру и серпентинске кликове на левој обали Деспотовице, а после се вратимо преко Рудника, Венчаца и Аранђеловца у Београд.

Год. 1876 желећи да сравним неке наше биљке са онима што у Банату расту, пођем 5 Јуна у Базјаш, а отуд левом обалом Дунава преко Молдове и Дренкове у Свињицу. Из Свињице, пошто јој испитам околину, превезем се у Милановац; отуд обиђем Гребен и Бољетин, а после се упутим Поречком реком преко Црнајке и Танде у Луку. Из Луке се попнем на Стол, а по томе наставим пут

[1]) Флора Књажевине Србије (од 50 штамп. табака) 1874 год.

преко Беле Реке и Вражогрнаца у Зајчар. Војничка кретања, која су се за мога доласка у Зајчару и на оближњој граници збивала, нису ме храбила, да на тој страни своја проучавања наставим, већ пођем због оскудице подвозне снаге, која је сва била за војске потребе узапћена, у Брестовачку Бању. Отуд могох истом после три недеље да се кренем и да се вратим преко Жагубице, Петровца и Пожаревца у Београд. Ово продужено бављење у Бањи употребим на то да јој околину, брдо Тилва Маре и Злотску Клисуру више Лазареве Пећине добро проучим, а у повратном путу обиђем из Пожаревца Стиг, који је баш те године био необично добро родио.

Год. 1877 користим се закључењем примирја и пођем 15 Маја с једним учеником преко Ваљева у Бајину Башту, отуд преко Ивице у Заовине и даље преко Дикаве и Штуле на Дервенту. Из Дервенте, пошто јој промотримо кршеве, упутимо се на Јелисавчиће а за тим низ Рзав на Мокру Гору, а пошто јој околину, пребогату ретким биљкама испитамо, наставимо пут преко Семегњева, Рибнице, Частине и Мачката у Ужице. Из Ужица пођемо преко Севојна да разгледамо у Потпећу пештеру знамениту са ортоптера Troglophilus cavicola, а затим продужимо пут преко Пожеге и Чачка у Крагујевац. Из Крагујевца се пошемо на Столд да тамо потражимо неке серпентинске новости. У повратку за Београд свратимо се на Борачки Камен и промотримо Клисуре Страгарску, Брезовачку и бару близу Јагњила.

Крајем Септембра те исте године пођем опет са једним учеником у Текије, да тамо добавим семена од нове српске биљке, Coronilla elegans, а после се упутимо преко Петровца у Подвршку, пошемо се на оближње брдо а за тим се окренемо Кладову. Из Кладова обиђемо околне пескове и баре, Церибашу и Корбово а после се Дунавом вратимо у Београд.

Почетком Октобра ове исте године паде на нашу земљу врело камење, прво за које се до тада у нас дознало. Да би се што ближе дознало о паду тог камења и да би се од истога што више могло да добави, пођох са још два друга г. Лозанићем и Клерићем у Алексиначку Бању. Ту извидимо места на која је метеорско камење пало, разберемо од људи све што је могло да се дозна, прибавимо неколико комада тог камења и пошто ја још скупим по Соко Граду неколико јесењих а рећих биљака, вратимо се путем којим смо дошли у Београд.

По свршетку другог рата г. 1878 пођем у почетку школских ферија са 4 ученика у ново ослобођене крајеве. У Нишу се повише забавимо и испитамо његову ближу околину а и нека удаљенија места, која су нам се по положају, геолошкој подлози или васиви важнија чинила: Матејевце, Каменицу, Сићево, Јелашницу, Студену и северне висове Сухе Планине, Мосор и Соколов Врх. Из Ниша се окренемо југу и доспемо преко Лесковца Грделичком Клисуром у Врању. И ту се забавимо подуже, проучимо околину Врање, Марково Кале, Бању, Ратаје и Преображење, затим упутим ученике на Св. Илију, одкуд се и у Пчињу спусте, а ја отидем за то време преко Ракова у Моравичку долину до Кончуље, место које је тада још наша војска држала. По повратку у Врању пођемо по ново Грделицу и свратимо отуд у Власотинце а по томе пођемо преко Модре Стене, Грнчана и Војника у Пирот. Ту обиђемо околна поља, Пиротске винограде, Белаву, Басару и Драгоман Богаз до ваводелнице Нишаве и Искре, а затим продужимо пут преко Темске и Балте Бериловца на Св. Николу. Отуд се пошемо на Равно Бучје, пођемо веже нашу Иванову Ливаду са Старом Планином и за тим се вратимо истим путем којим смо дошли у Пирот. Из Пирота пођемо у Акпаланку и отуд,

желећи да познамо и источни крај Сухе Планине, отидемо на конак у Бежишта а сутра дан на Ракош, за који смо по картама држали да је највећи врх Сухе Планине, кад тамо а оно се тако зове извор на коме су намештена корита за појење стоке која се ту лети из оближних села сувати. Отуд је имало још подоста да се иде до гребена Сухе Планине, која се на месту, што се зове Смрдан у круг савија, краћи крак спушта се упоредо са Космовачким гребеном а затим са Црвеном Реком ка другу, који води из Ниша у Акпаланку, а други, много дужи, пење се преко Космовачких Точила на Големи Камен, отуд се спушта доста стрмо до Гроба, пак се онда исто тако стрмо пење на Соколов Врх и поново спушта ка Мосору; Мосор пак који је са источне и северне стране као град не приступан прелази неприметно у Банско Брдо, кога се подножје у Нишевачкој доли окончава. Пошто испитамо Космовачка Точила а уверимо се, да тај дан не можемо да изађемо на Големи Камен, окренемо се назад Акпаланци, ученици путем којим смо дошли на Бежишта а ја низ стрмени што воде манастиру Св. Пантелије. У Акпаланци завршимо за овај пар природњачка проматрања и вратимо се 26 Августа преко Ниша, Алексинца и др. у Београд.

Год. 1879 пођем у почетку ферија с једним учеником у Алексинац и отуд пошто околину ове вароши разгледамо, продужимо пут у Алексиначку Бању. Из Бање обиђемо Соко Град, Озрен, Обручатницу и Ртањ а затим наставимо пут у Књажевац и даље преко две Каменице у Балта Бериловац, из Балте се окренемо Старој Планини преко Црног Врха и попнемо се на Бабин Зуб, а пошто му северне каменьаре размотримо, спустимо се у Топли До, из Топлог Дола пођемо на Вражју Главу, одкуд продужимо косом Балкана пут до Попове Ливаде испод Миџора. Миџор је највећи врх оног дела Старе Планине што је нашој земљи припао, а уједно и највећи вис у данашњој Србији. Од овуд, особито на ведром дану има леп поглед: са североистока на Дунаво и Ердељске алпе а са северо-запада на највећа српска брда Стол, Ртањ, Јастребац, Жељин и Копаоник. Пошто брижљиво приберемо све новости којима је Миџор обилат, сиђемо на конак на Попову Ливаду, а сутра дан се вратимо преко Тупанца и Црног Врха у Балта Бериловац а за тим у Књажевац. Из Књажевца се обрнемо северу и пођемо преко Вратарнице у Зајчар, од овуд обиђемо Вршку Чуку а после наставимо пут преко Црне Реке у Луку. Из Луке се попнемо југо-источним стрменима на Стол а сутра дан продужимо пут преко Делијована и Сикола у Неготин, од овуд преко Кусјака и Брзе Паланке у Кладово. Ту обиђемо околне песково, обалу Дунава до Трајановог Моста а затим се вратимо Дунавом у Београд. Ова је екскурзија донела подоста нових биљака за флору, понајвише са Миџора и Вражје Главе а и једну за науку нову крупиферу: Barbarea rivularis.

Исте године пођем око половине Августа са 9 ученика у Обреновац а отуд у Ратаре, где разгледамо оближње баре, после продужимо пут у Скелу; ту испитамо обалу Саве а за тим се вратимо преко Стублина у Обреновац. Од овуд продужимо пут у Шабац и даље преко Љешнице у Лозницу коју испитамо околину, а затим се упутимо уз Дрину у Мали Зворник. Ту испитамо околне кршеве, Мали Зворник, неки ученици пређу у Велики Зворник а по томе се вратимо у Лозницу; после се низ Дрину окренемо у Рачу, ту разгледамо ушће Дрине и пођемо Мачвом у Шабац а отуд се Савом вратимо у Београд. Осим некодицине нових биљака за флору из Рабровачке Баре и Дринске обале близу Лознице прегледасмо том приликом неко старинско гробље близу Бајира, за које се касније

дознаде да су ту сарањивали рударе чије су се насеобине негде у близини налазити морале.

Год. 1880 у жељи да приберем потребни материјал за доучавање нове српске врсте четинара — оморике — а поглавито да набавим семења од тога ретког дрвеса за ботаничку башчу и многе ботаничаре, који су ми се јавили да желе у својим баштама да запате оморику — пођем 15 Маја преко Ваљева у Бајину Башту и настаним се у Растишту више Дервенте. Отуд сам походио ова места: Чешеришта, Црвену Стену, језеро на Рзаву и Штулу. На Штули се уверим да на северном обронку Стоца има много оморике — а било је и више, али је пре неколика година пожар, који се ту незнано како десио, много хиљада од тог дрвећа поништио. Пошто са Штуле обиђем Дуги До и стрмените стене Галинске Реке вратим се у Растиште и даље путем којим сам дошао у Београд.

Те исте године пођем концем Јуна с једним учеником у Ниш, и ту се настаним у намери, да околину ове вароши још једном добро испитам. Редом обиђемо Виник, Хум, Каменицу, Сићево и брдо Вис, Јелашницу, Горицу и Курвин Град. За тим се кренемо преко Акпаланке у Пирот а отуд преко Ржане и Русомаче попнемо се на Стару Планину и пошто јој промотримо врхове, Добро Лутро, Вртоп, Копрен, Три Чуке и Вражју Главу спустимо се у Топли До. Из Топлог Дола се попнемо на Бабин Зуб и пошто ту највећи крш обиграмо вратимо се низ Биљаницу у Топли До, одкуд се преко Рудина и Темске повратимо у Пирот. Ту промотримо поље иза вашаришта у коме се каштo земља запали, разгледамо на истоку од Пирота находеће се Крупачко Језеро а после се упутимо, држећи да је то најкраћи пут, преко Суковог Моста, Врапчета, Трна и Клисуре на Власину, камо једва други дан стигнемо. Одавде обиђемо са северне стране Власинско Језеро, а после се упутимо преко Црне Траве у Власотинце а затим преко Лесковца у Ниш. По одмору од неколико дана пођемо преко Мрамора у Прокупље, промотримо Хисар и Прокупљанске винограде и продужимо пут у Блаца, ту испитамо на чамцу Блатачко Језеро а за тим се окренемо Ниш. Не далеко од Прокупља навратимо се на Облачинску слану бару, промотримо Три Чуке над Биљешком црквом а после не имајући кога да нас упути у другу слану бару, за коју смо дознали да се према Лалинцима находи, вратимо се у Ниш. Желећи испитати јужне обронке Сухе Планине пођемо из Ниша преко Гаџиног Хана и Ћелија на Гроб. Отуд се попнемо на западни већи врх Сухе Планине, Соколов Камен, али се отуд по кратком бављењу морадосмо да повратимо у Ниш. Пре повратка у Београд окренемо се још једном јужној нашој граници и пођемо преко Лесковца, Цепа, Сурдулице и даље Врлом Реком на Власину, да ту потражимо неке ређе биљке, које су за прво нашег доласка истом биле почеле да цветају. Ту испитамо Власинско Језеро са јужне и западне стране, промотримо Гаџину Махалу, Власинску цркву, школу и ханове, по томе се попнемо на Стрешер а отуд сиђемо преко Варденика низ Мазуричку Реку у Сурдулицу и Цеп, одкуд се вратимо у Ниш. Из Ниша ја пођем, да увидим Лалиначку слану бару, мој пак друг оде у Комрен да тамо потражи повећи број неког ортоптера новог за српску фауну, а за тим се скупа вратимо у Београд.

У овом путу прибавили смо, осим неколицине ортоптера за науку нових и осим неких родова биљака који до сада у флори нашој нису били представљени (Drosera, Comarum, Polemonium, Pinguicula, Swertia) читаву групу халофита.

Концем Октобра исте год. одвезем се са једним учеником преко Мељака, Степојеваца и Врелаца у Шопиће, а отуд у Даросаву у жељи да што више дознам

о белој граници која ту и у Крагујевачкој између Пиреве Баре и Забојнице у мало комада расте. У Трбушници не могосмо ништа ближе да дознамо о том дрвету с тога напустимо мисао да идемо у Даросаву већ се вратимо у Шопиће. Отуд обиђемо нека језера за које смо дознали да се негде у близини налазе и то: Буровачко Језеро што је било пре неколико година, ваљда по каквом јачем поводњу реке Турије, постало и друга три језерца између Жупањца и Чибуковице. Од ових је мало језерце, што се на путу из Жупањца у Чибуковац као неким великим насипом ограђено виђа (за то Ограђено Језеро), дало нови, до сада у Србији не виђен род биљака — Hottonia. Пошто та језерца и обалу Колубаре испитамо, вратимо се путем, којим смо дошли у Београд.

Год. 1881 упутим се почетком школских ферија у Нишевачку са чувеним ортоптеродогом др. Брунером, који је желео да у том крају неке ретке ортоптере лови. Уз пут се неколико дана задржасмо које у Алексинцу, које у Бањи, одкуд обиђемо Читлучку Пећину а за тим се преко Врмце попнемо на Ртањ. По повратку у Алексинац продужимо пут у Ниш од куд смо предузимали краће или дуже екскурзије у околину вароши или даље: на Виник, Хум, у Комрен, добричко Поље, на Суху Планину преко Акпаланке и Ракоша, а назад преко Големог Камена, Гроба и Топонице. По повратку г. Брунера у Беч решим се да обиђем на југу неке крајеве, где сам мислио да ће имати што да се привреди и тога ради пођем с једним старијим учеником а сад наставником у Пироту преко Мрамора и Облачине у Прокупље и даље у Куршумлију у намери да се попнемо на Копаоник и да отуд продужим пут у Врању косом која се с Копаоника југоистоку између Топличке и Лабске доле пружа. Тешкоће тога пута, које су моји познаници, држим не у злој намери претеривали, и голема пратња, коју су ми дуж опасне арнаутске границе у изглед стављали покварише ми вољу да намишљеним путем пођем, већ се попнемо Бањском Реком на Преполац, нагледамо се Малога Косова а после се поврнемо у Куршумлију и продужимо даље пут преко Прокупља, Печеневца и Лесковца и стигнемо трећи дан Грделичном Клисуром у Врању. Из Врање смо обилазили важније тачке у околини ове вароши, винограде, јужну границу, Карпину, Плачевицу, Врањску Бању, а желили смо да обиђемо и Кончуљу, али нам то поквари говеђа куга у Косовском Вилајету, са чега је слобрађај на граници због свакојаких формалности био доста мучан. Оставимо најзад Врању и пођемо преко Сурдулице на Власину, потражимо ту у језеру неке нове биљке (Aconitum divergens, Avena rufecens и Polemonium coeruleum L. и др.), размотримо донекле Власотинску Реку, која из језера излази, и после се упутимо преко Плане и Преслапа низ Преслапску Реку на Дешчани Кладенац, а пошто отуд мој друг размотри Штрби Камен, продужимо пут испод Црног Врха и крај Студене у село Кијевац, отуд се испнемо на Стол а после се окренемо преко Расинце у Пирот. Из Пирота се окренемо Старој Планини и пошав преко Басаре, Ржане и Брлога стигнемо први дан на Понор. Сутра дан размотримо место где Поноршки поточак увире, а после се упутимо Копрену. Ту мој друг испита врхове тога брда а ја разгледам планински поток што са Копрена југоистоку тече, а после се упутимо на Три Чуке, где је лањске године уловљено неколико комада новог српског ортоптера (Orphania scutata). Али је већ око подне магла била заузела висове Балкана, пак пошто се магли придружи и жесток ветар, морадосмо одступати од намере да се на Три Чуке попнемо, већ се пожуримо на ноћиште у караулу што је над Крвавим барама закопана. Ни сутра се дан време не разгали, већ биваше све хладније, а како нам погранични стражари стављаху у изглед, да у ово доба

— почетку Августа може да буде и снега — оборимо низ Балкан и стигнемо преко Дојкинаца и Ржане истога дана касно ноћу у Пирот. Из Пирота се вратимо у Ниш и пошто још једном обиђемо неке крајеве у околини ове вароши, ја се вратим у Београд.

Год. 1882 пођем са поменутим ортоптерологом др. Брунером поново на Балкан и ту се првога дана успнемо на Три Чуке, где нађем неколико ретких биљака, али се време преко ноћ поквари и примора нас да сиђемо у Пирот. И тако морадоше и овај пут да изостану две важне партије на Балкану: Мицор, испод ког расте нова Круцифера, Barbarea rivularis и Бабин Зуб, где је *Зуаска трава* — по свој прилици нека Умбелата — после 5-кратног мог одласка на Балкан остала не виђена.[1])

Као да гледам и слушам толике читаоце, тако ми је јасно да ће после ових напомена узвикнути:

О знамо га и врло добро познајемо!

«То је онај добри и поштовани чича Панчић, који се у сред дубоке старости сећа и основне школе, те преко ње сеје благо природних наука по целом народу. Хвала му»[2], рећи ће наши шумадинци.

«То је они лијепи и добри човјек, баш у свему као да је у сред Црне Горе одрастао.» То је «они сухи стрико, што се пење на Дурмитор и Бијелу Гору; кад полазиш с њиме мислиш да ће до Острога умријети, а кад се враћаш, ти видиш да га није стићи не можеш; иде уз брдо и низ брдо као икоји Црногорац.» То је они «тихи и предобри човјек, што ниједну травку у свој Црној Гори не остави на миру. Неке откине па опет баци, а неке носи са собом.»[3] То је онај човек кога црногорски горштаци толико поштују и с радошћу помињу, да за свакога путника, који им се на први поглед допадне, питају пратиоца и вођу му «Каквога си то сад Панчића довео?»[3] —

То је онај човек о коме наша браћа преко Саве веле «да је тим више цењен, што му је већа скромност, која као да расте са множином и величином његових заслуга за науку и отаџбину»[4]).

Др. Ј. Панчић, професор велике школе, родио се 1814 у Брибиру код Новога, у хрватском приморју.

Године 1842 постао је доктор лекарских наука; но је настављао све до године 1845 своје штудије.

Године 1846 дође у Србију за окружног лекара.

Године 1853 постао је професор јестаственице и пољске-привреде у вел. школи, у којој школи и данас учитељује.

---

[1]) Додатак „Флори Кнежевине Србије" 1884.
[2]) Школа за 1876 годину Бр. 15., страна 225—229.
[3]) Књиге Љубомира П. Ненадовића. Свеска III., стр. 84 и 85.
[4]) Орао за 1879 год. „Наши јубилари", стр. 109.

Године 1868, у месецу октобру, у друштву са још неколицином за пољску привреду заслужних људи радио је те је основано друштво за пољску привреду, у коме је он радио као одборник дуже времена.

Па кад се ускоро за тим основа и земљеделско-шумарска школа, он истина остави предмет пољске привреде, ослањајући се на те нове полуге, које су пољској привреди у помоћ дошле, као што је поступно остављао и остале предмете осем ботанике, коју још и сада предаје, али његове књиге, у које је сабрао све знање прибирано на тако големом путу и у толикоме низу година, остадоше и даље камен темељац научноме раду у области пољске привреде. Осем тога, науку од њега примљену, приносе његови ученици сваким даном у прилог унапређења пољске привреда; а не мање призива се и данас ова седа старина у многе комисије у којима се вођа о томе шта ћемо са нашим шумама, шта ли са крвожедном голубачком мувом и т. д.? Дакле наша привреде још и данас користи се његовим саветима и његовим обилатим знањем, као и његовим толиким књигама, које ма да су научно писане ипак су за пољску привреду изванредно важне. Тако осем досада поменутих књига његових, именоваћемо следеће:

Шафран, писан 1865 год.

Флора околине београдске и Ботаника које су више издања досад имале;

Шумско дрвеће и шибље, писано 1871 год.;

Нов четинар „*Оморика*" (писано немачким језиком) 1876 год.

Биље у Црној Гори 1876 год.,

Рибе у Србији 1860 год.,

Зоологија (у више издања),

Тице у Србији 1867 год.,

Грађа за Фауну Србије 1869 год.,

Ортоптере у Србији 1883 год.,

Минералогија и Геологија 1867 год.,

Ботаничка Башта у Београду 1881 год.

Остале на страним језицима писане и да не поминемо. —

То је човек, чијом смо сликом украсили наш „Тежак" у претходној свесци. То је човек чије старо опробано пријатељство не може „Тежаку" бити на одмет ни у које време, а најмање у данашње доба, кад се друштво окреће на сваку страну да себи нових пријатеља стече. То је човек, чији је живот пунан доказа топле љубави према овој много напаћеној земљи, и у којој могу лепши дани настати само онда, ако се на топлоти истинских великана и сами загревамо, ако њиховим стопама и сами пођемо, и ако не

пожалимо жртвовати се, ако не колико и они, а оно, колико нам кад прилика донесе, и ако истрајемо на једном послу, којим прегнемо у почетку, дотле, докле у истоме не нађемо млађе, довољно спремне одмене.

Ове жртве, поштовани пољопривредници и сви ви пријатељи пољске привреде, не треба да су нам тешке. Тежак је онај посао, који превазилази снагу, — а ми одмеравајмо сваки по својој снази и примајмо од општег посла на своја плећа онолико, колико можемо носити; тежак је онај посао, на коме није било никога пре нас, нити икога с нама; а ми у пољској привреди и у осталим за њу врло важним помоћним наукама имамо пред собом и са собом вазда нашег доброг старог Панчића; даље тежак је посао онај, од кога раднику није осигуран резултат; — а нама не треба да је тежак, јер сви ми можемо бити уверени, да ће нам се очувати у свој потпуности оно, што је осигурано и нашем заслужном Панчићу, а то је, после више од 30 година професорске службе, и више од 40 година лекарског и књижевничког рада, — скроман приход од систематичке плате, дакле — поштена сиротиња, топло признање од савременика и потомства и честито ничим не окаљано име!

Ми смо Панчићу дужни благодарити за толико годишњу наставу пољско-привредну, за толику пажњу, коју је њојзи вазда поклањао, за толика дела привреди намењена; даље зато, што је с осталим првацима одма стао на бележу око оснивања пољско-привредног друштва, које, ма да имађаше свакојаких незгода, ипак ево већ 15 година ради и отимље се да му рад све већи полет добије; а највише смо му благодарни што нам животом својим даје сјајан пример шта може донети истрајност на једном послу, и што нас тиме најубедљивије учи, да је то и нама, за постигнуће иоле угледнијег резултата у раду, неопходно нужно.

Истрајмо, дакле, и ми на пољу унапређења пољске привреде онако, као што је старина Панчић истрајао на своме пољу проучавања природе, пољу пуном части и за њега и за његову нову домовину Србију; и пожелимо му још дуги низ година, њему на славу, а нама за пример и поуку!

ЖИВОТ И РАЗВИЋЕ ПЧЕЛА

ПО РАЗНИМ ПИСЦИМА НАПИСАО

Д. М. Јов.

„Претходно научите теорију, иначе ћете
у пракси остати шегрте све до смрти.“
Берленш.

Пчела је животно што живи у задрузи, коју састављају матица, више трутова и велика већина радилица. Ту пчелију задругу називљемо пчеле или рој. Пчела не живи, пчела не ради само за се него за своју задругу. Она се посвећује задрузи и жртвује се за њу, а задруга ју снабдева са оним, што јој је потребно. Из задруге истргнута или изгната, умире.

У досадашњим пчеларским списима, говори се о матици, труту и радилици, као о самосталним јединкама, али то неће бити тако.

Матица сама за се није за живот способна, јер и ако има сисаљку, очи, крила, ноге — опет зато не само што сама за се не збира с поља мед, него што више она у најобилатијој кошници, у сред саћа препуног меда, у сред довољне топлоте за њезин живот умире, само ако остане сама.

Радилице и ако су способне да скупљају рану ван кошнице, умиру брзо ако се од роја одвоје. Тако исто ни трут није у стању да ван роја живи сам за себе.

Појединa пчела: матица или радилица или трут, не стоји дакле у овом погледу на једнакој висини са многим другим инсектима. На пр. са појединим лептиром, мувом, жуком, а још мање са неком вишом животињом, од којих је свака за се самостална јединка, која живи и цео свој посао свршава. Појединa пчела пре личи на појединe чланке, удове или делове тела, који су само онда за живот способни, кад су са телом у непосредној вези, а који умиру кад се од тела одвоје. Па које би било то тело коме би појединe пчеле могле служити само као удови?

То је тело рој, цела задруга пчела; јер свака пчела која стоји у непосредном додиру саројем, способна је да живи и да ради свој посао.

Према овоме је цео рој скупа, једна за живот способна јединка, која личи на женку других животиња.

Разни удови роја и њихови различни послови (функције могу се сазнати из појава које се виђају међу пчелама.

Виђамо пчеле да излећу из кошнице, да одлећу у поља, воћњаке и баште и да се тамо разасипљу по цвећу збирајући

са њега цветни прах — полен — и сисајући из њега мед — нектар. —

Али све пчеле не излећу из кошнице и не ране се са цвећа. Знамо из испитивања, да младе пчеле за четрнајест дана по излегнућу, не излазе из кошнице и да се трутови, — кад понекад на топлом дану излете из кошнице — не занимају збирањем меда или цветног прашка. Е па ко онда рани младе пчеле и трутове кад они сами не иду себи за рану?

Младунице одмах после излегнућа нису способне да се ране онако грубом раном смешаном, као што ју природа пружа старијим пчелама. Њима треба пречишћене, префињене управо разблажене ране. А ко ли им то опет тако угађа и приуготовљава рану, која је за њих добра и пријатна?

То све раде збирачице.

У одраслих самосталнијих животиња, свака јединка од поједене ране употребљује један део на обнову и појачање свога тела, други пак део при пролазу кроз телесне органе, пречишћа одељује од страних дометака и доводи у основни облик свога тела, док се најзад у тако спремљеном облику не појави у полним органима као зачедак, семе.

Од тих органа за стварање основног облика налази се код збирачица само почетак и свршетак, зато оне накупљену рану задрже у себи само кратко време док ју у неколико не пречисте и не префине, а по том ју као мед из себе изручују у ћелијце и остављају младим радилицама и грутовима да се њиме ране и даље га прерађују.

Збирачице су дакле оно рој, што је вољка — гуша — птицама или први желудац преживарима. Оне су способне да приме велики квантум ране и то зато, што оне тој рани само у неколико промене облик па ју онда предају другом уду роја на даљи поступак.

Први уд роја као што рекосмо то су збирачице, а други уд су младе пчеле. Чиме се занимају те младе пчеле сад ћемо видити. —

Ако се рој одузме матица, онда пчеле узнемирено тумарају по кошници и цвилећи траже ју. Не нађу ли своју матицу, *изберу кога од црвића који је се скоро излегао, оиклоне га матичном ћелијом* и пошто то учине смире се и уђуте у нади, да ће од њега одгајити младу матицу. Ако је јак рој (или као што наш народ вели ако је јака кошница) он ће у овако жалосном тренутку основати више матичних ћелија.

Кад је пчелама одузета матица, шта ли је то међу њима изазвало ону узрујаност и жалост, и шта ли их је то покренуло на ово ново предузеће?

Да није она одузета матица?

Да би могла она на њих да утиче, треба да је међу њима, а пошто није ту, онда извесно није она. Узрок је у кошници и то је се морао појавити онда, кад је из кошнице нестало матице.

А шта ли је се опет са одласком матице могло променити у кошници?

Док је била матица у кошници, раниле су ју пчеле са медом из свога тела. Ту матичну рану производиле су пчеле у своме телу и после пошто је матице нестало. У кошници нема матице којој би сад давале рану која се у њима нагомилала. Рана им се у телу гомила све више и више. Почне их мучити и нагонити на нов корак предузећа. Као год што женка каквог сисара трчи и тражи своје младунце да их подоји кад јој млека придође и почне ју мучити, тако исто и пчеле почну тражити матицу да јој даду ону рану која их мучи; па кад не могну наћи матицу, а оне онда, по налогу своме, изаберу црва и почну давати њему ту матичну рану. Ако један црв не могне од свију њих примити рану којом га оне буду нудиле, оне онда почну подизати више матичних ћелија и у њима ранити више црви.

Знамо, да матица сама не узимље мед из ћелијца, него да јој рану дају радилице. Али сад су у кошници само младе пчеле и оне теже највише за матицом. Старије пчеле, које дуже време нису имале матицу, а којима се младих пчела није придодило, не оснивају ћелије за матицу кад им се природа сâт са младим црвима. У старијих пчела, које су постале збирачице не ствара се рана за матицу. Па кад је све то тако, онда ко то рани матицу кад ју не ране старе пчеле, а у кошници нема других осим младих пчела?

Ране ју младе пчеле. Њихов је позив у кошници: да ране матицу, да нијају подмладак, да зидају ћелијце за оставу и колевчице за млађе покољење.

Говорасмо о матичној рани, а не рекосмо каква је управ та њезина рана. Ево каква је. Од примљене грубе ране, само је мали део употребљив за производње материје за зачедке, а већи њезин део мора се, тек дужим хемијским процесом у телу пчелијем, одвојити од дозреле материје за зачедке. Матица снесе у пролеће по 1000—2000 јаја за дан. Она никад не би могла по толико јаја снети, кад би материју потребну за јаја, морала сама у своме телу приуготовљавати из грубе ране. Тај посао врше за њу њезине рани-

лице у своме телу; а што њој дају, то је већ преображена и готова материја за произвођење јаја. И матица од те материје зацело ништа не издваја, него ју целу и онакву какву ју је примила, употреби на произвођење јаја и више их снесе, што јој се више те ране дају. Ранилицама не достаје орган за произвођење зачедака обојег пола и зато материју за зачедке способну предају матици на коначну прераду. Према овоме матица је заједнички јајчаник свију ранилица.

Ако усвојимо да су збирачице гуша, онда ранилице можемо сматрати као желудац у коме се довршује приуготовљавање материје употребљиве за полне производе.

Осим овога, ранилице имају још један задатак. Кад у женци какве самосталније животиње оживи оплођени зачедак, заустави се прилив материје која служи даљем произвођењу зачедака и промени се у рану оживелом зачедку. А кад се зачедак као дорасла јединка одвоји од материног тела и из њега на свет изађе, онда се она рана нагомилава у дојкама матерним, одакле ју младунче посише и употреби на своје развиће.

У телу пчелиње матице не може се прилив асимиловане материје зауставити; јер она од ње само толико прима, колико је у стању да преради. У матици се дакле не проуготовљава рана за оживеле зачедке, него то бива у ранилицама. Чим матица не прима од својих ранилица сву приуготовљену материју, одмах се код њих заустави излив тих материја и промењује се у ранећу кашицу за оживеле зачедке. Ранилице су и дојкиње младунцима. Оне су им дојке материне.

Из овога се јасно види, да је код пчела за живот способна женска јединка састављена из три разна уда, т. ј. из матице из повећег броја ранилица и из повећег броја збирачица, од којих је свакој удељен нарочити део животног посла да га извршује. Ни један од тих удова није целокупна животиња. Сваком од њих по нешто не достаје. Али му не достаје управ онога, чега други има толико, да му се тако рећи прелива, да га мучи и натерује да тражи начин како ће га се курталисати.

Те узајамне потребе чврсто везују ове поједине удове у једно тело. Отуда долази њихово зближење, њихов заједнички живот и рад без спора, без кавге.

У кошници нико никоме не заповеда, сваки се управља по својој телесној потреби, која му претписује шта треба да ради. Један ради за све и сви за једнога. Онај, који својим радом не потпомаже задатак задруге, њега задруга као свога непријатеља без икакве жалости уклони из своје средине.

Тако исто ни трут није самостална мушка јединка, јер нема онакав желудац какав имају збирачице, те с тога и не може без њих да се рани баш кад би и на пашу излетао. Он се рани медом, но меда на цвећу нема, него има нектара а нектар је тек сировина од које постаје мед онда, кад га збирачице у своме желуцу у мед промене.

Пчелија задруга даје нам врло јасан појам о важности удружења, али нам уједно и објашњава како треба појединн задругар да се понаша према задрузи, те да задруга опстане и да одговори своме позиву. Са начина свога живљења, пчела је пример чистог родољубља.

Дакле као што видимо, пчеле живе и морају да живе у сталним задругама.

Пчелију задругу, да поновимо оно што још у почетку рекосмо, састављају од пролећа па скоро до јесени: матица, више трутова и велика већина радилица. А у време нерада, од јесени до пролећа, само: матица и радилице.

Трутови као мужјаци нужни су чланови пчелије задруге. Али пошто су одређени само за оплођење младих матица и пошто они тај свој посао врше само лети, то им задруга само преко лета и дозвољава да живе у њој; а чим се почне примицати јесен и чим нагло почне танчати паша за знак да ће скоро и да престане, радилице их као некорисне чланове задруге из кошнице истерају или их поубијају.

Број трутова у кошници зависи од разних околности и може бити час велики час мали.

Матица, у правилном стању пчелије задруге у кошници, носи сва јаја из којих се легу пчеле. Она нема никаквог другог задатка у кошници, до да ношењем јаја одржава трајаност пчелије задруге.

Правилно бива увек само једна једина матица у кошници. Има истина изузетака у овоме, али ретко.

Само оплођена матица може носити јаја из којих се легу све пчеле и само је оплођена матица у стању да осигура трајност пчелије задруге.

Јаја која матица носи, како она из којих се легу трутови, тако и она из којих се легу радилице, потпуно су једнака између себе. Увек су беличаста, ваљкаста и нешто мало, у виду бубрега, искривљена. На горњем су крају мало дебља и округлија, а на доњем мало тања и шиљастија (сл. 1).

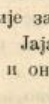

Свако јаје навучено је нежном, провидном, ситастом кожицом или љушчицом.

Интересантно је, што ни најмање разлике нема ни у боји ни у величини између јајета трутовског и радиличјег. Тако исто, није просто могуће распознати јаје оплођене, од јајета неоплођене матице или радилице. Осим тога, посматрањем је се сазнало, да матице и различних врста, носе јаја подједнако велика. Једино јаја египатске матице мало су мања од јаја матица осталих врста. Она су мања од прилике за 0·03 милиметра, што је на сваки начин и сувише мала разлика.

Сва јаја без разлике, имају на врху отвор, звани «микропила» (слика 2).

Ако у кошници има довољно празних ћелијица а има и довољно пчела да би могле гњиздо опсести, онда матица ако је здрава, носи увек само по једно јаје у једну ћелијцу, иначе и по 15 и више, од којих обазриве пчелице, разуме се, оставе у ћелијци само једно, а сва остала из ње избаце. Ретко се кад деси, да се у једној ћелијци по два црва одгаје у једанпут.

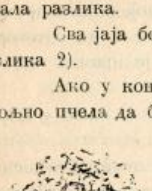
Сл 2

Пре но што матица снесе јаје, осмотри ћелијцу, завуче у њу задњи део тела и помоћу жаоке доњим делом устмине, смести јаје на дно ћелије. Ту га неком лепкавом материјом утврди, тако да стоји усправо, но само мало на једну страну нагнуто. Под микроскопом изгледа та материја влакнаста (сл. 3).

Јаја матица, легу се и онда, кад нису била оплођена мушким семеном. Јалова јаја вићају се у појединим случајевима у матица старих и болесних или иначе несавршених и неспособних за ношење оплођених јаја.

Из оплођених јаја легу се само матице и радилице а из неоплођених трутови.

Пошто зависи од воље матичије каква ће јаја носити да ли оплођена или неоплођена, то лежи у њезиној моћи да према потреби у кошници одреди и пол будућим пчелама.

Сл 3

Кад матица хоће да носи оплођена јаја, она их из јајчаника пропушта преко уста материце у којој је смештено мушко семе, иначе их не пропушта да прелазе преко уста материчиних.

Г. Анта Алексић код кога је овај чланак био на рецензији вели о томе ово:

«Обичну упливише ширина ћелије на врсту јаја. Шире су ћелије намењене трутовима. Матица у њих спусти лакше задњи труп, те без напора испушта јаје. То је мушко. За узану ћелију више се

напреже те тиме семе додирне и женс. јајињак те се јаје оплоди и даје женку.»

И неспарене матице са трутом — јалове — могу носити јаја за живот способна, само што ће се из њих лећи увек само трутови.

Из овога излази, да се пчеле расплођавају на два начина. Један је начин кад оплођена матица оплођава јаја, спремајући их за радилице и матице, а други је да их не оплођава, спремајући их за трутове.

Оне матице, које од рођења имају хрома крила, не могу се спарити са трутом, и зато после нису способне да носе јаја за радилице и матице.

Матице које се изнесу, т. ј. оне, којима је већ нестало трутовог семена, исте су онаке као и оне неспарене — јалове — и ако и даље узаживе, могу носити, али само трутовска јаја.

Тако исто нестане по некад у матици трутовог семена назебом или се матица буди каквим другом незгодним случајем изјалови и постане онаква као и она која се никад није ни парила.

Матица живи много више од осталих пчела, али не живи никад више од три, четири године.

Радилице у повољним приликама живе по једну годину, а по некад зађу чак и у другу.

У извесним околностима могу се развити јајчаници и у радилица, али пошто се радилица са своје полне неразвијености не може са трутом да спари те да се оплоди, то ће она као и јалова матица моћи да носи само трутовска јаја у оном случају, кад у кошници не буде било матице, па кад она место матице кошницом овлада. —

Развиће појединих удова — чланова — пчелиње задруге, (којих има три реда као што смо видили) различно је.

За правилно развиће јаја потребна је извесна топлота, коју су пчеле у стању саме произвести у кошници. Па и ако је то тако и ако су пчеле творци топлоте у кошници, опет зато за загревање и лежење јаја, нису баш увек само пчеле потребне, јер се и вештачким путем може то учинити.

Као год што се могу вештачким путем лећи пилићи и остале птице, тако исто могу се вештачким путем лећи и пчеле.

Ако спешена јаја пчелија одржавамо у топлоти од + 25 — 28 степени R. излећиће се. То вештачко лежење пчела истина нема никакве вредности за практично пчеларење, али напоменули смо то овде зато, да се не би мислило, да се јаја пчелија не могу и вештачким путем излећи.

Ако на јаје смештено у ћелијцу утиче топлота у кошници, одмах се зачедак (embrio) почне развијати и према сразмери топлоте

за два или за три дана, а некад и доцније, проломи љушчицу и као безноги црв (ларва) из јајета изађе.

Кад се из јајета излеже црвић у неколико је краћи и тањи од самог јајета.

Чим црвић провали љушчицу и из ње изађе, одмах га вредне радилице предусретну са ранећом кашицом. У почетку лежи скотурен (сл. 4) али не мирно. Он се креће тихо и то непрестано у наоколо по ћелијици. Што се у томе правцу креће а не у коме другом, најпре ће бити зато, да би могао непрестано и без тешкоће примати рану. Да ли то његово кружно кретање има још и какву другу циљ, није за сад још добро познато.

Сл. 4

Ако је у плодишту око + 28° R. топлоте, црвић се у ћелијици за 1 сахат и 58 минута окрене једанпут, али ако је топлота од + 16 или + 18 степени R. једанпут се обрне тек за 2 сахата и 6 минута.

Црв се и креће и расте у означеном правцу почињући од првог тренутка па све дотле, док толико не порасте да дно ћелијце потпуно покрије, а тек по том прекине то кружно кретање и почне се усправљати. Он се усправља све дотле, док се сасвим не усправи. Тако усправљен црвић прима још неко време рану, па онда ју престане примати (сл. 5). Чим брижљиве радилице примете да црвић неће више да једе, одмах га у његовој колевци воском заднију. Рецензент овог чланка г. Анта Алексић вели да пчеле црва «снабду најпре са потребном раном, па онда ћелију залепе »

До шестог дана по излегнућу, сви црви без разлике, добијају једнаку кашу за јело, и то од осталих добијају највише они, од којих ће се развити матице. Кашица са којом радилице предусрећу све црве при првој њиховој појави на свет и са којом их ране до шестог дана, има ту особину, да црви од ње необично брзо расту. Шестог дана добију кашицу и то добро сажватану, само они црви, који су намењени за матице, а црви, из којих ће се развити трутови и радилице, добију тога дана за јело само несварени мед и цветни прашак. Ово је последњи и највећи оброк црвима, после кога они више не једу.

Сл. 5

Радиличији црви већином су међу собом једнаке величине, а матични су већи. Неки су матични црви само мало већи од црви радиличијих, али то су они, који нису били рањени још од почетка онако како треба, него су добијали онакву рану, са којом се мора задовољавати само радиличије црв. Најмањи матични црв имао је дужине 8 и 6, а највећи 14 и 9 десетина једног милиметра.

Црви који се излегу из јаја неплодне матице, или из јаја радилице, у неколико су мањи и зову се: «грбаво племе» ако се налазе у ћелијицама за радилице. Мањи су једно зато, што су им радилице из незнања давале по онолико ране, по колико обично дају радиличијим црвима, а друго с тога, што су у мањим ћелијцама. Поклопљени црви или ларве одмах се завију танаком паучином и тако направе око себе мали кокон или меурак. Радиличије и трутовске ларве пробаве око тога завијања близу два дана, а матичија ларва, зато што се до половине завија, готова је с тим послом за дан. Матичије ларве завијају само горњи део тела до трбуха, а доњи део тела, од трбуха па на ниже остаје го.

Кад се црв завије, онда се отпочне мењати у нимфу (сл. 6) у које време, разуме се, не прима више рану него остаје у потпуном миру.

За време тог отпочивања стварају се нови органи за будућу пчелу.

Стварају се ту мрежаста крила сложене очи. Концентрише се нервна система. Органи за завијање отпадну а на њихово место развију се правилна уста. Труту се у последње време развију и полни органи.

Радиличије и трутовске нимфе леже водоравно (хоризонтално) обрнуте главом ка заклопцу (сл. 7). Будућа матица лежи у својој ћелији усправно (перпендикуларно) такође обрнута главом ка заклопцу. (Сл. 8). Мало кад да нимфе у ћелијицама леже обрнуте наопако.

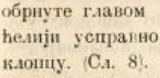

Сл. 7

Многи старији пчелари тврде, да трулеж плода пчелијег постане најпре отуда, што матица наопако положи јаја у ћелијце, услед чега, веле, црви поумиру и труле.

Све нимфе пошто се потпуно развију, отворе онај заклопац својим сежњацима.

Сл. 8

Трутови и радилице проваљују заклопац — данце — грицкајући га мало по мало и тако га прво проврте на средини, па онда и даље грицкајући проширују ту рупицу све више и више док најзад не буде толика да кроз њу могу проћи.

Матица је у отварању своје ћелије много практичнија и умешнија. Она не глоцка заклопац да ћелију отвори, као што раде трут и радилица, него избије заклопац од једанпут, и то свако: Тамо где почиње заклопац закачи

својим сежњацима и брзим покретом главе ивицом у наоколо, подреже га скоро до краја па га онда издигне и из ћелије изиђе.

Радилице кад из ложе изиђу, у почетку су пепељаве као попрашене, мање су од осталих старијих радилица и не могу одмах летити, јер су им крила још мека и нежна. Тек после два дана ојачају им крила, а мање им добију тавнију боју. И трутови кад напусте колевку слаби су и не могу да лете. Друкчије је то са младом матицом. Она напусти ложу много чилија од радилица и трутова.

Ако отворимо кошницу, у којој се пчеле због хрђавог времена нису за дуго могле да роје, па ако извадимо неколико сатова из ње (ово само може бити код кошница са покретним саћем, као што су жерзонке) видићемо често пута, три или четири матичне ћелије са упола отвореним заклопцима. При том разгледању изађу често две или три младе матице, од којих неке полете и узнесу се у ваздух, а нека само мили по сату не могав полетити.

Млоги рој који је пао на дрво или што друго, имао је по некад и по три матице, а то је доказ да су матице одмах способне за лет чим из ћелије изиђу. Ако нису биле задржаване у ћелији, него ако су из ћелије одмах изишле чим су заклопац одвалиле, изгледају у почетку мало збуњене као опијене (бар тако изгледају први дан) али на сваки начин развијеније су него ли трутови и радилице.

Према свима овим посматрањима опажамо, да је могуће и по величини познати ред чланова пчелије задруге и то још док су у повоју тако рећи; што је разуме се врло важно за ковањију — пчелара. —

Радилице које су однијане у новом саћу, увек су мало веће од оних, које су однијане у старом, у којем је већ неколико радиличијих покољења било однијало.

Иза сваког покољења остају у ћелијцама они завијутци, оне кошуљице нимфа, које толико стегне ћелијцу, да се тело будуће пчеле не може довољно да развије и с тога изиђе из ћелијце као мања пчела.

Кржљаве пчеле легу се и у пространим ћелијцама, само ако те ћелијце немају правилан облик и довољно дубине.

Те кржљаве пчеле праве су наказе међу пчелама. Др. Берлепш вели, да је недовољност ране и топлоте главни узрок лежењу ситних пчела. По овом тврђењу др-а Берлепша, Фогел је учинио опит. Узео је сат са црвима, очистио са њега све пчеле, метуо га у «празник» — празну кошницу — и унео га у собу. У соби га држао 8—12 сахати, и гле шта је било, од оних црви легле се приметно ситније пчеле.

Различност у величини, опажа се код матица млого чешће и лакше.

Као врло мале матице сматрају се оне, које су пре но што су се спариле и оплодиле, биле мање од 14 милиметара (овакве матице треба уклањати из кошнице). Као велике матице сматрају се оне, које су веће од 15 милиметара.

Врло приметну разлику виђамо код трутова. Сам Берлепш дели трутове на велике, мале и средње

Највећих трутова налазимо међу пчелама без матице, где радилица сама носи јаја у трутовске ћелијице. Што се тиче величине трутова, Берлепш, каже, да је неопобитна истина, да радилица млого пажљивије рани трутовског црва кад су пчеле без матице него иначе; а то само зато, да би однијале ваљанијег трута ради оплођења младе матице, коју су наумне такође одгајити.

У таквим кошницама и онако има мало плода и зато разуме се, није пчелама тешко сваког црва на по се снабдевати са више ране. А да се усљед обилатијег ранења излегу већи и јачи трутови то није нужно доказивати.

Овим што рекосмо, не мислимо опет тврдити то, да би трутови обилнијим раном рањени, постали необично велики, те да изгледају међу осталим пчелама или трутовима као какви џинови.

У кошници без матице, није трутовски плод смештен све један до другог, него је разређен. Тиме црви не само што могу добити више ране, него по потреби могу и ћелијцу растегнути. Усљед тога, радиличије ћелијице добију облик ваљка у место пређашњег облика.

Као велики трутови могу се сматрати и они, који су се излегли у време богатије паше. У то време излежени трутови достижу величину обично од 18 милиметара, наравно, ако су црви у исто време имали поред довољно здраве ране још и потребан ступањ топлоте.

Трутови средње величине легу се обично у ћелијама радиличијим из тако званог грбавог племена. У дужини су само мало мањи, али су увек млого цигластији. Они могу порасти у висину и преко радиличијих ћелијца, али не могу у тој сразмери да порасту и у ширину.

Чим је веће грбаво племе, тим су цигластији трутови, јер у тим ћелијцама нису могли порасти у ширину. Мали су трутови истина дебљи, али су зато опет једнаке дужине са радилицама или су врло мало већи, а то зато, што су црви у радиличијим ћелијцама погрешно били рањени онако, као што се ране црви радили-

чији и што су били заклопљени — заднивени — онако, као што се заднивају црви радиличији.

Мале трутове вијамо одмах с пролећа, а врло ретко у време ројења. —

Ако на који начин изгуби матица моћ ношења оплођених јаја радиличијих, онда носи и у мање ћелијце неоплођена јаја, из којих се по том легу ситни трутови. Сви се скоро искусни пчелари слажу у томе, да снешено јаје стоји три дана док се из њега излеже црв.

(свршиће се).

ГАЈЕЊЕ ОВАЦА

УДЕШЕНО ЗА НАШЕ ПРИЛИКЕ

(НАСТАВАК).

Ја држим дакле у тврдо (као и горе што доказивах), да би поправку наших оваца требало понајпре предузети баш у овом правцу, те да се добије у оваца већа крупноћа и тежина тела, гојазност, рано телесно развиће и у неколико, да се и каквоћа вуне побољша. Већ на 8 месеци после оваког укрштања, имали би пред собом производ укрштања, јер кратко трајање сјагњости (5 месеци), у опште јако говори, — само по себи и без других и бољих разлога побројаних горе, — у корист укрштања

Што се тиче руковођења спаривања и укрштања, у циљу поправке земаљског соја оваца, с једном ил' другом за ту циљ одбраном бољом расом и у ма ком правцу запата (рад гојазности или ради вуне) најважније је при том имати следеће на уму[1]):

а). Ако у даљем запату производа добијеног из укрштања првим спаривањем, не будемо пазили, већ онако натерсуме наставили спаривати их, као и пре «укрштања» пре одпочетка побољшавања оваца), онда не ћемо постићи ништа, него ће се овај припатак (на пр. од сустофна и наших оваца) опет у даљем свом запату изметнути, изродити, устукнути назад.

Зато, морамо пре свега тежити, да у пасми оваца у којој је укрштање отпочето, изједначимо и у једној висини одржавамо нове добре задобивене особине. Дакле ако желимо своју стоку да што пре и што сигурније облагородимо, побољшамо, онда морамо женске производе првог укрштања, спаривати и на даље с овновима

[1]) Encyklopaedie der Landwirthschaft — von Rueff и т. д.

оне расе с којима смо облагорођавање, побољшавање својих оваца отпочели и што то будемо дуже чинили, све ћемо мање имати да се бојимо «устука» и «израђања».

б). Што су животиње које спарујемо међу собом сличније, то ће и добијени производ из таквог спаривања бити сличнији својим родитељима; пошто сродне животиње имају највише сличности међу собом, то ће оне своје особине и најсигурније преносити на свој припатак.

в). Но последица дуготрајног спаривања најближих крвних рођака, јесте раслабљење животињског организма (тела), но најпре наступи неплодност (јаловљење), а по том се оно изказује и у јачој диспозицији (наклоности) ка живчаном растројству (нервозној болешљивости), јер породичне погрешке и мање тим начином све се јаче развијају и јачају, докле би мешавином са страном крви постајале све мање и мање докле не би и ишчезле (нарочито ако је друга пасмина стоке у погрешкама прве — добра и правилно развијена).

г). Добијени припатак из спаривања сједињава у себи сва својства својих ближих и даљих родитеља и предака, с тога избору брави за запат треба обратити најпажљивију бригу, јер са спаривањем, као што знамо, не само да се преносе она својства, која су шљубљена са телесном формом животиње, са спољашњим обликом њеним, већ још више њене унутрашње особине (млечност, гојазност, производња доста и добре вуне и т. д.) Какав нам буде калуп таква ће нам бити и изливена форма, ако је избрана стока за запат добра, биће и припатак добивен од такве стоке — добар.

Онај, који руководи запат своје стоке у тој цељи, да ју што више развије и оспособи за то, да му што већу корист доприноси, било у производњи доброг и доста меса, или у производњи добре вуне, тај треба да гледа, у даљем извршавању свог запата у главноме на двоје:

1.) Ваља да гледа, да не промени ону пасму, коју је први пут за укрштање употребио, но да ш њоме и даље путем укрштања спарује своју стоку, да би се она ваљана, већ пренета својства учврстила на производу укрштања, на припатку и да би се стадо у том погледу што боље изједначило.

2.) Не ваља се у брзо пограбити и отпочети спаривање међ' женским и мушким припатком, који је добијен у првоме тек укрштању наше пасме с овновима одбране расе (докле после првог укрштања наставити спаривање стоке у сопственој крви), те да се што сигурније избегну устуци, који се често повторавају и у доцнијим генерацијама (поколењима) нарочито ако поред ваљано вршеног за-

пата, није учињено све како треба и све што треба у погледу прилагођавања стоке (у храњењу, неговању, држању стоке).

3. Извршење расплода оваца.

Као што смо поменули у III. одељку, говорећи о избору брави за запат, код оваца, *нарочито у погледу на овце, које имају и добру вуну* и понекога, који због наше остале запуштене пољске привреде, замишља у њој све саме црне слике, могло би по кад што изненадити, понеко руно овчије вуне по сразмерној доброти и финоћи својој. Ја мислим да многи код нас за то не познају каквих има овчијих руна по финоћи вуне, што наши произвођачи (сточари) сву финију вуну остављају за домаћу употребу а остатак тек продају, за то су неки наши трговци из Црне реке и тражили од фабриканата чоје у Параћину по 2·50 до 3 динара за килограм неопране вуне, докле у обичној трговини килограм вуне стаје 1,20—2 динара највише.

У погледу извршења расплода оваца имао би само да предложим неколико ствари, на које би се ваљало боље обзирати, те да постигнемо у своме стаду ако не савршенство а оно бар изједначеност и бољитак; — на било да овце спарујемо у «сопственој крви», било да их «укрштамо» са бољим страним сојевима:

1. При расплоду оваца код нас, постоји обично такво парење, које би се могло назвати «необузданим парењем» у пуном смислу те речи. У доба мркања оваца, напусте се овнови у стадо и то тако, да по својој вољи ходају и да се са овцама — како знају спарују. То је после узрок, што се на тај начин могу спаривати и животиње са свим неподједнаких особина или још и са манама, услед чега и све хрђавији припатак бива, те и ако се случајно, које бравче одликовало каквом бољом одликом, било у вуни или у другоме чему, — то се и та одлика, оваким начином парења, не појављује више у доцнијем припатку од оваца, већ се сатари и угаси.

На овај начин даље, овнови јако слабе и расипају узалудно многу снагу у време мркања оваца. — Овакав начин спаривања треба са свим одбацити.

2.) Место тога, ваља изабрати од најбољих оваца, по спољашњем облику и унутрашњим својствима за дотичну цељ запата (за производњу вуне или гојазности) — најбоље јединке, па макар и у маленом броју имали таквих најбољих оваца и на тај начин образовати једну-прву или најбољу, одличну класу и у њу ваља ради расплода, напустити таквог овна, који по својим особинама стоји што ближе дотичним овцама. На тај ће начин, све одличне

овце ојачати своја добра својства, што их имају и утврдиће их у своме припатку.

Сад, ако од овог ваљаног припатка, употребљујемо властите овнове за запат и расплод, онда ваља изабрати опет најбољега овнића, који по својим одликама и особинама стоји понајбоље међу свима својим другарима у припатку.

3.) Остале пак, нешто хрђавије овце, које имају мање или више мâна и које су због тога искључене из ове «одличне класе», ваља опет спаривати са таквим овном, који се својим добрим особинама баш у ономе правцу одликује, у коме овце имају својих мана.

И ове овце ваља поделити у класе. Тако на пр. у II класу дошле би овце, које дају врло мало вуне; њих би ваљало спаривати с овном, који највише вуне даје.

Можда би се после, по неким другим мâнама (и ако у опште маленим), могле овце поделити у јоште коју класу, па и њих ваља спаривати опет са својим овном, који ће са својим особинама врло корисно послужити, те да мâне таквих оваца, у доцнијем запату, са свим ишчезну, па може бити, да се временом и поправе, и онде где су биле мане, да се изведу одлике.

Међу тим при самоме расплоду, акту спаривања, неће бити довољно само да издвојимо дотичне овце у класе, већ ћемо морати, сваку појединy ту класу оваца са одређеним им овном, држати одељито све дотле, докле се год све овце из дотичне класе не спаре са зато одређеним им овном. Само на тај начин може се у опште нешто постићи, само на тај начин може се спречити мркање оваца са другим каквим овном, нарочито са посве хрђавим.

Но и ако је ово спаривање, расплод по класама, у т. зв. харемима, серајима, много бољи, но досадањи начин спаривања оваца код нас, опет зато, при овом одвајању у класе, није могуће обзирати се на све финије нијансе у образовању вуне или телесне грађе; тако рећи, није могуће све оне ситне изванредне одлике покупити и учврстити, актом наслеђа или актом расплода у ужем смислу; — у доцнијем припатку, што се добије из расплода тих одличних брави.

За то, да се цељ пре постигне, нарочито при поправци оваца у «сопственој крви» (наравно код нас тек доцније пошто будемо своје овце укрштањем поправили), ваљало би за сваку овцу опредељити нарочитога овна и спаривати их тако одељито, те да се добије одличан припатак.

Можда ће неко помислити, да је све то тешко извршити, између осталога и зато, што се у множини оваца, као у једном стаду — не може тачно сазнати, које се овце мрчу. Но то је врло

лако сазнати. У време мркања, ваља међу овце пустити т. зв. овновe погоњаче (пробаче), којима треба привезати по средини тела, с преда, кецељу, да не могу оплодити овце и ови ће онда изнаћи и показати све оне овце, које су изјавиле стални нагон, које се мрчу, јер ће их гонити и јурити.

За тим је лако те овце похватити и са одређеним овновима затворити у месту, где ће се спарити. — Ако се покаже више оваца, које су изјавиле приплодни нагон, а одређене су да се спарују са једним и истим овном, онда или ваља такве овце оставити, па спаривати сутра дан (јер мркање код оваца траје 24—36 сах.) или се мора узети у помоћ други који сличан ован.

У опште, под једног овна не сме се више потпуштити, на дан, од 4 овце (то је *највећа* мера).

На овакав начин а уз снажну храну није чудо што један ован може у 4—5 недеља да велики број оваца оплоди. — Ован ће за цело време мркања оваца моћи најбоље опстати и издурати, ако му се уз обичну храну даје дневно по једно два килограма овса.

V. ПРИПЛОД ОВАЦА ИЛИ ПРАВИ ЗАПАТ

Одгајивање приплатка.

У овом делу говорићемо: 1.) О избору времена мркања с погледом на време јагњења; 2.) Нега сјагњих оваца; 3.) Јагњење; 4.) Нега јагањаца; 5.) Одбијање јагањаца; 6.) Одбирање јагњади за запат, особито поради финије вуне.

1. Избор времена мркања с погледом на време јагњења.

Код нас се овце јагње махом зими а мрчу се с јесени у месецима Августу и Септембру — у осталом то је и природно време мркања оваца, — по што оне носе око 22 недеље дана.

Но не мора се, а и није свакад корисно да нам се овце мрчу у то доба и да се опет према томе свуда и једнако јагње зими те зими. Ја би мркање оваца у ово време и јагњење преко зиме, само близу великих вароши нашао са свим за оправдано; близу вароши за то, што би тада младо јагње плаћали скупље, иначе с погледом на то, што овце код нас у време сјагности а у ово баш време (преко зиме), хране врло хрђаво: само сламом, тулузином, сувим и хрђаво сачуваним, те с тога и слабо хранљивим лисником, а врло ретко и сеном, (нарочито добрим сеном), па врло често зима потраје много дуже, те храна изда баш у првом хрђавим пролећним данима, када обично и јагњење пада и када би овце требало најбоље хранити, те да нам донесу што снажнију и што бољу јагњад.

Даље, што у нашим газдинствима ретко да имају ваљаних кошара и заклона за овце, па се оне често јагње на пољу, на зими, по ћичи и снегу. По том, што јагањци ојагњени зими, или за време хрђавих пролећних месеци, остају у кућама и вајатима без икакве хране, докле им матере терају на замрзнуту пашу; и што онда она (јагњад) на тај начин копне, гладују и кржљају због недовољне хране.

Што се јагањци у том времену јако разбољевају, пате од пролива, лауже, од срдобоље и т. д. те на хладнијем времену јако скапавају. И најзад што би храњење сјагњих оваца, *ако би их хранили како треба, било скупље*. А поред свега тога, ваља имати на уму још и то, да јагњад ојагњена зими, не могу имати довољно места за сигравање и за покретање, што им, као што знамо, јако потпомаже њихово развиће. И на послетку не само то, већ при зимњем јагњењу услед дојења и чупкања вуне од стране несташних јагањаца — имамо знатан губитак на вуни (на овчијем трбуху); по рачуну излази, да на тај начин изгубимо од сваке овце 230—250 грама вуне, што за наше овце чини 25% губитка од средње количине њиховог непраног руна!

Не гледајући на све то, опет ваља да важи у опште, као правило: да време мркања, односно јагњења, мора сваки одгајивач удешавати према околностима свога газдинства и према месним и осталим приликама своје околине.

Према томе, где је добра цена младим јагањцима око божића и око нове године, ту ће се најбоље плаћати, ако нам се овце јагње зими, у месецима Децембру и Јануару; онда треба мркање удесити у месецу Јулу или у Августу.

Осем тога, што у то време попаша на стрњикама и кукурузиштима, даје обилате хране за овце и код њих побуђује нагон (мркање), наши, нарочито планински крајеви, упућени су на зимње јагњење и због самог начина држања оваца, — због т. зв. бачијања преко лета, на често врло удаљеним местима од самога села — на планинским испустима и пашњацима.

Но добре су стране овог начина јагњења и те, што се овце зими јагње у кошари, и што је овчару — чобану — олакшано надгледање и његова помоћ при самоме акту јагњења оваца, — што наравно много чини.

Хрђаве пак стране тога начина и управо захтеве за успешност тога начина јагњења (зими) видели смо горе, а међу њима као најглавнију сметњу: — недовољну и хрђаву храну, нарочито за сјагње овце. Истина врло често зимска јагњад (бар имају времена

за то), очвршћају и довољно одврћну, до времена кад се овце почну истеривати на пашу, ал' овај начин нас готово и вара, јер ми у тежњи за што већом коришћу и добити, држимо више оваца, него што смо у стању да преко зиме одржимо и да исхранимо и на тај начин грешимо противу првог и најсветијег правила у сточарству, које гласи: «држи толико стоке само, колико си у стању да исхраниш.»

Дакле због горњих свију разлога, ја би препоручио за наша места, која су даља од вароши — и гди то околности дозвољавају — да мркање оваца удесе у месецима Јануару и Фебруару, како би само јагњење оваца пало у Јуну или Јулу месецу, када има довољно траве за попашу, здраве хране за сјагње овце а доцније сочне и нежне отаве (и траве) за младе јагањце; у то доба је наравно и лакше извршити одбијање јагањаца од сисе, а они то лакше подносе већ и зато, што у то време можемо лако чинити избор у храни за њих, јер је у то доба има изобилно....

Овај начин, имао би с почетка, при самом извршивању, својих сметњи, јер би се — како неки мисле — многе овце изјаловиле и по што природно мркање оваца (као што изгледа) пада у јесен, то, веле, да би било тешко навикнути овце, да се мрчу у друго време ван јесени.

Но, као што то све и у свему, није основано, тако је погрешно и оно мишљење, да се овца почиње мркати на 185 тек дана после јагњења, јер др. Бојре Мај[1]) тврди, а исто тако и Руф[2]), да мркање оваца наступа већ на 2—3 недеље после јагњења (а код многих, нарочито добро рањених оваца и много раније) и од тада се после повраћа после сваке 2—3 недеље (Руф вели после 3 редовно), докле год се спољни нагон не задовољи и та природна околност иде овчару на руку, да може готово по својој вољи мењати и удешавати време мркања и време јагњења код својих оваца, као год и код остале наше стоке.

Шта више, као што искусни сточари тврде, ствар је доказана, да овце трећег или деветог дана по јагњењу, показују нагон, вољу за парење и да се могу спарити. Према томе, не само да Мај, већ још и старији сточари, као што су Елзнер и Шнё, тврде, да овца може у години дана два пута да се јагњи, т. ј. да два јагњета и у два маха преко године, дă, па шта више зна се, да има и предела, у којима непрекидно влада тај начин држања оваца, да се оне две пута јагње[3]).

[1]) Die Wolle, Race, Züchtig., Ernehr. u Benütz. des Schafes. Dr. G. May, Breslau 1868
[2]) Rueff в. горе.
[3]) «Труды» вольнаго экономическаго общества.

Наравно да у таквом случају сасвим отпада мужа оваца, јер би се иначе овце, и поред врло добре хране, јако изнуравале.

Што се тиче самога *прелаза, с једног времена мркања на друго, поради удешавања, да се овце јагње лети или зими* и ту обично владају такве заблуде, као што је и она горе, да се овца тек на 185 дана после јагњења поново мрче и многи би се могао плашити, да ће се при том много оваца изјаловити и да ће се на тај начин много јагањаца погубити.

Но ако се овце буду добро преко зиме храниле или ако је пашњак на коме се хране, добар, а не влада хладно и мочарно време, то ће се овце, пошто се изјагње, па се међу њих пусте овнови, већ после 6—8 недеља дана почети поново да мрчу и као и обично, врло ће лако примити и оплођавати се.

У осталом, ако би ми желили, да време мркања, у Августу и Септембру, (за зимње јагњење) променимо, те да се овце мрчу зими, у Децембру и Јануару, како би јагњење пало крајем пролећа или у почетку лета, у Априлу и Мају, — онда би то могли удесити на један од следећа три начина:

а). Или би ту промену ваљало отпочети са младим женским жиљежадма, младим овчицама, које су врло рано, у зиму ојагњене (у Децембру ил' Јануару), — па их за ону годину дана, поред ваљане попаше, ваља прирањивати и крмити, па ако никако друкчије, а оно и вештачким путем изазвати код њих сполни нагон у Јануару ил' Фебруару идуће године (таман кад наврше прву годину).

б). Или ваља обично време мркања оваца пропустити т. ј. када се овце мрчу у јесен, онда не треба међ' њих припустити овна; након 17—21 дана овце се почну опет да мрчу, онда ваља и опет пропустити, па не пустити овна међ' њих; тада ће се, на сваки начин, неке овце изјаловити и њих треба погојити, а код осталих оваца ваља нагон задовољити у Јануару или Фебруару — у то време пустити међ' њих овнове, да их оплоде.

в). Или на послетку, као што смо и горе могли учити, — пошто овце на неколико дана (3—9) после јагњења показују први пут поново сполни нагон, то ваља мотрити тада на појаву нагона и онда овна потпустити међу овце. Наравно да онда ваља овце обилато хранити, јер оне ће имати и да доје јагањце, а и да хране зачедак (младо) у својој утроби. — Незгода је, што се јагањци морају у брзо одвојити, но ко има крављег млека, може се сваки пут њиме помоћи, ако неће осталим јаким хранећим средствима, који служе као додатак обичној храни.

Овде је на свом месту да наведемо, како неки мисле[1], да се може изазвати нагон код оваца на вештачки начин. Веле, то се може постићи: давати сланке хране, добро посољене јарме, а нарочито храњењем са сировим кромпирима!.... Колико у томе има истине, свакојако би ваљало опробати, јер та тако «једино добра» средства, обично се преписују из једног уџбеника сточарства у други, без претходне пробе и кушања.

На послетку, стрижење вуне, при оваком начину јагњења, пада таман пред само скоро јагњење и онда ваља врло пажљиво с овцама поступати, како се не би изјаловиле, а потом их треба чувати од хладноће (и у прво време) а доцније истеривати на пашњак

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

ДОМАЋА СТОКА У ЗДРАВОМ И БОЛЕСНОМ СТАЊУ.

(по А. Коху и др. мар. лекарима).

ИЗРАДИО

Свет. М. Стојановић

Као год што је човек, тако је и домаћа стока кроз цео свој век изложена разним променама; њен живот зависи од климе, начина живота односно неге сувишног или умереног рада, начина хранења; једном речи, све су те околности и још многе друге, тесно скопчане са животом, или боље да се изразимо, са здравственим стањем наше домаће стоке, која нам за живота свога разноврсне намирнице за живот даје; поред тога што за сада у нашој земљи не би могла ни земљорадња постојати, пошто је она једини покретач свега пољоделског рада. А кад је нестане са лица земље, она ипак не пропада, но нам и том приликом довољно намирница за живот пружа. Ми видимо посведневно, да нам је она за живота свога, прави роб; њом се користимо онако и онолико, колико год нам је могуће, а кад је закољемо, онда и то иде у нашу корист.

Овако ропско потчињавање домаће стоке од стране наше, не само да захтева од нас као њених експлоататора, да јој све оне неопходне потребе указујемо да јој све оно чудимо што посведневно увиђамо, да је за наш људски живот битно нужно, но и ми смо дужни, да јој то добро учинимо.

С тога, дакле, жртве, које треба да поднесемо поради стоке, од које смо ради имати користи, на сваки начин, у ни у чему другом неће се састајати, до у хранењу, нези и умереној употреби њене радне снаге. Но колико би требали те жртве да принесемо за љубав оних користи, толико нам још ће више налаже и она човечанска дужност, која вели: да старији млађег, или јачи слабијег не угњетава. Према томе, што до сада казасмо, и ако је здравствен одношај наше домаће стоке јако зависан од климе, ипак могла би изостати из нашег посматрања, кад би смо се побринули, да тачно и онако како треба по правилама науке и здравог разума

[1]) J. Leiblitzers pop. Encykl. der prakt. Landw. Dritte Aufl. von Ferd. Staum Pest 1868. II. B.

испуњавамо оне друге утицаје, које мало час изложимо, а са којима смо у стању управљати према нашој вољи и према захтеву здравља домаће стоке.

Ако дакле из буди којих узрока и непредвиђених случајева не би могли обавезу наспрам стоке испунити, — она нема моћи да се одупре, но у место тога она пропада; њено се здравље руши, наступа прелом између здравог и болесног стања. И у том случају свакојако оне жалосне последице, које буду наступиле, по природи својој, не само да ће коштати скупо, привредника као њеног сајбију, но шта више и саму државу, чији су привредници грађани њени. А материјално стање појединаца даје доказа за државу, какво је у њој материјално стање, пошто сви скупа грађани образују државу, а с тим наравно стварају у њој или сиротињу или богатство. И стока је држимо један извор за благостање народње, те према томе, цени се по величини броја и каквоћи стоке, и моћност саме државе.

Немогући одржати обавезе према стоци, за учињену нам корист, она мора да трпи све оно што је снађе, пошто је немоћна, да себи задовољења на други начин даде, а из чега сљедује, да смо *ми* дужни старати се за њено здравље.

Поремећено њено здравствено стање нужно је нама пре него ништа друго да сазнамо, затим пошто се примети неправилност, нужно је сазнати узрок тога неправилног стања, па онда лечити је.

С тога ћемо и ми пре свега да кажемо нешто о здравственом и болесном стању, те да у даљим приликама опазимо, да ли је ово или оно бравче здраво или болесно. Кад то покажемо, онда ћемо прећи да говоримо о појединим најглавнијим болестима, и разним неприликама које нашу стоку нападају. Том приликом наговестићемо знаке, по којима се може разазнати, која је ова или она болест, од које нам марвинче болује; затим изложићемо узроке постања; и најзад, начин поступања и лечења, наравно у онолико, у колико би по нашем нахођењу, за нашег земљоделца односно сточара од вајде и користи било.

Знаци здравља.

Здравље стоке показује се не само у правилном вршењу свију радњи у телу, као у покрету, осећању, раду телесном, издржљивошћу наспрам спољних утицаја и погоде, и у добром прохтеву (апетиту) за храну, но и по сјајности дакле, вуне или чекиње, којом је кожа наше домаће стоке покривена, по правилној и равномерно подељеној телесној топлоти, поред тога и по такнућу ушију и ногу, добром прохтеву за храну и осећању жеђи, правилном преживању говеди коза и оваца, брзом живом телесном покретању, по живим очима, јаком протезању и стресању после подужег лежања; исто тако по јасном вриштању коња, гроктању свиња, и т. д. Дисање је у здраве стоке тако рећи неосетно и неприметно, а слабине се услед тога лагано и равномерно уже и шире. Крвоток је правилан, а куцање срца на левој страни прсију, лагано, једноставно и правилно, односно равномерно и умерено. Исто тако и кожа је умерено топла, влажна и румена; длаке су по истој равномерно подељене, и сјајне односно љаштеће, сви ови знаци показују израз да је здравље код стоке на своме месту и да никакво неправилно стање у њеном телу није наступило.

Знаци болести.

Најпре нам ваља казати, да двојаке болести има, и то: спољне и унутарње, с погледом на то, где су се појавиле.

Спољне болести, то су више или мање проузроковане руком или каквим оруђем или и неким врстама животињица; док унутарње, то су производ утицаја неких животињица, или производ неправилног рада појединих органа.

Спољне болести дају се приметити одма чим се стока погледа; а унутарње се изражавају са следећим знацима: што се животно слабо креће, невесело је, главу на ову или ону страну држи — неприродан правац држања заузима, изостаје од стада, нема вољу за рад; час више час мање једе; преживање је код говеди, оваца и коза или слабо, или је сасвим и престало; очи сузе, крваве иначе мутне; често се протеже; тамна и кудрава длака; примећује се повишена телесна топлота, ладне уши, вруће ноге, честа промена телесне топлоте; грозница се појављује, што се познаје по јаком куцању срца; усиљено дисање; даље, по знојењу, по великом узбуђеном и немирном стању, чешћем легању и устајању; већем или мањем руменилу слузница или слузних покожица, које се у ноздрвама, њушки или носу могу видети.

Према овим знацима, излази јасно, да се стока не находи у добром и повољном здрављу, већ да је пореметила што, и да болује од нечега. Чим се то неповољно здравље примети, одма треба узрок болести тражити, па онда приступити самом лечењу, које морамо предузети, ако хоћемо да нам стока брзо оздрави и свој даљи рад на нашу корист продужи.

Сад ћемо прећи да говоримо о појединим болетима и повредама.

1.) *Чир.* Није ништа друго, до оток, чија је шупљина испуњена гнојем. Он се може произвести на свима ткањима животинског тела. Кад се појави, више или мање тврд је, но често се дешава, да је и мек са осећањем јачих или слабијих болова. Узрок појави његовој, може да буде повреда од ма каквог удара, поред тога какво успалење или запалење, оскудно хранење, па и повреда ткања. Да би се чир што пре и брже образовао и достигао зрелост, треба употребљавати топле облоге од трина; а пошто се нагомила гној, онда треба оток расећи ножем, да гнојштина изађе.

2.) *Очно периодично запалење* (месечно слепило). То је успалење унутрашњих делова ока, које се обично зове *очно успалење*. Ово бива код коња, и врло је опасно; јер не само што се појављује код једног ока, него оболи и друго због чега је за купце коња одвећ нужно да са продавцем уговоре под „каул" за 30 дана. Знаци овог успалења ови су: Око неје потпуно чисто и бистро, зеница није равномерно по правилу лепо мрко обојена и покретна, што се лако може приметити, кад се око отвори и одма пусти; поред тога, јако сузи. Лечи се облагањем топлим облогама (кување мекиња и беле раде или тако званог камил теја). У осталом, на сваки начин, треба звати лекара да он лечење узме у своје руке.

3.) *Очни катар, или катарално запелење ока.* То је запалење очију код коња, а производи се на оној финој кожици, која облаже унутарњи део трепавице. Појављује се са сузењем очију, већим руменилом и отицањем оне фине кожице на унутрашњем делу трепавице; око непрестано трепље, јер не може да поднесе светлост. Лечи се у почетку хладним облогама, а доцније прањем са водом од укуваног ланеног семона.

4.) *Надун.* Догађа се код свију животиња, а нарочито и често код говеда оваца и коња. Произлази од гасова, који се образују услед хранења на пашама, где има детелине, те ови не могу да одлазе напоље, због недовољних телесних отвора. Знаци су ови: лева страна трбуха често се неправилно надује; очи разрогачи; врат и главу опружено држи, дисање је врло убрзано; бали, јако се на-

преже за балегање и мокрење. — Узроци. Сувишно храњење, нарочито са оном зеленом храном, која надима, као пример детелином, луцерком, младом травом, и т. д. — Лечење. Даје се браву амонијак или салмијак гајст, којег се у свакој апотеци може набавити. Узме се код крупније стоке 1 обична кашика овог амонијака, на 80 драма или $^1/_4$ литра хладне воде, па се добро промути и даје стоци да попије. Ово се понавља сваки четврт сахата. Трљање са сламном гужвом; употребљује се истуцана креда, или кречна вода, па се даје стоци да пије, или се најзад, полива хладном водом по трбуху. Ова је болест често пута врло опасна. што зависи од размера надутости трбуха, те с тога, ако не помогне ни једно средство од оних, која горе поменусмо, онда одма треба ићи по лекара; јер иначе, ако се пренебрегне и напусти, често се дешава, да грло угине.

5.) *Гумтурај* код коња. Запаљење слузне покожице, ноздрва и других шупљина, као грла, која места отекну до у величини кокошијег јајета, па шта више и симфалне жлезде отекну. Ова се болест најчешће појављује код младих коња. — Узроци. Назеб и зараза. Појављује се са овим знацима: веће руменило слузне покожице у ноздрвама, шлајмовито и гнојаво избацивање. Лечење: топла и сува штала, чист ваздух, мир, храна да је више сочна, а исто тако и вода за појење мора да буде чиста: а од лекова даје се, да удише пару од укуваних трина, зоби и у опште од свију оних трава, које имају у себи уља, као што то слез има.

6.) *Метиљ*. Он се најчешће појављује код оваца, а врло ретко код говеди, коза и свиња. Проузрокују га паразити — ситне животиње, које на другим животињама живе и соковима се њиховим хране, као: *Distlıomum hepaticum* и *Distlıomum lanceolatum*. Пошто су ове две животиње различне, то има и две врсте метиља, од којих онај, што произлази од последње животиње, налази се и код коња. Живе у црној џигерици. Знаци појављивања су ови: кожа је жута, велика жеђ, опадање на снази — мршави, грозница, пролив, осетни болови при притиску оног места, где лежи црна џигерица. Узрок је метиљу, хранење у лето и у јесен, по мочарним пашњацима, на влажним барљивим ливадама, а нарочито у влажној години, која је за развиће наведених животиња одвећ повољна. Кад се унесе са храном животиња, па уђе у црну џигерицу, онда се ту за 3 недеље развије и оспособи за размножавање; и јаја онда истичу се са балегом напоље, одакле се развије друга животиња, која ако се у води излеже, отпочне да плива као црвић, или падне на дно воде, па тако мили, док не нађе на какву пужићу у који се увуче. Потом се претвори у другу неку животињицу, која остане опет у води одакле уђе у тело овце, кад се пије; или уђе у какву пужићу (Limnaeae) да се учаури, и то на влажним ливадама, на којима овце кад пасу, прогутају са травом и пужа, а са овим и животињицу, из које се метиљи легу. Лечење је махом без успеха: ко употребљује се обично храњење за увећање животне силе; код у неколико заражене стоке. Међу тим, коме је до руке апотека и ко би хтео од земљодалаца сам да предузима лечење ми ћемо му показати, један рецепт који је саопштен недавно у „Тежаку.“ Ево га:

Rp Pulv. Herb. Absinth (пелен)
Rad. Cal. aromat (ирирот)
ana 1500.00
Filing splend (чађ)
Natr. chlorat (со)
ana 800.00

Одраслим овцама, даје се овога прашка по 1 велика кашика, недељно више пута, и то најбоље у мекињама.

За предохрану од те болести, треба избегавати хранење и појење на онаквим пашњацима, које горе споменусмо, а који су легло метиља; а међутим уводити шталско хранење кад се нема здравих и подесних пашњака; исто тако треба предузимати исушивање барљивих ливада и паша, избегавати нечисту воду као и баруштине за појење.

7.) *Шуга.* Њу производи сићушна животињица — паразит — тако звани *Sarcoptes scabiei*, којој је седиште кожа у коју се улеже и живи. Она је таквог живота, да јој подноси природа свију животиња. Појављује се на следећи начин: кожа је шугаве животиње више или мање ћелава — без длаке, а и оно длака, што је остало, то је кудрава и убрана односно смежурана; таква стока трпи ужасан свраб, кожа је пуна краста, а услед сврабе принуђена је да се чеше, којим поводом, често се сва окрвави. Узрок је ове болести преношење шуге или њихових јаја. Лечи се оним средствима, која су кадра, да утамане животињице, а на име са једном машћу, која се прави; из 1 дела катрана и 4 дела ланеног уља. Код оваца производи се, или шири шуга, највише заразом, те с тога пре него се отпочне лечење *неопходно је нужно, да се здраве овце одма издвоје* од шугавих. Овакав поступак наравно да треба предузети и код осталих врста домаће стоке, која се ошуга. Средства за лечење оваца поред горњег, и ова су: сапуњавица, појачи цеђ, вода од укуваног крњака и т. д. Но и опет напомињемо, због ужасне заразе, морају се одма здрава од болесних грла издвојити. То нека буде правило, пре употребе свију средстава.

8.) *Колика или наступ.* Ова се болест појављује код свију животиња; али код коња, најчешће. Седиште јој је у цревима, а производи се или од сувише накупљеног гаса; или због заналења стомачног црева или назад, због неистурене сувишне количине избаца, но се иста задржавају у цревима.

Знаци су ови: Животно је више или мање немирно; час скаче, час легне; осврће се назад; удара се ногама; ваља се; уздиже и стење; нити уредно балега ни мокри. — Узроци њеној појави, разноврсни су. Што се тиче лечења, овде је потребан лекар, који ће према узроку болести дати и савета и преписати лек. Но, док лекар дође, треба животно пре свега шприцати са терпентиским уљем, па за тим трљати по целом телу са сламном гужвом; и назад, да се добро покрије па онда мало прохода. Но, ако је трбух надувен, што се може закључити, да долази од нагомиланости гасова, онда се код коња и говечета може употребити кречна вода, или још боље 1 кашика обична амонијака или самијакгајста, на 160 драма или пола литра воде. Ова се смеша даје стоци да пије. Исто тако може се употребити и камил теј.

9.) *Крвље богиње.* Оне се појављују код крава на вимену у виду крастица са којих се скида калем, или маја (богиња), те се на друга грла преноси познатим начином — пеццовањем. А и на људе преноси се ради осигурања од богиња. Као што горе рекосмо, појављује се у виду оспица, поред осетљивости на вимену, што се опажа при мужи. Исто тако знаци су и ови: опажа се промена у количини млека, као и по каквоћи његовој; затим позније наступају велике оспе у величини сочива или грашка на вимену, које су шупље као мехурићи, а по средини удубљене, па се потом претварају у саме красте. Животно је грозничаво и једе слабо и немарно. После 14 дана, па и до три недеље наступа само неговање. — Узрок постања. Држи се, да је зараза од богињавих људи или преношењем са једне жи-

тиње на другу, постала. — Лечење. Одма се мора обуставити даља мужа. После овога, треба нарочиту пажњу обратити на саму чистоћу, као и на то, да равномерна као и умерена топлота у штали буде. Напрасна разлада, као и нечистоћа, може најзад да буде узрок штетним последицама, које неминовно морају да наступе, после оваквог неговања и чувања.

У осталом, и овде треба заражена односно богињава грла издвојити у засебну шталу, те да се зараза не шири.

10.) *Срдобоља код јагњади.* По правилу долази само код оних јагњади, која доје или сисају. Познаје се по великој набрекласти трбуха, чешћем балегању са балегом, која заудара и смрди; и услед, ове болести, јаганци страдају.

Ради лечења треба одма употребити чорбу од укуване беле слезовине, са 1 $^1/_2$ драма галице и све то смешати са беланцетом јајета (према количини чорбе узети и беланцета) па то давати јаганцима да пију, но како је и само лечење доста отежано, онда треба звати лекара, јер је ова болест врло опасна, нарочито при повратку.

11.) *Шап.* Ова болест појављује се код свију преживара, поред тих и код свиња, па и коња. Но нарочито се појављује код говеда. Појављује се са следећим знацима: грозница, гублење прохтева за храну (апетита), покварен стомак, умањавање количине млека, велика жеђ, лучење пљувачке из уста, слузне кожице румене са жућкастим мехурићима у величини ситне проје или проса, који се расцкну остављајући мале чворгице, које на скоро зарасту. Кад се појави на *папоњцима*, онда се круна истих надује, поруменi, јако је осетљива при додиру, јер боли, услед чега животно час амо час тамо мрда. И овде се исто тако образују меурићи, као и код појаве на слузним покожицама у устима. Поред тога, папоњци испуцају из којих цури гнојштина. — Како се лечи? За лечење препоручују се следећа средства: наквасе се крпе у сирћету, па ако је случај, да се шап у устима појавио, онда се ова — крпа збрчка у облику лопте и угура у уста; а ако је случај код ногу, односно папоњака, онда се ова предвостручи или и на трипут превије, па се њом обложи круна; поред тога, употребљује се и со, којом се трљају они мехурићи у устима. Иначе нужна је лекарска помоћ, кад горња средства не помогну. Поред лечења неопходно је нужно, да се обрати пажња и на шталу, у којој се чува таква болешљива стока; а на име, штала треба да је чиста, сува и хладна, као и на то, да се болесна грла одма издвајају од здравих, пошто је и ова болест заразне природе

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

ШТА СЕ РАДИ У МЕСЕЦУ ЈУЛУ

У подруму. Прегледати оне судове, који су празни, да се не расуше и не побућају. Од расушивања чуваће се кад се на уторама поквасе и по који пут опере, чистом ладном водом. Од бућа и плесња очуваће се сумпорованьем са чистим сумпорним крпама.

При сумпорисању буради ваља на то гледати да се буре не сумпорише влажно, и да у њему нема никаквих гнојених делова. Иначе не помаже сумпорисање, но још може да напикоди бурету и вину.

Тако исто ваља прегледати и оне судове, у којима има вина, и доливати сваке суботе оно што учезне. Том приликом треба брисати и утирати сувом крпом плесањ који се спаја на бурадма нахвата.

Подруме треба само ноћу проветравати, како би се хладовина очувала.

У ово доба најчешће се појављује код неких вина „превртање". То се, истина, појављује и раније, али у ово доба, код нас мало вина остане, која се не „превраћу".

Године 1879 путујући по Жупи, могу рећи, да нисам нашао ни једно вино, које није превршуто. Сва разлика између њих била је у томе, што су нека била у мањем степену, а нека у већем степену покварена.

Ове године при руци ми је једно смедеревско превршуто вино од 1882 године.

Ова болест, тако општа, толико је позната, да се не мора описивати. Промењену боју мутноћу и блутав укус одма позна сваки. Многи се мучи, да тако вино бистри. Њима желимо уштедити труд. Она се или не могу избистрити никако, или с муком и само за кратко време, или што је најглавније: и кад би се могла избистрити, то им ипак не би вајдило пошто им се боја и укус не може повратити, и пошто се ускоро тако покваре, да од њих не може бити ни сирће шта ваше ни добра ракија, ако се кроз казан пропусти.

У превршутом вину распада се стреш (вински камен), и то је главна белега ове кварежи; по томе ако је болест у почетку своме, и кад се може прописно загревати (по начину *Пастеровом*) онда му треба на место поквареног стреша дати чистог по 100—200 грама на ектолитар, и беланцетом га избистрити. Кад је болест ухватила маха, — нема лека. Најгора је погрешка, у ово доба по врућини, слати тако вино на пут.

Превршуто вино најчешће се вађа у пределу, где се на пректакање не мотри. С тога је најсигурнија предохрана овој болести: *благовремено и често претакање*; нарочито онда кад је грожђе брато по киши, и кад га је било млого трулог.

У винограду, ако је копња потребна због корова, онда копати, чувајући корју и ластаре од мотике. Ако се веза одрсцила обновити је, ако је притка ишчупана, усправити је. Заперке очешљати; а по потреби и лозу заломити.

Пошто је у ово доба сушибуба најближе до површине земљине, то се и може најлакше на горњим жилицама потражити и наћи. С тога ваља и то учинити, па чим се опази гмиза жућкастих ваша, (налик на *њурече* ваши), одма треба то место обележити, да сва чељад и сви суседи знају; затим забранити христа на то место, и пријавити власти, да и она зна. Ово зна се, да овај посао раде и други од држане одређени људи, но и то се зна, да најбоље и најсигурније свој мал може да очува онај, који га је стекао; осем тога, зна се и то, да ти људи не могу свуда стићи, да по свој земљи прегледају толике винограде; зато треба да гледа сваки и сам, колико може, а чим чујете да су дошли ти људи, који ће винограде предати, одма их одведите на оно место где сумњате, или где сте заразу опазили, па им покажите ради веће сигурности и од њих ништите савета о свему шта и како ваља радити, да се од зла не начини горе.

У воћњаку и шљивару. Има у народу реч „ко траву по шљивару коси, тај ракију проси". Тим хоће да се каже то: да не треба дати траски маха да се разиђе, но је „утирати" свињама, или мотиком, прекопавајући земљу. Свуда по шљивару разборитих домаћина у нас видећете по неколико дудова, којих дудиње као што је познато, чим дозру, опадну и тиме мамкају свиње да траву утиру, а узгред рилкањем и да тамане толике штетне инсекте, који су с опалим црвљивим воћем пали на земљу и ту учаурили се да проведу зиму.

Гране, које су преродиле треба подупирати, које се поломе оштрим сечивом рану уравнити, па на сваки начин, макар чим год, треба рану замазати (ако ничим оно земљом и балегом) да би се пре залечила.

Воће сазрело треба брати смотрено да се гране не ломе, сушити га и спремати да се може дуго чувати и на пут слати. У ово доба године имамо топлу пећ илијских

врућина, којанас не стаје трошка. — Ако ћемо воће у свежем стању на пут да шиљемо, онда је добро убрати га нешто пре но што потпуну зрелост достигне (нарочито то вреди за кајсије) и паковати у лишће (само винов лист није слободно да се неби филоксера разносила). —

За одбрану воћа од тица међу се страшила и трње.

У расадници треба плевити, окопавати и проређивати воћке. Изданке са стране треба скрњити па да би се дебло очистило, треба те изданке с пролећа сасећи. Тако исто време је калемити воће „на лист“ или „оченем“. Коме треба да за овај посао ојача пупољке на грањчици са које ће их узимати, нека њоштом ту грањчицу на врху закине; а вако се кора на дивљаки или подлози не љуши лако, то је добро, залити је дан пре, или чекати, па после кише калемити.

Калемити воће, на овај начин, то је најлепша и најкорисија забава. То треба да научи сваки, и да ту вештину која се за минут може научити и запамтити, покаже свакоме детету, па и ономе, које му преко плота краде трешње и ломи гране, и да га још том приликом поучи, да не краде воће но да заиште кад нема. Па како је воћка и материне пријатна, то ли неће деци, то треба ту децу упутити да заслуже од сваког рода воћа по десет кила на тај начин. ако у своје време дођу недељом и четвртком, кад нису у школи да скину гусенице, пролеће расад и ухвате по неколико лептирева, чија је гусеница воћу од штете. Ја који ово пишем пристајем на овај услов, дајем справе за то потребне, којима се посао лако и брзо ради, дајем јабука, крушака и шљива по 10 кила оној двојичици, који желе да науче калемити и истоваги воће, који пристају на горњи посао у мојој башти (Урошева улица Бр. 24). Ашовом и мотиком они нису дужни да кључе[1]).

„*У дому и на двору.* Старо и ново жито превртати, Брижљиво поливати ћубре, на ћубришту, с пиштевином. Јечам, у кртинама, обилазити и по нужди превртати, да се не упали.

На њиви, ливади и пашњацима. Окопавање кукуруза и заламање класова. Плављење конопље и лана. Косидба детелине, остављене за семе. Тамањење вилине косице, у детелини. Жетва стрњанна. Заоравање стрњике. Орање под озимицу.

На ливади продужује се косидба и наводњавање.

Око стоке. Закланати стоку на великој врућини. Чешће је купати. Радну стоку добро хранити и нарочито појити. Стоку у планини обилазити и крнти. Уредно бачијати. Треба пазити, да се стоци не полаже сено, на гомили успарено. Код оваца, летње јагњење и треба чувати, нарочито јагњиће од жеге; — пландовање уредно.

У градини. У градини плевити, окопавати, загртати и проређивати, у густо стојеће биљке. Бели лук, црни лук, влашац, алму, ископавати, сушити и у венце уплетати Сабирање семена са семењака, од купуса, кеља, келерабе, целера, першуна, салате, репе, ротквице, спанаћа, шпаргареше.

Око *цвећа* окопавати и плевити. Сабирање семена. Пресађивање и размножавање ружа.

На кошнарнику. Пазно роје и роји у то време, ретко да се могу уредити и накупити храше, колико им за зиму треба, за то треба роје прекидати. Више слабих ројева, треба сједињити. Убијање трутова. Преношење кошница на места, где ће чеде имати боље паше.

На дуваништу. Довршетак копње и огртања. Закидање заперака. Откидање семених стабљика, које се неће оставити за изнод семена.

---

[1]) у.

Шумарство. Довршетак радова. Тамањење штеточина. Осматране и чување шуме од пожара. Припремање земље за јесење и пролетње сејање. У растилу, плављење и кошња. — Крчење пањева. Грађење путева и мостова. У планинама се довршује летња сеча".

К. С. П.

БЕЛЕШКЕ

Један непријатељ кукуруза.

Ваш на корену кукурузном. Pemphigus Boyeri Pass..

По околини Београда проноси се глас: *филоксера заразила кукурузе.* Многи, који ме знају, питају: *је ли могуће* да филоксера зарази кукурузе. Ја сам им одговарао да то *није филоксера* но други инсекат, који се истина ове године доста намножио, на корену кукурузном; и нешто личи на филоксеру.

Ваш на корену кукурузовом, није нова појава. Природњацима позната је од 1824 год. из описа Леона Дифура. Доцније описао ју је неки Boyer de Fonscolombe а 1856 проф. Пасерини описао ју је и назвао именом, које се и данас највише задржало: *Pemphigus Boyeri*

Године 1877 на моме путу по Аустрији и Италији сазнао сам за ову ваш; и о њој се говорило, да је доста штете починила по разним пределима аустријским У то је доба називаше *Aphis Zeae B.* и покојни проф. Хаберланд мени ју је под тим именом показивао. Међутим *Др Ф. Лев*, одриче истоветност овог инсекта, који се појавио, са Aphis Zeae B. с тога, што *Бонафу* изриком тврди, *да се ова ваш* разликује од горње бојом и тиме што живи над земљом у пазуху од лишћа.

Млади инсекти од *Pemphigus*-а, у почетку личе на *Aphis* но оне се доцније могу разликовати лако. Коренова ваш има тело крушкастог облика, црвенкасто жуте боје, са сисаљком и 6 мрки кратких ногу; и рађа живе младе у великом броју. Тако је се природа постарала за њихово размножавање над земљом и испод земље.

Те исте (1877) године некако у почетку Октобра одем по војеној служби у Књажевац и пролазећи покрај тако зване „Јонићеве куле" на једном кукурузишту наиђем на још необран крњљав кукуруз.

На први мах помислим да је кукуруз остао крњљав с тога што те године беше голема суша, а и земља беше шљунковита и иначе оцедна, а најпосле, можда је и доцно посејан, јер у нас намерно сеју по неки пут кукуруз подоцкан, да би што год ухватили ако први, ранији изда. Тек ипак се решим да ствар изближе загледам. На ишчупаној шапљики не нађем на листу никакве сумњиве појаве; а на корену нађем мноштво сићаних инсеката жућкастих, и крупнијих загаситије боје. Они беху сасвим слични ономе инсекту који сам код Хаберланда гледао.

После неколико дана пођем долином испод Цевринског виса и на најближем кукурузишту наиђем на многу шапу, којој је корен такође заражен.

Не прође неколико дана, а ја се одатле кренем за Пожаревац и на путу по гледам на кукурузе близу Ваље но ту не нађем инсекта. Уз оно брдо идући Поповићу (пут Свилајница) нађем неколико кукурузних биљака заражених. Тако исто и у Пожаревцу на школском пољу и у околини Љубичева нађем по где-коју биљку заражену.

Године 1881 лети кад оно учитељи дођоше из једног дела Србије да у Пожаревцу у накнадном курсу нека предавања слушају, добијем наредбу, да им једнога дана држим предавање о филоксерној зарази, па хотећи им дати што јасније слике о томе како изгледа филоксера кад се припије за жилице, падне ми на ум, те потражим ваш на корену кузукурном. На пољу земљеделско-шумарске школе нађем то за час; и том приликом присутнима, којих беше преко стотине, покажем и објасним ту појаву.

Од то доба па до октобра нисам од других послова ни помишљао на ову ваш нарочито с тога, што се стишаше гласови о томе инсекту по страним новинама а и у нас ратно доба и др. учини те се по моме предлогу, који сам чинио министарству још 1877 г. поводом тога инсекта, ништа није урађило. Ту скоро погледам у својој башти на Врачару на неке изванредне екземпларе пиревине и на њима такође приметим тога инсекта. На то, а и гласови који се сад о томе пронеше побудише ме да ово неколико врстица поменем, те да се пажња на то скрене и погрешно мишљење сузбије да се не осили.

У осталом о овоме инсекту још нису неке појединости тачно испитане, нити су предложена каква згодна средства за уништавање, и колико се мени чини око њих се више занимају мрави, који их и тамане него научењаци и привредници.

У 25 броју (1877) пољскопривредног листа *Крафт-овог* има неколико врстица о овоме инсекту (као о Aphis-у и ако то није Aphis), но мени се чини да то није тачно; јер ја тога инсекта не видох на горњим жилицама (а он вели да је то карактеристично да се по томе та ваш и зове немачки Kronenwurzellaus), но вазда и у највећем делу по средини жилица Осем тога писац те белешке Др. *Лео Пжибил* као да није знао раније књижевност о томе инсекту, него упућује читаоце да чекају рад Реслеров који, колико ми је познато, није ни до данас публикован.

Најпосле са именом инсекта нека буде како му драго, него нека привредници према овоме саопштењу на ово мотре:

1. Има ли тога инсекта и код њих, као и чини ли им осетне штете,

2. Нека то имају на уму, па нека неизоставно сваке јесени своје кукурузиште преоравају и то одма после бербе кукурузне;

3. Нека повађену и изваљену стрњику са дрљачом на омање гомилице скупљају и пале;

4. Тулузину, коју не употребе за храну као „сечку" нека такође из њиве износе на спаљују или на други који начин употребљују, да би се на сваки случај и они инсекти уништили, који би се ту десили;

5. Нека ту њиву, ако је икако могуће, још једном рано с пролећа преору па те године са каквом другом окопавином засеју, јако случајно не мора озимица доћи на то место·

6. Нека се привредници у једном потесу сложније око тога заузимљу да коров, на коме се такође овај инсекат задржава, тамане;[1])

[1]) Долази на Sorghum, Avena, Panicum, Oryza, Eragrostis, Lolium, Cynodon и др.

Овим поступцима, који су означени, постиће се у сваком случају велика корист, и то не само у томе, што ће се биље ослободити једног неснажног штеточине, него ће сваки усев на тако очишћеној њиви боље родити и боље исплаћивати рад и уложени труд. **М. М. С.**

Наш виноградски коров.

Оштрик[1]) *(Sorghum halepense Pers.)*

О овој биљци, која обилато по нашим виноградима дивља расте нарочито по крајишким, смедеревским и пожаревачким повела се реч у једном пољско привредном аустријском листу,[2]) где се почиње хвалити као *рана за стоку*. То, што сам из поменутога листа сазнао, као и оно што ми је до сад о тој биљци као неснажном корову познато, поменућу овде, нарочито у тој цељи, да неби семе тако обичне у нас биљке куповали и да се неби обмањивали очекујући отуда нешто ново што пре нису видели.

Ово чиним у толико радије, што се сећам из неких бројева „Тежака" ранијих година где је за „*мисирски просо*"(?) продато по свој прилици, семе ове или друге на њу налик биљке. Тако исто уверно сам се толико пута да *Лукас* — ова сорта пасуља „*turkishce Feuerbohne*" није ништа друго него она иста у нас свуда добро позната и свуда у маломе по баштама ради лепог алевог цвета гајена сорта пасуља, који зову „прдоња."

Оштрик расте на истоку и југу Јевроне а долази и у Аустрији задивљао(?) На острову Маргарети у Дунаву код Буда Пеште гаили су га ради украса, и ту су га изближе проучавали. Тамошњи баштован *Емил Фукс* гаио га је више година и он мисли да у песковитој земљи може бити од значаја; само што захтева толику исту летњу топлоту као и кукуруз. Он траје много година (перениште), презими без штете, и може се размножавати семеном и деленьем корена (ризома). Овај начин размножавања деленьем корена важан је за лаку пескушу, јер се још у првој години јако убокори и тиме утврди лако покретне делове пештане земље.

У земљеделској великој школи у Бечу гајен је 1881 године и донео је 5—8 стабљичица дебљине малог прста а висине од 1 метра. Семе које је понео добро је сазрело. Семе сејано је у редовима од 30 сантимет. отстојања, у дубину од 3 сантим. одприлике; ницало после 10—12 дана. Метлице не сазревају у једно доба, но прве и најстарије у Августу, а најмлађе често чак у Октобру. Узбране могу се повешати на промајном месту да тако зреље потпуно доврше.

Један професор саопштава да је *Емил Фукс* са кореном оштрика засадио јужну страну дунавског насипа, где се ово биље развијало тако бујно да је се још прве године 2 пут морало косити.

И с других страна има повољних гласова о успевању ове биљке.

Нема сумње да ће ова биљка давати у повољним односима големе количине ране, но о вредности ове ране нема за сад података, исто тако недостају анализе о хемијском саставу и т. д. Та особина њена да на лакој земљи и у го-

[1]) Синоним: коштан, балур (бугарски)

[2]) Oesterreichisches landw. Wochenblatt 1881, Бр. 48, стр. 396.

лемој суши може да успева даје јој, покрај осталих особина, големи значај за извесне одношаје.

Едмунд Маутнер, семењар у Будапешти, продаје 10 грама њеног семена за 60 крајцара.

(Шиндлер Приватдоцент у Бечкој земљед. школи).

НАШИ ДОПИСИ.

СМЕДЕРЕВО 21. Маја 1884 год. — Белешка о америчкој лози у расадници смедеревској. — Познато је како се филоксерна зараза код нас од пре кратког времена појавила, и како се нагло почела мучки ширити и то особито најпре у подунавским крајевима па одатле је почела даље продирати и у унутрашњост нашег отачаства; и тако је већ повеће комплексе наших винограда заузела и почела да опустошава.

Још у први мах, чим је се она код нас јавила, Министарство народне привреде почело се озбиљно старати, како да се овој пустошици стане на пут, те да се неби даље ширила, и тако наше винограде после кратког времена сасвим затрла. Оно је — покрај средстава за сузбијање и утамањење филоксерне заразе — набавило из Америке још прошле године и неколико сорти американских издржљивих лоза, а те су следеће: „Riparia", „Elvira", „Taylors Bulitt", „Clinton", „Herbemont" и „Cuningham", тако их Американци својим језиком зову, а осим ових такође је набављено неколико килограма семена од лозе.

Од свију поменутих лоза, највише је поручено Ripari-је неколико хиљада резница, а такође је и сво семе од Ripari-је.

Од осталих сорти поручено је од сваке, по неколико стотина резница, ради опита само.

Ripari-је је за то највише поручено, што ће она бити управо главни чиниоц и грудобран противу филоксеричне заразе; она се одликује својим бујним и врло снажним издржљивим порастом; на њу нерадо напада филоксерна зараза, и ако је случајно и нападне, неможе да јој нашкоди; на њу ће се калемити наша домаћа лоза, те ће се тим путем добити вино од исте каквоће, а међутим неће нам опасност филоксерне заразе толико претити, колико нам сад прети, јер филоксерна зараза обитава у земљи на жилама винове лозе и тамо се храни сисајући из лозе сок, а почем америчкој лози Ripari-ји она не шкоди, то је онда очигледно, да ћемо од филоксерне заразе бити сигурни.

Услед тога је се на њу највећа пажња и нега обратила, те да се што пре и што више ње произведе, како би се што пре могла раздавати нашим винодељцима, да је саде или као нов сад, или онде, гди је филоксерна зараза већ затрла винограде.

Сва поменута лоза и семе стигло је овамо из Америке још прошле године маја месеца; па чим се изузела од смедеревског ђумрука, одмах је подвргнута 24 сата дезинфекцији са сумпорним угљеником и то са јаком дозом. Пошто је свршена дезинфекција, одмах је утрапљена сва, на државном земљишту код смедеревске „Тулбе", у нарочито за њу направљене трапове, а затим је и поменуто семе дозино, на истом земљишту сво посејано. —

Утрапљена је зато, да би јој се што лакше нега указивала, и што боље живот одржао, јер покрај тога што су је Американци врло вешто и фино били спаковали, опет

није било сигурно, да би се сва примила, кад би била одмах на стално место посађена, јер док је из Америке — од пристаништа Њу-Јорка па до смедеревског ђумрука — дошла млого је времена прошло, а међутим доста је и сушно време било, кад је овамо приспела.

Тако утрапљене лозе — како „Riparia" тако и оних пет сорти — чуване су и неговане у граповима све до Фебруара месеца тек. године, а 11 истог одпочета је да се сади и сва је била посађена до 27. реченог месеца. Посађена је на земљишту код поменуте смедеревске „Тулбе", које је земљиште још предпрошле зиме прериголано сво, и нарочито за расадницу те винове лозе било намењено и спремљено.

Напредовање Ripari-је у трапу, одмах је показало повољне резултате, јер и ако је прве ластаре — које је била у први мах потерала — лањски град сасвим све обио, она је после кратког времена опет потерала снажне ластаре, скоро дужине од једног метра, тако, да су се после 6 недеља морали сви сасећи, јер би јој од оног јаког склопа, могло у трапу да нашкоди.

Осталих пет сорти такође су биле после града опорављене, али ластари нису снажни били, као у Ripari-је. Семе Ripari-је што је нешто мало, пре града било никло, такође је сво било од града утучено; после града што је никло, било је врло мало би — неколико хиљада струка само, и мислило се, да ће то само бити свега лозе, од неколико килограма семена, па су само они никли стручићи сами за себе неговани, заливани и плевљени, а остало сво засејано место, где семе није никло, мислило се, да је семе затекао град у малој клици, па је тако од ладноће и пропало, те даље није ни обраћана нега и пажња на оно место, него је напуштено па се било доста и затравило те га је тако и зима затекла.

Кад је сад наступило пролеће, лоза се — као што је напред поменуто — прво почела садити и чим је довршено сађење, одмах је сва огрнута и тако је остала све до Ђурђевадне.

Кад се време било пролепшало и кад је згодно било, да се одпочне одгртање и прашење одмах се томе и приступило. Пошто је довршено одгртање и прашење поменуте посађене лозе, одпочето је даље плевљење и орезивање оне лозе, што је из семена прошле године никла. Кад је и тај посао довршен, није прошло много времена, али на ономе оплевљеном месту, покрај оне орезане лозице, у једанпут поче да ниче оно семе, за које се мислило да је од прошлогодишњег града страдало.

Чим се то приметило, одмах је продужено плевлење и оних леја, где прошле године није семе никло, а и сва она напуштена места, такође су одмах очишћена и оплевљења, и тако је сад на свима тим местима врло добро лозино семе никло, да би се могло рећи, као да није ни једно зрице изостало а да није никло, нити пак да је што од прошлогодишњег града страдало.

Сва лоза — како посађена, тако и она што је из семена прошле године никла, а тако исто и ова што је сад никла — изгледа за сад — и ако је већ одавно доста велика суша — врло весела и напредна, а особито она што је из семена прошле године никла, већ сад има овогодишњи ластар дужине од једног метра.

У свему дакле, досадашњи успех ове американске лозе био је повољан, а надамо се да ће и у будуће још све бољи њен напредак бити. **П. М.**

ЦРНА-БАРА (Мачва) 14. Јуна 1884 год. — Вегетациона година већ је на измаку, а до сада из Мачве није ништа јављано.

Пшеница је добра, да се боља пожелети не може. Ова година, можемо се надати, биће равна преклањској години. Овоме је много припомогло орање у време и добре кише, које су овога лета падале, а које и сада повремено падају.

Јечам је такође добар. До сада су јечмови свуда пожњевени и у крстине садевени.

Овас је добар.

Кукуруз је преко очекивања добар. Но најпре није било кише; тешка је била орба познијим кукурузима, а тако исто и окопавање ранијих кукуруза. Али наступише лепе кишице, које поправише све, што је било заостало, и тако се надамо доброј кукурузној берби. —

Ливаде су добре, а многе су по топлијим земљама већ покошене.

Воће је добро понело. Како шљиве, тако исто и јабуке. Крушака има, али опет не свуда. Има их, које никако ни цветале нису.

Ако нам се шљиве и јабуке лепо до зрења одрже, имаћемо доста ракије и јабуковаче, али мало сувих шљива, јер се у Мачви мало шљива суши.

Јабуковача је код нас врло добро и пријатно пиће уморном раднику; па и при славама, свадбама и т. п. радије се пије и троши, него вина, која се код нас доносе и троше. Произвођење јабуковаче врло је лепа и корисна грана народне производне у овом крају. За њу се може и лепа пара добити.

Здравље је *стоке* добро. Истина, да је из зиме сва стока у опште доста мршава изишла, али је се на паши лепо опоравила. Него и паше све више нестаје. Народ у овом крају прибегава другом али врло корисном сресту, — да преко лета израни своју стоку, — прибегао је већ у неколико сејању *луцерке* детелине. Кроз кратко време хвалиће се људи луцерком, а станаре са доста и добрим млеком.

Трговина са свињама готово је престала, јер и палоције мало има.

Јова И. Алексић
доп. члан друштва.

Стање летине у моравској и ибарској долини од 1. Маја ца до 1. Јуна ово год. — Пољопривредни радови овог пролећа врло су позно отпочети, те због тога је и са сејањем кукуруза доста задоцњено. — Узрок овоме беху многи ладни и кишни дани, којих имађаше у месецу Априлу 14, а топлота падаше до + 5° R.

Путник, који се поле интересује за пољску привреду, да је прошао у почетку маја низ моравску долину од Чачка до Краљева, и видео, да још није ни у двадестој њиви забражђено, би рекао, е становници овога краја морају од глади помрети.

Али данас није тако. Јака и снажна земља, тихе и топле кише све су то накладиле и сада се свуда, с једне и друге стране Мораве за 3—4 километра у ширину, виде уврстани лепи и модри кукурузи, који су већ једну трећину и окопани, и који, ако од сада небуде суше или каквих елементарних непогода, обећавају обилату бербу.

Стрмна жита у овом крају слабо успевају, па зато се врло ретко и сеју, а и оно што се посеје то је пшеница и чини се више ради обичаја, тек само да се нађе.

Узроци, због којих стрмнине овамо слабо успевају, те се зато слабо и сеју леже у самим природним односима, о којима ћу другом приликом коју разборити.

Повртарство у овом крају сасвим је забатаљено, и од свег повртарског биља, само се производи по мало лука, пасуља, купуса, кромпира и краставаца — но и ово све за сада добро напредује.

Воће је у Априлу врло добро цветало, али га је сувишна киша и ладноћа омела, те је скоро све пропало и само је по негде на воћњак остало, а негде нема ни толико, колико ће за јело доста бити.

Шуме су у овом крају растове и скоро су сасвим упропашћене и само још постоје оне, што су се у приватним забранима затекле. — *Жира* нема, јер га је гусеница одма још у почетку пролећа упропастила.

Ливада и пашњака има доста. Траве су у долинама доста добре, а по врлетним местима сасвим хрђаве. На поправци ливада ништа се не предузима.

Стоке има бројно доста, али слабо ко обраћа пажњу на избор, негу и поправку њену. Здравље је стоке у опште повољно. Цена је стоци доста добра, а нарочито свињама — била је у Априлу велика продаја. За осталу стоку купаца нема и сав јој је промет само што је потребно за потрошак ове околине —

Но најмања се пажња обраћа овцама, а нарочито с' пролећа када је вуна већ до руке дошла. Ове су остављене да саме себи по трњацима рану траже и проналачећи се овако скоро трећину а можда и више свога руна на трњу оставе. О овом се може сваки уверити кад из Чачка Краљеву пође и посмотри Чачанско поље, како се о сваком трну по неколико праменова куне обесило и бели, као да га је ње попало.

Пчела у овој околини има код више сеоских домаћина, но не по много. За њих као и за осталу домаћу стоку не употребљује се никакав начин рационалног гајења. Кошнице, у којима пчеле бораве и рану прибирају, то су просто котарице од беле лозе, — плетви — Clematis Vitalba — у виду пирамиде оплетене, с' поља гонећом балегом омазане и кантаром од брезове или јасенове коре покривене. У близини ковандука не гаји се никако нарочито биље са којег би пчеле рану себи збирале. Ројење је у велико отпочело: Здравље им је добро, а и са збирањем меда засада су добри изгледи.

И. Миливојевић.

ОРАШАЦ, срез Јасеничког, окр. Крагујевачког. — На првом месту да кажем како је са шљивама у овој околини нашој.

Гусенице у овоме крају било је што по има реч сијасет. Но људи су гусенице доста са воћака скинули и утаманили.

Цвет је се на шљивама и целом осталом воћу, по моме тачном посматрању, од 30. Марта па до краја Априла, тако разцветао и развио био, да је права милина била погледати воће и питомо и дивље, како се дивно као снег бели.

Ту нам је било пуно предпостава, да се тим дуг одужи, да се тим куће граде, да се тиме земље више прекупи, да се гиме опорави орач у свима тегобама својим.

Но цвет кад бијаше у најлепшом разноју своме, онда му киша подужим падањем својим бар код нас помете род његов.

Али нада није се са свим изгубила, хајде да чекамо док се очисте и то би; но ге нове муке и бриге, нападоше их неки кривачи — рогачи — кривуљци. Те тако ове године остадосмо са свим о мало шљиваног рода.

Сушење шљива бар у мојој околини нико неће почињати јер нема са чим, а за пециво ракије набраће се по неки казан (за Божје помози). Но на гдекојим местима има прилично крушака и јабука — али која нађа без славне мађарке.

А сада да пређем на извештај о *виноградима* и њиховога рода.

Колико су нас бациле шљиве у бригу, у толико су нас виногради већма обрадовали, јер се може рећи, да грожђа има задовољно, и ако овај извештај пишем у средини цветања винограда, јер су виногради тако дивно родили, да скоро није било ако богатог рода; дали ће нам доћи до руке и бачве — то идемо да видимо.

Тек за сада, што се бар винограда тиче, предстоји нам богата берба.

Суша, и других елементарних случајева није било. Непријатеља винове лозе нема, дао Бог, код наши винограда. Откопавања и прашкоми виногрдски извршени су у своје време.

И овом приликом јављам да се ова околина у Јасеници јако занима подизањем винограда и вотњака.

Пшенице код нас особито млого сеју; у нашој околини бејаху из прва реда врло добре, па кад највише требаше кише, онда кише не бејаше. већ класићи неки бејаху се указали, а неки јошт не, те због тога остадоше пшенице ситнокласе, пре 10 дана киша је отпочела падати, те пшеници као и осталим стрмним житима велику корист учинила, јест истина да су пшенице ситнокласе — али су од ове кише наједрали класићи како се само зажелети може. Кише у нашој околини није баш доста било, али ово што је било, била је права срећа. Града, велике грмљаве, пламеначе и т. д. није било код нас. Сем што је код нас: 7 и 8 Јуна врло јака ладноћа била. Верујте да су ошишане овце тако дрктале од ладноће, да просто нису могле да пасу траву: пилежа је од зиме доста помањкало.

Због тога што кише није подуже времена било, а баш тада кад је највише требало, то је узрок био те су људи са свим задоцнили са орањем за кукуруз; данас и ако је видовдан, баш најако и на брзу руку ору и сеју кукурузе, и хвале се, да посејани кукуруз за 6—7 дана већ никне, и укаже се над земљом, а за овим кроз три недеље стиже за копање.

Јечам је такође добар и напредан, но и он има једног свог непријатеља, који се, бар ове године скоро на свим јечменим њивама показао, тај јечмов непријатељ јесте врабац — врапци су тако на јечам кидисали, да се непамти да их је оволико било на јечму.

Ја мислим, да је то с тога, што свет мање конопаља сеје. Но јечам је добро родио; биће доста и врапцима.

Зобови са свим за сада, бар у овој околини, рђаво стоје — мали и закржљали. Колики ће принос углавноме бити јавићу.

С кромпиром и осталим баштенским усевима није нам могуће да се похвалимо.

Траве ове године остале су средње, изнајпре биле су особито добре, но као што сам рекао код пшенице, исто је тако и код ливада било, кад је највише требало да падне киша, тада кише није било. Те су траве тако силом расле, те су с тога остале мале и ретке, а и без овога подоцкан је паша забрањена. Детелину нико код нас не сеје.

Што се тиче *косидбе* она је код нас већ од 12 Јуна отпочела, а разуме се да ће настати права косидба свуда од 20 Јуна. А већ до сада који су косили не хвале се а можда ће од сада због ове кише бити боље.

Добрих косача надница је о домаћој рани за сада 3 динара, а докле доспу ови млади кукурузи за копање биће извесно косачка надница по четири динара, због тога, што је свакоме пречe окопати своју њиву, да за своју чељад има леба, него ићи у надницe.

На видов-дан
у Оранцу.

Милоје Бабић,
доп. члан.

Неколико података о стању пољске привреде и о узроцима њеном непредовању у округу црноречком[1]. Много се већ досада о томе писало и говорило, како је наша пољска привреда занемарена, а с њом и целокупна народна привреда неразвијена; како треба живо настојавати, да се једном што пре притекне у помоћ зачамелој нашој пољској привреди, износећи сваки при том, своје мисли ради унапређења исте; предлажући разне начине, ради унапређења ове или оне гране пољске привреде, према своме убеђењу и гледишту са ког је посматрано. —

[1]) Ово сматрамо у пуној мери као продужење свога прибирања грађе за „Аграрно законодавство у Србији", које ће се довршити у идућој свесци. У.

Многи од господе, који су о томе што писали и говорили, приписивали су као узроке слабом напредовању наше пољске-привреде у главноме: што у масу народа није продрла свест о рационалнијем газдовању, јер та маса нема прилике да што боље научи и види, и убеђени су, да је једини начин, да се томе злу помогне, подизање добро уређених пољо-привредних школа, у свези са угледним добрима, где ће се давати прилике неком извесном броју младића да што боље и савршеније у раду пољо-привредном виде и науче, који ће после и у свом практичном животу и у дело све оно приводити што су научили.

Даље, распростирањем пољопривредних књига, установлењем разних пољопривредних друштава, приређивањем пољопривредних изложаба, где би се приљежни и угледни домаћини награђивали. — И још су наводили многе друге установе, које би доприносиле унапређењу наше пољске привреде.

Све су те мисли по себи врло корисне и неопходно нужне за развитак наше пољске привреде, и с тим установама дочекали би заиста ма кад тад жељене резултате.

Али смемо ли се задовољити са том речју „ма кад тад"? — Зацело не. — Ми не смемо на тај начин помишљати, већ морамо бирати начине, којим би што пре постигли онај напредак и онај ступањ усавршенства свију грана народне привреде, на коме су седне земље стоје, особито Аустро-Угарска и остале средњојевропске државе, које нас све више и више сузбијају својом надмоћнијом производњом грозећи нам и самом економском опстанку.

Дакле ми несмемо чекати дуго на то времо, јер нас сила околности принуђава, да бирамо средства, којим би могли да ускоримо оно, чему би се тек временом надали. — Јер школом и разним другим установама, које би посредно утицале на развитак наше пољске привреде, сувише ће времена требати, да би се до неког жељеног резултата дошло, просто с тога, што ми за сада нисмо у стању да имамо таквих школе и установа које би потпуно намењеној цељи могле одговорити.

За рационално газдовање није то довољно бити школован пољопривредник и набавити неке машине и алате који се у раду неби исплаћивали. Јер таке машине и алати требало би да имају толико и таког посла, да би се могао уложени капитал у њима да исплаћује интересом од учињених услуга. А издатци за разне машине и алате већем делу наших пољопривредника, сувише би велики били јер једно што доста скупо стају а друго и нема се одкуд, него је потребно да су и све остале прилике тако удешене да он може с *коришћу и без лебње* да своју земљу оре бољим плугом да се служи машином, да гаји стоку, подиже виноград и воћњак и гаји шуму онако, као што наука и практика дозвољавају и његове потребе зактевају.

Ал запитајмо се дал' је могуће нашем пољопривреднику да свој рад тако удеси да би потпуно рационалним било према данашњим приликама и условима у којима се један наш пољопривредник находи? — Ја, уколико сам могао да испитам узроке, због којих наша пољска привреда не може да напредује, дошо сам до тог закључка: да под данашњим околностима и условима за рационални рад, велике препреке стоје поглавито због тога што никакве стварне заштите нема једном рационалном домаћину која би му могла да осигура уложени труд; већ је остављен самом себи, да се бори са предрасудама и досадањим уобичајеним навикама, где највеће горчине у своме раду мора да претрпи. Шта више те предрасуде и навике недаду му ни да покушаје чини; јер где је већина још на ниском ступњу развића у своме раду, ту појединци ма какве способности они имали ту су ипак принуђени да подлегну већини'

Но пређимо сад на расматрање и оцењивање радова нашем неком изученом и спремном економу, који је да речемо, снабдевен како са теоричним знањем тако и са практичним онако, како би потпуно могао рационалније своје газдинство уредити. —

Прво да видимо успех његовог рада у подизању *вештачких ливада*. — да неговоримо о нужним техничким радовима који би се могли извршити за наводњавање и одводњавање — већ одмах посмотримо његово засејано неко парче ливаде нпр. детелином. Ко није патио тај може бар да замисли каке су ту незгоде за подизање таквих ливада. кад стока већ још рано с јесени до некле с чуваром а од некле сама тумара широм преко целе зиме тражећи себи злохуде ране па то траје и у пролеће чак до пред Ђурђевдан! — Колико штете тим тумарењем стока ливадама наноси баш и овим природним неда се израчунати — изгажене, изривене испашене тако немилосрдно, да сваког оног ко воле разуме и хоће да рачуна хвата језа а да се ту шкоди и ливадама и стоци, о томе не треба ни да помињем, јер то собом доноси овај варварски и номадски начин држања стоке. Па према томе каква би вештачка ливада изгледала и дал' ју је могуће подићи? И ако би је подигли дал' би имали користи оне, коју би с правом могли очекивати? — По готову никакве — трошкови око засејавања и купљеног семена неби се исплаћивали при кошењу траве. Јер не само да такве вештачке ливаде неби биле поштеђене од стоке и свиња, које би јој највећу штету наносиле по најгорем времену с пролећа и у јесен већ и преко лета чим је једном покошена; ту о другом и трећем кошењу није ни мислити; јер се одма стока пушта да пасе. Нарочитог чувара погађати за чување таквих ливада немогућно је, јер би скупо коштао, који при свем том неби био у стању да такве ливаде од потре сачува. Јер има и таквих људи који ће крадом ноћу своју стоку да отерају на таква места да је напасу па је ујутру опет истерују да нико не може да спази Дешавало се врло често да су затицани штеточинци са стоком на непокошеним ливадама па ако их је пољак или сам газда ливаде затеко — то су се ти штеточинци стављали у одбрану недајући своју стоку да се у затвор тера, при таквим случајевима, који нису ретки, долазило је до озбиљних сукоба. Тужбе код општинских судова често су бивале, због таких случајева; али праведног задоволења није се никад могло добити из узрока што онај ко се тужи треба да докаже оно за шта се тужи а како сведока није могло бити то се таке тужбе из недостатка доказа одбацују; те штеточинце и сам закон штити. — И према таком стању, ко што се види, ни ове природне ливаде није могућно очувати ко што треба које много мање неге потребују, а то ли кад би се хтеле вештачке ливаде да подижу.

Па према оваквом жалосном стању са *ливадарством* лако је поњатно какав би резултат рационалног сточарства био, кад једном пољо-привреднику није могућно да од својих ливада оне користи вуче које би он с правом могао очекивати. Па и распарчаности земљишта која је свуда код нас у Србији осујећава сваки покушај за такве вештачке ливаде па и за сам плодоред.

Сад да посмотримо рационално *воћарство* и *винодељство*, дал' је могућно подићи га код нас, да би се могло потпуно применити све што изискује знање и вештина у рационалном газдинству? —

Прво да говоримо о воћарству. Рецимо да за све наше крајеве најкорисније је за шпекукацију гајити шљиву. Шљива је, дакле, права благодет за онога који је има а с тим и за целу земљу, кад би се у што већој размери гајила.

Суве шљиве почеше у велико да извозе нарочито западни крајеви наше отаџбине, а ови источни крајеви још и не мисле. И ако се налазе по гдегде шљивари у близини око кућа и тора то је само за домаћу потребу и за печење ракије.

Ти наши западни крајеви још изодавна обраћали су велику пажњу на подизање шљивара нарочито због печења цењене ракије шљивовице. А и због тога што ти крајеви мање угодног земљишта за подизање винограда имају, принуђени су да им шљивари заступе винограде. А ови наши источни крајеви ни најмање нису обраћали пажњу на по-

дизање шљивара јер су их виногради снабдевали пићем; па није за дуго ни мислити на неки извоз сувих шљива из тих крајева.

И ако ови крајеви нису осећали потребу за подизањем шљивара то би ипак се сада у ово новије доба многи решили да шљиваре у већој размери подижу, но немогућно им је при свој њиној доброј вољи да то изврше; јер одмах би се морали старати за добру ограду и за чуваре ако се мисли да се шљивар од стоке и од коза сачува. Сваки онај, који мисли да подиже шљивар, имао би узек на уму, да тако место изабере, које би могло да сваки час обилази и чува. Па не само да се од стоке мора чувати; но шта више, на жалост, има и таких људи, који због мале неке заједнице и освете напалачно ће отићи да га исеку и исакате! — То су људи обично који би хтели да своју стоку тамо напасају па како су шљивари и воћњаци често заграђени то би они хтели да у исте пусте унутра своју стоку да пасе, па да је ујутру без муке нађу — а кад се ухвате и стока кад им се у затвор отера и буду оглобљени, тада ће из освете учинити сванта. — То заиста није ништа измишљено, већ зато мого би доволно примера и доказа да наведем, како су шљивари исакаћени, како су у воћњаку калеми поломљени и нагрђени тако да су сасвим пропали или су изранављени. Та у томе се тера у крајњост; то је учинило те многи при свој доброј вољи несмеју да се реше да шљивар ил' ма какви воћњак подижу; јер кад помисли са каким теткоћама има да се бори, онда отпада и свака помисао на тако што. — Шта ћемо више кад је до тога дошло да се ни врба не може да засади од рђавих људи! — Таких немилосрдних и варварских срца има без сумње свуда, и који би у стању био да изабере начин и сретство којим би се тим бездушницима стало на пут, тај би највише допринео побољшању наше пољске привреде. Законске заштите никакве нема. Зар је то нека казна кад се једна једном случајно неко од крадљиваца ухвати за таки преступ; на се тражи „процена штете" од људи који и ако би хтели нису у стању да праведну оцену изреку, јер се боје освете, већ процене воћку, дипар, два, па ту и кметови настану да се намире и тако се проће скоро без икакве казне, и те процене очигледно су неправедно оцењене јер ни вредност самог дрвета није оцењена а то ли и штета за род кроз толико година! Па и сам род кад на воћки узре ни тада није поштеђен, већ мора се грабити још недозрео да се обере док други нису дошли да то учине; пре је се више чувала и поштовала воћка ал' сада од неког времена баш ни најмање; воћака је било и по виноградима, има их и сада ал' све поломљене и исакаћене; род чим стигне го сопственик никакве користи нема јер други дођу те још зелено оберу, па неберу као што треба брати већ каменьем, моткама изгрувају воћку тако да после за две три године нема рода. Трешње кад узру не беру се но што треба, већ наломе грања јер им је жалије; ко ће у оној хитњи да зрно по зрно бере те с тога људи и нерадо трпе воћку у своме винограду, јер не само што неуживају плодове од ње, већ и штете отуда имају због тога, што им буде изгажен виноград те им је теже за рад. — Чувара има и поневих година се очува ал' опет не потпуно. Крадом ноћу дођу људи, па где нађу на добро воће то га тако оберу да што по веле „ни лист не остане". — Чувари знају да се то ноћу тако ради ал' несмеју да оду тамо те да чувају јер су у таким приликама претрпели бој, па сваки воли најпосле и штете да претрпи нег да кући дође с' разбијеном главом. — И према таком стању какви су онда услови за воћарство? — са каком вољом да се буди мисао на подизање воћњака и на облагорођавање?

А шта да речемо за винограде? Какав је ту резултат успеха једном изученом и спремном пољо-привреднику? — Лепо засађено, на време уређено стигло му на род и већ се приближава време берби — и он није у стању да дочека ла бербу у своје време из-

врши?! а управо је најглавнија радња у виноделаству да се на време и ко што треба берба изврши.

Обично на угодном положају и земљишту бира се место за виноград где читаво село на таким местима своје винограде подиже, и то се ради једно због угодног земљишта, а друго, због заједничког чувара над истим виноградима, и што засебни виноград или мора бити ограђен или засебног чувара имати, јер је изложен потри. — Дакле све то прилучава да се са осталима мора дружити и према томе мора у таком удружењу да сноси све што и остали. — Време берби одређују више свирам времена но на време свирам потпуне зрелости, већ у које су време обично брали. — И пошто се берби сваке године не може одређивати сталан дан јер бива година нека да се за читав месец задоцни и да у таким годинама треба о бербом сачекати, ту се изроди препирка: једни доказују да је грожђе већ потпуно дозрело, други би хтели да се још причека и једва да кад успе да бербу за који дан одложе, и чим се реши да се берба отпочне, то се врши што но веле „на врат на нос" да би се час пре прибрало, јер се боје комшија ће пре обрати те ће стоку да пусти у виноград те ће му штете да прави, а као и боје се, заватиће их рђаво време. Те је с тога сваки онај ко виноград има принуђен да и он бере кад и сви остали и ако му је виноград, можда, још зелен јер зна се да на пр. виногради неки који су старији пре сазру док су на против млади виногради који су увек измешани тек почели да зру, али почета је берба па се то бере зрело, зелено, буђаво све се то на једно трпа само да се час пре прибере јер ће се стока да напусти; па и но самој киши бере се, па према томе не треба се чудити што под таког природно угодног земљишта за винодељство ми немамо вина онака као што би могли да имамо.

Одређивање времена берби чине кметови с одборницима сазвавши збор на договор То је лепа установа, али кад с њом није могуће жељене резултате постићи, јер једни би хтели да се грожђе час пре обере да неби презрело да га неби тице појеле, други се боје захватиће доцније рђаво време и много других с разним продностанкама навале да се берба неодлаже. Има људи који разумевају кад то треба и како треба, али су у мањини и свеопште упињање је узалудно, с тога морају се покорити и преко воље вољни.

Стоку пуште да по виноградима пасе чим се они оберу и то принуђава да се час пре бере, и та стока својим тумарањем и по најгорем времену толико штете учини да она сва не преди толико, јер глибећи се и чешкајући чокоте она тако угази да у јесен при покривању тако буде тврдо да двојином већи рад потребује да се неки посо изврши колико је само у томе штета а и да не говоримо о штети изчешканог чокоња које нешто стока а нешто и чобани изчешкају те ложе ватру.

Неких година кад се потрови на општинској управи човек који о свему озбиљног рачуна води и има увиђавности, у стању је да отклони по неке штете које се по виноградима чине, али како на жалост врло често по готову у свакој општини честе промене у општинској управи бивају ту и нема неког сталног правца и правила кога се морају придржавати, јер сваки би хтео према своме нахођењу да чини, међу којима врло мало има који потпуно разумеју свој позив те с тога и нема никакве стварне гаранције за будућност нашег винодела. —

Да речем коју о нашим шумама и о могућности њиховог подизања, — Ми се до скора сматрасмо за богате у шумама, јер су наша романтична брда била лепом шумом покривена. Ал сад како отојимо? — Можда за пепуни 30—40 год. то је тако немилосрдно сатрвено да смо већ постали сиромашни с гором! Заиста нашом безразложном сечом прекрасне наше шуме сатрли смо тако, да ћемо ми а доцнија поколења још и више осећати велике штете отуда, што их нити штедимо нити подижемо. — Где су некад прекрасне шуме биле за које још многи памте, сад је на тим местима гола пустош; на мно-

гим таким местима упливом времена земља са површине брда снешена је у долине где је донекле добре трагове за собом остављала јер је сношена горња ђубревита земља, но од кад је се та радња и даље продужила почела је у велико да плодне долине претрпава мршавом земљом и камењем. — Грдни изливи потока и река који се сада врло често дешавају и грдне штете наносе имају се приписати оголићеним брдима; јер нема више шуме и оне шумске буаве земље, да у себе упија кишу и да је постепено задржава; већ одма јури потоцима, носећи собом остатке земље и камења. Колико је ту учињено штете и у погледу народног здравља, неда се бројевима представити!

Још по гдегде, где су се у добром стању одржале шуме већином су имућнијих људи (Опште народне шуме чине изузетак). А сиромашнији сваким даном све више секу те у вароши продају те се тако трошкаре. Колико се свакодневно дрва исече и на пијапама варошким прода, кад би се сваке године бар упола толико могло да обнови прирастом опет би свакојако било ал на жалост ни стоти део ненакнађује се. Докле ли ће то тако да траје и шта ћемо у опште сви таквим поступком напоследку да дочекамо, то нека озбиљне бриге задаје сваком искреном патриоти ове земље.

Велики непријатељ сатирању наших шума јест такођер и стока, која неда да се шума може подмлађивати; јер чим изникне млада шумица још онако њежну стока до земље загризе, а мало јачу стока обрсти и изгули те тако и она закржљави.

Крађа тако исто знатно уништава гору јер се крадом и сувише сече. Те честе крађе принуђавају многе да своју гору и преко воље секу без реда и да је продају јер веле „боље да ми видимо вајде од нашег гаја но да га ко други исече"!

Истина да шумара има, али која вајда кад ни они нису бољи од оних што краду. А оно што има поштених и честитих шумара те крадљивце хватају то не помаже јер за крадљивце свагда има начина да казну избегну.

Па и жиро-родна гора страшно нам се упропашћује; овчари и свињари слободно ударају по дрвећу (и тиме га рањаве) ради отресања жира; јер се незадовољавају са оним што је само опало. И због тога дрвеће почне да труне и да се постепено суши, Они не помишљају много на штете које том лупом причињавају; они би само хтели да што више своју стоку задовоље жиром!...

Имало би још сијасет примера да се наведу, како нам се шуме не штеде и како им се недаје могућност за подмлађивање; но мислим да је и оволико довољно и да су јасни узроци, због којих с дана на дан све мање шуме имамо и због којих је немогућно према оваким приликама подмлађивати.

И као што се из свега довде реченог о свима гранама наше пољске привреде јасно увиђа, наша је пољска привреда посве занемарена, и никакве стварне заштите за рационално газдовање према оваком стању нема. До душе закон који се односи на заштиту пољске-привреде код нас постоји и кад би се све тачно и строго извршавало где год би се што против-законо учинило ипак би се могло бар колко толко помишљати на што рационалнији рад, ал на жалост те заштите законске су код нас мртво слово на хартији, кад нема извршиоца таквих који би и по потреби могли да те законске мере употребе које би колико толико на пут стале многим злоупотребама које се врло често дешавају.

И разне законске формалности које се морају испунити при тужби на пр. о некој крађи или штети, јако сметају да се крађи у траг може ући. Ту се траже сведоци неки известан број које врло често није могуће наћи а по готову ретко се на крађи затече крадљивац или штеточина са неколико људи који би могли одма да осведоче, већ случајно се затеку па како обично човек сам иде те обилази свој забран, њиву ил ливаду то кад затече таког штеточину ил крадљивца шта може да му учини? Крађену ствар одма остави, или стоку

из њиве или из ливаде истера и с тим без сведока није кадар никаквог задоволења код суда да добије. Са штеточином или с крадљивцем нешто насилно да поступа н. пр. да стоку у затвор отера да би газду глобио или да крадљивца у затвор отера једно што свако нема те физичне снаге да то чини а и која му је фајда кад пред судом мора да се доказује дал' је заиста на крађи ухваћен или на штети, и онда може врло лако оштећени поред штете што му је учињена још да буде крив што је насилно поступао. Таке ствари дешавају се врло често па после у крупније погрешке прелазе. Отуда и оне личне мржње и освете које навалично врше поједини.

Општинске управе, којих је у главноме брига да се старају о напретку општине и да штите права и својину својих житеља бар у границама закона и у колико је осигурана пољска привреда, могле би бар колико толико по неком злу да доскоче и да бар неке гаранције за неко рационално газдовање даду, и да отклоне непријатне посљедице појединим који су принуђени да се сами излажу непрекидној свађи и распри са разним штеточинама и да над својим имањем врше полицајну службу али оне ни то не чине. Истина свака општина погађа „шумаре" и „пољаке" који чувају шуме и поља али колико их има на просторији једној од неколико хиљада дана ораће земље; поставља се тек по један чувар који при свој ревности није кадар да у овом рејону врши своју дужност тачно и да му је могућно бар двапут дневно да обиђе и у таком великом простору није могућно на сваку страну стићи. С тога би ваљало повисити известан број чувара над пољем и шумама, спрам земљишта, па би и према оваким законским заштитама могло колико толико да се на пут стане грдним злоупотребама које су сада све чешће и опасније. Пре је се остављало плуг и други алати на њиви па то није дирано а сада ни у својој кући није човек сигуран. Често ће се чути код наших сељака где уздишу за пређашњим временима кад је поштење владало а сада тога нема: чак има људи, који би пристали да се поврати батинање, јер „се свет искварио па се никога не боји." За сажалење, истина, тако вајкање наших сељака али је у самој ствари тако. —

Општинске самоуправе, дакле, могле би према своме самосталном раду у уређењу својих општинских међусобних односа много што шта да учине које би могло унапредити нашу пољску привреду. Али ко мало боље познаје стање наше општинске самоуправе како се она разумева и како се примењује тај ће разумети и узроке због којих се пренебрегавају битни услови пољске привреде. А с правом је се могло очекивати да ће наша пољска привреда општинском самоуправом знатно корачати напред ал, на жалост она је далеко више уназађена.

Ја немам намеру да ту установу овим излагањем изближе оцењујем, Ја поштујем ту установу, и камо среће да има много који би је потпуно разумети могли па да се искрено њоме послуже и користе како појединци тако и сви остали. Али на ту управу долазе људи који по готову нинајмање немају појма о неком рационалном газдовању па није се много ни чудити што не стварају живе услове за такав рад. (СВРШИЋЕ СЕ).

Шљиве у Француској.

БОРДО, 15. Јуна 1884. — *Шљива каламљена.* — За време седмице која истиче, послови су били слаби. Што се продало, продавало се по ценама и под условима, који се држе у тајности. Све за местну потребу.

Обична шљива. — По извештајима које смо добили ових последњих осам дана, обична шљива као да није добро напредовала. Али како се овај род прибира у окрузима Tarn, Tarn-et-Garome, Lot и у Aveyron-у, ваља сачекати вести из ових предела пре но што би се саставило какво мишлење о важности идуће бербе, пошто се зна, да ова голема просторија земљишта може да *уравна* лако констатовани мањак.

С друге стране, узимајући да се у сваком округу преполови берба, приход неће бити врло доп.

21. Јуна. — *Шљива калемљена.* — Од нашег последњег извештаја са овим артиклом није било никаква посла.

По вестима ових последњих дана нема сумње да ће *берба бити обилата* у целој Lot-et-Garonne, изузев свакако долину Drot-a, у коме ће бити, вели, мањка за једну трећину одприлике према приносу бербе од 1883 год. Али како ће род бити *крупан*, биће накнаде по тежини.

Обична шљива. — Може се данас видети да се извештаји, који су већ пристигли, мењају од дана до дана. Изгледа да ће берба у Lot-et-Garonne, скупа узев, бити *доста добра*. Немамо извештаја из пограничних округа.

28. Јуна. — *Калемљена шљива.* — Немамо да забележимо никакав посао. Извештаји из места производње гласе: „Имамо врло добру температуру, која најбоље утиче на калемљену шљиву, и ако се она продужи за целе мене месеце у коју улазимо, овај плод сазреће под врло добрим приликама и онда ће сви очекивати да ће се добро одржавати, чувати.

Данас нема више сумње о важности бербе; она ће надмашивати за једну трећину, у извесним пределима, бербу од 1883; за једну четвртину у осталим, а у неудеснијим пределима оне ће бити једнаке."

Обична шљива. — Мисли се да ће бити, скупа узев, обична берба. У извесним местима има на овом шљивовом дрвећу доста, у осталима врло мало рода. „La Gironde."

Какву бербу обећавају наши виногради за ову годину?

По добивеним извештајима овако стоји:

У округу крајинском: „грожђа има и оно напредује",

У „ смедеревском „издашну бербу обећавају"

У „ црноречком „добру бербу обећавају"

у београдском, ваљаревач., ћупријском, јагодинском и алексиначком: „добро напредују",

у топличком и пиротском „добро стоје".

у нишком такође, но град 14 и 19 Јуна нешто их је оштетио.

Тако исто и у Пожаревачком и крушевачком добро је понело, но од кише и града доста оштећено.

У крагујевачком местимице добро, местимице није (види и допис стр. 440).

Остали округи мало винограда имају, но ни у њима не стоји крњаво.

Из свих крајева, где је од пре нађена суши-буба (филоксера), јављају, да је се даље распростра; а пронађена су и нова огњишта заразе, у таким местима, где није веровати да је људском руком пренета. Раширење крилатом филоксером толико јачу бригу задаје, што се томе не може са успехом на пут стати.

ЗАПИСНИК

XIII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРП. ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 8. МАРТА 1883 ГОД.

Били су председник Ч. А. Поповић, потпредседник г. С. Л. Попотић, Одборници гг. М. Р. Антић, Л. Р. Јовановић Д. А. Лукић, К. Цриногорац, А. М. Секулић, П. М. Савић и М. П. Живковић. Бедежно секретар Јан. Марковић.

Бр. 85.

Прочита се записник XII. седнице од 3. Марта ов. г. и усвоји се с тим, да га овере г.г. П. М. Савић и М. П. Живковић.

Бр. 86.

Поведе се реч о припремању „V изложа земаљских производа и домаћих рукотворина", за који се одбор у прошлој седници изјаснио у начелу, и уредно усвојио начин прибављања средстава за излог по предлогу г. Др. А. Лукића.

Дебата по овоме предмету водила је се ове седнице у главном о томе: да ли да се приреди излог још ове године, као што је г. Лукић предложио, и то какав излог, да ли општи т. ј. свију земаљских производа и рукотворина или специјални т. ј. једне врсте производа, и на послетку на коме месту?

У овим питањима с почетка су у одбору мишљења била подељена. Једно је мишљење поклањало са гледишта г. предлагача, да се приреди општи излог још ове године и они који су то мишљење заступали доказивали су да има довољно времена до јесени, када ће се излог отворити да и друштво прибави средства и да се сами излагачи спреме за излог; други су напротив, усвајајући мишљење да треба приредити општи излог, доказивали да је време до јесени сасим кратко како за прибављање средстава тако и за спрему излагача. Било је мишљења да се не приређује општи излог но специјални из ове врсте производа, за коју би се одбор изјаснио, па и у овом случају мишљења су била подељена односно времена када да се излог отвори, да ли још ове године или би ове године ваљало одпочети спрему, а излог до године отворити. Најзад било је и таквог мишљења да се никако и не приређује општи излог, но да се приређују специјалне изложбе и то у разним местима, према томе како се које одликује којом врстом производа, па у свима пак случајевима мишљења су се сагласавала у томе, да ваља одма прикупљати средства за излог па ако се не прибави довољно средстава, значиће шпак да је друштво чинило оно, што је дужно било да чини, и да оно неће бити криво ако му средства не достану да своју намеру у овом погледу оствари, те би у крајњем случају стварима остане за повољнију прилику.

После дуже дебате, одбор руководећи се разлозима:

Да је и друштву за прикупљање средстава и поједним излагачима за спрему предмета за излог потребно више времена, пошто се излог објави; даље, да је приређивање специјалних излога од незнатног значаја и утицаја на наше привреднике у сваким приликама и да би тешкоће око приређивања њиховог, нарочито у разним местима, изискивале скоро исто толико трошкова за сваки такав излог, колико и за општи излог на једноме месту, који код нас једино може да има знатног утицаја на привреднике, —

Руководећи се дакле тим разлозима одбор је већином гласова одлучио;

1. Да се држи општи излог свију земаљских производа и рукотворина и то до године;

2. Да се за тај излог отпочну одма прибирати средства из извора које је г. Лукић предложио, и

3. Да се умоле г.г. Л. Р. Јовановић, Д. А. Лукић и М. П. Живковић, чланови овога друштва, да о начину прибирања средстава за излог, месту на коме ће се и дану кога ће се излог отворити, изближе разговоре на о томе да што скорије учине одбору предлог.

ЗАПИСНИК

XIV. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 17. МАРТА 1884. ГОД.

Били су председник Ч. А. Поповић; потпредседник г. Срета Л. Поповић, одборници г. г. Драг. Лукић, Коста Цриногорац Алекс. Секулић, Петроније Савић, Паја Тодоровић и Милан П. Живковић.

Бележио секретар Св. Љ. Гавриловић.

Бр. 87.

Чита се записник XIII седнице од 8 Марта 1884 год. и усвоји се, с тим да га овере г.г. Коста Цриногорац и Петр. М. Савић.

Бр. 88.

Прочита се извештај о *стању друштвене благајне од месеца Новембра 1883 до закључно месеца Фебруара 1884 год.* из кога се види да је био:

Остатак готовине од 1883 г.	7552·09	дин.
Издавање у Новембру „ „	477·42	„
Остало за Децембар . . .	8074·67	„
Примљено у „ . . .	455.40	„
Свега	8530·07	„
Издато у Децембру . . .	770·47	„
Остало за Јануар 1884 год.	7759.60	„
Примљено у „ „ .	8806·20	„
Свега .	10565·80	„
Издато у Јануару	1426·69	„
Остало за Фебруар . .	9139·11	„
Примљено у „	1614·53	„
Свега .	10.753·64	„
Издато у Фебруару . . .	676·84	„
Остаје за Март	10.076.80	„

Овај остатак састоји се из следећег:

На дугу за прод. справе и семе	3713.42	дин.
У справама и семену за продају	2832.59	„
у привременим издатцима .	1956.05	„
У готову у благајни . . .	1574.74	„
Свега .	10.076·80	„

Одбор саслушав извештај прими исти к знању.

89.

Прочита се акт г. уредника „Тежака," којим се исти јавља друштву, да путује званичним послом у Ниш, а да је себи одредио заменики и да је све чланке предао у штампу за априлску свеску „Тежака", одбор прима то к знању.

90.

Чита се молба г. д-ра Клајна адвоката из Јене, који се као заступник неких фирми фабрика пољопривредних справа у Хали обраћа друштву с молбом, да оно ступи с његовим клијентима у пословну свезу ради набавке пољопривр. справе нуди друштву исте справе и у комисијон; даље да под руковођењем друштва подигне на згодним местима у Србији угледна стоваришта пољопривредних справа; одбор одлучује да се председништво састара да сазна, под каквим условима из ближе жели молиоц да ступи у свезу с друштвом, какве справе израђују те фабрике и по коју цену, — па да о томе и одбор извести.

91.

Г. председник саопштава одбору да је г. Густав Август Виходил управник земљоделско-шумарске школе у Крижевцу послао друштву на поклон своју књижицу „Домаћа пернад", одбор прима поклон с особитом захвалношћу.

92.

Приступи се награди чланака штампаних у мартовској свесци „Тежака" за 1884 год.

1) Значај распореда пастува у 1884 год. од г. Алекс. Секулића са 60 дин.

2) Риљ и ашов од г. Милут. М. Савића са 60 дин.

3) Неговање усева, од Карла Рамбусека, превео с чешког Драгутин М. Јовановић са 50 дин.

4) Податци о постојбини и пореклу нашег воћа од г. Милут. М. Савића (превод) са 48 динара.

5) На ливади у пролеће од г. Паје Т. Тодоровића са 60 дин.

6) Орезивање винограда, са сликама од г. Драгутина Лукића са 70 дин.

7) Шта се ради у месецу Марту, од г. Мирка Миљковића са 50 дин.

Белешке:

8) Размножавање рашћа положницама са нарочитим погледом на размножавање лимунова од г. Срете Л. Поповића са 50 дин.

Гласник.

9) Бугарски закон о шумама, саопштио г. Светислав Стојановић са 50 динара *све од штампаног табака.*

93.

Прочита се молба г. Аксентија Мијајиловића помоћ. начелства окр. чачанског којом накнадно извештава друштво, да камење за свој млин није могао добити из места, у које га је друштво упутило, па моли да му друштво својим посредовањем добави а у једно јавља да ће израда његовог млина у тополивници крагујевачкој стати отприлике до 25 дук. цес. одбор решава да се молиоцу отвори и изради преко г. Мин. војног кредит у тополивници до 300 дин. за израду његовог млина, а под ранијим условима молиочевим, но с тим, да се сам постара о набавци потребних каменова за млин

94.

Чита се акт члана друштвеног г. Светислава Стојановића који подноси накнадно извештај, што је као путни економ изаслан од стране друштва по окр. пиротском имао поднети друштву о свом путовању, па моли да се раније предати извештај његов сматра као одговори на питања по прикупљању података о стању наше пољске привреде како су и референти тог извештаја узимали а садањи извештај да се прими као његов службени извештај, одбор решава, да се умоли потпредседник друштвени г. Срета Л. Поповић као референт првот молиочевог извештаја да садањи извештај упореди са ранијим, па да по овој ствари реферише одбору.

95.

Г. председник предлаже одбору, да по што се тачно сазнао и за ону годину према добу претплате утврдио број претплатника на „Тежак", то да се досадањи број 1800 у коме је лист печатан смањи према садањој потреби одбор одлучује да се друштвени орган „Тежак" у будуће печата у 1400 екземплара.

ЗАПИСНИК

XV. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 29. МАРТА 1884. ГОД.

Били су председник г. Чедомиљ А. Поповић, чланови одбора: гг. Лаза Р. Јовановић, Драг. Лукић, Александар Секулић, Петроније М. Савић и Паја Т. Тодоровић.

Бележно секретар Св. Љ. Гавриловић.

Бр 96.

Прочита се записник XIV седнице од Марта 1884. г. и усвоји се с тим, да га овере гг. Драг. Лукић и Петроније М. Савић.

Бр. 97.

Прочита се молба Ђоке Петровића друштвеног послужитеља, који за то што већ 8 месеци тешко болује, моли да му се ради лечења дозволи осуство до оздрављења, како би могао отићи у бању, да се на његово место дотле други послужитељ узме а њему моли, да се одреди каква малена месечна помоћ; одбор из призрења на нужду молиочеву а што је и он беспрекорном службом својом у друштву, за пуних 14 година своја службовања, пажњу друштвену заслужио, одлучује:

1). Да се друштв. послужитељу Ђоки Петровићу. дозволи осуство до коначног оздрављења, односно до конца ове године.

2). Да му се од његове досадање плате на име лечне помоћи издаје 50% а других 50% да се употребе на плату момка, који ће се на његово место погодити.

3). Стан, у коме је до сад друштв. послужитељ становао, у друштвеној згради, има и даље служити тој цељи и у њему ће становати замењеник послужитељев, пошто ће он бити чувар друштвене имовине.

4). Та помоћ по овом решењу има се рачунати од 1. Маја 1884. год.

Бр. 98.

Прочита се предлог одређених чланова од стране одбора г.г. Паје Тодоровића и Јакова Марковића о саставу, обиму и облику календара за 1885. годину; приликом дебате г. Драгутин Лукић чита свој предлог у коме износи своје мишљење о тој истој ствари; па како се оба предлога у главним тачкама поклапају то одбор служећи се добротом и једних и других предлагача решава да се усвоји следећи *план за пољопривредни календар у 1885. години.*

Календар ће се звати „Календар Српских пољопривредника."

Садржина календара.

1). Календарски део:

1). Потпуни православни, католички и мухамедански календар са означењем само празника и осталих значајнијих дана у години. — Празнина на истом листу да се испуни са меном месеца и времена, народним предсказањем, вашарима за сваки месец. Ако вашари не могу стати, онда да се штампају на крају календарског дела.

2). За сваким месецом, да се следећа страна испуни са *распоредом* радова за тај месец, као и са другим поучним изрекама чувених пољопривредника и пољопр. научника, ако за то буде остало места.

3). Родослов владајућег дома.

4). Народне свечаности. За тим друге календарске интересности, као и о регулисању сата, железничке станице и постоје, телеграф и пошта, варошки и варошице и т. д.

II). Поука и забава из свију грана пољске привреде и то:

Ратарство.

1). О потреби мењања усева (плодореду) у пољоделству.

2). Употреба дрљаче и ваљка.

3). Кратка поука о гајењу луцерке и других важних биљака за исхрану стоке.

4). Гајење лана и домаће прерађивање лана.

Сточарство.

5). Најглавније мане при гајењу наше домаће стоке и начини како да се ове отклоне или поправе.

Воћарство.

6). Сушење и сортирање шљива. (Упоредно нов и стари начин).

Виноградарство и подрумарство.

7). Орезивање лозе.

8). Берба и вреље шире.

9). Чишћење судова, претакање вина и доливање.

Шумарство.

10). О најобичнијим и најзвећим штеточинама шумским с погледом на њихово утамањивање.

Пољопривредно грађевинарство.

11). Какво је код нас, а какво треба да је?

Забава.

12). Приповетка с тенденцијом из пољске привреде и из наших прилика.

Народна хигијена.

13). О неким најчешћим и опасним болестима код деце (на пр. дифтеритне и др.) и прва помоћ.

Народна привреда и законодавство

14). Корист и начин осигурања против пожара — града,

15) Најважније одредбе из пољопривредног законодавства.

Белешке.

16). Различне белешке из свију грана пољске привреде.

17). Пољопривредно — политички и књижевни преглед лањске т. ј. ове године.

18). Таблице претварања старе мере у нове и обратно, као и из појединих грана пољопривреде и управе добара.

III). Додатак.

1). Извод из правила друштвених с кратким прегледом имовине и рада друштвеног и његовог подружина.

2). Шематизам свију чланова друштвених (као помагача).

Стечај и услови,

1). За све радове осем бележака, календарског дела и додатка, да се распише стечај. Рок стечаја да буде до 1. Јула т. г.

2). Награда је радовима напред одређена:

а). За чланке 70 до 80 динара;

4). За белешке 60 одштампаног табака

3). Величина појединих радова не сме прелазити $\frac{3}{4}$ штампаног табака велике осмине.

4). За сваку групу чланака биће одређени нарочити рецензенти; чланци, који се не приме за календар, могу се штампати у „Тежаку" и наградити доцније као и остали чланци за „Тежак", ако за то подесни буду.

5). Радови морају бити јасни и разумљиви.

ЗАПИСНИК

XVI. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 21. АПРИЛА 1884. ГОД.

Били су: Председник г. Ч. А. Поповић; одборници г.г. М. Р. Антић, Л. Р. Јовановић, Д. А. Лукић, К. Пригорац, А. М. Секулић, П. М. Савић, П. Т. Тодоровић, и А. Живановић. Бележио секретар Јак. Марковић.

Бр. 99.

Г. председник саопштава, да је после 29. Марта ов. год. када је држата XV седница два пут позивао г.г. одборнике у седницу, и то први пут за 11. а други пут за 14. дан овог месеца. Но како су на први позив дошли само председник, одборници г.г. Д. А. Лукић, П. М. Савић и уредник „Тежака" а на други позив само председник, одборници г.г. Д. А. Лукић, П. М. Савић, П. Т. Тодоровић и уредник „Тежака", — то да се према правилима друштвеним није могла држати XVI. седница пре данашњег дана, због недовољног броја г.г. одборника.

Одбор узима на знање.

Бр. 100.

Чита се записник XV. седнице од 29. Марта ов. год. и по учињеним исправкама прима се и умољавају се г.г. К. Пригорац и Л. Р. Јовановић да га својим потписима поред председника и секретара, овере.

Бр. 101.

Г. председник саопштава да су се, г.г. Павле Мијић надзорник расаднице у Смедереву, Сретен Јевтић учитељ у Блиznаку и Савко Кучипарић учитељ предјењски, с благоларионију примили дописног чланства. Одбор са задовољством узима на знање.

Бр. 102.

Чита се писмо г. Љубе П. Молеровића из Врачевића, који моли да му друштво набави један „Тријер" и да му га да на отплату. Одбор решава да се молиоцу „Тријер" набави, но да одма положи 100 динара отплате, а остатак по контању, да отплати у месечним ратама до 1. Новембра ов. год.

Бр. 103.

Чита се писмо г. П. Димитријевића учитеља из Радујевца, који моли, да друштво шаље свој орган „Тежак“ бесплатно читаоници у Радујевцу.

Налазећи, да читаонице образују удружења, која ради тога и постоје да могу листове плаћати, и да ова читаоница може „Тежак“ плаћати у толико пре, што му је претплатна цена ниска, — одбор решава да се ова молба не може уважити.

Бр. 104.

Чита се молба Спасоја Т. Станишића ученика IV разр. више гимназије ваљевске, којом тражи, да му друштво поклони по један примерак од свију издања својих.

По што се молиоц не бави пољопривредом, него је још ђак гимназије, — одбор решава да му се молба не може уважити.

Бр. 105.

Г. председник пита, одобрава ли одбор, да председништво по захтеву г. уредника „Тежака“ може тражити „Господарски лист Далматински“, који излази у Задру, у замену за „Тежак“? Одбор одобрава.

Бр. 106.

Чита се писмо г. Виће Радовановића агранема из Водица, којим јавља, да је пре неког времена водио са друштвом преписку да му друштво набави једног доброг бика од домаће расе говеди, ради оплемењивања говеди у околини; па како по овој ствари друштво није донело одлуку, то моли да се одлука донесе, а међутим доставља, да је нашао доброг бика, кога би требало купити за горњу циљ. Одбор руковођен тиме, што друштво располаже слабим материјалним средствима, — решава да друштво не може купити бика за свој рачун; но ако је молиоц вољан да га купи за свој рачун, друштво да би му учинило олакшицу у куповини, да му позајми суму за коју бика погоди, с тим да исту суму исплати друштву поступно у року од две године, без интереса.

Бр. 107

Приступи се награђивању радова, штампаних у свесци „Тежака“ за Април ове године, и одбор реши:

Да се награде од штампаног табака:

I. Чланци:

1. Кукуруз, од П. М. Савића са 70. дин.;
2. Чиме да се замену задруге сродничке, од Ж. Шокорца са 80 динара;
3. Четири листа из неге стоке, од Св. Стојановића са 60 динара;
4. Упутство при куповини коња, од М. Тодоровића са 60 динара;
5. О користима љубрета, од Мир. Миљковића са 60 динара;
6. Шта се ради у Априлу (у винограду, пивници и рибњаку) са 60 динара:

II. Белешке:

Све са 50 динара;

III. Гласник:

Све са 50 динара;

IV. Јавна говорница:

За 60 динара.

I

Позив на претплату. С прошлим бројем навршило се прво полугође претплате «Тежака»; зато молимо сву гг. претплатнике, којима претплата истиче, да је изволе поновити. Претплатити се може код полицијских власти, пошта и код самог друштва; гг. претплатници из страних земаља непосредно код Друштва.

Пријатеље пољске привреде молимо, да се око скупљања претплатника изволе заузети.

II

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** «Тежака», који *дугују* претплату из ранијих година, као и

оне **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно поштом (најбоље упутницом) шиљу Друштву другујуће суме, било да полажу управама Подружина друштвених (где ових има), које ће потом све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, ко и ико од чега Друштву дугује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и код полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

III

Позив. Српско пољопривредно друштво потребује сваке године знатну количину семена од пољопривредних усева, нарочито од градинарских. Па пошто му није могуће да сву потребну количину и све врсте сâмо производи, а набавка са стране доста је несигурна у погледу на чистоћу и клијавост семена, и уз то још скупа, то **позива све оне градинаре у нашој земљи**, који се баве с производњом градинарског биља и семена од истога, *да се друштву овом сваке године до конца Октобра јаве, ако имају семена на продају и да му од истог пошљу пробу и тачно наговесте, колико семена друштву на продају нуде и по којој цени.* Биљке од којих се семе тражи поглавито су ове: кромпир рани и позни, рани пасуљ чучавац, пасуљ тачкаш без влакна, грашак за зрно и боранију, жута репа (шаргарепа), першун, пашканат, спанаћ, лобода, купус, кељ, карфиол, роткве зимске и месечарке, салате (све врсте), цвекла, тиквице за јело, патлицани, паприка, краставци, мајоран, лубенице, диње, тикве за стоку, репа за стоку, луцерка детелина, црвена детелина, муар итп.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, Бр. 158, 16. Фебруара 1884. год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

В. СТЕФАНОВИЋА

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ПОЉОПРИВРЕДНИХ МАШИНА

у ЗЕМУНУ и у Н. САДУ

препоручује ново добивене машине за кошење летине којом се с 2 коња или вола дневно 8 до 10 јутара лако и боље нег косом покосити може; цена је у Земуну на обали дунавској 425 фор.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. Стефановић.

БИКА

за облагорођавање наше домаће пасмине говеди има код подписаног. Бик је млад; концем Јуна пуни две године. Длаке је зеленосиве; у опште телесног развића таквог, да од нашег соја говеди не може испасти бољи. Пуштаћу бика на краву сваком, који доведе краву код моје куће и плати по два динара на сваку краву.

Вића Т. Радовановић

економ из Водица срез јасенички, округ смедеревски.

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за орање ливене и коване; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); браздаче; дрљаче разне; крупаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се са јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да многобројним поруџбинаа дају могућним да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упућивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

НАЈВЕЋЕ СТОВАРИШТЕ ПОЉОПРИВР. МАШИНА И СПРАВА

В. СТЕФАНОВИЋА

У

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

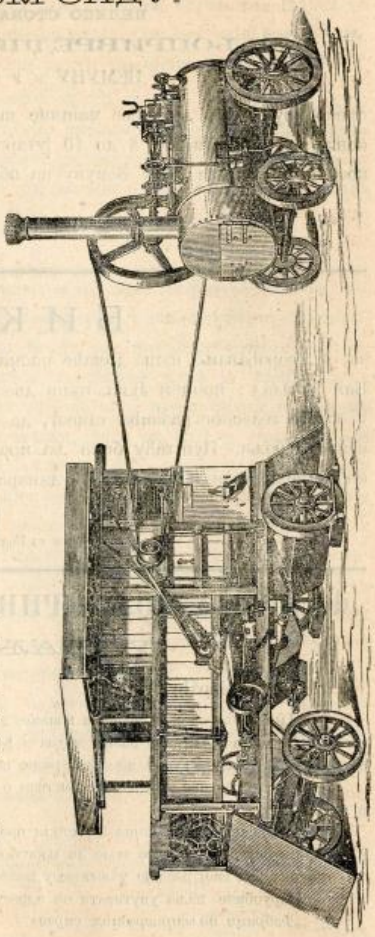

из најврстнијих Енглеских, Француских Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

За олакшање поштованих купаца и бољу угодност сместио сам у Земуну на београдској капији, не далеко од жељезничке и парабродске станице, такође

ВЕЛИКО СТОВАРИШТО

ПОЉОПРИВЕДНИХ МАШИНА,

а заступаће ме при истом г. Јован Стаковић.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

УПРАВНОМ ОДБОРУ СРП. ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА.*)

Позвани одлуком одбора од 9. пр. м. да размислимо, да ли друштвена средства допуштају и колико, да друштво може још ове године изаслати кога путног економа у народ у циљи унапређења пољопривреде путем поука у делу и живом речи, и да разрадимо основе, по којима би путни економи имали да развију своју радњу у овој години, — част нам је поднети одбору извештај и предлог у овоме:

Размишљајући о средствима, којима друштво располаже, нашли смо, да би према буџету за ову годину, друштво могло на ову цел. да употреби ове суме:

1.	Из партије на потпомагање пољске привреде	1000 дин.
2.	Из партије на набавку дворореза, листова књига и др.	200 „
3.	Из парт. на повез књига	200 „
4.	„ „ „ оправку зграда	100 „
5.	„ „ „ непредв. потребе	100 „
6.	„ „ „ поштанске марке	40 „
7.	„ „ „ плату секретара	120 „
		1.760 дин.
	Но узмимо да смо јако умањили неке партије, и на олакшање тога ставимо	260 „
	Остаје	1.500 дин.

Према томе, са извесном штедњом по означеним партијама, друштво би ове године располагало са сумом од 1.500 динара на путне економе, а та штедња не би била на штету потреба по дотичним партијама, јер и по одбитку ових сума опет остају у реченим партијама онолике суме, колике су фактички утрошене у две последње године, изузев само партију на потпомагање пољске привреде.

Но и то није све, што би друштво у овој години могло на ту цељ да утроши. У буџету за ову годину стоји преко свију расхода вишак од 1.150 динара. Хоће ли тај вишак заиста ући у друштвену благајну или не, то је још само питање, али треба узети на ум ово двоје:

*) Умољавају се гг. читаоци да изволе ради потпуности прочитати најпре предмет под Бр. 62. записника VIII одборске седнице, који је печатан у свесци „Тежака“ за Јуни на стр. 385. Уред.

а. Да се тај вишак појављује и онда, ако би се исплатио цео друштвени дуг у 12.000 динара, што, из разлога који су одбору познати, не мора да буде, и

б. Да се тај вишак јавља и онда, ако се од вересије од ранијих година наплати ове године само 4.000 динара, а то ће рећи не пуних 7% целокупне вересије, које по буџету има преко 59.000 дин.

Према томе, нека се и не наплати више вересије но што је предвиђено буџетом, па шта више, нека се не наплати ни све оно што је предвиђено, опет са обзиром

прво, на тачку под а, и

друго, на то што се наплате за друштвени рачун, благодарећи заузимљивости друштва и појединих пријатеља друштвених, у последње време све боље врше, — са обзиром на све то, нема сумње да ће се у буџету за ову годину заиста показати вишак.

По правилу вишак у буџету није сума, која се сме трошити. Али, она је за нас овде важна с тога, што прво хоћемо да будемо начисто са приходима по буџету у опште, како би имали пред собом све, чиме друштво може располагати, што се тиче новца, а друго зато што по чл. 22. друштвених правила одбор може да утроши до 1000 динара и преко одобреног предрачуна.

Према томе, на путне економе и њихову спрему

имамо напред поменуту суму од . . . . . 1.500 дин.

Додајмо овој суми из вишка по буџету . . . . 900 „

Добијамо свега 2.400 дин.

По томе, у ових 2.400 динара друштво има средстава да се још ове године може послужити путним економима.

Полазећи са гледишта, да путни економи код нас треба да излазе међу пољопривреднике са разним справама, којима ће бар понеке пољопривредне радове показивати пољопривредницима у делу, друштво би имало двојаких трошкова.

1. Трошкове на набавку и преношење потребних справа за то, и
2. Трошкове на награду путних економа.

Колико ће стати справе, то зависи од количине и врсте справа, које би се за ову потребу набавиле. Ми предлажемо ове справе:

1.	Два плуга, један за теже земље и дубље орање, а један за лакше и брдне земље	170 дин.
2.	Један прашач (огртач)	60 „
3.	Две дрљаче	200 „
4.	Једна проста (ручна) сејалица	60 „
5.	Један крупач	100 „

6. Две косе	20 дин.
7. Једну колекцију баштованских, виноград. и воћар. справа	100 „
Свега	710 дин.
За пренашање справа од Београда и по унутрашњости	300 дин.
Свега за справе и пренос	1010 дин.

Остаје још свега 1390 динара за путне економе.

Број путних економа зависиће од двога: прво, од времена, за које ће се они бавити на путу по друштвеном послу, и друго од величине награде.

Што се тиче времена, мишљења смо, да економи ваља да се налазе међу пољопривредницима од почетка или половине Априла, од када настају пољски и други радови у већој размери, па до почетка или половине Октобра, када се већина пољских радова сврша ва, дакле 6 месеци. Оно има врло важних радова и у друго доба године, и ако друштво кадгод буде у бољим материјалним приликама, оно треба и за те радове да изашље по могућству путне економе, а за сад ови могу на те радове бар узгред, живом речи, обраћати пажњу пољопривредника.

За ових 6 месеци ваља путног економа платити најмање 1000 динара, јер сумњамо да ће добар економ пристати на нижу награду. И по томе друштво неће моћи да изашље ове године више но једнога економа, или више њих али једнога за другим у разно време или у једно исто време, али да се толико баве на путу, да њихова награда не превазиђе суму новаца, којом друштво располаже за ту циљ. —

Но рачунећи, да је за спрему путних економа (разрађивање детаљног програма за њихов рад, набавка справа и избор лица за економе) потребно повише времена, они се ове године могу, потпуно спремни, кренути на пут тек у Мају.

Пре но што би изјавили своје мишљење куда да се економи упуте, нужно је да одредимо у главном предмет њиховог рада и да изложимо начин рада.

Што се тиче предмета из којих би путни економи имали да дају поуке пољопривредницима, то су у опште сви пољопривредни предмети, или боље рећи све гране пољопривредне. То је само у опште речено, али то није довољно ни за друштво ни за путног економа. Друштво треба за путне економе да изради предмет у појединостима, па тек да зна и оно и економ, шта ће економ међу

пољопривредницима радити. Ми се не осећамо ни довољно спремни, а и немогућно нам је баш и кад би били толико спремни, да предмет за путне економе израдимо у појединостима, и с тога предлажемо, да друштво за то умоли поједине стручне чланове своје. За основу пак да узму радове по месецима па да их специјално за ову потребу разраде. Но поред стручних послова путни економи имали би да пораде на буђењу снага, које би их могле у њиховом осуству замењивати, дакле на заинтересовању појединих, а нарочито школованих економа за све што се односи на унапређење пољопривреде, на стварању подружина и одржавању непосредне везе између ових и Српског пољопривредног друштва, на упућивању својих слушалаца на друштва и списе, којима се у одсуству економа могу користити и т. д. На сваки начин неупутно би било да путни економ не испита будним погледом цело стање пољопривреде у оном крају, који обиђе, не расмотри добро докле је се дошло са напредовањем, зашто је оно стало и чиме би се сметње по нечему могле отклонити, и о свему да извештава друштво. Његов би посао био, да том приликом не заборави ни на потпоре, које су самоме друштву потребне, па узгред и за њих да се по могућности стара. Кад се ово умешно ради, никада неће изгледати као шпекулација, а нарочито ако онај, који чини помоћ друштву и сам нешто с тиме добија, па било да је то почаст, као н. пр. дописно чланство било претплата на лист, чиме онај, што се претплаћује користи и друштву и себи, и т. д.

Што се тиче начина рада, одбор је већ усвојио, да се ради колико је могућно више поукама у самом раду, а за тим поукама живом речи. Но да би ове поуке имале доброг утицаја на пољопривреднике, путном економу, чим дође у које место, где ће поуке давати, прва би брига била вазда то, да добро упозна оне, којима хоће да даје поуке. Он мора да сазна све, шта већини народа у том месту годи шта не годи, који људи у месту имају пресудан утицај на свеколико или већину становништва у том месту, да ли су ту људи навикли да радије слушају када им се заповеда или када се моле и т. д., па према свему томе да се управља. Главно је да се најпре придобију они људи, чија се реч у том месту вазда поштује и слуша, а који су међутим толико интелигентни да посао путних економа умеду ладно и достојно да цене. Није, држимо, ни нужно да поминемо, да путни економ мора бити вазда озбиљан, ладан а при том предусретљив али уздржљив од многог говора, како би му свака реч била једра и умесна. Но ипак не можемо да пропустимо, да нарочито не споменемо две ствари: прво, да се путни

економ не сме упуштати у објашњавање или давање икаквих других поука, осем чисто пољопривредних, а друго, да о политици, о којој наш народ свуда хоће радо да говори, не сме просто ама једне речи извезати, а најмање сме говорити о нашим политичним партијама. Држимо да нема потребе да ово објашњавамо, а најпосле нека служи донекле за објашњење оно, што ћемо мало ниже поменути. —

Као што је се и одбор у начелу изразио, путни економ ваља да удеси поуке тако, како ће се главна поука састојати у оним пољопривредним радовима, који одговарају времену у коме се поуке дају. Разуме се да прво треба почињати са поукама делом, те слушаоце тиме заинтересовати већма и продобити њихову пажњу, па тек онда остале поуке, за које неће бити могућности да се у делу покажу, давати живом речи. За ову циљ треба економ да се користи и општинским састанцима, или селским, и да се на њима и незван јавља. Ништа није лакше за путног економа ни удесније за његов задатак, но дошав на састанак и ту изазван запиткиваньима оних, који су у знање економа убеђени његовим поукама у делу, да отвори јавно предаваше, бар у оној мери и из оних предмета, у колико и за које примети, да га пажња слушалаца прати.

Но при том путни економ ваља строго да пази, да не кажемо не постане досадан, но да, нарочито где је повише слушалаца, не дâ повода другим беседама, да слушаоце изда стрпљење. Наш свет радо хоће да «изгустира». Ту особину треба путни економ вазда да има на уму. Ово је једна околност, која нас поред осталих принуђава да двоумимо, да ли да се путни економ целе једне годишње сезоне бави у једној околини, или да н. пр. док је време орања, сејања, резитбе, калемљења и т. д. или док је време копње, неге усева, коситбе и т. д. или док је време жетве и вршаја и т. д. — буде у једној околини, а чим друга врста радова приспе, да се премести у другу околину. Но ипак држимо да ће краће бављење путног економа свакојако бољи утисак чинити на околину но дуже, јер краће бављење у једном месту не дозвољава, ни да се економ излаже опасности да чини погрешке упуштајући се све даље и даље у поједине ситнице, у којима га неће свуда знање послужити, а ни да изгуби слушаоце.

И према томе ми смо скромног мишљења, да путни економ не треба да се бави у једној околини целе годишње сезоне, но само докле извесни радови трају, или сводећи на време, по 15 до 30 дана, тако, да за то време може обићи по 10—15 села или 5—6 општина. То је најпосле нужно и због тога, да би се поука једне

године на што већи број пољопривредника простра. Друштву би остало да, водећи о томе рачуна где је у које доба године економ давао поуке, те поуке наставља и допуњава, т. ј. да други пут шаљући економа у народ, не упућује га у извесно место у оно време, када је он један пут тамо већ био, изузев случај да друштво добије могућност да изашиље већи број економа.

Но једно од најважнијих питања, по нашем не меродавном мишљењу, овде је у коме крају земље да отпочну путни економи са својим поукама? Куда друштво да пошље свога економа, а да се од тога корака не покажу слаби или никакви резултати?

Потреба за поукама, мал да није свуда подједнака, али где ће оне бити не најплоднije но можда једва донекле плодне?

Ова питања принуђавају нас да говоримо о условима, у којима се тек може и појавити рационална пољопривреда, којој друштво тежи, и на којој ће имати да раде путни економи. Она нас одводе на поље, о коме би требало народни економи да даду свога гласа а не пољопривредници. Но ми ћемо, ма и неспремни, да изложимо у кратко о томе своје мишљење, јер сматрамо, да је неопходно нужно, да се то питање реши и да с тога ничије мишљење није на одмет.

Наука има своје законе, и један између њих гласи, да свака појава има свој узрок. По томе закону и рационална пољопривреда мора имати своје услове, или прилике. Она се дакле нигде у свету није могла јавити, докле нису за њу прилике створене, каквих до сада код нас као да није ни било. Њих као да ће бити повише, а између осталих ми налазимо да су и ове: виши ступањ образованости у опште, јача насељеност, јачи саобраћај, развијенија индустрија, развијенији — живљи промет на домаћим пијацама и т. д. У свакој од тих прилика треба да владају извесни односи, а сви укупно да стоје у извесној хармонији између себе и између правних и политичких односа становништва, па да се рационална пољопривреда јави.

И заиста, ни Французи, ни Енглези, ни Немци, ни Чеси, уопште ни један народ није могао да има рационалну пољопривреду, догод су код њега владале овакве социјалне, економске, саобраћајне и друге прилике, какве су до сада владале код нас. Да смо уместо Срба, увели ма коју народност у овај простор земље и дали јој све оне прилике, какве су до данас у Србији владале, ипак би, поред осталога што видимо у Србији, била и пољопривреда оваква, каква је. Шта више, сумњамо те се и данашњи нараштај ма које народности не би бар донекле што се пољопривреде тиче, дегенерисао

брзо у Србији, у корист прилика, какве још код нас и данас владају по свима поменутим односима.

Довољан је и површан поглед на ово што поменусмо, па да се увиди, да код нас још нису повољне прилике за рационалну пољопривреду. Али смо ипак далеко и од помисла, да не треба радити на томе да се она оствари. Јер и ако је код нас, у опште узев, мало оних услова за рационалну земљорадњу, чији значај мало час поменусмо, опет ми имамо у земљи извесних средина, у којима утицај друштва не може бити безуспешан. Поједине гране пољопривредне имају код нас понегде врло удесно земљиште, и о томе друштво треба да води рачуна. Тако н. пр. винодеље у Крајини, Жупи, околини Ниша и другим неким местима; воћарство у простору између Крагујевца, Чачка и Ваљева; сточарство око Колубаре, Ресаве, Јасенице, Ртња, Копаоника и т. д. Оно што је се у тим крајевима јавило, мора да има свој узрок, услов, који даје јемства и за усавршење. Кад знамо то, онда је јасно да ту треба утицај и распростирати, и то тим пре, што се одатле јавља утицај и на околину. Напори, управљени на другу страну, остаће узалудни или ће давати сасвим недовољне резултате. Друштву ништа не ујамчава добар резултат, ако би у ужичком округу отпочело стручне поуке о винодељу а у Шумадији планинско газдовање.

Према томе начело, које би требало да руководи друштво при изашиљању путних економа у народ, било би ово:

Држати се појединих крајева, у којима се понајјаче почела јављати потреба за рационално неговање ма које пољопривредне гране, или где има понајвише услова за њено развијање, па ту умешати путне економе и потенцирати усавршавање. Створити ту најпре добар квасац, ту га разрађивати и одатле размицати у све шире и шире границе.

Но пошто има у земљи разноврсних средина, једних где су се прилике отвориле за усавршење појединих грана сточарства, других воћарства, трећих винодеља и т. д. као што је већ поменуто, то би и друштву требало повише путних и стручно спремних економа, па да на свима тачкама отпочне систематички утицати на усавршење појединих грана пољопривреде. Али како то не допуштају друштвена средства, и како се оно због тога мора, бар за ову годину, ограничити на једнога или највише 2—3 економа, но за краће време, то му и не остаје ништа друго него да бира између свију прилика ону, која има, у опште узев, најважнији значај. То би по нашем мишљењу била земљорадња, уз коју су свуда, негде већма негде слабије, везане и друге пољопривредне гране. Све то пак стоји

у понајбољој комбинацији дуж Мораве, куда су и други услови, као: густина становништва, путови, пијаце, у опште средства за саобраћај, понајповољнији за рационалну пољопривреду те по томе и за рад путних економа. Још би најбоље би о да се економ изашље у предео између Параћина и Трстеника, тако, да своју радњу наслања на до сада вредну подружину Крушевачку.

Према свему, што смо напред изложили, предлажемо:

1. Да друштво за ову годину изашље једнога путног економа у предео између Параћина и Трстеника;

2. Да се умоле стручни чланови друштва, да израде детаљни програм за рад путног економа по свима стручним предметима пољопривредним;

3. За спрему економа да се набаве напред поменуте справе;

4. Теже справе да се напред одашљу у места, која ће путни економ у споразуму са председништвом одредити;

5. Путном економу да се одреди месечна награда од 180 дин.

6. Путног економа да потражи председништво међу школованим економима, који су за практичне радове довољно спремни;

7. На случај да се не нађе способно лице за путног економа, онда да се одма отвори стечај за једнога школованог пољопривредника, који да се пошље на страну, да се ове године довољно спреми за овај позив, и да му се из већ побројаних извора даде 180 дин. месечног награде за време спреме. Стечај да буде под условом, да по свршеној студији на страни економ буде дужан за две године служити код друштва као путни економ са платом од 180 динара месечно. У време када нема шта у унутрашњости радити, да буде дужан да одправља друге послове друштвене, као разне наруџбине, да помаже председнику и секретарима, да прави распоред за засејавање друштвене баште, да излази у најближу околину ради поука и у зимње доба и т. д.*)

27. Марта 1884 год.
у Београду.

ДРУШТВУ НА УСЛУЗИ:

М. П. Живковић.
Јак. Марковић.

*) Одборска одлука: „да се овај извештај штампа у „Тежаку" као прилог а после одштампа и разашље редовним члановима на мишљење и оцену."
Према томе Друштво очекује реч по овоме од свију редовних чланова својих а мило ће му бити ако му своје мишљење доставе и остали пријатељи пољопривреде.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 8 — ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ — АВГУСТ 1884.

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

АГРАРНО ЗАКОНОДАВСТВО И ПОЉСКА ПОЛИЦИЈА У СРБИЈИ

ПРИБИРА

Милутин М. Савић

(НАСТАВЉЕЊЕ УМЕСТО СВРШЕТКА)

Пољска уредба књаза Милоша од 1837.

Како се опазило, да се земљоделци наши, једно због незнања а друго и због слабог хатања, често лишавају многи средстава за живљење нуждни; то Сам за добро нашао повратити у живот моју пољску уредбу од 1837 године, по којој ће власти моје пазити да земљоделци и у своје време и како ваља своје послове раде.

Попечителству финансије саобштавам ову уредбу с тим, да је оно одма извршивати одпочне имајући наредити, да за време, докле се економи непоставе, надлежне полицајне власти дужности економа извршују.

Та Уредба овако гласи:

I. Сваки економ дужан је настајавати, да сваки земљедалац свака ожењена глава, у одређеном му колу његовом, где је земља за озимицу мора посејати стрмнога жита: три дана пшенице, један дан ражи и два дана јечма, где пак озимице не може бити, а оно

пролетњег усева толико колико озимице, има посејати; потом три дана орања кукуруза, један дан кромпира, који је могућан, а који није, макар пола дана, к томе сваки човек да посеје по један дан проје, или пола дана, где пак неможе бити стрмнога жита, онде нека приморан буде сваки по онолико посејати јечма, овса, проје, елде и кромпира. А где неможе стрмнога ни јесењег ни пролетњег жита бити, онде нека се кукуруз и кромпир удвоје више посеје. Такође и где не може бити кукуруз, онде опет да се удвоји стрмно жито и кромпир.

Оволико сорти ране и оволико дана орања сваки земљеделац који земље има, мора засејати, иначе да казњен буде, и да се приморa допунити сејањем прописани број дана орања. А коме је могуће и више урадити, онај ће бити и похваљен; који пак нема земље да прописану количину ране засеје, онај да посеје онолико колико може и земље има.

Који је имајући и земље и средства у стању узорати и посејати више дана орања, него што је горе речено, таквог економ има право с кметовима натеривати да више уради.

II. Јесења пшеница јечам и раж треба да се посеје и повлачи до Миољадне или најдаље до Петковиде.

Ко до овог времена то неуради, а могао је тај ће бити казњен.

III. Свака сорта пролетњег усева, као и кромпир, почиње се сејати од Фебруара па до последњег Марта, или ако би за ово време рђава погода била, то се сејање може продужити и до половине Априла.

IV. Кукуруз се почиње сејати од половине Априла, па до Св. Николе летњег, ко га дотле непосеје биће казњен.

V. Јелда и проја могу се и до Видова дне сејати. Ко то неуради до тога доба подлежи казни.

VI. Пасуљ, грашак, боб и овима подобна варива могу се и у пољу и у баштама сејати.

Сејање у пољу ваља да се почиње месеца Марта, па до последњег Маја, кад који доспе и може.

VII. Где се виногради загрћу, ваља их загрнути одма чим се оберу, у пролеће ваља их с почетка Марта одгртати, и резати пре него што запупе, а беру се онда кад грожђе добро сазре.

VIII. Кошења сена, жетву стрмног жита, брање кукуруза и брање винограда, опредељује економ и назначује дан, кад ће се почети радити, тако, да сви у једно време окончају косидбу, жетву и

брање да неби по том стока, упушћана у њиве порађене појела и непорађене.

IX. По неким местима био је обичај до сада, да сенокос у пластовима и снопови у крстинама остану млого времена на ливади и њиви и дочекају рђаво време те од кише пропадну сасвим.

Да не би више тога било, даје се економу власт, да казни сваког, који кад је чему време, неснесе и несадене сено у сенима, а крстине у стоговима, који се онако саденути имају, као што најуметнији земљеделац стогове гради и покрива, па кад доспе онда и врше.

X. Да би се воћњаци и баште већма подигли, ваља сваки Србин да се стара, да што више може разног варива и зелени у баштама посеје, а имено: лука, купуса, беле репе, цвекле, паприке, краставаца, тикава, чубра, нане, жалфије, шафрањике, роткви и т. д. и да сваког рода воће а особито крушке, јабуке, шефтелије, трешње, вишње, дудове, ора'е, што већма може множи и облагорођава не само у својим воћњацима него и поред путова севапа ради, како ће трудољубивост Срба сви који буду пролазили увиђати и похвалити.

XI. Економи одправљаће и дужности шумара и чуваће шуму од безмерног и неуредног сечења и старати се да се забрани деци и људма да не љуште мезгру. Шума да се само онде разређује, где је честа.

XII. Дужност ће бити економа терати људе да сваки свагда кад доспе особито с пролећа, јесени и зими угари земљу, која је за угарење а ђрбри ону која је за ђубрење.

XIII. Што се стоке тиче, она се у Србији добро плоди; но је рђава и неугледна особито коњи и говеда, због чега су и на малој цени.

Па да би стока постала боља и крупнија, ваља сваки Србин да крупну стоку одваја за паћење, а ситну јалови и утамањава, како би ситне нестало а место ње постала крупна. Ово ће најлакше бити ако за говеда узму општине по једнога и више крупни бикова, а за кобиле по неколико крупни здрави ждребаца. Економ ће настојавати да свако село, или по два и по три њи заједнички побуди здружити се, бикове и ждребце набавити и поправку говеди и коња започети, настојавајући, да нова говеда и коњи постају само од одабрани за то бикова и ждребаца, а не од којекакви крџа и бушуља.

У осталом сваки кмет у свом селу дужан је бити економу на руци подпомажући га извршењем свега што му буде налагао, а

у одсуству економа кмет ће у свом селу настојавати, да људи по наредбама економа поступају.

Економ да натера сваког, да кукуруз двапут окопа.

В. № 4396. 25. Септембра 1859. у Крагујевцу.

Накнадна примедба односно попаше и жировнице. У § 9. Правила прописаних од стране министра финанције под 13. Септ. 1866 год. ЕН 2202, а на основу закона о устројству општина од 24. Марта 1866 год. стоји ово:

«Сва непокретна општинска добра, *осим попаше и жировнице, које ће се и одсада у своје време и за годину дана под закуп давати*, даваће се под трогодишњи закуп и нова лицитација за све држаће се свагда на три месеца пре истека последње уговорене године» итд.

Пропраћање прибраног материјала.

Овде не свршавамо, но прекидамо овај посао, управо престајемо са даљим саопштавањем и прибирањем ове грађе.

Томе има много узрока; и то, пре свега, што се усвојило ове године да у «Тежак» не улазе сувише големи чланци (гајење овоца раније је примљено, те чини изузетак); па да се неби писац и уредник о ту одлуку грешио. Осем тога, и службена претрпаност компилатора, коме је уз то овај посао и онако, као не правнику мучан, и без горње сметње, ставила би границу иоле потпуније закругљености истакнутог наслова. Оно има још и других ситнијих разлога, али њих не помињем.

Ствар овим прекидањем неће изгубити, но може још добити. Пре свега, грађа досад прибрана, није тиме окрњена, пошто је свака ствар за се излагана и доста самостална. Само их је наслов везивао у једну целину, по крајњој цељи, којој су поједини закони намењени. Осем тога, да ако се нађе какав спреман и вољан правник, који ће сад хтети ову прибрану, као и осталу грађу још неприбрану проштудирати, и упоредити, са потребама нашег привредног живота, које му «Тежак» пред очи износи, па онда стручној оцени подвргнути, колико је такво правно стање од помоћи привредницима, а колико би могло бити од користи, кад би се изменило.

Колико нам та, управо рећи безправност у привредним односима смета изнето је довољно јасно у допису из Ртотине, који смо нарочито желели да изађе раније од нашега закључавања.*) Осем тога ми ћемо овде још неке податке изнети из других крајева, како би слика још потпунија била.

*) Вили у овоме броју свршетак дописа Љуб. Станојевића о узроцима непредовања п. привреде у окр. Црноречком.

Тако, ево шта вели други један економ и то из долине Моравске, Станислав Станисављевић, из Пожаревца:

«Големо је зло за нашег пољопривредника испуст стоке по туђим земљама.

Тај обичај да стока слободно ода и пасе, и очигледне штете чини, може бити само онде, где је земљиште у односу тако лако насељено, или према житељству у таквој великој размери, — да се слободним пребивањем по њему, само примитивна корист — с мало стоке и попашом — са истога црпети даје. Ја мислим, да се је у старије доба и наша земља у таквим приликама налазила; да је у односно великом простору мање житеља живило, па према томе је био и начин привреде врло екстензиван. На земљишту богатом није се изнаћи могло бољег начина за производњу и подмирење наших домаћих потреба — од сточарства, пошто је ово од вајкада познати најекстензивнији начин газдовања — без примене знатног капитала и рада.

У то је доба могао бити наш «закон о потесима» од велике користи земљи и народу. Али данас стојимо сасвим другојачије са пољопривредом и у опште са начином газдовања. Од времена постања «Закона о потесима» па до данас протекао је дужи низ година у којем видимо знатну промену — не само у пољопривреди него и у осталим струкама. Од шума и пространих пашњака видимо данас једину зиратну раскрчену земљу пуну разноврсних летина засејану и обрађену. Ту је сточарство у неколико уступило земљиште и другим гранама производње, пак према томе мислим — да је крајње време да се и закон исти, према данашњим околностима и начину газдовања измени, или као посве штетан уништи.

Ево доказа за то:

Атар општине вароши Пожаревца заузима извесно простор од 12.000 ланаца земље; нека од исте земље припада 25 % на општинска добра, то остаје као приватна својина појединих грађана земљиште у 9000 ланаца. Редуцирајући приватну својину на половину само земљишта за попашу преко целе године (пошто се уобичајеним начином 6 месеци стока на зиратној земљи не пасе) — то ће онда — примера ради изнети цифра укупног земљишта за попашу (рачунајући овде и општинске земље) — преко целе године у атару пожаревачком на 7500 ланаца. Извесно се може предпоставити, да ово земљиште (од 7500 ланаца) атара пожаревачког не пасе преко целе године више од 3000 грла оваца (овде рачунамо и редукцију остале стоке у овцама). Срачунамо ли однос истог попашног земљишта ка овцама које са исте земље живе, ту видимо

односе као 2,5 : 1 т. ј. за свако грло овце жртвујемо годишње по 2 и по ланца попашног земљишта, ради прихода са истих!

Сравнимо ли приход 1 овце са приходом који би се могао са 2 и по ланца земље интензивнијим начином газдовања постићи; — узмемо ли даље у вид, да смо ради тачнијег рачуна много мањи атар у ланцима изразили, (што у ствари атар извесно за 25% већи бити мора); и узмемо ли у вид још и то да смо број грла стоке односно оваца претерали — онда долазимо до оних жалосних резултата, до којих се само на једном неуредном земљишту — без икакве продуктивности долази. Није ли дакле безкорисно — шта више штетно по земљу и народ, у данашње доба још онај стари «закон о потесима» у старој његовој важности одржавати? О тога велимо *овај се закон мора што пре укинути*, — он се мора новим законом, прилагођеним данашњим потребама народним — заменити и усавршати.

«Закон о потесима» је данас препрека и стража противу научне и интензивније економије; тај закон одржава наше старо газдовање «без рачуна» и с тога треба да се исти првом приликом потпомогнут патриотском заузимљивошћу стручњака наших сасвим укине.

Осем поменуте сметње постоји још једна за напредни развитак наше пољске привреде, а то је *«Општинска Утрина»* или *«Царина»* као попашно земљиште.

Погрешно схватање права сопствености општинског добра као «општег добра» а не као добра припадајућег једино «општини» као имаоцу и правном лицу, знатно потпомаже трајно «дегенерисање» наше домаће стоке. Оно чини да стока наша остаје без довољне хране и неге накарађена лутајући по худом земљишту „општинске утриве" По нашем је схватању «Општинска утрина» данас пусто земљиште без икакве продуктивности које стоји за «Општу употребу» без призрења на штетне посљедице њене. Махом се удомаћио обичај да сваки с правом «општинску утрину» «нашим општим добром» назива, па с тога видимо стотинама и хиљадама ланаца општинских земаља које у овом смислу никакве користи недоносе. Ова се поља одржавају у старој њиховој форми под изговором, да су иста за све пореске главе једне општине — нарочито пак за сиротније који никакве земље немају — од превелике користи тиме што дају „општег земљишта за испуст" или «попашу.» Али у самој ствари стојимо сасма друкше с «утрином» и њеном употребом. «Утрина» или «Царина» у данашњој форми не даје довољно паше за израну стоке која се на њу испушта. Према томе не може бити ни говора о «помоћи сиротнијег сталежа» ни за стоку

њихову. Напротив «Општинска Утрина» подпомаже само дегенерацију наше стоке. Она чини да стока сама себи — «утрини на судбину» — остављена, без икакве хране и неге под упливом атмосферских утицаја чезне и пропада!

„Општинске утрине" ваља као такве нарочитим законом уништити. Тиме би се постигло прво, што би та земљишта ограђивањем и другим којим начином «продуктивнија» постала, и друго — што је најглавније — «уништило би се једном за свагда земљиште мучења и немилосрдног напуштања стоке наше по утринама и прионуло би се рационалнијем начину гајења стоке и неговања, па би се за њу сејале разноврсне биљке за пићу — детелине, мувар, сточна репа — и стока би се држала у стајама, па би нам више и вредила.»

(СВРШИЋЕ СЕ)

ЖИВОТ И РАЗВИЋЕ ПЧЕЛА

ПО РАЗНИМ ПИСЦИМА НАПИСАО

Д. М. Јов.

„Претходно научите теорију, иначе ћете
у практици остати шепртље све до смрти."
Берлепш.

(СВРШЕТАК).

Ако отворимо јаје у разним временима, видићемо да је развиће зачедка поступно и увек правилно. Видићемо такође да припада инсектима јер има на себи неке вијужице, које су кружићи црва. У кратко видићемо, облик будуће пчеле. Што више зри тај зачедак, то све више мења јаје свој првобитни положај, док најзад потпуно не прилегне на дно ћелијице. Трећег дана прсне са страна и из њега појави се на дну црв.

У јакој кошници, у којој има потребне топлоте, црв излази из своје љуске за три сахата раније, а у млогим врло повољним приликама, изишао је црв из јајета за два дана и шеснаест сахати. На против кад у кошници нема довољно топлоте, знатно се задржи лежење. Јаја у сачу, које је Фогел одржавао при нижој топлоти (+ 3 или + 4 R°) за осам дана и која је по том обесио у кошницу без матице, опет су се излегла за два дана и двадесет сахати, а црвићи су и овом приликом били подједнако здрави и чили. Та су јаја при нижој топлоти остала потпуно не промењена. У току тог

времена живот у јајету није се угасио него је истрајао без сваког покрета.

Такву обрзлост јајета и још већу налазимо и код других инсеката. И сувише је познато свакоме, да се јаја лептирова с јесени снешена легу тек у пролеће.

Ако смо ради да пчелија јаја за неко време сачувамо, моћићемо, али само тазе; јер јаја која су неко време стајала у опсади, т. ј. она која су пчеле већ онселе у цељи да се излегу, нећемо моћи сачувати. Поквариће се.

Чим црвић изађе из јајета, развија се у матицу много брже, него ли у радилицу или трута. То зависи увек од количине и каквоће ране а тако исто и од нужне топлоте. Берлепш и Фогел, слажу се у томе, да црв у отвореној ћелијици пробави за матицу *шест дана и по* за радилицу и трута *шест дана*. По опитима које је чинио професор А. Мајзел, црв се у отвореној ћелијици задржи за матицу и радилицу *шест дана* а за трута *осам дана*. Радилице и трутови завију се тек после *шест дана*.

Са истином и са најновијим искуствима највише се слажу назори Берлепша и Фогела.

Што се пчелари у погледу развића пчела мимоилазе у назорима, биће за цело отуда, што је сваки од њих посматрао то развиће при другом ступњу топлоте у кошници.

Ако пажљиво будемо мотрили на топлоту у плодишту, моћићемо скоро сигурно одредити сахат у који се леже овај или онај ред чланова пчелије задруге.

Могућност да можемо у напред одредити у које ће се време излећи матица радилица или трут, има у практичном пчеларењу врло велику важност; јер ако пчеле сагради две или три матичне ћелије и то тако близу једну до друге, да нам је тешко раставити их, могуће нам је, кад једна матица из ћелије измили, остале две сачувати, кад знамо у које ће се време излећи прва матица.

Заднивени матичији или трутовски плод потребује много више топлоте за правилно развиће него ли радиличији.

У томе погледу учинио је Фогел млога испитивања. Узео је плод матичији, трутовски и радиличији, обесио у празник па заштио летло. Радилице су се туна легле правилно и у право време, трутовски плод при + 11 степени топлоте легао је се већином, а под тим истим околностима матичне ћелије сасвим су изумрле.

По Хуберу заклопљен матичији плод остане *осам дана*, радиличији *дванајест*, а трутовски *четрнајест дана и по*.

Гунделах опет вели, да се заклопљен матичији плод потпуно развије *за седам*, радиличији *за тринајест* а трутовски *за петнајест дана*.

Поп Жерзон при пажљивом посматрању, спазио је, да је матица *петнајестог дана* као потпуно развијена из ћелије измилила. А барон Берлепш из свога сопственог искуства тврди, да је се италијанска радилица развила *за осамнајест и по дана*.

Пчеле египатске развијају се исто тако правилно и за исто време као и пчеле италијанске. Само при сталној врућини излегу се египатске пчеле нешто пре, и то матица за 14 дана и 18 сахати радилица за 18 дана и 3 сахата а трут за 23 дана.

На неугодном времену знатно се задржи то лежење пчела. Тако н. пр. матице које су као нимфе одгајене у малим кошницама где их пчеле нису могле опсести колико треба, одвалиле су заклопац на својој ћелији тек *осамнајестог* или *двадесетог дана*.

Ако су пчеле намерне да се после првог ројења опет роје, оставиће две или три матичије ћелије које су заостале не порушене. Чувају их пажљиво да их нова матица не поквари. Друга млађа матица остаје у ћелији и прима и даље рану од радилица и ако је дозрела. Она то чини једино из страха од прве матице која је кошницом овладала. Кад се укаже лепо време, прва матица излети са својим друштвом и падне најпре на какво дрво као рој, а друга млађа матица осетивши то, полагано и обазриво измили из свога скровишта, у намери, да сад опет она кошницом завлада. То се понови толико пута преко године, колико се пута пчеле роје. Дешава се да дозрела матица сакривена у ћелији пишти и по осам дана не излазећи из ње.

Често спречи ројење пчела хрђаво време, тако да по некад и за 10 дана можемо из дана у дан чути како матице у ћелијама пиште — одзивају се — док најзад леп дан не поздрави кошницу. Чим то буде, излети преплашена старија матица са својим друштвом, а у кошници одмах за тим све у ћути. Кад се тако одоцни кошница са ројењем, догађа се да сројем излети по неколико матица на једанпут (које су до тог доба биле у ћелијама сакривене) тако да пчелар у једном року нађе по 4—9 матица. Од ових свију разуме се, само једна може остати у новој кошници у коју се рој буде сместио. —

Ројење пчела зависи од млогих околности, које до сад нису свестрано испитане, али опет за то позитивно се зна бар толико, да ројење не зависи од слободне воље пчела или од неког њезиног предвиђана будућности. Ројење је нужна посљедица претходећих

узрока о којима пчела ништа не зна а опет се њиховом упливу покорава и постаје чилија и раденија.

Мали празник, велика топлота у кошници, трајна и у неколико добра паша, не довољност места за саће, мед и плод све су то услови који потпомажу ројење, али опет зато не могу се назвати једним узроком ројења.

По некад свију тих услова нема и опет се пчеле роје, а по некад сви су ови услови ту и опет се пчеле не роје.

Из овога провирује то, да осим ових услова има ројење и неки унутарњи узрок који лежи у самом физиолошком процесу код пчеле, који смо још у почетку покушали да објаснимо.

Код већих и развијених матица пробуди се нагон за парење пре него код малих. Тако исто, лети се дешава то много раније него у јесен.

У време богате паше за пчеле и у време ројења, спари се матица редовно трећег дана. Парење бива искључиво у ваздуху.

У Септембру, кад већ настану хладније ноћи, излеће матица, па ма како била развијена, тек петог или шестог дана. Разуме се, да хрђаво време може матицу и дуже задржати да не излети.

Први пут матица излети из кошнице само зато да размотри околину како би могла запамтити место одакле је излетила. Увек скоро виђамо матицу да се други пут враћа у кошницу оним правцем којим смо ју и први пут видили да се враћа.

Нико још до сад није видио да је се матица спарила одмах чим је први пут из кошнице излетила.

У цељи парења, матица излеће преко дана и по неколико пута док јој најзад не пође за руком да се спари. Фогел је пажљиво мотрећи спазио, да је једна иста матица за дан, т. ј. од 1 до после 5 сахати после подне излетила седам пута. При нижој топлоти од 18 или 20 степени, матица се не може оплодити. Тако нас бар учи и сам Жерзон.

Матица излеће из кошнице ради спарења дотле, до год јој траје жар за то. Ако се не спари, а жар јој се за парење угаси, онда се више никад спарити неће.

Време до кога траје матици жар, није још довољно тачно опредељено. О томе постоје разна мишљења. Јанша, који је умро 1774 а који је у своје време био први пчелар у Аустрији, вели у своме спису, да је се тронедељна матица мало кад спарила, а шестонедељна просто никад. Берлепш је спазио да је се матица чак 30, 34 па и 36-тог дана спарила и постала плодна.

Хубер вели, да се матица само до 21. дана може оплодити а после не.

Жерзон је видио петонедељну матицу да је се вратила у кошницу са знаком оплођења.

Фогел, који се занима и са извођењем египатских матица, вели, да се египатска матица од 5 па и од 7 недеља спарила. Матице пак, које су за 7 недеља узалуд излетале после 3 или 6 дана носиле су само трутовска јаја. Ретко се догађа да матица изгуби жар пре дванајест дана и да по том носи само трутовска јаја.

Ако узмемо средину свију тих посматрања, можемо рећи, да матица за 42 дана не губи жар за парење.

По пажљивом посматрању Фогела нећемо претерати, ако речемо, да изузетно бива матица способна да се спари и оплоди и за 50 и 60 дана. То зависи од прилика.

Ако матицу држимо за неко време затворену, па ју после пустимо да излети, спариће се одмах другог, трећег дана. Ако је то у Августу или и још доцније кад нема довољно трутова, онда може и за три недеље излетати непрестано узалуд.

Ако ју опет затворимо и пустимо да излети тек онда кад угледамо трутове, онда се често догоди да се спари одмах по другом излету.

Према свему овоме може се закључити да се жар за парење угаси пре ако је у неком непрекидном напору. Напротив гаси се нагон много доцније, ако је матицу у кошници задржало или хрђаво време или сам пчелар. У том случају жар потраје дуже за то што није био у напору.

Ако је најзад матица оплођена, онда настане у њезином јајчанику јачи покрет. Почну се јаја развијати и матица на три дана — по спарењу или оплођењу, почне носити јаја. Пре овог времена, у колико знаци тврде, матица није носила јаја.

Оплођење матица бива само један пут, а траје јој целог века.

Матице које су биле оплођене у месецу Септембру или првих дана месеца Октобра, не носе у истој години јаја, јер у то позно доба цео живот пчела већ малаксава и спрема се за зимњи отпочинак. Да би се уверили, да ли је матица у то доба оплођена, довољно је кад пчеле међу којима је та матица ранимо за два дана. Усљед рањења нестане међу пчелама чилији живот и после три, четири дана наћемо у ћелијицама јаја, ако је матица доиста била оплођена. Ако матица непочне носити јаја и кад пчеле двапут наранимо, можемо бити сигурни да се матица није оплодила и можемо ју одмах без сумњања уклонити из кошнице.

Као што већ једанпут рекосмо, матица излази из ћелије потпуно развијена и способна за лет одмах после неколико сахати.

Радилице и трутови излазе из својих ћелијица прилично млитави и не дозрели. Чим изиђу одмах једу да би се поткрепили. У току два дана ојачају и добију удела у раду у кошници: приуготовљавају рану, гаје и ране плод — црве — и граде ћелијце (то све раде, разуме се, радилице, а трутови лењствују).

За лепог времена изиђу младе пчеле седмог или осмог дана пред кошницу, да се мало проиграју.

Ретко се дешава да пчеле и пре реченог времене изиђу из кошнице. А ако се најпосле то и деси пре седмог дана њиховог живота, бива то зацело упливом неког особитог мотива. На пр. због тога што немају матице и т. п. јер их иначе ништа не може изазвати да по својој вољи изиђу и пре седмог дана.

Младе радилице врше своје послове од прилике до 14., 16. или 18 дана свога века, а за то, што им је посао да ране плод, да праве ћелијице, да приуготовљавају рану и да ране матицу, зовемо их «ранилице», а можемо их звати и «редуше». И готово боље ће бити *да их зовемо редуше* него ранилице, узимајући тај израз из љуцке задруге, где се зове *«редуша»* оно женско чељаде, које не иде у поље на рад, него остаје код куће и врши све кућевне послове.

Оне радилице који иду у поље на рад, т. ј. оне, које збирају мед и цветни прах, за разлику од првих, зовемо «збирачице.»

Кад је тихо време вићамо шеснајесто дневне пчеле да већ доносе у кошницу цветни прашак са њива и ливада. Кад је хладно време, или кад дува северни ветар, овај рад отпочињу тек осамнајестог дана.

Сва ова посматрања од велике су важности за практично пчеларење, јер су помоћу њих закључена ова правила:

1. У повољним приликама млада матица већ 21 дана почне носити јаја.

2. Од оног часа у који смести јаје у ћелијицу, прође 22 дана док младе пчеле постану способне да што год у кошници привређују. А треба им 36 дана па да могу и на пашу излетати.

Сваки рационални кованџија треба све ово добро да зна и да према томе и добу године удешава своје послове око кованлука.

ГАЈЕЊЕ ОВАЦА

УДЕШЕНО ЗА НАШЕ ПРИЛИКЕ

(НАСТАВАК).

2. Нега сјагњих оваца.

На жалост, код оваца, остављених за запат, тежи се обично, да оне већ у другој години остану сјагње и да се ојагње. Ал' ово, као што Бом, врло умесно вели, није никако паметно. — Код нас у овоме погледу, ништа извештачено не бива, но остављају овце, да се код њих са свим природним путем развије сполни нагон и да се овце саме побрину како ће га задовољити. Колико је то срећом добро, што се код нас овце, тим путем махом мрчу тек по навршетку друге године, у толико опет не ваља ни то, што су код наших оваца врло чести случајеви копиљења, а то због скоро никакве пажње — што се одмах не издвајају мушка шиљежад од женске. Друга је мана, што и овце, *које нисмо оставили за запат, већ ради користења* (било јагњетом, — за продају — млеком, месом и т. д.) врло доцкан нам користе због споријег развијања свога, због споријег полног дозревања.

Међу тим друга је ствар, при остављању оваца за запат, јер до навршетка друге године, овца једва доспе, да се савршено развије, а кад већ пре тог времена мора да носи и младунца, онда је ту већ већа прилика, да овца таква застане и у своме развићу, па да јој и припатак буде крњав и слабуњав. Бом[1]) баш изрично вели, да не треба више никако, — у свом сопственом интересу, у интересу самог запата, — остављати за запат, нити овце, које су се пре времена мркале и ојагниле, нити опет добијену јагњад од њих.

Међу тим Ђорђе Мај, са свим умесно тврди, да се овце свију раса у опште, које се одликују брзим телесним порастом, развићем (само ако су дотле добро храњене и гледане), могу под овна подпуштати већ кад наврше $^3/_4$ а најдаље после $1^1/_2$ године. Као што смо и горе видели, а као што и Мај из искуства тврди, добро рањени овнови и овце, почињу често да се мрчу и да осећају сполни нагон, већ после шестог месеца и да свакојако има потпуног смисла, држати од тог времена (9 мес.) мушку и женску шиљежад (нарочито ону за даљи запат) одвојено, јер су способни за спаривање, па и за оплођење.

[1]) Бом горе.

Осем тога, Мај је склон да верује и то, како тако младе овце, спариване у то доба, истина да не дају *прво* јагње, као што ваља, ал' су после врло добре музаре и дају доста млека, а уз добру и ваљану храну и негу, дају доцније и много бољу јагњад, јер добију времена и маха, да надокнаде у порасту свога тела оно, што су због раног мрчења и оплођења могле изгубити[1]). Осем тога зна се, да су та искуства, о узајмици ранијег спаривања, са доцнијом бољом млечношћу, посматрана и код крава музара[2]).

Овако дакле рано припуштање, неће само онда нашкодити телесном развићу оваца, ако се оне врло обилато и врло брижљиво буду храниле и неговале, те да под теретом бремености (сјагности) не подлегну, не застану у свом порасту и не закржљаве.

Но свакојако онде, гди се у запату оваца жели постићи необична величина са повољним формама тела а поред тога, да дају и много вуне, ту овце не треба никада пре припуштати под овна, докле не наврше $2^1|_2$—3 године, у које им се време и пораст завршује. Исто тако, с тим не треба пренаглити и код оваца, које држимо рад запата таквих оваца, које ће се одликовати брзим телесним развићем и гојазношћу[3]).

У осталом, према добу мркања оваца, разликује се и *нега сјагњих оваца* — Када се овце ојагње лети, треба се постарати за добар пашњак и припремити и нешто покошеног сена, те да их прирањујемо, нарочито у прво време и то из јутра, докле је још хладно и роса или и преко целог дана, ако случајно (што је врло ретко) наступе у то време дуготрајне кише и хладни дани; јер је познато, да на дуготрајно хладном и влажном времену постају и развијају се све опасније болести оваца и јагњаца: метиљ, брљивост, вртоглавица, прострел, срдобоља, пролив и т. д.

Кад се овце јагње зими, онда сјагњим овцама треба давати снажну, лако сварљиву храну, која није сувише кабаста, но добра и снажна. Нездрава, укварена храна, као буђаво и плесњиво сено, могу бити узрок побацивању или наклоности (диспозицији) јагњаца ка побољевању. Но даље ваља мотрити, па код млечних оваца у прво време измузати оно млеко, које не могу јагњици да посишу, те да се отклоне, — код нас тако честе, — болести вимена, загнојавање вимена и брадавица.

---

[1]) Мај горе.

[2]) Н. Черноматовъ у чланку: «Воспитаніе телятъ» у Руское селское хозяйство за 1871 год. —

[3]) Руф у „Enc. der Landwirthschaft" и. г.

3. Јагњење; ојагњивање.

На јагњење оваца, треба особиту пажњу обратити. Истина овце се доста лако јагње и стојећи, ал' често се деси и то, да је положај јагњета у материци преокренут и онда вешт овчар и чобанин, треба да се уме наћи, те да са два прста намазана уљем, намести јагње у унутрашњости материце у природан положај и да на тај начин припомогне јагњењу.

Наступање јагњења познаје се по породиљином немиру и по склањању њеном од осталих оваца. — На сахат два после јагњења испада и пометина. Ако није даља помоћ потребна, ако је јагње снажно и овца има млека, онда ваља овци острићи вуну око вимена, по бутинама, трбуху и на репу, да може јагње лакше виме да нађе и да сиса. *Но сваки пут, треба се уверити, да л' јагње уме виме да нађе и да сиса, и да л' му то овца не брани.*

Ја сам имао оба случаја. Једно јагње није могло само да сише од слабости но смо га морали неколико дана подметати под овцу сваки пут, кад је требало да сиса. Једна опет млада овца била је тугаљива и није дала јагњету да сиса, што је врло често случај нарочито код оваца, које се први пут јагње; њу смо држали и обарали, да је јагње сиса, докле се није и сама томе привикнула

Близанчад, јагњад, која су остала без матере или им матере имају врло мало млека, ваља подметати под друге овце, те да их оне одхране. У томе можемо овце преварити у прво време, али доцније, на блејање оваца, које су остале без јагањаца, оне свако јагње, које им дотрчи да сише, оњуше испод репића, па ако је туђе јагње, оне га одгурну од себе, или ако јагње навре да дође, оне се бране, боду се ш њима, или им беже и измичу, често све трком. —

Када се овце јагње лети, могу се већ на неколико дана после јагњења и јагањци изгонити на пашњак; зими, (у време зимњег јагњења) то већ теже иде и јагњад копне и не могу сваки пут на време да сишу, јер због хладнијег времена не смемо их пустити да прате овце на пашњак.

У осталом што се тога тиче, код нас добро мотре на јагањце, где је то само према приликама поле могуће и не истерују их (јагањце) рано из јутра по росној трави и по хладном времену, него у том случају поступају, обично, на следећи начин: овце истерују на пашњак рано из јутра, а у 8 сахати дотерују их кући, пусте јагањце да их подоје и онда их и први пут музу.

4. Нега јагањаца.

Овце у једном крду, стаду ојагње се, обично све, у размаку времена од 4—5 недеља и за то ћемо морати при храњењу јагањаца, издвојити старије јагањце од млађих, иначе би слабији закржљали, јер би их јачи јагањци од хране гонили и ш њима се тукли. Опширније о храњењу јагањаца, говорићемо ниже доле, на своме месту а овде имамо само још то да приметимо: јагањцима од 3—4 недеље, када их зими држимо у кошари, а и иначе преко лета, (нарочито на хладном и мочарном времену, када их морамо задржавати код куће) ваља давати каквог снажног додатка уз обичну храну (млеко) и за то им ваља, обашка од оваца, по мало сочног меканог сена (нарочито од детелине, гди је има), нешто овса засебно полагати а и поквашеног грашка, на понеким местима им дају. Јагањци се с почетка играју с храном, глоцкају је, нагризају и жватоље, ал' доцније се и то у брзо, науче и навикну на њу, па је све једнако траже.

Поткусивање репова и шкопљење јагањаца. — Код нас ни код јагањаца, што их остављају за приплод, за домазлук, не поткусују репове и ако је то по савету искусних сточара[1]) врло паметно. При употреби овога начина имамо те користи, што се и женска и мушка јагњад јаче раскрупњају у задњем делу тела, у крстинама и доцније женским јагањцима, као одраслим овцама, не смета реп приликом муже и дојења јагањаца, а да и не спомињемо, што се такве овце лакше јагње. У осталом вуна на реповима и код меринских оваца, врло је хрђава и ни за шта је.

Поткусивање репова врши се врло просто. Са оштрим ножем, ваља од један пут одсећи реп до на 3—4 прва пршљена. Што ће крв потећи, не треба се ни у колико бринути. Само за вршење ове операције не треба изабрати одвећ топло време, да муве не запљују ране и да се ове не би упрљале.

Што се тиче *шкопљења јагањаца* и ту операцију најбоље је предузети, докле су они још у првој младости њиховој, јер доцније лако могу да наступе запаљења и теже последице. Јагњад мушку, коју не ћемо оставити за приплод а не би их могли продати, ваља да пошкопимо, јер због тога, што се не појављује полни нагон, боље се гоје и дају после и лепше и укусније месо.

Код нас гоје овнове нешкопљене и ма да је «овнујско месо» уз вино, одгајивало и одрањивало српске јунаке, опет тај начин

[1]) Leilditzer-Stamm в. г.

има својих махна у толико, што се нешкопљени овнови слабије гоје и што нарочито они овнови, које и не уврћу, кваре цео наш приплод својом мешавином са овцама нашега стада, а међу тим та се мешавина не да са свим отклонити. И увртање је несигурнији начин од шкопљења, узевши онако у опште, јер се дешава да увртати овнови ни су са свим неспособни за приплод и за мркање оваца.

Само шкопљење врши се на следећи начин: овчар ухвати јагње и чврсто му држи све четири ноге, приславивши га леђима уз своје тело; главу му држи обрнуту на ниже а задњи део тела на више. Онај који ће шкопити, ухвати бешику јајну, ишћушка јаја на више, са оштрим ножем расече бешику на доњем делу бешике, до половине истисне рукама јаје, које је са те стране, брзо га дочепа зубима, тим истим путем дохвати и друго јаје па онда вукући их на семеним жилама, прекине их са свим и после замаже рану са свињском масти, да би пре зарасла. Корист од прекидања семених жила у томе је, што из искуства тврде[1]), да рана много брже и много боље зарасте, када се семене жиле откину а не одсецају.

Вештији мајстори у шкопљењу просецају слабине код овчица и шкопе их на исти начин као и свиње. И овде је корист од шкопљења приметна.

5. Одбијање јагњаца.

Јагњад остављену за приплод ваља пустити, да што дуже сишу. Она треба да сишу 3—4 месеца, ако желимо имати добар приплод. Код нас је време одбијања јагњаца везано и углављено врло паметним обичијем: — до Ђурђев дана, на многим местима, неће нико окусити ни овчијег млека, ни јагњећег меса. — Јагањце ваља одбијати поступно од дојења; пред што ће се одбити са свим, ваља их потпуштати да 3 пута сишу на дан, доцније два пут и на послетку одбити са свим. Од времена кад се ово поступно одбијање отпочне, треба јагањце одвојено од оваца држати или гонити их и на добар пашњак, па их само у време одређено за дојење пуштати у овце, а по том опет одвајати. Овако јагањци не копне, но лепо напредују и расту, нарочито још ако им поред добре пропаше будемо давали какве снажне лако сварљиве ране, о чему ће такође на свом месту бити речи. — С почетка јако млечне овце, а доцније када јагањци одвркну и почну поред млека прихрањивати се и другом храном, — треба све овце намазати, како се не би породиле болести вимена код оваца

[1]) Maj. Lajbitzer o. r.

Код нас до Ђурђев-дана чувају јагањце заједно с овцама и ретко, који да дотле и музе, како ваља, овце које су с јагањцима; но после тог времена бар тако је у овоме крају удруже се двојица, тројица или и њих више, — који се сложе, да тог лета заједнички бачијају — па сву своју јагњад и јарад одвоје и удружено и наизменце чувају их одвојено од оваца, које међу тим гоне на бачију. —

6. Одбирање јагањаца за запат особито поради боље вуне.

Јагње, које обећава много и лепе вуне, познаје се по следећем:

а. Глава до на сред чела обрасла с маленим финим прамичцима, ситне коврџаве вуне; оваки прамичци, треба да се у опште преко целога тела простиру; па по могућству, да се разликују чак и по трбуху и око полних органа

б. Уши, исто тако, обрасле више од половине са ситним прамичцима, остали део ува пак, нарочито у унутрашњости ушњег левка, обрастао финим ситним длачицама; *црвене провидне уши сигуран су знак, за слабу обраслост тела вуном*[1]).

в. Округао, темељан врат, са фино набраном кожом, такође је знак обилног пораста вуне. Још боље, ако се оваки набори (боре) виђају и по целом осталом телу. Боре ове, ако су грубе и чисто на оток налик, показују грубљу вуну.

г. Гребен широк и обал, са маленом преседлином (удубљењем) између саставка плећака на гребену, знак су снажне телесне грађе.

д. Широка и правилна леђа.

е. Реп служи као знак за мању ил' већу изједначеност руна по његовој финоћи; на велику финоћу вуне слободно се може закључивати, ако се они ситни, фини прамичци вуне находе чак и по репу[2]).

ђ. Унутрашње стране бутина и голени, не треба да су обрасле грубом и оштром длаком.

ж. Особито је добро, ако су и предње ноге тако обрасле прамичцима, и што више, то је све боље па мâ чак и до папоњака доле.

---

[1]) По тврђењу Руфовом в. горе.

[2]) Бом, види горе.

ТРЕЋИ ДЕО

ХРАЊЕЊЕ ОВАЦА.

Због сатирања горе у велико и разоравања лединe у неколико, ми, како које године, све хрђавије стојимо с попашом стоке, с испустима и са пашњацима, и то како по квалитети попаше, тако и по количини исте. Истина, на многим местима код нас, баш услед тог наглог и јаког сатирања горе, испусти су се просторно проширили, ал' они су све гори и гори, пораст је траве на њима све лошији и хуђи, по што је испустима нестало природног заклона и покривача од свију непогода, па и природног им средства за удобравање њихово — не стаде шуме, шибља и џбунова. Како које године, код нас све више и на све стране ничу оголићена брда и брежуљци, чукаре и каменјари, који нису ни за какву културу, па шта више ни за какву вегетацију у опште.

С тога, ако не мислимо да доживимо још већих несрећа и незгода, морамо се озбиљно и што пре постарати, да томе злу доскочимо и станемо на пут. С једне стране мораћемо приступити усрдно чувању и подизању шуме, а с друге стране, ако смо ради стоку да држимо (а стока је мал' не највећи извор нашег благостања) мораћемо приступити подизању вештачких ливада и пашњака и то у врло блиском времену.

Услед хрђавог храњења и никакве хране или и оскудице у истој број све стоке у Србији у опште, изгледа, да се смањио, судећи по многим осталим и званичним податцима. Но не само да се број стоке код нас смањио, већ из истог извора и узрока (због храњења и оскудице у храни) наши су сојеви стоке све гори, све крљавији и све нам мање користи доносе.

Што се оваца тиче, то оне и у овом погледу стоје много повољније, ако се обазремо на званичне податке пописа стоке у 1859 и 1866, када је само и бројана сва стока у Србији[1]). По тим пописима, било је у Србији:

	БРАВИ			У ВРЕД. ГР. ЧАРШ.		
1859 године . .	овнова 116.585	СВЕГА		4,090.275	СВЕГА	
	оваца 1,688.093	1,985.458		54,194.336	68,671.163	
	јагањаца 580.780	БРАВИ		10,476.552	ГР. ЧАРШ.	
1866 године . .	овнова 128.477	СВЕГА		5,514.292	СВЕГА	
	оваца 2,039.791	2,677.310		79,862.087	95,550.439	
	јагањаца 509.042	БРАВИ		10,174.060	ГР. ЧАРШ.	

[1]) Државопис Србије, св. IV. Београд 1870.

Дакле од 1859 до 1866 за време од 7 година показао се овакав прираст:

1866 године било је више: овнова 11.892 брави
« « « « « оваца 351.699 «
« « « « мање јагањаца 71.738 «

Последња се упоредна таблица, што показује мањак, објашњава тиме, што у 1859 нису двиске биле подељене у бројању и оцењивању од маторих оваца, те су могле лако погрешком декларираната бити урачунате и оне у јагањце.

Према томе изгледа, као да је број оваца за показано време остао исти, на једној мери, дакле, да није опадао, као што је то код све остале стоке био случај, нити се опет по нестајању мушких приплодних брави — овнова — може, као по нестајању пастува, бикова и нерастова — закључити, да је наш народ показивао тиме тежњу, да број оваца ограничи и на мању меру сведе, већ се још показао и неки мален прираст у броју овнова.

Истина од последњег пописа стоке у 1866 па до данас, прилике су се у нашој земљи у многоме измениле, ал' ипак по горњим податцима имамо права рачунати, да се од све остале стоке, сразмерно, најмање оваца код нас затрло, што се може објаснити и разноврсношћу употребе и многобројним користима, које наш народ од оваца има.

О ХРАЊЕЊУ ОВАЦА У ОПШТЕ.

1. Храњење јагањаца.

«Од пажљивог храњење јагањаца, зависи читав успех овчарства» — вели Бом у своме овчарству.

Прва храна, коју младо јагње добија, то је: *овчије млеко*. Оно садржи у средњу руку:

ВОДЕ	ПЕПЕЛА	СУВИХ МАТЕРИЈА	ОРГАНСКИХ МАТЕРИЈА	КАЗЕЛИНА, АЛБУМИНА, ЛАКТО ПРОТЕИНА	МЛЕЧНОГ ШЕЋЕРА	МАСТИ
84·00	0·67	16·00	15.329	5·501	4·157	6·144

По Сетегасту изгледа, као да је ова храна за прва три месеца потпуно довољна за јагањце, јер он тек после трећег месеца води рачуна о додатцима хране при храњењу младих јагањаца. Но, ако желимо, да код својих јагањаца потпомогнемо наслеђену им

склоност ка већој гојазности и раном телесном развићу, можемо бити потпуно сигурни, као што Бом вели, да само овче млеко, у скоро, не ће бити довољно за ту цељ.

Баш да узмемо, да су нам све овце добро млечне, да луче обилато млека, опет зато, просечно, за цело време дојења и на цело стадо, *количина млека, коју једна овца даје дневно, не може превазићи количину од четир стотине грама*, и онда, какав успех имамо очекивати од наших (српских) оваца, када су код нас овце већ добре музаре (а наше овце нису у том погледу најлошије упоређене с овцама осталих европских раса), које дају не 400, већ само по 150 грама млека дневно (у средњу руку и за цело време дојења)?!

Дакле, и у најбољем случају добијало би свако јагње по све дневно — рачунајући на грамове — само:

БОДЕ:	ПЕПЕЛА:	СУВЕ ХРАНЕ:	ОРГ. МАТЕРИЈА:	СИРЕВИНЕ И Т. Д.:
336	2·68	64·0	61·136	22·004

МЛЕЧ. ШЕЋЕРА:	МАСТИ:
16·628	24·576.

Но ми из искуства знамо, да су баш оне овце, које или имају велику склоност ка гојазности или се одликују обилном производњом вуне, — да су баш те овце много лошије доиље т. ј. да оне — и на даље — обилније троше храну, која им се полаже, на наслагање меса и лоја или на образовање вуне (поред њене масти — сијере), него ли на производњу и лучење млека.

Дакле због свега тога, ваља јагањцима давати, што је могуће пре, поред мајчиног млека и друге какве хране, која би, нарочито у прво време, по своме састану и по својој хранљивости, била што сличнија млеку.

Та споредна храна, мора им се што раније полагати, те им се сваки пут да, према њиховом наглом порасту у то време, довољна маса сувих материја у храни, па што је још главније и у подесној за њих хранљивој сразмерици. По што се, с обзиром на природу овце, мора и ова храна полагати *само у сувом облику*, то одма и поред све наше добре воље, не ћемо моћи полагати јагањцима такову храну пре, но што они буду у стању да такву храну жвачу и преживају, а то неће бити могуће пре, но што наврше три недеље.

У то им време тек избију 12 млечних кутњака (по 3 у свакој страни обојих вилица), која се тек у дванаестој недељи потпуно развију, када у свакој страни вилице израсте и четврти кутњак. —

Ваља дакле знати, да код јагњета, у старости од три недеље, не може ни бити речи о каквом жватању и преживању хране, за то морамо после тог времена ову споредну храну давати у таквоме виду, да је јагањци и не морају жватити и преживати.

Код још сасвим нејаких јагањаца, није ни први одељак желудчев, бураг, довољно развијен и он је најмањи одељак желудчев код јагањаца, који се још овчијим млеком хране, за то јагањци, којима мајке немају довољно и доброг млека, поред тога што гладују, бивају принуђени, да свој желудац пуне с којекаквим страним обично тврдим предметима, или са таквом храном, која није у то време за њих. Такви јагањци после (као што ће сваки и из свог искуства знати) *опуиаве* (добију велики трбух) и закржљају, јер им желудац није у стању, да све те ствари свари и прекува.

Због тога дакле мора и тај додатак и та споредна храна за јагањце, бити у таквом виду, да не надима јако бураг и опет да има потребну хранећу снагу и на последку, још је и боље, ако је јагањци не морају ни да преживају, већ да она (храна) непосредно из једњака пролази кроз капуру у сириште.

Као врло добар додатак, као храна, која јако потпомаже нагли пораст младих јагањаца, то су подједнаки делови овса и пшенични мекиња, смешани, а уз то но мало са свим нежног сена, «тек колико за лек» — ка што наши кажу. Било да за хрању јагањаца полажемо млади, зелен или стари зрео овас, боље је да га косимо и онако заједно са сламом полажемо јагањцима, те да га они више у игри чукпају и жватоље; онда се не ће јагањци никад моћи да преједу.

У погледу на сено, Сетегаст препоручује за јагањце младо, добро ливадско сено, које је по лепом времену покошено, скупљено и зденуто. Међу тим наравно (гди га и код нас буде) боље је, као што Бом вели, обичном ливадском сену, предпоставити сено од беле, од луцернске детелине или од еспарзете и то ако је покошено пре, но што су оне цветале, дакле у пуној њиховој сочности; то већ и за то, што детелинско сено садржи више креча и фосфоро киселих соли, а те материје знамо да потпомажу образовање — развиће костију код јагањаца.

У новије време сви напреднији овчари, Бом и остали, као и неки старији писци, препоручују по ново, посипање хране с кречом од костију, у којима има довољно фосфоро — киселих соли и то нарочито за оне пределе, у којима пати стока од крхкости костију због недовољне садржине фосфоро-киселих соли и креча у храни.

Овај додатак храни за јагањце, ваља давати јагањцима све докле се не одбију, дакле за $3^1/_2$ месеца, јер као што је горе речено ми их тек по трећој недељи почињемо по мало прихрањивати. Но од тог времена, од кад им се почне давати овај додатак — ваља јагањце одвикавати од оваца и поступно их, тим начином, приучавати, да се одвајају од матере.

Видели смо, како поред храњења и хране, ваља и нега своје да допринесе, за успевање јагањаца. Врло је практично и добро, у кошарама или заклонима за јагањце, наместити „вештачке крупице", које ће висити везане о канапу. Јагањци тако по ваздан се забављају и лизуцкају со, а не могу, као иначе, да одломе какво повеће парче, већ толико само могу лизати, колико ће им бити довољно и добро им чинити.

Ово одвојено држања оваца од јагањаца, чини се и у интересу самих оваца, те би биле на миру, нарочито у време великог одмора — пландовања — да на миру површе своје преживање како треба; а за јагањце је добро још и зато, што они по што се насисају, не падају у „искушење", да се у занављању око оваца, науче да чупкају и да гутају вуну, као што су то чести случајеви код јагањаца добро храњених и недовољно крмљених.

Видели смо, да код нас мале јагањце не воде свуда, заједно с овцама на пашњаке, већ дотерују овце, око 8 сах. изјутра и у подне, те да их помузу и да пусте јагањце да подоје. Јагањце неби — мањ у крајњој нужди — требало ни изгонити на пашњаке, докле год доје, изузевши само онде, где су пашњаци близу кошаре или наслона; па кад је хладно и мочарно време, ваљало би и у том случају задржати јагањце код куће и не истеривати их с овцама, нарочито рано из јутра, на пашњак.

Но и онда, кад јагањце терамо на попашу, ваља се побринути, те им пре поласка дати да једу какве мекане и сочне сламице, као што је н. пр. грашкова, пасуљева или и доброг сена, те да не полазе с празним желудцем на попашу, да им не би желудац назебао, кад се наклопе на пашњаку, на орошену или покислу траву; но не само то, но да се на пашњаку са свим халапљиво не окоме пасти, те да претоваре свој желудац, јер ваља знати, да младо јагње не сме никад изгледати пупаво и трбушато, већ увек виткасто и хитрено и од таквог се само јагњета и можемо каквом добру надати.

Знаћемо, да мета сточарева лежи поглавито у остворењу раног телесног развића код његове стоке. А да се то постигне и код оваца,

мораће сваки тежити, да му овце, по навршетку године а најдаље по навршетку $1^1/_2$ године (16 месеци) могу важити као потпуно израсле; јер ован кроз 2 а најдаље кроз $2^1/_2$ године, требало би да је већ толико израстао, да се дотле може и потпуно угојити, уранити за клање.

То ће се само онда постићи, ако младу стоку — јагањце — буде, нарочито у првој години што боље, што обилатије и што пажљивије хранио. Од набљудавања свију ових правила при храњењу јагњаца, зависиће му напредак целог његовог овчарства, а користи биће огромне, што би се могло и овлашним рачуном доказати.

2. ХРАЊЕЊЕ ОВАЦА.

Количина хране, потребне за један дан, управља се по следећем:

1) За просто одржање тела (или што наши веле: душе) на 100 килограма живе тежине, потребно је давати $1^2/_3$ кгр. вредности сена т. ј. толико хране, која по својим хранљивим стварима у извесној количини може потпуно заменити ону количину сена, која је потребна, да ту врсту стоке израни; сено је у овим рачунима јединица, на коју се своде све остале врсте хране.

2) Ако желимо само вуну да производимо, то је довољно давати $1^1/_2$ пута потребне хране за самоодржање; то на 100 килограма износи $2^1/_2$ кгр. вредности сена.

Овци од 20 килограма = $^1/_4$ кгр. вредности сена, овну од 30 кгр. = 0.750 кгрм.

3) Ако желимо поред вуне да потпомогнемо и пораст или прираст тела код израслих оваца, или пораст код шиљежади, гојење код овнова или ако имамо да хранимо сјагње овце, онда је потребно 2 пута хране за самоодржање т. ј. на 100 кгр. $3^1/_3$ вредности сена или код овце од 20 кгр. = 0.666 кгр., код овна од 30 кгр. = 1 килограм, вредности сена. У осталом при гајењу (ако се плаћа) треба дотичну стоку хранити са што снажнијом храном и то полагати јој толико, колико може да поједе и докле год стока расте у тежини. На 100 кгр. — по опитима се зна, — највише што могу овнови за гајење да поједу на дан, то износи $4^2/_3$ кгр. сена или вредности сена.

Даље се узима, да је за сваки килограм телесног прираста код шиљежади — јагњади и за сваки килограм пораста младунчета у утроби материној потребно 10 кгр. вредности сена; исто се толико рачуна на 1 кгр. и при образовању меса и лоја. За производење 1 килограма млека потребан је 1 кгр. вредност сена. За производење вуне, није могуће, на тај начин регулисати масу хране,

као код других производа, нити је с друге стране бар могућно какве опите подесити.

Што се каквоће хране тиче, мора се имати на уму, да она буде што боља и да поред тога, што храна треба, да је кабаста, волуминезна (јер је и овца преживар, па мора испунити бураг, пре него што могне одпочети сваривање хране), не треба заборавити, да она ваља да има и повољну сразмерицу између азотних и безазотних материја у себи. Ова је сразмерица врло добро заступљена у добром ливадском сену, само, ако је оно сачувано од плесни, буће и т. д. и ако се састоји из слатких трава; за то се сено и узима за основицу при срачуњавању вредности према садржини хранећих материја у осталим врстама хране. Овновима, овцама за приплод, шиљежади и јагањцима, ваља скоро редовно поред сена давати по мало прекрупе од овса, јечма, крупника, раж или њихових и пшеничних мекиња добро усољених.

Вода за пиће мора бити чиста и здрава. Сваког трећег, четвртог дана, у време када се овце музу, а и после тога, ваља овце у интересу њиховог здравља и бољег напредовања крмити т. ј. давати им со у крупици да лижу. Код нас крупицу утврде у направљену за то ракљу за средини тора. Када су дани кишни и влажни, не треба их јако крмити, да се не би прејеле сочне и влажне траве и због тога поболеле.

Летње храњење оваца. Храњење на паши.

Овај начин храњења, пашња, најбоље одговара и природи овце и нашем рачуну. По строју својих губица и по природи својој, овца је права пашњачка стока и ни једна друга врста стоке, не може оним и онако да се исхрани, чиме и како то може овца. Ми иначе не би могли никакве користи вући од грдних просторија необрађене земље на стрменим — у опште на високим положајима; у планинским нам местима у опште, па и на свима осталим местима не би често да није овце ни једна стока нашла хране, нити би ми имали какве користи од свију оних трава, које тако сниско расту, да нити их може човек косити, нити их може друга која врста наше стоке, губицама својим дохватити и зубима откидати.

Осем тога, овца нам потроши и на стрњикама, кукурузиштима, пожњевеним њивама и покошеним ливадама и сенокошама и све оне траве и сав коров, једном речи све оно, што би нам иначе морало потпуно пропасти и отићи на растур. Овца на њивама поред одраслих трава и корова, покупи, побере и поједе и све отпадке од

пожњевених усева, отпало лишће, одломљену парчад од стабљике, откинуто класје, па и много зрно, које је испало и остало на њиви. Познато нам је, да је и за овце врло пријатна и добра попаша, јер су овце и код нас, по жетви стрнина, кад се пусте по стрњикама итд. најбоље уређене и угојене.

Да би могли прорачунати, колико се брави оваца на некој, даној површини пашњачкој могу исхранити, морамо и ту сводити рачун, на основицу рачуњања хране за стоку, у коме се узима сено за јединицу. Према рачунима из праксе узима се, да хектар попаше даје у сену:

детелиште и сенокоша	75	метар. цената
вештачки пашњак	60	„ „
лошији „	40	„ „
споредни пашњаци (према њиховој доброти)	8—12	„ „

Даље се рачуна, да је за исхрану оваца на паши, потребно на сваких 50 килограма живе тежине, а по порасту њиховом; за жиљежад и овце, које јагње доје 2 кгр. за сјагње овце 1.750 кгр. а за јаловице 1·5 кгр. вредности сена, као оброк за 1 дан. Према томе би за 500 оваца, с просечном тежином од 50 кгр. од брава било потребно на дан попаше.

По горњем рачуну ову количину хране дала би $^1/_8$ хектара пашњачке просторије или у целоме 22.5 хектара, те да се горњи број оваца за 6 месеци, може потпуно на паши исхранити. — Наравно при рачунању таквом, треба нешто одбити на споредне или случајне пашњаке, стрњике, угорништа итд. а ваља узети у рачун и то, да ће се на мочарном времену морати полагати овцама у кошари и суве хране.

1. Природни пашњаци.

Од доброг пашњака у опште — био он природан или вештачки — захтева се, да је густо обрастао са добрим травама и осталим биљкама за исхрану (пићу) стоке и то с таквим врстама биљака, које се, пошто их стока једном опасе, убрзо подмлађују и снажно подрастају. Код природних пашњака, то зависи од снаге и од ступња, у ком киша земљу плаче (због сатирања горе) а код вештачких, поред тога нарочито још и од погоднога избора и од подесне смесе трава и пићног биља т. ј. у колико би оне боље одговарале природи и саставу дотичнога земљишта.

Онај је пашњак добар, који поред сниских трава и поред трава са танким влатовима, има лиснатих и меснатих пићних биљака, а поред тога довољно и мирисљавих трава, које храни овчијој

на паши служе као зачин и које зато благотворно утичу на здравље оваца и на апетит њихов, као што то згодно вели Вилкенс [1]).

Пићно биље чува земљу од сасушивања и на тај начин много доприноси подизању земљине производне снаге. А то зато, што пићно биље, са својих стабљика шири многе споредне гранчице са обилним листом или само широко и лиснато лишће, који закривају, и осењују велики простор пашњачке земље, упијају у се велики део сунчаних зракова и не дају, да се земља нагло и јако испарава и суши.

Поред пићног биља, на њима налазе још довољно простора за свој пораст и траве с високим влатовима (стабљикама). Ове су биљке сувље, ћикају у висину; слабија су храна и служе овци за попуњење желутца. Испод овог покривача снажно напредују и расту и подижу се многе сниске, малене и неке мирисљаве травке. Ова врста биља — траве — са своје стране опет ублажују дејство пићног биља и не дају, да она због своје сочности буде узрок претоваривању желутца и надуну код оваца.

Природни су пашњаци обрасли таквим травама и пићним биљем, које су врло трајашне и које се помоћу многих својих жилица и жила јако утврђују и граде бусен, даље ове траве и биљке не само што су дуговечне, већ производе и велику количину семена, које ветар, инсекти и т. д. разносе и на тај начин природним путем подмлађују пашњак и засејавају га; јер ма да стока непрестано пасе и чупа, па и гази траве, опет их зато остане довољно, те да колико треба, даду семена за природно подсејавање ових пашњака.

Према природи земље пашњачке, махом су, нарочито пашњаци добри за овце, обрасли следећим травама и биљем (код нас): Црвена планинска детелина (Rothe Bergklee) *Trifolium alpestre*, беличаста детелина (Erdbeerklee) *Trifolium fragiferium*, велика бела детелина (Bergklee) *Trifolium montanum*, пурпурно цртана грахорка (Zaunwicke *Vicia sepium*, еспарзета. *Onobrichis sativa*, глушина, птичија грахорка (Vogelwicke) *Vicia cracca*, чекињава метлушица ливадска власњача, (Wiesenrispengras) *Poa pratensis*, шумска власњача, тршаста метлушица (Hainrispengras) *Poa nemoralis*, петограна метлушица (Platthalmrispengras)(*Poa compressa*, вијук, *Festuca ovina*, усук (Fioringras) *Agrostis stolonifera*, сива крива куница (geknickte Fuchsschwanz) *Aiopecurus geniculatus* итд.[2])

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

[1]) *Die Beitræge zur Thierzucht* — von Dr. Martin Wilckens, 1871

[2]). У покрићавању имена разних трава и биљака, у овоме делу споменутих, служио сам се делима:

Флора у околини београдској, по аналитичној системи сложио др. Јосиф Панчић I изд. Београд 1878.

Ботаника Косте Цвигорна професора II попуњено издање. Београд 1882.

ДОМАЋА СТОКА У ЗДРАВОМ И БОЛЕСНОМ СТАЊУ.

(по Л. Коху и др. мар. лекарима).

ИЗРАДИО

Свет. М. Стојановић

(НАСТАВАК)

12). *Прострел (огњеница, антракс, пришт).* Ова болест појављује се код оваца, говеди, мање код свиња, а најмање код оне стоке, која се месом храни.

Прострел производе бактерије, које нису ни животиње ни биљке, већ нешто средње — прелаз из биљног у животињско царство, или обратно. Нарочито се прострел појављује у оним местима, у којима је подводно земљиште, где су честе поплаве и где вода споро отиче. То је легло за прострел. Сем тога, и сва она места као и пашњаци, где је заразна стока пасла, сматра се за извор прострела; — једном речи, ствари, које су у додир са болесном стоком биле, као и околина, где је таква стока боравила, опасне су. Та опасност чак до тога тера да се прострел може *и на људе пренети* ако ови буду јели месо од животиња, које су поводом ове болести угинуле. Где год заразна материја доспе, прелази у крв, а одатле се даље шири и развија.

Ова је дакле болест врло заразна и опасна како за стоку тако и за људе.

Знаци појаве ове су брав напрасно оболе као да га је гром згодио те отуда може и да је и име овој болести — „прострела", пени на уста, из које као и из њушке тече крв, наступају грчеви, па најзад за кратко време и сама смрт следује.

Кад је бржи ток болести, онда се следећи знаци јављају: велика раздраженост и немирноћа јака грозница, често дрктање, велика топлота, тешко дисање са кашљањем и истурањем шљама (слина), немање прохтева за храну, млеко у крава музара усане, стомак ослаби, затим се на разним деловима тела, као са стране трбуха и прсију, на бутинама и крстинама јављају гуке, отоци или карбункели које се зову антраксне или простреле гуке, и које су црвене или плаве, вреле и осетљиве.

Прострела има разноврсних према стоци на којој се, као и месту тела, где се појављује. Тако, код *говеди* има:

а). *Вучац у слезини*, који је врло опасан; јер пошто говече падне и пошто из уста и носа почне да тече крвава пена, — одмах угине. Траје највише 12—13 часова; и

б). *Прострелна грозница.* И овај је облик прострела ужасно опасан. Говече и овде може да угине како кад: или за 12—36 часова, или после 3—7 дана у јаким грчевима.

в). *Прострел на језику.* Овај је случај врло редак код говеди. Знаци су следећи: мехури на језику, непцима и испод језика. Мехури су најпре беличасти, за тим љубичасти или црнкасти, и могу да буду у величини кокошијег јајета. Кад ови мехури пресну, онда из њих тече црнкасти гној, и често после појаве мехура, угине брав за 24—38 часова.

Овде чинимо пажљивим земљоделце односно сточаре, да приликом заразе на говедима треба често да загледају у уста поради појаве мехурова, па чим се ове појаве примете, одма их треба плавим (синим коњским) каменом опећи, или са сирћетом, кад се ови распресну, уста испирати.

г). *Црни пришт.* Овај се облик јавља на врату, прсима и на леђима.

Код *овца*, следећи се облици прострела јављају;

а). *Крвна зараза* (помор, „окриле се"). Појави се и на уста и на нос крвава пена, после које појаве на неколико часова овце угину, а за њих је ова болест од грдне несреће, јер је одвећ опасна; управо за њих је ова болест ни више ни мање, до прави помор, јер од исте мајкавају ужасно. Нарочито се појављује у оним местима, која су подводна и барљива.

б). *Црвени ветар* И овај је вид опасан, јер после 24—36 часова овце угину. Знаци су ови: на унутрашњој страни између предњих и задњих ногу, појаве се плавкасти меки отоци, који се брзо распростиру по трбуху и прсима.

Код *свиња*, најзад ови облици:

а). *Вучац у слезини.* Овај је вид прострела врло опасан, што се даје по томе закључити, што свиње пре угину, но што се даје приметити да су болесне. Знаци су ови: бљување и грчеви, под којима и угину.

б). *Пришт у устима и на непцима.* Напред смо казали један вид прострела под именом „прострел на језику", код говеди, и овде немамо шта друго да речемо, до то, да је истоветан овај вид прострела, са оним, који се појављује код говеди; и најзад.

в). *Грозница.* Јавља се у виду црвеног ветра; а знаци су ови: појаве отока на врату и гркљану; свиње тешко дишу, подмукло грокћу; а језик је отечен. После појаве ових знакова, свиње угину на 1—2 дана.

Овај је вид врло опасан.

Треба пуштати крви и то 1—4 кила већим животињама, а из жила на дну ува. За појење пулити карболне киселине — и то или у чорби од скуване титтрице, — 8—15 грама, па давати 2—3 пута дневно, или у сирћету за говеда.

Стоку треба купати у ладној води и трљати донде сламном гужвом или каквом крпом, док се кожа не осуши. Ово нарочито треба радити код свиња. — Када су гуке или отоци још здрави, т. ј. непроваљени, онда их треба или ладном водом или сирћетом често прати и добро трљати; а кад су проваљени онако сами од себе, онда треба гнојиштину исчистити а ране посути смесом из равних делова и то катрана и гипса. Или их мазати са катраном или раствором карболне киселине.

А кад је црна гука, онда је треба расећи, па намазати њезапом.

Стоку треба и то често, са хладном водом поливати, а у води за појење треба додати брашна или мекиња. Што се тиче хране, треба сено попрскати сланом водом. У осталом, треба и лекара звати у помоћ.

Као што се види ова је болест заразна и врло опасна; и с тога, да се не би даље ширила, нужно је да се сва: било течна или тврда лучења од животиња, које су заражене или угинуле, врелом водом попаре; с тога се и они људи, који више лечење, надгледање или указују осталу негу, а имају какву рану на руци, морају уклањати и избегавати. Сем тога, да се не би даље зараза ширила, одвећ је нужно, ради предохране, да се здрава од заражених грла, одма одвоје, а исто тако и да се она грла, која су угинула што пре из кошаре изнесу а до ове дубоко закопају; даље кошаре заражене, треба да су увек мрачне, како не би муве унутра улазиле.

Поврх свега тога, одвећ је нужно, да се избегавају барљива и подводна места или и она места за пашу, на којима је заражена стока пасла, јер је отровну материју ове заразе тешко уништити.

13., *Сакагија*. То је болест која напада коње магарце и мазге. Она је тако опасна, да спада у најзаражљивије болести, од које могу не само коњи оне околине, у чијој се средини та зараза находи, да поцркају но шта више и да се распростре на мало даљи круг. Сем тога, она се преноси и на човека.

Сакагија се појављује у три облика, и то:

Сакагија у *носу*, сакагија у *плућима* и *кожна* сакагија.

а). *Носна сакагија*. Знаци исте ови су: из ноздрва тече жућкаста, прљава лепљива а често пута и са крви измешана слина, жљезде, које се находе између вилица, отечене су, и тај оток показује се у облику тврдог неосетљивог чвора, а у величини кестена или ораха; на унутарњој кожи — слузној кожи, носне шупљине особито на прегради између ноздрва, находе се мале ситне бубуљице чворићи који се доцније преобразују у чирове. Ови знаци находе се обично на једној страни но пошто се чешће налазе чирићи тако високо у носној шупљини; па се или никако не виде, или се врло лако могу превидети, то је нужно, да се сваки коњ код кога се примети или излив слина из ноздрва, или оток на међувиличним жљездама, а особито још ако је излив слина с једне стране ноздрва, а оток више или мање чворасти, — онда се већ такав коњ сматра за сумњивог од сакагије.

б). *Плућна сакагија*. Ова се сакагија с почетка врло тешко познати може; а тек доцније пошто се развије у велике, онда се појаве знаци носне или кожне сакагије. Знаци су ове сакагије следећи: појави се кашаљ и то сув, потмуо и нејасан са истурањем слина, и то по неки пут; затим тешко дисање, које је налик на оно, које се примећује код сипљивих коња; најзад, коњ стане опадати на снази — мршави,

Кад се овакви знаци појаве, онда се ови коњи, па и они који су поред сумњивих или заражених једни до други стајали, или у додиру били, морају одма убити; и

в). *Кожна сакагија* — црв. — Она се појављује на тај начин, што се појаве на плећима, око, и испод прсију, на трбуху и доњим цеваницама, неосетљиви чворови у величини лешњика или и ораха. Чворићи ови налазе се често пута по неколико њих један до другог. После извесног доба, ови чворови загноје, па се провале и претворе у чиреве из којих тече нека течност или гнојштина, која се лепи за длаку, и којом се може пренсти зараза на здраве коње.

Такви коњи, код којих се и најмањи од горњих знакова појаве, морају се одма убити.

Из досада наведеног јасно се може увидети, да ова болест сакагија, спада међу *најопасније* болести, те према томе, а и због тога што је и *по самог човека врло опасна*, јер се може и на њ пренети и у оно доба болести кад се још на коњу није ни развила, — веома је нужно да се обрати пажња од стране сајбије или и онога, који око коња има посла, као на пр. кочијаш, па чим такве знаке примети, које напред изложисмо да одма достави своме старијем, а овај да достави лекару, кога ће у помоћ звати. Међу тим, до оног доба, докле лекар не дође, одвећ је нужно, да се такви сумњиви коњи издвоје од здравих коња.

Кад се већ опази да је болест ту, онда служитељ, који се код коња находи, треба да пази да слине или онај гној, не дође на голе делове тела, као на лице или руке, и да се по могућству, чува да непосредно удисује ваздух да се у штали дуго не употребљује за покриваче. После рада са таквим коњима, који су сакагијом заражени, треба аљине добро да очисти, а руке да опере са разблаженом карболном киселином.

Кад угине коњ, или се нарочито убије, онда треба лешину у накрст исећи посути са негашеним кречом, или пиштевином, па онда дубоко затрпати. Оне ствари као покривача, чепагије, улари, колаши, и т. д. које су свој рок, тако рећи одслужиле, треба одма спалити иначе испрати у јаком цеђу. У опште, треба смотрено поступати при употреби оних ствари, које су биле на зараженој стоци како се не би зараза даље преносила јер је и онако тешко отровну материју уништити.

14., *Сушка или богиње на овцама.* За овце је ова болест врло заразна Какви су знаци? снужденост и невеселеност изнемоглост животног од грознице немање апетита, слабо преживање, дрктање, црвене пеге по лицу, — које су сличне онима што оставе буве, кад сишу крв, — на кожи, прсима, као и по трбуху које се за један дан преобрате у мале осне, испуне гнојењем, а затим преобрате у красте. Узрок је заразна материја. Како треба поступати? Здраве овце треба одма издвојити од болесних у засебну кошару, тор или ђубре не треба онуда носити и онде бацати, где стока здрава пролази; сено и сламу, која је у штали у којој заразна стока болује, или на тавану не сме се никуда у другу шталу износити. Лица која имају око оваца богињавих посла, не смеју одлазити у друге штале. Појила не смеју заједничка бити, већ се болесне овце морају одвојено појити.

Кад је зараза узела маха, и кад се не могу болесне овце од здравих да издвоје онда треба приступити пелцовању или калемљењу богиња. А извршиће се над оним стадама, која су од заразе поштеђена, сама пак материја за пелцовање узимаће се од оних брава која имају добре и здраве богиње. Богиње се каламе или на уво или доњој површини репа.

При нези болесних оваца, треба особиту пажњу обраћати на чистоћу у штали, као и на саму храну и воду.

Угинула грла, треба дубоко закопати. А кад су болесна грла или оздравила или угинула, онда треба кошару проветравати, држати у њој карболне киселине, а ствари испрати у цеђу.

15,. *Вртоглавица.* Ова се појављује код оваца и говеди; или најчешће код јагњаца, маторих од ½ месеци до 1 године, а производи их једна животињице звана „псећа пантличара", а која се научно зове: *Coenurus cerebralis.* Ова животињица живи у глави, односно у мозгу. Шиљег, који пати од ове болести познаје се по следећим знацима: изгуби вољу да пасе, главу држи високо, или искривљену час на једну, а час опет на другу страну, или пак оборену на ниже изостаје иза стада; час лежи, час устаје; не може да једе, трчи, пада на земљу итд.

Што се тиче лечења, може да се лечи, али је са великом опасношћу скопчано, т. ј. треба вешто повадити чауре оних црва, који су се у мозгу увили. Кад је ово, као што се види одвећ тешко и врло опасно, онда ни шта нам друго не остаје, но да одкланањамо узроке који могу дати повода појави ове болести.

Као што напред наведосмо, она животињица, која производи ову болест, живи и у псу, који је са балегом истури напоље на траву, одакле кад овца поједе и јаја са травом, онда се љуска јајета свари, и зачетак, који је жив, долази или крез потиљну рупу у мозак, или срествим крвотока у мождину где се развију црви који се увију у чауру. Према овоме, треба увек пазити, да се балега псећа по ливади или паши, покупи и дубоко закопа, како се не би догодила ова грдна несрећа. Даље, треба мотрити, на то, да се псима не бацају главе од закланих оваца да једу, а исто тако треба овчарским псима истерати глисте пантличаре; и најзад поред осталих срестава, треба овце хранити сувом храном, као на пример

сеном или сламом. Иначе, кад се болест развије и узме маха, не може се бравче спасти, те с тога пре него се је потпуно развила ако не извучемо на поље чауре најбоље је, да се дотично бравче закоље за касапницу; јер иначе ако даље чекамо развој болести, не само што ћемо видети, да бравче пропада на снази, јер мршави но и ми ћемо осетити материјално.

16., *Брљивост*. Ова је болест својствена само овцама. И ова је болест врло опасна као и вртоглавица. Производи је овчији обад, брљивац — *Oestrus ovis*, — животињица, која се развија у њушки, одакле се увуче у кожу и прелази даље, док не дође до слепих очију, услед чега се и производи оно немирно стање које се примећује на брљивим овцама, знаци су ови: лупа и удара главом о предмете врти главом, кија нарочито пре подне; њушка је нарочито с пролећа пуна слина или бала; главу држи усправљену, и т. д.

Кад се ова болест почне развијати, онда бравче почне да мршави. Поступање при нези и хранењу, треба да је на то управљено, да се овца снажно и са чистом храном храни, да се одржава чистота и сувоћа у кошари.

17., *Бобица, громуљица или фина*. Све су то имена једне болести, која се једино појављује на свињама коју један животињски паразит *Cysticercus cellulosae* производи; а овај паразит, није ништа други до јаје пантличаре, која се у изметцима налазе.

На живом свињчету, може се познати ова болест по томе, што се под језиком и на унутарњој страни очних капака налазе мале беле чибуљице којих — бобица — има у месу, око врата испод коже. А знаци по којима можемо сумњати да је свињче бобичаво, то су ови: чекиње почну испадати, нејасно т. ј. промукло гроктање, затим, свињче изгледа тромо, реп не коврчи, невесело је, слузна кожица на њушки и устима бледа је, нема апетита за храну, а на снази опада; глава пак, врат и плећа стану отицати.

Кад се свињче убије, онда се у нескуваном месу, бобице или плавкасти мехурићи могу видити по целом телу у месу, салу бутинама, — једном речи свуда где има мишића. Бобице су крупне колико просово, па и грашково зрно, а испуњене су водом, тако, да изгледају као неке беле флеке или пеге. При кувању меса изчезну у њему мехурићи, али се место њих примећују и виде бела зрна у величини од прилике као прекрупљен јечам.

Бобичаво свињско месо, штетно је по здравље; с тога треба уништити пре једења у месу она зрнца или животињицу, а постизава се на тај начин, што се искључава на јакој ватри. У осталом месо је од бобичавих свиња неукусно и мекано а не једро; а сланина је бледа. При употреби таквог меса, чорба има укус зајитињаст и непријатан, тако да се често после једења добије пролив и бљување.

Односно лечења можемо само толико рећи, да је препоручивано много срестава, као: антимон (расток) сумпор давање горке соли и пуштање крви; но и ова средства ако не буду у свези са добром и чистом храном, — слабо ће вајдити. Због тога да би од те болести сачували наше свиње, требало би пре свега да обраћамо нашу особиту пажњу при пуштању свиња на пашу. Том приликом не треба *ни пошто пуштати* да свиње *баратају покрај нужника, или да се у исте завлаче* као што је то неретки случај на селу где су нужници сасвим слободни приступу свиња, те да не *ждеру људске изметине*. Сем тога ваља избегавати укварену и нечисту воду за појила, као и давање нечисте хране; исто тако, свињце треба чистити редовно, како се с једне стране не би каљуга по њему виђала, а с друге

да не би и влаге у њему било; јер по мишљењу неких, често су узрок овој болести и влажни као и нечисти свињци.

Ова је болест као што се види одвећ опасна и тако рећи неизлечима. Па кад је тако онда не само у интересу нашег здравља но и имовног стања, неодложно би требало обраћати пажњу и на негу свињчета, односно његовог здравља; јер од здравља његовог, не само да зависи наше здравље, но и наше материјално стање.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ШТА СЕ РАДИ У МЕСЕЦУ АВГУСТУ

У винограду и подруму. Све радње потребне лози у винограду и вину у подруму, поменуте се у ранијем „Тежаку".

У овој свесци место о тим радњама, говорићемо о набавци најпотребнијих справа којима се служе напреднији виноделци да од своје бербе добију што више и што боље вина.

Овој набавци *сада је време.* Не треба оклевати, но се за времена решити, хоћемо ли и можемо ли их узети; иначе важи израз „пред Божић се прасе не угоји."

I. Која је справа најпотребнија нашем виноделцу при берби?

Без сваког околишења одговарамо: справа за муљање грожђа.

Зашто? Видеће се одма, чим се ближе у саму радњу муљања загледа.

Муљањем грожђа распрскава се кожица и испушта сок из ћелија у којима је он затворен.

Што је справа за то боља, то ће се више шире добити, и тим пре ће се она исплатити.

Нашим муљалом или мешгањем, као што се у нас зове оно рачвасто дрво, којим се грожђе распрскава, не само да је тешко радити, те треба снажног и јаког човека одвојити да то ваздан ради, него и при највећој пажњи његовој просуће се из чабра за муљање много шире, и што је најглавније није у стању да тако потпуно отвори свако зрно и на сваком зрну распрсне месо, те да сав сок може истећи.

Радећи са справама за муљање, наши људи у Пожаревцу, Смедереву а и на другим странама, тако су задовољни, да немају речи којима би их довољно препоручили. Помоћу ових справа може дете играјући се да измуља толико, колико год 25 берача набере, и још да се наодмара чекајући грожђе. Кад два човека наизменце раде онда могу да измуљају све што њих 50 набере. По уобичајеном муљању у нас, за 50 берача требало би најмање 10 радника са мешгањем. По томе поменута справа може да ради место четири човека — дакле око 10 динара дневно да уштеђује, и пошто се берба много пута отеже у нас по недељу дана и више, то, кад би се удесило да сваки дан ради, онда би се ова справа могла *само том уштедом* да исплати одма прве бербе. Но ваља имати на уму при оцени рада са овом справом то, да нам је често така оскудица у радницима, за друге теже послове, и да се толико грожђа проспе и растури, да нам ова справа као неки поклон с неба изгледа, пошто можемо грожђе изванредно брзо, лако и без расипања да измуљамо. Највећа добит, коју нисмо до сад у рачун ни узимали, та је:

што грожђе измуљано овом справом даје више шире но кад је измуљано обичним дрветом.

Ко хоће да је поручи, а ја мислим да треба сваки да је набави, који има више од 3 мотике винограда: а и осталима који мање имају потребно је, но се могу послужити у наруч и под ујам, може то одма учинити преко Друштва.

Друштво ће поручити, према стању привредниковом од скупљих или јевтинијих, но увек на ономе месту где се те справе понајбоље израђују.

Цена је справама за муљање од 50—80 динара. Оне, које су јевтиније имају од дрвета ваљке, између којих се грожђе муља; а оне које су скупље, имају ваљке од ливеног гвожђа. Дрвене служе краће времена па се извитоперe, и зато се мање препоручују. Њих узимљу људи тањег стања. Оне од ливеног гвожђа трају дуже; сем тога могу бити и они ваљци по себи дужи, а то је за равномеран рад веома важно. По томе при избору справа за муљање, боље је дати одједном повише па бити сигуран. Најбоље су оне справе, којима су ваљци од 50 сант. дужине са пречником од 12 сантиметара. При томе треба гледати да су ваљци јаки, да имају рукуницу јаку и колико треба дугачку; и цела справа да је постојана, како не би у по рада застајала.

II. Осем те справе, која је поменута, и која је веома потребна, има још једна, која је истина мање потребна, но није ни толико скупа, те је по томе сваком виноделцу, који црно вино гради, топло препоручујемо, а то је *крунач за одвајање зрна од петељке* (или шепурине).

Радња је њоме лака, а вино тако начињено с чистим, окруњеним и пребраним зрном много укусније и постојаније.

III. Ономе, који жели да све што ради, ради с рачуном — а ми желимо да их у овоме правцу има међу виноделцима сваким даном све више, — препоручили би, кад набавља оно што је напред речено, нека набави још и мерило за ширу.

Нека набави и најпростије, па му је од ваљде; а да набави врло добро мерило, не мора дати више од 5 дин.

Оскудном човеку и инокосном не препоручујемо ово, него ономе, који је имућнији и има више доколице.

Највише пак препоручујемо, да мерило за ширу набаве она господа учитељи, свештеници, економи и др. наши дописници, који за ону награду коју добију за своје дописе од друштва могу поручити то мерило: и могу отуда имати ове користи:

1) њихови дописи о берби, биће толико бољи и потпунији, ако помену колико је шира имала шећера и колика је топлота за време бербе била, па ће се боље и платити. (Добро мерило за ширу има уз-а-се и топломер).

2) Од виноделаца, којима ширу мере, добијају реграцију по литар шире, или по неколико гроздова. На који начин, то је ствар веома проста. Да би могли ширу испитати, они ће послати стакло сваком виноделцу за пробу и онда ће, чим испитају и прибележе што треба употребити ширу као људи практични, неће је ваљда просути ни вратити газди, коме би то било зазорно и примити.

На како се зна да треба испитати ширу са „пупка", „челопека" и присоја, као и ону из осоја и левака; даље ширу из низе, ширу из старијих винограда као и ону из садова; то би било врло важно све побашка испитати, а шта више и ширу појединих сорти винове лозе, које се у томе месту гаје.

3) Ако шира има шећера мање од 16 гради (процената) онда они као мале газде и танког стања не треба таку да купују, но нека траже ширу са више шећера, од које ће и вино бити јаче, постојаније и у свему боље.

4) Ако их ко у општини слуша, онда могу помоћу те справе најтачније да сазнаду и да покажу кад је најудесније време за берби и то на тај начин, ако недељу дана пре Крстовадне изгњече неколико гроздова, па тако добивену ширу испитају потом после недеље дана из истог винограда испитају ширу на исти начин па упореде резултате. По томе испитивању, време је прилично за бербу онда, кад се резултат претходне пробе не разликује много од резултата доцније пробе.

IV Који има повише винограда, а особито ономе, који жели градити бело вино, врло је потребно имати цедницу.

Цеђење шире на начин као што се у нас практикује у Пожаревцу и Смедереву не само да споро иде, не само да се непотпуно оцеди исто је, тако рећи, нечовечно мучење оних људи, који озго боси газе по раку напуњеном с кључком.

Осем тога ваља узети на ум, да се цедницом несравњено брже ради и шира потпуније исцеди, па по томе, где год је скупа надница а вино на цени, ту виноделац мора да набави цедницу.

Виноделцима који су у таквом положају светујемо да се без оклевања обрате Друштву, да им оно набави цедницу добру и удесну.

Онима, који су ради сами да набаве, светујемо да изаберу цедницу Раушенбахову (поправљен Мабил-ов систем), а од фабриканта кога они хоће. Систем овај препоручујемо зато, што се помоћу те цедниде може комина снажно притискивати и цедити; сем тога темељно су израђени сви делови њени; а кош у који се сасипа комина особито је згодно начињен и није тако висок као код осталих цедница. Лако ју је склопити, лако расклопити, не запрема много места, а може се лако и у винограду наместити.

Цене се управљају према величини.

Најобичнија ценица стаје око 250 дин.

Да би се лакше решили: треба ли је набављати или не, немојмо друго ништа узимати у оцену него ово: Ако смо брали свој виноград 7 дана, то смо морали ономе који гази давати по 5 динара, то чини 35 дин. Са цедницом неће се издати више но 5; сем тога на сваки Ектолитар вина, који добијемо кад радимо џаком, треба додати још 20 вишка, што чини рачуњећи по 30 пр. д. литар на 10 Ектолитара зараде 60 динара што са горњих 30+60=90, што износи више но трећина суме, дате за цедницу.

А то значи другим речма и у приликама мање повољним за њен рад т. ј. где је вино јевтиније и надница нижа, исплаћује се ова цедница за 3 године.

У воћњаку потребне радње, којима се подупирање и опадање воћа спречава, поменуте су и препоручене раније. Сад је на реду да се сетимо наших сушница, које неки зову „јемишане“, а неки „пушнице“. Нек нам се не замери, што ћемо се овде и око назива заустанити. Јемишана то је реч турска и значи сушница, па кад имамо своју лепу реч, нашто нам страна? Пушницом могла се звати раније, док се одиста страшно „пушило“ при сушењу шљива, данас, како се паметни људи довише да удесе огњиште и димњак, од пушница посташе сушнице. Поменућу то како је капетан Илија[1]) згодно удесио то на својим сушницама старога кроја, премда он има и сушницу по новом начину. Позади сушнице ухватио је дим из огњишта (бабуре) чушковима и то тако, да је довео један с је-

[1]) Из Аранђеловца.

дног други с другог огњишта и на средокраћи извео дим у један димњак. Изнад тих положених чункова наместио је неколико ражњева, и на њима оставља лесе са шљивама да се на топлоти из тих чункова провену. Било на овај начин, било на који други, било најпосле на самом сунцу, тек ваља сваки паметан привредник, који шљиве суши, на то да мотри, да му се шљиве најпре провену мало, па да их онда у сушници јачој топлоти изложи. Овај начин код капетана Илије добар је зато, што је та тија топлота врло удесна, да из шљива доста влаге изтера, јер онда на јакој топлоти, каква се у нашим сушницама производи, тако смежурана шљива неће препрскавати и губити сока, него ће још лепши сјај и изглед добијати; осем тога пре и брже ће се шљиве осушити (место за 24 сата, може се за 18—20 сати добро узрела и тако смежурана шљива да осуши), дакле се уштеди времена и горива, а она топлота из чункова ни онако не стаје нас никаквога трошка, пошто би безкорисно одлазила у ваздух; и најпосле ово горење у пећи, са удешеним димњаком мора бити боље и правилније, те се и са мање горива више топлоте произведе и од пушнице постала је — сушница.

Сад је време да се сушнице оправљају и лесе спремају. Леса треба увек имати више за резерву и за пребирање.

На њиви.

Имамо још да поменемо да је овога месеца врло корисан рад и *заоравање стрњике.*

Разлози за овај посао разложени су досада више пута у овоме часопису; они су помињали и у напоменама од стране министарства а често су их понављали и поједини изасланици Министарства и Пољопривредног Друштва, тако да ми овде, прегледајући и помињући радове овога месеца, само потсећамо пољопривреднике на овај посао и напомињемо им, да га *што пре* изврше после жетве с тога, *што је тада земља бивши дотле заклоњена и још довољно влажна, много удеснија за орање, но што ће бити доцније, нарочито ако не би било кише на коју се често пута мора дуго да чека и што би на тај начин земља онако у браздама за дуже времена била изложена утицајима спољним који доприносе њеном приправљању за усев који ће у скоро у њу доћи.*

Осим тога доцније ће се можда сустићи и други послови који се не могу да одлажу, те ће тако заоравање стрњике, као што често бива, не само задоцнити но бити много теже, јер ће се земља дотле сасушити и спећи.

Стрњику не ваља дубоко заоравати, јер плиће заорана стрњика лакше трули, а то иде у прилог снази земљиној и доприноси порасту усева на њој; а међутим плиће орање лакше се ради и пре може да се изврши.

БЕЛЕШКЕ

ЛЕКОВИТОСТ ВИНОВЕ ЛОЗЕ.[1]

Винова лоза, вињага. Дивља *(вињага)* расте по шумама; питома се сади у разним варијететима.

Од винове лозе многи су делови лековити.

[1]) „Лековито биље у Србији" од Др. Саве Петровића 1883.

Лишће има нешто стежуће материје и због тога је некад употребљавано при лечењу пролива, срдобоље и одлива крви, нарочито при одливу крви из материце. Обично се давало осушено и спрашено.

Водица што тече у пролеће из пресечене лозе, нема никаква особита дејства и ако се у популарној медицини употребљује против очобоља, против лишајева и других кожних болести и као средство за терање на мокраћу.

Пепео од сагореле лозе тера на мокраћу као и друге алкалне соли, и употребљује се у популарној медицини нарочито за алкална купатила.

Огроз има много киселине и може се употребити у место лимуна или сирћета. Од њега је некад справљан сируп (Syrupus omphacii) који је даван у грозничавим болестима, у проливу, у гушобољи и шкорбуту.

Грожђе. Зрело грожђе само по себи у свежем или осушеном стању употребљује се за лечење разних болести, а осим тога, од њега се справља вино, шпиритус и сирће; производи у медицини јако употребљени

О лечењу са грожђем.

Свеже грожђе има више минералних делова него по нека минерална вода и знатно дејствује на разне органе човекове. При његовој употреби жуч и мокраћа се више луче и увећава се перисталтично кретање црева. Оно потпомаже као што вели др. Херпен[1]) измену и преображај материје у организму и јако доприноси изхрани и обнављању човекових ткања. При његовој методичној употреби и при добрим хигијенским околностима, човек се у опште испуни и после неколико недеља постане тежији, а и чвршћији.

Лечење грожђем предузима се или само за себе, или као наставак лечења са минералним водама. У овом случају треба да прође бар неколико недеља између престанка употребе воде и почетка употребе грожђа.

За лечење са грожђем у нашим пределима најудеснији је месец септембар, кад време није ни сувише топло, ни сувише ладно. Могло би се и раније отпочети, где има раног грожђа.

Кад се берба сврши, може се употребити и обрано грожђе, које се може врло дуго у свежем стању сачувати, кад се у ладној води држи и ова се сваки дан мења.

У нашој земљи може се човек лечити грожђем у свим местима, где има доста грожђа, које добро вино даје. Смедерево би се нарочито могло препоручити због врлине белог грожђа; но и Крајина, Жупа, околина Ниша и друга места такође би била удесна.

У нас редовна употреба грожђа, као лека, није још у обичај ушла; а то је погрешка, јер са грожђем могу многе болести да се отклоне.

За лечење мора се бирати са свим зрело грожђе. Бело, слатко и једро грожђе боље је него црно, али се у неким приликама црно претпоставља белом. Бело, водњикаво грожђе ваља избегавати, јер лако ремети органе за варење. То бива и од киселог грожђа, које се за лек не употребљује.

При лечењу са грожђем мора се по већа количина грожђа дневно трошити. Обично се почиње са половином килограма или једним килограмом на дан и може се терати до три или четири килограма, а катшто и више према лакоћи

[1]) Herpin. Du raisin et de ses applications therapeutiques.

варења. Да би се та количина добро сварила мора се луска испљувати. То се исто мора чинити и са семкама; осим, ако је воћа грожђа, у којој се семке једва опажају. А осим тога нужна је извесна дијета и кретање, нарочито у слободном ваздуху.

Што се дијете тиче ваља избегавати масна јела, зеља која надимају, као што су купус и њене сродне воће: кељ, келераба и карфиол. Тако исто ваља избегавати и зрела варива (пасуљ, боб и т. д.) и јела од теста. Храна треба да се састоји поглавито од меса, а од биљне хране може се употребити жута репа, а и кромпир у малој количини.

Др. Хелфт*) вели да лечење треба отпочети са једном фунтом и то из јутра пре икаква јела. Ако нечији стомак само грожђе не може да поднесе, тај треба да уз грожђе једе мало леба; но овај не сме бити свеж (мора бар пре једног дана бити печен), а мора бити добро печен: и ако неко никако не може да на што срце поднесе грожђе, тај може најпре попити шољу каће или чоколаде. Усиљавање да се грожђе без ичега и на са свим празан стомак једе, може да шкоди многом стомаку. После одмора од неколико сахата дакле око 10 сахата треба појести мало више, око једне и по фунте, па се онда може у један сахат по једне ручати. После једне између четири и пет сахата може се појести и до две фунте грожђа; а у вече не треба ништа јести осим супе са мало леба.

Грожђе треба почети јести (кад се то у самом винограду чини) пре него што сунце росу с грожђа осуши. У том случају грожђе сигурније дејствује на органе за варење и мокрење. А ако су у неког органи за варење слаби, а уз то и време ладно, треба чекати док се сунце роди и јутро се мало загреје. Кад су ноћи и сувише ладне не сме се грожђе, са чокота узбрано, одмах јести, већ се мора чекати, док се мало просуши.

Као што је напред речено, мора се човек при јелу грожђа кретати, но разуме се да мора бити пажљив, да му ноге и у опште све тело не озебе.

Лечење са грожђем треба да траје бар четири недеље, но према времену, према моћи органа за варење, може се и на неколико месеца продужити. А добро је да се и неколико година узастопце обнавља.

За време употребе грожђа млака купатила чине добро.

У почетку употребе многи човек добије пролив, а доцније се столица уреди и човек иде два по три пута на поље, у том случају столица буде мека (но не водена). У неких људи наступи и затвор.

У неког се такође појави лупање срца, у неких чешће тече крв на нос. Но као што вели др. Хелфт, питање је, да ли је то од грожђа, или од напрезања човека.

У грожђу има осим воде, киселине и шећера још и много соли и многих органских материја. Соли су: фосфорни и стрешни креч, стрешна поташа и кујинска со, а у неким воћама и гвожђе. Органске су материје: гума, смола, танина екстрактивне и бојевне материје и биљна беланчевина, а најзад особена ароматична материја, која вину његову арому даје.

Болести у којима грожђе помаже.

Врла много лекара забрањују употребу свежа воћа па и грожђа у хроничким катарима стомака. Ови у опште имају право. Но има лекара, који препо-

*) Helfft. Quellen der Heilkunde.

ручују употребу грожђа у неким формама катара, нарочито хистеричких и хипохондричких лица, и оних, који су шпиритуозном пићу одата.

Због јаке столица при употреби грожђа, врло је полезно грожђе онима, који пате од затвора, а нарочито ако још пате и од шуљева.

Исто је тако полезно грожђе у многим хроничким болестима црне цигерице, а и слезине.

И ако грожђе у опште подржава столицу, има врло много примера, где је помогло, да се хронички пролив обустави и излечи. А такође било је примера, да је и у срдобољи као лек служило.

За корист грожђа у болестима органа за мокрење, нарочито у хроничком катару бешике и у обилатом лучењу песка, сви су лекари сагласни.

У хлорози и у смањеној менструацији такође је грожђе с великим успехом давано.

Такође је добар успех показало грожђе у хроничким кожним болестима, а и у многим формама скрофула, као и у шкорбуту.

За употребу грожђа у хектици сви писци нису сагласни. Неки наводе појединe сретне успехе, док други сматрају употребу грожђа у тој болести, као врло шкодљиву. Међу тим највећи део признаје да је грожђе од велике користи за она лица, која су наклоњена на хектику, јер развитак ове болести спречава.

Такође сви се слажу, да је у хроничким катарима плућа грожђе готово свакад од велике користи.

У великом кашљу, у сипњи, у изливу воде у прсима, показало се грожђе у много прилика као лек; а било је прилика, да је и у болестима срца олакшице нанело, нарочито кад су ове болести производиле навалу крви у мозак.

У опште се може рећи да је мало хроничких болести, у којима грожђе не би било корисно, кад се употреби као што треба.

Суво грожђе.

Суво грожђе (Passulae majores et minores) употребљавало се је некад за справљање теја против болести органа за дисање.

Вино, сирће и шпиритус.

Од грожђа се прави вино, шпиритус (Spiritus vini Ph. Serb. стр. 166) и сирће (Acetum crudum Ph. Serb. стр. 5). Употреба ових производа у лекарству је у опште позната.[1])

Комина.

Пошто се вино оцеди, остатак од грожђа *комина* такође се употребљује у популарној медицини, кад почне у врење предазити и кад се загреје, за парење ногу или целог тела у реуматизму мишића или чланака. Кад се цело тело у комини пари, мора се јако пазити, јер се човек може лако због многе угљене киселине и да угуши.

[1]) Комовица је истина од најпознатијих лекова у народу, али би нам инак веома драго било, да смо од писца тако одличног и лекара цењеног, о употреби њеној чули коју год реч. У.

Америчко свињче.

Сваком скоро без разлике, позната је неоцењена вредност наших свиња. — Свиње служе са народноекономског гледишта: као најживљи извозни артика на страним пијацама; и као најбогатији извор за увлачење новца у нашу земљу. — А тако исто и за подмирење чисто унутрашњих, домаћих потреба.

Али на жалост, рећи ће неко, да је било таквих година, када су се наше свиње врло добро плаћале. Данас пак на страним пијацама тако су лабаве цене, да не само наши трговци не могу ништа да заслуже, већ и да своје капитале знатно губе.

Ајде да се запитамо: Зашто се наше свиње из године у годину све лошије и лошије плаћају?

На постављено питање одговорићемо у кратко:

Са напретком индустрије, науке и трговине страних народа, напредовала је и развијала се пољска привреда, а разуме се са истом и само свињче, те је сада на оном ступњу развића, да просто у сваком погледу нашем може конкурисати. Да наведемо енглеске многобројне расе свиња.;

Од дана када америчко свињча допре на јевропске пијаце, — и када разни продукти његови потпуно одговараху потребама и захтевима разних народа, који су пређе своје потребе са нашим свињама подмиривали, (овде подразумевамо исто тако и свиње мађарске и влашке), од тога времена и сама прођа наших свиња поче постепено да опада.

Први беху Шпањолци, који су домаће свињче јевропско у Америку пренели (у год. 1490—1496) и за кратко време распростре се домаће свиње јевропско по целој Америци.

Доцнијих година укрштаваху Американци њихову једину првобитну расу свиња са јевропским свињчетом. Али добивени резултат неодговори намењеним циљима. С тога беху припуђени те препеше из Инглеске следеће расе: „Есекс, Сисекс, Беркшајер, Јоркшајер и Лајцестр", у намери, да пренесу добра својства инглеског свињчета на своје домаће свињче. Исто тако употребљаваху неаполитанско и хинеско свињче у истој цељи.

Да би у неколико представили, у колико су у стању Американци да своје свиње јевтиније продају, навешћемо следеће:

У пространим шумама америчким, и повољној клими која тамо влада, бораве свиње скоро преко целе године, где се хране жиром, орасима и осталим биљним плодовима, а у недостатку природне хране, дају им храну чувари и то увек у смеси са мало соли, јер со отвара апетит и драži органе за сваривање.

Пре клања на 1—2 дана, догнају се свиње из шума у оборе и брижљиво прихране. Пошто су се толико већ угојиле да постављеним целима подпуно одговарају, приступа се самом клању. Разноврсни добивени делови од истих прерађују се на вештачки начин и као прерађени шаљу на јевропске пијаце.

Први пут су ови продукти допрли на немачке пијаце, где и дан данас највећу прођу налазе и то месо, маст, шунке, сланина, кобасице и саламе.

Месо обично саламуре и то: на 100 килограма меса 6 килограма соли и по 1 килогр. салитре и шећера. — Салитра даје месу изванредну црвену боју, а усљед шећера постане месо мекше, сочније и укусније. — Со извлачи месу воду и растворљиве материје. — На овај начин усаламурено месо остане у нарочитим

судовима 7—8 недеља. Затим се 5—6 недеља суши. При саламурењу и сушењу изгуби месо 40 проц.

Сиремљене шунке међу у саламуру, — у којој се находи 4 дела соли, 1 део дрененог угљена, овако остану 5—6 недеља. После овог времена изваде се из саламуре и шпиритусом испере и то таковим у коме се находи утуцаног семена од вења, затим се суше у одајама и то на јаком диму, од вења или клена.

Маст се исто тако у велико производи искувавањем или пресовањем скоранше сланине. Један део те масти шаље се на јевропске пијаце а од осталог се прерађује стеарин и олеин — последњи се меша у обични маслинови зејтин, те овај бива јевтинији.

Сланина се слаже у корита и то по једна подутина пошто се добро сољу и шећером натрља; овако остане 4 недеље, али се сваке недеље 2 пут преврће и пресољем прелива. После овог времена поваде се из корита и повешају да се суше. —

За прављење *кобасица* и саламе постоје нарочите фабрике.

Из овог укратко наведеног увиђе се, зашто су цене наших свиња од неког времена врло олабавиле. Дакле, не остаје ништа друго већ да се поједини трговци здруже и образују друштва помоћу којих ће моћи своје свиње на вештачки начин да прерађују код својих кућа и тако прерађене на светске пијаце да шаљу. — А у интересу пољопривредника сточара лежи да обрате бољу пажњу на производњу и негу свиња.

Т. К. И—јевић.

Да бувач не штети расадник купусни.

Мислимо, да је свакоме, који се год бави баштенским повртњем, познато, да ова животињица — бувач, чини заиста грдне штете, нашим нежним и младим расадницима купусним. — Јер само ако се исти појави у знатном степену, он је у стању, да читаве леје купусног расадника, ама баш апсолутно опусти тако, да пољопривредника, односно баштована, без последњега струка остави, јер га као коза обрсти, и човек је после приморан: или расад по скупе новце куповати, (као што је лане било, по 60 пара динарских од 100 струкова), или без њега остати.

Но пре него што пређемо на средства, којима можемо да спасемо наш млади расадник, имамо да напоменемо то: да се ова животињица неких година више, а неких мање јавља, и тако у истима више мање штете чини, као још и то: да иста животињица чини веће штете на ђубревитим, бујним земљиштама.

Средства. Да би се ове животињице курталисали, неки наши пољопривредници, чим посеју семе купусно на леју, и пошто исто семе покрију земљом, они онда одма на исту леју мету пепео у дебљини за неколико милиметара. Доцније, ако се она појави, они опет посипају пепео. Истина, неки пут види се да ова животињица ни најмање не шкоди расаду; неки пут опет види се, као да јој овај пепео ама баш ни мало не шкоди. Према овоме ово је средство несигурно.

Неки опет, када се појави бувач, они набере ораховo лишће, па са истим прскају воду, — из бакрача, или ма каквога другога суда —, по лејама. Прскањем воде са ораховим лишћем, вели, постиже се да неће бувач да штети расадник с тога, што ораховo лишће има јак мирис, но ово нам још мање јамчи, него и пепео.

Међу тим, ово треће средство, које смо кроз више година опробали, и помоћу којега смо ваздa до најповољнијих резултата долазили, па које према томе можемо и свакоме препоручити, јесте: *опаљивање (ображвати гаревину)* на ономе месту, на коме желимо леје за расадник копати. То се овако врши:

На ономе земљишту, на коме желимо леје копати и купусно семе сејати, ваља сагорети: огрлину од сена, сламе, шаше, или ма какав коров. Пошто је на овоме земљишту овај материјал сагорео, онда ваља леје ископати, направити, семе купусно посејати и даље као што треба радити.

Пошто је на овоме земљишту овај материјал сагорео, па у неколико је и земља обгорела, то ово земљиште односно леје, ударају на пржевину, — гаревину —, усљед које бувач ама баш апсолутно неће доћи, да брсти млади и нежни расадник. — Само овај посао ваља свакога пролећа пре него што почнемо леје копати, предузимати, па ћемо ваздa желењу цељ постићи.

Са ово неколико редака надамо се, да ћемо нашем пољопривредном свету учинити услугу који се желе истима користи.

Р. Пешић.

Сушење грожђа.

Наше домаће врсте грожђа сушио сам *сам неколико година* и употребљавао то грожђе.

Осушено грожђе послао сам прош. год. Пољопривред Друштву на увиђај и оцену. Ово је се доста похвално изразило — у свом органу — о њему. Да би се и други пријатељи народње производње могли овим општом мојим користити, и да не би давали новце за туђе производе, који *нису много бољи* од наших: намислио сам по жељи пољопривр. друштва да изнесем на јавност, како сам ја радио те сам добио суво грожђе.

а.) избор грожђа;

б.) припрему за сушење и

в.) само сушење

За сушење узима се само оно грожђе које је потпуно *зрело*, изложено сунчаној светлости, ретко и са целим зрнцима.

Све се сорте нашег грожђа могу с успехом сушити. Ја сам сушио: *каменичарку, дренак, тамњаника, зачинак*, и *црвени језгравац*, којих има у мојој околини. Нема разлике међу њима никакве.

Пошто се *изабере потпуно зрело и ређе грожђе, пажљиво се обере и сложи* у котарице да се не изгњечи. Чим се донесе кући ваља га разредити тако, да један грозд други не додирује. Кад овако грожђе постоји на сунцу три дана онда се испари вода са површине кожице, а у неколико и изнутра.

Кад се тако просуши 3 дана на сунчаној топлоти и светлости, онда га метај на лесе од пушница све грозд на грозд, може и на ситније делиће, па и зрна кад се спорије суши боље буде, с тога није саветно да се метне грожђе на прву лесу, ако је ватра јака. Што је ватра јача а грожђе на ближој леси, пре се осуши, али је боље оно које се истија суши, јер не проса и сок већином остаје у љуски.

Чим почне грожђе да се мало боље сасушује, почне јаче мирисати. Ако

жели човек да му је грожње сочније, онда се пре вади; у противном случају више стоји на лесама.

Ове сам покушаје чинио у *обичној сушници за шљиве*, а кад би се *нарочита сушница* начинила, онда би био резултат другчији.

Сваки домаћин — нарочито по варошима — може грожње сушити и у *обичном „шпархерду"*; ако у фурунци *намести лесиће од плетене жице*. Само мора пазити, да ватра није јака.

Ово се може радити и у обичној пећи хлебарској, пошто се хлеб извади и ватра стиша.

Овако осушено грожње може се поред *обичне* употребе мегати у *„бермет"* који ваља палити старим вином. Бермет је јачи и слађи, него кад се обично грожње меће.

Још се може грожње сушити и на други начин, т. ј. да се не меће у сушнице.

То се ради овако: умочи се сваки гроз у врео јак цеђ, и у њему се држи потпуно до 3 минута. Затим се извади и испере у млакој води. После се гроз метне на дрвце нарочито удешено; али да један други не додирује, па се изнесе на сунце да се провене за неко извесно време. Ако ли сунца нема, може се обесити грожње овако спремљено и око ватре као што се и месо суши. Може стојати и на удесним местима и на ваздуху, само га ваља чувати од влаге.

Ботуње, код Крагујевца **Атанасије Ристић**
учитељ.

ГЛАСНИК

Шта раде Трговачко-занатлијски одбори у Мађарској за унапређење заната.

Кад је неко позван или дужан да ствара извесна дела, он ће своју вредноћу, заузимљивост и важину својих дела најлакше измерити, кад то сравни са делима других.

Ми нешто радимо на унапређењу заната у земљи, и зато имамо неких установа. Исто то раде и наши вредни суседи Мађари; и они имају за то својих установа и више но ми. Ми имамо трговачко-занатлијске одборе, а и они то имају; они имају занатлијске школе, а ми их немамо итд. Шта раде наши трговачко-занатл. одбори за унапређење заната, нама је свима познато из записника њихових седница, који се штампају у „Српским Новинама", а шта у том погледу раде трг.ов.-занатл. одбори по Мађарској, можда многи не знају. С тога смо извадили из записника седнице Темишварског трг.ов.-занатл. одбора од 23. Маја ов. г. два предмета, који су тада били на дневном реду, и овде ћемо да их прикажемо, и то:

„Извештај комисије о предлогу Синковића и Хинтерсера о установљењу и организацији *стручних занатлијских школа* у земљи, примљен је потпуце заједно са додатком Радера. По томе ће одбор једном окружницом обратити пажњу свију варошких управа на овд. троразредну школу занатлијску, коју су одбор и

варошка општина основали и издржавају, на њену организацију, учебни план и резултате" . . .

„Предлог Јована Тедеши: да неколико занатлија, у цељи подизања заната у округу (темишварском), предузму под предвођењем стручног лица испитачки пут по *Србији* и *Румунији*, и да овај пут одбор потпомогне не само морално но и материјално."

У седници пак од 26. Јуна ов. г. решено је ово:

„У интересу потпомагања заната у округу закључио је одбор, да се предузме испитачко путовање по *Србији*, *Бугарској* и *Румунији*, и на ову цељ одредио је суму од 500 фор. (1100 динара). На ово путовање да се крену два до три занатлије из округа, који знају језик горњих земаља, и да пођу у Августу ове године. Задатак да им буде, да се добро обавесте о томе, који би занатски производи из округа, под којим условима и у каквом облику нашли проходњу у подунавским земљама, какву би цену могли да имају на месту према ценама, које тамо имају подобни или равни производи странски, у каквим би облицама и испочетцима (мустрама) захтевали потрошачи подунавских земаља те производе, и како се крећу тамо цене страних производа, који би нашима коркурисали. О резултату путовања да поднесу одбору опширан извештај, како би занатлије округа били у стању да из њега поцрпе за се нужна упутства."

Овако мађарски одбори предлажу и одлучују за унапређење заната. Нема сумње да ће они своје одлуке и извршити, и то онако досљедно, као и до сад.

А ми? (По „Die Kammer").

Боље врсте кромпира код нас.

Гајење бољих врста кромпира, нешто старањем државе а нешто заузимљивошћу појединих пољопривредника, узима код нас све јачи мах. Ми се радујемо што смо у стању, да поред тога саопштимо читаоцима „Тежака", да ове боље врсте успевају код нас као игде у свету. Истина, друштво није још добило извештаје од свију оних, којима је давало семе, али судећи по успевању ових кромпира у околини Београда, Смедерева и Пожаревца, горња тврдња је сасвим основана[1]).

Поред тога, што ови кромпири задржавају код нас свој оригинални изглед и одлични укус, они расту још и крупни толико, да тежина, н. пр. 6 комада од кромпира, које је одгајио Јован Милијић послужитељ Министарства Народне Привреде, износи 1·550 килогр., просечно дакле тежина једнога износи 258 грама. Лако је, дакле, замислити: онако фини облик а оволика крупноћа — како је то лепо за око, а кад се испече, онда не може човек да се наужива укуса!

Поводом говеђе куге у Румунији.

Пошто се оријетална куга говеђа у општинама Дородан и Худестимаре у Дороховском срезу није даље распрострла, то је угарско Министарство Привреде под 13. ов. м. издало нужну наредбу дотичним карантинима, да могу по законским прописима пропуштати овце и животињске производе из јужне румунске границе и

[1]) Саопштавајући ово, ми их уједно молимо, да те извештаје пошљу. Без њих друштво би се вазда морало ослањати на податке са стране. У.

то искључиво на Оршаву, Горњи Темеш, Врежторањ, Терчвар, Вулкан, Стари Сзанч и Бока красна.

Ово се јавља и пашим привредницима ради знања.

Г. Министар народне привреде прописао је за сушнице, које су подигнуте о трошку државном у Пријељини, Пожези и Мионици, као и за оне, које су подигнуте о трошку Њег. Вел. Краља у Јаребицама, Крнулама, Косјерићу, Забојници и Ропочеву сљедећа:

Правила о употреби сушница.

1.

Примљена сушница својина је државна за оне које је држава подигла општинска за оне, које су подигнуте о трошку Њег. Вел. Краља.

2.

Она ће стајати под непосредним надзором и кључем председника општине а под контролом дотичног среског старешине.

3.

Начелник срески дужан је водити надзор да се сушница употребљује правилно без штете и квара; председник општине дужан је старати се да сушница без узрока не стоји залудна но кад год може а има воћа за сушење, да је ставља на разположење привредницима.

4.

Председник општине дужан је свакоме домородцу сушницу и рад у њој показати, поуке и обавештења давати о томе како је начињена и како се у њој ради; а тако и осим странцима, који од Министра Народне Привреде препоруку за то донесу.

5.

У сушници може сваки сушити своје воће и остале производе.

6.

Приступ ће бити по реду пријаве код председника општинског, а првенствено ће се пуштати сушење шљива испред другог воћа.

7.

Све што ко поквари за време рада непажњом и нехатом дужан је о своме трошку оправити као и накнадити штету у такси дотле, док буде сушница тим поводом за време сушења залудна лежала.

8

За послугу са сушницом платиће сваки неку таксу, како би се из те суме могле чинити оправке и доправке које буду потребне.

За сада до даље наредбе наплаћиваће се за ту цељ по 0,50 дин. пара од новог товара (100 кило) суви шљива; а по 0·25 дин. пара од товара осушеног осталог воћа које се пре и после рока за сушење шљива одређеног (од Усековања до богородичног покрова дакле Септембар месец) у сушници осуши.

9.

Рачун од новца добивеног од ове таксе водиће председник општине обавља а за оправку и доправку сушнице трошиће га у договору са начелником среским.

10.

Ова правила замењују сва досад издата у том смотрењу и по њима се има поступати у државним сушницама као и у оним које су подигнуте о трошку Њег. Величанства Краља.

НАШИ ДОПИСИ.

ИВАЊИЦА, 28. Јуна 1884 год. — До 1 тек. м. било је код нас врло згодно време — али од тада киша не престаје. На млогим је местима падао снег, и било је и слане. 3. овог месеца пао је јак град у селу Вијоници и осталим засеоцима у општини придворичкој.

Време је овога месеца у опште било кишовито и врло хладно, те су с тога пропале млоге овце и козе. А ни усеви не стоје најбоље. *Елов* је на млогим местима промрзла и зато се понова морала да сеје. Но опет, ако се време бар сада излепша, усеви ће се опоравити, а биће и сена — јер су траве добре. Шљиве су понеле добро, а има и жира. Цена стоке иста. **М. П.**

Неколико података о стању пољске привреде и о узроцима њеном непредовању у округу црноречком. — (свршетак). — А најпосле и да би хтели што год да учине у интересу општем врло често зависи судбина таквих намера и од целог села. Колико примера ради да наведем један случај који се на многим местима по готову сваке године дешава, а тај је кад дође време да се у одбору решава о жиру који по приватним шумама рађа. Од стране одбора општинског предложи се да се у жир пусте само свиње и то домазлуци а не шпекулативне, а да буду сасвим изкључене овце, козе и друга стока.

Тај је предлог врло добар и користан како за поједине тако и за целу општину. Ал' има и таких људи, који, потстакнути на збору све то пониште, с тим као да траже неку равно-правност да се и остала стока сме у жир пуштати ко каку има.

На томе раде највише људи који имају и свиње ал' више овце и козе па им је лако да уза своје овце и козе и свиње добро ижире. А за њима на првом месту долазе шпекулативни трговци, којима је у интересу да се така одборска решења униште; јер су намерни да који чопор свиња за шпекулацију ижире. И тако пада решење које је могло не само да многе куће снабде са нужним потрошком масти и меса са уштедом прилично раве, већ многим да буде и једино уздање да би тако угојено бравче могли по добру цену да продаду с којим покривају и своје кућевне издатке.

Предлог тај, даби се сва остала стока из жира изкључила осим свиња из домазлука, врло је користан и с тога што је једно свињче у стању да највећу хасну из жира извуче. А што се остала стока изкључује, то се чини највише из узрока тог, што кад се дозволи да сва стока широм иде, онда свињче најмање користи вуче. Јер где захвати буљук оваца уз који иде и по који чобании са псима, ту оно неколико брава приватних свиња из домазлука који су врло често без чувара уклањају се далеко преплашени од паса и овчара. А тако исто где се појави чопор свиња шпекулативних трговаца ту такођер оно неколико грла из приватних домазлука морају да беже, јер које свиње у чопору а које и сами свињари претерују их. И тако приватни домазлуци свиња претерују

се час с једног места час с другог и ту, наравно, нема паде никакове, да ће оне моћи лепо да се угоје.

Ето, дакле, да је код тако очигледног примера, немогућно да ни сами појединци отуда хасне црпе а то ли и сви у опште. Јер ће се увек наћи људи, који из својих личних себичних тежња, у свакој прилици осујећавају разне корисне намере у интересу њих неколико; користећи се својим правом а злоупотребљујући права осталих, које је лако придобити разним лажама и обманама, те на зборовима поништавају врло често сваки покушај који би личне интересе њих неколицине кварио.

А кад је са овим овако лако је поњатно какав би предусретај био предлогу пред тако спремљеним збором; да се на пр. забрани да се ни пошто несме стока у туђу ливаду у невреме да пушта и ако је покошена; да се забрани по младим шумарицама да несме стока ићи; да се од времена на време забрањује по неки крај где су шуме исечене да би се подмлађивале, да се строго забрани да стока несме по виноградима никако у ниједно време да тумара; која осим свију поменутих штета још мора нам задавати бригу да небуде посредник распростирању заразне болести винове лозе, филоксери — која све више се шири и прети опстанку наших винограда. И још многим другим корисним предлозима који би се имали износити. Ту би се тек наишло на отпор и све то било би одбачено са обичним изразом у такој прилици „нећемо нов адет у старом селу" и досад смо овако радили па нам је добро, све с тога што се боје да неће имати где да је напасају и ако би пет пута више стоке могли имати кад би паметније са својим њивама и ливадама поступали и кад би своју стоку ко што треба надгледали.

Но установом Министарства Народне Привреде надати је се да ће оно хтети и умети озбиљно предузети све нужне мере, које би у стању биле да отклоне све оне пре преке које су досада стајале на пут развића нашег економног стања и да ће показати уједно и пут нашим пољо-привредницима којим ваља поћи.

Из основа, дакле, ваља преображај чинити на уређењу наше пољске привреде; јер према оваком стању, никад до жељеног резултата не може се доћи. Распростирање разних усавршених справа; увођење благородније расе стоке; изашиљање школованих економа да у народу за пример практичан рад одпочну све то и ако је веома нужно по развитак наше пољске привреде, ипак неће моћи цељи да одговори док год су оваке пољске уредбе и оваки извршиоци, као што их по селима имамо, јер слободно можемо рећи да смо остављени без икакве заштите. Требало би издати строге законе о уређењу општински ствари, неостављати ниошто да се по вољи бира ово или оно, које они из незнања и неразумевања или из нехата сасвим погрешно чине, и ако би се приличан број увиђавних и разборитих људи нашао који би знали и умели да све ко што треба уреде, кад би им то само могућно било, пошто их је мало. А дуго и дуго ћемо чекати док дочекамо да код нас једном већина појми свој задатак.

У интересу, дакле наше економске самосталности и будућности нашег народа, свети је задатак ново-установљеног Министарства Народне Привреде да оно сву своју бригу и старање посвети првом и најглавнијем услову народног благостања, те да нам пољска-привреда достигне онај ступањ савршенства на коме треба да је према осталим напредним земљама; да сва средства употреби да нам она буде развијена и унапређена ко што треба. Па и саме принудне мере у неким стварима треба употребити да се положи темељ за успешно напредовање, јер иначе ко што је сада и колико се на томе ради, као и којим начином; за дуго не можемо се никаквом великом успеху надати.

Пуно примера има где су и остале државе, кад су се налазиле на овом ступњу, развића на коме ми сада, принуђене биле да се принудним мерама послуже с којима

се још служе, ради увођења извесних законских мера, с којима су створили и стварају могућност рационалном газдовању. Па неби било згорега да се и код нас таким средствима послуже. —

Истина да то изгледа нешто на средње-вековно начело и да у XIX веку требало би што савршеније. Али кад посматрамо наше радове и понашање у пољској привреди не личи ни на средњи век, већ више на праисторијско-варварско доба, јер у производњи нашој нисмо далеко измакли од праисторијског доба у начину рада. —

Тако на пр. у Прајској осим многих других законских принудних мера беше издат закон (год. 1685—1721) с којим се узаконује и то, да је морао сваки онај, који је намеравао да се жени, неки известан број благородних воћака да засади. Општине су силом принуђаване биле да крајеве путова и празна места шумом засађују. Тим начином многи предели у Прајској постане доцније чувени у воћарству и шумарству. Француска је забрањивала чак и то да се није смео ма где виноград подизати, већ само на згодном месту и положају и да морају само опробану сорту лозе засађивати а све друге које су кварилс квалитет вину да се искорењују. У Хановерској био је издат закон (од 1737.) за утамањивање корова и строго је се кажњило небрежење сваког коме је се нашла упарложене њива ил' ливада са разним штетним коровом. Тако су издавате и још многе друге наредбе законом о уништењу гусеница, грабљивих птица, а штедња корисних птица. У Русији за време Царице Екатарине регрутовани су сељаци који су морали свиларством да се занимају. Тим начином на Пијемонту заиста је прво законом принуђено било да се известан број сељака свиларством занима, где је сада та радња у велико развијена.

Дакле из ови неколико података наведених, увиђа се јасно да су и остале државе принуђене биле да се принудним мерама послуже с којима се и дан данас служе — само наравно у другом облику — да буде онако у народу ко што би требало да је што је од очигледне користи његове, но он то или из заблуде, незнања, или из немарности не увиђа. —

На послетку нека ми је при завршетку овог дописа дозвољено напоменути: да досадањи начин утицања, на побољшање наше пољске привреде са „расписима" „упутствима" и „наредбама" и ако су садржином својом поучне и врло корисне биле, иман никакве стварне користи није доприносио, нити ће допринети, због узрока који више пута поменух, јер нужних предходних услова нема, који су нужни да би се жељене циљи остварили. Доста их има који су прочитавши све те „расписе" и „наредбе" и „упутства" потпуно разумели циљ њиову, и са најбољом вољом прихватили би све то да и остваре — али у земљи једној где разуман и увиђаван човек мора, ко што више пута рекох, да буде роб већине, особито у тим стварима, ту не може тако лако појединац уводити рационалније газдовање, јер ово долази у сукоб са досадањим навикама и заблудама, јер су тешкоће таке да је спрам данашњег стања после неостварљиве сваки покушај.

Да ли су наведени узроци заиста узрок ненапредовању наше пољске привреде и „ал' се то стање и ти узроци, скуда могу применити у свима крајевима наше отаџбине, то остављам да изволе оценити сви они који воде рачуна о нашој пољској привреди. А нарочито пак оним пољо-привредницима који свако-дневно трпе све ове досада побројане неприлике и незгоде у своме газдинству, који им не дају да и при свој доброј вољи нису у стању да у правом смислу што рационалније раде.

Мени је за излагање ових мисли послужило као материјал моје собствено искуство и околина у којој већ од дужег времена живим. А у колико сам пратио разне „дописе" и „чланке" у пољопр. листу „Тежаку" ја сам врло често виђао где се и остали туже на разне незгоде и сметње у њиовим газдинству; те ме је то још и више утврдило у

мишлењу: да не само да је тако рђаво стање пољске привреде у овој околини и да се наведени узроци односе само на наш крај; већ да је на жалост свуда тако.

Имао би о још много које чему на овом месту споменути, и изнети разне мане и узроке, које сметају правилном напредовању наше пољске привреде, али држим да је и оволико доста за сада, да послужи као веран тумач сазнања правог стања пољске привреде овог краја. С овим ми је још и та намера; да те мане и узроци буду у неколико и материјал онима којима је поверена будућност како пољске привреде тако и целокупне народне привреде наше земље, да би према овоме и према осталим изјављеним тешкоћама и незгодама од стране многих наших пошгов нољо-привредника у листу „Тежаку" удешавали мере за унапређење наше пољске привреде, те нашли начин и средства с' којим би могли жељене резултате дочекати. И кад се буде погодио прави пут и начин којим ће се наша пољска привреда унапредити, онда се већ више нећемо бојати туђинске поплаве, која нам сада озбиљне бриге задаје. Али ваља похитати да не буде доцкан. —

Љуб. М. Станојевић
агроном у Рготини (окр. Црноречки).

ТОУЖЕТИН (у Ческој. округ сац-ки срез Лаун-ски). (Свршетак.) **Сточарство.** — И ако нису овдашње економне прилике такве, да би сточарство могло да буде најглавнија грана пољске привреде, ипак је сточарство једна грана, којој се овде велика пажња поклања.

Пара је до душе већ у неколико заменила снагу сточну пред плугом, при вршењу, сецкању сламе и сена и тима под. радовима; али овдашњи економ зато ипак цени ту машину, која има моћ, да биљне сировине од мање вредности, као што су слама, сено, лошије зрневље и многи фабрички отпатци, који иначе никакву или бар врло малу вредност имају, — претвори у скупоцене животињске сировине: млеко, месо, лој, јаја и др. и неке отпатке од вредности — длака, перје, избацине и др.

Та, по економне тако важна и неопходна машина, то је наша *домаћа стока* и *живина*. Без њих не може економ да опстане, ил' бар не би могао да тако користно употреби — прода — многе биљне производе и отпатке из своје економије.

Од свију врста домаће стоке, највећу улогу игра овде *човече*. Њега држе зарад теглења, млека, меса, лоја и ђубрета.

Сва су говеда на овоме спаилуку бернске расе, или правилније речено *бернског* соја, који спада у швајцарску расу, а у подрасу шарених швајцарски говеда.

Говеда овога соја могу се врло добро за теглење употребити, али су зато ипак краве добре музаре, јер и на овоме спаилуку има крава, које дају годишње 3000 л. изврснога млека! Најзад су говеда овога соја, матора и млада, добра и за гојење.

На ранење и негу говеда обраћа се овде велика пажња — Тако *телад* не пуштају да доје, већ их за шест недеља поје слатким млеком; међу тим им полажу у ниске јасле: овсену прекрупу помешану са пивном дрождином (требер) и младо сено, — да би се телад још док су мала навикла на ранење са сувом раном, јер их је у томе случају лакше одбити од млека, но кад се само млеком поје или кад су на сиси. Ни чиста вода не сме да оскудева у прегради у кошари, где су телад. — Телад се поје млеком 3 пут дневно, и то им се даје испочетка по 3 оброка 4 л. а доцније и по 8—10 л. млека за појење.

Много се пази на то, да свако теле добије *првенац млеко* своје мајке; јер кад ово посиса — попије, лакше се очисти од зачетне (фетусне) погани. Телад се поје млаким млеком, као што је, чим се из вимена помузе.

Преграда у којој су телад, добро је сламом застрта и два пут се дневно чисти. Телад се само четком и то из почетка само по један пут, а доцније по два пута дневно тимаре.

Кад се телад одбију од млека, онда их ошишају, да би се длака брже и боље променила, затим се ране *прекрупом* [овде смеша од прекрупљерог грашка или граорице и лошијег зрнења од стрмнина], уљастим погачама, пивном дрождином, репиним кришкама (отпадак из шећерне фабрике), клицавцима (пиварски отпадак), сеном, сламом и сољу. — У прво време по одбијању од млека добијају телад на грло и за дан: 0·5 к. прекрупе, 0·75 к. клицаваца, 2 к. младог сена, 1 к. сламе и 1 дека грам соли. — Доцније 0·5 к. прекрупе, 0·5 к. уљасти погача, 8 к. пивне дрождине, 0·5 к. клицавана, 5 к. репиних крижака, 1·5 к. сена, 5 к. сламе и 1 дек. гр. соли.

Јунад у другој години добијају по 0·5 к. прекрупе, 0.25 к. уљасти погача, 10 к. пивне дрождине, 0·5 к. клицаваца, 6 к. репијих крижака, 1·5 к. сена, 6 к. сламе и 2 декгр. соли; а за време паше још по 0.25 к. прекрупе, 0·5 к. клицаваца и 2 дкгр. соли. —

Јунад се тимаре четком и чешагијом; и то зими по један пут а лети по два пут дневно, а пре навршетка прве године одвоје се бичићи одређени за приплод од јуница, а остали се јунци до оног доба уштроје. — Бичићима одређеним за приплод протури се челични прстен кроз носну хрскавицу обично навршетком прве године, да би се с њима лакше руковало.

Јунице се воде под бика навршетком друге године, у које се доба и бичићи почну употребљавати за приплод.

Краве добијају дневно по 0·5 к. прекрупе, 25 к. пивне дрождине, 2 к. сена, 6 к. сламе и 2 дкгр. соли. — За време паше или ране са зеленом пићом још по 2 дкгр. соли.

Приплодни бикови добијају по 1 к. овса, 0·5 к. прекрупе, 25 к. пивне дрождине, 2 к. сена, 6 к. сламе и 2 соли. За време паше још по 1 к. овса, 12 к. пивне дрождине и 2 дкгр. соли.

Волови за теглење добијају дневно при обичним радовима по 8 к. пивне дрождине, 10 к. репиних крижака, 8 к. сена, 6 к. сламе и 2 дкгр. соли; а при тешким радовима осим наведене ране још по 0·5 к. прекрупе и 0·5 к. уљастих погача, — као додатак.

Волови који се гоје добијају у првој периоди гојења: 1 к. прекрупе, 1 к. уљни погача, 30 к. пивне двождине, 20 к. репиних крижака, 3 к. сена, 6 к. сламе и 4 дкгр. соли. — У другој периоди гојења: 2 к. прекрупе, 1·5 к. уљни погача, 30 к. пивне дрождине, 20 к. репијих крижака, 3 к. сена, 6 к. сламе и 4 дкгр. соли. — У трећој периоди гајења: 2 к. прекрупе, 2 к. уљних погача, 30 к. пивне дрождине, 20 к. репијих крижака, 2 к. сена, 6 к. сламе и 4 дкгр. соли.

Сва се говеда ране у три оброка и то у 5 у јутру, 12 на подне и 6 у вече, а после сваког ранења се поје. Слама се и сено предходно исецкају, уљне погаче прекрупе, а со истуца и онда се помешају са осталом раном, коју дотична стока добија и тек се тако помешана рана стоци даје.

Краве се музу три пут дневно (за време ранења) и млеко се продаје по 6 новчића литар, а што не може да се прода, од оног се гради масло, а сурутку купују чиновници и настојници на спаилуку и њоме ране своје свиње пошто се на овоме спаилуку свиње држе.

Одрасла се говеда, као и млада један пут, а за време ранења зеленом пићом два пут дневно тимаре, четком и чешагијом. Простире им се 3 пут дневно и то пред свако

ранење; међу тим се пре и после подне избацује балега из сламе у колико је то могуће вилама постићи.

Говеда за гојење се стрижу чим им длака толико порасте, да се може ножницама уватити. Младој стоци, кравама и стоци за гојење потсецају се од времена на време папоњци.

При потрошњи сламе и сена, игра овде велику улогу *американски нож за сечење сена, сламе, ђубрета и т. под.* Њиме се отсече из пласта само онолико, колико је за извесно време потребно, за ранење или за простирку, а да се, као што се то код нас чини, вилама пласт не растура, при чему сразмерно много сламе или сена у штету иде. Употреба овога ножа врло је лака и разумљива и не потребује никаквог даљег објашњења. Он кошта (код Пфанхаузера у Бечу) 6 фор. а, вр, и ми га топло препоручујемо нашим економима.

Коњи се на овоме спаилуку не пате но се само за рад држе. — Коњи лакшег соја добијају у три оброка по 12 л. овса (прекупљеног), 7 к. сена, 1 к. сламе и 2 дкгр. соли. Они тежега соја 15 л. овса, 7 к. сена, 1 к. сламе и 2 дкгр. соли — Черкезко коњче добија 6 л. овса, 5 к. сена, 1 к. сламе и 2 дкгр соли.

Овас се са исецканом сламом помешан коњима даје, а сено цело.

Коњи се два пут дневно тимаре, колико им се пута и простирка мења. — Поје се пре но што им се сено положи.

Овце добијају зими 0·5 л. овса, 0·5 к. прекрупе, 0·25 к. уљни погача, 1 к. репиних крижака, 0·5 к. сена, 1 к. сламе и 2 грама соли, на грло и за дан; а лети осим паше још по 2 гр. соли, и преко ноћи им се мало суве ране (обично сламе) положи у лотре.

Рана се овцама даје помешана, само што сено и један део сламе (обично маунасте) добију у цело; други део сламе исецка се и помеша са другом раном. Рана им се полаже 3 пут дневно у покретне јасле, које имају лотре за дугачку и испод ових сандуче за кратку рану. Поје се после сваког ранења са кратком раном.

Свиње се као што је већ споменуто, не држе овоме спаијлуку.

Овде се као што нам је већ познато млого баве **мељарством**. Мељ пак најбоље успева, кад се ђубри шталским ђубретом; зато економи спаијски у оскудици ђубрета накупују мршавих говеди и оваца, па их на спаијлуку угоје и месарима продају, а ђубре употребе за ђубрење поглавито меља. Угојена говела продају се по 35—37 новчића, а угојене овце по 28—32 новчића 1 кило живе тежине, а 5 проц. тежине, одбијају се на неупотребљиве делове (или бар делове од незнатне вредности) у телу. На тај начин и пићу ваљано употребе и добију довољно ђубрета, које пажљиво до употребе чувају на ђубриштима, на начин, који смо и ми у Августској свесци Тежака од 1882 год. препоручили.

И *живинарство* је овде заступљено. Највише држе кокошке, патке, гуске и голубове. Ћурке врло ретко.

Од *кокошију* држе разумнији економи у околини по највише: *Худанске*, (Houdan), *Кревкерске* (Crève-coeur) и *Кочинчинске* кокоши; од којих су ми особито у очи пале прве, јер поред тога што су кокошке 3—3·5, а петлови по 4—4·5 к. теши и што имају врло укусно месо, — почињу врло рано да јаја носе и носе врло много и крупних јаја, а својом лепотом служе за украс на дворани.

Кокоши кревкерске расе не дају баш много јаја, али су зато крупније од Худанских и дају месо пивога квалитета. Што се лепоте тиче, вреди о њима оно исто што и о Худанским.

Од Кочинчинских кокошију држе овде по највише оне јаребичасте боје и жуте и то зарад меса и јаја.

Патака има овде такође много, и то по највише *обичних* и оних *Ајлесбурског* соја (врло крупне беле патке), које се брзо развијају, много јаја носе, лако се гоје и дају месо отличнога укуса.

Гусака има овде највише *Тулузких* и *обичних укрштени са Тулузким.* — Тулузке су гуске врло крупне, тако, да је угојен гусак често 16 и више кила тежак, а месо је од њих врло укусно. Оне снесу обично до 55 јаја преко године, из којих се просечно 38 гушчића изведу. — Скорашња су јаја као што сам се и сам уверио 160—200 грама тешка, од које тежине 22—30 гр. љуска сачињава. —

Голубова има врло разних, но по највише оних, познати код нас под именом *превртача.* — *Модењских летача.*

За сву живину имаду нарочите зграде, а рране је ваљано, и то из сопственог убеђења, да живина при доброј рани врати гади троструко рану, коју је на њу потрошио, у виду својих производа, — јаја, пилића, свога меса, перја и ваљаног ђубрета.

Мислимо да би свакојако добро било, да се код нас мало поради и на побољшању наше домаће живине. Ако не на друга начин, оно би бар могло друштво или министарство народне привреде, да ово учини, набављајући са стране [а можда нешто и у нас] ваљане петлове, гусане, патане и др. или јаја живине бољих раса, и покљањући их ваљаним гадама у разним крајевима отаџбине.

Пчеле се слабо држе у овоме крају, но колико их има, држе се по највише и готово искључиво у ђерзонкама.

Гајењем *свилених бува* не занима се нико овде.

Воћарство, градинарство, виноделье, Воћарству се поклања овде невероватно велика пажња. Тако видимо овде не само лепе воћњаке (по највише шљиваре), но и поред сеоских путова и земаљских друмова — посађено је воће, које у једно и као граница незаграђених поља служи.

Па и по самим њивама видимо у извесном остојању у редове посађење воћке, са правим и високим стаблом и лепо развијеном округлом круном. — Ове воћке ни најмање не сметају при орању и другим радовима у пољу, нити пак место на њиви заузимају, јер се до самога стабла оре и усев сеје, који врло добро напредује. Шта више и у воћњацима се земља пооре и засеје обично пшом, но врло често и стрмином, и то са сјајним успехом; јер воћке боље роде, а и дотичан усев донесе леп приход.

Око зграда на дворани, или иначе где се мало празног места укаже, такође се та благородна воћка, што мало иште а много да — сади.

Од воћа се овде саде: шљиве, јабуке, крушке, трешње, вишње и сраси. Кајсије, бреске, бадем и дуња, не успевају овде.

Воћке се ваљано негују. Чим зима настане, кора се на стаблу и дебелим гранама добро очисти и смешом креча и глине окречи — намаже. — Видити на воћкама коју гусеницу, велика је ретког, јер се преко зиме још, сваки и најмањи листић са воћака скине и спали. — Суве и неродне гране се са свим исеку и још преко зиме из воћњека изнесу и погору. Стабла се воћака, ако би их кишa спрала, поново окрече наведеном смесом креча и глине.

Готово на сваком кораку видеће човек на по некој воћки — сандуче, у коме леги гњезда граде птице, које закон чува, од немилостиве и неразумне руке. — Све ово доприноси, те је овде, као што рекох, велика ретког, видети гусеницу, а и других инсеката има мало.

Воће се не бере пре но што потпуно сазри. Због тога и јесу Чеси у стању да њихове суве шљиве, које су док су сирове много лошије и ситније но наше — у Хамбургу на светској пијаци, под именом „Турских суви шљива" продају.

Шљиве се у овом крају не суше, већ се само сирове продају, а остало воће продаје се сирово, а неки се део и суши, па као сушке продаје. Но на овоме се спаљужу сво воће прода лицитацијом купцима, који га беру, тресу — млате, и одавде га у оближње вароши, а боље воће у Праг и даље — носе.

Већина овдашњег становништва купују *поврће* од повртара (баштованција), јер нема сваки угодно место за повртњак, а особито је често узрок овом куповању поврта — немање воде за заливање. Повртари пак имају своје повртњаке на речици Егру и сеју све могуће врсте поврћа.

Приметиће неко с подсмехом: „Говориш нам о тим вредним газдама тамо, што купују поврће.“ — Јест, они га купују, али зато, што немају код своје куће место, на коме би им се исплаћивало, да поврће што за свој дом потребују — производе, већ ту подижу мељнике, сеју шећерну репу и друге усеве, па кад ове пожању и продаду — ето пара и за поврће и са поврћем. Но код нас је жалосно, где повртњак стоји закоровљен, а поврће се по скупе паре купује!

Виноградa овде на спаљужу, као ни у целој околини нема; јер лоза не успева грожђе се не развије потпуно и не дозри.

Шумарство са ловом. Многи је наши Србини видео или читао што о чеким прашумама, које још није дирнула човечија рука, а особито о онима у јужној Ческој; многи је видео лепо одгајене бранике у разним крајевима Ческе, каквих код нас нема. И заиста, Ческа се може поносити са својим лепим, особито четињарским шумама.

Но на овоме спаљужу, као ни у целој околини нема шума, бар таквих не, о којима би било вредно говорити. — Некада је до душе био овај предео покривен непроходном шумом; али умножавањем становништва увеличане су потребе које шуме и ливаде подмирују. Због тога су и те непроходне шуме прокрчене, па баш и на оним местима, где би било врло паметно — оставити их.

Но с временом увидеше људи своје погрешке и гледаху да их исправе, т. ј. да оголићена брда и стране, које до сада по највише ораху — дрвећем засаде. То и учињаше; но само велике стрмени засадиште шумским дрвећем, а мање стране засадиште воћкама; и на тај начин осигураше се од поплаве и своја поља од засипања шљунком; међу тим им брда више прихода доносе, но пређе.

Пошто је ово, као што из до сада наведеног видимо, — ратарски предео, то је и *лов*, врло слабо заступљен.

Од користне дивљачи, која заслужује да се спомене, имаде овде *зечева*, *дивљи патака*, *јаребица* и *фазана*.

Зечеви се смеју ловити од 15. Августа до 15. Јануара; патке од 15. Јуна до 1. марта; јаребице од 15. Јула до 1. Јануара; фазани од 1. Септембра до 1. Фебруара.

Ловити сме само онај, који има пушчани и ловачки пасош. Први кошта 1 фор. за три године, а други 2·50 фор. за годину дана.

Ко лови без ловачког пасоша казни се први пут са 2—20 форинта, а после до 50 фор.

Ко другоме позајми свој ловачки пасош, као и онај који исти узајми, казне се први пут са по 2—20 фор. а после са по 50 фор. Исто се тако казни онај, који у лов иде, неносећи свој ловачки пасош уза се, као и онај, који на туђем имању лови, без нарочите дозволе притежаоца имања. (Дакле казне се са од 2—20 фор. а после до 50 ф.

Дал је већ време да се и код нас у овоме смислу што више учини, но што је до јако учињено — нека кажу позвани. — Ми пак узимамо слободу, да на завршетку нашег дописа, још скренемо пажњу нарочито г.г. шумара и пољопривредних писара, на ту код нас тако забатаљену и злостављену дивљач.

Д. М. С.

Стање летине у горњој и доњој Лепеници 10. Јуна 1884. г. — Ево како стојимо са летином:

1. *Кукуруз.* Са сејањем кукуруза задоцњено је, једно зато што када је био највећи јек орању, није дала она дуготрајна априлска киша, а после суша, која запече па ни мрднути; а с друге стране не ору о јесени, па да је угарено и готово за рану сејидбу. Но киша, која је падала свршетком Маја и почетком Јуна развеселила је овдашње пољопривреднике. А тако исто ладни и облачни дани, дали су довољно влаге те је сејање кукуруза у овоме крају трајало до Видова-дана (15. Јуна). Раније посејани кукурузи окопани су. Истина, према пређашњим годинама мање је ове године засејано, но нада је, да ће бити врло добар, нарочито раније посејани кукрруз.

2. *Шеница, јечам, овас, раж* и *крупник.* Све ове стрмнине сразмерно гаје се у доста великој количини, и то шеница озима највише, мање јара; затим јечам озими; па овас, раж а најмање крупник.

Све стрмнине напредују врло добро, особито шенице, које обећавају обиљну жетву, нарочито оне што су раније с јесени посејане, па још на шашевини.

Јечмови су врло добри, а понеки већ се и жању.

3. *Воће.* Сем шљива остало воће родило је прилично. Ораси су тако обиљно родили, да ће их бити врло јевтино. Но мађарке шљиве, које спадају међу главни производ у овоме крају, ове године омеле су, нешто што су озебле од оне априлске кише, а поглавато што их је проклета гусеница обрстила тако, да човека језа вата, кад их погледа. На питање зашто гусеницу не чисте, веле, чистили смо но непомаже зато, што је близу шума уз воћњаке, па са шуме пређу, а нема се времена да се доцније понови чишћење.

У овоме крају у свакој општини може се видети по 2—3 сушнице, старе конструкције, знају и за нов систем, — Исартијеву сушницу, — но наводе да је не могу да употребе за сада зато, што у њој, веле, сушене шљиве не могу да издрже пренос у паковима, и што треба да се ређају и пребирају, па је то за њих, веле, заметно. Веле још и то, што за сада цена шљива опада, те се не смеју да упусте да подижу.

Ракију пеку од раних шљива, као: белошљива, црвењача, трношљива, пандара и т. д., и од комине.

4. *Траве.* Овогодишње траве врло су добре. Истина, нису по количини као и прошле године понеле, но по својој рањивости боље су но прошлогодишње, тиме надокнађавају онај недостатак у количини. Ливада има доста, а пашњака прилично. Траве би много боње и рањивије сено давале, када би се на време сређивале.

Што се тиче ђубрења, наводњавања и одводњавања ливада, оно се ни у колико и у ничему не практикује. А тако исто не сеју се ни питоме ни мирисаве траве, па ни детелина.

5. *Виногради.* Они су свуда добро урађени, има их доста тако да понеки и целу кућу приходом од винограда издржава. Род је ове године врло добар, много бољи но прошле године.

Радње су ове: одгртање, орезивање, прашење, заламање, изгртање, брање грожђа и загртање.

На жалост морам из овога краја да јавим, да је у виноградима општине жабарске, на брду „Бокања", на коме има 5—6000 мотика винограда пронађена филоксерна зараза, која је донета по казивању људи из Смедеревских винограда, где је у велико распрострањена.

Виногради се не ђубре.

6. *Конопље и лан.* Конопља се у овоме крају гаји у толико, колико је којој кући за њену домаћу употребу потребно, те да отуда нешто мешајући и памука платно за кошуље изаткају, за продају не гаје никако.

Изгледа је да ће конопље бити врло добре.

7. *Сточарство* је у овоме крају врло добро развијено, гаје се понајвише говеда, овце, свиње, коњи а најмање козе.

Говеда се зато највише гаје, што има још доста пашњака и чара, и што је стока на цени доброј.

Овце се из године у годину све мање и мање гаје зато, што много липсавају од метиља, као ове године. Узрок је томе што преко лета и с прољећа напасају овце около и по устајалим баруштинама — млакама —, и што истерују изјутра рано на пашу, била роса или не.

Свиње се из дан у дан све мање и мање гаје. Прво зато, што се посекоше чувене шуме — забрани шумадијски, у којима су се преко зиме велики чопори свиња жирили; друго изладоше ниве, које су давале обилне жетве кукуруза, те свиње немају с чиме да се прихрањују. Данас је гајење свиња у Шумадији, према некадањој произволи сведено на најмању меру тако, да се код најбољих домаћина може наћи 5—6 вепрова и 10—12 назимади на продају.

Гајење коња највише је заступљено тако, да је велика оскудица, што се види из тога што немају ни за своју домаћу, а то ли за државну потребу. Оно што има то је слабо, крваво, ситно, да је само за ношај, а за друге потребе врло слабо, а за војске и поштанске никако. Све ово долази из нехатности и нерасуђивања при гајењу коња, јер од најбоље кобиле, која је подвођена под државног пастува из Ергеле Љубичевске, добија се крваво и слабуњаво ждребе зато, што закрца још у утроби метариној непажњом и неговањем мајере да је после тешко, и ако се употреби највећа пажња и нега исто поправити.

Кошара — штала — за зимње храњење стоке нема. У неколико има склоништа само за волове и коње зато што се они последњено употребљују, а и искључиво се хране сеном, док остала стока презими на пољу и храни се сламом, шашом и тулузином. Што се тиче тимара и друге неге тога нема.

Пчеле се прилично гаје. Но ове године нису баш најбоље зато што су многе страдале од оне априлске кише

Свилене гусенице. И оне се прилично гаје, а томе доприноси и бесплатно разашиљање семена од стране државе. Само гајење врло је просто тако, да у оној истој соби у којој спавају ране и гусенице; и то они спавају у средини а даске и клупе, издигнут за 1 метар од земље, поређане около дувара на којима се раке гусенице.

8). Шумарство, ево како стоји. Шумарство је једна, најзапуштенија грана пољске привреде тако, да у сред дичне и поносне Шумадије плаћају се 10—12 динара кола дрва. Гора се нагло сатире а неподиже се, а гора се све више сатире за сушење шљива, а нарочито за прављење шипа како би могли оне ниве што су им израђене, остављати за неку годину да их ораде, јер су тако испошћене да ни бачено у земљу семе не могу да добију.

Наглом сатирању горе једино је држава у стању да стане на пут; а тако исто она је једино у стању да и потпомогне подизање и чување шума, и то строгим законима и енергичним вршењем истих.

Мане пољопривредника у овоме крају ове су:

1. За гајење кукуруза и стрмнина, што ни најмање не припремају земљу нити

угарују — нарочито за кукуруз, — ору како би се могли користити и зимном влагом те да могу и раније сејати;

2, Стрмнине не срађују на време, т. ј. неделе жито за продају и жито за семе већ жању све наједанпут и то онда када је већ презрело.

3. Ђубрење њива и ливада ни у колико се непредузима.

4, Што се не служе бољим алатима и справама.

5, Што им је радна стока крпава и слаба, те пропуштају много и најбољега времена за орање;

6, Што им је земља раскомадана и много удаљена од кућа;

7, Што су инокосни, јер се деле из крвне задруге.

Но ово се у неколико надокнађава разним међусобним удружењима, као:

Сарежништвом, позајмицом, мобом, комишањем.

8, Даље, имају много преко године дана, када не раде;

9, Што се чине многе потрице па се ту губи време око осецања потре и суђења;

10. Што се још на зелен много задужују, те су отуда вавек дужни, плаћајући скуп интерес, када немају да плате интерес онда они одрађују своме поверноцу, а своје напуштају те им пропада, те постану већи сиротани и туђи надничари.

Ономе злу требало би држава нарочитим законом и законим одредбама да стане на пут.

М. Т.

ОРАШАЦ. (ср. јасен. Окр. Смедер) 5. Јула 1884 г. После мога извештаја о видову дану, јављам се опет да кажем каква је летина код нас.

I. *О кукурузу.* Због многе кише кад је требало орати за кукуруз, потом због силне суше која је настала, и најпосле због тога што су ове наше земље смоне и љуте, не могоше кукуруз пре посејати но сачекаше оне кише између Тројица и видова- дана те поораше за кукуруз и посејаше га.

Но ови позни кукурузи не напредују, јер их суша хоће са свим да угуши. А кукурузу нема горе чуме но ако му кише ускоро небива а особито на овим нашим пакосним земљама.

II. Баштенски усеви, дуго-временом сушом, сравњени су са овогодишњим кукурузима. Скоро свију варива имаћемо врло мало. На купус напао је неки при што га сељаци зову „Бобоња" те упоредо са сушом тамани и баквицу купусову једе и квари. Лукови бели сви се скоро изкварише. Главице белога лука све су поцрвенеле и надуле се, па почеле да вену, и неки непријатни мирис имају, па како се за стабло повуче, стабло се откине. Разматрао сам да тамо нема каквог живог непријатеља, — но га приметити нисам могао. Нека ми је дозвољено запитати „Пољо-привредно Друштво", који је узрок има ли каквога лека противу овакога кварежа белога лука? Како му се зове болест? Као и противу онога *црва на купусу?* [1]

III. Главна косидба сена већ је свршена, премда се још по негде коси, сено је ове године тако лепо ухваћено и покошено по сувом времену, да ни роса није на њега пала.

IV. Главна жетва јечма и крупника свршава се сва до 6-ог Јула. Јечмове су неки и оврли. Јечам се плаћа добро. Једна кретина од 13 обичних снопова даје 99 и појаче килограма.

V. Главна жетва шенице започела је од 6-ог Јула, како ће се свршити незнамо јер страхујемо да иза ове велике жеге и препеке не удари какав град или друга непогода.

---

[1] Због тога што је лист препун, други пут У.

VI. Виногради се за сада држе добро, но без сумње шкодиће им ова изванредна врућина.

VII. Здравље, како људи и деце тако и домаће стоке за сада је врло добро.

Грознице на деци и људма до сада *скоро нигде нема*, и ако је до ових година у ово доба и мало после овога доба јако владала, а деси се да по неко мрљаво јагње куњајући скапље. Остало је све у доброме здрављу

VIII. Имајући при руци топломер почео сам водити белешку о чему ћу јавити доцније[1]) нисам пропустио и ноћу прогледати по који пут јер је долазила врућина до 19 с. Ромерових.

Концем Јуна. О стању усева у Топлици. Насељавање овог краја. Затирање стоке. Готово целог овог месеца у свој Топлици, а нарочито у горњем току ове реке, непрестано беше кишевито време. У целом месецу једва је било 6 са свим ведрих дана, а све остало време падала је на изменце, час већа а час опет мања киша. У почетку месеца ова је киша врло добра била за жита кукурузе и траву; но у последњој половини месеца већ је била и штетна: јер су жита почела да полежу а кукурузи су закржљали и пожутели — смели се у најбољем добу. Нарочито је млого кише падало у вој Топлици: 1 8, 19, 20 и 21 ог ов. месеца. Од те кише надошле су и из својих корита изашле готово све омање речице (изузимајући Косаоницу и Бањску) и потопиле своје долине, на тај начин пропало је доста већ покошеног сена, пасуља кукуруза и жита дуж речица: Арбанашке Мерушинске, Бацке и Великопланске реке; па и сама Топлица нарочито у доњем свом току мало је штете причинила. Благодарећи обилатој и бујној шуми у околини горњег тока ове реке, не само да елементарних непогода није било; него се за њи као и за поплаве врло мало зна; док међу тим оголићени предели доњег тока ове реке чешће страдају. *Свилање* је пало у најбоље доба те има изгледа да ће кукуруза — који овуда „коломбоћ" зову — бити изобиљно. Остали усеви у Топлици стоје овако:

Пшенице су нешто мало од сувишних киша и ветрова полегле; али су ипак већ залебиле те отуда неће бити штете пошто је и сама жетва ту. Клас је тако једар и пун да сељаци са задовољством веле: „е овог класа, оваквог берићета непамтимо." Ако се само све уради биће жита довољно, ма да има млого хиљада снопова још лањског жита које стоји не овршено. Жетва је већ од пре десет дана отпочела. Штета је за овај крај, што људи незнају још за никакву справу пољопривредну, која би им рад олакшала: већ се све ради као што је се радило за време цара Лазара. Овде свет као чудо неко сматра: вршеће машине, косе наслоњаче, тријере и гвоздене плугове. Ако је игде у том погледу нужна помоћ од стране пољопривредног друштва онда је у овом крају зацело та потреба на првом месту.

Кругник, *Овас* и *детелину* у Топлици нико не сеје с тога тих усева у целом округу и нема.

У овом крају поред кукуруза народ сеје у већем размеру и *кромпир*. Могу се наћи по читаве њиве од дана и два орања засејане кромпиром. И они су за ову годину врло добри. Нарочито досељеници из Црне Горе врло лепо обрађују ову користну биљку

Лан у овом крају ретко обрађују, али конопљу рало обрађују јер им је одело искључиво од те биљке. Једно сиротиња а друго чврсто држање старих обичаја: учинише те се овуда памук код сељака слабо троши. Овогодишња конопља врло је добра.

Траве ове године нема као што би могло да буде, особито предели дуж река: Топлице у горњем току Косаонице и Бацке имају врло лошу косидбу. Кошење је већ свуда

*) Улесите таблицу У.

свршено до конца овог месеца, но принос је мањи од лањског. Доњи крајеви Топлице имају понајбоље сено, али је и ту поплава доста штете причинила.

Винограда у горњем крају Топлице нигде нема. Тек у новије доба почињу доносити из Прокупља лозу и засађивати по које парче винограда. Ови крајеви, истина, су доста узвишени и од јужног ветра заклоњени, али би се у њима ипак могло са коришћу виноградарство отпочети. Овог месеца ја сам обишао већи део топличког округа и видео да су особито добро понели виногради у околини Ђакуса, Прокупља и у подножју Јастрепца до Моравске стране. Ова је околина чувена са својим вином, а нарочито Прокупље у коме се већина земљорадника искључиво винодељем бави.

Воће је прилично од непрестаних киша страдало. Нарочито се опажа на шљивама, да постепено вену и опадају, те изгледа да ће једва половина од рода сазрети. Од осталог воћа најбоље за сад изгледају на добру бербу: крушке, јабуке, ораси лешњици и оскоруше. Пређашњи обитници овог краја — Арнаути — особиту су пажњу своју поклањали воћарству. Зато и изгледа цела Топлица, као нека велика башта која је засађена: крушкама, јабукама, и осталим воћем. Дворишта, њиве, ливаде, путеви и друмови све је то код њих било воћем засађено, и неговано добро. Особито су добро знали калемити, јер се и сада налазе млога дрва са по 3 врсте воћа на једном стаблу. — Али на жалост данашњи становници Топлице, затечени дар неумеју да поштују. С дана на дан се воће обара и сече код толике горе, а ново се никако и не подиже. У варошици Куршумлији нигде зеленог дрвета не можете видети све је то сатрвено; а тако исто и поред путева. Са затирањем воћа затире се и газдинство овог краја, те би свакојако бар власт требала да сечење воћа забрани.

Шуме су за ову годину у Топлици добро жиром понеле. Нарочито има млого: буковог и церовог жира у планинама: Самокову, Соколовици, Војиловици и Пасјачи, па и у Јастрепцу и Копаонику. Ма да има суве горе и сувише ипак млога села нарочито у Косаоници секу млалу гору те земљу зирате.

У овом крају т. ј. Горњој Топлици, и незнају за дуд; те је *свилодеље* непозната ствар. Исто се тако врло мало и пчелари. Министарство Народне Привреде требало би да народ овог краја, на гајење те две корисне гране привреде подстакне шиљући семе и омање пчеларске справе.

Стање стоке је врло повољно и напредно. Али је на жалост бива све мање особито рогата марва даде се сва Арнаутима за земљу. Само из једног села крену Арнаути по 100 грла говеда, по 2—3 стотине коза и оваца за годину дана. Народ је оптерећен дугом за земљу, коју му Арнаути и којекакви пискарачи немилице продају и цене, па мора да да све, само да задржи њиву, ливаду или огњиште; на које је дошао да кући оставивши своје другом. На тај начин народ савршено пропада; јер у овим пределима највеће му је богаство стока, за коју увек новац добива а мало труда улаже. Истина и ране вазда доста има, али она због врлетних путева, далеких пијаца и т. д. врло малу цену има; те се једва од ње рад наплаћује.

Народу би овог краја неизмерне користи учинила влада, кад би у Прокупљу отворила штедионицу државну за исплату турског земљишта; те да се народ Арнаута опрости, а држави после у року неколико година земљу отплати. На тај би се начин задржала стока у земљи као основа будућег газдинства и стало би се на пут силним зло, употребама овдашњих пискарача и назови адвоката. Остане ли и даље овако, Топлица ће остати без стоке а са њоме ће народ овог краја пасти у пуку сиротињу.

Стање здравља такође је повољно код народа.

Цене су производима на пијаци куршумлијској ове:

I. Жито пшеница стара	8—10	динара	128	кгр.
Раж стара	6—8	„	128	„
Јечам „	5—6	„	128	„
Кукуруз „	6—8	„	128	„
II. Стока. Волови од 3 до 5 година пар	160—200	дин.		
„ „ 5 „ 10 „ „	250—300	„		
Краве од 4 „ 6 „ „	150—200	„		
Теоци од 1 „ 2 „ „	100—120	„		
Овце са јагањцима	24— 30	„		
Овце без јагњади „	20— 25	„		
Овнови од 1—3 „ „	40— 46	„		
Козе с јарићима „	20— 24	„		
Козе без јарића јалове „	16— 20	„		

Мих. Ст. Ризнић

ЗАКУТА (Ср. Груж. окр. Крag.) 12 Јула 1884 године. Одавно сам мислио да се јавим из овог краја и да опишем све од пролетњи радова па до данас.

Друга половина Марта била је још доста ладна, но људи су ипак по свом обичају урадили њиве и посејали јаре стрнињке. Земља је била при овом раду врло угодна и изгледа да ће рода доброг бити.

Месец Април био је такође ладан. Али људи су ипак сејали кукуруз. И ја сам у својим њивама свршио сејање кукуруза 25 Априла. Људи који су у том времену посејали кукуруз добро су учинили; јер је и време подесно испало. Од 25. почела је падати киша, а и време је било врло промењиво. Зато кукуруз а и други усеви нису могли да расту.

Прашења кукуруза у мом крају нема. Овде олмах окопавају и то зову прва копња. И са *копањем* може се рећи да је било добро; јер је земља била мекана, но због пређашњег времена кукуруза су се суетили и копачи су били доста скупи. А најтеже је то било што се ни наћи нису могли. Ја сам нашао довољно и окопао сам на време, а то зато што људи који иду у надницу, највоље оног газду који им у вече плати у готовом новцу, а поврх тога добро их храни и поји. Копаче сам плаћао по 1.60 до 1.70 динара

Друга копња кукуруза т. з. *огртање*, већ је теже ишла; јер после ладног времена а и учестаних киша, копњу сви људи нису били свршили чак до 5 овог месеца а то је и сувише доцкан. Па зато се за огртање није могло наћи довољно радника а и што се нашло врло је рад споро ишао; јер је земља врло убијена и тврда била Мени је уз прву копњу у једној њиви од 25 плуга отишло 18 копача, а уз друго копање 15, што би по правилу требало да оде уполак а то је 9 радника.

Кукуруз дакле, у опште од почетка па до сада изгледа свуда неке родити, но на њиву па на њиву па и у једној њиви није једнак по местимичан.

Стрнини усеви, код нас се мало и сеју Али оно што је од озимих усева посејано добро је и то како пшеница тако и јечам. Од пре десетак дана људи су почели јечмове жети и види се да му је зрно тешко а није богна како крупно. И за пролетње стрнињке има се то исто рећи да су добре, како пшенице тако јечмови и овсени Стрнињке нису полегле а имају по мало уродице.

Траве су врло добре и густе, но само су пропале око реке Грује што их је оплавила и својим наносом искалала. Људи код нас доцкан косе ливаде; јер ево пре неки дан почеше косити и трава им је већ на земљи сува и за кошење врло тврда. Ја сам говорио да треба ливаде косити кад су траве у највећем јеку цветања, што сам са својим

ливадама и учинио. Па сад се моје сено допада сваком тако да су ми још сад нудили добру цену само да им га продам. Косаче сам плаћао по 2 динара.

Још имам да јавим једну новост да је један сељак пол мојим руководством набавио четири килограма семена од детелине и посејао је 1 килограм ове године само да произведе још више семена па онда намерава да засеје један већи простор[1])

Остали усеви као кронпири, пасуљ конопља врло су добри и засада изгледа да ће бити богата жетва.

Воћа као: Јабука крушака и ораха има доста. За орахе се не памти да су овако одавна родили. Но јабука нема свуда; јер су на неким местима од ладноће у цветању страдале.

Шљиве, овог производа, који наш сељак највише и најрадије производи, ове године нема. И због шљива наш ће сељак имати велику штету; јер је научио да сваке године узме које за ракију које за суве шљиве доста новаца, а ове године тога нема. А ево како су ове године шљиве пропале; кад су шљиве у цветању биле, наступи ладно време и другограјне кише, те цвет озебе и од кише иструну те сав не, заметнувши плода опаде. И тако у нашем крају у опште шљива нема а у појединим шљивацима находи се у полак од прошле године и то има више раница, т. зв. црвењача а мање мацарака. Па и што има мацарака то пламењача уби шљиваке да су и шљиве већ почеле опадати.

Виногради су родили прилично, и има изгледа на добру бербу. Но неки се жале како им лишће на лози почело да жути и то од пре неког времена. Ја одмах одем и уверим се да то није филоксера но пламењача. Каква буде берба и са колико проценте шећера у ствоје време јави ћу.

Шуме се затиру, а и што је остало то је све жалосно и неједнако да се шумом назват не може. Цер, лужник, ситна и крупна граница немају жира. А буква родила је местимично. Жир је крупан и здрав и ако га што не поквари изгледа да ће га бити доста бар да се свиње *подкрваве* ако не добро угоје.

Стока је здрава и не примећава се ни код једне врсте никаква болест: Говеда су на цени а особито краве музаре а то зато што и најбољи домаћини и ако имају по 20—30 говеда немају више отељени крава но по 2—3 а то није доста за једну велику кућу за чељад а камо ли за раднике. Свему овом узрок је што немају доброг бика и што не пазе на волење краве него са кравама пуштају које какве буџане те им стоку квари и краве повађају. Коњи такође имају добру цену и млого се траже а особито за I. и II. позив. Но људи немају за продају тако крупне коње, него већином ситне и тако ситне да нису ни за какву употребу. Затоби држава требала што пре да се побрине о *сточарским заводима и штацијама*. Мале је вајде од Љубичевске Ергеле; јер наш свет неће да води кобиле на даљу него да му је нешто пред кућом. Ако би какве вајде било оно би морало бити кад би бар сваки срез имао по једну такву штацију по неколико ајгира, бикова вепрова и овнова. И ако се ово неучини никад од нас ништа.

Свиње нико и не тражи а и ако тражи он хоће сасвим јевтино па пр. отерају крупне маторе свиње пред купца у нашем крају. Он даје за чинт три дуката а нај више 40 динара. А сирома човек почеше се по глави па кад види да други неда ни толико он најури у обор свиње па иде кући све шапућући, да више свиње неће никад држати. Право има и ја му кажем; јер није вајда нешто радити а некористити се. Овом злу требало би једном учинити крај и отворити овој овако важној производњи живљи промет

---

[1]). Хвали вам на трулу. Чините и од сада све могуће услуге својој околини. Она ће вам на томе бити и сувише благодарна У.

и боље пијање у другим земљама а не само у Пешти а најбоље у нашој земљи. У то проклетој Пешти наши свињарски трговци саранише своје капитале. Санитетска полиција велика царина и крупније свиње нашег суседа јесу назеба несрећа за наше трговце.

Срет. В. Којић.

КОНАТИЦЕ, срез Пос. окр. Београ. 13. јула. *Пшеница* је родила добро, и ако је ове године задоцњено са сејањем. Многи су сејали по светом Николи а било их је, који су је сејали и после Божића. Сад су је почели жети. Најпре су 2 динара и то са раном. (Код нас је такав обичај.)

Јечам је такође добро родио, но још га сви нису пожели, због хрђавог времена дошног сејања.

Зоб — овас — је такође добар.

Кукуруз — који код нас најпре сеју — врло добро напредује, још се копа. Ретко да је који раније окопао. Ове године има кукуруза, који су сејани и после видовдане све до самог Ивања-дне. Неколико дана било је стало копање, због јаке прашке и суше, а сад од ове кише ради се што но реч и дан и ноћ. Рани кукурузи били су застали са осецањем рода због суше али је то све ова киша поправила, те се можемо надати лепој берби овогодишњих кукуруза, Код неких има и пурањака за јело.

Повртарство је код нас слабо, сеје се до душе лук, пасуљ, купус, паприка, бостани краставци, али се доста и на пијаци купи.

Ливаде су добро родиле — траве су скоро све у своје време покошене. Ретко ће се наћи, да који своју ливаду коси после Аранђелова-дне, сем немарних и инокосних домаћина. На поправци ливада, ништа се не предузима. Наводњавање је остављено случају, кад киша пада или где је раван те вода оплави. Разгртање мрављака, дрљање, ђубрење нико не предузима; па ни саме ливаче, које су преко зиме свиње испале[1]) ретко ће који загрнути.

Воће је родило добро, само су шљиве порасту остале ситније но обично што су. Као сваке године, тако ће и ове сушнице радити. Трешања и вишања имали смо мало, јабука прилично а ораха доста.

Шума је код нас неправедно упропашћена. Шума је била растова, али како на општинској земљи, тако и у приватним забранима је исечена. Од времена како је шуме нестајати почело, осетили смо, да нас вода већма топи, да су жеге много јаче а зима све ладнија, да усеви све слабије рађају и да су лошији како у порасту тако и у каквоћи.

Виногради су врло лепо родили. У винограду, који сам прегледао нисам опазио никаквих сумњивих знакова, и по томе могу рећи, да овде филоксерне заразе за сад никако и нема.

Стока има доста, осем оваца које због многих баруштина — метиљају. Како нико на своју стоку не пази, тако се са њом не можемо ни хвалити. Редак је газда, који своје — бар теглеће — волове преко зиме држи у штали; но су и лети и зими под ведрим небом. Никакво се побољшавање не предузима; но је с године на годину стока све ситнија и хрђавија. Некада су били колубарски волови на цени и гласу због своје крупноће и изгледа, а сада су сасвим запуштени. О веселом коњу и да не говорим. Само који се јаше чешће, тај и дрема уз јасле, а остали су по пољу — по шуми — траже се и искупљају само лети кад треба да се врше, а пошто се овршне опет се пуштају у шуму.

[1]) И ако је то противно чл. 10 закона о потесима да се свиње у ливаде пуштају. У.

Пчела у нашој околини има мало. Неколико домаћина баве се пчеларством и то са кошницама „вршкарама" од беле лозе, омазане с поља говеђом балегом. Справе су обичан нож за подрезивање а печурка за кађење. У јесен их потуку а оставе неколико за прилод. Цеђење меда бива рукама.

Стање здравља стоке је добро — деца кашљу.

Љубомир И. Симић.

ЖУПА 8 Јула. Пролеће већ беше свакојако, и кишно и сушно, а цео месец Јуни био је кишовит, тако да су многи пољски радови задоцњени; виногради су остали неокопани, и ливаде на време непокошене. Осим тога што на време радови код појединих пољских усева нису свршени још је већа штета била, коју је 16 пр. месеца учинила киша оним ливадама и њивама, које су поред река и потока а и многим стрмим виноградима јер је то поплављено, а земљу из винограда киша је однела те тако остало голо чокоће. Овакву кишу слабо је који Жупљанин запамтио.

Винограде, као што рекох, слабо је који опрашио, а едино због кише и „празника", којих у овом крају има више но игде у ком. Виногради су били родили не може боље бити, али им је ладноћа у Јуну много нашкодила, тако да је се на многим особито присојним местима почело, лишће и грожђе сушити, тако да у неким није ништазе лено остало било.

Стрмна жита су израсла била да неможе боље бити, но због кише су скоро сва полегла. Јечмови и ражи су пожњевене и где нису полегле доста су тешке, а и теже би биле да су пре пожњевене но наши људи никако нежању док не презру.

Кукурузи добро напредују особито рани.

Шљиве су родиле на шљиваке, тако у неким шљивацима родиле су да се поломе, а у неким ретко, у неким пак нема ни зрно, но и њима је скоро свуда лишће тако пожутело као да је сада јесење време.

Ораси су родили прилично; крушке добро а јабуке ретко.

Жир је родио само буков и ретко церов но овог дрвећа слабо у жупском крају има.

Стока је у опште здрава била, само су с пролећа код појединих домаћина јагањци доста скапавали, чему ће бити узрок по свој прилици пролећна ладноћа и непажња.

Пчеле ретко који гаји и слабо су се ројиле а свилене бубе нико не гаји.

Због кише и ладноће млого је пилади а највише ћурића полипсало.

Кукуруз се продавао и продаје 128 килогр. по 8—10 динара, Пшеница 12—15, овас 10—11 динара а тако и јечам, раж и крупник, вино 128 кгр. 20—25 динара а тако и ракија.

У једно додајем да је од 1. овог месеца тако велика врућина, какву слабо који памти, а шта даље буде јавићу.

Радоје М. Костић
економ у Стубли.

МИЛАТОВАЦ, (срез и округ Краг.) 6. Јула, 1884. год: Ово-годишње пролеће и сувише је рђаво било за орање и сејање кукуруза, као главне ране нашега сељачкога света. — Јер од закључно 6. Априла, па до закључно 20. падала је сваки дан киша, (осим: 12., 18, и 19.—) За сво ово време, усљед ове кише, није се могло орати — Међу тим од 1. па до 15, Маја, киша није падала, и тек 15. прилична је киша пала. — Од тога дана падала је почешће, али по врло мало. — И тек 29. пала је врло добра киша, која је сву драгу ноћ падала. — Ова је киша жедну земљу довољно напојила и што је увело овеселила. —

Као што се из овога види, ово је пролеће доста кишовито било јер киша као што рекосмо, није падала само за кратко време, па и опет су у ово време сви плугови били, усљед суше стали. — Ово долази отуда, што је дуго-трајна априлска киша била земљу сасвим сабила, припљескала, те је се после, усљед сунца и ветра, образовала тврда кора, као таван. — И по неки, ко је орао онда, грудве су се одваљивале као санте леда. — Усљед ове суше, млоги су наши ратари мислили, да ће ове године остати без кукуруза, и већ су се неки спремали, да иду у Мораву, да купују кукуруз, док је још јевтинији. — Али је киша од 29. повољно земљу спремила за орање и сејање. — И тако су наши ратари орали за кукуруз до пред Видов-дан. —

Траве је тек по неко почео косити пре Петрова-дана, и сада се у највећем јеку коси. — Ове је године трава и по доброти и по количини врло добра. —

Тако исто и јечмове почели су по неки пре Петрова-дана жњети, и сад је жетва јечмова већ при крају.

И јечмови су ове године повољно родили. —

Шљива, па и другога воћа нема. — Виногради су родили добро. — Кукурузи старији свилају и одсецају род а млађи се тек сада окопавају (разуме се први пут), и због суше, не могу се окопавати. — за ово време и кукурузи обећавају добру бербу, но само с' тим, ако кроз који дан падне киша, јер од 1. овога месеца, влада грозна жега која прети, да осујети добру бербу кукуруза. — Тако исто ова жега, ни виноградима не годи. — Јер од ово последњих 6 дана, *влада жега* таква да наши нежни усеви, као, што су: бостан, краставци, не само што не могу да заметну род, (јер се овај од жеге суши, спржи), већ краставцима се и врежа суши, а таква ће срећа, и бостан снаћи, ако само кроз који дан не падне киша, те не угаси ову грозну жегу. —

И остала стрмна жита, као: пшенице, овас раж, добро су родила. — Прецизније ћу извешће о њима, као и о јечму донети, пошто се овршу. —

Код свиња је се појавила: грозница и црвен, и чује се, да по које свињче — угине. —

Надница: копач 1—1.20 дин. косач 2 динара; — пластиоц 1 динар; — жетиоц 1 динар; — дениоц 2 динара. —

Р. М. Пешић. —

ЛАПОВО (ср. Лепенички окр. Крагујевачки) 11 Јула 1884 г. У последњој свесци Тежака (за Јули месец) читах белешку о кукурузној ваши, па како тога непријатеља и у овој околини има, то ми и даде повода да и ја коју реч из овог краја јавим о њој, а у исто време и о стању летине, здрављу домаће стоке и људи.

Да почнем о стању летине:

Истина да је било кише баш у време орања, али се опет код нас није тако одоцнило са орањем за кукуруз и друге пролетње усеве, као што је то на другим местима било; код нас је већина земљерадника до половине Маја готова била са орањем и сејањем кукуруза, а до конца Маја већ се није могао ни један плуг у пољу видети.

Пшенице код нас има доста посејано а добра је и жетва, само што се у где-којој њиви може наћи сњети (гара) или као што је у овом крају погрешно зову главница. У где којој њиви и на по неком влату-може се наћи гљивица Puccinia graminis. Жетва је почела у велико од пре десет дана.

Јечам је такође добро. Он је већ укамарен.

Зоби, што но реч, биће и црно и бело.

Ливаде су врло богате са сеном.

Као што горе рекох кукуруз је рано посејан, али, које вране и чавке а које и поменута кукурузна ваш пометоше га у порасту, но брижљива нега, а и умерене кише надокнадише му оно што је у почетку изгубио, те је сад такав да се бољи пожелети не може. Истина да кукурузне ваши и данас има на више њива али му већ не може да нашкоди, пошто се толико отргао да би се могао одупрети и већем непријатељу од кукурузне ваши.

Виноградь су добро понели, тако да се не памти да је икада боље било. Филоксера до данас није нађена и ако је у околини има. Има једна болест на виновом листу, за коју држим да је гљивица *Peronospora viticola* али за сад никакве штете не причињава, јер је још мало има.

Код нас овамо људи не занимају се тако у велико *воћарством*, зато га омало и има, али и ово што га има, слабо је понело, јер га је сувишна киша и ладноћа баш у цвету затекла те је, тако рећи, све пропало. Овде се, могу рећи, одомаћила гусеница тзв. Кукавичина пљувачка (*Gastropacha neusiria*) коју је немогуће са свим истребити; те нам зато доста и причињава штете. Рано с пролећа већина се пољ привредника труди те очисти своје воћке од гусеница, али залуд кад то неће сви да учине, него се гусеница из једног у други воћњак премешта, те тако и ономе штету чини који се потрудио да је утамани.

Шуме у овом крају врло мало има, једина повећа шума која се у овом крају налази то је *Рогот*, остало су омањи забрани приватних људи. Жира има доста али мање него прошле године.

Пчела нема млого у околини, и што их има, не негују се рацијонално. Кошнице су исплетене од беле лозе. Ројење свршено повољно; изгледи су да ће бити доста меда.

Цене су како стоци тако и рани доста слабе.

Здравље је и људи и домаће стоке повољно.

Љуб. Р. Јовановић
Економ.

ЈАСИКОВО — Хомоље — 10 Јуна. *Овца са четири јагњета.* 31 прошлог месеца ојагњила се у Јасикову (хомољски срез окр. пожеревачки) једна овца са *четири јагњета*. Сва четири јагњета савршено су здрава и потнуно развијена. Јагањци су оситни, али ипак весели.

Овца је доста јаког састава и доброг соја. Млека има довољно за сва четири јагњета. Најпре пушта газда (који је сиромашак) два јагњета те сишу мало по једну сису па после она друга два.

Иста овца била је прошле године јалова; 1882. године ојагњила је два. 188 била је јалова, а 1880 ојагњила је *три*.

Кад год се јагњила, јагњила се друге године и увек нешто више него обично. Овај исти сиромашак продао ју је још зимус (унапред) једном овдашњем трговцу под јалову, па кад је приметио Маја месеца да је сјагња, није хтео да је даде, већ је место ње дао другу и то тек после њеног јагњења.

Ја се драговољно примам да вам одавде чешће дописујем, ако ви то желите[1].

Н. Ст.

---

[1]) Хвала нам на томе. Пишите чешће, ваша пријатељска оцена наших слабачких радова, и похвала коју смо морали изоставити да нам се не пребаци сујета, улева нам већу снагу. Што нам нејависте о цени и доброти овогодишње вуне из тога краја. Нарочито о томе куда се већи део вуне однесе? У.

ЈАВНА ГОВОРНИЦА

Јоц. Дикићу Топола. Погрешно сте и радили, што сте шљиве, а и остало коштичаво воће с пролећа сејали. Шта више и јабучасто воће ниче пре и брже, кад се његово семе с јесени посеје; а камо ли коштичаво, коме треба далеко више влаге за клијање.

Коштичаво семе мора се с јесени сејати или у влажан песак до пролећа утрапити. Ваш усев зато није ницао, што се до пролећа сасвим осушила и тако рећи изумрла клица његова; а можда су га и мишеви појели из земље, јер они то воће и траже.

Упутство како се изводи шљива из коштице имате у првој свесци „Тежака" за ову годину, на стр. 29—ој; затим у прошлогодишњем Тежаку и то кад му је време било, у свесци за Новембар на стр. 746 — поменуто је све што треба о извођењу шљива из коштице; а у св. за Дек. на стр. 843 све што је нужно знати о даљој нези шљивице, и о расађивању.

I

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** „Тежака", који *дугују* претплату из ранијих година, као и оне **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно поштом (најбоље упутницом), шиљу Друштву дугујуће суме, било да полажу управама Подружина друштвених (где ових има), које ће потом све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву дугује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и од полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

II

Позив. Српско пољопривредно друштво потребује сваке године знатну количину семена од пољопривредних усева, нарочито од градинарских. Па пошто му није могуће да сву потребну количину и све врсте сâмо производи, а набавка са стране доста је несигурна у погледу на чистоћу и клијавост семена, и уз то још скупа. то **позива**

све оне градинаре у нашој земљи, који се баве с производњом градинарског биља и семена од истога, *да се друштву овом сваке године до конца Октобра јаве, ако имају семена на продају и да му од истог пошљу пробу и тачно наговесте, колико семена друштву на продају нуде и по којој цени.* Биљке од којих се семе тражи поглавито су ове: кромпир рани и позни, рани пасуљ чучавац, пасуљ тачкаш без влакна, грашак за зрно и бораниј, жута репа (шаргарепа,) першун, пашканат, спанаћ, лобода, купус, кељ, карфиол, роткве зимске и месечарке, салате (све врсте), цвекла, тикванице за јело, патлиџани, паприка, краставци, мајоран, лубенице, диње, тикве за стоку, репа за стоку, луцерка детелина, црвена детелина, муар итп.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, Бр. 158, 16. Фебруара 1884. год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

БИКА

Имам бика за облагорођавање наши домаћих говеда. Бик сада има годину и три месеца. Длаке је сиво-жуте. Изванредног телесног развића и од нашег соја говеди да не може бољи бити. Ни бику у ратарској школи у Краљеву неће много уступити. Ко жели да му крава „води" под мојим биком, нека доведе краву мојој кући и понесе два динара богат, а сирома ништа.

Срета В. Којић
економ из Жикуће
среза гружанског окр. крагујев.

ДОБРА РАНА СОРТА КРОМПИРА

„руже") За семе може се добити **код Алексе А Протића шпекуланта у Пожаревцу**.

ПРАКТИЧАН БАШТОВАН

Желео би ступити у службу на какво добро. За њега се може ближе сазнати преко Српског пољопривредног друштва.

В. СТЕФАНОВИЋА

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ПОЉОПРИВРЕДНИХ МАШИНА

у ЗЕМУНУ и у Н. САДУ

препоручује ново добивене машине за кошење летине којом се с 2 коња или вола дневно 8 до 10 јутара лако и боље нег косом покосити може; цена је у Земуну на обали дунавској 425 фор.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. Стефановић.

БИКА

за облагорођавање наше домаће пасмине говеди има код подписаног. Бик је млад; концем Јуна пуни две године. Длаке је зеленосиве; у опште телесног развића таквог, да од нашег соја говеди не може испасти бољи. Пуштаћу бика на краву сваком, који доведе краву код моје куће и плати по два динара на сваку краву.

Вића Т. Радовановић

економ из Водица срез јасенички, округ смедеревски.

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за орање ливене и коване: даље плугове окопаче (за прашење и загртање); браздаче; дрљаче разне; крупаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се са јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да многобројним поруџбинаа дају могућним да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упутивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

НАЈВЕЋЕ СТОВАРИШТЕ ПОЉОПРИВР. МАШИНА И СПРАВА

В. СТЕФАНОВИЋА

у

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских, Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

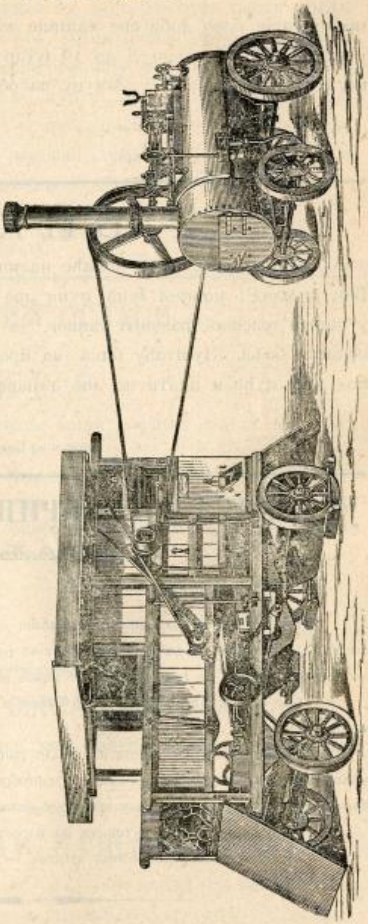

За олакшање поштованих купаца и бољу угодност сместио сам у Земуну на београдској капији, не далеко од жељезничке и парабродске станице, такође

ВЕЛИКО СТОВАРИШТО

ПОЉОПРИВЕДНИХ МАШИНА,

а заступаће ме при истом г. Јован Стаковић.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 9 | ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ | СЕПТЕМБАР 1884.

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

АГРАРНО ЗАКОНОДАВСТВО И ПОЉСКА ПОЛИЦИЈА У СРБИЈИ

ПРИБИРА

Милутин М. Савић

(СВРШЕТАК)

Трећи економ, коме је добро познато стање привредно у Шумадији и Ваљевској, одакле је и родом, пок. Љуба Ђелмаш професор сточарства у бив. земљеделско-шумарској школи, говорећи како су ради унапређења сточарства потребни строги аграрни закони и наређења, вели о томе ово:

„Ову полазну тачку правдам тиме, *што сам дубоко уверен да би било нужно таквим законом ограничити слободно тумарање стоке по ливадама и шумама*, дакле забранити слободно пуштање стоке или пуштање у такозвани сапшас, јер имамо довољно искуства, шта бива од оних ливада, сенокоша, из којих се стока изгони тек око Благовести а и после ових, у које је доба ливадска земља још тек почела и тек подмлађене нежне травчице страдају које од тога, што се стоком из корена почупају, а које од тога, што се стоком у корен угазе и утру, усљед чега добијамо ретке ливаде и мало сена за зимњу израну стоке, која нам обично до прве траве гладује и то баш у оно доба, кад се н. пр тегљећи волови за најтеже земљерадничке послове употребљавају, овце се јагње, дође своје јагањце и т. под.

Могли би се запитати, па где би нам се стока заранила до прве траве кад нестане сена, сламе и тулузине? На ливадама доиста не, јер ће и оне го-

дине с пролећа да гладује. Доиста је лепо чути од наших земљорадника, како је овај или онај домаћин сточан; али је ова њихова хвала једнострана, јер они обично имају пред очима количину а не каквоћу стоке која је обично с пролећа слаба, а то све због оскудне зимње исране, с чега би требало да важи за њих ово правило које вели: „Држи оноликo стоке, нарочито преко зиме, колико можеш задовољно да исхраниш са прибратом пићом;“ осим тога да ли је право да мога сточнијега комшије допире с пролећа на моје ливаде његових 50 грла а на његове ливаде мојих само 10, и да ли је право да ми мој комшија по томе уобичајеном праву спречава слободно газдовање и располагање са мојом имаовином; неби ли ми ваљало да ову цељ оградити сваки комад земље, или, да ли до века да чувамо њиве и ливаде од стоке или нам ваља чувати стоку од њива и ливада?

По томе не треба сумњати да би чувана стока била у пола неговања, али не на овај нехатан начин као што је ми данас чувамо, већ онако како би доиста и била очувана.

На ово се принудити мора сваки притјажаоц стоке аграрним законим наређењима, која ће забранити слободно тумарање стоке, и која ће ујамчити сигурност туђе имаовине; спорови пак око потрица поуздано би нишчезли, а стока задавајући веће бриге притјежаоцу, скретала би озбиљније његову пажњу на себе, те би ваљда овим ограниченем био принуђен да и он својим поктама произведе нешто културнога биља за исрану своје стоке, чему ми пољопривредници, треба озбиљно да тежимо, јер онај који хоће да ужива природно благо, мора да га у неколико и подржава, а не да га злоупотребљава и искључиво се на њега ослања, јер га то лењи и чини нераденим, а од овога ласкавог природнога блага, нико нетреба толико да се чува колико пољопривредник, особито кад има на уму да ми брже природну готовину црпемо, него ли што је она у стању да је обнавља.

Надзор пак о извршењу законих мера у овоме правцу, имао би да дође у делокруг нарочите пољске полиције.

Забраном слободнога тумарања стоке, стало би се на пут мешању хрђаве стоке са добром, јер је ово знатан узрок што нам се она измеће и квари, а познато нам је колику штету може да учини једном добром домазлуку један комшиски пугљан-бичић који је по све неспособан за приплод, а домаћин овога доброг домазлука нема довољно начина да своју добру стоку сачува од смеше са хрђавом комшијском. Шта нам овде ваља чинити? — Донде, докле год наши земљорадници не добију сопственога уверења о штети мешања хрђаве стоке са добром као и о хрђавим приплодним резултатима преко све њихове добре воље, нужно је овоме стати на пут аграрним законим наређењима која би од прилике гласила: да је сваки домаћин дужан благовремено шкопити свако оно грло које је за приплод неспособно, а у случају неизвршења овога законог наређења, ваља дати право ономе, са чијом стоком хрђаво приплодно грло у додир долази, да он може посредством пољске полиције поменуту предохрану да изврши. Констатовање способног или неспособног приплодног грла, имало би се прописати и у законим наређењима шта је добро, а шта ли хрђаво за приплод.

Шумски испусти дају стоци, а нарочито овцама рану само по нужди; а штета је по њих с једне стране та, што се стока од оне шише која у засенку расте оболева, с друге стране та, што се тумарајући кроз гране и кршеве чупа са оваца вуна и с треће стране та, што се ни из природног ни из вештачког под-

младча нигда неможе шума да подигне, него се наскоро ушевари, с тога, што је стока брстећи загриза.

Према томе ваљало би аграрним законим наређењем забранити приступ говеда оваца и коза у све шумске испусте и ограничити их на паше и утрине, а последње на шибље и џбуне ван шума и забрана, или им најзад у овима прописати нарочита правила за попашу.

Не би било од малене вредности кад би се аграрна закона наређења постарала и о заштити стоке противу суровога поступања с њоме, што би имало и економне и моралне вредности.

Што би се год нашим земљорадницима овим окрњило од њиховога комодитета у израни своје стоке, имало би се да надокнади школовањем њиховога подмлатка, те да се једном научи мислити и за будућност своју, пошто је скоро све оно природом дато нашом неувиђавности и лакомишљени наших предака испљено, а одиста и упропашћено, а међу тим је слабо што ново стварано, или бар да је оно што је цпљено било допуњавано, имали би се данас бочити само са квалитативним, а не и са квантитавним недостатцима у нашем сточарству и земљорадњи.“ [1])

Четврти економ коме је добро познато *Подриње*, одакле је родом, и где је по свршеној школи на страни, доста времена с успехом обрађивао своја поља, то је наш признати практичар у ратарству, економ див. земљеделско шумарске школе Р. Бојић; он пише о нашим потесима ово:

„Ја сам тврдог и непоколебљивог убеђења, да је *установа потеса* (а с њом и *ограда*) *кинески зид* за напредак земљорадње у Србији. Кад би тај зид пробили, кад би ту установу укинули, наша би земљорадња данула душом. Онај дан кад се то учини, биће златним словима у историји нашег напретка записан. — Да ли је вредно да набрајам све оне њиве махна и зала, које нам потеси доносе? Да ли их наш земљорадник познаје или не? Па ако ико их познаје, зашто онда ту установу не укида? На што ће му таква установа која га спречава у раду на властитом земљишту, на што ће му ортак у имању без нужде и потребе? Зар неби било боље марву од поља а не поље од марве чувати? Зар нам укињењем потеса неби ливаде родније биле и раније стасавале — јер их неби марва пасла и газила до касног пролећа (често и до ђурђев-дана)? Зар неби укињењем потеса, отпали толики послови а обично у најрадније доба, с пролећа (око потврђивања потеске ограде) а тиме уједно и многу гору (шуму) уштедили? Зар не би укињењем потеса престале оне грдне свађе, дангубице и штете, које се на њивама чине, и које су често узрок каквог искуства? Зар неби укињењем потеса сваки у истини постао неограничени господар свога имања?

Треба ли још да ређам зла и невоље, које нам потеси доносе? Не. Не зато, што би ми требало неколико дана само о њима да пишем — а међутим их сваки земљорадник из свог горког искуства зна. Па шта да радимо? Ја мислим да ће најбоље бити ако *потесима* што пре одпевамо надгробну песму, јер су нам они доста тужних и брижних дана нанели:

Оградимо наша поља а затворимо нашу марву!

[1]) Стен. бел. О радњи в. гл. збора друштва за п. привреду 1881. стр. 18 и 19.

То нека је девиза сваког напредног земљорадника.

Што пре ово учинимо, тим боље. Немојмо се и даље варати о користи или чак и потреби потеса. Свака помисао на потребу потеса јесте заблуда — заблуда, која нас скупо кошта. Укинимо потесе, па ћемо кроз кратко време имати више зрна, више сена, траве и сваког другог биља; учинимо то, па ћемо нашу стоку поправити и користном учинити. Укинимо потесе, па ће нам сав наш рад кориснији бити. *Има ћемо више жита и боље, корисније стоке.*

Напредак наше земљорадње почеће од оног дана, кад потесе укинемо. Јесмо ли ограничени у уживању свога имања, не можемо ли све своје силе и све знање потпуно употребити на своју њиву, онда напретка нема. Добар плуг урадиће своје — али ће тај његов рад потрти стока, газећи нам њиве до Маја месеца. Родна година даће нам доста грожђа али му *„пуштање поља“* неће дати да сазри — зато опет мала вајда. Сејао би озиму стрм, али која вајда, кад ће ми је марва изгазити. Брао би раније мој рани кукуруз, али није дозвољено — но кад сви, онда и ја — Шта то значи? То значи ни више ни мање сам себи штетити. Зато *доле с потесима.*[1])

Пети економ, који је будним оком пратио све привредне појаве око себе и на кога се с правом у овоме питању позивамо, то је Јова Мишић из Неготина, чувени виноделац, добар трговац, толикогодишњи кмет, који је закон о потесима имао да извршује, саопштава нам у једноме писму своме ово што сљедује, што и ако није непосредно окомљено на закон о потесима, оно ипак осветљава начин његовог извршења и зависност привредног живота од тих закона и извршних органа:

„Закон о потесима лепо прописује, да се стока од потеса чува а не потеси од стоке, (да никаква стока ни у које време по виноградима не тумара а свиње по ливадама. По засејаним њивама такођа да несме стока газити, из ливада пак да се стока изгони од 25. Марта а најдаље и то кад је позна година може остати до 5. Априла а даље никако.)

Па да ли се ово законо наређење врши? Боже сачувај. Говеда, коњи, свиње, овце, козе од како се оберу виногради, та јошт нико и не чека да се оберу, већ по који обрао једну половину па почео другу а његов комшија или који и даљи пустио волове своје да рани, и ови тумарајући да себи рану траже кроз оно парче обрано отиду и у необрано те и ту онај плод потиру, а кад се оберу онда нема ни сумње; већ пусти се стока по виноградима на рану као у каквој шуми, и то траје до конца Марта а и до половине Априла. Млоги одгрну винограде и орежу а говеда и коњи опет по њима иду те траже да се ране. Чувари са чопорима, овцама и козама својим из околних села и то без икаквог зазора преко сред винограда и засејаних њива терају те стока тражи себи рану, а говеда, коњи и свиње пуштени без икаквог надзора те као дивљач по пустари тумарају и траже себи рану.

Из ливада се стока не истерује у одређено време већ оставља се до Ђурђевадне, па од онда као бајаги брани се, али ко то слуша, земљорадници који би требали да чувају ливаде да им трава за сено порасте да могу за зиму спре-

[1]) „Тежак“ за 1882, св. Окт. стр. 523 и 524.

мити, они терају своје волове по ливадама и после Ђурђевдана па и до саме косидбе. *Једном речи казати све се упропашћава.* Власти које су законом позване да на ово пазе и бране ни најмање на то пажњу не обраћају. Е сад кажите ми господине, може ли се овди каква економија и напредак учинити? Где треба да окопају један виноград 10 радника, мора да се утроши 15 и више, где је поорана и засејана њива каквим стрмим усевом па ова изривена од свиња преко целе зиме по влажном и блатном времену од оваца, коња и говеди изгажена и натапкана какав ће род дати? Која се ливада рије од свиња и пасе рецимо само до конца Априла (а ако и целог Маја) па трава не може лад свом корену начинити да влагу колико толико задржи, а још кад наступи врућина у Мају и Јуну па још без кише каква ће трава на тој ливади да порасте и сено са исте за зиму да се добије.

Господине. Дао је Бог те је добра и родна наша земља, те и поред свег овог небрежења власти и пустајлука становништва опет по нешто роди и напиљари се колико с нагегом да се до друге ране израни а и по нешто прода да се друге потребе подмире, а да је земља нека посна и неродна као што је по другим местима, ми би обрали бостан.

Чује се да ће се на овој скупштини[1]) преустројство општина предложити. Гледајте да се стави општинским властима најстрожије у дужност, да оне обраћају пажњу на закон о потесима и да пропис његове најтачније врше у том погледу. Да се ставе под надзор државних власти, да ако неби општинске власти водиле бригу о имању својих грађана по пропису закона, да ове на жалбу каквог грађанина а и без жалбе кад виде да се не набљудавају прописи закона о потесу, узимљу општинске власти на одговор и казни подвргавају, а не као до сада што раде, кад се који грађанин жали државној власти на такво што, оне слегну раменима па смешећи се одговоре, општинска је самоуправа и то је њихова дужност.

Е сада ти економиши иди те ради, троши снагу и новац, чини опите разне да што мање снагу и новац потрошиш а више привредиш, кад ти немаш заштиту од власти већ те ови остављају самовољи и пустајлику светском.

Него пошто сада има и Министарство привреде и радиности, то нека гледа да се постојећи закон о потесима што боље и строжије уреди и власти како општинске тако и државне, ако на ово не пазе да се ставе под одговорност, а никако не остављ народу на вољу и његову увиђавност, јер да он ово увиђа и појми неби радио овако.

Немам речи да се изразим о оваквој лабавости садање власти у овом смотрењу, и на неуредности и небрижљивости овдашњег земљорадничког становништва, да вам све појединости описујем то би сасвим дуго било и ово је много што сам до сада написао, али још нисам казао све што би још имао у овом смотрењу да кажем.

Мене не мрзи и не жалим ни труда ни трошка да све опробам што ми буде од потребе а препоручују појединци вештаци, али ништа се не може учинити док се једном не заузда самовоља, па онда тек појединци кад би почели по упутству научни пољопривредника да раде, а да му се од други неупропашћава, па кад оно испадне дбро и виде остали и они ће одма поћи тим путем.«

---

[1]) Писмо је писано 6. Фебруара о. г.

После ових навода, из свих крајева наше отаџбине, из којих се јасно види штетност постојећег неуредног стања, треба ли још каквих доказа?*)

Ако ко мисли да треба, њега ћу упутити на стенографске белешке ванредног главног збора друштва п. привредног, који је држан 1881 г., и на записник 14-тог главног збора, који је држан крајем прошле године, и који је штампан као прилог «Тежаку» за Март о. г. особито да прочита оне речи, које је говорио А. Лукић из Београда и Радован Милошевић из Жаркова. Њихови говори јасно доказују да ваља аграрно законодавство и уредбе пољске полиције подвргнути стручном прегледу, о чему је, на мој предлог донета на томе збору особена резолуција.

Мени се чини других и јачих доказа не треба, да је овако неуређено стање од штете, и да оно даље опстати не може, особито кад се узме на ум наш нови порески закон и нови привредни односи у које ступамо под јесен о. г. ново подигнутом жељезницом. С тога не бих даље ни набрајао да ми није дошао случајно на подножу још један извор за објашњење овога, и то у органу владајуће партије «Виделу» бр. 88 од о. г. где стоји у IV. чланку «Наше газдовање» од речи до речи ово:

„Ми се обично изговарамо да наше сточарство с тога с дана у дан опада што су они простори — шуме и испусти — где је негда стока пасла и планџовала, махом позаграђивани у особине и претворени у њиве и ливаде. Али кад и ову врсту нашега газдовања добро размотримо; кад оремо озимицу, кад за пролетњу пшеницу, кад за овсове и јечмове, а кад и како за кукурузе; како их обрађујемо, чувамо; кад их прибирамо, — видећемо, да и на овоме пољу нисмо ни за стопу[] пошли у напред од „наших оцева и ђедова". Цео напредак што смо га учинили састоји се у томе, што више оремо но пре.

Међу тим слабо ко хвата рачун, колико ко уложи труда у орбу, колико у сејању стрмнине, кукуруза и њихово окопаване, колико у жетву и бербу и тако даље, па да изнађе рачун: да ли би за тај и толики труд могао више приноса имати, но што га сад има, да целокупно пољско обрађиване уредимо онако како су га уредили остали напредни агрикултурни народи.

На прво место долази уређење потеса. Они су управ душа пољопривреди, а они су баш у нас остављени милости и немилости бездушним *потричарима*.

Упитајте кога хоћете земљорадина, он ће вам казати, да се на извесно може надати хасни и доброј жетви само од оне своје њиве, коју је оградио тако рећи у палисад. Оно што му је у потесу, а нарочито ако је на *искрају*, може се рећи да је већ као на божјој вересији.

Како се наши усеви сатиру још у *поницу*, па онда све до саме жетве; а колико има случајева, да се учине грдне штете и самим крстинама, то најбоље

*) Овом приликом обраћамо пажњу наклоних читаоца и на чланак у овој свесци под насловом: „У корист штаљског хранења стоке."

сведоче оне безбројне парнице око потрица. Преко целог лета код судница само ћеш видети како се мотљају они, што одсецају потрицу, и како се суде око тога: чија је стока ухваћена у штети, је ли *оборисана* и томе подобно.

„Шта се ово од наших потеса ради, дивно је чудо, што се и хлебом ранимо! . . .“ рекао је један домаћин, гледајући једнога јутра, како је сеоска стока тако ређи упропастила читав један потес.

И тако, нити се на време поору потеси, нити се на време оберу: нити се *мршаве* земље ђубре; нити се чувају усеви, па какви су такви су, од штета; нити су путеви уређени којим се на поједине њиве и ливаде иде, већ се и ово путева воде небројене парнице сваке орбе и сваке бербе, а кад се усеви дигну онда ћете цео потес видети испресецан коловозима. Колико у селу има кућа толико потес добије путева! . . . А кад се потеси затворе, кад се њиве поору, онда нестане и оних путова који су са свим нужни, онда ваља, што но кажу, на поједине њиве долетати. И тако који од сељана у једном селу има утицаја на кметове, ко је дакле моћан, тај има путова и где му треба и где му не треба; а ко нема, тај не може до своје њиве ни да дође. Ово управ једно стање наших потеса задаје дубоке ране нашем газдовању. Рана, усеви, пропадају од свога поника па до српа, а често се сатиру и у самим камарама кад се рачуна да је већ до руке дошло. Ове штете повлаче за собом друге. Из њих се роје небројене парнице. Оштећени остављају своје послове да код судове траже накнаду од штеточина, а ови опет употребљују све мариветлуке да се извуку од плаћања потрица. И кад се све сврачуни, парнице донесу нове штете, а старе остану не покривене

И где се овако ради, зар ту може да цвета пољопривреда? Не може. На против, она мора да опада.

Ми имамо примера, где су поједини богатији људи уложили грдне капитале у пољску економију, те су отпочели рационално да раде, ама за мало година и они су долазили до просјачког штапа. На њих су јуришали јатимице потричари. Ни шанчеви ни ограде — све то није могло да помогне. А кад се потражила заштита у кметова, није се могла наћи. Тако су сви већи пољопривредни покушаји, засновани у већем стилу, тако ређи, пре угушени но што су и оживели. А они би баш били очигледни примери, како и кад ваља орати за пшеницу озимицу, а кад за јарицу; кад за кукуруз рани, а кад за позни; како ваља гајити овсове и јечмове па и остало кухинско поврће и варива.

Наше сточарство дакле опада; али и наша пољопривреда у погледу усева не иде боље. За уложене трудове могли би наши земљорадници два пут веће користи вући, но што је сад имају, само да један другога не једу, не газе, а већ и да не говоримо колико би имали хасне да се заведе рационалније обделавање усева у опште.

Кад су Србија и њен народ упућени на ове две гране радиности, на сточарство и пољопривреду, те да њима покрију и своје домаће и јавне — државне расходе — онда је већ крајње време да се њима поклони и од стране народа и од стране државе особита пажња.

За данас у унутрашњој политици Србије нема ни веће ни спасоносније политике, од политичког препорођаја у нашој пољопривредној и сточарској производњи.“

После овога, ја уступам реч о овоме питању правницима и полицајцима, да и они рекну, шта може бити а шта не?

Ово чиним толико радије, што се зна, да је и најбољи закон кад се не врши, мртво слово на артији; а извршење закона и главних аграрних наређења, за сада је и онако у њиховим рукама. Пошто се зна, да је творац како свеколикога, тако и економскога уређења у нас, неумрли књаз-економ — Милош, наредбом својом од Фебруара 1836 № 402 завео шумаре, који ће шуму надгледати и чувати, па их 8. Јуна идуће 1837 године укинуо и место њих поставио економе (№ 2029); а 13. Септембра ове исте године и ове укинуо, и наредио, «да среске старешине настојавају да народ своје пољске послове прилежно извршује и да народу објаве да ово зато бива, што народ у Економији никакав успех не показује нити се заповестима Економа повинује.»

Хоћемо ли после 50 година искуства окренути другачије или ћемо преоптерећеној полицији оставити и даље на врату овај посао?

Што се осталих прибраних закона и наређења тиче, мислим да их не треба ничим попраћати зато, што је свима њима темељ закон о потесима, па кад им је темељ такав као што је нацртан, онда и они морају бити несигурни.

Почнимо у име Божије са изменом закона о потесима, па ће нам све остало лакше ићи.

БОЛЕСТ ШЉИВОВОГ ДРВЕТА У ФРАНЦУСКОЈ.

Опомена нашим привредницима при пресађивању шљиве.

У оном пределу Француске, који је чувен са производње шљива[1]) предпрошле године ударила је нека болест у шљиве, те их се стотинама осушила. Па и прошле године многе су пожутеле, што је сигуран знак, да ће и оне угинути.

Стручни људи, који су одређени да ово прегледају, нашли су да је корен у тих шљива сасвим оболео, да нема скоро нимало здравих жилица и коренових влакана, даље да је близу дебла на тако званом «врату» кореновом испрпрскао и да се кроз те пукотине види нека неправилна безбојна маса, другачија од спљета гљивичних ћелија. Кора је испрепрсла доста правилно, те се по томе не може мислити, да је то дошло од механичких повреда споља,

[1]) Lot-et-Garonne, око вароши Ажена.

но је вероватно да је томе узрок прекомерна влага у земљи, како на површини, тако и у дубини. Материја која се кроз пукотине види, није ближе испитана.

Казимир (Roumeguère) научар из Тулуза, предузео је испитивање ове болести. И за ту цељ узео је угинуле воћке како са земљишта сушног и оцедног, тако и са онога које влагу не пропушта. Па је нашао корен у оне воћке са пресувог земљишта сиљоштен и крњљав. Кад се водом испере показују се на површини његовој сићане смолом напуњене уздужне браздице. Корен оне воћке која је на влажном месту угинула, имао је понека гњила места сиво обојена и мноте сићане чврсте квржице загасите боје, из којих је плесан заударао.

Кад се ове квржице на корену и ткање наоколо у чистој води покваси, па заостатак процеди кроз проливаћу хартију, наћиће се много биљног лепка (гуме); а на странама суда у коме је кишељен оболео корен, наћи ће се онога часа много сићаних организама (бактерија,[1]) једне исте врсте.

За те исте организме рекао је професор Бем пре неколико година, да су били узрок што су украсна дрвета по улицама бечким (најасен) угинула.

Сад је питање: да ли ти организми уђоше у дрво кроз испуцалу кору надземних или подземних делова; или како су ситни уђоше са водом кроз-а жилице.

Именован *Казимир Румгер* сматра то као нерешене хипотезе, и мисли да избацивање смоле или лепка нема везе са тим организмима. Они се нађу онде где има распадања биљних органа. Нагомилавање смоле у ткању, гњилост коренове масе, особито коре, сасушивање ткања код шљива на сасвим сушном земљишту, — извесно долази од једног истог узрока, од кога долази нагомилавање смоле у нежнијим жилицама или удубленама на корену око врата кореновог и др. појаве распадања, код онога воћа које је било на земљишту сувише влажном.

Ово мишљење сагласно је са Комовим (Comes) по коме, свака крајност у влаги знатно подпомаже излажење смоле, па било да је голема суша или голема влага. У првом случају, јака и трајућа суша земљина, утицала је и на подземне делове биљне, произвела је то да су се разна ткања скупила, дрвени делови особито, те с тога су оне партије около њих морале испрскати. У другом случају,

[1]) Bacillus amylobacter Van Tiegh данас се зове Clostridium butyricum Prazm., који изазиље труљење биљно по барушгинама.

кад вода не може због непропустљивог слоја да се креће и одилази, пати корен такође. Он прими много воде, и тим набризганим и надувеним деловима спречава радњу осталим унутрашњим чвршћим деловима, те због тога опет испрскавају унутрашњи или спољашњи делови. Пукотине могу постати како ширењем тако и скупљањем. У оба случаја — истиче смола, те отуда не може се ни помишљати на оздрављење корена, ни с каким ђубрењем, мешањем земље ни којим другим леком.

На сваки начин мора се то воће, као и оно које се тек поболело што пре изчупати и уништити. По томе главни је задатак привреднику да своје земљиште излечи, и то: превлажном воду да одведе, у сувише процедном и сушном, да копа дубље рупе и ове попуњава бољом земљом коју има у својој баштини и тако тиме да осигура воћки довољно влаге за живљење и у време кад влада највећа суша.

Ове белешке узајмљене из бечког недељног листа, нарочито саопштавамо у тој цељи, у ово доба године, да обратимо пажњу привредницима на избор земљишта на коме мисле подизати шљиваре. Ради веће сигурности нека ископају рупе за расађивање шљива још овога месеца; и то дубље и шире но по досадашњем начину; па ће тако имати прилика и времена, да могу оценити, да није земља сувише влажна или сувише процедна. У исто доба, ако би наишли при копању на жиле и пањеве, нека их пажљиво изтребе како би и с те стране били сигурни, да им тај трајни извор трулежи неће кварити и тако рећи, у клици заразити њихов млади сăд.

ГАЈЕЊЕ ОВАЦА

УДЕШЕНО ЗА НАШЕ ПРИЛИКЕ

(НАСТАВАК).

2. Вештачки пашњаци.

Како из године у годину са пашњацима све хрђавије стојимо и како на пустарама и пашњацима расту траве и биљке врло оскудно, да су потребни велики простори и много трчкарање од стране оваца, докле се засите; како смо због те оскудице на пашњацима и због оскудице на ливадама и на сену, морали ограничити и смањити број стоке; а како често, по неких оскудних година, не можемо да припремимо довољно хране, но једнако кубуримо и петљамо са храном за зиму, па и поред доста лисника, не можемо да изађемо на крај

с припремљеном храном за овце, нити можемо да их исхранимо преко зиме како треба: — то ћемо морати још за времена постарати се да томе злу доскочимо.

Као што смо и горе приметили, мораћемо гледати, те да могаднемо производњу стоке у земљи, тај најглавнији извор нашег богатства, одржати бар на истом ступњу и у истој мери, на којој је била до данас (ако не и увећати је и раширати, кад се отвори боља проходња нашој стоци и шири светски саобраћај), да што пре приступимо подизању вештачких *ливада и вештачких пашњака*[1]). *Мораћемо гледати, да поред ових осталих сметњи и због тога, што нам се простор исушта и пашњака нарочито планинских, смањио крчењем шуме у циљу обрађивања, претварања у њиве за сејање хране* (или како би то др. Ламбл у својој науци «о депекорацији» казао: *где насеље расте ту стока бројно опада!*[2]) *да ту изгубљену количину надокнадимо каквоћом пашњака, те да нам за исти број стоке буде довољан и мањи простор за исхрану стоке, када смо на то утрошени ширењем земљине културе и насеља.*

Код природних пашњака сваки пут преовлађују траве а при подизању вештачких пашњака, сваки пут се засејава више пићног биља, нарочито разних детелина. Према определењу, особинама земљишта и њеној снази, управља се прво начин обрађивања пашњачке земље (разоравање, дрљање, цепање и дробљење са екстирпаторима), а по том друго и сам начин сејања. Прве године овакве пашњаке или ћемо косити, једном или два пута, или првих година имаће они поред оваца да и крупној рогатој марви послуже за храну.

На одвећ стрменим местима или ћемо приступити вештачком подизању шуме, те да поред главних цељи, очувања месности од поплаве, роњења обронака и т. д. подигнемо и подмладимо уништене природне пашњаке, или ћемо онде где има на таквим местима ма какве шуме и шибља, сходним мерама ићи томе на руку на пр. забраном сече или и попаше на таквим местима. У овом крају црноречког округа, који поглавито описујемо у погледу држања оваца, угледнији и увиђавнији кметови у понеким местима, овим последњим начином, допринели су са своје стране много, те да се поврати и подмлади на опаснијим местима, посечена и поништена шума у нашем последњем рату, а сходан закон, поред овако добре воље и заузимљивости, много би овоме послу ишао на руку.

[1]) О овоме питању имаћу, надам се, прилике да на др. месту опширније и свестраније прозборим.

[2]) Види у «*Труди* императорскаго вольнаго экономическаго общества» св. за г. 1882.

Траве и биљке,[1]) које су поред горњих, подесне и добре за вештачке овчије пашњаке, следеће су и држим да њихов врло овлашан опис на овом месту, због важности саме ствари, не ће ни у колико шкодити самоме предмету:

Црна вија (Hopfenluzerne, — *Medicago lupulina*). Расте на свакој земљи, само која има макар мало креча а подноси и влажнију земљу. Траје само 1—2 године ал се обнавља испадањем семена. На хектар треба 32 кгр. семена.

Питома црвена детелина, (Rothklee, — *Trifolium pratense sativum*). Мање више позната. На хектар иде 20 кгр. семена.

Бела детелина, Крсти куме деце (Weissklee, *Trifolium repens*. Од свију детелина најиздржљивија, јер траје 10 година; задовољна са сваком земљом, само ако није са свим посна. Најбоља трава и биљка за овчије пашњаке. Ниско пузеће вреже бокоре се чим се земље дохвате. На хектар иде 12 кгр.

Бастардна детелина, (Bastardklee, *Trif. hybridum*). Трајашна и није пробирачица земље, траје 3—4 год.; расте и у врло сировој и хладној клими, мање подлежи мразу но црвена, успева у најтежој па и у најпропустљивој глинуши, само ако иста није одвећ мршава, уопште свуда онде, гди ни једна друга детелина не може да опстане. На хектар 13 кгр.

Жута детелина (Niederliegende Klee, *Trifolium procumbens*). Лако се размножава за то траје 10—12 год., одлична за овца пића, јер успева и на мршавијој земљи. Стабљика пузећа добро подноси заклон и хладовину. На хектар 18 кгр.

Звездан (Gemeiner Hornklee, *Lotus corniculatus*. Траје око 5 год., расте и на јако мочарној земљи, као и на иловачи и на песку. Стабљике усправне, ал' подносе и заклон. Може дакле да послужи и као доња трава. На хектар 16 кгр.

Траве:

Власњача, пегограна метлушица (Rispengras, *Poa trivialis*). Најсигурније успева на иловачи и глинуши. Траје 5 год. и прилично подноси влажну климу. На хектар 20 кгр.

Јежевица, Сучак, (Knaulgras, *Dactylis glomerata*). Прилично дуго траје 4—6 год., скоро на свакој земљи, само ако је колико толико растресита и ако није одвећ посна; јако се разграњава и бокори; влаће стоји управо. На хектар 35 кгр.

Енглески рајграс, утринац, рудача (Englisches Raygras, *Lolium*

[1]) Види J. Bohm's Schafzucht и т. д.

perenne). Воле влажна удоља и захтева већ бољу земљу. Тера изданке и траје 4—5 година. На хектар 60 кгр.

Талијански рајграс (Italienisches Raygras, *Lolium italicum*). Траје најдаље 3—4 год. и захтева већ топлију климу а и снажнију земљу. Подноси хладовину и убокорава се све у форми снопића. На хектар 50 кгр.

Француски рајграс (Franzœsisches Raygras, *Arrhenatherum elatius*). Средња, траје 3—год. Најблагодарнија, јер може и велику сушу да поднесе и скоро са сваком земљом задовољна. По што се мало бокори и не покрива јако земљу, више је за доњу траву и за пашњаке који ће се косити, но за попашу. На хектар 100 кгр.

Вијук (Schafschwingel, *Festuca ovina*). Дуговечна, расте на свакој па и на најпесковитијој земљи, па и на њој се убокорава. На хектар 30 кгр.

Високи тимац (Wiesenschwingel, *Festuca pratensis*). Дуговечна, тражи хумусну иловачу, те да се може бокорити. На хектар 100 кгр.

Креслица (Kammgras, *Cynosurus cristatus*). Дуговечна, јако се бокори и грана, те због тога врло добар покривач за пашњак, ал' захтева кишну климу и добру земљу. На хектар 30 кгр.

Мишији реп (Wiesenlieschgras, *Phleum pratense*). Дугогода, врло добро подноси сув климат, ал' земља да је хумусна. Потпуно се развије и убокорава тек у другој години. На хектар 14 кгр.

Висока ливадска куница (Wiesenfuchsschwanz, *Alopecurus pratensis*). Воли хумусну пропустљиву иловачу и даје изредну пиљу и сено. Образује изданке. По каквоћи семена 30—60 кгр. на хектар.

Дивљи ким (Kümmel, *Carum carvi*). Дугогода, подноси сваку земљу, само ако није одвећ посна. Стабљике усправне, кореново лишће по земљи распростро. Изредна храна, мирисљава трава за овчију попашу. На хектар само 4—8 кгр.

Дињица, (*Sanguisorba minor*, Kleiner Wiesenkopf.) Дугогода. Расте на посној земљи сваке врсте и подноси сушу врло добро. Стабљика усправна; зеленкасто-црвенкаста. 4—6 кгр. на хектар.

Бедринац (*Pimpinella saxifraga*, Kleiner Steinpeterlein.) Врло издржљива и врло задовољна. 4—6 кгр. на хектар.

Спориш (*Achillea milefolium*, Schafgarbe . Дугогода; тражи пескушу, која није сува и мршава. Тера изданке. Корено лишће распростро по земљи. На хектар 0·5—1 кгр.

Семе треба поручити из добре семенарнице. За добијање семена, сваку биљку и траву ваља засебно засејати и кад прецвета

пожњети, повезати у снопиће, да семе дозре и после омлатити или истрти и за сејање оставити. — Скоро све траве (т. ј. семе) губе клијавост после годину дана. Ваља измешано сејати биљке што високо и оне што сниско расту; пићно биље опет са травама и миришљавим зачин — биљем, наравно избратим према дотичној врсти земље. — Семе се баца у исцепану или разорану утрину.

3. Попаша.

При пашњачком држању оваца ваља најпре одделити овце по класама старости и по потреби јачег или слабијег храњења у неколико група. У већим се турмама образују обично по три стада: и то од шиљежади, јаловица и од оваца с јагањцима. Јаловицама се поред природних пашњака одређују и сви споредни пашњаци. Код стада за пасму, за запат, овнови образују засебно стадо, а пошто се одбију јагањци, онда се и они одвоје у нарочити одељак. Код нас овнове, јагањце и овце издвоје обично у време одбијања јагањаца (ако једнако не држе овнове одељено) по две куће заједно, па на једној страни једни чобани чувају заједничке јагањце, а други чобани на другој страни заједничке овце. Тај је обичај потекао из истог извора из којег и бачијање.

Једно стадо не треба да буде веће од 400 брави, јер иначе један чобанин не може да има довољно прегледа; наравно, то је у пракси махом немогуће остварити, јер знамо да један човек тешко може чувати, гледати и мусти и 100 брава оваца а то ли ће 400.

Добар чобанин то је десна рука у овчарству, јер од његове пажње и умешности зависи цела производња оваца и читав напредак у овчарству јер н. пр. од колике је само важности та околност по здравље оваца, ако је чобанин толико обазрив, те да на нездравим шумским местима избегава сва влажна, подводна места, и уопште места, на којима се вода слива и киша скупља и задржава.

При попаши ваља поред тога мотрити на следеће:

1) Прелаз од суве хране у кошари, на пашу, мора бити поступан, да не би овце услед ненадне промене у храни, допале болести, пролива и т. д. Тај се прелаз у храњењу може врло целисходно и упутно удесити полагањем коренастог биља, јер се овце на тај начин могу поступно навикнути на попашу, а поред тога их треба у прво време истеривати на пашњак у подне и то по неколико часова само —

2) Из јутра, докле је пашњак још орошен росом ил' сланом, не смемо изгонити овце да пасу; то исто важи и кад се овце из-

јаве на пашу по киши, а она је особито онда убитачна, кад је плаха, кад као пљусак траву са земљом и шљамом покрије и претрпа. У том случају треба сачекати, док се пашњак најпре просуши, јер влажна, земљом претрпана трава, бива понајчешће узрок јаком проливу код оваца. За то се треба побринути, па и за цело време попаше имати на расположењу довољно суве хране, те да се при влажном времену може овцама по мало, и изјутра, пре паше, полагати, што је нарочито потребно ради бољег здравља и правилног пораста, за младе овце — шиљежад и јагњад.

На дуготрајно влажном и хладном времену, лети, треба бар младе и приплодне бране, држати и хранити у кошари, докле год тако време траје.

3) Пошто овце најрадије бораве на сувим пашњацима и по што им таква попаша најбоље годи, то их не треба с пролећа све донде изгонити на пашњак, докле се земља на њему добро не просуши.

У то време, рано с пролећа, докле пашњак још не добије довољно и снажне хране, ваља свако јутро и свако вече, пре и после попаше, полагати овцама суве хране, па макар било само сламе; ово се дакле не сме пропустити ни на роси, ни на магловитом времену, те да не би овце по таквом времену са свим халапљиво наврле на влажну храну и поразбољевале се.

4) Хрђавије пашњаке ваља попасати из јутра, а по том, кад се више ојутри, ваља с овцама походити бујније, споредне пашњаке по што се потпуно исуше, јер траве и коров, који на њима расту, лако изазивају надун, чега се имамо нарочито онда плашити, када овце наштесрце и у влажном стању такву попашу походе; преко стрњика и детелишта ваља их прегонити с предосторожношћу и једнако их на њима треба у покрету одржавати. — Шумске попаше, у лиснатим шумама, свакад су за овце опасне, а у време кад се штркуље роје, треба их напуштати без сваког изговора.

5) Треба мотрити и на то, да се овце с пролећа никад не изјављују пре на пашњак, докле он потпуно не озелени и не обрасте травама, кад се не ћемо морати бојати, да ће моћи овце са свим да га попасу. Ако се на то не обзиремо, онда нам се пашњак после за целог лета не ће моћи повратити и даје после, све једнако, врло оскудну попашу.

6) Не треба допустити, да стада с реда заређе по свима пашњацима, већ их ваља попасати наизменце, те да се храна не гази и узалуд расипа. — Но и иначе је згодно, да се попаша тако удеси, да докле се на једноме месту попаса, да се дотле на другом месту

пашњак опоравља и да трава подрасте; на тај начин треба мењати пашњаке и овце ће увек имати свеже попаше.

7) По овце су најлагодније а и најрањивије су пролећна и летња попаша, до половине Августа месеца, а позна јесења попаша, нарочито на мочарном времену, може да буде врло јако шкодљива. Осем тога, јесења попаша због веће садржине воде у травама није никад толико храњљива, као млада трава пролетњих пашњака, која је и храњљива и лако сварљива и има много беланчевинастих материја поред мало влакневине.

У случају, да попаша у летњим месецима, за време великих врућина, не може довољно, стадо да нарани, треба овце прирањивати код куће или на појати, те да не трпе никакву оскудицу у храни. На то треба мотрити нарочито код младе стоке.

По стрижењу вуне, тело овчије осећа потребу, да одузету му заштиту од спољних непогода, у брзо надокнади, када је по том прираст вуне понајјачи, никако не треба да се оскудева на снажнијој храни; ако не буде довољно хране, онда ће нам се природа за то осветити мањим прирастом вуне, мањом количином. Млади приплодни брави, двиске и овнови, морају и за време попаше једнако добијати свој оброк, додатак снажније хране, овнови $^1/_2$—$^3/_4$ килограма, а шиљежад, по браву, половину од тог оброка.

8) Сваки пут пре но што се изјаве овце на пашњак, треба их напојити; за ту цељ ваља с великом пажњом чинити избор у води и треба им давати за пиће само здраву и бистру текућу воду. Треба избегавати све баруштине и у опште све стојеће воде, нити им треба дозволити да пију из јаркова, јендека и рупа, устојалу и смрдљиву кишницу. Но осем тога, добар ће чобанин мотрити и на то, да му овце не пију никад воде онда, кад су загрејане и пошто су се с попаше кошари ил' појати повратиле.

9) За време најјаче врућине и најжешћег сунца, у подне, најбоље је дотеривати овце у кошару. Но ако су кошаре далеко, онда треба изабрати згодан хлад од дрвета, на самоме пашњаку, за ландовање или им треба начинити згодне заклоне, под које би се могле склонити не само на сунцу, већ и на кишном времену. Добро је, ако на пашњаку има воде и за појење стоке, за ту цељ — а ако нема близу природних вода, треба ископати бунаре или сградити тако зване цистерне, прихватнице, у којима ће се кишница накупљати и чувати.

10) Шкодљиве травуљине, чичак, боца и т. д. чије се семе може за вуну закачити и упрести, треба почупати, покосити и по-

вадити на пашњаку. У пролеће, пред стрижење, треба чувати вуну, да јако не покисне; дакле или у кошаре на плахој и великој киши треба овце угонити под заклоне.

11) Позно у јесен, кад престане вегетација и кретање сокова у биљу, а особито на хрђавом времену, истеривати овце на пашњак не само да је некорисно, но је још и штетно. Чим почну с јесени слане падати, треба престати и не изгонити на попашу, нарочито јагањце, двиске и младе овниће, а и старије се овце смеју изгонити само онда, по што се одјутри, кад спадне слана и трава се мало просуши.

12) Со се мора давати овцама за цело време попаше и оне се морају и тада редовно крмити, као год и при храњењу са сувом храном. Со се обично даје једном недељно и то с вечери, у крушици, да је лижу, пошто се с попаше врате; у то време мора се вода склонити, те да овце не могадну никако пити воду одма по крмљењу, што би им јако шкодило.

Овца ни у колико не подноси храњење и преко лета у кошари, а то се не би ни плаћало, по што овца може да пасе и по испустима, код којих је кратка трава по своме порасту.

4. Вештачка попаша.

Овај начин попаше врло би се корисно могао употребити и применити код нас, који смо због неопходних потреба наших и због потрошње упућени на то, да држимо повише оваца, а овамо, као што смо напоменули, имамо врло мало или и врло хрђавих природних пашњака.

Овај начин и онда би се могао с коришћу употребити, ако не би у скоро завели и подигли вештачке ливаде и пашњаке, о којима беше горе реч, а хтели би за попашу оваца дотле употребити досадање лошије ливаде.

Тај се начин састоји у следећем:

Ако немамо већ засејане ливаде или сенокоше, а оно засејемо или измешане детелине или измешане добре ливадске траве, па чим у пролеће стигне прва зелена пиња, која би се могла косити, а ми онда покосимо косом колико је нашим овцама потребно за један оброк; откоси се покупе, до ливаде, на каквом отвореном месту, наместе се јасле и лотре, овце се дотерају из кошаре и нахране. За идући оброк опет покосимо колико је потребно према броју оваца и оставимо, да се ово зелено сено мало провене, па поступамо и опет као и пре.

Тако косимо једну ливаду за другом и осем тога изгонимо

овце и на стрњике; докле доспемо да покосимо и последњу засејану површину, дотле на месту где смо први пут косили стигне и други откос (код детелишта или отава (код ливадског сена).

Овакав начин храњења особито овцама прија; оне не морају да тумарају гладне по пашњацима пустим и лошим; добро се уране а осем тога и мање су подлежне болестима.

При том је најглавнија брига, да можемо од раног пролећа до позне јесени, полагати овцама покошене зелене хране. Требало би при том отпочети с кошењем ражи за пиљу, па онда долази први откос од луцерке или од других детелина; но главну помоћ при овом начину храњења указују нам разне врсте вике или грахорице, коју можемо у засебним одељцима сваких 14—15 дана сејати, те да овце имају непрекидно зелене, сочне и младе пиће. На овај начин кад би се удесило, могле би се њиве угарити, а после граорице врло дивно успевају озими усеви.

Теже је нешто удесити храњење оваца на овај начин при дуготрајној суши, ако нисмо у стању ливаде потапати или наводњавати; исто тако на дуготрајно кишовитом времену.

У сувим климатима, треба сејати луцерку, која најбоље подноси сушу, — као резервну пиљу а на дуготрајно кишном времену ваља храну косити и носити у кошару, па је мешати и полагати са сувом сеченом храном.

По податцима људи, који су своје овце на овај начин хранили, један дан орања пиће, довољан је, да исхрани преко целога лета, у средњу руку до 20 брави оваца.[1])

ХРАЊЕЊЕ ОВАЦА У КОШАРИ. ЗИМЊЕ ХРАЊЕЊЕ.

Овде немамо богзна шта рећи поред већ казаног. Сваком пољопривреднику односно сточару, треба да је светиња правило:— *рад зимње исхране, остављај само толико стоке (оваца), колико можеш ареко зиме рахат исхранити са храном, што је добијеш са својих ливада, из својих забрана итд.*

Мало рачуна и мерење хране, било кантаром, вагом по тежини, било мером по запремини, показаће свакоме колико хране има, као и то колико оваца са том храном може да исхрани преко зиме. У *зиму* не треба рачунати само права зимња три месеца, већ према месту и клими, често четир па и пет месеци или 120—150 дана; по што може, врло често, наступити позно пролеће а ми морамо све дотле хранити овце у кошари, докле се не може почети

[1]) Encyclopædie etc.

истеривати на пашњак и докле на истоме не поодрасте толико траве, колико је довољно, да се овце потпуно засите.

Кад би се поред свију осталих услова, мало боље код нас обзирали на ово правило, могли би рачунати на бољу и производнију стоку; били би мање изложени ризику због липсавања оваца од глади и имали би чилију, здравију и производнију стоку, — истина бројно мање ал' по каквоћи бољу, и за приплод, запат и за производњу корисније стоку.

После тога, при срачуњавању хране за извесну количину оваца, хране, која ће им бити потребна за њихову исхрану, морамо водити рачуна и о томе: *да нас исхрана стоке стане што јевтиније а да нам она буде сразмерно боља и производнија*; или с другим речима, да са мање уложеног труда и капитала добијамо од наших оваца што више, да имамо од турме и од овчарења, што већег ћара — чисте добити.

Наравно, да то зависи у многоме и поглавито и од других услова: од месних прилика, од начина и каквоће храњења, од пијаће, месних и газдинских околности и т. д. али ако све то будемо имали на уму, онда ћемо умети лакше да се руководимо како у избору расе оваца, тако и у избору приплодне цељи за дате околности, па и у избору хране за исхрану оваца преко зиме.

Што се тиче врста хране за ту цељ, оне су исте, које и за осталу нашу производну стоку.

Од њих је најбоље добро и очувано *ливадско сено*.

Поред тога, овце се врло корисно могу хранити и сламом уз сено. Код нас поред све оскудице на зимњој храни за овце не могу никако (на много и много места), да се привикну, те да и сламу прибирају и да је остављају за исхрану оваца. Треба знати да слама, нарочито од мехунастог биља (пасуља, грашка и т. д.) са кртоластим биљем измешана или са сеном заједно сечена, даје врло добру храну за пуњење желудца, па донекле и за храњење оваца.

Наравно да при овоме, као и при целом зимњем храњењу ваља пазити, па мешати сочнију са сувљом, снажнију са оскуднијом, бољу са лошијом, кабастију са једријом храном.

Зрневље разно на пр. прекрупљено уз сечену сламу или уз сено измешано са сламом и сечено на сецкалици, коју представља слика 11. врло су повољна храна природи овчијој, јер се на такав начин испуњавају сви потребни услови, а постиже се и повољан однос азотних ка безазотним деловима у оброцима дотичне врсте хране; повољна запремина за потпуније обављање сваривања итд.

О појединим врстама хране не ћемо одлито говорити, јер би нас далеко одвело; само можемо напоменути, да храна за овце мора бити здрава, добро сачувана, не сме бити укварена, упаљена или још горе плеснява и т. д. Сено мора бити добро очувано и сређено и једва да се сме употребљавати јако покисло или поплављено сено; па и то само у смеши са осталом храном и по што се најпре на вршалици или млатиљком добро омлатило и од прашине и наплављене земље добре истресло.

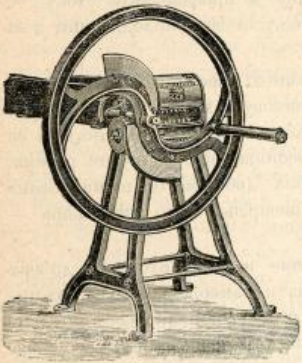

Сл. 11.

Само ћемо прозборити о једној врсти хране, која је за зимње ранење оваца код нас од велике важности а нарочито у нашим планинским крајевима, при чему се не води довољна брига о начину справљања и остављања исте.

Та рана то су:

Лисници. — Лишће и младе гранчице или вршци њиови врло су рањиви, јер они садржавају у себи довољно ранећих материја и у повољној ранећој размери; такође и овце радо једу сасушено лишће и вршке гранчица, докле у свежем стању, докле су још исте зелене, не радо их једу за дуже времена у већој количини.

Сређивање лисника врши се на тај начин, што се одсецају млади двогодишњи, трогодишњи изданци од 0·50—0·60 метара висине (код нас читаве гране од 1·5—2 метра) рачунећи од врха; повезују се у мале свежњеве и оставе се рад сушења, докле се потпуно не сасуше, да се гране лако крхају, онда их треба зденути под кров. Код нас лиснике слажу на за то згодна дрва и ту их до употребе чувају, што је свакојако горе.

За тај посао остављају се нарочити млади браници и гора, јер са високих дрва тешко би се и с опасношћу секли. За то се нарочито за ту цељ кресањем и сечењем лисника наизменце од године на годину по партијама, одгајују дрва у сниској форми, те да се лакше могу лисници сећи.

Код нас и ову врсту хране не сређују на време, већ обично по што под јесен и у јесен све друге послове посвршавају. *Међу тим лиснике треба сећи најдаље у Јулу или у Августу; што раније*

то боље, јер лишће тада има највише протеина у себи а он доцније од месеца на месец опада. По испитивању А. Штекхардта имађаху растови лисници[1])

у Мају	25·9	процената	протеинских	материја
„ Јуну	14·6	„	„	„
„ Јулу	14·0	„	„	„
„ Августу	9·9	„	„	„
„ Септембру	7·0	„	„	„
„ Октомбру	6·6	„	„	„

Слама и шаша. — За лисницима долазе слама и шаша, као врло важна храна за исхрану и за издржање наших турљи, стада.

Што се сламе тиче, њена вредност у погледу на исхрану стоке није код нас довољно позната, за то она код нас на много места или са свим пропа, поред све оскудице у храни за зимњу исхрану стоке или и ако се оставља за ту цељ, а оно се не обраћа довољно пажње томе, да се слама одржи у што бољем стању и да се тако сачува, удеси или приправи, како ће доиста моћи да послужи као храна за стоку.

Докле слама од стрмних жита, служи код остале стоке поглавито за простирку у кошари раље за исхрану и за споредну храну уз зрневље и сено, дотле се она може у нужди употребити као основна храна за исхрану оваца, те да се тим путем овце, у оскудним годинама одрже и преко зиме у животу.

С овим није речено, да се овцама не простире никаква простирка и да и њима не служи слама као простирка у кошари, али овце по склопу својих губица и вилица, она су стока, која може сламу потпуно и најкорисније да изупотреби.

У свакој слами, па и у оној, која се као простирка у овчијој кошари употреби, ма како да је она празна, добро овршена или омлаћена, опет се задржи по неко штуро, па и добро зрно, ова ил' она лисната, пшна биљка, осушена трава, која је с усевом заједно расла, па и покошена и т. д. — а овца са својим фиким губицама све то пронаће у простртој слами и поједе. Ни једна друга врста наше домаће стоке не може у овом погледу достићи овцу.

По својој хранљивој вредности, слама се врло разнолико понаша, према томе, од које је врсте усева, како је очувана и на који је начин за храње оваца припремљена.

Што се тиче врсте усева зна се, да је од оних најбоља слама, који махуне дају, и да је слама с махунама промешена најбоља.

[1]) J. Bohm's Schafzucht и т. д.

Дакле најбоља је слама од уљастог и махунастог биља: као од репице, грашка, пасуља; за тим слама од стрмнина, као овса, шенице, раж и т. д. (а у овом је погледу боља слама од летњих, јарих стрмних жита, него ли од озимих), па онда слама и вреже од окопавина: — као вреже од кромпира, шаша од кукуруза и т. д.

Од махунастог биља, најбољу сламу даје сочиво, за тим грашак. Шта више, ове две врсте сламе, добро само очуване, могу у много прилика потпуно да замене ливадско сено при исхрани оваца.

За тим долази слама, врежа, од вике, граорица, пасуља, хељде и тек за тим од репице. Но ма да и ова последња врста сламе од махунастог биља, стоји по хранљивој вредности, на најнижем ступњу међ' својим другама, опет је у том погледу далеко боља, но слама од свију стрмних жита.

Од јарих стрмнина најбоља је слама овсена; но она не само да је најбоља по хранљивости својој, већ је и најмекша, па и од свију стрмних слама осталих врста и најлакше је сварљива у животињском телу.

Ово у толико пре, што по речима Цириховом, овсено зрно садржи у себи једну мирисљаву материју, која јако надражује делателност желутчеву и потпомаже обилније лучење желудачног сока а тиме и сварљивост хране, сламе.

Поред тога ову врсту сламе — овсену — и саме овце најрадије подносе и у највећим количинама, у сравњењу с осталим врстама сламе — хоће да је једу, па и онда, кад им се она и без икаквог претходног приправљања и удешавања, онако у цело полаже у јасла.

Од озимих стрмнина најбољу сламу за исхрану оваца дају по реду: раж, шеница, па крупник.

Кукурузна шаша, према количини и каквоћи лишћа и меканих, сочних, нездрвељених делова, може да буде далеко хранљивија и сварљивија, но и многе врсте остале сламе. На доброту шаше највише упливише право време прибирања и за тим чување од непогоде, влаге и т. д.

Но исто тако, на доброту и хранљиву вредност сламе у опште, најјаче упливише начин и подесно време сређивања, кошење и даље чување сламе.

Ако је у обичају, да се приликом жетве усеви не косе све дотле, докле потпуно не утру, докле зрно не очврсне, онда у том случају неће ни слама ни из далека имати онолико хранљиве вредности у себи, као онда, када се усеви жању или косе, пре но што

је зрно потпуно очврснуло, докле је дакле и слама житна довољно сочна и влажна, а не сува и очврсла.

О томе треба нарочито водити рачуна онда, кад сејемо у већој количини, коју од махунастих биљака, те да би остављена слама од њих, била што боља и што боље послужила за зимњу исхрану оваца.

У случају, када смо приликама и околностима упућени и на то, да овце хранимо са храном, која је за њих неприродна, одвећ сочна и водена, као на пр. с кромпирима, репом и т. д. онда је непремено нужно, такву храну давати им измешану са сувљом храном, а у тој прилици и за ту цељ опет је слама понајзгоднија.

За то и у овом случају треба водити довољног рачуна о слами и о њеној хранљивој вредности и онда је чувати и остављати рад зимње исхране оваца, тако како ће што боље бити очувана и како ће бити потпуно заштићена од шкодљивог дејства мразева, влаге и т. д.

Наравно и доброта и сварљивост сламе у многоме стоје у зависности, од начина приправљања исте у цељи храњења оваца.

Може се слободно рећи, да слама сечењем, солењем, мешањем с другом бољом и укуснијом храном, не само да постаје и сама много укуснија и хранљивија, већ и да је на тај начин приправљену и овце много радије и с много више сласти једу.

Говорећи на овом месту о разним врстама сламе, када сам указивао на то, како се она довољно и неумешно употребљује код нас ради исхране стоке или када сам световао, да се за зимњу исхрану стоке оставља добре сламе у што већој количини, те да послужи поред простирања под стоку, још и као споредна резервна храна а у нужди и као храна за одржање живота — ја нисам никако хтео, да ме когод крѣаво разуме и да помисли, да ја тврдим е се могу овце и само са сламом хранити.

То не, јер овце би прво поред такве само хране гладовале, јер не би ни могле онолику количину сламе на један пут појести, колико би требало, те да у тој количини хране добију онолику и оникаквих ствари, које су њином телу потребне, а друго, што би отуд била природна последица, да би овце попустиле у производној снази својој а и вуна би се са свим погоршала, постала би крта, мрсила би се и на тај би начин мање употребљива постала. *Слама је само за то, да замени осталу храну, да је приштеди и дошуни, а никако и за то, да стоку потпуно засити и да је сама за се употребљена, исхрани и отхрани.*

Што се осталих врста хране тиче, које могу послужити, нарочито зими за исхрану оваца, ту долазе, — поред већ побројаних — зрневље, разни испресци уљаних биљака, пиварски требер и т. д. — но о томе нећу говорити или зато што је вредност њихова довољно позната код нас или и што се не производе још свуда и код нас и у довољној количини, те да би и о њима у нашем сточарењу могли видити озбиљнога рачуна.

Место свега тога напоменућу само још оне врсте хране, које би могле за ту циљ послужити врло корисно, а на које се наш свет махом или никако или врло слабо обзире и које скоро нико и не оставља за зимњу исхрану оваца и ако је труд око прибирања и скупљања врло незнатан и ако се он врло обилато исплаћује.

То су разне т. зв. «траваљине», «коров», који расту као наметнице било на осталим усевима и корисном биљу нашем или иначе расту дивље, по граничним и необрађеним просторијама наше околине и нашег имања. Као наметнице оне нашем корисном биљу одузимају храну, светлост и порасту њином смећу, и ми их зато морамо «плевити», «чупати», «вадити» — ал' место да се оставе, осуше и сачувају, оне се код нас све из реда или пребаце преко ограде или сагору.

Наравно, да се све врсте корова не могу употребити за исхрану стоке, нарочито не оне бољикаве: као бела и црна боца, нити оне отровне: као буника, татула и т. д. али многе друге врсте корова могу се на ту циљ врло корисно употребити.

Тако на пр. зубача, па пиревина, попонац и т. д. врло су добро храна за сву стоку па и за овце, а осем тога врло се лако могу прибрати, осушити и сачувати, јер их и онако из усева прибирамо, плевимо и чупамо. Најпре их треба отрести од земље, па ако је могуће и опрати у води, и по том оставити да се осуше — ако их одма не положимо стоци.

Пиревина има доста хране, тако и биљног шећера, о чему се сваки довољно уверио, ако је парче жиле од пиревине грицкао и сисао. Познато је, да се пиревини приписује лековито дејство и да су је лекари, нарочито у пређашњем времену, препоручивали људма као лековити напитак, у различитим болестима, нарочито у болестима, које долазе од растројства крви.

Према свему томе види се, да би пиревина била врло корисна за исхрану стоке преко зиме и због тога, што би својим лековитим дејством поправљала осталу храну, с којом би се овцама зими полагала. Таква би храна добила поред тога и укусности.

(свршиће се)

РЕЧ-ДВЕ О УЈЕДИЊАВАЊУ ИМАОВИНА — ДОБАРА.

Од

Д. М. Спасића.

Од велике је важности за поједине економе и општине, доследно и за саму државу — питање: «да ли су добра појединаца уједињена или распарчана?» Јер поред величине добра, каквоће земље, положаја, климе, саобраћајних средстава и т. д. вредност једног добра зависи поглавито од тога: да ли је оно уједињено или не; а од вредности имања појединаца и њиовог благостања у опште зависи и благостање општина и државе.

Распарчаност је имаовина до извесне границе неизбежна, јер су ретке такве прилике, да који, особито омањи, газда, може у једном комаду да има и њиву и ливаду, и виноград и браник; јер ни један ваљан економ неће подизати шуму тамо, где може успешно да оре и сеје, а без опасности по себе и своју околину. Исто тако неће ни један разуман економ на брдима крчити шуму и преобраћати је у њиве и ливаде. — Дакле распарчаност је имаовина у томе смислу при умном газдовању неизбежна.

Но исто је тако за напредак пољопривредника неопходан услов уједињеност његовог имања; јер

1) На уједињеном имању може пољопривредник да газдује по плодореду, без обзира на своје суседе, што се на раскомаданом имању не да извршити без сметњи од суседа, па ма и пољска полиција врло строга била.

2) На уједињеном имању потребно је пољопривреднику много мање радних руку, спрежне стоке и пољопривредних алата — справа; јер му у овом случају при вршењу разних послова не пропада радно време на путу од комада земље до комада; који су код нас често по читав сат места и више удаљени, и може више крава и друге које корисне стоке на место спрежне да држи и да производи.

3) На уједињеном добру остане несразмерно мање земље необрађено, у сранењу са раскомаданим имањем, где велики простор заузму увратине и путови.

4) Надзор над имањем, боље обдељавање земље и нега усева, као и напредније газдовање у опште, много се лакше може извршити, завести, на уједињеном, но на распарчаном имању. И

5) Поправке земље, као што су: одводњавање и наводњавање, не могу се на распарчаном имању никако извршити или и ако могу, оно само са великим тешкоћама и жртвама.

Из поменутога видимо, да је уједињеност поља главни чинилац, без кога не може пољска привреда да се развије и унапреди до оног степена, који се може постићи на уједињеним пољима при истом изображењу пољопривредника, а са толико исто ако не још мање капитала, при иначе повољним околностима.

И наша су поља већином распарчана и ко зна да ли би ми још били на овако ниском ступњу напретка у пољској привреди, да су нам имаовине уједињене?....

Но уједињењем имаовина не само што би се потпомогло унапређење пољске привреде у земљи, но би се и по мишљењу неких чувених народних економа и морал у народу боље очувао; јер сваки ваљан економ тежи: да на средини свога добра сагради дом, стаје за стоку и друге пољопривредне зграде, — само ако то местне прилике дозвољавају (као близина вода и т. под.); тиме би се на сваки начин избегло шорење села, које толике рђаве последице за собом вуче, и које само врло кратковиди народни економи за користно налазе.

Све ове и друге околности без сумње је имало и Министарство Народне Привреде на уму, кад оно прошле године издаде свој распис начелствима, којим препоручује истима, да око уједињавања имаовина настану. Ово је сваке похвале достојан почетак, али по нашем мишљењу неће се на овај начин постићи жељена цељ, ако се на скоро озбиљније мере у том смислу не предузму.

У свима напредним државама постоји закон о уједињавању имаовина. Тако се у Баварској уједињавање имаовина предузимље, кад се $^4/_5$ притежалаца имаовина (по простору) у једној општини сагласе. У Прајској, шта више, ако то само $^1/_4$ притежалаца зажели.

И нама је потребан овакав закон и то преко потребан; јер сви ми већ знамо да је скупштина донела закон, по коме ћемо скоро почети да плаћамо порез од ектара земље; а није се ни чудити, јер државни издатци бивају с дана на дан све већи, и ми смо пољопривредници на првом месту позвани да ове издатке подмиримо у нашој земљорадничкој земљи — држави. Зато нам се ваља спремити како би се оваквом позиву могли одазвати; а спрема нек нам се састоји на првом месту: *у уједињавању поља*, са којим у тесној свези стоји напредније газдовање, дакле и већи приход. Ако се пак нађе ко у нашој средини, који сам не увиђа користи од уједињавања поља, оно треба да га закон обвеже и власт примора, као што се то и по другим напредним државама чини.

По нашем немеродавном мишљењу *овакав би закон требао да наложи уједињавање имаовина на пр. у једној општини онда, кад се*

већи део житеља исте општине (по простору) *сложе или то зажеле.* Ко би то уједињавање имао да изврши, у које доба године и на који начин, био би без сумње задатак једне комисије која би се састојала из стручњака пољопривредника и правника и која би имала то да определи; јер мишљење једнога по тој ствари било би недовољно.

Али није уједињењем поља појединаца све постигнуто, од чега напредак пољопривредника и државе зависи. Има још много других узрока који наш напредак условљавају; но ми нећемо овом приликом да споменемо само још *уједињавање шума.*

И код нас као и код других народа на жалост има већ много примера жалостних пошљедица деобе и крчења шума, и сваки који је бар Гружу и Левач пропутовао, имао је без сумње прилике да види више овако жалостних примера. Но да се не би око тога дуго задржавали ми само потсећамо на шљунком засуто село Жупањевац у окр. јагодинском срезу левачком, из кога житељи беху принуђени изселити се. Па ни Рековац у истом округу и срезу није много лепше среће, јер и његове плодне њиве крај потока претвори бујица у спрудове; а у воденицама у којима се пређе и лети по неколико каменова окретало, — једва да на уставу по камен-два раде. Раскрчи се шума — пресушише извори. И село Ждралица (округ и срез крагујевачки) познато је многим читалацима. Некада се у планини над њом гојише годишње више стотина свиња, а данас не могу ни неколико коза да утоле глад!

Да се ово и у будуће не би догађало, на велику штету нашу, ми смо као пољопривредници мишљења, да би требало *строго придржавати се оног опредељења шумске уредбе, којим је деоба општинских и опште народних шума забрањена*; јер због те деобе се понајвише и крчи шума и на оним местима, на којима је опстанак шуме у тесној свези са успехом у пољској привреди и са опстанком поља, — дакле на брдима и стрменима, на чијем се подножју наоде плодна поља — Исто тако *треба забранити делење извесног дела шуме оскудним људима*, што је до јако шумском уредбом одобравано.

Даље, *да се законом заповеди уједињавање шума на брдима и стрменима, где се ове само местимично налазе;* јер само уједињена шума је у стању, да нагло придолажење потока, дакле поплаве, спречи и плодна поља осигура од засипања шљунком.

Да се поставе културни инжињери по срезовима и округима, на предлог којих би се морало свако обезшумљено брдо или стрма страна, који су опасни по напредак пољске привреде — пошумити; па ма се у потребном случају дотичном газди дало сразмерно парче

од општински поља, а пошумљено се брдо приписало у својину дотичне општине. — Културне би инжињере могле да замене (привремено) комисије слате од министарства народне привреде.

Да се поставе на свима уједињеним општинским и општенародним шумама шумари, који ће контролисати горосечу, по правилима подмлађивати шуме, а што је најглавније да у споразуму са културним инжињерима — стручним комисијама и полицијском влашћу дозвољавају крчење једног дела шуме само онда, кад се дотични притежалац обавеже, да ће на другом месту свога имања исти толики део земље пошумити и ако крчење дотичног дела шуме не вуче за собом по пољску привреду опасне или штетне последице. Тиме би се одржао и нуждан сразмер између шума и поља, који је од огромног уплива на климу дотичног предела, а клима је као што се зна од огромног уплива на наш напредак; а извори не само да не би пресушили, но би још јачи били и умножили се.

У КОРИСТ ШТАЛСКОГ ХРАНЕЊА СТОКЕ.

Да је заиста стока била до сада један наш главнији извозни артикал, за који смо леп новац са стране у нашу земљу уносили, држим да неће нико спорити, па ни онај који о томе најмање рачуна води. А нема сумње да ће нам она при овако хрђавим саобраћајним средствима још дуго и дуго бити главни новчани извор из кога ћемо већи део наших намирница подмиривати. Па кад је то тако да је стока бар за већи део привредника главни новчани извор, онда да ли се том извору поклања довољна пажња те да он не пресуши? Одговор је прост. Њему се не поклања довољна пажња, и он ће морати усахнути. Зато што не гајимо нашу стоку онако, како наука о сточарству захтева, већ смо је оставили више самој природи да она о њој бригу води.

И заиста пре двадесетину година наша је стока била крупнија и у опште боља но што је данас. С тога што је тада била мања насељеност, те је земљишта више остојало за испусте и пашњаке на којима је стока пасла. И што тада нису биле шуме тако јако прорећене и исечене као данас, па је у њима било доста и добре паше за стоку која је била чувена (нарочито говеда са златиборских пашњака и свиње из Шумадије) скоро у целој Европи.

Данас пак, кад је се становништво умножило, и кад су обрађене и оне земље које су тада служиле за пашу и испусте, стока

није одведена у штале, него је остала да и даље на голим општинским утринама и чукарама док их снег не покрије чупка траву и брсти. За зиму пак ретко да се који домаћин састара и спреми својој стоци доста добра сена као и друге хране и удобне штале, него јој већином полаже тулузину или тера у планину и тамо јој креше гору те брсти. А остављ је да у пољу ноћијева скоро без икаква заклона под ведрим небом, када што но веле «од хладноће пуца дрво и камен.» Па је ли онда какво чудо што наша стока бројно опада а по каквоћи дегенерише и кржљави?

Ми се овде не ћемо упуштати у расматрање и излагање оне пажње која је у гајењу стоке поклоњена у другим државама, већ ћемо само да напоменемо нашим пољопривредницима да и они могу од своје стоке имати два пута већу хасну но што је сад имају, ако јој бољу храну и негу понуде.

Остављањем или управо пуштањем стоке да по утринама или испустима тумара, не само да немарно губимо и упропашћујемо један тако важан привредни капитал, него ова тумарајући за храном по пољима и потесима с једне стране дегенерише и губи од својих добрих својстава, а са друге пак стране чини штету што угажава земљу и загриза траву чим се ова помоли, због чега нам и јесте скоро сваки пут онако хрђава трава на ливадама.

Штета дакле коју стока причињава својим тумарањем по потесима сљедећа је:

а) што она на тешким и непропустљивим земљама, које се за време мочари јако омекшају траву изгази, да се ова ретко кад на тим местима може потпуно развити.

б) Што од тумарања стоке по потесима нисмо сигурни ни са каквим озимим усевима, а да нам их ова не опасе и неизгази већ их морамо ограђивати и око тога посла губити толико време баш онда кад нам је оно најпотребније.

в) Што се ограђивањем сече и сатире гора која је код нас и сувише прорећена, а која би међутим имала много већу економну вредност кад би се на што користније употребила.

г) Што стока тумарајући по шуми и пашњацима загриза пупољке са дрвећа и тако упропашћује пораст и развијње шума, које су свакој земљи оно, што и човеку плућа за дисање.

д) Што стока остављена сама себи тражећи храну често упада у заграде и чини штету усевима, због којих се највише и појављују код наших сеоских општина оне злогласне парнице — «потрице» око којих наши пољопривредници парничећи се много издангубе.

Све ово што је напред поменуто, а и друго што је због простора листа прећутано, не би било кад би се стока хранила са спремљеном храном у штали. А само се онда и онде задржавала на паши гди је то могуће без штете по њено добро развиће.

С тога не остављајмо више стоку природи да се она о њој брине, ако желимо да од ње што већу корист имамо, него производимо сточну шећу те са њом хранимо нашу стоку па ћемо онда од ње више и боље хасне имати, но што је сад имамо.

И.

КАКО ДА УТРАПИМО ПИЋНУ РЕПУ.

Много је пута писано у „Тежаку" о важности пићне репе при ранењу стоке, и препоручивано нашим земљоделцима, да је сеју и њоме, поред друге ране, ране стоку, особито краве музаре, које више млека дају, кад се поред друге ране и репом ране.

Да је ова лепа поука имала утицаја бар на разумније земљеделце, имали смо прилике да се и сами уверимо, а и у јануарској свесци „Тежака" од ов. г. даје нам јасна доказа о томе један земљеделац из Подрињa[1]). Па ако се пићна репа у нас још толико не сеје, колико би то требало чинити, ипак се надамо, да ће се и код нас већ једном сасвим одомаћити сејање пићне репе.

Но како је сваком ваљаном земљеделцу једна од највећих брига: како ће плод своје њиве до употребе сачувати, то можда неко, који би и посејао репу, не сме да је сеје, јер не зна где и како да је преко зиме до употребе сачува. Други ће неко рећи: „мани се, брате, репе, јер вини ја је посеја, разреди, опраши, окопа, повади, донеx кући, па неколико товара потроши а остало ми иструли, те ти тако ја, поред свога труда — код репе оста без ње."

Тим поводом и говорићемо овом приликом: *како треба да утрапимо репу, па да се не бојимо да ће нам пропасти.*

Има више начина трапљења репе, и један начин може да буде за један газдалук релативно најбољи, док је исти начин за други газдалук апсолутно рђав. Зато треба при трапљењу репе да обратимо велику пажњу и на климу и земљу нашег предела и газдалука.

Репа се трапи *у подрум и под ведрим небом.* У оба случаја треба је што пре утрапити те да јој се не да времена да се провене — осуши. „*Ко утрапи суву репу нека се не нада да ће је здраву из трапа извадити; она ће сигурно за кратко време потрулити.*" Затим треба пазити да се репа са разних њива не трапи у један трап; исто тако поједине болесне, рањене, увеле, незреле и сувише крупне репе, које су усамљено на њиву расле, не треба утрапити, већ их што што пре потрошити или на ђубре бацити. Даље ваља знати и то: да се боље одржи репа која је на слабијој њиви расла, но она на бујној њиви.

У подрум може само онај газда да трапи, који нема много репе, или пак онај, који има велики — пространи — подрум.

[1]) Види „Тежак" св. I. 1884. О важности сточне репе од Мијаила Урошевића.

Подрум, у који се репа трапи, треба да има одушака, како би могли топлоту у њему удешавати. Гомила репе у подруму не сме да буде шира од 1 метра. Њу ваља песком покрити, а по могућству добро ју је прво са истуцаним угљеном или пепелом посути, а тек преко тога песком је покрити.

При трапљењу репе под **ведрим небом** треба прво избрати место, на коме ће да се начини трап. Оно треба да је отпедиво и од јаких ветрова заклоњено. Трапити се пак може у дубок трап и на површини земље. Први је начин бољи у лаким, а други у тешким земљама; но ни у којем случају не сме да буде гомила утрапљене репе виша од 1 — 1·2 метра.

Ако се трапи у дубок трап, онда треба да је трап на дну 90 сантиметара, а на површини 1·80 метра широк и 60 сантиметра дубок. Дужина трапа зависи од количине репе која се хоће да утрапи, а што год је трап дужи, то сразмерно мање посла задаје и од мраза је сигурнији. Репу треба по могућству што боље сложити, а особито спољне стране трапа треба добро саздати од репа главама у поље обрнутих и трап у облику кућиног крова завршити. При трапљењу треба, даље, да се пази, да се репа не убије; јер ће убијена репа брзо да иструли и цео ће трап заразити. — Трап треба се шанчићима опколити а овима јак нагиб дати, да би вода, која се са трапа слива могла да отиче, а да не добије времена да у трап пролази.

На покривање трапа ваља велику пажњу обратити. Трап се покрива само земљом, или прво сламом па тек онда земљом, а често још преко свега и коњским ђубретом или шушњем. Први случај важи за тешке а други за лаке земље.

Ако се има истуцаног угљена или пепела, ваља репу у трапу (као и ону у подруму) пре свега њиме посути, па тек је онда даље покривати и то овако: С почетка ваља покрити трап сламом и танким слојем земље или само танким слојем земље; но у оба случаја треба слеме трапа покрити само танким слојем сламе, да би могла репа боље испаравати и да је од сунца заклоњена. Доцније пак, кад веће ладноће наступе, треба цео трап покрити још једним јачим слојем земље; а кад јаки мразеви настану особито ноћу, ваља га покрити још једним слојем коњског ђубрета или шушња, особито ако је лаком земљом покривен. Но чим јаки мразеви попусте, ваља овај слој ђубрета или шушња дићи са трапа, да се не би репа у њему јако загревала и почела да трули. — Овако утрапљена репа сигурно ће се одржати преко целе зиме.

Што се одушки на трапу тиче, вели **Хам,** (Dr. Fühling's praktischer Rübenbauer) *да, кад се сви услови које смо горе споменули испуне, онда су одушке сасвим излишне, — шта више штетне, јер се прво крај њих почне репа кварити.*

На трап треба добро пазити преко целе зиме, па ако би се приметило, да је се на њему земља оронила или због сувомразица јако испуцала, онда га треба на тим местима препокрити.

Да споменемо још један особито добар начин трапљења: Слаже се ред репе на слој земље од 2—3 сантимет., па опет ред репе на слој земље и тако све док се трап не заврши. На овај начин утрапљена репа се најбоље одржи; али како је овај начин трапљења врло скуп, то се може на овај начин трапити само она репа, која ће се на пролеће у цељи добијања семена садити.

Д. М. Спасић.

ДОМАЋА СТОКА У ЗДРАВОМ И БОЛЕСНОМ СТАЊУ.

(по А. Коху и др. мар. лекарима).

ИЗРАДИО

Свет. М. Стојановић

(СВРШЕТАК)

18., *Побацивање* — абортирање. Кад младо на свет изађе пре него што је потпуну развијеност достигло, онда се то зове: *побацивање*. Код све се стоке то догађа, али код крава по најчешће. Побацивање може се десити у свако доба, али код крава и кобила по правилу у другој трећини бременост а дешава се по неки пут и у првој трећини; према чему не може се одредити време томе неправилном појаву. Знаци: наступају колични или наступни знаци, али само блажији; животно се узнемири, час леже, час устаје, напреже се; из уда тече сукрвица слузна; млеко у крава музара пресуши; виме се смежура, а код оваца вуна опада; удар бића је неправилан. Ови се знаци не појављују свагда, што зависи од времена, колико је младо развијено. Кад се побацивање деси у првој половини бременост, онда је без штетних последица по мајку; међу тим, ако се деси у другој половини, онда је скопчано са извесним болестима, које могу наступити после ждребљења или телења. Оне женке, које су једном побациле, понављају то чешће. — Узроци: механичко дјество на стражњи део бремене женке; скакање; сувишно напрезање при телењу; хрђава недовољна, као и сувишна и укварена храна, а нарочито још ако је и *главњичава*, и појење хладном водом; поред тога, ако се стока плаши, туче и злоставља; ако се тера на пашу по влажним и мочарним местима, на којима расту хрђаве као и киселе траве на пр. из фамилије Ranunculaceae и мразовац (Colchicum autumnale). — све то може да буде узрок побацивању.

Што се тиче поступања, ту можемо рећи, да вазда имамо на уму, и да нам је главно правило, да се откланају сви наведени узроци; дакле да се обраћа пажња на *негу и чување бремене стоке;* дакле да је сува, промајна и чиста коцара да је добра односно здрава храна а нарочито треба да је чиста од *главњице*.

Ово треба брижљиво набљудавати, а нарочито у другој половини бременености.

19., *Запаљење материце*. Врло се често дешава, нарочито код крава и кова, да материца оболе од запаљења, приликом порођаја, због чега произлази тако звана порођајна грозница. Како се појављује? невеселост, немање апетита, грозница лучење из уда неке лепљиве, сукрвичаве и нагризајуће односно љуте течности; велики немир. Узроци су ови: отежан порођај, механичка повреда при порађају. Поступање: мир; лака храна, лекарска помоћ и трљање сламном гужвом.

20., *Трихиноза*. Ова болест напада поред осталих животиња, још и *свиње*, које су за нас од вредности. Узрок овој болести, то је један црвић звани: *Trichina spiralis*, који живи у месним ткањима свињетине, те према томе, што ми трошимо свињетину за храну, а и због тога, што се и на човека врло лако преноси, врло је опасно јести такво месо, које се познаје по томе, што рска под зубима кад се једе, као да има у себи песка, а долази отуда, што се распрсну оне гукице, у којима су животињице завијене.

Знаци су ови: животно изгуби апетит да једе, добије пролив, наступе муке у желудцу. Осећа болове по врату, лицу и ногама.

За предупређење од ове болести, треба мотрити и никада не дозвољавати да свиње ждеру месо месождера, а нарочито пацове; јер у главноме, од тих се преноси трихиноза на свиње, а са ових на људе, само ако месо није довољно искувано на 70°. Но свакојако, треба пре потрошње на касапници, свињско месо да прегледа марвени лекар, те да се види да ли је здраво или не.

21., *Крваво мокрење*. Често пута нарочито овце и краве мокре или избацују мокраћу, која је црвена, црвенкаста или мрка обично мутна; знаци појаве: животно је изнурено, напреже се, иде као да је сапето, грозница, болове осећа, кад се по крстинама притисне као и кад мокри. Узроци: камен у бешици, назеб, давнашњи унутарњи болови, као запаљење бубрега и бешике, механичка повреда мокраћних органа, извесне биљке као киселе траве и загризање граничца четињара, и т. д. крвне болести, животињице у мокраћним органима. Лечење треба да предузме лекар; а нама ништа друго не остаје, но да у свакој прилици одклањамо узроке, који могу да произведу ту опасну неправилну појаву.

22., *Запаљење вимена*. Најчешће се догађа запаљење вимена код крава, оваца и коза, а често и код кобила Како се појављује? сапетост при ходу, невеселост, немање апетита, грозница. Виме отекне, вруће и осећа болове кад се додирне. Кожа код оне стоке, која је бела, нешто је црвенија, љаштећа и опружена; а ако није цело виме оболело, онда се она партија, која је оболела, загноји; а брадавице том приликом страдају. Кад се већ чиреви образују, онда се они или споља или изнутра пробијају. У овом последњем случају гњој се са млеком смеша кад се музе. Кад се такво запаљење догоди, онда млечне вене или мање жиле отврдну, због чега за продукцију или производњу млека постану неспособне, или млечни канал у брадавицама сасвим или од чести затворе. На брадавицама се услед механичког дејства или и других узрока образују красте, као код богиња; или се образује млечни камен до самог вимена, те спречава да се може млеко лучити. — Како треба поступати? треба набљудавати мир и тишину, дијету, метати ладне а по могућству облоге ледене, чисту и суву простирку; при мужи треба бити смотрен и пажљив; телад одбити одма; и најзад звати лекара у помоћ.

23., *Испадање материце*. Наскоро по порођају, дешава се код крава и коза најчешће а и код крмача доста често, да материца испада напоље из уда. Како се појављује? Из уда изађе разно обојено, час црвено, час мрко, а час опет смешано неко тело као бешика, која је код крава, ако је материца испала, доста велика, и која има чворова у величини ораха, а којих — чворова — опет нема код кобила; код крмача појави се опет само један рог од материце. Узрок после тешког порођаја, услед оних напрезања и мука, као и при помагању, кад се ово непажљиво извршује, — ова се несрећа може појавити. — Поступање. Испалу материцу треба чистом и хладном водом испрати, и сунђером брижљиво покупити влагу и другу нечистоћу, која се буде налазила. Следећу радњу треба извршити на тај начин, кад се руке добро оперу, намажу зејтином и на прстима исеку нокти. Животно треба да стоји. Као што је наведено треба руке добро испрати, намазати зејтином и сасећи нокте, па онда доњи део материје са покупљеним прстима подухватити и пазити да се правилно опет намести у уду на своје старо место. Кад је то учињено, онда по могућству треба гледати, да се задњи део трупа увек нешто више држи, т. ј. да глава са предњим трупом нешто ниже стоји, или да животно легне. Ако се деси, да понова материца испадне, онда је треба опет утурити на старо место али после направити замку и везати на уд тако, да нити

материца може на поље испасти, нити пак, да се мокрење може спречити. То је врло лако, и надамо се, да ће они којима се такав случај буде десио, моћи да начине замку.

Врло је практично употребити грудве леда као облоге на уду, и то одма пошто се материца намести. Појмљиво је, да ће услед ладноће, произаћи скупљање мишића, те ће наравно на тај начин и материца остати на своме месту. Исто тако пробитачно је, а особито се и препоручује, да се ладне облоге мењу и на крста.

24., *Убод.* Често се дешава, да при поткивању коња, или немирноћом овога, или и самом невештином поткивача, клинац уђе у меснате делове копите. Појављује се на 1—5 дана после поткивања, јер животно нарамљује на тој страни где је клинац задр'о у меснати део копите.

Као што и напред казасмо узрок је поткивач. Шта треба радити? Одма треба удалити заостали део клинца из меса, затим то место натопити сирћетом или црним мастилом, у коме има доста галице (витрола); а најзад, кад се рамање појави у већем степену, онда треба звати у помоћ лекара.

25., *Крвопилење из носа.* Код све стоке дешава се често пута, да крв из носа тече. То бива због тога, што је буди којим начином повређена слузна кожица у носу, што се стока, нарочито волови и коњи претерују у снази; кад раде на великој врућини; а може бити изазвано и од паразита — жавотињица, као и од сувишне навале крви у мозак, и т. д. Шта треба радити? Ако су коњи или волови при раду треба их одма ослободити спреге, и оставити их на миру; даље, треба их поливати ладном водом и то по глави и задњим ногама. Кад се то понавља више пута, престане крв да тече. Но, ако се такво неправилно стање догоди понова, нарочито код коња, треба одма звати лекара у помоћ.

26., *Пролив код говеда и коња.* То је запаљење слузне кожице дебелог црева, на коме се образују мали отоци. — Појављује се са овим знацима: Говече или коњ добије пролив, а балега ужасно смрди, сукрвичава је и са слузи помешана; затим примећује се на грлима велика жеђ, немање апетита за храну, грозница, брзо опадање на снази — мршави, напрезање задњег трупа, па најзад са смрћу завршује. Узроци су ови: назеб, дражење материје у храни, хрђава и укварена храна и вода, претераност у раду. Како треба поступати. Строго се придржавати дијете или умереног начина хранења, не треба нудити дражећу храну; ако је коме могуће, нека нуди прекрупу од грашка. У осталом треба звати лекара у помоћ.

27., *Опек или ожег.* Дешава се, да се неки пут извесно бравче опече, било ватром или водом, те се услед тога повреди кожа и она ткања, која се под њом находе. Како треба поступати? Треба мазати таква изгорела места смешом: из 200 грама кречне воде и 25 грама ланеног уља. Ако то средство не помогне, онда звати лекара у помоћ.

28., *Ране.* Кад се вештачким путем, или буди којим другим начином, природна веза коже, мускула, костију, судова, нерава и т. д. поремети, раздвоји и поруши, онда се то зове рана.

Више или мање, горња се површина коже распукне, из које најпре тече крв, а доцније нека гнојштина. Како треба поступати: мир и тишина, да се повређено место не ремети, а што је најнужније и најглавније при лечењу рана.

Ако је рана произведена оштрим оруђем, онда је треба зашити, услед чега зарастање ране за кратко време следује. У осталом за сваку рану пужно је да је заклоњена од влаге, хладноће, додира с каквим предметима; у опште, од свега оног што може да произведе позледу, болове и опасност.

Најзад, треба и лекара звати да се и он умеша у лечење, ако рана у брзо не зарасте.

29., *Рађање* (телење, јагњење, и т. д.) Услед неправилне грађе задњег трупа бремене женке, сувише развијеног младог у утроби, јаких болова, неправилног образовања самога младунца, — порађају се извесне болести код таквих женки, којима наравно треба одма притећи у помоћ. Неправилно рађање, јавља се следећим знацима: пред рађање појављује се бол, због чега животно немирно лежи: час устаје, час опет лежи, обрће се назад, мање — више примећава се јако напрезање; а кад је правилно рађање, онда нема тих знакова, и у том случају младо излази напоље са предњим ногама, на којима је наслоњена глава; иначе догађају се разни положаји, под којима младо излази на свет. При таквим неправилним положајима, треба одма ићи по лекара, да он вештином својом доведе младо у правилан положај за рађање.

Јер, ако се одуговлачи и не иде одма по лекара, жртвоваћемо поред младунца и његову мајку, те ће нас тако због нехатости скупо коштати. Кад је младо на свет изашло, онда треба ону опну или кошуљицу, у којој је младо увијено, ако је дебела, прстима раскинути, а младо по том посути мекињама или соли, или плевом, да га мајка што боље олиже од оне љигаве материје и тиме очисти. Ако младо слабо дише, онда га треба врло мало полити водом, да се изазове правилно дисање.

Највећу пажњу треба око рађања обраћати на *негу и храну* женке бремене. Не треба јој на дан пре и на дан после рађања, давати јаку храну, већ слабу; исто тако треба обратити пажњу и на чистоћу, јер је она у овој прилици од највеће вредности. И, најзад.

30., *Беснило код свиња, коза, оваца и коња.* То је одвећ заразна болест која се појављује код горенименоване стоке, па и код паса, а преноси се само на тај начин, кад бесно марвинче, уједе друго здраво. Нарочито се од паса даље шири.

Знаци беснила су ови: животно је немирно, раздражено, боде роговима другу стоку, уједа, чеше оно уједено место, скаче, напада на другу стоку, престане да једе, осећа свраб у кожи, ташка ногама, из уста му тече бала, одузме му се задњи труп, пенуша, звера, жестоко уједа себе и то тако јако, да се често раскрвари, а и друге: не може да прежива, глас му је промукао, плашљиво је и тако рећи дивље, дисање је убрзано, смршави, и т. д. У главном ови се знаци појављују код горе наведене стоке, кад побесни.

Како треба поступати? Чим се појави бесно марвинче, треба га одма ухватити и добро затворити, да не уједе другу стоку, као и да се зараза не пренесе, те да се прегледом сазна, да ли је заиста бесно или не. Сем тога, ако таква бесна стока слободно шврља, треба је одма убити. А ону стоку која је уједена, треба одвојено држати за извесно време на пр., говеда и коње 4 а осталу ситну стоку 3 месеца. Даље, предупређујућа мера против беснила, има се ограничити на 1—15 сахат простора тако, да бесни пси или куче друго бесно марвинче не може слободно тумарати по атару ове или оне околине.

Лечење. Треба уједеној стоци, оно место, где је рана, добро испрати ладном водом, затим добро истрљати, па после овога узети усијани јексер, или иначе какав шиљат предмет гвоздени, па оно место исећи. Ако је мала рана, онда може да послужи и пламен од свеће, па са њим опећи оно место. Или ако је близу апотека, онда треба из ове купити сумпорне киселине, или солне киселине, па овим киселинама мазати она места. У осталом, треба свакојако лекара у помоћ звати

. . .

Да завршимо. Са овим болестима и неприликама, које задешавају нашу стоку, држимо, да неће читаоци помислити, као да смо све болести исцрпели. Не ми смо можда тек четврти део болести приказали. То смо зато учинили, што. смо ради били, да изнесемо *најобичније болести и несрећне случајеве* који се појављују код наше домаће стоке. Толико ради нашег оправдања.

А сада да још једну реч кажем о нашим сточарима и земљоделцима, човечанска дужност налаже, да *морамо* својој стоци притећи у помоћ оне јој неге услуге указивати, које она — стока — према природи болести неизбежно захтева; и ако се благовремено земљоделац односно сточар постара и одазове тој дужности, уверени смо, да ће оних неколико динара, који су приликом овом утрошени, стогубо се накнадити по оздрављењу стоке, од части њеним производима, а од части и снагом у раду.

Најзад, стока је зависна од човека, а човек је опет зависан од ње, — та узајамна веза нека руководи нас при посматрању болесне стоке, јер ћемо само тим начином радећи моћи да одговоримо своме позиву и да се што дуже и боље користимо разноврсним сточарским производима. То треба да нам буде правило.

ИСКРЕНА РЕЧ

ПРЕД ОВОГОДИШЊЕ СУШЕЊЕ ШЉИВА

Намењена колико привредницима толико властима општинским и полицајским.

I.

Кад се ова реч буде читала, сушење шљива биће у велико одночето. С тога ће многи рећи: После кише јапунце у трње. Но ми таквима велимо: Просто нека им је. Ми чинимо своју дужност и говоримо онима, којима је искрена реч свагда добродошла.

Прошла година није била тако ванредно позна као ова; ни тако шљивама оскудна као ова; па опет сушење није тако рано почело као ове године.

Шта је овоме узрок, нећемо да нагађамо. Тек ово поминьемо да се зна

Прошле године дало је ново привредно министарство искрену напомену онима, који се баве сушењем шљива, и отштампало је поуке о сушењу и сортирању шљива из «Тежака» па раздало на-

роду у најбољој намери. На ипак ове године као да се све то заборавило, доносе неке новине глас да је сушење шљива већ отпочело у Посавини. А зна се, да би оваквих година, које су позне, требало причекати још дуже с бербом; а кад се узме на ум, да у нас ни онако није преродило, и да у земљи има доста лањских још непродатих шљива, и да у страним земљама има такође доста рода то је по свему томе могло и требало са сушењем наших шљива причекати и тај посао особито пажљиво урадити, па да се за њих добије иоле боља цена.

II.

У поуци која је давана прошле године стоји:

1. Треба шљиве брати кад су потпуно зреле, то јест, кад имају највише сласти, а најмање воде и киселине; а то зато: што се такве шљиве лакше беру, брже суше, дуже без квара чувају, што су пријатније за јело, лепше на изгледу, и што могу бољу цену добити.

Да би то време умели оценити поменуто је:

Кад се шљиве почну око петељке смежуравати и кад их је лакше од воћке одвојити, онда их треба брати.

2. У поукама је даље, наведено, да у почетку сушења треба подесити топлоту да шљива не испрска и да јој најслађи сок неизађе него да се месо понајлак до кошчице провене, па тек после повећава топлота, како би се могло сушење довршити и шљива леп сјај добити.

Знаци по којима се познаје да је шљива добро осушена ови су: кожица постане модрикаста тврда и сјајна; месо буде слатко и укусно, еластично и растегљиво а језгра (бадем) у кошчици печен.

Знаци по којима се познаје хрђав еспап ови су: црвена боја, лепљива, тавна и испрепрскана кожица, накисео укус; даље кад се шљиве у шаки притисну и потом пуште, па ако не нарасту као сомун, него им кошчице испадају.

3. У напомени речено је да у другим напреднијим земљама издвајају шљиве пре сушења, па ситне и изгњечене узимљу за пекмез или ракију; а само здраве, једре и крупне међу на лесе. Осем тога још се и за време сушења подбирају и после сушења по крупноћи и тежини сортирају. Тако одабрана и пажљиво осушена роба смешта се у бурад или нарочите кутије, где се може боље да очува и лакше на даљи пут до места потрошње преноси.

У нас пак, и ситно и крупно све се трпа на једну гомилу, па одатле све на лесе; и у сушници изложи жестокој ватри где

испрепрскају, и по том такве какве су потоваре се у џакове и по киши јали суши носи у Београд или Пешту. Од начина сушења у нас долазе млоги пурци и паренице; а о томе поменуто је да су пурци без икакве вредности; а паренице не могу да издрже пут. Исто тако погрешно је, што по неки остављају шљиве навлаш недосушене, да буду теже на кантару, као и то што шљиве осушене на сушницама новим мешају са шљивама које су по старом начину сушене; и како то мешање и квашење пурака с водом долази у преваре, којима се јако штети наша шљиварска радња.

Ово стање и овакви поступци наши не остају без посљедица. Отуда видимо, да се за наше шљиве мање пита, кад иоле роди на другој страни; па и кад се пита, не плаћа се она цена, која се плаћа другој страној роби [1]).

III.

Настаје питање: Шта да се ради?

Из напомене министарства види се, да оно ради на томе, да се нарочити законски прописи издаду, којима ће се заштитити ова радња и трговина сувим шљивама; како би се стало на пут томе, да се не износи на пијацу роба кварна, т. ј. да се не бере, док није потпуно зрела и да се погрешним сушењем не упропашћава.

Кад у закону има параграфа, који изриче казну онима, што се по улици каменьем бацају, или који друге људе шарају по хартији, да им се подсмену, право је и умесно, да се законом регулишу казне и о таквим поступцима, што ометају радњу толике важности, радњу која износи трећину нашег целокупног извоза, преварама којима себични кајмакари за неколико динара оштете сву земаљску производњу која иде у милионе.

Тај закон ми би радо поздравили, но још није дошао на ред.

У осталом и кад дође на ред, ми знамо да и најбољи закон остаје без органа за извршење мртво слово. С тога и питамо: ко ће тај закон вршити; да ли ове исте и овакве власти, које и сада раде?

Одговор знамо у напред.

Оне, ја које?

Па кад је тако, зар оне не могу и сад, по постојећим законима да заштите, ако не потпуно, а оно бар колико-толико, ту привредну грану?

---

[1]) За увери поредити цене у нас са ценама у Бордо-у, види допис отуда.

Ја велим да могу, но свест о томе још није продрла у оној мери, у којој је потребно.

IV.

Правник нисам, а у полицијској струци сасвим сам невешт. На опет читам у §. 326. казненог законика ове речи:

„У оним случајима, који нису у овој части законика предвиђени, и за које није казна прописана, моћиће месна полицијска власт или примирителни суд по одобрењу среске или окружне полицијске власти издати под именом „Општинска наредба" *наредбе у смотрењу онога, што је нужно за сигурност лица или имања* у општини,..... што подпомаже јавни морал итд.

У таквој општинској наредби биће одређена и казна. Ова се може одредити од 1—6 цванцика."

§. 324. Ко учини онакво иступленье, за какво је већ био осуђен, тај се налази у повратy и моћиће се осудити не само на највише што му закон за такво дело доноси, него му се та казна може повећати још једном њеном половином, али тако, да ова увећана казна не пређе највећу меру за иступленья одређених казни.

§. 313. Казна новчана највећа је 30 талира, и т. д.

На кад се на основу §. 326. крив. зак. може издати „општинска наредба", да се где-год не баца ђубре, или да се где-год одржава чистоћа итд. и кад се сваки, који противно таквој наредби поступи, проналази и казни, зар се не може издати и исто тако вршити наредба и за оно, *„што је нужно за сигурност имања у општини"*, кад то у закону изриком пише?

Шта је воћњак земљораднику?

Имање.

Дакле воћњак је имање, и то такво имање, коме су *добре шљиве највеће јемство за његову сигурност*. По томе онај, који не уме или неће да обере шљиву кад треба, када је зрела, који неће да је суши и пребира како ваља, тај *не чини што је нужно за сигурност имања*; он не само да своје имање, свој воћњак, доводи у несигурност, но исто то чини целој општини и околини; такав поступак његов врло штетно утиче на шљиварску трговину целе земље, а и то се опет враћа на *несигурност воћњака*. Ако игде, оно баш ту: „једна шугава овца цело стадо шуга," и томе треба најенергичније стати на пут, а закон за то оставља својим вршиоцима слободне руке.

На извршиоцима је закона, *на полицијским и општинским властима*, да по дужности и праву, које им даје горњи §. крив. за-

кона, стају на пут наопачкој и штетној радњи по трговину са сувим шљивама, *да стају на пут брању и сушењу зелених шљива, које баца воћњаке у највећу несигурност.*

V.

Ако је ово излагање тачно, онда ништа не оскудева са законске стране за правичан и очински надзор ове привредне гране. Само треба усталачности. Треба издати такву наредбу, па заћи једном два у недељи по сушницама, па видети како се ради, па саветом упућивати, а осудом казнити свакога ко не ради како је наређено.

У исто доба ваља поменути, како је потребно брзо расправљање жалби о испунењу уговора о продаји и предаји шљива; како је често при томе врло штетно оно наваљивање на поравнање, где је очивидна превара, и где би строга осуда једнога кривца била мудра опомена за стотине других криваца и снажно јемство толиким трговцима.

Исто тако не само што не би било штетно, но би од неоцењене користи било то, кад би се сви вреднији и умешнији домаћини потпомагали, и њихова роба препоручивала и на углед слала.

Само треба усталачности и добре воље, па се цељ мора постићи. Где нема тога, код надзорних власти, ту неће бити од помоћи ни нарочити закони.

Но ако се на делу покаже да при свој усталачности, остане труд без успеха, једино због тога, што су ова законска наређења сувиша блага, и по томе снага у рукама власти малена, онда би двојином оправдано било то: *да се часа не часи, но на првој скупштини потражи и то јемство за осигурање ове привреде, која је толиког корена ухватила и која толике милионе земљи доноси.*

Немојмо довека остати нехатни; но прионимо око сваког корисног посла; само не смећимо ни то с ума, да треба уз добар закон и његов добар — чувар!

ШТА СЕ РАДИ У МЕСЕЦУ СЕПТЕМБРУ

У винограду. Најважнији је посао чувати грожђе од потрице, до времена бербе.

Како ваља то чување удесити, о томе читаоци могу и сами погодити мишлење уредниково, по његовом пропраћању података прибраних о агр. законодав-

ству и пољској полицији. Уредник мисли да требају у томе строги законски прописи и истинитог јемства у извршним органима.

Што се тиче органа, о њима то помињемо, да њихову важност познају само наши крајинци, који за пударе бирају махом људе имућне, поштене и поуздане. Није ретко у Крајини видети на томе месту човека, који је био главни кмет. И ако су икада на то мотрили, сад треба двојином више, пошто са погрешних поступака својих пудара и њиховог нехата могу филоксерну заразу лако донети и разнети, па да тиме утру све винограде своје.

Овде ћемо поменути и то, какву је наредбу о пударима издала краљевина Хрватска и Славонија.

По чл. 4 те наредбе: Пудари ће се пријављивати за службу општинском суду. Избор између пријављених лица чиниће се на главном састанку виноделаца (на ђурђевском сваке године чл. 15 и 16) и пријављивати суду ради потврде и потребних исправа.

По чл. 5. За службу пударску није способан, који није навршио 30 година, који је био осуђен због злочина, преступа или насиља, затим због злочина или преступа из користољубља или против јавног морала; или најпосле онај, који је због буди какве погрешке кажњен затвором најмање 6 месеца.

По чл. 7. Пудари имају се заклети по овоме образцу „Заклињем се, да ћу виноградски предјел, који је поверен моме надзору, увек с највећом пажњом и верношћу чувати и бранити, да ћу свакога без разлике, који би намјеравао каквим год начином винограде оштетити, по души пријављивати, ако буде потребно хватати њега или живину му, и по закону убити, — да нећу невиногa тужити ни на таквога сумњу подизати; да ћу сваку штету одвраћати и законим путем тражити процену, и да ћу свакога часа мојим старијима дати рачун о мојој служби. — Тако ми Бог помогао!"

По чл. 10. Пудари сматрају се у својој служби као јавни стражари, те уживају сва права, која овим законито припадају.

Будући су заклети, то њихов исказ вреди као потпун доказ у смислу §. 407 к. п.[1])

По чл. 11. Дужност је пудара пазити на свој предјел, одвраћати сваку штету од људи или штетне стока, нарочито да се не пасе у прописној близини винограда, да се не иде забрањеним стазама и путевима и да без њиховог знања нико не бере винограде.

По чл 12. Пудари ће одговарати за сваку штету која би настала због њихове немарности у виноградима и подлеже строгој дисциплинарној казни у сваком случају доказане нетачности њихова службовања.

Што се тиче времена бербе то треба оставити да одређује нарочити виноградски одбор, коме се мора оставити слобода, у томе да може у свако доба и свуда пролазити и оцењивати дозревање, па одредити било да се берба свуда одједном почиње, било по положајима или сортама поступно бере.

Време за бербу, које одреди тај одбор, треба председник општине да објави.

По горњој хрватској наредби бербу одређује управна власт по мишљу напредњих виноделаца или подружина пољопривредних.

---

[1]) Код нас §. 35 полицијске уредбе, као и за жандармерију чл. 34.

Пошто је ова година напредно позна, и дозревање грожђа неповољним временом веома ометено, то се надамо да ће власти свом снагом на томе настати, да се рок бербе до Октобра одгоди. С тога ћемо донети у идућем броју неке напомене о томе а на овоме месту само потсетићемо на оно што је при сређивању кључа и берби најважније.

Ради оних, који су намерни да крушаче за одвајање шепурине сами начине, додајемо покрај обичне познате слике њене још и слику отвора њеног у природној величини, како би је по истој могли боље удесити.

С берботм ваља почињати онда, кад је грожђе достигло највећу једрину и зрелост.

Ретко кад да можемо бербу удесити онда, кад би ми желели, но махом на то нас нагна кишно време, трухљење, опадање или опасност од друге какве штете; или напосле оскудност појединих привредника, која их гони да час пре за свој кључ до новца дођу. При свем том ми морамо тежити правом добу за бербу. Ово право доба наступиће у средњим положајима тада, кад зрно буде достигло највећу једрину и највише сладости. У нас то обично бива првих дана месеца Октобра, докле и треба чекати.

Ваља брати сам о при сувом и топлом времену.

Суво време морамо бирати с тога да се неби иначе с грожђем много воде у бачве донело и земља виноградска угасила. Даље топлота је нужна да би шира при довољној топлоти одма врела, и потом се одма и бистрила; а не као по неких година што нити одма преври ни хоће да се избистри. Ово долази највише од хладноће за време брања и врења. Ако се баш мора на хладном времену брати, онда бар неби требало рано почињати но кад топлота ојача и роса спадне.

Подбирање може се предузимати онде, где су виногради изграђени, где су посве различне старости, разноликога земљишта и положаја, *где има много сорти различних по добу сазревања, и по начину одгајивања.*

Подбирањем одваја се боље од лошијег, зрело од зеленога, чисто од трулога и кољавога, оно што је на сунцу и присоју расло, од онога што је у хладовини у јапади и „левачно“ дозревало, оно што је у вишем положају расло од онога у пљошти и низи, оно што је пуштано на род и што је „садовина“ од онога што је на старој крњи расло.

Даље одваја се грожђе за бело вино од грожђа за црно вино, одваја сушак, тамјаника и уопште грожђе с нарочитим укусом и мирисом од свега осталог, само ако има изгледа да ће нам се тај квалитет вина платити толико више да се тиме не само покрију трошкови око одвајања и подбирања него и то што нам сва количина заостављег кључа у толико јаче од цене губи у колико би се мешањем с оним добрим у неколико поправила цела маса добивеног кључа. У

осталом свим подбирањем није изкључено то да се доцније вино не смеша, према потреби, укусу и рачуну виноделаца и потрошача.

Грожђе треба тако муљати, да се само мекани делови кожице распрскавају.

Колико се боље комина измуља, толико је лакше изцедити сок; но при томе ваља узети на ум то, да осем меканих делова на грозду има и таквих, као шепурине, зрна и кожурице, у којима понајвише таких материја, које су опоре и неукусне, и које у добро вино не треба да уђу. С тога, ако се за муљање грожђа употребе справе за то, муљаче, онда их ваља тако удешавати при раду, да се шепурина, зрно и кожица не раздере, но олако између оних ваљака пропадну, као и сва ситнија зрна, која нису како ваља сазрела.

Најбоље и најукусније вино могло би се истина добити онда, кад би се грожђе одма у цедницу метало, док није никако ни муљано; јер само у том случају изпрскаће оно зрно, које је меко, а најмекше је оно, које је најзрелије, као што се то при фабриковању шампањера и ради, где се зрно цело и немуљано у цедници цеди.

Само ваља имати на уму, да је у такој прилици цедење мучније и да се мање сока добије.

Чим се грожђе измуља ваља кљук одма изцедити.

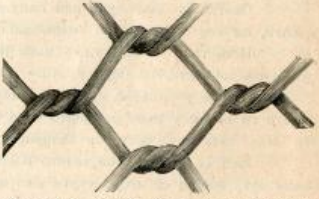

Ово је важно с тога, што се комина у додиру с ваздухом мења и квари. Сваки ће приметити, да комина од белог грожђа најпре изгледа потпуно зелена, а по том се боја измени и постане загаситија. С мењањем боје, промени се и укус и мирис; и како то бива с кљуком од белога грожђа, тако исто бива и с кљуком црнога грожђа. Отуда је шира од самотока као и она, која се брзо оцеди с пресама, што раде брзо, пријатнија и финија од оне што се доцније оцеди, особито кад се ради са пресама старијег система, које раде споро. Није ретко да се комина која дуго стоји на ваздуху особито ако није потпуно у шири потопљена, ускоро усирћети и вино од ње тако рећи у својој клици поквари. Ова квареж, толико пре наступа, колико је топлије за време бербе.

Свагда при цеђењу с цедницама треба на то мотрити, да се у почетку не пренагли с притиском, него да се притискује изтиха и полако.

У подруму и качари *При правлењу црнога вина*, наравно, не може се *комина* одма оцедити, него *мора остати у шири докле траје врење, или док ова не прими из комине довољно боје.*

Зато је потребно да се комина увек држи потопљена и то, или на тај начин, ако се у суду 3—4 пута преко дан с каквом направом потапље, или ако се удесе пречаге од летвица или какво прорешетано данце, те да се комина спречава да не може искочити на површину. С тога опет што при правлењу црног вина мора комина остати у шири, морамо и ми врло пажљиво одабирати грожђе од кога правимо црно вино, па сваки труо грозд издвајати на страну, па нам се онда неће вино превртати. Нарочито ако уз то још и шепурину помоћу крунача издвојимо, онда ћемо моћи са својим црним вином изаћи на светску пијацу.

Поврај овога што је до сад поменуто, морамо ради доброга вина имати уделан суд за врење са одговарајућим вранем, кроз који се спроводи гас при врењу развијен.

Врањ за врење, то је ствар врло јевтина а потребна. Може се купити за пола динара; а служи нам веома згодно, као оно чекетало воденичару, да познамо како врење иде.

Ако је време сувише топло (преко 20° С.) онда ће врење бити одвећ нагло, и у врању биће клокотање врло живо. У таквој прилици морамо у подрум улазити смотрено и са свећом; па ако се она угаси, одма морамо излазити напоље, да нас не угуши задај. Тада морамо подрум дању затварати а ноћу отварати.

Ако је време хладно онда ће врење бити споро и клокотање слабо. Подрум се мора дању отварати а ноћу затварати.

На завршетку поменућемо још и ово:

Нека пази сваки на оно што је досад речено, биће му од вајде само онда *ако су му судови у које прими кљук потпуно чисти*

А како треба чистити судове, то је „Тежак“ пре неколико година изложио у свом пространству. Овде ћемо само у кратком изводу нешто од тога саопштити.

Свагда је боље буре или кацу најпре хладном водом испрати и добро истрљати, па тек онда врелом водом запаравати.

Исто тако сваки суд, у коме је пре тога било вино, добро је пре тога сумпором закадити, па онда прати.

Ако је у каквоме суду било цикнуто или преврнуто вино, онда је добро опрати га водом у коме је нешто соде растворено или нешто витриола сасуто, па тек онда, такве судове треба запаравати врелом водом.

Ако се у бурадима нешто плесни ухватило, онда га ваља раставити, па сваку дугу на по се добро утрти оштрим крпама и хладном водом, па онда сумпором кадити и запаравати. А ако је тај плесан већ пожутио, и не може да се утре но остају масници, онда такво буре не треба никако употребљавати, јер ће нам сав кљук покварити. Плесниво вино не може се ничим подпуно излечити.

За остале привредне послове упућујемо читаоце на прошлогодишње свеске.

БЕЛЕШКЕ

Нана као лек.

Ову сам биљку тек од скоро упознао. И пре сам је познавао, но тек као неку просту траву. Свак је тако њу познавао. Њена лековитост није се знала.[1])

Па и даље би ми та биљка била непозната; али ланске године био сам добио ужасан пролив. Нисам се могао мањи. Употребљавао сам што ми је год ко казао, али помоћи ни од куда. Кад баш дођија полагано изађох у башту и накидам нане. Метем је у суд с водом и суд поклопим тако да пара није могла из-

[1]) Вид. Јав. говори. У.

лазити; онда приставим уз ватру; и кад је било кувано, *попио сам три винске чаше те воде од куване мане*. Било је гадно пити. Ја сам то само пио да би ми се смучило да би могао ходати. Ја нисам ни мислио на тај лек нити сам то пио у знању да би се излечио. Али за 15 минута пролива нестаде и после сам могао ходати. Сутра дан био сам здрав

Дакле нана је лек Ну препоручујем свима али особито пољопривредницима, код којих пролив лети има великог маха.

И за зиму треба остављати нану, па кад се пролив покаже одма да се кува и пије.

Драг. Н. Лапчевић.

Средства за поправку млека које недаје масла.

Од времена на време испенађује земљодеља једна непријатна појава што кравље млеко недаје масла. Млеко, истина, при мужењу изгледа добро. При варењу пак оно брзо кипи, али ако се остави да стоји, даје врло мало павлаке, која је масна и врло непријатна и дели се у котуриће. При бућкању у чаши или другом каквом суду павлака се запенуши и у место масла даје само пену. Ако се меша више сати сасвим маљиво добијају се жуте куглице колико зрно бобово. Ове куглице не могу да се ваљају, укус им је горак и ужежен. Узроци који ту појаву проузрокују, узалудно су досада испитивани, јер се нису могли пронаћи.

Да би се отклонио горе напоменути узрок код млека препоручује се је овај рецепт: 60 грама антимона, 90 грама истученог коријандера (обо је ово може се добити у апотеци), измеша се са процеђеним од сурутке киселим млеком (сиром добивеним из киселог млека), од те тако направљене смесе справе се три пилуле и свако се јутро даје крави по једна пилула. Уз то се направи још и по једно пиће, које се састоји из пола литра сирћета, једне шаке куњске соли и једног литра воде, па исто пиће тако смешано даје крави да пије. Овај рецепт помаже обично одма, ако ли не помогне, измени се пиће тако, да на пола литра сирћета дође 60 грама лоја, једно јаје и шака соли, што ће заиста бити од помоћи.

Горње пилуле могу се и у раствореном стању давати.

(Wochenblatt)

М. Т.

ГЛАСНИК

У Румунији у округу Праховском у виноградима Деалула-Маре појавила се филоксерна зараза. Опис те појаве и Правила прописана о угушивању ове заразе доносимо мало ниже.

У Земуну такође је нађена филоксерна зараза.

А и *у нас* испитивањем које је ове године наређено, нађена је зараза на неким новим огледима; а нека су опет места сумњива, као што се то види из овога прегледа:

Преглед филоксером заражених и сумњивих места у Србији:

I. Варош Београд.

II. Округ Београдски.

1. Вишњица заражени
2. Сланци »
3. Велико село »
4. Гроцка заражени
5. Ропочево »
6. Мали мокри луг сумњиви
7. Заклопача »
8. Бегаљица »

III. Округ Смедеревски.

1. Варош Смедерево заражени — местимице лечени
2. Сеона »
3. Воданьски виногради »
4. Другоначки » »
5. Липски » »
6. Лозовички » » — » »
7. Ракиначки » » — » »
8. Ашибеговачки — стари — нови заражени » »
9. Марковачки »
10. Паланачки »

IV. Округ Крагујевачки.

1. Жабари заражени. « «
2. Наталинци «

V. Округ Пожаревачки.

1. Варош Пожаревац заражени
2. Лучица »
3. Тириковац »
4. Пругово »
5. Костолац »
6. Дрмно »
7. Четереже »
8. Кравьи до »
9. Жабари « » »
10. Виногради Баре и Бераље заражени
11. » Маиловца и Курјаче «
12. Петровац «
13. Заражено у Топоници
14. « у В. Лаолу
15. « у Батуши
16. Сумньиво у Каменову, у Усју и Пољани

VI. Округ Крајински.

1. Јабуковачки виногради заражени « «
2. Каменички « » « «
3. Мијаиловачки виногради заражени « «
4. Џаневски » »
5. Неготински » » « «

Виноделье у источној Румелији.

Приход од виноделья испао је 1882 и 1883. год. на задовољство и по квалитету и по количини. И ако је обрађиване винове лозе сасвим примитивно а нега вина непотпуна, опет су произведена вина добра.

Појединa вина, нарочито *добра црна* вина, извожена су пре за Француску, но од пре две године извоз источно-румелијских вина сасвим је престао због царинских тешкоћа. Од како је источна Румелија добила засебну управу, винова лоза већма се подиже. До сада још нема тамо филоксере. Рачуна се, да Источна Румелија производи годишње 16.900.000 ока (21,632 000 килогр.) вина, а из комине испече се на 1,600.000 ока (2,088.000 килогр.) ракије.

Областна управа подигла је сврштком 1883. год. пољопривредну школу са угледним газдинством у Сатови код Филипопоља, а отвориће сад један такав завод и у Сливну.

Die Weinlaube по извештају аустро-угарског конзулата.)
у Филипопољу.

Филоксера у Румунији.

Г. С. П. Радијану, стари питомац Агрономског Института Париског, генерални инспектор пољске привреде, старешина пољопривредне школе у *Фенестре*-у, близу Букурешта, даје нам податке о инвазији филоксере у Румунији:

„За Румунију", пише г. Радијану „филоксера је нова болест, али она је озбиљна, јер је заузела читав један округ; то ће бити права народна несрећа. *јер Румунија обрађује виноову лозу у својих 33 округа на једној површини од 170.000 хектара од којилике, који производе 1,430.800 хектолитара белог и црног вина и који представљају вредност најмање од 35,000,000 динара.*

Од ово неколико година нашим виноградима грози велика опасност. Сад филоксера, која је, као што изгледа, постојала у притајеном стању, показује се са нечувеном жестином, заузима округ праховски и напада лепе винограде у Делу-Маре, Фрумозу, Тинтеа, Чернатешћу и Марунсишу. Виноделци, влада и сва земља изненађени су потпуно, јер ако атмосферски услови буду удесни за размножавање овога страшног непријатеља винове лозе, наши богати виногради биће за кратко време уништени.

Не зна се одкуд долази ово зло. Да ли нам филоксера долази из Аустро-Угарске, нанешена ветром? Или су неки виноделци, уносећи стране лозе и ово зло унели?

Како се болест опажа на више места у сред појединих виногвада па и на појединим површинама виноградским, које непрестано бивају све веће и веће, може се мислити, да нам је филоксера дошла као крилати инсект из суседних зараженых предела" (бр. 32 Journ. d'Agr. prat).

Чим се филоксерна зараза појавила у праховском округу, влада румунска издала је

Правила о мерама против ширења филоксере.

Чл. 1. Болест винове лозе коју причињава филоксера, види се на лозама по пегама названим *филоксерне пеге*[1]). Да се стане на пут ширењу ове болести предузеће се ове мере:

1. Површине, где се налазе болесне лозе, изоловаће се; чокоће ће се уништити.

2. Изолисање ће се извршити шанцем дубоким најмање 50 см. и 25 см. широким у форми трапезоида.

3. Стране овога шанца набиће се и у њ сипати петролеј до 5 см. у висину или више према природи земљишта.

[1]) гумна, легла или леје. у.

4. Изолисаће се, сем болесног чокоња, здраво чокоње у обиму од једног метра око заражене површине.

5. Све чокоње, које се налази на површинама које су горе поменутим начином опшанчене, уништиће се на овај начин:

а) Сви надземни делови чокоња посуће се петролејом (један део петролеја на два дела катрана).

б) Жиле и корење одгрнуће се, а да се међу тим не дирају с места, оне ће се затим посути петролејом на горњи начин.

в) После ових радова чокоње ће се повадити са својим жилама и сагорети у каквој рупи ископаној по могућству у сред површине око које је опкопан шанац. Пепео што се добије од овог спаљивања остаће у рупи.

г) Јамици, из којих су повађене гиче напуниће се овом смесом:

Струготинама од 10—15%

Кречом или пепелом од дрва 40—50%

Калцијевим сулфитом из Кампине 60%

Ова смеса прелиће се и брижљиво мешати са амил-алкохолом, добивеним двојним препицаним ракије од жита, дотле док се направи влажно тесто.

д) Сав простор опкопљен шанцем покриће се пре тога слојем од 4—7 см. дебљине горњом смесом.

ђ) Земљиште ће се набити затим ручним маљем по свима опшанченим местима.

Чл. II. Кад би се у место простора од извесне величине прегледом показало само неколико усамљених заражених лоза у сред чокоња здравог, поступаће за сваку од њих овако:

1) Чокоње заражено и два или три чокота најближа опкопаће се шанцем оне величине као под Чл. I бр. 2, пошто се филоксера налази често и на лози која изгледа да је здрава.

2) Сви остали радови, показани под чл. I бр. 3. алинеја а, б, в, г, д, ђ, извршиће се строго по одредбама тих алинеја.

Чл. III. Да се чокоње суседних винограда сачува од додира са зараженим просторима, који су изоловани и третирани као што је горе показано, надземни делови покрошиће се а подземни делови ће се подврћи убризгавању ове смесе:

Калц. сулфита 30—40%

Креча или пепела од дрвета 30%

Амил-алкохола од 40%

Ова смеса мешаваће се водом дотле док не постане као скроб. Ова смеса држаће се у путуњама или дрвеним судовима са заклопцима.

Чл. IV. Радови показани у предходном члановима вршиће се каквом големом четком као за кречење.

Што се тиче убризгивања жила показаног у чл. III оно ће се вршити кроз рупе избушене у земљи великим бургијама, обичним гвозденим кашикама или садњком виноградском шваљ. системе (фатно).

Рупа ће бити толико колико се може да избуши а биће дубоке по 20 до 40 см. При бушењу тих рупа ваља пазити да се жиле не додирују.

Чл. 5. Радови што се односе на уништење болесне или заражене лозе (Чл. I и II) извршиће се одма или најдаље до 15. Јула 1884 год., добу, када крилата филоксера почиње да се преображава у крилатог инсекта.

Чл. VI. Радови, предвиђени у чл. III као профилактичне мере, примењиваће се у два доба:

1) десет или петнаест дана пре бербе.

2) на свршетку јесени или у почетку зиме кад се буде температура спуштила.

Овај последњи рад има циљ да уништи **зимска јаја** и да спречи филоксеру крилату или безкрилну, да силази на подземне делове чокота.

Чл. VII. Притке које су подупирале болесно чокоће ако се не могу да униште, опалиће се, нарочито по крајевима који су били у земљи. Затим ће се натопити катраном.

Чл. VIII. Справе и алати који су употребљавани за ископавање болесног чокоћа или за разне послове уништавања, дезинфиковаће се на овај начин:

Гвоздени алати и справе угрејаће се на ватри до црвеног усијања; дрвени ће се наложити димљењу сумпорасте киселине што произлази од жежења калц сулфита из Кампине.

Овај последњи рад примениће се још и на одело и обућу радника.

Чл. IX. Зна се из разних опита чињених у Француској и у Швајцарској да набијање земљишта уништава филоксеру или спречава бар њено ширење под земљом. Овај се посао, дакле, препоручује за заражене винограде и у којима се буду извршивали радови уништавања који су горе показани.

Обустава копања и прашења по зараженим виноградима моћиће да производи она дејства као и набијање.

Чл. X. Пренос лозе, ластара положница и т. д. родног дрвља из заражених винограда у здраве винограде или у пределе, који нису били заражени болешћу, савршено ће се забранити.

Продаја или пренос грожђа са или без лишћа из предела који су оглашени као заражени, у општине или у села где има винограда, забраниће се, да би се спречило преношење болести.

Чл. XI. Комисија филоксерна за округ праховски поред полномоћја извештаја који се од ње буду тражили, извештаваће Министарство Земљорадње, о имену сопственика винограда на чијим се имањима буду примењивале мере, одређене овим правилима, као и оних сопственика, који се буду одупирали њиховом извршењу, да би се нужне мере опрезности могле предузети против њихови сопствености, њихових слугу и њихових радника.

Изношење предмета и производа из ових винограда забраниће се.

Осим тога имена ових сопственика обнављаваће се у званичним новинама да би се знало на кога пада одговорност за ширење болести и против кога ће се моћи предузимати кораци за накнаду, пошто нико није овлашћен да проузрокује, небрежењем или рђавом вољом, тако големе штете.

---

† Г. др. **Антон** племенити од **Маш**, директор пољопривредне академије у М. Алтенбургу, почасни члан Српског Пољопривредног Друштва, умро је 15. Авг. т. г. у 76 години старости а у 44. отличне наставничке службе.

Сви они, који су срећни били да буду ученици на пољопривредној Академији у Алтенбургу, и који су имали прилике да познају др. Маша, могу представити, колики је губитак речена школа претрпела смрћу његовом.

Др. Маш био је редак и отличан наставник, и од својих ученика и познавалаца високо цењена и омиљена личност. Он је био један између оних срећних наставника, који је умео да придобије за се оданост и искрену љубав својих ученика својим отличним предавањима и радитељским понашањем у таквој мери да се сваки његов ученик особитом признателношћу и пијететом сећа свога наставника др Маша. Ми Срби, који смо били његови ђаци, морамо још више жалити за др Машом што је он ђаке Србе отворено волео и у свакој прилици родитељску бригу о њима водио.

Нека је и сени д-а Маша од ђака Срба синовља благодарност и признателност.

---

† МИЛАДИН ПЕТРОВИЋ свршени питомац земљ. шум. школе,

државни шумар среза Трстеничког, дописни члан Српског Пољопривредног Друштва, умро је, после подужег боловања, ноћу између 27. и 27. Јула у Новоме Селу, месту својег службовања.

Нека се дозволи једноме староме пријатељу непрежаљеног покојника да овде пред читаоцима „Тежака“ ода и ако слабу пошту успомени пријатеља и друга, кога у овоме часу оплакује уцвељена породица и кога жале сви његови другови. Ја не мислим износити овде животопис покојника, ја хоћу да говорим само о пријатељу и пољопривреднику. Сви његови другови и наставници знаће врло добро, са каквом се топлином душе и са каквом се чврстином воље одао покојни Миладин изучавању пољске привреде. Сви ће се они сећати оне доброте срца његовог и као питомца и као потоњег грађанина. Његова прерана смрт није само губитак ненакнадим за пољску привреду; она у његовој околини, у његовој породици, супрузи и деци и у његовим многобројним пријатељима оставља празнину, која се не може попунити. Он је био човек племенитих осећања, човек пун хомољубља и пун оданости општем добру. И ако има што, што би могло да блажи у нама жалост, то је помисао да ће се успомена на овога доброга човека дуго и дуго очувати код свију његових знанаца јер је он то потпуно заслужио својим врлинама и својим великим дружељубљем. С.

---

† ЦВЕТКО КРСТИЋ свршени питомац земљ. шум. школе

предавач цртања у свилајначкој нижој гимназији, дописни члан Српског Пољопривредног Друштва, умро је 11. Маја т. г. Лака му земља!

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О СТАЊУ НАШЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ

О СТАЊУ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У РАСИНИ.

Расином се зове један крај среза крушевачког, назван тако по реци Расини, која туда протиче. У овај се крај броје многе општине што се поред и ближе ове реке наоде, но ниже изложени опис црпљен је поглавито из ових пет општина: Купачке, Витановачке, Ломничке, Трмчарске и Горњо-Степошке. Ових

су пет општина састављене из свега око 1300 домова у 16 села и 3 засеока, а све су, изузев само последње, на подножју самога Јастрепца. дакле планинске и у планини већи део свога занимања налазе.

I. О Ратарству са ливадарством.

1. Ратарство. Земља је у Расини различита но понајвише има: пескуше, смонице, лапоруше, глинуше и камените земље. Изузимајући глинуше коју овде зову зла или тешка смоница све се остале земље лако обрађују, а по плодности најплодније су пескуше а најмршавије камените земље.

Које су биљке на свима врстама ових земаља у опште највише заступљене именоване су ниже у ливадарству, иначе врло је тешко разликовати за сваку појединну врсту ове земље понаособ биљке које на њој расту. На свима њивама у опште понајвише се налази: муари (Setaria verticillata и Set. glauca), палямиде (Cirsium arvense, обично са стрмнином помешано) и коњрде (Panicum crus galli; по највише у конопљама) и то, разуме се, као корови уз разне усеве.

Изузев појединих огранака планине Јастрепца у Расини нема много тако велике стрмени, на којој се плуг неби могао употребити и према томе у овоме крају Расине преовлађује равница, јер су преко $^2/_3$ оратних земаља (њива и ливада) у равници а само $^1/_3$ у брдима.

Тако подводних и мочарних земаља, које би се због тога нарочито морале, исушивати у овоме крају нема, само што је већи део изливом реке Расине, а отчести и јастребачких речица, водоплаван, због чега повише земље око реке Расине лежи под прудом и врбаком те не може да се обрађује, јер ју Расина изливом и мењањем корита свога чешће кришом претрпава, а бива и то, но сасвим ретко, да се погдекоја њива изливом овим, богме поправи — напељи[1]).

Које се врсте усева на појединим врстама земаља сеју о томе нема скоро никаква распореда, јер се све врсте усева сеју на свима врстама земаља, само могу ли које родити. Између свију усева кукуруз је на свима овдашњим земљама понајсигурнији, а нарочито добро роди на пескушама поред Расине.

Од 1300. земљорадничких домова у овоме крају Расине највећи је број са по 3—5 ретки су са преко 5—10, ређи су са 10—15 а најређи су са преко 16 плугова оране земље. а много их богме има и са по једним плугом па и мање И ове су земље маом раскомадане.

Од укупног имања једног земљорадника $^2/_5$ су под њивама, $^1/_5$ под ливадама, $^3/_{10}$ под воћњацима и забранима $^1/_{20}$ под виноградима и $^1/_{25}$ част од прилике под градинама.

Озими је усев овде само пшеница. Ако се ова хоће и по други пут на истом месту да сеје — што чешће бива — онда се за њу стрњиште заорава још у Августу или најобичније у Септембру месецу, те тако један или више месеца као угар престоји, затим се на овом угару пшеница посеје и заоре; иначе кад се пшеница хоће на кукурузишту да сеје онда се за њу отпочиње орати пошто се кукуруз дигне.

Озимица се, дакле, сеје од почетка Октобра па до краја Јануара месеца па њу се ретко кад кукурузиште преорава, но се по овом пшеница посеје и само заоре, а многи је, шта више, и неповлаче из узрока, да се земља неби сувише збила. Заоравање се предузима само ралицом јер ова равномерније семе распоређује и плиће оставља, но плуг, који семе много дубоко затрпава и у браздама

[1]) Молимо да нам се ова реч објасни ближе. У.

густо остављa. Заоравањем озимице иде се поглавито на то, да се ова мало дубље затрпа како преко зиме неби измрзла, као иначе кад би се по орању посејала и само повлачила браном, те много плитко остала. — Јечам[1] овас, и раж сеју се само као пролетњи усеви, за њи се отпочиње орати а у исто време и сејати од половине Фебруара па до краја Марта месеца —

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

НАШИ ДОПИСИ.

БОРДО, 13. Јула 1884. — О стању шљива и винограда у овој околини и у јужној Француској.

Ако се неки привредници и жале што им је у изгледу слабија берба шљива од оне прошлогодишње, опет много њих напротив надају се много бољој и скупа мисли се да ће берба 1884. год., по количини, превазићи ону од 1883. год.

Месец Јуни био је за винограде врло рђав у времену цветања, пошто су најпре непрекидне ладне кише пратиле или ишле за овим важним временом вегетације, а затим наишли дани изјутра магловити а после прекомере топли, те је грожђе почело опадати и одма у почетку почињале грдне пустоши. Затим криптогамске болести бесниле су и оне још јако бесне.

На тај начин сада се надамо да ћемо у овоме региону имати приход као и прошле године.

На југу Француске као да је мало боље; међутим поред винограда, од којих се човек млого нада, има винограда, које ће филоксера све више и више да подгриза.

БОРДО, Августа 1884 г. — Неколико стотина цената шљива изнешено је већ на пијацу из Lot-et-Garonne, последње седмице.

Плаћало се 50 килограма по 18 до 20 фр. она класа која у пола кила има по $^{140}/_{145}$ плодова; 20 до 23 фр. $^{120}/_{125}$; 28 до 29 фр. $^{111}/_{115}$; 32 до 33 фр. $^{100}/_{105}$; 37 до 38 фр. $^{90}/_{95}$ и 42 до 44 фр. $^{80}/_{85}$ плодова. Ове последње каквоће било је доста ретко; у главноме било је $^{100}/_{105}$, $^{110}/_{115}$ и $^{120}/_{125}$ плодова. Неке партије остале су непродате, пошто веће куће нису хтеле да купују, јер су им такве цене, према важности бербе, изгледале претеране.

Стање наших винограда није се окренуло на боље, што се тиче количине, којој се од њих можемо надати; сасвим напротив, у нашем региону доспеће се највише до $^{3}/_{4}$ бербе од 1883 год. На југу изгледа да је боље.

БЛИЗНАК (Хомоље) у почетку Јула 1884. — Хомоље је по самој природи удесно за сточарство, има великих и здравих пашњака, доста ладну климу, те се доста стоке пати, чува и негује а нарочито оваца, којих, кад се срачуна, долази на сваку кућу најмање по 50 брава, управо овде је главно занимање сточарство, а остале гране пољске привреде су споредне. То долази отуда, што је место ладно, те усеви не могу да

[1]). Да ли шесторедац или дворедац? Референт.

напредују а јесен рано почиње. И тако нема топлих дана више од 2—3 месеца; температура до конца Јуна била је 8° С., што је недовољно за развијање и напредовање пољских усева.

Стока се прилично негује; поједини домаћини купују основне крвовирског соја оваца и са својим планинским овцама укрштају и резултати су сасма повољни. Вуну од укрштаних оваца продају по скупљу цену него обичну вуну и тако, увидевши отуда веће користи, почели су многи да купују основне крвовирске, плаћајући пар по 20—30 дин. и кратким временом сасвим ће своје овце поправити.

Фабрика параћинска допринела је томе много, јер трговци, који купују вуну, плаћају много боље крвовирску него вуну од обичних оваца, коју неће ни да купују.

Краве су ситне. Док је у Белој Реци било државне крупне стоке, дотле се могло видети понеко боље грло. Сад тога нема, па нема ни подмлатка бољег и крупнијег.

Цена стоци је добра.

Болести било је на овцама, јагањцима и свињама и то: јагањци су у почетку почели у велико липсавати од болести коју они зову *мукавица* (биљевица). Јагње у почетку болести почиње слабије сисати почне да блеји и напослетку добије пролив и свршава. Овце су боловале од шуге, богиња, прострела а понајвише од *капи*, где овца читава здрава, одједанпут почне да лева, преврне очи, падне и више се не дигне и тако су поједини домаћини доста оштећени били.

Свиње су обично боловале од гронице, по околним селима Крупаји и Липовици доста је пропало. Други болести није било.

Позно пролеће, ладни дани, велике кише, све то није допустило раду пољопривредном и тако су људи са сејањем усева доста задоцнили. Кукуруз је сејан обично око Тројице и много доцније. Посејан доста су пољски мишеви упропастили а ницикли тице повадиле и тако су људи принуђени били и по други пут сејати а велика киша која је падала у Мају месецу однела је све посејане њиве, које су на косинама биле а у доњи вода је потопила баште њиве и тако су људи доста оштећени, доцније суша причини те су кукурузи на њиву добри а уопште рђави.

Јара жита доста су слаба, а озиме пшенице и не сеју; слабе земље, доста рђаво урађене чине те су сва жита коровом обрасла. Изгледа као да им је стало до тога да поору и посеју, па после како буде.

Од воћа готово нема никаковог осим по мало шљива и то на воћњак — и ако је било доста повело; цвета је доста било али ноћни мразеви — велике кише упропастиле их. Винове лозе у целом Омољу нема.

Само могу рећи да су липаде доста добре.

Пчеларство Ретко кога домаћина у Омољу да нађете да нема по коју кошницу и у кући меда и воска. Свет овамошњи доста употребљава мед место шећера а и то је новос кад гост дође да га понуде са мало меда и врућега леба. Али ни у чем не напредују; кошнице су им старе, без икакве форме, шта више, неке су тако мале, да пчеле немогу довољно ране да спреме и због тога умиру; негу готово никакову неуказују, већ их остављају да се саме старају!

Ове године чеде су доста рђаве.

Жира прилично има, нарочито је буква родила.

С. Јевтић
дописни члан.

ОСТРВО, (срез рамски окр. Пожар.) 21. Јула 1884. — Стање летине овакво је:

Пшенице *јаре* готово и не сеју, те с тога нема се шта ни казати.

Озимица пшеница, уопште, може се рећи, да је сразмерно добар доходак дала, али је на жалост *лоше* каквоће, јер има зрна доста шупри и смежураних. Узрок овоме приписују „бастри“ (магли) која као да је утицала на зрно за време стасавања. Међу тим, по моме мнењу, пре не биће узрок у лошој жетви, но „бастри.“

Казују ми кметови, да су добили распис министра народне привреде о жетви, али слаба вајда од тога, кад неће нико да слуша.

Раж је прилично доходак дала.

Јечам је такође прилично родио. Њега нарочито слабо сеју у Кисиљеву, јер, како кажу, немају довољно ораћих земаља.

Кукуруз је добар у опште, а местимице, може се рећи, да је врло добро понео и обећава врло обилату бербу. Но има и таквих њива, на којима је кукуруз због минуле суше застао, али од ове кише знатно се опоравио. Међутим, не могу прећутати, а да не споменем и то, да има њива, на којима посејани кукуруз у своје време није никао, те с тога је нека њива по други, а нека богме и по трећи пут пресејавана. Узрок овоме лежи у суши, која је владала у томе добу, у овоме крају.

Конопље пошао од Гралиште ка Пожаревцу поред друма, а нарочито код села Кумана и *Тополовника*, не могу бити боље. Но местимице има их заврљаних.

Лук, а нарочито *тополовнички* добро је родио.

Сена има довољно и добро је.

Воћа готово нема, јер сем што су гдегде шљиве родиле, осталог воћа нема, пошто је цвет због хладноће опао, и тако није ништа родило.

Виногради су *добро* понели. Кад је реч о виноградима, на месту је да речем коју о комисији, која се у овом крају бави испитивањем винограда због филоксере. Она је прегледала винограде куманске, тополовничке кисиљевачке и острешке, и на велику срећу филоксера није нигде пронађена. Но место тога опасног непријатеља и пустошника њихове лозе, било је неких штеточина, који су местимично и то опет у врло незнатном партијама обрстили пупољке и лишће по које лозе. Штета је незнатна.

Надница су: жетеоцима 1, косачима 1·60 и копачима 1 динар са храном.

Употреба окопача онде је обична, а *окопач* по потреби може да послужи и као плевач.

Ово оруђе, које је сасвим непознато већини наших земљоделаца, а у овом крају познато је тек од пре 3—4 године, и за кратко време је лепог гласа и одзива нашло и стекло, да је врло ретка кућа која га нема.

Овај окопач или плевач они зову „*ралица*“, што је наравно сасвим погрешно; и израђују га или мајстори ковачи у Граништу, или земљоделци сами направе гредел колечке и ручице, у опште дрвене делове, па пошто купе гвожђа, предаду ковачу да скује, искује гвоздене делове и намести све на своје место. Или се најзад доноси из Пеште и Беле Цркве.

Готов окопач кошта до 20—24 дин.; зависи од тога има ли цртала или не. Рад овога оруђа цени се изванредно. Уштеди се знатно и у времену и у надницама, што је свакојако од врло велике важности за земљоделце. Јер по рачуну овд. земљоделаца овај плуг окопач замењује 6 раденика, који израде 1 дан орања. Управо овај окопач изради дневно онолико, колико израде 12 раденика. А то је по уваженом рачуну простор од два дана орања. Но после рада морају ићи 6 раденика, те да окопају оно, што је између окопа остало неуређено те тако, кад се одузму ових 6 раденика, онда износи да замењују ралну снагу 6 људи. Ово је оруђе практично још и с тога, што је јевтино, јер не кошта скупље од 24 дин. И тако треба да ради само 4 дана, па да се отплати; јер ако узмемо да је надница 1 дин., онда $6 \times 4 = 24$ дин.

Још нешто па да завршим.

И плугова и вејалица и окопача има у доста знатној мери у селу Кисиљеву и Острву. Они у том погледу напредују што не предузимају бербу виноградску, кад је и околни сељани предузимају, већ ову одређују сеоским договором и решењем, те је онда отпочињу, када је грожђе зрело онако како треба да је. Таквом уређењу и братском договору последица је, да се овде може наћи вина изванредно добрих, далеко бољих но у других сељака, који се сматрају да су бољи од Островљана.

Стање здравља у народу и стоци повољно је. Кише је било довољно.

С—лав.

БАРЕ, 29. Јула 1884. — Сваког искреног пољопривредника задивиће кад речем, да се сада у овом питомом крају жање пшеница! Ово доба за жетву било би свакако оправдано за планинске крајеве; онамо, где стрмна жита једва дозру и сташу, где се тако рећи из највеће жеље посеје које парче земље са стрмним житом, у цељи, да се нађе која ока жита или брашна за „светог", и ту тек таквим неприликама и тешкоћама, које сама природа ставља, жетва сада у ово доба пала; али у Стигу, у тој чувеној српској житници, — то доба не сме никако да се употреби за жетву већ за вршидбу. На жалост, једна укорењена практика тешко се даје напустити, па баш и кад би по гдекоји увиђавнији пољопривредник увидео штету од такве практике, не би могао да се курталише и при најбољој вољи, пошто му околина не да; а друго *заветине*. Заветине у добу највећег и најживљег рада; у добу кад зависи или пропаст или напредак овог или оног домаћина, који је уложио суму капитала, труда и крупне капље зноја пустио низ чело; у добу, кад је домаћин рад и једва чека да се разрачуна са прошлогодишњим радом — јесењим орањем, па до Јула масеца, те да види има ли вајде или штете од утрошеног укупног рада и капитала, у овом добу велим, заветине су од најштетнијег утицаја по напредак земљеделчев.

То је велико зло, што се жетва тако доцкан предузима. Но случајно, ако се изврши срећно жетва у овом добу, ипак и тај домаћин не може се похвалити, да је срећно извршио жетву, јер такво жито, какво се сада у овом крају налази, не може да нађе проходне и цену, коју треба да има, а то зато, што је презрело, лако, спечено, штуро итд. Еле, и једни и други губе, што из ничега другог не произлази до из преживеле практике и навике.

Овоме злу треба тражити лека. Практика таква не доноси ни земљоделцу ни држави никаква добра, већ *штету и хрђав глас* земљоделским производима, који се износе на светску пијацу и којима смо ради да створимо што већи промет и извоз.

Народ се за сада занима поред жетве јоште и вршидбом.

Летина је оваква:

Кукурузи су границом рамског среза, доста добри, премда су местимично закржљали од суше за време прве периоде растења. Сем тога у Маиловцу и другим местима знатну је штету нанео један инсекат за који млоги мисле, да је „*филоксера кукурузна.*" О томе инсекту за сада само то помињем, да је доста знатну штету починио.[1] У осталом, што се тиче кукуруза, може се то рећи, да ће у рамском подунављу *најобилатију бербу* дати, од осталих крајева.

Шеница је такође добра свуда, али је каквоће на мало место добре, чему је узрок одоцњена жетва.

Овас је добар.

Јечам такође дао је добар доходак.

---

[1]) Види св. за Јул. стр. 434. У.

Воћа слабо има. Шљиве мађарке („Читловке") а и ранке местимично има. Нарочито су добро родиле у селу Десини и Бискупљу (ср. рамски).

Виногради приличну бербу обећавају. Филоксерна зараза пронађена је у срезу рамском на два места, и то: у заједничким виноградима села Курјаче и Мајловца и у издвојеним виноградима, али одма до заједничких мајловачких. Зараза је на обадва места обухватила на 80 мотика. У срезу пожаревачком пак у оволико у колико је комисија за испитивање винограда прошла пронађена је у селу Берањи и Барама и то у Берањи упропашћено је *сасвим* на 200 мотика, а заражено је баш све на 400; докле укупно на 600 мотика има, који су пропали. Зараза је овде пренешена пре 4—5 година. У Барама пак местимична је зараза. Но овде је ништа. *Држим да таке ужасне заразе нигде нема као што је у Берањи!*

Пијаца је за овај крај или Градиште или Пожаревац. За сада је пијаца слаба, а и цене су слабе, те се тако они земљоделци, који имају већ спремну за продају овогодишњу летину, јако устежу, да је при таквој ниској цени продају, већ чекају, да ће се цена поправити и подићи.

Светислав.

НЕГОТИН, месеца Јула 1884.

Господине уредниче,

По одавна се каним да вам пишем али зањат послом па данас-сутра те тако вам се не јавих а време пролази. Но немам шта да вам јавим одавде што би желели да знате и што би вам јавио биће вам непријатно као и мени што је.

Филоксера дође и нама у госте; прошле године пронађе се код каменички пивница у виноградима Јабуковачким, Каменичким и Мијајловачким а сада се показа и у нашем атару у месту „врелу" и „Испод Чоке". Врело се зове више сандулове чесме северо-западно од манастирске земље а „Чока" је северно од Бадњевски пивница к Видровцу одма више извора Чамара а прозваном Борбороша.

Ову ће заразу у јесен после бербе стока да разнесе по свим виноградима и тако за неколико година виногради ће се утрти код нас и наше славно вине неготинско спомињаће се али га пити нећемо.

Што с држава наша труди те лозе из Америке доноси и расаднице подиже, па после да се на ту лозу калами наша лоза то по мом мишљењу, неће ништа користити а то зато што кад се та лоза накаламљена и прихваћена у јесен земљом загрне неће ли она лоза накаламљена доћи у земљу и филоксером заразити се и упропасти. Мањ ако филоксера шкоди само чокоту у корену а лози као огранцима не, онда може нешто од тога бити.[1])

Ове године грожђа се доста добро на чокоту види али чини ми се да нећемо имати добру бербу, јер због ладног времена слабо грожђе напредује, па биће позно да узрети може, ако ли буде у Јуну и Августу месецу доста топлоте можда ће што бити и од бербе.

Што ме за чалију питате и за семе шипково које сам за живу ограду посадио то вам јављам да ће чалија задовољити потребу ради које је посађена: Чалија је сва избила која је посађена а садио сам је овако: по врху ископаног шанца ископао сам други шанчић као кад би прошће закопаво и у том шанчићу чалију из корена извађену са 6 до 8 палаца затрпао и набио земљу око корена а ретко метао од прилике на једну стопу корен од корена и стабљику са 5—6 палаца над земљом пресеко, сада је из тог стабла

---

[1]) Разуме се да тако и јесте. Филоксера живи на корену наше лозе. У.

које је над земљом избило ластар негде са 2—3 прста а негде читаву пед, ово је добро сваком препоручити да са ископаном из корена чалијом око свог добра подиже живи плот, а још ће боље бити ако се у два реда засади, ред од реда са једном стопом удаљен а опет да недолази корен према корену већ да се мимоилази, па кад се после 3—4 године овако усађена чалија сгусне „скркне“ одговориће потпуно потреби, још ако је коме Бог дао да има и воде, те да лети кад суша стегне пусти воду између редова да се залије, онда на сигурно неби оманула ни једна шибљика која је пресађена. Како ми изгледа ово се брже врло лако прима као кад би врбово шибље пресађивао. Ја нисам могао наћи све младо шибље већ копао сам и старо али ми ни једно до сада пропало није, незнам шта ће бити још за ова 2 месеца што ће настати те да се ту нешто и посмете.

Семе од шипка и глога које сам пролетос посејао није до сада никло, да ли ће до године поникни идем да видим, ако будем жив, а оно које сам у саксије прошле године посејао ни у колико ми поникло није. Да прође месец Јули и Август да видим како ће чалија још и за ова два месеца проћи па онда ћу вам писати па ви у „Тежаку“ препоручујте који хоће живу ограду нека чалију копа и пресађује. Један трговац винар из Голупца пролетос између осталог разговора рече да је посејао семе од чалије за живу ограду, ја му онда казах нек се не мучи са семеном већ нека чалију из корена ископа и пресађује као свако друго дрво и ту му је сигуран живи плот, он онда рече: нисам то знао а ако Бог да здравље у јесен кад дођем за вино ископаћу по доста и натоварићу у лађу и одвести те у Голупцу пресадити јер тамо у Голупцу чалије нема.“

Не знам да ли ће моји и хтети наша влада да овде у овом крају а на земљи манастира Букова оснује једну школу виноградско-воћарску*) а добро би било да се још заранише ово отпочне, и та лоза америкапска усађује и калеми те да се задржи лоза од ове сорте која се сада код нас налази за будући расплођај винограда, јер ће ова лоза, која се сада код нас налази за неколико година пропасти па онда нећемо имати одакле да калемимо већ и то ћемо морати после с муком и трошком са стране доносити. Но ово ће опет бити несрећа, јер та америкапска лоза која би се амо донела да пресађује донеће тамо филоксеру и тиме умножити је и ону што пре упропастити.“)

НЕГОТИН 12. Августа 1884. — Сад се види да ће нам ове године вино бити горе но и прошле године, јер ево половина Августа па гдегде грожђе пропарано, док других година у ово време све потрвело. И нема изгледа да ће добро узрети јер је прилично заладнило.[3])

Кукурузи су у опште сауда добри, јер је киша често падала; али бојати се слана да их још младе не ухвати.

Јован Мишић.

ИСПОД КОПАОНИКА (у Јошаничкој Бањи) 10. Јуда 1884 год. — Ова околина је врло брдовита и нема скоро никаквих равних места. — Са источне стране уздиже се Жељин, са јужне Копаоник, са западне Баково и са северне Столови са малим

*) У буџету за 1885 годину стављена је потребна сума за отварање такве школе, У.

**) Лоза ова по закону мора се на граници дезинфиковати, т. ј. потпуно очистити од заразе. У.

***) На жалост ни у Жупи није боље са изгледом на овогодишњу бербу. У.

и великим Кобасицама, а између тих брегова — протичу лепе и ладне планинске воде. Па поврх све ове врлети и кршевитости, летина је онако како се само пожелети може и ја се сматрам за сретњог што ми се дала прилика да упознам читаоце „Тежака" са њом.

Према земљишту и положају места у овом крају највише се сеје стрмнина као: раж, пшеница, јечам, овас и ељда, па онда кукуруз, а од поврћа: кромпир, лук, пасуљ, купус и ситно сочиво које овде зову *леће*. Приметио сам да је ово последње посејано по појединим њивама по јечму као међуусевак.

Стрмнине су у опште све врло добре и добро су наједрале. Рани јечмови и ражи већ су зрели и жању се, пшеница кроз неки дан почеће се жети овас је сав класао, а ељда свуда цвета.

Кукурузи су такође врло добри и обећавају изобиљну бербу, а и радови су око њега скоро сви свршени. Рани кукурузи већ су свилали а и познији кроз кратко време почеће свилати. И остали усеви такође сви врло напредују, влаге има доста, јер је ра-није падала овамо киша.

Ливада имају, траве су доста добре, а нарочито на оним ливадима, које се налазе у осојима и поред река. Траве су овамо сада у највећем јеку цветања и кошење већ је ових дана отпочело.

Воћњака има прилично, али не у великим просторима, врло су добро родили и добро напредују а нарочито шљиве мађаруше.

У целом Јошаничком срезу нема ни једне сушнице за сушење шљива, него се од њих једино пече ракија. Начелник ср. Јошаничког г. Павловић, знајући од какве је важности сушење шљива намерава овог лета подићи у Јошаници код среске куће једну малу обичну сушницу о свом трошку, која ће сељацима који долазе среској канцеларији служити као примерна.

Винограда има у овој околини и врло су добро понели, али род им непрестано опада те нема изгледа на добру бербу. Као узрок опадања грожђа приписују сувише топлом јужном ветру, који је пре кратког времена овде дувао.

Стоке у овој околини има доста а највише оваца, коза, коња и говеди, а најмање свиња. На Копаонику постоје и неке сточарске задруге, које броје по неколико хиљада грла оваца, тако на пр. Риста Јанић и браћа му из Јечмишта имају преко 700 оваца самих музара и до 80 коња и остале малесије—ергеле, а Танасије и Јања из Бећировца са још неколико другова имају две хиљаде и неколико стотина оваца самих музара и јаловиња што укупно износи на 5500—6000 грла оваца. Још ови имају у својој задрузи и преко 100 коња и остале ергеле. Удружени ови људи са стоком удружено и бачијају; а како уређење између њих у бачијању постоји потрудићу се да сазнам.[1]) Главно им је производња сира, а за правлење овога имају и нарочите веште људе, који справљају *сир кашкаваљ*.

Здравље стоке у овој околини у опште је повољно.

Пчела има код више домаћина, а највише пчела држи — по 80—100 кошница — Јован Дубовац из Јошанице и Антоније Крстовић из Јелака. Ројење пчела свршено је добро и засада добро напредују.

Сад коју о шумама. У овом крају има шума, али су јако упропашћене. На многим брдима, која су по хиљаду метара висока и на којима је горе било, сасвим је исе-

[1]) То ће бити драгоцени прилог овој узвишеној идеји удружења, коју „Тежак" најтоплије негује. У.

чена а млада неподигнута и тако су остале само голе стене и литице, са којих се при свакој киши сјури силесија камена, које на подножију свом засипа родна места, која за свагда постану неродна. Ову несрећу већ млоги увиђају, али не сви, но само они, које је несрећа постигла и којима и даље прети.

Ови призори најчешће и најбоље могу се видети између велики Кобасица и Јошаничке Бање.

Истина да још има шума на Копаонику и његовим ланцима. Но и то се не штеди нити разложно сече, него су остале зато, што су биле неприступне. Но и ова места нису остала до данас неповређена и њима се већ приступило и на њима је гора проређена, прокрчена и исечена. У колико сам могао приметити гора је као и свуда највише упропашћена крчењем за грађење њива и ливада, даље са стоком и љушћењем коре а нарочито јелове.

Кметови, а на прво место срески начелници, који су као власт били позвани да шуме штите и о њиховом добром стању брину, нису ни у колико боље важност шума схваћали него остали сељаци. Ово се даје тврдити и тиме што и данас није реткост видити јеловом кором покривену сељачку воденицу, кметову бачију, ни чак и један део механе бив. ср. начелника г. М. Прибака, која постоји у Јошаничкој бањи.

Шуме у овом крају још ни до данас немају држ. шумара, нити шумских чувара. Њихово чување још је по старом. Једина је срећа за њих што је садањи ср. начелник један од млађих и усталачнији људи, који потпуно схваћа важност шума, због чега је издао строгу наредбу на кметове и сељаке, објаснив им важност шума, заказао, да ће свакога онога најстрожије казнити, који се усуди ма којим начином гору штетити. Но не само то, он се живо стара и о извршењу те своје наредбе.[1])

Гора је овде већином растова, букова, јелова и борова. Раст и буква родили су врло добро.

И. Миливојевић.

Стање летине у моравској и ибарској долини за месец Јули ов. год. — Овог месеца време је било врло повољно и угодно за све пољске радове па и за само успевање летине. Кише имали смо четири пута. Топлота се повишавала до 27°, а падала до 15·5 степени. Елементарних непогода није било никаквих, те су због овог лепог времена и усеви сви врло добро напредодали.

Стрмнине су већ све уопште пожњевене и сад се у велако вршу. Плаћају се врло добро. Од 1000 кила посејаног семена, добија се сада у средњу руку 800—1000 кила чиста зрна. Млоги се жале да им је овогодишња пшеница доста нечиста и да има, како је овде погрешно зову, млого главнице — сњети.

Кукурузи, који су један од најглавнијих пољопривредних усева у овој околини, и ако су скоро сасвим у траву зарасли, опет засада добро напредују; али по овом њиховом напредовању не можемо на сигурно рећи, да ће и њихова берба бити тако добра, а из узрока тога, што се међу њима налази млого позних кукуруза, који су тек концем ов. м. одсеки и свилицу пуштили, те по томе и њихово сазревање као и берба зависиће млого од јесењег времена како ово буде било.

Што су млоги кукурузи овако доцкан посејани и што су се млого отравили, узрок су овоме с једне стране млоге пролећне априлске кише, с друге стране сувише мочарно и влажно време у месецу Јуну, када се копање већином вршити морало, а с

[1]) Хвала му на брижном старању ово ове важне гране народне привреде. У.

треће стране и само уобичајено орање са ралицама, које нису биле у стању да земљу као што треба преврну и траву заору.

Виногради који се у овој околини налазе за сада су врло добро понели и род свој одржали.

Шљива се налази само у околним брдовитим местима, а за сада најбоље заслужују да се помену сирчански вотњаци, који су врло добро родили и род свој и до данас одржали.

Сено, које је ов. мес. покошено, уваћено је — премда старокосно — али опет зато суво и лепо.

У стоци а нарочито крупној као: коњима и говедима није било никаквих болести, па ни у овцама.

На свињама било је неколико болесних случајева код извесних домаћина, да им је по неколико матори брава мањкало, а од какве болести незнају да кажу. *Болест* ову на свињама описују овако: прво, свињче занемогне и спадне с предњих ногу да не може никако да устане, по том отекне му и поцрвени њушка — сурла — и језик тако да неможе храну да прима, затим и ртењача му поцрвени, а потом наскоро и угине. Још је било случајева да је неколико грла стоке угинуло од **беснила**.

Овог месеца довршени су пољски радови: огртање кукуруза, жетва свију стрмнина у опште, вађење и плетење лука у венце, сађење аљме, сабирање раног зрелог грашка и пасуља и продужено је кошење ливада, а отпочета је вршидба, брање и кишелење конопаља.

Од поврћа стигло је за употребу: зрео грашак и пасуљ, зелена паприка, црвени патљиџани, лубенице и зелени кукуруз

Од воћа приспеле су: белошљиве, јабуке, петроваче и илињаче; крушке: ранци, медници и колачарке.

И. Миливојевић.

ЗАПИСНИК

XVII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 28. АПРИЛА 1884. ГОД.

Били су: председник г. Ч. А. Поповић; чланови одбора г. г, М. Р. Антић, Коста Цјногорац, Драг. Лукић, Алекс. Секулић, Петроније М. Савић, Милан П. Живковић, Ана Живановић.

Бележио секретар Св. Љ. Гавриловић.

Бр. 108.

Прочита се записник XVI. седнице од 21. Априла т. г. и усвоји се с тим, да га овере гг. Драг. Лукић и А, Секулић.

Бр. 109.

Г. председник саопшти свој акт којим јавља да као владин посланик мора ићи на скупштину у Ниш, која је сазвата за 6. Мај. т. г. и за то време да не може вршити друштвене послове, већ да га у томе, по чл. 16. друштв. правила и за то време има заступати подпредседник г. Срета Л. Поповић; одбор прима к знању.

Бр. 110.

Чита се акт секретара друштвеног г. Јакова Марковића, који јавља, да је као писар мин. народне привреде наредбом министровом одређен, да за време трајања скупштине у Нишу, ради тамо у министровој канцеларији, па моли да му друштво одобри осуство а он се — вели — побринуо да га у дужности друштвеној замењује г. Алекса

Секулић члан друштвени; одбор решава прима се к знању а замена се одобрава.

Бр. 111.

Г. Председник јавља одбору, да је умр'о друштвени послужитељ и експедитор Ђорђе Петровић, који је 14 година друштво верно и поштено служио; даље, да је он наредио да се погођеном друштвеном послужитељу на основу одборског решења од 29. Марта 1884. год. до даље наредбе издаје по 50 динара месечно на име плате; па предлаже да се жени умрлог послужитеља, из признања према његове толикогодишње беспрекорне службе изда једномесечна посмртна плата а новом момку Петру, да се на име плате од сад издаје 60 динара месечно; одбор усвајајући предлог из признања на толикогодишње службовање решава већином гласова:

1) Да се жени пок. Ђоке изда на име помоћи око погреба, 180 динара;

2) Да се новом послужитељу Петру Николићу од 1. Маја 1884 г. издаје по 60 дин. месечно, на име плате; из партије на послужитеља и експедитора.

Бр. 112.

Г. председник доставља одбору, да је г. министар иностраних послова имао доброту да упути друштву 1 примерак „Sechste Denkschrift betreffend die Bekämpfung der Reblauskrankheit“ одбор решава: прима се с благодарношћу.

Бр. 113.

Г. председник доставља одбору, да се разна лица обраћају друштву за набавку једне или друге воћарске, виноделске итд. ситније справице, оруђа, па како друштво нема на слагалишту таквих, то се отвара велика преписка и детаљним поруџбинама отежава рачуњање; па како су све те справе потребне, а да би се посао уштедио и олакшао доставља, да је сачинио списак, у коме се излаже потребна количина и каквоћа тог оруђа, па предлаже да му одбор одобри да до извесне суме а према указаној потреби сме извршити поруџбину истих справа; одбор решава: одобрава се председништву да до 300 динара може издати за ту поруџбину.

Бр. 114.

Г. председник доставља, да је ради одржавања веће пословне везе с подружинама својим, друштво у овој години свима подружинама почело слати свој орган; да је једној, најмлађој и најсиромашнијој, крушевачкој подружини, на основу раније одборског решења послао по 1 екземплар друштвеног „Тежака“ од свију година од којих је било и на послетку јавља да је крушевачка подружина молила, да јој се и један екземплар даље 1883. год. пошље за књижицу; одбор решава, одобрава се поступак председништва а подружини, да се пошље и даља година „Тежака.“

Бр. 115.

Г. председник реферише одбору, да је г. Рајхмут овл. заступник фабрички, преко њега обратио се друштву с молбом, да му оно препоручи његове справе а нарочито млинове и да му је пети господин саопштио, да ће ово дати наместити на марвеној пијаци један млин с витлом, да углед ради, а да му је он, као председник друштвени обећао послати неколико чланова друштвених да при том акту присуствују, да млин у раду посматрају и свој суд о њему изреку, ради друштвеног управљања; па предлаже одбору, да од своје стране умоли гг. редовне чланове Љубомира Клерића, Мату Јовановића, Драг. Лукића и Петронија М. Савића да при тој проби присуствују; одбор решава, да прима к знању саопштење председништва и да усваја предлог, да се именована господа редовни чланови умоле за преглед млина.

Бр. 116.

Чита се детаљно разрађен предлог гг. Милана Живковића и Јакова Марковића чланова друштвени о путним економима а на основу оног гледишта и правца, који је истакнут у VIII одборској седници од 9. Фебруара 1884. год. и начелно усвојен; одбор решава, да се гг. Живковићу и Марковићу на показаној марљивости и труду при разради овог предмета, изјави од стране одбора захвалност, а како је то ствар важна, да би по њој требало саслушати и мњење што ширег круга друштвених чланова, то да се предлог у целини и као прилог у друштвеном органу напштампа и друштвеним члановима на увиђај и мишљење поднесе.

Бр. 117.

На данашном су реду елаборати комисије изаслате на друштвено добро у Шапцу, ради прибирања потребног материјала и подроб-

ног предлога о рационалнијем уређењу друштвеног добра у Шапцу.

Комисије састојеће се из гг. председника друштвеног и чланова Св. Љ. Гавриловића и Аце Живановића, узели су за основу свог садањег предлога предлог раније комисије и усвојени принцип у XI. одборској седници од 1. Марта 1884. год. и према томе поднели одбору уз извештај свој о стању добра — мишљење о поправци и реорганизацији добра и потребне планове а и предрачун расхода потребних за остварење предложених мера; но како су у начину извршења преустројства друштвеног добра била подељена мишљења; то се чита:

1) Извештај и предлог друштвеног председника г Чедомиља А. Поповића и

2) Извештај и предлог друштвених чланова гг. Аце Живановића и Св. Љ, Гавриловића.

У току дебате, која се по том питању повела, провејавала је као главна мисао, да друштво не сме застати у пола пута, нити се плашити од издатака, који су нужни за стално и сигурно преустројство добра, које треба потпуно да одговори и духу времена и рацијоналним захтевама пољске привреде и приликама и потребама наше земље и на послетку одбор се придружио мишљењу заступљеном у последњем предлогу па решава:

Да се од друштвене благајне изиште тачни предрачун свију издатака, за које је друштво својим радом у овој години потпуно ангажовано, те да се види колику суму може друштво у овој години горњој цељи, без уштрба жртвовати; да се види, које би се суме по овлашћењу прошлог збора друштвеног могле утрошити на ту цељ а да друштвени посао не рамље.

Кад се то сазна, онда да се у једној седници одборској, донесе закључак одборски о тој ствари, као претходни споразум и тек по саслушању мишљења оне гг. која се у ранијем једном одборском решењу спомињу (XI. седница од 1. Марта 1884. год.) онда да се приступи коначној одлуци и извршењу предложеног преустројства на друштвеном добру.

ЗАПИСНИК

XVIII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 23. ЈУНА 1884 ГОД.

Били су: председник г. Чед. А. Поповић, чланови гг. Лаза Р. Јовановић, Александар Секулић, Милан Живковић, Аца Живановић; уредник „Тежака" г. Мил. М. Савић.

Бележио Св. Љ. Гавриловић.

Бр. 118.

Чита се записник XVII. седнице од 28. Априла 1884. год. и усвоји се с тим, да га овере г. Лаза Р. Јовановић и Аца Живановић.

Бр. 119.

Г. председник доставља одбору, да је на основу расписаног стечаја, стигло неколико радова за календар за 1885. год. и да сад по ранијем одборском решењу (XV. седн. од 29. Марта 1884) треба одредити нарочите рецензенте за поједине групе чланака; да треба одредити ко ће израдити за тај календар „месечне радове" и „белешке"; одбор по узајамном обавештењу одлучује, да се умоле за рецензенте следећа гг. чланови: за чланке по групи сточарства, винодеља и воћарства председник друштвени г. Ч. А. Поповић; за чланке из групе ратарства, ливадарства г. Лаза Р. Јовановић; даље да прикупе, уреде и прегледају потребне белешке за календар, друштвени чланови гг. Мил. М. Савић и Аца Живановић; и на послетку да се за израду „месечних радова" умоле гг. друштвени чланови: Милан Р. Антић, Сергије Станковић и Радомир Бојић.

Бр. 120.

Г. уредник „Тежака" моли одбор, да му исти у цељи ширења друштвеног листа стави по 2 примерка свију месечних свезака на расположеље; одбор решава, да се у тој цељи, по потреби, а по споразуму г. уредника с председништвом може издавати и разашиљати потребан за то број екземплара друштвенога органа.

Бр. 121.

Књижара Луке Јоцића и др. у Новом Саду, моли као издавач листа „Јавора" да јој друштво за тај лист свој „Тежак" шаље;

одбор одлучује, да се „Тежак“ даје у замену за „Јавор“ но да се замена рачуна и изврши од почетка године.

Бр. 122.

Износи се акт подружине крушевачке (бр. 93 од 8. Маја 1884), којим она јавља друштву да ради код општине тамошње да добије известан комад за подизање угледног врта, нада се да ће је централно друштво материјално и морално потпомоћи и моли да јој друштво у свему томе својим саветом и искуством послужи; одбор решава, да председништво, које познаје стање друштвено и које зна и искуства, што га је друштво стекло при подизању и уређивању таквих имања са подружином доведе ствар у ред — руководећи се искуством, стеченим на друштвеном имању у Шапцу, које је од онамошње подружине примило.

Бр. 123.

Прочита се молба г. Мих. Рувидића предавача из Шапца, који тражи, да друштво набави за своје добро један кишомер, те да би се тачније могли бележити метеоролошки податци, што је овако без кишомера немогуће, а г. молиоц пристаје, да и те податке, докле је год тамо, води; одбор решава, да председништво набави један кишомер и пошаље на друштв. добро, по што га тамо нема а потребан је а и са г. Рувидићем ствар по молби његовој да уреди.

Бр. 124.

Износи се акт „београдске трговачке омладине“, која моли друштво, да јој за њену књижицу, у интересу ширења знања у трг. омладини, пошље на поклон по један екземплар друштв. издања; одбор решава, да се пошље омладини на дар по један примерак друштв. издања.

Бр. 126.

Фабрикант пољопр. справа г. Руд. Сак из Плагвица, нуди друштву, да с њим ступи у свезу, као што је с власима руском, бугарском и румунском за набавку плугова и осталих справа из његове фабрике; одбор одлучује, да председништво одговори г. Саку, да друштво за себе не поручује никаквих справа, а ако когод преко друштво устражи да ће при поручивању справа имати и његову познату, светску фирму на уму.

Бр. 126.

Чита се акт члана и секретара друштво г. Св. Љ. Гавриловића, којим предлаже одбору, да друштво ступи у свезу са свима књижевним удруженьима, друштвима и задужбинама у земљи и у Србији, а са пољопривредним друштвима руским, чешким, моравским, бугарским и да им поиуди у замену за њихна издања, сва своја досадања издања; одбор одлучује, да друштво ступи у свезу са свима од тих друштава с којима већ није, а од нових с онима, која се тој понуди одазову.

Бр. 127.

Приступи се награђивању чланака штампаних у „Тежаку“ и беху награђени од штампаног табака:

У свесци за Мај 1884. г.

1) Једна реч о пољопр. осигуравању од г. Пет. Савића са 72 дин.

2) Историја пчеле и њено гајење од г. М. Јовановића са 72 дин.

3) Крвава ваш, од г. Мил. М. Савића са 70 дин.

4) Шта се ради у Мају са 60 дин.

5) 6) 7) Белешке, гласник, описи, са 50 дин.

II. У свесци за Јуни 1884. год.

1) Сређивање хране од г. Ж. Шокорца -а 70 дин.

2) Још једна реч о крвавој ваши од г. Тод. Николајевића са 60 дин.

3) Шта се ради у Јуну са 60 дин.

4) 5) 6) Белешке, гласник и описи са по 50 дин.

8) Извештај о стању пољске привреде у Подрињу од г. Драг. Муцића са 55 дин.

8) Каква ће бити берба пшена у нас и у Француској са 60 дин.

ЗАПИСНИК

XIX. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 18. ЈУЛА 1884. ГОД.

Били су: Председник г. Ч. А. Поповић; одборници гг. Л. Р. Јовановић, А. М. Секулић, М. П. Живковић, А. Живановић и уредник „Тежака“ г. М. М. Савић. Бележио секретар Јак. Марковић.

Бр. 128.

Чита се записник XVIII. седнице од 23. Јуна ов. г. и прима се, и умољавају се гг. А. М. Секулић и А. Живановић да га својим потписима поред председника и секретара овере.

Бр. 129.

Чита се писмо г. Љубомира Булаковића учитеља из Врбе, којим јавља, да се прима дописног чланства. Одбор са задовољством узима на знање.

Бр. 130.

Чита се писмо г. Видача, фабриканта из Будимпеште, којим нуди друштву пољопривредне справе из своје фабрике са 15% рабата. Одбор узима на знање с тим, да председништво друштва има на уму ону понуду приликом набавке.

Бр. 131.

Г. председник реферише одбору о чланцима, који су према отвореном стечају стигли за „Календар Српских Пољопривредника“ за 1885. год. Одбор ослањајући на мишљење гг. рецензената одлучује: да се приме и штампају у Календару ови чланци:

1. Најглавније мане при гајењу наше домаће стоке и начин како да се ове отклоне или поправе“ од г. Сч. Љ. Гавриловића;

2. „Употреба дрљаче и ваљка“ од г. Ж. А. Поверца, и

3. „О најобичнијим и највећим штеточинама шумским с погледом на њихово утамањивање“ од г. Јована Јекића.

Бр 132.

Повеле се говор о томе, како ће одбор водити бригу да Календар за 1885. год. што пре изађе, како би се на време растурио међу пољопривреднике. Одбор уважајући да се он не може тако често састајати у седнице поради одлука о појединостима, како ће то изискивати потреба за време штампања календара, и како је и иначе потребно да се коректура повери коме од чланова, одлучује:

1. да се Календар штампа у 6.000 комада;

2. Календар да се штампа на хартији опе величине, на којој се штампа „Тежак“ и да не сме превазићи величину од 10 штампаних табака, како би му и продајна цена била што мања, и

3. Да се умоле г.г. Јак. Марковић и М. П. Живковић чланови друштва, да у име одбора сву даду бригу о штампању календара воде, поделивши посао између себе тако, да се један од њих стара само о садржини календара, а други да води коректуру, како би се штампање што пре довршило. За труд да им се одреди награда доцније.

Бр 133.

Приступи се награђивању радова штампаних и довршених у свесци „Тежака“ за Јули ове године, и одбор реши:

Да се награде од штампаног табака:

I. Чланци:

1. Мужеви заслужни за пољску привреду од г. М. М. Савића са 70 динара;

2. Шта се ради у јулу од г. М. М. Савића са 60 динара;

II. Белешке:

Са 60 динара;

III. Дописи

сви са 50 динара;

VI. Гласник:

са 50 динара;

ЈАВНА ГОВОРНИЦА

Др. И. Лапчев. Пож. Нема лако биљке која је тако обичан кућевни лек у нас, као пана и жалфија.

О томе се може уверити свако још и из књиге врло цењеног писца Др-а Саве Петровића, из које је у прошлој свесци поменута деконитост грожђа.

На њу упућујемо и вас, драги дописниче, нарочито ради осталих ваших дописа, које с тога и неможемо у лист примити, јер о њима у именовано књизи нема доказа, - и с тога што лекари, које смо за савет питали, нису били мишљења да те ваше податке у „Тежак" примимо.

Тако „лист од јагоде као лек" не може се примити. Израз, који тако валазимо „струја у телу" није довољно познат. „Вишње носиоц болести" такође није за наш лист, и ако знамо и верујемо да многа деца, која се преједу трешања и то шта више с коштицама, могу оболети. Даље да може слез бити лек од кратковидости, то нико неће веровати.

Зато вам дајемо наш пријатељски савет, набавите именовану књигу (стаје 3 динара), па оно што будете сазнали из ње, упоређујте с оним што у народу нађете, а не што сами на себи или по случају опробате. Ваш је лек недовољан, а средства (и ако имате величајуће стакло) сувише оскудна за проналаске у медицини, — него све што сазнате саопштавајте писцу оне књиге, а он ће вам умети дати разлога и разбора, па бити још и благодаран на вашем саопштавању.

I

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** „Тежака", који *дугују* претплату из ранијих година, као и оне **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно поштом (најбоље упутницом) шиљу Друштву дугујуће суме, било да полажу управама Подружина друштвених (где ових има), које ће потом све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву дугује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и од полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

II

Позив. Српско пољопривредно друштво потребује сваке године знатну количину семена од пољопривредних усева, нарочито од градинарских. Па пошто му није могуће да сву потребну количину и св

врсте са̂мо производи, а набавка са стране доста је несигурна у погледу на чистоћу и клијавост семена, и уз то још скупа. то **позива све оне градинаре у нашој земљи**, који се баве с производњом градинарског биља и семена од истога, *да се друштву овом сваке године до конца Октобра јаве, ако имају семена на продају и да му од истог пошљу пробу и тачно наговесте, колико семена друштву на продају нуде и по којој цени.* Биљке од којих се семе тражи поглавито су ове: кромпир рани и позни, рани пасуљ чучавац, пасуљ тачкаш без влакна, грашак за зрно и боранију, жута репа (шаргарепа,) першун, пашканат, спанаћ, лобода, купус, кељ, карфијол, роткве зимске и месечарке, салате (све врсте), цвекла, тиквице за јело, патлиџани, паприка, краставци, мајоран, лубенице, диње, тикве за стоку, репа за стоку, луцерка детелина, црвена детелина, муар итп.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, Бр. 158, 16. Фебруара 1884. год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

БИКА

Имам бика за облагорођавање наши домаћих говеда. Бик сада има годину и три месеца. Длаке је сиво-жуте. Изванредног телесног развића и од нашег соја говеди да не може бољи бити. Ни бику у ратарској школи у Краљеву неће много уступити. Ко жели да му крава «води» под мојим биком, нека доведе краву мојој кући и понесе два динара богат, а сирома ништа.

Срета В. Којић
ЕКОНОМ ИЗ ЗАКУТЕ
СРЕЗА ГРУЖАНСКОГ ОКР. КРАГУЈЕВ.

ДОБРА РАНА СОРТА КРОМПИРА

(„руже") За семе може се добити **код Алексе А Протића шпекуланта у Пожаревцу**.

ПРАКТИЧАН БАШТОВАН

Желео би ступити у службу на какво добро. За њега се може ближе сазнати преко Српског пољопривредног друштва.

В. СТЕФАНОВИЋА

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ПОЉОПРИВРЕДНИХ МАШИНА

у ЗЕМУНУ и у Н. САДУ

препоручује ново добивене машине за кошење летине којом се с 2 коња или вола дневно 8 до 10 јутара лако и боље нег косом покосити може; цена је у Земуну на обали дунавској 425 фор.

С поштовањем

В. Стефановић.

БИКА

за облагорођавање наше домаће пасмине говеди има код подписаног. Бик је млад; концем Јуна пуни две године. Длаке је зеленосиве; у опште телесног развића таквог, да од нашег соја говеди не може испасти бољи. Пуштаћу бика на краву сваком, који доведе краву код моје куће и плати по два динара на сваку краву.

Вића Т. Радовановић

економ из Водица срез јасенички, округ смедеревски.

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за орање ливене и коване; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); браздаче; дрљаче разне; крупаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Свс ове справе дају се еа јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да млогобројним поруџбинааа даду могућнм да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упутивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

НАЈВЕЋЕ СТОВАРИШТЕ ПОЉОПРИВР. МАШИНА И СПРАВА

В. СТЕФАНОВИЋА

У

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

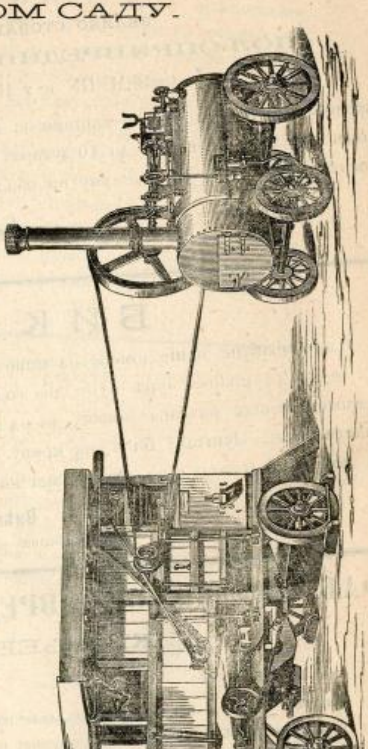

из најврстнијих Енглеских, Француских Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

За олакшање поштованих купаца и бољу угодност сместио сам у Земуну на београдској капији, не далеко од жељезничке и парабродске станице, такође

ВЕЛИКО СТОВАРИШТО

ПОЉОПРИВЕДНИХ МАШИНА,

а заступаће ме при истом г. Јован Стаковић.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 10 ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ *ОКТОБАР 1884.*

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“

Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

МУЖЕВИ ЗАСЛУЖНИ

ЗА

Унапређење пољске привреде у Србији

СЛИКЕ СА БЕЛЕШКАМА

О ЖИВОТУ НЕКОЛИХ ЧЛАНОВА ПОЉОПРИВРЕД. ДРУШТВА И ЗНАТНИЈИХ ПРИВРЕДНИКА У ЗЕМЉИ.

„Старе пријатеље чувај а нове тећи.“

Воће је здрава храна како нејачком детету тако одраслом човеку и изнемоглом старцу.

Воће је удесан материјал за здрав и крепак алкохолски напитак, који је потребан тежаку и сваком раднику који се бави тешким заморавајућим радом.

Воће је зачин и захлада, оно разгаљује, запаја и крепи. Оно је лек болесном и опоравља онога који се од болести придиже.

С тога се воће тражи и свуда и у свако доба године троши. Зато је воће обилат извор за дохотке, до којих може лако и без великих жртава доћи онај који га гаји. Благостање многих крајева који су за гајење воћа удесни и где је овоме пажња обраћена, долазило је од воћа и паметне употребе истога.

Ми имамо у земљи климу, земљиште и положаје какви се за воће само пожелити могу. На северном крају налази се таласасто

земљиште нижих хумића, а на јужном повећи планински ланци, те је тим нивелисањем наша земља изједначена и свуда подједнако удесна за највећи део гајеног воћа.

И оно заиста не само да ту изредно успева и то све редом почев од смокве и кајсије, па до крушке и јабуке, но се на све стране налази дивље и у задивљалом стању.

И ми га заиста имамо у количини, која далеко превазилази нашу домаћу потребу. Тако је нарочито познато да је Србија богата

Ника Кесмановић

са шљивацима. Слободно се може рећи, да је она прва међу свима државама по простору на коме се шљивово дрво гаји, и по сразмери у којој се та воћка према другим земаљским земљама у нас подиже. Сва земља тако изобилује шљивама, да се слободно може рећи, да осем Тимочке крајине и нових крајева, у свима осталим окрузима, нема куће се-оске, око које неби била бар по нека стотина шљивових дрвета.[1]

И то је познато, да наши шљиваци дају изванредно укусан род. Било свежа за јело, било израђена као ракија, — наша шљива односно шљивовица била је од ваикада чувена и на гласу.

[1]) У средњу руку, у 13 округа, који се одликују гајењем шљивове воћке, може се узети да свака пореска глава има по 100 родних дрвета.

А кад је пажљиво осушена наша шљива, може се упоредити са најодличнијом шљивом француском.

Ми и ако имамо по укупној количини воћа у изобиљу и по признатој каквоћи изванредно доброг и укусног, ипак нити смо га употребљавали у оној мери, у којој би могли нити нам је доносило оне многоврсне користи, које би требало. Воће у нас, и онде где се боље гаји и више употребљује троши се посве неједнако. У време бербе има га изобилно а ако га потражите преко зиме или с пролећа мучно ћете у кога за лек наћи по коју крушку или јабуку, и ако се зна, да има толико сорти, које се лако могу до другог рода очувати.

† Ристо Паранос.

Осем тога зна се да је нпр. у Пожаревачкој нахији и у свој Тимочкој крајини велика реткост видети добрих јабука, а уз Јасеницу, Лепеницу, Дрину, Тамнаву и Колубару, толико воћа пропадне, да би за само воће сваки домаћин могао свој порез извадити. Према владајућим одношајима, онда, кад воћа има у изобиљу и кад би домаћин требао да се тиме користи, он се не користи, јер му оно не употребљено или у безцену пропадне, но се много с њиме и то узалудно намучи, јер га мора по некој неоправданој традицији свињама да отресе или како му било на земљу да отресе само да му на воћки не остане, јер се мисли да би му воћка у роду устукла, ако би се не отрешена оставила.

Изузеће од овога правила чини то што народ у извесним крајевима нарочито по Мачви и Ужичкој од свога воћа, а за своју домаћу потребу прави јабуковачу, и оставља за туршију; а без сумње још далеко већу корист црпе од неког времена они наши крајеви, који су се одали на правилно сушење шљива.

Ова је радња данас толикога значаја добила за сву земљу да је у пуној мери и с пуним правом свратила на се пажњу владаоца, владе, министарства, па природно и друштва пољопривреднога. И оно је узело на се тај посао за данас, да изнесе и пропрати постанак ове радње, и да укаже с благодарношћу на људе, који су је основали, унапредили и толики јој полет дали.

Нема томе двајестина година, како се тек по где-где у Шумадији плео од прућа котар са једном само лесом на коју се метале шљиве да се топлотом од јаре осуше, или досуше. Иначе је сваки домаћин са искрижаним јабукама, дењао и по нешто шљива, те их ређао по даскама и остављао на стрељу или под стрељу да се осуше. Разуме се по себи да је то чинио сваки само у оноликој мери, колико му је за кућевну потребу било довољно.

Од тога доба па до данас много се у томе погледу изменило. Сад се шљиве свуда на крпат суше, и нарочите зграде за ту цељ на све стране подижу. Тако извежено је сувих шљива:

године 1870	863.217	кила
1871	1,808.930	«
1872	2,944.044	«
1873	4.652.724	«
1879	9,032.910	«
1880	17,990.535	«
1881	13,520.897	«
1882	25,887.758	«
1883	22.756.930	«

Из тих података види се како је ова радња тако рећи пред нашим очима расла.

Да оставимо прве године њене, па да се задржимо на ових 5 потоњих година,

Ми видимо, да је с једне на другу, годишње извожено 17,839.621 кила.

Сад да изближе загледамо: преко којих царинара и на коју страну?

За одговор на ово питање послужиће нам следећи податци из две потоње године. Тако:

1. Преко царинаре Београдске извежено је

	године 1882	године 1883
За Аустро-Угарску	7.732.331	4,343.473
« Немачку	421.317	1,413.273
« Америку	208.823	
« Швајцарску	9.932	5.107

« Румунију	189	500
« Русију		133
Свега	8,372.542	5,762.486

2. Преко царинаре Шабачке

	године 1882	године 1883
За Аустро-Угарску	4.481.056	4,490.343
Преко Сиска		3,476.399
За Белгију Антверпен		210.441
Свега	4,481.056	8,177.183

3. Преко царинаре Забрешке

године 1882	године 1883
9,024.613	9,893.072

4. Преко царинаре Смедеревске

	године 1882	године 1883
За Аустро-Угарску	2,286.978	487.788
За Француску		436.403

5. Преко свих осталих

године 1882	године 1883
1,722.569	немам података.

Из овога прегледа види се, како нагло расте извоз наших сувих шљива; а види се правац којим оне иду.

Наше суве шљиве махом иду у Њујорк, и на исток, што на западу и у Калифорнији, има такође доста и доброг воћа. Тако исто у Јевропи иду у Антверпен, што у Бриселу и Генту не могу одолети Француској шљиви. У Немачку иду више но у Русију, јер у Немачкој хоће и сиротиња да их троши; а у Русији сиротиња их не тражи, а богаштина хоће само француске шљиве.

Исто тако из овога прегледа види како тај извоз, који је од пре највећим делом ишао преко Будим-Пеште у потрошачка места, аднас већ окреће другим правцем преко Сиска, који је пут наравно за нас кориснији, јер је мање посредника између произвођача и потрошача.

Ово се нарочито јасно види онда, кад се с једне стране узме извоз преко Будим-Беште, који се може обележити као *«посредна»* продаја, а с друге стране сав остали извоз, који је на ђумруку декларирап за поједине потрошачке земље и који се може обележити као *«непосредна»* продаја потрошачима. Тај непосредан извоз од прошле године, постао је скоро десет пута јачи, но у години пред њом (1882).

Овај непосредан извоз у потрошачке земље користан је за нас с тога, што трошкови око преноса морају бити мањи, но кад се преко Будим-Пеште извози.

Као доказ томе може ово послужити.

Трошкови око преноса сувих шљива од Београда преко Трста до Њујорка у Америци, по ручуну куће Параносове (види „Гласник Министарства „Финанције" Бр. 41) неизносе више од 14—15 динара од метричке центе, а трошак преко Будим-Пеште и Хамбурга, као и накнада у сензарији, курсу и другим ситним трошковима толиких посредничких руку, — што се не може избећи, кад извоз тајправац узме, без сваке сумње мора изнети далеко више. Са умањавањем преносних трошоова стоји у свези снижавање цене, а са снижавањем цене шири се круг потрошача, извоз бива правилнији и живљи.

Са снижавањем цене сувих шљива моћи ће се оне ширити и у крајевима оскуднијим, где се досад нису трошиле. Ово вреди како за Америку, где се троши много воћа осушеног у земљи по методи „Алденовој" или калифорнијској, тако и за Европу, у којојсе троши млого воћа осушеног у Француској или по систиму француском.

Нема тога данас у земљи, који не види значај те радње; и нема тога, који јасно не види, да је ту производу и прерадњу подстакла зрела и добро смишљена трговина.

Није давно било, кад се као с неким подсмехом говорило о продаји сувих шљива и кад су купце питали јесу ли понели добре секире (то ће рећи да секу осушене воћке шљивове), а данас се просеком *око пола милиона дуката годишње* узме за ту воћку и опет земља не осети услед тога извоза ни глади ни жеђи.

Па је ли вредно познати те људе, који су ову радњу створили и толики извор прихода земљи отворили?

Ми мислимо да јесте. Зато смо и донели њихове слике, да њима украсимо наш привредни лист.

То су: стари *Ника Крсмановић* и покојни *Ристо Паранос.*

То су та два заслужна мужа, који су понајвише томе допринели, да се пажња и капитали, тако корисној грани привредној окрену.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ГАЈЕЊЕ ОВАЦА

УДЕШЕНО ЗА НАШЕ ПРИЛИКЕ

(НАСТАВАК).

О ПОЛАГАЊУ ХРАНЕ.

Приликом зимњег хранења, исхране оваца, мора се пре свега на то мотрити, да се при том најпре она храна утроши, која је највише квару подлежна.

Исто тако ваља водити бригу о томе, да се напред, у по четку зимњег храњења, потроши сва лошија, слабија храна, па тек, по што се та храна потроши, онда да се полаже боља, храњивија.

С тога у почетку зимњег храњења, када овце и онако радије једу и мање су пробирачи, ваља им у оброцима хране полагати више сламе, било од махунастог било од осталог биља, те тим начином приштеђивати сено за пролеће, када се стоци храњење у кошари већ почне досађивати и кад стане чезнути за попашом, за зеленом храном.

Где се стока у главном лисницима храни, ту у почетку ваља у сваком оброку давати повише сламе, нешто лисника и мало сена, за тим тако подесити полагање хране и поделу оброка, да у ком се ступњу слама троши и ње понестаје, да се у толико више у појединим оброцима домеће лисника, на место сламе, па на послетку с лисником треба заменити сасвим сламу.

Највише бриге ваља уложити и највише пажње поклонити приликом прелаза из једног начина храњења у други, из летњег у зимње храњење. Треба се старати да тај прелаз буде поступан, тако да он не буде овцама ненадан и по њихово здравље и напредовање штетан и пагубан.

Прелаз с паше на зимње храњење најбоље се да онде удесити, где има довољно сочне кртоласте хране, којом се стока прихрањује, но пошто је то код нас тако редак случај, да на то ни рачунати не треба, то прелаз овај треба извршити на тај начин, што ће овце, при измаку јесени, истеривати све доцније на пашњак (што се и иначе мора радити због наступившег хладног и мразовитог времена) а преко ноћ и из јутра полагати им суве хране, у кошари, као сламе, лисника или сена.

Код нас, као да ће за извршење прелаза у зимњем храњењу бити још понајзгоднији лисници, који су у то време, у позну јесен, још прилично сочни, те за то и за ту цељ понајлагоднији . . .

Даље треба мотрити на време полагања хране, па онда распоредити давање хране, поједине оброке преко дан, тако, како ће између једног и другог оброка протећи толико времена, колико је овцама потребно, да се одморе и да рану на миру преживају.

Но распоред оброка може корисно да утиче и на уштеду хране, јер ако се храна полаже два пут или три пут преко дана, а у већој количини, онда се остатак растура и угази. Овце једу док не засите, а остало им преостане и пропада.

За то треба тако оброке подесити, како ће се храна пола-

гати што чешће — 4—5 пута преко дан — а у што мањим количинама[1])

Најбоље је расподелити оброке на тај начин, што ћемо овцама полагати рану 4 пута дневно и то: из јутра од 6 — 7 сати као прву рану, сламу или лиснике, око 10 сат. мало сена (или кртоластог биља, гди га има за ту цељ) а за тим сламе од озимице после подне између 2 и 3 сах. сено или слама од јарих стрмнина, а у вече око 5—6 сах. сламе од махунастог биља или лисника.

Снажну храну, као мекиње, прекрупу или јарму од зрневља, најбоље је полагати, онако суву, па само ситном соли усољену, а гди за стоку има и кртоласте хране, ту је најбоље сећи је и мешати с мекињама или другом којом снажном храном, јер онда овце неће моћи сувише алапљиво јести, нити се прејести.

Сува храна у опште боље прија природи овце, јер мекиње јарма, забркане у води као поило, могли би да буду повод разболевању оваца, што би могле да одвише воде пију, а због тога да не буду у стању сварити храну и на тај је начин изупотребити као што треба.

За појење оваца треба у кошари имати валове, у које ће се свежа, бистра вода сипати. Ово нарочито важи на јаком мразу и хладноћи, те да би се вода пре појења оваца, најпре у комори колико толико могла постојати и загрејати. На сваки начин, тај сувишни труд у доношењу и сипању воде у валове може сасвим отпасти, ако у близини има текуће, добре воде за пиће.

Но приликом појења треба нарочиту бригу обратити томе, да овце не пију воде непосредно за крмљењем (лизање соли), јер би се онда могле сувише напити воде и на тај начин желудац претоварити, па се после и поразболевати. За то не треба никако држати, ни остављати воде у валовима у оне дане, у којима се овцама даје со да лижу.

Кад наступе краћи зимњи дани, ни онда не треба стоци 4 пута дневно полагати храну, јер иначе, кад би се исти број оброка оставио, а само се скратило време између једног и полагања другог оброка, онда не би овце имале довољно времена, да храну на миру и како треба преживају. У то време треба храну први пут полагати спрам фењера, у 6—7 сати из јутра.

Обично мисле, да се овце плаше светлости и да им та плашња може шкодити, међу тим треба знати, да се овце мало само

[1]) Die Schafzucht von Dr. O. Rhode: Berlin 1879.

у почетку плаше, а доцније, кад се на вештачку светлост навикну ништа не маре, нити им то штогод у опште нашкодити може.

Код нас обично држе овце под заклонима и наслонима, под којима могу само у неколико бити заклоњене и сачуване од мраза или од ладних ветрова. Кошаре су код нас већ ређе смештишта и за овце. Но и онде где је таква благодет, где је случај да се овце у кошари држе, нема нигде нарочито удешеног места, где би се овце могле хранити, нити где би им се храна могла полагати, а да стоку, на мразу и по највећој вејавици не истерују на поље, да се нахране.

Овце код нас дакле хране на пољу, код кошара и појата, у торовима, у нарочитим оградама или просто на пољу код котара, близу развршених лисника, што су на дрветима попети и т. д. Обично полажу храну по голој земљи, по снегу.

Међу тим, то може јако да нашкоди оним овцама, које држимо и хранимо у кошари, јер због нагле промене температуре: из топле кошаре у ладно поље — могу овце јако да назебу и да на се опасне болешчине навуку.

Како су код нас почели уводити финије овце (меринске) зарад производње боље вуне и поправке наших оваца, па их у тој цељи желе спаривати, укрштати међу собом, — то ће и досадањи наш начин држања оваца, морати сасвим да се измени и да се место њега сасвим нов заведе, ако желимо, да од таквих оваца имамо праве користи и ако желимо, да нам се оне не изметну и не искваре.

У тим изменама у држању оваца, долазе на првом месту: завођење и подизање добрих кошара за овце, у свима нашим овчарским газдинствима . . .

За то у кошарама овчи'м, треба градити нарочите прегаде, у којима ће се овце држати, докле им се јасле пуне и храна полаже а и кошаре морају бити тако удешене, да су и довољно видне и простране (о томе ниже) а и тако уређене, да се овцама у кошари може рана полагати, а да их не морамо при сваком полагању оброка, истеривати на поље, на цичу и на зиму.

Због оваког истеривања оваца на поље не трпи само здравље оваца уштрба, већ трпи у великом и доброта вуне, јер снег, киша, па и саме магле, што на пољу падају влаже вуну и мокре; поједини се вунени прамичци разврћу и отварају, а и сама вуна на крајевима се замршује, квари и уврће, па после, преко лета, лакше може да западa у вуну свака нечистота, прљавштина и прашина, те и цело руно квари.

Ово нарочито код оваца с фином вуном, повлачи за собом велике губитке и штете.

Треба избегавати свако узнемиравања оваца. — С тога не треба дати псима, да улазе у кошаре, јер од паса могу овце толико да се заплаше, да се тако јако у гомиле усплахирено, у кошарама, збију, да могу једну ил' другу овцу сасвим да пригњече и да је удуше.

Истина, пас је веран пратилац чобанов и чувар овчи на пашњаку, ал' код кошаре и код појате треба га држати на ланцу и не дати му да туда тера своје обешењаклуке и да овце узнемирује.

ГОЈЕЊЕ ОВАЦА.[1])

Код одраслих оваца гојење бива срествомъ наслагања масти односно лоја у масном, за то припремљеном ткању а код шиљежади, двиски, млађих јаловица и срествомъ раштења, развијања мишићног ткања.

Оне овце, које желимо погојити, морају се одликовати високим ступњем наклоности за гојаност, за наслагање лоја; код гојазних раса, то је случај.

Овако одбраним овцама — кад им се само згодна, повољна храна полаже и довољно им се мира да, — у брзо ће у масноме ткању наступити промет градива; масно ће се ткање у брзо доградити, поправити и попунити.

Овај се посао не врши само у масноме ткању, које се непосредно под кожом налази, већ свуда, по целоме телу, гди год се само може масно ткање образовати. — Овце, које се одликују високим ступњем гојазности, чим се стану гојити, код њих онда наступи потпун рад у свима деловима њиног тела; ниједан крај тела, ни један орган телесни не остаје на миру, већ свуда наступи радња и образовање масног ткања. Онда се код оваца могу у свима органима без изузетка наћи поједине масне грумуљице масног ткања или бар поједине масне ћелијце.

Те грумуљице, или у другом случају масне ћелијце, не налазе се само на површини по спољашњици органа, већ и унутра по изнутрици њиховој, утиснути међу појединим деловима органа и наслагани између мишићних снопова и појединих мишићних влакана у сноповима.

Што је код стоке јаче развијена наклоност ка гојазности, тим се у обилнијем ступњу находе између појединих мишића започетци, рекао би клице масног ткања, тако, да при претераном гојењу може наступити такво стање, да мишићно ткање све обрасте, огрезне у самом лоју и да после такво месо постане сасвим отужно, непријатно за јело.

[1]) Rohde види напред.

Кад се младе овце претерано погоје, уране, немамо се тога толико бојати, јер се код њих приликом гојења не гради само лој, него се у исто доба образује и мишићно ткање — дакле и месо. Код одрасле пак стоке, мишићно је ткање већ готово и више се из цела не обнавља, но се само проширује наслагањем масти и беланчевине.

Дакле, докле код старије стоке храна за гојење, поглавито се употребљује на наслагање масти, дотле код млађе стоке она иде и на обнављање мишићног ткања и барабар с наслагањем масти, односно лоја.

Но из цела обновљена или из нова сграђена мишићна влакна (месо) много су финија, сочнија и мекша, него ли само «покрпљена», у неколико обновљена материја мишићна влакна код старије стоке; због тога и јесте од млађих оваца месо и сочније и укусније, лако је сварљиво, никад не може бити предебело и у јелу отужно.

По том млађе овце, угојене, имају постојано већу цену пијачну и ако желимо овце с успехом и с користи гојити, морамо избрати такву пасму оваца, које поред тога што се одликују особитом наклоношћу ка гојењу, уз то се и врло брзо телесно развијају.

При гојењу наступа већа потрошња беланчевине и масти, но при обичном храњењу; с тога треба само такву врсту хране полагати стоци за гојење, која садржи у себи и једних и других материја. — Но овака је храна обично и скупа и зато се мора водити рачун о што целисходнијој употреби ових скупих хранљивих материја.

При гојењу младе стоке морамо се нарочито обзирати на беланчевинасте материје, јер код њих пре гојења мора се градити и попуњавати и мишићно ткање.

При распадању беланчевине у животињском телу, ваља разликовати две врсте: — органска беланчевина која је наслагана и беланчевина, која тек циркулише. Последња се врста беланчевине налази у крвном коловрту, крвотоку и она је подлежна распадању.

Према томе задатак је гојењу, да стане на пут том распадању крвне беланчевине и да се тим путем она примора, да се накупи и наслаже у органској беланчевини. При том цепању распаду беланчевине, азотни састојак иде на образовање чврстог ткања и служи за размекшање и наслагање међ' мишићним влакнима, докле онај други састојник, што се као маст понаша употребљује се за наслагање масти.

Кружећа беланчевина, на свом путу у крвотоку, напаја све органе и под упливом делателности телесних ћелијца подлежи на-

глом распадању, докле маст, која се под садејством кисеоника такође цепа на састојке своје, налази употребе при процесу респирације (дисање).

Да би се беланчевина сачувала од снажног дејства кисеониковог, морају се у храни давати телу стоке што се гоји, такве ствари, које ће имати могућности, да у крвотоку изађу пред беланчевином т. ј. које ће имати и више сродства с кисеоником а које ће се и наглије моћи јединити, него беланчевина.

Такве су ствари тако зв. безазотна једињења у храни. Њима је намењена та улога, да чувају беланчевину од уништавања дејством кисеоника — кад заједно с беланчевином или још боље и пре ње, наступе у крвну масу.

Дакле из тога излази да у храни, поред богате садржине на беланчевини треба да има и угљехидрата (скроб, шећер, биљни лепак, маст и т. д.) и то у таком виду, да се могу најкраћем року, одма чим се у желутцу пробаве и растворе, непосредно усвојити, ући у крвоток и растворити се и ушити се у крвној маси. У овом погледу најбоља су шећерна једињења, која треба само да се у води води растопе, па да их желудачни судови могу посипати и у крв унети . . .

Из свега овог научног увода, који је био потребан, да се разуме како и сам процес гојења, тако и да се храњење у циљи гојења, боље вршити може — излази, да при гојењу стоке у кошари, треба најбољу улогу да игра т. зв. кравља — сточна — репа, која се од скора почела и код нас по мало сејати. Кравља репа садржи у себи доста шећерних делова.

При гојењу стоке на паши, младе траве и сочне биљке пићне служе тој цељи, јер су оне тако подешене за гојење: — да не само да имају доста беланчевинастих материја у себи, већ су и угљехидрати у њима, у тако лако сварљивом облику, да се могу пре од беланчевине и сварити и у крв прећи, те зато могу се пре и употребити на распадање састојака, потребних процесу респирације.

Даље треба знати, да онда, када плућни судови имају већу запремину (волумен) да онда и већи део целокупне крви у плућима дође много пре и брже у додир с ваздухом, него ли онда када су плућа по својој запремини мална.

Дакле при већем волумену плућном, бива и већи део крвних куглица изложен дејству кисеоника, дакле већи део хранећих материја растопљених у крви, бива изложен процесу загревања, оксидације.

Пређе је владало погрешно мишљење, да већи волумен плућа мора бити безусловно везан за пространија и дубља прса, ал' чињени опити ту предпоставку нису могли потврдити, већ се може по њима обратно закључити. Тако се нашло, да су гојазне расе овце с флегматичним темпераментом, имале мањи волумен плућни, но што имају живосније а с бољом вуном меринске овце — да су се дакле због тога прве и боље гојиле од последњих.

С обзиром на горња правила, не ће бити тешко удесити и пробитачно извршити гојење оваца, само ако се при том буде даље пазило на ту околност: да склоност ка гојазности, мора још од младости, добрим храњењем и неговањем бити потпомогнута и да се никад не сме мршава стока одма метути на гојење.

Стока одбрана за гојење, мора се находити бар у таквом стању, да се мора рачунати е је колико-толико уређена.

Однос хранећих материја једних спрам других — за младу стоку приликом гојења — не сме бити већи од 1 азотних: 4 до 5 безазотних материја. Код маторије стоке опет 1 : 5—6.

Треба пазити, да се гојазним овцама оброци тако расподеле, да између једног и другог времена, могу овце што више на миру бити. При храњењу, гојењу на паши морају се избегавати далеки пашњаци и нарочито у подне велика врућина. Овце за гојење морају свакад пландовати у хладовини.

У осталом и при гојењу оваца, вреде сви они основи и сва она правила, која су већ у одељку о храњењу о опште у кратко побројана.

Како се стока одређена за касапницу мора што боље и пре угојити, то се приликом храњења гојне стоке, не мора толико страховати за њено здравље; треба се бринути, да се за време гојења не деше никакве сметње због болести, прејела и т. д. Због тога се може давати пробрана и одређена храна за гојење, до крајних граница у погледу на количину а и при пошаши не треба се особито плашити од орошене траве, кад се стока рано из јутра рад попаше изгони.

Гојазној стоци пошаша најбоље прија за време вечерњих часова, кад је ваздух свежији и хладнији.

Чим почне гојазној стоци вуна досађивати, треба је острићи, само се на хладном времену не сме то без икакве предосторожности

[1]) Rohde в. г.

чинити. Од хрђавог времена и мочари, треба гојазну стоку добро чувати и дотле је у утопљеној кошари држати.

ЧЕТВРТИ ДЕО.

НЕГА ОВАЦА.

Напред већ било је говора о нези, у колико она стоји у свези с храњењем оваца, сад ћемо имати да речемо коју о нези тела и чистоти, о одржавању здравља и о пажњи, која се има указивати овцама у ванредним приликама, приликом путовања итд. на послетку и о мерама предосторожности, које имамо предузимати у случајевима, кад се појаве заразне болести у околним стадима.

Као што знамо, овце морамо чувати од чести ради здравља њиховог а од чести и ради доброг одржања вуне њихове, — од дуготрајне влаге, мочари, од хладноће, од јаке врућине, од прашине и од јаких ветрова, као и од загушљивог ваздуха. Мање кише нити шкоде здрављу њиховом, нити хрђаво дејствују на вуну. Оне могу учинити само, да спољашњица руна изгуби свој правилан изглед, округлину и равномерно приклапање. Нарочито млади јагањци пате од дуготрајног мочарног времена, од необичне хладноће и јаке врућине, жеге.

Овце, због своје обраслости у тешко руно, више пате од велике жеге, него ли од јаке хладноће. Трајна јака хладноћа дејствује врло штетно на доброту вуне. Сијера, маст вуне, скочани се, материја из које се длака, вуна гради постане дробна и с тога трпи уштрба правилан пораст вуне.

У погледу на прву околност овце треба увек, у подне нарочито, на великој жеги склањати у хладовину на пландовање; а што се тиче последњег, то нарочито за овце, које дају финију вуну, морамо се старати за топле и удобне кошаре, у којима не сме никад бити мање + 10° R. топлоте; за то дакле, ако желимо да нам овце буду здраве, да не закржљају телом и да уложену храну у њих што боље испљују својим производима, онда после ваљане хране и остале неге, први услов за то јесу ваљани заклони за овце или још боље кошаре.

I.

I. ЗАКЛОНИ И КОШАРЕ ЗА ОВЦЕ.

То су:

1. Торови,
2. Наслони,
3. Кошаре.

1. Торови.

Они се граде од врљика, проштаца, или од поплета и у њима се, код нас на већини места, једино овце и држе како преко лета, тако доста пута и зими, па често и без икаквог другог заклона. Истина, да уз наслоне и уз кошаре, рад извесних радова око оваца: — као рад крмљења, мужења, стрижења итд. морамо имати чистих, сувих и пространих места одређених за те послове и ограђених оградом; али остављати овце и преко ноћ, нарочито на хладним кишама или још напоако и преко зиме — то нико, ком је могуће и ко жели себи користи од држања оваца, не би требало да чини.

Држати овце тако, под ведрим небом, на цичи и зими, не само да шкоди здрављу, развићу и порасту њиховом, већ је шта више неекономно и много скупље, јер свака стока, па и овце на ладноћи, одају више топлоте спољашњој околини, па због тога и више једу, више хране троше, да би могле тело своје одржати на природном ступњу топлоте; а и горе смо већ видели, да то и вуни јако шкоди.

2. Наслони.

Наслоне граде код нас у торовима, обично од поплета или од побијених греда и дирека чврсто приљубљених једно уз друго, тако, да оваки наслони граде овцама заклон само од оштрих, хладних и источних ветрова, а иначе су с противне стране сасвим отворени. Наслоне покривају сламом, хрђавим сеном, тулузином итд.

3. Кошаре.

Код нас граде и кошаре, као год и наслоне, само што су онда са свију страна затворени. На другим местима ове кошаре граде они од набоја или од чатме а често их зидају и од камена и цигље.

Приликом подизања кошара мора се гледати, да имају сув положај, да су што боље сачуване од сваке влаге и да су по могућству окренуте на јужну страну, на шта и приповстављању врата и прозора треба пазити.

Запремина, простор, који ће кошаре заузимати, управља се не само по броју оваца, које ће становати у њима, него и по начину храњења оваца т. ј. према томе, да л' ће нам овце јести са земље или из нарочитих јасала.

При првом начину храњења, може се на једну овцу рачунати 5 до 6 квадратних стопа простора, при последњим пак, решава

начин намештања јасала, колики ће простор за једнога брава бити потребан.

Ове јасле обично намештају паралелно (барабарна уздуж) са зидовима од лица и може се узети од средине ка средини двогубих јасала (види слику 12) 9 стопа, а од средине јасала па до дувара 6 стопа. Из тога следује, да ће дубина кошаре за четири дупла и два проста реда јасала изнети по 4×9 стопа $+ 2{\cdot}6$ стопа $= 39$; за 5 дуплих редова и два проста реда по $4 \times 9 + 2{\cdot}6 = 48$.

Сл. 12.

Но у већини се кошара не води рачун о овом правилном намештању, но се према потреби граде одељци за јагњад, за шиљежад, за овце и за овнове, са преградама од 4—5 стопа висине.[1]) Те преграде начине се од потосаних попречно ужљебљених гредица, у које се углаве даске, које се после учврсте горе опет са ужљебљеним захватачама.

У овом случају на једну овцу мора се рачунати 7 квадратних стопа. Добро је у кошари сасвим преградити зидом један нарочити одељак, за болесне овце, како би их могли одвајати од осталих здравих оваца и тако их одвојено лечити.

У даље описивање грађења кошаре нећу се упуштати, само ћу напоменути, да треба да имају високу и широку капију, како ће се у случају опасности на пр. пожара, моћи овце брзо и лако да истерају на поље.

Даље кошара треба да има доста прозора, који ће довољно светлости просипати у њену унутрашњост (изнутрицу). Прозори треба да су под кровом и да су тако удешени, како би се могли лако отварати. Поради боље вентилације (проветравања) кошаре, добро је да се направе оздо, па до на врх крова неколико канала од четвртасто склопљених дасака (склопљених у форми квадрата), који ће се моћи згодно отварати и затварити, те да се кошаре помоћу њих проветравају.

[1]) Молимо да бар млађи књижевници закону меру употребљу. У

Двогубе јасле са лотрама, које преставља сл. 12. награђене су са жљебом, гди се мење со за крмљење оваца — за углављивање крупице — а осем тога удешене су и тако, да могу послужити за полагање свију врста јарме или прекрупе, мекиња и т. п.

Висина о и најбоље је да износи $1^1/_2$ стопу; висина лотри т к најбоље кад износи $^2/_3$ или $^4/_3$ ширине; пречага од пречаге на лотрама, треба да су раздалеко на 4 палца. Да се не би овце приликом полагања хране убиле, а нарочито, да се не би вуна чупала, ваља све површине дрвета, од кога су јасле склопљене лепо угладити и заоблити стругалом.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ПОЉСКА ПРИВРЕДА У ДРЖАВИ.

од К. Црногорца.

Ако је истина, — а ми овде истину у помоћ и узимамо — што је онај превелики, светски муж *Хумболт Вильем* рекао: да *«богатство, снага државе лежи поглавито само у рукама пољопривредника»* — онда је исто тако истина и оно, што је високопоштовани пољопривредни писац Др. *Вильем Лебе* рекао: «да је главно пољопривреда, која *унапређујући* на занате, вештине, науке и народно бла гостање а *облагороћавајући* на човештво дејствује и ради.»

Ми, — тврдо верујући у ове истине, у ове законе, — тражили би: да се цео народ, сав свет — сваки сталеж претвори у пољопривреднике, — јер је богатство, та снага државе само у њиховим рукама, само пољопривреда подиже све друге гране и човештво облагорођава.

То и јесте, то и чини пољопривреда онде, где јој је уважено место дато, где се она цени и одликује, где ју *држава* на прво место поставља и о њој најозбиљније размишљава, — жртвујући све за љубав народног благостања и среће, — јер је то и саме државе моћ и снага.

Ево шта ми *хоћемо*, какву жртву тражимо за нашу пољопривреду, те да се одмах обележи и истакне прави економски однос државе према народу — према пољопривреднику:

I. Аграрни закон

II. Пољску полицију

III. Економски бонитаж добара — после катастра.

IV. Економске кредитне банке за вредне пољопривреднике.

V. Економске и радничке) школе.

VI. Комуникацију (путове и друмове.)

VII. Комасацију добара, и

VIII. Економска удружења или задруге, са централним економским друштвом.

Без свега овога ми нећемо *никад* моћи имати оне добитке, које имају данас друге, економски далеко напредне државе, у којима су сви горе побројани захтеви одавно одомаћени. А да би то доказали, ми ћемо се послужити *разоновањем од истине*, које нам нико не може побити и оборити, ма колико хтео и желео да као патријота очува себе од греха према својој отаџбини:

јер ми све производимо скупо, а то зато: што ми не само хлеб и месо, него и сваки други артикал на једном ектару земље врло мало производимо.

Три су у главноме важније тачке, које ћемо овде да изнесемо као узроке, са којих ми *све* производимо *врло скупо*, јер на једном ектару *врло мало* производимо и то:

1. Што су скоро сва наша имања — наше њиве, наше ливаде па и саме наше шуме тако раштркане, тако распарчане, да се ни један економски закон, ни једно пољопривредно правило не може да примени на рационалну производњу — на корист и добит појединог пољопривредника па ни саме државе. *Због овога* и јесте понајвише држава *принуђена*, или блажије да кажемо: *позвана*, да се лања оних мера, које јој најбрже и најзгодније олакшавају полицијску и судску радњу — да се сачува свачије имање од «завата» и од «потрица», што често изазива потребу, да држава, због нагомиланих и учестаних ових «завата» и «потрица», мора полицији повише писара или бар практиканата, а суду повише — често 6 и 7 судија да придодаје.

Све ово неби нужно било: кад би наша имања била груписана или уједињена — *комасирана*, т. ј. кад би се мудро и као што треба извела *комасација*, — а ова би сасвим олакшала ону у целом свету тако важну, тако за државну и народну привреду значајну радњу, која се зове: *државна правда*, која се остварава *пореском системом*, а која се изводи: *катастром*.

Ми не тражимо да комасација целокупног имања буде у једном комплексу, једном комаду, јер то по економском закону и не сме да буде, не сме да се изврши, јер би по целокупну економију било штетно, него тражимо, да *сва њивишта* стоје на једном за то одређеном најзгоднијем и најудеснијем месту и крају, а *све ливадске*

просторије опет на другом крају, где им је место и згода да буду, онако као што шуме обично одељито и виногради засебно стоје.

Није доста само *расписима* заповедити, да се на комасацији имања настане и ради — него за овај врло важан посао, треба имати и енергичне са пуно спреме наоружане органе, којима треба дати и власти за остварење овог тешког посла, који стоји у јакој свези са аграрним законом и пољском полицијом. За ово су нужни изучени и спремни економи, са добрим правницима, који би на нашој великој школи свршили *енциклопедију целокупне пољске привреде.*

2. Што се важнија основна знања из пољске привреде врло слабо у народу распростиру или се никако у народ и не уносе Изгледа, као да никоме није до ове најважније гране народне и државне привреде ни остало. Па, место да пољопривредне и друге занатлијске школе отварамо и угледна, примерна добра подижемо, како би нашем свету дали више и бољих прилика да се са важнијим основним знањем из пољске привреде упознаје, те да лакше, брже и јевтиније производи, ми ево за 25 година имамо једва и на силу божију тек једну у Краљеву *ратарницу* — пољопривредну школицу, која је постала пошто је уништена и пропала она у Пожаревцу економско-шумарска школа, из које имамо данас вредне и за наше данашње прилике довољно способне економске младе људе. А шта ћемо добити од ратарнице у Краљеву — видећемо. Па да имамо оваквих ратарница *бар* у сваком округу; кад нисмо срећни да их имамо у сваком срезу!

Ми смо слободни, да овде кажемо отворено и искрено: да смо се ми сви по на науци економи борили, да се створи министарство економије, народне привреде, и ми смо га добили, надајући се, да ће се *стручно министарство* најенергичније и најрационалније заузети за живи полет, за брзо унапређење и развијање целе пољске привреде у Србији са људима пуно добре воље и заузимања у централној управи тог Министарства. Ми смо се економи за такво Министарство борили у *истини*, тврдо убеђени: да ће се, у централној управи истог Министарства стручни људи одмах постарати, да нам створе *прави основ*, да нам створе: аграрни закон, пољску полицију, економски бонитаж добара уз катастер, економске кредитне банке за вредне пољопривреднике, економске и радничке школе, комуникације (главне и споредне — сеоске друмове и путове), комасацију добара са груписањем села и сеоских домова и најпосле одржавање задруга — удружења, све важне и главне услове за развијање и напредо-

вање целокупне пољске привреде, која је темељ свима оним гранама, које народ усрећавају, као што су: *индустрија, трговина и просвета*, да после напредује истинска — немитна правда, а уз то и непобедима српска војска.

Ми, осим *Ратарнице у Краљеву*, немамо на жалост никакове друге економске школе, које се у другим економски напредним државама деле на *ниже, средње и више*.

Лепо је то, што је бивши министар просвете толико и тако озбиљне — више него ли сам министар народне привреде — пажње поклонио пољској привреди, те јој је дао згодно место у основним школама, — а разуме се, да јој то место треба да буде у *вишим основним школама*.

Али би још *лепше* било, да је у нашој *великој школи* отворена катедра за енциклопедију пољске привреде и шумарства, те би тако поред катедара за финансију и државну економију, за државну рачуницу и статистику) имали још и „*камерални факултет*“ а то значи да би наша велика школа била комплетнија, и само би јој медицински факултет требао, па да постане *универзитетом*). Овај камерални факултет баш у данашње доба, у данашњим приликама давао би изучене и спремне људе веома потребне и нужне поглавито за финансију и за рачуноводство по свима другим државним струкама; другим речима, овај камерални факултет подмирио би ону потребност, која се одавна осећала као нужност у држави, а особито данас кад су и железница и царинаре на првом месту — после порезе — главни извори за државне приходе.

А најлепше би било, кад би наше министарство народне привреде дало народу оне и онакове школе, које би наш народ не само схваћао и разумевао да су за њега корисне, него би их и с поштовањем чувао и неговао баш с тога, што су од *његовог* — народног заната, дакле од користи која се огледа поглавито у *плугу* — том „златном оруђу, које дубоко у срце задире, ал ни мало не боле.“

Па, — ма колико много и премного, скупо и прескупо да је нас економско шумарска школа стала — опет је требало ову за економску будућност тако корисну школу дотерати и довести до таквог савршенства, да нам она даје потпуно спремне и изучене људе не само као државне окружне и среске економе и шумаре, него као одличне српске учитеље будућих *економских* окружних и среских школа, — јер само ове и овима сличне установе могу да донесу држави и народу ваљде и користи.

Ко не зна, да су само економске школе подигле и обогатиле Белгију, Француску и Германију, тај нека се учи и нека чује од сваког Белгијанца, Француза и Германца са каквим пријатним поштовањем износи на своја уста озбиљну реч: *економ*. А сва Енглеска поноси се и дичи својим: *фермерима*. Ето, све то учиниле су економске школе, које други народи установљавају и подижу у сваком крају своје Државе, где год треба.

И ми се са нашим у Пожаревачкој економско-шумарској школи изученим економима можемо само да хвалимо онолико, колико је та школа за малон број својих година могла да се спреми и снабде са свима справама и алатима за економију врло много потребнима а и доста скупим. Јест, али ми хоћемо радо прекоре да бацамо' зашто се за 10 година није са том школом добило оно, што Немци имају за 100 година, и ако се они вајкају, да су за то време мало урадили на економском развитку!

Ништа брзо, ни биљка ни животиња, не напредује. Ми смо за све, за свашта неблагодарни! *Ми не дајемо, ми не дозвољавамо да се све развија и да напредује полако и поступно*; ето, то је наша погрешка, не само у економији него и у свакој грани и струци државног рада и напредовања народног!

3. Што немамо, што нам недостоје економски капитал, — немамо кредитних банака за вредне и озбиљне пољопривреднике, јер: вредним и озбиљним пољопривредницима створити и отворити кредите, значи: морално покретати и остале пољопривреднике на прави економски рад на његову сопствену срећу — на његово благостање — богатство. А богат народ срећан је, јер му све стоји на расположењу: и просвета, и радиност, и трговина — све! И благо оној држави, која такав народ има, а благо и народу у таковој држави!

Кредит је државе богат народ, а кредит народа јесте и кредит државе!

Без економског кредита нема ни економије, јер се она без њега врло споро развија и веома лагано напредује, а често застаје и даље не иде, па ма какве дивне економске законе давали и ма какве економске школе подизали и економска знања гајили и у народу распростирали!

Кредит је махина, снага, која покреће целу економију!

Држимо, да смо као економи рекли све — и доста!

Државе однос према народу одређују потпуно и тачно захтеви наши побројани у оних напред 8 главних тачака, којима тра-

жимо: да држава даје народу све оно, што народ усрећава, како би сваки појединац, *срећно проживети и најпосле задовољно умрети могао*, јер ово и јесте последња циљ сваког живог човека! а народ је дужан да овако брижљивој држави жртвује све за срећу своју и своје државе, као политичне представнице свог доброг и благодарног народа.

Држава је дакле брижна мајка својих благодарних синова, — свога доброг народа!

У то име, ми би као економи ставили држави овај први и најглавнији за сада задатак:

1. Распростирање пољопривредне-економске наставе кроз све слојеве нашега народа.

2. Стварање економског капитала и олакшавање или отварање економског кредита за вредне и озбиљне пољопривреднике и

3. Изналажење и отварање нових и великих и продавних места — пијаца; — јер, као што продукција ствара и отвара пијаце или места за продају, исто тако и пијаца подржава и потстиче продукцију, па нада на продају производа покреће и изазива у пољопривреднику делателност, а плодови ове његове делателности или радености нагоне му дух на остваравање, ове наде *незаборављајући*, да је економска продукција: *радња у природи*, која води наш дух ка врлинама, а ове га воде ка природи!

ПОДИЗАЊЕ НОВИ И ПОПРАВЉАЊЕ СТАРИ ПОДРУМА — ПИВНИЦА.

У свима нашим виноделским пределима ретко ћемо ма код ког виноделца наћи подрум код кога су заступљени сви они услови, који одржавају доброту и постојаност вина. Узроци томе поглавито су ови:

1. Што су подруми наших виноделаца и винарских трговаца већином надземни, или су само један метар у земљу укопани, а већим су делом над земљом. Осим тога, има и таквих подрума, који су с једне или с две стране у земљи, а остале две или три стране над земљом. Шта више, има и таквих подрума, који нису ни од камена ни од печене цигле озидани, но од брвана, или су им дуварови чатмом — прућем исплетени и блатом олепљени. У таквим се подрумима топлота врло често мења, тако, да лети у њима бива сувише топло а зими сувише ладно, усљед које се промене топлоте

вино у истим квари, наиме: губи ону своју кристалну сјајност, своје «огледало» и замути се.

2. У нашим подрумима нема скоро никакве промаје — вентилације. Подрумски прозорчићи врло су мали и нису тако удешени да се може подрум од времена на време промахивати, па и подрумска топлота тиме регулисати. С тога што нема нарочити одушака за промају нахвата се по унутарњим дуваровима подрумским буђ — пљесан — и печурке — гљиве — тако исто и на подлогама и винским судовима, нарочито по сеоским подрумима, које виноделци скоро никад нечисте, усљед чега им се вино квари.

3. Истина, код нас има виноделаца и винарских трговаца — нарочито по варошима — којима је подрум сав у земљи и озидан печеном циглом или каменом, али се опет у њему топлота мења с тога, што није ископан у оној дубљини у којој се топлота неби мењала, која дубљина зависи од положаја и земљишта, али се ипак подрумска топлота и у погођеној дубљини мења с тога, што је земљиште подводно, због чега зидови и вински судови буђају па с тога и вино поквари, а многи од њих незнају како да се у тим приликама помогну.

4. Многи виноделци не знају ни своје винске судове у подруму онако да уреде и наместе, како налаже *савремена наука о подрумарству*, шта више, многи од њих у подруму где су вино смештили, смештају каце са киселим купусом, киселе паприке па и бели смок од чега се такође вино квари.

Све ово наши виноделци већином чине из незнања и непознавања оних услова од којих поглавито зависи, као што рекох, и постојаност вина. Поред тога виноделци не знају ни како се до тих услова долази при подизању нових или при поправљању старих подрума.

Тога ради намеран сам упознати виноделце, винарске трговце и у опште сваког читаоца, са условима од којих поглавито зависи и постојаност вина, као и са начином како се они добављају било у ново сграђеним или у старим подрумима, пивницама.

У подруму, у ком желимо да сместимо винске судове са младим или зрелим, старим вином треба да је *топлота* преке целе године равномерна од 8° Р. Ако ли се зими ова подрумска топлота снизи до 7° Р. онда она неће учинити вину никаквог квара, као и лети ако се повиси до 9° Р., само несме бити веће промене у подрумској топлоти. За сазнавање подрумске топлоте треба да имамо у подруму термометар, који не кошта скупље од 2—2·50 динара.

Да би горњи степен топлоте од 8° Р. имали равномерно преко целе године у ново озиданом или у старом поправљеном подруму, морамо пре копања новог подрума или пре подубљивања старог подрума узети у обзир околину у којој хоћемо нов подрум да копамо или стари плитак подрум да *подубимо*, то јест морамо гледати да у извесној дубљини земље буде стална топлота од 8° Р. преко целе године. Ово ћемо најтачније сазнати ако у тој околини има извора или бунара од 4·8 + до 6·3 метра (15—20 стопа дубоки, и у којима је вода 8° Р. топла, што ћемо најтачније термометром сазнати онда ћемо у ископаном новом подруму или старом подубљеном имати преко целе године 8° Р. топлоте ако га у подједнакој дубљини ископамо.

Ако су у тој дубљини бунари дубоки 9·5 до 12·5 метара 30—40 стопа), а вода је у њима од 5° Р. топла, онда ће и у ископаном подруму бити опет 8° Р. топлоте преко целе године. Само у том случају морамо мало дубље од 15 до 20 стопа нов подрум да ископамо или стари до исте дубљине да подубимо.

Сем тога, при копању новог подрума или при подубљивању старог морамо у обзир узети и земљиште. Тако нпр. ако се земљиште састоји у дубљим слојевима из песка и шљунка, онда у њему треба подрум да ископамо 5·7 метара (18 стопа) дубоко. Исто тако и треба и стари подрум до поменуте дубљине да подубимо. Ако ли је земља глинуша или иловача онда у њој треба да ископамо нов подрум или стари да подубимо 4·8 метара (15 стопа дубоко, рачунећи од површине земљине, тада ће у њему бити стална топлота од 8° Р. преко целе године, — разуме се ако постоје и сви остали доле изложени услови који служе за одржањеподједнаке топлоте.

Најбољи су они подруми, који су ископани у сувом пешчару или кречњаку а најгори они који су ископани у влажном стењу или кроз које вода извире, јер се због испарења њеног топлота у њима мења, а са сувишне влаге вински се судови буђају, па се и вино у њима поквари. Из тог узрока свагда треба избегавати таква места за копање подрума.

Поред свега тога подрум треба да је сав у земљи, а не да је једном страном озидан над земљом, јер је у таквом подруму топлота врло променљива.

Пошто су досадашњи подруми наших виноделаца већином са једном или двема странама озидани над земљом или просто од брвана подигнути, то треба с те стране до врх зида или дувара на

нагомиламо земље баш до крова и да земљу ту која је косо уз зид или дувар нагомилана, калдрмишемо каменим плочама, те да се не би од кише обурвавала. На тај начин имаћемо у тако поправљеном старом подруму бар приближно равномерну топлоту преко целе године.

Нов подрум подижимо свагда близу какве речице или бунара јер је нам вода врло потребна за испирање винских судова, патоса подлога и осталог подрумског прибора. Тога ради још је боље, ако је нам могуће да у самом подруму било новом у старом наместимо један амерички шмрк, те би тада могли у свако доба имати довољно воде за испирање винских судова, пошто је чистота, што-но веле «душа подрумарства.»

Сем топлоте морамо при копању и зидању новог подрума, или при поправљању старог као даљи услов узети у обзир и положај, јер ветрови знатно утичу на вино које смо у подруму у винске судове сместили. Тако нпр. ако на ново озиданом подруму начинимо врата подрумска ка северу или југу или ако су на старом подруму врата са те две стране, онда јужни или северни ветрови, струјећи кроз подрумска врати у подрум проузрокују *мућење вина*. С тога треба да ново озиданом подруму да отворимо врата са источне или са западне стране. Исто тако треба и на старом подруму да начинимо врата са источне или са западне стране, а она врата која су дотле била са северне или јужне стране треба да зазидамо.

Мућење или тешко сталожавање вина бива и у оном подруму, који је у близини друма којим товарна кола пролазе и сваки час потрес причињавају, па с тога подрум свагда подижимо далеко од друма ако је могуће, а ако није онда га бар одвојимо особитим зидом, који треба да је у истој дубљини озидан као и подрумски зид и за неколико сантиметара у одстојању од подрумског зида.

Ако се који подрум налази испод качаре — бачваре — или ма какве друге зграде, онда ходник са степеницама треба да направимо изнутра у качари и да на њему начинимо двоја врата, једна да су на врху степеница у качари, а друга на подножју истих, дакле у самом подруму.

Исто тако треба да су подрумска врата једна на врху степеница с поља, а друга у подруму и онда, кад се над подрумом и неналази качара или каква друга зграда. У колико смо подрумски ходник дужи направили у толико ће бити мања промена топлоте у подруму, јер ће ветрови мање у њега продирати дакле мање ће се и вино у њему мутити.

Ако смо подрум ископали у каквом брегу тако, да му је не-

могуће начинити ходник и врата са источне или западне стране, већ са северне или јужне, онда у тој прилици направимо као продужење од подрума малу собицу, ма и од слабог материјала, која несме бити краћа од 3·7 метара (12 стопа), којој треба врата да отворимо са јужне или северне стране. Та собица чини те сунчани зраци и спољна ладноћа не продире у подрум; дакле она одржава подједнаку топлоту у подруму. То одељење поред тога може да послужи у место качаре, у коме би могли који суд са кључком ради превиравања да сместимо, и као оставка за подрумске ситне алатке. Около тог локала треба да засадимо багрен или какво друго дрво, те да је он свагда засењен.

Као трећи услов за одржање и постојанство вина јесте *проветравање* подрума. За ту цељ треба да направимо одушке, прозорчиће, на подрумском зиду, кроз које ће загушљив ваздух из подрума да излази, а чист унутра да улази, те да се не би могао образовати буђ-пљесан на винским судовима, подлогама и на унутарњем зиду подрумском, који је — плесањ — највећи непријатељ у подрумарству, — јер он не само да вино квари но шта више проузрокује и трулење подлога и судова винских.

Ако се подрум налази испод качаре или ма какве друге зграде, онда те одушке направимо на подрумском зиду над земљом, за 0·3 метра (1 стопу) са северне стране, а у растојању једну од друге 3·8 метра (12 стопа) дуж подрумског зида. Ове одушке или прозорчићи треба да су дугачки 48 см. (18 палаца) а широки 24 см. (9 палаца). Свака одушка ваља да има капке који се могу у случају потребе затварати, нарочито зими кад је на пољу велика ладноћа.

Ако смо подрум ископали испод каквог брега, онда му ове одушке правимо на средини свода или тавана и спроводимо их са плеханим или дрвеним цевима изнад брега до на 3·8 метара (2 хвата у висину, које одушке треба такође да снабдемо са капцима, те да и њи можемо затварати у случају потребе.

Подрум мора бити и *сув* јер ако је он влажан и загушљив тада се у њему такође буђ образује. Тога ради треба да бирамо место за копање подрума које је суво, оцедно и промајно. Дуварове подрумске озидајмо печеном циглом или каменом. Сем тога подрум треба и да патошемо печеном циглом или каменим плочама. При патосању направимо посредине патоса олук, који треба да је с доње стране мало нагнут. На доњем крају олука ископајмо подубоку рупу озидајмо је сву па и по дну печеном циглом и хидрауличким кречом

и омажимо је цементом само ако нам стање дозвољава. Та рупа служиће нам за прикупљање оног вина, које се буде при претакању просипало, или које буде ма из ког узрока из суда исцурило или се просуло, што се то често дешава, кад који обруч на пуном суду пукне, а нарочито тако звани „главник".

При завршетку овог чланка поменућемо нашим винделцима да у подрумима у којима су смештени судови са вином, недрже никакве ствари што заударају као: каце са киселим купусом, киселим паприкама, бели смок, сирће, гас и т. д. јер оне знатно утичу на кварење вина, о чему се сваки могао уверити који је год у подруму држао поменуте ствари.

Петар Стојадиновић.

ОВЧИЈЕ БОГИЊЕ

Богиње су заразна болест.

Ова болест ретко се појављује, али кад се појави, једна је од најопаснијих болести за овце. Од богиња страдају не само овце, но мање више и све остале домаће животиње, као: краве, козе, коњи па шта више свиње.

Време, од кад овца ову болест добије, па док се појави прође неколико па и до 10 дана. То време зове се *инкубација* или време развијања или лежења болести. По том одма појаве се на горњој површини коже, која је слабо вуном обрасла, као на глави, трбуху и између стражњих ногу црвене пегице, које 3—4 дана постају тврде и велике бубуљице колико грашково зрно. После 3—4 дана испуне се ове бубуљице неком провидном и лепљивом течношћу, која се зове *лимфа* усљед које се горња покожица — епидермис — надује. Затим после неког дана ова се лимфа брзо загноји, усљед чега се споља на кожи образује краста, које пошто зарасту, оставе за собом најпре модра, а доцније бледа издубљења.

Изасипање богиња код животног, увек је пропраћено са грозницом, безвољним јелом, застајањем преживања малаксалошћу, животно погне главу, јако кија и кашље, суза, из носа му цуре слине, наступа убрзано дисање и ударање пулса а понекад осетљивост у крстинама.

Што се чешће богиње — бубуљице — једна до друге по телу изасипу и што се већма надују тим веће красте образују, а тим и сама болест тежа и опаснија постане.

Ако се изасуте бубуљице одма по изласку загноје, тада престаје свака бојазан, само ако је нега добра, да ће животно угинути.

Но ако наступи случај да се у бубуљице крв излије и са недозрелом лимфом помеша, то ће бубуљице одма помодрети, у трулеж прећи а животно после кратког времена живот свој у највећим мукама свршити.

Поред свега тог што је ова болест врло опасна, она је и јако прилепчива; и кад се појави у једном већем стаду на једној овци, то заузима све већег маха, тако, да за месец дана прође ова зараза кроз све редове и једног повећег стада. А болест сама на сваком грлу траје 3—4 недеље, док се богиње неодљуште.

Но што је најгоре, то је да ова болест никада не прође, а да за собом неостави великих губитака.

Ова пријепчива и заразна болест само путом заразе се одржава и даље распростире.

Контагијум (заразна материја) ове болести врло је бра и пријепљив. Он се распростире на све могуће начине, као: ваздухом, додиром болесних грла или вуне њихове, на друмовима, пашњацима и њивама, на којима су се болесна грла ма и кратко време бавила и напослетку додиром свију оних тврдих предмета до којих су болесне овце могле доћи и о њих се очешати. Заразу могу пренети и преболеле овце, као и овце које су пељцоване, па су преболеле пре неког времена.

Контагијум овако на чврстим предметима остављен, може своје дејство више времена одржати ако се овај чува од додира ваздуха и уплива, који га растварају.

По тврђењу марвених лекара, ова зараза може се ваздухом пренети на по дана одстојања на животиње у једној околини које пак одстојање неће при покретању — ветром — ваздуха прелазити 200 метара.

Као што сам напред поменуо, богиње су за овце у свима околностима врло опасна болест, јер многе од њих по преболевању остану јалове, а скоро свима — које су боловале — вуна опане и остану ћелаве, неке од њих остану ћораве, па шта више и сасвим слепе, а многе опет при најповољнијем току болести и времену 10—20% угину, док се при хрђавом времену и неговању оваца овај губитак може попети на 40% па и више.

Јесу ли се богиње у једном стаду већ појавиле, то одма без оклевања треба здраве овце од болесних одвојити и на друго место преместити, болесне даље у кошари чувати и неговати. Код наших привредника, у колико сам могао приметити, ово бива противно, јер они болесна грла издвајају а здрава остављају и даље на оном окуженом месту, те се и остала здрава стока окужи и поболи.

Сва нега, која се у овом случају код болесне стоке имати може то је, да треба болесну стоку од велике ладноће и јаке промаје као и од јаке припеке и врућине чувати, простирати јој меке простираче, давати јој за пиће млаке воде и снажне но лако сварљиве хране као наквашене овсене или јечмене прекрупе или ситно исецкане репе или кромпира. Но ако би био случај да болесно усљед јаких болова у устима и једњаку тешко ову храну гута, онда му треба давати течну храну, као брашна или мекиња водом забрканих.

Сад нам долази једна најглавнија радња, с којом идемо на то, да дуже трајање болести прекратимо и ограничимо је на извесна места — на телу — а с тим и саму жестину њену ублажимо. Та радња зове се *пељцовање* или *пренашање маје* — *лимфе* — са болесне стоке на здраву, а то се врши овако:

Чим приметимо да су се богиње у стаду већ појавиле, одма треба здраву стоку од болесне да издвоимо, по том једну а још боље ако и две овце пељцујемо мајом са болесних грла, ако им је маја за то већ сазрела; но при овом треба добро пазити да видно болесне овце никако не пељцујемо.

Да ли ће се пељцовање одма предузети[1]) или ће се на неко време одложити, то зависи од времена као и од домаћих околности. Пељцовање ћемо на

[1]) Законом о заштити од сточних зараза у опште, и о мерама о угушивању тих зараза, III отсек § 15 наређује се, да когод опази на каквој својој домаћој живо-

неко време одложити само онда, кад је време сувише хрђаво, кад немамо добрих и удобних кошара и кад неможемо брзо добавити марвеног лекара. Но примети ли се, да се зараза на друге овце и стада брзо шири и распростире, то онда морамо пељцовање свију здравих оваца по могућству што раније и без оклевања предузети.

Пељцовање оваца даје се најбоље и најцелисходније извршити на унутарњој површини уха — ува — или где ово није могуће, може се и на голој доњој страни репа. Пељцоване богиње, ако је било угодно време и подесно држање стоке, развију се и оздраве за 9—12 дана, а кад и пре ово бива. Једном пелцована овца, целог је века од ове болести поштеђена. Код оних оваца, код који се до 9 или 12 дана богиње не приме, подвргавају се по новом пелцовању.

За пелцовање нужна маја — лимфа — мора бити водено — бистра и светла, па због тога се само из зреле и добро развијене красте и може маја узети. Најбоље је узети мају са пељцованих оваца, но ако ових немамо, онда смо принуђени исту узимати и од оних, које само природно од краста болују; но при том морамо строго пазити, па мају узимати са оних грла, на којима је мањи број краста и на којима је болест блажија

Пре него што ћемо приступити узимању маје за пелцовање, морамо најпре красту из које ћемо мају узимати изабрати, па ову на врху у накрст полако расцепити, па лагано и пажљиво из ње мају узимати, те да је неби повредили и крв изазвали, која би се са мајом помешала. Деси ли се случај да се крв са мајом помеша, то онда овако крваву мају несмемо никако за пелцовање употребити, па шта више не смемо ни ону мају употребити, која се је замутила, него морамо одма приступити избору друге красте из које ћемо мају узимати.

При пелцовању оваца служимо се једном нарочито за то удешеном иглом која мора на врху бити оштра и пљоштa и имати мале узане браздице. Сад се врхом ове игле узима полако маја из расцепљене красте, којом се испуне браздице на игли. Овако узета маја на игли забоде се *косо* под горњу кожу, затим се игла у пола уврне, поред ње прстом полако кожа притисне и на поље игла извуче. За пелцовање једне овце, довољна су један или два овака убода.

Пошто овакав посао као што је пелцовање оваца, захтева извесног знања, вештине и пажње, то га је понајпре најбоље и поверити марвеним лекарима; тим пре што је доказано да пелцовање овце много брже, боље и лакше преболевају, него оне, које саме од природних богиња болују.[2])

тињи, или на туђој стоци, која му је поверена на чување, неку заразу н. пр. строку дужност му је за то јавити одмах општинском старешини.

§ 29 под д. IV отсек истог закона налаже: „сопственик једног стада оваца, који хоће да га даде каламити рад заштите од строке, може то предузети тек пошто изиште одобрење среске власти.“

„Каламљење овце сматрају се у ветеринарско полицајном смислу као год и строкаве.“ Уредништво.

[2]) Назначеним законом о заштити од сточних зараза наређује се: „Кад се докаже где се појавила строка, а није могуће да се болесне овце одвоје од здравих, или када се болест у неком стаду јако раширила, мора се извршити за нужду каламљење оних оваца, које још нису заражене.

„Ако прети опасност да ће се зараза пренети и на суседна стада, онда срезка власт може наредити, да се предузме каламљење оних стада која су у опасности.“ Уредништво.

Но ако се деси случај, да у близини немамо марвеног лекара, нити га можемо на скоро добавити, а зараза на све стране брзо се шири и распростире, то онда привредник може на горњи начин и сам своју стоку са обичном појачом шиваћом иглом пелцовати.

Ја сам имао прилике да ову болест 1879 год. и 1880 год. довољно кроз цео њен ток посматрам, па у неколико стада и пелцовање са обичном шиваћом иглом извршим, која су ми — пелцовања — увек сретно за руком испала.

Овакових пелцовања извршио сам у 1879 год. на овцама Петра Симића, Пантелије Брадоњића и Марка Јовановића из Страгара, а у почетку 1880 г. на овцама Ђура Милојевића, Симеуна Милојевића и Павла Милојевића такође из Страгара.

Ил. Миливојевић.

ОКТОВАР ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Ово је други јесењи месец, у коме пада ове године потпуна берба, јер су месеци Јули и Август били понајвише влажни, па с тога и топлота за сазревање грожђа као и кукуруза није била онакова и онолика, колико је потребна овим приликама, (т. ј. средња годишња топлота од 12° целзијусових).

Гавније и важније радње, које треба пољопривредници да свршавају како по струци целокупног земљарства тако и сточарства, ово су:

I. *По. струци земљарства*:

1. ратарство.

Све оне радње, које су у прошлом месецу започете а недовршене, треба најживље продужавати, чим то згодно и удесно време дозвољавало буде, — и то оним редом, као што их је прошлог месеца Септембра посвршавати требало, т.ј. *сејање озимог жита*, или *сејање јесењег усева*, и то што пре, то боље и корисније. Тако:

Прво је сејање *озимог јечма*, како би се као што штреба убокорио — т. ј. својим жилицама боље у земљи учврстио, да би лакше и сигурније зиму издржао и презимио.

После сејања озимог јечма долази: *сејање ражи*; јер и ова сорта жита треба да се још у јесен добро убокори и да се у земљи својим жилицама учврсти, ако хоћемо да нам добро роди. Но, у оним крајевима, који су брдовити и хладни требало је раж свагда још у Августу месецу посејати. У оним пак крајевима, који су топлији и где још хладни ветрови и хладни дани нису наступили, можемо и у Октобру да сејемо, кад то није бар у Септембру учињено и свршено било.

Но никако не смемо изоставити и пропустити, да у овом месецу Октобру непосејемо *пшеницу*, која нам је ове године — хвала Богу — тако одлично родила, да се само хвалити можемо, јер: не само што је по готову свуда испала чиста, здрава и крупна, него нам је и добар нажањ дала. Ако сад, још ове године од ове пшенице издвојимо за сејање здраво, зрело и теже зрневље, онда ћемо — кад га после две године посејемо сачувати га од оне опасне болести, која се зове: *пшенична мет* или *тоња*, која се развије у плоднику пшеничног зрна — па тада нема плода.

После свршеног сејање овог зимњег усева или ако у овом месецу узнемогнемо и згодног времена добијемо између ове радње треба *плугом спремати њиве-ништа — стрњике угарати — и то за пролећне усеве*, особито ако су нам земље тешке, глиновите и иловаче, јер доцније лако може наступити таково време, да ово орање за усеве не ћемо моћи ни свршити или врло тешком муком израдити. А осим тога: орање у јесен, даје нам земљу спремнију за сејање пролећних — јарих усева.[6]

Онде, где се сеје јелда, као други у једној истој години усев, а тако исто где у брдским крајевима *овас позно сазрева*, мора се сад у Октобру жетва довршити, ако није у Септембру свршена.

Пошто јелда неједнако сазрева, треба пазити, да жетву предузмемо и започнемо онда, кад је највећи део зрневља зрео, јер: не смемо сачекати, да сва зрна потпуно сазру, па да жетву започнемо.

Позни овас морамо врло пажљиво и по повољном лепом времену да пожањемо, ако нећемо да нам зрневље при жетви поиспада и пропадне.

У овом месецу треба оно жито, које је у амбаре смештено, лопатом итд. превртати, да се не ужеже и да не проклија, јер још није довољно и као што треба суво.

У овом месецу Октобру најважније је: *вађења кромпира и репе и одсецање купуса*.

Неки пољопривредници, пре него што кромпир ваде, одсецају стабљику кромпирову заједно са лишћем, па тиме хране своју стоку; али ако се ово одсецање кромпирове стабљике вршило буде пре него што у земљи кртола сазре, онда ће се мање кртола под земљом развити и наћи, док међу тим, откидање цветова умањава развијање семена, а увећава и умножава друге делове; но ово откидање цветова много је дангубно, скупо, па се и не исплаћује.

Најбрже и најлакше, дакле најјевтиније се кромпири из земље ваде плугом, који се зове *загртач*, ако је кромпир сејан у врсте, па после кртоле сабирају берачи једном мотичицом или петозубом на краткој оржаљици грабуљицом, којом из дробне земље разоране кртоле ваде па после на гомиле сабирају и купе

Извађене и неколико дана на ваздуху провенуте кромпире треба у трапове, добре подруме или у сламом или даскама обложене рупе наслагати на редове сламом или сувим лишћем покривајући их, да их сачувамо од мразева и од трулења, пазећи да ова места имају згодне ветренице, које би на благом времену могли отварати ради промаје.

То се исто тако чини и са репом, — ако ју ко код нас обделава.

И купус можемо у овом месецу метати у каце, да киселимо, ако хоћемо да преко целе зиме имамо кисео купус, а *добар* кисео купус имаћемо тек онда, ако је купус, који хоћемо да киселимо, прва слана убила.

Ко није обрао дуванско лишће до краја Септембра — због недовољне топлоте, *као што је то ове године*, — тај нека га бере у првој половини Октобра, и добро осуши.

2. *Ливадарство.*

Отаве су у овој години врло добре, па после покошене отаве треба *ливаде добро набубрити* — ако се за то ђубрета има, јер само тако оне ће моћи да више и бољег сена дају. Бестравна или гола места на ливадама треба мотиком прекопати па с пролећа травним семењем засејати; *маховину* на оманим просто-

ријама по ливадама треба зубастом дрљачом дрвеном или још боље гвозденим грабуљама изграбуљати, па после из ливада избацити или још боље спалити а пепео по ливадама растурити.

Онде, где се ливаде наводњавају, најбоље је под јесен то чинити, јер јесења кишна вода, која преко њива и преко шумског земљишта прелази, има највише хранећих делова за ливадске биљке. Ако пак јесен буде сува, онда треба ливаде наводњавати и дању и ноћу, па макар и снег падао, — само ако нема мраза, јер се на мразу вода преко ливада смрзне, — а ово је добро и корисно само за оне ливаде, које су јако маховином обрасле, јер мраз — односно смрзнута вода или лед издиже маховину, коју можемо лако грабуљом да изграбуљамо и да ју после сагоремо или из ливада избацимо, јер маховина смеће растењу и развијању ливадских, питомих травака.

3. Баштованство.

У почетку Октобра, ако нисмо то пре учинили, можемо да сејемо: *зимњи црни лук, мркву или жуту реву* (шаргарепу), *зимњи кељ* и *зимњу салату*; корен од целера и першуна можемо из земље да вадимо.

Салату треба расађивати у растојању од 15 или 14 см. а кељ од 30 или 32 см. на лејама, које су у ладовини од сунца заклоњене, но ако би се десили суви мразови или голомразица, онда треба ове леје покрити сламом или сувим лишћем, да расад не озебе и не пропадне, с тога је свагда добро, да неки део расада задржимо и оставимо, да га накнадно расадимо, ако би што год од првог расада на сувомразици пропало и угинуло.

Корен од мркве, целера и першуна може да поднесе и да издржи јаку зиму, па с тога, ако смо ове биљке позно и доцне посејали, можемо их још месец дана а и читаве зиме у земљи оставити. *Напротив*, све корење другог осим овога врћа морамо остављати и чувати као и кромпир у подруму и трапу или у подземним рупама, које морају бити суве и у које се зелен или врће мора на сувом и ведром дану смештати и остављати.

У Октобру се избирају најлепше, најјаче и најбоље развијене цветне стабљике од мркве, роткве, кеља, купуса, репе и першуна *за добијање семења*, које ћемо идуће године да посејемо. Ове се цветне стабљике остављају и чувају на промајном месту све дотле, докле удесно и згодно време дозвољава, а чим наступи већа хладноћа, остављају се у подруму, или у трапу, или неком другом згодном сувом и топлијем месту.

При крају месеца Октобра ископа се само толико *рена*, колико се може преко зиме да потроши, па се глава корена за 2 и по см. осече и оставља се до пролећа у подруму у песку да не промрзне, јер ако промрзне, онда се спарушни није више онако, као што треба лут.

За оне, који обделавају и производе *коленац или шпаргли*, важно је, да знају ово: кад на (шпаргли) коленцу бобичаст плод у *Октобру* поцрвени као црвени мерџан или корал, знак је, да је коленац зрео, па ове црвене бобице треба поодкидати; а кад стабло или струк пожути, треба га за 5 до 6 сантиметара т.ј. за једну шаку изнад земље отсећи, а леје очистити или оплевити од травуљака и другог корова; па онда: над одсеченим делом за 31 до 32 сантиметра високо покрити ситним масним ђубретом, које ће зимња влага — киша и снег спрати и као добру храну корењу снети и донети.

Све празне т. ј. без зелени или без поврћа *леје*, треба сад у месецу *Октобру* прекопати, како би атмосферски ваздух са влагом и мразом учинио земљу дробнијом и *плоднијом или снажнијом*. — Исто је тако у овем месецу *Октобру* најзгодније и најкорисније започети тако звано: *дубоко орање* или *риголовање*.

Ђубренице или ђубревите леје, које се иначе зову: *клила*, ако их пре овог месеца нисмо рашчистили, треба сад, у овом месецу Октобру ишчистити, тј. *земљу и ђубре*, што је у ђубреницама, треба извадити и склонити гдегод до пролећа; но *ђубре* се може употребити за нађубравање оних леја, на којима расте поврће, а особито за покривање оних леја, на којима се налазе коленац и јагоде; али се може да смести и у ископане рупе као магацине за ђубре, где се сгомилава и спрема т. ј. сазрева или сагорева да буде добро за грађење и справљање нових ђубревитих леја (ђубреница) или клила.

Примедба. Ако ко није спремио и метнуо туршију од краставаца и паприка, између дневица — јер се краставци и паприке тада неће да кваре, — може туршију да меће још и у Октобру.

4. *Воћарство*.

Октобар је месец најзгодније и најбоље доба за подизање *растила*, а то је земљиште, на коме се воћке подижу из семења, а *особито јабучасте и комишчаве воћке*.

С тога, *семење од јабучастих воћака* (као што су: дуња, јабука, крушка мушмула) и *од воћака са комишком* (као што су: бадем, кестен, лешник и орах) *најкорисније је под јесен посејати*, — док напротив семење од *коштичави воћака* (као што су: бресква, вишња, кајсија, трешња и шљива) боље је свагда с пролећа посејати.

Растила треба да су на отвореном месту, где има довољно светлости и промаје, па се ту семење сеје у редове или врсте тако, да редови буду за 32 до 47 см. једни од других удаљени.

Семење од воћака са комишком треба оставити и чувати у *сувом* песку или у добром *сувом* подруму, али тако: да семење не стоји згомилано, него да је свагда растресито или реуљаво смештено, и да га влага недохвати.

У Октобру месецу — било у почетку или у средини или најпосле на крају — добро ћемо учинити, ако *дебла од воћака* близу земље густим катраном добро премажемо свуд у наоколо као оно каише од 20 до 30 сантиметара, — како се не би могла из земље на дебла да испење женка оног лептира, који се зове: *воћни грбавац* или *мразовац* (Acidalia brumata L.), за воћке један од најшкодљивијих инсеката. Овде је згодно да познамо и лептира и његову гусеницу — кратким описом, и тако:

Лептир овај *воћни грбавац* или *мразовац* спада међу *ноћне лептирове* (Nocturna (јер само ноћу лети а дању је скривен) а у племе *грбаваца* (Geometrae, Phalaenodea).

Тело му је танко и витко.

Сежњаци су у мужјака четкасти или чешљасти а женка је без сежњака.

Крила су прљава тавно — сива и то: доња или стражња су заокружена и светлија, а горња или предња су пуна таласастих тавних *попречних цртица*, од којих је она у средини свагда нејасна и неразговетна; *женка* има на крилима још и кратке батрљице са белим пепељом, преко кога иду две попречне тавне пруге.

Мужјак је 8 до 9 милиметара дугачак и 28 до 29 милиметара са крилама широк, а женка је нешто мања.

Гусеница има само на оба краја тела 10 ногу, а *на средњим трбушним претенима нема ни једне ноге*, па зато: кад се покреће, *леђа јој се грбасто издигну* (отуда грбавци), те по томе гусенице свију грбаваца можемо лако да распознамо од других гусеница. — Она је најпре сива а после зелена са жутим пругама, које су попрскане ситним црвеним тачкама. — Ова гусеница живи од Марта до краја Маја најрадије на свима нашим воћкама, али је има и на растовима, буквама, липама, грабовима, брестовима и на орасима.

Мужјак летећи у Октобру и Новембру до половине нашег Децембра, спарива се са *женком на дрвећу*, а после тога: женка испужа се на дрво високо и снесе лепећи своја ситна јаја на пупољцима или у пазуху од лисних држака. Кад почну пупољци на дрвету да избијају, измиле из ситних јаја *гусенице*, које се у пупољке пробијају и увлаче па после све пупољке изеду и потамане а доцније једу и ждеру лишће; — ове се гусенице у почетку месеца Јуна учауравају у земљи, — спуштајући се концима са дрвећа на земљу.

Пошто овај лептир: воћни грбавац или мразовац долази у инсекте најшкодљивије за наше воћке, а и врло је штетан још и младим буквама и растовима, — то га треба таманити још и овако: од Јула до Септембра треба свуд около дрвећа ископати земљу за 32 сантиметара, па ову после *набити* тако, да отуда не може из чаурице лептир да измили.

У *Октобру* се још ископавају *рупе* за оне воћке, које би имали и хтели у пролеће да садимо, — а маторе воћке, које су се осушиле или које више не носе плода, треба извадити. — Рупе, које смо за усађивање воћака ископали, треба напунити тазе — новом добром или плодном земљом, или место тога рупе оставити читаву годину отворене и неиспуњене; — исто тако се чини и са оним рупама, које су, иза извађених маторих воћака, празне остале, — али је у овом случају свагда боље, да у ове рупе садимо воћке *друге које сорте*.

Младе а здраве воћке треба *око половине Октобра* окопати па јаком — другом бољом и плодном земљом загрнути, и заградити трњем и т. д., да им кору не оглођу зечеви и друге животиње

Ако имамо у Августу месецу на *припој* каламљених воћака, — треба им *завој* сад скинути.

Ако би имали какових воћака, да их *садимо* или да их *пресађујемо*, — то треба сад *у Октобру* свршавати, — премда је за овакав посао пролеће свагда згодније, јер је тада боље и топлије време. — Но при овој радњи, треба добро да пазимо: *да ни једна воћка не дође у земљу врло дубоко*, нити *дубље него што је воћка пре тога у земљи била*, — а горњи коренов део може само 10 до 15 сантиметара испод површине земљине да дође.

У *Октобру* треба сво воће са воћака да оберемо, воћарске алате и справе — пошто их оправимо и очистимо — да оставимо и чувамо — на сувом месту, — да се то све не би покварило и зарђало, кад нам у пролеће устреба.

Све дрвеће за ограде, као и за живу ограду треба у Октобру сећи и спремати.

5. Виноградарство.

После свршене бербе — обично до краја Септембра или до половине Октобра, нпр. у овој години због доцног сазревања грожђа, — треба у Октобру ме-

сецу тачке повадити и на добром сувом месту склонити и сачувати, али доње крајеве најпре катраном намазати.

Од половине Октобра или доцније после свршене бербе, треба започети *орезивање* — резидбу винограда, — јер је свагда боље то у јесен, него ли у пролеће започињати и свршавати.

У доба, кад виноград орезујемо или чим сво лишће опадне, треба започети *полагање* и загртање винограда, чокоље треба *добро изгорелим бубретом* (да се не би залегла *филоксера*, која се тамани најбоље живим или негашеним кречом) *набубрити пажљиво*, тако, да ђубре не падне непосредно на сам корен и на жиле од чокоља.

Пре свега треба за бербу спремити добру и чисту бурад, у којима ће шира — слатко вино да преврe, и да се за време врења водом долива, а преврело да се отаче и држи.

II. Сточарство.

Ко хоће, да му је стока здрава и добра, треба да има доста према броју грла спремљене и то добре хране, а поглавито треба да пази, *да му сено није труло* и *травуљаво* (т. ј. да није помешано са коровом), — и да своју стоку храни добро, полажући јој сваког дана и по мало соли, и да је чува у *стајама*, јер хладноћа и особито магла шкоди стоци исто тако као и труло сено.

У Октобру сва стока, — што је у планинама и на високим брдима на паши, — треба да се догна на трла и појате.

Говеда, која се на њиву и у природи хране, спаривају се у Октобру, — ако се нису у Септембру спаривала. — Млечним кравама или музарама, даје се на сечки исецано сено, у које се домеће жита, прекупе од варива, кекиња и друге јаке хране раскишљене у врућој води, па се то све даје крави као млака храна, — те нам тако млечне краве дају доброга млека а стеоне краве да ће нам добру и здраву телад.

Ако краве и осталу стоку храњимо сочним кртоластим и репастим биљкама — што се каже: кореном, — онда треба све ово исећи на ситне комаде, или још боље једном за то удешеном машином раскомадати, — али, ако хоћемо да нам краве дају више млека или да гојење говечета потпомогнемо и убрзамо, — онда треба давати: *обарене кромпире*, јер ови увећавају млечност крава, а потпомажу гојење говечета.

У сваку храну треба дометати по нешто соли, — јер со помаже здрављу и напредовању говечета и остале стоке.

Овце треба да држимо у стајама, које треба чешће на лепом дану отварати ради промаје ваздуха.

Ако слама, коју хоћемо кравама или другој стоци да потстиремо, има заосталог зрневља или ако је са сеном помешана, — треба ју претходно полагати овцама, да ове покупе и поједу то зрневље и сено, па ју после потстирати.

Коње треба хранити сеном и овсом помешаним са нешто мауна од варива; но ако коњима уместо овса дајемо врло јаку зрнасту храну као вариво, јечам или раж, онда треба ову храну прекрупити — раздробити и додати јој сечке од сена и сламе, па са водом забркати и замешати, да коњи не би ситну сечку раздували па само зрневље јели. Сечка од сламе домеће се и онда, кад стоку храњимо водњикавом храном као: сплачинама, репама и т. д.

Крмаче за расплод сад се у *Октобру* букаре или спаривају, и одбирају се

свиње за гојење, које се започиње у овом месецу, — када се (као и у Јуну) чупа перје и перје од маторих гусака.

Рибарење — рибарство.

Пошто је Октобар други месец јесењи то :

У оним плитким и одељеним рибњацима, где је риба икру бацала и где су се младе рибе из икре излегле треба младе рибе сад повлатати и метнути их у дубље одељке, да се неби преко зиме смрзле.

Челарење — челарство.

Подрезивање кошница — жетва бива на крају Септембра; али који то није био учинио до тог времена, треба *у почетку Октобра да започне*, јер сад челе почињу да се хране својим — из кошнице медом. Сад је мед бистар, чист и сјајан, т. ј. потпуно зрео, па неће тако лако да се квари — да укисне.

Ако хоћемо да челе *зимитимо*, треба подрезати само оне кошнице, које су најпунији хеда. — Ове се кошнице подрезују само на лепом, топлом и ведром дану, обично по подне између 2 и 3 часа

Кошнице треба због наступајуће хладноће и зиме а особито због шкодљиве влаге обмотати подебљим и топлим крпама, или их премазати блатом, балегом итд. ако су то кошнице наше обичне, отворене, а не *Зерзонове* — Исто тако треба и лета на кошницама затворити главицом од оне биљке, коју зовемо: *чешљуга*, или још боље парчетом од избушеног лима (плеха). — како би чист ваздух у кошнице придолазити могао.

III. Жива природа у Октобру.

Гљиве и печурке ничу из земље.

Од других биљака наћићемо у цвету и то :

1. Свуда крај путова и друмова или по убуновима :

Голочек обични (Leontodon hastilis)

Голочек брдски (Leontod. autumnalis).

Вранилова трава (Origanum vulgare)

Голуждрака (Senecio vulgaris)

жабија трава (Senecio viscosus)

Живовлак (Plantago major)

Мушка боквица (Pl. lanceolata)

Велика коприва (Urtica dioica)

мртва коприва (Samium purpureum)

велика мртва коприва (Sam. amplexicaule)

Красуљак (Bellis perennis)

Комоника (Artemisia vulgaris)

Пелин (Artem. absinthium)

Повратич (Tanacetum vulgare)

Трандовиље (Althaea rosea)

Троскот (Polygonum aviculare.)

Црни слез (Malva vulgaris)

2. по баштама и по оранцама :

баштенска пепељуга (Chenopodium polyspermum)

мишјакиња (Stellaria media)

помоћница (Solanum nigrum)

смрљушина (Anthemis cotula)

шафран (Crocus sativus)

3. по влажним ливадама:

мразовац (Colchicum autumnale)

4. по шумским пределима:

вални црвени вресак (Erica vulgaris)

Но, ако је Октобар пријатан и леп, онда неке биљке по други пут цветају нпр. красуљак итд.

Тице, које код нас не зимују, селе се, а неке нам долазе, као: *шумска шљука* (Scolopax rusticola) и *планинска финка* (Linota montifrigilla).

Животиње, које зиму преспавају, траже склоништа, а инсекти се губе и нестаје их. — Кад наступи бабије лето или сиромашко лето, у свиластој паучини замотан паук — бабињак лети по ваздуху. — Рчак је у Октобру све своје магацине напунио житом за храну преко зиме.

IV. Претсказивање времена. (Метеорологија).

Топао Октобар — хладан Јануар.

Каква је зима у Октобру — таква је и у Фебруару.

Ако је у Октобру зима — на годину мање гусеница има.

Што се на дрвећу лишће у Октобру дуже држи, — то је јача зима и даље се пружи.

У Октобру повни одлет тица.

Пре Божића слаба је зимица.

Ако се у Октобру *рамиће* тице селе, а црвендаћи затомице ближу кућа долећу, — значи рану зиму и јаку хладноћу.

Бео Октобар — зелен Фебруар.

Зелен Октобар — бео Фебруар.

Лепа јесен, — иде јака зима;

Догодина пуна плодовима.

Ако у Октобру има много кише, —

У Децембру биће ветра још више.

Суров Октобар — дуга зима.

У овом месецу дувају код нас обично: југоисточни (топлији) и северозападни или североисточни (хладнији) ветрови. — Дани бивају све краћи а хладноћа све већа, па с тога сваки пољопривредник мора да се стара за топлоту и светлост у дому. За грејање треба да припреми суво гориво, јер ово горе боље од сировог, које даје и много дима, шкодљивог и за очи и за плућа. На овде је потребно да напоменемо, да треба набавити или направити добре пећи — фуруне, које морају имати јаку промају ваздуха, да гориво може горети и пламеном, те да се тако сва топлота горива употреби на за грејање собе, одаклије и т. д. — а то значи: *уштедити гориво*, а ово постаје из године у годину све скупље и тражи много труда и времена док се кући довезе. С тога:

Ко жали и ко се боји трошкова да набави — купи или да сагради добру пећ за грејање, тај се мучи и пати са свима својим домаћима у кући.

За осветлење ноћу по собама и у кући у опште *луч* је шкодљив. Обично се за осветлење — узимају лојане свеће и *лампе* са зејтином или уљем и са гасом. Лампе са широким стењаком (фитиљем) троше много уља и гаса, али дају јачу и јаснију светлост.

БЕЛЕШКЕ

Дајте му више пиће и бољу негу.

Украњивање нужне пиће за стоку више је производ незнања и нехата него хотимичног тврдичења. Но мени су познати случајеви, да су људи, који не спадају међу незналице и нехатне, држали немузене краве и телад у стању, које је врло близу пргладњивања. Кад би се ти људи само мало о томе размислили, они би увидели, да такво поступање не иде баш нимало у њихову новчану корист. Позната је добро чињеница, да треба много времена док се млад брав, нарочито младо говече, кад ма у које доба своје старости ослаби у снази због недовољне хране, на ново опорави, и да је *губитак*, изазвани таквим поступањем, *тежи од ма какве добити, која проистиче од употребљавања пиће.*

Блене, један од најразумнијих марвених лекара новијег времена, вели: „Кад се сљедује што је могуће ближе захтевима природе, онда се најбоље испуњава њено призрење на одржање стоке, која је поверена нашој нези; али се при том не сме превиђати, да се вештина мора потирати вештином, а пошто су луксуз и трговина изазвали вештачке навике и захтеве и међу стоком, као и међу људима, да се и то мора узети у призрење.“ Кад се за угодност стоке побринемо довољном пићом, шталама и покретањем стоке у слободном ваздуху, онда то служи и као заштита од болести. Болестима којима је стока и под овим приликама изложена, стока је сразмерно мање подложна, изузев неке прљељиве заразе. И тиме се баш те болести негују (лече) као што треба. У овом погледу учињени су велики напредци распростирањем корисних знања путем штампе, као и оснивањем марвено-лекарских и ратарских школа. Само даљим распростирањем ових корисних знања доскочићемо оној лаковерности, са којом се тако важан новчани интерес, као што је лечење сточних болести, поверава незналицама и шепртљанима.

(Amerik. Agric.

Проф. *Хаберланд* у Бечу изводи у сљедећем резултате својих трогодишњих успешних опита са семеном, које је из разних предела добављао ради гајења:

1. Усев добивен из влажне климе производи сразмерно више сламе а мање зрна;

2. Усев из сушних области са кратким пролећем и топлим летом даје мање сламе и сразмерно више зрна;

3. Овај усев буди где засеђан моћи ће лакше противстати суши;

4. Каквоћа и садржина зрна од већег је успеха ако се семе из земље континенталне климе у влажне пределе засади но обратно ако се мена семена из влажне области за сушну набавља;

5. Жито из земље обилате на киши јаче полеже;

6. Семе из предела са суровом зимом, дакле континенталног положаја, мање измрзава, но кад је из влажне климе са благом зимом на исток пренето;

7. Разлика између озимице и јарице ишчезава све јаче чим ближе к југу

долазимо; осимо жито из предела преко 45° с. ш. код нас с пролећа засејано у истој години не класа из нижих ширина добивено исто се понаша као јаро жито.

8. I. Z.

ГЛАСНИК

Енолог као аташе.

Поводом отварања слободног винарског стоваришта за италијанска вина у **Луцерну** кр. итал. Министарство пољске привреде одаслало је тамо једног енолога (г. Брентани-ја) да проучава трговину са итал. винама у Швајцарској и Немачкој, како би је влада могла да олакшава и да унапређује.

Поменути енолог, придан итал. посланству у Берну, има, пре свега, да састави преглед итал. вина, што су увожена за ових последњих 20 година у Швајцарску и да се обавести о резултатима ових пошиљања, о њиховим манама и т. д. тако он има да подноси и статистични преглед страних увожених вина, са назначавањем дотичних произвођача, продаваца и посредника; даље има да се јавља, да ли су ова итал. вина шиљана даље или су употребљавана за унутрашњу потрошњу, у последњем случају, да ли су она била намењивана за гостионичаре, појединце, болнице, за болеснике, реконвалесценте и т. д. — Енолог има да испитује, на који су начини винарски трговци добијали своје клијентеле, агенте, заступнике; он има да скупља мустре вина, што се у трговини више траже да одређује њихово садржавање алкохола, киселине и т. д.; да вина, што су на стовариште приспела, ако се за њих не може казати да су „*добра*“ (мутна, с додавањем, са свакојаком бојом, укусом итд.) подвргава хемијском испитивању и по потреби и добијене резултате саопштавати. — Ваља прибирати белешке о поморским товарима, о пићању у флашама, бутељама, бурадима или вагонима са резервоарима, затим о начину плаћања „*доранте*“ (на чекове). Тако исто не сме пропуштати а да се не извештава о виду и начину послуге по гостионицама, пивницама итд. о сортама вина, које се највише траже и о њиховој цени итд.

Такви извештаји имају се подносити *месечно* кр. министарству са свим осталим, што је још важно, а и о сметњама при извозу вина ваља одма извештавати, кад се оне и како могу да уклоне од стране министарства или приватних. Енолог не сме, догод ради као владин изасланик, бавити се пословима винарским Његов рад ограничава се само на то, да швајцарским и њемачким фирмама показује имена италијанских произвођача и винарских трговаца, да саопштава послате мустре вина; он се може појављивати као посредник а никако не сме закључивати послове.

Енотехничар овај, примећује ту скоро у једноме од својих извештаја да су италијанска вина у опште досада стекла добро име, као год и то, да су швајцарски закони врло строги јер је винарски трговац обвезан, да мора подносити хемијске анализе и да о чистоти свога производа мора давати сигурне доказе; мора се, дакле, у трговину пуштати здраво вино, јер ако би се случајно између осталих количина налазило каквог лажног, сви листови би одма надали голему вику, кредит би се изгубио па се више не поврати. То доказују угарска вина, од којих се

1881. године нашло „неколико офарбаних фуксином; последица тога била је та, што су строго анализирана сва вина, што отуда долазе и што су лажна у присуству света одма *одбацивана*. Аустрија је уносила у Швајцарску у годинама 1879|80 у средњу руку годишње 256865 *цената* вина, у годинама 1882|3 износно је увоз само 97072 центе. Вино, што је долазило из Калабрије, имало је много сумпорне киселине и само с тога пије одбачено; што је нашло употребе као вино, за мешање. С тога се опомињу виноделци јужне Италије, да продуже гипсовање својих вина, али могу увозити само чиста, бистра асталска вина и трудити се, да шиљу *не мутна и она вина што имају шећера*, јер се тиме подржава мишљење, да се италијанска вина не држе. У гостионицама треће класе заузимају домаћа вина прво место, затим долазе италијанска, француска, угарска, шпанска. У гостионицама прве и друге класе заузимају напротив француска вина прво место, за њима долазе рајнска и мозелска вина, затим тек осталих народа. Валбелинска вина пију се свуда у немачкој Швајцарској; нека имена имају особити глас, тако н. пр. *барбера, бароли, чијанти* и марсала — Асталска вина морају бити мало обојена, чиста са пријатним мирисом.

Први међународни орнитолошки конгрес у Бечу.

Ради интересантности овога конгреса, који има племениту циљ, с једне стране: ради тога, што је и наша држава позвана да суделује у томе међународном конгресу с друге стране; и, најзад, с треће стране, што је и један наш вредни и заслужни професор и научник, др. г. *Лаза Докић* изабран за члана, — ради смо да прикажемо нашим читаоцима у врло кратким потезима рад тога конгреса, који је од врло велике важности.

Овај је конгрес отворен 26. Марта т. г. у Бечу; а отворио га је *Царевић Рудолф* са врло језгровитим и примамљивим говором, напоменувши, између осталога, како је орнитологија леп и важан део природнице, која, — природница, са својим јасним и реелним тезама, са својим испитивањем природних закона, са употребом и користењем природних сила, ударила печат овоме веку, и са овим знаком она продире сјајно, победоносно.

После овога образоване су секције, за: *1. чување тица; 2. подизање и гајење пернате живине; и 3. за посматралачке станице.*

Први састанак држала је прва секција за чување птица, на коме је донешен закључак да се успостави интернационални одбор за чување тица. На истом састанку изабран је одбор који ће дати своје мнење сврх питања о интернационалном чувању тица. И одборско мнење после живе дебате, која је трајала 3·5 часа усвојено је, а које гласи:

„1. Лов, хватање и трговина са овим птицама, које се селе, као и њихова јаја за време друге половине зиме и с пролећа, без законог одобрења, забрањује се.

2. Свако хватање у маси исте врсте птица, као и њихова трговина строго се забрањује ван времена о лову, које је закон прописао.

Затим је био састанак секције за посматралачке станице, на коме је после подуже дебате усвојен програм у следећем:

1. Да се изабере један интернационални комитет за уређење посматралач. станица а *царевића Рудолфа* умолити, да под своју заштиту овај комитет узме.

2. Да се умоли цес. кр. аустр. влада, да подејствује код свију држава, чијих преставника нема у конгресу, да раде на уређењу посматралачких станица, и да способне личности за интернационални комитет председнику изволе достављати.

3. Изасланици појединих држава овде на конгресу треба да издејствују код својих влада следеће: а) да се што пре уреде орнитолошке посматралачке станице; б) да се за уређење ових станица и њихове радње, као и за публиковање годишњих извештаја и посматрању птица и за образовање локалних комитета у појединим варошима, који ће комитети бити у свези са председником интернационалног комитета — одреди довољна субвенција, како би се могла друштвена цељ постићи.

4. Интернационални пододбори у појединим државама треба да уреде свој рад по следећим главним основима:

а) Орнитолошка посматрања распростиру се преко целе земље, а на прво место у Европи;

б) Посматрања треба да се удесе тако, како ће истоветна да буду код свију комитета; а шема за вођење посматрања нека послужи она, која постоји у Аустро-Угарској и Немачкој;

в) Бележење потица треба да се врши по једној шеми у свима земљама, поглавито треба појединим сортама птица номенклатуру увек са научним именом стављати;

г) за сваку земљу треба уредити списак птица, које се тамо находе, по начину као што су израдили гг. Хомајер и Чизи за Аустро-Угарску, разуме се са додатком локалног односно месног имена;

д) За орнитолошка посматрања треба нарочито гледати те придобити природњачке музејуме, академије, друштва, конзулате, католичке и протестанске мисионаре, метеоролошке станице и природњачке журнале, даље учитеље, шумаре, директоре при осветљеним кулама, итд

е) Кад се вешти, стручни и сигурни посматрачи нађу, треба их за све могуће сорте птица пажљивим учинити да их бележе; а ако нису у стању, то онда поједине које су свима пријатељима природе познате;

ђ) радити на томе, да се у исто време воде посматрања и из области осталог животињског света, као и биљног, како би се на тај начин могла добити фенолошка посматрања, а исто тако и метеоролошке белешке водити;

ж) Текући рад друштвени при посматралачким станицама, био би следећи:

α) Посматрач шаље своја посматрања председнику свога месног одбора;

β) председник локалног или месног одбора стоји у свези са председником међународног комитета, чије се место пребивања, као централно место сматра.

5. Свака држава према својој величини и важности треба да је на међународном комитету са једним или више изасланика заступљена. Комитет има права да прима за чланове и из оних земаља, које нису на конгресу заступљене.

Комите образују следеће државе: Русија, Аустро-Угарска, Немачка, Француска, Италија, Швајцарска, Норвешка, Шведска, Данска, Белгија, Холандска, Португалеска, Грчка, *Србија*, коју заступа *Докић*, Јапан, Енглеска, Аустралија, Нови Селанд, Бомбај и Јужна Америка. Пошто су изабрани чланови из наведених држава, скуп је закључен.

Друга секција на своме састанку донела је закључак следећи:

„Да се предузму испитивања над шупљинама и јазбинама коштаним, које се налазе у западној Хини, пошто би имало вредности у односу палеонтолошке историје домаће живине. (Предлог Палацког).

О посматрачким станицама, које је конгрес изнео, могла би се предузети испитивања домаћих кокошију, о томе: које су врсте, расе, соја, у свима цивизованим земљама."

Затим је усвојено:

1. Они или друштва, који се са гајењем пернате живине занимају, морају са друштвом у најтешњој вези стајати, како би се сем на облагороћавање и чисто парење дакле у границама једне расе, обраћала пажња још и на то, да се у газдинству мало више цени перје.

2. Треба тежити за тим, да друштво за гајење пернате живине буде у најтешњој вези са друштвима пољопривредним, да готово једну органску целину образују.

3. Као битно и одвећ важно средство за подизање пернате живине, треба да буде и помоћ од стране државе, па било то новчаю, или у просветном погледу, те ради ове циљи треба поред нужне збирке, предавати на пољскопривредним школама, а специјелно на ратарницама, гајење пернате живине, као главни предмет. Додатак предлогу, од др-а *Руса*, који је за то, да се на изложбама живинарским, даје од стране државе појединима награда, — одбачен је. А предлог *Бахнер*-ов, који тражи, да владе пошиљања живих кокошију, што је могуће више олакшају, — усвојен је.

Предлог др. *Лајтнера*: „Јасно је, да је примена голубова за ношење писама, не само за време рата, но и за избављање од каквих несрећних случајева, као на пр. на мору, — од непобитног и врло важног значаја, те с тога би требало порадити на томе, да се уреди њихова систематична организација, пошто је досадањим пробама и опитима потврђено да је могуће, и да би према овоме што боље и што потпуније одговорили цељи." Овај је предлог наишао у конгресу на врло велико одобравање и решено је, да се стави на дневни ред идућег орнитолошког конгреса; а предлог *Ландштајнер*-ов о томе: да конгрес донесе резолуцију за казну оних, који голубове убијају, а које спада у делокруг секције за чување птица, — усвојен је.

Затим је био скуп свију секција, дакле потпуна седница. Читане су донешене резолуције у појединим секцијама, које су потпуно и једногласно од стране конгреса усвојене. По пријему предлога треће секције (посматрачке станице, саопшти председник, да се је *Царевић Рудолф*, изволео благонаклоно примити протекторатa над одбором за посматрачке станице.

А што се тиче тога питања, кад ће се и где, први идући интернационални конгрес састати, усвојено је: да се како за време тако и за место остави на вољу швајцарским посланицима орнитолошког конгреса.

Са овим је рад конгреса завршен.

„C-blatt f. d. gesam. Forstwesen" С—лав.

† **ПАВЛЕ КУРТОВИЋ**, трговац у Шапцу, **члан утемељач** „Српског Пољопривредног Друштва“ преминуо је 19. Септембра ове год. у Бечу, у 68. години својој.

Ово је четврти и врло осетни губитак за „Српско Пољопривредно Друштво“ од ове године. Покојник је **члан-утемељач** овога друштва још од постанка његовог и један од његових највреснијих поборника на путу унапређења пољске привреде.

„Српско Пољопривредно Друштво“ пожурило се, да покојнику ода заслужну последњу почаст изаславши свога подпредседника да при погребу заступа Друштво и да у име његово изјави саучешће породици у тузи за непрежаљеним покојником и рече заједно с нама:

Лака земља покојноме Павлу Куртовићу.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О СТАЊУ НАШЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ

О СТАЊУ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У РАСИНИ.

(НАСТАВАК)

За кукуруз ледине се ору још крајем Фебруара а други пут у време саме сејидбе, са којом се отпочиње у другој половини Априла па траје скоро до половине Маја месеца. — Стрмине се сеју руком „на сачму“, а кукуруз „под мотику“ и „под плуг“. Под мотику се сеје, кад се оре са ралицом а под плуг, кад се оре са плугом и овим последњим начином кукуруз изникнувши изгледа, као да је и нарочите радове посејан.

Косидба ливада отпочиње одма по Видову-дне, жетва стрмњина по Ивану-дне, берба винограда по Крстову-дне (само што је ове године мало доцније са бербом отпочето јер је и грожђе због ладног времена доцније сазрело), брање кукуруза почиње крајем Августа па траје до половине Октобра а и даље, ранке шљиве беру се по св. Илији па до Преображења, а мађарке почињу се брати по вел. Госпођи, па до с конца Септембра или им и у првој половини месеца Октобра. Са брањем — чупањем — конопља одпочиње се по Петрову-дне па траје до Преображења.—

Са плугом се сре у дубљини 18—20 а и више с. м. а у ширини 19—22 с. м., са ралом пак оре се обично 13—16 сантиметара. (Ово важи само за пес куше око Расине, иначе тешке смонице и камените земље ору се много плиће). Бразде се при разоравању ледина потпуно преврћу — поклапају. Стрњика се заорава с' јесени само онда, ако се на истој хоће да сеје озима пшеница или рано с' пролећа каква јара стрмњина као на пр. јечам, иначе за кукуруз заорава се у почетку Марта месеца и то само ралицом, па с' тога и дубљина, у којој се стрњика затрпава, иста је као и код осталог орања са ралицом. — Само онда, кад се неки усев хоће на ледини или на стрњики да сеје оре се зањ' два пута, иначе само једанпут. — Обично после сваког орања за сејање повлачи се одма и браном.—

Сем једне вејалице (ветрењаче) за жито у гор. Степоњу и једног гвозденог плуга у селу Јабланици, нема никаквих других савршенијих справа за употребу ових земљорадни. Ова једна вејалица израђена је у Крушевцу, а плуг је од ливеног

гвожђа набављен са стране, и обоје служе на потпуно задовољство оних што их имају, јер овај плуг не тегле по неколико волова као овдашњи дрвени плуг но само један пар добрих волова[1]. Једино у чему налаземану овоме плугу то је што је скуп и што се не може на њиви остављати, јер би се гвоздени делови с њега покрали, што у самој ствари никакав изговор није. — Дрљача никаквих нема, но место дрљача употребљује се брана, којом се земља по потреби дроби и усеви затрпавају.

Ђубрење њива предузима се обично у Јануару и Фебруару месецу, када је снег земљу покрио да се лакше ђубре на саоницама може возити, а многи извозе ђубре и с јесени како неби старо са новим ђубретом претрпавали. Извежено ђубре оставља се у гомилама, које се пред само орање растуре, иначе о ђубрету се скоро никаква рачуна не води, а још мање се, као што треба, скупља и чува. Нарочитог ђубришта нема оставља се где му и како му драго, вода га преко целе године сплаче, па се тако исплакано и којекакво на њиву извози, а ником, богме није ни позната важност добро очуваног ђубрета.

Од свију усева највише се овде кукуруза гаји и добро роди, нарочито у долини Расине, а стрнна — бела — жита слабо рађају[2] па се тога се мало и сеју, но између ових још по најбоље роди овас а по најслабије пшеница.[3] Овај је крај Расине под самим Јастребцем тако, да га Јастребац у осоју држи, (од источне стране осењује) а често га и река Расина маглом покрива, те ће ово по свој прилици и узрок бити, зашто бела жита овде слабо рађају, а и оно што роди махом је штуро и главничаво.[4]

На један дан орања (од 1600 □°) обично се сеје: пшенице а тако исто и ражи 40—0 ока, јечма 35—40, овса 30—35 ока[5] кукуруза под пету 10—12 а под мотику сејући 12—15 ока. У осталом ретки су они који ће стрнпином посејати по један читав плуг или још више.

Нарочито место за производњу семена у њиви се нигде неодређује, нити се баш толико пази да усев нарочито ради тога добро сазри, него се маом у једно време сав усев бере па био он презрео или недозрео.

Само при брању кукуруза одвајају по неки најбоље — клипове — који су крупни и добро зрели и као вешаљке на таван или иначе где год на диму остављају, да се тако преко зиме добро осуше. Од осталих пак усева никакво се нарочито одвајање за семе не чини, осим што се пред само сејање лошије и за семе нечистије жито — које се иначе за обичну кућевну потребу употребити може — даје у размену за боље и чистије семе. У циљу да се од гари сметн очисти, пшеница се само нарочито за сејидбу справља (припрема) што бива овако: Одвоји се за семе потребна количина пшенице, сипа у корито и озго се поспе са жеравицом — понајбоље од буковог дрвета. Ово се жито меша са каквим дрветом све дотле док се свуда подједнако жар са пшеницом неизмешна и угаси,

---

[1]) Па при свем том нећеш да се штогод реч од уста заштеди и дубри плугови купују? Пр. Рефер.

[2]) А зашто? Сигурно због горенисаног начина орања. Пр. Рефер.

[3]) А јечам.

[4]) И баш тај узрок. Пр. рефер.

[5]) Па како изгледају те њиве тако ретко посејане?

потом се шеница из корита извади и просеје да се од угљена одвоји. На овај начин пржена шеница потпуно се од гари очисти, а ништа јој клицавости не шкоди но, разуме се, при овом послу треба велике предосторожности, јер се може десити да невештим пржењем и шеница прегори, од које, кад се посеје, слабо што никне. —

Ниједан се усев нарочито на редове не сеје, само што кукуруз, посејан под пету у браздама за плугом, изгледа као да је и на редове посејан, о чему је и мало пре речено. И овај се кукуруз окопава мотиком и то прва копња која се зове *прашење* предузима се чим је кукуруз 3—4 пера добио, при којој се копњи уништава трава и земља само површно обрађује, а на струк и не нагрће много. Са овом копњом одпочиње се крајем Априла а свршава крајем Маја месеца; друга пак копња или право *окопавање* предузима се, чим се кукуруз после прве копње много отрави, када може имати 6—7 и више пера; при овој копњи земља се око кукуруза — струка — нагрће и као оџак прави, а у оџаку се овом обично по 2—3 струка оставља.[1]) Са овом копњом отпочиње се обично почетком Јуна а свршава до половине Јула месеца докле је и кукуруз већ увелико свилао. *Плевлење* шенице и других стрмнине од паламиде и осталог корова предузима се у Мају месецу а многи је никако и не плеве но онако укоровљену жању.

Дрљање, збијање, скрњивање или пашу са стокам бујнога усева нико не предузима нити је што о томе у овом крају познато.

Жито се само срном жање, а коси само онда, кад је тако паламидом обрасло — укоровљено — да га није могуће при жњевењу руком прихватати. Од нарочитих коса за кошење жита са наслоном видео сам само једну у Гор. Степошу а направно ју је овдашњи мајстор.

Снопови се вежу ракитовим прућем а ређе и павитом, мањи су но што се обично по другим крајевимм виђају, где се снопље у нарочита ужета од жита везује. Повезано снопље дене се у крстине најобичније од 13 или 17 снопова. Крстине се ове дену као обично што се ради на другим местима, т. ј. прво се положе 4 снопа са окренутим класом унутра, затим поврх ова друга 4 на исти начин, потом трећи и т. д. од колико се снопова крстина хоће и напослетку се одозго са једном снопом заврши. Омање пак камаре праве се овако: Основица се овој камари положи на форму продуљене елипсе, т. ј. снопови се положе у два затворена реда са окренутим класовима унутра, овако се слагање снопова један поврх другог продужи до извесне величине, па се на послетку са по једним снопом одозго заврши и сеном или другом каквом кровином покрије. У веће стогове и камаре ова се рана и недене, јер нема ни потребе, пошто је нико у великој кочини и не производи те да би се зато и преко зиме неовршена остављала. А из истог узрока неувози се ова храна ни под какви нарочити заклон.

Толиких отпадака од ове хране и нема, те да би их нарочито требало скупљати.

Гувна за вршење стрмног жита праве се обично на каквој ледини у крају или где год ближе њиве или баш и на самој њиви (само се увек гледа да је где-год с краја) а праве се овако: на одређеном месту за гувно побије се пре свега тожер, затим се око овога, у величини колико се гувно хоће, очисти мотиком трава

[1]) На роди ли сваки струк? Рефер.

и други коров ако га има, а земља уравни ако је неравна, потом се око стожера терају коњи или волови упрегнути у двоколицу, док се тако гувно добро неубије. Вршидба се предузима обично у скоро по свршетку жетве. Врше се воловима и коњима. С коњима је брже и лакше но с воловима, али се у оскудици мора и с њима вршити. Кад је гувно направљено, онда се око стожера снопови дупке наређају и сваки се сноп одреши изузев првих неколико око стожера. На једно вршење с воловима налаже се по 40—50, а на вршење са једним коњем налаже се по 50—100 снова[1]. Пошто је гувно овако наложено уводи се стока и одпочиње вршај За време вршаја чешће се пута жито претреса и из ов г слама вади докле се све не оврши, затим се жито ка стожеру на куп пригрне и одма лопатом веје, само ако ветра има, иначе ако овог нема мора се на њ чекати, па чим дуне одма и жито с лопатом бацати на извесну страну. Нарочити вејалица за жито у овоме крају нема, сем оне једне напред поменуте.

Слама, тулузина, шепурина и плева употребљују се за рану стоке — — обично говеди — и кад нема сена могу врло добро за ту цељ да послуже, а особито тулузина. Слама се још употребљује за пунење јастука, за простирку свињама а богме и за кућевну простирку, плева пак употребљује се још при правлењу блата за леплење стаја. Сецкалице никакве нема.

Кукуруз се чува у кошевима и на кућним таванима. У кошеве се оставља оно што је зрело а на таван недозрело — „пабирак" — као и оно што преко пуног коша — салаша — претокне. Кошеви су, као и свуда тако и овде, обично на соама подигнути, оплетени прућем и маом ћерамидом покривени као и остале зграде.[2] Бела жита и окруњен кукуруз чувају се у кацама и у амбарима. Амбари су зграде од брвана а изнутра са више пресека за свако жито, увек су мало од земље одигнути, обично су уз кућу или другу коју зграду а ређе сами за себе подигнути. Кромпири се преко зиме чувају у траповима, који се праве овако: где-год у башти или у градини ближе куће на оцедном месту ископа се у земљи једна рупа до једног метра или најобичније до 80 см. дубока и скоро за тол ко исто и широка а у дужину пак подужа, што се иначе управља према количини кромпира, затим се дно ове рупе застре сламом и потом кромпири сипају, а одозго се покрију најпре грањем, потом сламом и по овој напослетку земљом, али тако издигнуто, да кров као седло изгледа, како би се с њега вода сливала.

Б. Ливадарство. После усева ливаде заузимају највећи део пољске имаовине тако, да у сразмери према орницама стоје отприлике као 1 : 3, то јест две су трећине земље под орницама а једна само трећина под ливадама. Највише има ливада у Степошкој а најмање у Купачкој општини. Према овоме простору који ливаде заузимају, могло би се још и више стоке држати, само кад су иоле године сенокосне а нарочито кад би се ливаде боље неговале.

У опште узевши и ливаде и пашњаци покривени су добрим и питавим травама а погдешто само и у мањој мери барским и дивљим травама и према томе, сено је у опште добро и питаво, само кад се још добро и среди а тако исто и паша је прилична. На ливадама су заступљене сваковрсне траве између којих су понајвише оне из фамилије: Граминеја, затим детелине и то две врсте: Пољска — ситна — (Trifolium agrarium) и Бела Главача (Trifol. repens) детелина. После

[1]) А што се за волове тако мало снопова меће? Рефер.

[2]) Одакле се ћерамида доноси, где се ова прави и ко ју прави? Рефер.

ових налазе се у превази те на једној те на другој ливади још и женетрга — гологуза — (Cichorium intubus), Спориш (Achillea millefolium), Ајлучица (Sherardia arvensis, у околини Стола, срез Краљевски зове се *мекушица*, где се као и у Расини употребљује за ране, нарочито посекотине, јер веле да привијен лист ове биљке много помаже); као за сено лошије траве због тога, што рано презру, а на ливадама се много налазе јесу: влатик и шушкор (Rhinanthus, иначе су по себи питаве траве). Корови пак на ливадама сем обичног трња и чечвара јесу: гладишевица (Ononis repens) и Ветроваљ (Eryngium campestre).

На ливаде се најмање рада троши. Сем нешто мало заравњивања кртичњака и треблења корова, никакве се нарочите поправке у њима непредузимају. Наводњавање је врло ретко а ђубрење и засејавање ливада бољом травом ником и не пада на памет. Једино што се у цељи поправке изнурених ливада предузима то је преоравање ливада, које се једне године засејавају каквом окопаовином — обично кукурузом, а друге године каквом стрмнином и потом опет на ливаду окрене.[1])

Тако мочарних ливада, које би се нарочито одводњавати морале, врло су ретке а где је баш и то нужно, то се обично чини отвореним и доста плитким шанчевима.

Ливаде се обично забрањују концем Марта, но спрежна стока пасе за све време пролетњег орања а то је до Маја месеца.[2])

Косидба ливада одпочиње у другој половини месеца Јуна, као што је и напред речено, и то обичном косом а косеће машине у овом крају нема.

Сено се збира, пошто се у откосима осуши, најпре у пластове, а потом дене у стогове. Сем обични вила, рогуља (набадњи) и грабуља никакве се друге спомоћне справе при куплењу и денењу сена неупотребљују

Сем бундева никаква се рана нарочито за стоку не сеје. Бундеве се сеју само уз кукуруз, њима се обично свиње прирањују, а дају се и говедима. Преко зиме чувају се у слами и шепурини (комуши), сеју се нарочито за домаћу потребу а само што је одвише носи се на Крушевачку пијацу и продаје једна кола по 2—3 динара. — Сено се на даљи трг и не извози, те да би га зато и пресовати ваљало.

Од трговачких или индустријских биљака редовно се гаје само конопље, а лан врло ретко, јер слабо успева Дуван може добро успевати, али за његово гајење много рада ваља, што обично нашем земљораднику са његовим и онако разгранатим послом,[3]) није могуће постићи, с тога се и дуван у овоме крају Расине ретко и у толико само гаји, у колико би који имао вољу, да га само у градини својој види ма и по неколико струка, а иначе се врло ретко у велико и за трговину гаји. Сунцокрет и мак налазе се у баштама само међу цвећем, а од осталих никако и нема.

Конопља се производи само за домаћу потребу а употребљује се за добијање влакна за предиво. Сеје се крајем Априла, за време раста нема око ње

---

[1]) Да тим већма коров после расте? Рефер.

[2]) Онда се стока травом рани, кад највише ради кад најкрепчију рану потребује и потребује времена да поједено прожваће на тек да се онда поново спреже, Пр. Рефер.

[3]) Који је то разгранати посо са мало пшенице озимице?

никаквога рада, а отпочиње се чупати после Петрова дне. За брање прво стижу белојке одборивше — а на 15—20 дана после ових чупају се и семењаче — црнојке — конопље Кад се конопље очупају и у ручице вежу, осече се корен и круна, па онда оставе се неколико дана, да се тако у ручицама мало провену, затим се у мочила топе. Пошто су конопље довољно укисељене, што се познаје по одвајању влакна, кад се неколико струкова међ рукама изломе, а то је код првих конопаља после 8 а код других обично после 15 дана топљења, онда се изваде из мочила оперу и простру гдегод на њиву да се добро исуше, потом се покупе у снопове вежу, а кад се досте ручица се по ручица на трлицама измлати те се тако влакно од трске — поздера — одвоји.

II. О винодељу, воћарству и градинарству.

1. О винодељу. За винограде у општ може се рећи да их има доста, а само местимично добро рађају; већином су новији насади (рињевине), а с године у годину све се више засађују, јер им се и важност све већма осећа, Сви су заузели брежуљасти и маом сунцу окренути положај. Земљиште им је крчевина шумска, по саставу већином смоница и каменишта земља — шљункуша. Околина им је маом шумовита из које птице, а нарочито чворци и косићи, грожђу много досађују, ради чега се у наоколо винограда шума непрестано сече и трси (особито ако је још општинска) „колико само да се ова погана пилеж одбије.“

Од сорти винове лозе познавније се овде гаје: Рескавац, који сачињава главни сâд у свима виноградима, затим мекиш и зачин. Рескавац има лозу мркожуту, лист недељен, грожђе средње величине, зрна при једењу пуцкају — рекају се, кад му у цвету падне киша па потом пригреје сунце многа му се зрна искваре и грозд остане рехав, иначе је с јесени постојан; кад сазри по зрну му се укажу пегице а кад баш презри из ових пегица излази по једна длачица до 5 мм дугачка, на врху које стоји једна бела и као гњида ситна трунчица. — Мекиш је лоза крњавог пораста, црвена, зглобови (чланци) чести, лист дељен, у цвету је издржљива али кад сазри, грожђе му се много од кише квари — трули. Зачин је ситна лоза, црвена са кратким чланцима као и мекиш, лист оздо мањав, сиво лаштењ с јесени дуго неопада, грожђе му је мало и збијено. Мекиш добро може родити и на слабој, док Рескавац и Зачин само на доброј земљи. Вино се по јачини најбоље цени од Рескавца затим од Мекиша, а од Зачинка се цени само по његовој приној,

Уз ове три сорте налазе се негде више негде мање и других сорти винове лозе као: Гарван-галица-грожђе, црвена лоза са честим зглобовима, крупна и бујног пораста, лист велики затворено зелене боје, оздо мањав, мало дељен; роди сасвим мало гроздова, али су му гроздови много велики и зрна много крупна а на јелу увек мало накисело. Зеленика тамњаника овако се двојако назива једна лоза, бујног пораста, лист има велики и петодељен, доста гроздова рађа, али су гроздови рехави, зрно црвено, за вино није добра, личи упште на ону лозу, што се у Пожаревачком зове лисичина (што ће по свој прилици и бити), али за тамњанику ни принети није. Грбчевина (ситна белина) бујна и крупна лоза с раздалеким чланцима, ретко кад добро роди, гроздови ситни и неједнако зру, рђаво ценена лоза зато се из винограда искорењује, дрењак лоза и т. д.

Виногради се подижу сађењем лозе у изрињану земљу. Рињање се отпочиње с јесени и траје преко целе зиме, само ако ова допушта, све до Марта ме-

сеца. Риља се у дубини самога риља на подобан начин, као што и Банаћани са ашовом по баштама раде. Сађење лозе у овако изриљану земљу врши се садиљком и то у Мају месецу пошто је лоза предходно за сађење спремљена — „изведена". Извођење лозе предузима се на овај начин: Кад се виноград орезује, онда се лоза за сађење одбира и повеже у дењкове (највише до 300 прута у једном), па се ови дењкови у ископану рупу преокренуто ману и одозго са добро згорелим ђубретом поспу тако, да између сваког прута ђубре добро залегне, потом се за три пста ситном земљом покрију, а по овој земљи да се не би осушила покрије се мало сеном или другом кровином. Кад овако утрањена лоза истера жилице, онда се сади, а то је обично, као што и горе напомену, у Мају месецу. Ако се баш хоће да се лоза што пре изведе, онда се поврх земље, којом је утрањена лоза покривена, мете један слој за шаку дебео зеленога лишћа од какове шуме и мало попрска водом да се загреје — упали и тиме топлотом својом избијање жилица утрањене лозе ускори, па се одозго опет сеном покрије. Но при овом треба бити предосторожан, једно, да се много лишћа не натрпа, у ком би случају упањено много велику топлоту произвело и лози шкодило, и друго, да се лоза под овим много недржи, јер би се истеране жилице много испреплетале па би тешко било лозу од лозе одвајати. Кад су већ жилице избиле, онда се лоза сади садиљком у правилне редове, који су један од другог удаљени за 60—70, а лоза од лозе у р ду за 50 сантиметара. Садиљка је маом од дрвета, прилично дебела и јака. При самом овом сађењу са садиљком се изврти рупа, у коју се лоза са жилицама умете и потом ногом око ње земља набије.

Загртање лозе предузима се с јесени, кад ладнији дани наступе, и том приликом по неки али сасвим уретко предузимају и ђубрење винограда на овај начин: прво ископају будаком рупу изнад чокота (гиље) у коју рупу сипају карлицу или омању котарицу згорелог ђубрета па онда земљом затрпају и лозу загрну, а млоги шта више не само не ђубре но и не загрћу свој виноград. Орезивање лозе отпочиње по Младенцима како је кад пролеће раније или доцније и према томе да ли је лоза била загртана или незагртана. Загртана лоза нежнија је и пре назебе с тога се ова увек доцније и одгрће и орезује, док незагртана лоза подноси и раније орезивање.[1] Загрнути виноград прво се одгрне па ореже, а незагртани најпре се ореже па онда окопа, а и један се и други пред цветање о праше, којом се приликом и „вилизирање" т. ј. кидање излишних и сувишних изданака са гиље предузима. Заламање се врши по цветању и то руком, када се и везује обично ликом а у оскудици лике употребљује се и канап а везује се само она лоза, која је добро поницела те је се бојати да не полегне. За орезивање винограда употребљује се косир, који је крив а с друге стране има и сечиво — секирицу — за одбијање са гиље сувих делова.

Грожђе се бере обично одма по Крстову-дне, као што је то и пре речено; изузетни јагуриде све се грожђе у једанпут бере, у канатама на колима кући преноси[2] а код куће се одма муља у кориту или чабру (половници) са трокраким дрветом затим се сипа у бачве ради превирања. За време докле вино превире

[1] Требало би да се ради напротив то јест: да се загрнута пре реже јер она пре тера, што се земља пре загрева. Пр. Реф.

[2] Кад најбољи сок испури!

бачве се држе створене а потом се затварају и то обично са врањаком од уме[1]). Одвајање вина од комине — прво претакање — предузима се после 5—6 недеља, друго претакање је у време резидбе а треће и последње претакање предузима се у време цветања винограда. Но има их доста, особито с мањом количином вина, који само једанпут или баш и ниједанпут непретачу. Посуђе у коме се кљук држи то су веће или мање бачве, а за само вино већа или мања бурад. Судови се ови пред саму употребу оперу и очисте од буће и друге нечистоће и ако је потребно претресу и ошеваре. Враца се на бачвама добро осигурају и затворе, а да би још сигурније било намажу се лепом од истуцаног брестовог лишћа.

Осетних болести а тако исто ни инсеката није до данас у овдашњим виноградима примећено.

И ако винограда има прилично доста, вина се напротив производи само толико, колико једва стиже за домаћу (местну потребу, а ако се баш по нешто и на пијацу носи, то опет никуд даље од Крушевца, где му цена варира између 15 и 40 пара динарских.

Кад се прво вино — самоток — од комине одвоји, онда се комина налије водом и прави вино „комињак" (шилер) који се за свакодневну кућевну потребу точи и употребљује а самоток се чува. Кад се комињак потроши, онда се од комине ракија пече, но разуме се да је од оваке комине далеко слабија ракија, но од оне комине, од које се комињак неправи.[2])

Стаје, у којима се вино држи, то су маом качаре, које се поред куће и подрум, који се испод куће или друге какве зграде праве. Нарочитих подрума за смештај вина по виноградима нема као што их има по Жупи и др. крајевима.[3])

Остављена вина у бурадима често се кваре а нарочито она, која се у качарама или др. стајама без подрума држе, а исто тако у колико се берба грожђа раније предузима док ово није потпуно сазрело и у колико се при самој берби зелено и труло грожђе од зрелог и здравог не буде одвајало у толико се више и вина кваре, а нема сумње да су овом кварежу вина узрок и сами вински судови, који се чисто не држе, као и само погрешно руковање с вином. Кад се осети да се вино отпочело кварити, онда се у цељи поправке претаче из једног суда у други, иначе противу већ покваренoг вина нема помоћи до једино да се на сирће употреби.[4])

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

---

[1]) Зато вина ударају на грунт, али грунт замљани!

[2]) Више се потроши у раду и дрвима, него што има добити. Рефер.

[3]) Прича се да неки Милош Видојевић из Модрице имао пре 30 година један подрум у винограду, и овом подруму лежала је на бурету једна змија — аждаја и докле је год овај подрум био и у њему ова змија, никад град винограде у овоме селу није тукао, али чим је неко из пизме упалио, те је овај подрум заједно са змијом изгорео, а вино из подрума у Модричку реку истекло — и град је од тог доба почео ово село жестоко тући тако, да од тада никад доброг вина нема. Место где је овај подрум био и сада се познаје.

[4]) Па и сирће је добра ствар и добро се плаћа, иначе неби се толико сирће из прека увозило и то прављено од ћезапа! Рефер.

НАШИ ДОПИСИ.

БОРДО, свршетком Августа 1884.

I.

Од мога последњег писма пијаце Lot-et-Garonne обилато су снабдеване шљивама као што се то могло и да предвиди по важности бербе која је, скупа узевши, берба врло добре године. Може се проценити на 6000—7000 цената цијера свега онога, што се на пијацу доносило, од које је количине само једна дваесетина сада први пут изнешена и броји по $^{60}/_{65}$ и $^{70}/_{75}$ плодова у пола килограма.

Погодбе су биле са нижом ценом за 6 до 7 динара од 50 килогр. према цени у почетку. Оне шљиве од $^{60}/_{65}$ и $^{70}/_{75}$ плодова што су скоро изнешене у малим количинама доста су биле тражене и плаћане прва врста по 50 динара а друга од 40 до 50 дин.

Виногради овога краја пошто је од седам—осам дана било кишица, а затим доста топло време, сада мало живље руде а тим и ару, те се можемо надати да ће вино *по каквоћи* бити боље но вино прошле године, што се тиче *количине* ова је подједнака.

Скупа улеђ, Француска, у којој је средња берба била од 55 милиона хектолитара, пре појаве филоксере, биће приморана ове године да увезе са стране неколико милиона да испуни количину обичних вина која се обично троше у земљи.

Шпанска, Португалска, Италија најбоље у томе, као и од пре неколико година, доста важан део извоза. Угарска и Далмација имаће у томе некога малога удела.

Црна вина, која су наравно пунија и јаче боје, та се обично продају најбоље; кад поред ове особине имају извесну финоћу укуса. — као што их Далмација даје, — она добијају добре цене.

Бела вина треба да су безбојна или врло мало да *миришу*; најпре се траже она, која имају добру количину алкохола и сасвим чист укус.

II.

Ових дана продато је до 10.000 цената сувих шљива на пијацама округа Lot-et-Garonne, по досадашњој цени.

Пароброд »Chateau-Iquem« који је пре неколико дана отпловио у Њу-Јорк, однео је 3000 килогр. овога воћа.

ЈУНКОВАЦ 6. Септембра 1884 г. — *Семо* је у овој околини (према његи лањада), добро родило, само није се могло „ухватити", као што је требало, већ је доста и многима кисло на откосима, пластовима, и на тај начин изгубило је доста од своје рањивости. — Оно је више кисло онима, који су раније косили, него онима, који су доцније, јер је у месецу Јуну доста кишних дана било.

Са *стрмнином* смо у овој околини задовољни, јер један сноп даје 4—5 ока чисте пшенице. Било је сасвим ретких случајева, да један сноп да и 6 ока чистог зрна пшенице. — Чуо сам, да је једном земљеделцу у Сиињу, (овог среза), 400 снопова дало 2450 ока чистог зрна пшенице. Овакова је жетва заиста задовољавајућа. — Овако су и остале стрмнине родиле.

Воће, односно јабуке, крушке и др. родило је тек овде-онде, јер га је гусеница појела. Међу тим, ораси су тако родили, да боље не може бити, (пошто његов горак лист гусеница неће да једе), и они су сад зрели и беру се. Подписати је приметно, да доста опадају услед кише и неповољне температуре, но опет једни веле, да не опадају свуда.

Шљиве су родиле овде-онде по мало, и врло је редак случај, да су и добро родиле, јер су шљиваре гусенице грозно појеле, (као што ћу доле о њој неколико речи прозборити). Шљиве су почели брати у другој половини месеца Августа. Овде у Жабарима има и једна пушница старога система, која ради. За ову сушницу плаћају се шљива 6 динара од 100 ока!

Цер и лужник родио је врло добро, а граница није родила.

Виногради су добро родили (али не баш најбоље) али пошто је у прошлом месецу било почетних киша, облачина па и доста ладно, то је грожђе тек од оно последњих неколико дана почело зрети, и то рђаво, предвојило се т. ј. на једном истом грозду, има и зрелих и зелених зрна. Па што је још горе и онај грозд, који се види да је доста срео, није сладак као других година. — Према овоме на сваки начин оне ће године вина по доброти бити слаба, па можда чак и рђава. Тек од ово последњих 7—8 дана температура је доста повољна за дозревање грожђа. Желити је само, да иста потраје докле, се виногради оберу, као и то, да небуду какве јаке кише од сада а нарочито о берби, које би још више погоршале доброту вина.

Кукурузи Кукуруз су добри и старији и млађи (али опет не најбољи. Но они млађи врло је мучно, да могу сви узрети до слане Јер има и тако младих кукуруза, који су сва тек пресвлари. Ови су кукурузи овако одоцнили поред тога што су доцно посејани још и с тога, што је у Августу месецу време кишовито било, те нису могли зрети већ су се „силили."

И у овој околини као год и у околини крагујевачкој појавио је се *црв у кукурузу* у знатној мери, и доста га је оштетио. Јер му једе зрно, врти кочанку, као сврдлом, избуши стабљику, тако, да се ова и без ветра сломи. — Но у овој је околини овога црва мање, него у Милатовцу и околине му (у срезу крагујевачком.)

Вредни ратари почели су своје њиве *стрнике орати* још од пре половине Августа месеца, па и сада непрестано ору. По неки ратар који стигне он ће још једанпут орати, а који пестигне, он ће још мало, докле се оране мало „угори", сејати пшеницу.

Гусеница. Гусеница је се ове године појавила и суваше у Луковцу и околини (а било ју је и лане) тако, да је са њом сав лист појела, и с тога су се и шљиваре око Ђурђева-дана прнели, као зими око Божића. Луковчани су се трудили, да своје шљиваре до овог грозног непријатеља отребе, но нису успели, јер се она није сва од једанпут појавила.

С југа. — 1. овог месеца.

Прво што пада у очи то је, да поред пута докле траје крагујевачки округ, најпише се оре за пшеницу, а пршај се већ свршава, докле у Смедеревском округу, нарочито око Паланке пршај је у највећем јеку, а мање се оре за пшеницу, дакле обриуто. Стрмна жита родила су онако исто добро и у смедеревском округу као год и у срезу Лепеничком. Тако исто и кукурузи до Михаиловца, одакле настаје Моравска долина, она је много боље родила него и Јасеница и Лепеница и сва брда. Јер Морава је тако родила, како се само пожелети може.

Траве су подједнаке, какве у Лепеничком срезу такве и у округу Смедеревском. У округу Смедеревском нарочито у атарима азањском, селевачком и др. видно сам на многим местима да се коси отава, док у срезу Лепеничком то је ређи случај.

Жир (цер и лужник) је подједнако родио, како у срезу лепеничком, тако и у округу Смедеревском, тако, да су се гране од рода савиле, а лист је се преврнуо. Али на жалост, мало шума има. Граница није родила.

Виногради су боље родили у срезу Лепеничком него у округу Смедеревском. — Селевчани и Азанци жале се, да им је винограде тукао град и убила пламењача.

Са шљивама и Смедеревци рђаво стоје, као и ми.

Види се, да је земља доста јака, како уз пут овог среза тако и у округу Смедеревском.

Мило ми је што могу јавити, да сам видио дивних забрана у Клоки, Башину, Придворици, Селевцу а нарочито у атару Азањском.

Ове шуме и нехотице гањају нас не само да се опоменемо већ и жалимо њине другарице — дивне шумадијске шуме, које су иљадама наших свиња, својом плодом гојиле и од које смо веле, на једном пању од Бацака 12,000 дук. ц. узели, па и опет смо ју за кратко време тако немилосрдно сатрли, (као какав непаметан масарош, кад прима масу, па је „проћерда" за неколико месеци) тако, да ћемо своје грехе грозно испаштати.

Ветрењача простих виђао сам на многим местима, скоро на сваком гувну, међутим од бољих ветрењача тако званих магацинских нисам видио нигде. У неким селима има и по који тријер и већ се опажа потребе и жеља и за вршаче. Има и гвоздених плугова.

Стока је здрава, весела и снажна, а то је допринела ова почешћа киша и ладовина, јер је она „нагнала" траву, као главну рану нашој домаћој стоци. Цена је стоци слаба, а нарочито свињама.

Жито се непрестано тера у Смедерево на продају, али му је цена рђава.

Наши ратари, од ово последњих неколихо дана почели су своје раније кукурузе брати, — где-гди и спремати њиве за пшеницу.

Р. Пешић.

ЈАСИКОВО (ХОМОЉЕ) 29. Августа. — Дужност, која ми налаже да поштујем пољску привреду, као науку, која је нашем, већином земљорадничком народу од врло велике користи, налаже ми да и ја као члан овога народа принесем што користи, колико ми моје силе дозвољавају. И ако се не бавим искључиво пољопривредом, ипак могу као учитељ у својој маленој башти вежбати се, и најкорисније примењивати оно, што рационална пољопривредна наука проповеда. О примени тој, за сада не могу рећи ништа. Очекујем време и боље прилике. За сада ћу само доставити какав је напредак овогодишњих усева, са неким напоменама са своје стране.

Кукуруз, који је сејан чак у половини Јуна, због пролетњих киша и ладноће, ипак је понео добар род. Но на местима је зелен и бојати се, да га слана не опрљи.

Због климатских односа, положаја, каквоће и висине места, не може рађати крупни кукуруз, стишки и печки, већ ситни и рани брдски. Корен — клип — је врло кратак. Зрна су ситна. Сматрају га, да брзо зри и да само он подноси у овим пределима где снег влада до Маја месеца. Врлетна и каменита места посна су, те и ако је врста кукуруза ситна, ипак слабо роди.

Жито се сеје у овом крају о Ђурђев-дану и доцније мало, а у Жагубици и њеној околини има и озимог. Доцном сејању узрок је висина места. Снег влада до Маја-

и још ако с пролећа почну кише, онда пола земље замишљене да се засеје житом остаје непосејано.

Ове године жито је врло рђаво. Овладала је њиме главњица — гар. У једној шаци очупаног жита, само су две три стабљике са житом, остало је гар. Узрок је томе, што се не бира жито за сејање нити се чисти или лечи од гари. У Стигу и Пеку прже га у кречу, а овамо ни то не раде, нити знају. Ја сам предлагао некима, да растварају галицу и њоме исперу очишћено — орешетано — жито и многи су јизиком пристали, али делом знам сигурно да неће урадити. То је једна мана нашег земљорадника, што одобрава паметне речи, али их никада у примену не узима.

Жито се почело жети пре 3—4 дана. Гар ће осујетити прошломесечну наду на добар род.

Јечам се већ пожњео и сада се увелико врше. Он је много шуљчив.

Овас се никако и не сеје овде; врло ретко у Млави (око Жагубице).

Раж и крупник се ређе сеју и доста су рђави.

Шљиве су огроман род донеле. Ранке су се поломиле у пола, јер, и ако су их подупирали, ипак су се кршиле. Мацарке, почињу да зру, а и оне су добро родиле. Мана је овамо та, што се шљиве доста зелене беру и мећу у отворене каце.

Још јо већа мана што се ракија неумешно пече и много пије. Овако зелене шљиве не чекају се ни да превру, већ се пеку и излази кисела ракија. Што је најгоре попије се још код казана и не доспев до куће и фучије. Кад се и где се пече ракија, слегне се $^1/_4$ сељака из села, заседне око цбана и мало по мало пијући вргом (јер друге мере нема) попије се све. Домаћин, да му се неби смејали, каже сутра дан, да је правио „поману“ (давао подушје). Но то подушје скупо стаје.

Ракија се код кућа и иначе неуредно пије. Она се пије и пре и после ручка или вечере. То се чини из недостатка вина а и из навике.

Винограда у ова три села (Јасикову, В. Лаолу и Лескову) нема, јер грожђе не може узрети, и око Жагубице и других села у Хомољу има, но рађају рђаво.

Да је овамо сурова клима може се видети из овога: у башти овд. једног трговца налазе се два дрвета брескве. За две године мога живота она је зрела тек од 10. до 20 Октобра. И тада је род само одмекшао, а боју није добио, већ био блед. Ове гогодине опет ћу обратити пажњу на то.

Воћа другог има врло мало и лошије врсте. Оно није најбоље родило, због киша у цветању.

Жир је, нарочито буков, родио не може боље бити. Још није зрео. Њега ће појести свиње, овце, козе и мишеви.

Стока је најглавније занимање у Хомољу. Од ње пате се: говеда, коњи, овце, козе и свиње. Сва стока је обичан сој. Паћење и гајење остављено је природи. Рационалног неговања и подизања нема. Чување овога што се има више је дивљачко, но човечанско. За овце и козе немају нарочитих кошара, нећ само неких наслона испод којих стоку затрпава снег и коју мрзне хладноћа. Рогата марва по сву драгу ноћ чепка око куће или салаша, њуче и том њуком не може навући пажњу свога газде нити одмекнути његово окорело срце. Коњи су и зими, као и лети по пољу, само кадкад и они добију хране са овцама. С тога су говеда врло кржљава и ружна, коњи ситни — прави магарци. Па таким примитивним гајењем не може се ни она храна исплатити, а камо ли очекивати добит.

Тога ради требало је у новом закону о устројству општина, ставити једну тачку, да се општ. власт са одбором постара и о земљорадњи и сточарству, што је, мислим, пречe, него ли контролисање рођених, венчаних и умрлих. Ако не то, а оно бар у свакој општини одредити по неко лице, које би по извесном упутству морало водити надзор над поступцима земљорадника у сваком погледу. До год не буде неког строжијег и нужног надзора, дотле ће се и говорити да у „Србији има једна врста коња што личи на магарце."

Па и најбољи сој оваца с дана на дан умањава се. Томе је узрок ношење шубара влашких. Дика је имати власнату шубару, али дика је видети и власнату — вунату — овцу у стаду. И најлепша овца мора бити једне ноћи жртва за љубав уобичајене, а не и нужне, ношње. Тим поступцима затире се сој оваца. Па да означимо затирање доброг соја, макар и рогобатним рачуном.

У Србији има око 120.000 Влаха. Ако узмемо да једна половина носи шубаре од оваца са целим влакном, са вуном, и ако узмемо да баш и изађу из једне овце две шубаре, онда би овде требало 30000 оваца, да покрије влашке главе. Кад узмемо да таква једна стаје не више него 8 динара, онда је затрвено оваца за 240.000 динара. То је огромна цифра! Шубара не може да траје више од три године. И ако се ова сума буде понављала сваке треће године, онда смо у грдној штети, а при том сваке године са 10.000 најбољег соја оваца у назатку. Једном за свагда требало би ношњу шубара забранити, и преобратити у други обичај.

Код лошег соја оваца и вуна је лоша. Она се продаје од 1.20 д. до 1.40 дин. овуда по Хомољу. Из овог краја трговци је продају трговцима прекупцима у Пожаревцу а ови у Београду. Но највише се вуне утроши у одело, које је већином све (сем кошуље) сукнено, и које се носи и зими и лети.

Овнови и козе трговци овдашњи продају најчешће у Петровцу, Пожаревцу и Смедереву, В. Градишту, а највише у Белој цркви (у Аустрији). Купују се од 5—8 дин. а продају 10—11 дин, комад.

Шумом је још доста богат овај предео. Нарочито онај крај, куда се пружају хомољске планине и Бељаница. Гора је већим делом букова. Она се с дана на дан све више сатире. То се чини из два узрока. Први је, да се рано с пролећа сече брст за изхрану коза. Ту се сасвим нечовечно поступа. Чобанин не гледа, да ли сече младо или старо, добро или ружно дрво; не пази да ли ће да скресава или сече у корен. Ту се он поводи по својој сопственој ћуди. Страхота је видети, како лежи гора по земљи а само су јој пупољци огрижени!! Други је узрок тај, што људи крче своје бранике или захватају и крче утрину за њиве. Па како је овај предео већином брдовит, те се она гора не може извући и код куће сагорети, то се остави да труне две—три године, па се једног дана накамарише и спали. Како дивне грађе пропадне на тај начин од оних красних букава! Занаџија-дрводеља нема никаквих да би од оне горе направили штогод. Стругара никако и нема. Ако коме треба једна или повише дасака, то се мора оборити најлепша буква, цепати секиром, дељати и таким начином набављати. А колико оде на иверје и на криво цепање? — Половина.

Још влада и тај обичај, да се „што ближе то брже" сече, граба гора за огрев или потребу. Зато су и млога брда око села остала гола. Са тих брда киша сноси земљу и камење, те већ затрпава по који крај села и казни их за нечовечни грабеж и несавесни поступак. Млоги паметни увиђају да је опасно по цело село одржавати и даље гола брда, па предлажу да се сва гола брда обграде и причувају док се гора не подигне; неки предлажу и да се ма чиме засаде. Јест, али ко ће сто људи са сто различ-

них људи уједнити; ко ће им доказати потребу и корист тога, кад његово *једно свињче* нема куда ићи?! Строги закони могу вољу већине настраних људи довести у склад и слогу. А где су они? Где су и какви су вршиоци њихови?

Здравље људи и стоке овога лета било је повољно. Дешавали су се случајеви богиња код деце, али не много. Свиње су боловале од „*гр'онице*" и пошто је једно 30 комада мањкало, престала је. Томе је узрок заузимање људи, а и велики простор земљишта — утрине — куда свиње иду, те се нису могле састављати и заражавати.

На овом месту морам јавити како се врше *расписи и наредбе власти*. Предамном је распис г. Министра народне привреде од 25. Марта 1883. год. Збр. 40. Он говори о појаву и штети *гусеница*, о начину уништавања и вршењу и надзору. Ја ћу овде констатовати да је овај распис, као и многи други мртво слово на хартији. Ево доказа. Жагубица је варошица. Ту има и свесних људи трговаца. Она је и среска варошица. Ту је извршни орган многих расписа, па и горњег. Кад је г. Митрополит долазио летос, прошао сам и ја у његовој свити кроз варошицу. Шта сам видео. Шљиве су биле голе, као да је Јануар месец, а не Мај. Њих је сатрла гусеница. Сви шљивари у Жагубици били су сатрвени. И то је тако пред очима власти, пред очима свесних трговаца и многих отресених сељака. Па ни један од тих, чини ми се, не пружи прст на једно зло, које је у свачијој авлији. Труп у туђем оку виде а брвно у своме не виде. Свесни варошани ражњају које куда по варошици и запињу замке партајске; очекују на капији, да човек изиђе из куће, те га хватају и воде партајском мрзошћу, а не сећају се, јадни, да оком прегледе авлију суседну, па да му кажу шта треба да уради у интересу његовог напретка. Власти пак од претеране ревности неће да чине никакву употребу од расписа и налога. А докле су год оне лабаве, дотле ће пољска привреда и њене гране трпети.

У распису горњем каже се на крају ово: „На послетку препоручујем начелству том, да ми ово у своје време поднесе извештје о томе, је ли се појавило много гусеница, што уништавају воћњаке и друго дрвље, и да ли се, и с којим мером и с којом резултатима у опште ради на уништавању гусеница, које воћке и друго дрвље сатиру." Да ли су доиста стизала „у своје време" извештја то ће друштво знати. Но судећи по заузимању и патриотизму извршних органа, рекао би да су таква извештја била само прошле године, док је распис био нов, а ове године се већ све заборавило. Извештја та предила би много пољопривредном друштву, да види на којим странама има највише гусеница, каквом дрвљу, каква је и колика штета, какво је заузимање људи о требљењу, као и који су начини итд. па према томе ценити земљу — крај — и народ.

Ник. Стојановић
учитељ.

ПРЕДЕЈАНЕ (срез Масурички окр. Врањски) Августа 1884 г.

Начин чувања стоке преко лета у овом месту и околини.

Потсећ не држе људи у овој околини, а и посебно нико земљу не заграђује. но стоку преко лета чувају. Начин чувања стоке је овакав;

За овце и козе обично свако село погађа чобане заједнички докле траје бачијање а често и после док год се поља не сраде. — Ко нехтедне у бачију да се удружи сам чува своје овце и козе

Свиње говеда, јагњад и јариће: за ону врсту стоке заједнички непогађају чобанина већ ону стоку издају „под ак" као што веде овамо. А то раде овако:

Који човек има повише чељади одводи по једног чобанина и узме од других људи, који чобана немају, стоку на чување. Стоку издају обично од Спасова-дне па до Крстовадне — док се поља не сраде.

За ово време плаћају на 1 свиње 2 дин.

За јагње и јаре опет на 1 брава 1 дин. 20 п. д.

За говече . . . . . 1 „ 80 „ „

По неки погађају и месечно и то на свиње 40 п. д.

на говече . . . . . 30 „ „

а на јаре и јагње . . . . . 20 „ „

Краве музаре, теглеће волове и коње не издају „под ак°, зато што краве музу код куће а волови и коњи требају им за рад и преко лета. Ову врсту стоке изнајмљују по засебним пашњацима. Ергелу коња нико и не држи овамо.

При погодби имају у виду и ћубре од стоке, које збира чувар стоке, догоњени у вече и затварајући стоку код куће у торове, или затварајући стоку у торове на њиви коју хоће да ћубри, и те торове с времена на време премешта по њиви.

Ћубре служи за олакшицу при погодби оном ко стоку издаје „под ак°.

Јагњад и јарад обично узима један човек на чување; свиње опет за себе се узимају и говеда тако исто.

Догађа се да примају стоку на чување и из других села а и шаљу стоку у друга села, највише у она села која су у планини.

Сваки домаћин крму со са трицама, носи сам својој стоци и то обично у 15 дана једанпут.

Ко се прими да стоку чува, одговоран је и за штету ако би је стока учинила; а сваки имаоц стоке уредно погођену суму чувару исплаћује и око овог спора нема.

Који стоку месечно погоди, узима је и себи обично пошто се ливаде покосе и стрмине покажу; а који погоди стоку до Крстова-дне пошто се поља сасвим сраде тада је и узима к себи.

Па сваки своју стоку пушта свуда; а само чувају стоку од засејаних њива осим стрминама.

Осим овога свако погађа за себе и плаћа пољака који чува поље, од Ђурђевадне до Дмитрова-дне, и поља у овој околини доста добро се чувају, те нема великих свађа и спорова због потрице.

С. К.

МИЛАТОВАЦ 10. Августа 1884. год. — *Кукурузи* су се опоравили, јер је било кише доста. Само се појавио неки црв, који им јако шкоди. Прва овога има у овој околини толико, да ни стари људи не памте, да га је икада било. Он нарочито напада ране кукурузе. Да ли ће шкодити и познима, идемо да видимо.

Са стрмним житима, не можемо се похвалити. Истина, она је боља него прошле године, али опет није задовољавајућа, и ма да је до жетве такова изгледала. Доходак исте грозно варира!

Виногради су добро пошли, а и још би боље, да се боље ради, само на жалост, овде се виногради доста немарно обдељавају, а тако исто с бербом, широм, вином немарно поступа. Бере се по календару, готово увек око Крстова-дана, и ако је тада полузрело, не обзирајући се он на ту околност да ли је та година била рана или доцна. — Берба а и сви други радови, који се врше у подрумарству, до пролаће, или, док се потроши у опште, врши се просто адамовски.

У нашим виноградима још нигде шарка нема и ма да је код манастира Гричарице на Преображењу неких година било шире на сабору. Прасака зрелих има још у почетку овога месеца.

Сено је ове године и по количини а и по доброти врло добро, но на жалост цена му је слаба.

Жетва је тек сада свршена.

Бостан је у опште ове године слаб, да неречемо чак и рђав. Пасуљ, кромпири, и остало баштенско поврће повољно.

Наши вредни пољопривредници већ се спремају да угаре стрнику за пшеницу.

Р. М. С. Пешић

ГОРЊА ТОПЛИЦА 1. Августа 1884 год. Живећи у овом крају (Куршумљу) кренух се пре 4 дана у горњу Топлицу у намери да походим Копаоник његове житеље и старине тога краја. Том приликом ја сам скренуо своју нарочито пажњу на усеве и пољопривреду у овом крају. Ево како беше стање Копаоника тада: Пре свега осетно је за сваког путника то, што је клима од села Мерђеза па све до Сухог Рудишта, далеко ладнија од оне у Прокупљу и Куршумлији (а куд и камо хладнија од Нишке и Београдске климе). 29. Јула у Куршумљу беше атмосфера топла $+ 19^0$ Р. а вода у Топлици на утоку Банске $+ 14^0$ Р.; и то изјутра око 10 часова. Тог истог дана у 2 сата по подне мерих топлоту воде у Мерђезу (4 сата даљине уз Топлицу ка Капаонику) и нађо да је атмосфера $+ 16^0$ Р. а вода $+ 10^0$ Р. Тог истог дана у 6 часова, бејах у селу Мрчи (6 часова удаљено од Куршумља на реци Луковској) топлота беше у атмосфери 14^0 Р. а у реци $+ 8^0$ Р. За три дана после тога ја сам у пет разни места по копаоничким косама мерио свуда топлоту атмосфере и воде у Топлици и за та три дана извео сам ову средњу топлоту за атмосферу $+ 14^2/_3{}^0$ а за воду $+ 10{\cdot}2^0$ Р. За сво време мог путовања беше стално лепо време.

Из свега овог јасно је да је у Копаонику тек пре месец дана лето отпочело, које ће по козивању сељака трајати до 1. Септембра а тада већ настаје снежна вејавица, која се са већим и мањим степеном јачине понавља све до Троица. Сва дакле села у Копаонику (т. ј. 4 опћине са 72 насељени места) имају у ствари само два год времена лето и зиму. Они дакле према времену удешавају и радове пољске. Што би за остале крајеве било чудновато чути и видети, то је на Копаонку обична ствар. Јер, тамо се почиње орати у месецу Мају за јечам и јару пшеницу, а око Видова дана за елду и овас. Косидба почиње тек од Св. Илије па траје до Вел. Госпође. Жетва почиње од 1. Августа па траје до Крстова дана. Тако се исто сеје кукуруз од Видова дана а бере око Митрова дана. Вршидба бива или до године у ово доба, или кад баш мора бити онда се врше кад је најжешћи мраз и цича т. ј. од Божића до Св. Саве.

Све што може којекако родити у Копаонику ово је: од жита, овас, јечам, елда, раж и гдегде пшеница јара; од поврћа: лук црни и бели, купус, цвекла, кромпир, пасуљ и боб; од воћа врло мало крушака, јабука зимњача, дивљих трешања, оскоруша и дрењина. За остало жито, воће и поврће слабо ћете тражити ма у кога у Копаонику — њега тамошњи житељи и не познају.

Ево у ком стању затекох ја сво рашће копаоничко првог Августа.

Пшеница је озима тек сад рујна постала; јечмови јари су још зелени; елда је тек сад у цвету; кукуруз је тек сад у шестом перу; последње трешње и јагоде још трају; малина и купина пуно; траве тек сад цветају; пасуљ тек сад пушта прву боранију, кромпир цвет итд.

Једино добро чиме се Копаник одликује то је необично бујна паша и млога стока. На највишим висовима па и самом Сухом Рудишту траве су тако лепе и бујне да човек одајући по њој мисли е ода по душецима. Само у околини планине Треске не видех лепу пашу а свуда на другим местима паше је изобилно. Зелене горе већ нема у овом крају Да се Копаоник горе лиши знатно је припомогло то, што су се лисници за зиму у огромном размеру правили, те је на тај начин сва млада гора сатрвена. Жалосне посљедице од сатирања горе већ се опажају. Многи извори и поточићи усахли су; а косе и висови који су негда красну пашу давали суре се сад покривене каменом спирајући се с године на годину све више. Нарочито атари села: Судимља, Бозољина, Чокотора, Штаве, Сагоњеве и т. д. врло ће брзо постати голи крш, где ће само гуштер и камењарка наћи себи уточишта. Наредба у овом смислу од стране министарства пољопривреде, као и сејање горе жиром, много би помогло овим крајевима.

Напред сам споменуо да је у овом пределу сточарство веома развијено, што по самој природи месној и треба да буде. Ја сам приликом мог путовања био срећан да присуствујем жигосању стоке у 4 општине, и то у Луковској, Блажавској, Бабичкој и Влахињској. Том сам приликом видео преко 5000 грла говеди из свију села и засеока копаонички. Сва у опште говеда изгледаху ми лепа, угојена и чила. По соју говече овог краја ситно је, али лепог лика гојажљиво и под теретом издржљиво. Великих волова нема, а нема ни они средњи погљави и слаби као што се то виђа по јагодинској, рудничкој и крагујевачкој. Нема никакове разлике између крава и волова, све је то на око једнолико и чило. Па и сам број грла доста је велики у појединих грађана, јер се може наћи по 50, 30, 25, а готово свуда најмање по 10 грла говеди. Нарочито су богата воловима села: Требиње, Луково, Бозољин, Блажево, Ковизла, Равниште и т. д. У тим крајевима сељаци највећу пажњу поклањају подизању говеда, а за храну своју старају се да набаве са стране. Поред волова народ овог краја подиже радо и коње, који су такође ситни али лепи и издржљиви, нарочито су у овим крајевима од неоцењене вредности, јер се на њима врше сви преноси и сва комуникација у овим крајевима

Оваца има доста добрих у општини бабичкој а нарочито у пределима око: Запланине, Белог брда и Равног Копаоника. У појединих домађина може се наћи по 100—150—300 брава оваца. Сој копаонички оваца врло је леп, има дугуљасту и ћубасту главу, кратак врат и труп дуг и округо. Ја држим да овај сој оваца много боље стоји од Кривовирских оваца у сваком погледу, само што су ова места тако далеко забачена, од пијаце те ретко кад и доспу тамо где би могле бити виђене и чувене. У копаничким косама има неколико њада оваца цинцарских, које г. Милићевић зове „Црновуцима" који се овде баве искључиво патећи овце и производећи сир и кајмак.

Коза има у приличном броју, али се ипак на подизање њиово слаба пажња полаже, а још мања на свиње, којих је број врло мали.

Становници овог краја искључиво живе од стоке и белог смока, који справљају на врло прост начин; те с тога и не може имати оне цене које има пиротски сир и ужички и чачански кајмак. Ја мислим, да би ову врло знатну грану привреде народне, знатно унапредило, кад би се од стране државе подигле 2—3 угледне бачије, где би се народ упознао са бољим начином справљања сира и осталог белог смока, као год што је подизање државних сушница, знатно унапредило производњу сушења шљива.

У Куршумљу.

Мих. Ст. Ризнић
дописни члан друштва

Стање летине окр. Књажевачког. — Овај округ ове године неће имати по готову са никаквом жетвом да се похвали.

Још пролетос за време орања беше испочетка доста кишно, а доцније сушно време тако, да је то спречило многе, да на време поору и засеју. А многе су њиве остале и непооране и незасејане.

Стрмњина је у почетку добро изгледала; но због прекомерне суше у почетку а доцније прекомерне кише и влаге, жетва је, у опште узевши, рђаво испала. Гдегде по брдским крајевима могло би се наћи приличне пшенице, ал опак није ко лањске године. Ове је године мање има, много је лошија, јер много уродице има, а што је најгоре главњичава и лака. И од овакве да је добро сређена, опак би се могло што да одбере; али много је пропало, које на струку а које и у кретинама, јер је многе спречило кишно време, те и ако је стрмњина за жетву стигла, опак су одлагали од данас до сутра е да би се боље време указало; а међутим одлагањем дочекало се те је киша и ветар измлатио и накварио и онако презрелу стрмњину, па се може мислити какав је резултат жетви. А кад се томе дода, да је онако кишно време силну стрмњину на њиви у кретинама затекло, те је проклијало и прорасло.

Кукуруза у овом крају нису никад ни били на гласу; јер су ретке године, да овамошњи пољопривредници пуне своје кошеве кукурузом. Узрок је томе доста слабо земљиште, а више рђаво обрађивање. Јер на узораној земљи ралицом, плитко и то на сачму засејани, једва једанпут а врло ретко по двапут окрашени и огрнути кукурузи и то често у невреме, није никакво ни чудо, што слаб берићет дају. Но опак кукурузи Тимочком долином, где је и најплоднија земља овог округа неизгледају засад рђави. Но сада су тек у свили и бојати се, да их незатече слана те да сва нада од њих буде узалудна.

Ливаде су прилично траве имале, но сено се није могло да среди ко што треба, ер че сте кише за време косидбе, квариле су много откосе и пластове те је с тога доста рђаво са овогодишњим сеном.

И *виногради* у овом крају нису за хвалу, премда ни иначе окр. књажевачки нема тако згодних положаја за виноделье, али и оволико у колико их има, ове су године посве рђави; јер су летос и неки крајеви од града страдали: а сада због кишног и хладног времена, посве рђаво напредују; још се ни шарак ко што треба неможе наћи, уместо што је требало да је још о Преображењу било, а оно већ и око Усековања зрео гроз неможемо наћи! Заиста ова је година за виноделье повајгора, јер још нико не памти да је се до тог доба задржало са врењем. А време је прилично захладнило, па лако може и слана затећи и с тим овако још недозрело уништити.

Воће је ове године слабо родило а шљиве на места и одвише а на места баш нимало.

Здравље стоке у овом крају повољно је; но цена им је здраво слаба, са немања новца, јер народ овог краја има држави да плаћа за разне данције; те је с тога цена стоци и знатно пала, и продаје се што но веле «пошто зашто» само да се до новаца дође. Трговци за стоку обично су Бугари.

Пшеницу, раж и др. слабо ко и купује и продаје; те с тога јој се и стална продајна цена не зна.

Љуб. М. Станојевић.

I

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** «Тежака», који *дугују* претплату из ранијих година, као и оне **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно поштом (најбоље упутницом) шиљу Друштву дугујуће суме, било да полажу управама Подружинâ друштвених (где ових има), које ће потом све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полициске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву дугује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и од полициских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

II

Позив. Српско пољопривредно друштво потребује сваке године знатну количину семена од пољопривредних усева, нарочито од градинарских. Па пошто му није могуће да сву потребну количину и св врсте сâмо производи, а набавка са стране доста је несигурна у погледу на чистоћу и клијавост семена, и уз то још скупа. то **позива све оне градинаре у нашој земљи**, који се баве с производњом градинарског биља и семена од истога, *да се друштву овом сваке године до конца Октобра јаве, ако имају семена на продају и да му од истог пошљу пробу и тачно наговесте, колико семена друштву на продају нуде и по којој цени.* Биљке од којих се семе тражи поглавито су ове: кромпир рани и позни, рани пасуљ чучавац, пасуљ тачкаш без влакна, грашак за зрно и бораније, жута репа (шаргарепа,) першун, пашканат, спанаћ, лобода, купус, кељ, карфиол, роткве зимске и месечарке, салате (све врсте), цвекла, тиквице за јело, патлиџани, паприка, краставци, мајоран, лубенице, диње, тикве за стоку, репа за стоку, луцерка детелина, црвена детелина, муар итп.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, Бр. 158, 16. Фебруара 1884. год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ПАРАЋИНСКА ФАБРИКА
ВУНЕНИХ ИЗРАДА

отворила је своје стовариште у Београду у улици кнеза Михаила Бр. 13.

Потписанима част је објавити поштованом грађанству да су исто стовариште снабдели великим изобром **штофова плетова, сукна и ћебади.**

Молимо све пријатеље српске индустрије као и сваког, који жели имати овог рода израђевине од чисте вуне, да се изволе сами уверити о доброти њиховој. Цене су фабричне и у сравњењу са страним фабрикатима врло умерене.

С поштовањем

МИНХ и ШУМПЕТЕР

БИКА

Имам бика за облагорођавање наши домаћих говеда. Бик сада има годину и три месеца. Длаке је сиво-жуте. Изванредног телесног развића и од нашег соја говеди да не може бољи бити. Ни бику у ратарској школи у Краљеву неће много уступити. Ко жели да му крава «води» под мојим биком, нека доведе краву мојој кући и понесе два динара богат, а сирома ништа.

Срета В. Којић

ЕКОНОМ ИЗ ЗАКУТЕ

СРЕЗА ГРУЖАНСКОГ ОКР. КРАГУЈЕВ.

ДОБРА РАНА СОРТА КРОМПИРА

(руже») За семе може се добити **код Алексе А Протића шпекуланта у Пожаревцу.**

ПРАКТИЧАН БАШТОВАН

Желео би ступити у службу на какво добро. За њега се може ближе сазнати преко Српског пољопривредног друштва.

В. СТЕФАНОВИЋА

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ПОЉОПРИВРЕДНИХ МАШИНА

у ЗЕМУНУ и у Н. САДУ

препоручује ново добивене машине за кошење летине којом се с 2 коња или вола дневно 8 до 10 јутара лако и боље нег косом покосити може; цена је у Земуну на обали дунавској 425 фор.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. Стефановић.

БИКА

за облагорођавање наше домаће пасмине говеди има код подписаног. Бик је млад; концем Јуна пуни две године. Длаке је зеленосиве; у опште телесног развића таквог, да од нашег соја говеди не може испасти бољи. Пуштаћу бика на краву сваком, који доводе краву код моје куће и плати по два динара на сваку краву.

Вића Т. Радовановић

економ из Водица срез јасенички, округ смедеревски.

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за орање ливене и коване; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); браздаче; дрљаче разне; крупаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се са јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да многобројним поруџбинаа дају могућим да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упутивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

НАЈВЕЋЕ СТОВАРИШТЕ ПОЉОПРИВР. МАШИНА И СПРАВА

В. СТЕФАНОВИЋА

У

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

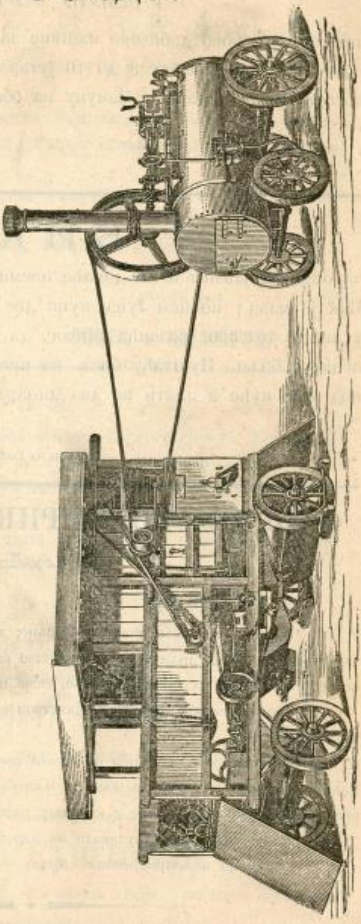

За олакшање поштованих купаца и бољу угодност сместио сам у Земуну на београдској капији, не далеко од жељезничке и парабродске станице, такође

ВЕЛИКО СТОВАРИШТО

ПОЉОПРИВЕДНИХ МАШИНА,

а заступаће ме при истом г. Јован Стаковић.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 11 — ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ — *НОВЕМБАР 1884.*

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: «Српском Пољопривредном Друштву.«

Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

ЈОШ ЈЕДНА ОПАСНОСТ ВИНОВОЈ ЛОЗИ.

«Црњавина» «Peronospora Viticola De B.»

О филоксери свако већ зна, по чему и како је опасна.

На све стране мотри се на њу, и све се чини да се одмах објави, где се нађе; и све се чини, да се спречи даље ширење а по могућству и уништи на месту где се нађе.

На ову непрекидну пажњу и борбу, већ су се виноделци навикли, јер је по невољи нађена у свима државама јевропским, а све државе налазе довољно разлога да свим својим утицајем виноделце о овој несрећи обавештавају и да у сузбијању заразе виноделцима свима могућим олакшицама и са сваке стране у помоћ притичу. Шта више и у најнезгоднијој перстективи, где је много заражене лозе, као у Француској нађоше виноделци за се утехе у обнављању својих винограда помоћу америчке лозе.

Но од некога времена рекао бих страх од филоксере уступио је место страху од другог неког штеточине, који је нарочито ове године показао своју моћ у многим винарским пределима, и нашим и страним. Тај штеточиња, познат је у Америци и Француској под именом: «Mildew», у Аустрији и Немачкој «Brenner», у Србији понегде «Црњавина», а по негде «бастра или тоња». У науци пак, позната је под именом «Peronospora».

Данас већ сви европски виноделци, с гледишта економског, по посљедицама, које наилазе, упоређујући штету од Црњавине са филоксерном, кажу да је она још гора и штетнија јер наилази и тамо где филоксере има, као и где ове нема и ако чокот одма не упропасти сасвим, оно штету у роду нанесе пре и брже, но сама филоксера и шта више теже јој је у ширењу на пут стати, но овој; нарочито кад се узме на ум то, да се досад није нико на ту болест осврtao нити је онаква организација противу ње, као противу филоксере предлагања.

Ова болест појавила се ове године још почетком Јула по Италији и Тиролској; а под 11 Јулом пише нам о њеној појави у нас, наш *дописни* члан Љуба Јовановић из Ланова *). Доцније сазнали смо такође да је она и у Жупи проузроковала превремено опадање листа у тој мери, да грожђе није могло сазрети при свем том што је дуже но обично остало на чокоту.

Овом приликом, ми смо ради да сазнамо преко наших дописних чланова и осталих пријатеља нашега виноделља, да ли је и колико по другим нашим крајевима раширена. За то их молимо, да нам о томе ускоро пишу, како би у идућем броју то свима читацима «Тежака» саопштили; и толико сигурнији начин борбе против ширења предложити могли. А да би се боље разабрали о овој болести, назначићемо овде: кад и како се она јавља и по чему се распознаје.

Ова болест, Перонospора, Црњавина, не наилази свакад тако рано, као што је ове године опажено. Ова кишна година дала је нарочито подесних услова тој њеној раној појави и таком њеном ширењу. Она се обично појављује под јесен, најчешће у Августу, и нарочито напада лист.

Лишће оболело од Перонospоре ускоро се осуши и опадне, тако, да виноград од ње нападнут изгледа као да је од слане страдао. Кад се лишће изближе загледа, смотриће се ово: На доњој страни листа, нарочито покрај лисних нерви пружају се неке беличасте флеке, које као да су посуте неким пепелом или брашном што се не може лако утрти ни убрисати. Те флеке некад су веће и јасније, а некад мање те се мучније могу да опазе.

Ускоро затим, чим се на листу покажу те флеке, лисна маса сасуши се и пропадне. Кад се флеке преко повеће дела рашире, сав лист изумре и пропадне.

Доње лишће које је најближе до земље, најпре пропадне, па онда горње.

(Свршиће се)

*) Види „Тежак" за Август стр. 520.

ГАЈЕЊЕ ОВАЦА

УДЕШЕНО ЗА НАШЕ ПРИЛИКЕ

(НАСТАВАК).

II. НЕГА ОВАЦА У КОШАРИ.

1. Под и простирка.

Пре свега, овца мора имати у кошари за стајање и за лежање сасвим сув, од прашине, избаца сасвим чист и наравно уравњен под. Није нужно, да је само лежиште мекано; шта више зна се, да овца предпоставља тврдо лежиште мекаиоме, само ако је оно суво и чисто. На пашњаку овца радије бира чисту земљу но травни бусен ради плапдовања, нарочито још онда, ако је бусен влажан

Према таквим захтевима, мора се удешавати и лежиште за овце, тим пре, што се с обзирима на здравље оваца, потпуно слажу и обзири на вуну.

Тај се услов може у кошари испунити на два разна начина или *прво*: да се толико сламе простире под овце, да под остане сув и чист а да опет није одвећ дебео слој сламе настрт, да је лежиште одвећ мекано. На одраслу овцу рачуна се дневно за простирку $^1/_8$—$^1/_4$ кгр. сламе. Ако се може толика количина сламе на простирку употребљавати и ако је кошара довољно висока, неки веле, да би се могло оставити, да нагомилано ђубре лежи 2—3 месеца у кошари и под овцама; ал то није наметно, ни препоручљиво, јер чистота кошаре, то је први услов за здравље све стоке, па и оваца. Због тога треба уредно и по могућству што чешће чистити и износити измете овчије из кошаре.

У Енглеској је у обичају сасвим *други* начин: тамо не простиру овцама сламу, већ чистоту у кошари и суво лежиште за овце, одржавају нарочитим начином патосања пода у кошарама овчијим Под патошу уским, насатице положеним летвицама, које су једна од друге размакнуте 2—3 линије, те да су ђубре и мокраћа не задржавају на поду, већ да одмах пропадају кроз шупљине у патосу.

Испод пода начињена је наравно са удесним нагибом рупа, 1—$1^1/_2$ метар дубока, у коју ће се мокраћа сливати и изметци прикупљати. Летве су тако намештене да се могу вадити, кад се рупа хоће чистити. На тај се начин кошара врло лако чисти и да се такав под у потпуној чистоти одржава, потребно га је само сваки дан по мало чиме погребсти и ђубре у оне пукотине између летава шчистити.

2. Чист ваздух и потребна топлота.

Даље морамо пазити на чист ваздух и потребну топлоту у кошарама. За овце с финијом вуном, потребна је у кошари топлота од 8—10° R. а за овце с младим јагањцима још и већа; за остале може поднети и кошара с нешто мање топлоте, а да то не шкоди ни здрављу њиховом, ни правилном порасту вуне.

Кад је топлота у кошари одвећ ниска, онда ни овце ни јагањци не могу добро напредовати, као год ни у одвећ великој топлоти — преко 12° R. — јер у овом случају овце не једу добро, много жедне а вуна им добије мутан, жућкаст изглед и јако се квари; осем тога, одвећ топле кошаре разњеже и раслабе овце тако, да су врло лако подложне болестима, нарочито онда још и пре, ако се на зиму истерују и ако им се тамо храна полаже.

Кад се на кошари, у којој је много оваца накључано и смештено, преко ноћ држе затворени сви прозори и врата, онда се често овце тако загреју, да када се сутра дан ради проветравања на кошари врата и прозори отворе или кад се овце истерају на поље, да се нахране, — могу врло лако да назебу и да се опасно разболу.

Колико топлота упливише на здравље и на доброту вуне код оваца, могло би се интересантних примера навести. По чињеним опитима нашло се, кад су по 5 оваца у три групе храњене на три разна начина:

да су овце храњене на пољу изгубиле на тежини — 6 килогр.
« « « « под заклоном добиле « + 2 «
« « « « у топлој и здравој кошари добиле на тежини + 22½ килограма прираста.

Један је опет чинио опите с вуном, па је нашао, да је од 318 оваца имао 35 процената више вуне, кад је овце, које је прве зиме држао у маленој и тесној кошари, преместио друге године у пространу и довољно високу кошару.

Други је држао по 100 оваца у две групе. Једну је групу држао зими под обичним наслонима а другу у доброј и здравој кошари; свакој овци и у једној и у другој групи, давато је дневно по 12½ кгр. репе. Овце држане под кровом биле су по једном браву теже за 1 и по кгр. ма да су оне држане под наслонима трошиле за ⅛ више хране.

Исто тако по опиту другог једног овчара, који је 18 оваца држао на пољу а 18 у кошари; последње овце дале су више и меса и вуне, но прве, ма да су ове много више хране потрошиле.

Даље навешћемо један пример, који ће нам јасније него све друго, показати огромну важност проветравања кошара и чистог ваздуха у истима. Бусенгол је испитивао колико једно бравче потроши кисеоника и колико за 24 сахата издвоји, издише угљеника и водоника. По том опиту излази, да би једно бравче, ради одржања свога здравља, за 24 сахата требало да има тридесет пута више простора и то онда, кад се кошара не би могла проветравати и на тај се начин ваздух у њој обнављати.

	КИСЕОНИКА УТРОШЕНО, ЛИТАРА:	ЗАПРЕМИНА ВАЗДУХА, КОЈА ТУ КОЛИЧИНУ КИСЕОНИКА СЕБИ ЗАДРЖИ, ЛИТАРА:	ПОТРЕБАН ВАЗДУШ. ПРОСТОР КАД СЕ ВАЗДУХ, ОВАНИХ 24 САХ. САМО ЈЕДНОМ ОБНАВЉА ЛИТАРА:
Код овна јаловог беше овако стање ствари:	408	1.943	49.290

Бројеви у последњем одељку таблице показују тако огромну потрошњу кисеоника на једног брава за 24 сах. и претпостављају у исто доба и тако огромну потребу на још огромнијим просторијама, да се нега стоке не би могла у пракси никада остварити, ал' отуд уједно можемо и увидет праву вредност проветравања кошара, да се у истима све из нова и из нова чист ваздух обнавља.

III. НЕГА ОВАЦА У ПОЉУ.

1. Торење.

Лети је најбоље и преко ноћи држати овце — па и оне с фином вуном (дакле и нежне меринске овце) у тору, на пољу, изузевши само онда, кад је кишовито и ружно време на пољу. Само код нас тор никад не чисте, а то може врло шкодљиво да утиче, ако не и на здравље самих оваца, а оно на доброту и чистоту њиховога тела и њихове вуне.

Много је боље, удесније и пријатније становање за овце, кад је с тиме спојена и једна од најкориснијих споредњих радњи по пољоделца, ђубрење, торење његових земаља, кад се торови премештају и овце ноћивају час овде, час онде, на исцрпљеним и мршавим земљама. На тај начин нити шкоди здрављу оваца, нити ђубре уди вуни, јер никад не може да га се на једноме месту толико нагомила, колико није потребно, нити ће опет наступити случај, да овце немају у целоме тору, нарочито после киша, сувог и чистог места за лежање.

2. После стрижења.

Руно задржава телесну топлоту и не да, да се тело брзо, напрасно охлади и онда, кад је на пољу хладно и мраз; због тога по

стрижењу вуне, кад се руно скине, остане кожа гола и постане на један пут у високом ступњу осетљива. За то су овце одмах по стрижењу далеко осетљивије и раздражљивије, крв јаче и живље ка кожи навађује и отуд могу хладноћа, јак ветар и ладна киша лако да изазову непријатне последице: колику, пролив, оток трбуха и назеб.

Тога ради сва наша брига мора бити на то управљена, да ти хрђави узроци, буду бар у прво време и по могућству одстрањени од оваца. Овце, којима се врши торење, треба неко време чувати, бар донде не треба шњима торење вршити, докле вуна колико толико не одрасте и докле се кожа довољно не оснажи, докле она висока осетљивост поступно не опадне. Но не само то, већ се острижене овце морају у прво време брижљиво чувати и од врло врелих сунчаних зракова, јер се може кожа изасути оспама, због јачег надраживања коже и т. д.

Поред тога овцама по стрижењу јако досађују муве, разне бубе и остали ситни гад, а нарочито штркуље, које могу често толико да их нападну, да једне овце добију читаве ране по крстима и по леђима; те се ране врло тешко залечују, по што их бубе беспрекидно на ново позлеђују, а много пута нанесу у тим ранама и своја јаја.

Да би сачували овце за прво време по стрижењу од шкодљивог дејства ових инсеката, треба их из јутра што раније изгонити на пашњак а што доцније у вече гонити кући; у подне пак кад је највећа врућина треба овце гонити у хладовину, или под заклоне и кошаре да пландују. Поред тога сва места што су их инсекти изранавили на овчем телу, треба омазати катраном, који ће још боље дејствовати, ако му се дода и мало чорбе од искуваног дувана крпе И терпентинско уље помаже, нарочито онда, кад се на овчим леђима већ излегу и црви; најпре треба подкожне мехуре избости каквом иглом, па онда црве повадити и рану терпентином намазати. У осталом, све то и код нас употребљују у сличним случајима.

Осем тога. после стрижења треба овце брижљивије, обилатије хранити, јер у то време телесна тежина опада, а вуна врло јако расте. После стрижења овце изгубе свог хрђавог топлоношу — руно, због тога им тело онда више топлоте одаје на поље а због јачег пораста вуне бива и јачи и живљи надражај и коловрат хране у кожи и онда, да би се овце и на даље могле одржати у свом пређашњем добро уређеном стању потребују много и добре хране. Ако пашњак, не би имао довољно и добре паше, онда морамо у то време

давати овцама поред пшенице и још какве друге зелене или суве хране.

Из опита, што их је Роде чинио, да покаже, како вуна одмах по стрижењу много живље расте, него ли доцније, излази,

да су овце два пут стрижене дале у целоме 29 килогр. вуне
докле « један « « « « « 25 « «

3. Против шкодљивих инсеката.

На многим местима практикују, а и сви бољи сточари предлажу да овце у интересу њиховога здравља треба 3—4 пута преко године купати. Услед тога бива кожа чистија и здравија, боље о чвршћи, а на тај се начин у неколико пониште и инсекти, који су се у руну залегли. Купање ово може се нарочито препоручити за оне крајеве, у којима овце јако пате од кожних болести. То се купање врши у обичној речној води.

Но поред тога овце купају и у нарочитим течностима, да би им утаманили јаја и запат шкодљивих буба, које им досађују. Млађе овце, а нарочито јагањци много пате од крље (Melophagus ovinus); они их често тако много имају, да их морамо што пре таманити, у интересу здравља и развитка стоке.

Крље нападају особито јагњад и шиљежад, узнемирују их и крв им сишу. Крље је најбоље таманити, одмах по стрижењу, што код јагањаца пада обично око Августа месеца. У то време и после стрижења крљу ће најбоље потаманити купатило састављено од воде и неочишћене, нечисте карболне киселине.[1] На 100 литара воде треба досути 4 литра нечисте карболне киселине и купатило треба једнако мешати, да би се киселина одржала у смеси с водом.

У тако припремљено купатило треба свако бравче умочити но само ваља строго мотрити, да оне ни мало течности не прогута по што би му она могла крв отровати. Ово купатило одмах крљу тамани. Ако се доцније из заостављих јаја опет запате и појаве поједине крље, можемо их онда лако побрати и потаманити. На тај начин — требљењем и треба крље таманити и онда, докле је још руно на овцама, а крље их муче, као и зими, када је купање немогућа ствар.

Ако имамо читаво стадо од крље да очистимо, онда овде треба купати лети одмах по стрижењу, па ако устреба и неколико пута ваља повторити, докле се у целом стаду крља не потамани. Окупане овце треба склонити под заклоне, те да могнемо кошаре очистити, јер се крље завуку у ђубре и у пукотине од зидова и дасака. По што се све ђубре изнесе и избаци, морају се под и свуд

[1] Знајући природу карболске киселине, ми је нећу саветовали ни ради људи ни ради стоке. У.

наоколо до темеља откопати и погрепсти зидови у унутрашњости кошаре, па их за тим омазати и окречити с клорним кречом. Кошару треба 4—6 недеља оставити празну, те да се и извод овог шкодљивог инсекта, који се случајно после из јаја изведе или је остао скривен, за навек поништи, јер неће имати шта да једе, па ће полипсати од глади ....

На овом месту споменућемо још само једног врло шкодљивог инсекта, који је постао светски чувен и ако носи име једног нашег места, то је злогласна *голубачка мушица* (Simulium reptans).

Те мушице истина су врло сићушне, али оне, као што је познато у ројевима све улећу животиња у све њене природне отворе у ноздрве, уста, очи, задницу и тајни уд. Убод ове мушице изазива отоке, који тек након неколико дана спласну и ишчезну. Оне се појављују у Априлу и Мају у таквој количини, да се на земљу спуштају у читавим облацима.

Кад ове мушице нападну какво стадо, оне га нападну у читавим ројевима и по неколико брави може да угине. Ове се мушице легу близу Голубца по извесним потоцима и пећинама и с ову и с ону страну Дунава; по Релу види се да су 1830. године ове мушице бесниле и по Аустрији, Моравској и пограничним крајевима Мађарске.

У Џемс-Хуговом делу о болестима оваца описује се, како су у почетку двадесетих година овога века навалиле некакве ситне мушице у грдним количинама чак у Шотској и да је од њих много оваца угинуло. Осим тога зна се да су голубачке мушице у 1846. години чак и по Белгији бесниле.

Код нас у време ројења ових мушица чувају стоку, нарочито у подне кад се мушице најживље проигравају и сву стоку излажу каду на диму и мажу ране с катраном. Др. Ђорђе Меу препоручује у своме овчарству, као *најбољи лек* против ових мушица прост рибљи зејтин, који и мушицу одгони и задржава и убодена места на овчем телу лечи.

По ономе што сам гледао и како сам и сâм своју стоку од ових мушица бранио, чини ми се, да улога и катрана и рибљег зејтина у овом случају није никоја друга, но просто та, да својом густином и својом лепљивошћу послуже за то, да се мушице, које на омазана места налете, улепе и да ту и угину, немогући се опростити лепљивих материја ових.

Чини ми се даље и то, да је против ових мушица понајсигурнији (и ако је за људе непријатан) лек, кађење на диму од слабо

горљиве, тињајуће ватре, као што је дају трула слама, ђубре и т. п. материјал.

IV. ПРЕДОХРАНА ОД ЗАРАЗЕ.

Најтежи, али и најважнији задатак марвеног лекарства и санитетских закона у једној земљи, то је наређивање и извршивање свију потребних предохрањивих мера, које ће заразне болести предупредити; јер лечења тих болести често је посве немогуће.[1]) За извршење свију тих мера треба много знања и умешности и поред недовољног броја стручних особа — марвених лекара, често их нема ко, нити их може потпуно извршивати. Због тога је потребно, да је сваки сточар бар колико толико упознат са током, развијањем и изгледом најважнијих сточних болести, јер је највеће правило у медецини наук: «боље је предупредити, отклонити зло, него га лечити.»

У сумњивим случајима код стоке, прво и најпотребније што имамо извршити то је, да испитамо, у колико може узрок болести лежати у храни и у води — пићу. Ако је до њих узрок, онда је већ лакше одредити дијету за болест, а и успех (изузевши опасне и заразне болести) је и сигуран и брз; за лаика, почетника, већ је тежи случај, кад поред хране и воде, узрок болести лежи још и у другом чему; а најтежи још, када се храна и вода не могу никако ни узети као узрок болести, јер с дијетом се мора одмах поћи на сусрет и ухватити се у коштац с дејствима узрока, што су болест изазвали. У овом је случају махом и успех већ сумњиви и тек доцније, временом, може да се постигне. Због недовољне пажње на ову околност, особито се често код преживара греши; тражи се, да се брзо успех постигне а ако се то не може у брзо, онда често одма и наше поверење у читав ток досадањег лечења пада; међу тим може бити, да је досадање лечење било на свом месту. Дакле треба имати на уму, да нарочито код преживора, због грађе њихових варећих органа, успех тек много доцније (после 5—6 дана) може да наступи, но што је то код остале стоке случај.

У случају, да се појаве заразне болештине или у сопственом стаду или у околини, онда поред тога треба се постарати: да се уклоне или да се униште сви они предмети и ствари, који би могли пренети заразну материју и даље је раширити, да се болесна стока од здраве одмах издвоји и да се тамо засебно и рани и пољи и лечи,

---

[1]) Allgemeine Heilungslehre der Haussaugethiere und Thierarzneimittellehre, von Dr. phil. G. J. G. F. Flemming Berlin 1879.

да се нова купљена стока, од досадање у то време одлучи, докле се види да није и она заражена и на послетку као најсигурнија мера за предохрану многих заража то је: каламљење (код оваца нарочито за штроку и прострел). О свему овоме биће говора при опису појединих овчијих болести.

ПЕТИ ДЕО.

ВУНА И ОСТАЛИ ПРОИЗВОДИ.

А. КОРИСТИ ОД ОВАЦА СА ВУНОМ.

I. ГРАЂА, РАЗБИЋЕ И СВОЈСТВА ВУНЕ.

1. Анатомска грађа вунене длаке.

Вуна или сваки појединн саставни део њен длака, то је као год обична длака, коса, производ спољнег покривача животињскога тела — коже. На свакој вуненој длаци разликују се два дела, спољашњица, длака и њен корен, који је усађен у спољнем делу коже, као у каквој канији.

Длака се састоји из рожасте материје и састављена је из два или из три ћелијчна слоја. Први или најгорњи слој пљоснатих ћелија, покрива длаку тако, да као цреп преко црепа на кућнем крову долази краљушт преко краљушти длаке (сл. 13) или као код длаке од меринских оваца (сл. 14) у виду левка, иде у наокруг око целе длаке без прекида; под стаклетом што увеличава изгледа због тога свака појединa длака у вуни као искрзана.

Сл. 13.

Сл. 14.

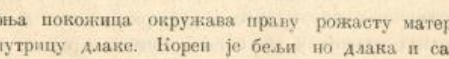

Горња покожица окружава праву рожасту материју и чува праву изнутрицу длаке. Корен је бељи но длака и састоји се из алених јајастих ћелија, које су склопљене од начасте једне материје, а ова се лучи из слузне кожице (што образује средњи слој коже на животињском телу). Корен длакин лежи у удубљењу кож-

ном, кожној канији, у коју се повраћа и горња и покожица саме коже.

Од прилике у горњој трећини кожне каније, од прилике, налази се са обадве стране од длаке, по једна лојана жљезда, која лучи ону маст, звану сијера, што служи за то да вуну чува и да је омазује. — По Шладену затворена, па и црна боја вуне долази од малених пигментских зрнашца, која се находе у неколиким ћелијама слузне покожице и која при порасту длаке и само се продуљују (у дужину расту) и у длаку се натискају.

Вунена се длака од обичне длаке одликује већом упружљивошћу (еластицитетом) финоћом, привитљивошћу или мачношћу и коврџљавошћу. — Поред тога простије длаке, као и грубља вуна имају кроз средину и уздуж једноставну или испрекидано срце, мезгру од мањих и друкчијих ћелија. Код фине длаке вунене од меринских оваца те мезгре нема. То се може видети и кад се упореде сл. 13 и сл. 14; мезгра се види у пресеку длаке а и уздуж као сиђана зрца.

2. Особине вуне.

У погледу на употребљивост вуне, имамо да пазимо на њене следеће особине: облик, упружност, финоћу, коврџавост, мазност, дурашност (јачина), дужину, боју, сјајност, сијеру (маст).

1. Облик. Правилно образована длака вунена на пресеку је потпуно округла и то на свима местима; често ћемо наћи и на овалне и на плоснате пресеке, по некима излази, као да та неправилност долази од мршења вуне и од неправилног пораста њеног. — Врх вунене длаке, која још ни једном није сечена, стрижена, као длаке јагњеће (јарине,) јесте заобљено шиљаст, докле врх длаке стрижене више се приближује облици, јер вуна расте одоздо.

Као погрешан облик вуне важи, кад је длака на врху или у средини где год дебља но при дну, међу тим, да то смеће и употребљивости вуне, у преради, изради ткања, невероватно је. Но вуна на врщима може да одебља и услед спољних уплива, влаге, прљавштине и т. д.

2. Упружност (еластицитет) или способност длаке, да се опет у првашњи положај поврати, кад дејство какве спољашње снаге престане, кад престанемо длаку растезати, то је особина вуне од врло велике важности, јер с том особином стоје у тесној вези и мазност, растегљивост, дурашност, па и коврџавост вуне. Код вуне могу се разликовати више врста упружности:

а) Упружност коврџавости. Ова се јавља онда, кад поједину

длаку или и цео прамен њен, растегнемо тако да се поједине коврџике рашире и да их нестане, — па кад престанемо са тегљењем а длаке се или прамен опет у свој првашњи положај поврате и својствену им крџавост опет достигну.

б. Упружност растегљивости. То је, кад се длака растегне и кад граница њене коврџавости, па се опет поврати у првашњи свој положај. Вредност једне вуне све је већа и ступањ финоће њене, што се она више одликује овом особином. Кад се овака длака растегне и одвише, да се прекине, она се одма на крајевима својим сгутољи, уковрџа и на томе почива процес ваљања вунених тканја и збијеност чоје.

в) Упружност мазности. Она се показује кад длаком или праменом у страну манемо или онда, кад руком руно разгрнемо, па се оно опет склопи. Кад се руно одвеће нагло у свој првашњи положај поврати, онда је вуна груба, оштра, чекињава.

Груба, сува, оштра, чекињава вуна нема довољно упружности и с тога је она, као и вуна од болесних или липсалих оваца, неупотребљива за ткива и од мање је вредности.

3. Финоћа је она особина вуне, која цену вуне махом одређује; пре је она била на светским пијацама од веће важности, него ли данас, када је ткална фабрикација толико се усвршала да и од лошије вуне може да изради финије или боље сукно или чоју.

Фабриканти одређују пресек вуне, поједине длаке, по ступњевима и за ту се цељ служе нарочитим мерама (вунометром, апрометром), који имају или стакло које увећава, или представљају колут, који је најфиније и поступно до најмањег ступња назубљен, да се сравни вуна по својој коврџавости и т. д.

4. Коврџавост. То је поглавито особина вуне, која нема срца, као што је нарочито фина вуна меринских оваца, обдарена високим ступњом коврџавости. Овом особином одликује се у финоме руну и свака појединa длака и особито поједини прамичци вуне; ако се вуни овакој одузме њена сијера, ако се она опере, то ће прамичци донекле изгубити моћ коврџавости, нарочито у погледу на правилност и једнакост поједиших лукова на коврџикама.

Од облика поједиших коврџика и од величине лукова на коврџикама у многоме (поред осталога) зависи чак и спољни изглед самога руна, дужина и облик прамичака на руну. Може једно руно бити у толиком ступњу обдарено особином овом — коврџавошћу — да поједини прамичци изгледају кратки, да је руно толико збијено, да на очи изгледа, као да има у њему много мање вуне но

на другом руну, које је растреситије, које има дуже прамичке али које је и грубље, па и мање коврџаво. Овакви прамичци само су релативно, по изгледу краћи од прамичака растреситога, грубљег руна, дакле су у самој ствари они дужи, када се опруже и растегну до оне мере, до које је прамичак оваког грубљег руна природно растегнут (Упореди сл. 15, 16 и 17.)

Сл. 15.

Сл. 16

Правилна је коврџавост код длаке онда, кад је напон лука на длаци раван висини његовој. Што се више удаљује које руно од ове нормалне коврџавости, све је мање коврџаво; сасвим грубо руно и нема никакве коврџавости.

Сл. 17.

5. Мазност, то је врло сродна особина вуне са финоћом и са упружношћу и махом је од њих и условљена. Но на њу битно може да утиче више и сијера, маст, јер сијера густа, чврста, као што могу меринске овце, соја негретског често да је имају — чине вуну чврстом, тако да се под руком осећа оштра и груба. Но с друге стране може човека овлашно пипање да превари и у оцени мазности и финоће руна, јер сијера може бити тако удесна и уљаста, да и оштрој вуни даје мазност, мекоту и благост

6. Дурашност или *јачина* оцењује се растегљивошћу длаке и преко способности њене за коврџање, преко коврџавости. Свака је вуна у толико благороднија, када поред извесног ступња финоће показује и више јачине. Обично је грубља вуна јача када се на појединo влакно, длаку рачуна, ал то је само релативно, јер финија вуна само ако је правилно развијена, далеко је јача и дурашнија,

но што је грубља вуна у далеко већем, ширем пресеку. Дурашност, јачина вуне преноси се и на сукно или чоју, која се од ње одатка и за то треба тежити, да се запатом оваца води рачун и о овој особини вуне. Слабија вуна махом је врло мало или ни мало коврџава; дурашност сасвим изгуби вуна од пркнутих оваца или и код оваца којима је храњење због оскудице на храни, било недовољно.

7. *Дужина* вуне може се рачунати на два начина или кад се коврџике отегну и вуна се онда измери, или кад се вуна, онако каква је — коврџава — по дужини својој измери и с другом вуном сравњује. Да би измерили руно по дужини његових прамичака, морамо га или разгнути на овци и прамичак измерити или прамичак одсећи до коже и онда мерити.

Дужина вуне условљена је расом оваца и у одељку у коме смо говорили о расама оваца навели смо и дужину вуне. Но употребљивост вуне у многоме зависи од ове особине. Тако за ткања тзв. чупава сукна много се боље да употребити релативно кратка т. ј јако коврџаста вуна, докле се релативно дугачка вуна т. ј. груба и нековрџава може употребити само за ткиво глатког сукна.

8. Боја. Најомиљенија је бела боја вуне, јер се белој вуни може сасвим произвољно дати свака могућа боја, црна, мрка и шарена вуна, већ се не може друкчије бојити и употреба је њихова мања. Код нас због велике употребе црног сукна и црна се вуна најбоље плаћа. Истина да се вуна у неколико боји и бојом своје сијере, која може од црне, црвенкасте, да пређе и у зеленикасту, (што у многоме зависи и од боје саме земље, пашњачке и т. д. али та се боја обично може лако истерати онда, кад се вуна пере и бели.

9. Сјајност зависи од чврстине рожасте материје што вуну саставља. Сјајност вуне може бити врло јака блештећа, као код чисте грубе вуне; али много више треба тражити благу, свиласту сјајност, којом се фина вуна одликује, јер та сјајност и у ткању доцније остане. Вуна без сваке сјајности мање се тражи и хрђавије се плаћа.

10. Сијера, то је масан зној, који окружава длаку и који произлазу из лучења лојани и зној ни жљезда под површином коже. Од количине и каквоће сијере зависи у многоме јачина вуне и да ли ће се она лакше или теже прати у води. За то се и чини разлика у сијери која је више течна, уљаста и у води се лакше раствара и у сијери, која је тешко растворна и више је чврста, смоласта.

На количину и каквоћу сијере има уплива начин хранења и држања оваца. Кад се овце јаче хране, онда вуна садржи много сијере, која се запече међу прамичцима и таква је вуна после тежа. Овце које се једнако у кошари држе, још јаче се та особина развија, јер на њу утиче ваздуха, топлоте и влаге, сијера се у неколико раствара, испарава и отпада. О боји сијере говорено је горе.

3. Вунени прамenови.

Велика финоћа појединих влакана у вуни и њихна мазност, узрок су што се она одма над површином коже скупљају у мале ките, у-тако зване прамичке; ова наклоност к прамењању може се опазити одмах и на јагњету од благородног порекла. Што даље расту, то се ови прамичци, (који се нарочито код снажно и правилно образованог руна могу одмах приметити), приљубљују све ближе једни другима и граде веће праменове. По свој прилици томе доприноси покретљивост, гибање коже при покретању оваца, а за тим и та околност, што је обим руна, над површином коже знатно већи од обима самога тела. Код оваца са густим руном, то се прамењање примећава тек онда, када јаче главу погну, докле код оваца с ређим руном, то се може одмах приметити.

Као год код длаке тако и код праменова морамо водити рачуна о свима горе побројаним особинама, наравно у већој мери, у колико је свако промен скуп више длака вунених. Поред тога при расматрању праменова морамо водити рачуна још:

а) *О густини праменова и пресеку.* Пресек је праменова код фине вуне мален, код грубе велики, широк. Од значаја је сазнати број длака, које сачињавају један прамен или покривају извесну површину коже, јер се по томе сазнаје густина руна, а познато је да густина руна опредељава његову тежину. Густина се вуне сазнаје пипањем и стезањем праменова или оцењивањем размака између појединих праменова или нарочитом мером.

б) *Правилности праменова.* Ако су праменови тако распоређени да не стрче поједине длаке међу њима и да не замршују и не кваре прамењање, онда је то правилно прамењање, иначе није.

в) *Став прамена.* Код снажне и нормалне вуне праменови стоје право. Вуна ретка, замршена збијена на пр. на трбуху или код вуне, која нема довољно мазности и положај или став праменова је искривљен, оклембешен и т. д. А ако су такве овце још и мршаве, онда се руно расклапа, зева.

4. Руно и оцењивање вуне.

При оцењивању руна било на телу овчијем или у воду вуне, има се у главноме обзирати на три главне особине:

1) *Густина руна.* Обилатост, количина вуне у једноме стаду, поред висине праменова условљена је од густине вуне и од обраслости тела. Но по што се од добре вуне за ткиво оне гражи, да она не пређе извесну дужину, то је густина вуне од великог уплива на доходке једног стада, а поред тога одржава се у руну сијера а због густине праменова, заштићено је руно и од прљавштине и др. нечистоте.

Да би сазнали густину вуне на једној овци, морамо руно расклопити, па што је ужа она браздица голе коже међ размакнутим праменовима, то и стиж вуне мора бити гушћа; даље при стрижењу вуна која је густа, чисто нараста и одскаче под резом ножница. Овлашним захватањем руна с шаком, по јачем ил слабијем отпору вуне, можемо приближно сазнати густину руна, наравно, да је много сигурније, ако упоредимо запремину прамена чим га осечемо и онда по што тај исти прамен притегнемо.

Овце, које имају преко целог тела кожне боре, имају врло густо руно, само што изједначеност истога може с тога јако да пати, јер на прегибалу узвишици ових бора, нарочито ако су оне велике расте знатно грубља вуна, него ли у удубљенима тих бора, дакле, и овде се не сме извесна мера прекорачити. Но при свем том, ове кожне боре, при оцењивању јагњаца за запат, по најсигурније су нам помоћно средство.

Спољашњица густог руна изгледа потпуно склопљена, затворена и то нарочито пада у очи код краће вуне, ваљда и због тога, што је мања разлика у обиму руна с обимом целога тела.

2) *Обраслост* зависи од густине, ма да обадве особине могу бити постигнуте код једног истог бравчета. Овце које нису добро обрасле много мање вуне имају, јер немају добру вуну на трбуху, ни на доњим деловима слабина, а сасвим су голуждраве по ногама и по глави. Код добро обраслих оваца, у толико је важније, ако је вуна свуда мање више изједначена.

3) *Изједначеност*, она не само да се распростире на сва добра својства доброг овчијег руна, дакле на изједначеност у висини праменова (која се не може лако наћи код производа из спаривања оваца с дугом и овнова с кратком вуном), на образовање праменова и на цео карактер вуне, — већ особито и на ступањ финоће. Потпуна изједначеност вуне на свима деловима тела, не може се на-

равно потпуно постићи ни у једној од побројаних особина. ал њој се има тежити у запату оваца ради фине вуне и што се више у том правцу постигне, све је боље.

Доброта вуне, према деловима тела, на којима расте, дели се на више ступњева, као што је то бројевима од 1—13 представљено на слици 18. Но по ономе, што сам ја, истина нетачним мерењем, али приближним оцењивањем, како руна на овцама, тако и острижене вуне, сазнао, мени се чини, да се за наше овце (бар за оне што сам их држао — црноречке овце) боље подудара друга шема, коју сам ја на горњој слици обележио поред постојећих бројева с с мало дебљим цифрама.

Најбоља вуна дакле расте:

1) На предњини горњег трупа (плећкама, лопатицама и горњем делу предњих ребара.) Овде се находи најправилније праменање, праменови су дугачки и добро корџави, финоћа је вуна највећа.

2) На позадњини горњега трупа. Вуна је овде на погледу на снажно и правилно праменање, већ попустила; ближе ка крстинама лако постаје сметено, замршено рашћење вуне, а по спољашњици праменова већ постаје нешто оштрија.

Кад наших оваца то је већ трећи ступањ доброте вуне.

3) На грбини. Због стрмог прегиба, нарочито код мршавијих оваца, вуна на грбини већ више трпи и јаче је изложена непогодама спољашњим.

4.) Стране на врату. Истина овде вуна у опште има још ступањ финоће број 1. али на врату често долазе боре кожне, које чине да вуна не може бити потпуно изједначена, јер на прегибалу од бора расте груба и стакласто — сјајна вуна.

Средња вуна расте:

5) На бутинама и на лактовима, праменање је већ неправилније због притискивања приликом лежања а и ступањ је финоће далеко мањи, само код јако обраслих и благородних оваца може и овде бити вуна фина и изједначена.

6) На гребену. Руно се овде лако расклапа, јер нема став вуне оне густине и склопљености, корџавост је овде неправилна и прелази више у растегнутост праменова и длаке. Ово место треба да служи као путевођа при одбијању брави за запат, јер кад се и ту нађе затворен склоп, добар карактер вуне и приближан ступањ финоће ка првом броју (1), онда се сасвим сигурно може рачунати на добре особине вуне у опште.

7. На трбуху. Овде расте врло фина вуна, али она нарочито код рељег стива вуне јако трпи од нечистоће и због лежања; у том се случају и прамењање губи и вуна бива замршена и неупотребљива. Код наших оваца ретко ова вуна што год вала.

8) На потиљку и горњини врата. Овде је вуна много грубља нарочито ако није руно изједначено; осем тога прање и други отпадци од хране ту западају и вуну кваре. Код наших оваца због тога вуна на потиљку врло често испада.

9) На доњој страни врата и груди. Вуна је овде дужа и грубља, него на предњаведеним местима а често је и промешана с појединим чекињавим длакама, које засебно ван праменова израстају.

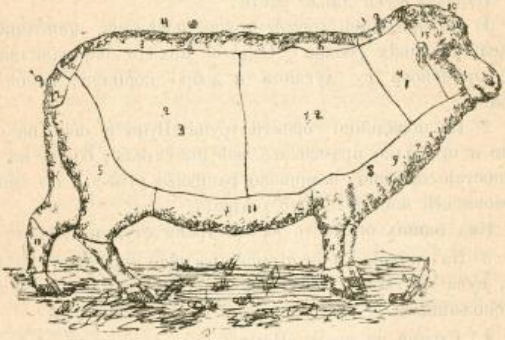

Сл. 18.

10) На корену од репа. Вуна се на овом месту врло ретко да дотерати и облагородити, зато при оцењивању изједначености код руна, треба и на њ мотрити.

На свима осталим деловима тела, на којима вуна расте, налази се хрђава вуна; дакле на ногама до папоњака, на глави, на репу и на мошницама код овнова. Само код врло добро обраслих оваца може се по кад што десити да се и на овим местима образују праменчићи и да на њима сразмерно доста фина вуна расте.

Особине вуне, у далеко већој мери, зависе од узрока, који у организму животиње саме леже него од осталих околности и ове се особине пренашањем, путем наслађа, могу пренети и или се повећати или умањити. Начин храњења само у толико има уплива, што кад се овце хране са добром храном, онда вуна једнако расте, тако да нешто дужа и јача израста, докле с друге стране вуна по ду-

жини и пресеку прамеповa опада уз лошију храну и оскудније храњење оваца. Бар до сад није нико доказао на сигурно да каквоћа хране може имати каквог очигледног уплива на својства вуне; то исто односи се и на квалитет или примесе воде за пиће.

Влага и прашина шкоде вуни, јер се сијера раствара и упија и због тога најпре трпи мазност вуне, а за тим финоћа, па и сама правилност у прамењању. Најштетније дејствује кречна и глината прашина.

Пол животиње има у толико уплива, што овце носе нешто финију а овнови сразмерно грубљу вуну. Јаловице заузимају у овом погледу неку средину.

На послетку особине су вуне најсавршеније у старости од друге, па до седме или до осме године. Вуна од јагањаца и шиљежади (јарина) истина је много мекша и мазнија, али је и мање трајна, слабија; стара стока даје истина често фину вуну, али и много слабију а поред тога она се и јако прореди и опада.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ФИЛОКСЕРА.

(Нов проналазак против зимског јајета филоксере вастатрикс).

Господин Балбијани, професор на «College de France» — париском универзитету — кога је министар народне привреде одредио да истражује начин и средства за уништавање зимског јајета филоксере, поднео је недавно поменутом министру свој извештај о покушајима и успесима који су чињени са три разна средства, као што следује:

1. Уништавање зимског јајета на начин механички — скиданем коре са гиље и ластара;
2. Топлотом — употребом кључале воде или друге какве течности, и
3. Премазивањем лозе са каквом смесом која искључиво уништава зимско јаје.

Први начин, скидање коре са лозе, бива кад се узму нарочито за тај посао удешене од челичних жица оплетене рукавице и њима се цела лоза добро протре док сва кора не одпадне. Овај посао иде врло брзо; али сам начин није најпрактичнији, јер се може применити само код старијих лоза. Млађе би се лозе које су као што се зна пуне сока тим путем доста повредиле.

Други начин — помоћу топлоте н. пр. заливањем или прскањем кључалом водом — био је још раније познат и примењиван, а и данас се још употребљава (нарочито у Француској). Овај је начин као средство против ситних инсеката «Pyrale»[1]) који се на лози находе и доста квара чине. Он се употребљава с тога што је на многим местима познат, и што га је лакше извести. Но при свем том ваља обратити већу пажњу ако хоћемо да нам успех буде што повољнији.

Трећи начин премазивање лозе са смесом од 9 делова „Coaltar-a" (ова се смеса добија из каменог угља) и 1 делом простог — тешког — уља, много је бољи успех показао од оба прва начина, јер је уништавајући зимско јаје филоксере, очистио и лозу од филоксерних брадавица «гале» (Galle). При свем том овај начин као и прва два нису довољно усавршена да могу потпуно да одговоре жељеној цељи. Оваква смеса може заиста да уништи зимско јаје, али је лако могуће да и сама лоза угине. Осим тога премазивање на овај начин било би врло тешко извести над већим бројем винограда.

Недовољни успех који се показао употребом сва ова три начина за уништавање спољне филоксерне заразе, дао је повода г. Балбијану да истражује и пронађе много практичнији начин и сигурније средство, како за очување лозе тако и за уништавање зимског јајета. Тај проналазак г. професора састоји се у потреби:

Непречишћеног — простог — уља	20 делова
Нафталина (Naphtaline brute) . . .	30 «
Креча негашеног	100 «
Воде	400 «

Ова се смеса приправља на следећи начин: прво се нафталин раствори у простом — тешком — уљу, за тим се у други какови већи суд изручи сав негашени креч, па се по њему после толико воде да се сасвим не угаси, како би се потребна топлота могла извесно време да задржи, као и волум да би што већи био, затим се тако полурастворени креч полије са раствореним нафталином и добро промеша, и на послетку се све то постепено полива водом док се и остатак од 400 делова воде сав не утроши. Међутим се сва ова течност непрестано меша, док се сав креч неугаси. Под упливом топлоте која се при растварању креча развија, композиција оба уља једини се са истим и даје нам једну густу мутну течност. Ова течност може се према потреби удесити да буде много јача, дакле да много енергичније дејствује, ако истој количини (400 делова) воде додамо сразмерно већу дозу пр. уља или нафталина. Овакова смеса дејствује много јаче с тога што она при премазивању гради на по-

[1]) Ми смо је назвали „мајска гусеница" у.

вршини коре дебљу скраму, из које се образује много више отровне паре.

Ова смеса коју је г. проналазач нарочито проучавао, састоји се из:

Простог уља	30	делова
Нафталина	30	«
Креча негашеног	100	« и
Воде	300	«

По мишљењу г. Балбијани, употреба слабије и јаче дозе ове смесе допуњује недостатке прва три начина, према томе ми имамо пред собом једно средство које ће бити у колико смртоносно по зимско јаје филоксере, толико сигурно и безопасно за лозу, а у исто време и много јевтиније но сва друга средства која су до сад употребљавана. Он је свој ново пронађени лек препоручио као успешан француском г. министру народне привреде, да га усвоји и да нареди да се од сад званично употребљава за уништавање филоксерног зимског јајета.

То је поводом самог проналаска а кад се одпочну званични радови са овом смесом, објавиће се опширније начин на који се она приправљ, као и начин саме употребе; о чему ћемо и ми читаоце исвестити

превео **Милош Х. Поповић.**

ЗИМСКО ОРАЊЕ.

У говору пољопривредном даје се име **зимског орања** свеколиком орању, које се извршује после јесењих усева, ма да зима, управ рећи она зима по календару, није никако још настала. Од свију послова, који се предузимају на земљишту у течају године, ово је орање, без поговора, једно од најзначајних за будућност летине. С тога ваља веома жалити сваког пољопривредника који се, било што нема спреге било што је иначе спречен, не користи озбиљним користима, што проналазе од орања извршеног израније на њивама, које су одређене за **пролећне сејање**.

Али су то нарочито смољничаве и збијене земље, које се не *троше*, кад човек није изабрао добро време да их оре и остави утицајима **мраза**. Није могуће, тада, учинити да оне буду орне, па ма како се човек трудио да их ради **доцније**. Што год човек више употребљава влачење дрљачом да би их издробио, што се год више

употребљава плуг или друга пољопривредна оруђа, земља се мање дроби, јер се каљуга у малтер, и, као год и овај, она се *слепљује* под ногама коња да се наново стврдне као цигла после првих зракова пролећњих. То је врло непријатан посао да га човек не може да сноси, тако, да би могли да одричемо моралност басне: «**орач и његова деца**» — а то је најлепши пољопривредни аполог — **Фонтена**, кад у његовим саветима не би било услова: да се орање почиње још раније:

Преорајте своја поља чим наступи јесен
копајте, прекопавајте, не оставите ни једне место
где рука не би доспела једанпут и више пута.

Али оно што је важно то је то, да се земља оре онда, кад се ладноћа почне осећати. Наизменично наступање **смрзњавања** и **одмрзњавања** јесте посао природе, који човек не може да замени. Умерени климати, као што је наш, много имају да заблагодаре дејству смрзњавања и одмрзњавања, нарочито укус наших производа, њихова различност, њихово изобиље показују нам да смо ми у бољим приликама но они, где нема мразева. Ми би, дакле, били сасвим неувиђавни кад не би спремали наше земље те да се њима користимо потпуно.

Али како то ви постављате, рећиће нам се, теорију о метеоричком дејству мраза на земљу? Ево, по нашем мишљењу, исказ најпростији и најразумљивији.

Јаки мразеви, вели нам научари, јесу резултанта зрачења према небу оне топлоте што се нагомилала код нас за време топлог времена и која се више не обнавља сунцем. Мразеви долазе код нас тек после јесењих киша, који са своје стране доприносе општем разлађењу. Онда је сва дебљина вегеталне земље *испуњена* водом дотле да је свака грудвица, свака трошница, ма како ситна била, одељена од других трошница капљицом воде такође неприметном. Наступи мраз, и ове капљице, претворене у лед, увећавају се по свитку *ширењем*, поводом тим одвајају у толико више трошице земље једну од друге, ту себи праве ситне ћелије у *срединама* и резултат је тога што се цела земља издиже као да се ту уметнула каква гомила песка. Овде мраз игра исту улогу, бар по привидности као оно *квасац* у тесту, али, у место да производи издизање дејством гаса, који произлази од квасца, овде је једна тврда и чврста материја, лед, који прави себи места у смрзнутој површини са толико више снаге, у колико је ладноћа јача и у колико је земља више мокра. С тога пољопривредници воле да киша падне пре но

што наступе строги мразеви и веле да они чине те земља *зре*, — израз сасвим тачан ма да је у фигури исказан.

После свршеног одмрзњавања, одма чим се земља мало просуши, трошице земље, ако се пази да се она не ради по киши, не *лепе* се нимало; грудве се троше, напротив, као оно креч на који се сипа вода; и свеколико поље, поорано **пре зиме**, слегне се брзим испаравањем под зрацима мартовскога сунца. Тада земљеделци немају више да се боје тешкоћа при своме сејању пролећњем и при свима радовима, који долазе затим, опажа се добро дејство првог орања.

Ето на тај се начин све ланча у нашим тако сложеним и тако различитим пословима. Баква, први наш корак, чини често успех или неуспех у нашим пословима: па смо с тога мислили да је добро напоменути и објаснити најосновније услове пољопривредне практике.

ПО ФРАНЦ.

НА ШТА ТРЕБА ПАЗИТИ ПРИ ГРАЂЕЊУ ШТАЛА?

Питање о бољим, подеснијим и савршенијим шталама *у нас*, канда још није пречишћено, као да се код погдекојих земљоделаца односно сточара још држи, да није време стигло за што боља и подеснија склоништа наше домаће стоке. Ваљда из разлога овога и то као најпоглавнијег, још се тако рећи нико не постара од наших богатијих домаћина, да сагради боље склониште својој стоци, од које тражи што већу и трајнију употребу њених производа и снаге за рад.

Такво мишљење *неће наћи* заштитника ни код којег озбиљног земљоделца, па наравно ни код нас, те с тога сматрајући, да је већ крајње време, да се тој застарелој и одвећ штетној пракшци, «да нису нужне подеснije штале за стоку», једном учини крај — намерни смо, да у кратко изложимо све оно, на што треба пазити при грађењу склоништа за стоку, у толико пре, што сматрамо да је и стока један живи створ, који је подложан као и свака друга животиња разним неприликама и незгодама, које од чести произлазе од ваздушног утицаја, од чести од човека — њеног газде, те под таквим околностима живећи подложна је болестима и другим невољама. Да, дакле, тога зла у толикој мери не буде, да се стока разбољева, принуђен је њен газда да јој даде нужног за-

клона, пошто стока по природи својој није толико моћна, да се сама у свакој прилици може склонити.

Ето дакле очигледних побуда, које управо навалице гоне сваког оног паметног земљоделца, који добро појима и разуме ону изреку, да земљоделац може од стоке очекивати што дужу и већу употребу и корист, само ако се њом паметно при раду поступа и ваљано је негује.

Према томе, дакле, ослањајући се на горе наведено, сматрамо, да је одређ потребно не само стоци спремити склоништа, већ и да ова буду како треба сграђена, те да потпуније одговоре ономе задатку, којега ради су и направљене.

На сваки начин потребно је да се и при овим грађевинама, као и за људска обиталишта мотри на неке околности, ако оће ове да буду што здравије и угодније.

Дакле при грађењу штала нужно је, да се мотри на следеће:

1. *Положај места.* Место, на коме ће се имати да сагради штала, не треба ни да је сувише високо односно узвишено, као ни сасвим ниско; јер у првом случају, тешко је достављати воду стоци, даље, на тако узвишеним местима увек је хладније и изложена су хладним и суровим ветровима; а у другом пак, штала је влажна, што је штетно како за саму грађевину, тако и за стоку, која у њој борави, јер је услед влаге изложена разноврсним болестима.

2. *Место.* Ово не треба никада да се находи близу људских обиталишта, а још мање, да стоји у свези са овима; јер у случају пожара, што је врло чест случај, тешко се може спасти штала, а у неким приликама и сама стока, као што је нередак случај. Но ако је простор, који нам стоји на расположењу, такав, да се мора градити штала до самог обиталишта, онда треба посадити дрвеће, како би ово у случају пожара, могло колико толико спречити, да се пламен разилази и преносе искре на све стране. Но, као год што не треба да су штале уз саме станове људске или до њих, исто тако не треба ни да су удаљене мало даље од ових, као и од самог места где се хранећи материјали чувају, како би се с једне стране могла обраћати довољна пажња над шталом, а с друге, да се око преноса хране не троши ни много времена ни радних руку.

3. Неопходно је нужно, да се штала сагради, како ће се моћи лако *проветравати*, јер нечист ваздух подрива здравље стоке, пошто не може крвоток правилно да ради, а ово је нарочито од штете и одвећ убитачно за младу стоку, која са растењем и иначе са производњом, знатно опада. Проветравање штале треба да је тако

удешено, да ветар или промаја не може утицати на стоку, која се у њој находи.

4. Штала мора да је *довољно топла*, што ће се постићи онда ако дуварови и патос буду дебели и имају ту особину, да не дозвољавају спољној температури, да показује свој јак утицај на температуру шталску. Најбоља и најповољнија је температура за крупну стоку 12 степ. Ром, а за овце сасвим довољна 9 степ. Ром. У колико је млађе животно, у толико оно више потребује топлоту, ради чега нужно је, да се за врло младу стоку, има у штали температуре 13—14 степени Ромирових.

Земљоделац односно сточар, треба да се побрине и о томе, да температура не буде већа од горе наведене; јер одвећ висока температура шталска дјејствује још убитачније на здравље и хранење стоке, а то због тога, што се овде ваздух још ужасно и квари јер је препун водене и амонијачне паре и угљеног диоксида званог «угљена киселина» у обичном животу.

5. Штала мора бити *довољно светла*, јер животна радљивост и енергија у пуној мери, јавља се само онда, кад се користи светлошћу; сем тога у тамним шталама не може се хранење како ваља извршити. Према томе дакле, штала мора бити снабдевена са довољним бројем окана. Има један изузетан случај, када штала мора бити мрачна, а то је тај, кад се стока гоји, и у том случају мрак гове гојазној стоци; иначе, као што је наведено, штала мора бити довољно светла.

6. Штала мора бити *довољно пространа*, како би стока могла комотно стајати, лежати, јести и т. д., недодирујући једна другу. Сваком животном треба да буде одређена довољна просторија за кретање сразмерно његовој величини. Обично се узима, да је за говече довољно 4—7 квад. метара; за коња 5·5—7 кв. мет; за овцу 1·2—1·5 кв. мет., за свињче 1·7—2·8 квад. мет па и више према грађењу свињца; а ширина треба да је за говече и коња 1·4—1·5 метара, а за овце и свиње 0·5—1 метра. Не треба ни пошто да се изгуби из вида, да је у тесним шталама ваздух загушљив и крајње покварен, нарочито је то случај, ако проветравање није удешено како ваља. Напоменусмо, да штала не треба да је тесна, али исто тако треба мотрити и на то, да не буде сувише пространа, јер је и то од штете, а то због тога, што се за време зиме тешко може одржати потребна температура. Коњушнице и кошаре за волове, краве и овце, мора да имају висину 2·84—3·50 метра с погледом на то, да ли дотично бравче борави на балези или не; а за свињце

нужно је 1·1 метара висине. Сем тога, ако штала нема патоса, то висина може да буде и нижа у свима случајевима.

7. Унутрашњи распоред штале треба да буде такав: да се стока не меша са осталом кад једе или стоји; да при изводењу из штале брав комотно иде; да се балега или ђубре износи из штале комотно; да је за полагање хране тако удешено, да се ова брзо и добро донесе и намести; да положена храна не пада под ноге.

8. Ако се ђубре из штале посведневно износи, или ако је патос у штали земљан, да се лако може скупљати мокраћа, неопходно је нужно, да се од камена или дрвета или дасака направи патос, који ће имати неки пад, како би мокраћа још лакше могла обилазити и скупљати се на извесном месту. Но пад не сме опет да буде ни тако кос, односно велики, како не би задње ноге дотичног брава стајале ниже, што је штетно по само животно.

9. При штали треба да се сагради и шупа у којој ће се сместити н. пр. сечена слама, мекиње итд. У опште треба знати, да се слагалиште хране тр ба да налази близу штале. Где је случај, да се сено чува на тавану штале, дакле где нема нарочитог сењака, тамо треба да је таван олепљен, како не би испарине из штале лапиле кроз таван у сено, у ком случају може сено да се поквари. Међу тим, ако је таван штalски такав, да испарине могу лапити кроз њега, то никако не треба држати сено на тавану већ на другом месту, а овде само држати материјал одређен за простирку.

10. У близини штале веома је нужно, да се бунар налази, како би се стока могла одма појити, те да се не умори идући до даљег места одређеног за појило. И овде при грађењу бунара треба такође обратити пажњу па овај никада не подизати близу ђубришта јер се врло лако може воде да укваре.

11. Ако се ђубре чисти под стоком, то треба близу штале направити ђубриште, где би се посведневно ђубре бацало. А при прављењу ђубришта неопходно је пазити на следеће: патосати га каменом или дрветом; ископати јаму облика елиптичног, како би се што згодније до њега са свију страна могло прићи; а што се тиче дубине, довољно ће бити 1—1·20 метара. Мокраћом, која се буде скупљала, треба с времена на време поливати изручену гомилу ђубрета. И најзад

12. Што се тиче материјала од кога ће се градити штала може се то рећи, да зависи од местних околности, количине материјалних средстава, и, најзад, од жеље самог газде.

Као што се види из овога кратког прегледа услова, којих се морамо придржавати при прављењу штала — није тако ништа особито наведено, што би изискивало огромних материјалних или новчаних жртава, већ једино што се тражи од нас то је, да се обрати највећа пажња на здравствено стање стоке, т. ј. да ова боравећи у њима не навлачи на се разне болести и незгоде, које су се могле избегнути, само да је иоле већа пажња поклоњена овоме или ономе недостатку, који је произвео болест на стоци. И наспрам изложеногa у овом чланчићу, уздамо се, да ћемо колико толико моћи подстаћнути наше земљооелце односно сточаре, да мало већу пажњу поклоне при прављењу штала, те да се на тај начин очува на дуже време онај капитал, који је представљен у стоци; и не само то, да се очува, већ, да дужом употребом капитала што већег интереса добијемо.

Надамо се, да смо довољно изложили потребу; и сада на самим земљоделцима остаје, да ову мисао, коју овде износимо, прихвате и на своје добро и корист употребе.

Грађење целисходнијих штала за стоку, изискује од нас и човечност; јер кад смо ради да се стоком користимо у свакоме погледу, то ваљда је она толико заслужила, да јој се даде здраво м удобно склониште, како би могла после свршеног тешког рада своје уморно тело одморити, те и даље послужити на корист ономе газди, који је чува, негује и храни.

Најзад, да кажемо још и то, да ако нису минули векови могли на нас утицати, да наше сточарство поправимо, онда је јамачно XIX. век, век образованости у сваком односу, колико толико на нас утицао, да се можемо кренути за стопама срећних и образованих народа, те ако би и ми на тај начин могли себе сравнити и уврстити у ред образованих народа!

Светислав.

НОВЕМБАР ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Новембар је последњи јесењи месец, који је често магловит и снежан, а по кадкад и сувомразан. Према овоме имаћемо овде да изнесемо радње у овом месецу и то:

I. Земљорадња.

са својим деловима:

1. ратарство, 2. ливадарство, 3. баштованство, 4. воћарство и 5. виноградарство.

I. Ратарство.

Ко у Октобру није доспео да посеје *озимо жито*, нека похита да сад у Новембру изврши, јер ће се веома кајати, пошто се зна: *да су озима жита свагда сигурнија и боља најзад дају*, јер се још у јесен убокоре и не страдају тако лако од пролећних мразева па и не подлеже разним болестима као јаро жито, које још и разни инсекти нападају и кваре.

После свршеног сејања озимог жита, ако буде згодног и удесног времена — треба *пре мразева орати* и спремати земљу за *пролећне усеве*, особито *дубоко орати за кукуруз и дуван*, а тако исто и угар преорати, — како би зимњи мразеви преорану *земљу* размрвили и дробнијом учинили, да онда у себе упија више влаге и ваздуха, те да тако буде *плоднија*, а то значи: да биљкама, које посејемо, може више хране дати, те да од њих више и бољег плода добијемо.

Овде напомињемо, како би врло корисно по нас учинили, кад би *сад* у Новембру *набубрили ону земљу, коју за пролећне усеве оремо;* али неизоставно треба *сад да набубримо ону њиву, на којој ћемо с пролећа кукуруз* или мало доцније *дуван да сејемо.*

Пошто знамо, да ђубре лако испарава и изветри, а тиме да губи своју снагу — своје ветренасте, најбоље делове, који биљци служе као храна (а то су: угљена киселина и азот у амонијаку), — то би добро било, да сабрано и на гомилу наслагано зрело ђубре чешће, — а особито на сувом времену — покривамо сувом земљом, сувим бусењем и лишћем, сламом и т. д., јер све ово упија у себе оне ветренасте у ђубрету делове, које биљку хране и чувају снагу ђубрета.

Ко држи и храни своју стоку у стајама, нека ђубре почешће полива пиштавином и водом, а под стоку нека сламу потстире, те ће тако имати и бољег и више ђубрета, а осим тога: ђубре неће своју снагу да губи.

По томе,*не ради добро онај*, који ђубре у мајлим гомилицама на њиви дуго оставља, те га сунце и киша бију, — јер на сунцу изветри а киша га исплаче, па тада ослаби и не ваља.

Зато, ако ђубре не можемо одма или ускоро да заоремо, онда га треба у једном крају од њиве *сложити на једну гомилу* па га покрити сувом земљом или песком, па га на дан-два пре орања по њиви растурити свуд подједнако, да га после плугом заоремо.

Ако су *њиве стрмените или брдовите* онда треба њине *горње стране јаче набубрити*, јер киша растворене делове ђубрета сноси свагда на ниже у доње крајеве од њива.

На против, *уравните треба слабије ђубрити.*

Знамо, да киша продирући у земљу, односи растворене хранећње материје — снагу ђубрета у земљу — на ниже; с тога, *у глинуши* и у другом тешком земљишту *нећемо ђубре да заоравамо дубље од 5 до 10 сантиметара*, јер иначе горњи слој орнице остао би без ових хранећих материја.

У пескуши и у другом лаком земљишту можемо ђубре нешто дубље да заоремо.

Веома влажно као и незрело ђубре не смемо на њиве да извозимо; а ако је извежено, не смемо га *одма* да заоравамо, него га морамо оставити, да добро изгоре — *сазре.*

Прмраза треба рупчаста и неравна места по њивама *земљом посути* и

изравнати, да се не би сувишна вода намножавала и задржавала, — јер кад је на мразу земља смрзла, не може се овај посао тако лако да сврши.

Подводне њиве као и оне, на којима се вода од пролећне кише задржава треба просушавати, т. ј. испресецкати са неколико уских плићих јарака, у које би се ова вода сливала, како би сувљу земљу лакше обрађивати могли.

Коме не би заметно било, врло би добро учинио, кад би у Новембру на своје њиве и ливаде навлачио *блато балегаво са друмова и шљам из бара*; или ако би *обоје* набацао на ђубриште, где се набацују и *свакојаке* непотребне материје, те се тако справља мешовито ђубре, које зовемо: *мешанац*, — врло добар за сваки усев као и за винограде и воћњаке а особито за дуван и за ливаде.

2. *Ливадарство.*

Ниска места, где би се вода задржавала, треба *земљом* испунити и изравнати, и ова дољније засејати. Земља се за овај посао скида са брежуљкастих места на ливади, пазећи да неплодна каменита земља дође доле а плодна горе — озго.

Где се ливаде наводњавају, треба јаркове, кроз које вода за наводњавање долази и одлази, *прочистити и оправити*.

3. *Баштованство.*

Пре мраза, док је још лепо време, треба баштенску земљу прекопати и нађубрити, а јагоде и јагодасто воће покрити сламом и т. д. да не озебе.

Ако нам је од *зимске салате* остало нешто расада не пресађеног, — треба га *у почетку овог месеца расадити*; но ако би време дуже лепо и благо било можемо га и дољније расадити.

Першун и спанаћ морамо сламом или сувим лишћем покривати, чим јача хладноћа започне.

Даље, све што нисмо прошлог месеца Октобра сradили и довршили, треба сад урадити и свршити, пр' зимњи кељ загрнути да не промрзне.

Ровце или ронце, који по баштама корење у пролеће и у лето нагризају можеао сад *у Новембру као и Децембру* згодно да ватамо, и то овако: треба неколико стопа дубоке и толико стопа широке рупе ископати, па их напунити топлом коњском балегом, јер су овакове рупе згодне за њихово зимиште, — где и целу зиму проведу, а с пролећа их можемо у тој коњској балези похватати и *поубијати*, или их гускама и пловкама оставити, да их оне потамане и пождеру.

4. *Воћарство.*

Недовршене послове у Октобру треба сад довршити.

Воћњак и растила треба заградити, а стару ограду оправити. Живи трн (Lycium barbarum) око воћњака и око растила најбоља је ограда, коју треба сад засађивати и подизати, да сачувамо воћњаке и растила од дивљачи и других шкодљивих зверова. Али не би рђаво било, кад би и саме воћке оградили трњем, или би им дебла сламом омотали, да би их сачували од мраза и од штетних животиња, као што су: зец и т. д.

Овом приликом треба суве и неродне гране или и саме такове воћке исећи и избацити, а здраве и родне гране и воћке од гусеница и т. д. очистити, особито на ораховом дрвећу, јер ако то не учинимо, имаћемо на пролеће штете.

Још треба око сваке воћке (за 32 сантиметара) земљу прекопати па ту мало набацати зрелог ђубрета, да воћка не промрзне и да добије јаче хране за плод и род.

У Новембру треба свршити и пресађивање воћака, и то: дивјаке да се засађују у растила а калеми у воћњаке. Исто тако можемо у Новембру и семење и коштице од воћака да сејемо.

5. *Виноградарство.*

Новембар је за виноградаре важан с тога, што сад треба земљу око гиља прекопати и *ако треба* нађубрити али свагда добро изгорелим — зрелим ђубретом. Лаке земље треба после 5 а тешке земље после 6 или 10 година ђубрити.

После резидбе, која се сад у овом месецу мора да изврши, ако то у прошлом, Октобру нисмо могли свршити, треба лозе полагати и утврдити, па земљом покрити тако, да на крајевима или на врховима лозе свагда по неколико пупољака остане слободних т. ј. земљом непокривених.

У Новембру се месецу *подижу и саде нови млади виногради;* а за тај посао треба узети прпорке, или из растила младе лозе, које су прошле године или пре две године у растило метнуте и ту одгајене.

Не смемо заборавити да у Новембру треба прљежно и с пажњом *сточати* црна вина, као и то да вина треба у бурадма *долијавати* толико, да бурад буде пуна до врха

Ко има чардаклије, нека их покрива сламом, сувим лишћем, старим асурама, крпама и т. д., да не промрзну и да јесењи пупољци не угину и не пропадну.

II. Сточарство.

Сву *стоку* треба од сад сасвим у *стајама* држати и хранити; а ако не би стаја за стоку имали, треба јој ма какови заклон начинити, да не би изложена била хладном времену и да не би на мочарном или влажном местишту стајала и живела без крова и заклона.

На лепом и топлом дану можемо још по који пут овце да испуштамо на пашу, и ако овде само лошу храну овце находе; али пре испуштања на пашу треба овцама полагати мало суве хране, нпр. сена,

Крмаче треба *по други пут* са перастима спаривати, како би прасце у почетку пролећа добити и имати могли.

Али, главна би брига сад сваког пољопривредника била, да најкиље прионе и настане *око гојења свињчета говчета и живине*; нпр. гуске и ћурке (особито шкопљене ћуране) треба неизоставно кљукати, да се што пре угоје, било за рану нама, било за продају.

Услови су за гојење ови: животиња, коју хоћемо да гојимо, треба да је здрава и на миру, да има довољно топлоте и добру храну, која јој даје добар апетит; али за гојење избира се поглавито она животиња, која је *здрава* и која има *наклоности* и способности да се може да угоји.

Пошто знамо, да се покретањем троши снага, а ову потрошену снагу морамо да надокнадимо храном, то све животињама, које су за гојење одређене, може само толико покретања дозволити, колико је за здравље потребно; с тога: свињче, говече, гуске и ћурке за гојење треба држати у тесним стајама и омањим просторијама, где не може бити великог покретања, како би *сва храна у дебљину прелазила*, јер дебља и машња стока скупља је.

На хладноћи и на зими се троши снага, с тога животиње потребују и неку количину хране, од које се ствара и производи топлота. Према овоме и *стаје*, где стоку и другу животињу гојимо, морају бити *топле*, тим пре што стока и друга

животиња за гојење у тесним и тескобним стајама нема (јер не треба да има пространог места за покретање, да би се природна топлота развијати могла. Ово особито важи и вреди за *живину* као и за *ону стоку*, којој због дугачке и строге зиме не можемо довољно и колико треба хране да полажемо. Али морамо се постарати, да у *стајама* има свагда *чистог и свежег ваздуха* и да су *стаје чисте*,— јер без тога не може стока да буде здрава и угојена.

Од избора хране зависи и дебљина стоке, и по томе, што *храна више брашњавих делова* у себи има, тим је и стока дебља и једрија. Али, ако хоћемо да нам је стока, коју гојимо, свагда доброг апетита, треба храну мењати чим приметимо да стока апетит губи. За овај случај најбоље је, да овчаковој стоци поступно све бољу и бољу храну полажемо, или да са храном помешамо и дајемо по мало соли, која је у храни као зачин.

У Новембру треба кошнице чувати од влаге и употребљавати или у *тавнице уносити*, да не прозебу и не пропадну, а слабе ројеве помало хранити да не угину.

У тавнице треба кошнице уносити тек кад навали јака зима, а уносе се рано изутра или доцкан у вече, али их треба унети тако полагано и тихо да чеље и не осете да их премештамо.

III. Жива природа у Новембру.

У Новембру су у цвету још само ове биљке: мразовац (Colchicum), црвени велики вријсак (Erica vulgaris) и голуждрака (Generis vulgaris), а осим тога ничу много гливе и печурке.

Тице, које се код нас само до јесени задржавају, одлећеле су и одселиле се у топлије предјеле. Она врста дроздова (Turdus), што се зове: *вељар* (T. pilaris) долази у наше крајеве, па га многи тичари: — ловци ватају и убијају. И дивље гуске из северних предјела селе се и долећу често сад овамо, да зиму проведу, као и *ждралови* (Grus) и *жвиждари* (Charadrius pluvialis).

Јазавци се спаривају.

Пастрмке рибе бацају икру.

Најпосле, сав живот биљака прелази мало по мало у зимње спавање и одмарање, да се у пролеће поново јави.

IV. Претеказивање времена у Новембру.

Грмљавина месеца Новембра
Догодина ће ти бити баш добра

—

Новембарске многе кише
Даће лети влаге више.

—

Новембарски цвет
На воћки — проклет.

—

На кишу мразина —
Рђава година;
А на сушу снега —
Жита све бољега

—

Од Ваведенског није снега
Ђубрета бољега —
Ако мало стане,
Ако л' дуго траје,
Жита нам не даје.

У овом месецу дувају понајчешће југоисточни или источни ветрови.

Југоисточни ветрови дувају 20 пута дуже од северозападних, а чисто источни ветрови доносе нам ведре дане.

У оштте, — за зиму остављено и у сувој слами наслагано *воће* треба чешће прегледати па све што је труло или што се почело да квари, избацити и свињама дати.

Подрумс и таване треба сад добро затворити, од снега и мраза чувати, да оно, што је у подрумима и на таванима смештено, не пропадне.

Котаре и појате треба чешће обилазити и зграде около њих поправити и у добром стању држати, да нам не буде штете од стоке, било наше било туђе.

Ко није у Октобру нанео *сува дрва* за гориво, нека то сад уради. — Сад се збира и чува семење од шумског дрвета, и почињу се дрва да секу — јер су зрела.

Ко је сместио кромпире и друге плодове у трапове — треба *трапове* сад добро земљом да покрије, т. ј. да земљу набаца тако и толико, да у траповима ништа не промрзне.

Главице од конопље треба оставити на сувом месту, где мраза нема, и конопљу трлити и сређивати.

Док је *време лепо* треба путове и стазе поправити, јер добри путеви и друмови дају имању много већу вредност. него што трошак око поправке путова износи. Неравни и рупчасти или излокани путови најгори су, зато их треба поправити, т. ј. испунити и набити земљом или каменем, које са њива избацујемо и рашчишћавамо. — Ако је земља на путовима сува и равна, онда треба путове извести мало на свод, тако да им је средина нешто пупчаста — извишена а крајеви или стране ивице да ниже стоје, па с обе стране извести — ископати јаче за сливање и одвођење кишне воде са путова. Овакове путове треба за 15 до 20 см. шљунком или ситним каменом насути и набацити за 2 до 2·5 см. блата са путова или глиновите земље, да се насути камичци брже залепе и јаче држе.

Осим свега овога треба измерити колики је сувишак, који преко домаћих потреба преостаје од хране и свега другог што у економији имамо па продати, ако нам је за продају, — старајући се, да изнађемо и удесимо најзгоднije доба за продају.

Па како је стока теглећа, које жетвом, које спремањем и радњом за зимње усеве, јако оптерећена, — то се у ово доба слабо и довози храна и т. д. на пијаце на које продавци слабо и долазе због рђавих сеоских путова и јавних друмова и ако потрошачи свакидашњи хлеб тражећи, на пијаце долазе и пазаре. Ово и јесте узрок, те цена производима скаче; док на против цена производима пада, кад се пијаце произвођачима и њиховим производима препуне, кад настану дани за плаћање пореза, светковања или благовања и одмарана а кад су путови и друмови згодни и добри за довожење хране и т. д. на пијаце. За овакове случајеве и прилике добро

би било, кад би се општински одбор постарао и побринуо, да на углед произвођачима благовремено стави таблицу цена разноликим производима на најближим пијацама.

Најгоре пролази онај, који због оскудице новца своје производе поштo пото или у бесцење продаје.

БЕЛЕШКЕ

Како стоји Аустро-Угарска са школама привредним?

По извештају министарства народне привреде за 1883. год. стоји овако У Аустро-Угарској шуме заузимају видно место у буџету народног благостања и државних доходака, због чега и обучавање пољске привреде стоји у тесној вези или иде руку-под руку са изучавањем шумарства.

По званичним податцима, пољопривредно и шумарско образовање у Аустро-Угарској монархији, подељено је међу вишим, средњим или другим локалним и нижим или основним школама. Затим следују зимњи курсеви или беседе, школе и стални курсеви повртарства, воћарства, виноделја, варења пива, печења ракије и шпиритуса, млекарства, свилодела и најзад у последње време отпочеле су се уређивати угледне бачије на којима се образују од младих девојака ваљане газдарице.

Сем тога, има још особени сталних катедара пољске привреде на неколико универзитета и виших школа; исто тако постоје неколико ветеринарских или марвено-лекарских и поткивачких школа за спремање ваљаних поткивача мајстора.

Пољопривредне катедре установљене су на бечком универзитету и вишим техничким школама на четири места.

За *ливадарство* држани су 1882. и 1883. год. нарочити курсеви на вишој пољопривредној школи у Бечу и још на 3 места.

Гајење воћа и *винове лозе* предавано је на 7 места; но како гајење винове лозе стоји у свези и са *негом вина*, то је и нега вина врло важан предмет, чега ради се нарочито образују школовани људи и специјалисте у Бечу, Клостернајбургу и Трепаву, где се поред теоријске спреме и практикује.

Млекарство је предавано на 5 места.

Марвено лекарство изучава се у двема вишим школама: у Бечу и Лимбергу; а поткивачких школа има установљених на 7 места, од којих се у неким обучавају и војници за ваљане поткиваче.

Ван школа, које смо навели, било је много курсева о *болестима домаће стоке, њиховом лечењу* и *предупређењу*, који су држани по разним местима.

У *вишој пољопривредној школи* у Бечу има 38 професора и помоћника, а учило се је 508 слушалаца, од којих су 253 били на земљоделском, 255 на шумарском одсеку.

Средњих или друго класних школа има 9, које су растурене по доњој Аустрији, Чешкој, Моравској, Шлеској, Галицији и Буковини. Свега се је учило у

овим школама до 637 ђака. Шумарских средњих школа има 3, у којима се је учило 161 ђак.

Курсеве и беседе по *енологији* и *помологији* у Клостернајбургу, посећавало је 36 слушалаца.

Основних земљоделских школа са нарочитим курсевима и зимњим беседама било је 29, које су растуреие по свима крајевима царевине. Ученика било је 890. А *основних шумарских школа* било је 5, у којима је слушало 76 слушалаца.

На курсевима и практичним школама *пивоварења* у Медлингу и Прагу и *фабрикације шпиритуса* у Прагу и Дибланту, било је, и то у двема првима 72, а у другим 32 приправника. *Свилоделство* слушало је 18 људи; и најзад у *основним школама воћарства и винодела*, добило је и теоријску и практичку наставу 282 слушаоца.

На благодејања за сиромашне ученике у наведеним школама утрошено је око 180.000 динара.

У опште, за предавање пољске привреде и помоћних јој грана у ширем смислу, у Аустро-Угарској било је 329 професора и учитеља; а редовних и ванредних посетилаца у 1883. год. било је 2821; у 1882 2721; и најзад у 1876 2035.

Овакво старање од стране Аустро-Угарске владе, заиста заслужује сваку хвалу; но у исто време не може се ни то затајити, да се опазило, да међу школованим младићима има одвећ мало синова земљорадничких, већ из других заната и предузећа у опште, који се по свршетку школе примају државне службе, или као настојници на великим добрима и шумским просторијама; јер се готово једнак број ученика одаје на земљоделство и шумарство.

„Труди" С—лав.

Жив термометар и барометар.

Под овим насловом одродовао је орган француског друштва за чување птица, од чести познате податке а од чести непознате, јер су сада овим испитивањем и проматрањем пронађени. Тако *пред кишом*: ласте лете при земљи; гуштери се крију; птице чисте своје перје; муве ужасно пецају; кокошке се чешу и зачепркавају у прашини; рибе искачу из воде; патке и гуске млатарају крилима, гачу и купају се; говеда се протежу и њушке према ветру окрећу, да ваздух удишу; овце зловољно иду са паше; козе траже склоните место; магарац риче дуго и обори уши; овчарски пси леже испред стада и чине се као глуви; мачке окрећу леђа ватри; свиње се више у сламу зарију но обично; петлови кукуречу у неодређено време и ударају крилима; голубови чисте перје; пауни певају под дрветом; врапци се у велика јата скупљају или на земљи или на каквом њошку и ту непрестано цвркућу; гавранн гачу отегнуто; водене птице њурају се у воду и купају се; кртице више но обично рију рупе или кртичњаке; краставе жабе напуштају у маси своја места; жабе крекећу; слепи мишеви улећу у собу; црвендаћ се приближује становима; лабудови лете према ветру; пчеле напуштају цветне мајдане жалосно и не иду далеко од трмчаника; мрави тумарају амо тамо са својим ларвама (јајима); миле по површини земље, а појављују се и голаћи пужеви као и они са њуштуром. *Кад ће бити лепо време:* Кад комарци и муве с вечера лете у великимројевима, а лисна жаба или зелена скаче. *Кад ће ветар да наступи, ови се знаци појављују:* говеда скачу и врте главом; овце се окрећу и врте главом; свиње носе сламе у устима, грокћу и климају главом; мачке се пузају

на дрва и мотке; гуске покушавају да лете и непрпају крилима; голубови ударају крилима у лету; ласте стоје само на једном месту, како би инсекте, које им ветар донесе хватале; сврake се скупљају у малим јатама и ужасно крекеhу. *Пред невогодом*: певају дроздови гласно и дуго; морске ласте напуштају обале и одлеhу; делфини се приближавају обалама; ласте напуштају варошн, лете по ваздуху у круг и непрестано цвркуhу.

„Oesterr. landw. Wochenblatt".

С—лав.

Како стојимо са задругама?

Један наш пријатељ из окр. београдског, пише нам, како су се у овом округу задржале задруге у селу *Дражевцу* и вели да у истом селу има задруга са преко 30 душа. А *задруга Ивана Ранковића из истог села броји преко шездесет чланова*[1])

Винова лоза ванредне величине.

У Португалији, у округу Гарта недалеко од пута, који води из Сигвајира у Афуаду, налази се једна велика винова лоза, која је знаменита колико због своје величине, толико и због изванредне плодности. Још од 1802. године почела је рађати црно грожђе тако, да је у 1874. год. добијено са ње 823 литра вина; у 1875 763, а у последној год. 374 литра. Стабло ове изванредне лозе дебело је у пречнику 1 мет. и 95 см.

(Das Echo.)

Љ.

„Комагара"-ракија.

Не знам да ли се такав назив ракије може чути у ком крају Србије изузев неког дела пожаревачког округа, и то у *срезу голубачком*, у селу *Усју*, *Војлову* и још неколико; те ради тога, што се ова ракија производи само у врло уск м кругу наше отачбине, рад сам да изнесем пред читаоце „Тежака" ову интересантну ракију, да опишем њен начин производње.

За ову цељ узме се 10 ока кукуруза па се изручи у какав дрвен суд, н. пр. шафољ, и мало поврх кукуруза наспе воде, од прилике за толико, да се скроз и скроз овлажи. Кукуруз у шафољу стоји дотле, докле не проклија. То стање проклијало назива се „*прорез*." Кад је већ кукуруз проклијао, онда се извади и на сунцу просуши, па се затим истуче у ступи или носи у воденицу те се тамо прекрупи.

Кад је сасвим „прорезом" свршено, онда се измери 30 ока ражи или јечма или и пшенице, па се и ова количина прекрупи, „прејарми" и потом се са горњих 10 ока кукуруза или „прореза" измеша, и са обичном квасцем ова се смеша замеси. Тесто од ове смеше мора да добро укисне или „доспе", па се потом умесе лебови и у пећи добро испеку.

Кад је и ово свршено, онда се припреми једна каца, у коју се успе 120 ока воде, а лебови се исеку на кришчице и тако реhи удроби се сва количина леба у воду. Но од „прореза" или проклих кукуруза остављена је мала количина, која се после удробљеног леба изручи у кацу. Затим се сва ова смеша у

[1]) Саопштавајући ову вазда милу појаву, нашег пријатеља, који ради у пописној комисији, ми топло молимо и осталу господу на томе послу да нам са свију крајева отачбине јављају о сваној задруги, тој најсавршенијој и веома карактеристичној установи српских земљеделаца.

У.

кади добро измеша. Пошто се добро измеша, онда се каца добро затворена остави на миру дотле, докле лебац на површини воде плива, а чим почне да тоне, одма се вади и сипа у казан да се пече. Казан се у почетку задагања не затвара, но тек онда, кад почне смеша у казану да кључа.

Све остало практикује се као и при печењу комине.

Од горе наведене смеше и количине добија се 25—30 ока ракије, која нешто врло мало заудара: а иначе је укуса као и комовица.

По казивању тамошњих сељака, ову „комотару" ракију не пеку редовно већ само онда, кад је лоша берба, те се нема довољно комине за печење ракије комовице.

На сваки начин ово је добра досетка, али је непрактична, јер више иде на штету но на корист. Прошле године у овом листу читам, да се у крагујевачком округу пече ракија од диња. Ми држимо, да је далеко практичније пећи ракију од диња но од кукуруза, јер диње јевтиније коштају од ражи и кукуруза.

С—лав.

ГЛАСНИК

Гајење страних сорти овсова и ражи у Љубичеву.

Господин Министар народне привреде изволео је прошле године послати управи државне ергеле једну врсту ражи и четири врсте овса, које су по свршеној жетви као најбоље резултате по квалитету и квантитету дале на добру г. К. Рамбусека из Зборове у Чешкој — у тој цељи, да их управа на своме добру засеје, те да се види, како ће исте сорте у нашим пределима моћи успевати.

Подписани који је исте опите руководио нада се, да неће бити на одмет поштованим читаоцима „Тежака", ако добивене резултате о гајењу ових врста стрмнина на овоме месту саопшти.

Стране сорти овсова и ражи, које су ми ради наведени цељи на руковање предате, биле су следеће:

1. Шведског умејског овса	10	килограма
2. Зборовског новог „	10	„
3. Американ. Милтон „	10	„
4. Лухејског новог раног овса	9	„
5. Зборовске ражи, која се као јара и озима сеје	13	„

Да би ову своју задаћу што потпуније извео, сматрао сам за добро, да ове стрмнине треба засејати на земљишту државном званом „Чајиру" из следећих разлога:

а) Што се земља у Чајиру налази у потпуној својој снази.

б) Што се зна, да овас на преораним крчевинама и пашњацима најбоље успева, као што је то овде, јер је тек пре 4 године исто земљиште разорано.

в) Што није земљиште мочарно и подводно, већ је својим удесним нагибом окренуто западу, давало довољно јемства, да ће усев због задоцњеног сејања, већу

специфичну топлоту за свој пораст примити и тим пре на време сазрети; нарочито кад се узме у обзир та околност, да пролетњи овас потребује за своје развијње најмање 100 дана, морало се још већа пажња на избор положаја обратити; и

г) Што се зна, да се на овом земљишту не јављају многи шкодљиви корови, који су од убитачног утицаја по успевање свега културнога биља.

Према горњим наводима а с погледом на класификацију земаља, изабрато место спадало је у врсту *тешких иловача*, што се најбоље приметило при спремању земље за усев, јер при поле сушном времену, образоваше су се при обрађивању земље, велике грудве, због којих се и већа радна снага морала утрошити. Најбоље би било да је земља за ове усеве угарена, што овде није било већ је само једаред и то у пролеће (у првој полов. Марта) била поорана.

Пошто је земљиште довољно спремљено и удешено тако, као што се по зактевима науке за овакве случајеве и изискује, онда је приступљено самоме сејању *на врсте*, узев за правило, да врста од врсте треба да буде раздалеко 10 до 15 см.

Сејање је извршено 5., 6. и 7. Априла, а у времену врло подесном за те радове, јер средња дневна температура износаше 13° С. а под утицајем повољне влаге — благе кише — која је одмах сутра дан умерено падала.

Ово сејање ишло је овим током:

Амерички Милтон овас засејан			5.	Априла
Шведски умејски	»	»	6.	»
Лухејски нови рани	»	»	6.	»
Зборови нови	»	»	7.	»
Зборовска раж	»	»	7.	»

Пошто је извршено сејање, видело је се, да по тачном премеру целокупна површина износила је, на име:

Америчког Милтон овса засејано је 10 килограма на површини од 400 кв. метара

Шведског умејског овса 10 килограма на површини од 350 кв. м.

Лухејског новог раног на површини од . . . . . 400 » » засејано је 9 килограма.

Зборовског новог рано засејано је 10 килограма на површини од 350 кв. метара и

Зборовске ражи засејано је 13 килограма на површини од 40 кв. м.

Пажљивим посматрањем увидело се, да су Милтон овас и зборовска раж никли између 10.—12. Априла а остале врсте пак између 12.—14. истог месеца. Овим брзим ницањем, оправдана је била та околност, да је семе било у потпуно својој клицавости.

У доцнијем свом порасту, усеву је указивата довољна нега, чуват од шкодљивих корова и других непријатеља и штеточина. Пораст му је био а на име: свима врстама овса *умерен*, но ражи доста *бујан*. Усеви су се, дакле, правилно развијали, повољно напредовали, при свем том што је било и сувише кишовито време, те им је сувишна влага могла доста шкодити, но подесни положај откаљано је хрђаво дејство њено.

Све врсте овса класале су скоро једновремено само раж нешто доцније. За време класања на ражи се је појавио непријатељ познат под именом Anisoplia

austriaca, који је све млеко из појединих зрна исисао, па је, једно с тога, а друго и из других узрока, које ћу доцније навести, раж шуљчава добивена. И тако до овога времена могло је се увидети да ће бити повољан резултат гајења свију именованих врсти овса; но у почетку сазревања његовог наишао на њ град, који му је на $^1/_4$ приноса смањио.

У другој половини Јуна месеца отпочео је овас као и раж сазревати. И ако сам сматрао да је отстојање реда од реда 10—15 см. довољно, ипак сам доцније увидео, да га је требало мало ређе засејати. С концем Јуна сви споменути усеви били су приспели за жетву, која је 6. Јула извршена и после 15 дана свршени. Вршидба је извршена машином и резултат гајења појединих врста испао е овако:

1. Амерички Милтон овас.

Обичне крупноће, светле боје, слама му је нешто тања од нашег обичног домаћег овса, засејани 10 килогр. семена на простору од 400 кв. метара, дали су укупни принос 35 килогр. чистог зрна и 80 килогр. сламе с плевом.

2. Шведски умејски овас.

Пораст доста бујан. Слама му је крупнија и дужа од сламе горње врсте овса, боје отворено светле, зрно крупно. Засејани 10 килогр. на површини од 350 кв. м. дали су укупни принос 35 кгр. чистога зрна и 90 килогр. сламе. Потребовао је за своје развиће 90 топлих дана.

3. Лухејски нови рани овас.

Зрно му је бледо — жуте боје, врло сјајно, слама обичне дужине. Од свију гајених врсти показао је највећи принос, јер засејани 9 килогр. на површини од 400 кв. метара, дали су чиста зрна 41 килогр. и 80 кгр. сламе. С тога, што је крупнији по изгледу бољи од свију гајених врсти, и што је дао највећи принос, заслужује да му се поклони већа пажња.

4. Зборовски овас.

Зрно обичне бледе боје, више беличасто. Слама танка и врло дугачка, скоро хват дужине. Засејани 10 килогр. на површини од 350 квадратних метара дали су чиста зрна 38 килограма, а сламе заједно с плевом 80 килограма. Потребује за своје развиће 90 топлих дана и

5. Зборовска раж *која се као јара и као озима гаји.*

Већ и по самоме избору земље нисам се Бог зна каквом добром резултату од ње надао, јер све врсте ражи захтевају лаке земље, а ја у овима нисам могао правити никаква друга избора, јер ми за избор стајаше само *тешка иловача*. Једно то, а друго што ме је напред доводило у сумњу о њеном добром успевању, тврдила ми је и та околност, што се зна, да озима раж потребује за своје развиће 280—300 дана, а јара 120—150; међутим ја сам јој усљед задоцњеног сејања дао једва 89 дана, те ме зато ништа није ни изненадило, кад сам доцније приметио, да је иза осталих усева заостала у своме порасту, а кад се овоме придода и то, да је у најосетљивијој периоди, у цветању, пострадала од бубе Anisoplia austriaca (што је и узрок те јој је и зрно шуљчавно остало) онда се под повољнијим околностима и од ње бољем успеху надати можемо.

Све ове сорте стрмнина, и ако по своме квантитету нису заслуживале Бог зна какве пажње, као што то на први поглед изгледа, с погледом на њи-

хов квалитет давале су наду на далеко бољи успех. С тога су задржате, да се као добре на имању управе државне ергеле у Љубичеву размноже. У цељи тој, засејане су све предње сорте овса ове године на државном имању *малој међи* 5. и 6. Марта и по свршеној жетви дале су далеко веће принос него прошле године јер засејани 130 кгр. дали су преко 1.300 кгр. чистог зрна, чиме су потпуно оправдани предњи наводи у задоцњеном сејању. И тако управа Држ. Ергеле, располажући оволиком количином семена, моћиће у року од две године, да на своме добру искључиво горње сврте овса, које су као добре признате, засејава и са њима замени обичан овас, који, ма да се не може назвати рђавим, и ипак мање даје приноса од сорти, које су овде наведене.

Мир. Миљковић.

Забрана извоза свиња. Угарско Министарство трговине, сазнавши да у Пиротскоме и Нишком округу влада шап и устобоља на свињама, наредило је да се на граници најстрожије мотри на транспорте са свињама из Србије, а свиње које би долазиле из поменута два округа, да се за сад не пуштају, не увозе.

Наше Мин. Иностр. дела добивши извештај о овој мери, известило је о њој Минист. Унутр. дела, како би наши трговци знали о забрани извоза свиња у Аустро-Угарску из пиротског и нишког округа, док у њима буде зараза трајала.

Наскоро затим стигла је вест о потпуној забрани не само увоза наших свиња у Аустро-Угарску, него и *провоза*.

Тако исто Аустро-Угарско Мин. Трговине наредило је, као што извештава трговачко одељење Мин. нар. привреде, да се строго мотри на увоз рогате марве из Србије, међу којом узима маха шап и устобоља. — 231. бр. Срп. Новина од ове године.

Читаоце „Тежака" упућујемо и на распис Министарства финанција од 17. Окт. т. г., штампан у 233. бр. Срп. Нов. од ове године, који се односи на извоз наше рогате марве. И на распис Министарства унутр. дела у 234. бр. Срп. Нов. од 19. Октобра ове године.

Шећерна репа. На опитном пољу ратарске школе у Краљеву гајена је, поред осталог и шећерна репа.

Министарство народне привреде добило је неколико комада ове репе и умолило проф. вел. школе г. Симу Лозанића, да изврши анализу њихову.

Господин Лозанић, по извршеној анализи, вели ово: „Анализао сам репу шећерну, коју ми пређе посласте; **она садржи у оцеђеном соку шећера 13·2 %**. Према томе вили се да је репа **веома добра**.

ЛИЧНЕ ВЕСТИ.

Указом Његовог Величанства Краља од 9. Октобра 1884 постављен је за Министра народне привреде, г. Драгомир Рајовић, члан касационог суда.

На међународној риболовској конференцији аустроугарских и страних риболовних удружења и осталих друштава, што риболов потпомажу, која је држана у Бечу 17. Септембра ов. г. заступао је Србију, као изасланик Министарства народне привреде, господин Ј. Панчић, професор вел. школе. — О раду ове конференције други пут.

Указом Његовог Величанства Краља од 10. Октобра т. г. постављен је за државног саветника, господин *Јосиф Панчић*, професор вел. школе, редовни члан Срп. Пољопривредног Друштва и један од првих оснивателја његових. Ово именовање поздравила је радосно сва наша журналистика и — сва земља Слава слави Панчићевој!

КРУШЕВАЦ 15. Октобра 1884 г.

Господине уреднче!

Са великим задовољством сад вам могу јавити, да ми је сретно за руком пошло конструисати једну машину, која треби и мућа грожђе.

Ово је моја сопствена конструкција, какве до сад није било. Она је ротационог система слично тријеру. Назвао сам је *«Цилиндер машина»* за треблење и мућање грожђа.[1])

Ова машина има три главна дела: Први «кош», у који се грожђе насипа, са дрмалицом, која врши правилно и подједнако пуњење машине грожђем. Други «крушач» или «требило» у ком се зрна грожђа од петељки окруне и отребе, а петељке избаце напоље. Трећи «мућало» које окруњена зрна одмах измућа и изгњави тако, да свако и најситније зрно, које је окруњено мора бити разбијено, осим семке у зрну.

Измућани кључ пада кроз један левкасти отвор у подстављени суд. Окрећући једном руком, један точак ове справе доводе се у покрет одмах и дрмалица и требило и мућало.

Састав је ове справе доста прост и већим делом од дрвета Цела справа стоји на 4 ноге и са стативом висока је 1,5 м. дугачка 1 м. а широка 0,70 м. На њој се може за 1 сахат измућати преко 500 кила грожђа. Удешена је да се може и пренашати лако. Према мом нахођењу ја држим да ће ово бити једна од најкориснијих и најпрактичнијих справа винарских, за рационално винарење.

Још једна врло рационална особина ове машине, коју сам ја

---

[1]) Ми би желели да јој дате друго име, име које би било више народно, српско.

У.

опазио тек кад је почела радити, јесте та: што крунећи зрневље од гроздова, зелена и недозрела зрна, која се увек чврше уз петељку држе остављена не окруњена на петељци, те их заједно са петељкама избаца напоље, и тиме одвоја од зрелих зрна, која се врло лако круне и муљају. И тако она не само да круни, него и одбира петељке и зелена зрна од зрелих. Ово је једна од најбољих особина њених, коју ја у моме ранијем штудирању и рачуну нисам предвиђао.

Ове бербе ја је дајем и другима на већу употребу да се још боље уверим о дурашности њеној, и да још боље упознам и пронађем мане и недостатке њене, ако би их било у садањем склопу. За тим сам рад, да према прибраном искуству и рачуну удесим и направим једну машину овакову и поднесем г. Министру привреде с молбом, да би ми се дао патент на искључиво израђивање и продавање ове машине за краљевину Србију.[2])

Све досадање шире овдашње имају само 11% шећера! на жалост а киселине 3 и 4 пута више нег што треба. Ове године неће ваљати вина у опште, јер наш свет не зна за „гализирање." У Жупи ће бити нешто боље, где почињу бербу од данас.

Све ово г. уредниче можете слободно и на јавност изнети у вашем поштованом листу[1]).

Примите. Господине, уверење мог одличног поштовања

Велимир Витровић

цртач и редовни члан пољопривредног друштва.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О СТАЊУ НАШЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ

О СТАЊУ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У РАСИНИ.

(НАСТАВАК)

2. *О. Воћарству.* Воћарство је у овоме крају доста важна грана пољске привреде, а има изгледа да ће и у будуће све већу важност имати, јер се непрестано шири и умножава.

Од воћака понајвише се у овом крају заступљене: шљиве, потом ораси, крушке и јабуке. Шљиве су мађарке и ранке, прави има највише и потом оне и највећу важност воћарства у овоме крају престављају.

---

[1]) У Србији нема за сада патената; него изволите стрпити се за неко извесно време има изгледа да ће се, можда још на првој Скупштини донети закон о патентима. О остадом писмом. У.

[2]) Ми то, ево, чинимо са највећом готовошћу, благодарећи вам на пажњи, коју овим показујете „Тежаку". Вашем пак проналаску желимо, да стече право „грађанства" у домовини и ваи не, далеко, далеко. У

Од сорти јабука има „Петровача", које се опет разликују на праве и беле Петроваче, прве су мрко-жуте, округле, величине обичног кокошијег јајета, сипкаве и слатке, зру око Петрова-дне, а друге су Петроваче са белим месом, зру; по Петровудне. „Тетанке Срнабије" у ужичком) плод им је осредње крупноће, пријатног мало накиселог укуса, зру крајем Августа, могу дуго преко зиме да се одрже. „Бедричанке" или „Ведричанке" (то исто што су по свој прилици и бедрике у Ужичком) плод им је мало ситнији од тетанки, а одликује се чврстоћом својом и што дуго време може да се одржи, зру по Крстовудне. „Тамњанике" плод им је жуто-бледе боје, кад су зреле упрскане су с једне стране кармин црвеном бојом. Величине су као и Бедричанке, на укусу слатке а месо им је бело, зру крајем Августа. „Кумоваче", крупне и слатке јабуке, зру по Крстовудне, могу дуго да се одрже. Од сорти пак крушака налазе се ове: „Видовке", које зру о Видовудне, „Јечменке", које стижу кад и јечам зри, „Добро-крушке" ситне су као и обе прве и нису за стајање, а зру о св. Пантелији; „Медунци", који зру о св. Илији, „Караманци", зру крајем Августа, обе су ове крупне осредње величине и нису за луже стајање а нарочито медунци; „Арапке" или јзимњаче крушке и одликују се својом особито великом крупноћом, тврдом кором и што могу дуго преко зиме да се одрже, а само као устајале могу се јести: „Полошке" су округле, величине такуша а нарочито су за туршију добре, јер се могу дуго да одрже. — Сем ових јабука и крушака овде именовани има их још и други сорти, но као од мање важности

Воћњаци заузимају све положаје и на свима скоро добро успевају, једино ораси праве изузетак, што они нарочито добро напредују на местима од источни ладни ветрова заклоњеним — или у привлажним поред река планинским местима, док на отвореним и безводним местима тешко се одржавају. Са орасима најбогатија су ова планинска села: Буци, Слатина, Сеземча и Петина.

Калемљење воћака радо се предузима и то начином једино познатим каламљењем у „процеп" за који се начин каламљења овде-онде налази по гдекоји мајстор.

Тако осетних болести на воћњацима нема, а исто тако и гусенице ретко се кад у већој количини појављују, да би тиме воћарству већу штету нанеле, с тога се и чишћење од гусеница слабо предузима.

Шљиве се употребљују на пециво ракије и на сушење. Ораси, јабуке и крушке чувају се преко зиме за кућевни потрошак, а по нешто се одваја и на крушевачкој пијаци продаје. Ораси се маом троше уз пост а крушке нарочито т. зв. „Полошке" мењу се у туршију.

Сушење шљива било је до скора само на сунцу и на диму и то само толико колико само да се у кући нужде ради нађе, а сушење у велико на нарочитим сушницама било је сасвим непознато све до 1881. године, кад оно на многим местима бејаху шљиве омануле, а овде срећом добро родиле, ради чега дођоше у овај крај шљиварски трговци из Шабачког и Ваљевског округа, закупише многе шљиваке, направише овде овде по неколико сушница оне исте форме и величине (само не баш тако постојане) какве се и тамо праве, где се шљиве већ одавно суше и тада се први пут у овоме крају осуши знатна количина сувих шљива. Испочетка су се многи уздржавали од продавања шљива на сушнице, бојећи се, да им се шљиваци неосуше дужим чекањем под сазрелим родом, као и да им ракија, коју овде много употребљују, непоскупи, али наскоро сви су се

уверили, да је далеко већа корист од сушења шљива но од печива ракије. И ове је године овде осушено око 200.000 и више килограма сувих шљива, јер су шљиве биле тако родиле да се нису иначе имале у шта сместити [1])

За домаћу потребу од шљива се праве „колачићи“ и то овако: кад су шљиве добро зреле, одвоје се од коштица, скувају у котлу у густу кашу, у коју се помеша и мало брашна пшенична или кукурузна, па кад искувано буде, онда се по једна кашика вади, на лист пострт на каквој дасци у форми колачића наређа да се спрам сунца осуши, а потом за употребу оставља. Прављење пекмеза и друго што од воћа врло је ретко коме познато.

Изузимајући сувих шљива за које се стална пијаца у близини још није образовала, све се остало воће на крушевачкој пијаци продаје и то врло ретко у товарима но обично у мањим количинама; једино ораси што се по кадкад мало и даље носе. Цена сваком поједином воћу различна је према годинама како је кад воће родило и варира орасима између 25—60 пара дин., јабукама и крушкама од 15—40, шљивама сировим за пекмез од 5—1 пара дин.

Највећа је употреба шљива на печење ракије што бива у обичним нашим казанима намештеним у каквој згради или напољу под наслоном. Цео је прибор за печење ракије ови: *казан*, затим *капак* на казану направљен обично од јеловог или јаворовог дрвета, *табарка* у којој вода стоји и кроз коју *лула*, спојена с рукавцем од капка, пролази и *буца* у коју ракија кроз лулу тече. При самој овој радњи казан се добро утврди и узида па се никако и недиже за све време печења. У један обичан казан стаје до 128 килогр. комине, из које се испече ракије по 20—25 килогр. од ранки а по 30—35 килогр. од мађарки шљива. Кад се казан напуни комином, онда се на њ капак мете и на саставу добро са умом или џисом улепи, а тако исто и на оном саставу рукавца са лулом обавије се предходно крпом па по овој земљом улепи да нигде неодише. Печење једног казана ракије траје обично 10—12 сати.

3. *О градинарству.* Од градинарског поврћа производи се: купус, лук (бели, црни и прази), пасуљ, кромпир, паприка, краставци, лубенице, диње и црвени патлиџани. За све ове усеве може се рећи да у опште прилично добро успевају, само кромпир што крупан и добро рађа једино у планинској земљи, иначе по расинској земљи много ситан и воден остаје. Пасуљ се у мањим количинама и као „чучаван“ само по градинама сеје иначе понајвише се сеје помешан са кукурузом. Купус се сеје крајем Априла а почиње расађивати крајем месеца Маја, па траје и до конца Јуна. Расађени купус испочетка се неколико пута залива док се не прими потом се опраши, цео месец Јули у њему се мотиком ништа не ради но само трава, ако је има рукама плеви, а у Августу се једанпут окопа и то је сав

[1]) Колика је корист овогодишњег сушења шљива по овдашњи народ види се из овог и ако не баш тачног а оно приближног рачуна: за продате сирове шљиве узето је око 32.000 динара, за продатих преко 2000 кола дрва на сушнице по 2 и по динара просечно једна кола што чини преко 5000 динара. Дакле само за шљиве и дрва преко 37.000 динара, без направе, оправе сушница и послуге око њи као и за пренос шљива, зашто је такође доста узето. Колика је још добит што многе шљиве нису пропале као иначе што би то без сушница било; колика је само уштеда горе, јер се за казанцу најрадије сече ситна растовина, а овако тргошу могла је се продати и труда буковина?

рад око њега докле за употребу не стигне. Од лукова саде се понајвише бели, црни и прази лук, први се сади обично у Марту, други у Априлу а трећи у Јуну месецу. Семе црног лука — арпаџик — као и расад празег лука купују се од баштована а бели лук производи се из чешњева. Кромпир се сеје на оџаке, а за сејање употребљују се понајситнији, или ако се крупни сада, онда се на парчиће расецају. Изникнувши кромпири једанпут се опраше, пре но што се кртоле почну образовати, а други пут по цветању се одгрну, којом се приликом цимина (?) повије и земљом мало загрне, да би се што крупније кртоле образовале. Сво ово градинарско поврће производи се нарочито за домаћу потребу, а продаје само оно што преко овог претиче.

III. О сточарству.

Овде се гаје све врсте домаће стоке као: коњи, говеда, овце, козе и свиње, но између ових највише се гаји свиња, а најмање коња. Гајење ове стоке не само што се не умножава но се још и умањава и ако је највећи део овога краја планински предео, чему је узрок иконоштина, усљед деобе задруга с једне, и нестајање општинских утрина с друге стране. Планина је Јастребац, истина, простором велика, али она нема таковиx пашњака, где би се стока у повећој количини држати могла. Једино козе могу у Јастрепцу скоро увек, а свиње само кад жир роди довољно хране да нађу, но држање коза отежава та околност, што уз козе увек мора и чобанина имати, па с тога само задружнији, ма и с појачом децом, у стању су козе држати, а по један по два брава свиња може без велике муке држати свака кућа, па ма како иначе сиромашна и инокосна била, с тога се свиња сразмерно понајвише и држи. Но и држање свиња, као и све остале стоке, с дана на дан у толико се више отежава, у колико све више нестаје сеоских, општинских и општенародних утрина и уколико све више нестаје потреба да се стока од градина а не градине од стоке чувају. Овдашњи је земљеделац научио био, да своју стоку истера само на општинску утрину и шуму, без да је и чобанина уз њу морао слати, само ју је чешће надгледао и крмио. Ограде су се на градинама морало чврсто држати, иначе за штету у слабој огради стоком учињену сопственик стоке није одговарао. Пре је било ограђивање потеса обавезно за свакога, који је год што год у потесу од имања имао. Данас пак сви они, који сасвим мало или нимало стоке имају, не само што потесе — кључ — не заграђују, но незаграђују ни поједине градине своје ван потеса. Општина је дала једном свом „бескућнику" један или два плуга од општинске утрине, на којој је овај нешто усева зачепрљао, па га није хтео ни чим заградити, но је узео врљику, пушку или сикиру, сео је у лад, па целога дана чека да које бравче, кад му на усев дође, пребије или сасвим убије. — Умањавање свиња посебице, сем реченог узрока, иде упоредо и са нестајањем растове горе, односно растовог жира, јер и ако букове горе још доста има, то је ипак растова гора од веће важности и по саму израну свиња зато, што ова, кад је има, чешће и сигурније рађа но букова гора. Овце се овде теже подижу и због метиља кога у овоме крају доста има, а држи се, да је узрок овом метиљању и то што је овај крај под планином много осојан.

Ма да је сваки рад, да му пасмина стоке што боља буде, то се ипак мало што ради за поправку домаћих сојева стоке, и ма да сваки распитује, само кад му устреба, за доброга бика, овна, нераста, за млечну краву, питому и много плодну крмачу и т. д. али се свако добра стока ретко налази, и ако се гдегод

набави било на послугу или сасвим купи, то се опет слаби или не бар трајно добри резултати постижу, чему је највећи узрок хрђава нега и непажња при даљем парењу, јер и ако се у првом приплоду — генерацији — цео често и постигне, то друга генерација опет по старом остане.[1])

Пуштање кобила под државне пастуве радо се чини, али резултати су као и код остале стоке, т. ј. први је приплод добар, а други и трећи опет остаје по старом и само онда кад би се парење кроз више генерација с оригиналном крви предузимало и боља нега од данашње вавек указивала. — могло би се на стално добре резултате рачунати. Исто тако још би радије, лакше и многобројније било пуштање кобила под државне пастуве, кад би се ови у поједине општине и на такова удесна места доводили, одакле би у кругу најдаље од једног сата опасивање кобила вршили, иначе овако далеким путовањем кобила по три, четири и више сати поради опасивања кобиле се заморе, а често пута, док се на место стигне, и време парења прође, те зато и труд око опасивања кобила много пута узалудан остане.[2])

Само кад је велика ладноћа теглећа се стока а тако исто и козе и свиње нарочито преко зиме у штале затварају, иначе остала стока — јаловиње — сама тражи склониште испод какви наслона и стреја око куће. Овце се никад у топле штале незатварају, но се за њи само наслони праве, јер се у топлим стајама подуспаравају вуна им опада. У опште овде се држи да је стока на пољу здравија но у шталама.

Од кога је соја и пасмине овдашња стока не зна се, али као општа карактеристика је ова: говеда су ситна, лаке сиве и кратки рогова. Коњи се често мењају — трампљавају — а и са државним пастувима у приплоду измењују па им и општи карактери нису стални. но ипак већина коња што су од овдашњег домаћулука, лаке су дорастасте а висина 13—14 шака. Овце су прилично крупне, вуном су обрасле и по трбуху а не голотрбасте, као што их по другим местима има, но вуна им је ретка и доста груба, а не онако добра и густа као н. пр. у Кривовирски оваца[3]), још једна карактеристика што су маом шуте а не рогате као у ужичком округу што их има. Неки су баш и Кривовирске овце куповали у цељи поправке овдашњи оваца, па су се и оне изгубиле.

Свиње су као и свуда поред планине доста дивљачне, само у селу Шавранима налази се добра пасмина, која се по свој прилици пре неколико година, од шумадијског соја свиња запаћена. Козе су средње крупноће и добро млечне.

Сем свиња, које се у повећој количини извозе маом на пештанску пијацу, остала стока ретко се где даље од крушевачке пијаце тера. Од ове домаће стоке свиње су овде готово најсигурнија и најлакша новчана потпора.

---

[1]) У томе имате потпуно право и добро сте оценили што се добра стока не подиже, наши у опште земљерадници мисле само кад од доброг соја бика, овна итд. добије први мало бољи приплод да је онда све постигнуто, али да он што даље уради ту већ нема вољу ни стрпљења. Реф.

[2]) И ово сте врло добро приметили. И мени су ови исти случаји и жалбе познате. Реф.

[3]) А где су вам негде на гласу Добричке овце? Реф.

Исто тако ни једна се врста стоке сем свиња за гојење неузима нити се остала матора стока нарочито ради пастрме гоји, као што се то у Ужичком округу ради, а нема, истина, зато ни угодни пашњака. Свиње се гоје жиром и кукурузом. У жир се пуштају свиње од како овај почне опадати, па све докле га у шуме имало буде, а то је маом од почетка Октобра па до Марта месеца. За ово време никаква се друга рана свињама не даје, сем што се од времена на време накрмљују. Гојење са кукурузом предузима се обично од половине лета па траје до Новембра месеца и даље. Кукуруз се даје отчести у зрну а понајвише ујармљен и са куваним тиквама заметен, а као споредна рана уз ово додаје се сплачине и дневно по неколико тикава. За гојење са кукурузом узимају се обично одрасла грла (никад млађа од преко једне године), а у жир се пуштају сва без разлике.

Вуна је у овдашњи оваца као што је и напред поменуто, доста груба, а употребљује се за израду сукна и остали вунених ствари за кућевну потребу. Млеко од оваца меша се заједно са крављим и козим и од овога се сир и кајмак прави, а врло ретко кад и масло мути — буњка.

Болести које се на овдашњој стоци понајчешће појављују јесу: „прострел или огњица" код говеди, „крваво мокрење" такође код говеди; „застајање мокраће" код коња, „строка" код оваца а тако исто „метиљ" и „мукавица" код оваца и коза и „гроница" код свиња. Противу свију ових болести у опште је мало познато сигурно лековити трава, но понајвише се употребљује бајање. Мукавицом се зове једна болест у ногама код јагњади и јаради при којој се болести ова немогу на ногама да држе. Као лек од ове болести даје се ситно истучан и са јармом измешан лист од зеленике (Ilex aquifolium) коју овде мукињицом зову и веле да врло добро помаже. Од гронице свиње се лече овако: узме се два жива угљена и једна главица белог лука, то се обоје ситно истуче и добро измеша, потом се узме једна кашика чађи и једна кашика чистог катрана, све се ове ствари помешају и добро истрљају. Овако справљени лек даје се стоци обично у пролеће о Ђурђеву-дне) као предохрањују лек, а даје баш и болесним свињама и по уверавању оних који овај лек употребљују, много је корисно средство противу ове болести.

Говеђа, коњска и свињска кожа употребљује се за израду пресних опанака за кућевну потребу, а коже од оваца и коза искључиво се продају, други пак остатци од заклане или угинуле стоке и не збирају се.

Пернате живине гаје се, као и свуда тако и овде, од свију врсти а по највише кокоши и ћурке, но у последње време кокоши се много затиру од неке болести, која се заразно и то понајпре на „кокицинима" појављује, а држи се да је ова болест са кокицинима и донешен у овај крај. Болест ова траје као приметна два дана, првога дана кокош се само окуњи и ништа неједе, а другог дана је већ сва помодрела, па уста јој вода тече и зелено балега док на послетку не скапље. Противу ове болест употребљују неки као предохрањујући лек: немерен чивит, катран, сумпор и воду из табакана (где се коже штаве) што се све у једну смесу измеша, па уз рану кокошима у једанпута или двапут даде после чега болест, ако је међ кокошима владала, одма стане.

И са гајењем пчела у овоме крају многи се баве, али само у толико, колико да се задовољства ради пред кућом налази, а ретки су они који преко 10 и 20 трмака имају. Са гајењем пак свило-буба ретко се ко занима а и то само у

мањој количини. Оне се изводе из семена под пазухом или остављене на каквом топлом месту, а пошто се изведу ране се дудовим лишћем на клупама у кући где их мало и дим дохвата, јер, веле, да су тада здравије и мачке их ту боље од мишева чувају, а ране се посведневне непазећи на њихово спаваше. Кокони се убијају у врелој води. Зашто се свилобубе овде слабо гаје узрок је једно јевтина цена њихових производа, а друго што се за гајење њихово потребује у кући доста задруге. Производи од пчела као: мед и восак троше се маом код куће а восковарину купују восковарџије из новоослобођени крајева. Кокони од свилобуба од чести се продају у Крушевцу по 0.80—1 динар кило а од чести се из њи испреда свила за претквање убруса.

IV. О шумарству.

Поднешен је извештај још 18. Јула 1882 године а штампан у 8. броју „Тежака“ ов. год.

О домаћој — кућевној индустрији.

Справе за предиво јесу преслица и вретено, с којима се ради као и обично свуда код нас, а тке се на обичним разбојима. И платно и сукно производи се код куће, но ово последње много се и купује, јер ово мало вуне, што се од оваца добија, неможе све кућевне потребе у вуненим стварима да подмири. Из дућана се највише купује памук за ткање крпа — пешкира — што се око главе носи.

За бојење предива и ткива купује се из дућана разне боје („карабоја,“ „јапрак“, „љула“ и „розна“) а од трава употребљују се: Српак (Serratula tinctoria) и млечика (Euphorbia) које боје на жуто а тако исто и кора од дивљаке. За бојење на црно употребљује се јовова а за „мораву“ боју жешљикова кора. —

(Свршиће се).

НАШИ ДОПИСИ.

БОРДО, На свршетку Септембра 1884.

Шљиве. Пијаце Lot-et-Garonne биле су у опште добро снабдеване досада и њаде цената прелазиле су сваке седмице из руку произвођача у руке трговаца. Према већо или мањој понуди, довожње, и мањој или изобилнијој тражњи, било је често колебања час у једном час у другом смислу, али скупа, ток овог артикла овакав је:

50 килогр., садржавајући по 50 до 55 плодова у пола килограма, по 65 до 70 динара; 60 до 65 плодова по 45 до 48 динара; 70 до 75 плодова по 35 до 37 динара. 80 до 85 плодова по 28 до 20 динара; 90 до 95 плодова по 25 до 26 динара. 100 до 100 плодова 21 до 23 динара; 110 до 115 плодова по 18 до 20 динара; 120 до 125 плодова 15 до 17 динара.

Пошиљање за Њу-Јорк било је важно и баш данас пароброд носи за ово место њаде сандучића.

Вина. У нашем пределу берба се продужава по времену које, врло лепо досада сада је мало ладно. Жалбе су подједнаке у погледу **количине**, која ће, као што је казано раније на овом месту, бити сасвим мања но она последње године; свако оцењивање што се тиче **каквоће**, засада је прерано.

Виноделци на југу Француске, мало напреднији, свршили су скоро своје бербе. Као што је било слободно надати се, **количина** ће бити бар равна оној од последње године, али због одвећ големе суше у Августу и киша у време ове бербе, **количина** није онолика, колика би могла да буде. Производ, који је већ добивен, има много киселине и слабији је за један степен и по до два степена, но онај од последње године; тако да ће, да би одговорила потребама потрошње и трговине са обичним винама, Француска бити принуђена да прибегне иностранству и она ће увозити нарочито јака вина, јако тамна и са већом количином алкохола.

ТЕМНИЋ, Септембра 1884. г. — У колико сам имао прилике, да пратим дописе у „Тежаку", до сада није нико ништа јавио из овог краја о земљорадњи, која је још као и свуда код нас на примитивном степену.

За сада нисам се спремио да вам изнесем хрђаве и добре стране при обрађивању земље; него мислим, да ово оставим за бољу прилику, а сад, да вам кажем стање *летине* овој години.

Природа самога земљишта у овој околини таква је, да се већим делом становништво занима земљорадњом. И између свију усева највише обделавају *кукуруз*, с којим ћу најпре и да започнем.

У опште узев *кукуруз* је ове године за овај крај *врло добар*. И можемо по сигурно рећи, да ће га бити много више но прошле године, а и бољи је. Доста је сумњива она „последња рука," јер оне сувишне и честе летошње кише учиниле су те је још и до сад остала зелена. Но и он ће бити добар, само ако му не падне слана још за 10—15 дана.

И *пшеница* је *добро родила*, али већ није онако, као што су се пољопривредници надали у почетку њеног цветања. Мора бити, да јој је шкодила киша, која је за време цветања падала. И која је пре или после цветала, већ је боља, па зато се и каже да је родила „на њиву па њиву." Најгоре је у овом крају што су произвођачи навикли те пшеницу — и у опште скоро сва стрмна жита — жању или косе кад сасвим *презре*, дакле онда када се она сасуши, смежура — а тиме изгуби и лице — и почне да опада. А *грожђе и шљиве* вечито грабе и *беру зелене*. Раде, дакле наопако.

Раж и *јечам* такође су добро родили. Но и они су страдали од кише. *Некима* је шкодила киша у цвету а *многима* у вршидби. И *овас* је добро родио, само се у мањој количини сеје.

Конопље изванредне су, особито у селима Маскару, Варварину, Вањову, Шанцу и Јасици, где се производе у великој количини. Има више од $^2/_3$ становништва у поменутим селима које се искључиво занима производњом дувана и конопље. А и само песковито земљиште даје им могућности за то.

Сена није никада било колико ове године, али мислим, да никада није било ни горег. Више од $^2/_3$ покисло је и по готову пропало. Било је случајева да је сено лежало покошено у ливади по 20—30 дана. Тек што се просуши и човек смисли да га купи, а оно пљусне опет киша. Те тако може се рећи, да од првог сена није било користи. А отава увећена је већ боље. Ако је неком и кисла, оно је бар за краће време.

И *грожђе* је свакојако. Истина није се још нигде појавила филоксера, али и без ње је хрђаво. Још не може да узри. На *једном* чокоту можете наћи три сорте грожђа, зелено, зрело и сасушено. Ако пређете једну страну брега (присој) на леју на леју наћете прилична а и слатка грожђе, а у другом брегу неће те моћи наћи грожђа ни за јело! Кисело, зелено, ситно а и нема га.

Воћа је било много *мање него прошле године*. Шљиве су у томе чиниле изузетак. Изузимајући исколико села оне су ове године биле много боље, него прошле, јер нису много пренодиле, па оно што је остало оно је наједрало. Те тако смо имали шљива доста а и крупних. На много су их места и сушили. Тако било је пушница у Трешњевици, Рашевици, Бачини, Јасици и т. д. и шљиве су дивотне испадале; 80—100 ком. у пола кила долазе.

Остало поврће као: купус, лук, пасуљ, сочиво гра кромпир и т. д. такође добро је за ову годину.

Б. Т. И.

доп. члан друштва.

КОНАТИЦЕ срез Пос. окр. Београ. Септембра. — Прошли пут јавио сам о изгледу овогодишњих усева, а сад да вам јавим о количини њиховој.

Пшеничин сноп, кошен, давао је од 3·840 кг. до 4·480 кг. а жњевени је давао од 7·040 кг. до 7·680 кграма. Брдна пшеница била је једрија и тежа но она из равница.

Јечмени сноп кошен давао је до 4·480 кг. а жњевени до 5·120 кграма.

Зобни кошени снопови давали су од 4·320 кг. до 5 кграма.

Кукурузи још нису сви за брање; биће их која ће се брати и после Аранђелова дне. Нису могли сазрети на време, због хладноће и многих киша.

Виногради су обрани скоро сви до 16. Писац ових редака брао је најдоцније свој виноград 19. и 20. овог месеца. Од последње кише, која је падала 27., 28. и 29. прошлог месеца, скоро више од половине је иструлило, због чега је рано и обрано. Доста је воденo; по удара на буђу (плесан). Од 20. овог месеца почето је полизање садова и загртање винограда.

Пчеле нису још *потучене*[1]; но меда ће сасвим мало бити.

Свилену гусеницу нико код нас негаји.

Јесење орање почето је од 20. прошлог месена. Од како је писцу ових редака познато, ове се године најраније почело орати; досад обично се почињало после Крстова-дне.

Овце су метиљаве и у многих непрестано липсавају; има их у кога је од 30—35 брава, остао само један или два брава. И овогодишњи јагањци скапавају од метиља[2])

Понеке овце поред метиља болују и од *строке*.

Цена је воловима а нарочито кравама *добра*.

Свиње за сад не тражи *нико*.

Време је доста хладно и кишовито.

Деца болују од некаквих краста по глави и телу.

Стање здравља људи стоке (сем оваца) је повољно.

На Миољдан 1884. г.

Љуб. И. Симић

земљоделац.

---

[1]) Докле ће тако? У.

[2]) Па има ли начина да се у томе чиме помогну? У.

ЛАПОВО (ср. Лепенички окр. Крагујевачки) Септембра 1884. г. — Из прошлог мог дописа (св. за Август) видело се да је за онда стање летине у овоме крају врло добро изгледало, али сад, кад је већ време за бербу свима заосталим усевима рђави су изгледи.

Ранији кукурузи, пре месец дана били су млого бољи од познијих и у порасту и у отсецању клипа; али, тек се сад види, кад је берба у велико отпочела, да од њих готово ништа нема.

Црв, који се од неколико година није виђао, сад је готово $^2/_3$ њива сатро. Он се најпре појавио у стаблу кукурузном, па пошто је сву срж изео, преселио се у клас, па пошто је и њега свог подјео и на земљу оборио, прешао је у сами клип, те је и њега више од пола изео, тако да се у једној њиви не може наћи ни 10% здравог клипа, који није црв оштетио, а и оно мало што је црв поштедио то је шуљчаво зрно с тога што је стабло црв оштетио био. У познијим кукурузима истина да нема црва али се бојати да ли ће моћи да сазру; но сад су врло добри.

Како смо били са пшеницом, јечмом и овсом јавио сам у прошлом допису.

Виногради су — као што сам у прошлом допису јавио — врло добро понели али због ладних дана и честих киша неће моћи да сазру. Ако се мало време пролепша а и људи не почну још за 15 дана да беру можемо се нечем надати; у противном биће више сирћета но вина.

Друго кошење ливада — отаве — извршено је са врло добрим успехом.

Као што сам већ јавио ројење је пчела свршено повољно, али због сувишне кише и ладног времена, млоге су се кошнице ометиљавиле, те ће с тога млоге ове зиме изумрети.

Преоравање стрњике за озиме усеве одпочето је; кроз који дан почиње у велико сејање озиме пшенице.

Здравље говеди и коња повољно је. Код оваца су се појавиле *богиње*, те млоге од тога и цркавају. Код свиња, особито код малих прасади влада „гроница".

Кокоши, ћурке и патке бејаху одпочеле у велико да цркавају; али дават им је ситно сасецан прни лук, који су оне врло радо јеле — те је од тога мбра престала.

Цене су како стоци тако и свима пољским производима врло слабе.

Љуб. Р. Јовановић
економ.

ИВАЊИЦА, Септембра 1884. год. — Код нас је до 1. тек. м. непрестано падала киша. Но осем тога и што је мало које место поштеђено од града, и тоња је учинила доста квара у поврћу и воћу, те тако са летином доста хрђаво стојимо. А ако и јесен не буде сува — онда ће се осетити прилична оскудица у храни за стоку — јер сена нема довољно, а и оно што је дошло до руке, махом је закисло.

На Крстов-дан, 14. тек. мес. био је овде тродневни марвени панађур. Стоке је било доста, но тражња је у опште била слаба. Купаца са стране није било, а овдашњи трговци обично с пролећа узимају стоку, па пошто је „усувате" онда је извозе — на страну.

По нашем мишлењу трговци са стране не долазе амо с тога, што је стока у опште слаба и крвава — што се никаква пажња не обраћа на гајење и ако су овде

најбољи услови за то. Па пошто је сточарство овамо, тако рећи, једини производ — то би требало, да се рад приложи, у сваку општину — нарочито пошто се групишу — пошаље по неки бик од боље расе.[1])

А ево зашто би то било добро.

Пролазећи по срезу, наишао сам у једној општини на неколико говеди, праве швајцарске расе. А кад сам упитао за њихово порекло, одговорено ми је, да су то потомци бикова, који су некада, рад одличног соја, давани општинама.[2])

Шљиве су се прилично одржале. Зреле су и већ се на све стране суше.[3])

Жира на неким местима има више а на неким мање. Но како се овуда у опште мање гаје свиње — то ће га бити довољно. **М. П.**

ЗАКУТА (ср. гружански окр. Крag.) 10. Октобра 1884 г. — Каква је берба била у доњој Гружи у општ, и са чим чека зиму овданшњи сељак?

За време пролетних, а и за време летних радова, све културно биље, које земљеделник негује и полаже обећавање да ће му кош и амбар пун бити. А и он весело очекиваше, кад ће доћи јесен, — то време, кад ће он очима видети, руком опипати плодове свог мучног рада. Па ево шта би ове године од тог његовог надања:

Кукуруза нема. Писац ових реда и сам спада међу земљеделнике, и то међу оне школоване земљеделнике. И он је тај који је чекао бербу, па да види плодове свог мучног и тешког рада, и то у првој години свога економисања. Па зато је и пратио сваки покрет и утицај штетан или користан по културу, и до последњег часа срце му је било весело. Али кад уведох бераче у њиве и кад окомишах кукуруз па и премерих вршања видох да сам се у нади љуто преварио. Почех мислити кад овако мало кукуруза има како ће се нова година дочекати, кад нема хлеба ни за чељад а камо ли ране за оно мало стоке?

Из ових реда увидеће читаоц, да кукуруза ове године у овом крају нема, и да није родило. А особито ће се уверити кад му наведем пример из своје економије где плуг јаке земље, која је два пут орана, кукуруз два пут копан па опет родно 20 вршња а вршња моја хвата 40 кила, то је дакле, принос од плуга 840 кила. Рад на једном плугу коштао ме самих пара 45 динара осим хране и мог трчања. Но и ово ћу вам јавити, да на пијаци у Краљеву може се купити стари товар кукуруза новог за 8 динара а старог кукуруза за 10 динара.

Дуленка као уродине уз кукуруз има прилично, а тако исто и пасуља.

Пшеница код нас људи мало и сеју, оно што је сејано није родило најбоље. Ја сам био дао један плуг земље једном сељаку те је посејао пшеницу озиму на пола. Он је у време земљу поорао и пшеницу посејао, и у своје време плевио све под мојим надзором. Кад је наступило време жетве пожњевено је за једну ноћ, и нађено је 109 снопова. Кад смо овршли поделили смо и добили по 35 ока пшенице и то пшенице која није била за јело но само за кокошке и пилеж. Из овога ће примера читаоц видети, како је и пше-

[1]) Молимо вас да у томе правцу радите код општина па ако би оне изишле на сусрет таквом предлогу, онда не би било никакве сметње да се учини оно што ви кајављујете и што „Тежак“ непрекидно препоручује. За све даље појединости стојимо вам на услузи. У.

[2]) Прикупите, најтоплије вас молимо, све податке о томе, па нам изволте јавити. То ће бити вредна грађа за ону зграду, коју ми, заједно са вама и са осталим пријатељима овога Друштва, желимо да подигнемо. У.

[3]) Имајте доброту известити „Тежак“ о ценама њиховим. У.

ница код нас хрђаво родила. Главни узрок што се овако пшеница неплаћа ја мислим да је прво клима а друго мочарно земљиште.[1])

Све ово што сам рекао за пшеницу, може се рећи и за остале стрмнине усеве.

Кромпира сеју људи доста по планинским њивама, но и он није најбоље родио.

Што се тиче *виноградске бербе* о њој вам немам ништа добро јавити; јер бербе није ни било као што треба. До пред само зрење изгледаше да ће берба богата бити. Али кад наступи зрење оно све мање па мање тако кад је се почело брати није било ништа. Па како ће га бити, кад време једнако хладно, киша, ветрови и томе подобно Кад су људи то видели они навалише те обраше па ако је и зелено. Са бербом прођосмо хрђаво, са врењем шире биће још грђе и са вином најгорње; јер ће бити — кисело.

Шљиве су хрђаво родиле, а берба је испала добро; јер су оно мало шљива добро узреле и биће ракија врло јака, јер су се шљиве биле још на дрвету смежурале и тако су биле слатке да одавно оваке нису биле, али је само мало па мало. Ове године нико код нас није шљиве сушио а то је велика штета, али што да их суши кад нема купца?

Што се тиче бербе *ораха, јабука* и *крушака*, то су ораси са бербом најбољи, па онда има по нешто јабука и крушака али нема у оној количини, као других година.

Са *жиром* церовим нећу се кудити, од буковог нема ништа као и од осталог дрвећа ситне и крупне границе и лужника. Чудо ми је начудит се не могу како омаши буков жир; јер до последњег часа, часа опадања, беше га доста а сад кваран и свиње гладне беже из планине кући!

Код *говеда*, коња, коза и оваца здравље је добро, а свиње липсују од „гронице." Оне би се и иначе мучно израниле јер нема доста кукуруза ни за госе а камоли за њих. Жир их изневерио а највише их изневерио пијац; јер их нико не тражи а ко на пијац отера полак прода а пола поклони.

Говеда такође немају цену, јер на вашару у Краљеву пре неколико дана био сам и бејаху млого јевтино. Тако да су најбољи волови продавали за 300 динара пар а то је и сувише јевтино; јер срећних година ми смо од наших говеда продавали волове по 500 динара.

И овцама није боља цена

Кад сам готов са описом бербе свију усева што се код нас гаји, онда вам могу рећи да ће се сељак ове зиме тешко изранити а особито своју стоку; јер нема ни рачуна да је храни кад неможе да је прода, те да узме коју пару. И видим то да се неће сељаку за ову годину препунити кеса са новцама; јер је тражња тако мала да вам неумем преставити. А то сам најбоље могао да приметим за време купљења овог пореза; јер се сељаци грдно жале да немају од куд порез да плате: наводећи, да стоку нико неће осим да је човек поклони. А и по том знам да је свет без новца: у нашој општини сељаци веле непамти се да је иком што продавано за порез од 20 година па на овамо а пре продаде се једном сељаку шест комада свиња за 42 динара. Ето и из тога ће примера увидети читаоц каква је година код нас била.

О овоме доста а другом приликом писаћу вам: како ми практични економи који хоћемо рационалну земљорадњу да примењујемо код нас у Србији морамо пропасти. И ни едног корака неможемо напред корачити; ,јер нам хиљаду сметња стоји на путу. Нас нико не потпомаже, ни комшија, ни општина, ни капетан, ни министар, једном речи нико

[1]) Мочарно земљиште није **нигде** ни било удесно за стрмнине, па, наравно ни код нас не може бити друкчије. У.

а хиљадама узрока стоји нам на путу да ни једну рационалну радњу неможемо у нашој економији применити. Ја имам њиву кукуруза, њу је појела туђа стока. Ја имам ливаду отаве њу је опасла туђа стока. Ја имам неколико стогова сена други очупао кад је пошао у чаршију, и хоће од подкопаности скоро да падне. Ја имам леп брест за кола други га одсекао. Ја имам питом и заграђен чаир други навратио реку те кроз сред њега направио речно корито. Ја имам доброг бика, па га чувам због младости а и због мојих интереса, а други дође па га истера из мог чаира и отера у своје краве без питања и дотера гладног. Везе, путова нема. Потерам ракију у чаршију заглибим се и пропаднем. Ја чувам шуму други сече и т. д. Питам поштоване читаоце може ли се у оваком положају економисати и напредовати? Ја кажем отворено не само да се не може економисати но се мора па мора пропасти.

О свему овоме и овоме подобним стварима писаћу други пут.[1])

Срета В. Којић.

ПЕПЕЉЕВАЦ (Окр. крушевачки). — Сад сам у стању да известим читаоце „Тежака" о стању летине за ову годину у овој околини. Пре свега у овој околини било је више кишног времена но лепих дана. Река Пепељуша, која извира из „Жељина" и тече кроз варошицу Александровац изливала је два пута из свога корита и причинила знатне штете.

У времену првога излива (у другој половини месеца Јунија) све житеље, кроз чија имања тече ова река могао си видети са жалосним изгледом. На обичан поздрав: шта радиш? могао си чути одговор: зло! река нас упропасти. И заиста излив ове реке био је у времену када је трава била за кошење, а жита уопште у највећем јеку.

Траве су уопште које је ова река поплавила, пропале. Но у колико има штете у трави, у толико је земља нагнојена тењом; јер је тења покрила без мал сву површину колико је трава нарасла бала. Кукурузи који су били рано посејани и у порасту били изнад водине површине прошли су добро. Напротив доцнији кукурузи страдали су сасвим; јер је тења ушла у боквицу биљке, закаљала листове, а тиме учинила да се сваки струк кукуруза од тежине тење повио и у порасту омео.

Други излив реке био је око Св. Илије, но овај излив није причинио велике штете. —

Преко свега овога могу слободно у општем погледу рећи: да је берићет добар.

Пшеница је плаћена добро, на местима где није оплављена; тако и јечам. Најбоље је родио крупник и овас, Раж средње.

Шљиве су местимично одржале но зачудо да су у последње време нагло узреле и одпочеле да опадају. У овом крају било је случајева прошли година кад су се шљиве држале на дрвету до самога Митрова дана — а ове године тога нема, све су саме опале, које нису раније обране. Сушница има у Пепељевцу, Мешеву и Треботину. Све су старога кроја и начина. Имао сам прилике да се уверим о сушењу шљива и да видите могу рећи да су добро сушене, само што млого дрва иде.

Шљиве су крупне као никад досад и врло укусне.

Стока је здрава. О осталом јавићу ускоро.

Свешт. Весић.

---

[1]) И ми задржавамо себи право да вам том приликом изјавимо своје мишлење на горње ваше наводе и обележимо пут, којим би, по нашем нахођењу, ваљало поћи. У.

ЈУНКОВАЦ, Октобра 1884. г. — (Берба виноградска). Ми се на жалост са обаја Јасенице, ове године не можемо бербом виноградском похвалити, и ма да су по нашем мишлењу сви услови ту, који повољну бербу и по количини, а и по доброти, условљавају. Но, као и да остали крајеви, па и сва наша отаџбина, подједнако овакову срећу дели. —

Истина, виногради су у овој широј околини добро родили; али, пошто је месец Август био кишовит, пошто је облачина, па још и ниска топлота владала, и пошто је то исто и у Септембру месецу било, то ће вино ове године, по доброти слабо, па и рђаво испасти.

Поред тога што је ове године и сувише време неповољно било за правилно дозревање грожђа, још ће и следеће околности допринети да буде рђаво овогодишње вино.

1. што се берба виноградска отпочиње код нас по календару, тако, чим дође Мала Госпођа, одма се одпочиње берба, а не узима се у рачун околност, да л' је година била рана или доцна, или на послетку обична. Заиста, код нашег пољопривредног света влада чудноват „адет". Јер он гледа, да пошто по то овај или онај посао, што пре сврши, да га се што пре курталише, ни најмање не водећи рачуна, да ли ће у исто доба тај рад по њега и најкориснији бити. Дакле, наш пољопривредни свет губи из вида оно, што је главно. — По овој својој навици, Јунковчани су почели брати своје винограде, чим је прошла Мала Госпођа, просто с тога, што су и других година у то време бербу виноградску отпочињали.

Кад им кажем, да је грожђе још зелено, с тога, што је ова година и сувише у свему, па тако исто и у дозревању грожђа, задоцнила, и да је с тога требало још попричекати, докле грожђе што боље дозри они онда истина све то „кабуле", али опет одговарају се овако; „*е, па дошло је време, да се бере; што год више стоји, то га е све мање.*" То значи да наш народ хоће, да добије што више вина по количини а не води рачуна о доброти истог.

Јунковчани, Жабарци и т. д. отпочели су бербу у највећем јеку, од 24. Септембра, па су је доврши концем истог месеца. Божурци, Наталинчани, Тополци, у највећем јеку отпочели су бербу виноградску од 4. овог месеца па ју сад свршавају.

У нашој околини не зна се, када је овако доцна била берба виноградска. Јер, под нашим небом вршити бербу око светог Томе, па још да није зрело грожђе, то је чудновата работа. Али је још чудноватија работа, да грожђе, при оваковим околностима није могло узрети, као што треба. Јер докле је један грозд бајаги зрео, дотле је други грозд зелен, и трећи, што је још горе — труо. Па што је још и од овог горе, сва зрна *на једном истом грозду* нису сва подједнако зрела, већ једна су зрела, друга зелена а трећа — трула. Оваковог неподесног времена за сазревање грожђа, поодавна није било.

Писац овог дописа имао је прилике оцењивати ширу од оног грожђа, што је брато одма после Мале Госпође, а и ширу од оног грожђа, што је брато око Светог Томе. —

2. Што се виногради беру по роси, а што је још горе и по киши, (баш онако, као под кулук) и на тај начин са грожђем, унесе се знатна количина воде у бачве, каце, која квари каквоћу вина; а поред тога се и земља грозно убије, те отуда долазе две штете. а) што се теже виногради раде више одлазе наднице, дакле више кошта; б) што се год земља више земља убије, то ће до године и берба лошија бити. — Но наш свет има „адет", кад почне да бере грожђе, он хоће само да што пре посао сврши.

3. Што се не одбира зелено и труло грожђе већ се све трпа у чабар, само да га је више и да се што пре обере.

4. Што се грожђе не тера у возионицама, већ у колима, (т. ј. у лесама, плетерима), па често на колима и препоћи, те на тај начин баш најзрелије грожђе исцури.

5. Што се грожђе бере често без ножа, т. ј. кида се рукама и на тај се начин троши најзрелије грожђе и пропада на земљи.

6. Што се вино за дуго држи под комином и на тај начин исто губи од своје фарбе. Тако исто не пази се на претакање, судове, подрум.

Поред свију наведених мана наших виноделаца морамо и ову наговестити, а то је та: што наши виноделци имају „адет" кад беру винограде а иначе они пуште волове а и другу стоку у винограде ради паше, те ова изчепа лозу и угази земљу[1]).

Мило ми је, што на завршетку овог свог дописа поред оволиких мана наших виноделаца за сад могу и једну добру страну јавити, а то је та: што наши виноделци ама баш одма, чим су своје винограде обрасли, одма исте брижљиво загрћу.

Р. Пешић.

КУЧЕВО 1884. год. Стање усева у Жвижду за ову год. Сатирање горе и опадање сточарства у овом крају.

Са овог краја ретко се ко до сада јављао, те с тога као дописни члан друштва узе на се дужност да упознам поштов. читаоце „Тежака" са пољопривредним односима овог краја.

По самој природи својој Жвижд спада у врлетне и планинске пределе наше домовине. У њему нема оних красних и пространих њива као у Стигу; нема ни они лепи ливада као у Мачви и Шумадији; нити онако благо нагнутих брдоравни као што је то у Топлици и Краини. Већим делом је у њему шума, голи брег и клисура, а где-где уз Пек по која њива и ливада. Па и та земља није онако гнојна и плодна као што је поред других река; већ је пуна песка и шљунка и тако несигурна, да преко ње увек Пек по својој ћуди и корита себи прави. Бујност ове реке и несигурне обале њене, узрок су те је половина долине ове реке необрађена и спрудом покривена. Омање косе и дубодолине обделавају мештани за кукуруз, овас, јечам и пшеницу.

Али за производњу жита овај крај није подесан, једно због оштре и хладне климе, а друго због многих маглуштина које редовно трају овде од Троица па све до снега. Због тога стрмна жита у овом крају испадају главничава и штура те је ретка срећа у Жвижду, кад 60 ока семена да 300 ока жита. Тако је било и са овогодишњом жетвом.

Јечам је већ мало боље принео, а тако исто и овас. Крупник и раж овуда се слабо сеје, ма да би он за ова места најподеснији био. Народ је у овом крају (као и свуда) млого изгубио због непрестаних киша које су му у вршају особито сметале.

Кукурузи су већим делим зелени, те је бојати се да их слана не увати. Само у долини Пека и око мањих речица, рано сејани кукурузи лепо су родили и сазрели.

Винограда мало има у овој околини. Најбоља села са виноградима јесу: Зеленик Српци и Мишљеновац; но и њихови сељаци жале се да грожђе пуца, опада и не

---

[1]) Зар власт не пази на определење онога § зак. о потесима, који забрањује пуштање стоке у винограде? У.

може да узри, од млогих киша. Ма да је берби време ипак се људи уздржавају, да своје винограде беру, јер је грожђе у пола зелено.

Воћем је врло сиромашан крај, ма да би могао уз шумарство и ту корисну грану пољопривреде да негује. У целом срезу нема ни једне сушнице за шљиве, нити ко ту радњу предузима. Свеколики род од шљива употреби се за пециво ракије, која се и сувише пије[1]. Ове године шљива је било доста; затим ораха и лешњика; другог воћа и нема.

Пчеле такође ретко ко гаји, и ако су доста повољни услови за ту благословену животињу.

Од осталих тргов. биљака најрадије се обделава конопља и лан, затим дуван и то најлошији, нарочито Власи тако радо и са вољом обделавају и раде конопљу (којом се искључиво и одевају); да је милина гледати њихово бело платно и кошуље.

На повртарство се такође не обраћа никаква пажња. Ретко који домаћин, да ће посејати поред пасуља и кромпира и осталу баштенску зелен. Све се то мора куповати од баштована за новац, а толики простори око кућа леже у корову.

Из свега овог види се: да у овом крају нису подесне прилике за уредно ратарство; и да становници овог краја треба сву своју снагу да уложе на подизање шума, воћа, стоке; на подизање дрвенарске индустрије, на пчеларење и т. д. Али на жалост ту су баш ударили наопако. Гора се немилице сатире а нова не подиже; воће се сече за дрва, (нарочито шљиве секу и продају ковачима по 40 п. д. за ћумур) а и онако испошћена земља све се више с дана на дан спира у Пек, показујући путнику гола ребра своја, голо стење и камење. Нема дана да прође, а да не прођу кроз Кучево (на очи власти) по 50—60 кола стижански са мертецима, дирецима, гредама и осталом грађом. Све је то сирово и одабрано да је жалост гледати.

Оно је, истина, велика и пространа шума од Мајдана па до Добре и Гребена на Дунаву, која стоји вековима. Али зар је право и лепо да се тај једини украс природе што пре сатре. Шта онда остаје и онако сиротом народу да чини, кад се већ и тог блага лиши, него да штурне главом по свету. Тешко ће онда наћи и тако место а камо ли боље. Обарање шуме треба да се врши паметно и обазриво и то зими а не целог лета И у сечи ваља имати избор а не ући с пута у шуму па обарати све из реда, јер се тако не подиже него затире шума.

Па и сточарство није онако као што би могло бити. Ретки су домаћини са 10 15 грла говеди, са 100 и 200 брава оваца са 50 и 60 ком. свиња. Два, три, шест до десет највише је волова у Жвиждског богаташа. Најрадије се држе козе, које на своју храну упропасте хиљадама комала младе горе и забрана. Ја сам походио ове године још кршније пределе среза косаничког у Копаонику, но што је Жвижд; па сам видео да тамо најгори сиротан има по 20—30 грла говеди, 100—150 брава оваца, по 5—6 коња и то тако одгајени и дебелих, да је милина гледати. Зашто да не буде тако и у Жвижду? Зато, што овде несме човек ни имати добро марвинче; јер све што је добро лопови поједу. Млоги нису тако поштени као у Копаонику. А где опада морал, где се занемари производња и све очекује с туђих леђа и од туђег зноја, ту су жалосни дани на прагу. Одбацимо, дакле, ту стару и некорисну навику, па се одајмо на *рад* и *штедњу*, па ће нам бити увек добро и угодно и у најкршевитијим гудурама Жвижда!

Мих. Ст. Ризнић
дописни члан друштва

[1]) То нам јавља и г. дописник из Хомоља. У.

ЗАПИСНИК

XX. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 11. АВГУСТА 1884. ГОД.

Били су: Председник г. Ч. А. Поповић, одборници: гг. Л. Р. Јовановић, А. М. Секулић, М. П. Живковић и А. Живановић и уредник „Тежака“ г. М. М. Савић. Бележио секретар Јак. Марковић.

Бр. 134.

Чита се записник XIX. седнице од 18. Јуја ов. г. усваја се, а гг. А. М. Секулић и М. П. Живковић умољавају се да исти записник својим потписима, поред председника и секретара, овере.

Бр. 135.

Г. председник саопштава извештаје надзорника шабачког добра о радовима на добру од почетка месеца Маја па до половине Јуда ов. год. Одбор узима исте извештаје на знање.

Бр. 136.

Г. председник јавља, да су, према стечају отвореном за чланке у Календару за 1885. год. послате друштву три приповетке и то: 1. „Газда Петар и мали Срећко“, 2. „Капетаново куметво“ и 3. „Ни сложни ни стижни“.

Бр. 137.

Чита се писмо Подружине Крушевачке, којим моли да јој се набави „Екслов виномер (сахарометар).“

Пошто се у друштвеној збирци затекло неколико тих справа, а друштву нису све потребне, одбор одлучује да се истој подружини поклони један виномер из друштвене збирке.

Бр. 138.

Чита се писмо начелства окр. Шабачког од 8. Јула ов. г. № 803, којим поред осталога јавља, да није могло да наплати вересију од свију оних, који дугују друштву извесне суме од претплате и чланства за раније године, и то од неких што су померли, од неких што су се отселили а не зна се куда, а од неких пак што не призвају дуг и уопште не пристају да плате.

Пошто има још акта овакве садржине пред друштвом, то одбор одлучује да друштвено благајништво састави списак од свију дужника, који не могу или неће да плате своје дугове друштву, па да се тај списак поднесе одбору на решење.

Бр. 139.

Чита се писмо Пенада В. Перића из Белошевца окр. Ваљевског, којим јавља, да му је друштво 1882. год. набавило једну гвоздену дрљачу „дијагоналну,“ но да иста дрљача, како се у пракси уверио, није употребљива за његове земље, па моли, да му друштво ту дрљачу замени другом каквом справом, или да је ма испод коштања прими натраг.

Пошто молиоц није пре друштву јавио, да иста дрљача није за његове земље, но то чини тек после две године, и пошто друштво не зна у каквом се стању дрљача сада налази, одбор одлучује да се молиоцу одговори, да друштво сада не може дрљачу примити пити је другом справом заменити.

Бр. 140.

Чита се писмо г. Светислава М. Стојановића, којим јавља, да је он на трошак друштва пропутовао 1882. год. пиротски округ као путни економ, и о свом путовању поднео друштву извештај. Но како су гг. рецензенти, код којих је тај извештај био на оцени, изјавили, да су у том извештају подаци о стању пољске привреде у истом округу, то он моли, да се тај извештај и сматра као „подаци о стању пољске привреде у поменутом округу,“ а о своме путовању подноси друштву други извештај.

Одбор одлучује да се овај други извештај сматра као допуна првом.

Бр. 141.

Чита се писмо г. уредника „Тежака“, којим враћа друштву послати му чланак под насловом „Четврта изложба дебеле стоке у Бечу,“ и јавља, да исти чланак не може штампати у „Тежаку“ из узрока, што је то по мишљењу стручног рецензента само опис изложбе, и што по томе чланак нема практичне вредности за читаоце „Тежака.“

Одбор, уважавајући разлоге г. уредника одлучује да се чланак врати г. писцу.

ЗАПИСНИК

XXI. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 17. АВГУСТА 1884 ГОД.

Били су: председник г. Чедомиљ А. Поповић, благајник г. Милис. Миловановић, чланови одбора: гг. Коста Цриногорац, Лаза Р. Јовановић, Драгутин Лукић, Алекс. Секулић, Мил. П. Живковић, Аца Живановић. Бележко секретар Св. Гавриловић.

Бр. 142.

Чита се записник XX. седнице од 11. Августа 1884. год. и усваја се, а да га овере г.г. Милан П. Живковић и Алекс. Секулић.

Бр. 143.

Г. председник реферише одбору, да је претписом г. Министра финансије одређен у пописну комисију, да ће морати за то време одсуствовати од званичне дужности у министарству и у друштву, па моли одбор да то прими к знању и на основу чл. 16 друштвених правила у своје време одреди му замену; одбор решава, прима се к знању а по друштвеним правилама позваће се потпредседник да врши дужност председничку.

Бр. 144.

Чита се молба друштвеног секретара Св. Љ. Гавриловића, који јавља да је министар финансије претписом својим и њега, као званичника друштвеног одредио за члана пописне комисије, како је он с готовошћу одазвао се томе, па моли да му одбор за цело време одсуствовања од дужности одобри ово одсуство а да не би друштвени посао дотле рамао, да му прими у замену г. Драгут. М. Јовановића, који би дотле секретарску дужност вршио; одбор решава, отсуство се молиоцу одобрава с тим, да се одбор постара да нађе заменьеника, који ће потпуно вршити прописану дужност секретарску и коме ће се издавати награда из плате моличеве.

Бр 145.

Чита се акт суда општ. шабачке № 3374 О.№ 482 од 2. Априла 1884. год. којим општина и одбор траже по нова земљу општинску на повраћај, не гледећи на разлоге друштвене, побројане у акту бр. 1160 од 11. Фебруара прошле године; одбор решава да друштво остане при својој пређашњој одлуци (в. решење одборско бр. 71 од 11. Фебруара 1884).

Бр 146.

Ранко М. Пешић агроном из Милатовца у својој молби обраћа се друштву, да му оно пре 3 године на одплату дату ветреначу сада поклони; одбор решава, да с обзиром на друштвено стање, неможе се молба уважити.

Бр. 147.

Приступи се награђивању чланака штампаних у VIII. свесци (Август) „Тежака“ од ове године и беху награђени од штампаног табака:

I. Чланци.

1) Живот и развиће пчела (са сликама у 7. и 8. бр. „Тежака“) од г. Драгутина М. Јовановића са 60 дин.

4) Шта се ради у Августу од М. М. Савића са 60 дин.

II. Белешке.

3. Све белешке у овом броју са по 50 динара.

III. Гласник.

Све вести у гласнику у овом броју са по 50 дин.

IV. Дописи.

5) Неколико речи о стању пољске привреде и њеном напредовању од окр. пиротечком од Љуб. Станојевића са 70 динара.

6) Сви остали дописи у овом броју са по 50 дин.

V. Јавна говорница.

7) Јоци Дикићу — Топола — одговор са 50 дин.

Бр. 148.

Г. председник реферише одбору, да је ове год. произведена извесна количина кромпира у друштвеној градини, на пошто ће се добити бар још толико кромпира, а и зато, што је по „закону филоксерном“ забрањено прено-

шење кромпира из филоксерних крајева у друге крајеве, — моли одбор за одобрење да се сав тај кромпир прода; одбор решава, одобрава се председништву, да кромпир испод руке прода, по што се најпре изузме и остави потребна количина за семе.

ЗАПИСНИК

XXII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ 29. СЕПТЕМБРА 1884. ГОД.

Били су: подпредседник г. С. Л. Поповић, благајник г. М. Миловановић; одборници гг. К. Црногорац, А. М. Секулић, М. П. Живковић и А. Живановић. Бележио секретар Јак. Марковић.

Бр. 149.

Чита се записник XXI. седнице од 17. Августа ов. год. и после малих исправака усваја се с молбом, да га гг. К. Црногорац и М. П. Живковић својим потписима изволе оверити.

Бр. 150.

Поведе се реч о томе, ко и под којим условима да заступа у дужности г. Св. Љ. Гавриловића друштвеног секретара, коме је у прошлој седници дато отсустио, и одбор одлучи: Да се г. Гавриловићу, кога је до сада заступао у дужности секретара г. Драгутин М. Јовановић члан овога друштва, изда цела плата за месец Септембар ов. г. и за време целог отсуства да га заступа исти г. Драгутин са платом од 60 динара месечно, под условом да врши све послове друштвене, које би г. Гавриловић имао да врши. На ово је г. Драгутин, који се десио у седници, одма пристао.

Бр. 151.

Г. подпредседник реферише да је 19. Септембра ов. г. умро г. Павле Ј. Куртовић трговац из Шапца, члан утемељач овога друштва, на шта се одбор одазва са „Бог да му душу прости!"

Затим се прочита извештај г. С. Л. Поповића, потпредседника друштвеног и изасланика, да од стране друштва суделује при погребу пок. Павла, који гласи:

„И ако је секретаријат друштвене управе доцне добио извештај о смрти члана утемељача овога друштва г. Паје Куртовића из Шапца, и ако ми је овај извештај позно у ноћ 21. ов. м. достављен, ја сам у договору са секретаријатом закључио, да отидем у Шабац и да заступим друштво при тужном акту погреба покојниковог и да му се ода почаст од друштва за његово патриотско заузимање за нашу пољопривреду.

Како је сутрашњег дана полазила лађа за Шабац, то сам се кренуо на пут, но на несрећу због мале воде и што је лађа ит неколико места наседала, стигао сам доцкан у Шабац (око 4 сах. после подне) и због тога нисам стигао на опело, него баш кад се фамилија, сродници и остали доста многобројни свет (и ако је киша пљуском падала) враћао с гробља, ја сам се њима придружио и отишо кући покојниковој изјавивши удовици и синовима покојника сажалење од стране друшва на кобном удесу судбе, што је, при свој тужној успомени и жалости за покојником, свесрдно и са признателношћу примљено.

О овој извршеној мисији част ми је известити управу друштвену, с изјавом, да због краткости времена, а управо због позног дознања о смрти покојниковој нисам могао сазивати седницу, да одбор реши шта треба, уверен будући, да ће одбор и цело друштво, уважавајући и ценећи свачији рад за унапређење наше пољопривреде са одобрењем примити мој корак и са мном рећи: „Бог да му душу прости, лака му црна земљица, у коју је легао, и хиљадили се такви добротвори."

Ја не тражим никаквог путног трошка, што сам овом приликом према покојнику, с којим сам стајао у добром познанству и пријатељству, одужио мој дуг последње почасти."

Одбор, саслушавши извештај, понова се придружи изјави г. изасланика „Бог да прости пок. Павла" а г. потпредседнику не само да одобрава поступак, него му изјављује благодарност од стране друштва како на труду и достојном заступању друштва овом приликом, тако и на пожртвовању што не тражи никакву накнаклу за учињени трошак на путу.

Бр. 152.

Чита се писмо г. Станисава Станисавље-

вића агронома из Пожаревца и редовног члана овога друштва којим нуде друштву на откуп потребну количину беле озиме раж, зване „Шампањер“ по 18 дин. од 128 кгр., коју је сам гајио на свом добру, и која се одликује родношћу и издржљивошћу на мразевима. Одбор одлучује да се откупи 300 кгр. ове раж по 14 дин. од 100 кгр. и да се употреби на друштвене њиве.

Бр. 153.

чита се извештај надзорника Шабачког добра од 13. Септембра ов. г. Бр. 44 о радовима извршеним на добру од 15. Јула ов. г. па до горњег дана. Одбор узима на знање.

Бр. 154.

Чита се извештај надзорника шабачког добра од 13. Септембра о. г. Бр. 45 којим јавља, да је од производа са добра добивено ове године, и то:

пшенице	8.911	кгр.
овса	660	„
јечма	783	„
сена	5—6000	„
сламе	15—20000	„ ; даље јавља, да је сва стрмна храна смештена у амбар, а сено и слама у камаре, и пита шта да ради са стрмном храном. Одбор решава, да се надзорнику нареди, да сву стрмну храну, ако је сува, чува и често прерће, да се не поквари до боље цене, која је за сада врло ниска, а ако има што влажно, то одма да прода по што може.

Бр. 155.

Г.г. М. П. Живковић и Јак. Марковић, које је одбор умолио да се постарају о издавању и штампању „Календара Срп. Пољопривредника за 1885. год.“ реферишу, да због опширних чланака, који су за календар примљени, не би могло на 10 табака да стане довољан број радова, те да календар приближно одговори постављеном програму па може за одобрење, да се календар повећа на 11 штампаних табака и да му се одреди цена, излажући уједно и суму трошкова око издавања и штампања календара. Одбор, узев у обзир горње разлоге и трошкове, одлучује: да се календар за 1885. год. повећа на 11 табака, да се штампа у 7000 комада и да му цена буде 60 пара динарских.

ЈАВНА ГОВОРНИЦА

г. *Дам. Илијћу свеш. Дубље.* — Истина је то, што вам је рекао стари сељак, да буду крушке крупније, кад се мањи број на грани остави. С тога рали крупнијег рода, а и ради тога да неби младу воћкицу изнурили и ништетили, уклањајте сувишан род.

Но и то има своје границе, докле их треба проредити, и с ког разлога, кад треба сувишно воће, као и које и са кога места уклањати.

Најбољи вам учитељ у овоме може бити сопствено осматрање. Ми вам само оволико можемо помоћи у томе:

Оно што је сувишно за једну воћку проредите прво тиме, што ћете овлашно продрмати гране, у оно доба, кад воће због црва и само опада, дакле ускоро по заметању. Ако ипак остане више рода, но што мислите да треба на младој воћки оставити, онда можете руком обрати или ножем отсећи са оваке гране оно сувишно воће, које је начето или у заклону и спречено те се и иначе неби како ваља развило. Но имајте и то на уму, да род крупан, као што је ваша крушка, која једна износи тежину једног килограма, не треба да остане на сувише танкој грančици, или ако мора остати, онда привежите је и ојачајте каквом шипчицом.

I

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** „Тежака“, који *дугују* претплату из ранијих година, као и оне **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкра-*

ком року изволе измирити свој дуг, било да непосредно поштом (најбоље упутницом) шиљу Друштву дугујуће суме, било да полажу управама Подружинâ друштвених (где ових има), које ће потом све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полицијске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву дугује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и од полицијских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

II

Позив. Српско пољопривредно друштво потребује сваке године знатну количину семена од пољопривредних усева, нарочито од градинарских. Па пошто му није могуће да сву потребну количину и св врсте сâмо производи, а набавка са стране доста је несигурна у погледу на чистоћу и клијавост семена, и уз то још скупа, то **позива све оне градинаре у нашој земљи**, који се баве с производњом градинарског биља и семена од истога, *да се друштву овом сваке године до конца Новембра јаве, ако имају семена на продају и да му од истог пошљу пробу и тачно назовесте, колико семена друштву на продају нуде и по којој цени.* Биљке од којих се семе тражи поглавито су ове: кромпир рани и позни, рани пасуљ чучавац, пасуљ (тачкаш без вла на, грашак за зрно и бораније, жута репа (шаргарепа, першун, пашкават, спанаћ, лобода, купус, кељ, карфиол, ротквe зимске и месечарке, салате (све врсте), цвекла, тикванице за јело, патлицани, паприка, краставци, мајоран, лубенице, диње, тикве за стоку, репа за стоку, луцерка детелина, црвена детелина, муар итп.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, Бр. 158, 16. Фебруара 1884. год. у Београду.

НА ЗНАЊЕ.

Сви они, који желе да им «Српско Пољопривредно Друштво» набави ма каквог

СЕМЕНА ЗА 1885. ГОД.

умољавају се, да се обрате Друштву одма, а најдаље *до свршетка месеца Јануара* 1885. год. са поруџбинама. Доцније наруџбине Друштво неће моћи да изврши, па зато их неће ни примати, јер по-

четком Фебруара већ нестаје семена на продају код оних семенара, код којих Друштво купује семе за своје поручиоце.

Чланови помагачи овога Друштва, који хоће да се користе својим правом, да бесплатно добију од Друштва градинарско семе за идућу годину, умољавају се, *да се такође до горњег рока пријаве* Друштву и означе од ког повраћа желе семе. Који се од чланова не пријави, томе се неће семе ни слати, јер ће се, као и до сад, предпостављати, да му није потребно.

Бр. 1096. Из канцеларије Српског Пољопривредног Друштва 10. Октобра 1884. год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ПАРАЋИНСКА ФАБРИКА
ВУНЕНИХ ИЗРАДА

отворила је своје стовариште у Београду у улици кнеза Михаила Бр. 13.

Потписанима част је објавити поштованом грађанству да су исто стовариште снабдели великим избором **штофова плетова, сукна и ћебади.**

Молимо све пријатеље српске индустрије као и сваког, који жели имати овог рода израђевине од чисте вуне, да се изволе сами уверити о доброти њиховој. Цене су фабричне и у сравњењу са страним фабрикатима врло умерене.

С поштовањем

МИНХ и ШУМПЕТЕР

БИКА

Имам бика за облагорођавање наши домаћих говеда. Бик сада има годину и три месеца. Длаке је сиво-жуте. Изванредног телесног развића и од нашег соја говеди да не може бољи бити. Ни бику у ратарској школи у Краљеву неће много уступити. Ко жели да му крава „води" под мојим биком, нека доведе краву мојој кући и понесе два динара богат, а сирома ништа.

Срета В. Којић

ЕКОНОМ ИЗ ЗАКУТЕ

СРЕЗА ГРУЖАНСКОГ ОКР. КРАГУЈЕВ.

ДОБРА РАНА СОРТА КРОМПИРА

(руже») За семе може се добити **код Алексе А Протића шпекуланта у Пожаревцу**.

ПРАКТИЧАН БАШТОВАН

Желео би ступити у службу на какво добро. За њега се може ближе сазнати преко Српског пољопривредног друштва.

В. СТЕФАНОВИЋА

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ПОЉОПРИВРЕДНИХ МАШИНА

у ЗЕМУНУ и у Н. САДУ

препоручује ново добивене машине за кошење летине којом се с 2 коња или вола дневно 8 до 10 јутара лако и боље нег косом покосити може; цена је у Земуну на обали дунавској 425 фор.

с поштованьем

В. Стефановић.

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за орање ливене и коване; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); браздаче; дрљаче разне; крушаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се са јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да многобројним поруџбинаа дају могућим да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упућивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

НАЈВЕЋЕ СТОВАРИШТЕ ПОЉОПРИВР. МАШИНА И СПРАВА

В. СТЕФАНОВИЋА

У

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских, Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачније извешћа дати.

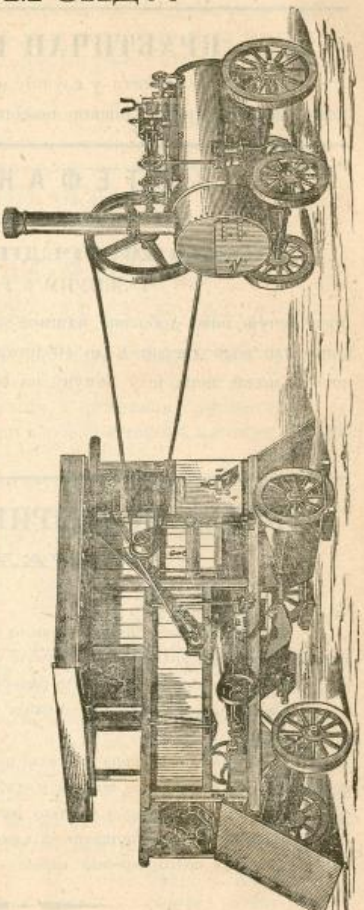

За олакшање поштованих купаца и бољу угодност сместио сам у Земуну на београдској капији, не далеко од жељезничке и парабродске станице, такође

ВЕЛИКО СТОВАРИШТО

ПОЉОПРИВЕДНИХ МАШИНА,

а заступа ће ме при истом г. Јован Стаковић.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ

СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Милутин М. Савић.

ГОДИНА XV

У Београду

У КРАЉЕВСКО-СРПСКОЈ ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1884

САРАДНИЦИ „ТЕЖАКА“ У 1884.

СТРАНА

Алексић Јован 438
Антић Милан 390
Бабић Милоје 113, 313, 440, 512
Васић Јован 240
Весић Иван 304, 314, 272, 709
Виторовић Велимир 695
Гавриловић Светозар 40, 42, 237, 267, 290, 306, 337, 358, 418, 469, 530, 598, 659
Живановић Јован 21
Јевтић Сретен 580
Јекић Јован 372, 635, 697
Јовановић М. Драгутин . . . 144, 237, 284, 293, 204, 360, 406, 463
Јовановић Р. Љубомир 519, 649
Јовановић Мата 731
Којић Љубомир 691
Којић Сретен 515, 652, 648
Костић Радоје 518
Кремић Илија 548
Лапчевић Н. Драгутин 572
Лозанић Сима 696
Лукић Драгутин 155
Марковић А. Јаков 8, 36, 37, 45, 46, 47, 106, 108, 112, 231, 235, 237, 238, 242, 357, 361, 499, 500, 575, 630
Мариновић Марко 766
Мијић Павле 437
Миливојевић Илија 439, 585, 587, 619
Мильковић Мирко 173, 220, 692
Митровић Јован 776
Мишић Јован 584, 585
Муцић Драгић 307, 363
Недић Благоје 704
Николајевић К. Тодор 336, 494
Пајевић Милан 371, 502, 650
Петровић Драгутин 75
Петровић Никола Др. 67
Пешић Ранко 313, 497, 518, 643, 649, 710
Поповић А. Срета 776
Поповић Л. Срета 35, 109, 174
Поповић А. Чеда 577, 691

СТРАНА

Поповић Драгољуб 294
Поповић Х. Милош 675
Рајић Михаило 311, 513, 650, 711
Ристић Атанасије 498
Рувидић Мих. 776
Рувидић Рајко, прото 232
Савић Милутин 92, 96, 99, 104, 111, 113, 123, 129, 136, 146, 193, 226 257, 287, 290, 315, 321, 332, 353, 380, 392, 431, 434, 436, 448, 457 489, 492, 500, 501, 521, 528, 564, 568, 573, 593, 630, 657, 713
Савић М. Петроније 197, 334, 253, 262, 305, 356
Секулић М. Александар 4, 41, 46, 52, 53, 112, 133, 230, 233, 305, 362 447, 573, 577, 580, 631, 635, 643, 677, 695, 696, 703 . . . . . 517, 648
Симић Љубомир 373, 505, 545, 550
Спасић Душан 441, 502, 652
Станојевић Љуба 300
Станисављевић Станисав 614
Стојадиновић Пера 520, 645
Стојановић Никола 38, 39, 178, 211, 228, 235, 426, 484, 552, 581 583, 632, 679, 689, 690, 691
Стојановић Светислав 106, 111, 217, 241, 243, 244, 305, 360, 510, 373
Тодоровић Милош 1, 32, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 151
Тодоровић Павле 365
Тодоровић Пера 29, 30
Урошевић Михаило 12, 80, 609, 622, 683
Црногорац Коста 105
Червенко Јован 203, 326, 362
Шокорац Живко 761
Хофман Феликс 761

I.

Чланци од општег пољопривредног значаја.

СТРАНА

Наука и практика 4

Пољска привреда и основна школа 67

Аграрно законодавство и пољска полиција у Србији 129, 192, 257, 332, 457, 521

Чиме да се замену задруге еродничке 203

Једна реч пољопривредницима о осигурању 262

Мужеви заслужни за унапређење пољске привреде (Др. Јосиф Панчић са ликом; Ристо Парапос и † Ника Кремановић са ликовима) 321, 393, 593, 750

Реч-две о уједињавању имања 545

Пољска привреда у држави 609

Неколико речи о цељи и користи оснивања пољопривредних подружина 722

Значај метеорологије за пољопривреду 731

Белешке.

Распис о утамањивању гусеница 47

Распис о наплаћивању таксе за горосечу 47

Ниже пољопривредне школе у Славонији 49

Путни учитељи у Хрватској и Славонији 50

Уређење школских башта 50

Економно стање у Босни 51

Закон о пољопривредним задругама у Немачкој 52

Стечај за учитељска дела 53

Инспекција пољске привреде у Француској 53

Уједињавање имања 108

Исушивање баруштина 111

Бугарски закон о шумама 178

Удружујмо се 338

Средња топлота у Шапцу за 1883. год. 232

Земна топлота 238

Прво пољопривредно друштво у Босни 242

Табеларни преглед вашара у Србији за год. 1883. 294

Приновљени чланови 305

Шта раде трговачко-занатлијски одбори за унапређење заната у Мађарској 499

Како стоји Аустро-Угарска са школама привредним 689

СТРАНА

Како стојимо са задругама 691
Друштва против корова 760
Из талијанског грађанског законика о удружењима за наводњавање 766

Књижевност.

Пољопривредне новине 54

II.
Земљорадња у ужем смислу.

О важности сточне репе 30
Риљ и ашов 136
Неговање усева 144
На ливади у пролеће 151
Кукуруз 197
О користима ђубрења 220
Сређивање ране 326
Како да утрапимо пићну репу 550
Зимско орање 677
Мешанац или компост 745

Белешке.

Најситнији непријатељи пољопривредникови 32
Репа у плодореду 36
Грашак за свиње 37
Како ваља засејавати башту 37
Утицај величине семена на жетву 40
Подсејавање празних места у детелиштима 40
Сејање кукуруза као ране за стоку, за кошење у зелено 41
Жива ограда од дивље јабуке 41
Платан 105
Користи од угара 108
Проба сејања памука 109
Неговање усева 144
Синђелика 231
Утамањивање паламиде 234
Подбел 137
Упутство о сејању луцерке 253
Подизање живе ограде из семена багреновог или расадницама багреновим 300
Разне стрмнине и разне сорте кромпира 305
Сретство против лисних вашију, купусних гусеница и бувача . . 357
Помоћ од суше 357
Најбољи начин да се грашак сачува 358
Један непријатељ кукуруза 434
Да бувач не штети расадник купусни 497
Боље врсте кромпира код нас 500

СТРАНА

Хаберландови огити о семену 630
Гајење страних сорти овсова и ражи у Љубичеву 692
Шећерна репа 696

III.

Сточарство.

Инглеско сточарство (свињче) 12, 80
Значај распореда државних пастува за 1884 . . . . . 133, 176
Четири листа из неге стоке 211
Упутство при куповини коња 217
Гајење оваца 267, 337, 418, 469, 530, 598, 659, 733
Домаћа стока у здравом и болесном стању 426, 484, 552
У корист штаљског ранења стоке 548
Овчије богиње 619
На шта треба пазити при грађењу штала 679
Из науке о пчеларству 71
Историја пчеле и њено гајење 284
Живот и развијње пчеле 406, 469

Белешке.

Проф. Фрајтаг о црногорској стоци 49
Изложба дебеле стоке у Бечу 49
Таблица о ранену стоке у државним економним заводима 233
Шуга на свињама 235
Мечија шапа 235
Против сточијег вадима 237
Колера код пилежи 240
Да крмача опраси више прасади 304
Лек против колике код коња 304
Шишање коња 355
Арсеник као додатак коњској рани 358
Мушко или женско теле 360
Америчко свињче 434
Поводом говеђе куге у Румунији 500
Средство за поправку млека које не даје масла 573
Дајте му више пиће и бољу негу 630
Први међународни орнитолошки конгрес у Бечу 632
Забрана о извозу свиња из Србије 695
Тице које пчеле ватају 38
Вештачки мед 39
Да се меду одузме његов својствени мирис 44
Српска пчеларска задруга 48
Свилодеље у Италији 235
Семе свилених гусеница 244
Семе дудово 244
Делателност мађарског завода за ширење свилодеља у земљи . . 306

IV.

Воћарство.

	страна
Време је да се шљиве чисте	8
О подизању шљива из коштица	29
Додатци о постојбини и пореклу нашег воћа	92, 146
Крушка ваш	287
Још једна реч о крушкој нашој	336
Болест шљивовог дрвета у Француској	528
Искрена реч пред огогодишње сушење шљива	564

Белешке.

Дуња	35
Слатке јабуке	36
Воћке које могу мраз да подносе	42
Против напрзања воћака	43
Црвљиви ораси	44
Суве шљиве за двор	45
За промет сувих шљива	45
Подпомагање воћарства у Аустрији	52
Сваки може да калеми	106
Размножавање рашља положницама са нарочитим погледом на размножавање лимунова	174
Воћарство у Чешкој	230
Наљоли мелем за повреде на воћкама	356
Сушнице израђене у Србији	362
Шљиве у Француској	447
Правила о употреби сушница	501

V.

Виноделе.

Америчке лозе	75
Претакање црног вина	96
Орезивање винограда	155
Подизање нових и поправљање старих подрума	614
Нова опасност виновој лози (Peronospora, црнавина)	657, 727
Филоксера (нов проналазак против зим. јајета)	657

Белешке

О уништавању филоксере	45
Како Италија подпомаже извоз вина	104
Угледан подрум у Хрватској	305
Талијанска вина на краљевом столу	305
Наш виноградски коров (опитрик)	436
Какву сербу обећавају наши виногради за ову годину	448
Лековитост винове лозе	492
Сушење грожђа	496

СТРАНА

Филоксера у Румунији 573, 575
Винодеље у источној Румелији 575
Енолог као аташе 631
Винова лоза ванредне величине 894
Нова машина за муљање грожђа (нов проналазак Велимира Виторовића) 696
Жива против филоксере 761
Знања ради (Једна напомена о томе, шта је у нас некада рађено и предлагано противу филоксере) 762
Ампелографска конференција у владином комесаријату за производњу вина у Б. Пешти 765

VI.

Месечни радови.

Шта се ради у Јануару 31
Шта се ради у Фебруару 99
Шта се ради у месецу Марту 173
Шта се ради у месецу Априлу 226
Шта се ради у месецу Мају 290
Шта се ради у месецу Јуну 353
Шта се ради у месецу Јулу 431
Шта се ради у месецу Августу 489
Шта се ради у месецу Септембру 568
Октобар за пољопривреднике 622
Новембар за « 683
Децембар » » 753

VII.

Разно.

Средство против камена у бешици и слабост у бубрезима 44
Примерни срески старешина 46
Лишница гвожђа у војној фабрици у Крагујевцу 46
Изложба ручних радова у Новом Саду 49
Личне новости 55, 185, 696
Употреба сурутке 106
Из комисије . . . . . 111 и 112
Распис о лову 112
Приновљени чланови српског пољопривредног друштва 113
Бели лук као лек од псећег беснила 231
Црна ротква као лек 237
Лек против детињег кашља с пролећа 293
Да се леб одржи свеж 357
Колико у цвећу детелине има меда 360
Нана као лек 572
Жив термометар и барометар 690
Коматара ракија 691

VIII.

Прикупљање података о стању пољске привреде у Србији.

СТРАНА

У срезу јасеничком окр. крај 113
У Подрињу 307
У Црноречком округу 502
У Расини 578, 635, 697, 770

IX.

Дописи.

Из Ланова 311, 519, 706
Из Милатовца 313, 518, 649
Из Оранца 313, 440, 512, 773
Из Пепељевца 314, 372, 709
Из Иваньице 371, 502, 706
Испод Стола 372
Из Тоужетина (у Ческој) 373, 505
Каква ће бити берба шљива у Француза и у нас 380
Из Смедерева 437
Из Црне баре 438
Стање летине у Моравско-Ибарској долини 439, 587
Стање летине у горњој и доњој Лепеници 510
О стању усева у Топлици 513
Из Закуте 515, 707
Из Конатица 517, 705, 774
Из Жупе 518
Из Јасикова 520, 645
Из Бордо-а 580, 643, 703, 772
Из Близнака 580
Из Острва 581
Из Бара 583
Из Неготина 584, 585
Испод Копаоника 585
Из Јунковца 643, 710, 772
Из Предејана 648
Из горње Топлице 650
Стање летине у Књажевачком округу 652
Из Темнића 704
Из Кучева 711
Из Краљева 774
Из Зајечара 776
Из Ужица 776
Из Шапца (извештај) 776
Из Лесковца (овогодишња берба) 777

X.

Записници управног одбора Српског Пољопривредног Друштва.

СТРАНА

55, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 588, 586, 590, 591, 592, 713, 714, 715, 716.

XI.

Јавна говорница.

253, 315, 326, 1 (у прилогу) 713, 315, 316.

XII.

Од уредника':

1, 61, 65, 780.

XIII.

Огласи.

255, 319, 391, 455, 2, 3, 4 (у прилогу), 2, 3, 4 (у прилогу), 653, 718, 719, 720.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XV.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 12 | ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ | ДЕЦЕМБАР 1884.

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
Цена: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

НЕКОЛИКО РЕЧИ

О ЦЕЉИ И КОРИСТИ ОСНИВАЊА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПОДРУЖИНА.

Нама се чини, да је о пољопривредним подружинама можда најмање но и о којем другом питању на овоме месту писано, те и ако је колико толико овда-онда о томе прозборено, држимо ипак, да неће излишно бити, ако и овом приликом коју реч поменемо у толико пре, што држимо, да је оснивање пољопривредних подружина од најбитније важности по напредовање и развиће наше пољске привреде и помоћних јој грана.

Историја напретка и развића пољске привреде у другим државама, даје нам дáта, како је поступан правац предузиман; исказује нам начине, какве су мере од стране било државе, било појединих друштава, предузимане, те да се пољска привреда крене из оног адамовског стања, у каквом је на жалост XIX. века у нашој земљи находимо. А историја развића наше пољске привреде прича нам о томе какве је мере предузимао покојни кнез Милош; какве су мере узаконаване од стране законодавног тела, па причаће ваљда и о томе, какве је мере предузимало једино „српско пољопривредно друштво“, под закриљем државним, те да пође напред наша успавана пољска привреда.

Нисмо намерни као што се већ и из наслова види, да говоримо о мерама које је држава предузимала, већ само о томе споменућемо, да су у своје време одиста имале практичке вредности; а о мерама пак, које је «српско пољопривредно друштво» предузимало намерни смо само у толико да наведемо, да је оно изабрало и *оснивање пољопривредних подружина*, као средство, којим ће се кренути што бољим и савршенијим правцем пољска привреда, којом се занима више од 90 % целокупне масе становништва краљевине Србије.

И овај пут, којим је српско пољопривредно друштво ударило у цељи поправке наше пољске привреде не само да је практичан и да води цељи, већ је и *оправдан* и *разложан*; јер ако завиримо у историје других народа, на пр. немачког, видићемо, да су и тамо осниване подружине, које су благодетним родом уродиле и *преродиле* тамошњу пољску привреду.

Наравно, да би свој благодетан утицај подружине учиниле, нужно је, да се како ваља уреде и оснују; иначе оне по готову више су од штете но од ваљде.

Слажући се са тиме, да је и оснивање пољопривредних подружина, један чинилац за унапређење пољске привреде, ми смо се и латили пера, да изложимо цељ и користи, које се постижу увођењем тих установа. У напред изјављујемо скромну жељу, да у колико се више претресе то питање у толико велимо, свакојако ће се што пре жељеној мети и остварењу нашег задатка — побољшања пољске привреде — доћи, према чему дакле свачије ће мишљење ићи у прилог што повољнијем и коначном решењу тога питања.

Да пређемо сада на то, да изложимо шта треба да је *цељ* пољопривредним подружинама.

1. Да стојећи у свези са централном дружином, која носи назив *«српско пољопривредно друштво»*, извршује одлуке односеће се на рад и правац делања за побољшање пољске привреде тамошњој околини;

2. Да путем држања јавних скупова или зборова, шири привредна знања;

3. Да се стара за растурање пољопривредних књига, новина и часописа, па ма и не били ови списи уређивани и издани од «Срп. пољопр. друштва», но наравно, преча ће брига бити за растурање и уношење оних списа, које друштво изда, па тек онда појединих личности;

4. Да угледним добром својим, очигледно показује боље резултате у гајењу овога или оног усева, воћа, поврћа и т. д., те да

тим очигледним искуством и вештином подстиче и чланове те подружине и нечланове, како би се прихватила боља мисао о газдовању у опште, а посебице о ономе, што је на добру угледном примећено, и

5. Да се стара за умножење броја својих чланова, како би што већим бројем била заступљена дружина, те би се на тај начин и више привржсника за паметније газдовање могло прикупити, који ће поуке и знања стечена примењивати онде где му буде нужно; а са овим увећаним бројем чланова, и она заостала околна маљина, мора своје газдовање сообразно газдовању већине удешавати; јер ће наравно увиђати бољи успех и доходак.

Исто тако, циљ ће бити стручних чланова ове или оне подружине, да настојавају, да се у чланство уписују и нестручни грађани као: *занатлије, трговци, лекари, чиновници, правници*; једном речи сви образовани грађани, како би се с једне стране њиховим саветима, поукама и начинима могло што пре доћи до укупног благостања; јер су и интереси ових нестручних грађана тесно везани и изукрштани, а тим више, што су и то синови земљоделског сталежа; који је највећа маса у нашој земљи, те ће и ови припомоћи да се одлуке донешене што боље и што пре у практику на добру и газдинству примену.

Сем наведених циљи, које спадају у делокруг подружина, држимо, да је и рад односно задатак подружина и у погледу том, да раде и обавештавају своје чланове и нечланове о користима и циљима *осигурања*, било на живот, било на добро, капитал, итд.

Најзад оне циљи, које су овде изостале, а које би заслужиле озбиљнију пажњу, па читаоци буду приметили да су изостале, држимо да нећемо погрешити, ако кажемо, да ништа не мари на овоме месту што нису наведене, ако се само при оснивању подружина буду имале у виду.

Кад смо овако укратко навели циљ подружина, треба да испунимо и одржимо обећање, које смо напред задали, а то је, да покажемо, какве *користи* проистичу од установа подружина.

«Српско пољопривредно друштво» као централна управа с једне стране, а с друге као правна личност, у стању је, да се обавештавањем и сазнавањем појединих праваца на надлежном месту креће по свери и правцима оних идеја, које су понајзгодније, понајприлагодније и подесније за повољан развој и напредак наше пољске привреде. А да би могло све те своје замишљаје извршити у онолико, у колико оно само по себи не може, потребно му је, да има уза се својих људи, којима ће се обраћати ради постигнућа

својих цељи. Тога ради оснивање пољско-привредних подружина, може се сматрати као један најпречи пут, те да се до жељених резултата дође. То је средство најпречи и *најближи посредник* ради измене оних мисли, које се односе на поправку наше пољске привреде. Оснивање подружина најзад, служи, ма колико да је становање исте дружине удаљено од централне управе, за спорузум: које мере да се предузму, па да тамошња околина отпочне већу пажњу поклањати савршенијем начину и систему газдовања у опште; а од колике је ово важности и користи, можемо и по томе ценити, што земљишни односи, саобраћај и иначе сви они услови, који подстичу и подпомажу производњу у опште, а неку према дотичној околини на по се, — нису једнаки и ову разноврсност треба тражити у статистичном прегледу разноврсних привредних одношаја целе земље, према којима ће се најцелисходнији пут одредити, а који ће опет српско пољопривредно друштво, као *најглавнији чинилац* у споразуму са местном пољопривредном подружином, моћи практички да изврши.

Најзад, Српско пољопривредно друштво тражи своје помоћнике и савезнике, и то онаке, који ће својски моћи, умети и хтети подухватити оне мисле и идеје, које се буду предузимале у цељи унапређења целокупне пољске привреде са њеним помоћним гранама; а такве наћи ће само *у редовима чланова, у оснивању пољско-привредних подружина.*

Ван сваке је сумње, да јавни зборови, сёла, забаве, које се приређују у цељи ширења привредних знања, потпуно могу да врше своју улогу, само онда и у том случају, кад су чланови тога скупа или вечерње забаве задахнути оним духом, да и пољска привреда као једна наука има својих закона, у границама којих ако се буде кретао онај раденик, онај привредник — земљоделац, има се надати повољном резултату од свога *тешког рада и зноја који му обмива лице*, а да не помињемо и од капитала, који је крваво стечен. Тек тада, опет понављамо, моћиће се начела земљоделских наука остварити, ако се у напред буде побудила воља у оних, који се буду занимали земљорадњом. И отуда наравно проистиче она грдна разлика у привређивању наших земљоделаца и страних, који се држе науке и њених правила, који претпостављају још у напред уверени, да *рад њихов и труд подлежи неким правилама, законима мимо којих, ако их не буду знали, не могу весело дочекати резултат свога рада.*

На тај начин, схватајући земљоделство као *једну науку, која има своје необориве законе и правила*, може се напред корачати

само онда, ако се будемо придржавали истих; иначе чамуњаћемо, животариће мо, а ништа стварног привредити нећемо, и то не докле траје света, већ за извесно време, после кога наступи прелом, наступа расељавање . . .

Овако мора настати свуда онде, где се земљоделска знања не знају и *неће* у зрело размишљавање да узимају.

И у овој прилици, као што и напред наведосмо, оснивање пољско-привредних подружина, служи као моћна чињеница, те да се за времена уклањају све оне препоне, које коче напредак и образовање земљоделаца.

На зборовима, забавама, где су *подружински чланови* искупчени, свака поука предата им, не само што ће њима самима ваљде доносити, већ по својој човечанској дужности, као што нас је и наш вероучитељ Исус Христос учио, дужни су да те поуке и другима предају, те да се сви користе. Овим поводом та неизбежна последица мора настати, да ће увидети и они грађани који нису чланови подружине, користи од тих дружина, па ће се и они уписати и бројати у ред оних чланова. А колика ће корист општа из овога бити, — нећемо ми да наводимо, већ то остављамо свакоме, да размишља, који оће збиљски да сматра важност пољске привреде.

У колико се овим путем може сигурна корист постићи, у толико се још више може напретку надати, кад се поред те усмене речи и оне, путем књига и разних листова привредних, у масу пусте. Ове ће књиге и листови према задаћи својој бити наравно путевођа у газдовању; биће помоћница у решавању појединих питања која засецају дубоко у напредак пољске привреде; биће најзад весник свију нових догађаја и радова из области привредне, те тако посредно утицати на образовање наше масе земљоделаца.

Овај задатак преношења разних мисли и намера, које се кроз књиге разносе на све стране света, *нико* тако не би могао потпуно извршити, као основане пољопривредне подружине, које ће својски настојавати да се уносе у масу чланова, а преко ових и у масу народа, коме су и намењене.

Заједница, задруга, друштво из неколико чланова, а у овом случају пољскопривредна подружина, може далеко више да уради, далеко више да припомогну развитку и напретку неке гране привредне, неког предузећа, но што је у стању појединац или онај усамљеник, који сем себе, никога другога за мишљење не пита.

Такав усамљени радник немоћан је у сваком погледу; њему је немогуће да се лаћа каквог бољег, савршенијег, целисходнијега рада и посла; он је везан собом тако, да му није могуће ма и нај-

мањи покушај да предузме. Шта би се обратно могло рећи за више њих? Већ ту сасвим другојачије стоји; одношаји су овде тако рећи сасвим измењени.

Предузећа, лакше и целисходније добављање хране и других намирница животних; мењање мисли за разликовање бољег и савршенијег од лошег и непрактичног, — све је то код удружених већ олакшано, могуће. *«Сједињење чини силу»* вели се; а ова је изрека тако важна, да мислимо не би ништа требало друго да речемо, до да упитамо: зашто човек живи у друштву? на што су мобе; на што задруге? Најзад, зашто се више људи сједињавају, здружују, те неки посао сви слошке заједнички обављају? Ако не с тога што је добро, практично и ваљано, онда не знамо ради чега је. У осталом неће зар бити ни једнога, који би држао усамљеност за практичније од задруге и удружења.

Ето такав један вид или облик удружења заузимају и наше пољопривредне дружине; о чијој користи може се онолико исто спорити колико у опште што се може казати за ма које удружење.

Да се задржимо мало на овоме месту.

Разноврсношћу чланова који су удружени, постиже се оно, што појединац није у стању. Исто такав случај наравно мислимо, да би ваљало да постоји и код основаних пољскопривредних подружина, у чије чланове не сумњамо да не би дошли људи и грађани из свију могућих редова и занимања. И кад би ова наша претпоставка одиста у ствари могла наћи свога места, у што држимо, да противнога не би се баш тако ни могло замислити, онда ствар и циљ односно корист од оснивања подружина била би од недогледног утицаја на сам развој и успех рада њеног. Јер многобројношћу и разноврсношћу чланова, чији су интереси изукрштани и испреплетани тако, да ниједан није у стању сјајну победу однети на штету другога, пошто удруженом снагом раде *сви заједнички* и једној цељи теже, т. ј. да се до благостања дође. Помоћу знања, искуства и практике, појмови о овоме или ономе питању, које се односи на пољску привреду, били би свестрано разбистрени тако, да резултатом може се казати, да је то или оно питање сасвим испрљено. Зар н. пр. *питање о осигурању* земљоделаца, не тражи обавештења од правника, рачунџије и народног економа? Дабоме да тражи; и сви скупа, својим знањама, могли би решити ту ствар на потпуно задовољство, управо на онакво, са каквим би се интереси заштитили и осигурали. Ево у овом само једном питању о осигурању земљоделаца, које је тако важно и нужно, да просто немамо речи којима да искажемо своје осећаје у корист те установе, а

да не набројамо стотина других тако рећи животних питања, која траже свестраније размишљавање.

Из овога површног прегледа надамо се да ће свакоме бити јасно, да увеличаним бројем чланова једнога удружења као што је подружина, може знатно да се утиче на напредак земљорадње те да се осигура што боља будућност потомцима.

Ми казасмо наше. Дужност нам је налагала, да неколико речи проговоримо о установи пољопривредних подружина, те да тиме подстакнемо све слојеве нашег друштва, на што живљи рад око установљавања истих; јер сматрамо у подружинама *највећег* и *најмоћнијег* чиниоца за развиће и напредак месне околине у погледу привредном у опште. А у колико су нам силе дозвољавале, ми смо изнели цељ и користи од подружина. Наравно не велимо, као што смо и у почетку поменули, да смо то питање сасвим исцрпели, већ остајемо у нади, да ће се наћи још когод, који ће припомоћи и још више расветлити ту ствар *живљим примером*. Свака реч, сваки покушај, пре користи него ли штете једној ствари, једном предузећу или установи, доприноси . . .

Установљавајмо пољско привредне подружине, које су од одвећ важног утицаја по напредак наше земљорадње, по благостање нашег народа; и, најзад, по културно образовање целе наше државе![1])

Светислав М. Стојановић.

ЈОШ ЈЕДНА ОПАСНОСТ ВИНОВОЈ ЛОЗИ.

„Црњавина" „Peronospora Viticola De B."

(свршетак).

Ова болест „пероноспора"[1]) може се лако распознати од свију других сличних болести, које се на виновом лишћу виђају, по ономе

[1]) У својој изјави, штампаној у св. за Фебруар ов. године, ми смо нарочито нагласили потребу и важност удружења у нас, и над смо год дошли ми смо овоме питању давали места у ступцима листа, чије нам је уређивање за ову годину поверено. Упућујемо на рад „Удружујмо се" од г. Орлића, а и у овој свесци на рад „Друштво против корова"; у другим појединим радовима проповедала је, колико је томе било места, мисао удружења, од кога ми очекујемо највеће користи. Руковођени таквим погледом на удружења, ми дајемо места и овоме раду, који то питање у неколико тачака додирује и очекујемо да томе питању и други „Тежакови" пријатељи изволе посветити своју пажњу.

У.

[2]) Поneки је у нас зову и „пламењача".

што је већ речено а нарочито по томе, што лист не добија мехуре ни на горњој ни на доњој страни, него само добије *флеке*, и то на доњој страни беле или пепељаве а на горњој црвенкасте или мрке, иза којих се лист суши, увија и наскоро опада.

Ове флеке не наилазе само на лист, него и на шепурину усљед чега опадају и зрна, па и читави гроздови.

Пошто се та зараза брзо шири, и лист брзо опада, а без листа не може ни грожње да узри, ни ластар како ваља развије, то је штета далеко већа, кад се болест раније у лето покаже. Кад болест наиђе доцне под јесен, пошто је грозд дозрео и ластар за до године развио, не може толике штете бити.

У јужним пределима штета је већа но у северним.

Кишних година, штета је већа, но сушних.

На онижем чокоћу штета је већа но на чардаклијама.

У растилу већа је штета, но у поретком винограду.

И по неке сорте винове лозе снажније се одупиру овој болести.

Како се ово може протумачити, како болести на пут стати, како ли је уништавати, о томе ћемо ниже поменути што нам је познато.

Научним истрагама сазнало се, да ова болест долази од неке врло сићане главице. Ова главица пушта своје конце у унутрашњост биљних делова, кроз поре (отворе за дисање), кроз које се и помаљају на поље њене гране, на којима сазрева семе њено (конидије, летње споре). Ово семе у брзо опада, па као што је лако, ветар га односи на све стране.

Из једне једине споре која падне на здрав винов лист, развије се за кратко време, под повољним условима, то ће рећи, ако имадне кап росе или кише и умерене топлоте, читава мрежа испреплетаних конаца, од којих се начине оне флеке које лист у брзо осуше. На крајевима тих конаца начине се силне споре, којима се болест даље разноси и отуда се она изванредно брзо шири. Но ако не буде влаге, онда те споре угину и то болест у њеноме ширењу спречава.

Осем тога и у самој унутрашњости биљнога ткања развијају се под јесен зимски плодови (оспоре) ове главице, који јој за идућу годину осигуравају живот и у најнезгоднијим приликама.

У северним пределима доцније наилази болест, (у Августу и Септембру), у јужнијим раније (још у Јуну, у Алгиру у Мају). Отуда није чудо што на северу мање штете чини но на југу. Шта више лако може бити да јој и друге околности у северним пределима сметају н. пр. то, што њене зимске споре, као да уништава сурова

зима или нешто друго, јер један учен човек вели, да на Рајни по досадањем искуству нема цељи да се пероноспора с јесени уништава, да се неби идуће године појавила[1])

Кад су године влажне јаче се гљивица размножава, јер јој мање спора страдају.

Ниже чокоће и оно у расадници има више влаге, то јаче потпомаже развијање гљивице.

На оним сортама, које немају лист много маљав, више има згоде за гљивицу, те оне јаче страдају но оне с листом маљавим[2]) итд.

После јаке магле јаче се гљивица развија и лоза више страда.

Шта треба радити противу ове нове опасности?

На жалост сигурно средство до данас није пронађено, и ако је много средстава пробано и препоручивано. Узрок је овоме то, што се гљивица не шири по површини листа, као плесањ на чокоту (Oidium Tuckeri). те да јој се може сумпорним прахом доскочити као што се овој болести доскаче, но по унутрашњости ткања, због тога *сва средства, која имају јачих последица на гљивицу та и сам лист упрошћавају.*

По Француској, Италији и Немачкој опробана су од ово две три године сва средства, која су иначе у подобним болестима биљним повољне резултате давала, као сумпорни и кречни прах, гипс и галица, раствор: плавог камена, салицилске киселине, галице, боракса и т. д.

Резултати су ово:

Ако се попраши лист прахом од креча или сумпора, умањи се број спора, које се затекну развијене и на које падне овај прах; но већ обноћ могу да се развију нове споре и да чине штету. Раствор боракса у води (5 грама на литар), кад се у ситним капљицама прска изгледа да дејствује, но резултати нису довршени.[3])

Прах од гипса (20 кила) и од галице (4 кила) шкоди лишћу[4]) Но ако се узме место гипса прах са друмова, и галице веома мало

---

[1]) Dr. Herm. Müller-Thurgau у „Weinbau u. Weinhandel" бр. 46. стр. 405 од ове године.

[2]) Зачинак мање је маљав но Каменичарка, по томе изгледа да би више страдао зачинак но Каменичарка. Неке Ранке и неки Дренкови нису нимало маљави. За прве знам да јако страдају, а за друге писам ништа могао дознати.

[3]) Prilleux Oenol. Jahr. V. Jahr. стр 64

[4]) Ђа Повсо препоручила, но Тимен и Милер-Тургау, као штетно огласили препоручито у том случају ако успоро киша наиђе. На ист. м.

употреби, и прашење рано изјутра, док има росе, предузме, онда не штети но шта више помаже[1].)

Ако се узме 1 кило негашеног креча, 2 кила сумпора у 6 литара воде па то пола сата кува[2]); дејство је брзо; а

Ако се узме један део пепела, један део креча а два дела сумпора[3]) одма сутра дан опазиће се изванредан успех.

Резултати са разблаженом салицилском киселином нису још довршени; колико их до сад има, нису успешни.[4]).

Ако се узме 1 део карболске киселине на 100 делова сапуњавице, па тиме пред вече попрска лишће (по могућству с доње стране[5]).

Ови резултати односе се на спречавање, да се болест те године даље не шири. Међутим о сваком раније поменутом сретству сем овога последњег сумња је са више страна изјављивана, па та ће судбина постићи и ово фоексово најновије сретство.

Међутим изгледа најумесније сретство да се предохранимо да нам се ова зараза идуће године не појави ово:

Треба сво опало лишће и пре бербе и после бербе покупити и изван винограда изгорети.

Сву лозу, при резидби треба такође што пре из винограда уклонити, а заостале делове чокоћа премазати раствором 1 дела галице и 2 дела воде[6]), или још боље раствором плавог камена, коме треба додати какве бојене материје, те да се види, да ли је четкица свуда стигла да премаже.[7])

Са овим саопштењем поново позивамо пријатеље нашег виноделља, и молимо их, да нам у будуће саопштавају искуства из наших крајева о овој врло немилој појави.[8])

М. Савић.

---

[1]) Тимен. На ист. м.

[2]) Pasqualini sulfuro calcico Wbe 83. No. 36.

[3]) Graffanti. На ист. м.

[4]) Müller-Thurgau. Wbe und Whandel No. 46.

[5]) G. Foex, Montpellier На ист. м. No. 30.

[6]) Wbe. 82 сар. 570.

[7]) У Бургоњи у Француској сазнали су да оно чокоће, уз које су поболеле притке, што су кишењем ради дужег трајања у раствореном плавом камену, не страда од Пероноспоре. На основу тога Министар нар. привреде у Француској наредио је да се чине пробе и но том публикују резултати. Отуда и ми ово препоручујемо. „Wbe" 1884 стр. 573.

[8]) У исто доба благоларимо г. В. Виторовићу што нам у своме цењеном допису који ће се доцније штампати јавља о овој болести, да је се и у Крушевцу појавила.

ЗНАЧАЈ МЕТЕОРОЛОГИЈЕ ЗА ПОЉОПРИВРЕДУ.

од Мате Јовановића.

Од свију грана природних наука, на којима се оснива рационална земљорадња, најважније место заузима Метеорологија, која нас упознаје са природним елементима, са којима пољопривредник мора да рачуна у свима својим предузећама, јер му од њих зависи успех или неуспех његовог труда.

Природни елементи: топлота, светлост, електрика, разни облици и количина атмосферске влаге — водени талози — као и разни правци атмосферских струја — ветрови; својим моћним утицајем на живот и успех органских продуката на здравље људства, у опште на моралне и материјалне интересе човечанства, скренули су још од вајкада на се озбиљну пажњу човекову. Још Аристотело на 400 године пре Христа описивао је неке од ових елемената и последице њиховог дејства. Он је опширно писао о постанку слане, росе, града, кише и т. п. описујући све околности — како су поједине од ових талога атмосферских постајали, премда о самоме узроку тих појава није се онда ништа знало. Историја природних наука забележила је на својим почетним листовима озбиљну пажњу природњака, како се труде да упознају оне чињенице, које имају тако моћан утицај на успех и развитак биља и животиња. Јест, важност тих посматрања, која учени људи зову «метеоролошким посматрањем», а науку, која испитује појаве у атмосфери зову Метеорологиом; била је позната још првим посматрачима природе, али они неимаћаху помоћних средстава, нити могоше потрвити пут, којим ваља поћи те да дођу до што сигурнијих резултата, из којих би пољопривредник могао црпети практичку поуку и стварне користи у својим радовима.

Први Метеоролози у својој великој ревности да што пре својим радом користе човечанству, немогући сачекати да се претходно сами увере и опробају сигурност својих закључака, — створили су на основу својих површних посматрања науку о предсказивању времена, приписујући узроке времених промена одчести владајућим планетама, а поглавито менама месечевим, те је на тај начин ова наука одмах у почетку пошла путем астролошким.

Шпекуланти докопају ове површне и неопробане закључке метеоролога о прорицању времена и у виду вечитих календара распростру их по целом свету, претказујући време за читава столећа унапред.

Ма да је се ускоро увидело да су та претсказивања неосно-

вана ипак су се она тако укоренила да их се ни модерна календарографија неможе да отресе. Отуда су се код простог света укориниле разне предрасуде и празноверице, које су остале и до данас у маси народа. И дан данји већина простог света у којој се нађе и интелигенције; — сматра месец као извор свију промена времених и на њему чита какво ће време наступити, хоће ли бити кише или суше и још много других празноверица, међу којима губе важност и оно мало емпиричких правила, о промени времена, која имају здравог темеља и која су постала на основу испитивања природних наука.

Данашња или тако звана модерна Метеорологија, од које човечанство почиње да ужива врло велике користи по свима гранама друштвеног живота, пошла је сасвим другим правцем, јер има и боља средства за своја посматрања. Наука се постарала и пронашла справе, са којима ће моћи тачно мерити елементе, који поглавито производе промене у атмосфери. Применом барометра, проучавамо притисак ваздушни и узроке који утичу на атмосферске покрете. Термометром меримо топлоту и сазнајемо узроке, који и како на промену топлоте утичу. Кишомером меримо водене талоге: Влагомером — хигрометром — меримо стање влаге у атмосфери и т. д. а поред тога имамо тачна мерила и за друге елементе природне.

Поред свију ових справа, којима смо у стању да меримо и упоређујемо природне појаве, што се у атмосфери догађају; неби могли имати од тога богзна какве практичке користи, да није телеграфа, којим се резултати метеоролошких опажања на разна удаљена места, могу саопштити и упоређивати. Дакле барометар, термометар, кишомер, хигрометар и други прибори заједно са електричном жицом — телеграфом — јесу помоћна средства, којима су чувени природњаци: Хумболт, Дове, Кемц Деви и други за кратко време препорођеног живота, у коме се Метеорологија почела развијати, подигли је на ову висину на којој се она данас находи, и са које се осећају благотворни резултати њени по разним гранама друштвеног занимања, а поглавиту и неоцењену корист пружа она пољопривреднику, а нарочито од кад се њени резултати почеше са сигурношћу примењивати на претсказивање времена и плодности године — обилност жетве и бербе. Благодет од ове науке у највећој мери данас уживају пољопривредници у североамериканском савезу, јер сваки од њих може за својих 25 пара телеграфом да сазна време за 24 часа унапред.

И наши млађи и интелигентнији пољопривредници, појимајући важност метеоролошких посматрања, почињу прибирати по неке

податке, који би послужили као грађа за метеорографију тих места. Овај рад њихов, као и већине досадањих радника на овоме пољу код нас, неможе имати какве научне вредности, јер није прикупљан онако како методи ове науке захтевају, али при свему том заслужује хвалу сама њихова заузимљивост за ову ствар, а резултати њиховог посматрања кад се буду чинила са тачним претходно опробаним справама и то сва једновремено т. ј. у извесне часове дана и по једнообразним формуларима, кад се буду у једном централном месту прикупљали и како ваља уређивали, биће од врло велике вредности као грађа за Метеорографију Србије, из које ће сваки за свој крај моћи црпети нужне податке, о времену сејања, орезивања и других радња које су условљене извесним ступњем топлоте, количином влаге, интензивношћу светлости и других чињеница.

ГАЈЕЊЕ ОВАЦА

УДЕШЕНО ЗА НАШЕ ПРИЛИКЕ

(СВРШЕТАК)

II. ДОБИЈАЊЕ ВУНЕ.

1. Стрижење вуне.

Познато је, да код нас вуну не перу на овцама, већ стрижу вуну онако неопрану; исто се тако и вуна продаје неопрана. Она на тај начин није могла похађати светске пијаце, јер је тамо уобичајена куповина прање вуне и због тога су раније код нас постојале многе вунаре нарочито у Београду, у којима су трговци наши, који тргују са страним земљама, претходно дотеривали вуну, по укусу светских пијаца — прали је и сортирали.

За стрижење оваца имају овчари нарочите ножнице. Те су ножнице код нас као и остале ножнице за кројење и само су на резницама с унутрашње стране мало удубљене и резнице су дуже. С овим се ножницама врло споро и врло тешко ради, сече; средњи прст и палац завлаче се у претенове од ножница и рука не може с пуном снагом на ножнице да дејствује; за то онај који с овим ножницама ради грдно израњави руке, прсте.

За стрижење оваца има много бољих и удеснијих ножница. Такве су престављене у слици 19 и сл. 20. Ове ножнице имају такође две резнице, као и обичне, ал нису двокраке и састављене помоћу једног полукружног и гипког, перастог лука. На слици

престављене ножнице имају око 12 сантиметара дугачке руковати, на горњем крају додирују се праве ножнице тако да једна резница преко друге прелази и сасвим приљубљено једна поред друге пролази, кад се притиском шаке покрену да секу.

Код обичних ножница за стрижење незгода је та, што се не могу лако оштрити, за то су много боље удешене ножнице, код којих се једна резница може скидати ради лакшег оштрења њиног Код нас су набављане оваке ножнице врло јевтино од 0.75—1 дин. с дужом руковати до 2·20 динара, но су имале само туману што им руковати нису биле дугачке, као у оних ножница у сл. 19 нити су се могле скидати ради оштрења.

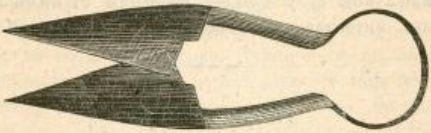

Сл. 19.

При стрижењу вуне мора се пазити, да се сече што ближе до коже и да се руно одсеца што је могуће једначије. Да би овце мирно лежале, да не би сметале у послу, да се не би прањакале и позледиле о ножнице, треба им све 4 ноге увезати тако, да код немирнији оваца онај који стриже може лако туда и ногу провући и чвршће овцу подржати.

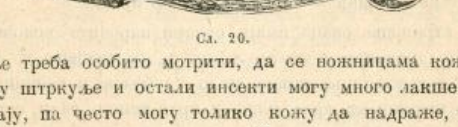

Сл. 20.

Даље треба особито мотрити, да се ножницама кожа не засече, јер ту штркује и остали инсекти могу много лакше да пљују и да убадају, па често могу толико кожу да надраже, да се загноје убодена места и ране начине. Чим се при стрижењу деси, да се овце ножницама позледе, одмах то место треба помазати катраном или ако ничим друго а оно макар и избацама овчијим. Поред тога на посеченим местима израсте грубља, чекињаста вуна.

Поред тога ваља мотрити још и на следеће:

а) Мора се вуна чисто и што ниже сасећи; острижена овца не сме изгледати као «ошишан регрут» да по њој све басамаци од

неједнако остријежених праменова стоје, јер то не само да шкоди до године правилном порасту и доброј изједначености руна, већ се и мање вуне добија. Ако се басамаци накнадно штрицкају и поравњују, да се прво зло отклони, онда остаје друго ипак, јер таква ситна иштрицкања вуна није ни за шта и пропада.

б) Остријежено се руно не сме искидати и попрљати. Искидано руно отежава паковање и калупљење, а и само сортирање вуне, чистоћа ће се на тај начин набљудавати, ако се место гди ће се овце стрићи лепо и добро почисти пре самога рада. Ово нарочито важи онда, када је вуна на овцама опрана.

в) За време стријежења не смеду се овце мучити, тући, нити јако везама притезати; то би све могло шкодити нарочито сјагњим овцама (ако смо завели летње ојагњивање оваца).

г) Кад се вуна на овцама пере, онда се стријежење сме тек онда предузети, по што се руно потпуно осушило и тек кад се вуна толико просуши и колико се толико сијере опет прикупи. Вуна још у влажном стању стријежена лако се успари упакована, пожути и уљечи и много изгуби од своје вредности при продаји. Сијера, која је дотле гладила и омазивала вуну, услед прања вуне знатно је испрала се и због тога је нужно дотле очекнути са стријежењем, докле се на ново из лојани жљезди не излучи толико сијере, колико је потребно, да вуна опет своју првашњу мазност добије што обично на 3 до 4 дана по прању оваца може бити.

2. Прање вуне.

Код нас, у Шпанији, у неколиким крајевима Француске и колонијама само се вуна пере, пошто се остриже, иначе се свуда пере на овцама. При последњем начину прања вуне, наравно да није могуће, да се вуна потпуно опере од сијере и од сваке нечистоте, што се може потпуно постићи само т. зв. фабричким прањем с врућом водом и нарочитим смесама; но на тај се начин вуна много мање рашчупава и замршује, но кад се вуна остријежена пере, зато је лакше и сортирати вуну, која се опрана стриже.

Обичним хладним прањем изгуби вуна 50 процената, (половину од 2 килограма неопране добије се обично 1 килограм опране вуне), само ако руно није превећ сијером проткато; но код одвећ масне и нечисте вуне може и са 75 процената да се на тежини услед прања изгуби.

Даље о прању, о фабричком прању вуне и о њеној даљој употреби не треба говорити, јер то већ не спада у делокруг обичног овчара — произвођача.

Б. КОРИСТИ ОД ОВАЦА С МЛЕКОМ.

1. Овчије млеко. Мужа. Бачијање.

Овце оних раса, које се одликују фином вуном, никад се не музу, нити се држе ради млека, већ оно врши своју природну улогу — отхрањује припатак. Свакојако да мужење млека, може ићи само на уштрб и количини и каквоћи вуне. Наше овце опет држе се колико ради вуне, толико и ради млека и ма да оне по количини млека које дају не спадају у најбоље музаре-овце, опет зато тај начин држања оваца, као што смо и у почетку видели, сасвим је лагодан и нашим приликама и природи наших оваца.

Овчије је млеко најмасније и најгушће млеко; оно је боје жућкасто-беле а специфична му се тежина колеба између 1,035 и 1,041. Хемијски састав млека овчег износи приближно[1]):

Воде	83·0 %	Млечног шећера	4·6 %
Масти	5·3 „	Беланчевине	1·7 „
Сиревине	4·6 „	Пепела	0·8 „

Време лучења млека (лактациона периода) износи око 4 месеца. Јагањци се што пре одбијају, те да се што више млека добије. Овце се с почетка музу три пут, при крају 2 пут дневно, јутром и вечером. Принос млека годишње износи на 25—60 па чак и до 140 литара или дневно 0·16 литара (0·17 кгр.) на овцу.

Да овце с млеком могу бити врло корисне, признаје им и Шмит који вели: «Добра овца музара, која троши дневно 1·5—2 кгр. вредности сена, од које већи део мора сама да пронађе по испустима, стрменима и на таквим местима, која за краве нису приступачна, може да даде за време од 4 месеца просечно из дана у дан по 1 литар млека, поред вуне и јагњета. Из ових података јасно је, да добре овце музаре, спадају у корисниј домаћу стоку, које не само да благородне овце често по приносима својим превазилазе, већ и саме краве надмашују, када се на длаку сравни њихова производња млека с потрошком хране.»

Бачијање, удружено држање и мужење оваца ради производње белога смока, то је леп обичај у нашим планинским крајевима, који се жали бог већ почиње губити, а који је од њих неколико већ у «Тежаку» од прошлих година лепо описан.

О мужи такође немамо шта рећи, осим да напоменемо, да деликатан укус неколиких француских сирева од овчијег млека приписују нарочитом поступку при мужи, по коме се брадавице, по што обичном мужом није могуће више млека исцедити, — нагоне, да још неку капљу млека дају. То раде, што са отвореном шаком

дуже времена и доста снажно лупају по брадавицама. На овај се начин виме надражи толико, да се још млека помузе, што при обичном начину мужења није могуће никад постићи. Шмит вели, да ова операција изгледа ономе, који је први пут посматра, тако свирепа и насилна, да се може побојати за овце, али овцама то ни најмање уди не а више се и бољег млека добија.

2. Употреба овчег млека.

Или се млеко троши одма или се употребљује на грађење белог смока: сира, скорупа и масла.

У страном свету од овчијих сирева познатији су француски сиреви монтпелије и роквефор и влашки сир, карпатски сир (кога Немци зову «Brinsa-Kaese» пола влашки и пола немачки т. ј. сир-сир)

Први сир граде на следећи начин: од почетка Маја, јагањце три месеца старе, одвајају од оваца у вече и припуштају их тек сутра дан у подне. Овце помузу пре но што јагањце пусте да дође. Млеко помужено одма употребе на грађење сира. За ту цељ подливено млеко сруче у камене судиће од 6 палаца ширине и 2 палца дубине. Ови су судићи избушени, да лакше сурутка из сира истиче.

После пола сахата, оцеђен сирац се преврне, што се повторава неколико пута, докле сирац толико не очврсне, да се може сручити на сламу; онда се усоли и дотле се у хладовини изложи промаји, докле потпуно не отврдне. Да се такви сир за јело спреми, најпре га у воду потопе, у којој је мало соли растворено. Сир је омекнуо, чим игла, која се у сир забоде, не може да виси више у њему. Онда се сир извади из воде и по што се вода оцеди утре се с ракијом и уљем. Затим га мету у лонац или ћуп. После 4 недеље сир је зрео.

Од 100 литара овчег млека добије се обично до 20 килогр. овог сира.

Карпатски сир граде овако: овце музу три пут. Скоромуже млеко сруче одма у котао на ватри; кад млеко проври мете се сириште и још по сах. заједно са сиришћем, остави се да се кува; онда у дрвени суд, гаљату, ведрицу, у којој је прострта ланена крпа, изруче ту варевину. Подсирено сирење остане све на платну, крпа се одигне и увија се горе на крајевима да се сурутка оцеди сир онда добро усоле и у дрвеним чабрицама сложе.

В. ОСТАЛЕ КОРИСТИ ОД ОВАЦА.

Не само да се од овце употребљују кожа, месо, лој и крв, већ и црева за грађење жица, жиле, ноге и т. д. за фабрикацију

лепка, туткала и кости за резбарски посао. Последњи су делови разуме се од споредног значаја и од ниже употребне вредности.

По Шмиту видимо, да на 100 кгр. живе тежине имамо рачунати од

	МЕРИНСКИХ ОВАЦА СА ЖИВОМ ТЕЖИНОМ ОД			ДИШЛАЈ-РАСЕ	ПРОИЗВОД УКРШТАЊ ДИШЛАЈ-СУСТОЊ.	
	42 КГР. ДОСТА УРАЊЕНЕ	38 КГР СРЕДЊЕ	32 КГР. МРШАВЕ	УГОЈЕНЕ 71 КГР.	УРАЊЕНЕ 54 КГР.	ДОБРО УГОЈЕНЕ 105 КГР.
Главни производи						
1. Мало с костима и с лојем, који се не може скинути	46.0	45.1	44.0	53.9	54.2	62
2. Лој из трбушне дупље	7.7	6.5	6.1	5.8	6.3	8.6
3. Кожа с вуном одмах после клања, још свежа	6.0	5.5	5.0	10.5	10	8.4
Споредни производи						
4. Арв, колико је приликом клања истекла	5.3	5.2	5.4	2.8	3.7	3.9
5. Глава	3.8	3.9	5.8	3.8	3.2	3
6. Бела и црна ширгица	4.1	4.5	3.8	3.5	2.6	1.9
7. Црева	4.7	5.2	4.6	2.8	2.9	2.5
8. Желудац са својом садржином	18.8	19.5	5.4	15.4	13.5	8.0
9. Ноге од колена на ниже заједно с кожом на њима, које табаџа (стројери коже) обично продају фабрикама туткала	2.7	2.6	2.6	2.2	4.7	1.3

Одредба месарске тежине на живој овци. — Дужим упражњавањем и искуством, добија се способност, да човек може пипањем и гледањем, да одреди тежину меса и лоја на живоме браву. Пипањем ребара, грбине и нарочито десне и леве стране поред места на коме је реп усађен касапи могу да оцене урањеност једног бравчета. Око репа лој се тек онда добро наслаже, када су се остали делови тела већ попунили и погојили. Ко би хтео да сасвим тачно сазна касапску тежину тај најбоље нека живе браве измери и онда прорачуна служећи се горњом таблицом.

2. Кожа с вуном и без вуне.

И кожа с вуном и без вуне употребљује се на израду одела и свакојаких ствари. Разлика је само у њиховом чињењу и даљој употреби.

Овче и јагњеће коже (с вуном) то су међ мртвим извозним

артиклима наше земље, врло важна сировина, која земљи лепог новца доноси.

Јагњеће коже зову «баганима». У јужној Русији, да би добили багане са кратким а што мекшом и сјајнијом вуном у обичају је, да се сјагње овце закољу пре јагњења и да се јагње из мајчине утробе извади због багана. Ако се ово удеси у извесном добу сјагњености, онда таква јагњећа кожица добије сјајност најлепше свиле (атласа) и то је такав скуп урес, да се неколико палаца дугачко парченце плаћа 10—12 динара.

Багани младих јагањаца у толико су скупљи, што им је вуница гушћа, сјајнија и коврџластија. Да то што боље постигну, у јужној Русији употребљују нарочити марифетлук; чим се јагње ојагњи а они га ушију у јако платно, које сваки дан квасе с топлом водом и онда с длаком неколико пута преко дана у особитим круговима шишкање и дотерују вуницу под платном. Након 4 недеље обично је вуница довољно коврџаста и сјајна и онда јагње закољу. Цена је такве кожице 2.50—5 динара. У трговини познате су под именом «баранки» и у Русији се за скупоцене поставе употребљују.

. . . . О вредности овчег ђубрета и о торењу говорено је раније и није нужно, то на овом месту повторавати . . . . Исто тако није потребно говорити о користи оваца гајених за запат и продају јагањаца.

ДОДАТАК. НАБАВКА ОВАЦА И ТРГОВАЊЕ ШИМА.

1. *Куповање оваца.* При куповању оваца, нарочито при куповању оваца за запат, ваља добро мотрити, те да се набави ваљана стока. При набаци стоке, било за приплод или за препродају, ваља мотрити на следеће:

а) Ваља мотрити на лепу форму тела и на здравље стоке. Што овца буде протегљастија и крупнија, то ће имати и више простора за пораст вуне, таква овца даваће више вуне, те и већу корист. Крупнија овца осем тога даће више меса и лоја, јер за наслагање и једног и другог има више простора.

б) Даље ваља гледати, да је руно што гушће; што је руно гушће, то ће бити и више вуне, како по тежини, тако и по запремини, те тим и корисније овца. Осем тога, гушће руно боље чува овцу од непогоде; у такво руно слабије продире киша и прашина.

На први поглед чини се човеку, да није ништа лакше, но определити густину вуне, но у томе се човек страшно вара, нарочито кад пипа вуну руком, па му се она (вуна) чини под руком

пуна; јер има много оваца са крутом, дебелом вуном, која пуни шаку, али је сама по себи и хрђава и лака. Много је сигурније разгрнути руно и разделити вуну до меса а пазити при том у колико се она томе опире и мотрити колики је раздел, т. ј. да л' је разгрнуто од вуне парче коже — широко или је узано. Што се вуна више опире при раздвајању и раздељивању, што је раздел ужи, тим је и вуна у том руну гушћа.

в) Ваља даље мотрити, да л' се руно лепо слаже, да не стрше поједини праменови и поједине чекињасте длаке из њега. Што се руно лепше слаже, то је и површина све глађа, то је онда и вуна и добра и густа — честа.

г) Ако су у овце очи или управо покожице у оку бледе и слузне, ако при раздељивању вуне на телу видимо, да кожа на телу показује бледило и сувоћу место руменила и једрине; ако је закржљали део покожице, што је налик на срп и што се находи у угловима очних шупљина — ако су слузне кожице у носу и у устима бледе, ако се вуна са тела лако чупа и ако се овца, када је руком притискујемо земљи, томе не опире, но се подаје и пригиба, — онда су све то сигурни знаци, да та овца није здрава, но да је више или мање болесна.

д) Овце не треба да буду ни штрбе ни маторе; истина, да при ваљаној нези и такве овце животаре и да остају сјагње, па и јагњад доносе, али и та су јагњад махом слаба а и тај се већи труд ни иначе другим каквим приносом од такве овце — не плаћа. У опште у овчарству влада правило, да овце — ако су иначе добре за дотичну циљ производње — ваља држати у домазлуку све донде, докле имају зуба и докле се добро држе у снази и у телу.[1])

4. *Нешто о трговању с овцама.* — У црној се реци води велика трговина са овцама, са јагањцима и њиховим кожама и то с великом корићу. Коже овче и јагњеће прилично се траже и доста добро плаћају. Но као и свакад и свуда, ту се много не користи сам произвођач — сељак — колико прекупац, препродавац и трговац. Овде, у Црној реци, а тако је ваљда и на осталим местима наше домовине и при куповини оваца јако развијено тако звано «плаћање на зелено», т. ј. прекупци купују од сељака од Митрова-дне па све до пролећа у њиховој највећој оскудици и кад дођу порези — за багателу овце, с погодбом, да му их сељаци крме и приране преко зиме до самога Ђурђев-дана, када овце «луче». Погодба се

[1]) Handbuch der Landwirthschaft, Dr. W. Loebe, II. Band Thierzucht 1868.

махом врши на — невиђено под условима: да овца није болесна, да није штрба, да није матора итд. па кад дође Ђурђев-дан, онда иде «калауз» од буљука до буљука, од турме до турме, од тора до тора и сам својеручно одваја овце и јагањце за свога трговца (прекупца). Корист и добит од оваке продаје остаје прекупцу — наравно: махом није то никакав ризик, што прекупац сељаку у нужди на два-три месеца пре одвајања оваца исплаћује целу погођену суму у готовом новцу, место обичног капарисања, јер такве погодбе имају и пред законом сву силину и све обвезе усменог уговора за сељака, који и на суду и у парницама из своје наивности и незнања — бива махом оглобљен.

Мој рачун куповине и продаје оваца, као и рачун прихода и и расхода, показаће и цене и користног или некористног оваког начина држања оваца у овоме крају, без икаквог бољег тумачења.

А. 1881. године, купио сам и држао:

17 оваца и 5 коза

7 оваца са јагањцима коштале су			72	дин.	80 пр. д.
10 « без јагањаца	«	«	70	«	—
5 коза са јарадма	«	«	35	«	—
		Свега	177	дин.	80 пр. д.

И овце и козе купио сам с пролећа и држао сам их преко целога лета. Ваља знати, да сам, према тамошњим околностима и ценама, ту стоку «скупо» платио!

За време од 5 месеца имао сам *расхода*:

30 ока соли	6 динара
За чување оваца .	22 «
Једна овца липсала	7
	35 динара

Приход пак био је следећи:

а) Од оваца:

350 ока млека (у округлој цифри) по 0·20 дин.				
	70	дин.	—	пр. д.
7 јагањаца по 3·60 дин.	25	«	20	« «
16 ока вуне по средњој пијачној цени 160 дин.	15	«	60	« «

б) од коза

1·100 оке козине	1	«	20	« «
5 јаради по 3 дин.	15	«	—	« «
Свега	137	«	—	« «

У Септембру коштали су ме ових 21 брава 75 дин. 80 п. д.
16 оваца у јесен продати су за 96 дин.
5 коза « « « « « 25 «

Свега 121 дин.

Приход : Расход :
121+137 дин.= 258 177.80+35 дин.= 212·80

Чиста добит :
258—212·80=45·20 дин.

Б. 1882. год. купио сам још преко зиме, те и много јевтиније:
16 оваца с јагањцима по 8 . . . . . 128 дин.
3 « « « 11 (у пролеће) 33 «
6 коза с јарадма « 6 . . . . . 36 «
2 шиљежета (храњена преко зиме) по 6 12 «

209 дин.

Расход :
За месец дана држања соли 5 ока . . . . . 1 дин.
« « « « за чување . . . . . 12 «
Једна овца изгубљена . . . . . 8 «

21 дин.

Прихода :
Вуне 24—180 оке по 1·60 дин. . . . . 39 дин.
Чабар сира од 25 ока по 0·30 дин. . . . . 20 «
Млека (што је у кући трош.) реци само 15 ока 3 «

62 дин.

После месец дана продао сам овце и јагањце, козе и јариће с једно на друго по цени од 5·20 дин. од брава и то по што су овце биле већ острижене :

46 брава по 5·20 дин. 239·20 дин.
приход . . . . . 62·— «

301·20 дин.

Кад се одбије расход куповна цена 209+21=230
Чиста добит 71·20 дин.

Дакле из овако нетачног и овлашног рачуна, па се може увидети ово двоје:

1) Да је много пробитачније препродавати овце, него их држати и гајити; 2) Да цене, које се дају нашем произвођачу за његове овце, бацају врло мрачну сенку, на цео правац држања и неговања оваца код нас.

В. У Зајечару плаћа се :

Чивт јагањаца	10—14·—	динара
« јаради	7— 9·—	«
« јарећи кожа	— 5·20	«
« јагњећих «	4.60—5·—	«

5. *Обележавање оваца.* — Купљене овце ваља обележити својим, нарочитим знацима, како би их, у случају да се изгубе, или да их украду — могли изнаћи. Наши трговци, зађу при крају Априла, по стадима и своје купљене овце избележе и тада закажу, кад и где, да им се дотерају.

Сретва, која за обележавање оваца служе, различна су: — анилин — боје — љубичаста и црвена, растворене у води или она црвена боја, што се продају у крупицама маленим и коју овде зову «карабој» или на послетку растопљена чађ у води. То су сретва које код нас за обелажавање неострижених оваца служе. За обележавање пак остриженых оваца употребљују катран, којим исписују нарочите знакове по плећима или по бутинама оваца.

Но све то није ни у колико практично, једно што се све брао истре и збрише, а друго што се не обележи свака овца својим засебним знаком. Код нас још овце обележавају и на тај начин, што их «роваше» у уво или или им изрезују или одсецају вршке од ушију.

У Аустрији овце тетовирају. Са нарочитим клештама, у које утврђују арапске бројеве, заоштрене и од гвожђа начињене, обележавају овце у уво и после ту белегу утиру бојом. То ма да је добро дангубио је и боја се истире или се прљавштином покрије, па при разгледању оваца, човек их мора хватати и уши им утирати, те да распозна дотични знак.

Сл. 21.

У Виртембергу нумеришу са нарочитом згодом у којој је «усечница» и «замба» — у исто доба и коју представља сл. 21. Њоме се притискује уво и скроз просеца и то тако, да се нарочитим шифрама, тајним ил знаним знацима, означава различит број, тако да сваки онај, који овце држи, може измислити своју шифру и свој начин бележења.

	НА ЛЕВОМ УВУ	НА ДЕСН. УВУ
Усек на доњој ивици	1	5
« « горњој «	3	2
« « врху «	11	21
Рупа у средини	100	200

Ако је усек 1 начињен ближе ка врху од ува значи 10
« « 3 « « « « « « « 30
« « « 5 « « « « « « « 50
« « « 2 « « « « « « « 20

Ова метода обележавања оваца најсигурнија је. Знаци овако избележени не могу се уништити нити избрисати; и на кожи заклане овце они се познају и не дају могућности крадљивцу, да се сакрије. Поништити може једино на тај начин, да уво овци одсече, ал то је уједно не само знак подозрења, већ очигледан и несумњив доказ за крађу.

Једино пак што би се овом начину обележавања имало пребацити, то је, што проузрокује овци бол и што јој иде крв на уво; но то се умањава и та се привидно хрђава страна отклања, ако се пази, да се усечци на ивицама и на врховима што ближе усецају крају од ува, нарочито што ближе ивици и што ближе врху, јер туда оптичу артерије, које су нешто веће и које леже и ближе ивицама.

С овом се згодом обележавају не само овце, већ и јагањци, чим толико порасту, да могу ићи са овцама на пашњаке.

Замба треба да има бар $1^{3}/_{0}$ линије у пречнику, те да не би знак, услед пораста увета, — нарочито код јагањаца — урастао и испунио се.

При овом начину обележавања код оваца доста крви истече, ал то ништа и не мари; јагањци се баш и не показују, да их то мучи и да их боле.

Рад објашњења овог начина обележавања, нужно ће бити да узмемо бар један пример.

Ако хоћемо н. пр. да обележимо овцу са бројем 75, онда ћемо на десном уву на горњој ивици ближе врху усећи 2 т. ј. 20 + с доње стране истог ува такође ближе врху 5 т. ј. педесет и на доњој ивици истог ува на свом обичном месту 5 = 75.

284 = рупа у средини десног ува = 200, усек ближе врху с доње стране десног ува = 50; усек ближе врху с горње стране левог ува у средини ивице, на свом месту 3 и на усек доњој ивици левог ува = 1 = 284 итд.

МЕШАНАЦ ИЛИ КОМПОСТ.

Одредба. Име *компоста* одавно се даје у агрономији ђубрету састављеном од врло разних материја; али најобичније смесама земластим, које су се у главноме образовале од хумусне земље, са мало креча, гипса или лапора и много органских отпадака: материјама, дакле, које се допуњују и које поправљају једна другу.

Историјски део. — Справљање компоста старог је датума. *Колумело* препоручиваше римским земљоделцима свога доба, ако не желе да на се навуку прекор за небрижљивост, да скупљају све врсте органских отпадака, да их мешају са лаким земљама како би их претворили у компост, т. ј. у смешано ђубре.

И доиста учињени су, нарочито од неколико година, врло големи напретци у вештини справљања ђубрета овога. Међутим постоји још непојмљива противречност и свагда болно изненађује кад човек прође кроз села. Земљеделци није да незнају плодоносну моћ ђубрета, јер их има који га и купују, па ипак, скоро свуда, оно што они највише пренебрегавају на имањима, то је брижљиво скупљање и добра употреба материја које стварају плодност земље. Практичари као да не двоуме о томе, да има извесних правила, који се **морају** придржавати при начину скупљања, справљања, чувања и примене ђубрета овога.

И зато, да би сузбили ово штетно грешење, ми и хоћемо да изнесемо користи од компоста и да расветлимо услове његовог доброг справљања.

Справљањем компоста човек употребљава читаву поворку органских, биљних или животињских отпадака, волуминозних или концентрисаних, од којих се обично нема никакве користи и који у својој првобитној форми неби се могли смешати са орањем земљом без незгоде или без забуне, док све ове материје, **скупљене у компост** утичу једна на другу, поправљају се узајамно и мало по мало претварају у измешано, једнообразно ђубре, које се врло лако употребљава и које извесно дејствује.

Без сумње не може се тврдити да се самим компостом осигурава родност њива, допуњава потпуно недостатак штаљског ђубрета; ну ипак компост, поред штаљског ђубрета, с којим је добро поступано, брзо подиже паметног, брижљивог, радног земљеделца, који уме економски да збира и употребљава отпатке, које толики други, **са стидном немарљивошћу** остављају те пропадају.

Има овде, поред користи од компоста, и још нешто. Навика

на његово справљање уводи у газдинства, често и без помисли на то, **навикавање на ред и чистоћу.**

Смештиште. — Место на коме се скупљају разне материје, од којих се хоће да прави компост, ваља да је добро изабрано, да му олакшава справљање, иначе оно не испуњава добро свој посао.

Пре свега, ово место треба да буде доста далеко од станова, да им не досађује јаким задахом, који се покадшто може да осећа од компоста, који се припрема. Треба да га сенчи крупно дрвље, да би се избегло одвећ нагло исушивање нанешених материја и што ближе каквом резервоару, из кога би се могла да набљава свеколика вода нужна за заливање компоста. Под треба да је једноставан, чврст, непропустљив као онај за ђубриште и тако удешен, да олакшава скупљање свеколике течности, која би, несмотреношћу, одилазила од компоста, кад би се одвећ залио.

Напослетку место треба да је доста велико да дозвољава приношење и одношење свију материја колима, и да се ту могу да удесе два слагалишта компоста: једно које се започиње и које постепено прима донешене материје, друго које се свршава и које не прима више ништа сем течно и врло јако ђубре.

Припремање. — Припремање компоста врло је просто у начелу, јер оно не подлежи непроменљивим правилима. Што се више наслаже разноврних материја, у толико ће бити бољи компост. Земљеделац може како хоће да удешава сразмеру материја, којима располаже, али у колико је могуће смесе ваља да се удешавају према нарочитим манама земље, која се хоће да поправи употребом компоста.

Три врсте материја улазе, по потреби, у састав компоста:

1) *Земљасте материје*, које чине основицу компоста и које треба да упијају сва испаравања, која могу да се развију врењем.

2) *Органске, биљне или животињске, материје*, које покрећу сазревање компоста;

3) Напослетку *сољне материје*: креч, гипс, лапор, чађ, пепео и т. д., да ускоравају растварање тврдих, жилавих материја, које се опиру распадању.

Полазећи од ове основице, могу се наслагати постепено у танким слојевима, наизменично количине ових врло различитих материја, којима се може располагати:

Тако: више или мање хумуске земље, бусења, траве и земље од чишћења путева, муља са друмова, путева, рупчина, бара, потока и река;

Травуљина, папради, барских трава, зелене траве, траве што се избаци плевљењем, свију врста зелених коровских трава;

Покварено сен, лишћа с дрва, отпадака од зелени, покварених плодова;

Сметлишта сваке руке, отпадака из сенаре, коша, амбара;

Чађи од дрва и угља, пепела, цеђа, у коме се испирало рубље;

Отпадака од гипса, лапора, гипса жежена или нежежена, свагда више или мање креча;

Свакојаких избаца а каткад и самог ђубрета шталског да би се појачао компост и ускорило врење.

Свима овим материјама, којих доста има на имањима, може се додати још трулих дрва, струготина од дрва, дрождина од јабука, џибре од комине, парчади од старих кожа, парчади од вуне, перја, рожине, кошчаног пепела; животињских отпадака; делова и истресина из црева, бурага итд. итд. Једном речи: у компост се мење све, што се због овог или оног узрока не може да носи на слагалиште шталског ђубрета.

Види се да земљеделци могу да имају у свима местима, у свима положајима, знатних извора, који се обично пренебрегавају, те да њима праве компост, који ће увећати количину шталског ђубрета, која је увек недовољна. Донешене материје на слагалиште компоста изломе се или на крупно искрше па се затим наслажу. Од њих се праве слојеви разне дужине и ширине, али којих висина не прелази 1·50 до 2 метра да би се олакшавало заливање и превртање. Ваља употребљавати само довољну количину земље за упијање да не би били големи трошкови за наднице и пренос, што је овде потребно.

После наслагања заљива се сваки слој од времена на време, да би гомила била увек свежа или оквашена али не мокра да не спречи врење. Сувише мокриње тако је исто шкодљиво као и сувише суше. Заливања треба да су више честа но јака. Ваља се добро чувати да се компост не испере, не исплаче са одвише воде, то би значило лишити га снаге.

Све течности, које у себи имају сољних или органских материја добре су за заливање, као што су мокраћа, пиштевина, вода из кујне, вода од прања, вода из кланица, воде из нужника, воде из мочила, где се кисели лан, конопља, воде у којима се испира вуна, која увек садржи сијере из руна.

Тако исто може се компост заливати водом у којој је вештачки растворено концентрисано ђубре ма које врсте, где се то може да чини.

Ово заливање водом у којој има јаких раствора, чини те у целу гомилу компоста продиру материје које оснажавају и оно их једнообразно распоређује како би заситиле, у неку руку, водопојну снагу земљастих делова. Но само да се овим много увећава јачина компоста, него се по некад примећивало опитима, да је овом посредном употребом концентрисано ђубре давало боље резултате, редовније и извесније но непосредним употребом у виду праха.

Затим се, после два или три месеца слагања и заливања, *преврне*, преслаже ашовом и лопатом компост, т. ј. отвесно се сече редом слој, да се он наново направи на другој страни, пазећи при томе да се добро међу собом измешају све материје. Обнављају се места додира са ваздухом, да би се појачало врење и да би се ускорило претварање органских материја. Како овде има мало снажних материја а много оних земљаних које упијају, нема бојазни да ће наступити врло живо врење, које би учинило да компост изгуби снагу. Напротив ваља са више превртања олакшавати приступ ваздуха да би се убрзало претварање природних материја у једнообразну и растреситу земљу.

Трајање овог припремања краће је или дуже према чврстини, жилавости материја, које се распадају. Понекад је довољно шест месеци, али најчешће треба отприлике једна година дана.

На кратко: спремање компоста своди се на скупљање и слагање на добро избраном месту свију врста органских материја, које се не могу рационално мешати са штаљским ђубретом; на заливање тога свега ради одржавања гомиле увек влажне, затим да се преврће више пута, да би се убрзало врење. Најзад компост је зрео, кад се претворио у једнообразну и растреситу земљу.

Добро руковођен компост није у ствари ништа друго но вештачка салитрана. *Бусенгол* је налазио од 1 до 5 грама нитрата на килограм довршеног компоста. Било би га два пута више, т. ј. 10 грама на 1 килограм да се поступало по правилима, које је агрономија препоручивала. Али зна се да је овај нитрат онај део, непосредно активан у дејствовању компоста.

Употреба. — Компост је нарочито намењен да се њиме ђубре сталне ливаде, пашњаци, повремене ливаде, виногради и родно дрвеће. Ово је очевидно најбољи начин да се растура кречно ђубре по површинама, на којима су дуговечне биљке пољопривредне. Ето за-

што се његово добро дејство, добро познато, јавља као креч, који даје ливадским травама као год и финијим лозама, више сласти, више ране.

Кад је компост добро приправљан он не садржава више семена од шкодљивих трава, и онда би се могао употребљавати врло добро за ораће земље неизменично са шталским ђубретом, али је боље оставити га за ливаде и винограде и чувати шталско ђубре за ораће земље.

Компостом се не даје само ливадама прашкасто ђубре, које им најбоље годи него им се даје истинско ђубре, које *претвара у земљу, загрева*, измењује, трајним начином поправља природну земљу и чини те она бива све више и више удесна за производњу укусних трава.

Преношење компоста на ливаде ваља вршити по лепом времену, с јесени, или боље у Јануару и Фебруару; кад је површина земље доста чврста да је пренос лак и да отуда не буде штетног дејства. Компост се истоварава у малим гомилама, подједнако удаљеним од 6—7 метара, у оба правца, да би се брже разгртало што треба одма да иде за извлачењем.

Употребљава се од 30, 50, 80 до 100 кубних метара компоста на ектар, према могућности, колико ко може да има компоста.

Ђубрење компостом има врло стварно дејство и његови се ресултати осећају за више година. Оно нарочито даје много снаге бусу ливадском, оно потпомаже растење добрих трава које, својим бржим порастом, надмашују маховине и друге рђаве траве, којих као да нестаје под обилатијом и бољом вегетацијом.

Закључак. — Види се да компост дозвољава да се добије ђубре, без ливада и без стоке, са свима врстама отпадака, који се обично не употребљавају ни за шта у газдинствима. Истина је, да се ово припремање не чини без бриге ни без трошка. Економско питање зависи од способности земљеделчеве који ваздa треба тако да ради да вредност добивеног ђубрета превазилази издатке који се због њега чине, у приликама у којима се то ради.

Али то није све; сложено ђубре које се по трговинама врло скупо продаје под разним именима, није ништа друго но истински компост, вешто начињен са свима врстама животињских и биљних отпадака, скупљаних по варошима и помешаних са прашкастим земљама а то све опет оснажено сољним материјама.

ПО ФРАНЦУСКОМ.

МУЖЕВИ ЗАСЛУЖНИ

ЗА

Унапређење пољске привреде у Србији

СЛИКЕ СА БЕЛЕШКАМА

О ЖИВОТУ НЕКОЛИХ ЧЛАНОВА ПОЉОПРИВРЕД. ДРУШТВА И ЗНАТНИЈИХ ПРИВРЕДНИКА У ЗЕМЉИ.

„Старе пријатеље чувај а нове тражи.“
(СРПСКА).

У Октобарској свесци „Тежака“ коју смо украсили ликом Нике Крсмановића и покојног Ристе Параноса, изнели смо на видик значај наше шљиварске радње, и изриком поменули, да су за развиће и полет те радње на првом месту заслужни Крсмановићи и Паранос.

Приказујући читаоцима „Тежака“ слику најстаријих представника те куће, Нику и † Ристу мислимо да ћемо многима учинити по вољи, ако бар са две три речи пропратимо живот тих заслужних мужева.

Ника је рођен у Доњој Тузли у Босни. Сад је човек од својих 70 година. (Родио се 1812 или 1813 године). Но је још снажан и крепак, и увек корисним послом зањат. Као и сваки трговац, — радо се бави сваким послом од кога му корист долази, но као да најрадије обилази и надгледа зидање многих грађевина и „гњечење“ шљива.

На овој смо га радњи чешће посматрали, и ако нас он лично не познаје; ми смо му се дивили поређујући његову вредноћу са вредноћом понеких суседа његових, који ови развијају или у залудној праски и политизирању или у комотној продаји туђих крпа или у — картању.

Колико смо могли сазнати Ника је од веома ране младости своје и ако несташан као што је бујном добу уроћено, био веома бистар и одан на корисно пословање. То је уочио не само његов отац Миће (доцније и Хаџија) него и неки Тузлапаша, који су му зарана поверили по 50 кеса да самостално „ћари и печали.“

Он је заиста то поверење у пуној мери и оправдао, нарочито од кад се с покојним Ристом упознао и удружио. он је својим промишљеним и непрекидним радом, а веома смотреним животом и трошењем успео да стече знатан капитал и користи толикима који су с њиме посла имали.

Покојни Ристо рођен је исте година, но не у Босни, него у Херцеговини, у селу Слану, код Требиња.

Као младић од својих 16 година отишао је Ристо од својих родитеља и у Сарајеву погоди се код неког ћурчије где је радио 6 година. После тога остави занат и окрене се трговини. Па како му газда брзо умре, то он још за неко време водио је бригу о фамилији покојниковој и о трговању, које је било скопчано са торбарењем, дође и у Дубровник где се као младић од својих 25 година нађе с Ником и стане код њега у службу.

Доцније сроди се Ристо с Ником и остану у заједничкој радњи те две фамилије све до 1872. године када се поделе после које деобе у скоро и умре (1875. год. умро од запаљења плућа).

Ристо није учио школа, и као самоук, изванредно бистар и вредан, зарана је уочио, колико је вредно за тадању трговину босанску Брчка и Београд.

У Брчкој оснују заједничку голему радњу, а са Београдом одржавали су своје сталне везе, преко својих људи све до 1858 год. кад се реше да стално у Србију пређу.

У Србији окренули су своју пажњу поглавито трговини са земаљским производима и за кратко време стекли ванреднога гласа и имања.

Крсмановић и Параноc имали су многе веома одане помагаче у члановима своје фамилије. Нарочито морамо похвално поменути покојнога Ристу Крсмановића[1]), који је ванредно бистрим погледом, неуморним путовањем кроз скоро све балканске земље ватао конце заједничкој трговини своје куће, и потпомагао да се ова унапреди. Осим тога имале су своје одане помагаче и у многим врло вредним агентима и чиновницима својим, које су веома либерално помагали у школовању и спреми трговачкој. Они су свакоме, с ким су посла имали помагали, да у њиховој добити и своје користи нађе, текли себи и дозвољавали тековину осталима; и тако су одиста помагали и унапређивали благостање читавих крајева. То се зове права и позитивна трговина, коју је наш народ од вајкада поштовао и коју и данас поштује, одвајајући све остало у појам чивитарења и ћивтарије, које строго узев и није права но негативна трговина.

Читаоче, није нам намера да меримо благо њихово и тековину њихову. Они су је заслужили, и нека им је корисна. Но ако спадаш у ред правих привредника, ти прорачунај оно што смо у цифрама изнели па ћеш наћи, колико је земљи оваком радњом помоћено за кратко време од ово двајестину година, затим погледај

[1]) Умр'о 1882. год. од капље.

њихове слике и реци: Шта фали Србину кад је устаоц? Шта му смета и ако није школован, кад је само на добро склон?

Рећи ће многи: Лако је ту где има квасца још од тузлапашиног блага.

Такима одговарамо ово: Не сто но хиљаду кеса непомогоше многим шта више школованим људма, који не беху онолико вредни, ни онолико смотрени и у уживању умерени. Проћердаше своје и оштетише ближње. За туђе крпетине издадоше паре и своје и позајмљене; а Крсмановић и Паранос за производе нашега народа довлачише силан новац из туђега света. Рећиће се: Деси се трговцу свакојаки губитак. Но питам зар није било губитака и њиховој радњи зар не попалише Турци толике магазе њихове, па они спадоше у један мах само на оно што у вересији и у поштеном гласу своме имадоше. И опет вредноћом својом поправише они све и претекоше оне, који су били мање вредни и мање чуварни. Њихови губитци другачи су но оних који раде крпама. И кад изгубе на продатој роби, народ од кога су куповали производе, ипак је у добити, а онај који ради са туђим крпама, и кад добије, народ је у губитку, јер му новац из руку одлази и оставља за собом све већу голотињу. То је оно што је од најпретежнијега значаја, и то да изнесемо на видик, била нам је поглавита намера. Не да бројимо туђе паре, не да се клањамо златном идолу, ни хвалимо богаташе, но да привредној омладини нашој укажемо правац спасоносан по њих и по земљу. На то права имамо да ове људе као пример узмемо, и ако их нисмо лично познавали. Ово нека нам послужи за извињење нарочито пред онима, који би можда желили још и ближих података о животу и раду ових људи, но до којих ми немогосмо доћи, пошто нисмо тако блиско стајали с њима нити нас њихова својта у нашој намери разумеде. У главноме, ми смо ипак нашу циљ постигли и оно што је за похвалу, ми смо похвалили.

Само ћемо још једну приметбу да учинимо, и да читаоца замолимо да лик ових људи пажљиво промотри. Они су врло карактеристични. Ника Босанац и Ристо Херцеговац — тип својих племена. Људи стасити, крепки. Најбоље се у Дубровнику — нашим млетшима, Ђенови, нашем Марсељу. Удружише се, и у Србији заједнички радњу наставише, и ту је до колосалне висине попеше. Зар није у тој слици уједно показана као у каквом огледалу сва историја и сва перспектива целине српске, историја њеног трговања и кажипут њеног будућег привредног живота.

Предузимљив Херцеговац, чуваран Босанац, море Дубровачко

и богати извори српски, то се удружило и унапредило. Да је срећне, па да нам ове слике никад из памтења не излазе него да нам вечито лебде пред очима и да нас упућују на рад, користан како појединцима тако и свима у земљи!

ДЕЦЕМБАР ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Децембар је први зимски месец, када се *пољопривредник почиње да одмара* са свима својима домаћима и млађима, који су се преко лета и у јесен различним пољским и домаћим радовима морили, да се сад мало опораве, како би одморни и спремни за пролећне радове лакше и веселије у поље и на њиве излазили и пољске као и нужне домаће послове свршавати могли.

Али, одмарање зимско не сме се изметнути у зимску леност, — у чисто пландовање. С тога прави домаћин мора се постарати и побринути за зимске радове, којима би се сви домаћи и млађи занимати имали. Тако би требало, да једни спрежу стоку па да износе ђубре, други да поправљају путове и стазе, неки да на колима возе разне производе, да доносе дрво и т. д., неки опет да полажу храну стоци а за гојење одређене животиње да пажљиво, као што треба хране у стајама, да се што пре угоје и што пре продати могу или да се за домаћу потребу закоље.

У опште за мушку чељад треба бирати мушке и теже радове, а лакше радње и послове остављати женској чељади, као: чешљање перја и вуне, комишање кукуруза и трљење лана, па онда: чишћење разних ствари и алина, а осим тога треба почети прести, кошуље шити, ткати и друге радње женској чељади одређивати. Од воћа прави се: разно вино (јабуковача и т. д.), сирће, пекмез и т. д. И сир и масло за продају и за домаћу потребу прави се, као што се и још друге разне радње свршавају, да се зими уштеди, што би се морало губити времена баш онда, кад други пољски радови на ред долазе.

Код овако разноликих послова, није баш лако направити и удесити такав распоред, да чељад овда и онда не буде радњом и послом преоптерећена, или да због маленог или никаквог посла и рада не постане ленива и трома.

Најпосле знамо: да се у друштву веселије ради, с тога би добро било, да се зими држе прела и друге ручне радње у једној соби, где би сакупљене преље и друге раденице обављале своје послове уз весеље песме и забавне или занимљиве приповетке, или би им које од домаће деце читало какову забавну или корисну књигу.

Прелазећи на радње, које спадају у земљорадњу и сточарство, ми ћемо да изнесемо у овом месецу

А. из Земљорадње:

1. Ратарство.

За ратара је овај Децембар месец права благодет божија, — јер што смо од пољских радова пропустили или нисмо могли и стигли у Новембру да довршимо,

можемо сад да довршујемо, само ако мраз неби сметао орању њива и расчишћавању ливада, као и извлачењу и изношењу ђубрета на њиве и ливаде.

Према овоме немамо тако тачно одређене пољске радње за овај месец,— него свагда треба да настојавамо, како би све зими шкодљиве утицаје отклонили и особито спремити и очистити поља или њиве и ливаде тако, како им с пролећа бујне кише и воде не би могле шкодити.

Али поред ових и оваквих послова, намножавају се економске радње *у дому, т. ј. треба смештено и остављено воће и друге производе пажљиво и брижљиво чувати*, како би могли нешто за своју потребу згодно и у своје време (кад устреба) имати и употребити, а сувишно, што би преко домаће потребе претекло, по добре новце продати.

За чување снопова сламе, сена и детелине треба да имамо и да спремимо довољно и *пространа склоништа*, која би изложена била јакој промаји ваздуха,— јер: што слажемо снопље, сламу, сено и детелину у велике гомиле, које се зову: *стогови или камаре*, као што се по негде слаже кромпир у трапове и житно зрневље у земљане рупе, чинимо само из нужде.

Најбоља су склоништа за житне снопове: *простране житне шуше*, које би могли назвати *житарице* или боље *житнице*.

Како се и пошто се ове житнице праве и граде, — молили би наше економске техничаре, да нам у „Тежаку" изнесу нацрт, опис величине и предрачун трошкова око грађења ових житница, којих би неисказану и превасходну корист увидео сваки, кад би оваквог житницу сагради, јер једина би му брига била, да угради и удеси згодно време за жетву и за увожење истог у ову житницу, — где му је у средини и само гувно за вршење жита: било стоком, било млатилом (које има *цијеп*, везан *магузицом* за *стојак*), или најбоље вршалицом.

Патос и зидови у ових житница морају бити потпуно суви.

Класје од снопова не сме бити на патосу или уз дуваре смештено, него мора бити окренуто ка шупљини житнице.

Пшеница и овас дају се добро да овршу само на хладноћи или на великој жеги, па их зато у житници треба тако наслагати да их у свако доба (дакле и зими) а без сваке муке можемо из гомиле вадити.

Жито, које је остављено, да се његово зрно употреби за усев, треба држати и чувати на сувом месту, али где је јака промаја; исто тако и оно жито које је покисло увежено, треба наслагати у житници по врх сувог жита озго, где има више промаје, да би се што пре исушило.

Онај, који смешта и слаже житно снопље у стогове, треба да побије у земљу 5 до 6 дрвених стубова, а поврх ових да направи један лак а покретан *сламни кров* тако, да се овај може на ниже да спушта и на више да одиже.

У оваковим стоговима чува се житно снопље, (а тако исто и сено), боље него ли на кочаницама или око стожера.

Овде нам згодно долази, да кажемо, да само грдне штете имамо од *вршаја на гувну у пољу помоћу коња или волова*. Ова се стока може за вршитбу да употреби *само зими и то ако је беспослена*, т. ј. ако је немамо ни за шта друго да употребимо и спрежемо, или ако немамо вршалицу т. ј. справу или машину за вршење. Једина је добра страна вршаја са коњима или воловима та, што ова стока сву сламу разгази и разбије тако, да се сламкине цевке стисну и пригњече

те тада упијају у себе сво течно ђубре, а осим тога и стока ју радије овако разбијену једе, друге никакве вредности овакова слама нема.

Баш при самом аршају треба оно снопље, у којег је зрневље најбоље и најтеже одабрати, па то најбоље зрневље при вејању одвојити и оставити за семе.

Сво друго овејано жито треба чувати у добро начињеним амбарима, који морају бити смештени на сувом и сунчаном месту, где има довољно и унакрсне промаје, а ова треба да пролази кроз рупе, које су 64 см. изнад амбарског тавана, како би ветар и промаја само површину жита додиривали, а на рупама овима треба да су капци, који би чували жито од магле, кише, снега и т. д. На таванима од стаја и у одајама крај воде не смемо жито дуго да држимо и чувамо.

Житно зрневље, које хоћемо да сушимо, треба слагати овако:

Посувље жито слаже се на гомилу од 45 до 50 сантиметара, а влажно жито (као и вариво) само 10 до 15 см. висине, па га треба превртати сваког дана једанпут а и два пут, доцније сваке недеље по једанпут, а кад се добро осуши: сваког месеца или сваког два месеца по једанпут.

Где се залегу *мишеви*, ту је најбоље *мачку* пустити да их тамани.

Против *жишка* (Calandra granaria) и *житног мољца* (Tinea granella) најбољи је лек чистоћа и сувоћа у амбарима. Али, ако су се ови веома шкодљиви инсекти у житном зрневљу улегли, онда је најбоље да поватамо и у амбаре да упустимо ситне тице, које се инсектима хране, као што су: *црвендаћ* (Sylvia rubecula), *бргљоч или бргљез* (Certhia familiaris), *плиска или тресирепка* (Motacilla alba), *црвенперка или црвенрепка* (Sylvia phoenicurus) и т. д.; осим овога могли би и нешто лана по житу набацати и амбаре јаким цеђом добро попрскати, или жито лопатом превртати, — па ако све ово не би помогло, него би се ови инсекти и сувише намножили, онда треба жито из амбара извадити и трошити.

Док је жито у амбарима, оно се сасушава, т. ј. губи од своје запремине, те буде после мање на меру. Ово сасушавање жита износи у првој години 3 %, а доцније што год је жито старије све је мање сасушавања, и тада износи 1·5 или само 1%, т. ј. од 100 кило губи се 1 кило. Ово треба економ да узме у рачун, кад у овом месецу чини преглед целокупног свог привређивања.

2. Ливадарство.

Ако мраз не би сметао, треба ливаде рашчишћавати, т. ј. уклонити све, што би сметало пролећњем растењу биљака на ливадама.

Осим овога треба на ливаде износити и извлачити ђубре, најбоље мешанац, т. ј. из свакојаких отпадака и материја састављено ђубре.[1]

3. Баштованство.

Докле год згодно и удесно време дозвољава треба у башти продужити све оне послове и радње, које нисмо у прошлом месецу — Новембру могли и доспели да свршимо.

Семење се из плоднице одваја и пречишћава, па се чува на сувом месту али треба га и од мишева чувати и склонити.

Сад се може у једну тазе спремљену ђубревиту леју да посеје: крецава или позна салата, ротквица или ротква месечарка и першун.

На лепом времену треба мешанац превртати и нове гомиле мешанца спремати од разних материја, као што су блато барско и пепео, чађ, лишће и сви у

[1]) Види чланак о користима и справљању тога ђубрета у овој свесци. У

кући отпадци, па онда ђубре говеђе, овчије, кокошије, голубије итд. — јер је за баште овакав мешанац врло добро ђубре.

У подруму, где зелен држимо, треба почешће припазити да зелен није иструлела, па сву трулу зелен избацити на мешанац, а натрулу, т. ј. која је почела да трули, треба на страну одвојити, како би труле делове отсекли и на мешанац бацили, а здраве делове за јело употребили. Подрумске прозоре и рупе треба на лепом времену отварати ради промаје.

4. Воћарство.

Што смо пропустили у Новембру, то треба сад у Децембру довршити.

Тачке около маторијих воћака треба повадити, да се не би воће о ове тачке косиле и гулиле кад почну јаки ветрови да дувају.

Ко има младе пресађене воћке — сађенице, треба близу њиног корена површину земље раскопати па жиле и жилице обложити и покрити сламним ђубретом, — како би жиле и жилице сачували од јаке зиме да не промрзну, ако би наступила јака сувомразица. Место овога, може дебло младих воћака дугачком сламом као гуњвама да се обмота.

Она места, где је воће смештено, н. пр. подруме, таване и т. д. треба добро прегледати, па трулo и натрулo воће истурити и на мешанац бацити; подрумске и таванске прозоре и рупе, или које друго место, где воће држимо, *на лепом времену проветравати*, а кад снег пада или кад је јак мраз затварати их, да воће непромрзне.

У воћњаку треба воћке чистити и гусеничија гњезда уништавати, т. ј. са дрвећа и са плотова гусеничија јаја и гњезда згребати.

И ђубре треба у воћњак износити и по воћњаку око дрвећа растурити.

И разно семење од воћака треба спремати и чувати на удесном месту, где нема мишева.

Чувајмо ситне тице, јер оне тамане жишкове и житне мољце у житним амбарима и кошевима, а тамане и гусеничија гњезда на воћкама баштенској зелени и т. д., па с тога би добро било, бацити им и по мало хране, кад снег земљу и дрвеће покрије.

5. *Виноградарство.*

Ко није раније виноград *полагао и загрнуо*, тај нека сад без оклевања и неизоставно уради, ако не жели да му виноград пропадне или да до године слабо или ни мало рода донесе.

У овом се месецу — чим се угреби и добије лепог и повољног времена — *риголује* т. ј. дубоко плужи она земља, где хоћемо млад виноград или нове садове да подижемо.

Око винограда *шанчеве и јаркове* треба чистити како би вода снежна и кишна лакше промицала и отицала.

У подрумима треба младо вино претакати, а бурад вином допуњавати.

Б. Из шумарства.

У овом месецу треба сећи зрело дрвеће, а поглавито дрвеће за грађу. У исто доба треба по шуми покупити и збрати сву сувад, гране и огранке по земљи па употребити или продати као гориво.

Сабрано и покупљено *зрело семење* од разног шумског дрвећа треба пречистити и добро га чувати до жетве.

В. Из сточарства.

1. *Сточарство.*

У Децембру као и преко целе зиме треба двојином више пажње обратити на чистоћу и доброту хране, јер од тога зависи здравље и напредовање стоке, — а млађи су у овоме обично немарни, особито при појењу, јер не пазе, да ли је вода одвише студена а с тога и шкодљива, као што не пазе ни на то, да ли су судови за појење као и за храњење чисти.

С тога:

1. у стајама не треба никако да има сувише донешене и нагомилане хране, због испаравања и задаха од стоке у стајама.

2. ако би храна смештена била на таванима од стаја, онда треба да су таванске даске пријојене или једне у друге ужљебљене тако, да кроз њине саставке никаково испаравање и никакав задах из стаја не продире горе у храну

3. Прашљиву храну, као и ону, која је са ситном као прашина плевом измешана, боље је и не давати, с тога је треба најпре пречистити, а прашљиву и ситну плеву бацити у ђубреницу или на ђубриште или на мешанац.

4. Све судове, из којих стоку хранимо, треба после сваког храњења добро ишчистити.

5. Стоку треба почешће тимарити, а особито коње, јер:

„Од доброга ара и чешљег тимара,
„Ниje стоци боља никакова храна"

6. Врло би добро било по здравље стоке, ако би *стаје чешће кадили вењом* а стоку на лепом и веселом дану пустити на поље на чист ваздух, као што би добро и корисно било, кад би сваког месеца стоци давали на *чишћење*, како би стоку сачували од такозваног „затвора", који код стоке *зими* наступа од суве и чврсте хране.

6. Као што добар ар и чешљи тимар дају расплод добар, исто тако правило је равномерно и подједнако храњење. С тога треба храну стоци давати према тежини тела и у одређене оброке, јер ако давали будемо час више а час мање хране, или некад пре а некад после одређеног времена учинићемо то, да стока неће напредовати моћи, дакле више штете него ваљде.

7. Стаје треба чисто и суво држати, т. ј. треба их чешће чистити и проветравати, а стоку на лепом и веселом дану пуштати на поље на чист ваздух, нарочито овце да пасу на озимом житу, ако ово бујно расте, али пре тога треба овцама у стајама дати суве хране.

8. Стоци треба полагати у стајама и чисту и здраву и добру — јаку храну.

Примедба. Пошто сад курјаци безазорно нападају на стоку а особито на овце и озимад, то треба запети гвожђа и замке у рупама па их *затати* или дизати ајку и *убијати* па одерати и кожу по скупе новце продати, јер је сад најбоља.

2. *Челарство.*

Кошнице треба добро топло држати, да чеље у кошницама не прозебу, али опет треба кроз лето да добијају чистог ваздуха да се не загуше.

Осим тога треба добро пазити, да чеље не буду преко зиме узнемирене, па с тога кошнице не треба дрмосати или гурати или у њих лупати, али особито

треба пазити да се око кошница мишеви не залегу, јер ће ови да утамане целу кошницу.

3. *Живинарство.*

За живину треба имати топле заклоне и ћумезе, који морају бити на згодном месту и добро начињени тако да их не подаве и не поједу пацови и други непријатељи као: *лисице и дивље мачке*, за које треба спремити и запети гвожђа те их тако ватати, а кад се ухвате, треба их одма одерати па кожу по добре новце продати, јер је сад најбоља.

Кокошима треба уз другу храну давати овда онда и нешто *коноиљевог семена;* ако хоћемо да нам кокоши почну што пре и раније јаја да носе; а кад „пронесу", треба са храном помешати и мало песка или креча или малтера, јер се тако у телу њином справља на јајима кречна љуска.

4. *Свиларство.*

Ко је науман, да на пролеће храни и гаји „*свилену бубу*", нека сад, плете *лесе од брезовог прућа или од раките* (црвене врбе).

Лесе за свилену бубу могу и деца преко зиме (као и котарице) да плету.

Овде нам паде на памет, како би врло лепо и корисно било, да деца а особито женска деца, девојчице у оним селима, која су близу наших „*бања*", као што су нпр. Буковичка и Врњачка кисела вода, Алексиначка, Брестовачка и Рибарска бања, где *расту купине боровнице, малине* и т. д., преко зиме или у које друго беспослено доба *плету котарчице*, па у овима да доносе нпр. купине и боровнице и да их гостима овде заједно са лепо исплетеним котарчицама продају.

Лепо и укусно исплетене котарчице гости би куповали и чували више за љубав овакове украсне и шарене израђевине, која је изишла из руку чисто српске дечице. И ово би пред светом био један леп и корисан наш — српски рукотвор.

5. *Рибарство.*

Ако би се због јаке хладноће вода у рибњацима смрзла, треба лед пробијати и тако направити одушке (као оно „*врућац*"), где би се риба скупљала да се нашег ваздух надише.

Трску, рогоз и т. д. што расте у рибњацима (или у ритовима) треба сећи, јер се то најлакше и најзгодније може да уради сад, кад се вода у рибњацима (или у ритовима) следи.

Жива природа у Децембру.

У овом месецу може се наћи и видети са цветом *мразовац* (Colchicum) и *голуждрака* (Senecio vulgaris), а цветава *спреж* (Helleborus niger), ако је зима у овом месецу блага и ако има више сунчаних дана, видећемо да многе пролећне биљке често по други пут цвет терају.

Маховине се зелене и почињу да замећу плод.

Од животиња дивље свиње и срне почињу да се спаривају, па су због тога *дивље свиње* а особито *вепрови* веома љути и опасни, те с тота ловци морају бити веома на опрези и спремни одсудним пушчаним метком.

Чим у севернијим пределима почне јака зима и падне велики снег, долећу нам дивље гуске и пловке а и друге водене тице нпр. лиске, гњурци итд., па су често нашим рибњацима од штете, а ловцима од вајде и користи као и шљуке, које махом зиму код нас проведу по шумама крај воде и по барским

равницама где јутром и вечером траже инсекте и разне црвиће. Шљуке се зову *шумска или велика шљука* (Scolopax rusticola — Waldschnepfe), *мала шљука* Sc. major — Doppelschnepfe). *велики рђавац* (Sc. gallinago, — Bekassine, кога неки ловци називају *штипавац*) и *мали рђавац* (Sc. gallinula — kleine Bekassine [1])

Видре повлаче се у повеће потоке и баре па и у саме велике рибњаке, где преко зиме ватају и тамане већу и мању рибу.

Претсказиваше времена у Децембру.

Магловити Божић,
Даће нам пун кошић.

—

Какав Николенда —
Овакав коледа (Божић)

Овај месец снежан,
Даће добар нажањ,
Пуно снега с неба
Биће пуно леба.
А неснежан Божић,
Даће празан кошић

—

Беснежа зимица
Готова гладница,
И млитава зима,
Мршава година.
А кољава зима
Кољава година.

—

Зими грмљавица —
Љуља вејавица.

—

Грмљавина зимска —
Иде зима свинска.

—

Што су *дани напреднији*
То су зими све *хладнији*.

—

Што блажији Божић — бата,
То све зима дуже вата.

—

Не страда усев — жито, од влаге и киша пре Божића, — него после Божића

—

[1]) И ако овим напоменама није место овде, ипак их пропуштамо, кад нам са многих послова не испаде по жељи, да нарочиту рубрику отворимо називима и именима која се у привредном животу нашега народа употребљују. У.

Ако није зиме у почетку
Биће зиме на свршетку.

—

Ако сламе купе свиње
Биће јаке, да знаш, зиме.

БЕЛЕШКЕ

Друштва против корова.

Докле се у осталом свету за све, чиме се крчи пут унапређењу пољопривреде и ова одржава на висини свога развоја, склапају нарочита друштва, дотле се код нас не показује делом да смо вољни, да се примером тога света користимо за унапређење наше пољопривреде. У напреднијим државама јевропским нема ни једног краја, у величини нашег округа, а по негде ни у величини омањег среза нашег, у коме не би имало бар по једно пољопривредно удружење. Код нас пак у целој земљи једва постоји једно пољопривредно друштво са две подружине. Колико смо кадри да учинимо са толиким бројем пољопривредних удружења за напредак застале пољопривреде наше, то је и по себи јасно, тим више, што оволики број пољопривредних друштава треба да стигне на све стране, да чини услуге у свима питањима из пољске привреде и да даје поуке, савете и потпоре за све пољопривредне односе.

Множина пољопривредних друштава у другим земљама не одликује се само великим бројем, него сва та друштва немају ни једнаку задаћу, већ једна раде на једном послу, а друга на другом, и то често у једном истом месту и околини; једна су друштва н. пр. само за унапређење земљорадње, друга за сточарство, трећа за шумарство, четврта за воћарство, пета за пчеларство и т. д. И баш то, што свако друштво има да ради само на извесном послу, а не све, и чини, те сваки може код појединог друштва да нађе онаку услугу и потпору, каква може бити најбоља.

Колико се далеко иде са образовањем друштава за разне пољопривредне позиве, види се из тога, што у неким земљама постоје нпр. нарочита друштва под именом, које носи ова белешка — *друштва против корова!*

Постанак таквих друштава, као и осталих, правда се просто *потребом*.

Запитајмо, па каква је потреба да постоје н. пр. та друштва против корова? Ево шта нам се одговара отуда, где та друштва постоје:

„Највећи непријатељ гајењу усева јесте коров. Он отима усевима светлост и ваздух, а и неки део хранљивих материја из земље, које су потребне усевима за успевање; он отежава обрађивање земље, као н. пр. пиревина и други жиласти коров; он отежава жетву, као н. пр. чкаљ он сачињаво нечистоћу у пијачној роби, као н. пр. куколь у пшеници или горушица у лану. Међутим је узалудна сва брига и мука, коју би подносио појединн земљорадник или баштован у искорењавању корова; ако то не чине сви његови суседи, па и сви остали пољо-

привредници целог предела све до околних брда, шума или већих вода, — она није ништа друго, него посао онога краља (коринтског, Сизифуса), за кога се у грчким баснама прича, да су га Богови, због разбојничког нападања његовог на Атину, осудили, да у подземном свету ваља уз брдо непрестано један камен, који се, чим буде близу врха, отиске опет низ брдо. По неко семење коровско, које је окићено сићаним заперцима, носи ветар миљама далеко, докле се друго окачи својим кукицама о тело стоке или четвороножне и пернате дивљачи, и тако се непрестано преноси са једног имања на друго. Шта може против тога да учини појединац? Нада на помоћ овде је једино у систематичној и истрајној борби сједињеним силама. А као најзгоднији облик за то изгледа да је образовање нарочитих друштава.

Ето разлога, из којих се види *потреба* таквих друштава, којих већ има по Баварској, Виртембершкој и Баденској. Само су општински представници дужни, да сваке године у Јуну месецу прегледају сва имања у своме атару, и да се увере има ли корова, па да позову немарне имаоце или уживаоце на дужност, да истребе коров у најкраћем року. Ако се новим прегледом, који се наскоро чини, нађе, да којод није следовао тој наредби, онда то изврши општина на трошак немарљивога. Овај преглед распростире се не само на њиве и ливаде, него и на банкове између њих, путове, утрине, бране, гомиле камена и земље, трњаке, шеварје, у опште на све где може бити корова. Свуда се дакле мора и сав коров истребити, нарочито који се размножава жилама, као што је пиревина, или чије семе може да разнесе ветар на далеко, као што је маслачак, чкаљ итд. или који се одликује необично великом количином семена, као што је пртенак, лобода итд. Сасвим инокосне имаоце или закупце омањих имања потпомажу општине, или им се чини помоћ из нарочите касе, која је образована за друштвене циљи. Сад се ради на томе, да та друштва узму на се још и утамањивање штетних буба и другог гада, као гундеља, гусеница итд. а и заштићавање и размножавање корисних птица.

И ако овај пример потпуно заслужује, да му се свуда и у свему подражава, ми би ипак могли оставити овај посао општинским властима. Овде га наводимо тек да се види, да шта још могу постојати друштва на другом месту, кад код нас нема друштава ни за много крупније и опширније задаће.

Немајући намеру, да о овој ствари овде опширније говоримо, ми питамо: *Је ли довољно да само гледамо и слушамо шта се у осталом свету ради?*

По „Landw. Zentralbl. f. d. Pr. Posen.“

Жива против филоксере.

Господин Ф Хофман, инжињер Министарства Народне Привреде имао је доброту послати нам белешку, којој је горе наслов исписан, и коју је он превео са мађарског из пољопривредног листа »Magyar Fœld.«

„Г. А. Баур, немац што живи у Калифорнији пронашао је да је **жива** најсигурније средство за утамањење филоксере. Баур је у почетку чинио огледе са растворима живе, који инсекте убијају, но без успеха, јер је влага земљина врло брзо кварила ове растворе; с тога је продужио своје огледе са металном живом мешајући је добро са прашкастом глином и сипајући је у јамице, који су ископани за пресађивање лозе. Он је ваљано мешање живе са прашкастом глином постизавао

у бурадма која је котрљао, чиме се жива најситније по глини раздељује те се после са земљом најбоље измеша док би за се употребљена жива металина са своје велике тежине у земљу силазила. Огледи, које је Баур чинио са лозама, које су филоксером заражене, показали су одлично дејство овог новог средства потпуно.

Ваља поменути да трошкови овога средства износе једва по 3 крајцаре на чокот.

Кад узмемо у обзир, да је у Јевропи засађено 20 милиона хектара земље виновом лозом и да је једну четвртину заразила филоксера, тад гледа без сумње да ће се садања ниска цена живе подићи. . . .“

Г. Хофман уједно нас извештава да биље око живиних мајдана једриje врло добро напредује, те по томе није се бојати, да ће находити лози то мало живине паре што се око жилица њених нађе. У исто доба указује на наш живин мајдан који је од скора под Авалом отворен, и који би могао давати за ово лечење потребну живу.

Знања ради:

Једна напомена о томе, шта је у нас некади рађено и предлагано противу филоксере.

Опасност од филоксере није уображена, но стварна и то голема.

Филоксера не само да је у нашем најближем суседству, но је се одатле већ подалеко раширила.

У Панчеву има филоксере већ од толиких година. Ту је тамањена но није потпуно уништена, па је се одатле раширила по околини до Баваништа и Вршца, у Вршцу је нађена на самом Панчеваčком друму.

И у Хрватској, чим се збиљски одпочела тражити нађена је филоксера такође. Имам повода сумњати, да је на једном месту у Босни имаде.

Да би се предупредило да филоксера не буде пренета у Србију, наређено је још одавно ћумруцима да лозу са стране не пропуштају.

Да ова наредба није довољно јемство, то је моје дубоко уверење, а доказ је томе то што се мимо постојеће наредбе и мимо тога што међународна конвенција о мерама противу филоксере изричино забрањује преношење листа из суседне монархије ипак доноси к нама лишће винове лозе, које са нехата ћумручких органа, које са несазнавања њихова.

Осим тога, из заражених крајева преноси се к нама зелен и рани делови биљни на којима се такође може филоксера пренети.

Ја сам о томе писао Министарству финансије још Маја месеца 1877 год. и том приликом предложио: да се јавним предавањем, згодно удешеним, а начином убедљивим сви виноделци и други заинтересовани људи поуче о правој величини ове опасности, и тим путем да се то постигне да они листом сви постану сами себи и један другом највећа контрола те да се из незнања и нехата не излажу оној грозној опасности, коју филоксера неизбежно собом носи. Ово би био лек противу незнања и нехати, који би још сигурније дејствовао кад би се уз постојећу забрану спојио и предпостављени надзор, који се по правилу свагда о свакој наредби од стране централне власти мора да води.

Доље том приликом предложио сам да се одмах одпочне стручно испитивање оне винодељске околине, што је најближа зараженом Панчеву, као и свих осталих виноградa, на које би могла пасти сумња да су заражени.

Министарство финансије саставило је „Сталну комисију за испитивање филоксере и средстава противу ње“ одмах истог месеца и године (Ебр. 459). Решењем г. Министра Г. г. Јуна 1877 ЕБр. 916 и ја сам ушао у ту комисију. Чим је мени ово постављење саопштено ја сам одмах комисији предложио, да се она у најкраћем року састане и одмах договори о начину по коме ће свој рад да одпочне. Уједно сам и то предложио, како ја мислим да треба овај рад одпочети, даље сам кандидовао помоћна лица за овај посао, отворено исказао она места за која држим да су сумњива и где би по томе требало испитивање најпре одпочети; даље у течају времена и у разним писмима својим предлагао сам начин, како да се поуком и јавношћу дејствује на виноделце те да се и сами од зла чувају и на исто мотре, даље предлагао сам употребу спремних експерта који би сигурније контролисали преношење лозе са стране, извештавали о сумњивим појавама по виноградима и поучавали људе о овој зарази радећи у томе ове по упуту „Сталне комисије“; даље кандидовао сам по неке учене људе са стране, с којима би требала комисија у саобраћај да ступи како би у свему на висини дневних новости и сазнавања о овој зарази стајати могла. У исто доба наговестио сам комисији и ту своју мисао, да би од користи било, кад би наша држава са Мађарском у договор ступила и подејствовала да се наставе оне мере, које су у Панчеву око тамањења филоксере предузимате, како неби Панчево и даље служило за огњиште заразе српских а и угарских винограда.

Најпосле да би уплив комисије био јачи и њен рад познатији и успешнији предложио сам да комисија састави и Министру поднесе један извештај о укупној својој дојакошњој радњи и изнесе нацрт бар у главноме од онога посла који у најближој будућности жели предузети и да овај извештај одштампа како би веће заинтересовање пробудио.

Комисија се до сад по највише ограничавала на то, да даје обавештења о појединим питањима која су јој од стране Министарства финансије била упућивана. Деиствовала је дакле као орган истога Министарства.

Из сопствене иницијативе ради испитивања сумњивих винограда, контролисања надзора како се врши забрана уношења лозе и поуке о опасности филоксеричној, слабо је шта до сад предузимала. Тако помињем од онога што је мени познато следеће: Ја сам на своме путовању, посећи уза се своје згодне препарате филоксерне дао понека обавештења појединим заинтересованим људима, даље својим ученицима при предавању науке о гајењу винове лозе давао нужне поуке и о филоксери; даље по могућству прегледао поједине пожаревачке и смедеревске винограде негде сам, а негде и са својим ученицима. Једне године са г. Живком Шокорцем садругом у свој комисији филоксеричној, испитао сам неколико сумњивих чокота у Вишњици; даље разгледао општу ластара винове лозе што је среска власт из Гроцке ради испита послала, и стајао у преписци око неког сумњивог винограда у Јагодини. Но рад једнога човека, у оваквом послу нестаје ва. А комисије са свима својим члановима није се састајала те да чланови могу до потпуног узајмног споразума да дођу користећи се разлозима и против разлозима свију, што је веома потребно било и што је требало радњу у Београду што живље подстрекнути, зато сам предлагао и кандидовао још једног члана из Београда, који би или на место мене или покрај свију дојакошњих чланова рад комисијски потпомогао.

Но да ли је шта по овоме као и по осталима мојим предлозима рађено,

није ми познато. Исто тако незнам ни разлоге, ако су напуштени и одбачени, из којих је то учињено. Само то знам да је и комисија и Министарство могло већу радњу да развије на овом пољу и да је то требало да се учини пошто је посао изванредно важан, пошто радна снага није тако инокосна, и пошто оно мало трошкова којима би се тим поводом изложили, не би ни требали, ни могли ни смели да нас ометају на путу, на коме се подиче бедем противу далеко већих управо фаталних трошкова и издатака.

Да би у будуће рад комисије филоксеричне и Министарства по овоме послу кориснији и успешнији био, предлажем:

1. Да се досадања „Стална комисија за испитиване филоксере и средстава противу ње" попуни сљедећим лицима; гг. Др. *Л. Докић*, проф. вел. школе, Драгутин Лукић свршк. њак виноделске школе у Клостернајбургу, оба из Београда затим Љуба Новаковић трговац винарски из Карановца, доцније би се још и друга лица за ово могла предложити;

2. Да комисија изабере себи из унутрашности помоћнике, из реда свршених питомаца земљед шумарске школе, свештеника, учитеља, професора, званичника општинских, санитетских, полицајских итд. тако, да по један буде из сваког виноделског места на обали дунавској или иначе где се сумња покаже, ако хтедне примити на се моралне обвезе да комисију потпомаже извештавајући је о сваком сумњивом случају.

Избор ових људи у колико се не може кандидацијом извршити одма, требао би који од чланова комисије на путу у тој цељи предузетом да изврши, и то по усменом обећању и по упутству, које би се одмах помоћнику издати могло.

3. Да се постави један парочити виноделски учитељ који би за сада само ту опасност имао у виду, путовао на сумњива места и комисији извештаје слао споразумевајући се са помагачима, и извршујући у свему налоге, које комисија моралне издавати у томе погледу.

Ако се неби радња овога на целу године простирала, онда барем на 3 месеца и то Јули, Август и Септембар. За овај посао могао би згодно поднети свршени питомац земљ. шум. школе сада практиканат у суду окр. Смедеревског Петар Стојадиновић.

4. Да комисија договорно одреди сумњиви терен и набави средства како би чланови њени са помагачима и учитељем сваке године редовно испитиване чокота настављали Јула и Августа месеца.

5. Том приликом да се држе јавна предавања са свима помоћним средствима којих има, како би виноделци увидели опасност од ове заразе.

6. Сваке године барем по једанпут има се комисија састајати на згодном месту Јуна месеца и договорно начинити план о раду те сезоне, као и решити сва питања комисији упућена у колико се писмом неби могла згодно и потпуно претрести.

7. Да сваке године предаје јавности извешће о своме раду.

8 Да се према I. члану конвенције филоксеричне за коју се сазнаје да јој је и наша држава приступила попуни наше законодавство, како би се могли виногради испитивати и од заразе чувати; и то да се попуни по све 4 у томе члану наведене тачке.

9. Да се забрани увоз не само чокота и његових делова, но и осталог биља са подземним деловима, из Панчева, Земуна и Беле Цркве.

10. Да комисија од времена на време при ђумрупима мотри да ли се забрана тачно одржава.

11. Путем међународног споразума са Мађарском да се подјејствује те да се, у добро схваћеном обостраном интересу, енергичким мерама уништи огњиште заразе у Панчеву и околини докле је зараза допрла.

12. И у свему осталом да се припреми таква организација земаљског виноделља, како би се створила могућност да се одмах и у самом почетку зараза открије и чим буде констатована без оклевања приступи уништавању са познатим енергичним средствима.

1881. Пож. **М. С.**

ГЛАСНИК

Ампелографска конференција у владином комесаријату за производњу вина у Б. Пешти.

У просторијама владиног комесаријата за производњу вина, била је ту скоро једна конференција на којој су били махом стручњаци и на којој је владин комесар, *Јулије Миклош*, поднео извештај о своме стручном путу по **Србији**, који је био предузео у месецу Октобру ове године. Том приликом приказао је он и лозе и грожђе, што је донео из Неготинске околине од врста: **Четерешке** и **Зачина**, које су већ једанпут комисијски и стручно испитиване у заводу у Кечкемету, где се налази расадница винове лозе. Тим је потргнуто једно спорно питање: да ли је *четерешка* доиста истоветна са врстом *кадарка*, која је свуда по Угарској распростртa; а зачин опет истоветан са *турском кадарком*? Ово тврђење изнешено је у Кечкемету и ваљало је да дође пред ову конференцију на решење. Брижљива испитивања, што су овде предузета, показала су, да је тврђење кечкеметских стручњака умесно. Добар глас и жива тражња вина, што се производе у Неготини и његовој околини, долази отуда, што се у именованим пределима обе поменуте врсте **чисто** саде; четерешка даје квантитативно обилне резултате, зачин да је затворено-тамну боју. Отуда се лако тумачи велика добит што се уобичаило да се обе ове врте заједно гаје.

„Weinlaube."

Отварање антрпота за вино у Бухсу, у Швајцарској.

Управа уједињених швајцарских путева начинила је у *Бухсу* за стовариште вина (у антрпот) нарочито постројене подруме, у којима се може да врши манипулација вина за даља пошиљања. *Бухс*, лежећи на крајној тачци арлбершке железнице, јесте за стовариште еспапа, што су намењени за Источну Швајцарску, са свим згодан и за пошиљања из стоваришта плаћање се таксе по непосредној тарифи.

Управа стоваришта у Бухсу даје с највећом готовошћу извештаје о условима за смештање вина у ове антрпоте и за таксе, које се плаћају.

Weinlaube

Из Талијанског грађанског законика о удруженьама за наводњавање.

Члан 657. Сви који имају заједничког интереса у изворима и у употреби воде, или у просушењу или побољшању земаља, могу се састанити у друштва у тој цељи да би прибавили, очували и одбранили своја права

Пристанак заинтересованих као и правила друштвена морају бити написана.

Члан 658. Кад се установи друштво, одлуке његове већине у границама и по установљеном правилнику, имаће силу по гласу члана 1178.

Члан 659. Установљење таког друштва може бити наређено и од стране судске власти на молбу већине заинтересованих по јавном саслушању других, кад се то тиче употребе, добре општег права, која није могуће поделити без тешких губитака. У том случају предложена и одређена правила већине ипак подлеже одобрењу судске власти.

Члан 660. Распад друштва може настати само кад се то на предлог ма кога заинтересованог реши већином која прелази три четвртине гласова, и кад се дељба може извршити без великих губитака.

Члан 661. У свему осталом за слична удружења врше се правила постављена за задруге удружења и делидбе.

Члан 678. За администрацију и за боље уживање општег предмета, одлуке већине чланова обвезне су и за незадовољну мањину.

Специјални Закон о удруженьима за наводњавање (иригацију) 29. Маја 1873.

Члан 1. Удружења за наводњавање била добровољна или обвезана (принорана), регулисана су наредбама §§ 657, 658, 659, 660 и 661 грађанског законика, по различности случајева тамо предвиђених.

Наређења, која су у општем интересу одобрена у закону о јавним грађевинама (од 20. Марта 1865. год. гл. 4, чл. 5, б. 2248, прилог Ф) могу се примењивати само код удружења за вештачко отицање воде.

Члан 2. Свако удружење за наводњавање мора у правилима и уставу прописаном §§. 657 и 659 грађанског законика означити пространство и обим, заплаву земљишта ког хоће да натапају, средства којима мисле снабдети предузеће, услове о приманју чланова, начин администрације и власт коју ће одредити управи.

Члан 3. Администрацију удружења може заступати код суда поглавица, и то како при уговорима тако и у свима актима који га интересују, и то у границама моћи означене у правилима и статуту.

Члан 4. Одговорност чланова ограничена је сумом коју је сваки исплатио удружењу или означеној у правилима.

Члан 5. Дозвољава се (члановима) удружењу за наводњавање, да утврди у акту њиховог уговора, или у правилима, да неспоразумења између чланова, или између чланова и удружења, решава изборни суд, и да овај може наредити непосредно извршење своје пресуде, изузев апелацију на редовне судове, што се мора дозволити.

Члан 6. Удружењу које докаже да пространство његових земаља за наводњавање није мање од 20 ектара, може се указом краљевим дозволити власт да наплаћује на основу привилегије и фиска прирез од чланова.

Молба са прилозима „Правила и Статута“ подноси се префекту провинције који је отправља министру земљорадње, индустрије и трговине, са својим приметбама, ради добивања (еманације) краљевског указа.

Члан 7. Ако по закону такса за регистровање не буде мања од десет динара неће плаћати више сва акта око установљења, извршења и прног отпочињања уједињења као и следећа акта у току од четир године од датума акта установљења, која служе за извршење радова око иригације, у којим актима разуму се наравно и она око куповине воде за иригацију.

Члан 8. Умножење ренте једне радње за иригацију отпочете друштвом установљеним на основу овог закона, и снабдевеним краљевским указом о ком је реч у члану 6., не подлежи порези на имање у току од тридесет година, рачунећи од дана кад је указ потписан.

Члан 9. Наредбе §§ 7 и 8 не примењују се ако је наводњавање извршено водом која је доведена срествм радова, при којима је помогла држава непосредно или средством гаранције или ануитета.

Чл. 10. Општине и провинције које посебно или у друштву са другим општинама и провинцијама, па то било и са приватнима, кад предузимљу радове за (деривацију) доведење воде за наводњавање изједначене су са удруженима и уживају благодејање које се чини овим законом.

Члан 11. Постојећа удружења остају и даље, и колико у извршењу толико у руковању радова поступаће по својим правилима и статутима. Држећи се овог закона користиће се наредбама истог, изузев ону §§ 7 и 7. Уживаће користи и речених §§. 7 и 8 удружења већ установљена и одобрена краљевским указом ако још нису отпочела радове пре обнародовања овог закона.

Закон од 25. Децембра 1883.

Члан 1. Удружења за наводњавање била добровољна или обвезна (принудна) устројена су по гласу закона о удруженима иригационим од 29. Маја 1873. год. бр. 1387 (серија 2.) грађанског законика, по различности случајева у њему предвиђених и по наредбама овог закона.

Члан 2. Сва удружења за наводњавање која се установе после обнародовања овог закона мораће имати као састани део овог установљења, уређен катастар с наименовањем свог земљишта које мора да се натана, која су предвиђена, и у ком ће се заводити непрестано све будуће измене које се случити могу с времена на време.

Где не постоји геометрички катастар, међутим, место њега употребиће се катастар који ће имати за базис топографско описивање и један планиметрички тип земаља удружених.

Члан 3. Краљевска је влада опуномоћена одредити, нарочитим правилима на основу којих ће се друштвени катастар установити, и у доцнијем времену поправљати.

Члан 4. Удружење једном установљено и преписано по гласу и прописима садржећим се у члану 22. књиге 3. грађанског законика, сва права и све дужности које отуда проистичу прелазе пуноправно и независно од буд каквог уговора, од првих сопственика земаља удружених, на будуће сопственике.

Члан 5. Удружени сносе трошкове удружења, посредством пореза на сва, имања која оно обухвата, и то сваки по сразмери закључној у уговору и општем праву.

Члан 6. Условља и увјети учињени од оних који припадају удружењу за наводњавање, могу имати силу у односима удружења са удруженима, али неће важити наспрам трећи, који би имали права код удружења.

Члан 7. Наплату прирезе удружења врши администрација самог удружења формама, привилегијама и оним нормама свима које имају законску силу при прикупљању данка.

Члан 8. Земље које обухвата наводњена површина, као и суседне земље истог обима, подлеже свима прирезима које би било нужно установити, било привремено или за вазда, у радовима деривације, пролаза и одлива воде, а дотична исплата сопственицама, ако нису сагласни, биће одсечена по смислу §§ 603 и 604 грађанског законика. И спорове о потреби приреза који се има одредити решаваће судови.

Члан 9. Каса за депозите и зајмове, може уступати и удруженима за наводњавање законито установљеним, на основу овог закона, као и провинцијама и општинама, а за послове изложене у следећем члану, зајмове с амортизацијом нормалног интереса, установљеног чланом 17 закона од 17. Маја 1873. г. Бр. 1270, као и на основу члана 17 закона од 27. Маја 1875. г. Бр. 2779 средством одредаба уноса удружења или општинског и провинцијског приреза.

Члан 10. Министар народне привреде претписом који ће се обнародовати по саслушању главног пољопривредног савета, може уступити у границама буџетских сума, једну припомоћ удруженима за наводњавање која су установљена на основу овог закона, као и општинама и провинцијама, за зидање нових резервоара, за нове радове око деривације, вађења и вођења воде за наводњавање.

Члан 11. Иста помоћ може се давати и приватним, такође по саслушању главног пољопривредног савета.

Члан 12. Припомоћ државна може се дати само за воду која је у ствари намењена за наводњење, и то под условом:

1. Да вода која се тим радом добије и намењена за наводњавање буде количине не мање од модуле 1 (литара 100 на секунд);

2. Да општине и провинције, или неко од њих, у којима је земљиште одређено за наводњавање, потпомогну предузеће и то уједно не мање од десете части што држава намерава дати у помоћ.

Члан 13. Припомоћ државна даће се под условом исплате извесног годишњег интереса, сразмерно суми заиста утрошеној у пословима изложеним у члану 10, а у границама пројекта достављеног министарству при тражењу помоћи.

Помоћ општина и провинција издаваће се такође изгубљеном фонду на исти начин као и државна, или посредством једне одговарајуће суме, главнице.

Члан 14. Помоћ издаваће се за један рок не већи од 30 година. Време за које траје помоћ, дели се на три равна периода. У току прве периоде припомоћ државна, рачуњени и десетину о којој је реч у тачци 2. члана 12, не може имати већи интерес од 3% на капитал утрошени за радове I. категорије, а од 2% за радове 2. категорије. Помоћ државна у другој периоди мора се смањити једном трећином свога износа, а у последњој периоди још једном трећином. Припомоћ укупна годишња како државна, тако општинска и провинцијска неће моћи нигда надвисити износ половине интереса, изузев суму за амортизацију.

Члан 15. Прве су категорије деривације воде веће од модула 30.

Друге су категорије деривације воде веће од 1. модула.

Члан 16. Осем таксе за регистрацију у 10 динара, ако још по закону не буде мање, неће плаћати никакву другу таксу сва акта око установљења, извршења и потпуног склопа удружења, и следећа акта за шест година, од акта установљења, и која су нужна за вршење радова око наводњавања, као што је то већ речено у горњим члановима, и у којим актима, разуме се, обухвата се и куповање воде за наводњавање.

Правила за извршење овога закона.

Закон од кога примаком овде један примерак, показује како је тврда одлука Владе да подупре на сваки начин наводњавање наших земаља, извршујући тиме једно од највећи средстава за аграрне преображаје које се сузбија неродност земљорадње понеких крајева наше земље.

Молећи Вас да обнародујете што је могуће боље овај закон, средствима која ви најбоље за најбоља, обраћам вам још једну молбу.

До сад није учињено право и систематичко извиђење о приближном простору земаља која су код нас правилно наводњена о онима која би још могла уживати ову корист, и о начинима како би се то могло привести у дело. Имамо извршних монографија за означене месности, али оскудева рад у целости. Па је нужно знати у ком се положају налазимо у том погледу да би се мога добра упутства издати администрацији о вршењу истог закона.

Морам се још обратити Вама и препоручити да узмете под ваљану вашу заштиту, у провинцији којом управљате, сабирање података о којима је реч у приложеном проспекту.

Да би се отпочео тај рад и довео до најбољег резултата, нужно је послужити се свима живим силама у земљи, и то: општинским техничким институтима, државним и провинцијским, ученим институтима, друштвима и удруженима за наводњавање пољопривредним друштвима, колежима инжењерским и пољопривредним, као и компетентним местним личностима, којима ви нађете за добро обратити се. Остављајући такође Вама да изберете начин како да отпочнете истраживања, мени се чини да би било добро, да Ви установите у том надлештву једну парочиту комисију састављену од шефова надлештва грађанског Инжењерства државног и Провинцијског и од Председника Пољопривредног удружења.

Ова комисија могла би означити рад, показати начин да се изврши и контролисати резултате.

Пре свега требало би сакупити све оно што се обнародавало о овом предмету и што интересује ту Провинцију. Тако би се избегла сметња која се често појављује, о проналажењу онога што је већ унапред пронађено.

Пошто се тако утврди пут и начин за вршење, треба ће приготовити пројекат трошка који би случајно могао бити нуждан за извршење горе речених проналазака; имајући у виду да би Министарство желело имати уједно са статистичким датима и идрографични план провинције у скали од 1 до 50.000, који би требало сакупити армонично и јасно.

Очекујем од вас што скорије први рапорт у којем ћете ме известити о начину како мислите отпочети истраживања, и да ми се поднесе на одобрење фонд нужних трошкова.

При дефинитивном раду будите такође добри, да ми приложите правила и статуте друштава и уједињења канала иригациони који постоје у провинцији, разлажући мнења изучавања и подстакнућа оних друштва које ви упитате што ће све допринети вишем раширењу овог великог фактора аграрног побољшања.

Надамо се да ћете разумевши велику важност предмета коме се толика пажња поклања са свију страна, и које је тако пресудно за земљорадњу талиански, одмах приступити овој великој и практичној студији око наводњавање те провинције. Молим вас да ме известите о пријему овог расписа.

ПРЕВЕО М. М.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О СТАЊУ НАШЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ

О СТАЊУ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У РАСИНИ.

(НАСТАВАК)

Све скоро дрвене алате потребне за земљеделство, као и остале предмете за кућну потребу, сваки за се израђује, а металне пак нарочити мајстори праве. Исто тако овде се — као што је и у „Шумарству" речено — израђују качарски виноградски судови и то од најмањег буренцета од 10—15 ока до највеће бачве од 50 товара. Ови се судови праве од растовог дрвета (бељика, крупне границе а у последње време по нужди и од цера), а обручи су маом гвоздени (шина) а доста се употребљују и дрвени од граба, букве, јасена а за ситније судове и лескови обручи. И колико се одавде из Јастрепца качарски судова и јапије извози, то опет, на прекор и срамоту овдашњи земљорадника, ретко ће се код кога сво потребно качарско и виноградско посуђе наћи[1]), но кад им шљиве добро роде, немајући у шта да их сместе, копају рупе у земљу их место у бачве и каце смештају. Грађење кућа и остали домаћи зграда искључиви је посао мајстора из Врањског и Пиротког округа.

Од осталих пак рукотоворина, сем најобичнији женских радова: плетења чарапа са разним шарама и ткања обичних ћилима, јастука и других ствари за кућну потребу — нема никакви други важнији израда. Од мушких радова налази се по гдекоји, који уме да прави разбоје а други опет брда за ткање. Сем тога многи се по селима налазе који знају кројити и шити од сукна гуњеве и чакшире за сеоску ношњу, а исто тако по селима има и нарочити мајстора за правлење и оправку земљеделских алата.[2])

У овоме крају има за сада 6 стружница са по једном тестером, 4 барутане са свега 28 ступа и 5 ваљавица што све покрећу јастребичке речице. Све барутане, већина ваљавица и две стружнице налазе се на Ломничко-бучкој реци Барутане поред велике количине дрва која за ложење потребују троше много лесковину и винову лозу за жежење ћумура, а док је овде била близу турска граница много су боље радиле но данас.[3]) Већина пак стружница нису тако оправне нити имају довољно воде, да би могле непрестано и као што треба радити А сем обичних воденица на рекама и речицама других млинова нема.

---

[1]) И то је добро и похвале вредно што бар сами израђују сву потребну дрвенарију, па још и продају; но шта ћемо са неким нашим крајевима у којима сељак незна да отеше ни дрљачу него купују за паре!

[2]) И то је похвално јер шумадинцу је зазор и срамота да мрчи руке и ради посо — штоно веле — цигански! него доноси у Београд да се оправља.

[3]) Шта је томе узрок?

VI. О уређењу газдинства (имања).

Земља је прилично распарчана, чему је узрок честа деоба а највише теренски односи самога земљишта с једне и природа појединог растиња с друге, стране, јер докле је на пр. њивама и ливадама место долина око реке Расине дотле су опет воћњацима и виноградима место какви пристранци планине Јастрепца или венац „црног врха.“

Веће су задруге у опште ретке, јер чим у једној кући две-три пореске главе изађу, одмах се дели, а узрок овој деоби биће по свој прилици у личној слободи сваког на по се, то јест у тежњи, да је сваки у својој кући слободан господар, па ма он тиме и сиротнији био, а по мом личном мишљењу и најтежим законским мерама тешкоће се овом на пут стати.[1]) У оскудици радне снаге овдашњи се свет помаже: плаћањем, позајмицом, спрегом а реће и мобом.

За чување стоке[2]) и грађење сира никаквих удружења нема.

Земља се обрађује без икаквог скоро плодореда, то јест, једни исти усеви више се пута једно за другим на једној истој њиви сеју, реће се по једну годину променују, а најреће да после две, три или више година једно за другим следују. Узрок је овоме оскудица и једно образност оране земље с једне и природа усева с друге стране, јер је највећи део оране земље у долини Расине на којој само кукуруз добро може успевати, а стрмни усеви или сасвим слабо или никако, с тога је овдашњи земљедилац принуђен више година на једној њиви сејати кукуруз а на другој опет на пр. пшеницу.

Сви земаљски производи, у колико се који одавде извозе, имају добру про одњу у Крушевцу а ретко се гдегод и даље носе. Највећи је извоз у дрвима, ја њи и осталој дрвеној грађи, а са извозом остали земаљски производа неможе се овај крај толико похвалити, јер се, изузев нешто мало кукуруза и ракије а од скора и сувих шљива, ретко који производ у већој количини извози Превозна су средства у овоме крају обична рабацијска кола, а свобраћајна су сувоземни пустови, од којих један, — а то је главни пут од Крушевца на Јанкову Клисуру — баш све уз Расину кроз овај крај пролази. Овим се путем путује 2—4 сата до Крушевца, одакле се опет путови гранају на све стране. Пису далеко одавде ни жељезничке станице Сталаћ 3—6 и Ћуприс 4—7 сати обичног рабацијског ода што је такође од велике важности по овај крај.

Изузимајући нешто мало ћубрења слабо се што друго нарочито за поправку земље предузима.

Наднице за све радове пољске различне су и у опште што је година за годином родија, то су и наднице скупље, а што је година оскудија — разуме се на лебу — то су и наднице далеко јевтиније. Пре неке гладне године могао

---

[1]) Могло би се пробати путем законодавства, да она кућа односно задруга, која се њиа делити, предходно плати у окр. штедионицу извесну суму новаца, који би се новци доцније имали употребити за издржавање на случај осиротелих чланова поделене задруге.

Пр. Референт.

[2]) Ова се потреба, то јест да се путем законодавства што уради те да се стане на пут деобама задругара, осећа са свију страна и предлажу задругама неке повластице али шта ћемо кад наши скупштинари из народа никад озбиљно то питање непокрећаше Мораће влада ту иницијативу узети у своје руке.

Пр. Референт.

[2]) И ово такође врло важно питање, које сваки осећа, никад се у скупштинама не покрену?

Пр. Референт.

је човек радника за 1—2 оке брашна па и за саму рану нађи, а ове године плаћано је косачу $2^1/_2$—3 динара, копачу $1^1/_2$—2 дин. а најобичнијем раднику за куплење шљива по 0.80—1 динар и то разуме се увек са раном. Најскупље су наднице у време окопавања кукуруза, косидбе ливада и плашћења сена.

НАШИ ДОПИСИ.

БОРДО, Новембра 1884.

Може се узети, да се на пијаце Lot-et-Garonne шљиве више не износе. Помињe се да ће се 12,000 тона послати у Америку и то оних, које имају у главноме по $^{60}/_{65}$ $^{70}/_{75}$ плодова у пола кила, а то значи скоро најбоље робе, што опет не значи ништа друго, но да се Јевропа осигурала овакним еспапом, који је она досада куповала.

Каквоћа вина накнађава мањак у количини. Цене су врло добре у овом крају. мни се да ће нарочито јака бела вина имати изузетни успех и ово мишљење има у толико вероватности што се лађа Chateau Iquem, тек што је пристала, спрема да понесе по више товара.

На југу Француске, где трговина и јака потрошња узимају махом обична вина, вино не ваља, што се тиче боје и алкохолске јачине. Страна вина што имају лепу затворену боју и 14 или 15 степени алкохола, играће врло важну улогу у увозу француском. Добро ће се плаћати и може се узети да ће цена — теслим Бордо — бити од 38 до 40 дин. за ектолитар.

ЛУНКОВАЦ, 31. Октобра 1884. г. — Доцни кукуруз још се беру. И ако им ове 2—3 славе нису готово ништа наштодиле, они су још зелени. Баш су сад печењаши у најлепше време. Они су истина добро родили, али, пошто овако нису могли дозрети, то је од њих мала ваја. Доцни кукуруз с тога нису могли дозрети, што је ове јесени енска температура владала. Берба ранијих кукуруза испала је добра.

За пшеницу се непрестано оре и сеје се. Ове јесени било је и сувише честих кишних дана, но опет због истих, врло је мало дангубљено. Држи се, да је досад поорано Ца пшеницу преко $^2/_3$ а засејано преко половине.

Семе се најенергичније пречишћава на тријерима, којих овде има готово у сва-Коме селу.[1])

Сувише је редак случај, да се семе и жеље непречишћено на тријеру.[2])

Тако исто сваки пољопривредник без разлике прждари своје семе врућим пепелом и жеравицом, а по неки и кречом.

У ономе селу, као и у овој околини, сеје се пшеница у знатној количини. — Малог ратара има, који посеју преко 1000, преко 12 килограма пшенице, али им се она њиим плодом заиста добро исплаћује.

Виногради се загрћу у највећем јеку. У овој околини нема „адета" да се виногради с јесени орезују. Са задовољством имам јавити то, да се овде виногради врло пријежно загрћу, и то сваки пољопривредник свој виноград, пошто по то загрне, док је у

У.
У.

[1]) Хвала Богу.
[2]) Ми се томе од срца радујемо.

Милатовцу и околини му сасвим противно, т. ј. од ово последњих неколико година слабо који пољопривредник свој виноград загрће.

Кромпири су врло добро родили, па и ако је јесен и одвише кишовита била, опет су брашнави.

Купуси су добри, но само ранији испрскали су, и тако за остављање у кацу нису баш најбољи.

Стока је здрава, јер још има лепе и здраве ране, али док почне јести сламу пшеничну, онда ћемо видети шта ће бити.

Цена је врло рђава и стоци и житу, и пићу, и с тога су пољопривредници сад без новаца, и ако је ова година била добра.

Р. С. Пешић

ОРАШАЦ (срез Јасенички, окр. Крагујевачки) 4. Новембра 1884. г.

О овогодишњој берби виноградској и кукурузној прилично сам задоцнио јавити но нека се и сада прими.

Берба виноградска почела је у овој околини на крају Септембра, а свршена је до 6. Октобра; берба је свршена већим делом по кишном и мочарном времену, него ли по сувом. Но кад би била берба и свршена по најсувљем времену, опет би се имали пожалити на овогодишња вина, а ево на што: Грожђа је ове године у свима виноградима без разлике било од три врсте, и то не на појединoм чокоћу већ на сваком гроздићу тако један гроздић имао је једну врсту својих зрна доста добри и изгледни и по зрелости и по боји, друга врста зрна била је црвенкава и више зелена, а трећа врста (и то све на једном гроздићу) била је трула и буђава.

Па кад је берба свршена то се одма приметило да кљук и шира изгледају бели и без своје природне боје сем тога по укусу кисели, с тога су нам овогодишња вина накисела, каштра и опора, а осим овога без своје природне боје, сура и ретка. Па поврх свега тога рђаво су и сасвим споро превирала тако да има и данас доста вина да јошт нису преврела.

Оно што смо раније рекли: да ће берба бити ове године доста богата, није се испунило. Берба је испала осредња, вина нису добра а мало ће их се и продати. Цена је вину за сада у овој околини: 20, 25 до 80 п. д. на један литар.

Стари и вредни наши виноделци причају, да од 50 година па до данас нису запамтили да им је овако неједнако грожђе икада било као ове године. Узроке овоме неједнаком грожђу находимо у томе, што су оне превелике жеге у Јулу препрљиле грожђе, па за том жегом настадоше доста велике ладноће, те се грожђе убеути и поремети у својем природном сазревању и једрању, јер друго нема се шта примећивати, пошто су окопани, орезани, и опрашени све на своје време.

На жалост, јесен већ скоро измиче, а виногради јошт скоро сви стоје незагрнути. Снег је 3. Новембра загрнуо својим белим руном, и винограде и њиве и ливаде.

Ранији кукурузи којих је мало било обрани су и у кошеве смештени. А позни кукурузи јошт на струку испод снега вире. Надање, да ће позни кукурузи сазрети, изјаловило се, јер их је слана неколико пута дохватила па их сада покрио снег. С тога је ове године рђава кукурузна берба, а берба пасуља, кромпира, и купуса испала је ове године особито добра како се само желити може, то се већ види и по цени: продаји и куповини: тако: једно кило пројина брашна кошта 20 п. а једно кило купуса 3 до 4 п. једно кило пасуља 15 и 20 п. а кромпире скоро нико и не тражи. Одавно се не памти да је било двапут скупље пројно брашно него пшенично, као што је ове године по

томе се види, да ове године мало кукуруза у овој околини има. Пшеници је овде цена 9—10 динара 100 кила. На због тако мало цене скоро је нико и не продаје сем онај коме је пречка потреба и велика нужда

Дебели свиња има прилично цене су им са свим мале: тако да један брав од 100 кила, нема веће цене од 24 до 27 и једва 30 динара. Говеда су такође јевтино. Свињска се маст креми и продаје 1 динар и 20 пар д. на једно кило.

Јесења орања ове године свршена су по угодном времену; људи ове околине сеју пшенице доста сваке године тако: има домаћина који су посејали по 700, 900, 1000, 1350 и 1400 килограма пшенице; већ је реткост видети домаћина који не пропеје своје семе на тријерима и неочисти од кукоља и друге уродице, а нема ни једног домаћина који не би своје семе *ожарио или окречио*, па тек после сејао.[1]) Сопственици тријера узимају ујма 5 кила над пречисте 120 кила.

Вуна се ретко код нас продаје, цена јој је, опраној 2 дин и 50 п. д. од једног кила, а неопраној 1 дин. и 80 п. д. и до 2 динара.

Једна коза дрва продају се по 3 динара, неколико пара мање, неколико пара више

Здравље у народу за сада је добро, исто тако здрава је и стока.

Милоје Бабић, учитељ
доп. члан.

КРАЉЕВО 1. Нов. 1884. год. — Концем месеца Октобра свршена је сасвим берба кукуруза, пасуља, дулека — тиквана — и остале летине, која је од прошлог месеца несређена заостала, али са великим напрезањем; јер честе и јаке јесење кише често прекидаху радове, те је услед тога и млога шаша — тулузина — остала непосечена и неподенута.

Тек по свршетку бербе видило се да је кукуруз ов. год. омануо, јер честе и јаке летошње кише, учинише те кукуруз са порастом задоцни и ненаједра, а мочарна и јака јесен те добро недозре и онако зеленчив и мокар мораде у кошеве — салаше — стрпати, са тога се сада од многи сељака и може чути најкање, да им се кукуруз у кошевима у велико почео кварити.

Ова слаба берба кукуруза, принудила је сељака у овој околини, те су ове јесени посејали много више стрмине — пшенице — него прошле године.

Што се тиче здравља домаће стоке, са тим не стојимо најбоље, јер су многе овце ове јесени од метиља угинуле, па што више ова несрећа није ни свилоруне овце, које се при ратарској школи налазе, поштедила.

Сем ове болести опазили смо од пре неколико дана, да се почео и шап на говедима јављати и све већег маха узимати. Досада је ова болест напала неколико грла говеди и то нека је имају у устима, а нека на папоњцима у ногама, а нека опет и устима и у папоњцима. Од заражене стоке шапом, излечена су до сада два грла, која су имала болест на папоњцима.

На осталој домаћој стоци није се до данас приметно ни шап, па ни друга каква болест.

И. Миливојевић.

КОНАТИЦЕ (срез Пос. окр. Београ.) Новембра — Снег је пао првог Новембра и од тада је отпочето хранење стоке сеном. Овде се не пази на то, да се по-

---

[1]) Тако пријатне вести имамо и од нашег дописника из Јунковца. — У.

ступно стока навикава на зимско хранење; но је на паши све докле може пасти, док траву снег не покрије, па онда на једанпут на котар. Кошара или заклона за стоку у овом крају нема. Једна десетина, можда, има штале или кошаре за теглеће волове а осталих $^{9}/_{10}$ хране своје волове са осталом стоком и кравама — музарама, под — ведрим небом. Још сваки у својој ливади нема ни шуме, да се бар од ветра јадна стока може заклонити. Жалосно је проћи преко потеса па погледати јадну стоку, како се превија и дрхће од зиме. Овде и непомишљају да све што имају то је од стоке: но остављају стоку да се злопати. Па преко зиме ватају волове и вуку дрва по цео дан а увече их пуштају у ливаду на — мраз. Па онда, када та стока, изнемогла од зиме, не може да вуче терет, они је онда злостављају и псују тако гадно, да се човек гнушати мора.

Како је са воловима и кравама тако је и са осталом стоком. Тако и овце слабо где да имају заклона; но одају по ливади и чекају да им се која пласта сена баци и то само јутром и вечером а на подне недобију ништа, не само овце но никоја стока. Коза у овоме крају и нема.

За коње нико и не пита, њих свуда прогоне и ако који дође котару где се стоци полаже, они их терају и недају им хране; но нека се сами себи за храну старају. Њих само онда потраже кад је жито пожњевено, па ухвате у вршај док се неоврше а кад све буде готово, онда скину улар па хајд опет куда их пут нанесе.

Свињама већ се боља пажња поклања; оне ако немају довољно хране, имају свињце, где се од зиме и непогоде могу склонити.

Што је стока остављена без икаквих заклона, то је, што овдашњи пољопривредници преко године имају толико светаца и свечића и младих петкова, да кад би их радили, могли би имати и штале за коње, волове и краве музаре; и кошаре за осталу стоку и овце.[1])

Још нису сви са орањем готови. Но овај снег много смета, те је орање за време престало.

Кукурузи нису још сви обрани.

Шљиве по неки почињу пећи (ракију).

Сад да речем коју и о црним данима, који наступају за пољопривреднике овога краја.

Чести снегови, који се топе на Јабланику, Медведнику, Буковику и Космају стичу се у реке: Бељаницу, Пештан и Колубару, које протичу кроз атар овога краја и због чега воде надођу и из својих се корита по равници овога краја разлију и тако весели пољопривредник страда, свако јутро и вече, газећи лед и воду до колена а врло често а до појаса и дубље. Ово овако траје све до друге половине пролећа.

Да се реке из својих корита неби никад излиле и овдашњим пољопривредницима грдне штете чиниле, требало би да власт настане на томе, да се сви кршеви, који постоје на реченим рекама уклоне и то само у овом округу и да скупштина донесе решење да се сруше све воденице, које постоје на именованим рекама у овом атару.

Љуба Н. Симић,
ЗЕМЉОДЕЛАЦ.

---

[1]) Нама се чини да је то просто из нехата. Мисли се да то стоци не шкоди. Нама се чини, да би и поред свију и великих и малих празника сваки земљеделац доспео да оплете и олени кошару, само кад би — хтео. У.

ЗАЈЕЧАР 1. Новембра 1884. Усеви су готово сви сређени, сад се само пре„дачи сточна рана из поља. Време је амо лепо. Јутрос промаче снег први пут од ове године, али већ престаје.

Јов. Митровић.

УЖИЦЕ 7. Нов. 1884. Један наш пријатељ из Ужице пише нам поред осталога ово: . . . Јентиноћа је сад овамо као скоро што није била. Извоз рогате марве и свиња, као што знате забрањен је.

Цена сувим шљивама и ракији веома је опала. Товар сувих шљива кошта 28 дин А за ланске нико и не пита.[1]) Тиме је овдашњи свет веома оштећен. Шљива и ракија то је једини артикл од кога свет овдашњи намирује своје потребе. Поред тога негује се још и стока, — но као што рекох *њој* сада нема извоза. Нема, можда, трговачке куће, која нема подрума и нема, можда, подрума, у коме нема за 100—200 дук. ракије, којој такође сад нема никакве проје.

На пијаци ужичкој може се купити сваке суботе прасе, сисавче, за *три* динара које би очишћено дошло 8—9 кила!

Ко је год узимао за клање говече, није га дошло кило меса скупље од 30 до 40 пара. По томе се најбоље види, каква је грдна оскудица у народу.

Занати су слаби; трговине опадају с дана на дан: сељак нема пара, јер оно што он има да прода, неће нико да купи. Која, дакле, вајда што је Бог дао те је све повело?! У најбогатијег сељака не мож наћи 20 дук. готових; све се то испрпило задајући се у шљиве, које се амо на јако суше а којима је цена, као што рекох, чак у Ваљеву 26—28 дин.

Од земље нема амо велике ваљде. А није ни чудо, јер шта може дати она земља, на којој има и таквих кућа, до којих не може доћи коњ под товаром.

Веле сељаци: „ако ово устраје још само за цигла годину, половина народа паде као стари плот.“

Српском пољопривредном друштву Београд. Извештај. — Част ми је поднети извештај друштву пољопривредном о чешком кромпиру, који је овог пролећа раздавао нашем народу у семе, те да се види, како исти на нашем земљишту успева.

У Марту месецу ове године од начелства Шабачког добио сам два кила поменутог кромпира, који је средње крупноће, ни врло крупан, ни врло ситан. Био је чист и здрав. Од овога кромпира 28. Марта ове године, посејао сам једно кило у мојој башти у Шапцу у 14 кућица, метнув све по два парчета у кућицу. Који је био крупнији, ја сам га расекао по пола, чувајући да се окца не повреде. Како је посејан, само је једанпут окопан — загрнут и то мало, јер сам осуствовао а нисам имао поузданог баштована те тако наш пробни чешки кромпир код мене није био те среће, да се о њему ради колико и како треба.

Земљиште, на коме је ово кило кромпира посејано, јесте прна земља, више смоларча са врло мало песка, а мање креча. Кад је кишовито време, као што је овог лета било, земља је одвише мека и лепљива, а кад дан два буде лепо време, озго осуши се

---

[1]) Молимо вас јавите нам има ли их много. Јесу ли побелиле? Тако вам живога Бога реците својим пријатељима да ланске шљиве не мењају са овогодишњим. Кад добијемо ваш одговор јавићемо на овоме месту шта и како да раде те да шљиве, ако су побелеле, извуче.

Уред.

толико, да постане тврда, док је испод горње коре 3—5 сантиметара ниже, тако рећи блато. Из чега излази да је земља у опште неподесна, ако се са ђубретом неизмеша.

При свем том што се није радило око овог кромпира како је требало: опет, мени се чини, прилично је родио, јер од једног кил. нашао сам *седам кила* кромпира, који је био врло сув, укусан и крупнији.

Друго кило кромпира посејано је на моме имању у селу Липолисту срезу Поцерском 7. Априла на новој земљи, која је тада искрчена и није угарена, но је раније узората, па су је мразеви и ветрови раздробили и уситнили. Земља је потолита — ниска, црна са мало иловаче и врло подесна за усев. Кромпир је такође посејан у 14. кућица, а и овај је само једанпут огрнут, због слабог надзора. Резултат је овде бољи, јер и ако земља није угарена, и ако није рађено како и колико треба: опет од једног килограма добијено је *десет кила* и крупнијег и бољег, а то је по свој прилици, отуда, што ова земља није стегнута и тешка[1]) као у Шапцу.

Из овог слабог опита види се, да се на нашем земљишту са најбољим успехом може сејати ова сорта кромпира која је облагорођена више, него и једна, коју досад познајем.

20. Окт. 1884. Шабац. Прота **Рувидић.**

Наша овогодишња берба.

Време је ове годиње доста незгодно било; за време лета имали смо само мало лепи и топли дана, и онда, када је понајвише требало да буде лепо време, онда је се баш окишало, те нам није све баш сазрело као што би требало.

Стрмна жита може бити да је нешто мало овогодишња честа киша и помела, а готово и није, јер ретко ће тога бити, који би се и пожалио, да су му жита на њиви непожњевена полегла и убуђала или у крстине саденута а неовршена проклијала. Сваки онај, који је се кишног времена поле бојао и грабио, те за оно мало лепих дана пожњео овро, тај нема ни на што да се пожали, јер су ова рода доста и то доброга донела. Једна крстина (од 13 снопова) даће по 90—95 стар. ока, а често ће и товар пребацити тако је зрно једро и тешко.

Цена је житу на овдашњој пијаци веома слаба, и толико се само продаје, колика је потрошња овог места, а иначе где промета на страни нема. Стара пшеница једва 13 и 13·5 дин, товар стар, да се прода, а нова ни толико.

За кукуруз су се многи бојали да неће на време сазрети, али је и он доста добар. Оно до душе има по гдегде, те се и жале, да је доста зелен остао, а и то само онде, где су га сувише доцно сејали — ту је заиста за време бербе доста печењака и било. За сво време раста; радови су око кукуруза лепо и у своје време извршени. После кише опрашен, после кише и окопан; кад је свилао и зрно заметао, опет лепа кишица е сад још само да је било мало више сунца мес. Августа, то би и позно посејани а и рани још боље сазрео. Због чести киша истерао је високо стабло, те има добра шаша за стоку, али богме и добар (тежак) клип, те се ни на кукуруз неможемо потужити да је баш хрђав.

Главно је, да ћемо хлеба имати, а за друго већ опростићемо, како се има.

Дуван је испао како где; по негде добар, а по негде хрђав, али може се рећи већма хрђав. Који је довољно радника имао и на време га обрао, а нарочито који га је за време сушења од киша пазио и склањао, тај и има какве хасне од њега, а иначе слабо. Ове је се године број произвођача дувана смањио, а изгледи су, да ће их у будуће још и мање бити.

[1]) Познато је, да кромпир само на трошној и песковитој земљи даје доста и укусног рода. У.

Па и нашој омиљеној конопљи ова година баш не прија. Лепо и у време посејана, лепо и порасла, али није њена берба као што треба извршена. Време, кад је ова стигла да се чупа, доста се окишало и није могло да сташе као што би требало; кад е топљена вода ладна; извађена опет није могла добро да се исуши, и тако је најпосле "на двоје на троје" исчукана, али кад овамо у повесму загледате свако влакно, није — као што би требало да буде бело и танко — већ дебело поцрнило и тако рећи на животу иструлило; потеглиш ли га само мало међу прсте, то све као већ у пола труло пуца и кида се. На пијаци је овдашњој има доста, али је нико и не гледа. Са ценом је већ толико јефтино спала, мањ само још што се не поклања — 30 до 35 дин. пар. ока стара.

Од винограда се ама баш никакве хасне нема. Рода су доста понели и сваки је се надао изванредно богатој берби, и заиста би добра и богата била, али им највише досади у последње време (м. Августа и Септембра) честа и хладна киша. Онда, када је грожђу највише требало лепих и топлих дана, тада је киша учестала, па ова мочар а к томе још и хладноћа, није дала грожђу да сазри. Због овако хрђавог времена људи су чак и са бербом задоцнили, и то једино надајући се с дана на дан бољем времену, те неби ли грожђе мало боље сазрело. Али оно за ове јесени, не буде бољег времена већ горег, докле најпосле видоше да од чекања нема ништа, већ започну почетком друге половине месеца Октобра брати. Време је и тада доста кишно и још како хладно било. Термометар је васдан ове тачке 5, 6, 7 и 8 ст. С. показивао. Обрано грожђе — кљук на овако ниској температури није могао дуго и дуго да преври, па још и данас доста слатког вина имамо, које ће такво и да се попије. Шећера, који се у шири као саставни део находи, баш тако и није било. Ново овогодишње вино готово се више сирћету приближава, кога ће заиста доста и бити, а чека се само мало топлије пролетње сунце, нарочито као опит, који су му још и мало воде долили, па ето без икакве муке сирћета.

Елементарне непогоде такође су доста штете виноградима нанеле, и то као прва несрећа попала их је нека љута роса и то за време ранијих киша, усљед које су многа зрна закржљала, осушила па најпосле и опала, те гроздови доста ретки остали. Доцније их два пута град млатио, нарочито их је онај на Крстов-дан (14. Септембра) много доправио, али није стигао баш свуда штете да направи, већ је и после овога доста рода остало, само што грожђе неможе да сазри, у томе је сва мука.

Сено такође није ове године баш добро ухваћено.

Поврћа пак имамо довољно сваке врсте а нарочито купуса, од кога се стотина лавица по 1.5—2 дин. продаје. Црни овогодишњи лук много — труне.

Радови, који сад с јесени долазе као орање и сејање озими жита, доста су погетени, због тога што су кукурузи и виногради доцно брани, па се радови сустигли, те му виногради многи и многи не огрнути остали а тако су и други радови задржани па и остали не извршени.

Воћа имамо доста, само јабука не баш тако.

Но овом приликом ја би рад био, да вам се похвалим са нашом дуњом, коју ми овде имамо и то са нешто изванредно крупним плодом.

Ова је воћка из топлијих крајева донешена, али је се и нашој земљи прилагодила; положај земљишта такав тражи где ће се у свако доба године моћи довољно влаге имати, она је у овом месту и тога нашла. Људи видећи да јој земља а и положај овог места годи, даље да велики простор не тражи, а још при том, до се лако помоћу изданака (двогодишњи или трогодишњи) може размножити, то су је као омиљену воћку уве

лико и размложили, а ова пак имајући сваке угодности, за њихов труд плату им даје — крупан род.

Овде оне воћке има веома много тако, да нема баште ни авлије где бар по 2, 3 па и више дрвета ове воћке неби било, која им с пролећа са својим миришљавим цветем, а с јесени опет са својим миришљавим, крупним, округлим и у крашке нешто мало дељеним плодом украс чини. Месо им је веома сочно и мирисно, а крупноће изванредне, нарочито кад је кишна година. Но да би овако крупне испале и сушни година, шта су Турци радили, они веле: чим летње суше настану, тестију на дну пробаше, о стабло дуње обесе пуну са водом, па кап по кап залива је непрестано и тада крупне особито буду.[1] Но овако крупне дуње неласу се дуго чувати и веома брзо почну да труну. Често још добро и не узру а оне већ почну да труну, док међу тим мало ситније дају се дуже одржати, јер им је месо чврше. Вредност роду малу приписују овдашњи и најмање их пресне једу, другу им употребу слабо знаду, али странци доста траже, и изгледи су да ће им се потрошња још већа у будуће јавити, па и где на страну.

Примедба. Но да немисли нико да је ова воћка калемљењем овако дотерана, то не, јер веле да нема потребе! А каква ли би била, кад би се још и калемила?!

Најпосле да напоменем и здравље наше стоке, које за данас и није баш најповољније јер говеда и овце по гдегде пате од „шапа“[1] а свиње пак од „бобице или громуљице“? друге заразе по стоци као за сад слабо има.

Новембра 1884. год. Лесковац. **Ал. В. Ђорђевић**, учитељ.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

Почетком идуће 1885. год. ступа „Тежак“ у XVI. годину свога излажења.

Цељ и правац „Тежаков“ познат је. Друштво ће се старати да садржина „Тежака“ у идућој години, ако што не превазиђе, не изостане по вредности од досадашње, и у том погледу оно ће радије сачекати, да на свршетку године заједно са читаоцима цени, колико „Тежак“ има права на све бољи глас, но да напред даје каква обећања. А са ваљаним сарадницима друштво се осигурало.

Ко воли, ко цени и поштује задатак, Српског Пољопривредног Друштва“ и његовог органа „Тежака“ ко се радује унапређењу наше пољопривреде, ко жели добитак нашем пољопривреднику и ко истински осећа потребу, да се заметак пољопривредне књижевности у Србији развије у стаситу воћку пречишћене и свеже хране пољопривредног знања за Српског пољопривредника, — ми га позивамо на претплату.

„Тежак“ ће и у току идуће године излазити у месечним свескама на четири штампана табака велике осмине, као и до сада. Садржину ће и даље по могућности објашњавати слике. Претплатна цена је иста:

[1] Саветујте им да слушају марљене лекаре и постојеће прописе о томе. Где нема лекара нека се помажу и сами разумом. У.

За Србију

На целу годину 8 динара
« пола године 4 «

За Иностранство

На целу годину 4 форинте
« пола године 2 «

У иностранство лист ће се слати само оним претплатницима, који положе претплату напред за пола или целу годину. Не плаћена писма из иностранства, новчана тако и неновчана, не примају се.

Претплату ваља слати «Српском пољопривредном друштву» у Београду.

Сва писма и аманете из унутрашњости, упућене на ово друштво, носе српске поште бесплатно.

Бр. 1191. Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, 1. Децембра 1884. год. у Београду.

Г. Г. РЕЦЕНЗЕНТИМА ЧЛАНАКА ЗА «ТЕЖАК»

Моле се сва господа рецензенти, који још нису вратили радове, који су им на рецензију послани, да то изволе учинити што пре а најдаље до 15. Децембра ове године, како би се са тим радовима учинио потребан распоред.

Уредништво „Тежака“

Сурадницима, претплатницима и читаоцима „Тежака“

Завршујући уређењем свеске за Децембар 1884 године уређивање Тежака за ову годину, ми смо ради да овде у неколико редака заблагодаримо сурадницима претплатницима и читаоцима „Тежака“ на доброј вољи и готовости њиховој, којом су потпомагали уређивање органа Срп. Пољопр. Друштва.

Својим радовима, својим дописима и својем саветима, *сурадници* „Тежака“ олакшавали су нам посао уређивања часописа овога и пружали нам, на тај начин, прилику, да његова садржина буде по могућству и савремена и обилата. Ми им на томе топло благодаримо. То чинимо и као уредник „Тежака“ и као пријатељ његовог напретка и напретка Друштва, чији је он орган.

Својим претплатама и својим држањем и читањем „Тежака“ и ширењем мисли и тежња, које је он заступао и тумачио, *претплатници и читаоци* најзнатније су потпомогли и уредника у уређивању листа и Друштво, које лист издаје и којим тежи остварењу својег задатка и постижењу што већег напретка у пољској привреди, најважнијој и најплеменитој грани људског занимања. Ми и њима тако исто топло благодаримо. Без њих би глас „Тежака“, глас његовог власника — Друштва глас његовог уредника и његових сурадника био — глас онога, е у пустињи

И нека би дао Бог, да се у години, у коју „Тежак“ ступа, много и много увећа број његових искрених и неуморних сарадника и његових одани читалаца и претплатника. Заједницом радова и потпомагања свију ових пријатеља својих „Тежак“ ће — о томе нема сумње — бити обилатији садржином, угледнији ликовима и декорацијама и многобројнији излажењем у више примерака. Да то што потпуније и што скорије постигне, циљ је и Друштва и уредника.

Дај Боже да се та циљ постигне што пре, јер то захтева и важност пољопривредног листа у Србији и стицај прилика, у којима се налази млада краљевина српска.

1. Децембра 1884.
Београд.

УРЕДНИК „ТЕЖАКА“
Милутин М. Савић.

Српско Пољопривредно Друштво слободно је молити све **претплатнике** „Тежака“, који *дугују* претплату из ранијих година, као и оне **помажуће чланове** своје, који *дугују* улог од чланства, да у *најкраћем року* изволе измирити свој дуг, било да непосредно поштом (најбоље упутницом) шиљу Друштву дугујуће суме, било да полажу управама Подружина друштвених (где ових има), које ће потом све примљене суме послати Друштву; било, на послетку, да код најближе полицијске власти положе свој дуг за рачун Друштва.

Који год би желео да сазна тачно, колико од чега Друштву дугује, нека за то изволи дописном картом или неплаћеним писмом Друштво упитати; а о томе може се сваки известити непосредно и од полицијских власти, којима су рачуни о вересији већ по одавна разаслати ради наплате.

НА ЗНАЊЕ.

Сви они, који желе да им „Српско Пољопривредно Друштво“ набави ма каквог

СЕМЕНА ЗА 1885. ГОД.

умољавају се, да се обрате Друштву одма, а најдаље *до свршетка месеца Јануара* 1885. год. са поруџбинама. Доцније поруџбине Друштво неће моћи да изврши, па зато их неће ни примати, јер почетком Фебруара већ нестаје семена на продају код оних семенара, код којих Друштво купује семе за своје поручиоце.

Чланови помагачи овога Друштва, који хоће да се користе својим правом, да бесплатно добију од Друштва градинарско семе за идућу годину, умољавају се, *да се такође до горњег рока пријаве* Друштву и означе од ког повртња желе семе. Који се од чланова не пријави, томе се неће семе ни слати, јер ће се, као и до сад, предпостављати, да му није потребно.

Бр. 1096. Из канцеларије Српског Пољопривредног Друштва 10. Октобра 1884. год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ВРТАРСКА ОБЈАВА.

Семење (за пољопривреду, повртње, цвеће), **воћке, дрвеће и шибове** (за парк и шеталишта), **руже, цвеће са луком, кромпиром** и вечним кореном (георгине, кане, сабљичице, бегоније итд) и у **саксијама** (за врт и собе), **пукете, венце** и разно плетиво од цвећа, зими и поједине **узабране цветове** (од камелија, руже зумбула, итд.) и остало вртарски прибор држи, набавља и разашиље брзо и јевтино а прима се и **цртежа планова** за нове паркове и вртове па и самога насада ових.

Илустровани ценовник шаљем свакоме на захтевање бадава. Препродавцима и скупљачима наруџбине дајем леп перценат.

Ј. К. Борјановић.

УЧИТЕЉ ВРТАРСТВА СРПСКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У СОМБОРУ (Zombor Bácska)

ПАРАЋИНСКА ФАБРИКА
ВУНЕНИХ ИЗРАДА

отворила је своје стовариште у Београду у улици кнеза Михаила Бр. 13.

Потписанима част је објавити поштованом грађанству да су исто стовариште снабдели великим избором **штофова плетова, сукна и ћебади.**

Молимо све пријатеље српске индустрије као и сваког, који жели имати овог рода израђевине од чисте вуне, да се изволе сами уверити о доброти њиховој. Цене су фабричне и у сравњењу са страним фабрикатима врло умерене.

С поштовањем

МИНХ и ШУМПЕТЕР

БИКА

Имам бика за облагорођавање наши домаћих говеда. Бик сада има годину и три месеца. Длаке је сиво-жуте. Изванредног телесног развића и од наших соја говеди да не може бољи бити. Ни бику у ратарској школи у Краљеву неће много уступити. Ко жели да му крава «води» под мојим биком, нека доведе краву мојој кући и понесе два динара богат, а сирома ништа.

Срета В. Којић

ЕКОНОМ ИЗ ЗАКУТЕ
СРЕЗА ГРУЖАНСКОГ ОКР. КРАГУЈЕВ.

ДОБРА РАНА СОРТА КРОМПИРА

руже») За семе може се добити **код Алексе А Протића шпекуланта у Пожаревцу**.

ПРАКТИЧАН БАШТОВАН

Желео би ступити у службу на какво добро. За њега се може ближе сазнати преко Српског пољопривредног друштва.

В. СТЕФАНОВИЋА

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ПОЉОПРИВРЕДНИХ МАШИНА

у ЗЕМУНУ и у Н. САДУ

препоручује ново добивене машине за кошење летине којом се с 2 коња или вола дневно 8 до 10 јутара лако и боље нег косом по косити може; цена је у Земуну на обали дунавској 425 фор.

с поштовањем

В. Стефановић.

ФАБРИКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА

У КРАЉЕВУ

Израђује:

Плугове за орање ливене и коване; даље плугове окопаче (за прашење и загртање); браздаче; дрљаче разне; крушаче разне; ветрењаче разне за магазинску потребу за вејање на гувну и остале разне потребе;

Све ове справе дају се са јамством о доброј каквоћи њиховој, а по потреби и на отплату.

Пољопривредници наши и остали пријатељи наше пољске привреде и домаће индустрије најлепше се моле да многобројним поруџбинаа дају могућим да ова фабрика рад свој развије у интересу развоја наше пољске привреде.

Наруџбине ваља упутивати на адресу:

„Фабрици пољопривредних справа — Краљево“.

НАЈВЕЋЕ СТОВАРИШТЕ ПОЉОПРИВР. МАШИНА И СПРАВА

В. СТЕФАНОВИЋА

У

НОВОМ САДУ.

Препоручује: парних машина за вршидбу и млевење,

из најврстнијих Енглеских, Француских, Немачких и Аустро-Угарских фабрика, а продаје их и шаље на писмене ил устмене налоге уз подпуну гаранцију за добар рад. Добрим купцима уз јемство и на почек; за услове о овоме, као и о набавци свију пољопривредних машина и справа, молим да би се сваки на мене обратио, а сваком ћу драговољно најтачнија извешћа дати.

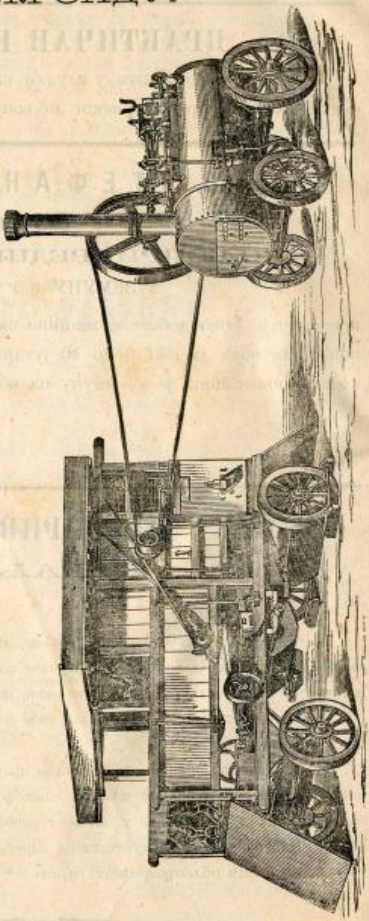

За олакшање поштованих купаца и бољу угодност сместио сам у Земуну на београдској капији, не далеко од жељезничке и парабродске станице, такође

ВЕЛИКО СТОВАРИШТО

ПОЉОПРИВЕДНИХ МАШИНА,

а заступаће ме при истом г. Јован Стаковић.

С ПОШТОВАЊЕМ

В. СТЕФАНОВИЋ

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАНО У КРАЉ. СРП. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.